

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

 ΑΝΟΙΚΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Απομνημονεύματα»

// Αυτοβιογραφία

Στρατηγός Μακρυγιάννης (1797-1864)

</> ΑΝΟΙΚΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

www.openbook.gr

Επιμέλεια έκδοσης: Γιάννης Φαρσάρης

ISBN 978- 618-5444-39-6

Πρώτη δημοσίευση: Εφημερίδα «Ακρόπολις», 1904

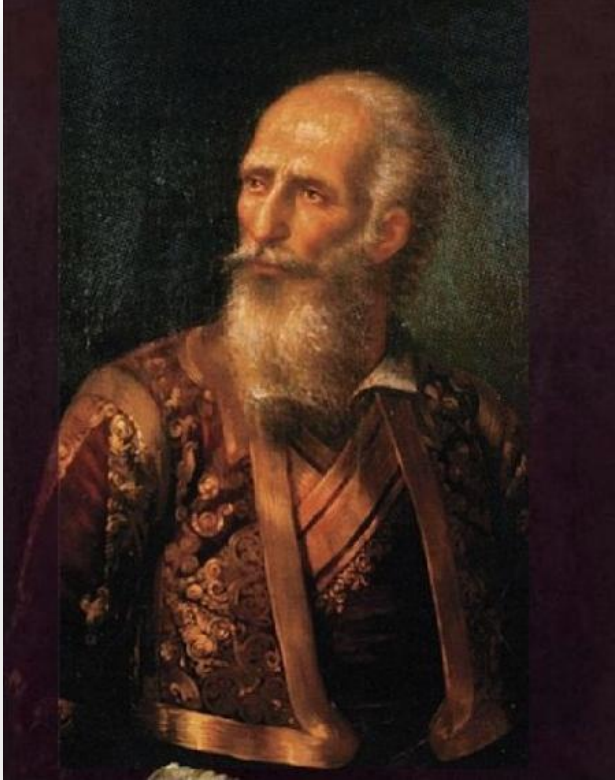
Πηγή κειμένου: www.nektarios.gr

Το έργο του Στρατηγού Μακρυγιάννη ανήκει στο [Κοινό Κτήμα](#)

Η αυτοβιογραφία *Απομνημονεύματα* του Στρατηγού Μακρυγιάννη διανέμεται ελεύθερα στο διαδίκτυο σε μορφή ψηφιακού βιβλίου υπό άδεια [Creative Commons BY- NC- SA](#)
[Αναφορά δημιουργού – Μη εμπορική χρήση – Παρόμοια διανομή]

Ιωάννης Μακρυγιάννης

Ο **Ιωάννης Τριανταφυλλοδημήτρης** (1797-1864) του Δημητρίου και της Βασιλικής γεννήθηκε στο Αβορίτι Δωρίδας, σε παιδική ηλικία όμως κατέφυγε με την οικογένειά του στη Λιβαδειά, μετά από το φόνο του πατέρα του από τουρκαλβανούς. Πέρασε επώδυνα και στερημένα παιδικά χρόνια. Από το 1804 ως το 1811 εργάστηκε ως ψυχογιός.

Το 1811 εγκαταστάθηκε στην Άρτα, όπου εργάστηκε αρχικά ως επιστάτης στο σπίτι του Θανάση Λιδωρίκη και στη συνέχεια έκανε περιουσία ως έμπορος και τοκογλύφος. Το 1820 μύηθηκε στη Φιλική Εταιρεία και διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην Επανάσταση.

Πολέμησε σε πολλές μάχες, τραυματίστηκε πολλές φορές, συχνά βαριά. Οι πληγές του οδήγησαν το κορμί του σε σταδιακή σήψη, η οποία τον συνόδεψε για την υπόλοιπη ζωή του. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους και την άφιξη του Καποδίστρια διορίστηκε γενικός αρχηγός της εκτελεστικής δύναμης της Πελοποννήσου, θέση την οποία έκρινε ως υποτιμητική της προσφοράς του και η οποία τον οδήγησε σε πικρία.

Την περίοδο εκείνη ο Μακρυγιάννης έμαθε να γράφει, ώστε να μπορέσει να γράψει τα Απομνημονεύματά του, τα οποία θεωρήθηκαν από τους ιστορικούς της νεοελληνικής λογοτεχνίας ως πρότυπο γλωσσικού ύφους και αφηγηματικής τεχνικής και τον τοποθέτησαν στο χώρο του έντεχνου λόγου. Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, τον οποία θεωρούσε υπαίτιο για την άδικη στάση του κράτους έναντι των αγωνιστών του '21 τάχθηκε υπέρ των Συνταγματικών. Απογοήτευση δοκίμασε και από τη στάση του Όθωνα και αποσύρθηκε στο σπίτι του στη σημερινή περιοχή της Αθήνας που φέρει το όνομά του, μαζί με τη γυναίκα του Αικατερίνη Σκουζέ, με την οποία απέκτησε δώδεκα παιδιά.

Επανήλθε στον πολιτικό χώρο λίγο αργότερα και ως το 1834 εκλέχτηκε κατ' επανάληψιν δημοτικός σύμβουλος της πρωτεύουσας. Οι ενέργειές του για παραχώρηση Συντάγματος οδήγησαν σε κατ' οίκον περιορισμό του, συνέχισε ωστόσο να αγωνίζεται και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εξέγερση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843. Το 1853 φυλακίστηκε με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας και αποφυλακίστηκε ένα χρόνο αργότερα με ενέργειες του Δ.Καλλέργη.

Από τότε αποσύρθηκε στο σπίτι του και μόνο μετά την έξωση του Όθωνα ξαναπήρε τιμητικά τον τίτλο του υποστράτηγου και το 1864 του αρχιστράτηγου. Την ίδια χρονιά εκλέχτηκε πληρεξούσιος Αττικής με απόφαση της Εθνικής Συνέλευσης. Πέθανε στην Αθήνα από εξάντληση.

Στο λογοτεχνικό του έργο ανήκουν επίσης τα *Οράματα και θάματα*, γραμμένα κατά τη διετία 1851-1852.

(Πηγή: Αρχείο Ελλήνων Λογοτεχνών, Ε.ΚΕ.ΒΙ.).

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στρατηγός Μακρυγιάννης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

Εισαγωγή

Βιβλίου Α΄. 1797-1827.

Κεφ. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Βιβλίου Β΄. 1828-1832.

Κεφ. 1 2 3

Βιβλίου Γ΄. 1833-1843.

Κεφ. 1 2 3 4 5 6 7

Βιβλίου Δ΄. 1843-1851.

Κεφ. 1 2 3 4

Έπίλογος

Άπάνθισμα

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Πρόλογος

A ΔΕΛΦΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ!
Ἐπειδὴ ἔλαβα αὐτεῖνη τὴν ἀδυναμία νὰ σᾶς βαρύνω μὲ τὴν ἀμάθειά μου (ἂν ἔβγουν εἰς φῶς αὐτὰ ὅπου σημειώνω ἐδῶ καὶ ζηγῶμαι πότε μὲ κόλλησε αὐτεῖνη ἡ ἰδέα, -ἀπὸ τὰ 1829, Φλεβαρίου 26, εἰς τὸ Ἄργος- καὶ ἀκολουθῶ ἀγῶνες καὶ ἄλλα περιστατικὰ τῆς πατρίδος) σᾶς λέγω, ἂν δὲν τὰ διαβάσετε ὅλα, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα κανένας ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες νὰ φέρῃ γνώμη οὔτε ὑπὲρ, οὔτε κατὰ. Ὅτι εἶμαι ἀγράμματος καὶ δὲν μπορῶ νὰ βαστήσω ταχτικὴ σειρὰ ἴσ' τὰ γραφόμενα, καί...1 τότε φωτίζεται καὶ ὁ ἀναγνώστης.

Μπαίνοντας εἰς αὐτὸ τὸ ἔργον καὶ ἀκολουθώντας νὰ γράφω δυστυχήματα ἀναντίον τῆς πατρίδος καὶ θρησκείας, ὅπου τῆς προξενήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν μας καὶ ἰδιότητά μας καὶ ἀπὸ θρησκευτικούς καὶ ἀπὸ πολιτικούς καὶ ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς στρατιωτικούς, ἀγαναχτώντας καὶ ἐγὼ ἀπ' οὗλα αὐτὰ, ὅτι ζημιώσαμε τὴν πατρίδα μας

πολύ και χάθηκαν και χάνονται τόσοι άθωοι άνθρωποι, σημειώνω τὰ λάθη όλωνών και φτάνω ὦν σήμερα, όπου δὲν θυσιάσαμε ποτές ἀρετὴ και πατριωτισμὸν και εἴμαστε σὲ τούτην τὴν ἄθλια κατάστασιν και κιντυνεύομεν νὰ χαθοῦμεν.

Γράφοντας αὐτὰ τὰ αἴτια και τὶς περιστάσεις, όπου φέραμεν τὸν ὄλεθρον τῆς πατρίδας μας ὅλοι μας, τότε ὡς ἔχοντας και ἐγὼ μερίδιον εἰς αὐτεῖνη τὴν πατρίδα και κοινωνία, γράφω μὲ πολλὴ ἀγανάχτησιν ἀναντίον τῶν αἰτίων, ὄχι νὰ ἔχω καμμιά ἰδιαίτερη κακία ἀναντίον τους, ἀλλὰ ὁ ζῆλος πατρίδος μου δίνει αὐτεῖνη τὴν ἀγανάχτησιν και δὲν μπόρεσα νὰ γράψω γλυκώτερα. Αὐτὸ τὸ χειρόγραφον, ἀπὸ τὴν περιστάσιν όπου μου ἔγιναν πολλὲς καταδρομές, τὸ εἶχα κρυμμένο. Τώρα όπου τὸ ἔβγαλα, τὸ διάβασα ὅλο και ἔγραψα ὡς τὰ 1850 Ἀπρίλη μῆνα, και διαβάζοντας τὸ εἶδα ὅτι δὲν ζηγῶμαι γλυκώτερα διὰ κάθε ἄτομον.

Πρῶτο λοιπὸν αὐτὸ, και ὕστερα σὲ πολλὰ μέρη ἴπαναλαβαίνω πίσω τὰ ἴδια (ὅτι εἶμαι ἀγράμματος και δὲν θυμῶμαι και δὲν βαστῶ σειρά ταχτική) και τρίτο, ἐκεῖνα όπου σημειώνω εἰς τὴν πρωτοῦπουργίαν τοῦ Κωλέτη, όπου ἔκαμεν τόσα μεγάλα λάθη ἀναντίον τῆς πατρίδος του και τῆς θρησκείας του και τῶν συναγωνιστῶν του, ὅλων τῶν τίμιων ἀνθρώπων και νὰ χύσῃ τόσα ἄδικα αἵματα τῶν ὁμογενῶν του και νὰ πάθῃ ἢ δυστυχισμένη τοῦ πατρίδα και νὰ παθαῖνη και τώρα εἰς τὸν πεθαμὸ του ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς μαθητὰς του και συντρόφους του, όπου μας κυβερνοῦν, και οἱ προκομμένες τοῦ οἱ Βουλὲς και ἄλλοι τοιοῦτοι, όπου δὲν ἄφησαν λεπτὸ εἰς τὸ ταμεῖο, και ὅλο τὸ κράτος τὸ ἔφεραν σὲ

μίας μεγάλη δυστυχία και άνωμαλία, και ένας μεγάλος στόλος τῶν σκύλων μας ἔχουν μπλόκον, ὅπου ἔναι περίτου ἀπὸ τρεῖς μῆνες, καὶ μᾶς πῆραν ὅλα τὰ καράβια καὶ μᾶς κατακερμάτισαν ὅλο τὸ ἐμπόριον καὶ τζαλαπάτησαν τὴν σημαίαν μας καὶ πεθαίνουν τῆς πείνας οἱ ἀνθρώποι τῶν νησιῶν καὶ ἐκεῖνοι ὅπου ἔχουν τὰ καράβια τοὺς γκιζεροῦν εἰς τοὺς δρόμους καὶ κλαῖνε μὲ μαῦρα δάκρυα.

Ἔλα αὐτὰ τὰ δεινὰ καὶ ἄλλα πλῆθος εἶναι ἔργα τοῦ Κωλέτη καὶ τῆς συντροφιάς του, ὅπου ἄφησε ἐντολή νὰ κυβερνώμαστε μὲ αὐτὸ τὸ σύστημα καὶ μὲ τοὺς τοιοῦτους συντρόφους του. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ παθαίνομεν καὶ τί θὰ πάθωμεν ἀκόμα ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει. Καὶ αὐτὰ ἦταν διὰ τοὺς ξένους σκοποὺς του καὶ τὶς ἑδιοτέλειές του καὶ γιὰ νὰ κατακερματίσουνε καὶ τὴν Τρίτη Σεπτεβρίου - ὅπου διαλαβαίνει περὶ θρησκείας καὶ ἄλλης σωτηρίας τῆς πατρίδος αὐτὸ τὸ Σύνταμα - καὶ τόχομεν εἰς τὸ χαρτὶ καὶ ἀντὶς νὰ μᾶς ὠφελήσῃ μᾶς ἀφανίζει ὀλοένα. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, ὅπου γράφω ἐξ ἀρχῆς, εἶναι ἅγιοι ὀμπρὸς ὅσον αὐτὸν καὶ τὴν συντροφιά του τὴ σημερινή, μ' ὅλον ὅπου τὰ λάθη τὰ πρῶτα ἐγέννησαν καὶ τοῦτα.

Διὰ ὅλα αὐτὰ γράφω ἐδῶ. Ὡς ἄνθρωπος μπορῶ νὰ πεθάνω καὶ ἢ τὰ παιδιὰ μου, ἢ ἄλλος τὰ ἀντιγράψῃ, γιὰ νὰ τὰ βγάλῃ εἰς φῶς, πρῶτο τοὺς ἀνθρώπους, ὅπου γράφω μ' ἀγανάχτησιν ἀναντίον τοὺς, νὰ βάνῃ τὶς πράξεις τοῦ κάθε ἐνοῦ καὶ τ' ὄνομά του μὲ καλὸν τρόπον, ὄχι μὲ βρισιές, διὰ νὰ χρησιμεύουν αὐτὰ ὅλα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ νὰ μάθουν νὰ θυσιάζουν διὰ τὴν πατρίδα τοὺς καὶ θρησκεία τοὺς περισσότερη ἀρετῇ, νὰ ζήσουν ὡς ἀνθρώποι ὅσον αὐτὴν τὴν πατρίδα καὶ μ' αὐτὴν τὴν

θησκείαν. Χωρίς ἀρετὴ καὶ πόνο εἰς τὴν πατρίδα καὶ πίστη εἰς τὴν
θησκεία τοὺς ἔθνη δὲν ὑπάρχουν. Καὶ προσοχὴ νὰ μὴν τοὺς ἀπατάγη ἢ
ἴδιοτέλεια. Καὶ ἂν σκοντάψουν, τότε εἰς τὸν κρεμνὸν θὰ πηγαίνουν,
καθὼς τὸ πάθαμεν ἐμεῖς. Ὅλο εἰς τὸν κρεμνὸν κυλάμεν κάθε ἡμέρα.
Ὅταν λοιπὸν βγῆ αὐτὸ τὸ χειρόγραφον εἰς φῶς, διαβάζοντας τὸ ὅλο οἱ
τίμιοι ἀναγνώστες, ἀρχὴ καὶ τέλος, τότες ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ ὁ
καθεὶς τῶν τὴν κρίση του εἴτε ὑπὲρ, εἴτε κατὰ.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Λέξεις δυσανάγνωστες, λόγω φθορᾶς τοῦ χειρογράφου..

Βιβλίον Α΄. 1797-1827.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον πρῶτον

Γέννησις τοῦ Μακρυγιάννη. - Περιπέτεια τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. - Καταφυγή εἰς Λιβαδειάν. - Παιδικαὶ περιπέτεια τοῦ Μακρυγιάννη. - Μετάβασις αὐτοῦ εἰς Δεσφίναν. - Ἀναχώρησις εἰς Ἄρταν. - Ἐπιστάσια παρὰ τῷ Θανάσῃ Λιδορίκῃ. - Ὁ Μακρυγιάννης ἐμπορευόμενος ἐν Ἄρτῃ. - Κοινωνικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις αὐτοῦ. - Μῦθις εἰς τὸ μυστήριον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. - Ἀρχαὶ τοῦ πρὸς τὸν Ἀλήπασσαν Σουλτανικοῦ πολέμου. - Μυστικαὶ ἐνέργειαι καὶ παρασκευαὶ τοῦ Μακρυγιάννη. - Προοίμια τῆς ἐπαναστάσεως. - Ὁ Μακρυγιάννης εἰς Πάτρας. - Αἱ ἐν Πάτραις ἐπαναστατικαὶ ἐνέργειαι. - Καταδίωξις τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἐκρηξις τοῦ ἐν Πάτραις κινήματος. - Ἀναχώρησις τοῦ Μακρυγιάννη ἐκ Πατρῶν. - Μετάβασις εἰς Πρέβεζαν καὶ Ἄρταν. - Σύλληψις, καταδίκη εἰς θάνατον καὶ σωτηρία. - Καταφυγή παρὰ τῷ Ἰσμαήλ-μπέη Κόνιτσα. - Ἀναχώρησις τοῦ Μακρυγιάννη ἐξ Ἄρτης.

Ἡ πατρίς γεννήσεώς μου εἶναι ἀπὸ τὸ Λιδορίκι, χωριὸ τοῦ Λιδορικοῦ ὀνομαζόμενον Ἀβορίτη, τρεῖς ὥρες εἶναι ἀπὸ τὸ Λιδορίκι μακρὰ τὸ ἄλλο τὸ χωριό, πέντε καλύβια. Οἱ γοναῖγοι μου πολὺ φτωχοὶ καὶ ἡ φτώχεια αὐτεῖνη ἦρθε ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴ τῶν ντόπιων Τούρκων καὶ τῶν Ἀρβανίτων τοῦ Ἀλήπασσα. Πολυφαιλίτες οἱ γοναῖγοι μου καὶ φτωχοὶ καὶ ὅταν ἦμουνε ἀκόμα εἰς τὴν κοιλιά τῆς μητρός μου, μίαν ἡμέρα πῆγε διὰ ξύλα εἰς τὸν λόγκον. Φορτώνοντας τὰ ξύλα ἔστο νῶμο της, φορτωμένη εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν ἐρημιά, τὴν ἔπασαν οἱ πόνοι καὶ γέννησε ἐμένα μόνη της ἢ καϊμένη καὶ ἀποσταμένη ἐκιντύνεψε καὶ αὐτεῖνη τότε καὶ ἐγώ. Ξελεχόνεψε μόνη της καὶ συγυρίστη, φορτώθη ὀλίγα ξύλα καὶ ἔβαλε καὶ χόρτα ἀπάνου εἰς τὰ ξύλα καὶ ἀπὸ πάνου ἐμένα καὶ πῆγε εἰς τὸ χωριόν. Σὲ κάμποσον καιρὸν ἔγιναν τρία φονικὰ εἰς τὸ σπίτι μας καὶ χάθη καὶ ὁ πατέρας μου. Οἱ Τούρκοι τοῦ Ἀλήπασσα θέλαν νὰ μᾶς σκλαβώσουνε. Τότε διὰ νυχτὸς ὅλη ἡ φαμελιά καὶ ὅλο μας τὸ σοὶ σηκώθηκαν καὶ ἔφυγαν καὶ ἦθα παγαίνουν εἰς τὴν Λιβαδειὰ νὰ ζήσουνε ἐκεῖ. Θὰ πέρναγαν ἀπὸ ἕνα γιοφύρι τοῦ Λιδορικοῦ ὀνομαζόμενον Στενό, δὲν πέρναγε ἀπὸ ἄλλο μέρος τὸ ποτάμι. Ἐκεῖ φύλαγαν οἱ Τούρκοι νὰ περάσουν νὰ τοὺς πιάσουνε, καὶ δεκοχτῶ ἡμέρες γκιζεροῦσαν εἰς τὰ δάση ὅλοι κ' ἔτρωγαν ἀγριοβέλανα καὶ ἐγὼ βύζαινα κ' ἔτρωγα αὐτὸ τὸ γάλα. Μὴν ὑποφέρνοντας πλέον τὴν πείνα, ἀποφάσισαν νὰ περάσουνε ἀπὸ τὸ γιοφύρι, καὶ ὡς βρέφος ἐγὼ μικρό, νὰ μὴν κλάψω καὶ χαθοῦνε ὅλοι, ἀποφάσισαν καὶ μὲ πέταξαν εἰς τὸ δάσος, εἰς τὸν Κόκκινον ὀνομαζόμενον, καὶ προχώρεσαν διὰ τὸ γιοφύρι. Τότε μετανογὰει ἡ μητέρα μου καὶ τοὺς λέγει, «Ἡ ἀμαρτία τοῦ βρέφους θὰ μᾶς χάση, τοὺς εἶπε, περνᾶτε ἐσεῖς καὶ σῦρτε εἰς τὸ τάδε μέρος καὶ σταθῆτε...1 τὸ παίρνω κι' ἂν ἔχω τύχη καὶ δὲν κλάψω, διαβαίνομεν»...2 ἡ μητέρα του κι' ὁ Θεὸς μᾶς ἔσωσε. Αὐτὰ ὅλα τὰ ἔλεγε ἡ μητέρα μου καὶ οἱ

ἄλλοι συγγενεῖς. Σηκωθήκαμεν ὅλη ἡ φαμελιά καὶ συγγενεῖς καὶ πήγαμεν εἰς Λιβαδειά καὶ μᾶς περασπίστηκαν οἱ φιλάνθρωποι ἄρχοντες ἐκεῖ κάμποσον καιρόν, ὅσο ὅπου πιαστήκαμεν καὶ κάμαμεν ἐκεῖ σπιτία, ὑποστατικά.

Ἐγὼ ἔγινα ὡς ἑπτὰ χρονῶν. Μὲ βάλαν νὰ ἐργάζωμαι σὲ ἕναν ἑκατὸ παράδες τὸν χρόνον, τὸν ἄλλον χρόνον πέντε γρόσια. Ἀφοῦ ἔκανα πολλές δουλειές, ἤθελαν νὰ κάνω κι' ἄλλες δουλειές ταπεινές του σπιτιοῦ καὶ νὰ περιποιῶμαι τὰ παιδιὰ. Τότε αὐτὸ ἦταν ὁ θάνατός μου. Δὲν ἤθελα νὰ κάμω αὐτὸ τὸ ἔργον καὶ μ' ἔδερναν καὶ οἱ ἀφεντάδες καὶ οἱ συγγενεῖς. Σηκώθηκα καὶ πῆρα καὶ ἄλλα παιδιὰ καὶ πήγαμεν εἰς Φήβα. Ἡ κακὴ τύχη καὶ ἐκεῖ οἱ συγγενεῖς ἦρθαν καὶ μᾶς πιάσανε καὶ μὲ φέραν πίσω εἰς τὴν Λιβαδειά καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἀφέντη. Καὶ τὴν ἴδια ἴπηρεσία ξακολουθοῦσα κάμποσον καιρόν. Τότε δια- νὰ γλυτώσω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἴπηρεσίαν, ὅτι ἡ φιλοτιμία μου δὲν μ' ἄφηνε ἡσυχον οὔτε μέρα οὔτε νύχτα, ἄρχισα ξύλο, τρύπημα κεφάλια τῶν παιδιῶν καὶ τῆς ἴδιας μου μητέρας καὶ ἔφευγα μέσα τὶς ράχες. Καὶ μ' αὐτὸ βαρέθησαν καὶ μὲ λευτέρωσαν, ὅτι αὐτεῖνη ἡ ἴπηρεσία μ' εἶχε καταντήση νὰ χαθῶ.

Ἐγινα ὡς δεκατέσσερων χρονῶν καὶ πῆγα εἰς ἕναν πατριώτη μου εἰς Ντεσφίνα. Ἦταν ὁ ἀδελφός του μὲ τὸν Ἀλήπασια καὶ ἦταν ζαπίτης αὐτὸς εἰς τὴν Ντεσφίναν. Στάθηκα μὲ ἐκεῖνον μίαν ἡμέρα. Ἦταν γιορτὴ καὶ παγγύρι τ'Αγιαννίου. Πήγαμεν εἰς τὸ παγγύρι, μῶδωσε τὸ ντουφέκι του νὰ τὸ βαστῶ. Ἐγὼ θέλησα νὰ τὸ ρίξω, ἐτζακίστη. Τότε μ' ἔπιασε σὲ ὅλον τὸν κόσμον ὀμπρὸς καὶ μὲ πέθανε εἰς τὸ ξύλο. Δὲν μ' ἔβλαβε τὸ ξύλο τόσο, περισσότερον ἢ ντροπὴ τοῦ κόσμου. Τότε ὅλοι τρώγαν καὶ

πίναν και ἐγὼ ἔκλαιγα. Αὐτὸ τὸ παράπονον δὲν ἤρα ἄλλον κριτὴ νὰ τὸ εἰπῶ νὰ μὲ δικιώσῃ, ἔκρινα εὐλογον νὰ προστρέξω εἰς τὸν Αἰγιάννη, ὅτι εἰς τὸ σπίτι τοῦ μὲ ἴγινε αὐτεῖνη ἢ ζημία καὶ ἢ ἀτιμία. Μπαίνω τὴν νύχτα μέσα εἰς τὴν ἐκκλησιά του καὶ κλείω τὴν πόρτα κι' ἀρχινῶ τὰ κλάματα μὲ μεγάλες φωνές καὶ μετάνοιες, τ' εἶναι αὐτὸ ὅπου ἴγινε ἴσ ἔμέναν, γομάρι εἶμαι νὰ μὲ δέρνουν; Καὶ τὸν περικαλῶ νὰ μοῦ δώσῃ ἄρματα καλὰ κι' ἀσημένια καὶ δεκαπέντε πουγγιὰ χρήματα καὶ ἐγὼ θὰ τοῦ φκιάσω ἓνα μεγάλο καντήλι ἀσημένιον. Μὲ τὶς πολλὰς φωνές κάμαμεν τὶς συμφωνίες μὲ τὸν ἅγιον. Σὲ ὀλίγον καιρὸν γράφει ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀφέντη μου ἀπὸ τὰ Γιάννενα ὅτι θέλει ἓνα παιδὶ νὰ τοῦ κἀνῃ χοσμέτι. Μ' ἔστειλαν ἐμένα, τὰ 1811. Τὸν πάντρεψε αὐτὸν ὁ Ἀλήπασσας εἰς τὴν Ἄρτα. Ἐκατζε κάμποσον καιρὸν εἰς Ἄρτα, τὸν γύρεψε ὁ Ἀλήπασσας νὰ πάγῃ, ὅτι τὸν ἀγαποῦσε καὶ τὸν εἶχε εἰς τὰ μυστικά του γράμματα. Ἦταν τίμιος ἄνθρωπος, τὸν λένε Θανάση Λιδορίκη. Τότε γυρεύει νὰ μ' ἀφήσῃ εἰς τὸ σπίτι του ἐμένα, δὲν ἤθελα νὰ κάτζω. Μοῦ εἶπε: «Θὰ κάτζῃς καὶ μὲ τὸ στανιόν». Αὐτὸ δὲν μποροῦσα νὰ τὸ ἀποφύγω, ὅτ' εἶχε τὴν δύναμη. Ἐκατζα μὲ συμφωνίες ὅτι ἐγὼ ὡς δοῦλος δὲν κάθομαι. «Κάνω τὴν ἴπηρεσία τοῦ σπιτιοῦ σου, ὅμως θὰ γνωριστῶ καὶ μὲ τοὺς κατοίκους νὰ δανειστῶ, νὰ κάμω καὶ ἐμπόριο, ὅτ' εἶμαι γυμνός, νὰ ντυθῶ. Αὐτὸς ἦταν φιλόργυρος, δὲν μὲ ἴδινε τίποτας). Πρῶτη συμφωνία αὐτεῖνη, τοῦ εἶπα, καὶ δεῦτερον τὰ ψώνια τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ βαστάῃ ἢ γυναῖκα σου τὰ χρήματα καὶ τὸν λογαριασμόν, ξέρει γράμματα, καὶ νὰ μοῦ δίνῃ νὰ τῆς ψωνίζω, νὰ ζυάζῃ ὅταν φέρνω τὸ ψώνιο καὶ ὅ,τι κάνει νὰ πλερώνῃ. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τ' ἄλλα τὰ ψώνια, νὰ μὴν μὲ λέτε ὅτι σᾶς ἔκλεψα, ὅτι τώρα μὲ βλέπετε γυμνὸν καὶ αὔριον ντυμένον καὶ θὰ λέτε ὅτ' εἶμαι κλέφτης. Ἐκατζα μ' ἐκεῖνες τὶς συμφωνίες ὅπου τοῦ εἶπα καὶ ἔκαμα ἴσ αὐτὸν δέκα χρόνους. Μὲ ἴδωσεν καὶ αὐτὸς

διὰ μιστὸν τετρακόσια γρόσια ὅλα. Τοῦ ζήτησα ἓνα δάνειο καὶ μοῦ τὸ ἔδωκε μὲ τόκον τὰ δέκα δώδεκα τὸν χρόνον. Τοῦ ἔφκισα ὁμολογία καὶ τὴν ἔχω ὡς σήμερον. Αὐτὸ τὸ τζιρακλίκι μὲ ἔκαμε κι' αὐτός.

Ἐκεῖ ἔμπρός εἰς τὸ σπίτι του ἦταν μία πιάτζα καὶ μαζώνονταν οἱ ἄρχοντες, οἱ ἔμποροι, καὶ κάθονταν ὡς τὰ μεσάνυχτα τὸ καλοκαίρι. Τότε ἐγὼ ἔβανα καὶ καθάριζαν τὸ μέρος ἐκεῖνο, τοὺς ἔδινα καὶ ὅ,τι τοὺς χρειάζονταν, τοὺς καλόπιανα. Γνωρίστηκα μ' ὅλους αὐτοὺς καὶ μὲ τοὺς προεστοὺς τῶν χωριῶν. Ζήτησα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς προεστοὺς καὶ ἐμπόρους ἓνα δάνειον καὶ μὲ δάνεισαν πεντέξι χιλιάδες γρόσια, εἶχα καὶ ἐγὼ ὡς τότε καπετάλι εἰκοσιτέσσερα γρόσια, τὰ προστοίχησα εἰς τοὺς χωργιάτες καὶ ἔπιασα βρώμη τὸν χειμῶνα, νὰ τὴν λάβω εἰς τ' ἁλώνια. Τὴν πιάνω τέσσερα γρόσια τὸ ξάι, τὴν σύναξα εἰς τ' ἁλώνια (καὶ ἦταν ἔλλειψη) καὶ τὴν πουλῶ δεκαἕξι. Πιάνω ὅλα αὐτὰ τὰ χρήματα. Τὴν ἄλλη χρονιὰ τὸν χειμῶνα τὰ πιάνω ἀραποσίτι ἀπὸ ἔντεκα γρόσια τὸ ξάι, τὸ συνάζω εἰς τ' ἁλώνια, τὸ πουλῶ εἰς τὴν Ἄρτα τριάντα τρία. Ὅτι ἦταν πανούκλα εἰς τὴν Ἄρτα καὶ ἦταν ἔλλειψη τὸ ψωμί. Τότε ἔφκισα ντουφέκι ἀσημένιον, πιστιόλες καὶ ἄρματα καὶ ἓνα καντήλι καλὸ. Καὶ ἀρματωμένος καλὰ καὶ συγυρισμένος τὸ πῆρα καὶ πῆγα εἰς τὸν προστάτη μου καὶ εὐεργέτη μου κι' ἀληθινὸν φίλον, τὸν Αἰγιάννη, καὶ σώζεται ὡς τὸν σήμερον - ἔχω καὶ τ' ὄνομά μου γραμμένο εἰς τὸ καντήλι. Καὶ τὸν προσκόνησα μὲ δάκρυα ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα μου, ὅτι θυμήθηκα ὅλες μου τὶς ταλαιπωρίες ὅπου δοκίμασα...³

Ἦστερα ἄρχισα τὸ ἐμπόριον καὶ μ' εἶχαν οἱ κάτοικοι Ρωμαῖοι καὶ Τοῦρκοι ὡς ταμίαν καὶ καζάντησα τοῦ Θεοῦ τὰ ἐλέγη καὶ ἔφκισα ἐκεῖ

οπίτι, ύποστατικά, καὶ εἶχα καὶ μετρητὰ καὶ ὁμολογίες πλῆθος καὶ τὶς ἔχω ὡς σήμερον περίτου ἀπὸ σαράντα χιλιάδες γρόσια. Καὶ τὸ κιμέρι μου γιομάτο. Απόχτησα ὅ,τι ἤθελα καὶ δὲν εἶχα τὴν ἀνάγκη ἀλλουνοῦ. Ἐκατσα εἰς Ἄρτα ὡς δέκα χρόνια, ἔκαμα πολλοὺς φίλους. Ἐκεῖ εἶχα φίλον καὶ ἕναν σακελλάριον ὕστερα ἔγινε οἰκονόμος. Τὸν εἶχα στενὸν φίλον, ὅτι ἡ συντροφιά μου ἦταν μὲ τοὺς καλύτεροὺς μου. Αὐτὸς ὁ οἰκονόμος μ' εἶχε καλύτερα ἀπὸ τὰ παιδιά του, καὶ νύχτα καὶ ἡμέρα ἀπὸ τὸ σπίτι του δὲν ἔλειπα. Ὅτ' ἦταν ἕνας τοῖχος μὲ τὸ σπίτι τοῦ πατριώτη μου καὶ πλησίον καὶ ἐκεῖνο ὁποῦ ἀγόρασα ἐγὼ δικό μου ἀπὸ ἕναν δυστυχή ἄρχοντα. Πολὺ προκομμένος οἰκονόμος, δὲν ἦταν ἄλλος εἰς τὴν Ἄρτα τοιοῦτος καὶ εἶχε καὶ τέσσερα παιδιά σερνικά. Τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ ἦταν εἰς τὴν Εὐρώπη ὁποῦ σπουδάζε, καὶ ἦταν φίλος καὶ ἀγαπημένος τοῦ Καποδίστρια. Τὸ παιδί ἔσωσε τὰ ἔξοδά του καὶ ζήτησε τοῦ Καποδίστρια νὰ πάγη νὰ σπουδάξῃ τὴν γιαιτρική. Τοῦ λέγει ὁ Καποδίστριας, ὅτι κάτι καταγινόμαστε νὰ λευτερώσωμεν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἂν τελειώσῃ αὐτό, δὲν σοῦ χρειάζεται ἡ γιαιτρική, καὶ ἂν μείνῃ, σοῦ στέλνω ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν τὰ μέσα καὶ πᾶς καὶ σπουδάξεις. Καὶ ἂν γίνῃ αὐτό, σοῦ γράφω καὶ ἀνταμωνόμαστε. Τὸ παιδί ἦρθε εἰς Ἄρτα, τὸ εἶπε τοῦ πατέρα τοῦ αὐτοῦ καὶ ἔφυγε πίσω διὰ Κορφοῦς. Πέρασε κάμποσος καιρὸς, τοῦ γράφει ὁ Καποδίστριας καὶ πῆγε κι' ἀνταμώθηκαν, καὶ τὸν κατήχησε διὰ τὴν πατρίδα τὸ μυστικόν.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλήπασσας ἦταν πολλὰ δυνατὸς καὶ ἀγόρασε τὴν Πάργα καὶ ἄλλες ἀκαταστασίες ἔκανε, τοῦ ἐπισώρεψαν ἐγκλήματα ἀναντίον του νὰ μαχευτῆ μὲ τὸν Σουλτάνον. Τοῦ ἐνέργησαν πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἄξαινε ἡ διχόνοια τοῦ Σουλτάνου καὶ αὐτεινοῦ. ἤρθε τὸ παιδί εἰς Ἄρτα κατηχημένο, ὀρκίζει τὸν πατέρα του καὶ φεύγει ὀπίσω. Ὁ

πατέρας του θέλει να βάλει κ' έμένα εις τὸ μυστήριον. Παίρνει να μ' όρκιση και πάλι μετανογοῦσε και αυτό μου τὸ ' κάμε πολλές φορές. Τότε και εγὼ πείσῳσα αναντίον του και τὸ λέγω: «Σοῦ πέρασε ὑποψία ὅτ' εἶμαι ἄτιμὸς του σπιτιοῦ σου και ντρέπεσαι να μοῦ τὸ πείεις; Και ὄντως εἶμαι ἄτιμος ἂν ματαπατήσω εις τὴν πόρτα σου!» Και σηκώθηκα και ἔφυγα. Φωνάζει ὁ παπάς, εγὼ δὲν ματαγύρισα ὀπίσω. Πέρασαν δυὸ τρεῖς ἡμέρες, ἦρθε, ξαναἦρθε, δὲν ματαζύγωσα.

Ἄφοῦ ἦρθε πολλές φορές, με δάκρυα εις τὰ μάτια μου τ' ἀποκρίθηκα: «Δία μένα να σοῦ περάσει κακή ιδέα, τὸ παιδί σου;» Ἐκλαψε κι' αὐτὸς και με περικάλεσε να πᾶμε μαζί και ὕστερα να μὴν ματαπάγω, σάν μου ζητηθῆ. Πῆγα. Κατεβάζει τις εἰκόνες ὄλες και μ' όρκίζει και ἀρχινάγει να με βάλει εις τὸ μυστήριον. Ἄφοῦ προχώρεσε, τότε τ' όρκιστηκα ὅτι δὲν θὰ τὸ μαρτυρήσω κανενὸ, ὅμως να μοῦ δώση καιρὸν ὄχτὼ ἡμέρες να συλλογιστῶ ἂν εἶμαι ἄξιος δι' αὐτὸ τὸ μυστήριον και ἂν μπορῶ να ὠφελήσω, να τὸ λάβω, ἢ να κάτσω, εἶναι σὰ να μὴν τὸ ξέρω ὀλότελα. Πῆγα στοχάστηκα και τάβαλα ὄλα ὀμπρὸς και σκοτωμὸν και κιντύνους και ἀγῶνες - θὰ τὰ πάθω διὰ τὴν λευτερίαν τῆς πατρίδος μου και τῆς θρησκείας μου. Πῆγα και τοῦ εἶπα: «Εἶμαι ἄξιος». Τοῦ φίλησα τὸ χέρι, όρκιστηκα. Τὸν περικάλεσα να μὴ μοῦ μαρτυρήση τὰ σημεῖα τῆς κατήχησης, ὅτ' εἶμαι νέος και να μὴν ἀντέσω και λυπηθῶ τὴν ζωὴ μου και προδώσω τὸ μυστήριον και κιντυνέψη ἢ πατρίς. Συφωνήσαμεν και εις αὐτὸ και μοῦ εἶπε ὅτι ὄθεν δουλέψω, χρήματα... και κατάχρησες δὲν μπορῶ να κάμω, ὅμως να παίρνω ἀπὸ 'να ἀποδειχτικὸν, αὐτὰ τὰ πλοῦτη να κάνω. Και ἡ εὐκὴ τοῦ παπαῦ τοῦ εὐλογημένου και τῆς πατρίδος μου και θρησκείας μου, ὡς τὴν σῆμερον δὲν μ' ἄφησε ὁ Θεὸς να ντροπιαστῶ. Τράβησα δεινά, πληγὲς και

κιντύνους, ὅμως εἶμαι καλά σὰν θέλει ὁ Θεός. Τοῦ εἶπα: «Όλα θὰ πᾶνε καλά, ὅμως ὁ Ἀλήπασσας εἶναι πολὺ δυνατὸς καὶ θὰ μᾶς κιντυνέψη αὐτὸς, ὅτι εἶναι οἱ καπεταναῖοι μ' αὐτόν». Μοῦ εἶπε τὰ αἴτια καὶ σὲ ὀλίγον καιρὸν θέλησε ὁ Θεός καὶ τὸν κλείσανε παντοῦ, εἰς τὰ 1820.

Μπήκα ἴστο μυστικὸν καὶ ἀναχώρησα ἀπὸ τὸν πατριώτη μου καὶ πῆγα εἰς τὸ σπίτι μου καὶ ἐργαζόμουνε διὰ τὴν πατρίδα μου καὶ θρησκείαν μου νὰ τὴν δουλέψω ἑλικρινῶς, καθὼς τὴν δούλεψα, νὰ μὴν μὲ εἰπῇ κλέφτη καὶ ἄρπαγον, ἀλλὰ νὰ μὲ εἰπῇ τέκνο της καὶ ἐγὼ μητέρα μου. Ὁ Σουλτάνος διόρισε τὸν Χουρσίτ πασσὰ ἀρχιστράτηγον μὲ πολλοὺς πασιάδες νὰ πολιορκήσουνε τὸν Ἀλήπασια καὶ γιόμωσαν τὰ Γιάννενα καὶ ἡ Ἄρτα Τούρκους καὶ Ἀρβανίτες καὶ ἄρπαγους καὶ παραλυμένους, πῆραν πολλὰς γυναῖκες Ρωμαίγισσες στανικῶς, πῆραν καὶ μίαν δούλα τοῦ πατριώτη μου καὶ ἤθελαν νὰ τοῦ πάρουν καὶ τὴν γυναῖκα του. Ἦταν ὠραῖα καὶ θὰ τὴν ἔπαιρνε ἕνας πασσὰς ὁποῦ ἦταν εἰς τὴν Ἄρτα, τὸν ἔλεγαν Χασάνπασια, κακὸς ἄνθρωπος, αὐτὸς καὶ ἕνας, τὸν ἔλεγαν Μπαμπάπασια, ἀφάνισαν τὴν τιμὴ καὶ πλοῦτη τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸς ὁ Μπαμπάπασιας ἔπιασε τὸν πατριώτη μου κ' ἐμένα καὶ μᾶς φυλάκωσε καὶ γύρευε νὰ μᾶς χαλάση, καὶ μὲ πολλὰς πλερωμὲς ὁποῦ ἔκαμε ὁ πατριώτης μου σωθήκαμε. Καὶ ἀφοῦ σωθήκαμε, τοῦ εἶπα νὰ φύγωμε νὰ πᾶμε εἰς τὴν πατρίδα μας, εἰς τὸ Λιδορίκι, νὰ σωθοῦμε. Δὲν μ' ἄκουσε, ἄκουγε τὶς γυναῖκες καὶ ἔπαθε πολλὰ. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀναχώρησα ἀπὸ αὐτόν. Ὑστερα τὸν κιντύνεψε καὶ ὁ Χασάνπασσας καὶ ἔφυγε κρυφίως καὶ ἄφησε τὴν φαμελιὰ τοῦ εἰς Ἄρτα, καὶ θὰ τοῦ τὴν ἔπαιρνε αὐτὸς γυναῖκα. Καὶ ἦταν γκαστρωμένη, ἐτοιμόγεννη, καὶ τὴν ἄφησε ὅσο νὰ γεννήση, νὰ τὴν πάρη.

Ἀφοῦ ἦταν πολλή Τουρκιά εἰς Ἄρτα καὶ Πρέβεζα καὶ Σούλι καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἠπειροῦ ὅπου τὰ βαστοῦσε ὁ Ἀλήπασσας, καθὼς καὶ ὅσα τὰ Γιάννενα, ἦταν παντοῦ δύνამες μεγάλες τοῦ Σουλτάνου καὶ βάλαν καὶ σφίξη καὶ μάζωναν καὶ τ' ἄρματα τῶν Ρωμαίων καὶ νὰ βουλώσουνε καὶ τὸν πάλτο τῆς μπαρούτης, τοῦ μολυβιοῦ, τῶν στουρναριῶν τῆς Ἄρτας. Καὶ αὐτὸν τὸν πάλτο τὸν εἶχε ἓνας ἀγαθὸς ἄνθρωπος, φίλος μου στενός, κάναμε ἐμπόριον μαζί, Γιωργάκη Κοράκη τὸν ἔλεγαν, συγγενῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ καλῶν πατριῶτων Ζωσιμάδων. Ἀφοῦ τὸν ἤξερα τίμιον ἄνθρωπον, ρώτησα τὸν Οἰκονόμο καὶ τὸν μακαρίτη Γῶγο Μπακόλα καὶ Σκαρμίτζο, ὅτι μπῆκαν καὶ αὐτεῖνοι εἰς τὸ μυστήριον (γενναῖοι ἄντρες καὶ ἀγαθοὶ πατριῶτες) καὶ ἀφοῦ τοὺς ρώτησα, δὲν ἤθελαν νὰ τὸν βάλουν εἰς τὸ μυστήριον τὸν Κοράκη, ὅτι φοβόνταν νὰ μὴν τοὺς προδώσῃ τὸ μυστήριον. Καὶ πολεμοφόδια δὲν εἶχαμε τελείως ὅσα ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ ὁ τόπος ὅλος πιασμένος, καὶ θὰ κάναμε ἐπανάστασιν χωρὶς πολεμοφόδια, καὶ τὰ περισσότερα ντουφέκια μὲ σκοινιά δεμένα. Τότε ἀποφασίζω μόνος μου, χωρὶς νὰ ρωτήσω τοὺς ἄλλους, καὶ ὀρκίζω τὸν παλταδόρο, τὸν ἀγαθὸν πατριώτη, καὶ ἀδειάσαμε ὅλον τὸν πάλτο καὶ πήραμε τὸ μπαρούτι, μολύβι καὶ στουρνάρια. Καὶ εἶχα δυὸ κρυψῶνες εἰς τὸ σπίτι μου καὶ αὐτὸς εἰς τὸ σπίτι του καὶ τὰ κουβαλήσαμε ἐκεῖ καὶ κάτι ὀλίγον ἀφήσαμε μέσα εἰς τὸν πάλτο. Καὶ ἡ θεία χάρις, δόξα νὰ ἔχει, στράβωνε τοὺς Τούρκους καὶ δὲν βλέπαν ὅπου τὰ κουβαλάγαμε. Καὶ ἔβαλε χρήματα ὁ ἀγείμνηστος Κοράκης - ὅτι ὕστερα ἐχάθη- καὶ ἐγὼ καὶ ἀγοράζαμε μὲ τρόπον ἄρματα καὶ τὰ κρύβαμε ἐκεῖ ὅπου ἔχαμε τὸ μπαρούτι καὶ εἰς τὰ ταβάνια τῶν σπιτιῶν μας, καὶ ἀρματώναμε τοὺς Ἐφτανησιῶτες καὶ ἄλλους καὶ τοὺς δίναμε καὶ πολεμοφόδια καὶ τοὺς... εἰς τοὺς καπεταναίους, ὅθεν ἔκανε χρεῖα, δίναμε καὶ τῶν ἰδίων καπεταναίων.

Αφοῦ ἐβῆκε ὁ Χουρσίτ πασσᾶς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ὁποῦ ἔταν ἐκεῖ, καὶ διατάχτη διὰ τὸν Ἀλήπασσα καὶ πῆρε καὶ ὅλα τ' ἄσκέρια μαζί του, καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησο μείναν πολλὰ ὀλίγοι, ἄρχισαν νὰ ὑποπεύωνται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο οἱ ντόπιοι Τοῦρκοι, ὅτι ἄρχισαν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ κομμανταρίζονταν διὰ τὴν ἐπανάσταση. Ἔβαιναν ὑποψία καὶ διὰ τὴν Ρούμελη. Ἐμεῖς λέγαμε, δὲν εἶναι τίποτας, ἀλλὰ ἀγρίεψε ὁ ραγιάς εἰς τὴν Ρούμελη ἀπὸ τόσον πλῆθος τουρκιάς, ὁποῦ γιόμωσε ὅλος ὁ τόπος ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀλήπασσα καὶ ἀφανίστη ὁ τόπος ἀπὸ τὶς ἀγγάρειες καὶ γύμνωμα τῶν κόσμων. Καὶ μὲ ταῦτο τοὺς ἀποκοιμούσαμε. Ὅμως ἀφανίστη καὶ ὄντως ὁ τόπος ὅλος τῆς Ρούμελης καὶ κατεξοχὴ Γιάννενα καὶ Ἄρτα καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη τὰ ρήμαξαν ὅλως διόλου. Οἱ ντόπιοι Τοῦρκοι τῆς Πελοπόννησος ἔγραφαν τὴν ὑποψίαν γιὰ τοὺς Ρωμαίγους τοῦ Χουρσίτ πασσᾶ καὶ νὰ πάρη μέτρα δι' αὐτὸ ὁ Χουρσίτ πασσᾶς. Τότε ἐμεῖς στενὰ πολιορκημένοι ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους παντοῦ, καὶ δὲν μαθαίναμε καὶ τίποτας, εὐρέθη εὐλογον ἀπὸ τὸν Οἰκονόμο τῆς Ἄρτας καὶ Γῶγο καὶ Σκαρμίτζο νὰ στείλουν ἐμένα ὡς πρᾶματευτὴ νὰ πάγω εἰς Πάτρα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ περάσω εἰς τὴν ἀνατολικὴ Ἑλλάδα ν' ἀνταμῶσω πρῶτα τὸν Διάκο, νὰ τὸν ρωτήσω διὰ τὰ τρέχοντα καὶ νὰ τοῦ εἰπῶ νὰ βαρέσουνε σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη, καὶ νὰ πάγω νὰ μιλήσω καὶ μὲ τὸν Πανουργιὰ καὶ ἄλλους καπεταναίους νὰ βαρέσουνε αὐτεῖνοι καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, νὰ τραβηχτὴ κάμποση Τουρκιά, νὰ βαρέσουμε καὶ ἐμεῖς ἐκεῖ τότε.

Τὸν Μάρτιον μῆνα, τὰ 1821, πῆρα κάμποσα χρήματα καὶ πέρασα εἰς τὴν Πάτρα. Οἱ Τοῦρκοι ὑποψιασμένοι, νὰ ἔβλεπαν Ρουμελιώτη, κιντῶνευε, ἄρχισαν νὰ μὲ ξετάζουν οἱ Ρωμαῖγοι ἀνόγητα μέσα εἰς τὸ

κονσουλάτο τὸ Ρούσικο ὁποῦ ἔταν κόνσολας ὁ Βλασσόπουλος. Ἦμουν κονεμένος ἴστοῦ Ταταράκη τὸ χάνι ὀνομαζόμενον. Ἦταν ἐκεῖ καὶ Γιαννιώτες, ὁποῦ κάθονταν, καὶ Ἀρτηνοί. Πῆγα εἰς τὸ κονσουλάτο, τοὺς εἶπα τὰ τρέχοντα τῆς Ρούμελης καὶ τὸ κακὸ ὁποῦ ἔπαθε ὁ Ἀλήπασσας, εἶχαν βγῆ ἀπὸ τὸ κάστρο ἀναντίον τῶν βασιλικῶν εἰ τὴν πολιτείαν τῶν Γιαννίνων καὶ τοῦ σκότωσαν πλῆθος τοῦ Ἀλήπασσα, τοῦ χάθη ὅλο τ' ἄνθος ὁποῦ ἔχε. Αὐτεῖνοι δὲν πίστευαν τίποτας ἀπ' ὅσα τοὺς ἔλεγα, ἀλλὰ τὸν ἤθελαν νικητὴ νὰ τοὺς λευτερώσῃ, αὐτὸς ὁ τύραγνος νὰ φέρῃ τὸ Ρωμαίικον καὶ τὴν λευτεριά τῆς πατρίδος – καὶ ἂν ἔβγαινε αὐτός, δὲν θ' ἄφινε μῆτε ρουθούνι ἀπὸ ἡμᾶς. Σὰν τοὺς εἶπα πολλὰ καὶ δὲν πίστευαν, ἀναχώρησα καὶ πῆγα ἴσ' ἓναν μεγάλον ἔμπορον πὼς ψωνίζω πράμα, νὰ σηκῶνω κάθε ὑποψία ὅσο νὰ ξετάξω τὰ τρέχοντα ἐκεῖ, νὰ μάθω. Ἀφοῦ πῆγα εἰς τ' Ἀργαστηρί του, μοῦ εἶπε ὁ ἔμπορος: «Ψώνισε ὅ,τι θέλεις καὶ ὅ,τι σὲ βαστάξῃ ἢ ψυχὴ πλέρωσε». Ἀφοῦ ψώνισα ὅ,τ' ἤθελα, μὲ πῆρε νὰ πάγω εἰς τὸ σπίτι του νὰ φάγω καὶ νὰ κοιμηθῶ ἐκεῖ. Πῆγα, μὲ ρώτησε. Ἄρχισε νὰ μοῦ κἀνῃ τὰ σημεῖα τῆς Ἑταιρίας, τότε ἄρχισα νὰ τὸν ὀρκίζω καὶ τοῦ εἶπα πὼς δὲν τὰ ἔμαθα ἀπὸ τὸν σακελλάριον. Τότε τοῦ εἶπα ὅσα ἐγὼ ἤξερα ἀπὸ τὴν Ρούμελη καὶ αὐτὸς τῆς Πελοπόννησος. Τὸν ρώτησα ἂν εἶναι ἄργητα ἀκόμα καὶ ἂν ἔχουν ἐτοιμασίες. Μοῦ εἶπε: «Οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ ὑποπεύωνται καὶ δὲν εἶναι δέκα ἡμέρες ὁποῦ ζήτησαν ἓνα δάνειον καὶ τοὺς ἔδωσα ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες γρόσια ὡς δανεικὰ νὰ τοὺς ἀποκοιμᾶμε. Ὅμως, μοῦ λέγει, τὸ πράμα δὲν δέχεται ἄργητα» Τοῦ λέγω: «Σὰν εἶναι αὐτό, τί ἐτοιμασία ἔχετε;» Μοῦ εἶπε: «Τοῦ Κολοκοτρώνη στείλαμε κάμποσα χρήματα εἰς τὴν Ζάκυθο καὶ ἦρθε μὲ καμμίαν τριανταριά ἀνθρώπους καὶ εἶναι εἰς τὴν Μάνη. Καὶ ἄλλη ἐτοιμασίαν δὲν ἔχομε». Τοῦ λέγω: «Αὐτὰ τὰ χρήματα, ὅπου βλέπω θεμωνιὰ τάλλαρα (καὶ γράφαν καὶ πέντ' ἕξι γραμματικοί), δὲν τὰ

στέλνεις πουθενά να χρησιμέψουν δια του λόγου σου και δια την πατρίδα;» Μοῦ λέγει: «Τί στοχάζεσαι, αὐτὸ τὸ Ρωμαίικο θὰ κάμη ἄργητα νὰ γένη; Θὰ κοιμηθοῦμε μὲ τοὺς Τούρκους καὶ θὰ ξυπνήσουμε μὲ τοὺς Ρωμαίγους» Εἶπα καὶ ἐγώ: «Μεγάλοι ἄνθρωποι, ξέρετε μεγάλα πράγματα. Ἐγὼ μικρός, ξέρω ὀλίγα, κάμετε ὅ,τι σας φωτίσῃ ὁ Θεός». Κοιμήθηκα. Τὴν αὐγὴ πῆγα νὰ ψωνίσω ὅ,τι μόλειπε. Ὁ ζαπίτης ἔμαθε ὁποῦ πῆγα καὶ μὲ γύρευε παντοῦ. Ἄντις ἐμένα, ἔπιασαν ἕναν του Βαρνακιώτη καὶ τὸν πῆγαν. Τὸν ζέτασε, εἶδε ὅτι δὲν ἦταν ἐκεῖνος. Εἶπε: «Ὅχι αὐτόν, ἕναν ἄλλον. Ἐκεῖνος εἶναι τζασίτης φερμένος ἐδῶ καὶ νὰ τὸν πιάσετε νὰ τὸν κρεμάσω, νὰ πάθῃ ὅ,τ' ἦρθε γυρεύοντας ἐδῶ». Τὰ εἶπε ὁ ἄνθρωπος τοῦ Βαρνακιώτη αὐτὰ εἰς τὸ χάνι καὶ ἦρθαν οἱ Ἄρτηνοι καὶ μοῦ τὸ εἶπανε καὶ πῆγα εἰς τὸ κονσουλάτο τὸ Ρούσσικον καὶ εἶπα τὰ αἴτια καὶ νὰ μείνω ἐκεῖ φυλαμένος. Δὲν μὲ βάσταγε ὁ κόνσολας. Μοῦ λέγει, τέτοιες ὥρες κιντυνεύει καὶ αὐτός. Μὲ τὸ στανιὸ ἔμεινα ὡς τὸ βράδυ καὶ σουρπώνοντας νὰ βγῶ. Μ' ἔβαλαν σὲ μία κάμαρη μέσα καὶ μὲ κλείσανε χωρὶς νὰ ζυγώνῃ κανεὶς. Μοῦ ἴρθε νὰ κατουρήσω, ἦταν μία τρυπούλα εἰς τὸ πάτωμα καὶ κατούραγα. Ἦρθε ἕνας δοῦλος καὶ μ' ἔβρισε. Τοῦ εἶπα, εἴμ' ἄνθρωπος καὶ δὲν μπόρεσα νὰ ὑποφέρω. Μὲ ρωτάγει ὁ δοῦλος ποῦθεν εἶμαι. Τοῦ εἶπα ἀπὸ τὴν Ρούμελη. Μοῦ λέγει, καὶ αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὸ Βραχώρι. Τὸν περικάλεσα νὰ μοῦ εἰπῇ ἂν ξέρῃ τὸν Κωνσταντῖνο Γερακάρη (ὅτ' ἦταν ἐκεῖ ἰστὸ κονσουλάτο, ὅταν μὲ ζέταζε ὁ κόνσολας), νὰ τοῦ εἰπῇ νὰ ἴρθῃ νὰ τὸν ἀνταμώσω. Μοῦ λέγει ὁ δοῦλος: «Ἐψὲς ἦταν ὁ Δυσσέας ἐδῶ καὶ ἔφυγε. – Σύρε πὲς τοῦ Γερακάρη», τοῦ εἶπα. Πῆγε τοῦ εἶπε καὶ ἦρθε. Τοῦ λέγω: «Νὰ μὲ πᾶς βράδυ ἐκεῖ ὁποῦναι ὁ Δυσσέας καὶ θέλει μάθῃς χαμπέρια πλήθος, ὅτ' ἦρθα διὰ τὸν Δυσσέα» Μοῦ εἶπε νὰ τοῦ τὰ πῶ πρώτα. Τοῦ εἶπα: Εἶμαι ὀρκισμένος καὶ δὲν τὰ λέγω ἄλλουνοῦ». Ἐφυγε ὁ Γερακάρης. Πῆρε νὰ νυχτώσῃ. Μ' ἔβιαζαν νὰ

φύγω από τὸ κονσουλάτο. ἴσασα τὶς πιστιόλες μου, τὸ γιαταγάνι μου, ἔκαμα τὴν προσευκὴ μου, εἶπα καὶ τοῦ παιδιοῦ, μῶφερε κάμποσο ρακὶ καὶ ἤπια ν' αὐγατήση τὸ σπέρτο καὶ νὰ βγῶ μὲ τὸ γιαταγάνι ἔξω, ἄς ἤμουν καὶ κιοτής. Φύλαγαν ἀπόξω τὴν πόρτα οἱ διασαχτίζηδες οἱ Τοῦρκοι τοῦ κονσόλου καὶ ἄλλοι Τοῦρκοι, ὅτι τῶμαθαν ὅπου ἤμουν μέσα καὶ ἤθελαν νὰ βγῶ νὰ μὲ πιάσουνε. Καὶ ἐγὼ ἔλεγα νὰ μὴν πιαστῶ ζωντανὸς καὶ μὲ παιδέψουνε καὶ βρεθῶ μπόσικος καὶ προδώσω τίποτας - καλύτερα νὰ σκοτωθῶ. Ἐκεῖ ὅπου ἐτοιμάζομουν νὰ βγῶ, ἔρχεται ἓνας Κεφαλλονίτης, μοῦ λέγει: «Ἐσεῖσαι ὅπου ἦσουν ἴδῶ μέσα;» Τοῦ λέγω «Ἐδῶ εἶναι πολλοί, ποιὸν γυρεύεις; ποιὸς σ' ἔστειλε;» Μοῦ λέγει: « Ὁ Γερακάρης. - Ἐγὼ εἶμαι» τοῦ εἶπα. Μοῦ εἶπε: «Πᾶμε νὰ κάνουμε δουλειά μας». Τοῦ λέγω: «Στὴν πόρτα φυλᾶνε Τοῦρκοι καὶ τήρα ἀπὸ τοῦ περιβολιοῦ τὸν τοῖχο θὰ πέσω ἐγὼ κάτου καὶ ἐσὺ νὰ πᾶς ἀπόξω νὰ φυλᾶς ἐκεῖ ὅπου θὰ πέσω, νὰ φύγωμε, ὅτι δὲν ξέρω τὰ σοκάκια». Πῆγε ἀπόξω. Ρίχτηκα ἀπὸ τὸν τοῖχο, ἦταν ψηλὸς, μισοτσακίστηκα ἀπὸ τ' ἄρματά μου. Ὁ φόβος μ' ἔτρεχε καλύτερα ἀπὸ γερὸν. Πήγαμε κάτου κατὰ τὴν θάλασσα. Τοῦ εἶπα νὰ πᾶμε ἀπὸ τὸ μέρος τῶν σταφίδων, μ' ἄκουσε, ὅτι ἴσῃν Ντογὰνα ἦταν Τοῦρκοι καὶ θὰ μᾶς πιάναν. Τοῦ εἶπα νὰ κρυφτῶ εἰς τὰ χαντάκια νὰ φωνάξῃ τὴν βάρκα. Ὅτι ὁ Δυσσέος ἦταν μέσα ἴσ' ἓνα μαρτίγο. Σὰν τοῦ εἶπα νὰ κρυφτῶ, μοῦ λέγει: «Τὶ βρωμόκωλοι εἶσαι ἐσεῖς οἱ... Φοβάστε καὶ ἀπὸ τὸν ἴσκιον σας» Ντράπηκα πῆγα μαζί του. Φωνάζει διὰ τὴν φελούκα, μᾶς βλέπουν οἱ Τοῦρκοι καὶ μᾶς στρώνουν νὰ μᾶς πιάσουνε. Θέλησε ὁ Θεὸς καὶ ἦταν μία φελούκα. Τοὺς μίλησα καὶ ριχτήκαμε μέσα καὶ μᾶς βάλαν ἀπάνου ἴσῃν γολέττα τους. Πλάκωσαν καὶ οἱ Τοῦρκοι. Πῆραν καὶ αὐτεῖνοι τὰ τριμπόνια τους καὶ ἀντιστάθηκαν.

“Υστερα μὲ πήγανε κι’ ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Δυσοεά καὶ τοῦ εἶπα ὅλα τὰ τρέχοντα, καὶ τοῦ εἶπα ὅπου θὰ πάγω καὶ εἰς τὸν Διάκο καὶ ἀλλουνοὺς καὶ μοῦ εἶπε ὅτι ἀγροικήθη αὐτὸς καὶ θὰ χτυπήσουνε, καὶ πήρε πολεμοφόδια νὰ πάγη εἰς τὸ Ξερόμερον εἰς τὴν Ζάβιτζα. Καὶ μοῦ εἶπε νὰ πᾶμε ἀντάμα. Τοῦ εἶπα: «Θὰ ἰδῶ τὸ τέλος ἐδῶ καὶ νὰ πάρω καὶ τὸ ντουφέκι μου, ὅπου εἶναι ἴστο χάνι. Καὶ θὰ πάγω χαμπέρι ἔξω ὅ,τι μάθω καὶ μοῦ εἶπες». Καὶ ἀνεχώρησε τὴν νύχτα.

Σὲ δυὸ ἡμέρες χτύπησε ντουφέκι ἴστην Πάτρα. Οἱ Τοῦρκοι κάμαν κατὰ τὸ κάστρο καὶ οἱ Ρωμαῖγοι τὴν θάλασσα. Τότε πῆρα καμμιά δεκαριά παιδιά ἀπὸ τὸ καράβι μὲ τ’ ἄρματα τους καὶ βήκαμε ἔξω. Εἰς τὴν Ντογάνα κουβαλιώνταν ὁ κόσμος καὶ γιόμωσε ἡ θάλασσα γυναικόπαιδα, ὡς τὸ λαιμὸ μέσα. Τότε βλέπω καὶ τὸν φίλο μου τὸνπραματευτή, ἔφερνε ἴστο ἴνα τοῦ χέρι τὴν φαμιλιά του καὶ ἴστ’ ἄλλο τὰ παιδιά του καὶ τίποτας ἄλλο ἀπὸ τόσο βίον ὅπου ἴχε – ὅπου θὰ ξύπναγε νὰ βρῆ Ρωμαίικον. Μεγάλοι ἄνθρωποι, μεγάλα λάθη, οἱ μικροὶ θὰ κάμουν μικρά. Τοὺς πῆρα καὶ τοὺς πῆγα μέσα εἰς τὸ καράβι καὶ τοὺς παρηγοροῦσα. Στάθηκα ἐκεῖ καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα καὶ πέρασα εἰς Μισολόγγι. Ψώνισα λαμπάδες ἄσπρες, ὅπου εἶχε ἔρθη ἓνα καράβι ἀπὸ Τριέστι, καὶ ροῦμες καὶ λάδι καὶ καπνὸν νὰ πάγω ὡςπραματευτῆς εἰς τὴν Ἄρτα, νὰ ἰδοῦνε οἱ Τοῦρκοι καὶ νὰ μὴν ὑποψιαστοῦν. Φόρτωσα τὸ καῖκι, βήκα ἀπόξω ἀπὸ τὸ Βασιλάδι ἴσ ἓνα λιμάνι πλησίον ἐκεῖ, τὸ λένε Βούκεντρο. Ξημερώνοντας τῶν Βαγιῶν, τὴν νύχτα (ὅτ’ ἦταν καιρὸς ἀνάντιος) βλέπομε ἀπὸ ἀγνάντια ἴστην Πάτρα φωτιὰ πολλή, καὶ κανονισμὸς καὶ ντουφεκίδι. Τὸ γιόμα ἔρχεται ἐκεῖ εἰς τὸ πόρτο ὁ Βλασσόπουλος καὶ ἄλλα καῖκια μὲ φαμιλιές. Ρώτησα, μοῦ εἶπαν, μπῆκε ὁ

Ἰσοῦφ πασοῶς μέσα εἰς τὴν Πάτρα καὶ τὴν ρήμαξε καὶ ἀφάνισε τοὺς κατοίκους.

Ἔφυγα ἀπὸ ἐκεῖ τὴν Μεγάλη Παρασκευή. Πῆγα εἰς Πρέβεζα, πούλησα τὶς λαμπάδες καὶ ροῦμες καὶ καπνὸ μὲ μία μεγάλη τιμὴ. Τὸ μεγάλο Σαββάτο τὴν νύχτα, ξημερώνοντας Λαμπρὴ, πῆγα εἰς Ἄρτα, ἀντάμωσα τοὺς δικoὺς μας, τοὺς εἶπα τὰ τρέχοντα. Φέραν καὶ τὰ κεφάλια τῶν Πατρινῶν ἐκεῖ, νὰ τὰ πάνε τοῦ Χουρσίτ πασοῶ. Τότε πίνουν κ' ἐμένα ὡς χαϊνήν τοῦ Σουλτάνου, ὁποῦ ἤμουν εἰς Μοριᾶ, μὲ πᾶνε εἰς τὸ κάστρο τῆς Ἄρτας. Μοῦ περνοῦνε σίδερα εἰς τὰ ποδάρια καὶ ἄλλους παιδεμοὺς, νὰ μαρτυρήσω τὸ μυστικόν. Ἐβδομήντα πέντε ἡμέρες παιδεμοὺς.

Μᾶς πᾶνε εἰκοσιέξι ἀνθρώπους νὰ μᾶς κρεμάσουνε καὶ ὁ Θεὸς γλύτωσε μόνον ἐμένα. Ἦταν Βονιτζάνοι καὶ ἀπ' ἄλλα μέρη καὶ τοὺς κρέμασαν ὅλους ἐστὸ παζάρι. Διὰ νὰ μὲ ξετάξουνε ἀκόμα καὶ νὰ τοὺς μαρτυρήσω τὸ βίον μου μὲ γόρισαν ὀπίσω ἀπὸ τὴν καταδίκη εἰς τὸν πασιᾶ καὶ μὲ ξέταζε διὰ τὸ δικό μου βίον καὶ τοῦ πατριώτη μου. Μὲ πῆγαν πίσω εἰς τὸ κάστρο, ἄλλη βολὰ νὰ μὲ χαλάσουνε, καὶ μ' ἔβαλαν ἐν ἑνὶ μπουντρούμι. Καὶ ἤμαστε ἑκατὸν ὀγδόντα ἄνθρωποι. Καὶ ἦταν σάπιο ψωμί μέσα καὶ μαγαρίζανε ἀπάνου ἐστὸ ψωμί, ὅτι ἀλλοῦ δὲν εἶχαμε τόπον. Καὶ ἡ ἀκαθαρσία ἐκεῖνη καὶ τὰ χνῶτα ἔκαναν μίαν βρόμα, ὁποῦ δὲν εἶναι ἐστὴν γῆς ἄλλη χειρότερη. Καὶ ἀπὸ τὴν κλειδωνότρυπα τῆς πόρτας βαίναμε τὴ μύτη μας καὶ παίρναμε ἀγέρα. Καὶ μῶριχναν ἐμένα ξύλο καὶ παιδεμοὺς πλῆθος, καὶ ἀφοῦ πῆγαν νὰ μὲ χαλάσουνε. Καὶ ἀπὸ τὰ χτυπήματα ἐπρίστηκε τὸ σῶμα μου καὶ καντήλιασε καὶ

ἤμουν εἰς θάνατο. Ἔταξα ἄρκετὰ χρήματα ἐνοῦ Ἀρβανίτη νὰ βγῶ νὰ με ἰδῆ ἰατρός καὶ νὰ πάρω καὶ ἰατρικὰ καὶ τὰ χρήματα. Μοῦ δίνει ἕναν Τοῦρκο νὰ πᾶμε εἰς τὸ σπίτι μου. Καθὼς πηγαίναμε ἔστυνον δρόμον, πηγαίνα κρατώντας καὶ πολὺ κουτζαίνοντας καὶ βογγώντας. Ὁ Τοῦρκος, βόδι θεοτικόν, καὶ παντήχαινε θὰ μοῦ βγῆ ἢ ψυχὴ μου – δὲν ἤξερε ὅτ' εἶναι βαθιά. Πῆγα εἰς τὸ σπίτι, ξαπλώθηκα τοῦ πεθαμοῦ. Ἦρθε ὁ ἰατρός, ἐγὼ στοχάζομουν τὸν Τοῦρκο, πῶς νὰ τοῦ φύγω. Βγάνω καὶ τοῦ δίνω τὰ χρήματα καὶ τοῦ λέγω, τοῦ Τοῦρκου: «Σὺρ' τα (τάχα κρυφά). Μοῦ εἶπε νὰ τοῦ τὰ δώσης νὰ μὴν εἶναι ἄλλος». Τὸδωσα καὶ ἐκεινοῦ καμμιά ἑκατοστὴ γρόσια. Τὰ πῆρε, τοῦ λέγω: «Σὺρ' τα (τάχα) εἰς τὸ κάστρο καὶ ἔλα ὅσο νὰ μοῦ φκείαση τὸ ἰατρικὸ ὁ ἰατρός, νὰ πᾶμε μαζὶ εἰς τὸ κάστρο, ὅτι μόνος μου δὲν βγαίνω ἔξω. Φοβῶμαι ἀπὸ τοὺς ντόπιους Τοῦρκους». Τὰ πῆρε. Αὐτὸς βγαίνοντας ἀπὸ τὴν πόρτα, ἐτοιμάστηκα ἐγὼ. Τοῦ δίνω ἕνα φευγάκι καὶ πάγω εἰς τὸ κονάκι ἐνοῦ ξαδέρφου τοῦ Ἀλήπασσα, τὸν λέγαν Σμαήλμπεη Κόνιτζα, ὁ Θεὸς μακαρίση τὴν ψυχὴ του. Ἀφοῦ μ' εἶδε, με λυπήθη πολὺ. Τοῦ εἶπα τί δοκίμασα καὶ ἂν με φυλάγη, νὰ μὴ με δώση πίσω. «Ντουφέκι, εἶπε, ἔχω με τοὺς Κονιάρους, ἐσένα δὲν σε δίνω». Εὐτὺς μὸδωσε ἄρματα καὶ με πῆρε με τ' ἀσκέρι του καὶ πῆγαμε εἰς τὸ Κομπότι. Ἦταν τὸ Τοῦρκικὸν ὄρδι ἐκεῖ, εἶναι τρεῖς ὄρες ἀπὸ τὴν Ἄρτα.

Ἀφοῦ καθίσαμε ἐκεῖ κάμποσες ἡμέρες, αὐτὸς ὁ δυστυχὴς ἀρρώστησε βαριὰ καὶ ὡς εὐεργέτης δικός μου τὸν συγύριζα καλύτερα ἀπὸ τὸν γονιόν μου. Ἄν ἤθελα, ἀπὸ ἐκεῖ ἔφευγα, ἕνα κάρτο ἦταν οἱ δικοὶ μας ἀλάργα. Ὅμως εἶπα τοῦ εὐεργέτη μου νὰ μὴν τοῦ γένω ἄπιστος καὶ τὸν ἀφήσω ἄρρωστον. Σηκώθη ἄρρωστος καὶ ἐγὼ μαζὶ του καὶ πῆγαμε πίσω εἰς τὴν Ἄρτα – καὶ αὐτὸν νὰ δουλέψω ὅσο- νὰ γερέψη καὶ νὰ γλυτώσω

καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ ἀλλουνοῦ εὐεργέτη μου, τοῦ πατριώτη μου, ὁποῦ ἔχα φάγη τὸ ψωμί του τόσα χρόνια, καὶ θὰ τὴν ἔπαιρναν οἱ Τοῦρκοι νὰ τὴν τουρκέψουν. Καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς δυὸ εὐεργέτες μου πῆγα πίσω εἰς τὸν κίντυνον, μέσα εἰς τὴν Ἄρτα. Ἀφοῦ πῆγαμε μέσα εἰς τὴν Ἄρτα, μιὰ ἡμέρα ἦρθαν οἱ πασσάδες εἰς τὸ κονάκι τοῦ μπέγη καὶ ὅλοι οἱ σερασκέρηδες οἱ Ἀρβανίτες νὰ τὸν ἴδουν. Τοῦ λέγω τοῦ μπέγη διὰ τὴν γυναῖκα τοῦ πατριώτη μου, ὁποῦ θὰ τὴν πάρῃ ὁ Χασάνπασιας. Μιλεῖ τῶν πασσάδων κι' ἀλλουνῶν, ὀτζάκια τῆς Ἀρβανιτιᾶς, τοὺς λέγει:

«Πασσᾶδες καὶ Μπέηδες, θὰ χαθοῦμε. Θὰ χαθοῦμε! ὁ μπέγης τοὺς λέει, ὅτι ἐτοῦτος ὁ πόλεμος δὲν εἶναι μῆτε μὲ τὸν Μόσκοβον, μῆτε μὲ τὸν Ἑγγλέζο, μῆτε μὲ τὸν Φραντζέζο. Ἀδικήσαμεν τὸν ραγιά καὶ ἀπὸ πλούτη καὶ ἀπὸ τιμῆ καὶ τὸν ἀφανίσαμε, καὶ μαύρισαν τὰ μάτια του καὶ μᾶς σήκωσε ντουφέκι. Καὶ ὁ Σουλτάνος τὸ γομάρι δὲν ξέρει τί τοῦ γίνεται, τὸν γελᾶνε ἐκεῖνοι ὁποῦ τὸν τρογουρίζουν. Καὶ ἡ ἀρχὴ εἶναι τούτη, ὁποῦ θὰ χαθῇ τὸ βασιλεῖόν μας. Πλερώνομε βαριά νὰ βροῦμε προδότη καὶ δὲν στέκει τρόπος νὰ μαρτυρήσῃ κανένας τὸ μυστικόν, νὰ μάθωμε μόνος του ὁ ραγιάς μᾶς πολεμεῖ ἢ καὶ οἱ Δυνάμεις. Δι' αὐτὸ πλερώνομε καὶ παλουκῶνομε καὶ σκοτῶνομε καὶ ἀλήθεια ποτὲ δὲν μάθαμε».

Ἀφοῦ τοὺς εἶπε πολλὰ ὁ μπέγης ἀπὸ αὐτά, τοὺς λέγει ὕστερα πὼς ὁ Σουλτάνος στέλνει πασιάδες τοὺς πλέον παντίδους καὶ γύμνωσαν τὸν κόσμον καὶ τοῦ πῆραν καὶ τὶς γυναῖκες. «Αὐτεῖνοι θὰ φύγουν διὰ τὸν τόπον τοὺς κ' ἐμεῖς θὰ μείνουμεν ἐδῶ». Τότε ἔπιασε καὶ γιὰ τὴν γυναῖκα τοῦ πατριώτη μου, πὼς γυρεβεὶ νὰ τὴν πάρῃ ὁ πασοῦς. Καὶ τότε ὅλοι μὲ μιαν

φωνή εἶπανε καὶ πῆγαν καὶ τὴν πῆραν ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου τὴν εἶχε καὶ τὴν πῆγαν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν κονσολάτο νὰ εἶναι φυλαμένη.

Ἀφοῦ σιγούρεψα τὴν γυναῖκα καὶ τοῦ ἀλλουνοῦ εὐεργέτη μου, μίαν ἡμέρα εἶχε κάψη πολλή ὁ δυστυχῆς μπέγης καὶ πῆγα διὰ τὸν γιατρό. Οἱ Τοῦρκοι φύλαγαν νὰ μὲ πιάσουνε ἐξ αἰτίας ὅπου τοὺς ἔφυγα ἀπὸ τὸ κάστρο, καὶ ὁ πασοῦς ἔμαθε ὅτι ἐγὼ ἐνέργησα καὶ διὰ τὴν γυναῖκα, φύλαγαν νὰ μὲ πιάσουνε νὰ μὲ κρεμάσουνε. Ἀφοῦ πῆγα διὰ τὸν γιατρό, μοῦ ρίχτηκαν οἱ Τοῦρκοι. Ἦμουν ἐλεύτερος εἰς τὰ ποδάρια καὶ τοὺς ἔφυγα. Μὲ πῆγαν κυνηγῶντα ὡς τοῦ μπέγης τὸ κονάκι. Ἐκεῖ βγήκανε δικοὶ μας ἄνθρωποι, πιαστήκαμε ἀπὸ ἄρματα καὶ ἐσώθηκα.

Ἀφοῦ ξεγέρεψε ὁ μπέγης, τοῦ πῆρα τὴν εὐκὴ του καὶ τοῦ εἶπα: «θὰ φύγω». Δὲν μ' ἄφινε. Τοῦ εἶπα: «Ἐγὼ σὰν ἤθελα ἔφευγα καὶ ἀπὸ τὸ Κομπότι, ὅμως δὲν τόκανα διὰ τὴν τιμὴ μου». Ἀφοῦ εἶδε ὅπου δὲν θὰ καθώμουν, μῶδωσε τὴν εὐκὴ του καὶ μοῦ εἶπε νὰ εἰπῶ τῶν καπεταναίων ἔξω ἵστοῦ Πέτα καὶ ἀλλοῦ νᾶχουν δικαιοσύνη εἰς τὸν κόσμον, νὰ πᾶνε ὀμπρός. Ὅτι τοιούτως ἔκαναν ἀδικίγες οἱ Τοῦρκοι καὶ θὰ χαθοῦν: «Νᾶχουν αὐτεῖνοι δικαιοσύνη, νὰ πάρη τέλος νὰ ἡσυχάσουμε καὶ ἐμεῖς οἱ Τοῦρκοι, ὅτι πλέον μᾶς ἔγινε χαράμι ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸ βασιλεῖόν μας, ὅτι φύγαμε ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη του». Τοῦ φίλησα τὸ χέρι νὰ φύγω, μῶδωσε χρήματα, τοῦ εἶπα: «Μπέγης μου, ἔχω καὶ δὲν θέλω, ὅτι ἔχεις ἔξοδα μεγάλα εἰς τοὺς ἀνθρώπους σου». Μῶδωσε ἄρματα καὶ μὲ διάταξε νὰ φέρνωμαι καλὰ καὶ νὰ πάγω μὲ τὸν Γῶγο, ὅτ' εἶναι ἄξιος καὶ τίμιος καὶ φίλος του, καὶ νὰ τοὺς εἰπῶ τῶν καπεταναίων νὰ μὴν μποῦνε εἰς τὴν Ἄρτα, ὅτ' εἶναι πολλοὶ Τοῦρκοι καὶ θὰ σκοτωθοῦν, ὅμως νὰ τοὺς

κλείσουνε καὶ φεύγουν μόνοι τους, ὅτι δὲν ἔχουν ζαερέδες. Τὸν περικάλεσα καὶ διὰ τὴν γυναῖκα τοῦ πατριώτη μου νὰ τὴν προσέχη καὶ ἀναχώρησα τὰ 1821, μπαίνοντας ὁ Αὐγούστος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Φθαρμένες λέξεις.
2. Φθαρμένες λέξεις.
3. Δύο φθαρμένες λέξεις.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον δεύτερον

Ο Μακρυγιάννης ένοῦται μετὰ τῶν εἰς Πέτα ἐπαναστατῶν. - Αναδρομή πρὸς τὰ γενόμενα πρὸ τῆς ἐξόδου του. - Μάχη εἰς Κούλια τοῦ Μακρυνόρους - Μάχαι εἰς Κομπότι. - Μάχη εἰς Λαγκάδαν. - Μάχαι εἰς Πέτα. - Τὰ εἰς Καλαρρῦτας καὶ Πλάκαν. - Μάχαι εἰς Πλάκαν. - Μάχη εἰς Σχορέτσοινα. - Τὰ εἰς Ἴγναντα. - Καταστροφή τῶν Καλαρρυτῶν καὶ Πλάκας. - Καταστροφή Μελισσουργοῦ καὶ Ματσουκιοῦ. - Τὰ μετὰ τὴν ἐξοδον τοῦ Μακρυγιάννη ἐξ Ἄρτας. - Μάχη εἰς Σταυρὸν Τσουμέρκων. - Μάχη εἰς Πέτα. - Τοπικὴ συνέλευσις προκρίτων τῶν χωρίων Ἄρτας. - Ἀποφάσεις περὶ προσποιοιτῆς συμμαχίας μετὰ τῶν Ἀλβανῶν. - Μέτρα περὶ ἐξοικονομήσεως τῶν στρατοπέδων. - Κάθοδος Σουλιωτῶν καὶ Ἴγνο Βάσιαρη ἐκ Σουλίου. - Συμφιλίωσις Μάρκου Μπότσαρη μετὰ Γώγου Μπακόλα. - Φθορὰ τῶν ἐκ Πελοποννήσου φυγόντων Ἀλβανῶν. - Τὰ εἰς Μακρυνόρος. - Δυσαρέσκεια Ἀλβανῶν. - Ἐκστρατεία Ἑλλήνων εἰς Νιοχώρι. - Μάχη εἰς Πέντε Πηγάδια.

Είχα μιλήση κάτι Κορφιατῶν, Κεφαλλονιτῶν, Ζακυθινῶν, ὁποῦ δούλευαν εἰς Ἄρτα, καὶ τοὺς εἶχα δώση ἄρματα, τοὺς εἶπα καὶ τὰ ἔβγαλαν εἰς τ' ἀμπέλια καὶ τὰ ἔχωσαν μὲ τὰ δικά μου καὶ μὲ πολεμοφόδια καὶ μία νύχτα τὰ πήραμε καὶ πήγαμε εἰς τοῦ Πέτα. Ἡῦρα τοὺς καπεταναίους, τοὺς εἶπα τὰ τί δοκίμασα καὶ ὅ,τι μου εἶπε ὁ μπέγης. Καὶ ἔμεινα μὲ τὸν γενναῖον καὶ ἀγαθὸν Γῶγον Μπακόλα. Ἦταν πολλὰ ὀλίγοι οἱ δικοὶ μας ἐκεῖ καὶ εἰς Λαγκάδα καὶ δὲν μπορούσαν νὰ κινηθοῦν διὰ πουθενά. Αφοῦ μάθαν οἱ Ἀρτηνοὶ ὁποῦ ἔφυγα, φεύγαν καὶ αὐτεῖνοι κρυφὰ καὶ ἔρχονταν καὶ μ' ἀντάμωναν καὶ καθόμαστε μαζὶ καὶ ἄξαινε ὀλίγον τὸ μπουλούκι μας. Πρῶτα κινηθήκαμε δεκοχτῶ ὅλοι ἀπὸ Ἄρτα.

Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ Σουλτάνου ὁ Χουρσίτ πασσῶς ἀφοῦ ἔμαθε ὅτι χτύπησε καὶ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλάς, ὁ Διάκος καὶ οἱ ἄλλοι, ἄρχισε νὰ τὸ στοχάζεται, νὰ στέλνη παντοῦ ἀσκέρια καὶ πολεμοφόδια εἰς τὶς θέσες τὶς ἀναγκαῖες. Θέλει νὰ ἔφοδιάση καὶ τὸν Ἑπαχτον ὡς σημαντικὸν κάστρο καὶ θέση ἀναγκαῖα. Διατάττει τὸν Σμαήλπασσα Πλιάσα ὡς ἄξιον πασιά, ὁποῦ τὸν εἶχε εἰς τὴν Γλυκειά, καὶ ἔστειλε ἄλλους ὅσους ἐκεῖνη τὴ θέση, καὶ ὁ Σμαήλπασσας νὰ πάρη τὸ σῶμα του νὰ πάγη εἰς τὸν Ἑπαχτον μὲ δύναμη καὶ πολεμοφόδια νὰ ἔφοδιάση τὸ κάστρο καὶ ὅλες τὶς ἄλλες θέσες ὅσους ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ νὰ σταθῆ ἐκεῖ κεφαλή. Ἦρθε εἰς Ἄρτα τὰ 1821, Μαγιοῦ 26 μὲ πλῆθος ἀσκέρι. Αφοῦ μάθαν ὅτ' εἶναι ὑποψίες, διαλύθησαν καὶ ἔμεινε μὲ πολλὰ ὀλίγους, ὡς ὀχτακόσιους. Καὶ μὲ αὐτοὺς τὶς 28 Μαγιοῦ κινήθη διὰ ἐκεῖ ὁποῦ ἔταν διαταμένος. Καὶ εἰς τὸ Μακρυνόρο, εἰς τὴν Κούλια ἦταν πολλὰ ὀλίγοι Ἕλληνες καὶ τοὺς χτύπησαν γενναίως καὶ πατριωτικῶς καὶ σκότωσαν ἀρκετοὺς καὶ

πλήγωσαν καὶ τοὺς πῆραν λάφυρα καὶ μὲ τὰ μαχαίρια τοὺς φέραν κυνηγόντα ὡς ὄξω εἰς τὸ Μακρυνόρο. Καὶ οἱ Τοῦρκοι πῆγαν εἰς Κομπότι καὶ μείναν. Καὶ μαθαίνοντας αὐτὸν τὸν χαλασμὸν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Κούλια, ψύχωσαν οἱ Ἕλληνες καὶ πολιορκήσαν σὲ ὅλα τὰ μέρη συνφώνως τοὺς ντόπιους Τούρκους καὶ φρουρές, σὲ Βόνιτζα, Βραχώρι, Μισολόγγι καὶ ὅλα τὰ μέρη τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ παντοῦ μὲ μεγάλη γενναιότητα τοὺς πολιορκήσανε.

Τῆς 30 Μαγιοῦ ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Γιαννάκη Κουτελίδας, ἀφοῦ μάθαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Κομπότι, πῆραν σαράντα Ἕλληνες καὶ πῆγαν καὶ πολέμησαν ἀρκετὲς ὥρες καὶ ὡς ὀλίγοι οἱ Ἕλληνες φύγαν χωρὶς νὰ βλαφθῆ οὔτε τὸ ἄνα τὸ μέρος, οὔτε τ' ἄλλο.

Τῆς 8 Γιουνίου ξαναπῆγαν πίσω εἰς τὸ Κομπότι ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Κουτελίδας μὲ τοὺς ὀλίγους Ἕλληνες καὶ πολέμησαν ὡς ἕξι ὥρες καὶ σκοτώθηκαν κάμποσοι Τοῦρκοι καὶ πληγωθήκανε. Ἐπληγώθη καὶ ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν φύση, περιπαίζοντας τοὺς Τούρκους τοὺς γύρισε τὸν κῶλο καὶ πληγώθη.

Τότε ἔγραψε ὅλα αὐτὰ ὁ πασσᾶς τοῦ Χουροῖτ πασσᾶ καὶ τοῦ λέγει ὅλους αὐτοὺς τοὺς πολέμους καὶ νὰ τοῦ στείλῃ δύναμιν, ὅτ' εἶναι ἀδύνατος. Καὶ τὸ ἄστειλε τὸν Χασάμπεγη Βεργιόνη, τὸν Μπεκίρη Τζογαδοῦρο, τὸν Σουλτζε Κόρτζα, καὶ ἄλλους πολλοὺς μπιμπασᾶδες, ὡς ἑπτὰ χιλιάδες. Πῆγαν εἰς Ἄρτα καὶ ἐκεῖ συνάχτηκαν καὶ πῆγαν εἰς Κομπότι καὶ κάμαν σκέδιον ν' ἀφήσουνε ὅλη τὴν ἀδυναμίαν ὀπίσω εἰς Κομπότι καὶ αὐτεῖνοι ὅλοι ὡς ἕξι χιλιάδες εἰς τὸ γελέκι νὰ κινηθοῦν διὰ

τὴν Λαγκάδα, ὁποῦ ἔναι ἓνα στένωμα ὄλο κοντόρειον καὶ ἀγριόβατα τυλιμένον. Καὶ ἐκεῖ, τὴν θέσιν ἐκείνη τὴν βαστοῦσε ὁ Γῶγος, ὁ Ἰσκος, ὁ Γιωργάκη Βαλτινός, ὁ Καραγιαννόπουλος, καὶ ἦταν καὶ ὀχτῶ Τούρκοι μὲ τοὺς Ἕλληνες, κεφαλὴ ὁ Σουλεϊμάν Βερνόζης, ὅλοι ἐκεῖ ὀγδοήντα ἓνας. Ριχτήκανε ὅλη αὐτεῖνη ἡ δύναμη τῶν Τούρκων ἔσ' αὐτοὺς τοὺς ὀλίγους. Ὁ Γῶγος τοὺς εἶπε νὰ μὴν ρίξῃ κανένας, ἂν δὲν ρίξῃ πρῶτος αὐτός. Ριχτήκανε ἀπάνου τους οἱ Τούρκοι μὲ μεγάλη γενναιότητα, ὅτι ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἐκεῖ ἦταν ἡ τύχη καὶ τῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. Παίρναν οἱ Τούρκοι μίαν πέτρα καὶ βαίνουν εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἔσ' τ' ἄλλο χεῖρ τὸ σπαθὶ καὶ κάμαν πλῆθος γερούσια ἀναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ὄλο σκοτώνονταν χωρὶς νὰ βγάλουν ἀποτέλεσμα. Ὅτι τότε οἱ Ἕλληνες ὀρκίστηκαν νὰ δουλέψουν διὰ θρησκεία καὶ πατρίδα καὶ δὲν τοὺς κόλλαγε μολύβι, οὔτε σπαθί.¹

Ἀφοῦ πολέμησαν σὰν λιοντάρια Τούρκοι καὶ Ἕλληνες περίτου ἀπὸ ὀχτῶ ὄρες, σκοτώθηκαν Τούρκοι ἐκεῖ ἀπάνου ἀπὸ χίλιοι καὶ ἦταν τὰ κουφάρια τους ἓναν χρόνον ἄλυτα, ξεράθηκαν. Καθὼς ἐπέσανε καὶ πληγωμένοι ἀρκετοί, γιόμωσε ἡ Ἄρτα. Καὶ τοὺς πῆραν ὀμπρὸς οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ μαχαίρια καὶ τοὺς πῆγαν κνηγώντας ὡς τὸ Κομποῦτι σκοτώνοντας καὶ παίρνοντας λάφυρα. Δὲν κατηγοριῶνται οὔτε οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἀντρεία, οὔτε οἱ Τούρκοι σὰν λιοντάρια πολέμησαν καὶ τὰ δυὸ μέρη. Ὅμως ἡ ἀδικία, ὅσο νὰ κάμῃ ἡ ἀντρεία, νικιέται, ὅτι βῆκαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν δρόμον οἱ Τούρκοι. Ὅλοι οἱ ἀρχηγοί, ὁποῦ ἔταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἐκεῖ, καὶ οἱ στρατιῶτες κάμαν τὰ χρέη τους. Λαμπρύνεται καὶ δοξάζεται ὁ μακαρίτης Γῶγος. Χάριτες τοῦ χρωστάγει ἡ πατρίς, ὡς λιοντάρη πολεμοῦσε καὶ ὡς φιλόσοφος ὀδηγοῦσε. Καὶ ἀνάστησε τὴν πατρίδα ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Ἄν διάβαιναν αὐτεῖνη ἡ Τουρκιὰ τότε, καθὼς

έτοιμαζε κι' άλλες μεγάλες δύναμες ό Χουρσίτ πασσᾶς, θά λευτέρωναν ὅλους τούς πολιορκουμένους παντοῦ, ὁποῦ τούς πολιορκοῦσαν οἱ Ἕλληνες εἰς Βόνιτζα, Βραχώρι καὶ ἄλλοῦ. Καὶ ἀπολπίστηκαν σάν μάθαν αὐτὸν τὸν σκοτωμὸν αὐτεινῶν. Καὶ τούς κυρίεψαν ὅλους τούς Τούρκους παντοῦ οἱ Ἕλληνες καὶ λευτέρωσαν αὐτὰ τὰ μέρη. Ὁ πόλεμος ἔγινε τὰ 1821, Γιουνίου 18. Ἕλληνας δὲν σκοτώθη κανένας.

Τῆς 28 τοῦ ἴδιου ἔγινε μικρὴ μάχη εἰς τὸ Πέτα. Ὀλίγοι σκοτώθηκαν καὶ λαβώθηκαν Τούρκοι. Τῆς 29 ξαναπῆγαν πίσω εἰς τὸ Πέτα πολλοὶ Τούρκοι καὶ οἱ πασσᾶδες. Καὶ οἱ Ἕλληνες ὀλίγοι. Καὶ πολέμησαν γενναίως καὶ τὰ δυὸ μέρη ἀπὸ τὴν αὐγὴ μπονόρα ὡς τὸ δειλινό. Καὶ χάλασαν τούς Ἕλληνες. Σκότωσαν καὶ τὸν ἀρχηγὸν τους, τὸν γενναῖον καὶ καλὸν πατριώτη Σκαρμίτζο. Ἡ πατρίς του ἀπὸ τὸ Βάλτο, ἦταν εἰς τὸ μυστήριον καὶ θυσίασε διὰ τὴν πατρίδα ἀρκετὰ καὶ τὴν ἴδιαν του ζωὴ. Τὴν θέσιν τοῦ Πέτα τὴν κυρίεψαν οἱ Τούρκοι. Καὶ ὅταν γίνονταν αὐτεῖνοι οἱ πολέμοι, ἐμεῖς εἰς τὸ κάστρο τραβούσαμε μαρτύρια ἀπὸ τούς Τούρκους δέρνοντας καὶ βασανίζοντας.

Εἰς τὰ τέλη τοῦ Γιουνίου ὁ Μῆτρο Κουτελίδας καὶ ὁ Μῆτρο Γῶγος καὶ καὶ ὁ Γιαννάκη Ράγγος πολιορκήσαν τὸν Κώστα Πουλῆ εἰς τὸ Μοναστήρι τῶν Καλαρρότων, ὁποῦ ἦταν μὲ τούς Τούρκους. Τὴν ἴδια ἐποχὴ κινήθη ὁ Γῶγος καὶ πῆγε εἰς τὴν Πλάκα, ὁποῦ τὴν βαστοῦσαν πολιορκία. Τούς πολέμησε γενναίως, κυρίεψε τὴν θέση, σκότωσε ἀρκετούς καὶ πλῆθος λάφυρα κάμαν οἱ Ἕλληνες καὶ τούς πῆγαν κυνηγῶντα ὡς δυὸ ὄρες.

Ἀφοῦ ἔμαθε αὐτὸν τὸν χαλασμὸν τῶν Τούρκων ὁ Χουρσίτ πασσᾶς εἰς τὴν γειτονία του, ὅτ' εἶναι πλησίον ἀπὸ τὰ Γιάννενα, καὶ τὸν κυριεμὸ τῆς θέσης, στέλνει μίαν μεγάλη δύναμη περίτου ἀπὸ ὀχτὼ χιλιάδες καὶ κεφαλὴ τὸν Ἀλήπασσα Μωραΐτη καὶ ἄλλους. Αὐτεῖνη τὴν ἐτοιμασίαν τὴν παράγγειλαν τοῦ Γῶγος ἀπὸ τὰ Γιάννενα φίλοι του, καὶ τότε ὁ Γῶγος παραγγέλλει αὐτὸ τοῦ Ἰσκού, τοῦ Βαρνακιώτη, τοῦ Κουτελίδου, ὅτ' ἦταν μὲ πολλὰ ὀλίγους ὁ Γῶγος, καὶ ἦρθαν ἀπὸ βραδὺς αὐτεῖνοι ὅλοι μιντάτι. Καὶ τὴν αὐγὴ μπονόρα πῆγαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἄρχισε ὁ πόλεμος πολλὰ πεισματώδης καὶ βάσταξε ἀπὸ τὴν αὐγὴ ὡς τρεῖς ὥρες νὰ νυχτώσῃ. Καὶ κάνουν ἓνα σκοτωμὸν τῶν Τούρκων μέγαν καὶ βγάζουν τὰ σπαθιά οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἀφάνισαν πολλὰ περισσότερον ἀπὸ τὰ πρῶτα.

Ἀφοῦ ἔμαθε καὶ αὐτὸ ὁ Χουρσίτ πασσᾶς, γύρευε νὰ πάγῃ μόνος του καὶ δὲν τὸν ἄφησαν. Καὶ ἔστειλε ἄλλους πολλοὺς Τούρκους καὶ κεφαλές. Μαθαίνοντας αὐτεῖνη τὴν μεγάλη ἐτοιμασίαν ὁ Γῶγος, ἔστειλε τοῦ Μαρκομπότζαρη καὶ πῆγε μιντάτι καὶ πιάστη ὁ πόλεμος τὴν ἄλλη ἡμέρα ἀπὸ δυὸ ὥρες νὰ φέξῃ ὡς τὸ σουρούπωμα. Καὶ τοὺς ρίχτηκαν τῶν Τούρκων καὶ τοὺς καταφάνισαν ἴστον σκοτωμὸν, καὶ ζωντανούς καὶ βίον καὶ σημαῖες τῶν Τούρκων πιάσαν καὶ τὸν Κώστα Πουλῆ ζωντανόν, ὁποῦ ἔταν μὲ τοὺς Τούρκους. Τὶς ἴδιες ἡμέρες πῆγαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ χωριά Σκορέτζαινα καὶ ἐκεῖ ἦταν ὁ Κιτζοπάσκος καὶ ὁ Γιαννηκώστας, γενναῖον παληκάρι καὶ καταπληγῶμένος ἀπὸ τοὺς πολέμους. Ρίχτηκαν τῶν Τούρκων καὶ ἐκεῖ καὶ τοὺς καταδιάλυσαν καὶ σκοτώθηκαν καὶ ἐκεῖ Τοῦρκοι ὄχι πολλὴ ποσότη.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ πῆγαν καὶ εἰς τὰ χωριὰ Ἄγναντα πολλοὶ Τοῦρκοι νὰ σκλαβώσουν καὶ νὰ χαλάσουν τὸ σκέδιον τῶν Ἑλλήνων. Πῆγε ὁ Γῶγος, ὁ Κατζικογιάννης, ὁ Δράκος, οἱ Τζαβελαῖγοι καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ ἄρχισε ὁ πόλεμος ἀπὸ τὴν αὐγὴ ὡς τὸ γιόμα πολλὰ πεισματώδης καὶ γενναῖος. Καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες πολέμησαν ἀντρείως. Καὶ τοὺς ἔκαμαν ἓνα χαλασμόν καὶ ἐκεῖ τῶν Τούρκων μέγαλον καὶ τοὺς διάλυσαν.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Γιαννάκη Ράγγος, ὁ Κουτελίδας, ὁ Μητρογῶγος πῆγαν εἰς τοὺς Καλαρρύτες, ἦταν ὡς τρακόσοι Τοῦρκοι. Τοὺς πολέμησαν καὶ τοὺς ἔβγαλαν καὶ πῆραν τὴν θέσιν οἱ Ἕλληνες καὶ τὴν βαστοῦσαν. Ὅλιγοι οἱ Ἕλληνες, πῆγαν πολλὴ Τουρκιά. Δὲν εἶχαν προσοχὴ οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ στενά, εἶπαν ὅτι σώθηκαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ χάλασαν τοὺς Ἕλληνες καὶ ἀφανίστηκαν οἱ δυστυχεῖς Καλαρρυτιῶτες, ὅπου ἔταν οἱ πλέον πλούσιοι ἔσ ἐκεῖνα τὰ μέρη, κ' ἔμειναν διακονιαραῖγοι. Ἀφανίστηκαν αὐτεῖνοι καὶ ὁ τόπος τοὺς ἐρήμαξε.

Μ' αὐτεῖνη τὴν ὁρμὴ οἱ Τοῦρκοι καὶ κουράγιον, ὀπόλαβαν εἰς τοὺς Καλαρρύτες, οἱ ἴδιοι Τοῦρκοι πῆγαν εἰς τὴν Πλάκα, ὀλιγοὶ οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ καὶ τοὺς χάλασαν καὶ κέρδεσαν καὶ τὴν θέσιν ἐκεῖ.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὅλοι αὐτεῖνοι οἱ Τοῦρκοι τῆς Πλάκας πῆγαν εἰς τὰ χωριὰ Μελισσουργοὺς καὶ Ματζούκι καὶ χάλασαν καὶ κεῖ τοὺς Ἕλληνες μὲ μεγάλη τους ζημίαν, τῶν Ἑλλήνων. Καὶ αὐτὸ τὸ θάρρος τῶν Τούρκων ἦταν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν ἐκείνων ὅπου πῆγαν εἰς τοὺς Καλαρρύτες μὲ ξερὴ φαντασίαν. Χάθηκαν τόσοι ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν ἀμέλειάν τους κ'

ἔλαβαν καὶ κουράγιον οἱ Τοῦρκοι μέγαν. Δὲν ἦταν ἀπὸ κακίαν τῶν Ἑλλήνων, ὅμως πρώτη φορά ἔμπαιναν σὲ τέτοιον ἀγῶνα, δὲν ἤξεραν οἱ ἄνθρωποι καλὰ τὴν πολεμική. Καὶ γίνηκαν καὶ πολλὰ λάθη.

Τὸν Σεπτέβριον μῆνα τὸ ἴδιον ἔτος εἰς τὸ Τζουμέρκο ἔσταν Σταυρὸν ἦρθαν Τοῦρκοι περὶ τοῦ ἀπὸ πέντε χιλιάδες. Ὁ Γῶγος, ὁ Μπαλωμένος, ποτὲ δὲν βγαίναμε τρακόσοι πενήντα. Ὁ πόλεμος ἄρχισε ἀπὸ τὴν αὐγὴ ὡς τὸ βράδυ. Ἦρθαν μιντάτια δικά μας ὁ Ράγκος, ὁ Κατζικογιάννης καὶ ἔγινε ἓνας χαλασμός τῶν Τούρκων μέγαν καὶ πλῆθος λάφυρα πῆραν οἱ Ἕλληνες. Καὶ τὰ δυὸ μέρη πολεμήσαμε ἀντρείως. Ὅμως βγάλαμε τὰ δανεικά, ὁποῦ κέρδεσαν τόσους πολέμους οἱ Τοῦρκοι, καὶ τοὺς τζακίσαμε τὴ μύτη ἐκεῖ. Καὶ ὁ χειρότερος Ἕλληνας ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔκαμε τὸ χρέος του. Ὅμως προτιμιέται καὶ δοξάζεται ὁ Γῶγος ὁ ἀθάνατος. Δὲν στοχάζεταν θάνατον αὐτὸς ὁ ἀγαθὸς πατριώτης. Θέ, συχώρεσε τὴν ψυχὴ του, καὶ σὺ, πατρίδα, νὰ τὸν μακαρίζης ὅσο εἶσαι πατρίδα ἐλεύτερη.

Σεπτεβρίου ἔντεκα οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἄρτας μάθαν ὅτ' ἡμαστέ ὀλίγοι εἰς τοῦ Πέτα καὶ μία μεγάλη δύναμη θὰ ἔρχονταν ἄξαφνα τὴν αὐγὴ μπονόρα νὰ μᾶς χαλάσῃ. Ὁ Δεσπότης τῆς Ἄρτας μας παράγγειλε αὐτό, καὶ μᾶς βάνει ὀληνύχτα ὁ Γῶγος καὶ μεράζει τοῦ κάθε ἐνοῦ τὸ ταμποῦρι του καὶ τὸ φκιάσαμε. Ἡ θέση τοῦ Πέτα εἶναι πολλὰ ἐκτεταμένη καὶ ἀδύνατη σὲ πολλὰς μεριές. Ξημέρωσαν νύχτα οἱ Τοῦρκοι, ἤφεραν καὶ κανόνια. Τότε οἱ Ἕλληνες φοβόνταν τὰ κανόνια πολὺ, ὅτι ἦταν ἀτζαμήδες ἀπὸ αὐτά. Κεφαλὲς τῶν Τούρκων ὁ Χασᾶν πασοῦς καὶ ὁ

χασονατάρης τοῦ Χουροῖτ πασοῶ, ὁ Σμαήλπασσα Πλιάσας, ὁ Σμαήλπασσα Γιαννιώτης, ὁ Χασάμπεγη Βεργιόνης, ὁ Σεφτήπασσας, ὁ Γιακόβης, ὁ Μαξούταγας, ὁ Σοῦλιτζε Κόρτζας, κι' ἄλλοι πολλοὶ σερασκέρηδες περίτου ἀπὸ ἐννιά χιλιάδες. Ἀρχηγὸς τῆς θέσης ὁ Γῶγος, ὁ Σταμούλη Μαλεσιάδας μ' ὀλίγους Βαλτινοὺς καὶ ὁ Δημοτζέλιος μὲ Ξερομερίτες. Τὸ ὅλο ἤμασταν ὡς τρακόσοι πενήντα. Ἔβαλε ὁ Γῶγος τὸν Φῶτο Σκαλιτσογιάννη ἀπὸ τὴν πλάτη μὲ πενήντα καὶ κάθονταν. Ἄρχισε ὁ πόλεμος ἀπὸ τὴν αὐγὴ ὡς τὸ δειλινὸ, πεθάναμε ἀπὸ τὴν δίψα. Ὁ πόλεμος πολλὰ πεισματώδης καὶ συχνὰ γερούσια ἀπάνου μας. Ἐνα μπεγόπουλο δὲν ἔβαινε θάνατον, ὅλοένα γερούσια ἔκανε καὶ τοῦ ρίχναμε καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ τὸ βαρέσουμε κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς. Ὁ Γῶγος ἤφερνε γύρα σὲ ὅλα τὰ ταμπούρια μὲ φουσέκια εἰς τὴν ποδιά του. Ἐρχεται εἰς τὸ ταμπούρι μας, μᾶς λέγει: «Μὴν καίτε τὰ φουσέκια ἀδίκως μ' αὐτὸν τὸ γουρνομῦτη, στεκᾶτε νὰ ρίξω ἐγὼ μόνος μου, λέγει, ὅτι ἐσεῖς δὲν ξέρετε, καὶ νὰ μοῦ φέρετε τὸ κεφάλι του νὰ τὸ ἰδῶ ὕστερα». Τοῦ λέμε: «Ἐκεῖνος ὁποῦ τῶχει δὲν μᾶς τὸ δίνει νὰ σοῦ τὸ φέρωμε, τὸ θέλει ὁ ἴδιος. – Τώρα τὸ λέπετε», μᾶς λέγει. Ἀπάνου ὁποῦ ἔκανε γερούσι, τοῦ δίνει ἕνα ντουφέκι εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἔπεσε ξερὸς. Τοῦ λέγει: «Γκιντί, γουρνομῦτι, μὲ τὰ παιδιὰ παίζεις ὅλημέρα καὶ μόκαψαν ἀδίκως τὰ φουσέκια!» Ὑστερα τοῦ πήγαμε τὸ κεφάλι καὶ τὸ εἶδε. Τὸ δειλινὸ μίλησε ἐκείνων ὁποῦ ἔταν κρυμμένοι ἀπὸ τὶς πλάτες, καὶ ρίχτηκαν ἐκεῖνοι, οἱ ξαπόστατοι, καὶ ἐμεῖς καὶ κάμαμε ἕναν μεγάλον σκοτωμὸν τῶν Τούρκων καὶ τοὺς πήγαμε ὡς τὸ ποτάμι κυνηγῶντα καὶ πήραμε καὶ τόσα λάφυρα, καὶ πᾶνε κακωσέχοντα οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Ἄρτα. Σκοτώθηκα τρεῖς ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἕξι πληγωμένοι. Ἐπληγώθηκα καὶ ἐγὼ ὀλίγον εἰς τὸ δεξι ποδάρι. Ὁ Σταμούλη Μαλεσιάδας ἐφέρθη πολλὰ ἀντρείως, – ὅλοι πολέμησαν

γενναίως, ὅμως αὐτὸς περισσότερον, πολεμιστῆς γενναῖος καὶ ὀδηγίης φρόνιμες.

Ὅσες βολές βγαίνουν οἱ Τοῦρκοι ἐκεῖ, ὅλο αὐτὰ πάθαιναν, ποτὲς δὲν κέρδεσαν. Ὅτ' εἶναι πολλὰ πλησίον ἢ Ἄρτα καὶ βγαίνουν κάθε ὀλίγον πεζούρα καὶ καβαλλάρια. Καὶ ὅσους πολέμους κάναμε μὲ τοὺς Τοῦρκους εἰς Κουμιτζᾶδες καὶ ἄλλα μέρη, ὅπου πέρναγαν οἱ Τοῦρκοι μὲ ζαιρέδες, ὅλο χαλιῶνταν. Ἦτανε πολλὰ ἄξιος καὶ γενναῖος ὁ Γῶγος καὶ τυχερὸς εἰς τὸν πόλεμον καὶ μὲ πολὺ κουμάντο.

Τελειώνοντας ὁ πόλεμος συνάχτηκαν καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν χωριῶν τῆς Ἄρτας καὶ οἱ νοικοκυραῖγοι καὶ μιλήσανε πὼς θὰ βαστάξουν αὐτὸν τὸν μεγάλον ὄχτρο, ὅπου ἔταν πνιμένος ὅλος αὐτὸς ὁ τόπος ἀπὸ τὰ Γιάννινα, Ἄρτα, Πρέβεζα, Σούλι, ὅλο αὐτὸ τὸ καυκὶ πλῆθος τουρκιὰ καὶ πασσάδες καὶ ὅλο νέοι κουβαλιῶνταν ἀπ' οὔλα τὰ μέρη τῆς τουρκιᾶς καὶ Ἀρβανιτιᾶς ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀλήπασσα τὴν πολιορκία. Καὶ ὕστερα γεννήθη καὶ τὸ δικό μας τὸ Ἑλληνικὸν κ' ἐμεῖς τὸ πηγαίναμε σκεπασμένο ὅτι δουλεύομε διὰ τὸν Ἀλήπασσα, τὸν ἀφέντη μας, νὰ τὸν σώσωμε, ὅτι ἀδίκως τὸν κατατρέχει ὁ Σουλτάνος. Αὐτὰ βγαίναμε, νὰ ἐλκύζωμε τοὺς Τοῦρκους Ἀρβανίτες, τὸ κόμμα τοῦ Ἀλήπασσα, νὰ τοὺς ἔχωμε φίλους αὐτούς, νὰ μᾶς βοηθήσουνε κι' αὐτεῖνοι, ὅτι ἡμαστέ ὀλίγοι καὶ οἱ Τοῦρκοι πλῆθος. Ἀφοῦ συνάχτηκαν οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ νοικοκυραῖγοι, μιλήσαμε νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ μυστήριον κρυφόν, καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Ἀλήπασσα νὰ τοὺς λέμε συντρόφους διὰ τὸν σωμὸ τοῦ Ἀλήπασσα. Ἀφοῦ μιλήσαμε δι' αὐτό, εἶπαμε καὶ μὲ τί μέσα θὰ βαστήσουμεν τὸν πόλεμον. Καὶ δὲν εἶχαμεν οὔτε ὅπλα οἱ περισσότεροι, οὔτε τ' ἀναγκαῖα τοῦ

πολέμου ὅλοι. Ἀποφάσισαν οἱ νοικοκυραῖοι ὅτι ἡ τυραγνία τῶν Τούρκων – τὴν δοκιμάσαμεν τόσα χρόνια, δὲν ὑποφέρνονταν πλέον. Καὶ δι’ αὐτεῖνη τὴν τυραγνία, ὁποῦ δὲν ὀρίζαμεν οὔτε βίον, οὔτε τιμὴ, οὔτε ζωὴ (ξέραμεν κι’ ὅτ’ ἤμασταν ὀλίγοι καὶ χωρὶς τ’ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου) ἀποφασίσαμεν νὰ σηκώσωμεν ἄρματα ἀναντίον αὐτῆς τῆς τυραγνίας. Εἴτε θάνατος, εἴτε λευτεριά. Τώρα ὁποῦ ἀρχίσαμεν, νὰ τοὺς πολεμήσωμεν καὶ νὰ θυσιάσωμεν καὶ τὸ βίον μας εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἴσ’ ἐκείνους ὁποῦ δὲν ἔχουν τὸν τρόπον, νὰ τοὺς ζωοτροφίζωμεν καὶ νὰ κάνουν καὶ ἐκεῖνοι τὰ χρέη τοὺς διὰ τὴν πατρίδα. Τότε σύστησαν τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τίμιους καὶ πρόβλεπαν διὰ τ’ ἀναγκαῖα καὶ δὲν καρτεροῦσαν οἱ ἄνθρωποι. Ἀπὸ ἐκείνους πάλε ὅποιος εἶχε τὸν τρόπον τοὺς ἔδινε καὶ τὸ δικό του καὶ πολέμαγε καὶ διὰ τὴν λευτεριὰν τοῦ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς, ἦταν τὸ ἴδιον. Καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα ἦταν σὲ ὅλη τὴν πατρίδα, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ σύστημα πορέψαμε δυὸ χρόνια. Τηρᾶτε τὸ ἱστορικὸν ἐκείνου τοῦ καιροῦ πόσο προβοδέψαμεν, πόση ἁρμονίαν εἶχαμε, πόση ὁμόνοια καὶ ἀδελφωσύνη.²

Ἀφοῦ ὁ Γῶγος σύναξε τοὺς νοικοκυραῖους καὶ μίλησε καὶ ἀκολούθησαν τὴν ἐργασίαν τοῦ ὁ καθείς, ἔγραψε καὶ εἰς τὸ Σούλι, ὁποῦ ἔταν τοῦ Ἀλήπασσα ἀσκέρια, Ἀρβανίτες, σύμφωνα μὲ τοὺς Σουλιῶτες καὶ λέγαμεν ὅλοι ὅτι δουλεύομεν νὰ βγάλωμεν τὸν δίκαιον Ἀλήπασσα (καὶ ἂν ἔβγαινε αὐτὸς ὁ σκόλος, ἤμαστε χαμένοι, ὅτι ὅλη τὴν Ἐταιρίαν μας τὴν ἤξερε, ὅτι τὴν πρόδωσε ἓνας Ἐφτανήσιος, τῶδειξε ὅλα τὰ ἔγγραφα καὶ ὄρκον, κι’ αὐτὸς τὰ ἴσπειλε τοῦ ἴδιου Σουλτάνου καὶ τοῦ ἔλεγε νὰ τὸν συχωρέση, ὅτι θὰ κιντυνέψη τὸ βασιλεῖόν του, καὶ αὐτὸς νὰ διαλύσῃ ὅλα αὐτά, νὰ δώσῃ νιζάμι. Ὁ Σουλτάνος παντήχαινε ὅτ’ εἶναι πρόφασες αὐτεινοῦ διὰ νὰ συχωρεθῇ, ὅτ’ ἦταν φώτιση θεοτικὴ νὰ γένη

αὐτὸ καὶ τοὺς στράβωνε ὅλους, καὶ δὲν ἔβαλε πίστη. Ἀφοῦ ἔγραψε ὁ Γῶγος ἴσθὸ Σούλι, ἦρθε ὁ Ἄγο Βάσιαρης, ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἀλήπασσα, πολλὰ φρόνιμος καὶ γενναῖος, ἦρθε μὲ πολλοὺς ἀξιωματικούς, καὶ Σουλιῶτες ὁ Νότη Μπότζαρης, Νάση Φωτομάρας. Μάρκο Μπότζαρης καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοί. Τοῦ Μάρκου τὸν πατέρα τὸν εἶχε σκοτώσῃ ὁ Γῶγος εἰς τὴν Ἄρτα - τὸν ἔβαλε ὁ Ἀλήπασσας- καὶ εἶχαν ὄχτρια μὲ τὸν Γῶγον. Ὅταν ἦρθε εἰς τὸ Πέτα φιλήθηκαν μὲ τὸν Γῶγον αὐτὸς καὶ ὁ Νότης καὶ εἶπαν, «Ὅ,τι εἶχε γίνεῖ τότε καὶ σκότωσες τὸν ἄνθρωπό μας σ' ἔβαλε ὁ τύραγνος. Αὐτὰ τώρα ἀλησμονήθηκαν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἶμαστε φίλοι καὶ ἀδελφοί. Καὶ νὰ τηράζωμεν τὸ ἔργον τοῦτο». Καὶ φιλιώθηκαν. Μίλησαν ὕστερα καὶ μὲ τοὺς Τούρκους καὶ κάμαμεν σάρτια, ὀμιλίες ν' ἀγωνιστοῦμεν νὰ βγάλωμεν τὸν Ἀλήπασσα. Αὐτὰ μιλήσαμεν μὲ τοὺς Τούρκους. Καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας μυστικῶς τοὺς εἶπαμεν διὰ τὴν λευτεριά τῆς πατρίδος, καὶ νὰ βασιτέται πολλὴ μυστικότητα νὰ μὴν τὸ μάθουν οἱ Τούρκοι, τὸ κόμμα τ' Ἀλήπασσα, καὶ τοὺς πιάσωμεν ὀχτρούς. Καὶ ἔχωμεν τὴν ἀνάγκη τους ν' ἀδυνατιζώμεν τὴν δύναμη τοῦ Σουλτάνου.

Εἰς τὴν Πελοπόννησο ἦταν πολλοὶ Ἀρβανίτες μὲ τὸν Χουροῖτ πασσᾶ, τοὺς ἄφησε ὀπίσω εἰς τὴν Πελοπόννησο. Ὅτ' ἦταν φίλοι τοῦ Ἀλήπασσα αὐτεῖνοι ὅλοι, καὶ κεφαλὴ αὐτεινῶν ἦταν ὁ Ἐλμᾶζ Μέτζος κι' ἄλλοι ἀξιωματικοί, ὡς χίλιοι ἄνθρωποι. Δὲν τοὺς πῆρε μαζί του ὁ Χουροῖτ πασσᾶς ὅταν βῆκε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ διατάχτη ἀπὸ τὸν Σουλτάνο διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Ἀλήπασσα. Ἀφοῦ σήκωσε ντουφέκι ἢ Πελοπόννησο καὶ ἢ Ρούμελη, ὡς φίλοι δικοὶ μας αὐτεῖνοι, ἀγροικηθήκαμε μὲ τοὺς Πελοποννήσιους καὶ τοὺς ἔβγαλαν ἔξω ἀπὸ τὸ Βραχώρι καὶ Μακρυνόρο. Ἀφάνισαν οἱ Ἕλληνας τοὺς περισσότερους

δολερῶς, καὶ κατεξοχὴ οἱ Βαλτινοὶ. Οἱ Τοῦρκοι οἱ δυστυχοσμένοι ἔλπιζαν ὅτι μέναν πίσω, ὅτι ἦταν νηστικοὶ καὶ ἀπόστασαν, κί' αὐτεῖνοι τοὺς σκότωναν καὶ τοὺς γύμνωναν.

Ἐστὴν ἄκρη ἔστω Μακρυνόρο, κοντὰ εἰς τὸ Κομπότι, εἶναι ἓνα ρέμα καὶ ἐκεῖ μέσα ἐπνίξανε πολλοὺς Τοῦρκους. Τοὺς δέναν μίαν τριχιά εἰς τὸν λαιμόν καὶ τοὺς τελείωναν καὶ τοὺς ρίχναν μέσα. Ἐναν δὲν τὸν πνίξαν καλὰ καὶ τὸν γύμνωσαν καὶ τὸν ἄφησαν καὶ φύγαν, ὅτι τελείωσαν τὴν ἐργασίαν τοὺς τοὺς ξέκαμαν ὅλους. Τότε ὁ μισοπνιμένος τὴν νύχτα σηκώνεται γυμνὸς κ' ἔρχεται εἰς τὸ Κομπότι. Ἦμασταν ὅλοι ἐκεῖ καὶ ἐτοιμαζόμεσθε, νὰ ῥθουν κί' ἀπὸ τὸ Μισολόγγι, Βραχώρι κί' ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη, καὶ Ξερόμερον καὶ Βάλτο, νὰ συναχτοῦνε οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέρη νὰ πάμεν νὰ πολεμήσωμεν τὴν Ἄρτα, νὰ τὴν κυργέψωμε. Καὶ τοὺς προσμέναμεν εἰς τὸ Κομπότι νὰ συναχτοῦνε ὅλα τ' ἀσκέρια. Ἦταν εἰς τὸ Κομπότι καὶ ὁ Ἑλμάζ Μέτζος καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι μὲ τοὺς ὀλίγους Τοῦρκους ὅπου λαγάρισαν, καὶ πρόσμεναν καὶ τοὺς ἀποσταμένους, ὅπου μείναν ὀπίσω καὶ δὲν ξέραν ὅπου τοὺς τελείωσαν εἰς τὸν πνιμόν. Τὰ μεσάνυχτα πάγει ὁ πνιμένος κί' ἀνταμώνει τὸν Ἑλμάζη καὶ τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς λέγει ὅλη τὴν ὑπόθεσιν, κ' ἔρχονται ἐκεῖ ὅπου ἔταν οἱ καπεταναῖγοι, ὁ Γῶγος καὶ οἱ ἄλλοι, ὅπου ἔμασθε συνασμένοι νὰ πάμεν νὰ βαρέσωμεν ἓνα χωριὸν ὅπου τὸ ἔλεγον Νιοχώρι (ἦταν πολλοὶ Τοῦρκοι ἐκεῖ καὶ ὅσ' ἄλλα τὰ χωριά) καὶ νὰ σώσωμεν καὶ τοὺς κατοίκους, νὰ τοὺς περάσωμεν ἐδώθε ἀπὸ τὸ ποτάμι.³ Τότε παρουσιάζουν οἱ Τοῦρκοι τὸν μισοπνιμένον καὶ μολογάγει αὐτὸ τὸ ἀπάνθρωπον κάωμα. Καὶ τὴν αὐγὴν πῆγαμε ὅλοι καὶ εἶδαμεν τὸ ἀμολόγητον κακόν. Τότε οἱ δυστυχεῖς ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι κί' ὅσοι μείναν βάλαν τὶς φωνές καὶ σ' ἔπαιρνε ἡ νύλα. Καὶ εἶπαν: «Θέ μου, τί

μᾶς ὀργίστης ἐμᾶς τοὺς δυστυχεῖς; καὶ οἱ ὀχτροὶ μας μᾶς σκοτώνουν, καὶ οἱ φίλοι μας, ὅπου μᾶς δίνουν τὸν λόγο τῆς πίστεως νὰ ἴμαστε φίλοι, μὲ τὴν ἀπιστιὰ μᾶς σκοτώνουν κρυφίως». Ἐφαρμακωθήκαμεν ὅλοι, τί νὰ τοὺς ἀποκριθοῦμεν, οὔτε ἤξερε κανεὶς ἀπὸ τοὺς καπεταναίους αὐτό, οὔτε ἀπὸ ἡμᾶς. Τοὺς παρηγορήσαμεν, ὅμως τὸ καρφὶ τοὺς ἔμεινε τῶν Τούρκων.⁴

Σηκωθήκαμεν καμμιά τρακοσιάρια ἀπ' οὐλοὺς τοὺς καπεταναίους (ἔδωσαν ἀναλόγως ὁ Γῶγος ἔδωσε ἐμένα μὲ καμμιά τριανταριά) κι' ὁ Καραϊσκάκης κεφαλὴ μας ὀλωνῶν, καὶ πήγαμε διὰ τὸ Νιοχώρι καὶ τ' ἄλλα τὰ χωριὰ νὰ χτυπήσωμεν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ πάρωμεν τοὺς κατοίκους ἵστην ἐξουσία μας καὶ ζαϊρέδες, ὅτι δὲν εἶχαμεν. Ἡ κακὴ μας τύχη, τὸ ποτάμι εἶχε πολὺ νερό, ἦταν τὰ πρωτοβρόχια, ἔβαλαν ἐμένα μ' ὀλίγους, ὅπου ἔξερα τὸν τόπον, νὰ περάσω, νὰ ἰδοῦνε καὶ οἱ ἄλλοι. Γυμνωθήκαμεν, βάλαμεν εἰς τὸ νῶμο μας τὰ σκουτιά μας κι' ἄρματά μας καὶ μπροστὰ ἐγὼ καὶ κοντὰ ὅσους εἶχα μὲ κίντυνο τῆς ζωῆς μας, καὶ νύχτα, κακοπεράσαμεν. Ἀφοῦ εἶδαν ὅπου περάσαμεν ἐμεῖς, ἄρχισε νὰ ἴμπη ὁ Καραϊσκάκης μὲ τοὺς ἄλλους. Πέραγε ἓνας μ' ἓνα ἄλογον καβάλλα, τὸν ἔλεγε Γιωργάκη, γουρούνι ἀπελέκητο ἦταν, ἔπεσε ἵσ' ἓνα βόθηλα ἵστην ἄκρη, ἦταν γλίνα καὶ βούλιαξε μὲ τ' ἄλογόν του. Ἔβαλε τις φωνές: «Χαθήκαμεν!» Ἄκουσε τ' ἀσκέρι αὐτὸν τὸν λόγον, ὅπου ἴταν ἵστην μέση ἵσ' τὸ ποτάμι, κίότψαν ὅλοι καὶ γύρισαν ὀπίσω καὶ κόντεψαν νὰ πνιγοῦν. Τότε ἐμεῖς μείναμεν μόνοι μας ἀπὸ πέρα. Μᾶς ἔννοιωσαν οἱ Τούρκοι, πιάσαμεν τὸν πόλεμον. Πήραμεν καμπόσους κατοίκους γυμνοὺς καὶ δυστυχεῖς, τρομάξαμεν νὰ τοὺς σώσωμεν καὶ νὰ σωθοῦμεν ἀπὸ τὸν πόλεμον τῶν Τούρκων κι' ἀπὸ τὸ ποτάμι. Καὶ ἔπαθαν οἱ

δυστυχεῖς οἱ κάτοικοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐξ αἰτίας αὐτὸ τὸ κίνημα. Τοὺς εἶπαν οἱ Τοῦρκοι ὅτι αὐτεῖνοι φέραν ἐμᾶς.

Τὸν Ὀκτώβριον μῆνα διατάζει ὁ Χουρσίτ πασσᾶς πολὺ ἀσκέρι ἀπὸ τὰ Γιάννενα μὲ ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια νὰ πιάσουνε εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια. Εἶναι σὰν κάστρο, ἦταν χάνι καὶ τὸ ἴφκειασαν οἱ Τοῦρκοι σὰν κάστρο. Εἶναι τὰ μισὰ τῶν Γιωαννίνων κί Ἄρτας καὶ Σουλίου, θέση δυνατὴ καὶ ἀναγκαία. Ἦταν Τοῦρκοι μέσα καὶ τοὺς πολιορκοῦσαν οἱ Σουλιῶτες κί ἄλλοι καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἀλήπασσα, ὁποῦ ἔταν μαζί μας. Ἐστὸν ἴδιον καιρὸν διατάζει ὁ Χουρσίτ πασσᾶς καὶ τοὺς Τούρκους τῆς Ἄρτας ν' ἀφήσουνε τὴν φρουρὰ εἰς Ἄρτα καὶ συνφώνως νὰ χτυπήσουνε κί ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη ἴσ τὰ Πέντε Πηγάδια τοὺς δικούς μας. Αὐτὸ τὸ πρόδωσαν τῶν δικῶνε μας κί ἀπὸ τὰ Γιάννενα κί ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ μᾶς παράγγειλαν κ' ἐμᾶς, ὅταν κινηθοῦν ἀπὸ τὴν Ἄρτα, νὰ κινηθοῦμεν κ' ἐμεῖς ἀπὸ τῆς πλάτες τους, καθὼς θὰ ἔκαναν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ δικοὶ μας. Κινήθηκαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ Γιάννενα κί ἀπὸ τὴν Ἄρτα συνφώνως, κατὰ τὴν ὁμιλίαν τους, μὲ ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια ἀρκετά, νὰ πέσουν εἰς τοὺς πολιορκητᾶς. Ἐκινήθηκαν καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη, κ' ἐμεῖς ἀπὸ τῆς πλάτες τους, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι. Ἄμα πλησιάσαν ἴσ τὰ Πέντε Πηγάδια, τοὺς γίνη ἕνας σκοτωμὸς τῶν Τούρκων καὶ πήραμε ὡς διακόσους ζωντανούς καὶ λάφυρα καὶ ἔντεκα μπαϊράκια καὶ ὅλους τοὺς ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια. Καὶ διαλυθῆκανε οἱ Τοῦρκοι κακῶς κακοῦ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τώρα τοὺς λέγει ὁ Βιάρος καὶ ὁ Ἀγουστίνος: «Ποιὸς σᾶς εἶπε νὰ σκοτωθῆτε καὶ ν' ἀφήσετε χῆρες γυναῖκες κί ἄρφανὰ παιδιά; Σῶρτε

διακονέψετε», τοὺς λέγει. Καὶ ὁ Ἀγουστίνος δὲν εἶχε οὔτε γομάρι, ὅταν ἦρθε ἀπὸ τοὺς Κορφούς, καὶ τώρα ἔχει εἴκοσι ἄτια κι' ἀλάφια καὶ πλατόνια. Καὶ παραλυσίες πλῆθος. Ἀπὸ τὸν Μουχτάρπασσα καὶ Βελήπασσα γλυτώσαμε καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτείνων ἀντέσαμε.

2. Ὑστερα ὁ κύριος Μαυροκορδάτος καὶ οἱ συνάδελφοί του μᾶς ἤφεραν τὰ φῶτα τῆς πατρίας καὶ τῆς μεγάλης διχόνοιας. Καὶ ὁ Βιάρος καὶ Ἀγουστίνος μᾶς λένε: «Ποιὸς σᾶς εἶπε νὰ πιάσετε ντουφέκι; Σύρτε καὶ διακονέψετε». Ἀπὸ τὸν Χασάνη φύγαμεν ἔς τὸν Βιάρο καταντήσαμεν καὶ τὸν Ἀγουστίνο καὶ ὀπαδοὺς τοὺς. Κι' ὁ τόπος γιομάτος σπιγούνους. Ὅλοι αὐτεῖνοι οἱ φερτικοὶ νοικοκυραίους μᾶς κάμαν· μᾶς μαθαίνουν γράμματα, ὅποῦ δὲν τὰ ἔχαμεν ἀκούση. Καὶ ὁ Θεὸς τὸ καλό.

3. Εἰστορίζω ἀκολούθως αὐτό.

4. Καὶ ὅταν μπήκαμεν εἰς τὴν Ἄρτα, σημειώνω τί πάθαμεν.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον τρίτον

Παρασκευαί πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἄρτας. - Κατάληψις τοῦ Μαράτι καὶ ἄλλων θέσεων περὶ τὴν Ἄρταν. - Μάχη εἰς τὸ παρὰ τὸ Μαράτι τζαμί. - Πρόοδος τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν συμμάχων. - Ἦττα καὶ ὑποχώρησις τῶν Τούρκων ἐκ τῶν περὶ τὴν πάλιν θέσεων. - Εἴσοδος τῶν συμμάχων εἰς Ἄρταν. - Πυρπόλησις τοῦ Σαραγιοῦ τῆς Ἄρτας. - Κατάληψις τῆς ἀγορᾶς. - Παράτολμος πράξις τοῦ Μακρυγιάννη. - Κατάληψις καὶ ἄλλων θέσεων ἐν τῇ πόλει. - Εἴσοδος τοῦ Μακρυγιάννη εἰς τὸ Ἀγγλικὸν προξενεῖον. - Συγκινητικὸν ἐπεισόδιον. - Λεηλασία τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ τοῦ Ταῖρ Ἀμπάζη ἀποστολὴ εἰς Μεσολόγγιον. - Δυσαρέσκειαι τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. - Παρασπονδία αὐτῶν. - Σχέδιον ἐπιθέσεως κατὰ τῶν Ἑλλήνων. - Ῥῆξις μεταξὺ τῶν τέως συμμάχων. - Λυσιώδης ἀγών. - Ἐξοδος τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἄρτας. - Ὑποχώρησις πρὸς τὸ Πέτα καὶ Κομποῦτι. - Ὑποταγὴ τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸν Χουροῖτ πασοῦν. - Καταστροφὴ τοῦ Ἀλήπασσα. - Περιπλανήσεις καὶ δεινοπαθήματα τοῦ ἐξ

Ἄρτας φυγόντος πληθυσμοῦ. - Ὁ Μακρυγιάννης προστάτης καὶ σωτὴρ τῶν Ἡπειρωτῶν προσφύγων. - Ζητεῖται παρὰ τῶν Ἀρτηνῶν ἀρχηγὸς αὐτῶν. - Ἀσθενεῖ καὶ μεταβαίνει εἰς Μεσολόγγιον. - Ἀπέρχεται εἰς Σάλωνα πρὸς ἀνάρρωσιν.

Οἱ ἐδικοί μας, ὁποῦ πολεμοῦσαν ἐστὶ πέρα μέρος τοῦ Σουλιοῦ, οἱ Τοῦρκοι τ' Ἀλήπασσα καὶ οἱ Σουλιῶτες, ἀγροικήθηκαν καὶ μ' ἐμᾶς καὶ εἶπαμε νὰ παραγγείλωμεν καὶ τῶν ἀλλουνῶν ἀπὸ Μισολόγγι κ' ἐδῶθε νὰ ῥθούνε εἰς Κομπότι καὶ Πέτα, νὰ συναχτοῦν κ' ἐκεῖνοι ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, νὰ γένη τὸ κίνημα διὰ τὴν Ἄρτα. Ἐγραψαν αὐτὸ οἱ καπεταναῖγοι ὁλοῦθε νὰ συναχτοῦνε, καθὼς συνάζονταν κ' ἀπὸ τὸ πέρα μέρος τοῦ ποταμοῦ ὅλοι. Κ' ἐκεῖνοι ὅσο νὰ συναχτοῦνε, περάσαμεν πίσου εἰς τὸ Νιοχώρι καὶ εἰς τ' ἄλλα τὰ χωριὰ κ' ἀφανίσσαμεν ἐκείνους τοὺς Τούρκους καὶ διαλύθηκαν, καὶ πήραμε τοὺς κατοίκους ἐδῶθεν, καμπόσους, καὶ πήραμεν καὶ ζαῖρέδες νὰ ἴχωμεν διὰ τὸ κίνημα τῆς Ἄρτας. Συνάχτηκαν οἱ ἄνθρωποι κ' ἀπὸ τὸ ἕνα τὸ μέρος κ' ἀπὸ τ' ἄλλο. Ἀπὸ τὸ πέρα μέρος συνάχτηκαν ὡς τρεῖς χιλιάδες, τοῦ Σουλιοῦ τὸ μέρος κ' ὅλα τὰ χωριὰ ἐκεῖνα, καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἀλήπασσα, κεφαλὴς ἐστὶ αὐτεῖνο τὸ μέρος οἱ Ἕλληνες Νοτημπότσαρης, Φωτομάρας, Μαρκομπότσαρης, Δράκος, Βέικος, Τζαβελαῖγοι κ' ἄλλοι ἀξιωματικοί, τῶν Τούρκων Ἀγοβάσιαρης, ὁ Σουλεϊμάνη Μέτος, τοῦ Μοῦρτο Τζάλιου τὸ παιδὶ κ' ἄλλοι ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι. Ἕλληνες ἀπὸ τὸ δῶθε μέρος Γραμμενίτσας Τζερακλής, Καραϊσκάκης, Κουτελιδαῖγοι κ' ἄλλοι ἀξιωματικοί. Ὅλοι αὐτεῖνοι πιάσαν τὸ Μαράτι ἀντίκρουα ἀπὸ τὴν Ἄρτα, εἶναι ὡς ἓνα κάρτο μακρὰ, εἶναι περιβόλια κ' ὀλίγα σπίτια κ' ἓνα τζαμί πολλὰ δυνατὰ. Στάθηκαν εἰς Μαράτι αὐτεῖνοι ὅλοι. Ἀπὸ τὸ δῶθε μέρος ἐμεῖς συναχτήκαμεν ὅλοι ὡς χίλιοι ἄνθρωποι, πήγαμεν διὰ νυχτὸς

εις τὸν Ἅγιον Ἡλία πανουκέφαλα τῆς Ἄρτας, εἰς τὸ Βουνὸ ὀνομαζόμενον, ἀπὸ κάτου, τίρα ντουφεκιά, τὸ λένε εἰς τὶς Πόρτες καὶ παρακάτου ἢ Φανερωμένη τὸ μοναστήρι ὡς ἓνα κάρτο. Αὐτὲς τὶς θέσες ἀπὸ τὴν Ἄρτα τὶς βαστοῦσαν οἱ Τοῦρκοι οἱ καλύτεροι, ὁ Σμαήλπασσα Πλιάσας κι' ἄλλοι ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι. Τὸ ὅλο τῶν Τούρκων ὅπου ἦταν ἴσῃν Ἄρτα (ὅλοι πασσάδες κι' ἄλλοι ἀξιωματικοὶ) ὡς δώδεκα χιλιάδες. Κεφαλὲς δικές μας, τῶν Ἑλλήνων ὅσοι πῆγαμεν εἰς Ἀγγλιὰ ὁ Γῶγος, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἴσκος, ὁ Τσόγκας καὶ οἱ Γριβαῖγοι (ἦρθαν ὕστερα, ὅτι τρώγονταν ἀναμεταξύ τους) ὁ Βαλτηνός, ὁ Κατζικογιάννης), ὁ Βλαχόπουλος κι' ἄλλοι ἀξιωματικοὶ. Καὶ πῆγαμεν τὸ ἴδιον ἔτος, τῆς 15 Νοεβρίου. Τὴν ἴδια ἡμέρα οἱ Τοῦρκοι πεζούρα καὶ καβαλλαρία πῆγαν, ἓνα μεγάλο μέρος, ἀναντίον τῶν δικῶν μας εἰς Μαρᾶτι καὶ πολέμησαν οἱ Τοῦρκοι γενναίως τοὺς δικούς μας καὶ σκότωσαν καμπόσους καὶ πληγώσανε, καὶ τοὺς ρίξαν εἰς φυγὴ τοὺς δικούς μας. Καὶ μέσα εἰς τὸ τζαμι ἐκλείστη ὁ Καραῖσκάκης κι' ὁ Μάρκος καὶ πολέμησαν γενναίως τοὺς Τούρκους, καὶ γύρισαν καὶ οἱ νικημένοι οἱ ἐδικοὶ μας κι' ὅλοι συνφώνως μὲ τοῦ τζαμιοῦ κάμαν ἓναν μεγάλον σκοτωμὸν τῶν Τούρκων καὶ τοὺς βάλαν εἰς τὴν Ἄρτα.

Τῆς 16 ἦρθαν ἀπὸ τὸ Μαρᾶτι εἰς τὸν Ἀγγλιᾶν, ὅπου ἴμαστε ἐμεῖς, ἦρθε ὁ Φωτομάρας, ὁ Καραῖσκάκης, ὁ Ἄγος κι' ἄλλοι Τοῦρκοι δικοὶ μας καὶ κάμαν συνφώνως σκέδιον μ' ἐμᾶς νὰ διορίσουνε ἀπὸ τὸ Μαρᾶτι τρακόσους νὰ πιάσουνε τοὺς Μύλους τῆς Ἄρτας, ὅπου ἴναι ἀπόξω ἀπὸ τὴν Ἄρτα, εἰς τὴν ἄκρη τὴν χώρα, καὶ τὸ ὀνομαζόμενον Μουχούστι, ὅπου ἴναι πλησίον εἰς τοὺς Μύλους. Κι' ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δικό μας διορίσαν ἓκατὸ νὰ πιάσουνε τοὺς Ἀγιαποστόλους καὶ τὸ μοναστήρι Ὁδηγήτρα ἴσῃν ἄκρη τὴν χώρα καὶ ἦταν Τοῦρκοι μέσα νὰ τοὺς

πολεμήσουνε οί εκατό και να πιάσουν την θέση να μείνουν μέσα ως δευτέρα διαταγή τών άνωτέρων. Το ίδιο να κάμουν και οί τρακόσοι, να σταθοῦν εις τις διορισμένες θέσες. Εις τούς τρακόσους διορίστηκαν κεφαλές ο Μάρκος, ο Καραϊσκάκης, ο Βέικος, ο Δράκος, ο Κουτελίδας, ο Τζερακλής, τοῦ Μοῦρτο Τζάλιου τὸ παιδι κι' ἄλλοι άξιωματικοί Τουρκοι κ' Ἑλληνες. Δία τούς εκατό διορίστηκαν κεφαλές ο Νάση Φωτομάρας κ' ἐγώ, με διόρισε ο Γῶγος. Κινήθηκαν οί τρακόσοι δια τις θέσες τους και ἐμεῖς οί εκατό δια την δικήν μας θέσιν. Ἐστους τρακόσους ἐρρίχτηκαν πεζούρα και καβαλλάρια πλήθος, ὅς ἐμᾶς ως ὀχτακόσοι πεζούρα, ὅτ' ἦταν βουνό και ἡ καβαλλάρια δέν δούλευε. Λέγω εις τούς άναγνώστες μου, μὰ την πατρίδα, οί τρακόσοι αὐτεῖνοι δέν ἦταν ἄνθρωποι, ἦταν ἄϊτοι ὅς τὰ ποδάρια και λιοντάρια εις την καρδιά. Ἐνα ντουφέκι ρίξαν εις τούς Τουρκους και βγάλανε τὰ σπαθιά, και τούς αφάνισαν και τούς ἔμπασαν μέσα εις την χώρα και εις τὸ σαραγι και γύρα εις τις δυνατές τους θέσες κ' ἐκεῖ τούς ἄφησαν, και πιάσαν τὰ διορισμένα τους πόστα οί τρακόσοι. Ἐστὸν ἴδιον καιρόν μας ριχτήκανε κ' ἐμᾶς τών εκατό οί Τουρκοι εις τούς Ἁγιαποστόλους, ὅτι δέν μπορούσαμεν να κινηθοῦμεν, ὅτι την κούλια τῆς Μητρόπολης, τοῦ περιβολιοῦ, κι' ὅλα τὰ τριγύρα τείχη και την Ὁδηγήτρα τὰ βαστοῦσαν Τουρκοι και μᾶς χτυποῦσαν ἦταν πολλὰ πλησίον μας. Ριχτήκανε ἄπάνου μας οί ὀχτακόσοι. Ἐν ἤμαστε οί εκατό κιοτήδες κι' ἄνάξιοι, οί τρακόσοι μας φιλοτίμησαν, ἡ γενναιότητα ὁποῦ ἔδειξαν ἐκεῖνοι, και μᾶς κάμαν κ' ἐμᾶς πολεμιστᾶς. Καθὼς ἔρχονταν ἄπάνου μας οί ὀχτακόσοι, ρίξαμεν τὸ πρῶτο ντουφέκι, βαρέθη ὁ ... κι' ἄλλοι καμμιά εικοσιάρια και μ' ἐκεῖνον τὸν σκοτωμὸν τούς πήραμε ὀμπρὸς αὐτούς και ὅστον ἴδιον καιρὸ κι' ὀρμη πετάξαμεν κ' ἐκείνους τούς Τουρκους ἀπὸ την Ὁδηγήτρα και μ' αὐτεῖνη την ὀρμη εἶναι μία μεγάλη ἐκκλησία ὀνομαζόμενη Παρηγορίτσα κ' ἔχει ἄπάνου

ὡς μπεντένια τοῦ κάστρου, τὰ ἴφκειασε ὁ Πασόμπεγης Γιαννιώτης καὶ εἶχε καὶ κανονάκια ἀπάνου, καὶ ἦταν Τοῦρκοι μέσα καὶ γύρα τὴν Παρηγορίτζα ὡς τὸ Σαράγι - μ' αὐτεῖνη τὴν ὀρμὴ τοὺς βγάλαμεν κι' ἀπὸ τὴν Παρηγορίτζα καὶ πιάσαμεν αὐτεῖνη τὴν θέσιν καὶ γύρα ὅλον τὸν μαχαλᾶ τοῦ Βουνοῦ. Καὶ οἱ τρακόσοι τοὺς βγάλαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ Σαράι καὶ βάλαν φωτιὰ καὶ πιάσαν ὀλόγυρα ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ μισὸ παζάρι, ὀνομαζόμενον Γύφτικα. Νύχτωσε, παραγγείλαμεν ἐμεῖς καὶ οἱ τρακόσοι εἰς τοὺς ἀνωτέρους μας γιὰ τὶς θέσες ὀποῦ πιάσαμεν καὶ προχωρέσαμεν. Τότε αὐτεῖνοι μας στείλανε ὀλουνῶν, «τὴν θέση του νὰ φυλάξῃ ὁ καθεὶς ὀποῦ σας διορίσαμεν κι' ὄσες πιάσετε τοῦ κεφαλιοῦ σας νὰ τὶς ἀφήσετε». Ἐμεῖς δὲν ἀκούσαμεν αὐτούς, θέλαμεν τοῦ κεφαλιοῦ μας. Πῆρα καμμιά πενηνταριά ἀνθρώπους ἐγὼ ὀποῦ ἴξερα τὰ σουκάκια, ὀποῦ κατοικοῦσα τόσα χρόνια ἐκεῖ, καὶ κατεβήκαμεν μέσα εἰς τὸ παζάρι ἴστον Ἁγίου Δημήτρη καὶ μπήκαμεν μέσα εἰς τὰ κονάκια τῶν Τούρκων, πήραμε τ' ἄλογά τους, ἄλλο βίον καὶ πήγαμεν πίσου εἰς τὰ πόστα ὀποῦ πιάσαμεν τοῦ κεφαλιοῦ μας κι' ὄχι ἐκεῖνα ὀποῦ μας διάταξαν οἱ μεγαλύτεροι. Τότε μας παραγγέλνουν οἱ ἀνώτεροι ὄτι: «Ἀκοῦτε καὶ σῦρτε ἐκεῖ ὀποῦ σας διατάξαμεν, ἢ γίνετε ἐσεῖς κεφαλές νὰ ὀδηγᾶτε ἐμᾶς νὰ σᾶς ἀκοῦμεν ὄ,τι μᾶς λέτε». Τότε ἀφήσαμεν ὄλες τὶς θέσες καὶ πῆγε ὁ καθεὶς ὄθεν διορίστηκε καὶ κοιμηθήκαμεν.

Τὴν αὐγὴ πήγαμεν εἰς τοὺς ἀνώτερους ὄλοι χολιασμένοι. Τότε μας λένε: «Διατὶ χολιάσατε, ὄτι σας εἶπαμεν νὰ πᾶτε εἰς τὰ πόστα σας; Νὰ σᾶς εἰποῦμεν τὴν αἰτίαν: Ἐμεῖς εἶμαστε τόσες ἡμέρες νηστικοὶ καὶ ἄγυπνοι, τώρα ηῦραμε φαγὶ, κρασί, καὶ θὰ φᾶτε καλὰ καὶ θὰ πιήτε - καθὼς τὸ κάμετε- καὶ θὰ μεθύσετε, κι' ἀποσταμένοι, ἔρχονταν οἱ Τοῦρκοι, σᾶς βρῖσκαν ἴσ αὐτεῖνη τὴν κατάσταση, σᾶς ἀφάνιζαν, καὶ κοντὰ ἴσ ἐσᾶς

κιντυνεύαμεν κ' ἐμεῖς, ὅτι εἶμαστε ὀλόγουρα τρογουρισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους». Τῆς πόρτες καὶ Φανερωμένη τῆς βαστοῦσαν οἱ Τούρκοι. Τότε εἶπαμεν ὅτι ἔχουν δίκιον αὐτεῖνοι κ' ἐμεῖς ἄδικον καὶ θὰ παθαίναμεν ὅ,τι μας εἶπαν.

Τὴν αὐγὴ τοὺς ριχτή ὁ ἀθάνατος Γῶγος τῶν Τούρκων εἰς τὶς Πόρτες καὶ μοναστήρι καὶ σὲ ὅλα τὰ πόστα ὁποῦ βαστοῦσαν καὶ τοὺς ἀφάνισε καὶ μπῆκαν ὅλοι εἰς τὴν πολιτεία καὶ πήραμεν κ' ἐκεῖνες τὶς θέσες, καὶ τοὺς ριχτήκαμεν ὅλοι μαζί καὶ τοὺς πήραμεν τὴν μισὴ χώρα καὶ περισσότερη. Τοὺς κλείσαμεν εἰς τὴν Ντογάνα, Μαχαλὲ καὶ Κομπότη κι' ὅλο ἐκεῖνο τὸ μέρος. Αὐτεῖνοι βαστοῦσανε ὅλο τὸ Τουρκοπάζαρον ὡς τὸ Ἀγγλικὸν κονσουλάτο κι' ἀπάνου. Τ' ἄλλα πόστα τοὺς τὰ κυργέψαμεν, ὅλα τὰ μέρη καὶ τοὺς ἀφανίσαμεν.

Ὅταν μὲ φυλάκωσαν οἱ Τούρκοι εἰς τὸ κάστρο τῆς Ἄρτας, μὲ κατάτρεχε κ' ἓνας προγεστὸς τῆς Ἄρτας ὀνομαζόμενος Παπαδόπουλος κι' ἀπ' αὐτὸ μὲ κιντύνεψαν οἱ Τούρκοι περισσότερο. Πῆρα τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸ Γῶγο κι' ἀλλουνοῦς, ὅτι μπαίνοντας εἰς τὴν Ἄρτα θὰ τὸν σκοτώσω αὐτὸν κι' ὅλη του τὴν φαμελιά. Μπαίνοντας μέσα, σηκώθηκα καὶ πῆγα καὶ τόπιασα τὸ σπίτι του. Αὐτὸς ἔφυγε καὶ ἦταν εἰς τὸ κονσουλάτο. Τοῦ τὸ παράγγειλαν φίλοι τοῦ ἀπόξω, ὅτι θὰ τοὺς σκοτώσω καὶ ἀναμέρησε. Μέσα εἰς τὸ κονσουλάτο ἦταν πλῆθος φαμελιὲς Ἀρτηνῆς κι' ἀπὸ τὰ Γιάννενα κι' ἄλλα μέρη καὶ βίον ἀρίθμητον. Πῆγα πολεμώντας καὶ κιντύνεψα καὶ μπῆκα εἰς τὸ κονσουλάτο καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁποῦ ἔναι πλησίον τῆς Ἀγιασωτῆρος καὶ εἶδα τὴν δυστυχίαν τοὺς καὶ τοὺς λυπήθηκα. Τοῦ εἶπα αὐτεινοῦ: «Ὅ,τι θέλησες ἐσὺ νὰ κάμης

‘ο έμένα με την βοήθεια τῶν Τούρκων, με γλύτωσε ὁ Θεός, σ’ ἔχω τώρα εἰς τὸ χέρι νὰ σ’ ἀφανίσω μ’ ὅλη σου τὴ φαμελιάν. Δέν σοῦ τὸ κάνω». Πῆρα τὴν γυναῖκα τοῦ πατριώτη μου, ὅπου θὰ τὴν ἔπαιρνε ὁ πασσᾶς γυναῖκα καὶ τὴν γλύτωσε ὁ μπέγης, πῆρα κι’ αὐτόν, τὸν Παπαδόπουλο, μ’ ὅλη του τὴν φαμελιά, χωρίς νὰ καταδεχτῶ οὔτε ἐγώ, οὔτε ὅσους εἶχα μαζί μου νὰ πειράξουν οὔτε μίαν τρίχα βίον. Πῆρα τὶς δυὸ φαμελιές, τοῦ πατριώτη μου καὶ Παπαδόπουλου, καὶ τοῦ πατριώτη μου τὴν ἔδωσα εἰς τὸ χέρι του καὶ τοῦ εἶπα: «Δέν σοῦ χρωστῶ ἄλλο τίποτας διὰ τὸ ψωμί ὁπού ‘φαγα τόσα χρόνια εἰς τὸ σπίτι σου». Κι ἔμεινε πολλὰ εὐκαριστημένος ὁ Παπαδόπουλος διὰ τὴν ζωὴν τους. Εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἦταν μία μεγάλη κρυψιῶνα κ’ εἶχανε αὐτεῖνοι τὸ βίον τοὺς μέσα κι’ ὅλος ὁ μαχαλάς. Ἐγὼ τὴν ἤξερα, δέν τόκανα διὰ τὴν τιμὴ μου νὰ πάρω τὸ βίον τους, ὅτι τοὺς εἶχα φίλους τώρα κι’ ἀναθρέφτηκα ‘σ αὐτόν τὸν τόπο καὶ δέν μποροῦσα νὰ τοὺς ἀδικήσω.

Ἀφοῦ ἄφησα ἐγὼ τὸ σπίτι καὶ πῆγα εἰς τοῦ Θιοχαράκη, ὁπού ‘ταν ἕνας πλούσιος, καὶ ἦτανε κι’ ὁ Γῶγος εἰς τὸ σπίτι του μ’ ὅλο τ’ ἀσκέρι του κι’ ὀλόγυρα ‘σ ἐκεῖνον τὸ μαχαλὰ πῆγα κ’ ἐγὼ εἰς τὴν Ἁγιά Σοφιά. Τότε μία δούλα, ὁπού ‘χε μέσα εἰς τὸ σπίτι ὁ Παπαδόπουλος, προδώνει τὴν κρυψιῶνα τοῦ Βαλτηνοῦ, Κατζικογιάννη καὶ Γριβαίων καὶ κάτι συγγενῶν του ἴδιου Παπαδόπουλου καὶ πῆραν ὅλο τὸ βίον. Βλέπει ὁ δυστυχῆς Παπαδόπουλος τὴν κρυψιῶνα ἀνοιμένη, ἔλπιζε ὅτι τὴν ἀνοιξα ἐγὼ καὶ πῆρα τὸ βίον του, καὶ δι’ αὐτὸ τοὺς χάρισα τὴν ζωὴ τους. Ρωτάγει τοὺς συγγενεῖς του, ὁπού εἶδε ‘σ αὐτοὺς τὰ εἰδίσματα του, ποιὸς τὴν πρόδωσε τὴν κρυψιῶνα καὶ τοῦ εἶπαν ἡ γριὰ δούλα του. Καὶ ἦρθε καὶ μοῦ τὸ εἶπε γυμνὸς καὶ δυστυχῆς αὐτὸς καὶ ἡ φαμελιὰ τοῦ ὅλη κ’ ἔπαιρνε συχῶρεσιν ἀπὸ ‘μένα, ἔλπιζε ὅτι τοῦ τόκαμα ἐγώ, καὶ οἱ

συγγενείς του είχαν τὸ βίον του καὶ χαίρονταν, κι' αὐτεῖνοι ὅλοι γυμνοὶ καὶ κλαίγαν.

Ὅταν μπήκαμεν εἰς τὴν Ἄρτα ἤμαστε τέσσερες χιλιάδες. Ὑστερα, διὰ νὰ γυμνώσωμεν τοὺς δυστυχεῖς Ἀρτηνοὺς, γενήκαμεν περίτου ἀπὸ δέκα. Γύμνωσαν τὸ κονσουλάτο κ' ἐκκλησίαν τῆς Ἀγιασωτῆρος, ὁποῦ ἔταν γιομάτα βίον τῶν Ἀρτηνῶν καὶ Γιαννιώτων κι' ἀλλουνῶν ἀπὸ ἄλλα μέρη. Ὅταν μπήκαμεν μὲ πόλεμον ἔστην Ἄρτα, δὲν σκοτωθήκαμεν τίποτας, μικρὰ πράγματα, διὰ τὸ βίον τοῦ κονσουλάτου σκοτωθήκαμεν πλῆθος, ὅτι τὸ εἶχαν ὀλόγυρα πιασμένο οἱ Τοῦρκοι κι' ὄλο σὲ κρέας βαρούγαν. Ἐκεῖ χάθηκαν πολλοὶ καὶ εἰς τὰ κρασιά. Καὶ γυμνώσαμεν ὅλους τοὺς καϊμένους καὶ τοὺς ἀφήσαμεν δυστυχεῖς. Μὰ τὴν πατρίδα, δὲν πῆρα ἐγὼ ἀπὸ αὐτὰ μίαν τρίχα. Οἱ συντρόφοι μου ἄνοιξαν μίαν κρυψιῶνα καὶ μῶδωσαν εἰς τὸ μεριδιὸν μου, ὡς κεφαλή, δυὸ μερδικά. Τὰ ξετιμήσαμεν τὰ δυὸ μερδικὰ πεντακόσια γρόσια, κι' αὐτὰ ὅποτε ἀρρώσταινα τ' ἄφινά εἰς τὴν διαθήκη μου νὰ τὰ δώσουνε ἔσ' ἐκκλησιές. Καὶ χάθηκαν αὐτεῖνοι ὅλοι ὁποῦ τὰ ἔχαν, οἱ καϊμένοι, ἀπὸ τὴν ταλαιπωρίαν.

Τότε πῆγα κι' ἄνοιξα εἰς τὸ σπίτι μου τὶς κρυψιῶνες καὶ μέρασα ὅ,τι ὀλίγον μπαρούτι ἦταν ἀκόμα μέσα κι' ἄλλα ἀναγκαῖα, καὶ τὰ ντουφέκια, ὁποῦ ἔχαμεν μὲ τὸν Κοράκη, τὰ δώσαμεν, ὅσα εἶχαν μείνη. Καὶ πῆρα ὅλα μου τ' ἄρματα, ὁποῦ ἔχα μέσα, καὶ σκουτιά μου καὶ τὰ ἔβγαλα ἔξω ἔσ' ἓνα χωριὸν τῆς Μητρόπολης κατ' τὸ Κομπότι ἀπὸ κάτω, τὸ λένε Ἀγιά. Καὶ πολεμοῦσαμεν εἰς τὴν Ἄρτα νύχτα καὶ ἡμέρα. Τὴν βαστήσαμεν δεκάξι

ήμερες. Καί εἶχαμεν μείνη πολλά ὀλίγοι, ὡς τρεῖς χιλιάδες, ὅτι πῆρε ὁ καθείς τὸ βίον τῶν Ἀρτηνῶν καὶ πῆγε εἰς τὸν τόπο του νὰ τὸ σώση.

Τὸν Ταῖρ Ἀμπάζη, ἕναν ἀγαπημένον τοῦ Ἀλήπασσα, γνωστικὸν καὶ πολλὰ ἄξιον Τοῦρκον Ἀρβανίτη, τὸν εἶχαν στελεμένον οἱ Τοῦρκοι, τὸ κόμμα τοῦ Ἀλήπασσα, εἰς τὸ Μισολόγγι καὶ Βραχώρι, σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη νὰ ἰδῇ τὰ τρέχοντα τῶν Ρωμαίων, ἂν δουλεύουν διὰ τὸν ἀφέντη τους τὸν Ἀλήπασσα, ὅπως ἔλεγαν. Πηγαίνοντας ἐκεῖ, ἤυρε τις Τούρκισσες βαφτισμένες, τοὺς ντόπιους Τούρκους σκοτωμένους, τὰ τζαμιά τους γκρεμισμένα καὶ κατακοπρισμένα. Τότε αὐτὸς πικράθη πολὺ καί, Τοῦρκος θρησκὸς δὲν τὸν βάστηξαν κι' αὐτεῖνοι, οἱ προκομμένοι, στανικῶς ἐκεῖ, τὸν στείλαν καὶ ἦρθε εἰς τὴν Ἄρτα, καὶ λέγει τῶν Τούρκων ὅλα αὐτὰ κι' ὅτι χάθη ἡ Τουρκία καὶ νὰ λάβουν μέτρα. Διὰ ἕναν παλιόγερον, εἶπαν, (διὰ τὸν Ἀλήπασσα) νὰ μὴν χαθῇ ἡ Τουρκία καὶ ἡ πίστη τους. Τότε ἄρχισαν νὰ λαβαίνουν διαφορετικὰ μέτρα καὶ δολερὰ διὰ ἡμᾶς, μὲ τρόπον νὰ ἡμᾶς φᾶνε ὅλους. Κ' ἐκεῖ, εἰς τὴν Ἄρτα, ἦταν ὅλες οἱ κεφαλές τῶν Ἑλλήνων, ἐκεῖνοι ὅποῦ ἄξιζαν, κι' ὅταν τοὺς σκότωναν, τελείωνε ἡ ὑπόθεση, χανόμεαστε. Ἀγροικήθησαν μυστικῶς καὶ μὲ τοὺς Τούρκους τῆς Ἄρτας ὅλους, ὅποῦ τοὺς πολεμοῦσαν ὡς τώρα, πῶς νὰ γένη αὐτὸ μὲ τρόπον νὰ ἰπιτόχουν τὸν σκοπὸν τους χωρὶς νὰ μαθευτῇ, νὰ τὸ σκεδιάσουνε καλά. Τοὺς εἶπε κι' ὁ Ἐλμάζ Μέτζος καὶ οἱ ἄλλοι γιὰ τοὺς πνιμένους εἰς τὸ Κομπότι. Ἀπ' οὗλα αὐτὰ αὐτεῖνοι γόρευαν πῶς νὰ βγάλουν τὸ δανεικὸ, νὰ ἡμᾶς πλύνουν ὅλους. Πρωτότερα εἶχαμεν στενεμένο τὸ κάστρο καὶ ὅλους τοὺς Τούρκους εἰς τὰ πόστα τους καὶ θὰ τοὺς παίρναμεν. Ἀφοῦ ἦρθε ὁ Ταῖρης καὶ τοὺς εἶπε αὐτά, κι' ὁ Ἐλμάζης καὶ οἱ ἄλλοι τοὺς ἀνάφεραν τοὺς πνιμένους, τότε εἶπαν τῶν Τούρκων τῆς Ἄρτας νὰ βασιήσουνε, νὰ μὴν παραδοθοῦν.

Ἀφοῦ τοὺς εἶπαν τῶν βασιλικῶν Τούρκων νὰ βαστήξουν εἰς τὴν Ἄρτα, τότε οἱ δικοί μας Τούρκοι Ἀρβανίτες στείλαν ἐπίτηδες ἄνθρωπον Τούρκο ἀπὸ τοὺς ἴδιους εἰς τὰ Γιάννενα, εἰς τὸν Ὁμέρπασσα Βεργιόνη καὶ τοῦ ζηγιέται ὅλα τὰ τρέχοντα καὶ τοῦ λέει νὰ μιλήσῃ ὁ Ὁμέρπασσας τοῦ Χουροῖτ πασσᾶ, νὰ τοὺς συχωρέσῃ, κι' αὐτεῖνοι ὑπόσκονται νὰ παραδώσουνε καὶ τὸν Ἀλήπασσα καὶ νὰ γένη κι' αὐτό, νὰ σκοτώσουνε κ' ἐμᾶς. Τὸ ἔδωσαν σκέδιον τοῦ ἀνθρώπου ὅπου στείλαν, ὅτι πρέπει νὰ σκοτωθοῦν ὅλοι οἱ καπεταναῖγοι Ἕλληνες καὶ νὰ στείλουν κι' ἄλλους Τούρκους ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ νὰ τοὺς στείλουν ἀπὸ δυὸ μεριές, ἀπὸ τὴν Λάμαρη καὶ Πλάκα, νὰ πιάσουνε τὶς θέσες αὐτές, καὶ θὰ μεράσουνε τοὺς καπεταναίους οἱ Ἕλληνες δι' αὐτὰ τὰ μέρη, καὶ ἐδῶ θὰ μείνουν λίγοι καὶ ἐκεῖ θὰ πᾶνε πολλοί, καὶ θὰ πᾶνε καὶ Τούρκοι μαζί τους (ἀπὸ τοὺς δικούς μας, τοῦ Ἀλήπασσα). Καὶ μὲ τρόπον νὰ τοὺς βαρέσουνε, τὸ ἴδιον κ' ἐμᾶς εἰς Ἄρτα. Πῆγε ὁ ἄνθρωπος, μίλησε τοῦ Ὁμέρπασσα καὶ αὐτὸς τοῦ Χουροῖτ πασιᾶ κ' ἔβαλαν τὸ σκέδιόν τους ἰσ ἐνέργειαν. Καὶ χάρηκε κι' ὁ Βεργιόνης κι' ὁ Χουροῖτ πασσᾶς καὶ τοὺς συχώρεσαν καὶ τοὺς παράγγειλαν νὰ ἑνεργήσουνε ὅ,τι ὑπόσκονται.

Κινήθηκαν τ' ἀσκέρια ἀπὸ τὰ Γιάννενα, κατὰ τὸ σκέδιόν τους, ἀπὸ δυὸ μέρη. Τότε κατὰ τὴ Λάμαρη βρέθη εὐλογον καὶ διορίστη ὁ Μάρκος καὶ καμπόσοι Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ καὶ Τούρκοι, κατὰ τὴν Πλάκα νὰ πάγῃ ὁ Γῶγος, Ὁ Τζόγκας κι' ἄλλοι. Ἀφοῦ θὰ πάγαινε ὁ Γῶγος, πῆρε τοὺς μισοὺς ἀνθρώπους του, ἴστους ἄλλους μισοὺς ἄφησε τὸ παιδί τοῦ κεφαλῆ κ' ἐμένα, εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅπου μέναν πίσου, ὅτι ἐμεῖς εἴχαμεν τὰ πόστα ὅπου φυλάγαμεν εἰς τὸ Ὀβριοπάζαρον καὶ σὲ ὅλο ἐκεῖνο τὸ μέρος ὡς πλησίον τοῦ κάστρου, καὶ πολεμούσαμεν νύχτα καὶ ἡμέρα. Σὰν

άποφασίστη ό Γῶγος νά πάγη, πήρε τὸ παιδί τοῦ κ' ἐμένα καί μᾶς παρουσίασε εἰς τοὺς ἀγάδες, τοὺς δικούς μας, ὅπου κάθονταν εἰς τὴν Ὁδηγήτρα. Τοὺς εἶπε: «Καθὼς συνφωνήσαμεν, ἐγὼ πάγω κι' ἀφίνω εἰς τοὺς ἀνθρώπους μου, ὅπου μένουν εἰς τὰ πόστα, ἀφίνω κεφαλές τὰ δυὸ παιδιά καί νά τοὺς δίνετε φυσέκια κι' ὅ,τι ἄλλο τοὺς χρειάζεται, κ' ἐγὼ πάγω μὲ τὴν εὐκὴ τοῦ Θεοῦ καί τὴν δική σας. Καί θὰ τοὺς γανώσω τὸ μῦτο ἐκείνων τῶν γουρνομύτων», λέγει διὰ τοὺς Τούρκους, σὰ νά μὴν ἦταν Τούρκοι αὐτεῖνοι ὅπου τοὺς τὸ ἔλεγε. Πικραμένα τοῦ ἀποκρίθη ὁ Ἐλμάζη Μέτζος, ὅτ' ἦταν ἓνα σκυλί, καί γενναῖος καί προκομμένος. Αὐτὸν τὸν εἶχε ὁ Ἀλήπασσας εἰς τὴν Κωσταντινόπολη ἀντιπρόσωπόν του. Τοῦ λέγει τοῦ Γῶγου: «Σύρε, ὠρὲ Γῶγο καί ξέρομεν ὅπου δὲν ἀφίνεις κουσούρι εἰς τοὺς Τούρκους, κι' ἄς ἔρχονται τὰ δυὸ παιδιά καί τοὺς δίνομεν ὅ,τι θὰ τοὺς χρειαστῆ». Ὅτι αὐτεῖνοι εἶχαν ὅλα τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου καί μᾶς δίναν ὅλουνῶν.

Ἀφοῦ φύγαν οἱ καπεταναῖγοι ὁ καθεὶς διὰ τὸ πόστο ὅπου διορίστη, ὁ Γῶγος καί οἱ ἄλλοι, οἱ μέσα Τούρκοι κι' αὐτεῖνοι, οἱ φίλοι μας, ὅλο κρυφοαγροικιώνταν. Πρῶτα πάγαιναν εἰς τὴν ὁμιλίαν τους κι' ἀπὸ ἴμας, ὕστερα δὲν ζύγωναν κανέναν, ὅλο πρόφασες γύρευαν. Μίαν ἡμέραν μας στένεψαν οἱ Τούρκοι εἰς τὰ πόστα μας καί εἶχαμεν πόλεμον ἀκατάπαυτα ἴμερα καί νύχτα. Σώσαμεν τὸν τζεμπιχανέ. Πάγω γυρεῶ, δὲν μοῦ δίνουν, πήγα εἰς τὸν Καραῖσκάκη καί μῶδωσε. Τοῦ εἶπα ὅτι οἱ ἀγάδες δὲν μῶδωσαν καί μὲ τήρασαν ἄγρια. Μοῦ εἶπε κι' αὐτός: «Νάχουμε τὸ νοῦ μας, ὅτι κάτι τρέχει, μοῦ τὸ εἶπε ἓνας φίλος μου Ἀρβανίτης», λέγει ὁ Καραῖσκάκης. Ὁ πόλεμος ἀκολουθοῦσε, τὰ πολεμοφόδια σώθηκαν. Πήγα εἰς αὐτούς, τοὺς τὸ εἶπα πάλε. Μοῦ εἶπαν: «Σὰν δὲν ἔχετε πολεμοφόδια, μὴν πολεμᾶτε». Τὸ εἶπα αὐτὸ τοῦ

Καραϊσκάκη καὶ μοῦ ἀπάντησε ὅτι ὁ φίλος του τοῦ εἶπε, ὅτι θὰ μᾶς χτυπήσουνε καὶ θὰ χτυπήσουνε κ' ἐκείνους ὅπου πῆγαν εἰς τ' ἄλλα πόστα, τὸ Γῶγο καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ τοὺς στείλαν ἐπίτηδες ἄνθρωπο νὰ ἔχουν τὸ νοῦ τους, νὰ μὴν τοὺς βαρέσουνε μ' ἀπιστία. Καὶ μοῦ εἶπε μὲ τρόπον νὰ τραβήσω τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ πόστα κατ' τοῦ Βουνοῦ τὰ σπίτια, ὅπου ἔναι γερός ὁ τόπος διὰ πόλεμον. Ὁδήγησα τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Τὴν νύχτα ἀκῶ τὴν τρουμπέτα τοῦ Καραϊσκάκη, ἀνταμωθήκαμεν, μιλήσαμεν, εἶδαμεν ὅτι θὰ μᾶς χτυποῦσαν. Ἄναψε ὁ πόλεμος ἀπὸ παντοῦ. Τραβηχτήκαμεν εἰς τὴν ἄκρη, πῆρα τὴν φαμελιά τοῦ Θιοχαράκη νὰ τὴν βγάλω ἔξω. Ρίχτηκαν οἱ Τοῦρκοι. Ἀνακατωθήκαμεν, βήκαμεν πολεμώντας ἔξω. Ἐμεινε ἓνα παληκάρι γενναῖον μέσα ἓνα πόστο δὲν μπόρεσα νὰ τὸν βγάλω, μὲ δεκαπέντε ἀνθρώπους, Γιάννη Σπαθῆ, τὸν ἔλεγον, κι' ὄντως ντιμισκι σπαθι πολυτίμητο ἦταν. Πολέμησε κλεισμένος ὅλη τὴν ἡμέρα. Ἐμεῖς φύγαμεν, καὶ τὸ βράδυ μὲ τὰ σπαθιά εἰς τὸ χέρι σώθηκαν ὅλοι, χωρὶς νὰ βλαφτῆ κανένας. Καὶ φύγαμεν ὅλοι κατ' τὸ Πέτα καὶ Κομπότι. Ἐγὼ πῆρα μίαν γριὰ ἀδελφὴ τοῦ Θιοχαράκη εἰς τὸ νῶμο, ὅτ' ἦταν ἀδύνατη καὶ σακάτισσα, καὶ τὴν πῆγα εἰς τὸ Κομπότι, καθὼς καὶ ὅλη τὴν φαμελιὰν αὐτεῖνη, ὅτι μου τὴν παράδωσε ὁ ἀνώτερός μου Γῶγος καὶ μοῦ εἶπε νὰ τοὺς σώσω, ἂν ἀκολουθήση τίποτας, καὶ τοὺς ἔβγαλα μ' ὅ,τι φοροῦσαν.

Ἀφοῦ φύγαμεν,¹ οἱ Τοῦρκοι οἱ δικοὶ μας ὅλοι Ἄγος, Ταχὶρ Ἀμπάζης, Ἐλμάζης καὶ οἱ ἄλλοι πῆγαν εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια, τοὺς πρόσμενε ὁ Ὁμὲρ πασοῦς, καὶ τοῦ εἶπαν τὰ τρέχοντα καὶ τοὺς πῆγε εἰς τὸν Χουροῖτ πασοῦ καὶ προσκόνησαν κι' ἀπὸ ἐκεῖ ἀγροικήθηκαν μ' ἐκείνους εἰς τὸ κάστρο τῶν Γιαννίνων, ὅπου ἔταν μὲ τὸν Ἀλήπασσα. Τοὺς εἶπανε τὰ δικά μας τὰ τρέχοντα κι' ὅτι θὰ χαθῆ ἡ Τουρκία, τοὺς

σκοτώσαμεν διὰ τὸ Ρωμαϊκὸ καὶ τοὺς βαφτίσαμεν. Τότε γύρισαν ὅλους αὐτοὺς καὶ κολάκεψαν τὸν Ἀλήπασσα ὅλοι αὐτεῖνοι καὶ τοῦ εἶπαν ὅτι μίλησαν μὲ τὸν Χουροῖτ πασσά καὶ ἔστειλε εἰς τὸν Σουλτάνο νὰ τὸν συχωρέσῃ νὰ βγῆ νὰ κάμῃ φέτι τοὺς ραγιάδες, ὅπου σήκωσαν κεφάλι. Χάρηκε ὅσ αὐτὸ ὁ τύραγνος καὶ δὲν ἔβαινε φωτιά νὰ καγῆ, ν' ἀθανατίσῃ τ' ὄνομά του καὶ νὰ τοὺς ἀναποδογυρίσῃ ὅλους. Ὅμως ἤθελε πίσου νὰ γένη τύραγνος. Τὸν γέλασαν ὅτι τοῦ ἴσχε ἡ συχώρεση. Τὸν ἔβγαλαν εἰς τὸ νησί, ἀπὸ πέρα τὴν λίμνη, καὶ τόκοψαν τὸ κεφάλι τοῦ σάν τοῦ γουμαριοῦ καὶ τὸ ἴστειλαν τοῦ ἄλλουνοῦ τύραγνου Σουλτάνου νὰ τὸ φκείασῃ πατσά νὰ τὸ φάγῃ. Τὸν σκότωσαν καὶ τοῦ σῦναξαν κι' ὅλα του τὰ πλοῦτη καὶ πῆραν καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ κυρὰ Βασιλικὴ καὶ τὸν τύραγνον Θανάση Βάγια κι' ἄλλους ζυγωμένους του καὶ τοὺς πῆγαν κ' ἐκείνους εἰς τὴν Κωνσταντινόπολη.²

Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἄρτα, ἡ Τουρκία, πεζούρα καὶ καβαλλάρια, μᾶς πῆρε κοντὰ καὶ σκλάβωνε ἀνθρώπους καὶ σκότωνε. Τότε πῆγα εἰς τὴν Ἀγιά, ὅπου ἴχα τὰ εἰδίσματά μου στείλη, κ' ἐκεῖ ἦρα τοὺς δυστυχεῖς Ἄρτηνοὺς ὅπου ἔρχονταν ξυπόλυτοι καὶ γυμνοὶ καὶ νηστικοί. Καὶ μόπεσαν ὅλοι εἰς τὸν λαιμὸ μου νὰ τοὺς σώσω. Ἦταν ὅλοι οἱ σημαντικοὶ τῆς Ἄρτας ἐκεῖ καὶ γυναικόπαιδα πλῆθος περὶ τοῦ ἀπὸ πεντακόσες φαμελιές. Τοὺς πῆρα εἶχα καὶ καμμίαν τριανταριά ἀνθρώπους μαζί μου δικούς μου καὶ τοὺς πῆγα ἀπὸ γάλια καὶ τοὺς ἔβγαλα ὅσ ἓνα μέρος ὅπου ἴταν νερό, εἰς τὴν ἄκρη εἰς τὸ Μακρονόρο. Καὶ τοὺς συνάξαμεν ξόλα καὶ τοὺς περιποιηθήκαμεν. Τὰ μεσάνυχτα ἔρχονται κάτι Βαλτηνοὶ κι' ἄλλοι καὶ ρίχνουν ντουφέκια, κ' ἐλπίζαμεν ὅτ' εἶναι Τοῦρκοι, κι' ἄλλοι πέσαν εἰς τὸ ρέμα, κι' ἄλλοι πῆραν τὰ βουνὰ κι' ἄλλοι μπαγίλντισαν, ὅπου ἴταν ἀμαθεῖς ἀπὸ τὰ τοιοῦτα. Τότε ντουφεκιστήκαμεν κ' ἐμεῖς μ' αὐτοὺς καὶ

τούς γνωρίσαμεν. Καί ἦρθαν νὰ τοὺς πάρουν καὶ τὰ πουκάμισα, ὅτι ἄλλο
 τίποτας δὲν τοὺς ἀφήσαμεν, μόνον ὅ,τι φοροῦσαν. Μαλλώσαμεν μ'
 αὐτοὺς καὶ τσακίστηκαν κ' ἔφυγαν. Καὶ συνάξαμεν τοὺς ἀνθρώπους καὶ
 τοὺς στεγνώσαμεν εἰς τὶς φωτιές, ὅπου ἔταν χειμῶνας, καὶ τὴν αὐγὴ τοὺς
 πῆρα καὶ τοὺς πέρασα ἀπὸ τὸ Μακρυνόρον. Καὶ ἐκεῖ μέσα, εἰς τὸ
 Μακρυνόρον, ἔβλεπες ἄλλον πεσμένον, ἄλλον μπαῖλντισμένον ἀπὸ τὴν
 πείνα καὶ ξυπολυσιὰ κι' ἀμάθεια, δὲν ἤξεραν οἱ δυστυχεῖς νὰ βγοῦνε
 πολλοὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια τους, κ' ἐκεῖ ἦταν ντίπ καμπόσοι ξυπόλυτοι, μὲ
 μπαλώματα τύλιγαν τὰ ποδάρια τοὺς τὰ ἔκοβαν ἀπὸ τὰ φορέματά τους.
 Μία γυναῖκα εἶχε τέσσερα παιδιὰ κι' ἀνήλικα, τὸ τρανύτερον ἦταν ἑπτὰ
 χρονῶν, καὶ πέταξε τὰ δυὸ καὶ τὰ λυπήθηκα. Καὶ τὰ ἔδεσα καὶ τὰ πῆρα εἰς
 τὸ νῶμο μου καὶ τὰ ἔσωσα. Καὶ γιὰ νὰ σώσω αὐτὰ ἀπόστασα. Τράβησα
 ὀμπρὸς, κι' ἀκολουθοῦσαν μαζί μας ὅσοι μποροῦσαν νὰ περπατήσουν.
 Κ' ἔτρεχα νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ Μακρυνόρον, καὶ εἰς τὴν ἄκρη εἶναι κάμπος κ'
 ἓνα γιβάρι, καὶ νὰ μαζώξω ξύλα μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου νὰ κάμωμεν
 φωτιές καὶ νὰ στείλω καὶ ὅσ' ἓνα χωριὸν ὅπου ἔταν πλησίον νὰ πάρωμεν
 νερὸ καὶ ψωμί ν' ἀγοράσω διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ χωριὸν τὸ λένε
 Βλόχα. Ἀφοῦ τραβήσαμεν ὀμπρὸς κι' ἀκολουθοῦσα αὐτὰ, μείναν
 κάμποσες φαμελιές ὀπίσου καὶ μία γυναῖκα ἀπὸ τὶς Βραναίισες,
 δυχατέρα τοῦ Κομπότη, τὴν πιάσαν αὐτὴ μ' ὅλους οἱ καλοὶ πατριῶτες
 καὶ τοὺς γύμνωσαν. Κι' αὐτεῖνη ἡ Βράναινα εἶχε ἓνα δαχτυλίδι εἰς τὸ
 χέρι της καὶ δὲν ἔβγαινε, καὶ γύρευαν νὰ τῆς κόψουν τὸ δάχτυλον τοῦ
 χεριοῦ της νὰ τὸ πάρουν. Κ' ἐκεῖ ὅπου τὴν παίδευαν, τῆς μπῆκε ἓνα ξύλο
 εἰς τὸ ποδᾶρι της καὶ δὲν τὸ ἔνοιωσε κοτζὰμ παλούκι. Τοὺς περικάλεσε
 πολὺ νὰ τζακίσουνε τὴν βέργα τοῦ δαχτυλιδιοῦ νὰ πάρουν τὸ δαχτυλίδι
 τζακισμένο καὶ τρόμαξαν νὰ συγκατανέψουν, καὶ τὸ τζάκισαν καὶ
 γλύτωσε τὸ χέρι της. Ἦρθε ἐκεῖ ὅπου ἤμαστε κουτζαίνοντας καὶ

διηγήθηκε αυτά. Πήγαμεν όπισου, δέν μπορέσαμεν νά βρωμεν κανέναν μέσα τόν λόγκο, τρύπωσαν. Τῆς ἔβγαλα τὸ παλούκι ἀπὸ τὸ ποδᾶρι της καὶ τὸ ζεμάτισα μὲ ζύγγι. Ὅμως γίνη τούμπανο, θύμωσε. Καὶ εἶχα ἓνα ζῶον, ὁποῦ ἔχα τὰ σκουτιά μου, καὶ τὴν ἔβαλα ἀπάνου νὰ μὴν μείνη εἰς τὸ δρόμο. Κι' ἀπὸ τότε βλέποντας αὐτεῖνη τὴν ἀρετὴ, σιχάθηκα τὸ Ρωμαϊκόν, ὅτ' εἶμαστε ἀνθρωποφάγοι. Αὐτεῖνοι οἱ φίλοι ὁποῦ γυμνώσανε τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς ἄλλους, καθὼς μας εἶπανε, ὁποῦ τοὺς γνώρισαν ἐκεῖ, ἦταν οἱ Γριβαῖοι. Ἐγὼ δέν τοὺς εἶδα νὰ εἰπῶ οὔτε ὑπέρ, οὔτε κατὰ. Καθόμαστε ὅλη νύχτα καὶ τοὺς φυλάγαμεν ὅσο νὰ ξημερώση μὲ τὰ ντουφέκια εἰς τὸ χέρι, νὰ μὴ φᾶνε οἱ ἀνθρωπινοὶ λύκοι τ' ἀδύνατα πλάσματα.

Ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς πῆγα εἰς τὸ Σπαρτοβούνι, καὶ πέρναγαν οἱ καϊμένοι οἱ Καραγκούνηδες μὲ τὰ πράτα τους, κι' ἀγόρασα πεντέξι σφαχτὰ καὶ μᾶς δώσαν κι' αὐτεῖνοι ἄλλα τόσα κι' ἀλεύρι καὶ τοὺς πορέψαμεν. Κι' ἀπὸ ἐκεῖ, πῆγαν ἄλλοι διὰ Βραχώρι καὶ Μισολόγγι, καὶ οἱ περισσότεροὶ τοὺς πῆγα εἰς τὴν Κατούνα, καὶ γιόμωσαν τὰ σκουτιά τους καὶ οἱ γοῦνες τοὺς ψεῖρες καὶ μάζωνα διάργυρον καὶ τόλυωνα καὶ τοὺς ἄλειβα νὰ ψοφήσουνε οἱ ψεῖρες καὶ οἱ κονίδες. Στάθηκα καμμιᾶν εἰκοσιαρῖα ἡμέρες ἐκεῖ. Μοῦ παράγγειλε ὁ Γῶγος νὰ πάγω πίσου εἰς τ' ὄρδι. Αὐτεῖνοι δέν μ' ἄφιναν. Τὸ ἴστειλα τοὺς ἀνθρώπους ὅσο νὰ πάγω κ' ἐγὼ. Σὲ δεκαπέντε ἡμέρες πέθαναν ἐκεῖ ὅλοι οἱ σημαντικοί, Βραναῖγοι, ὁ καϊμένος ὁ ἀγαθὸς πατριώτης Κοράκης κι' ὁ Παπαδόπουλος, ὁποῦ γύρευα νὰ σκοτώσω, κι' ἄλλοι σημαντικοί. Συνάχτηκαν ἀπ' ὀλοῦθε οἱ Ἄρτηνοὶ καὶ γύρευαν νὰ μὲ βάλουν κεφαλή τους, νὰ τοὺς πάρω νὰ πάμεν εἰς τ' ὄρδι. Ἀφοῦ γυμνώθηκαν διὰ τὴν λευτερίαν, ὁ πατριωτισμὸς δέν τοὺς ἄφινε. Ἐγὼ δέν ἤθελα, αὐτεῖνοι ὅλοι μὲ βιάζαν. Ἐγραψα αὐτὸ

τοῦ Γώγου, νὰ μὴν πειραχτῆ, ὅτ' ἦταν καπετάνος τοῦ τόπου. Μ' ἀποκρίθη ὅτι ἔχει μεγάλη εὐκαρίστησιν καὶ μὲ θεωρεῖ ὡς παιδί του. Κι' ὄντως, ὁ Θεὸς μακαρίσῃ τὴν ψυχὴ του, ὡς παιδί τοῦ μ' ἀγαποῦσε καὶ μὲ γύμναζε. Ἦταν τίμιος ἄνθρωπος καὶ γενναῖος πατριώτης κι' ἀγαθός. Ἀρρώστησε σὲ κάμποσον καιρὸν κι' ἀπὸ τὴν πίκρα τοῦ ἀπέθανε. Ἡ πατρὶς χάριτες χρωστάγει εἰς αὐτὸν τὸν γενναῖον ἄντρα. Ἀφοῦ οἱ Ἀρτηνοὶ μὲ βιάζαν νὰ τοὺς συνάξω νὰ πάμεν ἔξω 'στὸ ὄρδι, ντουφέκια κι' ἄλλα ἀναγκαῖα δὲν εἶχαν, τοὺς γύμνωσαν πρῶτα οἱ Τοῦρκοι, ὁποῦ τοὺς σύναξαν τ' ἄρματά τους, καὶ ὕστερα κ' ἐμεῖς οἱ λευτερωταὶ ὄλο τους τὸν βίον. Σηκώθηκα νὰ πάγω εἰς Μισολόγγι καὶ Βραχώρι, ὁποῦ 'ταν πολλοὶ πατριῶτες, νὰ κάμωμεν τίποτας, νὰ μιλήσωμεν ὄλοι μαζί. Πῆγα εἰς Μισολόγγι πούντιασα εἰς τὸν δρόμον κι' ἀπὸ τὸ κιντέρι μου ἀρρώστησα καὶ πῆγα νὰ πεθάνω. Εἶχα πέντε γιατροὺς. Ἄνοιξε ἡ μύτη μου καὶ δὲν στανιάριζε, τὸ αἷμα πῆγαινε λεγένια καὶ μόβαιναν φτήλια μέσα. Κ' ἔκαμα ἄρρωστος εἰς τὸν κίντυνον ὡς τὸ Μάρτη. Πιάστηκαν τὰ ποδάρια μου, δὲν ἔβλεπα κι' ἀπὸ τὰ μάτια. Καὶ οἱ καϊμένοι οἱ Ἀρτηνοὶ διακόνευαν, καὶ πλέρωναν ἄνθρωπον κ' ἔρχονταν τόσες ἡμέρες δρόμον νὰ ἰδοῦνε τί κάνω. Τόση εὐγένειαν εἶχαν 'σ ἐμένα.

Ἀφοῦ ἤμουν ἀδύνατος πολὺ καὶ δὲν μπορούσα νὰ κινηθῶ οὔτε ἀπὸ τὰ ποδάρια, οὔτε ἀπὸ τὰ μάτια, ἦρθε ὁ ἀδελφός μου καὶ μὲ πῆρε εἰς τὸ Σάλωνα, 'σ ἓνα χωριὸν ὀνομαζόμενον Σερνικάκι, ἦταν παντρεμένος, κ' ἐκεῖ ἀλλάζοντας τὸν ἀγέρα, ἀνάλαβα ἀπὸ αὐτὸ καὶ περιποίησιν συγγενική.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Εἰς τὰ τέλη τοῦ Νοεμβρίου, τὰ 1821, φύγαμεν ἀπὸ τὴν Ἄρτα.

2. Εἰς τὰ 1822 Γεναρίου 24 τὸν σκότωσαν τὸν τύραγον Ἀλήπασσα σὰν βόιδι, ὅτι οἱ τύραγοι φοβῶνται νὰ πεθάνουν σὰν παληκάρια. Σ' αὐτεῖνη τὴν ἡλικίαν ὁπούταν ἤθελε ἀκόμα νὰ ζήσει νὰ τοραγνάγη.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον τέταρτον

Τὰ ἀπὸ τοῦ 1822 ἔτους. - Ὁ Δράμαλης πασσᾶς ἐν Λαμῖα. - Ἐκστρατεία Δημητρίου Ὑψηλάντου καὶ Νικήτα Σταματελοπούλου εἰς τὴν Ῥοῦμελη. - Πολιτικαὶ ραδιουργίαι κατ' αὐτῶν. - Ὑποδοχὴ παρὰ τῷ Ὁδ. Ἀνδρούτσῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ὀπλαρχηγοῖς. - Ὁ Μακρυγιάννης ὀπλαρχηγὸς χωρίων τινῶν τῶν Σαλῶνων. - Ἐκστρατεῖαι εἰς Στυλῖδα καὶ Ὑπάτην. - Μάχαι εἰς Ἁγίαν Μαρίναν καὶ Στυλῖδα. - Ἀποχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἁγίας Μαρίνης διὰ θαλάσσης. - Ἔρις Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου πρὸς τὸν Ἄρειον Πάγον. - Παραίτησις τοῦ Ἀνδρούτσου ἐκ τῆς χιλιαρχίας. - Ραδιουργίαι τοῦ Ἀρείου Πάγου κατὰ τοῦ Ἀνδρούτσου. - Θλιβεραὶ σκέψεις τοῦ Μακρυγιάννη περὶ τῆς κατὰ τῶν ἐπισημῶν στρατιωτικῶν καταδρομῆς. - Περὶ Ἀλέξη Νούτσου καὶ Χρήστου Παλάσκα. - Παραμοναὶ τῆς τοῦ Δράμαλη ἐκστρατείας κατὰ τῆς Πελοποννήσου. - Μάχη εἰς Ντερβέν-Φούρκα. - Μάχη εἰς Ἀλαμάναν. - Αναδρομὴ εἰς τὰς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος γενομένας μάχας τῆς Ἀλαμάνας, Γραβιάς καὶ Βασιλικῶν. - Νέα

έκστρατεία κατὰ τῆς Ὑπάτης. Ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς πόλεως. - Ἀνέκδοτον περὶ Μήτρου Καθάρου. - Κατάληψις τοῦ φρουρίου τῆς Ὑπάτης. - Περιπέτεια τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἀποκλεισμός τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων. - Ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων καὶ σωτηρία. - Φόνος Ἀλέξη Νούτσου καὶ Χρήστου Παλάσκα. - Πρώτη ἔρις μεταξὺ Ἀνδρούτσου καὶ Γκούρα. - Συμφιλίωσις αὐτῶν διὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Εἰσβολὴ τοῦ Δράμαλη. - Μάχαι ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι πρὸς διακοπὴν τοῦ ἐπισιτισμοῦ τῶν εἰσβαλόντων.

Τὰ 1822, τὸν Φλεβάρη μῆνα, οἱ Ρουμελιῶτες βιάζαν τοὺς Πελοποννήσιους νὰ βγοῦνε εἰς τὴν Ρούμελη νὰ συναγωνιστοῦν μαζί, ὅτ' ἦταν πολλοὶ οἱ Τούρκοι καὶ ἦρθε καὶ ὁ Δράμαλης εἰς τὸ Ζιτόνι μὲ μεγάλη δύναμη. Τότε διατάττει ἡ Διοίκησις τὸν Νικήτα Σταματελόπουλον μ' ἓνα σῶμα νὰ βγῇ εἰς τὴν Ρούμελη ὅπου ἔκειτο ἡ ἀνάγκη. Ὁ Ὑψηλάντης ἦταν μέλος τῆς Κυβερνήσεως, ἀφοῦ εἶδε τὰ αἰσθητά τοὺς ὀλοῦντων αὐτεινῶν ὅπου κυβερνοῦσαν, κι' ὡς ἄνθρωπος μὲ συνείδησιν¹ - ἔβλεπε τοὺς συντρόφους τοῦ γιομάτους κακία καὶ πάθη καὶ ιδιοτέλειαν καὶ ἀναντίον τῆς ἀρετῆς, ὅ,τι ἄνθρωπος κι' ἂν ἔρχονταν νὰ ὑπερετήσῃ τὴν πατρίδα του, πολιτικός, στρατιωτικός, θρησκευτικός, αὐτεῖνοι τὸν πολεμοῦσαν διὰ τὸ ἔτσι θέλω - ἀποφάσισε λοιπὸν δι' αὐτὰ ὅλα νὰ παρατηθῇ ὁ Ὑψηλάντης ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ μαζί μὲ τὸν Νικήτα νὰ πᾶνε εἰς τὴν Ρούμελη, νὰ σμίξουν καὶ τὸν Δουσσέα, νὰ κουβεντιάσουνε καὶ μ' ἄλλους ἀρχηγούς τῆς Ρούμελης, ν' ἀγωνιστοῦν συμφώνως διὰ τὴν πατρίδα, νὰ μὴν κιντυνέψῃ καὶ χαθῇ ἀδίκως. Ἐστὸς συντρόφους του ἡ ἀπαραίτησις τοῦ Ὑψηλάντη καὶ νὰ πάγῃ εἰς τὸ στρατόπεδον δὲν τοὺς ἄρεσε, νὰ μὴν τύχῃ καὶ δοξαστῇ αὐτὸς καὶ μαρτυρήσῃ καὶ τοὺς καλοὺς τοὺς σκοποὺς ὅπου ἔχον διὰ τὴν

πατρίδα καὶ κατεξοχή διὰ τὸ στρατιωτικόν. Δία ὅλα αὐτά, νὰ μὴν ἴπιτύχη ὁ Ὑψηλάντης, λένε τοῦ Νικήτα καὶ τὸν βάνουν σὲ σύλογα. «Τώρα ὅπου θὰ βγῆς ἔξω μὲ τὸ σῶμα σου νὰ μὴν πάρεις καὶ τὸν Ὑψηλάντη μαζί σου, ὅτι θὰ εἰποῦνε οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν Ρούμελη ὅτι ὁ Ὑψηλάντης εἶναι ἀρχηγὸς κ' ἐσὺ εἰς τὴν ὁδηγίαν αὐτεινοῦ καὶ χάνεις τὴν ὑπόληψή σου». Ὁ Νικήτας ἀγαθὸς πατριώτης, δὲν τοὺς ἄκουσε, ἐνώθη μὲ τὸν Ὑψηλάντη κ' ἐβήκαν μαζί εἰς τὴν Ρούμελη. Σὰν δὲν ἴπέτυχαν τὸν σκοπὸν τοὺς οἱ καλοὶ πατριῶτες νὰ τοὺς διαιρέσουνε, γράφουν ἓνα γράμμα τοῦ Δυσσέα καὶ τοῦ λένε: «Ὁ Νικήτας κι' ὁ Ὑψηλάντης ἐνώθηκαν οἱ δυὸ κ' ἔχουν ἓνα σῶμα κ' ἔρχονται ἀναντίο σου νὰ σὲ βαρέσουνε, νὰ μείνουν αὐτεῖνοι εἰς τὸ ποδάρι σου». Ἀφοῦ πῆγαν εἰς Ρούμελη, ἔγραψε ὁ Δυσσέας τοὺς ἔβαλαν ἴσ ἓνα χωριὸν μακρὰ ἀπὸ αὐτόν. Ὑστερὰ τοὺς παράγγειλε νὰ πᾶνε πρὸς ἀντάμωσίν του μ' ὀλίγους ἀνθρώπους. Ἀφοῦ ἀνταμώθηκαν οἱ τρεῖς, τοὺς λέγει: «Ἐσένα, Ὑψηλάντη, δὲν σὲ γνωρίζω, τὸ Νικήτα τὸν ἔχω ἀκουστά, δὲν εἶχαμεν γνωριμιά. Καθὼς μου γράφουν οἱ φίλοι, ἂν εἴστε τοιοῦτοι, φευγαῖτε νὰ μὴν σκοτωθοῦμεν ἀναμεταξύ μας ἀδίκως, ἂν εἴστε φίλοι μου καὶ φίλοι τῆς πατρίδος, ἐλάτε νὰ φιληθοῦμεν καὶ νὰ γενοῦμεν ἀδέλφια, ν' ἀγωνιστοῦμεν διὰ τὴν πατρίδα μας, ὅτι κιντνεύει». Ἐβγαλε ὁ Δυσσέας τὸ γράμμα καὶ τοὺς ἔδειξε, ὅπου τὸ ἴγραφαν ἀναντίον τους. Ἐβγαλε κι' ὁ Νικήτας τὸ δικόν του, εἶπε κι' ὁ Ὑψηλάντης τὸν πατριωτισμόν τους, τῶν κυβερνήτων μας. Πιάστηκαν καὶ οἱ τρεῖς καὶ φιλήθηκαν κι' ὀρκίστηκαν νὰ εἶναι ἀχώριστοι διὰ τὸ καλὸ καὶ στερέωσιν τῆς πατρίδος, ν' ἀγωνιστοῦνε δι' αὐτεῖνη καὶ νὰ ἐνωθοῦν καὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Καὶ τοὺς παράγγειλαν ὅλωνῶν τῶν ἀρχηγῶν ν' ἀνταμωθοῦν ἴσ ἓνα μέρος νὰ μιλήσουνε καὶ νὰ ἐνωθοῦνε καὶ νὰ κινηθοῦν ἀναντίον τῶν Τούρκων.

Ἐπῆγαν ὅλοι κι' ἀνταμώθηκαν, ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἀνταμώθηκαν εἰς τουρκοχώρι, γνωρίστηκαν μὲ τὸν Ὑψηλάντη καὶ Νικήτα καὶ μιλῆσανε νὰ κινηθοῦν διὰ τὴν πατρίδα. Μετρήθηκαν πόσα στρατέματα μπορεῖ νὰ ἔχουν ὅλοι, καὶ μετρήθηκαν τὸ ὅλο καὶ ἦταν ὡς ἑπτὰ χιλιάδες. Κι' ἀποφάσισαν νὰ ἐτοιμαστοῦν νὰ κινηθοῦν διὰ τὴν Ἀγιαμαρίνα καὶ Στυλίδα καὶ Πατρατζίκι. Κι' ὁ Ἀργειοπάγος νὰ τοὺς ἐτοιμάσῃ τὰ καράβια καὶ τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου.

Ἀφοῦ ἀνάλαβα κ' ἐγώ, ὁποῦ ἤμουν ἀστενῆς, μοῦ παράγγειλε ὁ Γῶγος ἐπίτηδες νὰ πάγω ἐκεῖ. Αὐτὸ μαθαίνοντας οἱ πατριῶτες, μὲ παρακίνησαν νὰ μὴν πάγω ἐκεῖ, νὰ μείνω ἐδῶ ὁποῦ ἔναι ἡ πατρίδα μου, κ' ἕνας ἀγῶνας εἶναι κ' ἐκεῖ κ' ἐδῶ. Τότε τοῦ παράγγειλα τοῦ Γῶγου, ὅτι εἶμαι ἀστενῆς καὶ δὲν πάγω.² Ἀφοῦ ἔμεινα ἔστην ἀνατολικὴ Ἑλλάδα, γράφτηκα ὅτι θέλω δουλέψῃ τὴν πατρίδα μου μὲ πίστη κι' ἀμισθί. Οἱ ἄλλοι ὅλοι, οἱ ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶτες, πλερώνονταν ἀπὸ τοὺς κατοίκους. Θέλησαν καὶ τέσσερα χωριὰ τοῦ Σαλῶνου Σερνικάκι, Κούσκι, Ἀγιώργης, Σεργούφι νὰ μὲ βάλουν κεφαλὴ τους, νὰ τοὺς συνάξω νὰ πηγαίνωμεν εἰς τὰ δεινὰ κι' ἀγῶνες τῆς πατρίδος, τὸ φτόνησαν οἱ ἄλλοι οἱ ἀρχηγοὶ αὐτό, νὰ μὴν τοὺς λιγοστέψω τὸν ραγιά τους. Ὅμως τὰ χωριὰ ἐπίμεναν καὶ τὰ τέσσερα συνφώνως, καὶ τὰ σύναζα καὶ πηγαίναμεν ὅθεν ἦταν ἀγῶνας καὶ πηγαίνανε καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐγινε τὸ σκέδιον νὰ κινηθοῦν ἀναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀργειοπάγος ἐτοίμασε τὰ καράβια. Πέρασε ὁ Δουσσέας, ὁ Νικήτας κι' ὁ Γιωργάκη Δουβουνιώτης δι' Ἀγιαμαρίνα καὶ Στυλίδα. Ὁ Πανουργιάς κι' ὁ Ὑψηλάντης ἀποφασίστη νὰ καθίσουνε εἰς τὴν Δρακοσιπηλιά, οἱ ἄλλοι, Σαφάκας, Καλτζοδημῶς, Κοντογιανναῖοι, Δουβουνιώτης, Γιολντασαῖοι

νὰ πᾶνε εἰς Πατρατζίκι. Καὶ τὸ σκέδιόν τους ἦταν νὰ βαρέσουνε ὅλοι μαζί εἰς τὴν Στυλίδα καὶ Ἁγιαμαρίνα καὶ Πατρατζίκι τὸ Μεγάλο Σαββάτο συνφώνως, ἐκείνη τὴν ἡμέρα, νὰ μεραστοῦν οἱ Τοῦρκοι. Καὶ κινήθη ὁ καθεὶς διὰ τὴν διορισμένη τοῦ θέσιν. Ἐβήκαν εἰς τὴν Στυλίδα κί' Ἁγιαμαρίνα τὴν διορισμένη ἡμέρα, τὰ ἔβραν πιασμένα ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους καὶ τὰ δυὸ μέρη, τοὺς πολέμησαν γενναίως, ἄλλους κάψαν εἰς τὰ σπιτία, ἄλλους κυργέψαν, ἄλλους σκοτώσαν καὶ πῆραν καὶ τὶς δυὸ θέσες οἱ Ἕλληνες. Οἱ ἄλλοι ὅποῦ πῆγαν εἰς Πατρατζίκι δὲν βάρεσαν ντουφέκι τὸ Μεγάλο Σαββάτο, ὅποῦ βάρεσαν οἱ ἄλλοι εἰς Ἁγιαμαρίνα κί' ἄλλοῦ. Τότε ἡ Τουρκιὰ ἔπεσε, ὅλη ἡ δύναμη, ἀπάνου τοὺς μὲ καβαλλάρια, μὲ πεζούρα, μὲ κανόνια, μὲ πρώτη ὀρμὴ τῶν Τοῦρκων, καὶ τοὺς πῆγαν μέσα εἰς τὰ ταμπούρια τοὺς τοὺς Ἕλληνες, κ' ἔφκειασαν χαρακώματα οἱ Τοῦρκοι, ὅτ' ἦταν πολλὴ δύναμη καὶ μὲ τ' ἀναγκαῖα τους, καὶ οἱ δικοὶ μας δὲν εἶχαν οὔτε ψωμί.

Ἀφοῦ εἶδε ὁ Δυσσέας ὅλη αὐτεῖνη τὴν δύναμη ἀπάνου τους, τοὺς ἔστειλε ἄνθρωπο εἰς τὸ Πατρατζίκι καὶ τοὺς περικάλεσε νὰ βαρέσουνε κατὰ τὴν συνφωνίαν τοὺς κ' ἔτζι νὰ μεραστῇ ἡ δύναμη τῶν Τοῦρκων. Τρόμαξαν λοιπὸν νὰ βαρέσουνε, χωρὶς ὄρεξη, τὴν Τρίτη τῆς Λαμπρῆς. Ἀφοῦ ὅμως εἶδαν οἱ Τοῦρκοι αὐτεῖνη τὴν ἀδιαφορία ἐκείνων ἰσὸ Πατρατζίκι καὶ τὴν διχόνοιαν, λίγη προσοχὴ εἶχαν ἐκεῖ, κί' ὁ πόλεμος πεισματώδης, νύχτα καὶ ἡμέρα πολεμοῦσαν εἰς Ἁγιαμαρίνα, κί' ἀφανίστηκαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸν σκοτωμὸν τοῦ ντουφεκιοῦ καὶ γρανάτων, καὶ καταπληγώθηκαν καὶ γιατρὸν δὲν εἶχαν, καὶ ταίνιασαν ἀπὸ τὴν πείνα. Μισὴ χούφτα ἀραποσίτι παίρναν κ' ἔτρωγαν δεκαφτὰ μερόνυχτα. Εἶχαν τὸν Ἄργειον Πάγον νὰ τοὺς προμηθεύῃ τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου κί' αὐτεῖνοι, οἱ ἀφεντάδες, κάθονταν εἰς τὰ καράβια κ'

ἔτρωγαν κ' ἔπιναν, κ' ἐκείνους ὅπου κιντύνευαν διὰ τὴν πατρίδα τοὺς προμήθευαν διχόνοιαν καὶ διαίρεσιν ἀναμεταξὺ τους. Ἀφοῦ τ' ἀσκέρια εἶδανε ὅπου λαβώνονταν οἱ ἄνθρωποι καὶ πέθαιναν ἀδίκως, καὶ νηστικοὶ καὶ διψασμένοι, ἀγανάχτησαν ἀναντίον τῶν ἀρχηγῶν τους, ὅπου τοὺς πῆγαν εἰς τὸ μακελλεῖο χωρὶς καμμίαν ἐτοιμασίαν, καὶ τοὺς βιάσανε εἴτε νὰ τοὺς πᾶνε φελοῦκες νὰ μπαρκαριστοῦν, εἴτε νὰ φύγουν μὲ γερούσι τῆς στεργιάς. Παραγγέλνει αὐτὸ ὁ Δυσσέος τ' Ἀργειοπάγου, δὲν τοῦ ἀποκρίνονται τίποτας, ἀλλὰ φώναξε τοὺς караβοκυραίους ὁ Ἄργειος Πάγος καὶ τοὺς λέγει νὰ μὴν πλησιάσῃ κανένας μὲ φελοῦκα εἰς τ' ὄρδι - καὶ ὡς χαθοῦνε ὅλοι. Εἶχαν πάθος μὲ τὸν Δυσσέα κι' ἀποφάσιζαν οἱ καλοὶ πατριῶτες διὰ τὴν ἰδιαιτέρα τους διχόνοιαν μὲ ἓνα ἄτομο, νὰ χαθοῦνε τρεῖς χιλιάδες στράτευμα καὶ περίτου. Καὶ ἡ πατρὶς αὐτὸ τὸ στράτευμα μόνον εἶχε εἰς τὴν ἐξουσίαν της, ὅτι οἱ ἄλλοι γόρευαν βαθμούς καὶ ταξίματα καὶ κάθονταν ἄνεργοι. Καὶ σὰν χάνονταν αὐτεῖνοι, ποιοὶ θὰ πολεμοῦσαν τοὺς Τούρκους; Ἐκεῖνοι ὅπου πολεμοῦσαν ἐκεῖ πολέμησαν καὶ ὕστερα τὸν Δράμαλη εἰς Πελοπόννησο κ' ἔξω εἰς τὴν Ροῦμελη, τοὺς ζαϊρέδες ὅπου θὰ ἔμπαζαν οἱ Τούρκοι, τοὺς σκοτώναν αὐτοὺς εἰς τὰ στενὰ καὶ δὲν πῆγαν οἱ ζαϊρέδες εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ χάθη ὁ Δράμαλης. Ἄν εἶχε ζαϊρέ, τί λόγο εἶχε νὰ χαθῆ; Οἱ φίλοι Ἀργειοπαγίτες, κίότψαν ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξωμεν, μὲ τὸ φτάσιμον τοῦ Δράμαλη, καὶ θὰ ἔκαναν δούλεψη τῶν Τούρκων ν' ἀφήσουνε νὰ σκοτωθοῦνε οἱ κεφαλές καὶ νὰ χαθῆ τὸ στράτευμα ἐκεῖνο - καὶ θὰ ἦταν σίγουροι αὐτεῖνοι κι' ἀσφαλισμένοι, σὰν ἀφεντάδες ὅπου ἦταν, κοντὰ εἰς τοὺς Τούρκους.³

Τότε ὁ Δυσσέος, ἀφοῦ εἶδε ὅτι ὁ Ἀργειοπάγος θέλει νὰ χαθοῦνε καὶ τ' ἀσκέρι θύμωσε ἀναντίον τους, τῶν ἀρχηγῶν, καὶ ἤθελαν νὰ τοὺς

σκοτώσουνε, ἀποφάσισε ν' ἀφήση τὴν θέση, εἶχε κάτι караβοкурайους φίλους τοῦ κ' ἔστειλε καὶ πῆγαν κρυφίως τὴν ἄχλιαν κατάστασιν τοὺς καὶ τὴν νύχτα τοῦ πῆγαν φελοῦκες κ' ἔβαλε ἀνθρώπους καὶ πῆγαν κ' ἔφεραν κι' ἄλλες κι' ἄρχισε τὸ μπαρκάρισμα μυστικῶς ὅλη νύχτα, νὰ μὴ νοιώσουν οἱ Τοῦρκοι τίποτας. Μπαρκάρισε πρῶτα τοὺς λαβωμένους κι' ἄρρωστους, ὕστερά τοὺς κιοτήδες καὶ ὕστερα μπαρκάρισε τοὺς ἄλλους. Ἀπὸ τὴν μίαν αὐγὴ ὡς τὴν ἄλλη μπαρκαρίζονταν, κι' ἄλλοῦ ὕστερα στάθη μὲ τὸν Νικήτα κι' ἄλλους κ' ἔβαλαν φωτιά, καὶ τότε πῆραν χαμπέρι οἱ Τοῦρκοι κ' ἔρριχναν κανόνια κοντά τοὺς. Καὶ σώθηκαν ὅλοι εἰς τὰ καράβια. Τότε οἱ Ἀργειοπαγίτες ἔστειλαν τοὺς караβοкурайους καὶ τὸν ἀρχηγὸ τῆς φρουρᾶς τοὺς καὶ τοῦ εἶπαν τοῦ Δυσσέου νὰ τὸν πᾶνε εἰς τὸ καράβι, πὼς ἔχουν νὰ μιλήσουνε, καὶ μ' ἀπιστιὰ νὰ τὸν σκοτώσουνε. Κι' αὐτεῖνοι ὡς πατριῶτες δὲν θέλησαν νὰ γένη αὐτό, ὅτι κιντύνευε ἡ πατρίς τότε, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ καντιποτένιους ἀνθρώπους κι' ὄχι ἀπὸ τὸν Δυσσέα ὁποῦ ἔτρεμε ἡ Τουρκία, ὁποῦ ἔλεγον πὼς εἶχε ἐξήντα χιλιάδες στράτευμα, καὶ εἶχε φτερά εἰς τὰ ποδάρια. Λίγο τοὺς ἔμελλε τοὺς καλοὺς πατριῶτες ὅτι θὰ κιντύνευε ἡ πατρίς. Κι' ἂν ἦταν κακὸς ὁ Δυσσέας, αὐτεῖνοι ὡς γνωστικοὶ μπορούσαν νὰ τὸν συμβουλέψουν νὰ γένη κι' αὐτὸς καλὸς καὶ τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος νὰ λιγότευαν.

Ἀφοῦ μπαρκαρίστηκαν, δὲν τοὺς μίλησε τίποτας τῶν Ἀργειοπαγίτων ὁ Δυσσέας. Ἐβήκαν εἰς Μπουντουνίτζα τὸ στράτευμα ὅλο. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Δυσσέας τοὺς ἔκαμεν μία ἀναφορὰ καὶ βάνει καὶ τὸ δίπλωμα μέσα, ὁποῦ τὸν εἶχε κάμη ὁ Ἀργειοπάγος χιλίαρχον, καὶ τοὺς γράφει: «Πρὸς τὸν σεβαστὸν Ἄργειον Πάγον. Ὅσες ἀντενέργειές μου κάμετε καὶ σκέδια ἀναντίον μου, διὰ νὰ χαθῶ κ' ἐγώ, νὰ χαθῆ κι' ὅλο τὸ στράτευμα ἐξ αἰτίας μου, μοῦ εἶναι γνωστὰ ὅλα αὐτά. Σᾶς εἶχα εἰς τὸ χέρι,

καὶ σᾶς ἔχω, νὰ σᾶς κάμω ὅ,τι θέλω, δὲν καταδέχομαι, ὅτ' εἶστε κυβερνῆται τῆς πατρίδος μου. Σὰν γνωρίζετε ὅτ' εἶμαι κακὸς ἄνθρωπος καὶ κιντυνεύει ἡ πατρίς ἐξ αἰτίας μου, τραβιῶμαι ἴσ' ἓνα μέρος καὶ δὲν ἀνακατώνομαι. Καὶ στείλτε λάβετε τοὺς ἀνθρώπους καὶ βάλτε ὅποιον θέλετε κεφαλὴ σ' αὐτούς. Λάβετε καὶ τὸ δίπλωμά σας ὁπίσου καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δὲν ἀνακατώνομαι σὲ τίποτα, νὰ μὴν κιντυνεύῃ ἡ πατρίς διὰ ἴμένα καὶ κάθε ὀλίγον κιντυνεύουν νὰ χαθοῦν καὶ οἱ ἀγωνισταί». Ἀπάντηση τ' Ἀργειοπάγου: «Πρὸς τὸν Δυσσέα Ἀντρίτσο: Ἐλάβαμε τὴν ἀναφορὰ σου καὶ δίπλωμα, κόπιασε εἰς τὴν δουλειά σου καὶ στέλνομε καὶ κυβερνοῦμε τοὺς ἀνθρώπους». Τὸν Δυσσέα ἐγὼ τὸν ἔχω ἐχθρό, γύρευε νὰ μὲ σκοτώσῃ, ὅμως σημειῶνῶ αὐτὰ ἐδῶ, γιατί τ' ἄκουσα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Νικήτα, ἀπὸ τὸν γραμματικὸν τοῦ κι' ἀπ' ἄλλους ἀξιωματικούς. Ὁ Ὑψηλάντης κι' ὁ Πανουργιάς μαθαίνουν τὴν ἀπάντησιν τ' Ἀργειοπάγου, ρωτᾶν τὸν Δυσσέα τί εἶναι αὐτό. Τοῦτος τότε τοὺς ἔδειξε τὴν κόπια τῆς ἀναφορᾶς τοῦ καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ, τῶν Ἀργειοπαγίτων. Λέγει ὁ Ὑψηλάντης: «Ἐγὼ σου τὰ εἶπα ὅλα, ὅταν σμιξαμε, αὐτὰ ἔβλεπα ὅπου ἔνεργούσαν μέσα εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅπου ἤμουν μέλος κ' ἐγὼ, καὶ σηκώθηκα κ' ἔφυγα κ' ἦρθα ν' ἀνταμωθοῦμε ὅλοι μαζί νὰ δουλέψωμε πιστά, ἴσως καὶ σώσομε τὴν πατρίδα, ὅτι κιντυνεύει ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἴδιους, καὶ θὰ χαθῇ κατὰ τὸν πατριωτισμὸν ὅπου δείχνεται εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ εἰς τοὺς τίμιους ἀνθρώπους».

Ἐν αὐτὰ ὅλα ἔφταιγε ὁ Κωλέτης. Ἀπὸ τὸν Ἀλήπασσα – ἦταν γιαντρός τοῦ Μουχτάρπασια – γινώριζε τὸν Δυσσέα τί νοῦ εἶχε, ἦταν ὁ καλύτερος ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους στρατιωτικούς. Δὲν μποροῦσε νὰ τὸν παίξῃ αὐτὸν ὁ Κωλέτης. Κ' ἤθελε νὰ τὸν βγάλῃ ἀπὸ τὴ μέση καὶ νὰ κάμῃ τοὺς δικούς του, σκοπούς. Ὁ Κωλέτης εἶναι ἀπὸ τοὺς Καλαρρύτες. Ὅταν χαλάστηκαν

οί Καλαρρύτες ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πέρασε ἀπὸ τὸ Γῶγο κι' ἀλλουνοὺς ἀρχηγούς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ πῆρε συστατικὰ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅτι γνωρίζαμε αὐτὸν καὶ τὸν κάναμε ἀντιπρόσωπό μας. Οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ἄλλοι ἄμαθοι καὶ ἄπραγοι ὅσ' τὰ πολιτικά, τότε αὐτὸς, πανοῦργος, ἐνώθη μὲ τοὺς ξεκλησμένους ἀνθρώπους κ' ἔπαιξε τὴν πατρίδα ὅπως ἦταν ἡ ὄρεξή του. Μαθητὴς τῶν Τούρκων καὶ κατεξοχὴ τοῦ τύραγνου Ἀλήπασσα, τέτοια φῶτα σὰν ἐκείνου θὰ δώσῃ εἰς τὴν πατρίδα καὶ τέτοια ἔργα νὰ ἵνεργήσῃ.

Ὅταν κιντυνεύει ἡ πατρίς, αὐτὸς κατατρέχει τοὺς ἄξιους ἀνθρώπους, τοὺς κατατρέχει αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του, ὅπου ἔναι Ἀργειοπαγίτες. Ὅτι ὁ Δυσσέας δὲν τὸν γνώριζε ὡς πληρεξούσιον κι' ὅποιον κεντρὶ τὸν ἀγκυλώσῃ - ἐκεῖνο τήραγε κι' ὁ Κωλέτης νὰ ξερριζώσῃ, τοὺς ἄλλους τοὺς γέλαγε μὲ κούφια καρύδια - λόγια παχειὰ καὶ μὲ λιθάρια ὅσ' τὸν τουρβὰ τοὺς ἀνάπευε. Νὰ μὴν τοῦ κόψῃ τὸ βυζὶ τοῦ Κωλέτη ὁ Δυσσέας, θὰ τὸν φάγῃ κι' ἄς κιντυνέψῃ καὶ ἡ πατρίς. Αὐτὸς τί τὸν μέλει; ὅσ' ἄλλον πασιὰ γίνεται γιὰ τὸν γράφει καὶ τοῦ Κιτάγια νὰ εἶναι εἰς τὴν εὐνοιά του. Ἀλοιμόνο εἰς τὴν πατρίδα κ' ἐμᾶς, ὅπου θὰ χαθοῦμε μαζὶ μ' αὐτεῖνη.

Ἀφοῦ ἔμαθε ὁ κόσμος, ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Λιβαδιᾶς κι' ἀσκέρια, τί ἔγραψε ὁ Δυσσέας τ' Ἀργειοπάγου καὶ τὴν ἀπάντησιν ὀπίσου εἰς τὸν Δυσσέα, πῆγαν ὅλοι καὶ τὸ ἔπρασσαν εἰς τὸ λαιμὸ του, τὸ ἴδιον κι' ὁ Ὑψηλάντης καὶ Νικήτας κι' ἄλλοι, κ' ἔμεινε. Τότε ὁ Ἀργειοπάγος μαθαίνοντας αὐτό, στέλνει ἕναν γραμματικὸν τοῦ πιστὸν εἰς τὸν Νικήτα καὶ τοῦ λέγει νὰ σκοτώσῃ τὸν Δυσσέα ὁ Νικήτας καὶ νὰ βάλουν αὐτὸν

ἀρχηγόν. Ὁ γραμματικὸς εἶχε κ' ἓνα γράμμα ἀπὸ αὐτοῦ καὶ τοῦ εἶχαν εἰπῆ νὰ τὸ διαβάσῃ ὁ ἴδιος γραμματικὸς, (ὅτι δὲν ξέρει γράμματα ὁ Νικήτας). Ὅταν τὸ διάβασε καὶ τοῦ εἶπε καὶ στοματικῶς, τότε τοῦ λέγει ὁ Νικήτας: «Νὰ σὲ σκοτώσω δὲν καταδέχομαι, ἓναν τοιοῦτον ἄνθρωπον, καὶ φεύγα νὰ μὴν σὲ μάθῃ ὁ Δυσσέας καὶ σὲ σκοτώσῃ καὶ μαγαρίσῃ τὰ χέρια του σὲ τέτοιους κακοὺς πατριῶτες, ὅπου κιντυνεύει ἢ πατρὶς καὶ θέλουν νὰ σκοτώσουνε τοὺς ἀνθρώπους ὅπου εἶναι ἐλπίδα νὰ τὴν σώσουνε». Ὁ γραμματικὸς εἶδε αὐτὴ τὴν συμπάθεια ἀπὸ τὸν Νικήτα καὶ τοῦ λέγει: «Κάτι νὰ σοῦ ξηγηθῶ, καὶ μὴν μὲ προδώσῃς, τοῦ λέγει: ἐμένα μο' ἔλεγον ὅτι ἐσεῖς ὅλοι εἶστε θερία καὶ πίστευα τὰ λόγια αὐτεινῶν. Ἐσεῖς κί' ὄντως θὰ σώσετε τὴν πατρίδα. Αὐτεινῶν, τοῦ λέγει, εἶμαι πιστὸς τοὺς καὶ συγγενῆς ἐνοῦ ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ὅ,τι ἔνεργάγῃ ἢ Διοίκηση κί' ὁ Ἀργειοπάγος ἐμένα στέλνουν, καὶ τὰ σκέδιά τοὺς κί' ὅ,τι ἔνεργούνε τὰ ξέρω ὅλα, κ' εἶναι αὐτὰ, νὰ βαίνουν ἓναν τὸν ἄλλον νὰ σκοτώνη καὶ νὰ σᾶς σκοτώσουνε ὅλους καὶ τότε νὰ βάλουν δικούς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ δὲν θ' ἀφήσουνε, ἂν μπορέσουνε, κανέναν ἀπὸ σᾶς». Καὶ τοῦ λέγει ὅλα τοὺς τὰ σκέδια κί' ὀρκίζει αὐτὸν καὶ τὸν Δυσσέα νὰ μὴν εἰποῦμε τίποτας, ὅτι τὸν σκοτώνουν κί' αὐτόν, ὅτ' εἶναι τοιούτως ὀρκισμένοι. «Καὶ νὰ παραγγείλετε αὐτό, τοὺς λέγει καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη κί' ὅλων τῶν σημαντικῶν ἀρχηγῶν». Τότε τοὺς τὰ εἶπε κί' ὁ Ὑψηλάντης κ' ἔστειλαν τὸ γράμμα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ μίλησαν καὶ τῶν ἄλλων καὶ πῆραν μέτρα.⁴

Καὶ πότε θέλουν νὰ κάνουν αὐτὰ; Ὅταν ὁ Δράμαλης κί' ἄλλοι πασσάδες μὲ τόσες χιλιάδες φοβερρίζουν τὴν δυστυχισμένη πατρίδα καὶ κιντυνεύει. Ἄχ, πατρίδα μου, δὲν θὰ σ' ἀφήσουν ζωντανή, ὅτι αὐτεῖνοι σὲ κυβερνοῦν κί' ἄλλοι τοιοῦτοι κί' ἀπ' αὐτοῦς κρέμεσαι. Ἡ ψυχὴ τοὺς

όλωνων είναι ή ίδια, δόλον θουιάζουν δια έσένα πλήθος, κι' άρετή και πατριωτισμόν τελείως. Καί κιντυνεύεις, μ' αυτά δέν θα πās όμπρός. Πότε γύρευαν να σκοτώσουνε τους όπλαρχηγούς σου; Όταν έσύ, πατρίδα, είσαι εις τον γκρεμό να τζακιστής, να χαθής. Καί βέβαια δέν θα γλύτωνες τότε, ότι εκείνοι όποϋ είχαν την έπιρρογήν θα τους σκότωναν. Οί νέγοι τί θα 'κάναν, όταν σε κυρίεψε τόση Τουρκιά, Ρούμελη και Πελοπόννησο; Πώς θα πάγαινε ό πολίτης με νέους όδηγούς, όποϋ δέν ήξερε να φυλάξη την πατρίδα, όταν τον όδηγοϋσαν κεφαλές, κ' εκείνος έτρεχε όθεν μπορούσε κι' άκουγε λόγια αυτεινων και ύστερα τα αιστάνεταν και πάγαινε και συμμορφώνεταν με την κεφαλή του, τον μεγαλύτερόν του, και τον όδηγοϋσε και γλύτωνα κ' εκείνος και οί πολίτες.⁵ Δέν άφιναν οί καλοί πατριώτες να 'βγη ή πατρίς από τον κίντυνον - και ύστερα ας βάλουν την διάθεσίν τους 'σ ένέργειαν να σκοτώσουν όλους. Ότι αυτό είναι πατρογονικόν, όποιος δουλεύει πατριωτικώς αυτό τό βραβείο έχει. Καί οί Αθηναίγοι του Θεμιστοκλή αυτεινή την ανταμοιβή τό 'καμαν, κι' άλλωνων πολλων. Όχι όμως όταν ήταν ή πατρίς σε κίντυνον, όταν ήσύχαζε.

Έβάλετε και νέον άρχηγόν εις τό φρούριον τής Κόρθος, Αχιλλέα τον έλεγαν, λογιώτατον, κι' ακούγοντας τό όνομα Αχιλλέα, παντηχάινετε ότ' είναι εκείνος ό περίφημος Αχιλλέας. Καί πολέμαγε τ' όνομα τους Τούρκους. Δέν πολεμάγει τ' όνομα ποτέ, πολεμάγει ή άντρεία, ό πατριωτισμός, ή άρετή. Κι' ό Αχιλλέας ό δικός σας, ό φρούραρχος τής Κόρθος, λεβέντης ήταν, Αχιλλέγα τον έλεγαν, είχε και τό κάστρο έφοδιασμένο από τ' αναγκαία του πολέμου, είχε και τόσο στρατέμα. Όταν είδε τους Τούρκους του Δράμαλη από μακρυά, και ήταν και καταπολεμησένος από Ρούμελη, από Ντερβένια, βλέποντας τον ό

Άχιλλέας ἄφησε τὸ κάστρο κ' ἔφυγε, ἀπολέμηστο. Νὰ ἦταν ὁ Νικήτας, ἔφευγε; Ὁ Χατζηχρήστος καὶ οἱ ἄλλοι; Ὅχι βέβαια. Ὅτι τὸν καρτέρεσαν αὐτοὶ τὸν Δράμαλη εἰς τὸν κάμπο καὶ τὸν ἀφάνισαν, ὄχι ἴσ' ἐφοδιασμένο κάστρο καὶ σὰν τὸ κάστρο τῆς Κόρθος.

Σὰν σκοτώναμε τὸν Δυσσέα, κύριε Κωλέτη, τότε ὅπου ἔθελες ἡ Ἐκλαμπρότη σου, ὅταν ἦρθαν τόσοι πασσάδες καὶ δώδεκα χιλιάδες ἀσκέρι καὶ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς μισοπροσκύνησε κ' ὁ Δυσσέας μ' ἓνα ντεσκερέ τοῦ τοῦς ἔδιωξε, ποιὸς θὰ τοῦς ἔδιωχνε, ἂν δὲν ἦταν ὁ Δυσσέας; Ποιὸς εἶχε τὴν ἐπιρρογὴ καὶ ἰκανότη αὐτεινοῦ; Δὲν θὰ κυριεῦαν ὅλα τὰ μέρη εἰς τὴν ἄχλιαν κατάστασιν ὅπου βρισκόμασταν; Λίγον σ' ἐμελλε ἐσένα καὶ τοῦς συντρόφους σου τοῦς ἀγάδες τοῦς ἔχετε ἀφεντάδες κ' ἐσεῖς ψυχοπαῖδια τους, δὲν θὰ παθαίνετε ἐσεῖς τίποτα. Ὅμως ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κ' ἀπάνου θὰ τοῦς σκλάβωναν ὅλους, θὰ σκλάβωναν καὶ τὸ Γριπονήσι, γιὰτ' ἦταν ἐκεῖ κ' ἄλλο πλῆθος Τοῦρκοι καὶ πρόσμεναν κ' αὐτοῦς ν' ἀφάνισουνε τοῦς κατοίκους, καὶ μ' ἓνα ντεσκερέ τοῦ Δυσσέα πῆγαν ἴσ' τὸ Ζιτόνι καὶ Λάρσα καὶ διαλύθηκαν ὅλως διόλου.

Ὁ Ἐκλαμπρότατος Μαυροκορδάτος ἦταν σὺμφωνος κ' αὐτός, ὁ Φαναριώτης, εἰς τὸ σκέδιον νὰ ξεκάμουν τοῦς στρατιωτικούς. Τὸ ἔβαλε καὶ αὐτὸς ἴσ' ἐνέργεια εὐτύς, ἅμα ἦρθε ἴσ' τὸ Μισολόγγι, χωρὶς νὰ χάσῃ καιρόν. Ἦρε πρόφασιν ἡ Ἐκλαμπρότη τοῦ εἰς τὸ Μισολόγγι, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἀγροικῆθη μὲ τοῦς Τοῦρκους. Ἐβαλε ἀνθρώπους δικούς του, τοῦς ἔκαμε κριτᾶς νὰ τὸν περάσουνε ἀπὸ τὸ κανάλι τῆς δικαιοσύνης του, νὰ τὸν σκοτώσουνε. Τὸν κρίναν καὶ τὸν εἶχαν χαζίρι, κ' ἂν δὲν τὸν γλύτωναν οἱ συντρόφοι του, θὰ τὸν σκότωναν.

Ακοῦτε, ἐσεῖς; Ὁ Καραϊσκάκης, ἀπὸ δέκα χρονῶν παιδί κλέφτης, θὰ γύριζε μὲ τοὺς Τούρκους, ὁποῦ τοὺς σκότωνε μέσα τοὺς λόγγους καὶ περπάταγε ξυπόλυτος ἀπὸ μικρὸ παιδί διὰ τὴν λευτεριά. Ὁ Ἐκλαμπρότατος, τὸ ζυμάρι τῶν Τούρκων, ὁ δουλευτὴς αὐτεῖνων, τῶν Τούρκων, ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ ἀγαπημένος τῶν τύραγνων, κατάτρεχε τὸν Καραϊσκάκη νὰ τὸν καταδικάσῃ εἰς θάνατον! Χαζίρι τ' ἀργαλεῖα τῆς δικαιοσύνης του καὶ τῆς ἀρετῆς του νὰ τὸν πᾶνε εἰς τὸν Ἄδη, ἀφοῦ γλύτωσε ἀπὸ τόσες πληγές καὶ δυστυχίες, ὁποῦ ὑπόφερε δι' αὐτεῖνη τὴν πατρίδα.

Σκότωμα τὸν Καραϊσκάκη, ὅτι δὲν εἶναι κόλακός του Μαυροκορδάτου, δὲν εἶναι ποταπὸς καθὼς ἐκεῖνοι ὁποῦ τὸν κολακεύουν. Ἡ γυναῖκα μὲ τὰ μουστάκια, ὁ Κωσταμπότζαρης, ὁ Στάικος καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ ὅμοιοι, ὁποῦ τὸν θυμιατίζουν καὶ τοὺς θυμιατίζει, τὸν λένε «Ἐκλαμπρότατον» καὶ τοὺς λέγει «γενναιότατους», ποῦ ἀγωνίστηκαν αὐτεῖνοι, οἱ φίλοι σου οἱ Γενναιότατοι; Ἐσὺ, Ἐκλαμπρότατε, ἀπὸ τὸν καιρὸν ὁποῦ κόπιασες ὅλο νέα πράματα ἤφερες εἰς τὴν πατρίδα, διαίρεσιν ἀναμεταξὺ μας δὲν εἴχαμε, φατρίαν μας ἤφερες, νέον φρούτο ἴσ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνας, παραλυσίαν κι' ἀφανισμόν. Ἄν ἔπιτύχαινες νὰ σκοτώσῃς τὸν Καραϊσκάκη, ποῦ θὰ τὸν βρῖσκαμε ὅταν ἡ Ρούμελη γιόμωσε Τουρκιὰ καὶ προσκύνησαν ὅλοι ἀπὸ τὴν καλή σας κυβέρνησιν κι' ἀρετὴ, ὁποῦ δείξετε εἰς τὴν πατρίδα ὅλοι ἐσεῖς οἱ πολιτικοί; Αὐτὸς ὁ Τούρκος, ὁ Καραϊσκάκης, σύναξε ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ πῆγε μαζὶ μ' αὐτοὺς μὲ τὰ ἴδια τοὺς ἔξοδα καὶ θυσίες, κ' ἔχοντας ὅλη τὴν ἀγάπη ἴσ' αὐτόν, πῆγαν καὶ ξαναλευτέρωσαν τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὴν Ἀράχωβα καὶ Δίιστομον στήσαν πύργους μὲ κεφάλια

τῶν Τούρκων. Πῶς δὲν πάγαινες κ' ἐσὺ, Ἐκλαμπρότατε, πῶς δὲν πάγαινε ὁ ἄλλος Ἐκλαμπρότατος, ὁ «τζιτζιλε φιτζιλε» συναδελφὸ σου Κωλέτης; Πῶς δὲν πάγαινε ὁ Ἐκλαμπρότατος Μεταξάς, ὁ Κόντε Λάλας ὁποῦ μάτωσε τὸ χέρι τοῦ εἰς τὸ Λάλα καὶ θέλει ὅλη τὴν Ἑλλάδα νὰ πάρη ὑποστατικόν, νὰ ξαγοραστῇ τὸ πολυτίμητό του αἷμα ὁποῦ ἔχυσε εἰς τὸ Λάλα; Βέβαια αὐτὸς θυσιάστη, ὁ Κόντε Λάλας, ὁ Ἐκλαμπρότατος. Καὶ συμφωνεῖτε ὅλοι ἐσεῖς νὰ σκοτώσετε τοὺς ὀπλαρχηγοὺς καὶ σημαντικοὺς στρατιωτικοὺς, ὁποῦ θυσιάστηκαν διὰ τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔβρετε σεῖς χαζίρι. Ὁ Γιαννούλη Νάκος, Κόντε Λάλα, τί σπῖτι ἦταν; Σημαντικόν, μὲ τόση κατάστασιν κι' ὅλα του τ' ἀγαθὰ καὶ τζιφιλίκια. Κ' ἔμεινε δυστυχῆς διὰ τὴν πατρίδα. Κι' ὡς γείτονας ἐσὺ, Κόντε Λάλα, καὶ ὡς σημαντικὸς, σ' ἔκαμε κουμπάρων καὶ τοῦ βάφτισες τόσα παιδιά. Καὶ τοῦ διατίμησες τὴν φαμελιά του, ὅσο ὁποῦ τὸν πέθανες κι' αὐτόν, τὸν τίμιον ἄνθρωπον, τὸ σημαντικὸν σπῖτι τῆς Ρούμελης.

Κ' ἐνωθήκετε ὅλοι μὲ τοὺς παντίδους κι' ἀφανίσετε τὴν πατρίδα ἀπὸ ἠθικὴ καὶ ἀπὸ ἀρετὴ καὶ πατριωτισμὸν. Δὲν πάγει ἡ πατρὶς ὀμπρὸς μὲ τὸν πατριωτισμὸν καὶ ἠθικὴ τὴν δική σας, πᾶνε τὰ ξένα σας ὄργανα. Δὲν σᾶς ἄρесе ὁ Ὑψηλάντης, βέβαια δὲν εἶχε τὴν δική σας ἀρετὴ, ὅτι θυσιάσαν οἱ Ὑψηλάντες πρῶτα ζωὴ, πλοῦτη, καὶ θυμῶνται Θεόν, πατρίδα καὶ θρησκεία. Καὶ δι' αὐτὸ δὲν εἶναι καλὸς. Δὲν εἶναι καλὸς ὁ Καποδίστριας καὶ τοῦ ἀντενεργᾶτε, ὅμως εἶναι μάστορῆς σας, σὸ σκολεῖον ὁποῦ διαβάζετε ἐσεῖς ἀκόμη, ἐκεῖνος τὸ ξεσκόλησε. Καὶ εἴτε θὰ μονοιάσετε ὅλοι νὰ προκόψετε τὴν πατρίδα, εἴτε θὰ τὴν προκόψη μόνος του αὐτὸς μὲ τ' ἀδέλφια του. Ἡ διάθεσή σας ὀλουνῶν φαίνεται, κι' ὁ Θεὸς βλέπει τὸν πατριωτισμὸ σας καὶ θὰ λάβετε τὴν ἀνταμοιβή, ὁποῦ

ἀξίζετε, ὅτι τόσα αἵματα ἀθῶα ὁποῦ χύθηκαν καὶ τόσες θυσίες ὁποῦ ἔγιναν δὲν θὰ τ' ἀφήσῃ αὐτὸς νὰ πᾶνε χαμένα.

Ὁ Ἀλέξη Νοῦτζος ἦταν τὸ σημαντικώτερον σπίτι τῆς Ροῦμελης πρίντζηπας τοῦ Ζαγοργιοῦ, ἀγαπημένος πολὺ τοῦ Ἀλήπασσα κι' ὄλων τῶν ἀλλουνῶν πασσάδων καὶ ριτζαλιῶν τους, τίμιος ἄνθρωπος, καλοθελητῆς τῆς ἀνθρωπότης. Πολλοὺς Ρωμαίους, Ὁβραίους, Τούρκους ἐγλύτωνε ἀπὸ τὴν κρεμάλα. Τέλος ἦταν πασσᾶς Ρωμαῖος, ἀγαπημένος ἀπ' οὐλοὺς τους σημαντικοὺς Ἑλληνες στρατιωτικοὺς, πολιτικοὺς, θρησκευτικοὺς. Ἦταν στὸ Σούλι ὁποῦ ἀγωνίζονταν, εἰς τὴν Λαγκάδα, Μακρυνόρο κι' ἄλλοῦ εἰς τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος. Καὶ ξόδιασε κι' ὅλη του τὴν κατάστασιν διὰ τὴν πατρίδα.

Τελειώνοντας ὁ πόλεμος ἀπὸ τὴν δυτικὴ Ἑλλάδα, ἦρθε εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Αὐτὸς ὁ δυστυχῆς δὲν τοὺς γνώριζε αὐτούς. Ὁ κύριος Κωλέτης ἦταν ἑσ τὰ πράματα, ὑπουργὸς τοῦ πολέμου καὶ τρογυρισμένος μὲ τοὺς ὁμοιοὺς του φίλους. Ἀφοῦ εἶδε τὸν Ἀλέξη Νοῦτζο ὁ Κωλέτης ὁποῦ ἔρθε, ὑποπεύτηκε ὅτι θὰ ἔπαιρνε αὐτὸς τὰ πρωτεῖα κ' ἐπιρρογὴ τῆς Ροῦμελης, ὅτι τὸν ἐνικοῦσε ἑστὴν ἰκανότη κι' ὅλος ὁ κόσμος τὸν ἀγάπαγε. Τότε λέγει ὁ Κωλέτης: «Πρῶτα ὑποπεύομουν τὸν Δουσσέα, τώρα ἦρθε τρανύτερος». Ἦρθε κι' ὁ Χρῆστος Παλάσкас ἄνθρωπος γενναῖος, τίμιος, ἀπὸ καλὸ σπίτι. Αὐτεινοῦ τοῦ δυστυχῆ τὸ ἔκανε τὸν φίλο ὁ Κωλέτης περισσότερον διὰ τὴν γυναῖκα του κι' ὄχι διὰ ἐκεῖνον τὸν ἴδιον. Τώρα ὁ Κωλέτης, ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ σκολεῖον τοῦ ἀφέντη του τοῦ Ἀλήπασσα, μέτρησε: «Τὸν Δουσσέα τὸν ἔχω ἀντίζηλο, τὸν Ἀλέξη Νοῦτζο τὸ ἴδιο, τὸν Παλάσκα διὰ τὸ κέφι μου καλὸ εἶναι νὰ χαθῆ, νὰ

κάμω τὴν γυναίκα του μορόζα».6 Ὅτι τέτοιοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι ὁποῦ μᾶς κυβερνοῦν καὶ θέλουν νὰ μᾶς λευτερώσουνε, καὶ νὰ μᾶς διατιμήσουνε θέλουν καὶ νὰ μᾶς σκοτώσουν. Αὐτὸ βλέπομεν ὡς σήμερον ἀπὸ τὸν Κόντε Λάλα Μεταξᾶ κι' ἀπὸ τὸν Ἐκλαμπρότατον Κωλέτη κι' ἄλλους.

Ἀφοῦ εἶχε τὴν δύναμη τῆς Κυβερνήσεως ὁ Ἐκλαμπρότατος Κωλέτης, διατάττει μὲ τοὺς συντρόφους τοῦ κυβερνήτες (ἀφοῦ ὁ γραμματέας, ὁποῦ ἔστειλαν ἡ Διοίκηση κι' ὁ Ἀργειοπάγος εἰς τὸν Νικήτα νὰ σκοτώσῃ τὸν Δουσσέα, δὲν θέλησε), τότε διατάττουν τοὺς ἄλλους δυὸ Ἀλέξη Νοῦτζο καὶ Χρῆστο Παλάσκα, νὰ πᾶνε αὐτεῖνοι οἱ δυὸ ἀναντίον τοῦ ἄλλου ὀχτροῦ τοῦ Κωλέτη, τοῦ Δουσσέα, διορίζουν τὸν Νοῦτζο προμηθευτῆ τῶν στρατεμάτων καὶ τὸν Παλάσκα ἐκτελεστικὴ δύναμη. Κι' ἂν δὲν ἀκούσῃ ὁ Δουσσέας, νὰ τὸν χτυπήσουνε. Ἦρθαν καὶ οἱ δυὸ ἔξω, συναχτήκαμε ὅλ' οἱ ἀρχηγοὶ κι' ἀπλοὶ στρατιωτικοὶ ὅ ἓνα μέρος κι' ὁ Δουσσέας μαζί, διαβάσαμε τὶς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως. τοὺς εἶπαμε: «Στὸ στρατόπεδον φέρνουν ζαῖρὲ οἱ δημογέροντες κι' ὅ,τι ἄλλα τοῦ πολέμου κἀνὴ χρεια. Ἄν ἔχετε τὰ μέσα, χρήματα, ἀκολουθατε τὴν δουλειά σας, ὅμως νὰ μὴν εἶστε ἄδειγοι ἀπὸ τὰ μέσα, καὶ τότε θ' ἀμελήσουνε καὶ οἱ δημογέροντες, καὶ μείνῃ τὸ στρατόπεδον ἀπρομήθευτον καὶ διαλυθῆ, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ξαπλώθηκαν πολλοὶ καὶ μᾶς ἦρθαν πολλὰ πλησίον, πιάσαν ὅλα τὰ στενὰ κ' ἐτοιμάζονται νὰ μποῦνε μέσα. Κι' ἀφοῦ περάσουνε ἀπὸ τὰ στενὰ, δὲν τοὺς βαστοῦμε. Καὶ καθεμέρα ἔχομε πόλεμον μ' αὐτοὺς καὶ οἱ ἄνθρωποι μπαῖλντισαν, καὶ νὰ μὴν μείνουν καὶ νηστικοὶ καὶ διαλυθοῦνε καὶ κιντωνέψη Ροῦμελη καὶ Πελοπόννησο ὅλη. Ὅτ' εἶναι πολλὴ Τουρκιά κι' ὅλο συνάζονται. Κι' ἂν ἔχετε τὰ μέσα, καθίστε καὶ ἔνεργάτε, εἰδέ, ἀγροικηθῆτε μὲ τὴν

Κυβέρνησιν νὰ σᾶς εὐκολύνῃ τὰ μέσα κι' ἀναφέρετε κι' ὅ,τι σας εἶπαμε». Ἀναφέρθηκαν τόσες φορές χωρὶς νὰ λάβουν ἀπάντησιν. Σηκώθηκαν καὶ πῆγαν ὀπίσου εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ τῆς ποῦνε τὴν κατάστασιν τῶν στρατεμάτων καὶ τὸ προχῶρεμα τῶν Τούρκων, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀκατάπαυτα πολεμοῦν, καὶ τρέξιμον νύχτα καὶ ἡμέρα, μπαῖλντῖσαμεν νὰ βαστοῦμε τοὺς Τούρκους εἰς τὰ στενώματα, νὰ μὴν περάσουνε κι' ἀφανιστῆ ὁ τόπος. Ἀφοῦ φύγαν αὐτεῖνοι διὰ τὴν Κυβέρνησιν νὰ μιλήσουνε κι' ὅ,τι τοὺς διατάξουν ν' ἀκολουθήσουνε...

Οἱ Τούρκοι ὅλο κουβαλιώνταν. Εἶχαμε στείλῃ ἕναν τζασίτη εἰς τὸ Ζιτούνι καὶ ἦρθε καὶ μᾶς εἶπε ὅτι θὰ κινηθοῦν ἀπὸ τρεῖς μεριές νὰ μποῦνε μέσα, ἀπὸ τὸ Πατρατζίκι νὰ πέσουνε ἀπὸ πάνου τὸν ζυγόν, ἀπὸ τὶς Θερμοπόλες κι' ἀπὸ τὴ Νευρόπολη τ' ὄρδι τοῦ Σαλώνου. Εἶχαμεν πιάση τὴ Νευρόπολη τὸν Ἀπρίλιον μῆνα, τὰ 1822, καρσι ἀπὸ τὸ Ζιτούνι. Τοῦ Δυσσέα τ' ὄρδι ἦταν ἴσθιν Δρακοσιπηλιὰ καὶ Μπουντουνίτζα κι' ὀλόγυρα ἴσ' αὐτὰ τὰ μέρη. Οἱ Τούρκοι τοὺς ἦρθε εἶδηση ἀπὸ Πελοπόννησον, ἀπὸ Ἀθήνα, ἀπὸ Ἑγριπον ὅτι στενεύτηκαν πολὺ ἐκεῖ οἱ δικοὶ τους καὶ νὰ τοὺς προφτάσουνε μιντάτια καὶ ζαϊρέδες. Πῆγαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Φούρκα Ντερβένι, τοὺς ἔκαμαν ἕνα καρτέρι τῶν Τούρκων καὶ τοὺς σκότωσαν καμπόσους καὶ τοὺς πῆραν λάφυρα καὶ ζαϊρέδες πλήθος καὶ ζῶα. Ὑστερα συνάχτηκαν Τούρκοι πολλοί, καὶ μετὰ τὰ σπαθιὰ εἰς τὸ χέρι ἀναχώρησαν οἱ Ἕλληνες ἄβλαβοι. Οἱ Τούρκοι ἦρθαν ἀπόκατου εἰς τὸ γιοφύρι τῆς Ἀλαμάνας καὶ γύρα ἴσ' αὐτὰ τὰ μέρη, τὰ τρογυρινὰ, κι' ὅλο ἐτοιμάζονταν διὰ νὰ μποῦνε μέσα καὶ φύλαγαν κι' αὐτὲς τὶς θέσες. Διαλέγονται διὰ νυχτὸς ὁ ἀθάνατος Παπὰ Ἀντριᾶς, ὁ Θιοχάρης, ὁ Παπακώστας, ὁ Τρακοκομνᾶς καὶ τοὺς πέφτουν καὶ τοὺς δίνουν ἕνα χαλασμόν διαβολεμένον, καὶ πέρασαν ἀπὸ πέρα τὸ γιοφύρι

πίσου οί Τούρκοι καί τούς κόπηκε ή όρμή τους ή μεγάλη, άφοϋ έβλεπαν καί τόν τόπον έκείνον τών Βασιλικών, τών Θερμοπόλων κι' όλες αυτές τις θέσες όποϋ ήταν τά κόκκαλα τών δυό πασσάδων, όποϋ 'ρθαν με τόν Μπαγεράμπασσα κ' ήταν περίτου άπό έννιά χιλιάδες τουρκιά κι' άλλοι τρεις πασσάδες με πλήθος γκαμήλια κι' άμάξια κι' άλλα ζώα φορτωμένα ζαϊρέδες καί πολεμοφόδια, κανόνια κι' άλλα είδη του πολέμου, νά μποϋνε μέσα - ήταν τήν πρώτη χρονιά - δια νά φοδιάσουνε τά κάστρα κι' όλα τά μέρη. Καί τούς καρτέρεσαν οί άθάνατοι Έλληνες ως έφτακόσοι άνθρωποι, κεφαλές αυτείνων ό γενναίος Γκούρας, Γεροδυοβουνιώτης, Παπά Αντριάς, λαμπρύνεται αυτός 'σ εκείνη τήν μάχη, χωρίς νά κατηγορηθῆ κανένας. Ότι όλοι πολέμησαν άντρείως, ό Νάκος, ό Γεράντωνος, ό Μπούσγος, Ρούκης, Λάππας, Θιοχάρης, Καλύβας, Κανταίγοι, Ρουμάνης, Κόντος, Παπακώστας, Τρακοκομνάς, Καραπούλης, Κουτρομπαίγοι κι' άλλοι άξιωματικοί πολλοί, όποϋ έγώ δέν γνωρίζω. Αυτείνοι όλοι οί γενναίοι άντρες, οί σωτήρες τῆς πατρίδος, άφάνισαν όλως διόλου αυτό τó πλήθος τών Τούρκων, σκότωσαν τούς περισσότερους καί δυό πασσάδες καί πήραν όλα τ' άμάξια καί γκαμήλια καί τά κανόνια τους, όποϋ τ' άφησαν όλα εκεί. Κι' όσοι μείναν ζωντανοί Τούρκοι διαλυθῆκαν ένας ένας καί πήγαν εις τήν πατρίδα τους. Κι' όποιος είναι ζωντανός άκόμα θυμάται τήν μαχαίρα τών άθανάτων Έλλήνων. Ξαγόρασαν όλοι αυτείνοι οί γενναίοι άντρες τó αίμα του συναγωνιστου τούς περίφημου Διάκου, όποϋ πρωτοκινήθη αυτός μ' όλίγους ανθρώπους κι' άπάντησε τήν πρώτη όρμή τών Τούρκων, αυτός κι' ό άγείμνηστος Δεσπότης Σαλώνου. Αυτείνοι κι' ό άδελφός του Διάκου κι' ό Μπακογιάννης κι' ό Καλύβας κι' ό άδελφός του Δεσπότη κι' άλλοι άξιωματικοί με τούς όλίγους τους στρατιώτες έλυωσαν άπάνου εις τó γιοφύρι τῆς Άλαμάνας πολεμώντας με τόσον πλήθος Τούρκων. Κι'

ὁ περίφημος γενναῖος Διάκος, ἀφοῦ τελείωσε τὸν τζεμπιχανέ, καταπληγόμενον καὶ μισοσκοτωμένον τὸν ἔλαβαν ζωντανὸν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸν παλούκωσαν. Ἐστὴν θέσιν ὅπου ἐπέθανες ἐσὺ Λεωνίδα, μὲ τοὺς τρακόσους σου, πέθαναν κι' αὐτεῖνοι διὰ τὴν θρησκεία καὶ πατρίδα.⁷

Καὶ μὲ τὴν ἴδια ὁρμὴ αὐτεῖνοι οἱ Τοῦρκοι καὶ πασσάδες, ὅπου σκότωσαν τοὺς ὀλίγους καὶ τὸν Διάκον, κινήθηκαν, ὅλη αὐτεῖνη ἡ δύναμη, νὰ μποῦνε εἰς τὰ Σάλωνα καὶ ὅσ' ἄλλα μέρη νὰ ἐφοδιάσουνε τοὺς ντόπιους Τοῦρκους καὶ νὰ λύσουνε καὶ τοὺς πολιορκημένους, ὅπου ἔταν εἰς τὸ κάστρο Σαλώνου, Λιβαδειᾶς, Ἀθήνας καὶ τ' ἄλλα μέρη αὐτά, καὶ νὰ προχωρέσουν διὰ τὴν Πελοπόννησο. Ἦταν ὁ Ὅμερ Βεργιόνης κι' ἄλλοι πασσάδες, ὅλο διαλεμένο καὶ πολὺ ἀσκέρι. Καὶ εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς ἐκλείστη ὁ Δυσσέας, ὁ κακὸς πατριώτης, κι' ὁ Γκούρας κι' ἄλλοι καὶ πολέμησαν μ' αὐτεῖνη τὴν μεγάλη δύναμιν ἑκατὸ ἀνθρώποι. Καὶ φαίνονται ὡς τὴν σήμερον οἱ τάφοι τῶν Τοῦρκων ἐκεῖ εἰς τὸ χάνι. Καὶ τοὺς ἀφάνισαν, καὶ τοὺς χάλασαν ὅλα τους τὰ σκέδια. Καὶ γλύτωσε ὁ κόσμος, ὅπου θὰ σκλάβωναν αὐτεῖνοι τοὺς περισσότερους καὶ μπορούσε νὰ κιντωνέψη κι' ὅλη ἡ πατρίς, Ρούμελη καὶ Πελοπόννησο (ὅτ' ἦταν αὐτὰ τὰ πρῶτα κινήματα), ἂν προχωρούσανε μέσα καὶ νὰ ἔβγαιναν καὶ τοὺς πολιορκημένους Τοῦρκους.

Πατρίς, νὰ μακαρίζης γενικῶς ὅλους τοὺς Ἕλληνες, ὅτι θυσιάστηκαν διὰ σένα νὰ σ' ἀναστήσουνε, νὰ ξαναειπωθῆς ἄλλη μίαν φορᾶ ἐλεύτερη πατρίδα, ὅπου ἦσυνε χαμένη καὶ σβυσμένη ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ἐθνῶν.

Ὅλους αὐτοὺς νὰ τοὺς μακαρίζης. Ὅμως νὰ θυμᾶσαι καὶ νὰ λαμπρῶνης ἐκείνους ὅπου πρωτοθυσιάστηκαν εἰς τὴν Ἀλαμάνα, πολεμώντας μὲ τόση δύναμη Τούρκων, κ' ἐκείνους ὅπου ἀποφασίστηκαν καὶ κλείστηκαν σὲ μίαν μαντρούλα μὲ πλίθες, ἀδύνατη, εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιάς, κ' ἐκείνους ὅπου λυώσανε τόση Τουρκιὰ καὶ πασσάδες εἰς τὰ Βασιλικά, κ' ἐκείνους ὅπου ἀγωνίστηκαν σὰν λιοντάρια εἰς τὴν Λαγκάδα τοῦ Μακρυνόρου, ὅπου πολεμήθηκαν συνχρόνως σὲ αὐτὲς τὶς δυὸ θέσες, ὅπου ἔναι τὰ κλειδιά σου, ἓνα ἢ Πόρτα τοῦ Μακρυνόρου καὶ τ' ἄλλο τῶν Θερμοπόλων. Κι' ἀφοῦ πήγανε κι' ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη ν' ἀνοίξουνε δρόμο οἱ Τούρκοι, ἐκεῖνοι οἱ ἀθάνατοι τόσο ὀλίγοι, (ὀγδοήντα ἓνας εἰς τὴν Λαγκάδα) γιόμωσαν τὸν τόπον κόκκαλα ἐκεῖ. Καὶ τοὺς καταδιάλυσαν ἐκεῖνοι οἱ ὀλίγοι ἔσ' τ' ἄλλο τὸ μέρος τῶν Θερμοπόλων κι' ἄλλοῦ. Αὐτεῖνοι σὲ ἀνάστησαν καὶ δὲν μπῆκε δύναμη καὶ ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια, αὐτεῖνοι ψύχωσαν ἐκείνους ὅπου πολιορκοῦσαν τοὺς ντόπιους Τούρκους καὶ φρουρὲς. Καὶ νηστικούς κι' ἀδύνατους τοὺς περιλάβαν καὶ τοὺς σφάζαν σὰν τραγιά. Καὶ τέλος πάντων, πατρίδα, αὐτεῖνοι κατατρέχονται ἀπὸ τοὺς Ἐκλαμπρότατους, ἀπὸ τοὺς Ἐξοχώτατους, ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη σου κι' ἀδελφούς του. Ὁ Ἄγουστίνοσ κι' ὁ Βιάροσ αὐτείνων τῶν σκοτωμένων τὶς γυναῖκες καὶ κοριτζα κνηγοῦν. Αὐτοὺς τοὺς ἀγωνιστᾶσ κατατρέχουν καὶ τοὺς λένε νὰ πᾶνε νὰ διακονέψουν: «Ποιὸσ σας εἶπε, τοὺς λένε, νὰ σηκώσετε ἄρματα νὰ δυστυχήσετε;» Ἔχουνε δίκαιον, ὅτι ὁ Ζαῖμησ χρώσταγε τῶν Τούρκων ἓνα μιλιοῦνι γρόσια, καὶ οἱ Ντεληγιανναῖγοι καὶ οἱ Λονταῖγοι καὶ οἱ ἄλλοι, κι' ὁ Μεταξάσ, κόντες τῆς πιάτζας, χωρὶς παρά, κι' ὁ Κωλέτης ἓνας γιατρός, ὁ Μαυροκορδάτοσ τζιράκι τῆς Κωσταντινοπόλεωσ. Τοὺς φκείασαν αὐτεῖνοι οἱ διακονιαραῖγοι, οἱ ἀγωνισταί, Ἐκλαμπρότατους, τοὺς λευτέρωσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κι' ἀπὸ τὰ χρέη, ὅπου χρώσταγαν

τῶν Τούρκων, κ' ἔγιναν τώρα μεγάλοι καὶ τρανοί. Γύμνωσαν καὶ τοὺς Τούρκους, παίρνοντας τὸ βίον τους, καὶ τὸ ἔθνος τὸ γύμνωσαν καὶ τὸ ἀφάνισαν, γιόμωσαν φατρίες καὶ κακίες τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἀγῶνος. Τοὺς καταδιαιροῦν - γιομόζουν αὐτεῖνοι ἀγαθὰ. Καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖγοι οἱ φίλοι τους τὰ καλύτερα ὑποστατικὰ καὶ πλοῦτη τῆς πατρίδος. Ἐμείναν οἱ ἀγωνισταὶ διακονιαραῖοι, τοὺς κατατρέχει ὁ Κυβερνήτης μας κ' ὁ Ἀγουστίνος κ' ὁ Βιάρος, καταφρονοῦν ὅλους αὐτοὺς καὶ βαθμολογοῦνε πολλοὺς, ὅπου ἔπαιζαν τὸ μπιλλιάρδο μέσα τους καφφενέδες καὶ τώρα εἶναι σπιγοῦνοι τοῦ Κυβερνήτη καὶ τῶν ἀλλουνῶν.

Αὐτεῖνοι βαθμολογῶνται, αὐτεῖνοι πλερώνονται βαρυοὺς μιστοῦς. Οἱ ἀγωνισταὶ δυστυχοῦν. Τῶν σκοτωμένων τὶς φαμελιές ὅποια εἶναι νέα τὴν θέλει ὁ τάδε, σὰ νὰ λέμε ὁ Βελήπασσας, ὁ Μουχτάρπασσας, ὅτι δὲν ἔχει ἢ φτωχὴ νὰ φάγη. Λευτερώθηκαν κάμποσες σκλάβες Μισολογγίτισσες κ' ἀπὸ ἄλλα μέρη (τὶς λευτέρωσαν οἱ φιλόανθρωποι) καὶ διακονεοῦν ἐδῶ εἰς τ' Ἄργος καὶ εἰς τ' Ἀναπλιοῦ τοὺς δρόμους. Τῶν ἀγωνιστῶν οἱ ἄνθρωποι διακονεοῦν καὶ γυρεοῦν νὰ πᾶνε πίσου εἰς τοὺς Τούρκους. Τοὺς εἶχανε αὐτεῖνοι σκλάβους, τοὺς ντύνανε, τοὺς συγυρίζανε καὶ τρώγαν. Εἰς τὴν πατρίδα τοὺς ξυπόλυτοι καὶ γυμνοὶ διακονεοῦν. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, καϊμένη πατρίδα, δὲν θὰ σωθοῦνε τὰ δεινὰ σου, ὅτι σιδερώνουν τὴν ἀρετὴ ἐκεῖνοι ὅπου σὲ κυβερνοῦσαν καὶ σὲ κυβερνοῦν, καὶ τώρα κατατρέχουν τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ μὲ ψέματα θέλουν καὶ μὲ σπιγοῦνους νὰ σὲ λευτερώσουνε, μήτε τώρα εἶσαι καλά, μήτε διὰ τὰ μέλλοντά σου, μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὅπου σὲ τριγυρίζουν, πολιτικούς, σπιγοῦνους καὶ τοιοῦτους ἀξιωματικούς.

Συχωρᾶτε μέ, ἀναγνῶστες, ὁποῦ ἴφυγα ἀπὸ τὸ προκείμενον. Μὴ στοχάζεστε ὅτ' εἶμαι ἢ γόητας, εἴτε φαντασμένος, εἴτε ἐγὼ ἀδικημένος. Λυποῦμαι καὶ γράφω αὐτὰ ὅτι ἦτανε πέντε ἀδελφια κ' ἔμεινε ἕνας μόνον ἀπὸ τὸ ντουφέκι, καὶ οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἦτανε τόσον καιρὸν σκλαβωμένοι καὶ σῶθη μία γυναίκα μόνον κ' αὐτεῖνη πείναγε, κ' ἐκεῖνοι ὁποῦ τοὺς ζήτηγε ψωμί θέλαν νὰ κάμουν τὸ κέφι τοὺς νὰ τῆς δώσουνε νὰ φάγη. Κι' αὐτὸ κ' ἄλλα πολλὰ τοιοῦτα μ' ἔκαμαν νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ προκείμενον. Ὅτι τὰ τοιοῦτα δὲν λευτερόνουν πατρίδα, τὴν χάνουν, κ' ἔχω σκοπὸν νὰ ζήσω κ' ἐγὼ ἴσ' αὐτεῖνη τὴν πατρίδα. Ὅτι ἔχω τόση ἀδύνατη φαμελιὰ καὶ δὲν ἴπιτηδεύομαι νὰ κολακεύω τοὺς δυνατούς. Καὶ εἶμαι δυστυχῆς, καὶ κλαίγω καὶ τὴν δυστυχισμένη μου πατρίδα, ὁποῦ δι' αὐτεῖνη χύσαμε τὸ αἷμα μας ἀδίκως.

Αὐτοὺς τοὺς μῆνες, Ἀπρίλη καὶ Μάγη, ἔγινε ἕνα σκέδιον νὰ πᾶμε νὰ κυργέψωμε τὸ Πατρατζίκι καὶ νὰ κινηθοῦν ὅλα τὰ γειτονικὰ μέρη καὶ συνφώνως νὰ χτυπήσουμε ὅλοι μαζί. Συνάχτηκαν τ' ἀναγκαῖα εἰς τὸ Μαυρολιθάρι, εἰς τὸ χωριὸν, καὶ εἶπαμε νὰ συναχτοῦμε ὅλοι νὰ βαρέσουμε συνφώνως. Μαζωχτήκαμε εἰς Μακροκάμπι μέρος τοῦ Δυσσέως, ἀπὸ τὴν Λιβαδειά, ἕνας ἀξιωματικός του ὁ Σταμούλης Χοντρός, ἀπὸ τὸ Σάλωνα ὁ Πανουργιᾶς καὶ Γκούρας, ὁποῦ ἴμαστε μαζί, κ' ἐγὼ μὲ τὰ τέσσερα χωριά, ὁποῦ ἴχα διοριστῆ ἴσ' αὐτούς, ὁ Γεράντωνος ἀπὸ Ταλάντι, ὁ Δυοβουνιώτης Ζιτούνη, Καλτζοδημὸς Λιδορίκι, Σαφάκας Κράβαρι, Γιολντασαῖγοι Καρπενήσι, Κοντογιανναῖγοι Πατρατζίκι, Νικήτας καὶ Χατζηχρήστος κ' ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἀπὸ Πελοπόννησο, ὁ Νικήτας ἀρχηγὸς τοὺς αὐτεινῶν. Τὰ χαράματα ζυγώσαμεν ἀπόξω τὴν Πάτρα ὅλοι, ὡς τρεῖς χιλιάδες, μεραστήκαμε ἀπὸ δυὸ μέρη, προχωρέσαμε ὡς τὴν ἄκρη τὴν χώρα, πιάστη ὁ πόλεμος

καμπόσον. Ἡ δύναμη τῶν Τούρκων πολλή, καὶ χωρὶς σκέδιον καλὸ νὰ κάμωμε ἐμεῖς, χαλαστήκαμε. Σκοτώθηκαν καμπόσοι Τοῦρκοι κι' ἀπὸ 'μάς τὸ ἴδιο, σκοτώθήκαμε καὶ πληγωθήκαμε. Κόντεψα νὰ σωθῶ κ' ἐγώ, ὅτ' ἤμουν κουτζὸς ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια τοῦ Μισολογγιοῦ, μὲ πονοῦσαν τὰ γόνατά μου. Καὶ κλειστήκαμε σὲ μία ράχη καμμιὰ δεκαριά, ὁ Μπαλαούρας, ὁ Φαρμακάκης, ὁ Μπισμπιρούλας κι' ἄλλοι καὶ φκιάσαμε ταμπούρι καὶ πολεμούσαμε μὲ τὴν χώρα καὶ μὲ τὸ κάστρο. Ὅτ' ἦταν ὁ Ρούκης ἀπὸ κάτω τὸ κάστρο κι' ὁ Ρουμάνης κι' ἄλλοι ἓνα δυὸ καὶ κιντυνεύανε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τοῦ κάστρου καὶ τοὺς βαστούσαμε ἐμεῖς.

Θὰ σᾶς εἰπῶ κ' ἓνα γενναῖον πολὺ περιστατικόν: Ἐνας ἀτρόμητος ἄντρας ἀπὸ τοὺς Κολοβάτες (εἶναι τοῦ Σαλώνου χωριόν), τὸν λένε Μῆτρο Καθάριον (ἀλήθεια καθάριος κι' ἀτίμητος εἶναι), ἀφοῦ τζακιστήκαμε 'στὴν χώρα καὶ τραβηχτήκαμε εἰς τὸ ψήλωμα, οἱ ἐδικοί μας ὅλοι κ' ἐμεῖς φκείασαμε ταμπούρι καὶ πολεμούσαμε. Αὐτὸς ὁ δυστυχὴς ἦταν μέσα εἰς τὴν χώρα σὲ σπίτι μπασμένος, Ἀφοῦ φύγαμε ἐμεῖς, αὐτὸς ἔμεινε μόνος του κλεισμένος, τόφυγαν οἱ συντρόφοι τοῦ κ' ἔμεινε μόνος του. Τοῦ ρίχτηκαν οἱ Τοῦρκοι ἀπάνου του, παίρνει ἓνα γιαταγάνι Τούρκικον καὶ σκοτώνει τέσσερους, κ' ἐκεῖ ὁποῦ τὸν πολεμοῦσαν τοῦ δίνουν μίαν μαχαιριά εἰς τὴν κοιλιά, καὶ σκοτώνει τὸν Τοῦρκον καὶ μὲ τὸ μαχαίρι εἰς τὴν κοιλιά ἦρθε ἐκεῖ ὁποῦ ἤμαστε ἐμεῖς, εἰς τὸ ταμπούρι. Καὶ δὲν τοῦ πειράξαμεν τὸ μαχαίρι, μὲ τοῦτο εἰς τὴν κοιλιά τὸν πήγαμε ἐκεῖ ὁποῦ 'ταν οἱ ἐδικοί μας καὶ ἦταν ὁ γιατρός, καὶ τὸ 'βγάλε τὸ μαχαίρι καὶ μὲ τῶν μερμήγκων τὰ κεφάλια τὸ 'ρραψε τὴν κοιλιά. Καὶ τράβησε ὁ καϊμένος κοντὰ ἓναν χρόνον νὰ γιατρευτῆ. Γέρευε καὶ πάλε ξηλώνεταν, κ' ἔβγαιναν οἱ κοπριὲς ἀπὸ τὴν κοιλιά ὁποῦ 'ταν ἡ πληγὴ. Καὶ ζῆ τώρα καὶ δὲν ἔχει ψωμὶ νὰ φάγη.

Σταθήκαμεν ἐκεῖ ὡς τὸ δειλινὸ καὶ πολεμούσαμε, ἀποκόβαμε τοὺς Τούρκους νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχονται εἰς τὸ κάστρο. Ἡὔραν καιρὸ, ἔφυγαν μὲ γερούσι ὁ Ρούκης κ' ὁ Ρουμάνης καὶ σώθηκαν. Τότε πήγαμε κ' ἐμεῖς ἀπάνου, ὁποῦ ἦταν οἱ ἄλλοι, ξαποστάσαμε. Τότε, ἀπὸ τὸ δεξιὸν τοῦ κάστρου εἶναι ἓνα βουνάκι καὶ βῆκαν καμμιὰ διακοσιάρια Τούρκοι καὶ τὸ ἔπιασαν. Ἀρχίσαμε νὰ τοὺς πολεμήσουμε ἀπὸ ἔμπρός. Πῆρε καμπόσους ὁ Γκούρας συντρόφους καὶ πῆγε κρυφὰ καὶ τοὺς πῆρε τὶς πλάτες, καὶ τοὺς βαροῦσε ἐκεῖνος ἀπὸ τὶς πλάτες κ' ἐμεῖς ἀπὸ ἔμπρός. Καὶ τοὺς τελειώσαμεν ὅλους, τοὺς στείλαμε εἰς τὴν ἄλλη ζωὴ, καὶ μὲ τὴν ὀρμὴ ἐκεινῶν, ὁποῦ τοὺς σκοτώσαμε, πήραμε καὶ τὸ κάστρο μὲ γερούσι καὶ σκοτώσαμε κ' ἐκεῖ καμπόσους, οἱ περισσότεροι φύγαν ἀπὸ τ' ἄλλο τὸ μέρος.

Τότε εἶχαμε τὸ κάστρο καὶ πιάσαμε καὶ τοὺς μύλους, ἴσὸ Μπογόμευλο ὀνομαζόμενον, καὶ τὴν ἄκρη τὴν χώρα. Καὶ πολεμούσαμε κ' ἐμεῖς ἀντρίκεια καὶ οἱ Τούρκοι γενναῖα. Τοὺς ἤρθε ἓνα μικρὸν μιντάτι τῶν Τούρκων ἀπὸ τὸ Ζιτούνι. Τοὺς σκοτώσαμε εἰς τὴν ἄκρη τοὺς μύλους, τὸ ἔχαμε πιασμένο καὶ τοὺς τελειώσαμε ὅλους. Σὲ ὀλίγον ἔρχεται πολλὴ Τουρκιά. Ἄφησε ὁ Γκούρας εἰς τὸ ποδαρικὸ τοῦ ἐμένα νὰ σταθῶ ἐκεῖ αὐτὸς πῆρε καμπόσους ἀνθρώπους καὶ πῆγε νὰ βαστήσῃ τὸ μιντάτι τὸ νέον. Ἄφοῦ πῆγε ἐκεῖ, εἶδε ὁποῦ ἔταν πολλοί, ὁ Δράμαλης, καὶ δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς βαστήσῃ. Μοῦ παράγγειλε νὰ εἰπῶ τῶν ἀνθρώπων νὰ τραβηχτοῦνε μὲ τρόπον, νὰ μὴ μας χαλάσουνε οἱ Τούρκοι, καὶ νὰ σηκώσω καὶ τὸν τζεμπιχανέ. Ὅσο νὰ καλομεράσω τὸν τζεμπιχανέ, πλάκωσαν ὁ νέοι Τούρκοι καὶ τῆς χώρας, μᾶς πῆραν ὀμπρός. Ἐμεῖς τζακίσαμε, ὅτ' ἤμαστε πολλὰ ὀλίγοι ἀπὸ ἔκεινο τὸ μέρος, οἱ ἄλλοι ἦταν

ἀπὸ τὸ πέρα μέρος τῆς χώρας. Ἀπὸ τρίχα γλύτωσα ὁ δυστυχῆς, ἤμουνε κουτζὸς καὶ εἶχα κ' ἓνα ντουφέκι μεγάλο, ἔτρωγε τριάντα δράμια καὶ ἦταν πολὺ βαρὺ, δυὸ τὰ ἔχαν στείλη ἀπὸ τὴν Ζάκυθο, ἓνα εἶχε ὁ Γκούρας καὶ τ' ἄλλο ἐγώ. Κ' ἔσωσε τ' ἀσκέρι καὶ μ' ἔρριξε κάτω, ὅταν φεύγαμε, καὶ ἦταν στενὸς ὁ τόπος καὶ πατοῦσαν ὅλοι ἀπάνου μου κ' ἔμεινα ἀλλοῦ κοντινὸς μ' ἄλλον ἓναν – κουτζὸς κ' ἐκεῖνος. Σὲ ἓναν γκρεμνὸν πέρασε ἐκεῖνος, ἐγὼ ὁ δυστυχῆς ἔμεινα, δὲν μποροῦσα νὰ διαβῶ, κι' ἀποφάσισα νὰ γκρεμιστῶ κάτω, νὰ μὴ μὲ πιάσουνε οἱ Τοῦρκοι. Ἐκεῖνος, ὁ κουτζὸς, φώναζε: «Πέτα τὸ ντουφέκι νὰ γλυτώσεις!» Ἐγὼ χωρὶς ντουφέκι τί νὰ ἔκανα; Καὶ τὸ λυπούμουν. Ὑστερα θέλησε ὁ Θεὸς καὶ κρεμάστη αὐτὸς κ' ἔπιασε τὴν μπούκα τοῦ ντουφεκιοῦ καὶ πάτησα ὀλίγον μὲ τὰ νύχια καὶ σώθηκα. Ἐκαμα ὄρκον νὰ μὴ ματαπάγω εἰς πόλεμον ἴσθην κατάστασιν ὀποῦ ἤμουν, χωρὶς ποδάρια. Ἰστὸν ἀνήφορο πάταγα, ἴστὸν κατήφορο τελείως, μὲ πονοῦσαν τὰ γόνατά μου. Ἀφοῦ σωθήκαμε κ' ἐμεῖς οἱ δυὸ κουτζοί, φούσκωσα καὶ ξέκλησα τὰ ροῦχα μου νὰ πάρω ἀγέρα, καὶ τότε ἔκανα τὸν ὄρκον. Ξαποστάσαμε ὀλίγον. Οἱ Τοῦρκοι ἔφτασαν καμπόσους δικούς μας καὶ θὰ τοὺς πιάναν. Μὲ φωνάζει ὁ Νικήτας νὰ τρέξωμε νὰ τοὺς σώσουμε. Τρέξαμε διὰ ἑκείνους καὶ κιντυνέσαμε κ' ἐμεῖς. Τότε οἱ Τοῦρκοι ρίχτηκαν παντοῦ, μπλοκάραν καὶ τοὺς δικούς μας εἰς τὸ κάστρο καὶ τοὺς ἀφήσαμε. Καὶ κνηγώντας οἱ Τοῦρκοι μᾶς πῆγαν ἴσ τὰ μισὰ τοῦ Ἀγιοῦ, τοῦ βουνοῦ. Ἐκεῖ νύχτωσε καὶ μείναμε μπαῖλντισμένοι. Χάσαμε καὶ τὸν Γκούρα, τὸν πῆραν ὀμπρὸς οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸν ἔρριξαν ἴσ ἓνα ρέμα μ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ κιντύνεψαν νὰ σωθοῦνε, κ' ἐμεῖς δὲν ξέραμε ζωντανοὶ εἶναι ἢ χαμένοι. Ἐγὼ ἤμουν πολὺ ἀγαπημένος μὲ τὸν Γκούρα, ἤμασταν καλύτερα ἀπὸ ἀδέλφια μ' αὐτὸν καὶ μὲ τὸν μακαρίτη Χαλμούκη καὶ Θανασούλα Σουλιώτη, πολλὰ γενναῖα παληκάρια καὶ μὲ μεγάλη ἀρετή.

Αφοῦ πήγαμε εἰς τὸ βουνό, καὶ ἦταν ἐκεῖ ὁ Χαλμούκης καὶ ὁ Θανασούλας κ' ἐγώ, καθόμαστε ἀποσταμένοι καὶ νηστικοὶ καὶ πικραμένοι διὰ τὸν Γκούρα καὶ τοὺς συντρόφους ὁποῦ ἀφήσαμε εἰς τὸ κάστρο. Δία τὴν πείνα τὴν μεγάλη ὁποῦ εἶχαμε ὁ Θεὸς στέλνει ἕναν ἄνθρωπον φορτωμένον ζαῖρέ, κρέας, πῆτες, κρασί, ψωμί, ἕνα ζῶον φορτωμένον ἀπὸ τὶς φαμελιές ἐκείνων ὁποῦ ἔχα ἀπὸ τὰ τέσσερα χωριά καὶ τοὺς εἶχα μαζί μου κ' ἀπὸ τὸν ἀδελφόν μου. Καὶ συνάζω ὅλους τοὺς συντρόφους, νηστικὸς καὶ κατατρεμένους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ τοὺς ἀδελφούς μου Νικήτα καὶ Χατζηχρήστο καὶ καθόμαστε νὰ φᾶμε. Φτάσαν ἐκεῖνοι ὁποῦ ἔταν πολιορκημένοι εἰς τὸ κάστρο, βῆκαν μὲ γερούσι χωρὶς νὰ βλαφτῆ κανένας. Ἔρχεται κ' ἕνας ἀπὸ τὸν Γκούρα καὶ μᾶς εἶπε ὅσα δοκίμασαν καὶ πὼς σώθηκαν, καὶ εἶναι ἔστο τὰδε βουνό. Τότε δοξάσαμεν τὸν Θεὸν καὶ κάμαμε τὰ μεγαλύτερα γλέντια καὶ τραγοῦδια. Τὴν αὐγὴ σμίξαμε ὅλοι, ἦρθε κ' ὁ Γκούρας εἰς τὶς Καταβόθρες. Ἐκεῖ κάμαμε τὰ γιατάκια νὰ κοιμηθοῦμε.

Μαθαίνομε ὅτι, ἀφοῦ πῆγαν πίσου ζωντανοὶ ὁ Ἀλέξη Νοῦτζος κ' ὁ Παλάσκας, ὁ Κωλέτης παρακινάγει καὶ τ' ἄλλα τὰ μέλη τῆς Διοικήσεως καὶ τοὺς στέλνουν πάλε ἀναντίον τοῦ Δυσσέα. Πῆγαν εἰς τὸ Δίστομον, ἦταν ἄνθρωποι τοῦ Δυσσέα ἐκεῖ, τοὺς διώξαν. Ἦταν καὶ Λιβαδίτες μὲ τὸ πνέμα αὐτεινῶν καὶ συντρόφοι τοῦ Κωλέτη. Πηγαίνουν καὶ ἔσ' ἄλλα χωριά.⁸ Στέλνει ὁ Δυσσέας ν' ἀνταμωθοῦν καὶ πῆγανε εἰς τὴν Δρακοσπηλιά. Μαζώνει ὁ Δυσσέας τοὺς κατοίκους ὅλους καὶ τ' ἀσκέρι του. Τοὺς λέγει ὁ Δυσσέας: «Διαβάστε ἀδελφοί, τὰ γράμματα (τὰ διάβασαν παρουσία). Ἀδελφοί, τοὺς λέγει, ὁ Ἄργειος Πάγος καὶ ἡ Κυβέρνησή σας εἶναι γνωστὸ ὅτι μὲ κατάτρεχαν καὶ μὲ κατατρέχουν.

Όταν ήμαστε εις την Αγιαμαρίνα, ἐξ αἰτίας δικῆς μου, διὰ νὰ χαθῶ ἐγώ, ἀποφάσισαν νὰ χαθῆ καὶ τόσο ἀσκέρι. Διὰ νὰ μὴν πάθῃ ἡ πατρις διὰ ἔμένα ἔστειλα τὴν παραίτησή μου καὶ μὲ βαστήσετε ἐσεῖς ὅλοι στανικῶς. Τώρα ἡ Κυβέρνηση στέλνει ἀρχηγούς τὴν ἀφεντεία τοὺς τὸν κύριον Ἀλέξη καὶ τὸν καπετὰν Παλάσκα. Ἡ ἀφεντεία σας – εἶναι ἔστο χέρι σας: Ἄν θέλετε αὐτούς, σκοτῶστε ἐμένα, ἂν θέλετε ἐμένα, σκοτῶστε αὐτούς». Τοὺς πιάσαν καὶ τοὺς σκοτόωσαν. Καὶ γλύτωσε ἀπὸ τοὺς δυὸ κατὰ ὥρας ὁ Κωλέτης.

Αὐτὰ ὅταν τὰ μάθαμε, (ἦρθε ἄνθρωπος) ήμαστε ἀκόμα εἰς τὶς Καταβόθρες. Σηκωθήκαμε τὴν αὐγή, τοῦ Σαλώνου οἱ ἄνθρωποι, καὶ πήγαμε ἀπὸ κάτου τῆ Νευρόπολη καὶ ρίξαμε ὄρδι. Ἡ σεβαστὴ Κυβέρνηση λυπήθη πολὺ ὅπου ἄκουσε τὸν θάνατον αὐτεινῶν, κι' ὄντως ἀγαθῶν πατριωτῶν, καὶ διὰ τὸν θάνατον αὐτεινῶν ἀποφασίστη νὰ σκοτωθῆ ὁ αἴτιος, ὅπου ἔταν ὁ Δυσσέας, κ' ἔπρεπε νὰ μπιῆ ἔσ ἐνέργεια τὸ σκέδιον ὅπου εἶπε ὁ γραμματικὸς, ὅπου τὸν στείλαν ἔστον Νικήτα νὰ σκοτώσῃ τὸν Δυσσέα καὶ νὰ μείνῃ αὐτὸς ἀρχηγὸς ὅσο νὰ μᾶς τελειώσουνε ὅλους οἱ καλοὶ κυβερνητῆς, τὰ παιδιὰ τῶν Τούρκων. Τώρα, σὰν δὲ θέλησε ὁ Νικήτας δι' ἀρχηγός, φρόντιζαν νὰ κερδήσουνε τὸν Γκούρα. Μίαν ἡμέρα ἐκεῖ ὅπου ἔχαμε τ' ὄρδι βλέπω ἕναν φραγκοφορεμένον, ἐγὼ τήραγα τὴν δουλειά μου μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὅπου ὀδηγοῦσα. Κουβέντιαζαν μυστικὰ ὁ Γκούρας, ὁ Τρακοκομνᾶς κι' αὐτὸς ὁ καλὸς πατριώτης, ὁ φραγκοντυμένος. Ἀφοῦ ζηγήθηκαν πολὺ μυστικὰ ἀπὸ ἔμένα, ἔφυγε αὐτὸς. Σὲ ὀλίγες ἡμέρες μου λέγει ὁ Γκούρας: «Πάρε καμμιά δεκαριά ἀνθρώπους κι' ἄφησε ἄλλον κεφαλή εἰς τοὺς ἀνθρώπους σου, κάπου θὰ πᾶμε». Ἀκολούθησα ὅ,τι μου εἶπε. Πᾶμε ἔστην Ἀγόριανη, εἰς τὸ χωριὸν τοῦ Τρακοκομνᾶ, ἦταν κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος μαζί

μας. Τρώγαμε, πίναμε, χορεύαμε. Ὁ κόσμος κουβάλαγαν καὶ μᾶς κέρναγαν καὶ πίναμε κάμποσες ἡμέρες. Ἦρθε πίσου ὁ φραγκοκαταραμένος ἄρχισαν νὰ κουβεντιάζουν πάλε τὰ κρυφὰ οἱ τρεῖς τους, φύγαμε ἀπὸ τὸ χωριὸν καὶ πήγαμε σὲ κάτι στάνες. Ἐκεῖ ἦταν ἡσυχία περισσότερη διὰ μυστικά. Ἀφοῦ κουβέντιαζαν κρυφὰ ἀπὸ ἄμενα τόσον καιρό, μοῦ κακοφάνη πολὺ. Τότε τοῦ λέγω τοῦ Γκούρα: «Θὰ πάρω τοὺς ἀνθρώπους μου νὰ πάγω εἰς τ' ὄρδι, ὅτ' εἶναι μοναχοὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ Τοῦρκοι μας ἦρθε ἄνθρωπος καὶ μᾶς εἶπε ὅτι ἔρχονται ὀλοένα κ' ἐτοιμάζονται νὰ μποῦνε μέσα καὶ θὰ σκλαβώσουνε τὸν κόσμον, κ' ἐμεῖς τρῶμε τὰ πράματά τους καὶ στέκονται ὀλόρθοι καὶ μᾶς κερνᾶνε». Δὲν μ' ἄφησε νὰ φύγω. Ἄρχισαν νὰ μοῦ φανερώσουν τὸ μυστικὸν ὁ Γκούρας κ' ὁ Κομνᾶς (ὁ Φράγκος εἶχε φύγει). Μοῦ λέγει ὁ Γκούρας: «Ἡ Δίοικηση θέλει νὰ μὲ κάμη χιλίαρχον κ' ἀρχηγὸν τῆς Λιβαδειᾶς εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ Δυσσέα, φτάνει νὰ σκοτώσω τὸν Δυσσέα. Καὶ εἶναι εἰς τὸν Ἅγιον Λουκᾶ ὁ Δυσσέας κλεισμένος καὶ εἰς τὴν Ἀράχωβα εἶναι ὁ Λάππας ὁ Λιβαδίτης, ὁ Τριανταφυλλίνας κ' ἄλλοι Λιβαδίτες καὶ χωργιάτες, ὡς χίλιοι ἄνθρωποι θὰ μαζωχτοῦν, καὶ νὰ πᾶμε κ' ἐμεῖς νὰ τοὺς πάρωμε νὰ πᾶμε νὰ τὸν βαρέσουμε. Καὶ τὸ εἶχαμε μυστικὸ ἀπὸ σένα νὰ μὴ μας κάμης ἀντενέργειαν καὶ δὲν θελήσης νὰ μᾶς ἀκολουθήσης». Τοὺς εἶπα: «Ἐγὼ εἶμαι μικρὸς ἄνθρωπος ὀμπρὸς στοὺς δυὸ ἐσᾶς, οὔτε τὸ καλὸ μου ὠφελεῖ, οὔτε τὸ κακὸ μου ζημιώνει. Ἄν μου τὸ λέτε νὰ πᾶμε νὰ τὸ κάμωμε, νὰ πᾶμε, ἂν εἶναι νὰ δώσω καὶ γνώμη καὶ δὲν σᾶς βαρῶνη, νὰ δώσω, ἂν ἔχω τὴν ἄδειά σας». Μοῦ λένε καὶ οἱ δυό: «Ἐχεις γνώμη, ὅτ' εἶσαι ἀδελφὸς μας καὶ τὰ καλά, εἶσαι σὺντροφος καὶ εἰς τὰ κακά. – Ἄν εἶμαι σὺντροφος λοιπόν, θὰ δώσω τὴν ταπεινὴ μου γνώμη, ἔχω δικαίωμα. Ἄν πάρης ἐσὺ, Γκούρα, τὴν ἀρχηγία τῆς Λιβαδειᾶς, ἔχω κ' ἐγὼ τὸ μερίδιόν μου ἢ ὄχι; – Πρῶτος εἶμ' ἐγὼ, λέγει ὁ Γκούρας, δεῦτερος ὁ Κομνᾶς κ' ἐσὺ. – Ὁ

σύντροφος ό τίμιος πότε εἶναι τίμιος; Ὅταν λέγη τήν ἀλήθεια τοῦ φίλου του κι' ἄς χάνη τὸ νιτερέσιόν του, ἢ ὅταν τράγη τὸ νιτερέσιον κι' ἄς χαθῆ ὁ φίλος του κι' ἄς διατιμηθῆ κι' ἄς κιντωνέψη; - Ὅχι, λέγει ὁ Γκούρας, ὁ πιστὸς σύντροφος πρέπει νὰ λέγη τήν ἀλήθεια κι' ὅ,τι θὰ τοῦ συβοῦν ὕστερα ἄς τοῦ συβοῦν. - Ἡ καίμένη ἢ πατρίδα ἀμαρτίες ὁποῦ ἔχε καὶ γύρευε νὰ τὴν λευτερώσουμε ἐμεῖς οἱ ἀνθρωποφάγοι, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί! Κ' ἔχομε ἀρετὴ νὰ λευτερώσουμε πατρίδα ἐμεῖς κι' αὐτεῖνοι ὁποῦ μας κυβερνοῦν; Τώρα ἔβαλαν τὸν Δυσσέα σκότωσε τὸν Ἀλέξη Νοῦτζο, τὸν σεβάσιμον ἄρχοντα. Πόσο ψυχώνει ἡ Τουρκιὰ μ' αὐτό, πόσο ἀδυνατίζομε ἐμεῖς! Τὸ ἴδιον καὶ τὸν Παλάσκα. Δὲν εἶναι ἀληθινὸ ὁποῦ τὸν ἔβαλαν, τὸν Δυσσέα, αὐτεῖνοι καὶ τοὺς σκότωσε; Τοὺς ἔστειλαν δυὸ ξένους μέσα εἰς τὸ σπίτι του, ἔστων τόπο τοῦ τὸν πατρικόν, καὶ τὸν φορτώθηκαν αὐτὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους του. Ποιὸν ἄλλον καπετάνιον πείραξαν; Τὸν Πανουργιὰ, τὸν Καλτζοδημο, ἄλλον κανένα; Μόνον τὸν Δυσσέα. Καὶ σὰν σκοτώσουν αὐτόν, ὕστερα ἐσᾶς, κ' ἐμᾶς μας σκοτώνουν μὲ τὰ πράσα, ὄχι μὲ ντουφέκια καὶ σπαθιά. Τί ἔκαμε ὁ Δυσσέας; Ὅτι πῆγε νὰ σκοτώσῃ Τούρκους ἤθελαν νὰ χάσουνε αὐτόν κι' ὄλο του τὸ στράτεμα. Τί νὰ ἔκανε; γύρευε νὰ παρατηθῆ, τὸν βάσταξαν οἱ κάτοικοι καὶ τ' ἀσκέρι. Ἦρθαν αὐτεῖνοι, τοὺς σκότωσε. Κακὸ εἶναι μεγάλο. Τώρα βαίνουν ἐσένα νὰ σκοτώσῃ τὸν Δυσσέα, αὔριον θὰ βάνουν ἐμένα, σκοτώνω ἐσένα. Καὶ νὰ τὸ καρτερῆς! Κ' ἔτζι θὰ μᾶς φᾶνε ὄλους. Λὲς νὰ πᾶμε νὰ βαρέσουμε τὸν Δυσσέα, ἀμμ' ἐκεῖνος εἶναι ἀδύνατος, ὁποῦ ἔχει τόσους ἀνθρώπους καὶ βαστάει θεῖσιν δυνατὴ; Νὰ πιάσουμε τὸ ντουφέκι, οὔτε ἐκεῖνος θὰ κάμη τίποτα ἐμᾶς, οὔτε ἐμεῖς ἐκεῖνου. Θὰ μποῦνε μονάχα οἱ Τούρκοι μέσα καὶ θὰ κυργέψουν τὴν πατρίδα κ' ἐμεῖς θὰ πολεμοῦμε, καὶ θὰ μᾶς πιάσουνε οἱ κάτοικοι νὰ μᾶς δώσουνε τῶν Τούρκων νὰ μᾶς κόψουν τὸ κεφάλι. Κι' ὁ Λάππας κι' ὁ

Μήτηρο Τρανταφυλλίνας οί Λιβαδίτες, όπου 'ναι αναντίον τοῦ Δουσσέα 'στην Ἀράχωβα, προσκυνοῦν τοὺς Τούρκους κ' ἡσυχάζουν, καὶ θὰ μᾶς πιάσουνε κ' ἐμᾶς νὰ μᾶς δώσουνε τῶν Τούρκων. Ἡ ὁ Δουσσέας, ἂν τὸν στενέψωμε, πάγει μὲ τοὺς Τούρκους. Καρτεράτε τότε λευτεριά τῆς πατρίδος, καὶ νὰ μείνωμε καὶ ζωντανοί. Κλαίγει ὁ Κωλέτης καὶ οἱ ἄλλοι κυβερνήται μας τὸν χαμὸν τοῦ Ἀλέξη καὶ Παλάσκα σὰν τὴν φώκια, όπου κλαίγει τὸν πνιμένον ὅσο όπου σαπίζει, καὶ κάθεται καὶ τὸν τρώγει. Ἐτζι θὰ φᾶνε κ' ἐμᾶς τοὺς δυστυχεῖς. Σὲ συμβουλεύω, ἀδελφὲ Γκούρα, νὰ πᾶς ν' ἀνταμωθῆς μὲ τὸν Δουσσέο καὶ ν' ἀδελφωθῆς καὶ νὰ πᾶμε εἰς τὰ πόστα μας, ὅτι θὰ μποῦνε οἱ Τούρκοι ἀντουφέκηγοι καὶ θὰ δώσουμε λόγον δι' αὐτὸ εἰς τὸν Θεὸν καὶ 'στοὺς ἀνθρώπους. Κι' ὅταν ὑπάρξη ἡ πατρίς, δὲν σοῦ χρειάζονται ἀρματωλίκια, παίρνεις τὶς τιμὲς τῆς πατρίδος, βαθμοὺς καὶ δόξες, καθὼς γίνεται καὶ 'σ τ' ἄλλα τὰ ἔθνη, όπου τιμοῦν καὶ δοξάζουν τοὺς ἄξιους καὶ τίμιους ἀξιωματικούς τους. Κι' αὐτὰ τὰ καπεντανλίκια ἦταν κλέφτικα πράματα, ὅταν ἦταν οἱ Τούρκοι 'στην πατρίδα μας ἀφεντάδες. Ἐμεῖς ὅμως παιδευόμαστε διὰ λευτεριά καὶ δι' αὐτὸ μας κερνοῦν ὀλόρθοι οἱ κάτοικοι κ' ἔχουν τὶς ἐλπίδες τοὺς 'σ ἐμᾶς, καὶ μᾶς πλερώνουν καὶ μᾶς ταγίζουνε, καὶ τοὺς βάνομε ὀμπρὸς εἰς τὸν πόλεμον καὶ σκοτώνονται αὐτεῖνοι καὶ δοξαζόμαστε ἐμεῖς».

Τότε, εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, μετανόησε πολὺ καὶ μοῦ εἶπε νὰ πάγω 'στὸν Ἅγιον Λουκᾶ νὰ μιλήσω μὲ τὸν Δουσσέα ν' ἀδελφωθοῦνε καὶ νὰ 'βγωμε ἔξω. Τοῦ εἶπα: «Δὲν πάγω μόνος μου, νὰ πάγωμε ἀντάμα». Αὐτὸς ἤθελε νὰ πάγη πρῶτα εἰς τὸ Σάλωνα νὰ μαλλώση μὲ τοὺς ντόπιους, ὅτι τοὺς ζητοῦσε ἓνα χωργιόν, τὸ Ξεροπήγαδο, νὰ τοῦ χαρίσουνε καὶ ὡς χίλιες ρίζες ἐλιές. Τοῦ εἶπα καὶ πήγαμε ἀντάμα εἰς τὸ Σάλωνα καὶ μίλησα μυστικῶς τῶν νοικοκυραίων καὶ τὰ διόρθωσαν. Κ'

ἔστειλα κι' ἄνθρωπον κρυφὰ εἰς τὸν Δουσσέα καὶ τοῦ εἶπα νὰ μὴν τοῦ μιλήσῃ ἄγρια τοῦ Γκούρα, ὅταν ἀνταμωθοῦμε, νὰ φερθῆ γνωστικά. Σηκωθήκαμε καὶ πήγαμε εἰς τὸν Ἅγιον Λουκᾶ κι' ἀνταμωθήκαμε μὲ τὸν Δουσσέα καὶ φιληθήκαμε καὶ οἱ τέσσεροι. Τοῦ εἶπε ὁ Κομνᾶς τὰ αἴτια κι' ὅτι ἐγὼ τὰ συβίβασα καὶ δὲν εἶχε ποῦ νὰ μὲ βάλῃ ὁ Δουσσέας.

Κι' ἀφοῦ σάσαμε αὐτά, ὅλοι μαζὶ κινήσαμε διὰ τ' ὄρδι. Ἐπὶ τὸν δρόμον πῆρε ὁ Δουσσέας ἐμένα καὶ τὸν Τρακοκομνᾶ καὶ πήγαμε τὴν νύχτα κ' ἔβγαλε ἕναν τενεκὲ γιομάτον φλουρί, διακόσες τριανταπέντε χιλιάδες γρόσια, καὶ πλέρωσε τοὺς ἀνθρώπους του, κι' ὅσα μείναν τὰ ἔχασε πίσου. Πηγαίνοντας εἰς τ' ὄρδι, ὡς τὸ βράδυ ἦρθε ὁ τζασίτης ὁποῦ ἔχασεν εἰς τὸ Ζιτούνι καὶ μᾶς εἶπε ὅτι σὲ δυὸ ἡμέρες ὁ Δράμαλης κινεῖται μ' ὅλες τὶς ἐτοιμασίαις διὰ μέσα ἀπὸ τὰ στενά. Τότε στείλαμε παντοῦ ν' ἀναμερήσουνε τὰ γυναικόπαιδα καὶ ζωντανά. Ἦρθανε καὶ οἱ νοικοκυραῖγοι ἀπὸ τὰ Σάλωνα κ' ἤθελαν νὰ στείλῃ ὁ Δουσσέας κι' ὁ Γκούρας εἰς τὸ Μισολόγγι, ὁποῦ ἔταν ὁ Μαυροκορδαῖος Διευθυντής, νὰ δώσῃ τέσσερα καράβια νὰ περνάσουμεν τὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Στείλαν ἐμένα καὶ τὸν Παπαηλιόπουλον εἰς Μισολόγγι. Ἐτοιμάσαμε τὰ καράβια, μάθαμε μπιῆκε ὁ Δράμαλης εἰς Κόρθο ἀντουφέκης, ὅτι οἱ κάτοικοι πῆγαν νὰ κρύψουν τὶς φαμελιές τους. Εἰς τὰ Ντερβένια τοὺς χτύπησαν. Κι' ἀφοῦ τοὺς εἶδε τοὺς Τούρκους ἀπὸ μακρὰ ὁ Ἀχιλλέας, ὁ νέος ἀξιωματικὸς τῆς Κυβερνήσεώς μας, ἄφησε ἑφοδιασμένο κάστρο καὶ πῆρε τόσο ἀσκέρι κ' ἔπιασε τὰ βουνά. Κι' ὕστερα σκοτώθηκε.

Τέτοιους άξιωματικούς θέλει ή Κυβέρνησή μας να λευτερώση την πατρίδα, νέους, τούς παλιούς σκοτώμα. Μπεζέρισαν ν' άκοϋνε Γώγο με όγδοήντα ένα άνθρωπον να βαστήξη έξι χιλιάδες και να γιομίση ό τόπος σκοτωμένους. Ν' άκοϋνε έφτακόσους ανθρώπους να χαλάσουν τόσες χιλιάδες. Ν' άκοϋνε Δυσσέα μ' έκατό ανθρώπους σε μίαν μάντρα να κόψουνε την πρώτη όρμη των Τούρκων. Θέλουν Άχιλλέα οί Κυβερνήται ν' άφίνη άντουφέκηγον κάστρο, όπου 'ναι πλησίον του ούρανοϋ εις τό ψηλώμα κ' είχε κι' όλα του τ' αναγκαία. (Η μαγαρισιά τό φκυάρι της θέλει). Βαρέθηκαν οί άνθρωποι ν' άκοϋνε Άλέξη Νοϋτζο, που ζόδιασε όλα του τα χρήματα και πούλησε και τα τζιβαϊρικά του μισοτιμής εις την Άγιαμαύρα και πλέρωνε τούς ανθρώπους εις τον πόλεμον. Και εις την Λαγκάδα έκοβα έγώ ξύλα να φκειάσουμε φωτιά να ζυμώσουμε ψωμι κι' ό Άλέξη Νοϋτζος φορτώνεται τα ξύλα και τα κουβάλαγε. Τόν στείλανε και σκοτώθηκε σαν σκυλί. Άχ, ούρανε, μην τό φτουράς, μη βαστάς την έπιβουλή των άχάριστων ανθρώπων! Κι' ό Δυσσέας δέν ήταν καλύτερος. Αυτόν θα τον κρέμαγε ό Άλήπασσας εις τα Γιάννενα, όπου τό 'φταιξε, ό Νοϋτζος τον γλύτωσε. Έκαμε κι' αυτός την ανταμοιβή εις τον ευεργέτη του.

Τα 1822, του Γιούνη ή έβγα άπάνου κάτου, άφοϋ μπήκαν οί Τούρκοι μέσα και πήγαν 'στον Μοριά, δέν μπόρεσαν να μπάσουνε ζαιρέδες, ότι καθημερινώς τούς πολεμούσαμε κλέφτικα εις τα στενώματα. Τότε μία ποσότη Τούρκων έπιασαν τη Νευρόπολη, ως τόπος δυνατός, κι' άνοιξαν και τον δρόμον δια να περνοϋν ζαιρέδες εις Πελοπόννησο, εις Αθήνα απόξω, όπου 'χαν όρδια κατ' τον Ρωπόν, εις Έγριπον, και να 'φοδιάζουνε όλα αυτά τα μέρη. Τότε συναχτήκαμε όλα αυτά τ' άσκέρια της Ανατολικής Ελλάδος και πήγαμε και τούς πολεμήσαμε γενναίως (κι' αυτεϊνοι πολέμησαν παληκαρία). Τους τζακίσαμε, τούς πήραμε τ'

ἀργαστήρια τους, σκοτώσαμε ἀπὸ αὐτούς, τοὺς πήραμε τόσα λάφυρα, τοὺς βγάλαμε ἀπὸ τὶς θέσες τους καὶ κλείστηκαν ὅσ' ἓνα δυνατὸν μέρος. Τοὺς βάλαμε κ' ἓνα κανόνι καὶ τοὺς χτυπάγαμε. Τοὺς πήραμε τὸ νερόν τους καὶ τοὺς στενέψαμε πολὺ. Τοὺς πολεμήσαμε ἀπὸ τὸ μεσημέρι ὡς τὴν αὐγή. Τοὺς ἤρθε ἓνα μιντάτι, τὸ χαλάσαμεν. Τοὺς ἤρθε κι' ἄλλο ἀπὸ τὴν Ἀλαμάνα κ' ἔγιναν τότε πολὺ δυνατοί, πεζούρα καὶ καβαλλάρια, κι' ἀναχωρήσαμε μόνοι μας, ἄβλαβοι. Πῆγε ὁ καθεὶς εἰς τὸ πόστο του κ' ἐμεῖς εἰς τὴν Γραβιά. Καὶ τοὺς βαρούσαμε κλέφτικα πάντοτες.

Σὲ ὀλίγες ἡμέρες ξαναπήγαμε συστηματικώτερα, τοὺς πολεμήσαμε δυὸ μερόνυχτα. Ταμπουρωθήκαμε σὲ τρεῖς μεριές πολλὰ πλησίον τους. Πανωκέφαλα ἦταν ὁ Δυσσέας, βορεινά, ἀνατολικῶς ἐμεῖς, τοῦ Σαλώνου, δυτικῶς οἱ Λιδορικιώτες, Σαφάκας καὶ οἱ ἄλλοι. Τοὺς καταφανίσαμε, τοὺς μαζώξαμε ὅσ' ἓνα μέρος ὅλους μαζί. Κάναν γερούσια ἀπάνου μας, πεζούρα καὶ καβαλλάρια. Τοὺς ἤρθαν πάλε μιντάτια ἀπὸ τ' ἄλλα τὰ πόστα κι' ἀπὸ τὸ Ζιτούνι. Σώσαμε κ' ἐμεῖς τὰ πολεμοφόδια. Αὐτεῖνοι εἶχαν σκοπὸν τὴν αὐγή νὰ μᾶς κλείσουνε μέσα, καὶ χωρὶς πολεμοφόδια καὶ ζαῖρὲ θὰ κιντονεῦσαμε. Τότε τὰ χαράματα τραβηχτήκαμε χωρὶς νὰ μᾶς νοιώσουνε. Κι' ὅταν θὰ περάσουν ζαῖρέδες κάποτε, ἐκεῖ ὁποῦ ρίχναν ὀρδι τοὺς βαρούσαμε τὴν νύχτα, ὅσ' τὴν Πέτρα ἢ ἄλλοῦ, καὶ δὲν τελεσφοροῦσαν ποτέ. Κι' ὁ γενναῖος κι' ἀτρόμητος Θανάσης Σκουρτανιώτης μὲ διαλεμένους ἀπὸ τὴν Φήβα καὶ κάτου δὲν τοὺς ἄφινε νὰ ξεμυτίσουν. Τοὺς ἀφάνιζαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἔπαθε διὰ τὴν λευτερίαν καὶ θυσιάστη αὐτὸ τὸ σπῆτι ὅλως δι' ὅλου.

2. Πέθανε ό καϊμένος και δέν ανταμωθήκαμε. Ό Θεός μακαρίζη τήν ψυχή του.

3. Ό Κωλέτης, καθώς λένε, έγραφε τοῦ Κιουτάγια κάποτε νά γυρίση μ' αὐτόν. τὸ γράμμα του ό Κιουτάγιας τὸ 'δειξε τοῦ Τάτση Μαγγίνα ὅταν τὸν ἔπιασε σκλάβον εἰς τὸ Μισολόγγι, κι' ὅταν λευτερώθη ό Μαγγίνας, τὸ εἶπε αὐτὸ παρουσία, και τί ἔγραφε τὸ γράμμα, εἰς τὸ Βουλευτικὸν σῶμα, εἰς τήν Αἴγινα, κ' ἔγινε τόσος καυγᾶς μ' ὅλους τοὺς βουλευτάς. Παιδιά τῶν Τούρκων ἔχομεν ὁποῦ μᾶς κυβερνοῦν, και δυστυχία και τῆς πατρίδος και ἐμᾶς. Κι' ἄλλοι εἶναι παιδιά τῶν Τούρκων, ἄλλοι παιδιά ἄλλουνῶν χειρότερων ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἡ πατρις ἢ δυστυχῆς κυβέρνησιν δέν εἶδε μὲ τὰ μάτια της, οὔτε θὰ ἰδῆ. Κι' ό Θεός νὰ βγάλη ἐμέναν ψεύτη κι' ἄδικον κι' αὐτοὺς πατριῶτες και ἀληθινούς.

4. Ό Ἀκουμπέτι (τὸ χειρόγραφον ἀκοπίτι· ἢ λέξις τουρκικῆ, σημαίνουσα «τέλος πάντων») ό Δυσσέος ό δυστυχῆς τὸν ἔφαγαν. Ἀκολουθῶς γράφω δι' αὐτό.

5. Ποῖον ζῶον δέν ἔχει τὸν ὀδηγόν του;

6. Καθὼς τήν ἔκαμε και τήν ἔχει ὡς τήν σήμερον μέσα εἰς τὸ σπῆτι του σὰν γυναίκα του.

7. Καὶ ἦταν τυχεροὶ ὁποῦ πέθαναν ἐνδόξως και γλύτωσαν ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Κωλέτη, τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Μεταξᾶ κι' ἄλλουνῶν τέτοιων πατριῶτων.

8. Τοὺς ἔπιασε ό Δυσσέας και γράμματα, ὁποῦ γράφαν νὰ τὸν σκοτώσουν.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον πέμπτον

Τὰ ἐν Ἀθήναις ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως. - Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. - Κομματικαὶ ἔριδες μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων. - Ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας προσκαλοῦνται εἰς παραλαβὴν τὸν φρουρίου. - Κατάληψις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρούτσου. - Ὁ Γκούρας φρούραρχος καὶ ὁ Μακρυγιάννης ἐπόπτης τῶν φρουρῶν. - Καταπιέσεις Ἀνδρούτσου, Γκούρα καὶ Μαμούρη. - Δυὸ ἀθῶοι βασανιζόμενοι. - Καταχρήσεις περὶ τοὺς μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν. - Ἀνεύρεσις θησαυροῦ. - Ἔρις Μακρυγιάννη καὶ Γκούρα. - Ἐνέργειαι τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς ἐφοδιασμὸν τοῦ φρουρίου. - Στρατιωτικὴ ἐπιτροπὴ παρὰ τῷ Ἀνδρούτσῳ καὶ τῷ Γκούρα. - Ὁ Μακρυγιάννης πολιτάρχης ἐν Ἀθήναις. - Μέτρα αὐτοῦ κατὰ τῆς ὀπλοφορίας, τῶν κλοπῶν καὶ ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἠθικῆς. - Μυστικαὶ προτάσεις τοῦ Ἀνδρούτσου πρὸς τὸν Μακρυγιάννην. - Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀρχιστράτηγος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. - Ἐκστρατεία τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐξ Ἀθηνῶν. - Μάχη εἰς Δαδί. - Αἰχμαλωσία Νικ. Σαρρῆ

Ἀθηναίου. - Κίνδυνος τοῦ Ὀδυσσεύως. - Ψευδεῖς συνθήκαι τοῦ Ὀδυσσεύως πρὸς τοὺς Τούρκους. - Φόνος Νικ. Σαρρή καὶ Μελέτη Βασίλη. - Καταπιέσεις τῶν χωρικῶν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γκούραν. - Συμβουλαὶ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Γκούραν. - Ῥήξις μεταξὺ αὐτῶν. - Ἀναχώρησις Μακρυγιάννη ἐξ Ἀθηνῶν. - Μετάβασις πρὸς τὸν Ὀδυσσεά εἰς Βελίτσαν. - Ἀψιμαχίαι πρὸς τοὺς Τούρκους. - Ῥήξις μεταξὺ Ὀδυσσεύως καὶ Γκούρα. - Σχέδιον ἐκοστρατείας τοῦ Μακρυγιάννη εἰς Κρήτην. - Μετάβασις Μακρυγιάννη εἰς Κόρινθον καὶ Ναύπλιον. - Ἐπάνοδος εἰς Ἀθήνας. - Ἀναχώρησις εἰς Πελοπόννησον. - Παρέκβασις περὶ Κάρπου Παπαδοπούλου.

Τὴν πρώτη χρονιὰ πολιορκήσαν τοὺς ντόπιους Τούρκους εἰς τὸ κάστρον τῶν Ἀθηνῶν μαζὶ μ' ὄση φρουρὰ ἦταν, τοὺς πολεμοῦσαν πολλὰ γενναίως. Καὶ τοὺς περιόρισαν εἰς τὸ κάστρο καὶ κάμαν καὶ ρεσάλτο μέσα εἰς τὸν Σερπετζέ καὶ σκοτώθηκαν κι' ἀπὸ τὸ 'να τὸ μέρος κι' ἀπὸ τ' ἄλλο. Καὶ τὰ δυὸ μέρη πολεμοῦσαν γενναίως. Ἦρθε ὁ Ὀμέρπασσας Βεριόνης μὲ μίαν δύναμιν κ' ἔκαμε πολὺν καιρὸν 'στὴν Ἀθήνα, καὶ διάλυσε τὴν πολιορκίαν κ' ἔπαθαν οἱ δυστυχεῖς Ἀθηναῖγοι πολλὰ δεινὰ, σκοτωμούς, σκλαβιῆς καὶ ζημιῆς πλήθος. Φεύγοντας ὁ Βεριόνης συνάχτηκαν πάλε ἡ χώρα καὶ τὰ χωριὰ καὶ πολιορκήσαν τοὺς Τούρκους, κατοίκους καὶ φρουρὰ, ὀπίσω 'στὸ κάστρο στενά. Καὶ σώθη τὸ νερό τους καὶ ὁ ζαῖρὲς τους, τῶν Τούρκων, καὶ παραδόθηκαν μὲ συνθήκη. Κ' ἡ συνθήκη ἔμεινε εἰς τὸ χαρτὶ μοναχά. Ρίχτηκαν 'στοὺς παραδομένους κ' ἔσφαξαν πλήθος γυναικόπαιδα κι' ἄντρες πολλούς. Γλύτωσαν καὶ καμπόσοι διὰ τὴν συνθήκη κι' ἄλλοι εἰς τὰ προξενεῖα. Τὸ βίον τοὺς τὸ 'καμαν δυὸ μερίδια, ἓνα νὰ πάρουν ἐκεῖνοι ὁποῦ τοὺς πολιορκοῦσαν καὶ τ' ἄλλο νὰ μείνη διὰ τὸ κάστρο, νὰ πουληθῇ καὶ μὲ τὰ χρήματα νὰ τὸ

ἔφοδιάσουνε ἀπὸ οὐλα τὸ ἀναγκαῖα. Κουβάλησαν τὸ βίον ἀπάνου ὅσὰ μαγαζιὰ, εἰς τὸ κάστρο. Τὸ δοκίμασαν ἓνα χέρι πρῶτα οἱ πρόκριτοι, ἦταν ὁ γέρο Ζαχαρίτζας κὶ ἀνιψιὸς τοῦ Νικολάκης, ἦταν οἱ Βλαχαῖγοι, ὁ Βρανᾶς κὶ ἄλλοι. Εἶχαν κὶ ἀρχηγὸν τὸν Μπατζακάτζα μὲ ἄλλους συντρόφους τοῦ στρατιωτικούς. Τραβήσανε οἱ νοικοκυραῖοι καὶ οἱ τίμιοι ἄνθρωποι ἀπὸ αὐτοὺς ὅσα δὲν τράβησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τελευταῖα τοὺς ἄφησαν κὶ ὅλο τοὺς τὸ πράμα εἰς τὴν ἐξουσίαν τοὺς οἱ νοικοκυραῖοι κὶ ἔφυγαν διὰ τὰ νησιά. Μαζὶ μὲ ὅσους ἦταν τότε δημογέροντες ἦταν κὶ ἓνας τίμιος νοικοκύρης, τὸν εἶχαν εἰς τὸ βίον τοῦ κάστρου νὰ τὸ προσέχη, τὸν ἔλεγε Χατζὴ Γιωργαντὰ Σκουζέ. Τοὺς ἄφησε κὶ αὐτὸς κρυφίως κὶ ἔφυγε. Καὶ τοὺς ἄφησε ἐλεύτερους νὰ κάμουν τοὺς σκοποὺς τοὺς εἰς τὸ βίον τοῦ κάστρου. Ἀφοῦ κάμαν ὅ,τι μπόρεσαν, εἶχαν ὑποψίαν ἀπὸ αὐτὸν νὰ μὴν μαρτυρήσῃ ὕστερα τί λείπει, ὅτι ἤξερε τί βίον ἦταν. Νὰ πάρουνε αὐτεῖνοι, νὰ δώσουν κὶ ἐκείνου δὲν ἤθελε, ὅτ' ἦταν τίμιος ἄνθρωπος. Ἐφυγε. Στείλαν καὶ τὸν πήραν ἀπὸ τὴν Κούλουρη μὲ δύναμη τὸ ἀρχηγὸ τοὺς Μπατζακάτζα καὶ μὲ δική τους. Ἐστὸ δρόμο τὸ ἔκοψαν τὸ κεφάλι. Πιάσαν κὶ ἄλλους νοικοκυραῖους, τοὺς φυλάκωσαν κὶ ὅ,τι ἄλλες καλωσύνες τοὺς ὑπαγόρευε ἢ ψυχὴ τοὺς τοὺς κάμαν. Τότε ὅλοι οἱ τίμιοι νοικοκυραῖοι κὶ ὁ Σαρρὴς καὶ οἱ Λεκκαῖγοι κὶ ὁ Μελέτης Χασιώτης κὶ ἄλλοι ἐνώθησαν καὶ μὲ στρατήγημά τους πήραν τὸ κάστρο καὶ διώξαν ὅλους αὐτοὺς καὶ λευτέρωσαν καὶ τοὺς φυλακωμένους νοικοκυραῖους ἀπὸ τὴν χάψη.

Ἀφοῦ πήραν αὐτεῖνοι τὸ κάστρο, οἱ διωχθέντες πήγαν εἰς τὸν Ὑψηλάντη καὶ Νικήτα καὶ εἶπαν νὰ τοὺς παραδώσουνε τὸ κάστρο ὅπου ἔχαν τὰ κλειδιά μαζί τους, καὶ τὸ κάστρο τὸ βαστοῦσαν ἄλλοι. Πῆρε τὰ

κλειδιά ό Ύψηλάντης κι' ό Νικήτας κ' ήρθαν μ' άσκέρια δικά τους, κι' αύτεϊνοι οί φίλοι μαζί, και τήραγαν τó κάστρο από κάτω την χώρα, πού τó βαστούσαν άλλοι κι' αύτεϊνοι βαστούσαν τά κλειδιά. Τότε συναχτήκανε όλοι οί νοικοκυραϊοι και οί άρχηγοί όπου 'χαν τó κάστρο κι' άποφάσισαν όλοι συνφώνως νά τó δώσουνε τού Δυσσέα και νά τόν κάμουν άφέντη δικόνε τους για νά λευτερωθούν από τούς άλλους. Όλο τó παρτίδο τούς άποφασίζουν τότε και μένει 'στó κάστρο ό Σαρρης κι' ό Γιωργάκη Λέκκας κι' άλλοι από τά χωριά, και στέλνουν τόν Μήτρο Λέκκα και Βασίλη Μελέτη Χασιώτη κ' έρχονται γυρεύοντας κι' άνταμώνουν τόν Δυσσέα. Αφού τού ξηγηθήκανε τά αίτια και τού είπαν πώς τόν θέλουν άφέντη, αυτός γύρευε κάστρο εις τόν ουρανó κι' όταν τó 'βρε εις την γή, έτρεξε σαν τó όρνιον εις τó ψοφίμι. Ήρθε εις την Γραβιά, όπου ήμαστε κ' έμεις με τόν Γκούρα ήφερε και τούς στελμένους Αθηναίους δια νά πάμε εις την Αθήνα. Τούς άποκριθήκαμε αύτεϊνων και τού Δυσσέα, δέν άφίνομε τούς Τούρκους εις τó προσκέφαλό μας και νά πάμε νά κλειστούμε εις ένα κάστρο και ν' άφήσωμε νά σκλαβωθούν οί άνθρωποι. Τó φιλονικήσαμε πολύ. Έγώ ήμουν άνάντιος κι' όσους είχα μαζί μου ήταν συνφωνοι μ' έμένα, καθώς κι' όλοι οί Σαλωνίτες. Μας είπε ό Δυσσέας νά πάμε νά μεράσουμε τó βίον τού κάστρου και νά πάρωμεν τó μερίδιόν μας, ότι φυλάγαμε έμεις τά στενά και δέν πήγαν τροφές 'στους κλεισμένους Τούρκους και παραδόθη τó κάστρο, και νά πάρωμε τó μερίδιόν μας. Τού λέγω: «Μηνάχουμε σίγουρα τά κεφάλια μας κι' ό,τι φορούμε, και γυρεύομε νά πάμε και δι' άλλα; Αφού όμως τó φιλονικήσαμεν και μάς είπαν κι' αυτός, ό Δυσσέας, και οί στελμένοι την άκαταστασίαν τους, τών Αθηναίγων, και τόν σκοτωμό τού τίμιου ανθρώπου και τών νοικοκυραίων τά δεινά, κι' από αυτά μπορεί νά γένη σαν τόν Αχιλλέα με τής Κόρθος τó κάστρο, και εις την Ρούμελη άλλο

κάστρο δὲν εἶχαμε, τότε δι' αὐτὸ ἀποφασίσαμε καὶ πήγαμε εἰς τὴν Ἀθήνα.

Ἡύραμε ἐκεῖ τὸν Ὑψηλάντη καὶ Νικήτα. Στάθηκαν ὀλίγες ἡμέρες κ' ἔφυγαν. Διόρισε ὁ Δυσσέας τὸν Γκούρα φρούραρχον κ' ἐμένα νὰ προσέχω τοῦ κάστρου τὶς βάρδιες καὶ νὰ φέρνω γύρα νύχτα καὶ ἡμέρα. Αὐτὸ τὸ καψοβιὸν τὸ 'βγαλαν εἰς τὸ παζάρι νὰ τὸ πουλήσουνε: τὸ καλύτερο λελούδι, διαμάντι, τοῦ Δυσσέα, τ' ἄλλο τοῦ Γκούρα. Δία 'φοδίασμα τοῦ κάστρου λίγα χρήματα πιάσανε. Κ' ἔμεινε ἄδειον καὶ ξερόν τὸ κάστρο. Ὅταν ἦρθαν εἰς τὴν Γραβιά ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ἀθηναίων καὶ μᾶς παρακινούσε ὁ Δυσσέας νὰ πᾶμε εἰς τὴν Ἀθήνα, μᾶς ἔλεγε κιντυνεύει τὸ κάστρο καὶ δὲν ἔχομε ἄλλο εἰς τὴν Ρούμελη παρμένο καὶ νὰ πᾶμε νὰ τὸ 'φοδιάσουμε. Ἀφοῦ ἦρθαμε εἰς τὴν Ἀθήνα, τὸ καλύτερο πράμα ὅποῦ θὰ 'πιανε χρήματα, τζιβαϊρικό, μαργαριτάρη, ἀσήμι τὸ 'θελαν διὰ λογαριασμό τους. Τ' ἄλλα πουλήθηκαν χωρὶς τιμὴ, ὅτι δὲν ἄξιαζαν. Καὶ τὸ κάστρο ἀφοδίαστον. Εὐτὺς ὅποῦ 'ρθαν καὶ περιέλαβαν τὸ κάστρο, ἔβαλαν τοὺς ἀνθρώπους τους κι' ἀρπάζανε ὅ,τι βρῖσκανε καὶ τὸ πουλούγανε. Ὁ Μαμούρης ἦρθε τότε εἰς τὴν Ἀθήνα μὲ μίαν ξύλινη πιστιόλα καὶ εἰς τὰ χωργιά, ὅποῦ τὸν διόρισαν ντερβέναγα, τζάκιζε τοὺς ἀνθρώπους σὰν ἓναν τύραγνον τοῦ Ἀλήπασσα, ὅποῦ τὸν ἔλεγαν Ἰσοῦφ Ἀράπη καὶ τζάκιζε τὰ κόκκαλα τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ τζεκούρι, ἔτзи τζάκιζε κι' ὁ Μαμούρης τοὺς χωργιάτες ὅσοι δὲν ἦταν φίλοι του. Καὶ γύμνωναν τοῦ κάστρου τὸ βίον καὶ τῶν χωριῶν. Τότε, σᾶς λέγω ὡς τίμιος ἄνθρωπος, μίαν παλιοπιστιόλα εἶχε, τηρᾶτε, ρωτᾶτε τὴν ἔχει τώρα; Ρωτᾶτε καὶ διὰ τὶς τυραγνίες του. 'Στὰ Μισόγεια, 'στὴν Κερατιά, ἐνοῦ δημογέροντα, Ἀναγνώστη Νυδραῖον τὸν λένε, πόσες τζικουργιὲς τὸ'

‘δῶσε κι’ ἂν εἶδε υἰείαν εἰς τὸ ἐξῆς ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, κι’ ἄλλοι πολλοὶ τοιοῦτοι δαρμένοι καὶ τζερεμετισμένοι.

Ὁ Δυσσέας κι’ ὁ Γκούρας ἀφοῦ ἦρθαν ἴσ’ αὐτοὺς τοὺς στραβοὺς ἀνθρώπους, ὁποῦ γύρευαν ἀφεντάδες καὶ τοὺς ἠῦρανε, τότε τὸ μέρος ὁποῦ τοὺς φώναξε, τοὺς νοικοκυραίους καὶ τὸν Σαρρῆ καὶ Μελέτη Χασιώτη, ὅτ’ ἦταν τίμιοι ἄνθρωποι, μὲ τρόπον τοὺς σκότωσαν, τοὺς Λεκκαίους κι’ ἄλλους πολλοὺς τοὺς κατὰτρεξαν καὶ τὰ πρωτεῖα τὰ εἶχαν ἐκεῖνοι ὁποῦ τοὺς μοιάζαν εἰς τὴν ἀρετῆ, οἱ Ζαχαρίτζηδες, οἱ Βλαχαῖγοι. Ἔκαμε καὶ συμπεθεριά ὁ Μαμούρης, πῆρε τὴν ἀδελφή του Βλάχου. Ἦταν μὲ αὐτοὺς ὁ Βαρελάς, ἦταν ἓνας Σουρμελῆς λογιώτατος, ἦρθε τότε ἀπόξω ὁποῦ σπούδαζε, μπερμπάντης, κακῆς διαγωγῆς. Οἱ καπεταναῖοι μας αὐτεῖνη τὴν συντροφιά εἶχαν.

Ἔτυχε τότε καὶ ἦρθαν δυὸ χριστιανοὶ ἀπὸ τὸ Μισίρι καὶ εἶχαν χρήματα κι’ ἄρματα καλά, ἦρθαν κι’ αὐτεῖνοι νὰ δουλέψουν τὴν πατρίδα, νὰ χαροῦνε τὴν προκομμένη μας λευτερίαν. Δία νὰ τοὺς πάρουν τ’ ἄρματα καὶ χρήματά τους οἱ ἀρχηγοὶ μας τοὺς λένε ὅτ’ εἶναι τζασίτες καὶ τοὺς βάνουν ἴσ’ τοὺς παιδεμοὺς, οὔτε ὁ Χριστὸς δὲν δοκίμασε ὅσα δοκίμασαν αὐτεῖνοι οἱ δυό. Καὶ σᾶς λέγω τοὺς παιδεμοὺς νὰ φωτιστῆτε κ’ ἐσεῖς οἱ μεταγενέστεροι αὐτεῖνη τὴν ἀρετῆ, καὶ τότε εἰστ’ ἐλεύτεροι, ἂν ἔχετε τὴν ἀρετῆ μας, νὰ κάνετε τὰ ἴδια. Πρῶτα τους δέσαν, τὸ κεφάλι ἔσωσε τὸν κῶλον, καὶ ξύλο καταδίκι, κι’ ἄλλους τοιοῦτους παιδεμοὺς χερότερους, κι’ ἄλλοῦ κοντὰ πῆραν ἓνα μαντέρι καὶ τὸ ἴβαλαν δίπλα, τοῦ μάκρου, ψηλὰ ὡς ἓνα μπόι, ἀπάνου σὲ δυὸ φοῦρκες, κι’ ἀπάνου εἰς τὸ μαντέρι ξάπλωσαν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ μάκρου καὶ

δέσιμον καλό, κρέμονταν τὰ χέρια τους καὶ ποδάρια κάτου. Κ' ἐκεῖ ὁποῦ κρέμονταν τὰ χέρια καὶ ποδάρια, πῆραν καὶ μεγάλες μπόμπες, τὶς μεγαλύτερες ὁποῦ ἔταν εἰς τὸ κάστρο, τὸ λιγώτερον πῆγαινε ἢ κάθε μιὰ ἀπὸ σαράντα ὀκάδες, καὶ κρέμασαν ἀπὸ τέσσερες τοῦ κάθε ἀνθρώπου εἰς τὰ χέρια του καὶ ποδάρια του. Ὁ ἕνας σὲ καμπόσο διάστημα τελείωσε κι' ὁ ἄλλος ἐτοιμάζεταν. Ἦμουνε εἰς τὸ παζάρι, γύρισα εἰς τὸ κάστρο καὶ εἶδα τὸν πεθαμένον καὶ τὸν ἄλλον, τὸν μισοζώντανον. Τότε ἔκοψα τὶς μπόμπες καὶ κατέβασα τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν πῆρα εἰς τὸ κονάκι μου καὶ ἤφερα τὸν Κούρταλη τὸν γιατρὸ καὶ τὸν περικάλεσα καὶ τὸν περιποιήθηκε, καὶ σακατεύτηκε, ἔσπασε καὶ μὲ καιρὸν ἀνάλαβε, μόνον ἦταν πάντα κατεβασμένος. Καὶ τὸν πῆρα καὶ τὸν εἶχα μαζί μου πολλὰ χρόνια, τιμιώτατος ἄνθρωπος, νέος ὡς εἰκοσιπέντε χρονῶν. Αὐτεῖνη τὴν λευτερίαν ἤϋρανε, ὁποῦ ἴρθανε γυρεύοντας.

Ἀφοῦ ἦρθανε οἱ ἀρχηγοὶ μας σὲ κάστρο καὶ σὲ πολιτεία, ὁποῦ ἤϋραν ραγιάδες καὶ μπλέξανε μὲ τὴν μπερμπάντικη συντροφιά τῶν ντόπιων, κακομεταχειρίζονταν καὶ τοὺς συντρόφους, ὅ,τι τίποτας, ξύλο καὶ διώξιμον, κ' ἢ πρόφαση αὐτεῖνη νὰ τρῶνε τὸν μιστὸν τους. Ἡ Διοίκηση καὶ ἡ πολιτεία πλέρωνε μιστοὺς καὶ οἱ πρόσοδοι ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦταν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοὺς διὰ νὰ πλερώνουν αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ὁποῦ δούλευαν τὴν πατρίδα. Κι' ὅποιος εἶχε δέκα, τοὺς ἔκανε ἑκατὸ ἴστων λογαριασμόν, καὶ πάλε ἐκεῖνοι οἱ δέκα ἀπλέρωτοι, κι' ἂν θὰ τοὺς πλέρωναν, κάλπικα εἰκοσάρια. Ἦϋραν μαστόρους καλπουζάνους καὶ τοὺς βάλαν εἰς τὸ κάστρο καὶ κόβαν μοννέδα κάλπικη. Καὶ μάθαν αὐτὰ τὰ πράματα καὶ τοὺς νοικοκυραίους, ὁποῦ πεθύμησαν τὴν ἐξουσίαν τους καὶ στείλαν καὶ τοὺς κάλεσαν δι' ἀφεντάδες τους. Τοὺς φκείασανε καθὼς ὁ Μεμεταλῆς ἔφκειασε τοὺς

Άραπάδες και τούς εἶχε ὑποτάξει τέλεια, ξύλο λοιπὸν καντάρι κι' ἄλλα βασανιστήρια. Καὶ τραβοῦσαν ὅλα αὐτὰ οἱ δυστοχεῖς Ἀθηναῖγοι διὰ νὰ ὑπάρξουν μαζί με τὴν ἄλλη πατρίδα ἐλεύτεροι. Καὶ θυσιάζαν τὸ ἐδικὸν τους καὶ ὑπόφερναν ὅλα αὐτὰ τὰ δεινά.

Ἕνα Τουρκόπουλο ἤξερε μίαν κρυψιῶνα, ὅπου ἔχε βίον τῶν Τούρκων μέσα, καὶ τὸ Τουρκόπουλον τὸ μαρτύρησε ἐνοῦ ἀξιωματικοῦ, Μήτηρο Λελοῦδα τὸν λένε, βίον εἶχε πολὺ μέσα, καθὼς μου εἶπε ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ ἀξιωματικός. Αὐτὸ τὸ ἔμαθε ὁ Γκούρας καὶ φοβερίζει τὸν ἀξιωματικὸ νὰ μὴν μπερδευτῆ σὲ αὐτὸ καὶ νὰ μὴν εἰπῆ κανενοῦ τίποτας. Αὐτὸς ὅμως μοῦ τὸ εἶπε ἐμένα. Ἐγὼ καθόμουν μαζί με τὸν Γκούρα ἔσ' ἓνα κονάκι, εἰς τὸ κάστρο, τοῦ λέγω τοῦ Γκούρα: «Τὸ βίον αὐτὸ νὰ τὸ βγάλωμε καὶ νὰ γένει τρία μερίδια, τὸ πρῶτο μερίδιον τοῦ κάστρου, νὰ τὸ φοδιάσουμε, τ' ἄλλο τὸ μερίδιον νὰ πάρη ὁ Δυσσέας, νὰ δώση τῶν ἀνθρώπων του, καὶ τ' ἄλλο τοῦ λόγου σου, νὰ τὸ μεράσης τῶν ἀνθρώπων τῶν δικῶνε σου, νὰ τοὺς εὐκαριστήσετε καὶ μὴ μαλλώνετε καὶ δέρνετε τοὺς συντρόφους κάθε τόσο. Ὅτι οἱ Τούρκοι ζύγωσαν εἰς τὸν Ρωπὸ καὶ Φήβα καὶ ἔσ' ἄλλα κοντινὰ μέρη. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔφοδιάσουμε τὸ κάστρο καὶ τοὺς ἀνθρώπους νὰ τοὺς ψυχώσουμε, νὰ μὴν τὸ πάθωμε σὰν τὴν Κόρθο». Ἐνῶ τοῦ μιλοῦσα πατριωτικῶς κι' ὡς φίλος του στενός, αὐτὸς μοῦ λέγει: «Εἰς αὐτὰ δὲν ἔχω κανέναν σύντροφον, σὲ κρυψιῶνες καὶ τέτοια, καὶ νὰ τηράξη καθεὶς τὴν δουλειά του. Καὶ νὰ εἰπῆς τοῦ Λελοῦδα νὰ φύγη ἀπὸ ἔδῳ, νὰ μὴ με κάμη ἄπιστον καὶ τὸν σκοτώσω». Τοῦ λέγω: «Μπορεῖ νάχωμε αὐτεῖνη τὴν τύχη, ἐδῶ ποὺ μᾶς φέρατε, νὰ μᾶς σκοτώσετε ἢ νὰ εἶμαστε εἰλωτές σας». Τὸν ἄφησα κ' ἔφυγα κι' ἀπὸ τὸ κονάκι του καὶ πῆγα σὲ δικό μου. Σύναξα τοὺς ἀξιωματικούς του Δυσσέα, τοὺς μίλησα ὅτι ἐδῶ ὅπου ἔρθαμε θὰ ντροπιαστοῦμε καὶ θὰ

πάρωμε καὶ τούτους τοὺς δυστυχεῖς Ἀθηναίους εἰς τὸ λαιμό μας, ὅπου
 ξοδιάζουν καὶ τρῶμε ἐμεῖς καὶ πλερώνουν αὐτοί. Ἄλλὰ θὰ κιντυνέψη καὶ
 γενικῶς ἡ πατρίδα, ὅτι τὸ κάστρο εἶναι ἀνεφόδιαστο καὶ ὕστερα ἀφοῦ
 ἰδοῦμε Τούρκους, θὰ τ' ἀφήσουμε ἀπολέμητο νὰ φύγωμε, καὶ εἶναι
 ἄμαρτία καὶ ντροπὴ μας. Ποῦ θὰ ζήσουμε ὕστερα ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ
 κόσμου; Μοῦ λένε ὅλοι αὐτεῖνοι: «Ἐνέργα ὅ,τι γνωρίζεις καὶ εἴμαστε
 ὅλοι μ' ἐσένα». Τότε ἔφερα καὶ τοὺς ἀξιωματικούς του Γκούρα, τὸ ἴδιον
 μου εἶπανε καὶ αὐτεῖνοι. Τοὺς σύναξα ὕστερα ὅλους, τοῦ Δυσσέα τοὺς
 ἀξιωματικούς καὶ τοῦ Γκούρα, καὶ τοὺς ὄρκισα νὰ εἶναι αὐτὸ μυστικὸν
 καὶ ν' ἀγροικηθῇ καθεὶς καὶ μὲ τοὺς στρατιῶτες του. Τοὺς ξαναντάμωσα,
 μοῦ εἶπανε ὅτ' εἶναι ὅλοι σὺμφωνοί. Τότε τοὺς λέγω: «Νὰ κάμωμε μίαν
 ἐπιτροπὴ νὰ τηράξη δι' αὐτὸ καὶ νὰ μιλήσῃ καὶ μὲ τοὺς μεγαλύτερους
 μας. Μπήκε ἡ ἐπιτροπὴ ἕξι ἀπὸ τοῦ Δυσσέα τοὺς ἀξιωματικούς κ' ἕξι ἀπὸ
 τοῦ Γκούρα, κάνουν κ' ἐμένα πρόεδρόν τους. Εἶχα ἔνεργησῃ κ' ἔγιναν οἱ
 καλύτεροι καὶ οἱ δυνατώτεροι, ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος κ' ἀπὸ τ' ἄλλο, καὶ οἱ
 πειο τίμιοι πατριῶτες ἀπὸ αὐτοὺς ἂν τύχη τίποτας, νὰ μὴ μ' ἀφήσουνε
 μοναχό μου καὶ κιντυνέψω. Τότε παίρνω τὴν ἐπιτροπὴ ὅλη καὶ πᾶμε εἰς
 τὸν Δυσσέα, στέλνομε, φωνάζομε καὶ τὸν Γκούρα, κ' ὅλοι μαζί, τοὺς
 λέγω: «Ὅσα μας εἶπατε εἰς τὴν Γραβιὰ ὅλα ἐδῶ τὰ λησμονήσατε, τὸ βίον
 τοῦ κάστρου ἐχάθη, αὐτὸ εἶναι ἀνεφόδιαστον, σᾶς μιλεῖ κανένας: ξύλο
 καὶ διώξιμον καὶ φοβερισμοὺς διὰ σκότωμα. Δι' αὐτὰ ὅλα συστήσαμε
 μίαν ἐπιτροπὴ καὶ εἴμαστε ὅσους λέπετε, μιῶ ἀπὸ ὅλους τῆς ἐπιτροπῆς
 κ' ἀπ' ὅσους μας στείλαν, μπουλουχτοῆδες καὶ στρατιῶτες. Πρώτη
 ζήτησή μας εἶναι νὰ ἔφοδιάστε τὸ κάστρο ἀπ' οὐλα τ' ἀναγκαῖα, ὅτ' οἱ
 Τούρκοι μας τρογουρίζουν κ' ἀπολέμητο κάστρο δὲν τὸ δίνομε. Ἄν
 θέλετε νὰ τὸ ἔφοδιάσετε ἐσεῖς, σὲ ὀχτῶ ἡμέρες νὰ εἶναι ἔτοιμο διὰ
 πόλεμον κ' ἀπὸ αὔριον θ' ἀρχίσετε νὰ μπάσετε νερό, ξύλα, δαδι καὶ

ζαιρέδες, εἰδὲ καὶ δὲν θέλετε, τὸ ἐφοδιάζομε ἐμεῖς μὲ τοὺς Ἀθηναίους, κί ὅποτε κάμη χρεία, κλειόμαστε κί ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη καὶ πολεμοῦμε, καὶ δὲν τὸ παραδίνομε τῶν Τούρκων ἀπολέμητο. Τώρα, καθὼς βρίσκεται, τὸ παίρνουν οἱ Τούρκοι χωρὶς ντουφέκι. Νὰ μᾶς δώσετε ὡς τὸ βράδυ ἀπάντησιν δι' αὐτό. Καὶ τοὺς στρατιῶτες ἄλλη βολὰ δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς δέρνετε καὶ νὰ τοὺς διώχνετε καὶ νὰ τοὺς φοβερίζετε διὰ σκότωμα, ἂν φταίξουν, τοὺς παιδεύει ἡ ἰπιτροπή». Καὶ σηκωθήκαμε καὶ φύγαμε. Τὸ βράδυ πῆγαμε, ὑποσκέθηκαν ὅσα τοὺς εἶπαμε. Κί ἐφόδιασαν τὸ κάστρο κ' ἔδωσε ὁ Δυσσέος χίλιους μαμουτιέδες ἐξ ἰδίων του, ὅτι δὲν ἔσωσαν τὰ χρήματα, καὶ τοῦ λείπουν ὡς σήμερα καὶ τοὺς ζητάγει ἡ φαμελιά του. Τότε ἀρχίσαμε νὰ εἶμαστε ἡσυχοὶ κί ἀγαπημένοι.

Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι μὲ ζήτησαν νὰ κατεβῶ εἰς τὴν χώρα ὡς πολιτάρχης. Μὲ κατέβασαν μὲ σαράντα ἀνθρώπους κάτω, ἦταν καὶ ἡ ἐπιθυμία τους νὰ λείψω ἀπὸ τὸ κάστρο. Ἀφοῦ κατέβηκα κάτω εἰς τὴν πολιτεία, τότε οἱ φίλοι πῆραν τὸ Τουρκόπουλον ὁποῦ ἔφερε τὴν κρυψιῶνα καὶ τὸ φοβέρισαν νὰ μὴ μαρτυρήσῃ ἐκεῖνο τὸ μέρος ὁποῦ ἔταν ἡ κρυψιῶνα, ἀλλὰ νὰ εἰπῇ ψέματα καὶ νὰ μαρτυρήσῃ ἄλλο μέρος. Τότε προσκάλεσαν τοὺς δημογέροντας καὶ πῆραν ἀργάτες καὶ πῆγαν κ' ἔσκαψαν ὅλο τὸ κάστρο, καὶ ἴσ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὁποῦ ἦταν ὁ θησαυρός, δὲν τοὺς πῆγαιναν νὰ σκάψουν. Μὲ καιρὸ ὅμως φάνηκε ἄδειος ὁ τόπος, τί ἦταν μέσα, τί δὲν ἦταν κανένας δὲν ξέρει.

Ὅταν κατέβηκα εἰς τὴν χώρα, γκιζεροῦσαν οἱ κάτοικοι καὶ οἱ στρατιῶτες μὲ τὰ ντουφέκια εἰς τὸν νῶμον, ἔβαλα ντελάλη ν' ἀφήσουνε

ὅλοι τ' ἄρματα κι' ἀναλαβαίνω νὰ τοὺς φυλάγω ἐγώ. Δὲν ἄκουσαν, οὔτε τοῦ πέρασε κανενοῦ ἀπὸ τὴν ἰδέα του νὰ μένη ξαρμάτωτος. Βαριώνταν ἀναμεταξὺ τους, πληγώνονταν, τοὺς διάταξα ἄλλη μιὰ φορᾶ, δὲν ἄκουγαν. Τότε κάτι παντίδοι βάρεσαν μὲ τὸ μαχαίρι ἕναν νοικοκύρη. Τοὺς ἔπιασα καὶ τοὺς ἔδωσα ἕνα στυλιάρι καλὸ καὶ τοὺς ἔβαλα χάψη. Ὅσο ὁποῦ γιатρεύτηκε ὁ πληγωμένος κάθονταν κάψη. Ὑστερα πλέρωσαν τὰ ἔξοδα τῆς γιатρειᾶς του καὶ τοὺς ἀπόλυσα.

Αὐτὰ ὁποῦ εἶδανε – δὲν τοὺς ἄρεσε ἢ εὐταξία. Συναχτήκανε ὅλοι οἱ συντρόφοι καὶ γύρευαν αἰτίες τότε νὰ χτυπήσουνε δολερῶς ἐμένα. Ἐγὼ εἶχα πάγη εἰς τοὺς δημογέροντες ἕνα βράδυ, κι' αὐτεῖνοι ἔπιασαν ἕνα μέρος ἔστὸ Κάτου σαντιρβάνι, ὁποῦ ἔναι τὸ τζαμί καὶ καφφενέδες, εἶχαν πιάση ὅλα τὰ πόστα γύρω, νὰ περάσω, νὰ μὲ βαρήσουνε. Ἀφοῦ ἀκολουθοῦσε αὐτό, ὁ Δυσσέας κι' ὁ Γκούρας γύρευαν ἀφορμὴ διὰ ὅλους αὐτούς, τοὺς παληκαράδες Ἀθηναίους. Τότε θὰ γίνεταν ἕναν κακὸν ἔστην πολιτείαν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν αὐτεινῶν τῶν ἀνθρώπων. Πάγω μόνος μου ἐκεῖ ὁποῦ ἔταν συνασμένοι νὰ μὲ βαρήσουνε. «Ἦρθα τοὺς λέγω· καὶ κάμετέ με, ὅ,τι ἀγαπέτε. (Δὲν μιλοῦσε κανένας). Καφετζή, πάρε μιὰν μπότζα ρακί, κέρασέ τους νὰ κάμουν κέφι. (Ἔπιαν τὸ ρακί). Τοὺς λέγω, ἀδελφοί, ἢ παλαβιὰ χάνει κ' ἐκεῖνον ὁποῦ ὀδηγάη νὰ τὴν κάμουν κ' ἐκείνους ὁποῦ θὰ τὴ ἔνεργήσουνε. Δὲν βλέπετε, δυστυχισμένοι, ποῦ καταντήσετε ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν σας; Σκοτωθήκετε εἰς αὐτὸ τὸ κάστρο κι' ἀφανιστήκετε διὰ νὰ γίνετε σκλάβοι ἀλλουνῶν. Αὐτὰ πάθετε ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν τὴν δική σας κι' ἀπὸ ἔκείνους ὁποῦ σας ὀδηγοῦσαν. Αὐτοὶ σας ὀρμηνεύουν καὶ τώρα καὶ κάνετε ἄτιμα πράματα, καὶ σκοτώνεστε ἀναμεταξὺ σας, κι' ὅποιος θέλει τὴν ἡσυχίαν σας τὸν φοβερίζετε. Ὅριστε ὁποῦ ἔρθα μόνος μου, ρίξτε, βαρῆτε με... Τηρᾶτε, δύστυχοι, νὰ μὴν σᾶς

μάθη ὁ Δουσσέας κι' ὁ Γκούρας, καὶ γυρεύουν πρόφασιν νὰ σᾶς ρημάξουν». Πῆραν τὴν εὐκαρίστησιν καὶ σηκώθηκαν κ' ἔφυγαν. Καὶ μὲ περικάλεσαν νὰ μὴν μαθευτῆ αὐτό, ὅτ' ἦταν πιωμένοι καὶ τὰ ἴκαμαν ὅλα.

Τὸ ἴκαμαν ἐκεῖνοι καὶ στέλνουν καὶ χαψώνουν ἀπὸ αὐτοὺς καμπόσους κ' ἓναν ἀγωνιστῆ, Σαράντη Μπανάνα τὸν λένε. Τὸν πῆραν καὶ τὸ ἴκαμαν μαρτύρια καὶ τὸ ἴβαλαν καὶ γκιουλέδες καμένους εἰς τὸν λαιμὸν καὶ φαίνονται τὰ σημάδια ὡς σήμερον. Τὸ ἴκαμα ἐγὼ καὶ πῆγα καὶ τὸν ἔσωσα.

Ἕνας ἔκλεψε ἓναν γροῦπον μὲ χρήματα κ' ἐκεῖνος ὁποῦ τὰ εἶχε χάσει ἦρθε καὶ μοῦ εἶπε τὸν κλέφτη. Τὸν φώναξα καὶ τοῦ εἶπα μὲ τὸ καλὸ νὰ τοῦ δώσῃ τὰ χρήματα πίσου, καὶ νὰ τοῦ δώσω καὶ τὸ παχτζίσι του. Δὲν στάθη τρόπος νὰ τὰ μαρτυρήσῃ, τὸν παιδεύω, δὲν μαρτύραγε. Λέγω τῶν ἀξιωματικῶν μου: «Θὰ τὸν δέσω εἰς τὸ κλαρί καὶ θὰ βγάλω τὸ τὸ μαχαίρι πὼς θὰ τὸν κόψω. Ἔσεῖς θὰ μοῦ κάμετε ριτζᾶ κ' ἐγὼ θὰ σᾶς βαρέσω ἀπὸ ἴνα δυὸ ξυλιές καὶ θὰ σᾶς βγάλω ὄξω ἀπὸ τὸ σαράγι, διὰ νὰ ἰδῆ αὐτὸς ὁποῦ βαρῶ ἐσᾶς τοὺς ἀξιωματικούς ν' ἀπολπιστῆ ἀπὸ ριτζάδες, κι' ἂν ἔχη κάμη τὴν κλεψιά, νὰ τὴν μαρτυρήσῃ». Ἀκολουθήσαμε αὐτό, τὸν ἔδεσα εἰς τὸ κλαρί καὶ τοῦ εἶπα: «Νὰ μοῦ δώσεις τὰ χρήματα καὶ νὰ σοῦ δώσω τὰ βρετικά σου, ὅτι τᾶβρες, δὲν τὰ ἴκλεψες, καὶ νὰ φᾶμε ψωμί μαζὶ καὶ νὰ πᾶς εἰς τὴν δουλειά σου». Αὐτὸς δὲν στέργεταν μὲ κάναν τρόπον, νὰ μὴ μαθευτῆ ὅτ' εἶναι κλέφτης. Τότε ἔβαλα ἴσ ἐνέργεια ὅλα αὐτά, βάρεσα τοὺς ἀξιωματικούς ἀπὸ ἴνα δυὸ ξυλιές, χωρὶς βλάβη, νὰ ἰδῆ αὐτὸς, τοὺς ἔβγαλα ἔξω κ' ἔκλεισα τὴν πόρτα, μείναμε οἱ δυὸ μας. Τότε,

ἀφοῦ βλέπει τὸ μαχαίρι ὁποῦ ἴλαμπε: Νὰ πάγω νὰ σοῦ τὰ δώσω, καπετᾶνε, καὶ νὰ μοῦ δώσης τὰ βρετικά! φωνάζει. – Καὶ τὰ βρετικά σοῦ δίνω καὶ ψωμί θὰ φᾶμε μαζί κ' ὕστερα θὰ πᾶς εἰς τὴν δουλειά σου, ἅμα θὰ σ' ἀπολύσω, καὶ τοιούτως ὀρκίστηκα». Πῆρε τοὺς ἀνθρώπους τῆς φρουρᾶς ὁποῦ τὸ ἴδωσα, πῆγε σὲ μίαν κοπριά, τὰ ἔχε χωμένα καὶ μαγαρισμένα ἀπὸ πάνου. Τότε κατὰ τὸν ὄρκο μου, «Ὅσο νὰ σ' ἀπολύσω, τοῦ εἶπα, θὰ τρῶμε μαζί». Ἐγὼ εἶχα ἀνάγκη νὰ τὸν βαστήσω μαζί μου πέντ' ἕξι ἡμέρες, νὰ μάθω γνώση αὐτόν, νὰ μὴ ματακλέψῃ ξένα χρήματα, καὶ νὰ λάβουν προσοχή κ' οἱ ἄλλοι. Τὸ παζάρι εἰς τὴν Ἀθήνα, ὁποῦ συνάζονται τὰ χωριά κ' ἄλλος κόσμος καὶ ψωνίζουν, γίνεται τὴν Δευτέρα, τὸν κλέφτη τὸν ἔπιασα τὴν Τρίτη, τὸν εἶχα ἀνάγκη ἕξι ἡμέρες ὡς τὴν Δευτέρα. Τὸν πῆρα, ἀφοῦ ἔλαβα τὰ χρήματα σωστὰ καὶ τὰ ἴδωσα τοῦ ἀνθρώπου ὁποῦ τὰ ἔχασε, καὶ φάγαμε ψωμί κατὰ τὴν συμφωνίαν μας. Τοῦ φκειάνω κ' ἕνα γκιουλὲ ὡς πέντε ὀκάδες καὶ βάνω ἀπάνου εἰς τὸν γκιουλὲ αὐτά: «ὁποῖος θέλει νὰ κλέβῃ καθὼς ἢ ἀφεντειά του, ἄς τηράγῃ τὸν ἴδιον, κ' ἄς κλέβῃ ὁποῖος ἀγαπάῃ». Τοῦ πέρασα εἰς τὸν λεμὸν τὸν γκιουλὲ, καὶ τὰ γράμματα ἀπάνου, τὸν πῆγα εἰς τὴν μέση τὸ παζάρι, ὁποῦ ἴναι ἡ καμᾶρα τοῦ παζαριοῦ, τὸ ἴδωσα μόνος μου ἑκατὸ ξυλιὲς καὶ καμπόση ὥρα κρεμασμένος ἀπὸ τὰ χέρια ὅτι ἐκεῖνα ἔκλεψαν. Τὸν κατέβαζα, πηγαίναμε τρώγαμε ψωμί. Τὸ δειλινὸ μισὴ ὥρα κρεμασμένος καὶ δέκα ξυλιὲς ὅσο ὁποῦ ἴρθε ἡ Δευτέρα. Τελειώσαμε, φάγαμε μαζί, ἔπιαμε ὡς ἀδελφοί, τὸ ἴδωσα καὶ τ' ἀγῶγι καὶ τὸν ἔδιωξα. Εἰς τ' Ἀνάπλι τὸν ἀντάμωσα καὶ μῶκαμε ἕνα τραπέζι καὶ μοῦ συχώρεσε τὴν μάννα καὶ τὸν πατέρα, ὅτι ἔγινε τίμιος ἄνθρωπος καὶ καζάντησε ἀπὸ τὴν δουλειά του. Καὶ τ' ἀργαστήρια τῶν Ἀθηναίων μέναν ἀνοιχτὰ τὴν νύχτα καὶ κλεψιὲς δὲν ματάγιναν.

Ήταν καὶ κάτι ἀρχοντόπουλα κι' ἀγαποῦσαν τὶς γυναῖκες, στανικῶς πιάσαν ἓνα κορίτzi νὰ τὸ διατιμήσουν. Πῆγα καὶ τοὺς ἔπιασα, τὴν εἶχαν κρυμμένη σὲ μίαν κασσέλα μέσα, μαζί μὲ τὴν κοντόσα, καὶ τὴν φοβέριζαν νὰ μὴν μιλήσῃ, ὅτι τὴν σκοτώνουν. Ἐψάξαμε, τὶς ἠύραμε μέσα, καὶ σὲ μία σακκούλα ἠύραμε ἀρκετὰ χρήματα. Πῆρα τὴν σακκούλα καὶ τοὺς λέγω: «Ἔσεῖς νοικοκυρόπουλα εἶστε, νὰ βοηθήσετε κ' ἔσεῖς νὰ λευτερωθῆ ἡ πατρίδα, ἢ παντίδοι; Νὰ σᾶς πιάσῃ στανικῶς τὴν ἀδελφή σας τόσες ἡμέρες νὰ κάνῃ ἓνας τὸ κέφι του καλὰ σᾶς ἔρχεται; Δὲν τὸν σκοτώνετε τὸν αἴτιον; - Ναί, ἔλεγαν. - Ἐγὼ δὲν σᾶς πειράζω, οὔτε θέλω νὰ μαθευτῆτε. Τὸ κορίτzi νὰ τὸ δικιώσετε. Ὅπου βρῆτε γυναῖκα ὁποῦ σᾶς θέλῃ μοναχὴ της, νὰ πᾶτε ἐλεύτερα, στανικῶς σκοτωνόμαστε». Παίδεψα τὴν κοντόσα.¹ Πῆρα τρία γρόσια ἀπὸ τὴν σακκούλα ὁποῦ ἔχα βρῆ, τὴν δική τους, καὶ τοὺς τὴν ἔδωσα πίσου. Δὲν ματακολούθησε τίποτας ἄτιμον. Κι' ἀσφαλιστὴ ὁ τόπος ἡσυχίαν, τιμὴ καὶ πλοῦτη. Καὶ ἦταν ἡ μεγαλυτέρα εὐταξία καὶ εἰρήνη. Καὶ εἶχαν πολὺ ἀγάπη ὅς ἐμᾶς ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι κ' ἐμεῖς μεγάλο σέβας εἰς αὐτοὺς τοὺς πατριῶτες.

Μίαν βραδεῖα τρώγαμε ψωμί εἰς τὸ κάστρο μὲ τὸν Γκούρα καὶ φαμελιάν του, ἔστειλε καὶ μὲ ζήτησε ὁποῦ τρώγοντας, ἦρθε ὁ Δυσσεάς. Βῆκε ἡ γυναῖκα σὲ καμπόσο ὄξω. Λέγει ὁ Δυσσεάς: «Κάτι θὰ μιλήσουμε. - Ἄν ἔχετε μυστικά, τοῦ λέγω, βγαίνω κ' ἐγὼ ἔξω νὰ σᾶς ἀφήσω μόνους σας. - Ὅχι, μοῦ λέγει, θὰ μιλήσουμε οἱ τρεῖς» Ἀνοίγει τὸ παλεθύρι, μοῦ λέγει: «Τῆρα κάτου Μακρυγιάννη». Ἐγὼ ὑποπεύθηκα νὰ μὴν ρίξουν κάτου ἀπὸ τὸ κάστρο. Τοῦ λέγω: «Τί νὰ τηράξω, τὸν τόπο τὸν ξέρω ἀπὸ μακρὰ. - Τῆραξε, τί βλέπεις; μοῦ εἶπε. - Σπίτια, τοῦ λέγω. - Καὶ κάτου, παρακάτου βλέπεις τὶς ἐλιές καὶ τὰ περιβόλια. Ὅλα δικά μας εἶναι, διὰ ἄκείνο σᾶς ἤφερα εἰς τὴν Ἀθήνα. - Τοῦ λέγω, ἄς εἶσαι καλὰ, καπετᾶνε,

όπου μᾶς θυμᾶσαι. – Ἐχασες τὰ δικά σου, μοῦ εἶπε, παίρνεις ἄλλα περισσότερα. Διὰ νὰ τὰ πάρωμε ὅμως χρειάζεται νὰ κάμωμε ἓνα πράμα, νὰ παστρέψωμε καμμίαν εἰκοσιάρια ἀγκάθια ἀπὸ τούτους τοὺς γκαγκαραίους. Ὅποτε θέλης ἐσὺ, γίνεται. – Νὰ ἰδοῦμε ἂν εἶναι καλὸ, τοῦ εἶπα, νὰ τὸ στοχαστοῦμε πρῶτα. Αὐτὰ τ' ἄτομα εὐτὺς κατεβαίνω κάτου καὶ χωρὶς νὰ μὲ νοιώσῃ κανένας, ὅσους γνωρίζεις μῦν δίνεις ἓναν κατάλογον, στέλνω ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπον, φωνάζει τὸν κάθε ἓναν, πηγάδια εἰς τὸ Σαράι εἶναι πλῆθος, τὸν ρίχνω καὶ ὕστερα τὸν ἄλλον καὶ δὲν θὰ πάρῃ χαμπέρι ἓνας τὸν ἄλλον, οὔτε θὰ μᾶς νοιώσῃ κανένας. – Αὐτὸ εἶναι καλὸ, μοῦ λέγει, καὶ νὰ τὸ ἀκολουθήσῃς. – Τοῦ λέγω, τὸ ἀκολουθῶ. Ὅμως θὰ κάμωμε πατρίδα μ' αὐτὰ, θὰ λευτερωθοῦμε ἔτσι; Αὐτὰ εἶναι τυραγνικὰ πράματα καὶ δὲν σοῦ φέρνουν ὑπόληψη. Χάνεται τ' ὄνομά σου. Δὲν θὰ εἰποῦνε ὅτι ὁ Γκούρας τὸ ἔκαμε, οὔτε ὁ Μακρυγιάννης, «τὸ κάμε ὁ Δουσέας», θὰ εἰποῦνε. Ἐσὺ εἶσαι ὁ ἀρχηγὸς μας καὶ διὰ σένα θὰ εἰποῦνε. Ξέρεις τί σὲ συμβουλεύω; Νὰ πάρῃς χίλιους, δυὸ χιλιάδες ἀσκέρι – νὰ εἶμαι ὁ χειρότερος ἐγὼ – καὶ νὰ πᾶς νὰ πολεμήσῃς διὰ τὴν πατρίδα, νὰ τὴν σώσῃς, καὶ ἐσὺ νὰ δοξαστῆς καὶ νὰ σὲ λένε εὐεργέτη, κατὰ τ' ὄνομα ὀπόχεις. Καὶ τέτοια θέλω νὰ κάνῃς ἐσὺ κι' ὄχι ν' ἀκῶ τυραγνικὰ πράματα. Κι' αὐτὰ νὰ μὴ μάτα τὰ εἰπῆς. Κ' ἐγὼ βίον δὲν θέλω». Τότε λέγει ὁ Γκούρας: «Βρέ, τί σὲ πονεῖ τὸ κεφάλι σου καὶ μιλεῖς μὲ τὸν Μακρυγιάννη; Αὐτὸς καμμίαν ἵπιτροπή θέλει νὰ φκειάνῃ ν' ἀνακατώνῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ τοὺς Ἀθηναίους τοῦ ἔχει τὸ εἶναι του. – Σύντροφός σας, τοῦ λέγω, εἶμαι εἰς τὰ καλά, νὰ λευτερώσουμε τὴν πατρίδα, δι' αὐτεῖνη πῆγαν νὰ μὲ σκοτώσουν τόσες φορές κι' ἄφησα τὴν κατάστασή μου καὶ χρήματά μου κ' ἔχω ὁμολογίες παλιὲς περὶ τοῦ ἀπὸ σαράντα χιλιάδες γρόσια. Κι' ἀφοῦ ἔχασα ὅλα αὐτὰ, ὅταν παίρνετε ἐσεῖς μιστὸν κάθε μῆνα ἀπὸ τοὺς πολίτες, ἐδῶ καὶ εἰς τὸ

Σάλωνα, ἐγὼ κάθομαι εἰς τὴ μπάντα μου καὶ παίρνω ἀπὸ ἴνα ντεσκερέ. Σᾶς κρένω ἴλικρινῶς κι' ὡς ἀδελφός σας, ὅτι ἀπὸ σᾶς λευτερώνεται ἡ πατρὶς κι' ἀπὸ σᾶς χάνεται. Καὶ τὴν ἴπιτροπή τὴν ἔκαμα διὰ τὴν δόξα τὴν ἐδικὴ σας, κι' ἄλλη βολὰ θὰ τὸ ἰδῆτε, τῶρα δὲν φαίνεται. Κι' αὐτὰ ὁποῦ μου εἶπετε νὰ μὴν τὰ εἰπῆτε κανενοῦ σηκώθηκα κ' ἔφυγα.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν παραδοθῆ ἐξ αἰτίας τοῦ νεροῦ. Κοντὰ εἰς τὰ τεῖχη τοῦ κάστρου ἦταν ἓνα πηγάδι σκεπασμένο καὶ οἱ στραβοὶ δὲν τὸ ἴβλεπαν. Τὸ ηῦρανε οἱ Ἑλληνες καὶ στάθη ὁ Δυσσέας κι' ὅλοι ἐμεῖς καὶ συνάξαμε τοὺς δύστυχους Ἀθηναίους κι' ἀγωνίστηκαν τόσες μῆνες καὶ πλέρωναν κ' ἔγινε μία ντάπια φοβερὴ κ' ἔγινε ἓνα μὲ τὸ κάστρο καὶ τὸ νερὸ μπῆκε μέσα. Ἦταν ἴσ αὐτὸ πηγάδι καὶ μία ἐκκλησιούλα, τὸ νερὸ του γλυφὸ, ὁμως γερὸ. Ἄν ἔλειπε αὐτὸ τὸ πηγάδι, θὰ τὸ παθαίναμεν ἐμεῖς χερότερα ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους.

Τὸν Δυσσέα τὸν ζήλευαν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ καὶ τὸν κατάτρεχαν εἰς τὴν Ἀθήνα. Οἱ Ἀθηναῖοι κι' ἄλλοι καμπόσοι ἀπὸ ἄλλες ἐπαρχίες τὸν χεροτόνησαν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Τότε τὸν ζήλευαν περισσότερο οἱ ὀχτροὶ του. Εἶναι ἀλήθεια, ἦταν γνωστικώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὁμως ὅποτε εὔρισκε ἄνθρωπον νὰ τοῦ μιλήσῃ φρόνιμα καὶ πατριωτικῶς, τὸν κατάτρεχε. Ἄκουγε κι' αὐτὸς κι' ὁ Γκούρας τὸ κακό. Κ' ἐκεῖνοι ὁποῦ τοὺς πλησιάζαν ἔκαναν μὲ τὸ μέσο τὸ δικό τους τὰ κακὰ τους θελήματα.

Ἕνας παπὰς ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆς Φήβας ἦταν φίλος τῶν Τοῦρκων πολὺ ἀγαπημένος, κ' ἔκανε τὸν ἅγιον εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ πήγαινε σὲ

ὅλα τὰ ὄρδια καὶ πολιτεῖες καὶ νησιὰ κ' ἔβλεπε καὶ μάθαινε ὅλα τὰ μυστικὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ πάγαινε καὶ τὰ πρόδωνε τῶν Τούρκων. Κι' ἀπὸ τὶς προδοσὲς αὐτεινοῦ πολλοὶ Ἕλληνες σκοτώθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸν μάθαν ἔπειτα οἱ Ἕλληνες, τὸν μαρτύρησαν χριστιανοὶ ὅπου ἔταν πλησίον εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ τὸν πιάσανε καὶ τὸν φέρανε εἰς τὴν Ἀθήνα εἰς τὸν Δουσσέα καὶ τὸν ἔχτισε ζωντανό, καὶ χτισμένος τελείωσε. Καὶ πῆραν μέτρα οἱ τοιοῦτοι εἰς τὸ ἐξῆς.

Τὸν Ὀκτώβριον μήνα, τὰ 1822, οἱ πρόκριτοι Ταλαντιοῦ, Λιβαδειᾶς κι' ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη γράφουν εἰς τὸν Δουσσέα, ὅπου ἔταν εἰς τὴν Ἀθήνα, καὶ τοῦ λένε: «Δώδεκα χιλιάδες Τοῦρκοι καὶ περίτου ἦρθαν καὶ ἔπιασαν τοὺς τόπους μας, χῶρες καὶ χωριά. Αὐτὸ μαθαίνοντας ἐμεῖς ἀπὸ τὶς βάρδιες ὅπου ἔχαμε ἔσ τὰ στενά, ἀφήσαμε ὅλο τὸ βίον καὶ ζωντανά μας, καὶ μὲ τὰ παιδιὰ μας πιάσαμε τὰ βουνά, καὶ τώρα ὅπου ἀρχινάγει ὁ χειμῶνας θὰ χαθοῦμε ὅλοι ἀπὸ τὸ κρύο, τὴν γύμνια καὶ πείνα, καὶ δὲν βαστάμε αὐτό, κ' ἐπίτηδές σου στέλνομε νὰ κοπιάσης μίαν ὥρα ἀρχύτερα, ὅτ' εἴμαστε χαμένοι καὶ ἡ παρουσία σου θὰ μᾶς παρηγορήσῃ καὶ θὰ μᾶς σώσῃ». Εὐτὺς ὅπου τόλαβε ὁ Δουσσέος τὸ γράμμα αὐτό, σύναξε ὅλους τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ χώρα καὶ χωριά καὶ τοὺς τὸ διάβασε. Καὶ τοὺς λέγει: «Νὰ συναχθοῦμε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κι' ἀπάνου νὰ πᾶμε ἐκεῖ ὅπου ἔναι καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ δικοὶ μας ἄνθρωποι, τ' ὄρδι, καὶ νὰ γίνωμε ἓνα σῶμα νὰ τοὺς πολεμήσωμε. Ἄλλοιῶς ἂν κάμωμε, οἱ Τοῦρκοι εἶναι πολλοὶ κ' ἔχουν καὶ τὰ χωριά καὶ χῶρες πιασμένες κ' ἔχουν καὶ ζαϊρέδες. Καὶ δὲν θ' ἀφήσουνε ποδάρι ὡς τὴν Ἀθήνα, ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη θὰ τὰ πλύνουν. Καὶ θὰ βγοῦνε κι' ἀπὸ Ἑγριπον, ὅπου ἔναι μία μεγάλη δύναμη, καὶ θὰ μᾶς ἀφανίσουνε. Καὶ διὰ ἔκεινο κινήθηκαν τὸν χειμῶνα καὶ μᾶς πῆραν ὅλες τὶς τροφές κ' ἐμᾶς μας ἔρριξαν εἰς τὰ βουνά καὶ δὲν θὰ

νταγιαντήσουμε». Οί καϊμένοι οί φιλόπατροι οί Ἀθηναῖοι, χώρα καὶ χωριά, ἀποφάσισαν κ' ἔδωσαν τρακόσους Ἀθηναίους κ' ὁ Σαρρῆς κεφαλὴ τοὺς μ' ἄλλους ἀξιωματικούς. Θὰ ἔδιναν πολλὰ περισσότερους, ὅμως φυλάγαμε κ' ἄλλα πόστα ἐδῶ διὰ τοὺς Ἑγριπαίους Τούρκους. Καὶ μὲ μέγαλον ζῆλον καὶ πατριωτισμὸν συνάχτηκαν εὐτὸς καὶ διόρισε κ' ὁ Δουσσέας ἀνθρώπους δικούς του μὲ τὸν Γιωργάκη Λεπενιωτάκη, γενναῖον καὶ καλὸν πατριώτη. Καὶ συνάχτηκαν αὐτοί, κ' ὅλοι μαζί, μὲ τοὺς Ἀθηναίους, κίνησαν τὸν ἴδιον μῆνα καὶ πῆγαν εἰς τῆς Λιβαδειᾶς τὰ μέρη. Ἀνταμώθηκαν καὶ μὲ τοὺς ἄλλους δικούς μας ἐκεῖ. Οἱ Τούρκοι ἔγιναν δυὸ κολῶνες, μιὰ κινήθη ἀπὸ τὴν Γραβιά καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὸν Ζεμενὸ Ἀράχωβας καὶ μπῆκαν εἰς τὸ Σάλωνα συνχρόνως. Οἱ Τούρκοι εἶχαν γελάσει τοὺς Ἕλληνες, ὅτι ἔβγαλαν καὶ λέγαν ὅτι θὰ κινήθουν διὰ Φήβα κ' Ἀθήνα, καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχαν τὴν προσοχὴ τοὺς αὐτοῦθε, καὶ μ' αὐτεῖνη τὴν εὐκαιρίαν μπῆκαν οἱ Τούρκοι ἀπολέμητοι καὶ μὲ λίγην ζημίαν τους (κλέφτικο χτύπημα). Κεφαλὴς τῶν Τούρκων ὁ Μεμετ πασσᾶς κ' ὁ Τζελαλεντίμπεγης κ' ἄλλοι σερασκέρηδες. Οἱ Ἕλληνες πιάσανε ὅλοι τὸν Ἀγιλιά, μιὰ ὥρα μακρὰ ἀπὸ τὸ Σάλωνα, θέση δυνατὴ. Πῆγαν οἱ Τούρκοι τρεῖς φορές καὶ πολέμησαν εἰς τὸν Ἀγιλιά, καὶ τὶς τρεῖς φορές τοὺς χάλασαν οἱ Ἕλληνες.

Οἱ Τούρκοι μάθανε ὅτι ὅλες οἱ ἐπαρχίαι οἱ γειτονικὲς ἔκονόμησαν τὶς φαμελιές τους καὶ συνάζονταν ὅλοι τώρα νὰ πᾶνε νὰ πολεμήσουνε συνχρόνως τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Σάλωνα. Αὐτὸ μαθαίνοντας οἱ Τούρκοι, κάψαν ὅλα τὰ χωριά τοῦ Σαλώνου καὶ τὸ Σάλωνα καὶ φύγαν κρυφίως ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Γραβιάς καὶ πέσαν εἰς τὸν κάμπον ἄβλαβοι, καὶ πῆγαν πάλε εἰς τὶς θέσεις τοὺς οἱ Τούρκοι Λιβαδειᾶς, Μπουντουνίτζας, ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη τοῦ κάμπου.

Ὁ Δυσσέας ἦταν ἀκόμα εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ τόγραψαν τὸ πάεισιμον τῶν Τούρκων εἰς Σάλωνα, καὶ κινήθη διὰ Σάλωνα μὲ πολλὰ ὀλίγους, καὶ εἰς τὸν δρόμον ἔμαθε τὸ φευγάκι τους. Ὁ Δυσσέας ἔμεινε εἰς τῆς Λιβαδειᾶς τὰ μέρη καὶ γράφει τῶν ἀνθρώπωνέ του νὰ πάνε εἰς τὸ Δαδί ν' ἀνταμωθοῦν. Πάγει κι' ὁ Δυσσέας ἐκεῖ (χωριὸν τῆς Λιβαδειᾶς εἰς τὰ πρόποδα τοῦ Παρνασοῦ, κεφαλοχώρι, ὡς πέντε ὥρες ἀπὸ τὴν Λιβαδειά). Ἀφοῦ πῆγε ὁ Δυσσέας εἰς τὸ Δαδί, συνάχτηκαν καὶ οἱ ἄνθρωποι του καὶ οἱ Λιβαδίτες κι' Ἀθηναῖγοι. Ὁ Δυσσέας μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τράβησε καὶ πῆγαν πανουκέφαλα τοῦ χωριοῦ, εἰς τὸ μοναστήρι ἢ Παναγιά (γερώτερη ἢ θέση ἐκείνη διὰ πόλεμον), καὶ εἰς τὸ Δαδί ἔμεινε ὁ Σαρρῆς μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἄλλοι λένε ὅτι ἔμεινε μόνος του ὁ Σαρρῆς, ἄλλοι ὅτι παθητικῶς τὸν ἄφησε ὁ Δυσσέας, ὅτι τὸν κατάτρεχε κι' αὐτὸς κι' ὁ Γκούρας νὰ τὸν σκοτώσουνε (καὶ τὸν σκότωσαν ὕστερα).

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔμεινε ὁ Σαρρῆς καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ Ἀθηναῖγοι εἰς τὸ Δαδί, ὁ τόπος ἐκτεταμένος, λίγοι οἱ ἄνθρωποι, τοὺς ρίχτηκαν οἱ Τούρκοι πολλοὶ καὶ μὲ τὸ πρῶτο τους ἔρριξαν εἰς φυγή. Σκοτώθηκαν Ἑλληνας καμμιά δεκαπενταριά, πιάσαν καὶ τὸν Σαρρῆ ζωντανόν.

Μὲ τὸν χαλασμόν αὐτεινῶν ψύχωσαν οἱ Τούρκοι πολὺ, ρίχτηκαν καὶ εἰς τὸ μοναστήρι καὶ ζῶσαν τὸν Δυσσέα στενὰ ὅπου ἔταν πολλὰ ὀλίγοι ἐκεῖ καὶ οἱ Τούρκοι πολλοί. Τόκαμαν πολλὰ γερούσια τοῦ Δυσσέα μὲ τοὺς ὀλίγους ὅπου ἔχε εἰς τὸ μοναστήρι. Τοὺς βάστηξαν οἱ Ἑλληνας γενναίως. Τοὺς πῆραν ὅμως μίαν θέσιν, σκότωσαν τὸν Μήνιο Κατζικογιάννη καπετάνο τῆς Φήβας, λάβωσαν καὶ τὸν Ἀλέξη

Ταργατζίκη, γενναῖον πατριώτη καὶ τίμιον. Τότε ρίχτηκαν οἱ Τοῦρκοι μ' ὄρμη νὰ πιάσουν τὸν Δουσσέα, τζάκισαν οἱ ἄνθρωποι του καὶ μπήκαν εἰς φυγή καὶ κιντύνεψε ἀπὸ τὴν τριχα ὁ Δουσσέας, ἔφυγε ξυπόλυτος. Τέλος κί' αὐτὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι του σώθηκαν καὶ πῆγαν εἰς τὴν Ἀράχωβα. Καὶ εἰς τὴν Ἀράχωβα πῆγε κί' ὁ Νάκο Πανουργιάς μὲ τοῦ Σαλῶνου τοὺς ἀνθρώπους καὶ κατέβηκαν μὲ τὸν Δουσσέα εἰς τὴν Ἁγιά Ρουσαλή. Οἱ Τοῦρκοι ἦταν εἰς Βελίτζα κί' ὀλόγυρα ὅσ' αὐτὰ τὰ μέρη.

Τότε ὁ Δουσσέας, ἀφοῦ εἶδε τοὺς Τούρκους δυνατοὺς πολὺ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀδύνατοι καὶ κρύγοι, ὅτι σκόρπησαν μὲ τὶς φαμελιές τοὺς οἱ περισσότεροι καὶ χειμώνας, καὶ θὰ τοὺς κατασκλαβώσουνε καὶ θὰ πᾶνε οἱ Τοῦρκοι ὡς τὴν Ἀθήνα, καὶ μποροῦσε καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησο, ὅτ' ἦταν κί' ἄλλοι πολλοὶ Τοῦρκοι εἰς Ἑγριπον, τότε, διὰ νὰ προλάβη ὅλα αὐτὰ τὰ κακὰ, τοὺς ἄρχισε τοὺς Τούρκους ὁ Δουσσέας μ' ὀμιλίες, πὼς θὰ προσκυνήση, κ' ἔστειλε τὸν γραμματικόν του καὶ τοὺς εἶπε νὰ πάψουν τὸν πόλεμο καὶ νὰ μιλήσουνε. Οἱ Τοῦρκοι ἀκολούθησαν αὐτό. Κί' ὁ Δουσσέας τοὺς ἤφερνε γύρα, κ' ἔστειλε παντοῦ σὲ ὅλους τοὺς γειτόνους του νὰ ῥθούνε μὲ δύναμες, καὶ ἔδινε καιρὸν καὶ παραμεροῦσαν οἱ ἀδύνατοι μ' ὅ,τι ζωντανά τοὺς μέναν εἰς τὰ ψηλῶματα. Τότε ὁ πασσᾶς κί' ὁ Τζελαλεντίμπεγης, φίλος του Δουσσέα ἀπὸ τὸν Ἀλήπασσα, ζήτησαν ν' ἀνταμωθοῦν ὅσ' ἓνα μέρος μ' αὐτόν. Ἀνταμώθηκαν, τοῦ εἶπανε νὰ προσκυνήση ὁ Δουσσέας μ' ὅλους τοὺς κατοίκους κί' ὅ,τι θέλη τοῦ γίνεται ἀπὸ τὸν Σουλτάνο. Δολερῶς ὁ Δουσσέας τοὺς ὑποσκέθηκε αὐτὰ, μὲ ψευτιές. Τοὺς ζήτησε πρῶτα ἀσφάλειαν δική του καὶ τῶν κατοίκων. Μείναν οἱ Τοῦρκοι σὺμφωνοὶ εἰς αὐτό, ὅ,τι συνφωνῖαν θέλη κάνουν, διὰ τὴν σιγουρτὰ τοὺς ὅμως νὰ προσκυνήσουνε οἱ κάτοικοι κί' ὁ Δουσσέας. Μείναν σὺμφωνα καὶ τὰ δυὸ μέρη. Φκειάνουν οἱ Τοῦρκοι ἓνα

συνφωνητικόν, τὸ δίνουν νὰ τὸ ὑπογράψῃ ὁ Δυσσέας. Ἀφοῦ τὸ διάβασε, λέγει τῶν Τούρκων: «Αὐτὸ δὲν σημαίνει, νὰ τὸ ὑπογράψω ἄγω μόνος μου, θέλει νὰ εἶναι καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι, νὰ κάμωμε σίγουρα πράματα, νὰ μὴν ἔβγω ψεύτης οὔτε εἰς τὸν Σουλτάνο, οὔτε εἰς τοῦ λόγου σας. Καὶ διὰ νὰ γένουν αὐτὰ πρέπει νὰ συναχτοῦν οἱ κάτοικοι ἐδῶ, νὰ θαρρύνουν. Λοιπὸν νὰ φύγετε οἱ Τοῦρκοι διὰ τὸ Ζιτούνι καὶ σᾶς δίνω ρεέμια». Καὶ βάλαν καὶ μία διορίαν εἰς αὐτὸ, ὅσο νὰ τελειώσῃ. Καὶ τοὺς ἔδωσε τρία ἀσήμαντα ρεέμια, τοὺς εἶπε ὁ Δυσσέας τί νὰ λένε τῶν Τούρκων, τί μεγάλοι ἄνθρωποι καὶ σημαντικοὶ εἶναι. Καὶ μὲ ταῦτο μείναν εὐκαριστημένοι οἱ Τοῦρκοι καὶ πῆγαν ὅλοι εἰς τὸ Ζιτούνι καὶ κάθισαν κάνα δυὸ μῆνους ἐκεῖ. Καὶ διαλύθησαν. Φύγαν καὶ τὰ ρεέμια κρυφὰ καὶ ἤρθαν εἰς τὸν Δυσσέα. Καὶ οἱ κάτοικοι συνάχτηκαν πίσου εἰς τὸν τόπο τους καὶ τήραγαν τὴν δουλειά τους. Εἶχε μιλήσῃ ὁ Δυσσέας τῶν Τούρκων ὅ,τι ζωντανά, καματερὰ κι' ἄλλα, πῆραν τῶν κατοίκων νὰ τ' ἀφήσουνε ὀπίσου, νὰ θαρρύνουν οἱ κάτοικοι διὰ νὰ προσκυνήσουνε. Κι' ἄφησαν πολλά. Αὐτοὺς λένε ἀνθρώπους σημαντικούς, καὶ καλὸ κἀν' νε καὶ κακὸ. Εἶναι ὅμως λιγώτερον τὸ κακὸ αὐτεινῶν καὶ πολὺ τὸ καλὸ, σώνουν πατρίδα, ἴστο καλὸ, ἴστο κακὸ, βλάβουν ἄτομα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ διὰ τὸ καλὸ καὶ διὰ τὸ κακὸ. Ὅταν κἀνῃ λίγο κακὸ καὶ μεγάλο καλὸ, ὁ Θεὸς τὸν συχωράγει.

Ὅταν ἀνταμωθήκαμε μὲ πολλοὺς ἀξιωματικούς του Δυσσέα καὶ κατοίκους, ὁποῦ ἦταν ὅλοι παρόν, μοῦ τὰ εἶπαν αὐτὰ κι' ἀπὸ γράμματα ποὺ μόστειλαν τὰ γράφω ὅλα. Μάλιστα ἓνας ἀξιωματικὸς του Δυσσέα ἀγαπημένος του, γενναῖος, τίμιος (τὸν εἶχα ὀρκισμένον μέλος τῆς ἴπιτροπῆς) μοῦ εἶπε κι' αὐτὸς αὐτὰ, τὸν λέγαν Χρῆστο Τζάμη, καὶ μοῦ εἶπε, ὅταν ἦταν ὁ Δυσσέας εἰς τὴν Ἀθήνα, εἶπε τοῦ Γκούρα νὰ προσέχη

ἀπὸ ἴμενα νὰ μὴν τοῦ πάρω τὸ κάστρο μὲ τὴν ἴπιτροπή μου. Καὶ μὲ πρόσεχαν πολὺ. Θὰ μ' ἔπαιρνε μαζί του ὁ Δυσσέος, κι' ὡς ἀγαπημένος τῶν πολιτῶν μ' ἄφησε διὰ τὴν ἡσυχίαν.

Ὁ Σαρρῆς, ὁποῦ ἴταν σκλάβος, ἔφυγε ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν χάψη μὲ τὰ σίδερα εἰς τὰ ποδάρια, ἀπὸ τὴν Λάρσα. Ἄξιον καὶ γενναῖον παληκάρι, γλύτωσε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τὸν φάγαν οἱ ἄλλοι, τὸν σκοτώσαν. Τὸν κιντύνευαν καὶ πρωτότερα νὰ τὸν σκοτώσουν κ' ἔβαλαν κ' ἴμενα νὰ τὸν σκοτώσω. Ἐγὼ ὡς παληκάρι τὸν σεβόμουν καὶ τὸν ἀγαποῦσα ὡς ἀδελφὸ μου καὶ τοῦ τὸ εἶπα κ' ἔφυγε δυὸ τρεῖς μῆνες εἰς τὰ νησιά. Τὸ ἴμαθαν αὐτεῖνοι ὅτι τοῦ εἶπα ἐγὼ κ' ἔφυγε. Σὲ τρεῖς μῆνες γύρισε πίσου εἰς τὴν πατρίδα του. Μ' ἔστειλαν ἴμενα καὶ βήκα διὰ δουλειὰ εἰς τὰ χωριά, ἦρθα καὶ τὸν ἦρα σκοτωμένον. Καὶ τοῦ πῆραν καὶ τὸν βίον του. Ὑστερότερα βρέθη σκοτωμένος κι' ὁ Μελέτης Βασιλείου Χασιώτης, ὁποῦ ἴρθε εἰς τὴν Γραβιά νὰ μᾶς πάρη εἰς τὴν Ἀθήνα. Πολέμαγαν νὰ σκοτώσουνε καὶ τοὺς Λεκκαίους καὶ σώθηκαν εἰς τὴν Πελοπόννησο. Καὶ ἴπερασπίζομουν ἐγὼ τις φαμελιές τους. ἴνεργοῦσαν καὶ διὰ ἴμενα μὲ τρόπον νὰ μὲ σκοτώσουνε. Πάντοτες εἶχα τὸ νοῦ μου. Κι' ὁ Θεὸς μὲ γλύτωσε.

Ἀφοῦ ἦταν ὁ Μαρμούρης ἔξω ντερβέναγας (καὶ τζάκιζε τοῦ φίλους του μὲ τὸ τζεκούρι, ὁποῦ τὸν ἔφεραν ἐδῶ), εἶχε καὶ κολτζῆδες εἰς τὰ χωριά ὁποῦ περιέρχονταν. Πῆγαν εἰς τὸ Μενίδι αὐτεῖνοι, μέθυσε ὁ ἀξιωματικός, γράφει τοῦ Γκούρα ὅτι οἱ Μενιδιάτες θὰ κάμουνε ἐπανάστασιν ἀναντίον του. Τότε στέλνει μὲ φωνάζει σουρουπώνοντας νὰ πάγω ἴστο Μενίδι. Μῶδωσε κι ἀνθρώπους, πῆρα καὶ τοὺς δικούς μου νὰ πιάσω τοὺς αἴτιους ὁποῦ θὰ μοῦ εἰπῆ ὁ ἀξιωματικός, νὰ τοὺς δέσω, κι'

ἂν δὲν σταθοῦν, σκοτώμα καὶ κάψιμον ὅλο τὸ χωριόν. Πῆρα τοὺς ἀνθρώπους ὅπως διατάχτηκα καὶ πῆγα τὴν νύχτα. Βλέπω ἀπὸ ὅσους ἀνθρώπους μου ἔχε δομένους ὁ Γκούρας εἶχαν καὶ ζῶα καμπόσοι καὶ σακκιά. Κοντὰ εἰς τὸ χωριὸν τοὺς ρωτάγω: «Τάχουμε, μοῦ λένε, νὰ φορτώσουμε πλιάτσικα. Τί ἔναι αὐτεῖνοι, τοὺς λέγω, ὅπου θὰ – Τ’ εἶναι ἐκεῖνοι, τοὺς λέγω, ὅπου θὰ γυμνώσουμε, Τοῦρκοι; Αὐτεῖνοι εἶναι Ἕλληνες, συναγωνισταὶ μας, κι’ ἂν πορευτοῦμε τοιούτως, τί Ρωμαϊκὸν θὰ κάμωμε; Δὲν σώθηκαν οἱ Τοῦρκοι ἀκόμα καὶ θὰ μᾶς κάμουν πλιάτσικα ἐμᾶς. Καὶ τί στοχάζεστε, θὰ μπορέσουμε νὰ γυμνώσουμε τοὺς Μενιδιάτες; Αὐτὸ εἶναι τόσα ντουφέκια, κεφαλοχώρι. Ν’ ἀκούσετε ἐμένα ὡς μεγαλύτερον, κι’ ὅπως ἰδῶ ἐγὼ τὰ πράματα, θὰ σᾶς ὀδηγήσω, ὅτι δὲν σκοτώνομαι ἐγὼ μ’ Ἕλληνες, τοὺς ἀδελφούς μου». Τοὺς κακοφάνη καμποσουνῶν, τοὺς εἶπα: «Σύρτε μόνοι σας κ’ ἐγὼ γυρίζω πίσω». Τότε κλίναν νὰ μ’ ἀκούσουνε. Ἄμα ἔφτασα ἐστὸ χωριό, διὰ νυχτὸς πῆγα εἰς τὸ κονάκι τοῦ ἀξιωματικοῦ, τὸν παίρνω κρυφὰ καὶ τοῦ λέγω: «Τ’ εἶναι τὸ λάθος ὅπου ἔκαμες κ’ ἔγραψες αὐτὰ τὰ ψέματα τοῦ Γκούρα καὶ μ’ ἔστειλε νὰ ξετάξω καὶ νὰ σὲ πιάσω; – Ἦμουν μεθυσμένος, μοῦ λέγει, κ’ ἔκαμα αὐτὸ τὸ λάθος. – Δό’ μοῦ τὸ ἐνγράφως νὰ πάγω νὰ τοῦ κάμω ριτζᾶ, νὰ τοῦ μιλήσω ἐγὼ νὰ σὲ συχωρέση». Τὸ παίρνω ἐνγράφως, βάνω μάρτυρες κι’ ὅσους ἦταν ἐκεῖ, ἔστειλα καὶ εἰς τὸ χωριὸν μὲ τρόπον κ’ ἔπασα καμμιά δεκαριά χωριάτες, τοὺς πῆρα διὰ νυχτὸς χωρὶς νὰ μάθη κανένας, τοὺς ἤφερα εἰς τὴν Ἀθήνα, τοὺς διάταξα τί νὰ εἰποῦνε τοῦ Γκούρα κι’ ὅτι τοὺς ἀφάνισα ἀπὸ τὸ ξύλο καὶ παιδεμοὺς κι’ ἀπὸ τὸ πολὺ δέσιμον. Κι’ ὅταν παρουσιαστοῦν εἰς τὸν Γκούρα, νὰ φωνάζουν ἀναντίον μου. Τοὺς ἀφίνω εἰς τὸ Κονάκι, στέλνω τοῦ Γκούρα καὶ σμίγομε ὀληνύχτα, τοῦ δίνω τὸ γράμμα, τὸ διαβάζει, τοῦ μιῶ καὶ καμπόσα, τοῦ λέγω: «Τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔχω δεμένους ὅλους καὶ νὰ

σοῦ τοὺς φέρω καὶ κᾶμε τοὺς ὅ,τι θέλῃς. – Σὲ περικαλῶ, μοῦ λέγει, κᾶμε ὅ,τι μπορέσης καὶ μ’ ὅ,τι τρόπον νὰ τοὺς στείλῃς πίσου, νὰ μὴ μαθευτῆ αὐτό». Πῆγα, ηῦρα τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἔλυσα καὶ τὴν ἴδια νύχτα πῆγαν εἰς τὰ σπίτια τους.

Ἔρχονται καὶ τοῦ λένε ἓνα παρόμοιον σὲ καμπόσον καιρὸν διὰ τὴν Χασιά, τὸ χωριὸν, ὅτι οἱ Χασιωῖτες σήκωσαν κεφάλι. Πήγανε ὁ Μαμούρης κι’ ὁ Κατζικογιάννης, ὅτι ἐγὼ ἔφυγα ἀπὸ τὰ τοιοῦτα, καὶ πίνουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἀφανίζουνε, καὶ τοὺς πῆραν τὸ βίον τους, πάτησαν κορίτσα καὶ τόσα ἄλλα κακά.

Ὅταν ἦρθε ὁ Κιτάγιας, ηῦρε ἀνθρώπους φορτωμένους λιθάρια εἰς τὰ χωριά, ὅπου τοὺς τυραγνοῦσαν αὐτεῖνοι διὰ χρήματα, καὶ τοὺς ξεφόρτωσε ὁ Κιτάγιας καὶ στουπίρησε κι’ αὐτός, ὅπου ἦταν Τούρκος. Καὶ δι’ αὐτὰ προσκύνησαν τὰ χωριά τῆς Ἀθήνας καὶ βαστάχτη ὁ Κιτάγιας καὶ σκοτώθηκαν τόσος κόσμος κι’ ἀφανίστη ὁ τόπος ὅλως διόλου καὶ ξανὰ τὸν ἀγοράσαμε πίσω ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἄν δὲν προσκυνοῦσαν οἱ χωριάτες, δὲν μπορούσαν οἱ Τούρκοι νὰ κάμουν τίποτας. Αὐτεῖνοι ξέραν ὅλους τοὺς τόπους καὶ παίρναν τοὺς Τούρκους καὶ πήγαιναν κι’ αὐτεῖνοι μαζί καὶ πολεμοῦσαν καὶ νταγιάνταγαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ ζαῖρέ, καὶ τοὺς ψύχωναν καὶ τοὺς ὀδηγοῦσαν σὲ ὅλα τὰ μονοπάτια. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἱστορικόν.

Τοιοῦτοι ἄνθρωποι θέλουν νὰ πλουτήνουν, ὅταν δὲν εἶναι καιρὸς διὰ πλοῦτη, ἀλλὰ εἶναι καιρὸς ν’ ἀγωνιστοῦν καὶ ὕστερα ἔρχονται τὰ πλοῦτη καὶ ἡ δόξα μαζί. Ἐμεῖς τοὺς συντρόφους μας τοὺς δένομε καὶ

τοὺς φορτώνομε λιθάρια κ' ἔρχονται οἱ Τοῦρκοι καὶ τοὺς ξεφορτώνουν. Ἐμεῖς τοὺς τίμιους φίλους μας καὶ καλοὺς πατριῶτες τοὺς σκοτώνομε, τοὺς παντίδους τοὺς σεβόμαστε, κι' ἀφίνομε τὸ Στραβοσουρμελή νὰ κλέβῃ τὴν ντογάνα, νὰ μᾶς δίνῃ κ' ἐμᾶς καὶ νὰ τρώγῃ καὶ αὐτός, καὶ νὰ γράφῃ ψευτιῆς κ' ἐπαίνους. Καὶ μὲ τοὺς κόλακας καὶ κλέφτες κι' ἀπατεῶνες βέβαια ἡ πατρίς κιντύνεψε καὶ θὰ κιντυνέψῃ. Τὰ σημειῶνω κ' ἐγὼ ἐδῶ ἴσως ἐσεῖς οἱ μεταγενέστεροι, σὰν ἰδῆτε τὴν ἀρετὴ μας, θὰ εἴστε ἄλικρινότεροι διὰ τὴν πατρίδα. Γλυκώτερον πράγμα δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ θρησκεία. Ὅταν δι' αὐτὰ τὸν ἄνθρωπον δὲν τὸν τύπη ἡ συνείδησή του, ἀλλὰ τὰ δουλεύῃ ὡς τίμιος καὶ τὰ προσκυνῇ, εἶναι ὁ πλέον εὐτυχῆς καὶ πλέον πλούσιος.

Τὸν ἀδελφό μου τὸ Γκούρα τὸν ἔπιασα μία ἡμέρα καὶ τοῦ εἶπα, ὡς ἀδελφός του ἄλικρινῆς, καμπόσες διάτες, ὅτι μο' ἔκοβε τὸ κεφάλι μου. Τοῦ εἶπα: «Ἐδῶ εἰς τὴν Ἀθήνα εἶναι πλοῦτη καὶ δόξα συντροφεμένα, εἶναι κι' ἀτιμία κι' ἀρπαγὴ, κι' ὅποιο ἀπ' αὐτὰ ἀγαπάγῃ μπορεῖ νὰ πάρῃ ὁ καθεὶς, καὶ κατασοχὴ ἐσοῦ ὅπου μπορεῖς νὰ ὠφελήσῃς καὶ νὰ ζημιώσῃς εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἔναι ἡ πατρίδα. Ἡ πατρίς μας (τοῦ εἶπα) ἔχει μεγάλον ἀγῶνα κ' ἔχει τὴν ἀνάγκη μας νὰ τὴν δουλέψωμε τώρα καὶ νὰ μᾶς δοξάσῃ, ὅταν ἡσυχάσῃ, ἀναλόγως τὸν καθέναν κατὰ τὴν θέσιν ὅπου βρίσκεται καὶ τὴν ἰκανότη ὅπου ἔχει καὶ τὴν ἀρετὴ ὅπου θὰ δείξῃ. Τώρα ἡ πατρίς εἶναι εἰς αὐτεῖνη τὴν κατάστασιν, κ' ἐδῶ εἰς τὴν Ἀθήνα φαίνεται καὶ ἡ δουλεία τοῦ κάθε ἐνοῦ καὶ ἡ κατάχρησις, ὅτι καθημερινῶς ἔρχονται ξένοι ἄνθρωποι καὶ παρατηροῦνε τοὺς σημαντικούς ἀνθρώπους, ἂν πατριωτικῶς δουλεύουν ἢ δολερῶς. Κι' ἀπὸ αὐτὰ φωτίζονται οἱ ξένοι, ἂν δουλεύωμε διὰ λευτεριά, μᾶς βοηθοῦνε οἱ φιλόανθρωποι, κι' ἂν δουλεύωμε διὰ ληστείαν, μᾶς μουτζώνουν. Κι' ἂν

φερθῆς πατριωτικῶς κατασοχή ἐσὺ, ὅπου ἴσαι κεφαλή ἐδῶ, νὰ ἡ δόξα σου, νὰ ἡ εὐτυχία τῆς πατρίδος – νὰ καὶ ἡ δυστυχία αὐτεινῆς κ' ἐμᾶς, ἂν φερθῆς ἀλλοιώτικα». Κάμποσον καιρὸ μὲ ἄκουσε. Ὑστερα ἐκεῖνοι ποὺ τὸν τρογύριζαν εἶχαν ἀνάγκη νὰ βαίνουν νὰ ψήνη αὐτὸς τὸ σφαχτὸ κι' αὐτοὶ χαζίρι νὰ τὸ τρῶνε. Πιάστηκα δι' αὐτά, μαλλώσαμε, ἦρθε νὰ μὲ πολεμήση, κλείστηκα κάτου εἰς τὸ σπίτι μου, ἦρθαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, πολλοί, μ' ἐμένα νὰ μοῦ βοηθήσουν, ἂν μ' ἀκολουθήση τίποτας. Δὲν ἤθελα νὰ βάλω τοὺς ἀνθρώπους σὲ κακὴ θέση, καὶ ὕστερα νὰ πάθουν αὐτεῖνοι γιὰ ἴμένα. Ἦρθε ὁ Ζαχαρίτζας ὁ Νικολάκης κι' ἄλλοι, τοὺς κατάλαβαν ὕστερα ὅτι οὔτε φίλους σέβονται, οὔτε ὄχτρούς.

Τότε, νὰ μὴν γένη κάνα δυστύχημα, πῆρα καμμιά ἑκατὸν πενηνταριά ἀνθρώπους καὶ πῆγα εἰς τὴν Κούλουρη νὰ περάσω εἰς τὴν Διοίκησιν, ν' ἀκούσω τίς διαταγές τῆς. Ἔστειλε ὁ Γκούρας εἰς τὴν Κούλουρη νὰ μὲ γυρίσουν ὀπίσου, μοῦ μίλησαν οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Φηβαῖοι, οἱ Λιβαδίτες, δὲν γύρισα. Μὲ περικάλεσαν, ἦρθε κι' ὁ Νικήτας μὲ Πελοποννήσιους. Γύρευαν νὰ βγοῦνε ἔξω καὶ νὰ μὴν πάγω ἐγὼ μὲ στρατέματα μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησο καὶ δειλιάζουν ὅσ' ἦταν μὲ τὸν Νικήτα νὰ βγοῦνε εἰς τὴν Ροῦμελη. Τότε διὰ νὰ μὴ γένη καὶ αὐτό, σηκώθηκα καὶ πῆγα κι' ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Δυσσέα. Πιάσαμε τὴν Βελίτζα. Ἐρχονταν ἕνα πλῆθος Τοῦρκοι μὲ ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια, μὲ γκαμήλια, μ' ἄλλα φορτηγὰ καὶ ρίξαν ὄρδι τὸ βράδυ εἰς τὸν κάμπο τῆς Λιβαδειᾶς, εἰς τοῦ Κατίκου τὸ χάνι, νὰ μείνουν ἐκεῖ. Τοὺς ριχτήκαμε τὴν νύχτα καὶ τοὺς δώσαμε ἕνα ντουφεκίδι καὶ τοὺς πήραμε γκαμήλια πλῆθος, ἄλογα καὶ ζαῖρέδες. Καὶ κατασκορπίστηκαν οἱ Τοῦρκοι. Ὑστερα πιάστη ὁ Δυσσέας μὲ τοὺς συντρόφους τοῦ διὰ τοὺς μιστοῦς, ἦθα τὸν σκοτώσουνε. Τοὺς ἔφυγε καὶ κόλλησε εἰς τὴν σπηλιά του. Μ'

ἔστειλαν ὅλοι οἱ σύντροφοι καὶ τοῦ μίλησα, δὲν θέλησε νὰ κάμη τίποτας. Κι' ἀναχώρησαν διὰ τὸ Σάλωνα, καὶ μείναμε πολλὰ ὀλίγοι μ' αὐτόν. Κι' αὐτὸς ἔκατξε εἰς τὴν σπηλιὰ κ' ἐμεῖς βάναμε ἕναν γεροντότερον κεφαλή, Μαργετίνη τὸν ἔλεγαν, καὶ βαρούσαμε κλέφτικα τοὺς Τούρκους ὅπου ἔρχονταν μὲ ζαϊρέδες διὰ μέσα. Ὑστερα πήγαμε εἰς τὴν Πέτρα καὶ ρίξαμε ὀρδι πανουκέφαλα κι' ὅταν διάβαιναν Τούρκοι μὲ ζαϊρέδες, τοὺς χτυπούσαμε. Καὶ σταθήκαμε καμπόσον καιρὸν ἐκεῖ.

Γράφουν τοῦ Δουσσέα φίλοι του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὅτι τὸν Γκούρα τὸν γύρισε ὁ Κωλέτης καὶ οἱ ἄλλοι καὶ εἶναι ἀναντίος του. Μὲ φωνάζει ὁ Δουσσέας καὶ μοῦ λέγει αὐτὸ καὶ νὰ πάρω τοὺς ἀνθρώπους μου καὶ νὰ μοῦ δώσῃ κι' ἄλλους δικούς του νὰ πάγω εἰς τὴν Ἀθήνα, νὰ κάμω καὶ παρτίδο μυστικὸν ἐκεῖ, νὰ εἴμαστε ἀναντίον τοῦ Γκούρα. Κι' ἂν μπορέσωμε, νὰ τοῦ πάρωμε καὶ τὸ κάστρο. «Αὐτὰ δὲν μπορῶ νὰ τὰ κάμω ἐγώ, τοῦ λέγω, δὲν ἔπιτηδεύομαι, ν' ἀνοίξῃ κάνα δυστύχημα ἴσθην Ἀθήνα νὰ κιντωνέψουν οἱ ἀθῶοι, ὅπου τοὺς κυβέρνησε ὁ παγιωμὸς μας εἰς τὴν πατρίδα τους, ὅπου ὅσα τραβοῦν μ' ἐμᾶς δὲν τράβησαν μὲ τοὺς Τούρκους». Μοῦ ἔπεσαν, «Δὲν θέλω νὰ πάγω!» Νὰ μὴν εἰπῶ κανενοῦ τίποτας, – τὸ βάσταξα μυστικὸν, «Ἐγὼ μοῦ λέγει τότε ὁ Δουσσέας, στέλνω τὸν Στάθη Κατζικογιάννη» (τὸν εἶχε καὶ συγγενῆ). Πηγαίνοντας εἰς τὴν Ἀθήνα, τὸν γύρισε ὁ Γκούρας καὶ οἱ συντρόφοι του μὲ τὸ πνεῦμα τους. Καὶ τὸν πάντρεψε ὁ Γκούρας καὶ τὸδωσε καὶ τὴν γυναικαδέλφην τοῦ γυναίκα. Αὐτὰ μαθαίνοντας ὁ Δουσσέας, ἀπολπίστη, καὶ δούλευε ἀναντίον τοῦ πολιτικῆ Βλάχικη (δολεροὶ συνβούλοι τοῦ Γκούρα, ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ Κωλέτη καὶ συντροφιά). Τότε ἔρχεται ὁ Δουσσέας εἰς τὴν Πέτρα καὶ μᾶς πῆρε ὅλους καὶ πήγαμε εἰς τὴν Κούλουρη. Ἦταν ἐκεῖ τὸ Βουλευτικὸν σῶμα κ' Ἐκτελεστικόν. Ἐγίχτηκε ὁ Δουσσέας μὲ τοὺς

άνθρώπου τοῦ ἐκεῖ διὰ τοὺς βαθμοὺς. Γύρευαν νὰ τὸν σκοτώσουνε, ὅτι τοὺς ἀδίκησε. Ἔπεσα ἐκεῖ, τοὺς μίλησα καὶ ἠσύχασαν.

Ἦθελα νὰ φύγω ἀπὸ κοντὰ του. Τότε ἦταν ὁ Τουμπάζης ἐκεῖ καὶ σύναζε ἀνθρώπους διὰ τὴν Κρήτη. Μὲ σύστησαν ἐμένα εἰς αὐτόν, μοῦ εἶπε νὰ μὲ κάμη ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν Κρήτη καὶ νὰ συνάξω χίλιους πεντακόσιους ἀνθρώπους, νὰ μοῦ δώσῃ χρήματα νὰ τοὺς συνάξω. Τοῦ ὑποσκέθηκα, μίλησα μὲ πολλοὺς ἀξιωματικούς του Δυσσέα κ' ἄλλουῶν. Μὲ μαρτύρησαν εἰς τὸν Δυσσέα, μοῦ παραπονεύτηκε κ' αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι ὅτι θὰ τοὺς πάρω τοὺς ἀνθρώπους. Πῆγαν εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ μίλησε τοῦ Τουμπάζη ἢ Διοίκηση, κ' ἔμεινε διὰ τὸ παρόν.

Τότε ἡ Διοίκηση κ' ὁ Δυσσέας ἔστειλαν τὸν Νικήτα κ' ἐμένα καὶ πῆγαμε εἰς Κόρθο νὰ μιλήσουμε τῶν Τούρκων ὅπου βαστοῦσαν τὸ κάστρο τῆς Κόρθος, νὰ μᾶς τὸ δώσουν. Οἱ Τούρκοι μας ἔβαλαν εἰς τὸ κανόνι, ὅπου δὲν εἶδαμε πούθε νὰ κάμωμε. Δὲν ἦταν ὁ Ἀχιλλέας, ὁ φρούραρχος τῆς Διοίκησης, ὅπου τ' ἀφίνει ἑφοδιασμένο καὶ φεύγει, εἶναι Τούρκος, πολεμάγει διὰ τὴν πίστη του. Ὁ Τούρκος ἔτρωγε ποντίκια καὶ μᾶς γάμησε τὸ κέρατο μὲ τὰ κανόνια καὶ μπόμπες. Ὁ Ἀχιλλέας, ἀρνιὰ καὶ κριάρια μέσα, τ' ἀφίνει ὅλα καὶ πάγει νὰ ἴβρη τοὺς συντρόφους τοῦ ὅπου τὸν διορίσαν.

Ὁ Νικήτας πῆγε διὰ τ' Ἀνάπλι κ' ἐγὼ γύρισα καὶ εἶπα αὐτὰ εἰς τὴν Διοίκηση καὶ ὕστερα πῆγα εἰς τὴν Ἀθήνα. Σὲ καμπόσες ἡμέρες ἀκολούθησε μία ταραχὴ εἰς τὴν Κούλουρη ἀναντίον τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Δυσσέας ἔστειλε ἐμένα νὰ τοὺς βοηθήσω, ἐγὼ πῆγα καὶ ἠσύχασα τὰ

πράματα υπέρ τῆς Κυβερνήσεως. Τοῦ κακοφάνη τοῦ Δουσσέα. Τότε σηκώθηκα κ' ἐγὼ μίαν νύχτα, πήρα τοὺς ἀνθρώπους μου κι' ἄλλους καμπόσους αὐτεινοῦ καὶ τοῦ Γκούρα καὶ διὰ νυχτὸς πήγα εἰς τὸν Δράκον κι' ἀπὸ κεῖ ἔπιασα εὐτὸς καϊκια καὶ μπαρκαριστήκαμε καὶ πέρασα εἰς τὴν Πιάδα τὰ 1823 Ὀκτωβρίου 25. Ἐβήκα εἰς τὴν Πιάδα. Ἔστειλε ὁ Δουσσέας κοντά μου νὰ γυρίσω κι' ὅ,τι θέλω νὰ μοῦ δώση, ὅτ' ἦταν ἀδύνατος. Τοῦ εἶπα ἐκείνου ὁποῦ ἤρθε νὰ τοῦ εἰπῆ νὰ κάτζη μὲ τὸν Κάρπον του. Αὐτὸς ἦταν ἓνας παπᾶς (ἤρθε ἀπὸ τὴν Ρουσσία), ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀνακάτωνε εἰς τὸν Δουσσέα. Τὸ 'δίωξε ὅλον τὸν ταῖφά του, δόλιος καὶ αἰμοβόρος, ὁποῦ τὸ 'λεγε νὰ κάμη κάναν Τουρκον χριστιανόν, αὐτὸν τὸν Τούρκευε χερότερα. Ἀφοῦ κυβένησε τ' ἀσκέρι τοῦ Δουσσέα καὶ τὸν ἔκαμε νοικοκύρη μὲ τὶς διατέες του, μπήκε ὕστερα εἰς τὸ ταχτικὸ κ' ἔκοψε τὰ γένια του. Μ' ἀνακάτεψε εἰς τὴν Ἀθήνα μὲ τὸν Δουσσέα, καὶ κοντέψαμε κάποτε νὰ σκοτωθοῦμε οἱ δυὸ μας εἰς τὸ παζάρι διὰ τὸ ψωμί, τὸ ταῖνι, κι' ἂν δὲν μὸ' ἔδινε τὰ ταῖνια, (ὅτι τὰ μέραζε μόνος του ὁ Δουσσέας) θὰ σκοτωνόμαστε ἐξαιτίας αὐτεινοῦ τοῦ ποταποῦ. Κι' ἀπὸ αὐτὰ ἔφυγα.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Ὑστερα ἔκαμε παρόμοια καὶ τὴν κρέμασε ὁ Γκούρας.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον ἕκτον

Ο Μακρυγιάννης παρουσιαζόμενος εἰς τὴν Διοίκησιν, ἀναλαμβάνει ὑπηρεσίαν. - Ἀπέρχεται μετὰ τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη εἰς Κόρινθον. - Ἀρχὴ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου. - Ἐξασφάλις βουλευτικῶν ἀρχείων. - Ἔρις Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Γενναῖον. - Τὰ ἐν Τριπόλει. - Ἐκστρατεία εἰς Κλημεντοκαίσαρι. - Νέα ἔρις Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Γενναῖον. - Ὁ Μακρυγιάννης μεταβαίνει πρὸς τοὺς κυβερνητικούς. - Ἐκστρατεία αὐτῶν κατὰ τῆς Τριπόλεως. - Μάχαι περὶ αὐτῆς. - Παράδοσις αὐτῆς. - Εὐχαριστήρια πρὸς τὸν Μακρυγιάννην. - Διορισμὸς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς φρουρᾶς τῆς Κυβερνήσεως. - Ἐνέργειαι αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως. - Ἐμφύλιος μάχη ἐν Νταλαμανάρα. - Μάχη εἰς Μπολάτι. - Μάχη παρὰ τὸ Ἄργος. - Τέλος τοῦ περὶ τὸ Ἄργος ἀγῶνος. - Διορισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη ἀντιστρατήγου. - Προσπάθειαι αὐτοῦ πρὸς εἰρήνευσιν τῶν διαμαχομένων. - Μετάβασις αὐτοῦ εἰς Ὑδραν. - Τὰ αὐτόθι συμβάντα. - Ἐπάνοδος εἰς Ἄργος. - Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. - Ἐκστρατεία εἰς

Μεσσηνίαν. - Πολιορκία τοῦ Μακρυγιάννη, εἰς Μελιγαλᾶ. - Συνέντευξις αὐτοῦ μετὰ τῶν Μεσσηνίων ἀνταρτῶν. - Ἄφιξις Παπαφλέσσα. - Μάχαι περὶ τὸ Μελιγαλᾶ. - Νέα συνέντευξις καὶ συμβουλαὶ τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τοὺς ἀντάρτας. - Ἐξακολούθησις τοῦ ἐμφυλίου ἀγῶνος. - Μετάβασις τοῦ Μακρυγιάννη εἰς Τριπολιτσάν. - Ἐπάνοδος εἰς Ναύπλιον. - Ἀποστολὴ αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπάνοδος. - Συνέχεια τοῦ ἐμφυλίου ἀγῶνος ἐν Κορινθίᾳ. - Μετάβασις Μακρυγιάννη εἰς Γαστούνην. - Ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς Ναύπλιον συνοδεύοντος τὸν Ἰωάννην Σισίνην. - Τὰ καθ' ὁδὸν συμβάντα. - Ἐπεισόδια ἐν Ναυπλίῳ. - Παρέκβασις περὶ Γκούρα καὶ Ἀνδρούτσου.

Ἦρθα ἐδῶ. Ἦταν τὸ Βουλευτικὸν σῶμα. Στάθηκα καμπόσες ἡμέρες, παρουσιάστηκα καὶ τοὺς εἶπα: «Δὲν ματαθέλομε ὅλοι ὅσοι ἦρθαμε νὰ ξέρωμε ἀπὸ καπεταναίους, ὅτι διαταγὲς εἶναι ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ἐκεῖνο εἶμαστε πρόθυμοι νὰ κάμωμε, νὰ πᾶμε ὀμπρός». Εἶχα καὶ συντρόφους ὅλους διαλεμένους πατριῶτες. Ζήτησε δύναμη ὁ Κολοκοτρώνης, ὅτ' ἦταν μέλος 'στὸ Ἐκτελεστικὸ σῶμα καὶ κυβερνοῦσε τὴν πατρίδα. Ἦταν αὐτός, ὁ Πετρόμπεγης, ὁ Σωτήρη Χαραλάμπης κι' ὁ Μεταξᾶς. Τότε ἔμαθα τί ἦταν φατρία, καθὼς θὰ ἰδῆτε.

Ἀφοῦ ἔμαθε ὁ Δυσσέας ὅτι πῆγα μὲ τὸν Κολοκοτρώνη, τοῦ παράγγειλε ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαι μὲ τὸ πνεῦμα τῶν καπεταναίων καὶ νὰ 'χη τὸ νοῦ του, νὰ μὲ κυβερνήσῃ. Εἶναι ἡ ἀλήθεια ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν εἶναι αἰμοβόρος καὶ μοῦ τὸ εἶπε αὐτό. Τοῦ λέγω τοῦ Κολοκοτρώνη: «Ἐγὼ, ἀδελφὲ γνωρίζω τοὺς μεγαλύτερους μου, ὅσοι δουλεύουν διὰ πατρίδα καὶ θρησκεία, δι' αὐτὰ ὀποῦ σηκώσαμε τ' ἄρματα». Μοῦ εἶπε νὰ

σταθῶ μὲ τὸν Γενναῖον τὸν υἱγιὸν του. Πῆγα, βλέπω ἓνα παιδί. Μοῦ λέγει: «Ἐσὺ ἴσαι ὁ Μακρυγιάννης; - Τοῦ λέγω, ἐγώ. Καὶ εἶσαι σὺ ὁ Γενναῖος; - Ἐγώ, μοῦ λέγει. - Χαίρομαι» τοῦ λέγω. Μὲ εἶχαν ρωτήσει τί μιστὸν θέλω διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦ λόγου μου, νὰ μᾶς πλερώνῃ ἡ Κυβέρνηση. «Ὅ,τι πλερώνει καὶ τόσοις ἄλλοις ὀποῦχει, ἄς πλερώνῃ καὶ τοὺς δικούς μου, ἐγὼ δὲν θέλω τίποτας. Τὰ ταιργιάσαμε.

Σὲ ὀλίγες ἡμέρες μαθαίνω ὅτι εἰς τὴν Πελοπόννησο ἀνοίξε φατρία ὁ Κολιόπουλος κι' ἄλλοι μὲ τῆς Κυβερνήσεως τὸ μέρος καὶ οἱ Ντεληγιανναῖοι, Ζαῖμης, Λονταῖοι μὲ τ' ἄλλο. Ρωτᾶμε ἐμεῖς τί πράμα εἶναι αὐτὴ ἡ φατρία (δὲν τὴν ξέραμε εἰς τὴν πατρίδα μας αὐτεῖνη τὴν λέξη, ξέραμε ὅμως ἄλλες προκοπές, καπεταναίικες). Μᾶς λένε: «Μεράστηκαν οἱ καλοὶ πατριῶτες νὰ προκόψουν τὴν πατρίδα», - κι' ὅλος ὁ τόπος γιομάτος Τούρκους. Μὲ διατάζουν τότε κ' ἐμένα νὰ πάρω τοὺς ἀνθρώπους μου καὶ νὰ πάγω μὲ τὸ μέρος τῆς Κυβερνήσεως, νὰ ἑπερασιζῶμαι τὸ Ἐκτελεστικὸν (ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος ἦταν τὸ Βουλευτικόν). Μὲ τὸ Βουλευτικὸν ἦταν τὸ δίκιον καὶ ἡ πατρίδα. Οἱ ἄλλοι ἤθελαν νὰ ρουφοῦνε τὰ ἐθνικὰ καὶ μάλλοναν. Δὲν ἤξερε κανεὶς τί νὰ κάμῃ. Ἦμουν ἄμαθος ἀπὸ τέτοια. Μὲ διατάζουν νὰ πάγω κ' ἐγὼ νὰ δοκιμάσω αὐτὸ τὸ καλὸ, νὰ φάγω φατρία μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου. Τοὺς εἶπα: «Δὲν ὀρκίστηκα, ὅταν ὀρκίστηκα νὰ σηκώσουμε ντουφέκι νὰ πάγω κ' ἐγὼ νὰ πολεμήσω, μὲ Ρωμαίγους εἶπαμε; Μὲ Τούρκους. Καὶ δὲν πᾶμε». Δὲν θέλησα νὰ πάγω. Μὲ βάσταξαν ἐκεῖ, εἰς Ἀνάπλι, καὶ στείλαν ἄλλους.

Αφοῦ ἄναψε ἐκεῖ τὸ ντουφέκι, θέλησε κι' ὁ Γενναῖος νὰ πάη νὰ πολεμήσῃ τὸν Νοταρᾶ, νὰ πάρῃ τὸ κορίττι του γυναῖκα. Μοῦ λέγει ὁ Κολοκοτρώνης νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε, νὰ πᾶμε εἰς τὴν Κόρθο, ὅτι ἔχει δουλειὰ ἐκεῖ. Ἐμεῖς δὲν ξέραμε αὐτὲς τὶς συμπεθεριές, πῆγαμε εἰς Κόρθο, τὸ μάθαμε αὐτό. Συνάχτηκαν οἱ Νοταραῖοι, πῆγαινε ν' ἀνοίξῃ τὸ ντουφέκι, φοβερίζαμε ἕνας τὸν ἄλλον. Τοὺς μίλησα ἐγὼ φρόνιμα, ὅτι μποροῦσα, σηκωθήκαμε καὶ πῆγαμε πίσου εἰς τ' Ἀνάπλι, ἀφοῦ γυμνώσαμε τοὺς δυστυχισμένους κατοίκους καὶ τοὺς φάγαμε τὰ σφαχτὰ τους.

Σὲ ὀλίγες ἡμέρες τὸ «κλειδί» τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ πατριώτης Μεταξᾶς ῥεθίζει αὐτὸν καὶ τ' ἄλλα τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ τοὺς παίρνουν ὅλους κ' ἔρχονται εἰς τ' Ἄργος, ἔτοιμοι ν' ἀνοίξῃ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Αἰφοῦ τὸ φέραν γύρα, μ' ἔκραξε τὸ Βουλευτικὸν καὶ μοῦ εἶπε ὅλα τὰ αἴτια καὶ πὼς οἱ ἄλλοι θέλαν νὰ τοὺς πάρουν τ' ἀρχεῖα, τοῦ Βουλευτικοῦ. Μοῦ ζήτησε βοήθεια. Τότε μιλάμε μὲ τὸν καλὸν πατριώτη Θεοδωρὴ Ζαχαρόπουλον καὶ συμφώνως καὶ οἱ δύο μας παίρνομε τ' ἀρχεῖα ὅλα του Βουλευτικοῦ καὶ τὰ κρύψαμε, καὶ δὲν τὰ πῆραν οἱ ἄλλοι. Τότε ξαναπήγαμε εἰς τ' Ἀνάπλι. Μαθαίνοντας ὅλα αὐτὰ αὐτεῖνοι, τὸ Ἐκτελεστικόν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ αἴτιος ποὺ δὲν πῆραν τ' ἀρχεῖα κι' ὅτι δὲν εἶμαι πλέον μὲ τὸ πνεῦμα τους, μελέτησαν νὰ μοῦ τὴν παίξουν χειρότερα κι' ἀπὸ τὸν Δυσσέα καὶ τὸν Γκούρα. Μοῦ διασπάρτισε τοὺς ἀνθρώπους μου ὁ Γενναῖος, θέλησε νὰ μοῦ τοὺς πάρῃ μὲ ψευτιές – καὶ τότε χωρὶς συντρόφους μο' κᾶναν ὅ,τι θέλαν. Κατάλαβα τὸν σκοπὸν τους, πληροφόρησα τοὺς ἀνθρώπους μου, κατάλαβαν καὶ οἱ ἴδιοι ὅτι εἶναι ψευτιές αὐτὰ ἐκείνων νὰ μᾶς διασπαρτίσουνε. Ἔδωξα τοὺς αἰτίους ὅπου ἔχαν ὄργανά τους καὶ διάγειραν τοὺς ἄλλους. Τοῦ εἶπα τοῦ Γενναίου:

«Δὲν ἤξερες νὰ τὴν κάμης καλὰ αὐτεῖνη τὴν δουλειά, ὅπου ἔνεργοῦσες. Εἶσαι νέος ἀκόμα. Ἄσε νὰ σὲ μάθω ἐγώ, κ' ὕστερα... – Μοῦ λέγει, δὲν με μαθαίνεις. – Ὅποτε εἶναι καιρὸς θέλει σὲ μάθω, τότε σὲ θυμάγω καὶ τὸ βλέπεις».

Τὴν ἄλλη ἡμέρα, μάθαμε ὕστερα, τὸ Βουλευτικὸν διόρισε ἄλλο Ἐκτελεστικόν, πῆγε εἰς τὸ Κρανίδι τὸ Βουλευτικόν, διόρισε τὸν Κουντουργιώτη, τὸν Μπόταση, τὸν Σπηλιωτάκη, τὸν Κωλέττη, τὸν Λόντο, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πετρόμπεγῃ. Τότε ὁ Σωτήρη Χαραλάμπης κι' ὁ Μεταξᾶς μείναν εἰς τ' Ἀνάπλι νὰ κυβερνήσουνε. Ἐμεῖς μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Πετρόμπεγῃ πῆγαμε εἰς τὴν Τροπολιτζὰ νὰ πολεμήσουμε. Αφοῦ πῆγαμε εἰς Τροπολιτζὰ, ἄνοιξε τὸ ντουφέκι καὶ σκοτωνόμαστε σὰν τὰ σκυλιὰ εἰς τ' ἀμπέλια. Μέθαγε ὁ ἀρχηγὸς Κολοκοτρώνης τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ἀναντίοι ἦταν κλεισμένοι εἰς τὰ σπιτία τοὺς κ' ἐμεῖς ἀπόξω, καὶ σκοτωνόμαστε. Τότε πᾶμε μὲ τὸν Χατζηχρήστο εἰς τὸ μισὸ Βουλευτικὸν καὶ μισὸ Ἐκτελεστικόν, τὰ δικά τους, καὶ τοὺς λέμε: «Τὴν πολιτείαν τὴν γύμνωσαν οἱ ἀνθρωποὶ σας». (Εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, δὲν ἄφησα τοὺς ἀνθρώπους μου νὰ πάρουν μίαν τρίχα. Ἕνας πῆρε ἓνα σαχάνι νὰ κενώσουμε τὸ φαῖ καὶ τὸν ἔδιωξα καὶ τὸ πῆγε ὀπίσου ἐκεῖ ὅπου τὸ πῆρε). Τοὺς εἶπαμε: «Τώρα τὴν γύμνωσαν τὴν Τροπολιτζὰ, οἱ ἀνθρωποὶ μας σκοτώνονται ὀλοένα. Ἐγώ, τοὺς λέγω, ἔχω τρακόσιους ἀνθρώπους, θὰ τοὺς δώσω τρακόσια δαβλιὰ ἀναμμένα, τὸ ἴδιον κι' ὁ Χατζηχρήστος καὶ οἱ Χορμοβίτες, καὶ θὰ κάψωμε τὰ σπιτία νὰ βγοῦνε οἱ ἀναντίοι σας ὅξω νὰ σκοτωθοῦμε μ' αὐτοὺς φανερά, ὅχι νὰ σκοτώνονται οἱ ἀνθρωποὶ σὰν τὰ σκυλιὰ μεθυσμένοι καὶ οἱ ἀναντίοι ἀπὸ μέσα νὰ μᾶς βαροῦνε». Τότε λένε ὅλοι αὐτεῖνοι: « Δὲν γίνεται αὐτό, ὅτι καῖτε καὶ τὰ δικά μας σπιτία. – Λίγο με

μέλει, τοὺς λέγω, τώρα ὅπου γυμνώθηκαν οἱ ἄνθρωποι, τί τὰ θέλετε κ' ἔσεῖς τὰ σπίτια; Ὁ Θεὸς θέλησε νὰ μείνουν ἄκαγα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔσεῖς θέλετε νὰ τὰ κάψωμε. Αὐτεῖνη τὴν λευτερίαν ζητᾶτε νὰ μᾶς φέρετε, νὰ κάμετε τὰ κέφια τὰ δικά σας, νὰ χαθῆ καὶ ἡ πατρίδα μας». Σηκωθήκαμε κι' ἀνχωρήσαμε. Τὸ δειλινὸ στείλαν καὶ πήγαμε ὀπίσου καὶ μᾶς εἶπανε, μὲ τὸν Χατζηχρήστο οἱ δυὸ μας νὰ μιλήσουμε τῶν ἀναντίων νὰ πάψη τὸ ντουφέκι. Μιλήσαμε τότε μ' αὐτοὺς καὶ ἡσυχάσαμε.

Τὸ βράδυ βλέπω ἕναν φερμένον ἀπὸ τὸ Κρανίδι, Λεωνίδα τὸν λένε, ἦταν στελμένος ἀπὸ τὴν νέαν Κυβέρνησιν. Τότε τὸ ἔμαθα αὐτό, δὲν μᾶς τὸ ἔλεγον πρωτότερα. Μοῦ λέγει αὐτὸς ὅτι ἔγινε νέα Κυβέρνηση, κι' αὐτὴ μὲ τὸ Βουλευτικὸν μου παραγγέλνουν νὰ γυρίσω μ' αὐτοὺς καὶ μοῦ δίνουν διακόσες χιλιάδες γρόσια. Τοὺς παραγγέλλω: «Τὴν δικαιοσύνη ὁποῦχουν ἐτοῦτοι ἐδῶ νὰ μὴν τὴν ἔχουν κ' ἐκεῖνοι ἐκεῖ, καὶ νὰ κυβερνήσουνε πατριωτικῶς, ὅτι κιντυνεύει ἡ πατρίς, κ' ἐγὼ γρόσια δὲν θέλω, δὲν πουλιῶμαι διὰ γρόσια, δὲν ὀρκίστηκα δι' αὐτά, ὀρκίστηκα διὰ πατρίδα. Καὶ ἂν εἶναι διὰ τὴν πατρίδα, δέχομαι νὰ τὴν βοηθήσω ἐγὼ, ἀφῆτε μὲ ἐμένα νὰ τοὺς διαλύσω αὐτεινῶν ἐδῶ τὴν δύναμή τους ὅλη. Ἀλλὰ νὰ μὴν ξέρη κανένας ὅτι ἀγροικιῶνται μετ' ἐμένα καὶ κιντυνέψω ἀδίκως καὶ δὲν βγάλω καὶ τ' ἀποτέλεσμα». Μοῦ στείλαν ὀπίσου, ὅ,τι γνωρίζω νὰ κάμω καὶ ἡ πατρίς θὰ μοῦ τὸ γνωρίζη πολὺ.

Ἀφοῦ κυβερνήσαμε τὴν Τροπολιτῆα καὶ σκοτώθηκαν καὶ τόσοι ἄνθρωποι, κινήσαμε μὲ τὸν Γενναῖον ὡς δυὸ χιλιάδες στράτευμα Πελοποννήσιοι, Χατζηχρήστος, Χορμοβίτες κι' ἄλλοι πολλοὶ ξένοι κ' ἐγὼ μὲ τὸ σῶμα μου καὶ βήκαμε σὲ κάτι χωριὰ ἀπόξω ἀπὸ τὴν

Τροπολιτζά. Συνκατοικοῦσα ἐγὼ μὲ τὸν Γενναῖον, ἀποφάγαμε ψωμί, μὲ πιστεῦτηκε καὶ μοῦ εἶπε: «Πᾶμε, Μακρυγιάννη, νὰ πατήσουμε τὰ Τρίκκαλα, τώρα ἔμαθα ὅτι δὲν εἶναι πολλὴ δύναμη ἐκεῖ, ἐσεῖς νὰ πάρετε τὸ βίον τοῦ Νοταρᾶ κ' ἐγὼ νὰ πάρω τὸ κορίτσι του, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀναντίος τῆς πατρίδος». (αὐτεῖνοι ἦταν κλοῖ, θὰ διόρθωναν ἔτσι τὴν πατρίδα). Ἐγὼ ἀκούγοντας αὐτό, θέλησα ἄλικρινῶς νὰ τὸν συμβουλέψω, τοῦ εἶπα: «Γυναίκα θὰ τὴν πάρεις ἢ μοροῶζα; - Μοῦ λέγει, γυναίκα. - Σὰ θὰ τὴν πάρης γυναίκα, πάρε καὶ μίαν καντιποτένια, φτάνει νὰ εἶναι ὁμορφὴ νὰ σὲ εὐκαριστάγη, ὅτι σὰν πάρωμε ἐμεῖς τὸ βίον κ' ἐσὺ ἐκείνη ξερὴ, τί τὴν θέλεις καὶ τί ζωὴ θὰ ζήσης μ' αὐτεῖνη καὶ μὲ τοὺς συγγενεῖς της καὶ μὲ τοὺς χωργιανούς της; Κάλλιον ν' ἀποχτᾶς φίλους καὶ νὰ μετρᾶς, κ' ὄχι τοιούτους. Πρόσεξε νὰ μὴν φύγωμε ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ γενοῦμε ἄλλοι τοιοῦτοι χερότεροι». Μ' ἄκουσε ὁ Γενναῖος σ' αὐτά, κ' ἀντίς- νὰ πᾶμε νὰ χαλάσουμε τὰ Τρίκκαλα καὶ τὸν Νοταρᾶ (καὶ θὰ τοὺς χαλάγαμε, ὅτι δὲν ἦταν δύναμη τελείως ἐκεῖ, ἦταν ὁ Νοταρᾶς μὲ τὸ παιδί του καὶ μὲ τὸν Λόντο), σηκωθήκαμε καὶ πήγαμε εἰς τὰ Κλημαντοκαίσαρα καὶ φάγαμε τὸ χωριὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους τόσες ἡμέρες. Ἐκεῖ πλησίον ἦταν καὶ καμμιά δεκαργιὰ χιλιάδες πράματα τοῦ Νοταρᾶ καὶ Τρικκαλιώτων. Μοῦ εἶπε πάλε ὁ Γενναῖος, ὁ Τζόκρης κ' ἄλλοι νὰ πάγω νὰ πάρω τὰ μισά, νὰ τὰ βαστήξω ἐγὼ, καὶ τ' ἄλλα νὰ τὰ δώσω νὰ ἴφοδιάσουνε τὰ κάστρα ὅπου ἴχαν εἰς τὸ χέρι τοὺς αὐτεῖνοι. Ἐγὼ οὔτε καὶ τὸ καζάντι τοὺς ἤθελα, νὰ γυμνώσω ἀθῶους ἀνθρώπους, οὔτε καὶ τὰ κάστρα νὰ εἶναι ἴφοδιασμένα - νὰ μένουν εἰς τὴν δικαιοσύνη αὐτεινῶν καὶ τῆς συντροφιᾶς τους. Μοῦ λένε: «Νὰ πᾶς νὰ τὰ πάρης, ὅτι ἴστην Τροπολιτζᾶ δὲν πήρετε πλιάτζικα, καὶ νὰ πάρης αὐτὰ νὰ φκαριστηθῆς ἐσὺ καὶ οἱ ἄνθρωποι σου, (ξένα πράματα δικά μας καζάντια). - Τοὺς λέγω, πάγω». Καὶ τοὺς εὐκαρίστησα ὅπου μας

ἀγαποῦνε καὶ θὰ μᾶς καζαντήσουνε. Στέλνω ἕναν ἐπίτηδες καὶ τοὺς εἶπα τῶν χωριανῶν καὶ τράβησαν τὰ ζωντανὰ ἀπὸ ἐκεῖ. Πῆγα ἐγὼ ὕστερα δὲν τὰ ἴβρα γύρισα ἄδειος ὀπίσου. Τότε αὐτὸ μαθεύτηκε, ὅτι ἐγὼ παράγγειλα αὐτὸ. Ἐγίχτηκαμε μὲ τὸν Γενναῖον καὶ τοὺς ἄλλους. Πρόσμεναν ἀκόμα τρεῖς- χιλιάδες ἀσκέρι ἀπὸ Καρύταινα κι' ἄλλα μέρη νὰ πᾶμε νὰ βαρέσουμε τὸ Κρανίδι ὅπου ἔταν τὸ Βουλευτικὸν καὶ ἡ νέα Κυβέρνηση. Καὶ σηκώθηκαμε καὶ πῆγαμε εἰς τὸ Μπότζικα κι' ὀλόγυρα ἔσ ἐκεῖνα τὰ χωριά νὰ προσμείνωμε καὶ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ πᾶμε ἀναντίον τῆς νέας Κυβέρνησης καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ. Ἐστὸ Κουτζοπόδι πιάστηκα μὲ τὸν Γενναῖον ὅτι δὲν θέλομε νὰ βαρέσουμε τὸ Βουλευτικόν. Εἶχα κουβεντιάση μὲ τὸν Χατζηχρήστο κι' ἄλλους καὶ ἡμαστέ συντρόφοι καὶ σύνφωνοι. Ἀφοῦ μάλλωσα ἀρκετὰ, σηκώθηκα πῆγα εἰς τὸ κονάκι μου. Αὐτεῖνοι μίλησαν πολλῶν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τους καὶ τοὺς ἔδωσαν χρήματα νὰ τάξουν τῶν συντρόφωνέ μου, νὰ γυρίσουνε μ' αὐτοὺς καὶ νὰ μὲ βαρέσουν μὲ δόλο ἐμένα. Ἐνας μπαῖραχτάρης τοῦ Γενναίου, καλὸ παληκάρη, ἦταν παρὼν κι' ἄκουγε τὰ σκέδιά τους καὶ ἦρθε καὶ μοῦ τὸ εἶπε. Πῆγα εἰς τὸν Γενναῖον, τοῦ εἶπα ὅτι ἐγὼ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν τραβάγω χέρι, θὰ πεθάνω μ' αὐτοὺς. Τότε ἀγαπήσαμε, καθίσαμε ὡς τὰ μεσάνυχτα, φάγαμε, σηκώθηκα νὰ φύγω, μοῦ εἶπε μπονόρα νὰ πάγω νὰ φᾶμε τηγανίτες. Ὁ στραβοραγιᾶς ἄς δουλεύη διὰ ἡμᾶς, ἐκεῖνος τρώγει λάχανα ἀνάλατα, ἐμεῖς τηγανίτες κι' ἀρνάκια. Καὶ τοὺς λευτερώσαμε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀπὸ σένα, χάρε, φεύγω, σετ' ἐσένα καὶ χερότερα κατανταίνω. Τοῦ εἶπα μπονόρα θὰ πάγω νὰ φάγω τὶς τηγανίτες. Εὐτὺς ὅπου πῆγα εἰς τὸ κονάκι μου ἔστειλα τὸν τζαγούση μου καὶ σύναξε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μου καὶ πῆρα καὶ καμπόσους δικούς του τοῦ Γενναίου. Ἦταν μία μεγάλη βροχὴ καὶ κοντέψαμε νὰ σωθοῦμε ἀπὸ ἄνα παλιόρεμα. Βήκαμε καρσι εἰς τὴν ράχη κι' ἀνάψαμε φωτιές. Τὴν αὐγὴ στέλνει ὁ

Γενναῖος νὰ φᾶμε τὶς τηγανίτες, δὲν βρίσκει κανέναν. Τοῦ παράγγειλα: «Αὐτεῖνη εἶναι ἡ τέχνη, πολέμαγες νὰ μοῦ πάρης τοὺς ἀνθρώπους μου εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ τοὺς διοσάρτισες, διὰ νὰ μὲ κάμης ὅ,τι θέλης χωρὶς συντρόφους. Ἐγὼ ξόδιαζα ἐξ ἰδίων μου διὰ τοὺς συντρόφους κ' ἐσὺ τοὺς ἀνακάτευες ἀναντίον μου. Αὐτεῖνη εἶναι ἡ τέχνη ποὺ ἤθελες νὰ μὲ μάθης, κι' ὅ,τι ἤθελες νὰ μοῦ κάμης τὸ ἴπαθες». Ἀφοῦ μάθαν ὁ Χατζηχρήστος καὶ οἱ ἄλλοι ὅτι ἔφυγα ἐγὼ, σὲ δυὸ ὄρες ἦρθαν ὅλοι εἰς τὸν Ἅγιον Γιώργη, εἰς τὸ χωριὸν, ἦταν ἐκεῖ τῆς νέας Διοίκησης τ' ἀσκέρια, ὁ Νοταρᾶς, Λονταῖγοι κι' ἄλλοι. Ἐμεινε ὁ Γενναῖος μὲ σαράντα ἀνθρώπους μόνον καὶ πῆγαν εἰς Τροπολιτζά.

Ὁ Γενναῖος πῆγε εἰς τὴν Τροπολιτζά, ὅπου ἔταν ὁ πατέρας του. Ἀφοῦ μιλήσαμε τὶς προκοπὲς τῶν καπεταναίων, ὅπου θὰ λευτερώσουνε τὴν πατρίδα, πᾶμε καὶ εἰς τοὺς εὐγενεῖς, τοὺς ἀφεντάδες. Ὅταν φτάσαμε εἰς τὸν Ἀγιώργη, ἦταν ἐκεῖ ὁ Νοταρᾶς κι' ὁ Λόντος κι' ὁ θεῖος τοῦ ὁ Ἄντρεας. Εἶχαν τῆς Κόρθος τὰς προσόδους κ' ἔπρεπε νὰ πλερώσουνε τὰ στρατέματα. Σὰν ἔφυγα ἀπὸ τοὺς Κολοκοτρωναίους, ἡ νέα Διοίκηση διάταξε τὸν Νοταρὰ τὸν Γιάννη νὰ μᾶς πλερώση. Πάγω μίαν ἡμέρα εἰς τὸ κονάκι του, τὸν βρίσκω καὶ τυραγνοῦσε ἕναν πολίτη, τέτοιον τυραγνισμὸν δὲν τὸν ξέραν νὰ τοῦ κάμουν μήτε οἱ Κατζαντωναῖοι ὅπου ἔταν λησται. Δεμένος ὁ πολίτης, κεφάλι κι' ὁ κῶλος ἕνα, καὶ τοῦ γύρευαν χρήματα. Τότε σιχάθηκα ὅλως διόλου τὸ Ρωμαῖκο, ὅτι μάθαμε ὅλοι τὴν ληστεῖαν γενικῶς. Τοῦ μίλησα αὐτεῖνοῦ τοῦ εὐγενῆ ὅτι δὲν εἶναι καλὰ τὰ τοιοῦτα: «Ὅτι ὅταν βλέπουν ἐσᾶς ὅπου κάνετε τοιοῦτα οἱ ἄλλοι, οἱ μικροί, θὰ φᾶνε ζωντανοὺς ἀνθρώπους». Σᾶς λέγω ὡς τίμιος ἄνθρωπος, εἶχα ὡς τότε μεγάλο σέβας καὶ ὅσους αὐτοὺς καὶ τοὺς σιχάθηκα νὰ μὴν τοὺς βλέπω, κι' ἀναθεμάτισα τὴν λευτερίαν, ὅπου θὰ κάμωμε μ' αὐτοὺς ὅλους.

Τότε ἀπολπίστηκα καὶ γύρεψα νὰ φύγω διὰ ἔξω, μὲ βάσταξαν κ' ἔμεινα. Ἀπὸ ἐκεῖ πήγαμε εἰς τὰ χωριά, σταθήκαμε κάνα δυὸ ἡμέρες κ' ἤρθαμε εἰς Ἄργος κ' ἀπὸ ἔδω πήγαμε εἰς Τροπολιτζὰ καὶ πολιορκήσαμε Κολοκοτρώνη, Πετρόμπεγην, Γριβαίους, ὁποῦ ἔταν μὲ τὸν Πετρόμπεγην κ' ὅλη τὴν συντροφιά, καὶ βαστούσαμε ἀπόξω τὰ τείχη τῆς χώρας, ὁποῦ ἔταν κάτι χωριά, καὶ πολεμούσαμε νύχτα καὶ ἡμέρα καὶ σκοτωνόμαστε ἀπὸ τὸ ἔνα τὸ μέρος καὶ τ' ἄλλο. Οἱ Κολοκοτρωναῖοι φοβέριζαν ἐμένα, ἂν μὲ πιάσουνε, θὰ μὲ γδάρουνε ζωντανόν. Ἔβγαιναν πάντοτες καὶ πολεμούσαμε ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη.

Μίαν ἡμέρα ἔγραψαν ἀπὸ μέσα ἔξω εἰς τοὺς δικούς τους, Κολιόπουλο κ' ἄλλους, τοὺς λέγανε: «τὴν αὐγή, δυὸ ὥρες νὰ φέξη, νὰ πιάσετε ὅλοι τὰ Τρίκορφα κ' ὅλες αὐτὲς τὶς θέσες καὶ βγαίνομε κ' ἐμεῖς ἀπὸ μέσα κ' ἐσεῖς ἀπόξω, νὰ ριχτοῦμε ὅλοι συγχρόνως, νὰ μὴν ἀφήσουμε γλώσσα ἀπὸ τοὺς ἀντιπατριῶτες». Ἐπὶ τὸ ἴδιον χαρτί ἀποκρίθηκαν ἐκεῖνοι ὀπίσου, ὅτι δὲν εἶχαν ὡς φαίνεται, ἄλλο χαρτί, κ' ἔλεγαν: «Εἵμαστε ἔτοιμοι καὶ δυνατοὶ καὶ κατὰ τὸ γράφει' σας πιάνομε τὶς θέσες, καὶ νὰ τοὺς ριχτοῦμε συγχρόνως νὰ μὴν ἀφήσουμε ποδᾶρι ἀπὸ τοὺς ἀποστάτες». (Ἐμεῖς ἤμαστε ἀποστάτες, ἐκεῖνοι νόμιμοι!). Ἐγὼ ὁ δυστυχὴς ὅλο πρόσεχα τὶς ἀναγκαῖες θέσες, ὅτι ὅλοι αὐτεῖνοι ἐμένα φοβέριζαν, ὁποῦ τοὺς ἔγινε ἄπιστος. Ἦμουν ἀπὸ κάτου τὰ Τρίκορφα μέσα ἔνα ρέμα καὶ φύλαγα, νὰ ἕνας καλόγερος καὶ διαβαίνει, εὐτὺς ὁποῦ μας εἶδε ἐμᾶς πέταξε τὸ γράμμα (δὲν τὸ ἔδαμε). Τοῦ λέγω: «Καλόγερε, ποῦ πᾶς; - Πάγω εἰς τ' Ἄργος. - Ποῦ ἔναι τὸ γράμμα; τοῦ λέγω ψέματα, τὸ ξέρω ὁποῦ ἔχεις γράμμα. - Δὲν ἔχω, μοῦ λέγει. - Πάρτε τον, σῦρτε νὰ τὸν σκοτώσετε! λέγω διὰ φόβο. - Μοῦ λέγει, στέκα, μὴ μὲ σκοτώνετε, ἔλατε νὰ σᾶς δώσω τὸ γράμμα». Πᾶμε καὶ τὸ παίρνομε, ἀνάβομε κερὶ καὶ τὸ

διαβάζομε. Είδαμε όλα αυτά. Εύτως κατέβηκα εις τὸ Λόντο καὶ Νοταρὰ καὶ τοῦ Ζαΐμη τοὺς ἀνθρώπους κι' ἀφήσαμε ἀπὸ λίγους εις τὰ πόστα. Κ' εὐτως πῆρα τὸ Νάση Φωτομάρα καὶ πήγαμε ὀμπρὸς καὶ πιάσαμε τὰ Τρίκορφα κι' ὅλα ἐκεῖνα τὰ πόστα. Ἦρθανε οἱ φίλοι, τὰ ἔβραν πιασμένα. Μᾶς γύρεψαν νὰ τοὺς ἀφήσουμε λεύτερη εἴσοδον νὰ πᾶνε νὰ μιλήσουν εις τὴν Τροπολιτζά, νὰ μᾶς τὴν παραδώσουνε καὶ νὰ φύγουν. Ἔτζι ἀκολουθήσαμε. Καὶ τὸ δειλινὸ φύγαν ὅλοι αὐτεῖνοι καὶ τὴν πῆραμε ἐμεῖς.

Πήγαμε εις τὴν Τροπολιτζά τὸν Μάρτιον μῆνα τὰ 1824. Καθίσαμε ὡς εἴκοσι μέρες, τὸ Μεγάλο Σαββάτο κατεβήκαμε εις τ' Ἄργος. Ἀφήσαμε εις Τροπολιτζά τὴν ἀναγκαῖα φρουρά. Εἰς τ' Ἄργος ἦταν τὸ Βουλευτικὸν ὄλο, μᾶς καρτέρεσε ὁποῦ πήγαμε νικηταὶ – ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸ Ἐκτελεστικὸν τὸ νέον ἦταν εις τοὺς Μύλους τ' Ἀναπλιοῦ μέσα εις τὸ καράβι. Τότε τὸ Βουλευτικὸν μόκανε μίαν μεγάλη ὑποδοχή, μῶδωσε κ' ἕνα εὐκαριστήριον καλὸ καὶ με διόρισε τὸ Βουλευτικὸν σῶμα καὶ ἡ νέα Διοίκηση ἀρχηγὸν τῆς φρουρᾶς τῆς νὰ προσέχω διὰ τὴν ἀσφάλειάν τῆς. Οἱ καπεταναῖοι τῆς Ρούμελης ἦταν ὅλοι ἐνωμένοι με τὸν Κολοκοτρώνη καὶ συντροφιά τους νὰ γένη σύστημα καθὼς τὸ θέλαν αὐτεῖνοι, κ' ἐτοιμάζονταν νὰ μποῦνε ὅλοι μέσα. Ἐφτασε ὁ Δυσσέας εις τὸ Κουτζοπόδι κ' ἕνα σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη, κι' ὅταν ἔμαθαν ὁποῦ παραδόθη ἡ Τροπολιτζά ἐνέκρωσαν.

Μίαν ἡμέραν ἔλαβα ἕνα καψομηνιάτικον νὰ πλερώσω τοὺς ἀνθρώπους μου. Παίρνω τοὺς ἀξιωματικούς μου καὶ τοὺς λέγω: «Νὰ λέτε ὅτι ἐμεῖς κάθε εἰκοσιοχτῶ τοῦ μηνὸς πλερώνομαστε ἀπὸ τὴν νέαν

Διοίκησιν». Εἶχαν ἔρθει μέσα οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Δουσσέα, τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Γκούρα. Τοὺς πῆρα καὶ τοὺς ἔκαμα ἓνα τραπέζι ὀλουνῶν. Εἶπα τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν δικῶνε μου, νὰ μοῦ χαλέψουν τὸν μιστὸν καὶ νὰ μοῦ εἰποῦνε ὅτι «ἔχομε εἰκοσιοχτῶ ἡμέρες ἀπλέρωτοι καὶ θέλομε τοὺς μιστοὺς μας», νὰ μοῦ εἰποῦνε. Κ' ἐγὼ θὰ τοὺς μαλλώσω. Τὸ μηναιὸν ὅπου ἔχα ἦταν ὄλο τάλλαρα, πῆρα μίαν κασσέλα καὶ τὴν γιόμωσα χῶμα κ' ἔβαλα ἓνα πανὶ νὰ μὴ φαίνεται τὸ χῶμα, καὶ βάνω ἀπὸ πάνου τὰ τάλλαρα, ὅτι ἦταν ἢ κασσέλα γιομάτη χρήματα. Φάγαμε ψωμί ὄλοι οἱ μουσαφिरαῖοι, ἐκεῖ οἱ ἀξιωματικοὶ μου γυρεύουν ἄγρια τοὺς μιστοὺς τους. Τοὺς λέγω: «Τὶ μὲ φοβερίζετε διὰ τοὺς μιστοὺς, ὅπου ἔχετε νὰ πλερωθῆτε εἴκοσι ὀχτῶ ἡμέρες; Μηνᾶ εἶναι ἐδῶ ὁ Δουσσέας, ὁ Γκούρας, ὁ Καραϊσκάκης νὰ μὴ σας πλερώνουν ποτές; Ἐδῶ εἶναι Κουντουριώτης, ὅπου ἔφερε ἓνα καράβι γιομάτο τάλλαρα. Νόμους θέλει καλοὺς νὰ γένουν διὰ τὴν πατρίδα καὶ χρήματα ξοδιάζει ὅσα θέλη κάθε Ἑλληνας. Μίαν κασσέλα γιομάτη τάλλαρα μῶδωσε, σπαθί, ἄλογο, μουλάρια (αὐτὰ τὰ εἶχα ἀγοράση μόνος μου). Γυρίζω καὶ λέγω, τῶν ἰδίων μισαφिरαίων: «Φέρτε μου, ἀδελφοί, αὐτεῖνη ἐκεῖ τὴν κασσέλα νὰ τοὺς πλερώσω, ὅπου μας χάλασαν τὸ φαεὶ μας». Πᾶνε ἐκεῖνοι οἱ καϊμένοι νὰ σηκώσουνε τὴν κασσέλα, ποῦ σηκώνεταν ἀπὸ τὰ χῶματα; Τοὺς λέγω: «Ἀφήστε τὴν κ' ἔρχομαι μόνος μου». Πῆγα τοὺς πλέρωσα. «Σύρτε εἰς τὰ κονάκια σας, τοὺς λέγω, κ' ὅποιος θέλει καὶ παραπανισμένα χρήματα, νὰ τοῦ δώσω». Τότε ἀκοῦνε ὄλοι αὐτεῖνοι: «Νᾶρθομε μαζί σου κ' ἐμεῖς, καπιτᾶνε, μὲ τοὺς συντρόφους μας, μοῦ λένε, νὰ γνωρίσουμε τὴν Κυβέρνησιν! – Νὰ ἔρθετε, παιδιά μου». Αἰφίνουν τὸν Δουσσέα μοναχὸν καὶ τοῦ μένουν κάτι ὀλίγοι, καὶ οἱ ἄλλοι ἦρθαν ὄλοι μαζί μου, τὸ ἴδιον κ' ἐκεῖνοι τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Γκούρα. Καὶ γράφω ἓνα γράμμα τοῦ Γκούρα καὶ τοῦ λέγω: «Μὲ τὸν Κολοκοτρώνη τελειώσαμε ἐδῶ, καλῶς νὰ μᾶς δεχτῆς

εις τὴν Ἀθήνα. Νὰ ῥθῆς νὰ ὑποταχτῆς καὶ νὰ ἐνωθῆς μὲ τὴν Διοίκησιν μπροστὰ καὶ ὕστερα ἦρθε κι' αὐτός, ἦρθε κι' ὁ Γκριτζώτης, καὶ τοὺς πῆρα καὶ πήγαμε εἰς τὸ καράβι καὶ εἰς τὸ Βουλευτικὸν καὶ γνόρισαν τὴν Διοίκησιν.

Ὑστερα παρουσιάστη ὁ Δουσσέας ὡς πολιτικὸς μὲ τὸ καλαμάρι εἰς τὸ ζουνάρι, κ' ἔλεγε: «Ἐγὼ εἰς τὸ ἐξῆς εἶμαι πολιτικὸς». Ὁ κολοκοτρώνης καὶ ἡ συντροφιά τοῦ ἐτοιμάζονταν νὰ ῥθοῦνε ἀναντίον μας εἰς Ἄργος διὰ νὰ διαλύσουνε τὸ Βουλευτικὸν καὶ τὴν Κυβέρνηση. Τ' Ἀνάπλι τὸ βαστοῦσαν αὐτεῖνοι κ' ἐμεῖς τοὺς πολιορκούσαμε ἀπόξω. Μοῦ παραγγέλνει ὁ Νικήτας (ὅτι φύλαγα εἰς τὸ κεφαλόβρυσον, εἰς τοὺς Μύλους), μοῦ παραγγέλνει ὅτι θὰ ῥθῆ καὶ θὰ μὲ πάγη κυνηγώντας ὡς τὴν Ρούμελη κι' ὅπου θὰ μὲ πιάσῃ, θὰ σκίση τὰ νεῦρα τῶν ποδαριῶν μου νὰ μὲ κρεμάσῃ ἀνάποδα. Ἐγὼ τοῦ εἶπα νὰ κοπιάσῃ, κι' ἂν τὸν πιάσω ἐγὼ, δὲ θὰ τοῦ κάμω αὐτά, θὰ φᾶμε καὶ θὰ πιοῦμε μαζί, ὅτ' εἶναι ἀγαθὸς ἀγωνιστῆς καὶ πατριώτης. Σὲ δυὸ ἡμέρες μας πλάκωσαν ὅλοι, ὁ Νικήτας, ὁ Κολιόπουλος, ὁ Γενναῖος, ὁ Τζόκρης, ὁ Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης κι' ἄλλοι πολλοί. Πολεμήσαμε, αὐτεῖνοι ἤθελαν νὰ πιάσουνε τὴν κούλια τῆς Νταλαμανάρας, βαρεθήκανε ἐκεῖ ἀπὸ ἡμᾶς, σκοτωθήκανε καμπόσοι. Ἐπιασα τὴν κούλια μαζί μὲ τὸν Χατζηχρήστο, τὴν βαστήξαμε ἓνα μερόνυχτον, πολεμούσαμε νύχτα καὶ ἡμέρα. Ἐκεῖνοι ἦταν πολλοί, καὶ σκοτωθήκανε κι' ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη. Τότε ἔβαλα ἓνα πάτερον ἰστὴν κούλια καὶ κολλήσαμε ἀπάνου, ὅτι δὲν εἶχε πάτωμα, καὶ κολλώντας ἀπάνου τοὺς βαρούγαμε εἰς τὸ κρέας, κι' ἄφησαν τὸ χωριόν, ὅτ' ἤθελαν νὰ τὸ βαστοῦνε, νὰ ἔχουν τὴν εἴσοδον ἀπὸ τὸ Κούτζι εἰς τ' Ἀνάπλι νὰ μπάζουνε ζωοτροφὲς τῶν δικῶνε τους. Σὰν τοὺς χτυπήσαμε, ἄφησαν τὸ χωριόν τὴν Νταλαμανάρα εἰς τὴν ἐξουσίαν μας κι' αὐτεῖνοι ὅλοι πῆγαν

εις τὸ Μέρμπακα καὶ ὅσ ἐκεῖνα τὰ χωριά ὀλόγυρα. Πῆγα κ' ἐγὼ πλησίον τοὺς κ' ἔπιασα τὸ Λάλουκα. Κινήθηκαν τότε αὐτεῖνοι μὲ τὸν ζαῖρὲ νὰ μποῦνε εἰς τ' Ἀνάπλι. Πῆγε ὁ Χατζηχρήστος ἀναντίον τοὺς, τὸν μπλοκάραν. Σηκώθηκα ἐγὼ νὰ πάγω μιντάτι τοῦ Χατζηχρήστου, εἰς τὸν δρόμον ὁποῦ ἔναι τὸ χωριὸν τοῦ Χατζηχρήστου, τὸ Μπολάτι, τὸ ἔχεται πιασμένο ὁ φίλος μου ὁ Νικήτας νὰ μᾶς βαρέση.

Τοὺς ριχτήκαμε ἀπάνου τοὺς καὶ τοὺς τζακίσαμε καὶ τοὺς πήγαμε κυνηγώντας ὡς κοντὰ εἰς τὸ Μέρμπακα, κοντέψαμε νὰ φᾶμε τὸ βράδου ψωμί μὲ τὸν ἀδελφόν μου Νικήτα, ἀπὸ τρίχα γλύτωσε. Σκοτώθηκαν κι' ἀπὸ ἄλλους κι' ἀπὸ τοὺς δικούς μου καὶ πληγώθηκαν καμπόσοι. Χάλασε καὶ τοὺς ἄλλους ὁ Χατζηχρήστος καὶ δὲν ἔμπασαν ζαῖρὲ ὅσ τ' Ἀνάπλι. Πῆρα τοὺς σκοτωμένους καὶ τοὺς ἔθαψα, καὶ τοὺς λαβωμένους τοὺς ἤφερα ἐδῶ καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς τὸν γιατρόν.

Τὸ βράδου ὁ Γενναῖος καὶ οἱ συντρόφοι τοῦ πλέρωσαν ἕναν σαράντα ρουμπιέδες νὰ ῥθῆ νὰ καταπατήσῃ εἰς τὸ Λάλουκα, ὁποῦ καθόμουν, πούθε ἔχει χαβαλὲ τὸ κονάκι μου, νὰ ῥθούνε ὅλοι νὰ μοῦ ριχτοῦν ἢ νὰ μὲ σκοτώσουνε, ἢ νὰ μὲ πιάσουνε ζωντανόν. Τὸν γνώρισε ὁ νοικοκύρης ὁποῦ ἔταν τζασίτης, τὸν ἔπιασαν τὰ παιδιά, πῆγα κ' ἐγὼ ὁποῦ ἤμουν ἐδῶ, εἰς τ' Ἄργος, μὲ τοὺς λαβωμένους, τὸν σφίξαμε καὶ μαρτύρησε αὐτά. Τότε ἀντὶς νὰ ῥθούνε αὐτεῖνοι ὅσ ἐμένα, πῆγα ἐγὼ, καὶ τοὺς τὸ ἔπιασα ὀμπρὸς ὅσ ἕνα ρέμα καὶ τοὺς πρόσμενα. Τοὺς εἶπαν ἀπὸ τὸ χωριόν, ὁποῦ πιάσαμε τὸν τζασίτη, καὶ σηκώθηκαν καὶ πήγανε ἀπ' ὄξω ἀπὸ τὰ χωριά νὰ μποῦνε εἰς τ' Ἄργος νὰ διαλύσουνε τὴν Βουλή, ὅτ' ἦταν μόνοι τοὺς ἐκεῖ οἱ βουλευταί. Ἀπὸ τὸ ἔνα τὸ μέρος αὐτεῖνοι κι' ἀπὸ

τὴν μέση ἐγώ, καὶ μπλατζαστήκαμε ἴσπὴν Παναγιά τοῦ Ἄργου, εἰς τὸ διάσελον – ἔτοιμοι νὰ μποῦνε μέσα. Ἐκεῖ βαρεθῆκανε κὶ ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη, ὅμως τοὺς τζακίσαμε καὶ τοὺς πήραμε ὀμπρός, τοὺς πιάσαμε ὅλα τοὺς τὰ φορτώματα καὶ τοὺς κολλήσαμε εἰς τὸ πέρα βουνὸ ὄλους, ὀποῦ ἴναι ἀντίκρυ ἀπὸ τὸ κάστρο. Ἐγὼ ἀπόστασα, ἔσκασα ἀπὸ τὸ κάμα. Πλέρωσα παιδιὰ ἐλεύτερα καὶ κεφάλωσαν ἀπὸ πάνου τοὺς. Ἦρθε κὶ ὁ Νοταρᾶς σπὸ πέρα μέρος κὶ ὁ Χατζηχρήστος, ἀρχίσαμε τὸν πόλεμον. Ταίνιασαν ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν δίψα, ὅτι δὲν εἶχαν νερό. Τοὺς ἔκαμε πλάτη ὁ Νοταρᾶς καὶ φύγαν. Πιαστήκαμε, μαλλώσαμε οἱ δυὸ μας, καὶ ἤμαστε μαζί κὶ ἀναχώρησα. Τότε πήραν τὸ φύσημά τοὺς εἰς τὸ βασιλεῖόν τοὺς, εἰς τὴν Καρύταινα. Τότε παραδόθη τ' Ἀνάπλι μὲ τὸ Παλαμήδι καὶ πάνε κὶ αὐτεῖνοι γυρεῦοντας τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Καρύταινα. Τότε ἡ Διοίκηση καὶ τὸ Βουλευτικὸν μ' ἔκαμαν ἀντιστράτηγον καὶ μοῦ χάρισαν κ' ἓνα ἄλογον. Κὶ ὡς φρουρὰ τοὺς πήρα καὶ πήγαμε εἰς τ' Ἀνάπλι, Βουλευτικὸν κ' Ἐκτελεστικόν.

Θέλω νὰ σημειώσω τὸν πατριωτισμὸν τῶν συντρόφωνέ μας Μεταξά, Ζαῖμη, Ντεληγιανναίων, ὄλοι αὐτεῖνοι, ἡ συντροφιά ἡ Κολοκοτρωναίγικη καὶ οἱ Λονταῖγοι καὶ οἱ Νοταραῖγοι ἔγιναν ἓνα καὶ διὰ ἴκεινο τοὺς ἔκαμε πλάτη ὁ Νοταρᾶς καὶ φύγαν ἀπὸ ἴκει ὀποῦ τοὺς εἶχαμε κλεισμένους. Ὅτι ἔκαμαν νέες συντροφίες νὰ διορθώσουνε τὴν πατρίδα – νὰ σκοτωθοῦμε μ' αὐτούς, νὰ μηνκοπιάσουν δι' αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι. Ἄμα μπήκαμεν εἰς τ' Ἀνάπλι, γύρισαν ὄλοι αὐτεῖνοι κ' ἔγιναν ἓνα, καὶ εἶχαν πρόφασες μεγάλες. Καὶ ἡ μεγαλύτερη ἦταν ὅτι πήγε εἰς τὸ καράβι ὁ Ζαῖμης καὶ δὲν προσηκώθη ὁ Κουντουργιώτης, καὶ δι' αὐτὸ τὸ μέγα ἔγκλημα πρέπει νὰ σκοτωθοῦμε ὄλοι καὶ νὰ χαθῆ καὶ ἡ πατρίς.

Ἐνα βράδυ μαζώχτηκαν ὅλοι αὐτεῖνοι εἰς τοῦ Νοταρᾶ τὸ σπιτί, ἔστειλαν καὶ πῆγα κ' ἐγὼ, κ' ἀκῶ τὰ νέα παγγύρια: «Γ' εἶναι αὐτὰ ὅπου κάνετε, ἀδελφοί; τοὺς λέγω. Ἐσὺ ἴσαι ὁ Ζαῖμης, ἐσεῖς εἴσατε οἱ Λονταῖγοι, οἱ Νοταραῖγοι καὶ οἱ ἄλλοι σημαντικοὶ τῆς πατρίδος; Δὲν χορτάσετε τόσους μῆνους σκοτώνοντας τοὺς καλύτερους Ἕλληνες διὰ τὰ κέφια σας, διὰ τοὺς νόμους σας; Τί ἁμαρτίες εἶχαμε ἐμεῖς οἱ δυστυχισμένοι Ρουμελιῶτες νὰ σκοτωθοῦμε ὅλοι διὰ τὸ κέφι σας; Ἐγὼ ἔθαψα τόσους Ρουμελιῶτες, καὶ οἱ ἄλλοι τὸ ἴδιον, κ' ἐκεῖνοι ὅπου σκοτώθηκαν καὶ πληγώθηκαν κ' ἀπὸ τ' ἄλλο τὸ μέρος οἱ περισσότεροι ἦταν Ρουμελιῶτες. Ἐγὼ ἀπὸ δικό μου μέρος θὰ πάρω τοὺς συντρόφους μου νὰ πάγω εἰς τὴν πατρίδα μου νὰ σκοτωθῶ μὲ τοὺς Τούρκους κ' ὄχι μὲ τοὺς ἀδελφούς μου». Τότε μὲ παίρνει ὁ Ζαῖμης καὶ πᾶμε ἴσ' ἓναν ὄντα καὶ μοῦ λέγει μὴ φωνάζω κ' ἀκούσουνε καὶ οἱ ἄλλοι Ρουμελιῶτες καὶ φωνάζουν κ' αὐτοί, καὶ ν' ἀκολουθήσω τὴν συντροφιά τους καὶ νὰ μοῦ δώσουνε χίλια γρόσια τὸν μῆνα μιστὸν «Πενήντα χιλιάδες νὰ μοῦ δώσετε, κρέας διὰ ἐμφύλιον πόλεμον δὲν πουλῶ!» Καὶ σηκώθηκα κ' ἔφυγα.

Ἦρθαν στερνὰ ὁ Δυσσέας, ὁ Γκούρας, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Καλτζοδημος, ὁ Σαφάκας καὶ οἱ ἄλλοι, ἀνταμωθήκαμε εἰς τ' Ἀνάπλι, κ' ὁ Καραϊσκάκης καὶ, οἱ ἄλλοι μὲ φιλιῶσαν μὲ τὸν Δυσσέα καὶ Γκούρα καὶ φιληθήκαμε ὅλοι κ' ἐνωθήκαμε, κ' ἀποφασίσαμε νὰ μὴν μείνη εἰς Πελοπόννησον Ρουμελιώτης, κ' ὅποιος μείνη νὰ τὸν κατατρέχωμε ὅλοι. Τοὺς εἶπα καὶ τὶς νέες συντροφιές – τὶς ἤξεραν κ' ἐκεῖνοι – καὶ τί μου εἶπε ὁ Ζαῖμης.

Τότε ἐκρίθη εὐλογον ἀπὸ τὴν Διοίκησιν νὰ μοῦ δώσῃ κι' ἄλλο σῶμα καὶ μαζί μὲ τοὺς δικούς μου νὰ ἔβγω ἔξω, ὅτι, μάθαμε, ἔρχονταν νέγοι Τοῦρκοι. Ὁ Δουσσέας, ἤθελε νὰ πάγω μαζί του, δὲν ἤθελα. Ἔμεινα σὺμφωνος νὰ πάγω μὲ τὸν Καραϊσκάκη – ἡμαστέ ἀγαπημένοι ἀπὸ τὴν Ἄρτα. Αφοῦ ἐτοιμαζόμαστε δι' αὐτό, νὰ βγοῦμε ἔξω, ἦρθε εἶδηση ὅτι τὰ Ψαρὰ τὰ κυρίεψε ὁ Καπετὰν πασσᾶς καὶ φοβερίζουνε μὲ τὰ καράβια οἱ Τοῦρκοι νὰ ἔρθουν μὲ στρατέματα νὰ χαλάσουνε καὶ τὴ Νύδρα καὶ Πέτζες. Τότε ἡ Κυβέρνηση λέγει ὁλουνῶν αὐτείνων τῶν καπεταναίων νὰ πάρουν ἀσκέρια καὶ νὰ πᾶνε εἰς Νύδρα καὶ Πέτζες. Δὲν θέλησε νὰ πάγῃ κανένας. Μὲ διατάζουν ἐμένα νὰ πάγω, μοῦ λένε αὐτεῖνοι νὰ μὴν πάγω, ὅτ' εἶναι νησιὰ καὶ θὰ χαθῶ: «Οὔθε ἔχει ἀνάγκη ἡ πατρίδα, τοὺς λέγω, πρέπει νὰ πᾶμε καὶ κατασοχὴ ἴσ' αὐτὰ τὰ νησιὰ ὁποῦ ἔλυωσαν πολεμώντας μὲ τοὺς Τοῦρκους, κι' ἄνθρωποι καὶ καράβια καὶ κατάστασή τους. Ἐγὼ θὰ πάγω ν' ἀγωνιστῶ». Τότε πῆρα τὸ σῶμα μου καὶ πῆγα εἰς τὴ Νύδρα. Οἱ ἄλλοι ὅλοι, οἱ Ρουμελιῶτες, πῆγαν ἔξω, εἰς τὴν Ρούμελη.

Εἰς τὴ Νύδρα διάταξαν καὶ ἦρθε ὁ Καρατάσιος μὲ τὸ σῶμα του κι' ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ Βάσιος, Χατζηχρήστος, Γριβαῖγοι, καὶ καθίσαμε ἐκεῖ πέντε μῆνες. Εἶχα τὴν ἀγάπη ὁλουνῶν τῶν Νυδραίων ἐγὼ καὶ οἱ συντρόφοι μου καὶ πάντοτε μ' εἶχαν εἰς τὰ τραπέζα τους καὶ συναστροφές τους.

Μίαν ἡμέρα ἦταν ἔτοιμα νὰ κινήσουν ὅλα τὰ καράβια νὰ πᾶνε νὰ προφτάσουνε τὴν Σάμο, ὅτι κιντύνευε, ἦρθε ἐπίτηδες ἄνθρωπος καὶ εἶπε τὸν κίντυνό της. Τὰ στρατέματα τὰ δικά μας ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴ Νύδρα,

τὴν χώρα, καὶ φύλαγαν εἰς τὴν ἄκρη τὴν νῆσο ὀλόγουρα, νὰ μὴν γένη ντισμπάρκο πουθενά. Τὸ σῶμα τὸ δικό μου τὸ ἔχα εἰς τὸν Ἄγιλιὰ – ὅπου ἔκανε χρεια, νὰ κινηθοῦμε. Ἐτοιμάζονταν τὰ καράβια νὰ προφτάσουνε τὴν Σάμον, καὶ ἦταν ὁ κόσμος ὅλος κάτω εἰς τὸν γιολό, εἰς τὸ παζάρι, νὰ ψωνίσουνε, ἐκεῖ ἔρριξε ἕνας Νυδραῖος καὶ σκοτώνει ἕναν Στεργιανόν, ρίχνει ἕνας ἄλλος Στεργιανός, σκότωσε τὸν αἴτιον, σούμα σκοτώνονται ἔξι. Ἐγὼ μ' εἶχαν οἱ πρόκριτοι καὶ καθόμουν εἰς τὸ μοναστήρι ἴσῃν Παναγιά, ὅπου συνάζονταν ἐκεῖ καὶ οἱ πρόκριτοι, μοῦ ἔχαν ὄντά, κι' ὅταν ἐρχόμουν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μου, ἔμενα ἴσῃν μοναστήρι. Ἀκούγοντας αὐτὸν τὸν καυγά, πῆγα νὰ τὸν ἡσυχάσω καὶ κιντύνεψα καὶ τὴν ἴδιαν μου ζωή, καὶ οἱ καπεταναῖγοι καὶ οἱ νοικοκυραῖοι μὲ σώσαν ἀπὸ αὐτὸν τὸν κίντυνο τῶν Νυδραίων, ὅπου παντήχαιναν ὅτ' ἦμουν ὁ αἴτιος τοῦ κακοῦ ἐγώ. Πάγω ὕστερα εἰς τὸ μοναστήρι ἴσῃν Παναγιά, σὺναξα ἐκεῖ κι' ὅσους ἦταν ἀπ' οὐλα τὰ σώματα εἰς τὴν πολιτεία – ἦταν περίτου ἀπὸ ἑκατὸ ἄνθρωποι – τοὺς ἔβαλα μέσα νὰ μὴν κάμουν νέον καυγά – ὅσο νὰ φύγουν τὰ καράβια. Ἐκλεισα τὸ μοναστήρι, μὲ τοὺς ἀνθρώπους μέσα. Σὲ ὀλίγον πλάκωσαν ὅλοι οἱ Νυδραῖοι μὲ τὰ μαχαίρια καὶ τρομπόνια καὶ μοῦ φέρνουν τοὺς σκοτωμένους ἀπ' ὄξω τὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ. Μιλλιοῦνια βρισῆς ἐμένα, γύρευαν νὰ ριχτοῦνε ἀπὸ τοὺς τοίχους νὰ μποῦνε μέσα νὰ μᾶς πάρουν. Οἱ ἄνθρωποι ὅπου ἔταν μέσα ἤθελαν νὰ ρίξουν ἀπάνου τους, ἐγὼ ἤθελα νὰ ἡσυχάσω αὐτὸ τὸ κακό, ὅτι θὰ κιντύνευε ἡ Νύδρα, ὅτ' ἦταν ἀπάνου εἰς τὸ νησι Στεργιανοὶ ἀπὸ ἡμᾶς περίτου ἀπὸ πέντε χιλιάδες, καὶ θὰ λυώναμε κ' ἐμεῖς καὶ οἱ Νυδραῖοι – καὶ ὕστερα κιντύνευε καὶ γενικῶς ἡ πατρίδα. Ἐκεῖνοι μὲ βρίζαν, ἐγὼ τοὺς διάταζα. Τρεῖς βολῆς μῶκαμαν γιρούσι. Τοὺς ἡσύχαζαν καὶ οἱ νοικοκυραῖοι. Τότε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παναγίας μὲ φωτίζει καὶ βγάζω ἕναν ἄνθρωπο κρυφίως μὲ

ντεσκερέδες σὲ ὅλους τοὺς ἀρχηγούς, τοὺς Στεργιανούς, καὶ τοὺς λέγω πὼς ἀκολούθησε αὐτὸς ὁ καυγᾶς, κ' ἔρριχνα τὸ βᾶρος τῶν Στεργιανῶν, ὅτι αὐτεῖνοι ἦταν οἱ αἴτιοι (καὶ οἱ αἴτιοι ἦταν οἱ Νυδραῖοι, ὅμως διὰ νὰ σβύσω τὸ κακὸ ἔλεγα αὐτά). Τοὺς ἔλεγα: «Ἄφοῦ οἱ δικοὶ μας ἔκαμαν αὐτὸν τὸν σκοτωμὸν καὶ μείναν τὰ καράβια καὶ ἡ πατρίς εἶναι σὲ κίντυνον, νὰ μὴν κινηθῆ κανένας σας ἀπὸ τὰ πόστα του, οὔτε ἄνθρωπος νὰ ῥθῆ μέσα ὅσο νὰ ἰδοῦμε τί θὰ γένη». Γράφω κι' ἓνα τεσκερέ τοῦ Κουντουργιώτη., τοῦ κῦρ Λάζαρου, καὶ τοῦ λέγω: «Ὅσοι ντεσκερέδες εἶναι τόσους ἀνθρώπους γλήγορους νὰ βγάλῃς, νὰ τοὺς πᾶνε εἰς τὴν θέσιν τοῦ κάθε ἑνὸς ἀρχηγοῦ, νὰ μὴ μάθουν τὸν καυγὰ καὶ κινηθοῦν τ' ἀσκέρια. Ἐγίνε αὐτό. Ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆ χώρα εἶχαν πλησιάσῃ οἱ δικοὶ μου οἱ ἄνθρωποι, ὅτι μάθαν ὅτι μ' ἔκλεισαν, κ' ἐκεῖ ὁποῦ διάβασαν τὸν τεσκερέ μου μείναν, τὸ ἴδιον καὶ οἱ ἄλλοι. Ἄν μπαίναν μέσα, θὰ ἴπναν ὅλη τὴν χώρα, ὅτ' ἦταν ἄδεια ἀπὸ Νυδραῖους - ἦταν ὅλοι κάτω εἰς τὸ μοναστήρι - καὶ τότε σὰν πᾶναν τὴν χώρα καὶ σπιτία, θὰ τοὺς σκότωναν καὶ θὰ γύμνωναν καὶ τὴν πολιτεία.

Τώρα θὰ σᾶς γράψω καὶ τὴν ἐπιρροή τοῦ κῦρ Λάζαρου Κουντουργιώτη καὶ τῶν ἄλλων νοικοκυραίων, ὅμως πρῶτα αὐτεινοῦ. Κολλάγει ὁ Λάζαρος ἓνα ψήλωμα καὶ τοὺς βάνει ἓναν λόγον (καὶ εἶχε συναχτῆ ὅλος ὁ λαός). Τοὺς εἶπε τ' ἀντραγαθήματά τους καὶ τὴν γενναιότητα καὶ πατριωτισμὸν ὁποῦ δείξαν σὲ τόσους πολέμους καὶ σώσαν τὴν πατρίδα. Σήμερα ὅλα αὐτὰ τ' ἀντραγαθήματα χάνονται, μαζὶ καὶ ἡ πατρίς. Τοὺς εἶπε πολλὰ ἀπὸ αὐτά. Ἐκεῖνοι εἶπαν: «Δὲν θέλομε τὰ ξένα στρατέματα εἰς τὸ νησί μας!». Τοὺς ἀποκρίθηκε ὅτ' εἶναι ἀναγκαῖα. «Καὶ διὰ τὴν εὐταξίαν, εἶπε, διορίζομε τὸν Μακρυγιάννη κ' ἓναν δικό μας Νυδραῖον νὰ ἴχουν ἀνθρώπους δικούς μας κι' ἀπὸ τοὺς

ξένους ν' ἀγρυπνοῦν διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ τιμὴ μας». Μείναν σύμφωνοι ὅλοι εἰς αὐτό. Κι' ὅσο νὰ κάμη τὸν σταυρὸ τοῦ ὁ ἄνθρωπος, δὲν πέρασαν δυὸ ὧρες, πότε βάλαν τὰ καράβια ἴσ' ἐνέργειαν; Καὶ κινήθηκαν καὶ πῆγαν καὶ πρόφτασαν τὴν Σάμον κι' ἀφάνισαν τὸν στόλον καὶ χάθηκαν τόση Τουρκιά. Τότε μὲ διόρισαν ἐμένα καὶ πῆρα κι' ἀπ' οὔλα τὰ σώματα στρατιῶτες, διορίστηκε κι' ἓνας Νυδραῖος ἀπὸ πολίτες. Καὶ βαστάξαμε τὴν εὐταξίαν.

Γυρίζοντας ὀπίσου οἱ μπουρλοτιέρηδες, ὁποῦ κάψαν καράβια τῶν Τούρκων, μίαν ἡμέρα πέραγε ἀπὸ τὸ κονάκι μου ἓνας μπουρλοτιέρης (εἶχα κονάκι ἔξω πιασμένο, παραπάνου ἀπὸ τὴν Παναγιά), εἶχα εἰς τὸ κονάκι μου ἀφημένους πεντέξι ἀνθρώπους τίμιους νὰ φέρνωνται φρόνιμα εἰς τὸν μαχαλά, ἐγὼ ἤμουν εἰς τὸ μοναστήρι μὲ τοὺς προκρίτους (πήγαινα κάθε ἡμέρα ἐκεῖ καὶ μιλούσαμε, μ' ἀγαποῦσαν κ' ἐγὼ τοὺς σεβόμουν ὡς μεγαλύτερους), ἴσ' τὸ κονάκι εἶχα ἓνα μικρὸ παιδί κ' ἐπλυνε τὰ πιάτα. Ἔκαμε νὰ ρίξη τὸ νερὸ κάτω εἰς τὸν δρόμον, ἢ κακὴ τύχη – πέραγε ἐκείνη τὴν ὥρα ὁ μπουρλοτιέρης, ὁποῦ τότε ἴσ' ἐκείνη τὴν περίστασιν ὁ κάθε μπουρλοτιέρης ἦταν μισὸς θεός, τὸ νερὸν ὁποῦρριψε τὸ παιδί ἔπεσε ἀπάνου εἰς τὸν μπουρλοτιέρη, χωρὶς νὰ τὸν ἰδῆ τὸ παιδί. Τότε κολλάγει εἰς τὸ κονάκι ὁ μπουρλοτιέρης μ' ἄλλους συντρόφους του, θέλουν νὰ σκοτώσουνε τοὺς αἰτίους, μαζώνεται ἡ μισὴ Νύδρα, γίνεται ἓνας καυγᾶς, ἄλλοι ὑπὲρ κι' ἄλλοι κατὰ τοῦ μπουρλοτιέρη καὶ συντροφιᾶς του. Ἔρχονται μου τὸ λένε ἐμένα, πάγω καὶ βρίσκω αὐτὸν τὸν θόρυβον, ἀναντιώνονται καὶ ἴσ' ἐμένα, χωρὶς ἐγὼ νὰ ξέρω. Τοῦ λέγω τοῦ μπουρλοτιέρη τὸ λάθος καὶ τί κάνουν τὰ σκουτιά νὰ τὰ πλερώσω νὰ πάψη τὸ κακό. «Τριακόσια γρόσια»! Βγάζω, μετράγω τὰ χρήματα, παίρνω τὰ σκουτιά. Μάλλοναν καμπόσοι ὅτι μὲ ζήμιωσε

καὶ δὲν κάναν οὔτε ἑκατὸ γρόσια. Ἀφοῦ τὰ πῆρα, τὰ σιδέρωσα, τὰ ἴστειλα μὲ τὸν γραμματικὸν μου εἰς τοὺς προκρίτους, ὅποιος κάμη ἀντραγάθημα, μπουρλοτιέρης, νὰ τὰ προσφέρουν ἀπὸ ἴμένα, ὅτι ἐγὼ δὲν φορῶ τέτοια σκουτιά. Καὶ εἶπε ὁ γραμματικὸς τὰ αἴτια πὼς ἔτρεξαν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ φοβερῖζη ὁ μπουρλοτιέρης καὶ οἱ συντρόφοι του, καὶ τοὺς ἀκολουθήσῃ κάνα δυστύχημα. Ἀφοῦ οἱ πρόκριτοι ἄκουσαν αὐτό, πικράθηκαν πολὺ κ' ἔστειλαν καὶ πῆραν τὸν μπουρλοτιέρη καὶ συντρόφους του νὰ τοὺς παιδέψουν. Τὸ ἴμαθα ἐγὼ αὐτὸ καὶ πῆγα καὶ τοὺς ἴπερασπίστηκα. Καὶ ἠσύχασαν εἰς τὸ ἐξῆς οἱ Νυδραῖοι, καὶ μ' εἶχαν τὸν στενώτερό τους φίλον (καὶ εἶμαστε φίλοι ὡς τὴν σήμερον).

Δὲν ἦταν πλέον ὑποψία εἰς τὴ Νύδρα καὶ ἦρθε διαταγὴ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἐγὼ νὰ περάσω μὲ τὸ σῶμα μου εἰς Ἄργος κ' ὁ Καρατάσιος μὲ τὸ σῶμα τοῦ εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ οἱ ἄλλοι ἀλλοῦθεν. Εἰς τὴ Νύδρα ὁποῦ ἴμαστε ἔφερνα ὅλο τὸ σέβας εἰς τὸν Καρατάσιον, ὡς ἀρχηγὸν ὁποῦ τὸν εἶχαμε ὅλοι κ' ὡς γεροντότερον, καὶ μ' ἀγαποῦσε κ' αὐτὸς ὡς παιδί του. Κι' ὅλοι του οἱ καπεταναῖοι ἦταν μ' ἐμένα ὡς ἀδελφοί, γενναῖοι ἄντρες. Τοῦ εἶπα τοῦ Καρατάσιου κ' ὀλουνῶν τῶν καπεταναίων του ὅτι: «Ἐμεῖς ὁ τόπος μας ἐχάλασε, τοῦ κάθε ἐνοῦ, καὶ κατασοχὴ ὁ δικὸς σας, ὁποῦ ἴστε ἀπόξω. Τὸ λοιπὸν, ἐπειδὴ τίς κ' ὁ τόπος σας ἔμεινε ἔξω, ὁ Δυσσεάς, ὁ Γκούρας καὶ οἱ ἄλλοι οἱ Ρουμελιῶτες, καθὼς καὶ οἱ Πελοποννήσιοι σας θέλουν νὰ σᾶς ἔχουν ὡς δούλους, μὲ τὴν δύναμή σας νὰ τηρᾶνε τὰ νιτερέσια τους, νὰ γυμνώνουν τὴν πατρίδα, καθὼς τὸ λέπετε, νὰ παίρνουν τὰ καλύτερα ὑποστατικὰ καὶ νὰ κάνουν συχνούς ἐφύλιους πολέμους. Καὶ διὰ νὰ χαίρωνται αὐτὰ ὁποῦ ἄδραξαν ὅλοι αὐτεῖνοι, κάθε ὀλίγον ἐφύλιους πολέμους φέρνουν εἰς τὴν πατρίδα καὶ φατριασμούς, καθὼς τὸ εἶδαμε ὡς τώρα πόσοι ἄνθρωποι σκοτώθηκαν ἀπὸ ἴμας διὰ τὰ

κέφια ἐκεινῶν. Καὶ ἡ πατρις κιντυνεβεὶ, κ' ἐμᾶς θὰ μᾶς κάμουν κοπέλια τους. Καὶ διὰ νὰ δυναμώσῃ ἡ πατρις πρέπει νὰ ἐνωθοῦμε στενὰ ἐμεῖς καὶ μ' ὅσους ἄλλους μπορέσομε. Καὶ νὰ εἶμαστε μὲ τὴν Διοίκησιν καὶ μὲ τοὺς νόμους, νὰ δυναμώνουμε αὐτά, ὅτι ἔτζι δυναμώνει γενικῶς ἡ πατρίδα κ' ὄχι τὰ ἄτομα». Ὁρκιστήκαμε εἰς αὐτὸ ὁ Καρατάσιος, ὁ Γάτζος κ' ἐγὼ νὰ εἶμαστε σύνφωνοι κ' ἀχώριστοι διὰ τὴν πατρίδα καὶ θρησκεία κατὰ τὸν ὄρκον ὁποῦ κάμαμε ὅταν πρωτοσηκωθήκαμεν διὰ τὴν λευτεριάν μας. Μίλησα ξεχωριστὰ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους καπεταναίους του καὶ καταξοχὴ μὲ τὸν γενναῖον κ' ἀγαθὸν Βελέτζα κ' ἄφησα αὐτὸν νὰ τοὺς βαστάγῃ, νὰ μὴν τοὺς διαγείρῃ κανέννας καὶ τοὺς ἀπατήσῃ, ὅτι εἶναι ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ μποροῦν ν' ἀπατηθοῦν. Φιληθήκαμε, καὶ πᾶνε αὐτεῖνοι εἰς τὴν Ἀθήνα κ' ἐγὼ ἦρθα εἰς τ' Ἄργος. Καὶ συνφωνήσαμε ὅ,τι μαθαίνω ν' ἀγροικιώμαστε συχνά. Κι' ἀκολουθοῦσαμε αὐτό, χωρὶς νὰ μᾶς παίρνουν χαμπέρι οἱ ἐπίβουλοι τῆς πατρίδος καὶ οἱ ἴδιοτελεῖς.

Ἄμα ἦρθα ἐδῶ, εἰς Ἄργος, μὲ διατάζει ἡ Διοίκησις νὰ πάρω τὸ σῶμα μου κ' ἀπ' οὓλα τ' ἄλλα σώματα ὁποῦ ἔταν εἰς τ' Ἀνάπλι, τοῦ Χατζηχρήστου κ' ἀλλουνῶν, νὰ γένουν ὅλοι αὐτεῖνοι ὡς χίλιοι διακόσοι ἄνθρωποι κ' ἀρχηγὸς νὰ εἶμαι ἐγὼ ἔσ' αὐτοὺς κ' ὁ Παπαφλέσσας εἰς τὰ πολιτικά, νὰ πᾶμε εἰς τὴν Ἀρκαδιᾶν, ὅτι ἔρεθισαν τοὺς κατοίκους ἐκεῖ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸν συμβουλάτορά του Μεταξᾶ κ' ὅλοι οἱ συγγενεῖς του Κολοκοτρώνη καὶ οἱ συντρόφοι τοῦ οἱ νέοι, ὅλοι τῆς Πελοπόννησος οἱ κοτζαμπασῆδες. – Ἀφοῦ θέλησε ὁ Θεὸς νὰ γίνωμε κ' ἐμεῖς ἔθνος, δι' αὐτὸ σκλαβώθηκαν οἱ σημαντικοὶ τῆς Ρούμελης, σκοτώθηκαν, θυσιάστηκαν, ἦταν νοικοκυραῖοι, ἔγιναν διακοναραῖοι, κ' ἄλλοι διὰ τὴν πατρίδα ἔλειψαν καὶ χάθηκαν ὀλότελα. Αὐτοὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν βάσταγαν τὴν πατρίδα ὅσο ναύρη μίαν ἡμέρα ἀρμόδια νὰ

λευτερωθῆ, καθὼς ὁ Θεὸς φώτισε κ' εὐρέθη. Ποιοὶ ἦταν αὐτεῖνοι; Ἦταν ὁ Ἀλέξης Νοῦτζος, ὁποῦ ξεκρέμαγε ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρκων τοὺς χριστιανοὺς καὶ θυσιάστηκε καὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἔδωσε περίτου ἀπὸ ἕνα μιλιοῦνι γρόσια καὶ βασανίζονταν εἰς τὰ στρατόπεδα Σουλιού, Ἄρτας κ' ἄλλοῦ. Οἱ Νακαῖοι θυσιάσαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν πραγματικῶς, ὁ Φίλων, ὁ Λογοθέτης καὶ οἱ ἄλλοι. Οἱ Σαλωνῖτες, οἱ Φηβαῖοι, οἱ Ταλαντιναῖοι, οἱ Λιδορικιώτες, οἱ Κραβαρίτες, οἱ Μισολογγίτες, ὁποῦ ἔγιναν στάχτη, οἱ Ἀποκουρίτες, οἱ Βραχωρίτες, ὅλο τὸ Κάρελι κ' ὁ Βάλτος - οἱ Μεγαπαναῖοι, οἱ Μαυροματαῖοι, οἱ Καραγιανναῖοι-, οἱ Καρπενησιῶτες καὶ τ' ἄλλα τὰ μέρη τῆς Ρούμελης, πλούσιοι νοικοκυραῖοι καὶ κάτοικοι καὶ πολλοὶ γενναῖοι ὀπλαρχηγοί. Εἰς τὴν Ρούμελη, ἀφοῦ ὁ Τούρκος κοιμάταν μὲ τὴν γυναῖκα τοῦ εἰς τὴν Λάρσα, τ' ἄλλο τὸ βράδυ ἦταν εἰς τὸ σπίτι τοῦ Ρουμελιώτη. Τὸν κατασκότωνα, τὸν κατασκλάβωνα καὶ τὸν ἔκαιγε. Πέστε μου ἕνα σπίτι παλιὸν εἰς τὴν Ρούμελη ὁποῦ νὰ μὴν εἶναι χτίριον μοναχά. Πέστε μου πολιτείαν νὰ μὴν κήκε καὶ οἱ γῆς ἔρημες καὶ μπαῖρια ὡς τὴν σήμερον. Σᾶς εἶπα τὶς θυσίαι τῆς Ρούμελης. Κι' ἀδικημένη εἶναι κ' ἀφανισμένη. Νόμους γυρεῦει καὶ σύστημα νὰ πάγη ἢ πατρίς ὀμπρός. Ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως κ' ὁ Μεταξᾶς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ τοιοῦτοι καθημερινοὺς ἐφύλιους πολέμους θέλουν καὶ φατρίες αὐτεῖνοι τὶς γέννησαν κ' ἀπὸ αὐτοὺς προχώρεσαν κ' οἱ Ἀράπηδες.

Τὰ 1824 Ὀκτωβρίου 14 ἔλαβα τὴν διαταγὴ νὰ περιλάβω τοὺς ἀνθρώπους ἑστὴν ὁδηγίαν μου καὶ νὰ πάγω - ὅτι δὲν προσηκώθη ὁ Κουντουργιώτης εἰς τὸν Ζαῖμη, ὅτ' εἶχε ἄλλη δουλειὰ καὶ δὲν προσηκώθη εἰς τὸ καράβι, ἀντάρτης ὁ Ζαῖμης. Πήγαμε ἑστὴν Τροπολιτζά, ἐκεῖ συναχτήκαμε ὅλοι νὰ πᾶμε εἰς τὴν Ἀρκαδιὰ κ' ὁ

Παπαφλέσιας μαζί. Ὅμως κι' αὐτεινοῦ τοῦ μακαρίτη ὁ χαρακτήρας ἦταν σὰν ἐκείνων. Εἶχαμε πιαστῆ πρωτύτερα καὶ βριστήκαμε ὀμπρὸς εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἦθελαν νὰ στείλουν καὶ πρωτύτερα ἐμένα ἴσ' αὐτεῖνη τὴν ἀνταρσίαν καὶ δὲν θέλησα, καὶ στείλαν τὸν Χριστόδουλον Ποργιώτη καὶ τὸν ἔπιασαν οἱ ἀντάρτες ζωντανὸν μ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Καὶ ἤθελε κ' ἐμένα ὁ ἅγιος Ἀρχιμανδρίτης νὰ μὲ στείλῃ, (ἤθελε νὰ κἀνῃ τοὺς πατριῶτες τοῦ παληκάρια) κ' ἐγὼ τοῦ εἶπα νὰ κοπιάσῃ νὰ πᾶμε μαζί, ὅτι ἐγὼ δὲν γνωρίζω οὔτε τίς θέσες, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους. Ἀφοῦ πήγαμε εἰς τὴν Τροπολιτζά, ὁ Σταϊκούλης (ἦταν ἐκεῖ, ἡμαστέ φίλοι) μοῦ εἶπε ὅτι οἱ Κολοκοτρωναῖγοι ἔχουν πάθος ἴσ' ἐμένα καὶ θὰ μὲ πιάσουνε ζωντανὸν ἢ σκοτωμένον. Ὅτι ἐγὼ τοὺς βήκα ἄπιστος κ' ἔφυγα ἀπὸ τὰ ὀτζάκια αὐτά, ἀπὸ Δυσσέα καὶ Κολοκοτρώνη, καὶ τώρα μὲ διατάττει ἡ Κυβέρνηση καὶ τοὺς πάγω ἀναντίον τους. Κι' ὅσα μπορέσουνε, μοῦ εἶπε, θὰ ξοδιάσουνε ἢ μὲ δικούς μου ἀνθρώπους, ἢ μὲ δικούς τους θὰ μὲ ξεμπερδέψουνε. Ὁ Σταϊκούλης εἶχε μίαν ἀνιψιά καὶ ἤθελε νὰ μὲ κάμῃ γαμπρὸ καὶ δὲν τοῦ ἔλεγε τὸ ὄχι κ' ἔλπιζε. Ἦταν κι' αὐτός, καθὼς μου ἔλεγε, παρὼν ἴσ' τὴν ὀμιλίαν τοὺς ἐκείνων, ὀποῦ μιλοῦσαν ἀναντίον μου. Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Δὲν πάγω πουθενὰ νὰ γυμνώσω ἢ νὰ διατιμῆσω κανέναν, ἢ πατρίς μου χωρὶς νόμους καὶ διοίκησιν κιντυνεύει. Πάγω δι' αὐτεῖνη κι' ὁ Θεὸς εἶναι ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τοῦ καλοῦ». Τοῦ εἶπα τοῦ Σταϊκούλη ὅ,τι μαθαίνῃ, νὰ μοῦ στέλνῃ μὲ σίγουρον ἄνθρωπον.

Ὁ Παπαφλέσιας πῆρε μίαν γυναῖκα μ' ἓνα ντέφι κ' ἓναν μὲ βιολὶ καὶ πήγαμε εἰς Λιοντάρη. Ἀπὸ τὰ σώματα, τοὺς χίλιους διακόσους ἀνθρώπους, δὲν ἀκολούθησαν μαζί μας μήτε ἑξακόσοι, δὲν θέλαν νὰ ἴρθουν, τοὺς ἀνακάτωναν οἱ ἀναντίοι καὶ τοὺς δειλίαζαν, σὰν χάλασαν

οί Μεσσήνιοι τὸν Ποργιώτη εἰς τοὺς Λάκκους. Σηκωθήκαμε μ' αὐτοὺς πήγαμε εἰς Λιοντάρι. Κρατεῖ αὐτὸ τὸ μεγαλύτερο σῶμα ἐκεῖ ὁ Παπαφλέσιας, κ' ἐμένα μὲ διακόσους πενήντα, ὅπου ἔχα δικούς μου, μοῦ εἶπε νὰ κατέβω εἰς τοὺς Λάκκους ὅσο νὰ συνάξῃ πατριῶτες τοῦ ὁ Παπαφλέσιας καὶ τὴν αὐγὴ ἔρχονται κι' αὐτεῖνοι. Μπιστεῦτηκα, πῆρα τοὺς ἀνθρώπους μου καὶ κατέβηκα εἰς τοὺς Λάκκους. Τὸ βράδυ τὸ μαθαίνουν οἱ Ἀρκαδιοὶ, οἱ λεγόμενοι Ντρέδες, καὶ διὰ νυχτὸς αὐτεῖνοι κι' ἄλλοι ἀπὸ τὰ κοντινὰ μέρη ἔρχονται καὶ μὲ κλείνουν ὀλόγυρα καὶ πάνουν ὅλα τὰ τριγυρινὰ χωριά. Μαθαίνοντας ἐγὼ αὐτὸ, μπονόρα – ἦταν καρσι τὸ Μελιγαλὰ κ' ἔχει καμπόσες κούλιες, ἔστειλα καὶ τήραξα, δὲν τις εἶχαν πιασμένες ἀκόμα– σηκώθηκα καὶ πῆγα καὶ τις ἔπιασα αὐτὲς καὶ τὸ χωριόν, καὶ δυναμωθήκαμε ἀπὸ κάτω. Πλάκωσαν πεζούρα, καβαλλάρια πλῆθος, μοῦ παραγγέλνουν ν' ἀδειάσω τὸ χωριόν, ὅτι θὰ μποῦνε αὐτεῖνοι, ὅπου λευτέρωσαν αὐτοὺς τοὺς τόπους, καὶ θὰ φᾶνε αὐτεῖνοι κόττες καὶ γάλλους καὶ πῆτες, κ' ἐγὼ νὰ φύγω νὰ πάγω ἀπὸ ἔκει ὅπου ἴρθα, ὅτι πῆγα καὶ τοὺς πάτησα τὰ γερὰ τοὺς χώματα. Κι' ἂν δὲν φύγω, νὰ τοὺς καρτερέσω, καὶ θὰ μοῦ ριχτοῦνε, καὶ θὰ τὸ πάθω χειρότερα ἀπὸ τὸν Ποργιώτη. Ἐκείνους τοὺς ἐσπλαχνίστηκαν καὶ τοὺς πῆραν τ' ἄρματά τους καὶ τοὺς ἀπόλυσαν, ἐμᾶς καὶ τ' ἄρματά μας θὰ μᾶς πάρουν καὶ τὰ κόκκαλά μας θὰ μείνουν ἐκεῖ. Τότε στοχάστηκα κι' αὐτοὺς τοὺς ἀποστάτες τῆς πατρίδος ν' ἀπατήσω, διὰ νὰ μὴν πάθωμεν καμμίαν ντροπὴ, ξένοι ἄνθρωποι κι' ὀλίγοι, σὲ τόση δύναμιν ὅπου ἔταν αὐτεῖνοι, καὶ τὸν γενναῖον Παπὰ Φλέσια, ὅπου γλεντάγει εἰς τὸ Λιοντάρι μὲ τις γυναῖκες καὶ τὰ λαλούμενα – καὶ διὰ νὰ γλεντάγῃ βάσταξε κι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (διὰ νὰ πάθω ἐγὼ μὲ τοὺς συντρόφους μου), πρέπει νὰ φέρω καὶ τὴν ἀγιωσύνην τοῦ ἐδῶ νὰ μιλήσῃ μὲ τοὺς πατριῶτες τοῦ τοὺς Ἀρκάδιους, ὅπου γνωρίζουν τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὴν ἀρετὴ ἕνας του

ἄλλου. Λέγω τῶν Ἀρκάδιων ὅπου ἴρθαν πλησίον μου, ἀφοῦ ρώτησα πὼς λένε τοὺς ἀρχηγούς, τὸν καθένα, τοὺς λέγω νὰ βγοῦνε ἀλάργα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς αὐτεῖνοι ὅλοι, οἱ ἀρχηγοί, ὅτι θέλω νὰ τοὺς μιλήσω, ὅτ' εἶμαι διαταμένος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν. Συνάχτηκαν ὅλοι ὁ ἓνα μέρος, δυνάμωσα τὸ χωριὸν καλά, πῆρα κι' ἀνθρώπους μαζί μου καὶ πῆγα.

Ἐκείνων ὅπου ἄφησα εἰς τὸ χωριὸν τοὺς εἶπα, ἂν ἔρθω μαζί μ' ἐκείνους καὶ τοὺς κάμω τὸ σινιάλο, νὰ τοὺς βαρέσουνε, ὅταν πλησιάσω ἀπὸ κάτω τὴν κούλια, ἂν θελήσουνε νὰ ἴρθουν μαζί μου νὰ μποῦνε εἰς τὸ χωριὸν, ὅπως ἔλεγαν νὰ τ' ἀδειάσουμε ἐμεῖς νὰ μποῦνε ἐκεῖνοι. Πῆγα μὲ πεντέξι κάτω, ἐκεῖ ὅπου ἦταν οἱ ἀρχηγοί, τοὺς χαιρέτησα, τοὺς εἶπα: «Ποιὸς εἶναι ὁ ἀρχηγός; - Ὁ Μῆτρος». Μοῦ τὸν δεῖξαν, τὸν πῆρα καὶ πήγαμε οἱ δύο μας παραπέρα. Τοῦ εἶπα: Ἡ Κυβέρνηση διὰ τὴν γενναιότητα κι' ἀγῶνες ὅπου ἔχεις πρὸς τὴν πατρίδα ἔστειλε τὸν ἅγιον Παπαφλέσιαν, τὸν πατριώτη σας, κ' ἔχει τόσες λίρες γιὰ σένα. (Ὅτι τότε μας δώσαν τις λίρες νὰ λευτερωθοῦμε κι' ὄχι ὅποιοι εἶναι κεφαλὲς νὰ τις φάνε. Μοῦτζες καὶ στρουτζες νὰ ἔχουν καὶ τὸ ἓνα τὸ μέρος καὶ τ' ἄλλο). Τοῦ εἶπα τοῦ γενναίου ἀντρός τις λίρες ὅπου ἔχει ὁ Παπαφλέσιος καὶ τὸν βαθμὸ του καὶ διὰ τὰ παληκάρια τοῦ ἄλλες λίρες. (Ἀφοῦ σκότωσαν τοὺς ντόπιους Τούρκους αὐτεῖνοι, πῆραν τὸ βίον τους. Κι' ὅλα τὰ δικαιώματα αὐτεῖνοι τὰ εἶχαν, κι' ὅλο ἐφύλιους πολέμους κάναν). Αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τὸν ἦρα πολλὰ φτωχὸν καὶ τὸν πλούτηνα μὲ χρήματα καὶ βαθμούς - λόγια τῆς ὄρεξής του- ὅπου τὰ ἔχει ὁ ἅγιος Παπαφλέσιος, ὁ πατριώτης του (κι' αὐτὸς δὲν εἶχε ἄλλο τίποτα ἀπὸ τὰ παιγνίδια ὅπου πήρε ἀπὸ τὴν Τροπολιτζὰ καὶ γλένταγε μὲ τις συμπατριώτισσές του. Ἀφοῦ διόρθωσα τὸν ἀρχηγὸν, τὸν ρώτησα τί γενναιότητα ἔχει ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ τί πρέπει νὰ μεσιτέψω εἰς τὸν ἅγιον Παπαφλέσια.

Μου σύστησε εκείνους όπου 'θελε. Πήρα τὸν καθέναν, τὸ 'δωσα ἀπὸ 'να ἀσκι μ' ἀγέρα - ὅσο νὰ 'ρθῆ ὁ ἅγιος Παπαφλέσιας, τοὺς ἀνάπαφα ὄλους. Γύρευαν νὰ μείνω 'στὸ μισὸ χωριὸ ἐγὼ, 'στὸ Μελιγαλά, καὶ 'σ τ' ἄλλο μισὸ νὰ μποῦνε κι' ἀπὸ 'κείνους. Τοὺς περικάλεσα νὰ πᾶνε 'σ ἄλλα χωριά νὰ μείνουν μίαν βραδεῖα ὅσο νὰ 'ρθῆ ὁ Παπαφλέσιας νὰ λάβουν τὰ δίκια τους, κι' ὅπως μείνουν σὺμφωνοί, γίνεται ὕστερα. Τοὺς ἠσύχασα, πιάσαν τὰ χωριά τοῦ Ριζοῦ καὶ Μπούγα καὶ μέρος ἀπὸ τοῦ Κάμπου καὶ τοὺς Κωσταντίνους. Ἐκεῖ εἶχανε καὶ τὴν διοίκησίν τους, τὰ πρωτόκολλά τους κι' ὅλα τους τ' ἀναγκαῖα, ὡς κεντρικὸν χωριὸν καὶ δυνατό.

Ἀφοῦ ἔφυγα ἀπὸ αὐτοὺς, φκείανω ἓνα γράμμα τοῦ ἁγίου Παπαφλέσια καὶ τοῦ λέγω: «Ἐδῶ μαθαίνοντας τὸν καλὸ σου ἐρχομὸ, ὄλοι οἱ Ἀρκαδηνοὶ καὶ τὰ κοντινὰ μέρη ἦρθαν μικροὶ μεγάλοι καὶ προσμένουν τὸν πατριώτη τους, τὸν σωτήρα τους, καὶ ἤθελαν νὰ 'ρθοῦνε αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀλκότησα, τοὺς εἶπα ὅτι ἀπόψε εἶσαι 'δῶ, καὶ μείναν. Νὰ μὴν χάσης καιρὸ, μίαν ὥρα ἀρχύτερα νὰ κοπιᾶσης, ὅτ' εἶναι καὶ πολλοὶ σημαντικοὶ ὅπου σὲ προσμένουν». Τὸ γράμμα τὸ 'δωσα ἐνοῦ ἀνθρώπου μου ὅπου νὰ 'ναι τέτοιος ψεύτης, νὰ ψυχώνη τὸν Παπαφλέσια νὰ 'ρθῆ. Εὐτὺς ὅπου τὸ 'λαβε ἄφησε ὅλα του τὰ παιγνίδια καὶ ξημέρωσε εἰς τὸ χωριὸν Σαντάνι. Βρέθη εὐλογον ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδιους νὰ σταθῆ ἐκεῖ νὰ εἶναι σὲ κεντρικὸν μέρος, ἀλάργα ἀπὸ μέναν καὶ πλησίον σ αὐτοὺς. Ὅταν ἤμαστε εἰς τ' Ἀνάπλι ἔλεγε ὁ ἅγιος Παπαφλέσιας τῆς Κυβέρνησης ὅτι θὰ φέρη τὸν ἀδελφὸ του Νικήτα κι' ἄλλους συγγενεῖς του περίτου ἀπὸ δυὸ χιλιάδες, χωριστὰ τὸ σῶμα ὅπου μου βάσταξε ἐμένα, κ' ἐγὼ ἔμεινα μὲ διακόσους πενήντα ἀνθρώπους. Ἦρθε ὁ ἀδελφὸς του μ' ὀχτῶ μόνον ἀνθρώπους.

Ὁ ἅγιος Παπαφλέσιας ξημέρωσε εἰς τὸ Σαντάνι, νὰ τὸν δεχτοῦνε οἱ πατριῶτες του, μόνον μὲ τὸ σῶμα ὁποῦ τ' ἄφησα, κι' ὁ ἀδελφός του καὶ οἱ ἄλλοι οἱ συγγενεῖς του ὅλοι ὀχτώ. Πᾶνε οἱ γενναῖοι Ντρέδες διὰ τὰ βραβεῖα τῶν ἀντραγαθημάτωνέ τους, διὰ χρήματα καὶ βαθμούς, νὰ τοὺς τὰ δώση ὁ Παπαφλέσιας. Ὁ Παπαφλέσιας γύρευε τὶς ἐπιδέξεις, ὅτι ἄφησε τὰ παιγνίδια καὶ ἤρθε ὀληνύχτα, οἱ Ἀργάδιγοι ὅλο τὰ βραβεῖα. Δὲν εἶχε κανένας τίποτα ἀλήθεια νὰ δώση τοῦ ἄλλου. Τότε στέλνουν ἐπίτηδες νὰ πάγω ἐγὼ νὰ τοὺς ξηγήσω τὴν ὑπόθεσιν. Τοὺς ἀποκρίθηκα: Ἐγὼ εἶμαι ξένος ἄνθρωπος, δὲν γνωρίζω ἀπὸ αὐτά. – «Ντουφέκι!» τοῦ λένε οἱ Ἀρκάδιγοι τοῦ Παπαφλέσια κι' ἄρχισε τὸ ντουφέκι. Κινιῶνται καὶ διὰ 'μένα ὅσ' ἦταν εἰς τὸ Μπούγα καὶ 'σ τὰ Ριζοχώρια κι' ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη, περισσότερη κι' ἀντρεϊότερη δύναμη, ἕνα ὅτι τοὺς ἀπάτησα καὶ τ' ἄλλο ὅτι τοὺς μόλυνα τὰ γερὰ τοὺς χώματα – τ' ἀπολέμητα. Πῆρα ἑκατὸ ἀνθρώπους διαλεμένους δικούς μου καὶ καμμιὰν πενηνταριά Μελιγαλιῶτες διὰ νὰ τοὺς τραβήσω ἀπὸ τὸ χωριὸ νὰ μὴ μου κάμουν καμμιὰν ἀπιστιά, καὶ πῆγα κ' ἔπασα τὸ παλιὸ Ἀλειτρούγι, τὸ 'χαν καμένο οἱ Ντρέδες καὶ σώζονται μία παλιοκούλια καὶ χαλάσματα. Ὅλα αὐτὰ τὰ χωριά ρωτοῦσαν πόσοι εἶμαστε κι' ἂν ἔχομε καὶ καλὰ ἄρματα, νὰ τὰ πρωτοπάρη ὁ καθεὶς, ὅποια κολῶνα μας κυργέψη. Ἀπὸ τοῦ Ριζοῦ τὸ μέρος ἦταν ὁ Μῆτρο Πέτροβας, ὁ Γκρίτζαλης κι' ὁ Καλαμπόκης, ἀπὸ τὸ Μπούγα ἦταν πολλὲς κεφαλές κι' ὡς χίλιοι ἄνθρωποι, ὅλοι ἐλεύτεροι εἰς τὰ ποδάρια. Μᾶς ρίχτηκαν ἐκεῖνοι καὶ τόσο μας πλάκωσαν – τὸ μπαγιράκι τὸ δικό μας κ' ἐκείνων πλησιάσαν, ἤμαστε χαμένοι. Βγάλαμε τὰ μαχαίρια, σκοτώσαμε τὸν μπαῖραχτάρη τους, πήραμε τὸ μπαγιράκι τους, σκοτώσαμε καὶ ἄλλους πεντέξι, πιάσαμε καὶ καμπόσους ζωντανούς καὶ τοὺς κυνηγήσαμε πέρα ἀπὸ τὸ Μπούγα. Μ' ἐκείνη τὴν ὀρμῇ

ριχτήκαμε και τῶν ἄλλουνῶν και τοὺς βγάλαμε καμπόσο ἀπάνου. Τὸν Παπαφλέσια τὸν ἔμασαν πολλοὶ εἰς τὸ γιοφύρι τοῦ Σαντανιοῦ και τὸν πῆγαν ὡς τὸ Σαντάνι, και σκοτώσαν δυὸ τρεῖς δικούς του και τὸν Χατζῆ Ἥλια, ἓνα παληκάρι σπάνιον. Τότε, διὰ νὰ ξεθυμάνωμε τὸν πόλεμον τοῦ Φλέσια, πᾶμε εἰς τὸ Μπούγα και τοὺς δίνομε ἓνα τζάκισμα και τοὺς πήγαμε κωνηγόντα ὡς τὸ Καλυβοχώρι, ὅπου ἔναι λωβιασμένοι κ' ἐκεῖ τοὺς ἀφήσαμε. Οἱ ἄνθρωποι μου πῆραν λάφυρα πολλά, ὅταν τοὺς χαλάσαμε, κ' ἀπὸ ἑκείνους κ' ἀπ' ὅσους δὲν φταιγαν, δὲν μποροῦσα νὰ τοὺς βαστήσω τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀγανάχτησιν ὅπου ἔχαν ἀναντίον τῶν Ἀρκάδιων, ὅτι μας φοβέριζαν νὰ μᾶς σκοτώσουνε ὅπου τοὺς πατήσαμε τὰ γερὰ τοὺς χῶματα. Μοῦ λαβώθηκαν κ' ἀπὸ τοὺς δικούς μου καμπόσοι.

Χαλάγοντας αὐτοὺς ριχτήκαμε και εἰς ἐκείνους ὅπου ἦταν εἰς τὸν Παπαφλέσια, τοὺς πήραμε τὶς πλάτες και τζακίστηκαν. Και σουρούπωσε, και πῆρα τοὺς πληγωμένους και πῆγα εἰς τὸ Μελιγαλά. Και διὰ νυχτὸς συνάχτηκαν οἱ Ἀρκάδιγοι πίσου εἰς τὸ Μπούγα και Κωσταντίνους. Και τ' ἀριστερὰ χωριὰ ἔπιασαν και δυνάμωσαν κατὰ τῆς Καρύταινας τὸ μέρος, νὰ ἔχουν τὸν τόπον ἀνοιχτὸν ἀπὸ ἑκεῖνο τὸ μέρος, ὅτι πρόσμεναν μιντάτι ἀπὸ ἑκεῖθε τὴν αὐγή, τὴ δύναμή τους τὴν πολλή τους ἦρθε κ' ἄλλη δύναμη διὰ νυχτὸς και πιάσαν ἀπὸ τὸ Μπούγα και Κωσταντίνους κ' ἐκείνη τὴ ράχη ὡς τὰ πρόποδα τοῦ γεφυριοῦ ἔστο Σαντάνι. Τότε πῆγα κ' ἐγὼ εἰς τὸ Σαντάνι και πῆρα τοὺς ἀνθρώπους, κ' ἔστειλα καμμιά ἑκατοστὴ και τοὺς πῆραν τὶς πλάτες, και συχρόνως τοὺς χτύπησα κ' ἐγὼ ἀπὸ ἔμπρός κ' ἐκεῖνοι ἀπὸ τὶς πλάτες και τοὺς χαλάσαμε ἀπ' οὐλα ἐκεῖνα τὰ μέρη, και τοὺς ριχτήκαμε μέσα εἰς τοὺς Κωσταντίνους. Τοὺς χαλάσαμε κ' ἐκεῖ και πιάσαμε ζωντανούς, τοὺς

πήραμε τὰ πραχτικά τους κι' ὄλα τους τ' ἀναγκαῖα καὶ τοὺς πήγαμε κυνηγόντα ὡς τὴν ἀλλοῦ ψηλότερη ράχη, ὅπου 'ναι ἀπὸ πίσου τοὺς Κωσταντίνους. Ὅταν χαλάστηκαν αὐτεῖνοι εἰς τοὺς Κωσταντίνους, ἄφησαν καὶ τὸ Μπούγα καὶ κόλλησαν ὅλοι 'σ ἐκεῖνο τὸ μέρος.

Τότε τοὺς μίλησα καὶ τοὺς ἔδωσα λόγον τῆς τιμῆς καὶ κατέβηκαν κι' ἀνταμωθήκαμε οἱ ἀρχηγοὶ τους καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς. Τοὺς εἶπα: «Αὐτὸ τὸ ἔθνος σήκωσε ντουφέκι τοῦ Σουλτάνου – καὶ δὲν τὸ ὑπόταξε. Ἐσεῖς θὰ τὸ ὑποτάξετε καὶ δὲν θέλετε Διοίκησιν; Καὶ ποῖον ἔθνος χωρὶς διοίκησιν καὶ νόμους εὐδοκίμησε καὶ δὲν ἐχάθη; Κ' ἐμεῖς χωρὶς νόμους δὲν πᾶμε ὀμπρός, καὶ δὲν μᾶς γνωρίζουν καὶ τ' ἄλλα τὰ ἔθνη. Θὰ μᾶς λένε κλέφτες καὶ παντίδους. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν χάθηκαν μὲ τοὺς ντόπιους ἐκείνους ὅπου σκοτώσετε ἐσεῖς κ' ἐμεῖς, ἦρθαν εἰς τὴν Ρούμελη νέγοι Τοῦρκοι καὶ, καθὼς τρωγόμαστε, θὰ μποῦνε κ' ἐδῶ, καὶ θὰ σᾶς πατήσουνε αὐτεῖνοι τὰ γερά σας χῶματα, ὅπου φωνάζετε ὅπου σας τὰ πατήσαμεν ἐμεῖς. Ἐμεῖς εἶμαστε συνάδελφοὶ σας κ' Ἕλληνες. Κι' ἂν δὲν μάθετε γνώση, θὰ τὰ πατήσουν αὐτεῖνοι καὶ θὰ χαθῆτε κ' ἐσεῖς κ' ἐμεῖς. – Εἶναι ἡ Πελοπόννησο, μοῦ λένε, ὅλη ἀναντίον σας καὶ θὰ κάμωμε δική μας Διοίκηση. – Στοχάζεστε; τοὺς λέγω. Σᾶς κουβεντιάζω ὡς χριστιανός, ὅτι θὰ πάθετε, ὅτι ἡ Κυβέρνηση ἔχει τόσα στρατέματα, Καρατασσαίου, Καραϊσκάκη, Σουλιῶτες κι' ἄλλους πολλοὺς κι' ἀπὸ τ' ἄλλα τὰ μέρη τὰ ἔξω. Ὅτι δὲν κάψαν τὰ σπίτια τοὺς ἐκεῖνοι κι' ὅλη ἡ Ρούμελη διὰ νὰ σκοτώσετε ἐσεῖς δυὸ ψωρότουρκους ντόπιους καὶ νὰ μᾶς κάνετε κάθε στιμὴ νόμους κ' ἐφύλιους πολέμους καὶ φατρίες δικές σας. Καὶ θὰ μποῦνε μέσα ὅλοι αὐτεῖνοι κι' ἂν δὲν βαίνετε ἐσεῖς γνώση, θὰ σᾶς βάλωμε ἐμεῖς. Συναχτῆτε 'σ ἓνα μέρος κ' ἔρχομαι μ' ἓναν ἄνθρωπον μόνον νὰ σᾶς μιλήσω καὶ εἶστε νοικοκυραῖοι νὰ κάμετε ὅ,τι ἀγαπᾶτε».

Μείναμεν σὺνφωνοὶ εἰς αὐτό, ὅτι νύχτωσε, καὶ τὴν αὐγὴ νὰ πάγω ἴστο Λιάτανι. Ἐκεῖ πλησίον εἶναι καὶ ἡ Ἀρκαδιὰ καὶ τὰ χωριά τῆς κ' ἐκεῖ συνάζονται, καὶ νὰ πάγω νὰ μιλήσουμε. Κι' ἀναχωρήσανε αὐτεῖνοι κ' ἐμεῖς. Πῆγα εἰς τοὺς Κωσταντίνους, μίλησα αὐτὰ καὶ μὲ τὸν Φλέσια, νὰ μποῦμε μὲ τρακόσιους ἀνθρώπους εἰς τὴν Ἀρκαδιὰ (καὶ τόσοι μείναμε πραγματικῶς τοῦ ντουφεκιοῦ, ὅτι πῆραν πλιάτζικα ἐκεῖνοι ὁποῦ ἔταν ἀπὸ τὰ σώματα κι' ἀναχώρησαν οἱ περισσότεροι). Τὴν ἄλλη ἡμέρα πῆρα ἕναν ἄνθρωπον κ' ἕναν ὁδηγὸν καὶ πῆγα ἴστο Λιάτανι. Ἦταν μαζωμένοι ἀπ' οὔλα τὰ μέρη, τοὺς τὰ μίλησα παρουσία μὲ λύπη τῆς ψυχῆς μου κ' ἔκλαψα, κι' αὐτεῖνοι οἱ καλοὶ ἄνθρωποι μ' ἄκουσαν ὅ,τι τοὺς εἶπα. Τοὺς εἶχε σηκῶση τὸ νοῦ τοὺς ἕνας κερατοκαλόγερος, τὸν λέγαν Πρωτοσύγκελον, τζιράκι τῶν Κολοκοτρωναίων κι' αὐτὸς ὁ ἄτιμὸς τοὺς ῥέθισε, ὅτ' ἦταν εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ δεσπότη καὶ σηκώθηκαν, κι' ὁ Θανάσης Γληγοριάδης ἕνας συνάδελφος τοῦ Πρωτοσύγκελου καὶ κλεφτοαλευρᾶς. Εἶχαμε τ' ἀλεύρια διὰ τ' ἀσκέρι, διὰ τοὺς Τούρκους νὰ τοὺς πολεμήσουμε, κι' αὐτὸς ἔκλεβε τ' ἀλεύρια κι' ἄφινε τὸ στρατόπεδο νηστικό. Αὐτοὶ ῥέθισαν τοὺς ἀνθρώπους κι' ἄλλοι ὅμοιοι τοὺς. Μείναμε σὺνφωνοὶ νὰ μποῦμε εἰς τὴν Ἀρκαδιὰ μὲ τρακόσιους ἀνθρώπους, καὶ γνωρίζουν τὴν Κυβέρνησιν, καὶ μὲ περικάλεσαν νὰ γράψω μὲ τὸν Παπαφλέσια εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ τοὺς συχωρέση. Εὐκαριστήθηκαν οἱ ἄνθρωποι ὅλοι ἀπὸ ἴμενα κι' ἐγὼ ἀπὸ αὐτούς. Πῆρα τοὺς ἀρχηγούς τοὺς νὰ μιλήσουμε καὶ μὲ τὸν Παπαφλέσια νὰ μποῦμε μέσα εἰς τὴν χώρα, καθὼς συνφωνήσαμε. Πήγαμε ἀπόξω τοὺς Κωσταντίνους εἰς τὴν ράχη, ἦρθε κι' ὁ Φλέσιας μείναμε σὺνφωνοὶ ὅ,τι μίλησα μὲ τοὺς Ἀρκαδίους ἐγὼ νὰ γίνῃ.

Πῆρε νὰ σουρουπώση, ἔρχονται εἰς τοὺς Ἀρκάδιους, ὁποῦ ἔταν ἐκεῖ, οἱ ἀρχηγοί, τοὺς λένε ὅτι τοὺς ἔγραψε ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ζαΐμης, οἱ Ντεληγιανναῖοι κι' ἄλλοι πολλοί, ὅτι μία μεγάλη δύναμη ἀπ' οὐλους αὐτοὺς τοὺς συντρόφους ἔρχονται πρὸς βοήθειάν τους καὶ νὰ μὴν τελειώσουνε τίποτας ὀμιλίες διὰ συβιβασμόν. Εἶχε πάγη ὁ ἅγιος Πρωτοσύγκελος κι' ὁ Γληγοριάδης ὅσ' αὐτοὺς, ὅταν τοὺς χαλάσαμε εἰς τ' Ἀλειτρούγι, καὶ εἶπαν αὐτὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Κολοκοτρώνη καὶ διόρισε τὰ φουσατά τοῦ ἀναντίον μας, καὶ τοὺς εἶπε μὲ θέλει ζωντανὸ νὰ μὲ γδάρη σὸν πρόβατο. (Ὅτ' ἦταν χασάπης εἰς τὴν Ζάκυθο καὶ γνώριζε τὴν τέχνη αὐτεῖνη, κι' ἀφοῦ ἦρθε γυμνὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πλούτηναν κ' ἔγιναν Κιαμιλμπέδες αὐτὸς καὶ οἱ συντρόφοι του, καθημερινῶς δουλεύουν τὴν πατρίδα μ' ἐφύλιους πολέμους καὶ νέες φατρίες.) Τότε ἀναχώρησαν οἱ Ἀρκάδιοι οἱ ἀρχηγοὶ ἀπὸ τὴν ὀμιλίαν μας. Σὲ ὀλίγον σουρουπώνοντας ἀκοῦμε ἕναν μεγάλον ντουφεκισμόν, νὰ ψυχώσουνε οἱ ἐδικοί τους, ἀπάνου εἰς τὴν ράχη τὸ μέρος τῆς Καρύταινας. Τότε γυρέσαμε ἐμεῖς νὰ κλειστοῦμε εἰς τοὺς Κωσταντίνους κ' ἐτοιμάζα τὰ σπιτία, τηράγω διὰ φουσεκία, γυρεύω τοῦ ἁγίου Φλέσια, μοῦ δίνει ὡς εἴκοσι τεστέδες, ὅτι δὲν ἔχει ἄλλα καὶ προσμένει ἀπὸ τὴν Καλαμάτα. Ἀφοῦ μο' ἔδωκε αὐτὰ τὰ φουσεκία, μοῦ παίρνει κρυφίως τ' ἀσκέρι καὶ φεύγει. Ἐγὼ εἶχα πάρη καμμίαν σαρανταριὰ ἀνθρώπους καὶ ντουφεκιάμουνε μὲ κάτι ἀναντίους, γυρεύω φουσεκία, δὲν βρίσκω μήτε κι' ἀνθρώπους. Τότε μὲ τρόπο βγῆκα ἰστὴν ράχη, εἶναι ἕνα παλιόκαστρον, καὶ δὲν ξέραμε καὶ τὸν τόπον πούθε νὰ πᾶμε, ἡμαστέ ὅλοι ξένοι, καὶ νύχτα. Τότε ὁ ἀρχηγὸς Κολοκοτρώνης θὰ ἔβαινε τὴν θέλησίν του ὅσ' ἐνέργειαν, θὰ μᾶς πᾶναν τοὺς ὀλίγους νὰ μᾶς κάμουν ὅ,τι ἢ συνειδησὴ τους τοὺς ὑπαγόρευε. Μέσα εἰς τὸ Σαντάνι ἦταν τὴν νύχτα κρυφίως μπασμένοι ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης κι' ὁ Κανέλλος Ντεληγιάννης καὶ ὅταν θὰ περάσουμε

ἀπὸ τὸ γιοφύρι, κ' ἐκεῖ εἶναι τὸ χωριόν, νὰ μᾶς χτυπήσουν. Αὐτὸ ἔμαθε ὁ Παπαφλέσιος καὶ πῆρε τοὺς συντρόφους κ' ἔφυγε χωρὶς νὰ μοῦ εἰπῆ τίποτας ἕλικρινῆς σύντροφος (- πεθαμένος διὰ τὴν πατρίδα. Δὲν θέλω κατηγορήσῃ τὴν διαγωγή του, ἢ τύχη μου καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ μὲ φύλαξε, ὅτι ἐγὼ δούλευα διὰ τὴν πατρίδα ἀθῶα). Ἐκεῖ ὁποῦ βήκαμε εἰς τὸ παλιόκαστρο μὲ τοὺς ὀλίγους, κ' ὡς ξένοι δὲν ξέραμε πούθε νὰ κάμωμε, καὶ θὰ κατανταίναμε εἰς τὸ Σαντάνι εἰς τὰ χέρια τῶν ἀναντίων μας, τότε ἐκεῖ ὁποῦ συλλογιώμαστε νὰ κινηθοῦμε, ἔρχεται ἓνας ἄνθρωπος μ' ἓναν τεσκερὲ ἀπὸ τὸν Σταϊκάκη καὶ μοῦ ἔγραφε μυστικῶς ὅτι ἦρθαν διὰ νυχτὸς ἐκεῖ καὶ οἱ φίλοι φοβερρίζουν χωρὶς ἄλλο ἐμένα καὶ νὰ πάρω μέτρα. Τότε παίρνω αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὸν δρόμον ἠῦρα κ' ἓναν ντόπιον ἀπὸ τὸ Σαντάνι, τὸν δένω καλὰ νὰ μὴ μοῦ φύγη, κ' ὄλο μέσα τὸ ποτάμι, ὅτι τ' ἄλλα τὰ μέρη τὰ ἔπιασαν οἱ ἀναντίοι, βήκαμε εἰς τὸ Μελιγαλά. Ἐκεῖ μας πλάκωσε ὁ Μητροπέτροβας, μᾶς ντουφέκισε τὸν πῆραμε μὲ τὰ μαχαίρια καμπόσο κυνηγώντας. Ἐπίασα μὲ τρόπον τοὺς σημαντικούς του χωριοῦ καὶ τοὺς ἔδεσα κ' ἐκείνους, πῆρα τοὺς λαβωμένους ὁποῦ ἔχα εἰς τὶς κούλιες τοῦ Μελιγαλᾶ, ἔστειλα ἓναν χωργιάτη καὶ εἶπε τοῦ Μητροπέτροβα, ἂν ἔβγουν καὶ μᾶς ντουφεκίσουνε, θὰ τοὺς κόψω ὄλους τοὺς δεμένους. Τότε δὲν μᾶς πείραξαν, κ' ὀληνύχτα πῆγαμε εἰς τὴν Σκάλα τὸ χωριόν. Ἦταν ὁ ἅγιος Φλέσιος ἐκεῖ καὶ οἱ σύντροφοι, τοὺς εἶπα ὅσα τοὺς τύχαιναν, καὶ διὰ νυχτὸς ἀναχωρήσαμε ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ τὰ Σαμπάσικα μέσα τῶν βουνῶν τὸν δρόμον, καὶ πέσαμε εἰς τὰ Καλύβια τῆς Τροπολιτζᾶς. Ἐκεῖ ἄφησα τοὺς ἄνθρώπους μου, ἦταν ὁ Βάσιος ἐκεῖ. Θέλησε νὰ τοὺς πολεμήσῃ ὁ Πάνος ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τὸν σκότωσαν. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα ὁποῦ χύθηκε Κολοκοτρωναϊκὸν διὰ τὴν λευτεριά τῆς Ἑλλάδος.

Αφοῦ ἄφησα τὸ σῶμα μου εἰς τὰ Καλύβια τῆς Τροπολιτζᾶς, πῆγα εἰς Ἀνάπλι τοὺς λαβωμένους καὶ εἶπα τὰ τρέχοντα κι' ὅτι τὸ μέρος τῆς Κυβέρνησης ἀδυνάτισε καὶ τ' ἀναντίον ἀξάνει. Εἶχαν στείλη εἰς Ἀθήνα, ὅταν ἔμαθαν ὅτι σηκώθη ἡ περισσότερη Πελοπόννησο ἀναντίον τῆς Κυβέρνησης, εἶχαν στείλη τὸν Ἀδάμη Δούκα νὰ φέρη εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν Γκούρα καὶ Καρατάσιον μ' ὅλους τοὺς καπεταναίους. Σὰν δὲν ἔκαμε τίποτας ὁ Δούκας (δὲν ἤθελε νὰ ἔμῃ ὁ Γκούρας, τὸ εἶχε γυρίση μὲ τοὺς ἀναντίους, δὲν κόταγε νὰ κάμη καὶ κίνημα ἐξ αἰτίας τῶν Καρατασσαίων ὅπου ἔταν εἰς τὴν Ἀθήνα, κ' ἐμεῖς ἀγροικιώμαστε μὲ τὸν Καρατάσιον καὶ Γάτζο κατὰ τὸν ὄρκον ὅπου ἔχαμεν εἰς τὴ Νύδρα, ὅταν ἤμαστε ἐκεῖ), μὲ προστάζει ἡ Κυβέρνηση νὰ πάγω εἰς Ἀθήνα νὰ μπάσω τ' ἀσκέρια μέσα τοῦ Καρατάσσου καὶ Γκούρα, ἐγὼ δὲν θέλησα. Ἦμουν ἔγγισμένος ἐξ αἰτίας τοῦ Παπαφλέσια, εἰς τὴν ἀπάτη ὅπου μο' ἔκαμε καὶ μοῦ πῆρε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τοὺς Κωσταντίνους, καὶ κιντόνεψα νὰ χαθῶ καὶ νὰ ντροπιασθῶ, καὶ μ' ἄφησε καὶ χωρὶς πολεμοφόδια, κι' αὐτὰ ἦταν δολερὰ κινήματα ὅσα ἐμένα. Μὲ περικάλεσε πολὺ ἡ Κυβέρνηση - ἤξερε ὅτ' εἶμαι φιλιωμένος μὲ τοῦ Καρατασσαίου- καὶ μο' ἔδωσε καὶ χρήματα νὰ μ' ἐλκύσῃ. Τοὺς εἶπα: «Θὰ πάγω, ἀλλὰ θέλω νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαιπραματευτῆς νὰ κάνωπραμάτεια τὴν πατρίδα μου διὰ χρήματα, δὲν ἔχω κρέας διὰ τὸ μακελλεῖόν. Διὰ τὴν στερέωση τῆς πατρίδος μου καὶ νόμους, διὰ ἔκεινο πεθαίνω, ὄχι διὰ ἄλλο. Καὶ οἱ Γύφτοι νὰ ἔχουν τὴν Κυβέρνησιν, ἐγὼ θὰ ὑποτάζωμαι. Χρήματα μάτα μου στείλετε κι' ὅταν ἤμουν μὲ τὸν Κολοκοτρώνη, δὲν τὰ δέχτηκα, ὅμως παραπονιῶμαι ὅτι ἐγὼ δουλεύω ἔλικρινῶς κι' ἄλλοι μ' ἐπιβουλεύονται». Μὲ παρακάλεσαν πολὺ. Ἔλαβα τὴν διαταγὴν καὶ κίνησα δι' Ἀθήνα τὶς 16 Νοεβρίου 1824.

Πῆγα εἰς Ἀθήνα, μίλησα πρῶτα τοῦ Γκούρα, ὡς φίλος μου παλιός, τοῦ εἶπα τὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος. Δὲν δέχτη τελείως. Δὲν τὸ ἔκρινε ἄλλο, νὰ τὸν βιάσω. Ἐφάγαμε εἰς τὸ κάστρο καὶ κατέβηκα κάτω, καὶ τοῦ εἶπα: «Ξαναμιλοῦμε». Ἀντάμωσα τοὺς ἀγαθοὺς πατριῶτες. Ἀφοῦ τοὺς ξηγήθηκα πὼς εἶναι ἡ πατρίς ἡ ἀχλιαν κατάστασιν κι' ὅσα μιλήσαμε ἔστην Νύδρα ὅλα αὐτεῖνοι οἱ ἐγλωιστὲς τὰ βαίνουν ἔστην ἐνέργεια, καὶ ἡ πατρίς κιντυνεύει, καὶ χύνεται ἀθῶον αἷμα, τότε προθύμως ἀποφάσισαν νὰ μποῦνε. Φέραμε καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς καπεταναίους ἐκεῖ, τοῦ Καρατάσιου κι' αὐτεῖνοι ἦταν πρόθυμοι ὅλοι, οἱ ἀθάνατοι, Ντουμπιώτης, Πηνειός, Βελέτζας, Ἀποστολάκης, Ζορμπὰς κι' ἄλλοι πολλοί. Ἀφοῦ ἐτοιμάζονταν αὐτεῖνοι νὰ φύγουν, μοῦ στέλνει ὁ Γκούρας νὰ σμιξῶμε, δὲν πῆγα. Τότε ἔρχεται κι' ἀνταμωνόμαστε. Τοῦ λέγω: «Σὰν δὲν θέλεις, μείνε». Μὲ περικάλεσε νὰ μὴν μαθευτῆ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι δὲν ἠθέλε ν' ἀκούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τῆς καὶ μπαίνει κι' αὐτός. Κ' ἐτοιμάστηκαν. Καὶ πᾶνε ἀπόξω- ἀπὸ τὴν Λεψίνα, διὰ τὴν Κόρθο.

Εἰς τὸν Ἀγιώργη, χωριὸ τῆς Κόρθος, ἦταν συνασμένοι πολλοὶ ἀναντίοι, οἱ Λονταῖγοι, οἱ Νοταραῖγοι, τοῦ Ζαῖμη, ὁ Νικήτας κι' ἄλλοι πολλοί. Αὐτεῖνοι ὅλοι οἱ δικοὶ μας, Καρατασσαῖοι κι' ὁ Γκούρας, πῆγαν διὰ ἐκεῖ κ' ἐγὼ τοῦ πελάγου δι' Ἀνάπλι. Πηγαίνοντας εἰς Ἀνάπλι, διόρισε ἡ Διοίκηση τὸν Κωλέτη διευθυντὴ κ' ἐμένα φρουρά του νὰ φυλάμε τὰ χρήματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπου ἔχε μαζί του ὁ Κωλέτης διὰ τοὺς μιστοὺς. Πήγαμε εἰς τὸν Ἀγιώργη, εἶχαν κάμη δυὸ τρεῖς πολέμους οἱ δικοὶ μας μὲ τοὺς ἀναντίους καὶ τοὺς χάλασαν τοὺς δικούς μας, ὅτι ἦταν κ' ἐκεῖνοι δυνατοὶ καὶ μέσα εἰς τὸ χωριόν, καὶ οἱ ἐδικοὶ μας ἔξω εἰς τὸ χιόνι. Ἐπιασαν καὶ μίαν μεγάλη διχόνοϊαν οἱ Καρατασσαῖοι μὲ τὸν Γκούραν καὶ γύρευαν νὰ γυρίσουν μὲ τοὺς ἀναντίους. Ὅτι ὁ Γκούρας

τὸν Καρατάσιον καὶ Γάτζο τοὺς ἄφησε πεζοὺς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὸν Ἀγιώργη κι' αὐτὸς εἶχε ἄλογα ἄδεια καὶ τὰ τράβαγε γεντέκια. Καὶ ἤθελαν νὰ γυρίσουνε μὲ τοὺς ἀναντίους, νὰ τοὺς πολεμήσουνε. Τότε πήγαμε ἐκεῖ μὲ τὸν Κωλέτη. Μαθαίνοντας ἐγὼ αὐτὸ, εἶχα ἓνα ἄτι δικό μου, τὸ χάρισα τοῦ Καρατάσιου. Τοὺς ἔκαμα ἓνα σκέδιον, τοὺς εἶπα: «Ἐδῶ οἱ ἀναντίοι εἶναι μέσα σὲ χωριὸν, σὲ φωτιά, σὲ κρασί κι' ἄλλα, ἐμεῖς ἔξω εἰς τὸ χιόνι – καὶ σὲ πολλή διχόνοια». (Ἦξερα τοὺς τόπους ἀπ' ὅταν ἦμουν μὲ τὸν Κολοκοτρώνη). Τοὺς εἶπα νὰ ῥθῆ ὁ Γκούρας κι' ὁ Καρατάσιος μ' ἐμένα καὶ οἱ ἄλλοι νὰ σταθοῦν μὲ τὸν Κωλέτη. Κ' ἐγὼ μὲ τὸν Γκούρα νὰ πᾶμε νὰ πιάσουμε τὰ Κλημαντοκαίσαρα, «κ' ἐσεῖς, ἀφοῦ κινηθοῦμε, νὰ εἰπῆτε »πᾶμε εἰς τὰ Τρίκκαλα καὶ ὅσ' ἄλλα τὰ μέρη τῶν Λονταίων κι' ἄλλουνῶν» καὶ τότε οἱ ἀναντίοι, μαθαίνοντας αὐτὸ, θὰ φύγουν διὰ νὰ πᾶνε διὰ προφύλαξιν τῶν σπιτιῶν τους. Καὶ τότε αὐτεῖνοι θὰ κινηθοῦν ὀμπρός, κ' ἐσεῖς ἀπὸ πίσου τοὺς κ' ἐμεῖς ἀπὸ ἔμπροστά, τοὺς χορεύομε εἰς τὸν κάμπον, κι' ὄχι νὰ μᾶς σκοτώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ σπίτια». Τότε βάλαμε τὸ σχέδιον σ' ἐνέργειαν. Πῆρα τὸν Γκούρα μὲ συνφωνίαν νὰ πᾶμε μαζὶ μέσα, εἰς τὰ Κλημαντοκαίσαρα, χωρὶς νὰ γυμνώσῃ ἀνθρώπους τ' ἀσκέρι του. Πήγαμε μέσα, αὐτὸν τὸν ἄφησα μ' ἀνθρώπους μου εἰς τὰ Κλημαντοκαίσαρα, ὅτι δὲν ξέραν, δὲν ματάειχαν ἔρθῃ εἰς Πελοπόννησον, κ' ἐγὼ ἔπασσα τὸ Ντούσια. Ἀφοῦ μας εἶδαν οἱ ἄνθρωποι ἄφησαν τὰ σπίτια τους ὅσ' τὴν διάκρισίν μας καὶ πῆραν τὰ χιόνια καὶ τὰ βουνά. Μία γυναῖκα εἶχε τὸ παιδί μισογεννημένον καὶ τὸ ἔβγαλαν παράωρα καὶ ἡ λεχῶνα πῆρε τὰ βουνά μὲ τοὺς ἄλλους, καὶ τελείωσε εἰς τὸ χιόνι. Τὴν ἄλλη ἡμέρα πῆγα μόνος μου ὅσ' τὸ βουνὸ καὶ τοὺς ὀρκίστηκα ὅτι δὲν θέλω τοὺς πειράξῃ. Καὶ ἦρθαν εἰς τὰ σπίτια τους. Καθίσαμε δεκαπέντε ἡμέρες ἐκεῖ. Καὶ δὲν μᾶς ἄφιναν νὰ φύγωμε, ὅτι μάθαιναν τί τράβαγαν τ' ἄλλα τὰ χωριά ἀπὸ ἑκείνους ὅπου ἔταν μέσα.

Ὁ Νοταρᾶς μαθαίνοντας τὸν Γκούρα εἰς Κλημαντοκαίσαρα, πῆγε καὶ τὸν ἔφερε εἰς Τρίκκαλα. Τὸν ἔπιασε αὐτὸς καὶ τοῦ πήρε καμπόσες χιλιάδες γρόσια, κι' ὁ Σοφιανόπουλος, ὁ συμβουλάτορας τοῦ Γκούρα (ὅτ' εἶναι κι' αὐτὸς, ὁ καλὸς ἄνθρωπος, εἰς τὸν Γκούρα καθὼς ὁ κόμητας Μεταξᾶς ὁποῦ ἔναι τοῦ Κολοκοτρώνη) πήρε, ὡς διερμηνέας τοῦ χιλια βενέτικα. Αφοῦ εἶδαν τὸ κίνημα διὰ Κλημαντοκαίσαρα, ὁποῦ πήγαμε μὲ τὸν Γκούρα, εὐτὺς ἄφησαν τὴν θέσιν τοῦ Ἀγιωργιοῦ καὶ πῆγε ὁ καθεὶς διὰ τὸ σπίτι του· καὶ διαλύθηκαν. Τὸ Νοταρόπουλον πῆγε εἰς Τρίκκαλα καὶ τὸ ἔστειλε ὁ Γκούρας εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Μπήκαν κι' ὁ Καραϊσκάκης, Σαφάκας, Πανουργιᾶς, Καλτζοδημῶς, Δουβουνιώτης, Σουλιῶτες, ἀφοῦ μάθαν ὅτι τῆς Ἀθήνας τὰ στρατέματα μπήκαν μέσα, τότε μπήκαν κι' αὐτεῖνοι, καὶ πέρασαν τὴν Βοστίτζα καὶ πῆγαν εἰς τὴν Κερπινή, εἰς τὸ σπίτι τοῦ κυρίου Ζαῖμη, καὶ ὁ Καραϊσκάκης τὸ κυβέρνησε, ὁποῦ δὲν τοῦ ἄφησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ οὔτε στάχτη μέσα, καὶ οἱ ἄλλοι πῆγαν εἰς τ' ἄλλα σπίτια καὶ χωριά.

Ὁ Καρατάσιος ἔκαμε μὲ τὸ σῶμα τοῦ κατὰ τὰ Λαγκάδια, κι' ὁ Κωλέτης, ὁ Γκούρας κ' ἐγὼ κι' ὁ Γκριτζώτης κατ' τὸ Γαστούνι. Ἐπὶ τὸν δρόμον ἀνταμώσαμε τὸν Χρῦσαντον Σισίνη μὲ καμπόσους ἀξιωματικούς. Τοὺς δώσαμε λόγον τῆς τιμῆς, ὀρκίστη ὁ Γκούρας ὅτι δὲν θέλει τοὺς πειράξωμε, (ὅτι αὐτὸς δὲν συμμετέχεταν εἰς αὐτὰ τὰ κινήματα· ὁ πατέρας τοῦ ἦταν καὶ οἱ ἄλλοι. Αὐτὸς ἦταν εἰς τ' ὄρδι τῆς Πάτρας ἀναντίον τῶν Τούρκων). Πρῶτος πῆγα ἐγὼ καὶ μπήκα μὲ τὸ σῶμα μου εἰς τὸ Γαστούνι, πῆγα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Σισίνη, εἶχε ὅλο τοῦ τὸ βίον μέσα.

Μὰ τὴν πατρίδα, ἓνα κοντύλι πῆρα νὰ γράψω κ' ἓνα μπάλωμα τζαρουχιῶν ἄφησα ἓναν στρατιώτη μου καὶ πῆρε. Σηκώθηκα καὶ πῆγα εἰς τὸ παζάρι νὰ ἡσυχάσω τοὺς ἀνθρώπους καὶ ν' ἀνοίξουν τ' ἀργαστήρια τους, καὶ βαστοῦσα τὴν ἡσυχίαν. Μπῆκε ὁ Γκούρας μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ εἰς τὸ σπίτι τοῦ Σισίνη καὶ τοῦ πῆραν ὅλο τοῦ τὸ βίον καὶ τὰ ζωντανά του καὶ τὰ πῆγαν εἰς τὴν Ἀθήνα. Καὶ τὰ μαγαζιὰ μὲ τὰ γεννήματα αὐτεινῶν κ' ὅλης τῆς συντροφιάς τὰ πῆραν ὅλα. Ἐγίχτηκαμε δι' αὐτὰ μὲ τὸν Γκούρα - ἦταν καὶ συμβουλές τοῦ Σοφιανόπουλου. Τότε γύρεψα ν' ἀναχωρήσω μὲ τὸ σῶμα μου, ὅτι τέτοιοι νόμοι δὲν μ' ἀρέσουνε, νὰ γυμνώνουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ πλοῦτη καὶ τιμῆ. Ἐκρίθη εὐλογον νὰ πάγω καὶ τὸ Σισινόπουλον εἰς τ' Ἀνάπλι εἰς τὴν Κυβέρνηση, περνώντας τὸ κ' ἀπὸ τὰ Λαγκάδια, ὅπου ἔταν ὁ Κωλέτης. Μὲ συμβουλεύει ὁ Σοφιανόπουλος κ' ὁ Γκούρας ἔστον δρόμον νὰ γυμνώσω αὐτὸ κ' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς του καὶ νὰ τὰ κάμωμε μερίδια, ἓνα ὁ Κωλέτης, ἓνα ὁ Φλέσιας, ἓνα ὁ Γκούρας, ἓνα ὁ Σοφιανόπουλος, ὁ συνβουλάτοράς του, κ' ἓνα ἐγώ. Καλὰ, τοὺς εἶπα, ὅ,τι θέλουν τὰ κάνω. Τὸν πῆρα νὰ φύγω διὰ νὰ ἀκολουθήσω ὅ,τι μὲ συνβούλεψαν. Καὶ ὅ,τι μο' λεγαν τοὺς ὑποσκόμουν. Ὅτι γύρευα νὰ μὴν εἶμαι μ' αὐτούς, ὅτι αὐτὰ ὅπου ἔβλεπα μὲ πείραζαν. Ὅτι τὴν ἐπανάστασιν μας θὰ τὴν καταστήσουμε ληστεία, καὶ ἡ πατρις κατάντησε ἡ παλιόψαθα τῶν ἀτίμων.

Πῆρα τὸ Σισινόπουλον μὲ τοὺς ἀξιωματικούς, καμμίαν τριανταριά ὅλοι, ὅπου ἀγωνίζονταν μὲ τοὺς Τούρκους νὰ λευτερώσουν τὴν πατρίδα κ' ἐμεῖς νὰ τοὺς γυμνώσουμε ἀδίκως καὶ παραλόγως! Θεέ, δῶσε μας γνώση κ' ἀρετὴ νὰ σωθοῦμε, νὰ μὴν χαθοῦμε παράωρα! Τοὺς πῆρα ὅλους αὐτούς - εἶχα τὸ σῶμα μου, ὡς τρακόσους πενήντα ἀνθρώπους,

τίμια παληκάρια καὶ καλοὶ πατριῶτες, καὶ τοὺς εἶχα σὲ μίαν καλὴ τάξη. Εἶπα καὶ τοῦ Σισίνη κι' ἀξιωματικῶν του νὰ μὴν ἔχουν καμμίαν ὑποψίαν ὅτι ἐγὼ θὰ τοὺς πειράξω μίαν τρίχα. Καὶ τοὺς ὀρκίστηκα ὡς τίμιος ἄνθρωπος. Οἱ ἄνθρωποι μου ἀφοῦ εἶδαν τ' ἀσκέρια τοῦ Γκούρα κι' ἀλλουνῶν ὁποῦ γύμνωναν τοὺς κατοίκους κ' ἐγὼ αὐτοὺς δὲν τοὺς ἄφινα, τότε κι' αὐτεῖνοι δὲν μ' ἄκουγαν εἰς τὸν δρόμον. Ἐν ἓνα χωριὸν πλησίον εἰς τὸ Τριπόταμον καμπόσοι ἀπὸ αὐτοὺς γυμνῶνουν τὸ χωριὸν χωρὶς νὰ μὲ στοχάζωνται ὡς μεγαλύτερόν τους. Φοβήθηκα μὴ μου γυμνώσουνε καὶ τὸ Σισινόπουλο κι' ἄλλους καὶ φανῶ ψεύτης κι' ἄπιστος. Τοὺς εἶπα νὰ πᾶνε εἰς ἄλλο χωριὸν καὶ ν' ἀκολουθοῦν ἀχώρια ἀπὸ ἡμᾶς. Ἀφοῦ γύμνωσαν αὐτεῖνοι τὸ χωριὸν, καὶ οἱ δυστυχησμένοι οἱ κάτοικοι παρουσιάζονταν ὅσ' ἐμένα καὶ κλαίγαν κ' ἐγὼ δὲν μποροῦσα νὰ τοὺς βοηθήσω, αὐτὸ ἦταν θάνατος διὰ ἐμένα. Πῆρα τὸ μπαγιράκι μου καὶ καμμίαν εικοσαριά, ὁποῦ εἶχα μάγκα εἰς τὸ κονάκι μου, κ' ἔφυγα κρυφίως, χωρὶς νὰ μάθουνε αὐτεῖνοι οἱ ἄτιμοι στρατιῶτες μου, καὶ κατεβαίνομε εἰς τὸ ποτάμι. Ἦταν κατεβασμένο, ὅτ' ἦταν χειμῶνας, τῶν Χριστουγεννῶν, ἐγὼ μὲ τὸ ἄτι μου κι' ἄλλα ζῶα δυνατά, κιντωνέσαμε νὰ περάσουμε. Ἀφοῦ οἱ στρατιῶτες μάθαν ὁποῦ ἔφυγα κρυφίως, ἀκολούθησαν κοντὰ μου. Εἰς τὸν δρόμον ἤϊραν τεσσέρους Πελοποννήσιους καὶ τοὺς πᾶνουν καὶ μὲ τὴν ἀράδα πέρασαν τοὺς μισοὺς ἀπὸ τ' ἀσκέρι εἰς τὸ νῶμο τους (οἱ ἄλλοι εἶχαν ζῶα καὶ πέρασαν). Ἀφοῦ τοὺς πέρασαν πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι – ἦμουν κ' ἐγὼ καὶ εἶχα φωτιά ἀναμμένη μὲ τὴν μάγκα μου καὶ τρώγαμε ψωμί – βλέπω ὅλη αὐτεῖνη τὴν τυραγνίαν ὁποῦ κάναν αὐτεῖνῶν τῶν τεσσέρων ἀνθρώπων, ὁποῦ τοὺς ἀφάνισαν εἰς τὸ ποτάμι καὶ καταμαύρισαν σὰν Ἀράπηδες ἀπὸ τὸ κρύγιον καὶ διὰ τὸ σπολλάτη ὁποῦ τοὺς σῶσαν ἀπὸ τὸ ποτάμι, εἶχαν καὶ κάτι ἄρματα καὶ τοὺς τὰ πῆραν κ' ἐκεῖνα καὶ τοὺς ἄφησαν γυμνοὺς, καὶ

κλαίγαν σὸν μικρὰ παιδιὰ, καὶ τρέμαν ἀπὸ τὸ κρῦον. Τοὺς λυπήθηκα πολὺ καὶ εἶπα ὅτι τὸ θερίον εἶπαν θερίον κι' ὁ ἄνθρωπος εἶναι χερότερος. Ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι εἶδαν ἐμένα, σκούζαν κι' ἀγαναχτοῦσαν ἀναντίον μου καὶ μὸ' λεγαν: «Μαθαίνοντας ὅτι περνᾷς ἐσὺ, ὁ Μακρυγιάννης, ὁποῦ ἔχεις τὴν μεγαλύτερη εὐταξίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους σου, μπιστευτήκαμε κι' ἀφήσαμε τὸ πράμα μας καὶ δὲν τὸ κρύψαμε, καὶ μᾶς γυμνώσετε, καὶ εἰς τὸ ποτάμι κιντωνέψαμε διὰ νὰ τοὺς περάσουμε, καὶ μᾶς πήρανε καὶ τ' ἄρματα μας καὶ σκουτιά μας καὶ τρέμομε, καὶ θὰ πουντιάσωμε». Περιποιήθηκα τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς εἶπα νὰ μοῦ δείξουν ἐκείνους ὁποῦ τοὺς γύμνωσαν. Ἀποφάσισα νὰ σκοτωθῶ μ' αὐτούς. Βάρεσα τ' ἄλογον, τοὺς ἔπιασα μὲ τὰ πράματα τῶν ἀνθρώπων, τοὺς πήρα μαζί μου ἐκείνους ὁποῦ ἔταν γυμνωμένοι καὶ τοὺς αἵτιους, πήγα εἰς τὸ χωρίον τὸ βράδυ, ὁποῦ θὰ κόνευα. Στέλνω καὶ κόβω βέργες καλὲς γερὲς κ' ἔστειλα καὶ ἦρθαν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοί. Τοὺς εἶπα: «Σᾶς ἔχω τόσα χρόνια τους περισσότερους, σᾶς ἄφησα ποτὲς ἀπλέρωτους ἢ νηστικούς; Ὅταν κάναμε ὡς πατριῶτες τὰ χρέη μας, καὶ οἱ πολῖτες μᾶς τίμαγαν καὶ μᾶς τάιζαν μ' εὐκαρίστησιν τους καὶ μᾶς δίναν κ' εὐκαριστήρια ἵστην Κυβέρνησή μας καὶ μᾶς πλέρωνε. Ὅταν φέρνεσαν τιμίως, ἦμουν κ' ἐγὼ ἀρχηγός σας, τώρα ὁποῦ γενήκετε τοῦ κεφαλιοῦ σας καὶ γυμνώσετε τὸ χωρίον, ὁποῦ μᾶς καρτέρεσαν οἱ ἄνθρωποι ὡς ἀδελφούς τους, οἱ χριστιανοὶ τοὺς χριστιανούς, τοὺς γυμνώσετε ἀπὸ τὸ βίον τους, τὰ ζωντανά τους κ' ἔχετε κοπάδια μαζί σας. Δὲν γένομαι ἐγὼ ἐσοᾶς πιστικός, σῦρτε νὰ βρῆτε ἄλλον ἀρχηγόν, εἴτε τὸν βίον τοῦ χωριοῦ καὶ ζωντανὰ νὰ ῥθοῦνε οἱ χωργιάτες νὰ τοὺς τὰ δώσετε χωρὶς- νὰ τοὺς λείψη τίποτας, κι' ὅταν μοῦ δώσουνε οἱ χωργιάτες αὐτεῖνη τὴν ἀπόδειξιν, τότε καθίστε μαζί μου. Εἶδέ, βρῆτε ἄλλον ἀρχηγόν. Κι' ὅ,τι λείπει ἀπὸ τὸ χωρίον θὰ εἰπῶ τῆς Κυβέρνησης νὰ τὰ κρατήσῃ ἀπὸ τοὺς

μιστούς σας, νὰ πλερωθοῦν οἱ ἄνθρωποι». Τότε στείλαμε καὶ ἦρθαν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ καὶ πῆραν τὸ πρᾶμα τους καὶ πῆρα ἀπόδειξη ἀπὸ τοὺς ἴδιους.

Τότε φέρνω ἐκείνους ὅπου γύμνωσαν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ποτάμι, βάνω τοὺς ἀξιωματικούς ἀπὸ πέντε καὶ βάσταγαν τὸν καθέναν. Ἐγὼ ἔδερνα. Σήκωσα τὶς πιστιόλες καὶ εἶπα: «Ὅποιος ἀπολύσει ἀπὸ αὐτοὺς ὅπου κρατοῦνε κανέναν, ἢ θέλει νὰ τοὺς ἴπερασιπστή, νὰ σιάση τ' ἄρματά του νὰ σκοτωθοῦμε, ὄχι νὰ γένουν ζῶα οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ ποτάμι νὰ τοὺς περάσουνε εἰς τὸ νῶμον καὶ ὕστερα διὰ τὴν καλωσύνη νὰ τοὺς γυμνώσουνε!». Τοὺς ἔβαλα κάτου τοὺς τέσσερους καὶ τοὺς βαστοῦσαν ἀπλωμένους. Μὲ τὴν ἀράδα τοὺς ἔδερνα ὅλους ὅσο ὅπου τοὺς πάγαινε τὸ αἷμα ἀπὸ τὸν κῶλον. Ἐγὼ γίνηκα χερότερα ἀπὸ αὐτοὺς, μάτωσαν τὰ χέρια μου, ἔκαμα τόσες ἡμέρες ἀστενῆς. Τότε τοὺς ἔβαλα εἰς τὶς προβιές, τοὺς πλέρωσα τὰ μηναιὰ τους, τοὺς ἔδωσα καὶ τὸ διαβατήριόν τους, τοὺς ἄφησα εἰς τὸ χωριόν, ὅσο ν' ἀναλάβουν νὰ τοὺς συγυρίζουν. Ἀπὸ τότε σᾶς λέγω, ἀδελφοὶ ἀναγνώστες, ποτέ μου ὡς τὴν σήμερον ἄτιμον κι' ἄρπαγον ἄνθρωπον δὲν εἶδα, κι' ὅπου πᾶνε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μου, τοὺς δέχονται οἱ κάτοικοι ὡς ἀδελφούς τους.

Τὸ Σισινόπουλον τὸ πῆγα εἰς τὰ Λαγκάδια. Μοῦ εἶπε ὁ Κωλέτης νὰ τοὺς γυμνώσω καὶ ν' ἀκολουθήσω καθὼς μοῦ εἶπε κι' ὁ Σοφιανόπουλος κι' ὁ Γκούρας νὰ γίνουν τὰ μερίδια, ὅμως τ' ἄλογα τὰ καλύτερα θέλουν αὐτεῖνοι. Τοῦ ὑποσκέθηκα ὅτι θ' ἀκολουθήσω αὐτὸ καὶ με μάλλωσε διατι ἀκόμα δὲν τὸ ἴκαμα. Τοῦ εἶπα: «Εἰς Νταούλη τὸ χάνι εἶναι ἓνα ρέμα, ἐκεῖ τοὺς γυμνώνω, εἶναι δυνατὸς καὶ παράμερος τόπος». Μείναμε

συνφωνοί, πήρα τούς ανθρώπους. Ἀπ' ὄξω τ' Ἀνάπλι εἶπα καὶ δώσαν τ' ἄρματά τους τῶν ἀνθρώπωνέ τους καὶ μπήκανε μέσα εἰς τ' Ἀνάπλι ξαρμάτωτοι, καὶ τούς παρουσίασα εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τούς εἶπα ποῦ ἦταν εἰς τ' ὄρδι τῆς Πάτρας καὶ πὼς ἀδίκως κατατρέχονται, «κι' ἐγώ, τούς εἶπα, τούς ἔφερα χωρὶς νὰ τούς πειράξω. Ἄν φταῖνε, ἄς τούς κάμουν οἱ νόμοι ὅ,τι θέλουν». Τούς ξηγήθηκα καὶ τὶς ὁδηγίες ὅπου ἔχα ἀπὸ τὸν Γκούρα καὶ Σοφιανόπουλον. Αὐτεῖνοι ὅ,τι μου εἶπανε δὲν μοῦ κακοφάνη, ὅμως ὁ Κωλέτης μὲ ψύχρανε καὶ μ' ἀπόλπισε, ὅτι ἔτζι δὲν θὰ κάμωμε νόμους. Ὅτι οἱ νόμοι θὰ παλουκώσουν τούς κακοῦς, καὶ κρίμα ὅπου σκοτωνόμαστε, κι' ἀνάθεμα τούς αἴτιους τοῦ ἐφύλιου πολέμου καὶ τῆς πατρίας, ὅπου κατάντησαν τὸ Ἕθνος σὲ ἄχλιαν κατάστασιν.

Πῆρα ὄλους αὐτούς, τὸ Σισινόπουλον κι' ἀξιωματικούς, εἰς τὸ κονάκι μου καὶ συνκατοικοῦσαμε μαζί καὶ τρώγαμε. Εἶπα τῆς Κυβέρνησης ὅτι ἐγὼ σὲ ἐφύλιον πόλεμον, καὶ νόμους φκειάνοντας, δὲν ματαμπαίνω, μπεζέρισα, νὰ μοῦ δώσουνε μίαν διαταγὴ νὰ πάγω εἰς Ρούμελη ν' ἀγωνιστῶ διὰ τούς Τούρκους, εἰδὲ νὰ διαλύσω τὸ σῶμα μου, «ἢ βάλτε ἄλλον κ' ἐγὼ κάθομαι ὡς ἀπλὸς πολίτης, ὅμως διὰ ἐφύλιον πόλεμον διαταγὴ δὲν μάτα ἀκούγω». Μοῦ εἶπαν νὰ λάβουν σκέψη δι' αὐτό, καὶ τὸ σῶμα μου νὰ τὸ τοποθετήσω εἰς τὰ χωριά, εἰς τ' Ἄργος.

Τὸν Κολοκοτρώνη καὶ συντροφιὰ τοῦ τούς πιάσανε ὄλους καὶ τούς στείλαν εἰς τὴ Νύδρα, εἰς τὸν Ἀγιά. Φέραν καὶ τὸν Γεροσισίνη. Ἐγὼ ἔλειπα εἰς τὰ χωριά μὲ τὸ σῶμα μου. Πιάνει τὸν Γεροσισίνη καὶ Σισινόπουλον ὁ ἅγιος Παπαφλέσας ὑπουργὸς (εἶδε ὅτι ἔλειπα ἐγώ) καὶ

τούς βάνει ὅς ἓνα παλιοκάικον μὲ χωρὶς δοῦλο καὶ σκουτιὰ καὶ τοὺς στέλνει διὰ τὴ Νύδρα, πάνει πρῶτα καὶ τοὺς γυμνώνει αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀξιωματικούς τους. Τοὺς πῆραν τὸ βίον τους καὶ τ' ἄλογά τους, μοῦ τὸ παράγγειλαν ἐμένα. Πῆγα εἰς Ἀνάπλι, ἔμαθα αὐτό, πῆγα εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς μίλησα χοντρά καὶ πατριωτικά: «Ἐγὼ, τοὺς εἶπα, μικρὸς ἄνθρωπος δὲν καταδέχτηκα νὰ γυμνώσω αὐτούς, ἀλλὰ ξοδιάζω ἐξ ἰδίων μου ὡς ἀδελφὸς τους καὶ τοὺς ἔχω εἰς τὸ κονάκι μου κι' αὐτὸ τὸ κάνω, ὅτ' εἶναι ξένοι ἄνθρωποι ἐδῶ, Εὐρωπαϊγοὶ ὁποῦ μας παρατηροῦν, καὶ θέλω νὰ βλέπουν ὅτι κι' ὄντως διψᾶμε διὰ λευτεριά καὶ νόμους, κι' ὄχι ὅτ' εἶμαστε ἄρπαγες». Τοῦ κακοφάνει τοῦ Φλέσια καὶ τῶν ἀλλουνῶν ὁποῦ δὲν τοὺς ἄκουσα νὰ γυμνώσω τοὺς συναγωνιστᾶς, καὶ τοὺς γύμνωσε αὐτὸς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς Κυβέρνησης. Τότε, εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὁ Κουντουργιώτης δὲν ἤξερε αὐτὸ καὶ διατάττει τὸν Παπαφλέσια νὰ δώσῃ πίσου τὰ εἰδίσημα τῶν ἀλλουνῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ ἔδωκε βρισῆς, ὁποῦ δὲν τις ἔδινε τοῦ δούλου του. Κ' εὐτὺς τὰ ἔδωσε ὅλα τὰ εἰδίσηματά τους. Καὶ πιαστήκαμε μὲ τὸν Παπαφλέσια οἱ δύο μας, ὅπου γενήκαμε ἀπὸ ἀσπροῦ. Κ' ἔπεσα σὲ ὄλουνην αὐτεινῶν τὴν ὄργη.

Ὅσα χρήματα πῆγαμε ἔξω νὰ πλερώσουμε τοὺς ἀνθρώπους, ὁποῦ τὰ εἶχε ὁ κύριος Κωλέτης, ἔβαλε φύλακά τους τὸν μπατζανάκη τοῦ Γκούρα τὸν Κατζικοστάθη, καὶ γιόμωσε τὸν Γκούρα ὁ Κωλέτης λίρες, τοῦ γιόμωσε τὸ δισάκκι του ἀπὸ αὐτὲς κι' ἀπὸ τὰ λάφυρα τοῦ Νοταρᾶ καὶ Σισίνη κι' ἀλλουνῶν. Τὸ ἴδιον καὶ τὸν Κατζικοστάθη. Ἀφοῦ τοὺς ἔκαμε αὐτεῖνη τὴν καλωσύνη ὁ Κωλέτης, τὸν πωλημένον ἄνθρωπον κι' ἄρπαγον τὸν ἔκαμε ἀρχηγὸν νὰ πάγῃ ἀναντίον τοῦ Δουσσέως - κι' ὁ Σοφιανόπουλος συνβουλάτορας. Αὐτὸ μαθαίνει ὁ Δουσσέας, ἄλλο δὲν εἶχε καταφύγιον νὰ σταθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, σηκώνεται καὶ πάγει εἰς τοὺς

Τούρκους, καὶ γίνεται μὲ τὸ στανιὸν Τούρκος νὰ γλυτώσῃ. Καθὼς ἔκαμε ὁ Μαυροκορδάτος τὸν Βαρνακιώτη κι' ἄλλους καὶ πῆγαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ γλύτωσαν, ἔτζι πάγει κι' ὁ δυστυχῆς Δυσσέος. Ἦρθε τοῦτες τὶς ἡμέρες ἐδῶ ὁ Γκούρας, γιόμωσε τὸ δισάκκι τοῦ λίρες, ἐπικύρωσε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνηση ἄλλες ὀχτακόσες χιλιάδες γρόσια, ὅτι κάνει νὰ λάβῃ ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἀκόμα, κι' ἀχώρια μουκατάδες Ἀθήνας, Φήβας, Λιβαδειᾶς καὶ τὰ ἐξῆς. Κι' ὅλο τὸ φουσάτο ὁποῦ πλερώνει ποτέσ δὲν εἶναι διακόσιοι πενήντα ἄνθρωποι, τὸν ἕναν εἰς τὴν πλερωμὴ τὸν κάνει δέκα.

Πήγανε ἀναντίον τοῦ δυστυχῆ Δυσσέα. Ἀκούγοντας ὅτι ἔρχεται ἀναντίον τοῦ ὁ δικός του ὁ Γκούρας, τὸ παιδί του, ὁποῦ αὐτὸς τὸν δόξασε, μπιστεύτηκε καὶ βῆκε καὶ παραδόθη εἰς τὸ παιδί του. Τὸν πῆγε εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ τὸν σκότωσε. Τελείωσε πλέον ὁ κύριος Κωλέτης κι' ἀπὸ τὸν τρίτον ἀντίζηλόν του. Δυσσέα Ἀντρίτζο, Ἀλέξη Νοῦτζο, Χρήστο Παλάσκα καὶ τοὺς τρεῖς τοὺς σκότωσε.

Ἡ Κυβέρνηση, ὅταν πῆγαμε διὰ τοὺς ἀναντίους νὰ τοὺς πολεμήσουμε, μᾶς εἶπε, διὰ νὰ τοὺς ἀδυνατίσουμε, ὅσους ἀνθρώπους μπορέσουμε νὰ τοὺς τραβοῦμε ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς πλερώσωμε ἐξ ἰδίων μας καὶ ὕστερά μας πλερώνει ἡ Κυβέρνηση καὶ τοὺς βαστάγει ἀπὸ τοὺς καταλόγους τῶν ἀναντίων. Πῆρα κ' ἐγὼ καμπόσους τοῦ Νοταρᾶ ἀνθρώπους καὶ τοῦ Σισίνη. Ὁ Κουντουργιώτης πῆγε εἰς τὴ Νύδρα κι' ἄφησε εἰς τὸ ποδᾶρι του τὸν Ἀναγνώστη Οἰκονόμο Νυδραῖο. Τοῦ εἶπα νὰ μοῦ δώσῃ αὐτοὺς τοὺς μιστοὺς νὰ πλερώσω τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ λάβω κι' ὅ,τι ἔδωσα. Λέγει τοῦ Παπαφλέσια, μοῦ δίνει τοὺς παράδες,

ὅ,τι μὲν ἔκανε, ὅμως νὰ τοῦ χαρίσω τις πιστιόλες μου, ὅτι τις λιμπίστη. Τοῦ παράγγειλα κ' ἐγὼ νὰ τοῦ γαμήσω τὸ κέρατο, ὅχι θὰ τοῦ δώσω τ' ἄρματα μου, ὅπου τὰ ἔχω ἀπὸ δεκοχτῶ χρονῶν παιδί. Τὸν μούτζωσα καὶ δὲν τοῦ ξαναμίλησα. Πῆγε κι' ὁ Κωσταντῆς Λευκάδιος καὶ τοῦ ζήτησε τοὺς μιστοὺς, καὶ τοῦ πήρε τις πιστιόλες του. Κ' εἶχε ξύλινες ἑστὸ ζουνάρι του, τὸν ρώτησα καὶ μοῦ τὸ εἶπε. Ὅριστε κι' Ἀρβανίτικη ἀρετή. Ὡς τώρα εἶχαμε Βλάχικη, Κεφαλλονίτικη, Φαναργιώτικη ὀριστε κι' Ἀρβανίτικη. Νὰ δικαιοσύνη, νὰ κυβερνῆται τῶν νέων Ἑλλήνων!

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον ἕβδομον

Αποστολή τοῦ Μακρυγιάννη εἰς Ἀρκαδιάν ὡς πολιτάρχου μετ' ἐκτελεστικῆς δυνάμεως. - Απόβασις Αἰγυπτίων εἰς Μεσσηνίαν. - Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Γ. Κουντουριώτην εἰς Μεσσηνίαν. - Δυσαρέσκειαι Ῥουμελιωτῶν. - Παρασκευαί πρὸς ἐκστρατείαν τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἀντίδρασις τοῦ διοικητοῦ Ἀρκαδίας κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ῥαδιουργία ἀρχιερέως κατὰ τῆς στρατολογίας αὐτοῦ. - Ὁ Κατοῆς Μαυρομιχάλης ἀποστέλλεται ὑπὸ τῆς πολιορκουμένης φρουρᾶς τοῦ Νεοκάστρου πρὸς τὸν Μακρυγιάννην. - Ὁ Μακρυγιάννης εἰς Παλαιοὺς Ναυαρίνους. - Ἐχθροπραξίαι πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους. - Ὁ Μακρυγιάννης εἰσέρχεται εἰς Νεόκαστρον. - Ἐξελθὼν πάλιν μάχεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν εἰς Π. Ναυαρίνους. - Δυσαρέσκειαι τῆς φρουρᾶς τοῦ Νεοκάστρου κατὰ τοῦ Κουντουριώτου. - Ἐξευμένισις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Απόβασις Αἰγυπτίων εἰς Σφακτηρίαν. - Ἦττα τῶν ἐπ' αὐτῆς Ἑλλήνων. - Ἔξοδος τῆς φρουρᾶς τοῦ Νεοκάστρου. - Παράδοσις τῶν Παλαιῶν Ναυαρίνων. - Λυσσώδης κατὰ τοῦ

Νεοκάστρου επίθεσις. - Προτάσεις παραδόσεως. - Απαράδεκτοι απαιτήσεις τῆς φρουρᾶς. - Καταपुरοβολισμὸς τοῦ φρουρίου ἐκ τῶν πλοίων. - Λειψυδρία ἐν τῷ φρουρίῳ. - Συνέντευξις ἐπιτροπῆς τῆς φρουρᾶς πρὸς τὸν Ἰμβραῖμ. - Διάλογος τοῦ Μακρυγιάννη μετ' αὐτοῦ. - Διαπραγματεύσεις τῶν ὄρων τῆς παραδόσεως. - Ἐναρξις τῆς παραδόσεως. - Δολία διαγωγή τοῦ Ἰμβραῖμ. - Ἐπιβίβασις τῆς παραδοθείσης φρουρᾶς εἰς Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα. - Παρασπονδία τοῦ Ἰμβραῖμ. - Ἐπεισόδιον εἰς τὸν Μακρυγιάννην ἐπὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ πλοίου. - Ἄφιξις εἰς Καλαμάταν. - Μετάβασις τὸν Μακρυγιάννη εἰς Τριπολιτοᾶν. - Αἰτήσεις τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν. - Ὁ Μακρυγιάννης ἐν Ναυπλίῳ.

Τῆς Κυβερνήσεως τῆς ζητοῦσα διαταγὴ νὰ βγῶ εἰς τὴν Ρούμελη, νὰ φύγω ἀπὸ ἔδω μέσα, ὅτι μπεζέρησα, καὶ ὑποσκέθη νὰ μὲ διατάξη νὰ πάγω εἰς Ρούμελη. Τότε ἤρθε ἀναφορὰ ἀπὸ τῆς Ἀρκαδιᾶς τοὺς κατοίκους καὶ μὲ ζητοῦσαν νὰ μὲ στείλῃ ἡ Κυβέρνησις νὰ πάγω μ' ἐκτελεστικὴ δύναμη ἐπὶ τὴν Ἀρκαδίαν. Ὅτι ὅσα τοὺς εἶπα ὅταν πῆγα εἰς τὸ Λιάτανι, καὶ τοὺς σύναξα καὶ τοὺς μίλησα – ὅπου θὰ τοὺς πλακώσουν Καραϊσκαῖοι, Καρατασσαῖοι, Σουλιῶτες κι' ἄλλοι, «καὶ θ» ἀφανιστῆτε, ὅμως νὰ κλίνετε εἰς τὴν Κυβέρνησιν – αὐτοὶ ἄκουγαν τὸν ἅγιον Πρωτοσύγκελον, τὸν συνβουλάτορα τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ τὸν Γληγοριάδη καὶ τοὺς πρόκοψαν, ἄλλοι πᾶνε εἰς τὴ Νύδρα, καὶ τ' ἀσκέρια, ὅπου ἔναι μέσα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ χωρὶὰ τοὺς γιομάτα, τοὺς γυρεῖουν τῶν Ἀρκάδιων φακὶ εἰς τὸ σουφλί. Αὐτεῖνη τὴν καλωσύνη τοὺς κάμαν οἱ καλοὶ πατριῶτες, ἀφάνισαν τὴν πατρίδα γενικῶς κάθε ὀλίγον μὲ τοὺς ἐφύλιους πολέμους καὶ νέες φατρίες καὶ σκοτωμούς. Κι' ἀφανίστηκαν κ' οἱ κάτοικοι ὅλοι. Ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις μὲ διάταξε χωρὶς ἄλλο νὰ πάγω εἰς

τὴν Ἀρκαδιά, ἐγὼ ἤθελα νὰ πάγω εἰς Ροῦμελη. Ἦρθαν κι' Ἀρκάδιοι ἐπίτηδες στελμένοι, μὲ περικάλεσαν κι' ὅσοι σημαντικοὶ Ἀρκάδιοι εἶναι εἰς τ' Ἀνάπλι, ἀποφάσισα νὰ πάγω, καὶ τὰ 1825 Φλεβάριον μῆνα πῆγα εἰς τ' Ἀρκαδιά. Διάλεξα διακόσους ἀνθρώπους, ἔδιωξα τὴν σαβούρα καὶ πῆγα μ' αὐτούς. Πηγαίνοντας, τὴν ἄλλη ἡμέρα μαθαίνομε ὅτι ὁ Μπραΐμης ξεμπαρκάρισε εἰς τὰ κάστρα Μοθώνη, Κορώνη καὶ Νιόκαστρο. Πρὶν μαθευτῆ τὸ βγάσιμο τοῦ Μπραΐμη εἰς τὰ κάστρα, ἐκρίθη εὐλογον ὅσα ἀσκήρια ἦταν διὰ τοὺς ἀναντίους εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ συναχτοῦνε ὅλα κι' ἄλλα ἀπὸ τοὺς κατοίκους, νὰ γένη μία μεγάλη δύναμη καὶ νὰ κινηθοῦμε διὰ τοὺς Τούρκους τῆς Πάτρας. Καὶ συνάχτηκαν περίτου ἀπὸ δεκάξι χιλιάδες, καὶ κεφαλὴ ὁ Κουντουριώτης, καὶ ἦταν εἰς τὴν Μεσσηνίαν ὁποῦ συνάζονταν καὶ εἰς τὴν Ἀρκαδιά. Καὶ στείλαν καὶ πολεμοφόδια καὶ ζαῖρέδες. Καὶ ἦταν μὲ τὸ καράβι τοῦ Τζαμαδοῦ κι' ἄλλα καράβια εἰς τὸ λιμάνι τοῦ Νιόκαστρο. Ἡ δυστυχία εἶναι ὅτι οἱ δυὸ μεγαλοκέφαλοι μας Μαυροκορδάτος καὶ Κωλέτης ζηλεύει ἕνας τὸν ἄλλον, κι' ὅ,τι καλὸ κάμη ὁ ἕνας ἀπὸ αὐτούς τὸ χαλάγει ὁ ἄλλος. Διὰ νὰ μὴν πάγη ὁ Κωλέτης, καθὼς ἦταν διαταμένος, μὲ τοὺς Ρουμελιῶτες, τὸ χάλασε αὐτὸ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἔνεργησε καὶ πάγει κεφαλὴ ὁ Κουντουργιώτης. Κι' αὐτὸ τὸ σκέδιον ἦταν τοῦ Μαυροκορδάτου, νὰ μὴν γένη τίποτας καλὸ εἰς τὴν πατρίδα, καθὼς δὲν ἔγινε.

Διορίζεται ὁ Κουντουργιώτης, διορίζει καὶ τὸν Σκούρτη τὸ Νυδραῖον ἀρχιστράτηγόν του, κι' ὅσο ἤξερε ὁ ἕνας ἤξερε κι' ὁ ἄλλος ἀπὸ πόλεμον. Τότε μπῆκαν σὲ δυσαρέσκεια ὅλοι οἱ σημαντικοὶ ἀρχηγοὶ ὁποῦ ἔταν ἐκεῖ, ὁποῦ εἶδανε τὸ Σκούρτη ἀρχιστράτηγον ἀπάνου- εἰς τὸν Καρατάσιον, εἰς τὸν Καραϊσκάκη, εἰς τὸν Χατζηχρήστο, εἰς τὸν Τζαβέλα

καί εἰς τοὺς ἄλλους. Ὁ Κουντουριώτης, κουτός, ἀφοῦ εἶδε ὅπου ἔναι αὐτὸς ἀμαθὴς ἀπὸ αὐτά, ἀντὶς νὰ βάλῃ ἀρχηγὸν νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα κι' αὐτὸς νὰ δοξαστῇ, κατὰ δυστυχίαν ἀπὸ τὸ «ὅμως» δὲν ξέρει ἄλλο, καὶ ἔβαλε τὸν Σκούρτη νὰ διοικήσῃ καὶ νὰ ὀδηγήσῃ καὶ τοὺς ἀρχηγούς τῆς ξηρᾶς ὁ θαλασσινός, ἀπλὸς ἀξιωματικὸς – οὔτε καὶ τῆς θάλασσας τὸν πόλεμον δὲν τὸν γνόριζε καλά. Ἔλεγε τῶν στεργιανῶν, «Ὅρτσα, πότηζα!» Ἐκεῖνοι ἔλεγαν «Τί λέγει αὐτός, γαμῶ τὸ καυλί τ' ;» Τέλος πάντων ὁ πατριωτισμὸς ὅλων αὐτεινῶν καὶ τῆς συντροφιάς τους, ἡ ψύχωση τῆς φιλίας καὶ ἡ διαίρεση κι' ὁ ἐνφύλιος πόλεμος καὶ ἡ διχόνοια τῶν μεγαλοκέφαλων Κωλέτη καὶ Μαυροκορδάτου, διὰ νὰ μὴν δοξαστῇ ὁ ἓνας καὶ χάσῃ ὁ ἄλλος, καὶ τὸ «ὅμως» τοῦ Σκούρτη καὶ τὸ «καυλί» τῶν Ρουμελιῶτων – ὁ Μπραϊμης μπῆκε στὴ Πελοπόννησο καὶ τὴν ἔκαμε γῆ Μαδιάμ ὄχι ἀπὸ τὴν παληκαριὰ τῶν Ἀράπηδων, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ ὅπου λέγω. Δεκάξι χιλιάδες ἀσκέρια, τὸ ἄνθος τῶν Ἑλλήνων, Ρουμελιῶτες, Πελοποννήσιοι – ὕστερα βγάλαν καὶ τοὺς ἀρχηγούς τους ἀπὸ τὴ Νύδρα – Σπαρτιάτες κι' ἀπ' ἄλλα μέρη, ὅλοι αὐτεῖνοι κάθονταν εἰς τὶς Χῶρες καὶ εἰς τ' ἄλλα χωριά καὶ τρώγαν ἀρνιὰ καὶ κόττες, κι' ὁ Ἀράπης ὅταν τοὺς εὔρισκε τοὺς ξεποδάριαζε κυνηγώντας. Αὐτὰ κάνει ἡ διαίρεση καὶ ἡ διχόνοια.

Ἀφοῦ ἤμουνε εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἄκουγα τὸν πρόβοδον τῶν Ἀράπηδων, ντρεπόμουν νὰ καθίσω μὲ τὶς γυναῖκες, μὲ τρακόσιους ἄντρες διαλεχτοὺς ὅπου ἔχα. Τὸ λέγω τοῦ διοικητῆ τῆς Ἀρκαδιᾶς, νὰ τοῦ ἀφήσω ἓναν ἀξιωματικὸν μὲ πενήντα ἀνθρώπους καὶ νὰ πάγω μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν ἀνάγκη τῆς πατρίδος. Μ' ἀποκρίνεται: «Δὲν ἔχεις νὰ πᾶς πουθενά, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ ἑκείνους ὅπου κατεβάζω κι' ἀνεβάζω στρατηγούς». Ἦταν ἓνας μπαρμπέρης, φίλος τοῦ ἀρχηγοῦ

Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πρωτοσύγκελου κι' ἄλλουνῶν. Ἐγὼ ἔλεγα νὰ πάγω νὰ σκοτωθῶ μὲ τοὺς ὀχτροὺς, αὐτὸς γύρευε νὰ μοῦ γκρεμίση τὸν βαθμὸ μου. Τοῦ μίλησα δι' αὐτό, τοῦ κακοφάνη. Εἶπε ἐνοῦ ἀνιψιοῦ του ὁποῦ ἔχε εἰς τὸ ψωμί καὶ γεμεκλίκια καὶ μᾶς τὰ ἔκοψε. Πῆγα καὶ τὸν ἔπιασα καὶ τὸ ἔδωσα ἓνα ξύλο διὰ πεθαμὸν, κι' ἂν δὲν πήδαγε ἀπὸ τὸ παλεθῦρι κάτω ὁ διοικητής, δὲν ξέρω ἂν ἔμενε ζωντανός. Τότε ἀγόρασα πολεμοφόδια ἐξ ἰδίων μου καὶ πῆρα διακόσους πενήντα ἀνθρώπους καὶ πῆγα εἰς τοὺς Γαργαλιάνους. Στέλνω ἓναν τεσκερὲ καὶ μαζώνονται Ἀρκάδιοι περίτου ἀπὸ χίλιοι- ἑξακόσοι ἄνθρωποι, χώρα καὶ χωριά - τέτοιοι ἀγαθοὶ πατριῶτες εἶναι αὐτεῖνοι οἱ μικροὶ, φιλόπατροι, οἱ κεφαλῆς τοὺς ἄναντροι καὶ κακῆς ψυχῆς, οἱ πρῶτοι τους. Ἀφοῦ συναχτήκαμε τόσοι, ἔστειλα εἰς τὸν Κουντουργιώτη νὰ μοῦ στείλη πολεμοφόδια, ἔγραψα καὶ ἴστην Ἀρκαδιὰ νὰ μοῦ στείλουν καμπόσα τζαπιᾶ καὶ φκυάρια καὶ ζαῖρὲ νὰ πᾶμε διὰ νυχτὸς νὰ πιάσουμε τὴν Γιάλοβα, ὁποῦ ἔναι πλησίον τοῦ Νιόκαστρου. Ἀφοῦ ἐτοίμαζα αὐτά, ἔρχεται ὁ Δεσπότης τῆς Ἀρκαδιᾶς κι' ἀνακατῶνει τοὺς ἀνθρώπους καὶ μπαίνουν σὲ μία διχόνοια κι' ἀνεμένω μόνον μὲ τὸν Ἀναγνώστη Παπατζῶρη, γενναῖον καὶ τίμιον πατριώτη. Ἐμεινε αὐτὸς κι' ἄλλοι καμπόσοι ἀξιωματικοὶ Ἀρκάδιοι ὡς ἑκατὸ ἄνθρωποι. Τοὺς ἄλλους τοὺς ἔβαλε εἰς διχόνοια ὁ Δεσπότης, τοὺς ἤθελε νὰ πᾶνε μαζὶ του καὶ δὲν τὸν θέλανε. Καὶ διὰ νυχτὸς σκόρπησαν. Πιάστηκα μὲ τὸν ἅγιον, τὸ κακό, μο' ἔβαλαν καὶ τοὺς δικούς μου ἀνθρώπους εἰς διχόνοια. Τέτοιοι κακοὶ πειρασμοὶ στάθηκαν. Καθὼς ἔμαθα ὕστερα, δὲν ἤθελαν νὰ πάγω εἰς τοὺς Ἀράπηδες νὰ μὴν ἀδυνατίση ἡ πατρίδα τους καὶ μποῦνε οἱ Τοῦρκοι μέσα.

Σὲ ὀλίγες ἡμέρες ἦρθε τοῦ Πετρόμπεγῆ ὁ ἀδελφὸς ὁ Κατζῆς εἰς τοὺς Γαργαλιάνους καὶ μ' ἀντάμωσε καὶ μοῦ λέγει: «Ἦμουν εἰς τὸ Νιόκαστρον κ' ὁ Μπραῖμης μας ἐστένεψε πολὺ, μᾶς ζύγωσαν οἱ Ἀράπηδες ἀπὸ κάτου ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ δὲν μᾶς ἀφίνουν νὰ ρίξωμε κανονιά. Καὶ δὲν κοιμώμαστε οὔτε νύχτα, οὔτε ἡμέρα καὶ γυρεύουν νὰ μᾶς πιάσουνε καὶ τὸ Παλιόκαστρο, τοὺς Παλιοβαρίνους. Κι' ἂν πιάση αὐτεῖνη τὴν θέση, τὸ Νιόκαστρο κιντونهύει, ὅτι δὲν ἔχομε νερὸ μέσα. Μ' ἔστειλαν οἱ πολιορκημένοι καὶ πῆγα εἰς τὸν Κουντουργιώτη ὁποῦ ἔναι εἰς τὴς Χῶρες μὲ δεκάξι χιλιάδες, τοὺς εἶπα αὐτό, δὲν πηγαίνει κανένας. Ἦρθα καὶ ἔσένα νὰ εἰπῶ αὐτὸ τὸ κακὸν ὁποῦ θὰ γένη εἰς τὴν πατρίδα, θ' ἀφήσουνε τὸ κάστρο νὰ φύγουν, ἂν δὲν πάγη δύναμη». Τοῦ λέγω: «Πάγω ἐγὼ καὶ πᾶνω τοὺς Ἀβαρίνους νὰ μὴ γένη αὐτὸ τὸ δυστύχημα τῆς πατρίδος, καὶ στείλε εἶδησιν τῶν πολιορκημένων νὰ βαστήξουν ὅσο νὰ πάγω». Ἔστειλε ὁ Κατζῆς, τοὺς παράγγειλα κ' ἐγὼ. Παίρνω ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς μιλῶ τὴν ἀνάγκη τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἐτοιμαστοῦμε. Οἱ μισοὶ ἦταν ὑπὲρ ἐμοῦ, νὰ πᾶμε, οἱ μισοὶ γύρευαν μιστοὺς, καὶ «ἡ Κυβέρνηση, μόλεγαν, δὲν μᾶς διόρησε διὰ τοὺς Ἀράπηδες, μᾶς διόρισε διὰ τὴν Ἀρκαδιά». Λόγον σὲ λόγον, πιάσαμε πόλεμον ἀναμεταξύ μας, ἦρθε ὁ Κατζῆς μας ξεχώρισε. Ἐσύχασαν. Βάσταξα τὸ μπαγιράκι κ' ἐκείνους ὁποῦ ἔταν παληκάρια καὶ πατριῶτες, τοὺς ἔβαλα πλησίον εἰς τὴν ἐκκλησιά, εἰς τὰ σπίτια. Τὰ μεσάνυχτα περνώντας, ἔστειλα καὶ πῆρα τὸν παπὰ καὶ μᾶς ξεμολόγησε καὶ λειτρούγησε καὶ μεταλάβαμε. Καὶ πῆραμε τὸν ἀθάνατον Ἀναγνώστη Παπατζῶρη, ὁποῦ ἔξερε τὸν δρόμον, καὶ τὴν αὐγὴν ξημερώσαμε εἰς τοὺς Παλιοβαρίνους. Ἄφησα τὸν Παπατζῶρη ἀπὸ τὸ πέρα μέρος, ὁποῦ ἔναι ὁ ἄμμος τῶν Ἀβαρίνων, κ' ἐγὼ πῆγα ἀπὸ τὸ στόμιον, ὁποῦ ἔναι ἡ

Σφαχτηρία τὸ νησί καρσί, καὶ φκείασαμε τὰ ταμπούρια μας. Τὸ δειλινὸ ἦρθαν καὶ οἱ φιλόζωοι ὁποῦ μας πολέμησαν εἰς τοὺς Γαργαλιάνους.

Ἀφοῦ φκείασαμε τὰ ταμπούρια μας, τοὺς κιοτῆδες, ὁποῦ ἀνακάτωναν τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἔστειλα εἰς τὸ Παλιόκαστρο νὰ φκείασουνε ἔμπρός εἰς τὴν πόρτα ταμπούρια κι' οὔθε ἦταν χαλασμένο. Ἦταν καὶ μία παλιοστέρνα κ' ἔβαλα καὶ κουβάλησαν καμπόσο νερὸ καὶ ρίξαμε μέσα. Κ' ἔβαλα ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κ' ἔμασαν ξύλα, νὰ εἶναι διὰ δέκα φωτιές τὰ ξύλα τοῦ καθενός, ὅτ' ἦταν ἐκεῖ πλησίον πολλά. Σύναξαν καθὼς τοὺς εἶπα κ' ἔβαλαν ἀλάργα ὁ καθεὶς τὰ ξύλα του. Τὸ βράδυ, νυχτώνοντας, τοὺς εἶπα κι' ἄναψαν φωτιές ὁ καθεὶς ἀπὸ δέκα καὶ τὶς κουμαντάριζαν, νὰ φαίνωνται ὅτ' εἶναι ἀπὸ πολλοὺς ἀνθρώπους. Τήραγε ὁ Μπραῖμης – δὲν ἦταν μισὴ ὥρα ἀλάργα– ἀπὸ ἡμᾶς, ἀφοῦ εἶδε τόσες φωτιές, ἔλπιζε ὅτι κατέβηκε ὁ Κουντουργιώτης μ' ὄλο τὸ σῶμα, ὁποῦ ἔταν εἰς τὶς Χῶρες. Τὴν αὐγὴ δυὸ ὥρες νὰ φέξη πλάκωσε ὁ Μπραῖμης, πεζούρα καὶ καβαλλάρια, καὶ ἦρθανε πολλὰ πλησίον μας. Εἶναι ἓνα γιοφύρι ἐνοῦ γιβαριοῦ καὶ πέρασαν ἐκεῖ καὶ στάθηκαν. Ἐγὼ κατέβασα καμμιά εικοσαριὰ παιδιὰ καὶ πιάσαν τὸν χορὸν καὶ τραγουδοῦσαν καὶ χόρευαν. Τηρᾶνε οἱ Τοῦρκοι, πλησιάζουν κι' ἄρχισαν μὲ τοὺς κατζαδόρους καὶ καραμπίνες τὸν ντουφεκισμόν. Ἐμεῖς τοὺς εἶπα καὶ δὲν ἔρριχνε κανένας. Ἐκεῖ– ὁποῦ ρίχναν μου λάβωσαν δυὸ παιδιὰ, εἰς τὸν χορὸν. Κέρασα ἀπὸ ἕνα ρακὶ τοὺς Ἕλληνες, τοὺς ἀθάνατους, τὰ γενναῖα λιοντάρια, ὁποῦ ἀνάθεμα τοὺς αἴτιους ὁποῦ τοὺς γιόμωσαν φατρίες καὶ διχόνοιες, καὶ γίνηκαν ἀπὸ αὐτὰ οἱ Ἀράπηδες παληκάρια κι' ἄφησαν ἐποχὴ. Ἀφοῦ κέρασα τὸ ρακὶ τῶν Ἑλλήνων, ζύγωσαν οἱ Τοῦρκοι κοντότερα. Τότε ἄρχισε ὁ πόλεμος καὶ βάσταξε ὡς ἑπτὰ ὥρες. Ἐκαμαν πολλὰ γιρούσια οἱ Τοῦρκοι. Οἱ Ἕλληνες οἱ

καλύτεροι – τους είχα κάτω εις τὸν ἄμμον κ' ἐμεῖς τοὺς φυλάγαμε τὴν πλάτη τους ἀπὸ τὸ τζουγκρί. Ὑστερα βγάλαν τὰ μαχαίρια οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς δίνουν ἓνα τζάκισμα καλὸν καὶ τοὺς ρίξαν ἀπὸ– μέσα τ' αὐλάκι κ' ἔβλεπες ἓνα θέατρο. Καὶ σκοτώθηκαν ἀπὸ 'κεῖνο ὅπου συνπεράναμε, ὅπου βλέπαμε, καμμιά ἐβδομηνταριά ἀπάνου κάτω κι' ἀχώρια οἱ λαβωμένοι. Δὲν εἶχαμε μπαρούτι καλὸ. Ὑστερα ἀναχώρησαν πίσου διὰ τὴν θέση τους καὶ Νιόκαστρον.¹ Τότε γράφει ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ Κουντουργιώτη καὶ τοῦ λέγει αὐτὰ, καὶ τοῦ λέγει: «Ὅσους ἀνθρώπους ἔφερε ὁ Μακρυγιάννης εις τοὺς Ἀβαρίνους, τὴν θέση τὴν πλησίον τοῦ ὄχτροῦ, ὅπου κάθονται εις τὶς Χῶρες τόσα ἀσκέρια καὶ δὲν ἀποφάσισαν νὰ ῥθουν νὰ τὴν πιάσουνε, αὐτεῖνοι οἱ ὀλίγοι πολέμησαν ἀντρείως. Διὰ τοῦτο ὅλους αὐτεινοὺς νὰ τοὺς κάμη ἢ πατρὶς ἀξιωματικοὺς κατὰ τὴν τάξη». Μόστειλε ὁ Κουντουριώτης ἓνα εὐκαριστήριον καὶ «θέλει στείλη κι' ὀλουνῶν, ὅταν πάγη ὁ ὑπουργός» Πέρασαν ὀλίγες ἡμέρες ξαναῆρθε ὀπίσου ὁ Μπραῖμης, ἔκαμε ἀκροβολισμὸν τρεῖς τέσσερες ὥρες, καὶ παρατηροῦσαν τὴν θέση μὲ τὰ κιάλια διὰ νὰ ῥθούνε συστηματικῶς.

Τὸν Μάρτη μῆνα πῆγα εις τοὺς Παλιοβαρίνους. Μοῦ γράφουν ἀπὸ τὸ Νιόκαστρο νὰ πάγω μέσα, ὅτι τοὺς στένεψαν πολὺ, κι' ἂν δὲν πάγω, νὰ δώσω λόγον διὰ τὸ κάστρο, μο' κάναν διαμαρτύρησις ὁ φρούραρχος καὶ οἱ ἄλλοι. Πῆρα ἑκατὸν δεκάξη ἀνθρώπους καὶ πῆγα τὸ Μεγάλον Σαββάτο τὸ βράδυ εις τὸ Νιόκαστρο. Τοὺς ἄλλους τοὺς ἄφησα εις τοὺς Ἀβαρίνους. Τὴν Δευτέρα τῆς Λαμπρῆς πάγει μπονόρα ὁ Μπραῖμης, πεζούρα καὶ καβαλλάρια καὶ κανόνια, εις τοὺς Ἀβαρίνους νὰ μοῦ πολεμήσῃ τοὺς ἀνθρώπους μου, κι' ὡς ὀλίγους θὰ μοῦ τοὺς χάλαγε. Τότε βιασμένος βῆκα ἔξω εις τὰ κανόνια του, καὶ μέσα ἴσ' ἓνα ρέμα εις τὴν ἄκρη τὴν θάλασσα δίνομε ἓναν χαλασμὸν τῶν Τούρκων μεγάλον,

πέταγαν τις μπαγιοννέττες καταγῆ και τοὺς πελέκαγαν οἱ Ἕλληνες σὰν βόιδια. Πῆγε μετζίλι εἰς τὸν Μπραῖμη και γύρισε ὀπίσου μὲ τ' ἀσκέρια του, χωρίς- νὰ λάβη καιρὸν νὰ πολεμήσῃ εἰς τοὺς Ἀβαρίνους. Αφοῦ γύρισε ὅλη ἡ δύναμη τῶν Τούρκων, μᾶς χάλασαν, κ' ἐκεῖ κιντόνεψα νὰ σωθῶ, ὅτι μου λαβώθη ἓνας σύντροφός μου και οἱ Τούρκοι μὲ πλάκωσαν ἐκεῖ ὀποῦ πολεμοῦσα νὰ τὸν σώσω, κ' ἔμεινα μόνος μου, κι' ἀπὸ τρίχα ἓνας Κιουλεμένης θὰ μο' ἄκοβε τὸ κεφάλι, και τὸν φοβέριζα μὲ τὸ ντουφέκι - ἦταν ἓνα λιθάρι και κρύβονταν ἀπὸ πίσου οἱ Τούρκοι- και δὲν τοὺς ἄφινα νὰ κόψουν και τὸν σύντροφον. Ὑστερα ξαναγύρισαν οἱ συντρόφοι μου, ὅτι μας εἶδαν ὀποῦ κιντυνεύαμε, και βαρέθηκαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας ἐκεῖ εἰς τὸν πληγωμένον ἄλλοι δεκάξι, σκοτωμένοι και πληγωμένοι. Τότε τοὺς σηκώσαμε χωρίς νὰ μᾶς τοὺς πάρουν οἱ Τούρκοι, και τοὺς πληγωμένους τοὺς δέσαμε και τοὺς ἔστειλα εἰς τὴν Ἀρκαδιά. Καὶ καθὼς μας εἶπε ὁ Μιαούλης κι' ὁ Ἀναστάσης Τζαμαδός, (τοὺς εἶχε εἰπῆ ἓνας Ἀουστριακὸς καπετάνιος, ὀποῦ ἔταν εἰς τὸ τζαντίρι τοῦ Μπραῖμη κ' ἔμαθε) σκοτώθηκαν Τούρκοι τρακόσοι ἑβδομήντα. Περισσότεροι ἦταν, λιγώτεροι ἐγὼ δὲν ξέρω. Αὐτεῖνοι μας τὸ εἶπανε, ὅτι μάθαν ὅτι σκοτώθηκαν, και λείπονταν πολλοί. Ὅτι τοὺς εἶχα στενοὺς φίλους και τὸν Μιαούλη και τὸν Τζαμαδὸν και κάθισαν και φάγαμε ψωμί μέσα εἰς τὸ κάστρο, και μοῦ τὰ εἶπαν αὐτά.

Ὁ Μπεζαντὲ Γιωργάκης Μαυρομιχάλης κι' ὁ Γιατράκος εἶχαν διχόνοια μὲ τὸν Κουντουργιώτη. Κάνουν μίαν ἑταιρία μέσα εἰς τὸ κάστρο και τάζαν ἀπὸ τριάντα γρόσια τοῦ κάθε ἀνθρώπου νὰ βγοῦνε ἔξω, νὰ μαζώξουν κι' ἄλλους νὰ πολεμήσουνε τὸν Κουντουργιώτη - ν' ἀνοιξοῦνε πάλε ἐφύλιον πόλεμον! Καὶ εἶχαν και τὰ καῖκια ἴστην ἄκρη, εἰς τὴν πόρτα τοῦ γιαλοῦ, ἔτοιμα, τὴν νύχτα νὰ μποῦνε μέσα νὰ φύγουν.

Κάτι στρατιῶτες τὸ ἔμαθαν ἀπὸ ἕναν βιασμένον τους καὶ τὸ εἶπαν τοῦ φρουράρχου καὶ συχρόνως κ' ἐμένα καὶ πιαστήκαμε, καὶ πήγαμε νὰ σκοτωθοῦμε. Τοὺς εἶπα: «ἐγὼ ξέροντνας ἐσᾶς, ἦρθα ἔδῳ ἕσᾶς καὶ κατασκότωσα τοὺς συντρόφους μου, κ' ἐσεῖς πλερώνετε μιστοὺς νὰ πάρετε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ κάστρου τὴν φρουρὰ νὰ πᾶτε ν' ἀνοίξετε νέον ἐφύλιον πόλεμον, ὅπου γιόμωσε ὁ τόπος τουρκιά;» Σκούζω καὶ συνάχτηκαν ὅλοι οἱ Ρουμελιῶτες μ' ἐμένα καὶ τοὺς εἶπα: «Χωρὶς ἄλλο νὰ βουλιάξετε τὰ καῖκια, καὶ νάρθης ἐσὺ, Μπεζαντέ, καὶ Γιατράκος εἰς τὸ πόστο μου, εἰς τὸν Ἰτζκαλέ, νὰ εἴμαστε μαζί, καὶ εἰς τὰ πόστα σας θὰ βάλω ἄλλους ἀνθρώπους δικούς μου. - Ἔχομεν πόλεμον ἀναμεταξύ μας καὶ θ' ἀνοίξω τὶς πόρτες νὰ μποῦνε καὶ οἱ Τοῦρκοι μέσα!» Τότε βούλιαξαν τὰ καῖκια, καὶ τοὺς πήρα εἰς τὸ πόστο μου κ' ἔπιασα τὰ πόστα τοὺς ἐγὼ μ' ἀνθρώπους σίγουρους, κ' ἔτζι ἐσυχάσαμε. Καὶ κάθονταν εἰς τὸ πόστο μου, καὶ μὲ περικάλεσαν νὰ μὴν μαθευτῆ αὐτὸ ἔξω. Κ' ἔκαμα τεμπίχι τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν τὸ εἶπαμε κανενοῦ. Ὅμως ἐγὼ τὸ βάνω ἐδῶ. Μοῦ εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Μπεζαντὲς ὅτι τὸ εἶχε γινάτι, ὅτι ἐκεῖνοι κάθονται εἰς τὶς Χῶρες κ' ἐμεῖς σκοτωνόμαστε νύχτα καὶ ἡμέρα μ' ἐβδομήντα δράμια νερό, ἐγὼ τὸ μέραζα, καὶ ἑστὸ ὑστερνὸ τοὺς μέραζα τριάντα πέντε δράμια μοναχά. Ἀφανιστήκαμε ἀπὸ τὴν δίψα, ξεράθηκε ἡ γλῶσσα μας.

Ὁ Μπραῖμης ἐδίπλωσε τὰ κανόνια του καὶ μπόμπες καὶ γρανάτες. Καὶ δὲν μᾶς ἄφιναν οὔτε νύχτα, οὔτε ἡμέρα. ἀκατάπαυτα πόλεμος. Τὸ κάστρο ἦταν σάπιον καὶ γκρεμιζεταν, κ' ἐμεῖς φκειάναμεν μὲ ξύλα σὰν κασσόνια ἀπὸ μέσα καὶ τὰ γιομίζαμε χῶμα. Καὶ δουλεύαμε καὶ πολεμοῦσαμε νύχτα καὶ ἡμέρα, καὶ ταινιάσαμε. Κι' ἀρρώστησαν οἱ περισσότεροι ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγῶνος τοῦ πολλοῦ καὶ τῆς δίψας. Οἱ

κανονιαραῖοι καὶ οἱ τζενιέριδες τοῦ Μπραῖμη ἦταν ὅλοι Γάλλοι, κι' ἀφάνισαν τὸ κάστρο. Ὅσα ἀσκέρια ἦταν εἰς τὶς Χῶρες μὲ τὸν Κουντουργιώτη τρώγαν ἀρνιὰ καὶ τὰ πλέρωσε μιστοὺς καὶ γεμεκλίκια ἀπὸ ἕξι μηναῖα, τοὺς δικούς μου ὅσους εἶχα εἰς Παλιοβαρίνους καὶ εἰς Νιόκαστρο δὲν τοῦ ἔδωσε μήτε λεπτό. Θύμωσαν οἱ ἄνθρωποι καὶ γύρευαν νὰ μὲ πάρουν νὰ πᾶμε πίσου εἰς τὴν Ἀρκαδιά. Καὶ πέφτουν ὅλου τοῦ κάστρου οἱ ἄνθρωποι ἀπάνου μου νὰ μὲ βαστήξουν, εἰδὲ φεύγουν ὅλοι. Καὶ τότε βιάστηκα νὰ πλερώσω ἐξ ἰδίων μου τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔλεγε νὰ γένωμε ὅλοι ἀξιωματικοὶ ὅσοι πιάσαμε τοὺς Ἀβαρίνους, ἐκεῖνοι οὔτε καὶ τὸν μιστόν μας δίνουν. Οἱ κόλακες ἀγαποῦνε τοὺς κόλακας καὶ οἱ ψεῦτες τοὺς ψεῦτες. Πλέρωσα τοὺς ἀνθρώπους ἐξ ἰδίων μου, δανείστηκα, καὶ τοὺς ἔστειλα εἰς τὰ πόστα τους.

Ὅσους εἶχα εἰς τοὺς Ἀβαρίνους δὲν μπορούσαν νὰ βαστήξουν μόνοι τους πλέον, ὅτι φοβέριζαν οἱ Τοῦρκοι νὰ τοὺς ριχτοῦν διὰ νυχτὸς κι' ὡς ὀλίγους νὰ τοὺς χαλάσουνε καὶ νὰ κερδέψουνε τὴν θέσιν. Ἄρχισε πρῶτα ὁ Μπραῖμης κ' ἔκοψε τέσσερα χαντάκια ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρη τῆς θάλασσας ὡς τὴν ἄλλη καὶ τὰ γιόμωσε ἀπὸ πίσου ἀσκέρι, ἴσὸ κάθε χαντάκι. Καὶ εἰς τὰ δυὸ ἀνάμεσα εἶχε σὰν πιάτσα, κ' ἐκεῖ εἶχε τὸ τζαντίρι του καὶ πεζούρα, διαλεμένο ἀσκέρι, καὶ καβαλλάρια. Ἀπὸ τὴν Μοθώνη ὡς τὸ Νιόκαστρον ἦταν γιομάτο τζαντίρια κι' ἀσκέρια. Ἀφοῦ τελείωσε αὐτὰ τὰ χαρακώματα κι' ἀσφάλισε τὰ κανόνια του, ὅτι φοβόνταν νὰ μὴν βγοῦμε πίσου ἀπὸ τὸ κάστρο ἔξω εἰς τὰ κανόνια του, κι' ἀφοῦ ἴτοιμάστηκε, εἶχε νὰ κινηθῆ ἀναντίον τῶν ὀλίγων εἰς τοὺς Ἀβαρίνους. Τότε ἔστειλαν τὸν ἀξιωματικὸν ἀπὸ τοὺς Ἀβαρίνους καὶ μοῦ εἶπανε ὅτι πηγαίνουν Τοῦρκοι ἐκεῖ καὶ παρατηροῦν μὲ τὰ κιάλια τὴν θέσιν τῶν

Αβαρίνων διὰ νὰ κάμουν κίνημα. Καὶ μοῦ παράγγειλαν ἀπὸ τοὺς Αβαρίνους, ἂν δὲν ἔρθουν κι' ἄλλα στρατέματα ἀπὸ τὶς Χῶρες, ὅπου κάθονται ἐκεῖ περίτου ἀπὸ δεκάξι χιλιάδες, «τότε ἐμεῖς, ἂν δὲν ἔρθουν κι' ἀπὸ αὐτοὺς, θ' ἀφήσουμε τὴν θέσιν νὰ ῥθούμε κ' ἐμεῖς αὐτοῦ εἰς τὸ κάστρο, ἢ θὰ πᾶμε εἰς τὴν Ἀρκαδιά». Τάστειλα αὐτὰ ἐπίτηδες τοῦ Κουντουριώτη τόσες φορές καὶ ἤρθε εἰς Αβαρίνους μὲ τὸ σῶμα τοῦ Ὁ Χατζηχρήστος κ' ἔπιασε τὴν θέσιν μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου.

Σὲ δυὸ ἡμέρες εἶδαμε καρσι εἰς τὴν Μοθώνη καὶ Σφακτηρία ὡς ἑκατὸν τριάντα κομμάτια καράβια Τούρκικὰ τοῦ Σουλτάνου, τοῦ Μπραῖμη, τῶν Ἀλτζερίνων καὶ τῶν ἄλλουνῶν ὀτζακιῶν. Σὲ δυὸ ἡμέρες ἤρθε κι' ὁ Μιαούλης μὲ τὰ ἑλληνικὰ ὡς τριάντα κομμάτια, καὶ ἦταν καρσι εἰς τὰ Τούρκικα, καὶ φαίνονταν τὰ ἑλληνικὰ σὰν φελοῦκες ἔμπρὸς εἰς τὰ Τούρκικα. Τότε σὰν ἤρθε ὁ στόλος τοῦ Μπραῖμη, στέλνει ἕναν Τούρκον ἀπόξω τὸ κάστρο νὰ μιλήσουμε. Βήκαμε ἀπὸ τὸ κάστρο διορισμένοι ὁ Μπεζαντὲς Μαυρομιχάλης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες, ὁ Γιατράκος ἀπὸ τοὺς Πελοποννήσιους, ἐγὼ ἀπὸ τοὺς Ρουμελιῶτες. Τοῦ λέμε τοῦ Τούρκου: «Τί ὀρίζεις; – Ὁ πασὰς μ' ἔστειλε ν' ἀφήσετε τὸ κάστρο νὰ φύγετε, νὰ μὴ χαθῆτε. – Δὲν πρέπει ὁ πασσᾶς, τοῦ εἶπαμε, νὰ μᾶς λυπᾶται τόσο, ἄς κοπιᾶση νὰ τὸ πάρη μὲ πόλεμον, κι' ὅταν μᾶς κυργέψη, φαίνεται ἡ ἐσπλαγχνία του. Καὶ σύρε εἰς τὴν δουλειά σου». Ἐφυγε ὁ Τούρκος. Βλέπομε ἀπὸ τὰ καράβια ἔρχονται πλῆθος φελοῦκες κ' ἔμπαιναν ἀσκέρια καὶ τὰ πήγαιναν εἰς τὰ καράβια. Εἰς τὴν Σφακτηρία τὸ νησι εἶχαμε ἕξι κομμάτια κανόνια καὶ φύλαγαν τὸ στόμιον τοῦ λιμανιοῦ καὶ καμπόσους ἀνθρώπους ἐκεῖ ἀπάνου. Ὅταν οἱ φελοῦκες τελείωσαν τ' ἀσκέρι τὸ Τούρκικον, τὸ ἔβαλαν εἰς τὰ καράβια τους. Τότε βλέπομεν τὰ καράβια πλησιάζουν, ὅσα εἶχαν τ' ἀσκέρι, κοντὰ

εις τὸ νησί κι' Ἀβαρίνους. Ὅσοι ἦταν εἰς τὸ νησί γυρεύουν δύναμιν – γύρευε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ὁ ὑπουργὸς νὰ βγῶ ἐγὼ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου εἰς τὸ νησί, ὅπου ἔταν κι' αὐτός, καὶ νὰ πάρω κ' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς Ἀβαρίνους νὰ πᾶμε ὅλοι ἐστὸ νησί νὰ δυναμώσουμε ἐκείνη τὴν θέσιν. Ἀκούγοντας αὐτὸ ὅσ' ἦταν εἰς τὸ κάστρο, πὼς θὰ πάγω μὲ τὸ σῶμα μου εἰς τὸ νησί, δὲν θέλησαν, ἂν βγῶ ἐγὼ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου, βγαίνουν κ' ἐκείνοι. Καὶ γράφει ὁ φρούραρχος ὅτι ἐμένα δὲν μ' ἀφίνουν ἀπὸ τὸ κάστρο νὰ βγῶ. Τότε βγάλαμεν τὸν Τζόκρη καὶ τὸν Σταῦρο Σαῖνη μὲ καμπόσους καὶ πῆγαν εἰς τὸ νησί, κ' ἔστειλε κι' ὁ Χατζηχρήστος καμπόσους δικούς του ἀπὸ τοὺς Ἀβαρίνους.

Τότε τὰ καράβια τὰ Τούρκικα βαροῦγαν ἐκείνους εἰς τὸ νησί μὲ τὰ κανόνια, δὲν τοὺς ἔδωσαν καιρὸν νὰ ὀχυρωθοῦνε, καὶ ἦταν εἰς τὸ σιάδι. Οἱ φελούκες πλῆθος μὲ τ' ἀσκέρια τὰ Τούρκικα κάμανε ντισμπάρκο ἀπάνου εἰς τὸ νησί. Αὐτεῖνοι πολλοί, οἱ ἐδικοὶ μας ἀδύνατοι – καὶ κάτι ὀλίγοι γλύτωσαν ἀπὸ τοὺς δικούς- μας κατὰ τὸ μέρος τοῦ Ἀβαρίνου. Ρίχνονταν εἰς τὴν θάλασσα κι' ὅσοι μέναν χωρὶς νὰ πνιγοῦνε ἐκείνοι γλύτωσαν. Χάθηκαν ἐκεῖ κεφαλές ὁ Τζαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαῖνης, ὁ Σίμος κι' ἄλλοι πολλοί. Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν πῆγε κι' ὁ Μπραῖμης μ' ὅλες του τὶς δύνამες καὶ πολέμαγε τοὺς Ἀβαρίνους μὲ κανόνια καὶ ντουφέκια καὶ τὰ καράβια τοῦ τοῦ πελάγου. Τότε βήκαμεν κ' ἐμεῖς ἀπὸ τὸ κάστρο ἀναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὰ χαρακώματά τους, τοὺς πολεμήσαμεν γενναίως. Βλέποντας αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι τοῦ νησιοῦ, μᾶς βαροῦσαν μὲ τὰ κανόνια τὰ δικά μας, ὅπου ἔχαμεν εἰς τὸ νησί, μᾶς βαροῦσαν ἀπὸ τὶς πλάτες κ' ἤφεραν κι' ἀσκέρια ἀπὸ τὸ νησί ἀναντίον μας, καὶ δυναμώθηκαν καλὰ οἱ Τοῦρκοι. Σκοτώσαμεν ὀλίγους, κι' ἀπὸ μᾶς σκοτώθηκαν καμπόσοι καὶ πληγώθηκαν. Μᾶς ἀφάνισαν τὰ

κανόνια. Μπήκαμεν πίσου εις τὸ κάστρο. Ὁ Μπραϊμης πῆρε καὶ τοὺς Ἀβαρίνους μὲ συνθῆκες, κί ἄλλοι φύγαν μὲ γιρούσι, κί ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι σκοτώθηκαν καὶ πληγώθηκαν. Πῆρε καὶ σκλάβους τὸν Χατζηχρήστον, τὸν Δεσπότη Μοθώνης ὁποῦ ἔταν ἐκεῖ, κ' ἐκεῖνον ὁποῦ ἔχα κεφαλή εις τοὺς ἀνθρώπους μου τὸν πλήγωσαν καὶ τὸν πιάσανε, καὶ τὸν πῆγαν εις τὸ Μισίρι. Στάθη τέσσερα χρόνια ἐκεῖ κί ὀλίγον καιρὸν ἔχει ὁποῦ ῥθε. Τὸν λένε Στάμον Βελέτζα.

Εἰς τὸ νησι ἀπάνου ἦταν κί ὁ Μαυροκορδάτος, μπῆκε εις τὸ καράβι τοῦ Τζαμαδοῦ, μπῆκε κί ὁ Σαχτούρης μέσα ὁ φρούραρχος τοῦ Νιόκαστρο, καὶ πολεμώντας μ' ὅλα τὰ καράβια τῶν Τούρκων σώθηκαν μὲ μεγάλον κίντυνο καὶ μ' ἀπερίγραφη γενναιότητα ὁποῦ ἔδειξαν αὐτεῖνοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ καραβιοῦ Ἄλλο ἦταν νὰ τὸ λέπη ὁ ἄνθρωπος κί ἄλλο νὰ τὸ λέγη. Σώθηκαν μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, δίνοντάς τους ἀντρεία πολλή.

Αὐτεῖνη ἡ ἡμέρα, ἀδελφοὶ ἀναγνώστες, ἦταν πολὺ φαρμακερὴ διὰ τὴν πατρίδα, ὁποῦ ἔχασε τόσα παληκάρια καὶ σημαντικοὺς ἄντρες, στεργιανούς καὶ θαλασσινοὺς, διὰ ὅλη τὴν πατρίδα ἦταν φαρμάκι ἐκείνη ἡ ἡμέρα καὶ διὰ ἡμᾶς πεθαμός, ὅτι χάσαμεν τοὺς συντρόφους μας. Κί ὁ πόλεμος αὐγάτησε τώρα. Ἡ θέση ἐκτεταμένη, ἐμεῖς ὀλίγοι. Καὶ νερὸ τελείως. Κί ἄγυπνοι νύχτα καὶ ἡμέρα. Καὶ οἱ σημαντικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς πατρίδος ὅλοι μας κάναν σίγρι ἀπὸ τὴν ράχη, τόσες δυνάμεις μας ἔβλεπαν μὲ τὰ κιάλια ἀδιάφοροι σὰν νὰ μὴν ἦμαστε ἀδελφοὶ τους καὶ συναγωνισταὶ τους. Μᾶς βλέπαν κί ἄκουγαν τὸν θρῆνον τῶν κανονιῶν μας, ὁποῦ πετζοκοβόμαστε. Γιόμωσε καὶ τὸ λιμάνι πνιμένους, σὰν νὰ

ἦταν μπακακάκια εἰς τὸν βάλτο, ἔτζι πλέγαν κι αὐτεῖνοι εἰς τὴν θάλασσα. Καὶ τὸ νησι καὶ τ' ἄλλα μέρη γιομάτα κουφάρια σκοτωμένους. Κ' οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις μας τήραγαν ἀπὸ ἀλάργα.2

Ἀφοῦ ὁ Μπραῖμης κυρίεψε ὅλες τὶς θέσες, τότε ἔβγαλε καὶ κανόνια ἀπὸ τὰ καράβια καὶ κρυφίως διὰ νυχτὸς ἀπὸ τὰ μαγαζεῖα κι' ἀπάνου, τίρα πιστολιᾶς, τὸ γιόμωσε κανόνια πέρα καὶ πέρα, ξημερώθηκαν ὅλα φκειασμένα, Κι' ἄρχισε ὁ πόλεμος. Ὁ κανονοβολισμὸς καὶ ἡ μπόμπα καὶ ἡ γρανάτα μας ἀφάνισαν. Ἔστειλε δυὸ ἀνθρώπους ἕναν δικόνε μου, ὁποῦ ἴπασε εἰς τοὺς Ἀβαρίνους, κ' ἕναν του Χατζηχρήστου, νὰ εἰποῦνε τὸν χαλασμό τους καὶ νὰ παραδοθοῦμεν. Ἐρριξα μίαν τριχιά, τοὺς πῆρα ἀπάνου εἰς τὸ κάστρο, τοὺς εἶπα τί νὰ εἰποῦνε τῶν ἀνθρώπων μας νὰ μὴν τοὺς κρυώσουνε, ὅτ' εἶχαμεν ἐλπίδες ἀκόμα νὰ μὴν ἔρθη τὸ μιντάτι μας, καὶ νὰ μὴν παραδοθοῦμεν. Μίλησαν τῶν ἀνθρώπων παρουσία ὅ,τι τοὺς εἶπαμε συνφώνως μὲ τὸν Μπεζαντέ, νὰ τοὺς παρηγορήσουνε, τοὺς πολιορκημένους, ὅτι γύρευαν νὰ σκοτώσουνε τὸν Μπεζαντέ κ' ἐμένα. Ὅτι ἅμα ἦταν ὁ Μπραῖμης εἰς τοὺς Ἀβαρίνους, νὰ θέλαμε φεύγαμε, ἀφίναμε τὸ κάστρο καὶ σωνόμαστε ὅλοι, ὅτ' ἦταν λίγη δύναμη, κ' ἐμεῖς οἱ δυὸ δὲν θελήσαμεν. Καὶ μᾶς φοβέριζαν νὰ μᾶς σκοτώσουνε. Γύρευε πίσου τοὺς ἀνθρώπους τοὺς δυὸ ὁ Μπραῖμης, τοῦ εἶπαμε ψέματα ὅτι τοὺς σκότωσε μπόμπα.

Τότε ὁ πόλεμος δυνάμωσε ὡς τὰ μεσάνυχτα, ἔπαψε τὴν αὐγή. Ἔστειλαν ἕναν Τοῦρκον ἀπόξω νὰ βγοῦμε νὰ μιλήσουμε. Βῆκε ὁ Μπεζαντές, ὁ Γιατράκος κ' ἐγώ. Μᾶς εἶπε ὁ στελμένος ὅτι ὁ πασοῦς θέλει τὸ κάστρο, ἢ θὰ μᾶς πάρη μὲ ρισάλτο, καὶ τί ἀπαιτήσεις θέλομεν διὰ νὰ

μὴν χυθῆ ἀδίκως αἷμα. Τοῦ εἶπαμεν, θέλομεν καράβια εὐρωπαϊκά νὰ βαρκαριστοῦμεν, ὕστερα ὅλα μας τ' ἄρματα, τρίτο τὸν Χατζηχρήστο καὶ Δεσπότη κι' ὅλους τοὺς σκλάβους, καὶ τοὺς μιστοὺς μας. Καὶ τότε τοῦ παραδίνομεν ἐφοδιασμένο κάστρο (ἐφόδιασμα μόνον μὲ τὶς σάπιες πέτρες, ὀλίγος τζεμπιχανὲς ἦταν ἀκόμα καὶ ψωμί πολλὰ ὀλίγον καὶ νερό, νὰ χορτάσομεν δὲν μπορούσαμεν, ἐκείνη τὴν ἡμέρα νὰ τὸ μεράζαμεν). Πῆγε ὁ στελμένος εἰς τὸν Μπραῖμη, τοῦ εἶπε ὅ,τι τοῦ εἶπαμε. Τὸν διάταξε νὰ γυρίσῃ νὰ μᾶς εἰπῆ ὅτι καράβια ἔχει δικά του καὶ μᾶς βαρκαρίζει, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ξένα. Τ' ἄρματά μας τὰ θέλει ὅλα. Τοὺς σκλάβους τοὺς πῆρε μὲ τὸ σπαθὶ του καὶ τοὺς βαστάει ζωντανούς ὅσο νὰ βάλῃ κ' ἐμᾶς εἰς τὸ χέρι καὶ τότε νὰ μᾶς σκοτώσῃ ὅλους μαζί. Μιστοὺς δὲν ἔχει οὔτε λιανό, νὰ μᾶς πλερώσῃ ἢ Διοίκησὴ μας. Τοῦ εἶπαμε: «Ὁ πόλεμος εἶναι ἡ τύχη μας, καὶ πολεμᾶτε καὶ θὰ πολεμήσομε ὅσο νὰ λυώσομε, νὰ φᾶμε ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ τότε πά' ν' τὸ πάρῃ τὸ κάστρο. Φωτιὰ θὰ βάλωμε νὰ πᾶμε ἔσθ' ἂν ἀγέρα μ' ὅλο αὐτό.

Τὰ εἶπε αὐτὰ τοῦ Μπραῖμη. Καὶ τότε ἄρχισε ὁ πόλεμος ἀπ' οὔλα τὰ μέρη. Τὴν ἄλλη ἡμέρα ἔστειλε τὸν Χατζηχρήστον καὶ Δεσπότη καὶ Σουλεϊμάνμπεγη Φραντζέζο νὰ μᾶς παρακινήσουν νὰ παραδοθοῦμεν. Δὲν θελήσαμεν καὶ φύγαν κι' αὐτεῖνοι. Τότε διατάζει καὶ μπῆκαν τὰ καράβια μέσα, καὶ ἡ κακὴ μας τύχη πῆρε φωτιὰ ἢ ντάπια τῆς θάλασσας καὶ πῆγαν εἰς τὸν ἀγέρα οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κανόνια μας. Τότε οἱ Τοῦρκοι ὅλοι ὁποῦ εἶδαν αὐτὸ σαλαβάτισαν ἔσ' ὅλα τὰ μέρη, ὅτι ὁ Θεὸς βόηθαγε αὐτοὺς καὶ κιντύνευσεν ἐμᾶς. Τὰ καράβια μπῆκαν μέσα ἀπολέμητα, κι' ἀφοῦ μπῆκαν, ἄρχισαν οἱ φεργάδες τέσσερες τέσσερες καὶ μᾶς βαροῦσαν. Ἦταν σάπιον αὐτὸ τὸ κάστρο καὶ τὸ ἄκαμαν κόσκινο, καὶ μᾶς ἀφάνισαν εἰς τὸν σκοτωμὸν οἱ φεργάδες κ' οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ἀπόξω,

τῆς στεργιᾶς. Δὲν εἶχαμεν ποὺ νὰ σταθοῦμεν, μᾶς πολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ὡς τὸ δειλινό. Θέλησε ὁ Θεὸς καὶ πῆρε ἕνας ἀγέρας καὶ πάψαν τὰ κανόνια τῶν φεργάδων, καὶ ἠῦραμεν καιρὸ καὶ θάψαμεν τοὺς σκοτωμένους. Κι' ὅσοι πληγώνονταν κανένας δὲν γιатρεύεται. Εἶχαμεν ἕναν γιатρὸν Ἄγγλον, τὸν πλερώσαμεν κι' αὐτὸν ἐγὼ κι' ὁ Μπεζαντὲς ἀπὸ πεντακόσια γρόσια τὸν μῆνα. Τὸν εἶχε συνφωνήσῃ ἡ Διοίκηση καὶ δὲν τὸν πλέρωνε, καὶ τὸν πλερώσαμεν ἐμεῖς οἱ δυό. Καὶ μᾶς πέθαινε τοὺς συντρόφους. Καὶ μαρτύρησε κι' ὅλη τὴν ἔλλειψη ὅπου ἔχαμεν εἰς τὸ κάστρο, τὴν εἶπε μὲ τὴν γλώσσα τοῦ εἰς τὸν Φραντζέζο, ὅταν ἦρθε μὲ τὸν Χατζηχρήστον. Ἦθελα νὰ τὸν σκοτώσω τὸν ἄτιμον, δὲν μ' ἄφησαν. Ὑστερα πῆγε μὲ τὸν Μπραϊμη. Τότε διὰ νυχτὸς ἔβγαλαν κι' ἄλλα κανόνια καὶ τὰ ἔβαλαν ὀλόγυρά μας. Ἐμεῖς οἱ δυστυχισμένοι ὀληνύχτα δυναμόναμε τὴν βέργα, ὅπου ἦταν ἀδύνατη, καὶ τ' ἄλλα τὰ μέρη καὶ κουβαλοῦσαμε ξύλα καὶ πέτρες καὶ φκειάναμε τὸ νερό. Ἦταν μία στέρνα εἰς τὸν Ἰποκαλέ, ἔπιναν τὸ νερὸ κρυφὰ οἱ στρατιῶτες. Εἶχαν ἕνα καλάμι τρυπήσῃ μακρὸ, τὴν στέρνα τὴν εἶχαμεν βουλωμένη, κι' αὐτοὶ τρύπησαν ὅσον ἕνα μέρος ὀλίγο καὶ τὴν νύχτα πηγαινάν κρυφὰ καὶ πίναν. Τηράμεν μιὰ ἡμέρα, βλέπομεν τὴν στέρνα μ' ὀλίγο νερό, ὅπου πρωτύτερα τὸ εἶχαμεν μετρημένο. Τότε ἀπολιπιστήκαμεν, καὶ οἱ στρατιῶτες μας βιάζαν νὰ φύγωμεν. Εἶχα μιλῆσῃ μὲ τὸν Βελέτζα κι' ἄλλους νὰ τοὺς βγάλωμεν μὲ τρόπον ἔξω αὐτοὺς, ὅπου φοβέριζαν νὰ μᾶς σκοτώσουνε καὶ ἤθελαν χωρὶς ἄλλο νὰ κάμωμεν ὀμιλίαν μὲ τοὺς Τούρκους νὰ παραδώσουμε τὸ κάστρον, ἢ νὰ φύγωμεν μὲ γιροῦσι - κι' ἀνάθεμα καὶ θὰ γλύτωνε κανένας, καθὼς μας εἶχαν τρογουρισμένους. Σάν μας βιάζαν, εἶπαμε νὰ τοὺς βγάλωμεν κατὰ τὴν θέλησίν τους καὶ νὰ εἰποῦμεν ὅτι πάμεν κ' ἐμεῖς μαζί, κι' ἀφοῦ τοὺς βγάλωμεν ἔξω, νὰ μείνωμεν ὀπίσου καὶ νὰ βαστήσουμεν μόνον τὸν Ἰτζκαλέ, καὶ νὰ

βάλωμεν καὶ μπαρούτι ὀλόγυρα σὲ μίνες, κι' ὅταν ἡ Τούρκικη δύναμή μας πλακώσει, φωτιά νὰ βάλωμεν νὰ πάμεν ὅλοι εἰς τὸν ἀγέρα. Δι' αὐτὸ εἶχαμεν τηράξῃ τὸ νερό, καὶ ἡ κακὴ μας τύχη, τὸ εἶχαν πιωμένο χωρὶς νὰ ξέρωμεν. Τότε ἀπολιπιστήκαμεν, ὅτι ἡμαστέ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων.

Ἀφοῦ δυνάμωσε ὁ Μπραϊμης ὅλες τὶς θέσες, στέλνει τὴν αὐγὴ ἄνθρωπον, ἂν θέλωμεν νὰ μιλήσωμεν – αὐτεῖνη εἶναι ἡ ὑστερνὴ ὀμιλία, ἄλλη βολὰ δὲν ματαθέλει ὀμιλίαν. Καὶ δυὸ ὄρες διορία νὰ βγοῦμε εἰς τὸν Μπραϊμη νὰ μιλήσουμε. (Αὐτὸς ἤξερε καὶ τὴν ἔλλειψη τοῦ νεροῦ ἀπὸ τὸν γιατρό μας). Ἀποφάσισαν ὅλοι τοῦ κάστρου νὰ πάγω ἐγὼ εἰς τὸν Μπραϊμη κι' ὁ Καραπάυλος κι' ὁ Σαλβαρᾶς νὰ κάμωμεν συνθήκες. Παρουσιάστηκαμεν, ἦταν ἓνα λαμπρὸ τζαντίρι, εἶχε καὶ δυὸ ἀξιωματικούς καὶ τοῦ βαστοῦσαν τὰ δυὸ τοῦ χέρια μὲ μεγαλοπρέπεια, νὰ ἰδοῦμε ἐμεῖς τὸ μεγαλεῖον τοῦ. Μᾶς ρώτησε πούθεν εἶμαστε. Ὁ ἓνας εἶπε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν Σπάρτη κ' ἐγὼ «ἀπὸ τὴν Ροῦμελη» τὸ εἶπα. «Ποῖον μέρος;» Τοῦ τὸ εἶπα. Καὶ τοῦ εἶπα ψέματα ὅτ' ἤμουν σωματοφύλακας τοῦ Ἀλήπασσα, «Μᾶς σκότωσαν τὸν ἀφέντη μας, κίνησα μὲ καμπόσους ἀνθρώπους ναρθῶ εἰς τὸ Μισίρι, εἰς τὴν Ὑψηλότη σας. Δὲν εἶχαμε τὰ ἔξοδά μας, ἤρθαμε ἐδῶ, εἰς τοὺς Ρωμαίγους. Μᾶς ἀπάτησαν, μᾶς ἔβαλαν σὲ τοῦτο τὸ κάστρο. Πολεμοῦμεν νύχτα καὶ ἡμέρα. Αὐτεῖνοι μας κάνουν σίγρι ἀπὸ μακρὰ θέλουν νὰ χαθοῦμεν. Ἐμεῖς, διὰ νὰ σωθοῦμεν καὶ νὰ πάμεν νὰ πολεμήσουμε μ' ἐκείνους, βιαζόμαστε, καὶ ἤρθαμε νὰ κάμωμεν συνθήκες, νὰ σοῦ παραδώσουμε, ἂν συμφωνήσουμεν, κάστρο ἐφοδιασμένο. (Σὰν τὸ λάβης, τὸ λέπεις τί ἴφοδιασμα ἔχει. Ποῦ ἀφῖν' νὲ οἱ καλωσύνες τῶν προκομμένων νὰ ἴφοδιάσουμεν κάστρα. Τρομάσαμεν νὰ πάρωμεν ὀλίγα ντουφέκια ἀπὸ

τούς Τούρκους, νὰ πολεμήσουμεν διὰ τὴν πατρίδα). Δία ἄκεινο, πασσά μου, θὰ σοῦ παραδώσουμεν τὸ κάστρο. – Τί ζητᾶτε; (Μοῦ λέγει ἐμένα, αὐτοὺς τοὺς Μωραΐτες ἄφησέ τους, σὲ ὀλίγες ἡμέρες τοὺς κουβεντιάζω). – Ζητοῦμε καράβια εὐρωπαϊκά. Συνθήκες γραφτὲς σὲ τέτοιους ἀνθρώπους σὰν τὴν Ὑψηλότη σας δὲν χρειάζονται. Ὁ λόγος σας εἶναι συνθήκη. – Καράβια, λέγει, ἔχω τὰ δικά μου. – Τοῦ εἶπα, δὲν μπαίνουν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ δικά σου, φοβῶνται. Ἐν εὐρωπαϊκά βάλαμε καὶ τοὺς Τούρκους τ' Ἀναπλιού. – Σὰν τοὺς μιλήσης ἐσὺ τῶν ἀνθρώπων, μοῦ εἶπε, δὲν τοὺς πιάνει φόβος. – Δὲν μ' ἀκοῦνε καὶ δὲν σὲ γελάγω. Χωρὶς εὐρωπαϊκά καράβια καμμία ὁμιλία δὲν γένεται». Τὸ τροπολοῦσαμεν πολὺ, τ' ἀποφάσισε. «Ποιὸς θὰ πληρώσει τὸν ναῦλον τῶν καραβιῶν; – Ἡ Ὑψηλότη σου», τοῦ λέγω. Μοῦ εἶπε νὰ τὰ πλερώσωμεν ἐμεῖς. Τοῦ εἶπα: «Δὲν ἔχομεν χρήματα. Ὅ,τι χρήματα εἶχαμεν, ἐφοδιάσαμεν τὸ κάστρο ἀπὸ κρασιά καὶ φαγητά» Συνφωνήσαμεν πλερώσει αὐτὸς. Τ' ἄρματα, δὲν μᾶς ἀφίνει οὔτε σουγιά. «Κ' ἐσὺ ὅπου εἶσαι κουρμπετλής, μοῦ εἶπε, σοῦ χαρίζω τριάντα ζευγάρια πιστιόλες, ντουφέκια, γαταγάνια ἢ σπαθιά». Τὸν περικάλεσα κ' ἔγιναν τριάντα πέντε καὶ τοῦ εἶπα, παράδες ὅποιος ἔχει κι' ἄλλα ἀσήμια νὰ μὴν τοὺς πειράζη κανένας. Μείναμεν σὲ ὅλα σὺνφωνοί. Μὲ ρώτησε πόσους ἀνθρώπους ἔχω. Τοῦ εἶπα, ὀχτακόσους. Νὰ τοὺς πάρω καὶ νὰ πάγω μαζί του. Καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ γένουν τζιράκια του. Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Γνωρίζομεν τὰ ὀτζάκια σας ὅπου κάνουν τοὺς ἀνθρώπους τζιράκια. Τώρα ἦρθα στελμένος ἀπὸ τὸ κάστρο νὰ κάμω συνθήκες, κι' ὄχι νὰ μπῶ μιστωτός. Τελιώνοντας ἡ ὑπόθεσι τοῦ κάστρου, τότε τηρᾶμε αὐτό».

Μείναμε σὺνφωνοί ὅσ' ὅλα καὶ στείλαμεν ἕναν ἄνθρωπον ἐμεῖς κ' ἕναν αὐτὸς καὶ πῆγαν εἰς τὴν Μοθώνη ὅ,τι καράβια βροῦνε εὐρωπαϊκά

νά τὰ ναυλώσουνε, (κι' ἂν εὖρη τίποτα καπετάνιους φιλέλληνες, εἶπα ἐγὼ τοῦ δικοῦ μας, νὰ τοὺς ναυλώσουνε τὰ καράβια καὶ νὰ φέρνουν γύρα καμπόσες ἡμέρες, μὲ τρόπον πὼς συγυρίζουν τὰ καράβια, νὰ μὴ μας ἔρθῃ ἡ δύναμη τοῦ Ἐκλαμπρότατου «Ὅμως» Κουντουριώτη. Ἀφοῦ πῆγαν, τόφεραν γύρα δεκαοχτὼ ἡμέρες, δὲν φάνη κανένας. Γύρεψαν ναῦλο τέσσερες χιλιάδες τάλλαρα. Στέλνει ὁ Μπραῖμης, μοῦ λέγει: «Δία σας τοὺς παλιανθρώπους μου γυρεῦουν τέσσερες χιλιάδες τάλλαρα καὶ δὲν τὰ δίνω. – Ἦ παλιοὶ ἴμαστε ἢ καινοῦργοι ἄνθρωποι, κατὰ ὁποῦ συμφωνήσαμεν θὰ τὰ πλερώσης». Μείναμε σύνφωνοι νὰ τὰ πλερώσῃ, ἀφοῦ κάμαμεν πλῆθος φιλονικίες.

Ἀφοῦ τελειώσαμεν αὐτὰ ὅλα, φεύγει ἓνα Τουρκόπουλο ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ πάγει εἰς τὸν Μπραῖμη, τοῦ λέγει τὴν ἔλλειψη τοῦ κάστρου ἀπὸ τὸ νερὸ κι' ἄλλα κι' ὅτ' εἶναι δυὸ Τούρκισσες καλὲς εἰς τὸ κάστρο. Ἦταν δυὸ Τζορτζοῦρες, ὠραῖες γυναῖκες, τὶς εἶχαν οἱ Οἰκονομίδηδες, ντόπιοι, ὡς γυναῖκες τους. Ἐγὼ δὲν τὶς ἤξερα ἢ ἦταν ἢ ὄχι. Τότε ὁ Μπραῖμης στέλνει καὶ μὲ φωνάζει. Ἀφοῦ πῆγα πολλὰς φορὰς (στέλναν μόνον ἐμένα, ὅτι μὲ διορίσαν ὅλοι οἱ πολιορκημένοι ἐπίτροπόν τους ν' ἀγροικιῶμαι μ' αὐτὸν μόνος μου, κι' αὐτὸς εἶχε ἓναν Τοῦρκον ἀπὸ τὴν Τροπολιτζὰ κ' ἓναν ἀπὸ τὴν Κάρυστον. Ξέραν τὰ Ρωμαίικα, κι' αὐτεῖνοι οἱ δυὸ ἔρχονταν καὶ μοῦ μιλοῦσαν καὶ πῆγαινα εἰς τὸν Μπραῖμη, καὶ μ' αὐτοὺς ξηγῶμουν τὴν γλώσσα τους), μοῦ λέγει: «Μέσα εἰς τὸ κάστρο εἶναι δυὸ Τούρκισσες τὶς ξέρεις; – Τοῦ λέγω τὴ ντάπια ὁποῦ φυλάγω ξέρω, ὄχι γενικῶς, οὔτε Τούρκισσες ξέρω, οὔτε Ρωμιές». (Γύρευε νὰ μὲ κάμη καὶ κοντόση, γαμῶ τὸ Ρεσοῦλη του. Τὶ νὰ σοῦ κάμω ὁποῦ δὲν εἶχα νερὸ καὶ δὲν ἔβλεπε κάστρο. Ὅτ' εἶχα λιοντάρια μέσα). Μοῦ λέγει ὁ πασοῦς: «Νὰ στείλεις νὰ τὶς φέρεις» Ἔστειλα τὸν μπαῖραχτάρη μου καὶ

ήφερε. Τis πήρε και τις ξέταξε δια τ' αναγκαῖα τοῦ κάστρου. Ἐκεῖνοι ὁποῦ τις εἶχαν αὐτὲς τις γυναῖκες τις εἶχαν ὡς πνευματικούς και ξέραν ὅλα τους τὰ μυστήρια και τοῦ κάστρου. Τοῦ εἶπαν ὅτ' εἶναι κι' ἄλλοι Τούρκοι μέσα και ξέρουν ὅλα τὰ πράματα τοῦ κάστρου (ἀφοῦ αὐτὲς τὰ ἤξεραν). Μοῦ ζητάγει νὰ τοῦ στείλω και τοὺς ἄλλους Τούρκους (νὰ μάθη κι' ἄλλα). Ἦταν ὁ Μπραῖμης μεθυσμένος, πίνει ρούμι και κρασί μποτίλλιες. Μπεκρῆς πολὺ και παραλυμένος εἰς γυναῖκες και παιδιά. Μοῦ δίνει τοὺς δυὸ Τούρκους ὁποῦ ξέραν τὴν γλώσσα, πήγαμεν εἰς τὸ κάστρο και τοὺς ἄφησα ἀπόξω τὰ τείχη. Τοὺς εἶπα ἐκείνων ὁποῦ ἔχαν τοὺς Τούρκους δούλους τὰ αἴτια και μοῦ τοὺς ἤφεραν. Και τοὺς κατέβασα κάτω- ἀπὸ τὸ κάστρο και τοὺς εἶπα: «Σύρτε τους εἰς τὸν πασιά, κι' ἂν θέλει νὰ βαστήση τὸν λόγον του, κατὰ τις συνθήκες ὁποῦ κάμαμεν, καλά, εἰδὲ ἀρχινᾶτε τὸν πόλεμον νὰ μᾶς πάρετε μὲ τὸ σπαθί σας. Ὅτι τοιούτως δὲν κάνουν οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι, κάστρο χωρὶς νὰ παραδοθῆ, ἀνθρώπους δὲν ζητοῦνε ἀπὸ μέσα, σήμερα γυναῖκες κι' αὔριον ἄντρες. Κι' ὅσα θὰ τοῦ εἰποῦνε ὅλοι αὐτεῖνοι - οὔτε νερὸ ἔχομεν, οὔτε ἄλλα, εἶναι ἀνεφόδιαστο ὅλως- δι' - ὅλου τὸ κάστρο. Ὅμως ἓνας τὸν ἄλλον θὰ φᾶμε οἱ ἄνθρωποι - και τὸ κάστρο μαζί, δὲν θ' ἀφήσουμε τοῖχον γερὸν, οὔτε σημάδι. Και πέστε του, ἢ ντουφέκι ἢ συνθήκες! Και κοντόσηδὲς μας ἔκαμε!» Πιάστηκα μὲ τοὺς πολιορκημένους διατὶ μίλησα τοιούτως.

Τὸ βράδυ εἶχε ἔρθη μία φεργάδα Ἀγγλικὴ και τὰ Τούρκικα καράβια τὴν εἶχαν ὅστην μέση νὰ μὴν ἀνταποκρινώμαστε ἐμεῖς μ' αὐτεῖνη, φοβόνταν. Τότε στέλνομεν ἓναν Κυπραῖον μὲ γράμματα τῆς πλεγῆς. Τὸν πήραν χαμπέρι τὰ Τούρκικα και τὸν κινήγησαν ὀληνόχτα, και τὸ ἔπεσαν τὰ γράμματα ἐκεῖ ὁποῦ βούταγε εἰς τὴν θάλασσα. Και

πήγε εις τὴν φεργάδα, καὶ μπαίνοντας μέσα, ἔπεσε πεθαμένος. Τὸν κρεμάσανε καὶ βῆκε τὸ νερό, καὶ τὸ ἔβαλαν σπέρτα κι' ἀναστήθη. Καὶ εἶπε τῶν Ἄγγλων τὸν χαμὸν τῶν γραμμάτων, ὅπου τὰ εἶχαμε δομένα. Εἶπε στοματικῶς τὴν κατάστασιν τοῦ κάστρου καὶ τὶς πρόφασες τοῦ Μπραϊμη. Καὶ τὸν πήρε ἡ φεργάδα καὶ πήγαν εἰς τὴν Ζάκυθο καὶ εἶπαν αὐτὰ τοῦ ναυάρχου. Τότε ὁ ναύαρχος ἔστειλε ἓνα μπρίκι.

Πρὶν ἔρθῃ τὸ μπρίκι στέλνει ὁ Μπραϊμης νὰ ἐτοιμαστοῦμε, ὅτι ἦρθαν τὰ καράβια ὅπου ἔχαμε ναυλώσει. Ὅταν μὲ φώναξε ἦταν ὅσ' τὰ μαγαζιά, κι' ὅλο του τὸ στράτευμα. Ἦταν δυὸ ὄρες νὰ νυχτώσῃ. Τοῦ λέγω: «Πότε θὰ βαρκαριστοῦμεν, καθὼς προστάζεις; Οἱ πόρτες θέλουν ἀρκετὲς ὄρες νὰ ξεπλακωθοῦνε, ὅπου τὶς ἔχομεν χτισμένες θὰ περάσουνε τὰ μεσάνυχτα καὶ νὰ μὴν ξεπλακωθοῦνε. Ἔχομε λαβωμένους, ἔχομε ἀρρώστους. Αὔριον τὴν αὐγὴ κάνομεν ἀρχὴ καὶ βαρκαριζόμαστε». Αὐτὸς ἀντιστάθει, ὅτι γύρευε πρόφασιν. Μοῦ λέγει: «Ἀπόψε ἂν θέλετε, καλὰ, εἰδὲ οἱ συνθήκες εἶναι χαμένες πὸ κάμαμε. – Ὅταν στείλῃς καὶ ἰδῆς ἂν προφασίζομαστε, τότε φταῖμε ἐμεῖς. Εἰδὲ, θέλεις νὰ τὶς χαλάσῃς τὶς συνθήκες». Τοῦ εἶπαν κι' ἄλλοι ὅτι «κι' ἀποψε δικοὶ μας εἶναι κι' αὔριον». Ὅτ' εἶχε νὰ μᾶς σκοτώσῃ. Μό' δῶσε δυὸ Τούρκους, τοὺς ἔδειξα τὶς πόρτες κι' ἄλλα. Τοὺς ἔδωσα τῶν Τούρκων κι' ἀπὸ μίαν ζυγὴ ἄρματα καλὰ. Μίλησαν τοῦ πασιᾶ. Τὴν αὐγὴ μπονόρα ἔστειλε ἓναν συγγενῆ του μὲ σαράντα ἀνθρώπους νὰ περιλάβῃ τ' ἄρματα. Ἐγὼ εἶπα τοῦ Βελέτζα καὶ κάθεται εἰς τὸν Ἰτζκαλέ, νὰ μὴ μας κάμουν τίποτας, νὰ μείνωμε μέσα καὶ βγάλαμεν ἀπὸ ἐκεῖ ὅλους τοὺς ἄλλους. Ξαρματώσαμε καμπόσους, τοὺς βγάλαμεν ἀπὸ τὸ κάστρο. Οὔτε ὅσ' τὰ καράβια τοὺς βαίναν – οὔτε ὅσ' τὰ δικά μας, οὔτε ὅσ' τὰ δικά τους. Βγάλαμεν κι' ἄλλους, τὸ ἴδιον. Τ' ἀσκέρια τοῦ Μπραϊμη ἦταν ὅλα συνασμένα ἐκεῖ. Τότε

κλειοῦμεν ἐκείνους τοὺς Τούρκους ὅπου ἔρθαν νὰ περιλάβουν τὸ κάστρο, καὶ τοὺς λέγω: «Οἱ δικοὶ σας ἄς φᾶνε ἐκείνους ὅπου βγάλαμεν ἔξω, κ' ἐμεῖς τρῶμε ἐσᾶς καὶ μᾶς σώνει». κλείσαμεν τὸ κάστρο. Φωνάζουν αὐτεῖνοι, νὰ βγάλουν ἄνθρωπον νὰ μιλήσῃ τοῦ Μπραῖμη, τοὺς βγάλαμεν ἕναν. Τότε καβαλλίκεψε ὁ ἴδιος ὁ Μπραῖμης ἓνα ἄλογον καὶ διαλοῦσε τ' ἀσκέρια του νὰ φύγουν ἀπὸ ἐκεῖ. Κι' ἄρχισαν νὰ βαρκαρίσουν τοὺς δικούς μας εἰς τὰ ξένα καράβια, ὅπου ἔχαμεν συμφωνήσῃ νὰ μποῦνε οἱ ἄνθρωποι. Τότε βῆκαν κι' ἀπὸ τὸ Ἀγγλικὸν ὅπου ἔρθε ἀπὸ τὴν Ζάκυθον μ' ἐκείνον ὅπου στείλαμεν τῆς πλεγῆς. Τοὺς ρώτησε ὁ Μπραῖμης. Τοῦ εἶπανε: «Στελμένοι εἶμαστε ἀπὸ τὸν ναύαρχον νὰ ἰδοῦμε ἂν θὰ σταθῆς μὲ τοὺς Ἕλληνες ἓ ὅσες συμφωνίες κάμετε». Τότε, ἀποβαρκαριστήκαμεν, ἀλλοῦ στερνὰ πέρασα ἐγὼ μ' ὅσους ἄλλους εἶχαμεν τ' ἄρματα, ὅπου μᾶς χάρισε. (Τὰ μέρασα ἀναλογίαν σὲ ὅλους τοὺς ἀρχηγούς, κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅπου ἔχε ὁ καθείς). Εὐκήθηκα τὸν Μπραῖμη διὰ τὴν περιλαβὴ τοῦ κάστρου, μπῆκα μέσα εἰς τὸ καράβι, ἦταν τρία Ἀγγλικὸν, Γαλλικὸν κι' Ἀουστριακὸν. Ἐγὼ μπῆκα εἰς τὸ καράβι τὸ Ἀγγλικὸν. Ἔρχεται ἕνας δοῦλος τοῦ Γιατράκου ἀπὸ αὐτὸν κι' ἀπὸ τὸν Μπεζαντὲ καὶ μοῦ λέγει ὅτι τοὺς βάσταξε ὁ Μπραῖμης. Τότε συνάζω ὅλους τοὺς караβοκραίους ἔστω Ἀγγλικὸν κ' ἐκείνους ὅπου ἔρθαν μὲ τὸ μπρίκι τὸ Ἀγγλικὸν ἀπὸ τὴν Ζάκυθον καὶ τοὺς λέγω «Ἐμεῖς σταθήκαμε εἰς τὸν λόγο μας κι' ὁ Μπραῖμης δὲν ἐστάθη. Ἐγὼ ἔκαμα τὶς συνθήκες». τοὺς λέγω καὶ τοὺς εἶπα ὅσα μας ἔκαμεν. Καὶ πῆραν πολλῶν χρήματα κι' ἀσήμια. Καὶ μᾶς κράτησαν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, Μπεζαντὲ καὶ Γιατράκο. Τότε πῆγαν αὐτεῖνοι εἰς τὸν Μπραῖμη. Τοὺς εἶπε: «Τοὺς δύο τοὺς κρατῶ, ὅτι θέλω τοὺς πασσάδες τοῦ Ἀναπλιοῦ. Καὶ οἱ Ρωμαῖγοι, τοὺς εἶπε, κάμαν συνθήκες καὶ βάσταξαν τοὺς πασσάδες». Ἐμεῖς δὲν ξέραμεν ἀπὸ αὐτά. Τότε δὲν μποροῦσαν νὰ εἰποῦνε τίποτα οἱ

καραβοκυραῖγοι. Μᾶς κλέψαν κ' ἐξηντατρεῖς ἀνθρώπους ἐκεῖ ὅπου πέρασαν νὰ βαρκαριστοῦν. Τοὺς ἔπαιρναν οἱ κολῶνες καὶ τοὺς ἔκρυβε μία τὴν ἄλλη· καὶ τοὺς ἔσφαξαν εἰς τὸ κάστρο κουρμπάνι. Ὅταν μπήκανε μέσα, τοὺς θυσιάσαν ὅλους καὶ τοὺς ἐξηντατρεῖς.

Ὅταν ἦμαστε εἰς τ' Ἀγγλικὸν καράβι, ὅπου ἔχαμεν ναυλωμένο, καὶ ἤμουν μὲ καμπόσους ἀξιωματικούς μέσα καὶ στρατιῶτες Ἕλληνες, μοῦ λέγει ὁ καπετάνιος τοῦ караβιῦ – ἤξερε τὴν γλώσσα μας αὐτός, εἶχε καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ μέσα – μοῦ λέγει νὰ φωνάξω ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς νὰ πᾶμε νὰ φᾶμε ψωμί εἰς τὴν κάμαρη. Πῆγα εἰς τὴν κάμαρη μὲ καμπόσους ἀξιωματικούς. Εἶχε ἓνα πουλί εἰς τὴν κάμαρη, παπαγάλλον. Ἀφοῦ μας εἶδαν, ἔκλαιγε ἡ γυναῖκα, ἔκλαιγε καὶ τὸ πουλί. Βλέπω ἐγὼ αὐτό, ρωτάγω τὸν καπετάνιον τοῦ караβιῦ, τοῦ λέγω: «Ἐσεῖς μας προσκαλέσατε νὰ φᾶμε κι' ἐδῶ ὅπου ἔρθαμε βλέπω ἓνα πουλί καὶ ἓναν ἄνθρωπον ὅπου κλαῖνε». Τότε λέγει ἡ γυναῖκα τοῦ караβοκύρη: «Δίκιον μεγάλον ἔχομεν νὰ κλαῖμεν ἄνθρωποι καὶ πουλιά, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἡ δυστυχισμένη θὰ ἔχανε τόσα παληκάρια. Ποῦ θὰ τὰ ματάβρισκε εἰς τὴν ἀνάγκη της; Ὁ Ἱμπρατῆμης μας ναύλωσε καὶ μᾶς εἶπε, φορτώσουμε, δὲν φορτώσουμε, τὸ ναῦλο νὰ πάρωμε καὶ νὰ μὴν εἰποῦμε τίποτας. Καὶ διὰ νὰ μὴν μπῆτε εἰς τὰ καράβια θὰ σᾶς θανάτωνε ὅλους ἔξω. Καὶ δὲν εἶχαμεν τὸν τρόπον νὰ σᾶς τὸ εἰποῦμεν, νὰ μὴν πιστευτῆτε εἰς τὶς συνθήκες». Τῆς εἶπα: «Ὁ θεὸς εἶναι μέγας καὶ μᾶς γλύτωσε κι' ἄς γλυτώσει κ' ἐκείνους ὅπου βάσταξε ὁ Τοῦρκος».

Φύγαμε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πῆγαμεν εἰς Καλαμάτα. Ἐκεῖ βῆκαν οἱ Καλαματιανοί. Ἐμεῖς ἦμαστε ξαρμάτωτοι, μὲ τὰ λίγα ἐκεῖνα τ' ἄρματα,

όπου μό' ἔδωσε ὁ Μπραϊμης καὶ τὰ μέρασα ὀλουνῶν. Βγαίνοντας εἰς τὴν Καλαμάτα, οἱ Καλαματιανοὶ ἦταν εἰς τὰ περιβόλια κ' ἔκαναν γλέντια μετὰ τὰ λαλούμενα. Ἦρθαν καὶ μᾶς εἶδανε, καὶ μᾶς λένε: «Πούθε ἔρχεστε; – Τοὺς λέμε ἀπὸ Νιόκαστρο. – Μᾶς λένε, δὲν βαστάγετε καμπόσον καιρὸν κ' ἐρχόμαστε νὰ σᾶς βγάλωμεν ἀπὸ ἑκεῖ; Αἰφήσετε τέτοιον κάστρο καὶ φύγετε;» Δὲν θέλησαν νὰ μᾶς δώσουνε οὔτε ἓνα κονάκι, μόνε μας ἀφήσανε εἰς τὶς περιβόλες ἔξω, εἰς τ' ἀργαστήρια ἐμᾶς ὄλους, καὶ λαβωμένους, καὶ καθίσαμεν ἐκεῖ ἑναδυὸ ἡμέρες νὰ χορτάσουμεν νερὸ καὶ νὰ φύγωμεν. Ἔστειλα εἰς τὴν Ἀρκαδιὰ νὰ μοῦ φέρουν τ' ἄλογά μου καὶ τοὺς παράγγελα νὰ φύγουν, ὅτι θὰ βγῆ ὁ Μπραϊμης καὶ νὰ μὴν τοὺς σκλαβώσῃ. Ἀναμέρησαν οἱ ἄνθρωποι. Εἶπα καὶ τῶν Καλαματιανῶν αὐτά. Λυπήθηκα τοὺς ἀθώους κ' ὄχι τοὺς ἀχάριστους, νὰ μὴν σκλαβωθοῦνε. Ὅτι μοῦ εἶπε ὁ Μπραϊμης εὐτὺς θὰ κινηθῆ καὶ νὰ πάγω κ' ἐγὼ νὰ τὸν ἀνταμώσω, νὰ μένω μαζί του. Τότε μοῦ λέγει ὁ Ἀντωνάκης Μαυρομιχάλης: «Ξέρεις τί παληκάρια εἶμαστε ἐμεῖς; Πεντακόσιοι πολεμοῦμε μετὰ πέντε ἕξι χιλιάδες, καὶ δὲν εἶμαστε σὰν ἐσᾶς ὅπου ἀφήσετε τὸ κάστρο ἀπολέμητο καὶ φύγετε. – Ὁ Θεός, τοῦ εἶπα, κάνει κ' ἀντρείους, κάνει καὶ κιοτῆδες. Οἱ κιοτῆδες φοβήθηκαν, οἱ ἀντρεῖοι χόρευαν εἰς τὴν Καλαμάτα κ' ἄλλοῦ. Τὸ κάστρο τώρα τὸ ἔχει ὁ Μπραϊμης. Σᾶς εἶπα κ' ἐγὼ ὅ,τι ἤξερα συχωρᾶτε μέ». Συκωθήκαμε καὶ φύγαμε. Εἰς τὸ χάνι ηῦρα καὶ τὸν Παπαφλέσια μετὰ καμπόσους, πάγαινε ἀναντίον τοῦ Μπραϊμη. Μοῦ εἶπε νὰ πάγω κ' ἐγὼ. Τοῦ εἶπα: «Μὲ τὰ ραβδιὰ δὲν πολεμοῦν, πολεμοῦν μετὰ ντουφέκια. Ἐμεῖς ἔχομεν ραβδιὰ, ξύλα, κ' ὄχι ντουφέκια». Πέρασε ἀπὸ τὸ Λιοντάρι καὶ ἦταν ἐνθουσιασμένος. Πῆγε καὶ χάθηκε.

Πήγα εις τὴν Τροπολιτζά. Μὲ κλείσανε ὅσους εἶχα μαζί μου καὶ εἰς Παλιοβαρίνους καὶ εἰς Ἀρκαδιά καὶ μοῦ λένε: «Ὅταν ἦρθαμε μὲ σένα εἶχαμε ἀσημένια ἄρματα, τώρα μᾶς τὰ πήρε ὁ Μπραῖμης, ὅσοι ἤμαστε εἰς Νιόκαστρο κι' Ἀβαρίνους». Μὲ κλείνουν στενά, ἀπολιπίστηκα. Ἦθελα νὰ σκοτωθῶ, νὰ μὴν τραβάγω αὐτὰ ἀπὸ Ρωμαίγους καὶ Τούρκους. Ἐγραψα εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ κακὸ, δανείστηκα, γυμνώθηκα ὀλότελα, καὶ τοὺς πλέρωσα ἐξ ἰδίων μου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αὐτεῖνη τὴν ἔκθεσιν τὴν ἔγραψε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου, ὁποῦ ἔταν πολλὰ πλησίον, ἔστο νησι τῆς Σφαχτηρίας, μὲ τὸν Τζαμαδὸν καὶ σκοτώθηκαν καὶ οἱ δυὸ σ' τὸ νησί. Ἀκολουθῶς γράφω αὐτό.

2. Αὐτὰ κάνουν οἱ φατρίες, αὐτὰ κάνει ἡ διαίρεση κι' αὐτὰ τ' ἀποτελέσματα φέρνει ὁ ἐνφύλιος πόλεμος ὁ συχνός. Καὶ ὦρα μᾶς τηρᾶνε ἀπὸ μακρῶ οἱ συντρόφοι μας, ὅταν κιντυνεύωμε, κάνει σίγρι ἕνας ἑστὸν ἄλλον. Κι' ὁ Μπραῖμης γίνεται ἀπολέμητος διὰ νὰ εἰπῆ ἡ ἱστορία ὅτ' εἶναι γενναῖοι, ὄχι ὅτ' εἶναι πλῆθος. Τὰ πρῶτα χρόνια μὲ σαράντα ἀνθρώπους μ' ἑκατὸ γιόμιζε ὁ τόπος σκοτωμένους Τούρκους. Τότε δουλεύαμε ἀπαθεῖς ὡς ἀδελφοὶ διὰ τὴν θρησκεία, διὰ τὴν πατρίδα. Ἦταν ἡ πολιτικὴ τοῦ τίμιου κι' ἀπλοῦ δημογέροντα, δὲν ἦταν οἱ συμβουλές τοῦ Μεταξᾶ καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ ἡ διαίρεση ἑστὸς ὀπλαρχηγούς, νὰ τοὺς στέλνουν εἰς τοὺς Τούρκους, δὲν ἦταν ἡ καλωσύνη τοῦ Κωλέτη νὰ στέλνη τὸν ἀγαθὸν καὶ γενναῖον Παλάσκα νὰ σκοτωθῆ καὶ νὰ τοῦ παίρνη τὴν γυναῖκα τοῦ μορόζα. Αὐτὰ ὅλα φέραν τὸν ὄλεθρον τῆς

πατρίδος, ἀναγεννήθηκαν τὰ πάθη καὶ τηράγει ὁ Πελοποννήσιος τὸν γείτονά του τὸν Ρουμελιώτη κι' ὁ Ρουμελιώτης τὸν Πελοποννήσιον σὰν Τοῦρκοι ὅταν τοὺς πολεμοῦσαμε.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον ὄγδοον

Εκστρατεία εἰς Τρίπολιν κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ. - Ὁ Μακρυγιάννης εἰς Ἀχλαδόκαμπον. - Κατάληψις τῶν Μύλων τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Κρύφια ἀντενέργειαι κατ' αὐτοῦ. - Ὁχύρωσις τῶν Μύλων ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Συμπλήρωσις κτιστοῦ ὀχυρώματος. - Ἐπιδιόρθωσις δύο παλαιῶν πύργων. - Ἄφιξις τοῦ Γάλλου ναυάρχου Δερινὸ εἰς Μύλους - Συνέντευξις τοῦ Μακρυγιάννη μετ' αὐτοῦ. - Κρίσεις περὶ τῆς θέσεως τῶν Μύλων. - Ἄφιξις Χατζημιχάλη, Κωνστ. Μαυρομιχάλη καὶ Δημ. Ὑψηλάντη & Μύλους. - Ὁ ναύαρχος Δερινὸ παρὰ τῷ Μακρυγιάννη. - Λόγοι αὐτοῦ πρὸς αὐτόν. - Ἄφιξις Χατζῆ Στεφανή. - Ἐριδες τῶν εἰς Μύλους περὶ τῶν φρουρῶν. - Ὀνειρον τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἐπίθεσις νυκτερινὴ τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τῶν Μύλων. - Ἀπόκρουσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἄφιξις τοῦ Ἰμβραῖμ εἰς Μύλους. - Συμβούλιον τῶν εἰς Μύλους Ἑλλήνων ἀρχηγῶν. - Παρασκευαί πρὸς ἄμυναν. - Ἀποπομπὴ τῶν παρὰ τοὺς Μύλους πλοιαρίων ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Γεῦμα καὶ

συνομιλία τὸν Μακρυγιάννη μετὰ Γάλλων ἀξιωματικῶν. - Ὁ Μακρυγιάννης ἀρχόμενος τῆς μάχης. - Λυσσώδης ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ. - Ἀπόκρουσις αὐτοῦ. - Δευτέρα ἔφοδος καὶ ὑποχώρησις. - Τρίτη ἔφοδος. - Ὁ Γάλλος ναύαρχος ἐν μέσῳ τοῦ ἀγῶνος. - Ἀντεπίθεσις τῶν ἀμυνομένων. - Ἄφιξις τὸν Μῆτρον Λιακόπουλου εἰς βοήθειαν. - Τραυματισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη. - Ὀριστικὴ ἦττα τοῦ ἐχθροῦ. - Ἄφιξις λόχου τακτικῶν ἐν Ναυπλίου. - Μεταγωγὴ τοῦ Μακρυγιάννη εἰς τὴν Γαλλικὴ ναυαρχίδα. - Ἡ μουσικὴ ἀνακρούουσα ἐμβατήριον. - Μεταγωγὴ τοῦ Μακρυγιάννη εἰς Ναύπλιον. Τὰ τῆς μάχης ἀποτελέσματα. - Ἀποχώρησις τοῦ Ἰμβραῖμ. - Τιμαὶ ἀπονεμηθεῖσαι πρὸς τὸν Μακρυγιάννην.

Πήγαμεν εἰς τ' Ἀνάπλι. Μαθαίνομεν ὅτι κινήθη ὁ Μπραῖμης διὰ τὴν Τροπολιτζά. Μὲ διὰ τάττει ἡ Κυβέρνηση ν' ἀκολουθήσω τὸν κύριον Μεταξά, ὁποῦταν ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου, καὶ νὰ πᾶμε μαζί, ἐγὼ μὲ τὸ σῶμα μου κι' ὁ ὑπουργός, νὰ πιάσουμε τὴν Τροπολιτζά καὶ νὰ τὴν δυναμώσουμεν. Εἶχε διοριστεῖ ὁ Ἀρχηγὸς Κολοκοτρώνης νὰ πολεμήσῃ τὸν Μπραῖμη εἰς τὰ Ντερβένια καὶ πῆγαν ὅλα τὰ σώματα καὶ οἱ Πελοποννήσιοι μαζί του· καὶ κουβάλαγαν οἱ κάτοικοι καὶ ἡ Κυβέρνηση ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια νὰ πολεμήσουνε τὸν Μπραῖμη. Εὐτὸς ὁποῦ τὸν εἶδαν μπροστὰ τοὺς ἄφησαν τῆς θέσες τους καὶ πῆραν τὰ βουνά. Καὶ πέρασε ὁ Μπραῖμης εἰς τὰ Ντερβένια ἀπολέμηστος. Ἐφύλιους πολέμους καὶ φατρίες ἵππηδεύεται ὁ Ἀρχηγὸς νὰ κἀνη, Τούρκους δὲν ἔχει κῶλο νὰ πλησιάζῃ κοντὰ τους. Ἀφοῦ πήγαμεν μὲ τὸν ὑπουργόν, ὁποῦ τὸν ἔβαλε ἡ Κυβέρνηση νὰ προμηθεύῃ τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου εἰς τὸν Ἀρχηγόν, μάθαμεν εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον ὅτι ὁ Μπραῖμης κυρίεψε τὴν Τροπολιτζά κι' ὁ Ἀρχηγὸς μὲ τὸ στράτευμα ξεποδαριάστηκαν φεύγοντας

εις τὰ βουνά. Ἐκεῖ, εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον, ἦταν ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ χάνι γιομάτα ἀλεύρια καὶ πολεμοφόδια, ἦταν κ' ἓνα δυὸ χιλιάδες σφαχτὰ διὰ τὸ στράτευμα τοῦ ἀρχηγοῦ Κολοκοτρώνη. Σύναξα ζῶα καὶ μὲ τοὺς χωργιάτες τὰ ἴστυα τ' Ἀρχηγοῦ, ὅθεν τὸν εὔρουνε, νὰ ἔχουν ζαῖρε νὰ τρώνε, νὰ μὴν τὰ πάρη ὁ Μπραῖμη καὶ τρώγη καὶ μᾶς πολεμάγη. Πῆρα ὅλες τὶς φαμελιές καὶ καμμιά τετρακοσιὰ σφαχτὰ καὶ μαζὶ – μὲ τὸν ὑπουργὸν Μεταξᾶ κατεβήκαμεν εἰς τοὺς Μύλους τ' Ἀναπλιοῦ· καὶ στείλαμεν τῆς φαμελιές εἰς τ' Ἀνάπλι ν' ἀσφαλιστοῦν· πῆγε κι' ὁ ὑπουργὸς εἰς τ' Ἀνάπλι, κ' ἐγὼ μὲ τὸ σῶμα μου ἔκατσα ἐκεῖ, εἰς τοὺς Μύλους.

Ὡς ὀχτρός τῆς συντροφιάς τοῦ ὑπουργοῦ κι' Ἀρχηγοῦ μ' ἀνακάτωσαν τοὺς συντρόφους κ' ἔμεινα μ' ὀλίγους. Οἱ ἄλλοι πῆγανε μὲ τὸν Χατζημιχάλη κι' ἄλλους καὶ τοὺς δῶσαν μιστοὺς μισὲς λίρες. Ἐγὼ, σᾶς λέγω μὰ τὴν πατρίδα, δὲν τῆς εἶχα ἰδῆ τῆς μισὲς λίρες ἄλλη βολά· ὅταν μοῦ διαιρέσαν τοὺς συντρόφους καὶ τοὺς δῶσαν μιστοὺς μισὲς λίρες, τότε τῆς εἶδα. Πῆρανε τοὺς μιστοὺς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ γύρισαν πίσου μ' ἐμένα· ὅτ' εἶχαν μείνη γυμνοὶ καὶ δυστυχισμένοι καὶ πῆγαν μ' αὐτοὺς ὁποῦχαν τὰ μέσα νὰ πάρουν κἀνα μιστόν. Εἰς τοὺς Μύλους τ' Ἀναπλιοῦ ἦταν γιομάτο ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια, ὁποῦχαν πάρη τὰ καράβια μας πρέζες, ὁποῦ τὰ πῆγαιναν τοῦ Μπραῖμη, καὶ ἦταν ὅλα ἐκεῖ νὰ χρησιμέψουν διὰ τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Πελοπόννησος, ὁποῦ θὰ πολεμήση τοὺς Τούρκους. Κ' οἱ Τούρκοι ἔρχονταν εἰς τοὺς Μύλους νὰ πάρουν τοὺς ζαῖρέδες τους καὶ τὰ πολεμοφόδιά τους ὀπίσου, ὁποῦ τοὺς πῆραν τὰ καράβια μας. Τότε ἔπιασα τοὺς Μύλους καὶ ἔφκειασα ταμπούρια κ' ἔκλεισα τοὺς Μύλους μέσα. Τὸν τοῖχον τὸν ἔχτησα ὡς μέσα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἀσφάλισα καλὰ ὅλο μὲ μασγάλια. Ἐπιασα καὶ τὴν

κούλια, όπου 'ναι πλησίον' στους Μύλους, και την τρύπησα από πάνω εις τὸ πάτωμα και εις τὸ κατώγι. Ἔκοψα και νερὸ ἀπὸ τὸ μυλαύλακον και τὸ πέρασα εις τὴν κούλια κάτω ἀπὸ τὴν γῆ, νὰ ἴχωμεν νερὸ, ὅτι παλαβώσαμεν ἀπὸ νερὸ εις τὸ Νιόκαστρον. Ἀφοῦ ἔφκειασα αὐτά, ἔφκειασα και ταράτζα εις τὰ κεραμίδια τῆς κούλιας και τὴν ἄλλη κούλια τὴν συγύρισα καλὰ νὰ δεχτῶ τὸν ἀφέντη μου τὸν Μπραϊμη, ὁποῦθελε εις τὸ Νιόκαστρο νὰ μὲ πάρη μαζί του. Ὅτι μ' ἠῦρε νησιτικὸν και διψασμένον και μ' ἔκαμε και κοντόση νὰ τοῦ στέλνω τῆς Τούρκισσες. Συγυρίστηκα εις τοὺς Μύλους κ' ἐφόδιασα τῆς κούλιες ἀπ' οὔλα τ' ἀναγκαῖα, και κρέας και κρασί και ρακί – και τώρα θέλει νὰ ἰδῆ ντουφέκι Ἑλληνικόν! Εἰς τὴν Καλαμάτα ὁ Μπραϊμης ἔσμιξε μὲ τὸν Ντερνὸ τὸν ναύαρχον τῆς Γαλλίας κ' ἔφαγαν εις τὴν φεργάδα του· κ' ἕνας τράβησε τῆς στεργιάς κι' ἄλλος τοῦ πελάου και εἶπαν νὰ σμίξουν εις τοὺς Μύλους. Καὶ ἦρθε ὁ ναύαρχος Ντερνὸς πρωτότερα. Πῆγα και τὸ ἴκαμα βίζιτα και μοῦ εἶπε ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ μπορέσω νὰ πολεμήσω τὸν Μπραϊμη. Τοῦ εἶπα: «Τέτοιες συνθήκες δὲν ἔκαμα ὅταν ἐφυγα ἀπὸ τὸ Νιόκαστρο, ὅτι δὲν εἶχα ζαῖρε ἐκεῖ και θὰ τὸν πολεμήσουμεν ἐδῶ, νὰ εἴμαστε και τὰ δυὸ μέρη χορτάτα».

Δυνάμωσα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καλὰ νὰ πολεμήσουμεν ἐκεῖ ὅσο νὰ λυώσουμε. Ὅτι ἂν μᾶς πάρη αὐτεῖνη τὴν θέσιν, πάγει και τ' Ἀνάπλι. Ὅτι νερὸν δὲν εἶχε μέσα οὔτε δράμι και τὰ κανόνια πεσμένα ἀπὸ τὰ λέτα. Ἦταν ἴσ' αὐτεῖνη τὴν κατάστασιν ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ ἐφύλιου πολέμου, ὁποῦ τὸ κρατοῦσε ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης. Ὑστερα ἐκεῖνοι ὁποῦ μπῆκαν εις τ' Ἀνάπλι νὰ κυβερνήσουν ἦταν κι' αὐτεῖνοι ὅμοιοι μὲ τοὺς ἄλλους. Τέλος ἀπὸ αὐτὰ οὔτε νερὸ εἶχε μέσα, οὔτε κανόνι εις τὸν τόπον του· κι' ἂν ἔπαιρνε τοὺς Μύλους ὁ Μπραϊμης, κεντρικὸν μέρος τῆς

θάλασσας καὶ στεργιάς καὶ πλῆθος ζαϊρέδες καὶ πολεμοφόδια καὶ νερό ποταμός, μπλοκάριζε καὶ τ' Ἀνάπλι. Καὶ εἰς τὴν κατάστασιν ὁποῦταν κάμετε τὴν κρίση ἂν βαστοῦσε.

Ἀφοῦ τὸ δυνάμωσα, σὲ δυὸ ἡμέρες ἦρθε ὁ Χατζημιχάλης μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου, ὁποῦ μου πῆρε, ἦρθε κι' ὁ Κωσταντήμπεγης Μαυρομιχάλης μ' ὀλίγους κι' ὁ Ὑψηλάντης μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, ὄλους δεκαπέντε. Ἐκεῖ ὁποῦφκειανα τῆς θέσες εἰς τοὺς Μύλους ἦρθε ὁ Ντερνὺς νὰ μὲ ἰδῆ. Μοῦ λέγει: «Τί κάνεις αὐτοῦ; Αὐτὲς οἱ θέσες εἶναι ἀδύνατες· τί πόλεμον θὰ κάμετε μὲ τὸν Μπραῖμη αὐτοῦ; – Τοῦ λέγω, εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσες κ' ἐμεῖς, ὅμως εἶναι δυνατὸς ὁ Θεὸς ὁποῦ μας προστατεύει· καὶ θὰ δείξωμεν τὴν τύχη μας ἴσ' αὐτὲς τῆς θέσες τῆς ἀδύνατες. Κι' ἂν εἴμαστε ὀλίγοι εἰς τὸ πλῆθος τοῦ Μπραῖμη, παρηγοριώμαστε μ' ἓναν τρόπον, ὅτι ἡ τύχη μας ἔχει τοὺς Ἕλληνας πάντοτε ὀλίγους. Ὅτι ἀρχὴ καὶ τέλος, παλαιόθεν καὶ ὡς τώρα, ὅλα τὰ θερία πολεμοῦν νὰ μᾶς φᾶνε καὶ δὲν μποροῦνε· τρῶνε ἀπὸ ἡμᾶς καὶ μένει καὶ μαγιά. Καὶ οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νὰ πεθάνουν· κι' ὅταν κάνουν αὐτεῖνη τὴν ἀπόφασιν, λίγες φορές χάνουν καὶ πολλὰς κερδαίνουν. Ἡ θέση ὁποῦ εἴμαστε σήμερα ἐδῶ εἶναι τοιοῦτη· καὶ θὰ ἰδοῦμεν τὴν τύχη μας οἱ ἀδύνατοι μὲ τοὺς δυνατούς. – «Τρὲ μπιεν», λέγει κι' ἀναχώρησε ὁ ναύαρχος.

Τὸ δειλινὸ ἦρθε κι' ὁ Χατζῆ Στεφανῆς καὶ Χατζῆ Γιώργης ὁ ἀδελφός του· ἦταν διορισμένοι ἀπὸ τὸν νέον ὑπουργὸν τοῦ Πολέμου ἀρχηγοὶ καὶ τοὺς ἔδωσαν μισὲς λίρες καὶ σόναξαν ἀνθρώπους νὰ πᾶνε εἰς τὸν πόλεμον. Κι' ὅσο ἦταν ὁ Μπραῖμης εἰς τὸ Νιόκαστρο, ἔκαναν τῆς

στρατολογίες τους εις τὰ σπίτια τῶν κατοίκων καὶ πολεμοῦσαν μὲ τῆς κότες καὶ κρασιά. Τώρα ὁποῦ βῆκε ὁ Μπραῖμης ἔξω, τραβιῶνται κατὰ τ' Ἀνάπλι· ἐκεῖ εἶναι καζίνα καὶ μπιλλιάρδα. Ρωτάγω τοὺς δυὸ ἀρχηγούς Στεφανὴ κι' ἀδελφὸν του καὶ μοῦ λένε θὰ πᾶνε εἰς τ' Ἀνάπλι. Τοὺς λέγω: «Θὰ καθίσουμεν νὰ πολεμήσουμεν ἐδῶ διὰ νὰ σωθῇ τ' Ἀνάπλι. – Μοῦ λένε, ἐμεῖς δὲν εἴμαστε εἰς τὴν ὁδηγίαν σου νὰ μᾶς προστάξης· εἴμαστε μόνοι μας ἀρχηγοί. – Τοὺς εἶπα, τὸ γνωρίζω· αὐτὸ ὅμως σᾶς λέγω ὡς ἀξιωματικοί, ποῖον εἶναι ὁποῦ θὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα; Νὰ στείλετε τ' ἄλογά σας εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ πᾶνομεν καῖκια καὶ τὰ ἄχομεν ἐδῶ, κι' ὅταν ἔρθῃ ὁ ὀχτρὸς πολεμοῦμεν, κι' ἂν εἶναι κίντυνος ὅσ' ἐμᾶς, τότε μπαίνομεν εἰς τὰ καῖκια καὶ πᾶμεν εἰς τ' Ἀνάπλι. Κι' ἂν δὲν βαστήσουμεν τούτην τὴν θέσιν, καὶ τ' Ἀνάπλι εἶναι σὲ ριζικὸν κι' ὅλη ἡ πατρίδα». Λέγοντάς τοὺς πολλὰ τοιοῦτα, ἐμείναμεν σύνφωνοι καὶ διώξαμεν ὅλοι τ' ἄλογά μας διὰ τ' Ἀνάπλι. Καὶ μείναν μ' ὀλίγους. Ὅτι ἐκείνους ὁποῦχαν εἰς τὴν ὁδηγίαν τοὺς ἦταν οἱ περισσότεροι τῶν καφφενέδων ἄνθρωποι. Τὸ βράδυ ἔγγιχτηκα μ' ὅλους αὐτοὺς καὶ μὲ τὸν Ὑψηλάντη, Μαυρομιχάλη καὶ Κωσταντήμπεγη διὰ τὰ караγούλια, τοὺς εἶπα: «Ἐγὼ ἔχω δυὸ μέρες ἐδῶ, ὁποῦ ἀφανίστηκαν οἱ ἄνθρωποι μου φκειάνοντας ταμπούρια ὅσ' ὅλες τῆς θέσες, κ' ἐσεῖς τῆς ἠύρετε χαζίρι, καὶ τώρα νὰ μὴν κάμετε καὶ караγούλι; – Εἴμαστε ὀλίγοι, μοῦ λένε, ἐμεῖς. – Τοὺς λέγω, ἐσεῖς ὅλοι νὰ πᾶτε μίαν φορᾶ κ' ἐγὼ μόνος μου, μὲ τοὺς δικούς μου, ἄλλη μία· καὶ δὲν ἔγγιζονται ἔτζι καὶ οἱ ἄνθρωποι μου. Ὅτι μποροῦν νὰ φύγουν, δὲν τοὺς ἔχω σκλάβους». Τότε μείναμεν σύνφωνοι νὰ πάγω ἐγὼ τὸ βράδυ караγούλι, νὰ στείλω ἀνθρώπους μου, κι' αὐτεῖνοι νὰ πᾶνε ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα καὶ πέρα ὅσο νὰ φέξῃ. Ἔστειλα ἐγὼ τὸ βράδυ· τὰ μεσάνυχτα πῆγαν ἀπὸ αὐτοὺς. Κάθισαν καμμιά ὥρα κι' ἄφησαν τὸν τόπον ἄδειον καὶ ἦρθαν μέσα εἰς τοὺς Μύλους κ' ἔπεσαν καὶ κοιμήθηκαν.

Ἐγὼ πάντοτες εἰς τέτοιες ἐποχὲς δὲν κοιμῶμαι χωρὶς ἔγνοια. – Εἶμαι κιοτῆς καὶ πάντοτες προσέχω νὰ μὴν χαθῶ ἀδίκως· κ' ἔχω κι' ἄλλους εἰς τὴν ὁδηγίαν μου καὶ τοὺς χάνω κ' ἐκείνους. Βλέπω εἰς τὸν ὕπνο μου κ' ἔρχεται ἓνας καὶ μοῦ λέγει: «Σήκου ἀπάνου!» Ξύπνησα, ματακοιμήθηκα. Πάλε τὸν βλέπω καὶ μοῦ λέγει: «Σήκου!» Ἦμουν νοιασμένος καὶ δὲν κοιμῶμουν. Τότε σηκώνομαι, τηράγω ἀπὸ τὸ παλεθῦρι καὶ γιόμωσε ὁ τόπος Τούρκους· καὶ τὸ περιβόλι ὅλο γιομάτο. Κ' ἐμεῖς – κανεὶς νὰ εἶναι ἔξυπνος· καὶ δὲν θ' ἄφιναν ρουθούνι. Καὶ θὰ μᾶς σκατοψύχαγαν τόσος κόσμος ἀδύνατος, ὁποῦταν ἐκεῖ καὶ κουβαλιώνταν εἰς τ' Ἀνάπλι μὲ τὰ καϊκία. Τότε βάνω τὶς φωνές: «Τοῦρκοι! Τοῦρκοι!». Οἱ ἄλλοι ποῦ μ' ἄκουσαν λέγαν: «Ὁ Μακρυγιάννης πέθανε ἀπὸ τὸν φόβον του καὶ δὲν κοιμάται· ὅλο Τούρκους νειρεύεται». Τότε εὐτὺς ἐγὼ πῆρα καμμιά πενηνταριά συντρόφους μου καὶ πᾶμε ἀπὸ τὰ τεῖχη τῶν Μύλων, ὁποῦ βαστοῦν τὸ νερό, καὶ ἦταν καλάμια κι' ἄλλα χορτάρια καὶ δὲν φαινόμεστε, καὶ παίρνομεν τὴν πλάτη τῶν Τούρκων καὶ τοὺς δίνομεν μίαν φωτιά ἄξαφνα καὶ σκοτώσαμεν καμπόσους· καὶ τοὺς ριχτήκαμεν καὶ μὲ τὰ μαχαίρια· καὶ τοὺς βγάλαμεν ἀπὸ τὸ περιβόλι κι' ἀπ' οὐλές της θέσες ὁποῦχαν κυργέψη καὶ τῆς λάβαμεν ἐμεῖς πίσου εἰς τὴν ἐξουσίαν μας. Οἱ Τοῦρκοι μαζώχτηκαν ὅλοι καὶ πῆγαν εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος καὶ βάλαν τὰ ντουφέκια τοὺς εἰς γραμμὴν κ' ἔφκειασαν ἴσκιους· καὶ κάθονταν ἐκεῖ καὶ πρόσμεναν τὸν Μπραῖμη.

Σὲ καμπόσον ἦρθε κι' αὐτὸς κ' ἔπιασε τὸ παλιόκαστρο ὁποῦναι πανουκέφαλα, εἰς τὴν ράχη τῶν Μύλων. Στάθη αὐτὸς ἐκεῖ μὲ πέντ' ἔξι κολῶνες, καὶ οἱ ἄλλοι, ἡ πεζούρα καὶ ἡ καβαλλάρια, ξάπλωσαν ὀλόγυρα· καὶ ἡ καβαλλάρια μας ἔκλεισε νὰ μᾶς πιάση ὅλους ζωντανούς

ἐκεῖ, νὰ μὴν μείνη κανένας σπορὰ ἀπὸ ἡμᾶς. Τότε συναζόμεσθε ὅλοι. (Μᾶς ἦρθαν καὶ δυὸ μίστικα Ψαργιανὰ, φέραν καὶ καμπόσους Κρητικούς). Τότε μιλήσαμεν ὁ Ὑψηλάντης νὰ πιάσῃ τὸν μυλάκον, ὁποῦναι εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ περιβολιοῦ δυτικά, καὶ νὰ πάρῃ τοὺς ἀνθρώπους του καὶ τοὺς Κρητικούς· καὶ τὰ μίστικα τὰ δυὸ νὰ τοῦ βαστοῦνε τὴν πλάτη εἰς τὸν μυλάκον. Εἰς τὸ ἀριστερὸν τῶν Μύλων ἦταν ἓνα μονοπατάκι κατὰ τὸ Κυβέρι, νὰ τὸ πιάσῃ ὁ Κωσταντήμπεγης κι' ὁ Χατζημιχάλης, νὰ τοῦ δώσω κι' ἀνθρώπους. Τὰ τεῖχη τοῦ περιβολιοῦ ἀπόξω νὰ τὰ πιάσω ἐγὼ κι' ὅλες ἐκεῖνες τῆς θέσης. Καὶ νὰ ἔχω κι' ἀνθρώπους μαζί μου νὰ φέρνω γύρα ὀλοῦθεν, οὔθεν εἶναι πολλὴ δύναμη τῶν Τούρκων.

Πῆρε ὁ καθεὶς τὴν θέσιν του. Ἡ κάψα τοῦ ἡλίου ἦταν δυνατὴ. Κάθισαν οἱ Τούρκοι νὰ ξεμεσημεριάσουν ὅσο νὰ δροσίση, νὰ μᾶς πολεμήσουνε. Εἶπα τῶν συντρόφωνέ μου, ἂν ἔρθῃ μεγάλη σφίξις τῶν Τούρκων καὶ δὲν μπορούμεν νὰ τοὺς βαστήσουμεν ὅξω, νὰ μποῦμε ὅλοι εἰς τῆς κούλιες. Ἔκοψα καὶ χαντάκι ὀλόγουρα, ἔφκειασα κι' ἀπὸ ἕνα μπούρτζι μὲ πολλὰς πολεμῆστρες ἀπόξω τῆς πόρτες τῶν κούλιων. Ἄφησα κι' ἀνθρώπους μέσα νὰ μὴ βάνουν κανέναν ξένο, ὅτι ἐγὼ καὶ οἱ σύντροφοί μου πεθάναμεν δυὸ μερόνυχτα κουβαλιώντας πέτρες καὶ δουλεύοντας καὶ οἱ ἄλλοι κοιμώνταν· κι' ὅταν ξυπνοῦσαν, περγελοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἔλεγαν κιοτῆδες. Αὐτεῖνοι ἦταν ἀντρεῖοι καὶ παληκάρια – εἰς τοὺς καφφενέδες. Ἔδωσε ὁ Θεὸς καὶ δὲν βδοκίμησε ὁ Μπραῖμης – εἶχα ὄρκον νὰ τοὺς ἀφήσω ὅξω νὰ τοὺς κόψῃ σὰν σκυλιά, νὰ μὴν γλυτώσῃ κανένας, ὅτι οἱ τεμπέληδες δὲν ἄφιναν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ δουλέψουνε.

Τότε, ἀφοῦ συγυρίστηκα καλά, εἶπα τῶν ἀνθρώπων νὰ κοιμηθοῦνε ὀλίγον ὅσο νὰ περάσῃ τὸ μεσημέρι, νὰ μὴν μᾶς ἀκολουθήσῃ τὸ βράδυ πόλεμος καὶ δὲν βαστάμεν ὀληνύχτα· καὶ οἱ Τοῦρκοι κοιμῶνταν. Πῆγαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἡσυχάσουνε. Τότε, διὰ νὰ σκοτωθοῦμεν ὅλοι καὶ νὰ μὴν γλυτώσῃ κανένας, ἂν τύχῃ κίντυνος, οὔτε ἐγὼ, οὔτε αὐτεῖνοι οἱ νέοι ἀρχηγοὶ τῶν καφφενέδων, εἶπα ὅτι πρέπει νὰ διώξω καὶ τὰ καῖκια. Ὅτ' εἶχε ὁ καθένας ἀπὸ τρία τέσσερα καὶ δι' αὐτὸ δὲν θέλαν νὰ φκείασουν ταμπούρια. Τὸ εἶχαν σκοπὸ, ἂν πλησιάσῃ ὁ Μπραῖμης, νὰ μποῦνε μέσα κι' ἄλλοι νὰ πᾶνε εἰς τ' Ἀνάπλι, κι' ἄλλοι ἴστα νησιά. – Καὶ τότε μποροῦσαν νὰ φύγουν κι' ἀπὸ τοὺς δικούς μου καὶ κιντύνεα κ' ἐγὼ. Ἀφοῦ φάγαν κ' ἔπιαν κρασί ὅλοι αὐτεῖνοι, ἔπεσαν εἰς τὸν ὕπνο. Τότε πάγω καὶ παίρνω ἕναν ἀπὸ τὰ καῖκια καὶ τὸν βάνω σὲ μίαν φελούκα καὶ τοῦ λέγω νὰ πάγῃ σὲ ὅλα τὰ καῖκια νὰ τοὺς εἰπῇ κρυφίως σὲ μιὰ στιγμή ὅλα συνχρόνως νὰ φύγουνε, νὰ μὴν μείνῃ κανένα· καὶ νὰ μὴν κάμουν σαματὰ καὶ νοηθοῦν, θὰ τοὺς σκοτώσω. Αὐτεῖνοι γύρευαν ἀφορμὴ – ὅς ἕναν καιρὸν φύγαν ὅλα τὰ καῖκια καὶ πᾶνε εἰς τὴν δουλειά τους. Ὅταν ξεμάκρυναν, τὰ πῆραν χαμπέρι. Ἐγὼ ἔκανα ὅτι δὲν ξέρω καὶ κοιμώμουν. Τότε ἔρχονται μὲ ξυπνάνε· φωνάζω κ' ἐγὼ καὶ λυποῦμαι τὸ κακὸν ὅπου πάθαμεν. Τότε τοὺς λέγω: «Οἱ ἐλπίδες μας ἦταν αὐτές· πάγει κι' αὐτὸ καὶ εἶμαστε σὲ κίντυνο. Τώρα ἄλλη θαραπαγὴ δὲν εἶναι – φκείασιμον τοῦ πόστου του ὁ καθεὶς. Μάλλωσαν μ' ἐμένα ὅτι τοὺς παρακίνησα καὶ διώξαμεν καὶ τ' ἄλογα. Σὰν τὰ ἔχαμεν, ἦταν ἐλπίδες νὰ φύγουν μ' αὐτά. Τοὺς εἶπα ὅτι ἦταν οἱ ἐλπίδες μου ἴστα καῖκια κ' ἔδωσα αὐτεῖνῃ τὴ γνώμη. Ἄρχισαν νὰ στοχάζονται καὶ νὰ φκείανῃ ὁ καθεὶς τὸ πόστο του, ὅτι ἐκεῖ θὰ πεθάνῃ. Ἐκατζα νὰ φάγω ψωμί. Ἦρθαν τέσσεροι ἀξιωματικοὶ Γάλλοι μ' ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν φεργάδα νὰ πάρουνε μέσα τῆς τουλοῦμπες καὶ τ' ἄλλα τοὺς τὰ πράματα, ὅπου κᾶναν νερό, ὅπου

πλέναν τὰ σκουτιά τους, νὰ μὴν χαθοῦνε ὁποῦ θ' ἄνοιγε ὁ πόλεμος. Κράτησα τοὺς ἀξιωματικούς καὶ φάγαμεν μαζί. Μοῦ λένε: «Εἶστε πολλὰ ὀλίγοι κι' αὐτεῖνοι πολλοί, οἱ Τοῦρκοι, καὶ ταχτικοί· κι αὐτεῖνη ἡ θέση εἶναι ἀδύνατη. Ἔχει καὶ κανόνια ὁ Μπραϊμης καὶ δὲν θὰ βαστάξετε. – Τοὺς λέγω, ὅταν σηκώσαμεν τὴν σημαία ἀναντίον τῆς τυραγνίας, ξέραμεν ὅτ' εἶναι πολλοὶ αὐτεῖνοι καὶ μαθητικοὶ κ' ἔχουν καὶ κανόνια κι' ὅλα τὰ μέσα· ἐμεῖς ἀπ' οὔλα εἴμαστε ἀδύνατοι· ὅμως ὁ Θεὸς φυλάγει καὶ τοὺς ἀδύνατους· κι' ἂν πεθάνωμεν, πεθαίνομεν διὰ τὴν πατρίδα μας, διὰ τὴν θρησκεία μας, καὶ πολεμοῦμεν ὅσο μποροῦμεν ἀναντίον τῆς τυραγνίας· κι' ὁ Θεὸς βοηθός. Αὐτὸς ὁ θάνατος εἶναι γλυκός, ὅτι κανένας δὲν θὰ γένη ἀθάνατος· κι' ὅταν ὁ Χάρος θαρθῆ νὰ μᾶς πάρη, ὅταν θέλῃ, ἄρρωστους καὶ δυστυχεῖς, καλύτερα σήμερα νὰ πεθάνωμεν». Μὲ φίλησε ἓνας ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὸν φίλησα κ' ἐγώ. Ὑστερα φύγαν.

Ὅταν δρόσισε καὶ πῆρε τὸ δειλινό, πῆρα καμπόσους ἀθάνατους συντρόφους ἀπὸ κείνους ὁποῦ γνώριζαν τοὺς Ἀράπηδες ἀπὸ τοὺς Ἀβαρίνους κι' ἀπὸ τὸ Νιόκαστρον, ὁποῦταν ὁ Ἀράπης χορτᾶτος κι' ὁ Ἕλληνας νηστικός καὶ διψασμένος, πῆρα καμπόσους ἀπὸ αὐτοὺς κι' ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ μύλου πήγαμεν κρυφίως, ἀπὸ τὴν ἐκκλησιούλα, καὶ τοὺς δίνομε ἓναν ντουφεκισμόν τῶν Τοῦρκων, χωρὶς νὰ τοὺς βλάψωμεν, ἀλλὰ νὰ τοὺς ξυπνήσωμεν. Τότε ἀνοίξαμεν τὸ ντουφέκι καὶ μπῆκαν οἱ κολῶνες εἰς τὴν τάξη. Ὁ Μπραϊμης περήφανος ἔστειλε τοὺς κατσαδόρους, ὁποῦ τοὺς εἶχε καὶ εἰς τὸ Νιόκαστρον, κι' ἄλλες δυὸ κολῶνες ἀπὸ τὸ κάστρον· καὶ συγχρόνως καὶ οἱ ἄλλες κολῶνες – καὶ με πρότον μας πῆραν ὅλο τὸ περιβόλι καὶ τῆς κούλιες τοῦ περιβολιοῦ κι' ὀλόγυρα· καὶ με τὴν πρώτη ὀρμὴ ἦρθαν εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ περιβολιοῦ, εἰς τὰ τείχη, ὁποῦναι πρόσωπον τῆς θάλασσας· κ' ἐκεῖ τὸ

βαστοῦσα μὲ τοὺς συντρόφους μου. Μᾶς πλάκωσαν μὲ τὴν πρώτη ὀρμή· κ' ἐκεῖ ἄρχισε πεισματώδης πόλεμος ἀπὸ τὸνα τὸ μέρος κι' ἀπὸ τ' ἄλλο κάμποση ὥρα. Ἦταν ἡ κάψη, καὶ δὲν φουσοῦσε τελείως – κι' ὁ καπνὸς τῶν ντουφεκιῶν ἔγινε μία ἀντάρα, καταχνιὰ – θὰ μᾶς παίρναν ὅλους. Τότε μιλήσαμεν ἀναμεταξὺ μας νὰ βαροῦμεν τοὺς ἀξιωματικούς, ὅτι αὐτεῖνοι φέρναν μὲ τὸ στανιὸν τῆς κολῶνες ἀπάνου μας. Ὅταν ἀρχίσαμεν καὶ βαροῦγαμεν καὶ σκοτώναμεν τοὺς ἀξιωματικούς, κρύγισαν. Ἐστὸν ἴδιον καιρὸν βγάλαμεν τὰ σπαθιὰ πεντέξι, κι' ἄλλοι ὕστερα, καὶ ριχνόμαστε ἀπάνου τους καὶ τοὺς δίνομεν ἓνα χαλασμόν – κι' ἀφίνουν καὶ κούλιες καὶ περιβόλι. Κ' ἐκεῖ εἰς τὴν πόρτα τοὺς πλάκωσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ρίχναν εἰς τὸν σωρόν. Ἄρχισε ὁ πόλεμος κι' ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ μυλάκου, ὁποῦταν ὁ Ὑψηλάντης μὲ τοὺς Κρητικούς, καὶ μίστικα μὲ μπαλαμιστράλλια· κι' ὅλα αὐτὰ πηγαινάν εἰς τὰ σώματα τῶν Ἀραπάδων.

Τότε γυρίζουν ὀπίσου καὶ μᾶς παίρνουν ὀμπρὸς καὶ τζακιστήκαμεν· ὅτι ἔστειλε κι' ἄλλους ὁ Μπραῖτης (τήραγε μὲ τὸ κιάλι) κι' αὐτεῖνοι γύρισαν καὶ τοὺς ἄλλους καὶ μᾶς χάλασαν. Γυρίσαμεν πίσου εἰς τὰ πόστα μας· κι' αὐτεῖνοι πολεμοῦσαν μπροστὰ κι' ὀπίσου. Μάζωξαν τοὺς σκοτωμένους. Μάτα τοὺς τζακίσαμεν κι' αὐτούς. Τότε μας πिसουδρόμησαν πάλε καὶ κόντεψαν νὰ μὲ πιάσουνε ζωντανόν, ὅτι μου σκοτώθη ἓνα παληκάρι ἀπὸ τὰ καλύτερα, Κατζούγια τὸ λέγαν, ἀπὸ τὸ Σερνικάνι χωριὸν τοῦ Σαλώνου. Μὲ τὸν καϊμένον τὸν ἀθάνατον Γκίκα ἔμεινα πίσου ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ πιάσαμεν τὸν σκοτωμένον ὁ Γκίκας ἀπὸ τὸνα τὸ χέρι κ' ἐγὼ ἀπὸ τ' ἄλλο (ὅτι τὸν ἀγαποῦσα πολὺ αὐτὸν ὁποῦ σκοτώθη· ποτὲς δὲν μ' ἄφινε ἀπὸ τὸ πλευρὸ καὶ μὲ γλύτωσε σὲ τόσα δεινά· κ' ἐκεῖ, διὰ νὰ μείνωμεν εἰς τὸν τοῖχον τῆς κούλιας τοῦ

περιβολιοῦ, ἔκαμεν ὀμπρὸς καὶ σκοτώθη), τὸν πήραμεν οἱ δύο μας, μὲ τὸν Γκίκα, καὶ κιντωνέψαμεν κ' ἐμεῖς καὶ τὸν φέραμεν εἰς τὸ πόστο μας. Κ' ἐκεῖ εἰς τὸ πόστο εἶναι χωμένος ὁ γενναῖος πατριώτης.

Ἀφοῦ οἱ Γάλλοι ἔβλεπαν ἀπὸ τὴν φεργάδα τὸν πόλεμον καὶ τὸν χαλασμόν τῶν Τούρκων, τόσο ἐνθουσιάστηκαν ὅπου γύρευαν ἂν ἦταν τρόπος νὰ βγοῦνε κι' αὐτεῖνοι νὰ μᾶς βοηθήσουνε· τότε παίρνει μίαν κασσέλα ρούμι ὁ ναύαρχος καὶ οἱ φίλοι μου οἱ ἀξιωματικοί, οἱ τέσσεροι ὅπου φάγαμε ψωμί μαζί, ροζόλι καὶ βήκαν ἔξω. Τοὺς βάλαμεν ἴσπην κούλια. Μέρασα τὸ ρούμι τῶν ἀνθρώπων διὰ νὰ ἰδῆ κι' ὁ ναύαρχος μὲ τοὺς φίλους του τὸν πόλεμον. Τότε κάνομεν καὶ τρίτο γιρούσι καὶ τοὺς δώσαμεν ἕναν σκοτωμὸν καλόν· καὶ οἱ γενναῖοι Κρητικοὶ καὶ οἱ Ψαργιανοὶ μὲ τὰ μίστικα – χάριτες χρωστάγει ἡ πατρίδα ἴσ' αὐτοὺς τοὺς γενναίους ἀνθρώπους καὶ καλοὺς πατριῶτες. Τότε, ἐκεῖ ὅπου ριχτήκαμεν ἴσ' τὸ γιρούσι, μοῦ πληγώθη βαρέως καὶ ὕστερα πέθανε ὁ καλὸς καὶ γενναῖος πατριώτης Μιχάλης Κυπραῖος, ὁποῦστεῖλα τῆς πλεγῆς καὶ πῆγε εἰς τὴν Ἀγγλικὴ φεργάδα, ὅταν κιντωνεῦαμε εἰς τὸ Νιόκαστρο. Βλέπομεν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι κ' ἔρχεται ἕνα μιντάτι· ἦταν ὁ γενναῖος Μῆτρος Λιακόπουλος, ἄξιον παληκάρι καὶ καλὸς πατριώτης. Ἦρθε μὲ πενήντα ἀνθρώπους, ὅλοι παλιοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες, πατριῶτες πολλὰ γενναῖοι, ὅλοι καλοὶ. Ἦταν στενὸς μου φίλος καὶ ἦρθε· ὅτ' ἦταν παληκάρι. Ἦταν πλῆθος εἰς τ' Ἀνάπλι· μας τήραγαν μὲ τὰ κιάλια (καὶ νὰ λένε ἐγκώμια δικά τους, ὅτι φύλαγαν τ' Ἀνάπλι). Ἀφοῦ ἦρθε ὁ Λιακόπουλος καὶ οἱ συντρόφοι του, τοὺς κεράσαμεν κι' αὐτούς. Τότε κάμαμεν νέον σκέδιον νὰ ριχτοῦμεν τῶν Τούρκων, ὁ Λιακόπουλος μὲ τοὺς ἀνθρώπους του νὰ πάγη τ' ἀριστερὸν μέρος τοῦ περιβολιοῦ, ὁ Γκίκας νὰ πάγη τὸ δεξιὸν ἀπὸ τὸν μυλάκον, ἐγὼ νὰ πάγω τὴν μέση τὸ

περιβόλι - νὰ κινηθοῦμεν καὶ οἱ τρεῖς κολῶνες μαζὶ νὰ χτυπήσουμε τοὺς Τούρκους, ὅτι συνάχτηκαν ὅλοι εἰς τὸ περιβόλι νὰ μᾶς ριχτοῦνε· καὶ νὰ τοὺς ριχτοῦμεν ἐμεῖς πρωτότερα. Μέρασα τὰ φουσέκια καὶ κινηθήκαμεν καὶ οἱ τρεῖς κολῶνες συγχρόνως. Ἐκεῖ ὀποῦχα ριχτῆ ἐγὼ ὀμπρὸς μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου, καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ δυὸ κολῶνες, προχώρεσαν, κάποιοι Τούρκοι, ὀποῦ μουχε στείλη ὁ Μπραῖμης εἰς τὸ Νιόκαστρον καὶ μιλούσαμεν, μὲ γνῶριζαν· καὶ ἦταν καὶ μ' ἄλλους Τούρκους εἰς τὴν κούλια τοῦ περιβολιοῦ, ἔρριξαν καὶ μὲ πλήγωσαν εἰς τὸ δεξιὸ χέρι. Ἦταν ἀπὸ μουσκέτο καὶ τὸ μολύβι μεγάλο καὶ μόφαγε ὅλα τὰ κόκκαλα. Μόπεσε τὸ σπαθὶ ἀπὸ τὸ χέρι - ἤμουν κι' ἀναμμένος ὀποῦτρεχα εἰς τὰ πόστα καὶ τοὺς ἔδινα πολεμοφόδια. Δὲν βασιέταν τὸ αἷμα· τύλιξα τὸ χέρι εἰς τὸ πουκάμισο νὰ μὴν τὸ ἰδοῦνε οἱ ἀνθρώποι. Ὅμως τσακίστηκαν οἱ Τούρκοι πάλε ὄξω ἀπὸ τὴν κούλια, ἀφοῦ τοὺς χτυπήσαμεν κ' οἱ τρεῖς κολῶνες καὶ οἱ Κρητικοὶ καὶ τὰ μίστικα. Τότε πέρασε καὶ ἡ ὥρα, ἔπαψε ὁ πόλεμος. Τελειώνοντας ὁ πόλεμος, ἦρθαν καμμιά ἐξηνταργιὰ ταχτικοὶ ἀπὸ τ' Ἀνάπλι μὲ τὸν λοχαγὸν Κάρπον. Βάρεσαν κ' ἐκεῖνοι τὰ ταμποῦρλα καὶ ρίξαν καὶ μίαν μπαταργιὰ εἰς τὸν ἀγέρα.

Ἀφοῦ ὁ πόλεμος τελείωσε, μὲ πῆραν καὶ μὲ πῆγαν εἰς τὴν φεργάδα τὴν Γαλλικὴ - ἔστειλε φελούκα ὁ ναύαρχος κι' ἀξιωματικούς. Ἄμα πλησιάσαμεν εἰς τὴν φεργάδα, ἔβαλε τὴν μουσικὴ καὶ βαροῦσε. Γύρευαν νὰ μὲ κρατήσουν μέσα εἰς τὴν φεργάδα διὰ νὰ μὲ γιαιτρέψουν. Ἐγὼ δὲν θέλησα. Μόδεσαν οἱ γιαιτροὶ τῆς φεργάδας τὸ χέρι καὶ μὲ συντρόφεψαν αὐτεῖνοι καὶ πεντέξι ἀξιωματικοὶ 'ο τ' Ἀνάπλι σουρουπώνοντας καλά, καὶ μὲ δέχτηκαν οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀναπλιοῦ καὶ ἡ Κυβέρνηση.¹

Είχα διορίση εις τούς ανθρώπους μου άνθρωπον και τούς διοικούσε. Λυπήθη πολὺ ὁ ἀγαθὸς Ὑψηλάντης κι' ὁ Κωσταντήμπεγης ὅπου πληγώθηκα. Ὁ σκοτωμὸς τῶν Τούρκων – εἶναι ἄγνωστη ἡ ποσότη, ὅτι τούς σήκωναν εὐτὺς. Ἦταν πολλοὶ οἱ Τούρκοι, ἦταν ὡς δώδεκα χιλιάδες τὸ ὅλο. Ἀπὸ 'κεῖνο ὅπου μάθαμεν ἄλλοι λένε σκοτωμένους περίτου ἀπὸ πεντακόσιους, ἄλλοι ἀκόμα περισσότερους κι' ἄλλοι λιγώτερους, κι' ἀχώρια οἱ πληγωμένοι. Δικοὶ μας σκοτώθηκαν δυὸ και οἱ δυὸ ὅπου πληγώθηκαν. Ἦμαστε ὡς τρακόσοι ἄνθρωποι ἀπάνου κάτου. Ὅτι σκόρπησαν οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὸν φόβο τούς τὸ βράδυ και πολλοὶ πῆγαν εἰς Ἄργος κι' Ἀνάπλι. Ὁ πόλεμος ἔγινε τὸν Γιούνιον μῆνα τὰ 1825.

Τὴν ἴδια βραδεῖα ἔφυε ἀπὸ 'κεῖ ὁ Μπραῖμης διὰ νυχτός. Ἀφάνισε και σκλάβωσε ὅλα τὰ χωριά. Καὶ τ' Ἄργος τὸ ἔκαψε και σκλάβωσε πολλούς, ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τ' Ἄργους, ὁ Τζόκρης κ' οἱ ἄλλοι πῆραν τῆς σπηλιές. Ἀπὸ 'κεῖ πῆγε ὁ Μπραῖμης ἀπόξω τ' Ἀνάπλι· ἔκαμαν ὀλίγον ἀκροβολισμὸν κ' ἔφυγαν και πῆγαν εἰς τὴν Τροπολιτζά. Ἀφοῦ ἀφάνισε τ' Ἄργος και χωριά του, τότε οἱ κυβερνηταὶ μας βάλαν και μερεμέτισαν τὰ λέτα τῶν κανονιῶν και βάλαν τὰ κανόνια ἀπάνου, ὅπουτ' ἀκατῆ, και μερεμέτισαν και τῆς στέρνες τοῦ Ἀναπλιοῦ κι' ἀπόλυσαν τὸ νερὸ τῶν βρυσῶν μέσα και δὲν ἄφιναν νὰ πάρη κανένας νερὸ ὅσο νὰ γιομίσουνε οἱ στέρνες. Ἐμένα μόνον μῶδιναν ὀλίγον ὅπου ἤμουν πληγωμένος.

Ἀφοῦ ἡ Κυβέρνηση εὐκαριστήθη ἀπὸ 'μένα πολὺ (τους μίλησε κι' ὁ Ντερνὺς ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Μπραῖμης εἰς τὴν Καλαμάτα, ὅπουφαγε ψωμί εἰς τὴν φεργάδα του, τούς ἔδειξε και τὸ τζορνάλε τῶν Μύλων) τότε εὐκαριστήθη διὰ ὅλα αὐτὰ ἡ Κυβέρνηση και μοῦ εἶπαν νὰ μοῦ χαρίσουνε

ένα χωριόν. Τοὺς εἶπα: «Ὅταν λευτερωθῇ ἡ πατρίδα, ὅποιος κάμη τὰ χρέη του – ἡ πατρίδα εἶναι δίκια. Τώρα κιντυνεύομεν: καὶ θέλει δουλειὰ κι' ἀγώνα ἡ πατρίδα, κι' ὅταν λευτερωθῇ, ὅλα τ' ἀγαθὰ εἶναι δικά μας». Σὰν δὲν θέλησα διὰ χωριόν, μῶδωσαν ἕνα δῶρον ὁποῦ δὲν τῷ χει κανένας ἄλλος στρατιωτικός, νᾶχω δυὸ ἀνθρώπους, καὶ νὰ τοὺς πλερώνῃ ἡ Κυβέρνηση μιστοὺς καὶ γεμεκλίκια, καὶ δυὸ ταγῆς κριθάρι κι' ἄχερον διὰ τὰ ζῶα μου κι' ἕνα σιτηρέσιον, πέντε γρόσια τὴν ἡμέρα, ὁποῦ μαζώνονται αὐτὰ ὅλα εἰς χρήματα – ὅσα γέρονται νὰ τὰ λαβαίνω. Καὶ τὰ λαβαίνω ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση. Τώρα ὁποῦρθε ὁ Κυβερνήτης θέλησε νὰ τὰ κόψῃ καὶ τοῦ πῆγα τὸ ἔγγραφον καὶ τὰπικύρωσε.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Αφοῦ εἶδε αὐτὸν τὸν πόλεμον ὁ ναύαρχος Ντερνὸς ἔκαμε ἔκθεσιν καὶ τὴν ἔβαλε εἰς τὶς ἐφημερίδες τὶς Γαλλικῆς.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον ἕνατον

Ο Μακρυγιάννης ἀπέρχεται εἰς Ἀθήνας πρὸς θεραπείαν τοῦ τραύματος, - Πρόσκλησις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ὑδραίων καὶ μετάβασις εἰς Ὑδραν. - Ὁ Μακρυγιάννης ἐν Ναυπλίῳ. - Παραίτησις αὐτοῦ ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ βαθμοῦ. - Μετάβασις εἰς Ἀθήνας καὶ κατάταξις εἰς τὸ Τακτικόν. - Νέαι ἔριδες πρὸς τὸν Γκούραν. - Ἀντενέργειαι κατὰ τοῦ Τακτικοῦ. - Ὁ Μακρυγιάννης καὶ πάλιν πολιτάρχης ἐν Ἀθήναις. - Ἀναχώρησις τοῦ Τακτικοῦ ἐξ Ἀθηνῶν. - Εἰσβολὴ τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Ἀττικὴν. - Στρατοπέδευσις αὐτοῦ εἰς Πατήσια. - Πολιορκία τῆς πόλεως. - Ἄλωσις αὐτῆς. - Ἐναρξις τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. - Ἐξοδος γυναικοπαίδων. - Προμήθειαι τροφίμων ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἡ παράταξις τῶν πολιορκουμένων. - Ὁ Μακρυγιάννης πολιτάρχης τοῦ φρουρίου. - Κατάληψις τοῦ Σερπετζέ ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Τὸ κόμμα τοῦ Γκούρα ἐν τῇ Ἀκροπόλει. - Μάχη εἰς τὸ Λιοντάρι. - Μάχη εἰς Ἅγιον Γεώργιον Ἀλεξανδρινόν. - Αἶ παρά τὸν Σερπετζέ μάχαι. - Στρατήγημα τοῦ Μακρυγιάννη. - Νίκη

περιφανής. - Κατασκευή ύπονόμου τῶν εἰς Σερπετζέ. - Ἀποτυχία τῆς ἐκρήξεως. - Ὑποχώρησις τῶν ἀμυνομένων. - Νέον στρατήγημα τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἀντεπίθεσις καὶ νίκη. - Συγκινητικὴ συνέντευξις τοῦ Γκούρα καὶ τοῦ Μακρυγιάννη. - Συμφιλίωσις αὐτῶν. - Γεῦμα τοῦ Γκούρα παρὰ τῷ Μακρυγιάννη. - Τραγούδι τοῦ Μακρυγιάννη. - Θάνατος τοῦ Γκούρα. - Λόγος τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὴν φρουράν. - Παρασκευὴ νέας ύπονόμου εἰς τὸν Σερπετζέ. - Αἰφνίδια ἔφοδος τῶν Τούρκων. - Τραυματισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη. - Μάχη ἐκ τοῦ συστάδην. - Δεύτερος τραυματισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη. - Τρίτος τραυματισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη. - Ὑποχώρησις τῶν Τούρκων. - Ἔριδες περὶ τῆς φρουραρχίας. - Διορισμὸς ἐπιτροπῆς. - Ἀπόφασις περὶ ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου τῆς φρουρᾶς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. - Ἐκλογή τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἔξοδος αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. - Ἄφιξις εἰς Αἴγινα.

Ἡ πληγὴ τοῦ χεριοῦ μου πήγαινε κακὰ· πρὶς' κε τὸ χέρι μου καὶ γίνη τούμπανο. Γύρευαν νὰ μοῦ τὸ κόψουνε εἰς τὸ νῶμον οἱ γιατροί, ὅπου μῶχαν βάλῃ εἰς τ' Ἀνάπλι νὰ μὲ γιατρέψουν. Τριάντα ὀχτῶ ἡμέρονυχτα δὲν ἔκλεισα μάτι. Μ' ἐτοίμασαν εἰς θάνατον· ἔφερε ὅλα τὰ σὺνεργα ὁ γιατρὸς νὰ μοῦ τὸ κόψῃ. Πῆρα τὸ γιαταγάνι καὶ γκρεμίστη κάτω ἀπὸ τὴν σκάλα καὶ γλύτωσε· εἶδὲ θὰ τὸν πάστρευα. Καὶ σηκώθηκα καὶ πῆγα εἰς τὴν Ἀθήνα εἰς τὸν γιατρό, καὶ μὲ γιάτρεψε. Ὅμως σακατεύτηκα ἐξ αἰτίας ἐκείνων τῶν γιατρῶν τοῦ Ἀναπλιοῦ· βήκαν τὰ κόκκαλα ἀδίκως. Κι' ἂν δὲν πήγαινα εἰς τὴν Ἀθήνα ἦμουν χαμένος.

Ὅταν ἦμουν ἀκόμα εἰς τὴν Ἀθήνα, ὅπου γιατρεύομουν, τὴ Νύδρα τὴν φοβέριζε ὁ Μπραῖμης νὰ πάγῃ μ' ὅλον τὸν στόλον νὰ τὴν χαλάσῃ.

Οί Νυδραῖοι γύρεψαν εἰς τὴν Κυβέρνηση δύναμη στρατιωτικὴ καὶ τῆς ἔλεγαν: «Νὰ διορίσετε δύναμη, ὅμως ὁ Μακρυγιάννης νὰ μὴν λείψῃ καὶ τὸν γιατρεῖομεν ἐδῶ. Ὅτι ὅταν πῆγα εἰς Ἀθήνα, πέρασα πρῶτα ἀπὸ τὴ Νύδρα καὶ βῆκαν ὅλοι καὶ μὲ δέχτηκαν, καὶ δυὸ ἀπὸ τοὺς φίλους μῶρριξαν λαχνὸν ποιὸς νὰ μὲ πάρῃ εἰς τὸ σπίτι του, καὶ μὲ πῆρε ὁ Δημήτρης Λαζαρίμος· καὶ ξόδιασε ἀρκετὰ εἰς τοὺς φίλους ὅπου γιόμοζε τὸ σπίτι του νύχτα καὶ ἡμέρα. Δὲν μ' ἄφιναν οἱ Νυδραῖοι νὰ φύγω, μῶφεραν γιατρὸν κ' ὅλα μου τὰ χρειαζούμενα· καὶ στανικῶς ἔφυγα καὶ πῆγα εἰς τὴν Ἀθήνα. Ὑστερα στείλαν ἐπίτηδες ἄνθρωπον οἱ Νυδραῖοι ἵσθην Ἀθήνα καὶ γράμμα ἀπὸ τοὺς νοικοκυραίους καὶ διαταγὴ τῆς Κυβέρνησης καὶ καῖκι νὰ πάγω. Τότε πῆρα τὸ σῶμα μου καὶ πῆγα. Καὶ μῶκαμαν τόσες ἐπίδειξεις.

Ἦρθαν κ' ὁ Καρατάσιος μὲ τὸ σῶμα του, οἱ Γριβαῖοι, ὁ Κατζικογιάννης κ' ἄλλοι. Καθίσαμεν καμπόσον καιρόν. Μᾶς δίναν οἱ ἄνθρωποι τὸ ταῖνι μας, γεμεκλίκια. Τὰ σώματα θέλαν καὶ τοὺς μιστοὺς – ἢ Κυβέρνηση δὲν εἶχε. Γύρευαν ν' ἀλιμουργιάσουμεν τὰ σπίτια τῶν προκρίτων, νὰ τοὺς πιάσουμεν στανικῶς, νὰ τοὺς γυμνώσουμεν. Τότε ἐγὼ ἵσ αὐτὸ δὲν ἔκλινα κ' ἔβγαλα ἐξ ἰδίων μου καὶ πλέρωσα τοὺς ἄνθρώπους· καὶ τοὺς εἶπα νὰ λένε καὶ τῶν ἀλλουνῶν νὰ πιάσουν τοὺς καπεταναίους τους νὰ τοὺς πλερώσουνε ἐξ ἰδίων τους, ὅτι οἱ Νυδραῖοι δὲν μᾶς χρωστοῦν τίποτας. Ἐκεῖνοι πᾶνε μὲ τὰ καράβια καὶ σκοτώνονται διὰ τὴν πατρίδα, κ' ἐμεῖς – μᾶς ἔστειλε ἢ Κυβέρνηση νὰ φυλάξωμεν τὸ νησι καὶ μᾶς δίνουν παστρικὸ ψωμί καὶ γεμεκλίκια· τοὺς μιστοὺς θὰ τοὺς λάβωμεν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν. Ἄν γυμνώσουμεν τοὺς προκρίτους, τότε τί τοὺς φυλάμεν ἐμεῖς; Κ' ἐμεῖς τούρκικες πράξεις θὰ τοὺς κάμωμεν· καὶ τότε κιντυνεόμεν νὰ χαθοῦμεν. Τότε πᾶνουν ὅλους τοὺς ἀρχηγούς

τους και τους πλερώνουν ἐξ ἰδίων τους, καθὼς ἐγώ. Ὅλοι αὐτεῖνοι φοβέριζαν νὰ μὲ σκοτώσουνε δι' αὐτό. Περισσότερον ζοῦνε οἱ φοβερισμένοι ἀπὸ τοὺς ἀφοβέριγους. Καθίσαμεν καμπόσο εἰς τὴ Νύδρα. Μῶδωσαν ἓνα καλὸ ἀποδειχτικὸν κι' ἄλλο διὰ τὰ χρήματά μου, πῆρα κι' ἀπ' οὐλοὺς τοὺς στρατιῶτες ὅπου τᾶλαβαν ἐξ ἰδίων μου καὶ σηκώθηκα καὶ πῆγα εἰς τὴν Διοίκηση καὶ τῆς εἶπα ὅτι θὰ διαλύσω τὸ σῶμα μου καὶ θὰ μπῶ εἰς τὸ ταχτικὸν ἀπλὸς στρατιώτης (μ' εἶχαν κάμη καὶ στρατηγόν). Τοὺς εἶπα: «Ἡ πατρις χωρὶς ταχτικὸν δὲν πάγει ὀμπρὸς καὶ θὰ μπῶ ἴσ' αὐτό». Πάσκισαν, δὲν μπόρεσαν νὰ μὲ βαστήξουν. Πέταξα τὸν βαθμὸ μου καὶ διάλυσα τὸ σῶμα μου· πῆρα καμπόσους ἀξιωματικούς μου νὰ πάγω εἰς τὴν Ἀθήνα, ὅπου'ναι ὁ Φαβγῆς, νὰ γυμναστῶ ὡς ἀπλὸς στρατιώτης. Μαθαίνει αὐτὸ ὁ Γκούρας, θέλει νὰ μπῆ κι' αὐτὸς εἰς τὸ ταχτικὸν – νὰ τοῦ πλερώσουνε πρῶτα ὅλους τοὺς μιστοὺς κι' ὅσα τοῦ χρωστοῦν παλιά, ὀχτακόσες χιλιάδες γρόσια. Τοῦ ὑποσκέθηκαν καὶ μπῆκε. Ὅμως αὐτὸ τόκαμεν νὰ πάρη τὰ χρήματα καὶ ὕστερα πίσω τὴν δουλειά του. Πῆγα ἐγὼ εἰς τὴν Ἀθήνα, μόφκειασαν ἓνα ξύλινο ντουφέκι, ὅτι ἴσ'το χέρι μου ἀκόμα δούλευε ἡ πληγή, καὶ γυμναζόμενον μὲ τοὺς στρατιώτες· καὶ μῶδωσαν καὶ δάσκαλον χωριστά. Ὑστερα μπῆκε κι' ὁ Γκούρας καὶ γυμνάζονταν κι' αὐτὸς· καὶ κοντὰ ἴσ' ἐμᾶς ἐμπήκαν κι' ἄλλοι πολλοί. Κ' ἔγινε τὸ σῶμα περίτου ἀπὸ πέντε χιλιάδες. Ἀρχηγὸς τοῦ σωμάτου ἦταν ὁ γενναῖος καὶ φιλέλληνας Φαβγῆς Γάλλος κι' ἄλλοι πολλοὶ μ' αὐτὸν γενναῖοι ἀξιωματικοὶ Γάλλοι κι' ὁμογενεῖς. Χάριτες χρωστάγει ἡ πατρίδα σὲ ὅλους τοὺς φιλανθρώπους εὐεργέτες μας ὄλων τῶν ἐθνῶν καὶ κατασοχὴ εἰς αὐτοὺς τοὺς γενναίους Γάλλους, ὅπου θυσίασαν κόπους καὶ βάσανα κι' ἀγωνίζονταν νὰ μᾶς συμμορφώσουν μὲ τὴν καλὴ τάξη κι' ἁρμονία.

Μπήκαν εἰς τὸ ταχτικὸν κι' ὅλοι οἱ φιλόπατροι Ἀθηναῖγοι, τὰ νοικοκυρόπουλα, κι' ἀγωνίζονταν ὡς σολντάτοι.¹ Ἄφοῦ μπήκε ὁ Γκούρας εἰς τὸ ταχτικόν, εἰς τὴν Διοίκηση εἶχε τὸν συμπέθερό του Γιαννάκο Βλάχο καὶ τοὺς ἄλλους φίλους του. Κι' ὅλοι αὐτεῖνοι συνφώνησαν νὰ στείλουν μίαν ἐπιτροπὴ εἰς τὴν Ἀθήνα δική τους, ἀπὸ φίλους, νὰ πουλήσουνε τὴν ἐθνικὴ γῆς καὶ νὰ τὴν πάρη ὁ Γκούρας κι' αὐτεῖνη ὅλη ἢ συντροφιά, γῆς, ἐλιές, σπίτια, ἀργαστήρια καὶ τὰ ἐξῆς. Στέλνουν ἐπιτροπὴ τὸν Γιάννη τὸν Κουντουμά, τὸν Θανάση Λιδορίκη, τὸν Γιωργάκη Μόστρα. Ἄφοῦ ἦρθαν, βγάζουν μίαν προκήρυξη δι' αὐτά, νὰ τὰ πουλήσουνε. Μιὰ ἡμέρα πήγαινα μὲ τὸν Γκούρα σεργιάνι καβάλλα. Μὲ κολάκευε· ἤθελε νὰ μοῦ δώση μίαν ἀνιψιὰ τοῦ γυναῖκα. Μοῦ λέγει: «Τοῦ Χασεκῆ τὰ ὑποστατικά, ἐλιές, περιβόλι κι' ὅλη τὴν περιφέρεια θὰ τὴν πάρω ἐγὼ δι' ὅσα μου χρωστάει τὸ Ἔθνος. – Τοῦ λέγω, ἐσὺ πῆρες θησαυροὺς ἀπὸ αὐτὸ τὸ δυστυχισμένο Ἔθνος ἵστα στρατόπεδα, εἰς τὴν Ἀθήνα, εἰς τὴν Πελοπόννησο. Πόσο φουσατό ἔχεις εἰς τὴν ὁδηγίαν σου; Ποτὲ δὲν βγαίνουν τρακόσοι ἄνθρωποι· καὶ πλερώνει ὅλη ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς καὶ ἡ Κυβέρνηση δι' αὐτούς. Κι' ὅλον τὸν κόσμον τὸν γύμνωσες· καὶ δόντια ἔβγαλες ἐσὺ κι' ὁ Μαμούρης σου καὶ μὲ τὸ τζεκούρι σκοτώσατε ἄνθρώπους. Τὸ Σαρρὴ τὸν σκοτώσατε· πενήντα χιλιάδες γρόσια ὁποῦχε ἀπάνου του, εἰς γρόσια καὶ τζιβαῖρκά, τὰ πῆρε ὁ Μαμούρης καὶ τὰ μεράσατε. Τέλος πάντων ἐσὺ γυρεῦεις ἀκόμα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν νὰ πάρης καὶ ὀχτακόσες χιλιάδες γρόσια· καὶ κατὰ τὴν ἐπιτροπὴ, ὁποῦναι διορισμένοι ὅλοι φίλοι σου, θὰ πάρης ὑποστατικὸ ὁποῦ ν' ἀξίζη πενήντα διὰ δέκα· αὐτεῖνη ἢ ἐπιτροπὴ θὰ τὸ ξετιμήσῃ τοιούτως. Οἱ φίλοι σου καὶ οἱ συγγενεῖς σου κυβερνήτες ταπικυρώνουν. Τέλος πάντων ἐσὺ κι' ὁ Μαμούρης σου θὰ γίνης Μεμεταλῆς, ἐσὺ, κι' αὐτὸς Μπραῖμης· κ' ἐμᾶς θὰ μᾶς πάρετε εἴλωτες! Νὰ τὴν χέσω τέτοια

λευτεριά, όπου θα κάμω ἐγὼ ἐσένα πασιᾶ! – Τί κουβεντιάζεις ἔτζι; μοῦ λέγει. – Ἔτζι κουβεντιάζω! Ὅταν τὰ πάρης ἐσὺ αὐτὰ καὶ οἱ φίλοι σου, νὰ μὲ φτύσης!» Σηκώθηκα κι' ἀναχώρησα κατ' τὸ κονάκι μου.

Τὴν αὐγὴ βγάζει ἡ ἑπιτροπὴ προκήρυξη. Πήγαμεν καὶ τὴν ἀλείψαμεν μαγασές. Κι' ὅσες βολές ματάβγαλε, τὰ ἴδια ἔπαθε. Μοῦ μίλησαν αὐτεῖνοι ὅλοι καὶ ἡ ἐπιτροπὴ ὅτι ὅσα μου χρωστάγει τὸ Ἔθνος – νὰ μοῦ δώσουνε ὅ,τι θέλω. «Δὲν θέλω ἐγὼ τίποτας», τοὺς εἶπα. Τότε ἔμειναν ὅλα τὰ σκέδια τοῦ Γκούρα καὶ τῆς ἑπιτροπῆς νεκρωμένα. Βγαίνει ὁ Γκούρας ἀπὸ τὸ ταχτικόν. Κάνει πλῆθος ἀντενέργειες αὐτὸς καὶ οἱ συντρόφοι του, Ἀθηναῖγοι καὶ κυβερνήτες, νὰ τὸ διαλύσουνε τὸ ταχτικόν. Ὁ καϊμένος ὁ Φαβγὲς ἔτρεξε εἰς τὴν προκομμένη Διοίκηση διὰ νὰ δώσῃ τὰ μέσα. Εἰς τὴν Ἀθήνα ἦταν σκοπιὰ τοῦ ταχτικοῦ κι' ἄλλα ἀναγκαῖα. Πολεμοῦσαν νὰ τὰ κάμουν οἱ καλοὶ πατριῶτες πλιάτζικα. Ὁ Φαβγὲς μὲ βάνει μέλος μιᾶς ἐπιτροπῆς, ὅπου συστήθη ἀπ' οὗλο τὸ ταχτικόν, νὰ προφυλάξωμεν αὐτὰ, νὰ μὴν τ' ἀδράξουν οἱ ἄλλοι. Ἦταν ἑπιτροπὴ ὁ Σκαρβέλης, ὁ Σταυρῆς ὁ Βλάχος, ἄλλοι ἀξιωματικοὶ κ' ἐγὼ. Καὶ τὰ προφυλάξαμεν ὅσο νὰ ρθῆ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος. Τότε ὁ Γκούρας, ὁ Ζαχαρίτζας, ὁ Βαρελάς, ὁ Σουρμελῆς κι' ἄλλοι συντρόφοι τοὺς Ἀθηναῖγοι, κι' ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν οἱ φίλοι τους κι' ὁ Γιαννάκος Βλάχος, ὁ συγγενὴς τοῦ Γκούρα, ὅπου τὸν εἶχε μέλος τῆς Κυβερνήσεως, κάνουν χιλιάδες ἀντενέργειες νὰ χαλάσουν τὸ ταχτικόν καὶ τοῦ κόβουν ὅλα τὰ μέσα, νὰ διαλυθῆ χωρὶς ἄλλο. Ὅτι ἡ τάξη δὲν εἶχε κλεψὲς καὶ βία εἰς τοὺς κατοίκους. Οἱ καϊμένοι οἱ Ἀθηναῖγοι ἔβγαζαν τὴν χασπιὰ ἀπὸ τὸ στόμα τους καὶ τὴ δίναν τῶν ταχτικῶν. Κι' ὅλη ἡμέρα συνεισφορὲς κάναν νὰ τὸ νταγιαντήσουνε, ὅτι καθὼς ἦρθε ὁ Φαβγὲς μὲ τὸ σῶμα εἰς τὴν Ἀθήνα, γνώρισαν τὰ σπιτία τους. Ἀφοῦ βλέπουν οἱ Ἀθηναῖγοι ὅτι τὸ

ταχτικὸν κιντονεύει καὶ τότε θὰ πάθουν τὰ πρῶτα ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη τοῦ ἀρχηγοῦ, μαζώνονται ὅλοι, κάνουν μίαν συνέλεψη καὶ διορίζουν χίλιους Ἀθηναίους, ὅλα τὰ νοικοκυρόπουλα, καὶ ἀρχηγὸν αὐτεινῶν διορίζουν ἐμένα, νὰ προσέχωμεν διὰ τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως καὶ ἂν κάμη χρεία καὶ διὰ τὸν ὄχτρο, νὰ κινηθοῦμεν. Ἔγινε ἡ συνέλεψη· διόρισαν τ' ἀναγκαῖα ὅλα. Τότε αὐτὸ τόμαθε ὁ Γκούρας, δὲν τοῦρθε καλὰ οὔτε αὐτεινοῦ, οὔτε τῶν φίλωνέ του, οὔτε τῆς Κυβέρνησης, οὔτε τῆς σεβαστῆς ἐπιτροπῆς ὁποῦταν εἰς τὴν Ἀθήνα. Γράφουν αὐτὰ τῆς Κυβέρνησης, ἡ Κυβέρνηση στέλνει εἰς τὴν ἑπιτροπούλα διαταγὴ καὶ μὲ φωνάζει, ἡ ἑπιτροπούλα, καὶ μοῦ λέγει ὅτ' εἶμαι ἀξιωματικὸς τῆς Κυβερνήσεως καὶ αὐτοῦ ὁποῦ μὲ διόρισαν οἱ Ἀθηναῖοι, νὰ τραβήσω χέρι ἀπὸ αὐτεῖνη τὴν ἀρχηγίαν. Τῆς λέγω· «Ὅ,τι μου δίνουν οἱ πατριῶτες δὲν τ' ἀφίνω μόνος μου· ἂν δὲν μὲ θελήσουν οἱ ἴδιοι, τότε τ' ἀφίνω. Κυβέρνηση ὡς ἀξιωματικὸς δὲν τὴν γνωρίζω, ὅτ' εἶμαι ἀπαρατημέτος· ἤμουν στρατηγὸς καὶ εἶμαι ἀπλὸς στρατιώτης τοῦ ταχτικοῦ· καὶ ἀρχηγὸν ἔχω τὸν Φαβγέ. Καὶ ἂν φταίξω, αὐτὸς θὰ μὲ παιδέψη. Ἐσὺ αὐτὸν ὀρκίστηκα ὡς ἀπλὸς στρατιώτης. Ἡ Κυβέρνηση δὲν ἔχει νὰ κάμη εἰς τὸ ἐξῆς μ' ἐμένα, οὔτε οἱ ἑπιτροπούλες τῆς.

Μάθαμεν ὅτι ὁ Κιτάγιας ἐτοιμάζεται διὰ τὴν Ἀθήνα. Λέγει τῶν Ἀθηναίων ὁ καϊμένος ὁ Φαβγὸς νὰ ἐπιστατήση μόνος του, νὰ βάλῃ ὅλο τὸ ταχτικὸν νὰ δουλέψουν νὰ κόψουν νησὶ τὸν Φαληρέα, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ μὴν τρέχουν εἰς τὰ νησιά, νὰ εἶναι ἀπάνου εἰς τὴν πατρίδα τους· καὶ νὰ μὴν ξαναπουληθῇ ἡ Ἀθήνα. Ὁ Γκούρας ἀκούγοντας αὐτὸ ἐνέκρωσε, ὅτι τ' ἀργαστήρι τοῦ αὐτεινοῦ καὶ ὅλης του τῆς συντροφιᾶς νεκρώνει, τὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας, τὸ βυζὶ τοῦ Γκούρα καὶ συντροφιᾶς του. Αὐτὸ τρώγει τὰ χρήματα, τὸ ταμεῖον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὅλα

τὰ εισοδήματα. Διὰ νὰ μὴν γένη αὐτὸ τὸ κακὸ, νὰ κοπῆ ὁ Περαιάς, πολέμησαν ὅλοι τὸν Φαβιέ καὶ πῆρε τὸ ταχτικὸν καὶ πῆγε εἰς τὰ Μέθενα, ὅς ἕναν ἔρημον καὶ νοσώδη τόπον, κ' ἔφκειασε ἐκεῖ κάστρο καὶ σπιτία. Κι' ὡς νοσώδης ὁ τόπος, ἀφανίστηκαν οἱ ἄνθρωποι καὶ χάθηκαν κακῶς κακοῦ. Κι' ἀπὸ τόσα ἄρματα, κανόνια, σκουτιὰ κι' ἄλλα ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου, ὅπου θὰ ἦταν τὸ ταχτικὸ διπλό, δὲν ἔμεινε τίποτας. Κι' αὐτὰ ὅλα δὲν χάνονταν, οὔτε τὴν Ἀθήνα νὰ τὴν ξανακυργέψουν οἱ Τούρκοι καὶ νὰ μᾶς τὴν πουλήσουνε ὀπίσου· καὶ νὰ πάρουν ἄνθρωποι χωρὶς ἀγῶνες καὶ θυσίαι ἀπόνα γρόσι τὸ στρέμμα τὴν γῆς, ἄγρια γῆς καὶ καλή, καὶ νὰ βάλουν κ' ἐμᾶς νὰ τὴν γιωργοῦμεν ὡς εἴλωτες αὐτεινῶν· καὶ τὸ γενὶ νὰ βγάζη τῶν ἀδελφῶν μας καὶ συγγενῶν μας τὰ κόκκαλα. Καὶ λευτερωθήκαμεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ σκλαβωθήκαμεν εἰς ἀνθρώπους κακοροϊζικούς, ὅπου ἦταν ἡ ἀκαθαρσία τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Κιτάγιας ἦρθε μὲ μεγάλη δύναμη ἀνθρώπων, μὲ καβαλλάρια, μὲ κανόνια, μ' ὅλα τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου. Ἐπιασε τὰ Πατήσια. Τὰ χωριὰ τὰ περισσότερὰ τῆς Ἀθήνας προσκόνησαν, ὅτι ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην μας πολλοὺς κατοίκους τοὺς ἤϋρανε φορτωμένους πέτρες καὶ τοὺς ξεφόρτωσαν κι' ἄλλους τοὺς λευτέρωσαν, ὅπου τοὺς παιδεύαμεν διὰ χρήματα. Ἀφοῦ μάθαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι ἔρχεται ὁ Κιτάγιας, μὲ ζήτησαν εἰς τὸν Φαβιέ, ὅτ' ἤμουν εἰς τὴν ὁδηγίαν του, καὶ μῶδωσε τὴν ἄδεια κ' ἔμεινα ἅμα πῆγε εἰς τὰ Μέθενα μὲ τὸ σῶμα. Καὶ μὲ διόρισαν μ' ἄλλους δυὸ Ἀθηναίους τὸν Συμεὼν Ζαχαρίτσα καὶ Νεροῦτζον Μετζέλο καὶ ἤμαστε μ' ἀνθρώπους εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως· καὶ πολεμοῦσαμεν νύχτα καὶ ἡμέρα τριάντα τέσσερες ἡμέρες. Ὁ Κιτάγιας χάλαγε τὰ τεῖχη μὲ τὰ κανόνια κ' ἐμεῖς φκειάναμεν. Καὶ καταφανιστήκαμεν εἰς τὸν σκοτωμὸν καὶ πληγωμὸν. Μίαν αὐγή, μίαν

ώρα νὰ φέξη, ἀφοῦ γκρέμισε σὲ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως τὰ τεῖχη καὶ δὲν μᾶς ἄφιναν τὰ κανόνια τ' ἀκατάπαυτα νὰ μερεμετίσουμεν τὰ τεῖχη, τότε μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι – τοὺς μέθυσε πρῶτα μὲ ρούμι καὶ μπῆκαν ἀπὸ τρεῖς μεριές. Κι' ἀνακατωμένοι μὲ τοὺς Τούρκους πήγαμεν πολεμώντας ὡς τὸ κάστρον. Εἰς τὰ μπροστινὰ τεῖχη τὰ μακρύτερα, ὀποῦναι πρόσωπον τῶν Πατησιῶν, φυλάγαμεν οἱ Ἀθηναῖοι κι' ὁ γενναῖος κι' ἀγαθὸς πατριώτης ὁ Μορφόπουλος· ἀπὸ τὴν Μπουμπουνίστρα κι' ὡς τὸ ριζὸ τοῦ κάστρου ὁ Μαμούρης μ' ἀνθρώπους τοῦ Γκούρα καὶ χωργιάτες· ἀπὸ τῆς Κολῶνες, τὸν Ἀγιώργη, ὡς τὸ ριζὸ τοῦ κάστρου ὁ Στάθης Κατζικογιάννης. Ὅλοι ἀγωνίστηκαν γενναίως καὶ πατριωτικῶς. Ἡ πατρὶς χάριτες τοὺς χρωστάγει. Ὁ Γκούρας ἦταν εἰς τὸ κάστρον κι' οὔθεν ἔκανε ἀνάγκη, ὀποῦ ἦταν πολὺς πόλεμος, πρόφτανε. Καὶ γενικῶς ὅλοι ἀγωνιστήκανε πατριωτικῶς καὶ γενναίως. Οἱ Τοῦρκοι ὀλόγυρα τὴν χώρα εἶχαν κανονοστάσια, τάμπες, καὶ βαροῦσαν μὲ κανόνια, μπόμπες καὶ γρανέτες καὶ λιανοντούφεκον. Αὐτεῖνοι πλῆθος κ' ἐμεῖς ὀλίγοι ὡς πεντακόσοι ἄνθρωποι, κάτου ὄχι ἀπάνου. Οἱ θέσες ἐκτεταμένες.

Πήγαμεν εἰς τὸ φρούριον. Ἦταν ἡ νῖλα ἐκεῖ· γυναικόπαιδα, ζῶα. Γιόμωσε ὁ Σερπετζές. Ἡ θεία πρόνοια, ἀδελφοὶ ἀναγνώστες, εἶναι μεγάλη καὶ δίκια. Οἱ Τοῦρκοι – πιασμένες ὄλες οἱ θέσες ὀλόγυρα εἰς τὴν χώρα καὶ κάστρο. Ἐβήκαν οἱ ἄνθρωποι, γυναικόπαιδα, κλαίγοντας, μὲ τόσα ζῶα, καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν τοὺς πῆραν χαμπέρι τελείως· καὶ σωθήκανε ὅλοι χωρὶς νὰ ματώση μύτη κανενοῦ καὶ πῆγαν εἰς Ἀμπελάκι καὶ Κούλουρη.

Τὴν χώρα τὴν βαστήσαμεν τριάντα τέσσερες ἡμέρες. Κολλήσαμεν εἰς τὸ κάστρο Ἀγούστου 3, τὰ 1826. Ὅταν μπήκαμεν εἰς τὸ κάστρο, ἦταν πλῆθος ἐκεῖ βόιδια. Ὁ Γκούρας, ἀμαθὴς ἀπὸ μπλόκους, τάβγαλε καὶ τ' ἀπόλυσε ὅλα ἔξω, καὶ τὰ πῆραν οἱ Τοῦρκοι. Τοῦ λέγω: «Τί κάνεις, ἀδελφέ; ἐδῶ εἶναι πολιορκία. – Λέγει, λίγον καιρὸ θὰ κάμωμεν». Ἔτσι τόλεγαν οἱ Εὐρωπαϊγοί, ὁποῦρχονταν εἰς τὸ κάστρο, καὶ τοὺς πίστευε. Ὅταν δὲν εἶχαμεν οὔτε ψωμί, βάρειε τὸ κεφάλι του. Τὰ βόιδια τάφαγαν οἱ Τοῦρκοι κ' εὐκιώνταν τὴν ἀνοησίαν τοῦ Γκούρα. Ἐγὼ ἤμουν καμένος ἀπὸ τὸ κάστρο τῆς Ἄρτας, ὁποῦ καθόμουν νηστικός, κί' ἀπὸ τὸ Νιόκαστρο, ὁποῦ δὲν εἶχαμεν οὔτε νερό. Ἔβαλα τὸ κρασί τῶν συγγενῶν τῆς γυναικός μου κί' ὅλους τοὺς ζαϊρέδες, ἀγόρασα ρύζι ἑξακόσες ὀκάδες, ὄσπρια κί' ὅλα τ' ἀναγκαῖα· κί' ἀλάτισα τόσα βόιδια καὶ γουρούνια. Κ' ἔτρωγαν ὅσους ἀνθρώπους εἶχα μαζί μου, κί' ἀχώρια οἱ λαβωμένοι καὶ οἱ ἄλλοι, ὅταν ἦρθε ὁ Κριτζώτης καὶ τὸ ταχτικόν, ὁποῦ κατήντησε ἑκατὸ γρόσια ἢ ὀκὰ τὸ βούτυρον καὶ τ' ἄλλα τ' ἀναγκαῖα καὶ δὲν βρίσκονταν.

Ἀφοῦ κολλήσαμεν εἰς τὸ κάστρο, μεράσαμεν καὶ πῆρε ὁ καθεὶς τὰ πόστα του. Ὁ Παπὰ Κώστας, ὁ Ἐμορφόπουλος κ' ἐγὼ εἰς τὴν Χρυσοσπηλιώτισσα, ὁποῦναι ἡ σπηλιὰ καὶ οἱ δυὸ κολῶνες ἀπὸ πάνου. Ἀφανιστήκαμεν εἰς τὸν σκοτωμὸν καὶ πλήγωμα, ὅτ' ἦταν καρσι ὁ Σέτζος καὶ τὸ Κολωνάκι ὁποῦταν τὰ κανόνια τῶν Τοῦρκων· ἀπὸ μέσα εἰς τὸν Σερπετζὲ οἱ Ἀθηναῖγοι ὁ Συμιός, ὁ Νεροῦτζος, ὁ Μῆτρο Λίτζος, ὁ Ντάβαρης ὡς τὴν ἔξω πόρτα τοῦ κάστρου· ἴστην τάπια τοῦ Δουσσέως, ἀπὸ ἄκει καὶ κάτω, ἄνθρωποι τοῦ Γκούρα· εἰς τοῦ Λιονταριοῦ τὴ ντάπια Ἀθηναῖοι, ὁποῦ ἦταν κιντυνῶδες μέρος. Αὐτεῖνοι οἱ καϊμένοι ἦταν γυμνοὶ καὶ δυστυχισμένοι, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Γκούρα τοὺς γύμνωσαν.

Κι' ό καϊμένος ό Ντάβαρης ό Αναγνώστης με τόσους πατριώτες του κι' ό Γερολίτζος ήρθαν νά σκοτωθοῦν με τούς χωργιανούς τούς κ' ήφεραν κι' όλα τους τὰ βόιδια και σκουτιὰ τῶν σπιτιῶν τούς κ' έντυναν κ' έθρεφαν τούς συνπολίτες τούς τούς δυστυχιμένους Αθηναίους, όπου συναγωνίζονταν έξ αρχῆς εις τὰ δεινά της πατρίδος. Και τότε ως αδελφοί μέραζαν τὸ έδικόν τους. Αφοῦ γύμνωσαν τὴν Αθήνα οί άνθρωποι τοῦ Γκούρα και δέν άφιναν τούς Αθηναίους νά βγάλουν τίποτας έξω, εις τὸ κάστρο τούς πουλοῦσαν τὸ πράμα τούς τὸ ίδιον, τῶν Αθηναίων, κι' άπ' αὐτὰ έτρωγαν και ντόνονταν, όπου δούλευαν οί περισσότεροι μέσα εις τὰ χαντάκια και λαγούμια νύχτα και ήμέρα. Ήταν μαζί μ' έμένα οί Αθηναῖοι και με τὸν Κώστα Λαγουμιτζή, και χωρις ν' αγωνιζόμαστε έμεῖς, τὸ κάστρο θα κιντύνευε και θα παραδόνεταν πρὸ καιροῦ. Εις τὸ Σερπετζέ άπό πάνου, εις τὸ θέατρο, φύλαγε ό Κατζικογιάννης. "Υστερα με διόρισαν όλοι οί πολιορκημένοι πολιτάρχη τοῦ κάστρου, νά φέρνω γύρα όλο τὸ κάστρο μέσα δια τὴν εὐταξίαν κ' έξω σέ όλα τὰ πόστα νά τρέχω όθεν ακολουθήση ντουφέκι, νά προφτάνωμεν. Και φύλαγαν άνθρωποι μου εις τὴ ντάπια τοῦ Δυσσέως και τὴν άλλη· και τούς μέραζα και τὸ νερόν όλουνῶν εις τὸ κάστρον.

Απόξω τὸν Σερπετζέ καρσι τοῦ Σέτζου ήταν ένας γαμπρός τοῦ Γκούρα ό Ντεντούσης, τίμιος πατριώτης και γενναίος· κιντυνώδης ή θέση αὐτεῖνη - έσκοτώθη. Και διόρισαν και σήκωσα τούς ανθρώπους μου άπό τὴν Χρυσσοσηλιώτισσα και τὴν πιάσαμεν κ' εκείνη τὴν θέση έμεῖς. Τέσσερες άδρασκελιές μακρυὰ και λιγώτερον ήταν τὰ χαρακώματα τῶν Τούρκων, βαθιὰ χαντάκια και εις τὰ χείλια τούς κοφίνια. Εἶχα κ' έγὼ φκειασμένες δυὸ ντάπιες· και τρυπήσαμεν τὸ κάστρο και στεκόμαστε εκεί. Τὴν νύχτα φκειάναμεν τῆς ντάπιες και τὴν ήμέρα μας

τῆς χάλαγαν μὲ τὰ κανόνια ἀπὸ τὸ Σέτζος. Ὅτ' ἦταν καρσι καὶ πολλὰ κοντά. Κι' ἀφανιστήκαμεν εἰς τὸν σκοτωμὸν. Τὸ ἴδιον πάθαιναν κι' ἀπάνου εἰς τὸ κάστρο. Ὅτ' ἦταν πέτρες· κι' ἀφανίστηκαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ κανόνια καὶ μπόμπες. Γιόμωσε τάφους ἀπάνου τὸ κάστρο καὶ τοὺς χώναμεν ἔστων Σερπετζέ.

Τὸ κάστρο τώρα θέλει νὰ φάγη ἐκείνους ὅπου τότε τρώγαν τόσα χρόνια καὶ τοὺς ἔθρεφε σὰν μανάρια, καὶ σκοτώνονταν καθημερινῶς. Ὁ Γκούρας ἔφκειασε ἕναν περίφημον ναὸν, τὸν γιόμωσε ἀπὸ πάνου χῶμα νὰ μὴν περνάγη ἡ μπόμπα, κ' ἔβαλε τὴν φαμελιὰ τοῦ μέσα καὶ κάθονταν κι' ὁ ἴδιος. Πῆρε εἰς τὸ κάστρο τὸν συμπέθερό του τὸν Σταυρὴ Βλάχο, τὸν Καρῶρη, τὸν Βαρελά, τὸν Ζαχαρίτζα, ὅλο του τὸ παρτίδο, τὴν συντροφιά του καὶ τοὺς ἔδωσε κ' ἕνα καλὸ ὑπόγειον. Καὶ τοὺς σύστησε δημογεροντία· καὶ τοὺς ἔβαλε καὶ γραμματέα τὸν Διονύση Σουρμελή, ὅπου τὸν θυμιατοῦσε γράφοντας ὅταν ἦταν εἰς τὴν χώρα αὐτὸς κι' ὅλη αὐτεῖνη ἡ συντροφιά. Τοὺς πῆρε καὶ εἰς τὸ κάστρο, τοὺς ἔβαλε εἰς τὸ ὑπόγειον, τρῶνε καὶ πίνουν χωρὶς νὰ πατήση κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ὄξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ ὑπόγειου. Ὅτι ὄξω ἦταν μπόμπες καὶ γρανάτες καὶ κανόνια καὶ κιντόνευε ὁ καθεὶς, καὶ εἰς τὸ ὑπόγειο ἦταν σιγουριτὰ· ὄξω ἀπὸ τὸν Ζαχαρίτζα τὸν Νικολάκη. Αὐτὸς ὁ καϊμένος ἔβγαине κι' ἀγωνίζονταν, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ πατριῶτες, καὶ κιντόνευε μαζί μας. Οἱ ἄλλοι ὅλοι εἰς τὸ ὑπόγειον· κι' ὁ Γκούρας εἰς τὸν ναὸν κάθεται μὲ τὴν φαμελιάν του. Πηγαίναμεν ἐμεῖς σκοτωνόμαστε μὲ τοὺς Τούρκους ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο – ἔγραφε ἡ δημογεροντία κι' ὁ Σουρμελῆς ἔξω εἰς τὴν Διοίκηση καὶ εἰς τοὺς καπεταναίους καὶ εἰς τῆς ἡμερίδες· «Σήμερα ἐβῆκε ὁ ἀρχηγὸς Γκούρας ἔξω ἀναντίον τῶν Τούρκων κ' ἔκαμεν ἐκείνη τὴν νίκη, ἐκείνη». Κάθε ὀλίγον ὅσοι ἦταν εἰς τὰ ὑπόγεια ἐγκώμιαζαν

ἐκείνους ὅπου ἦταν εἰς τὸν ναόν. Τὰ εἶδαμεν αὐτὰ γραμμένα εἰς τῆς ἑφημερίδες, ὅτι τάστελναν ἀπόξω τοῦ Ἀναστάση Λιδωρίκη καὶ Βλάχου, γυναικάδελφου καὶ συμπέθερου τοῦ Γκούρα.

Σὰν τὰ εἶδαμεν αὐτὰ, πιαστήκαμεν καὶ μαλλώσαμεν· καὶ τοὺς εἶπα· «Χωρὶς νὰ βλέπωμεν ὅλα τὰ γράμματα καὶ νὰ τὰ ὑπογράψωμεν ὅλοι, πεζοδρόμον ἀπὸ τὸ κάστρο ἄλλη φορᾶ δὲν βγαίνομεν». Κι' ἔτζι ἀκολουθήσαμεν εἰς τὸ ἐξῆς. Τότε τοῦ εἶπα τοῦ Γκούρα· «Νὰ πιάσης πόστο ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο, καὶ τότε κατὰ τ' ἀνδραγαθήματά σου γράψε». Παληκὰρι γενναῖον, φιλότιμον ἐβῆκε κ' ἐκεῖ σκοτώθη, καὶ εἶπαν ὅτι τὸν σκότωσα ἐγὼ. Τοῦ Θεοῦ ψυχῇ νὰ μὴν δώσω ἂν ἀκολούθησα τοιοῦτο ἢ μου πέρασε ἀπὸ τὴν ιδέα μου. Ὑστερα γκρέμισε καὶ τὸ κανόνι ἐκείνον τὸν περίφημον ναὸν καὶ χάθη καὶ ἡ φαμελιὰ τοῦ Γκούρα καὶ τόσες ἄλλες ψυχές. Ἐγλύτωσε ζωντανὸ ἀπ' οὐλοὺς αὐτοὺς ἓνα ἀθῶον παιδί, καὶ οἱ ἄλλοι σκοτώθηκαν ὅλοι.

Εἰς τὴν ντάπια τοῦ Δυσσέα ἀπόξω ὡς τὴ ντάπια τοῦ Λιονταριοῦ ἐκεῖ εἶχαμεν δεμένο λαγούμι· εἶχαμεν βάλη μπαρούτι καὶ τὸ φτίλι ἀπὸ κεῖ τὸ εἶχαμεν ὡς μέσα εἰς τὸ χαντάκι. Κ' ἐκείνη τὴν θέση τοῦ Λιονταριοῦ τὴν φύλαγαν οἱ Ἀθηναῖγοι οἱ γυμνοί. Κεφαλὴ αὐτεινῶν ἦταν ὁ Δανίλης, γενναῖος ἄνθρωπος καὶ τίμιος πατριώτης. Τὸν πιάσαν ὕστερα ζωντανὸν αὐτὸν καὶ τὸν Μῆτρο Λέκκα, τοὺς ἀγαθοὺς πατριῶτες, καὶ τοὺς παλούκωσαν εἰς τὴν Ἑγριπον οἱ Τοῦρκοι. Τὸ φτίλι τοῦ λαγουμοῦ ἦταν ἀπὸ πανί. Οἱ ἄνθρωποι κατουροῦσαν εἰς τὸ χαντάκι, ὅτι δὲν μπορούσαν νὰ πᾶνε ἄλλοῦ, ὅτι τοὺς βαροῦσαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ Κεράσου κι' ἀπ' ἄλλα μέρη· καὶ τοὺς κατασκότωναν καθημερινῶς. Οἱ Τοῦρκοι

ἀποφάσισαν νὰ κάμουν γιρούσι δι' αὐτὸ τὸ μέρος, καὶ εἰς τὴ ντάπια, ὁποῦταν τὸ λαγούμι δεμένο ἐκεῖ συνάχτηκαν πλῆθος ἀπὸ αὐτοῦς. Βάλαμεν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν τάξη, βήκαμε καμπόσοι καὶ στεκόμαστε μὲ τὰ μαχαίρια εἰς τὸ χέρι. Βάλαμεν φωτιά εἰς τὸ φτίλι, ἦταν βρεμένο, δὲν ἔπιασε· πῆγε σὲ καμπόσο διάστημα ἢ φωτιά καὶ κόπη. Τότε εἶδα ἕναν πατριωτικὸν ἐνθουσιασμόν. Ἕνας Ἀθηναῖος παίρνει μὲ τὴν χούφτα τοῦ φωτιά καὶ πῆγε καὶ τὴν ἔρριξε εἰς τὸ φτίλι – διὰ τὴν πατρίδα τὴν φωτιά τὴν ἔκαμεν νερό, ἀλλὰ δὲν ἔπιασε. Μᾶς ρίχτηκαν οἱ Τούρκοι ἀπάνου – τοὺς δώσαμεν ἕνα πελεκίδι καὶ τοὺς πήγαμεν κυνηγῶντα ὡς τὴν ἄκρη εἰς τὰ σπίτια· κι' ἀποτύχαμεν τὸ λαγούμι, ὁποῦ θὰ τοὺς ἀφάνιζε. Σκοτώσαμεν καμπόσους κ' ἕναν σημαντικόν. Καὶ λυπήθη πολὺ ὁ Κιτάγιας δι' αὐτόν, ὅτ' ἦτο πολὺ γενναῖος. Ὅταν βαστούσαμεν τὴν χώρα, μιὰ ἡμέρα εἶχα βγῆ ἐγὼ ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς χώρας μὲ καμμιά δεκαριά ἀνθρώπους καὶ μᾶς ρίχτηκαν ἢ καβαλλαρία ἀπάνου μας καὶ θὰ χανόμαστε. Βαστήσαμεν καὶ σκοτώσαμεν τὸν ἀρχηγόν τους κι' ἄλλον ἕναν καὶ κρύωσαν οἱ Τούρκοι· καὶ ἤβραμεν καιρὸν καὶ σωθήκαμεν· καὶ τὸν ἔκλαψε κι' αὐτόν ὁ Κιτάγιας, ὅτ' ἦταν πολὺ ἀγαπημένος του.

Ὅταν κολλήσαμεν εἰς τὸ κάστρο, βαστούσαμεν καὶ τὸν μαχαλὰ τῆς Πλάκας ὡς τὴν Ἀρβανίτικη πόρτα. Ἀπὸ κάτω τὸ κάστρο εἰς τὰ σπίτια ἦταν μία ἐκκλησία καὶ τῆς ἔδεσε λαγούμι ὁ ἀθάνατος περίφημος Κώστας Λαγουμιτζῆς, γενναῖος καὶ τίμιος πατριώτης – καὶ μὲ τὴν τέχνη του καὶ μὲ τὸ ντουφέκι τοῦ ὡς λιοντάρι πολέμαγε διὰ τὴν πατρίδα. Ἡμαστε μαζὶ κι' ἀγωνιζόμαστε ὡς ἀδελφοὶ νύχτα καὶ ἡμέρα καὶ δουλεύαμεν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀγαθοὺς Ἀθηναίους καὶ φκειάναμεν τὰ λαγούμια· καὶ ἡμαστε ὅλοι πάντα ἀγαπημένοι κ' ἐνωμένοι. Εἰς τὸ Μισολόγγι καὶ παντοῦ αὐτὸς ὁ γενναῖος ἄντρας θάματα ἔχει κάμη. Πατρίδα, τοῦ

χρωστᾶς πολὺ αὐτεινοῦ τοῦ ἀγωνιστῆ. Θεσαυροὺς τοῦ δίνει ὁ Κιτάγιας νὰ γυρίση· διὰ σένα, πατρίδα, ὅλα τὰ καταφρονεῖ. Ἔβαλε λαγούμι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Πλάκωσε ἓνα πλῆθος Τούρκων· ἀρχίσαμεν τὸν πόλεμον· κάμαμεν ὅτι τζακιστήκαμεν. (Θέλαμεν νὰ τὸν ἀφήσουμεν τὸν μαχαλά, ὅτ' ἡμαστέ ὀλίγοι καὶ οἱ θέσες ἐκτεταμένες). Τότε οἱ Τούρκοι μας πῆραν ἄστο κοντό. Εἶχαμεν τὴν Χρυσοσηλιώτισσα πιασμένη καὶ τὸ ριζὸ τοῦ κάστρου, εἶχαμεν ταμπούρια, καὶ πιάσαμεν ἐκεῖ. Αἰφῶ γιόμωσε ἡ ἐκκλησιὰ μέσα κι' ὡς ἀπάνου, στάθηκαν δυὸ γενναῖα παληκάρια ὁ Μιχάλης Κουνέλης Ἀθηναῖος κι' ὁ Θωμᾶς Ἀργυροκαστρίτης ἢ Χορμοβίτης, αὐτεῖνοι οἱ δυὸ γενναῖοι καὶ οἱ ἀθάνατοι, καὶ βάλαν φωτιά· καὶ πολέμησαν ἀντρέια καὶ σώθηκαν. Καὶ πῆγε εἰς τὸν ἀγέρα ἡ ἐκκλησιὰ καὶ οἱ Τούρκοι ὅλοι. Ὑστερα οἱ ἄλλοι Τούρκοι ὅπου ἦταν πλησίον ἐκεῖ τζακίστηκαν· κι' ἀπὸ πάνου τὸ κάστρο κι' ἀπὸ κάτω βαρούσαμεν εἰς τὸ κρέας καὶ τοὺς ἀφανίσαμεν. Ἐγίνε μεγάλος ὁ σκοτωμὸς τῶν Τούρκων.

Εἰς τὸ Σερπετζε ἀπόξω, ὅπου φυλάγαμεν, ἤφερναν τὰ λαγούμια τοὺς οἱ Τούρκοι ἀναντίον μας· ἐκεῖ ἦταν καὶ τοῦ κάστρου, τρία στόματα. Οἱ Τούρκοι ἦταν πάρα πολλὰ πλησίον μας καὶ ἦρθε κ' ἓνας πασιᾶς νέος μὲ καλὸ ἀσκέρι. Καὶ ἦρθαν ἐκεῖ εἰς τὰ χαρακώματά τους πολλὰ πλησίον μας καὶ μᾶς βρίζαν καὶ μᾶς λέγαν ἄναντρος κι' Ὀβραίους· καὶ εἰς τὸ Μισολόγγι ἦταν παληκάρια κ' ἐμεῖς καντιποτένιοι· καὶ ἴσ' ἓνα δυὸ ἡμέρες μας κλείνουν μὲ τὰ χαρακώματα τους· καὶ μᾶς πίνουν ζωντανοὺς ὕστερα καὶ μᾶς περνοῦν ἀπὸ τὸ σπαθὶ τους. Ἐγὼ κι' ὁ Κώστα Λαγουμιτζῆς ἡμαστέ ἀποσταμένοι, ὅτι φκειάναμεν νύχτα καὶ ἡμέρα τὰ λαγούμια νὰ τοὺς χαλάσουμεν τῶν Τούρκων τὰ δικά τους. Κ' ἐγὼ ἤμουν πάντοτε ὅπου σὺναζα τοὺς Ἀθηναῖους (τοὺς ἀγαποῦσα, κι' αὐτοὶ τὸ ἴδιον) καὶ τοὺς ὀδηγοῦσα εἰς αὐτὰ κ' ἐργαζόμαστε. Εἶχα κι' ὅλα τὰ

νοικοκυρόπουλα μαζί μου και τὰ προφύλαγα ἀπὸ τοὺς ἀνθρωποφάγους, ὁποῦθελαν νὰ τοὺς γυμνώνουν ὡς και εἰς τὸ κάστρο, ὅπου τοὺς ἔμεινε ὀλίγον πράμα – νὰ τοὺς τὸ πάρουν κι' αὐτό. Ἀφοῦ ἤμαστε ἀποσταμένοι, ὀληνύχτα και ἡμέρα ὁποῦ ἐργαζόμαστε, τοὺς εἶπα κ' ἔσφαξαν ἓνα βόιδι ὁποῦχα ζωντανό, νὰ πάρουν οἱ ἄνθρωποι ὀλίγον κρέας. Καὶ μᾶς μαγείρεψαν νὰ φᾶμε. Τότε κάλεσα και τὸν Λαγουμιτζί και τὸν Παπὰ τοῦ Κριτζῶτη τὸν ἀδελφόν, ὁποῦ ἦταν μέσα και φύλαγε μὲ τὸν Στάθη Κατζικογιάννη εἰς τὴν ἴδια βέργα τοῦ τείχους τοῦ Σερπετζέ, κι' ἀπόξω ἐμεῖς. Εἶχα καλεσμένον και τὸν Παπακώστα, γενναῖον παληκάρι, ἀγαθὸς πατριώτης, συγγενὴς τοῦ Γκούρα. (Μὲ τὸν Γκούρα ἤμουν ἄγγισμένος, μὲ τὸν Παπακώστα ἤμαστε φίλοι στενοί, ὅτι γνώριζε ποιὸς ἔφταιγε και ποιὸς εἶχε δίκιον). Ἐκεῖ ὁποῦ τρώγαμε ὅλοι ψωμί, οἱ Τούρκοι ἀπόξω, τὴν νύχτα, μᾶς βρίζαν· εἶχα τὴν μάγκα μου, ὁποῦ τρώγαμεν ὅλοι μαζί μὲ τοὺς μουσαφραίγους· τοὺς λέγω: «Ἀδελφοί, ἐδῶ σας ἔχω ζαϊρέδες ὁποῦ τρῶτε, κρασί, ρακὶ κι' ὅλα σας τὰ συγύρια. Οἱ ἄλλοι τοῦ κάστρου τρῶνε ξερὸ ψωμί. Τὸ λοιπὸν ἐμεῖς νὰ τρῶμεν, και οἱ Τούρκοι νὰ μᾶς διατιμοῦν δὲν βασιέται. Θέλω κοφίνια τούρκικα ἀπὸ τὰ χαρακώματά τους!» Μοῦ λένε οἱ γενναῖοι ἄντρες – ἦταν ὅλο νοικοκυρόπουλα Ἀθηναῖγοι κι' ὀλίγοι Φηβαῖγοι, ὁποῦ τοὺς εἶχα πάντοτε μαζί μου. Ἀφοῦ τοὺς ἔκαμα αὐτεῖνη τὴν ὁμιλίαν, φιλοτιμία και πατριωτισμὸν γιομάτοι ὅλοι, (ἄλλη βολὰ δὲν εἶχαμεν βγῆ ἴσα τούρκικα χαρακώματα· αὐτὸ ἦταν τὸ πρῶτο) μοῦ λένε: «Δὸς μας μίαν φορᾶ κρασί νὰ πιοῦμεν ἀπὸ τὸ χέρι σου». Τοὺς ἔδωσα. Μοῦ εἶπαν: «Δῶσε μας και τὴν εὐκὴ σου. – Τοὺς εἶπα, ἔχετε πρῶτα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ παντὸς τὴν εὐκὴ και τῆς πατρίδος». Σηκώθηκαν ὅλοι και βγαίνουν ἀναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὰ χαρακώματά τους και τοὺς τζακίζουν: και σκότωσαν πεντέξι Τούρκους, τοὺς πῆραν και καμπόσα κοφίνια. Τοὺς

πισωδρόμησαν οί Τουρκοί. Τότε δέν ἦταν καλὸ αὐτό, ὅτ' εἶναι πρῶτο κίνημα κι' ὅποιος λάβη θάρρος, θὰ λάβη διὰ πάντα. Μοῦ λένε: «Ἔβγα κ' ἐσὺ, καπετᾶνε». Ἐγὼ εἶμαι φιλόζωγος, ὅμως μου πειράζεταν καὶ ἡ φιλοτιμία, ὅτι ἐγὼ ἤμουν ὁ αἴτιος νὰ τοὺς εἰπῶ αὐτό. Τότε μὲ τοὺς ἴδιους ἐβήκαμεν ἀντάμα, χαλάσαμεν τοὺς Τούρκους. Ἐσὺ ὀλίγον μας πῆραν μὲ τὰ μαχαίρια, μᾶς ἤφεραν κνηγώντας ὡς τὸ πόστο μας· λάβωσαν κι' ἀπὸ ἡμᾶς κᾶνα δυό. Τοὺς δίνομεν ἄλλο τζάκισμα: μᾶς πισωδρόμησαν. Ἐκεῖ ὅπου τοὺς τζακίσαμεν, τοὺς πῆραμεν καμπόσα πλιάτζικα, τοὺς πῆραμεν κ' ἓνα πανουφόρεμα μακρὸ. Εἶχα ἓναν μαζί μου, γραμματικόν του Κατζικογιάννη, Ἀλεξαντρῆ τὸν λένε, νοικοκυρόπουλον, φιλότιμος νέος καὶ μὲ νοῦ κι' ἀρετῆ. Τοῦ λέγω: «Ὅ,τι θὰ κάνω ἐγὼ ἐσὺ θὰ τὸ ἐπιστηρίζης ὡς βέβαιον· θὰ κάμω ἓνα στρατήγημα. – Ὅ,τι μου εἰπῆς κάνω, μοῦ λέγει ὁ νέος». Γιομίζω τὸ φόρεμα τὸ τούρκικον χῶματα καὶ τὸ πᾶνομεν οἱ δυό μας καὶ τὸ πάγω εἰς τὰ πόστα μας, ὅπουταν οἱ συντρόφοι κνηγημένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ φωνάζω τὸν Λαγουμιτζί, τὸν Παπὰ τοῦ Κριτζώτη καὶ τὸν Παπακώστα – καὶ φωνάζω νὰ μ' ἀκούσουν οἱ Ἕλληνες· λέγω αὐτείνων τῶν τριῶν τὰ ὀνόματα τους: «Ἐλᾶτε νὰ σᾶς δώσω ἐσᾶς τῶν τριῶν τὸν χαζνὲ τῶν Τούρκων, ὅπου τοὺς πῆραμεν, νὰ μοῦ τὸν φυλάξετε ἐσεῖς οἱ τρεῖς καὶ θὰ πάγω νὰ πάρω καὶ τὸν ἄλλον ὅπουναί ἐκεῖ. Ὅπισου στεκᾶτε νὰ τὸν βουλλώσω πρῶτα, νὰ μὴ μου τὸν κλέψετε». Ἔβγαλα τὴν τεζέδα μου ἀπὸ τὸ ποδᾶρι καὶ τῶδεσα κ' ἔβγαλα καὶ τὴν βούλα μου νὰ τὰ βουλλώσω – κι' ὁ Ἀλεξαντρῆς νὰ ψάχνη διὰ κερὶ. Ἀκούγοντας γρόσια οἱ Ἕλληνες καὶ βουλώματα, βγάνουν τὰ μαχαίρια καὶ σὰν λιοντάρια ρίχνονται εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλήθεια χαζνὲ πῆραν· πῆραν ντουφέκια, πῆραν σπαθιά, σκότωσαν καὶ τόσοσους Τούρκους· κυργέψαμεν τρία λαγούμια, ὅπου μας φέρναν ἀναντίον μας νὰ μᾶς ἀφανίσουνε ἐμᾶς καὶ

τὸ κάστρο· πιάσαμεν καμμίαν εικοσιπενταριά ζωντανούς, τοὺς λαγουμιτζήδες τους κι' ἄλλους· τοὺς καφφενέδες τους, ὁποῦχαν ἐκεῖ, κι' ὄλα τους τὰ συγύρια· κρασιά, ρακιά καταδίκι· τοὺς πήγαμεν κυνηγώντας ὡς τὸ Καράσουι· ἐκεῖ ἦταν δύναμη μεγάλη τῶν Τούρκων καὶ τὰ ταμπούρια τους καὶ βαστάχτηκαν. Χαλάσαμεν ἀπὸ τὸ Καράσουι ὡς τὰ πόστα μας ὄλα τους τὰ χαντάκια καὶ τοὺς πήραμεν περίτου ἀπὸ δυὸ χιλιάδες κοφίνια.

Τότε πιάσαμεν τὸν τόπον ὁ Γκούρας, ὁ Παπακώστας, ὁ γενναῖος καὶ καλὸς πατριώτης ὁ Θωμᾶς Ἀργυροκαστρίτης· βαστούσαμεν ἐμεῖς ὄλοι τους Τούρκους μὲ τὸν πόλεμον – καὶ τὰ τρία λαγούμια τῶν Τούρκων τάκαμεν ὁ Λαγουμιτζῆς ἓνα καὶ τόβαλε εἰς τὸ δικό μας λαγούμι· καὶ πήραμεν ἐμεῖς τὸ μᾶκρο του καὶ δέσαμεν ἓνα λαγούμι τῶν Τούρκων ἵσ' ἓνα πόστο τους, ὁποῦταν σὰν πιάτσα καὶ συνάζονταν ὄλοι οἱ Τοῦρκοι καὶ κουβέντιαζαν καὶ πίναν καφφέ, ἐκεῖ ἀπὸ κάτω τὸ γιομίσαμεν μπαρούτι χωρὶς οἱ Τοῦρκοι νὰ ξέρουνε τίποτας. Συνάξαμεν ὄλα τὰ κοφίνια καὶ φκείασαμεν τὸ πόστο, τῆς δυὸ ντάπιες μου κι' οὔθεν ἄλλοῦ ἔκανε χρεια. Μοῦ σκοτώθη ἓνα παληκάρι τότε ὁποῦ ἦταν ἀπὸ τὰ σπάνια, ὁ Στάμος Πέτρου Θεοδωρῆς Ἀθηναῖος· τὸν εἶχα μπαγιραχτάρη· τίμιος ἄνθρωπος πολὺ, ἀγαθὸς καὶ γενναῖος. Ἀφοῦ τζακίσαμεν τοὺς Τούρκους, ὤρμησε εἰς τὸ Καράσουι καὶ τὸν σκότωσε αὐτὸν καὶ τὸν Πράπα ἀδελφόν του Παγώνα. Τοὺς ἔκλαψε ὄλο τὸ κάστρο· κ' ἐγὼ φαρμακώθηκα, ὅτι τὸν εἶχα τόσα χρόνια μαζί μου.

Ἄρχισαν οἱ Τοῦρκοι κ' ἔφκείασαν τὰ χαρακώματά τους καὶ τάφεραν ὡς τὸ πόστο τους, ὁποῦ τοὺς εἶχαμεν τὸ μπαρούτι κρυφίως.

Τότε συνάχτηκαν τ' άσκέρια εις τὸ πόστο μου καὶ πιάσαμεν κουβέντα με τοὺς Τούρκους φιλική διὰ νὰ συναχτοῦνε πολλοὶ καὶ νὰ τοὺς κυβερνήσωμεν ὅλους ὅταν βάλωμεν φωτιὰ εἰς τὸ λαγούμι. Μπήκαν οἱ δικοὶ μας εἰς τὴν λίνια· τοὺς μέρασα κάθε δέκα ἀνθρώπων μίαν μποτίλλια ρούμη· ἕνας, τῷδωσα τὴν ρούμη, δὲν τὴν ἔδωσε νὰ πιοῦνε οἱ συντρόφοι του, ὁποῦταν μάγκατζης, τὴν ἔπγε μόνος του ὅλη καὶ μέθυσε. Ἀφοῦ ἐτοιμαστήκαμεν, καὶ οἱ Τούρκοι γιόμωσε ὁ τόπος, καὶ τότε θὰ τοὺς ἀφανίζαμεν βαίνοντας τὴν φωτιὰ- τὸ λαγούμι τοῦ κάνουν τρύπες νὰ ξεθυμαίνη. Ἡ κακὴ τύχη ὅσ ἐκείνη τὴν τρύπα εἶχε χυθῆ μπαρούτι. Πηγαίνοντας ἡ φωτιὰ ἐκεῖ, πῆρε φωτιὰ ἐκεῖνο τὸ μπαρούτι. Ἐμεῖς δὲν ξέραμεν ἀπὸ λαγούμια· ἐλέγαμεν ὅτι αὐτεῖνη ἡ φωτιὰ εἶναι τὸ λαγούμι. Ἐκεῖνος ὁ μεθυσμένος τράβησε τὸ μαχαίρι κ' ἔβαλε τῆς φωνῆς. Οἱ Τούρκοι πῆραν χαμπέρι. Ἐμεῖς κινηθήκαμεν ἄταχτα· οἱ Τούρκοι τραβήχτηκαν ἀπὸ ἐκεῖ. Τότε ὠρμήσαμεν ἀπάνου τους καὶ κόντεψε νὰ πάθωμεν ἐμεῖς ἐκεῖνο ὁποῦ θὰ κάναμεν τῶν Τούρκων. Ἐκαμε ὁ Θεὸς καὶ πῆρε φωτιὰ πρὶν νὰ ζυγώσουμεν καὶ σήκωσε εἰς τὸν ἀγέρα λιθάρια ριζιμιά. Καὶ δὲν βλάφτη κανένας ἀπὸ ἡμᾶς, οὔτε οἱ Τούρκοι. Τότε μας ρίχτηκαν οἱ Τούρκοι με τὰ μαχαίρια καὶ μᾶς ἔβαλαν ὀμπρός. Κι' ἄρχισαν τὰ λιανοντούφεκα βροχὴ τῶν Τούρκων καὶ οἱ μπόμπες καὶ τὰ κανόνια καὶ οἱ γρανέτες. Λαβώθηκαν κάμποσοι ἀπὸ ἡμᾶς καὶ μοῦ σκοτώθη κ' ἐν' Ἀθηνιωτόπουλο, νοικοκυρόπουλο, Νέστορα Κοπίδη τόλεγαν, ὁ σύντροφος τοῦ μπαγिरαχτάρη μου, πολὺ γενναῖος. Τότε τάχαμεν κακὰ· μας φέραν οἱ Τούρκοι ὡς ἀπόξω καὶ μποροῦσαν νὰ μᾶς βάλουν καὶ μέσα εἰς τὸ κάστρο. Τότε με φωτίζει ὁ Θεὸς καὶ παίρνω ἕνα δαβλί με φωτιὰ εἰς τὸ χέρι καὶ φωνάζω· «Βάλτε φωτιὰ εἰς τὸ τρανὸ λαγούμι, τώρα ὁποῦ ζυγώσαν οἱ Τούρκοι, νὰ τοὺς ἀφανίσουμεν!» Ἀκοῦνε οἱ Τούρκοι, βλέπουν καὶ τὴν φωτιὰ, τζακίζουν ὀπίσου καὶ τοὺς

παίρνουν εις τὸ κοντὸ οἱ ἀθάνατοι Ἕλληνες· καὶ τρῶνε ἓνα σπαθὶ καλὸ. Τοὺς χαλάσαμεν πίσου τὰ χαρακώματα τοὺς· τοὺς πήραμεν τόσα κεφάλια καὶ λάφυρα πλήθος, ντουφέκια, σπαθιά, καπότες. Οὔτε ἄλλο λαγούμι εἶχαμεν, οὔτε φωτιά ν' ἀνάψη. Ἀπὸ τότε μάθαν πολλὴ γνώση οἱ Τούρκοι· οὔτε μας βρίζαν, οὔτε μας πλησιάζαν. Τοὺς πήραμεν τὸν ἀγέρα τοὺς. Πέντε δέκα βγαίνουν οἱ Ἕλληνες, τοὺς ἀφάνιζαν. Εἶχα ἓνα παληκάρη, Χατζὴ Μελέτη τὸ λένε, Ἀθηναῖος· ὅποτε ἔβγαινε ἔξω, ἢ ἓνα κεφάλι ἢ δυὸ θάφερνε μέσα εἰς τὸ πόστο· γενναῖον καὶ τίμιον παληκάρη. Μᾶς φέρναν οἱ Τούρκοι ἓνα λαγούμι ἀπὸ κάτου τὸ κάστρο καὶ τοῦ τάξαμεν δέκα χιλιάδες γρόσια καὶ τὸν κρεμάσαμεν μόνον τοῦ ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ εἶδε αὐτὸ τὸ λαγούμι· καὶ γλύτωσε τὸ κάστρο. (Τὸ ξεθυμάναμεν ἀπὸ πάνου). Καὶ κιντύνεψε νὰ σωθῆ, ὅπου τὸν πλάκωσαν τόση Τουρκιά. Καὶ τοῦ δώσαμεν δέκα παράδες.²

Ὅταν μέρασα τὸ ρούμι τῶν ἀνθρώπων διὰ νὰ κάμωμεν τὸ γιρούσι διὰ τὸ λαγούμι, ἦταν ἐκεῖ κ' ἓνας ἀξιωματικὸς τοῦ Γκούρα, ἀγαπημένος του· καὶ τὸν καζάντησε τόσα χρήματα αὐτόν, τὸν λένε Γιάννη Μπαλωμένον - ὁ τρισκατάρατος τὸν ἔχει μπαλωμένον καὶ βουλωμένον, τὸν ἀναθεματισμένον τῆς πατρίδας. Αὐτὸς ὁ ἄτιμος μὲ καμπόσους συντρόφους του, ὅταν εἶχαμεν τὸν πόλεμο καὶ πετζοκοβόμαστε μὲ τοὺς Τούρκους, πῆρε τοὺς συντρόφους του καὶ φύγαν καὶ πῆγαν εἰς τὴν Κούλουρη· καὶ πολεμοῦσαν μὲ τῆς ἄτιμες γυναῖκες· κι' ἄφησαν τὸ πόστο τοὺς ἐμπροστὰ εἰς τὸ μάτι τῶν Τούρκων, παραπάνου ἀπὸ τὸ δικό μου πόστο, ἄδειον. Καὶ τότε ὁ δυστυχὴς Γκούρας -(ἦμουν πολὺ ἄγγιμένος μ' αὐτόν ἐξ αἰτίας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δολεροῦς ἀνθρώπους, ὅπου τὸν τρογύριζαν, αὐτεῖνοι κ' ἢ συντροφιά του ἢ Ἀθηναϊκὴ, καὶ τὸν συβούλευαν μπερμπάντικα· καὶ τὸν ἀφάνισαν τὸν

γενναῖον ἀγωνιστή· κ' ἐξ αἰτίας ἀπὸ αὐτὰ δὲν τόκρενα)– καὶ τότε ἦρθε εἰς τὸ πόστο μου λυπημένος καὶ κήκε ἢ ψυχὴ μου ὁποῦ τὸν εἶδα τοιούτως. Μοῦ παραπονεῦτη πολὺ. Τοῦ εἶπα: «Ἀδελφέ, ἀπὸ τὴν σήμερον κι' ὀμπρὸς νὰ μὲ γνωρίζης καθὼς ἤμαστε καὶ πρῶτα καὶ καλύτερα. Ἐγὼ ἀγωνίζομαι, τοῦ λέγω, νύχτα καὶ ἡμέρα, καθὼς βλέπεις. Κι' ὅσο εἶμαστε ἐδῶ, εἶμαι ἀδελφός σου· τελειώνοντας ὁ πόλεμος αὐτός, δὲν θέλω τὴν φιλίαν σου. (Μ' εἶχε καὶ στεφανωμένον). – Μοῦ λέγει, ἐγὼ σ' ἔχω ἀδελφὸν τόσα χρόνια, σ' ἔκαμα καὶ συγγενή· διατὶ δὲν θέλεις τὴν φιλίαν μου; – διατὶ, τοῦ λέγω, σοῦ εἶπα, ὅταν ἦρθαμεν εἰς τὴν Ἀθήνα, μὴν τηράξης νὰ πλουτήνης, ὅτι θὰ διατιμηθῆς καὶ ἡ Ἀθήνα θὰ κιντυνέψη ἐξ αἰτίας σου. Ὅτι δὲν εἶσαι μικρὸς ἄνθρωπος νὰ τὴν βλάψης ὀλίγον. Τὶ τὸ θέλω τώρα; Πλοῦτηνες καὶ ρήμαξες καὶ τὴν Ἀθήνα γυμνώνοντας. Αὐτεῖνοι οἱ ἄτιμοι ὁποῦχες μαζί σου, τὸν Ἄγουστον κολλήσαμεν εἰς τὸ φρούριον, καὶ τὸν ἴδιον μῆνα γύρευαν νὰ σ' ἀφήσουνε νὰ φύγουν, καθὼς τοὺς εἶδες. Ἐμεῖς σκοτωνόμαστε μὲ τοὺς Τούρκους, κι' ὁ Μπαλωμένος κι' ἄλλοι σηκώθηκαν καὶ φύγαν. Καὶ μὲ τοὺς Ἀθηναίους σ' ἔβαλαν καὶ πιάστης ὀχτρός, ὅτι τοὺς γύμνωσαν. Αὐτεῖνοι εἶναι ἄναντροι, χασάπικα σκυλιά. Τὶ τὰ θέλεις τὰ πλούτη, ὁποῦ τάκαμες καὶ γιόμωσες τόσους τενεκέδες καὶ τοὺς ἔχωσες; Δὲν πλέρωνες ἀνθρώπους νάχης διὰ τὸ κεφάλι σου, κ' ἐσὺ νὰ δοξαστῆς καὶ τὴν πατρίδα νὰ τὴν ὠφελήσης; Ὅχι ἴσ' ἓνα μῆνα νὰ σὲ βιάζουν νὰ φύγουν. Σοῦ βάλαν ὑποψίες οἱ ἀπατεῶνες ὅτι θὰ σὲ σκοτώσω μ' ἀπιστιὰ ἐξ αἰτίας τοῦ Δουσσέα, ὁποῦ τὸν σκότωσες. Ἀδελφέ, δὲν ἔπρεπε νὰ γένη αὐτὸ εἰς τὸν εὐεργέτη σου καὶ ναρθῆ ἀπὸ σένα. Τώρα ἔγινε. Θυμήσου πόσα σου εἶπα εἰς τὴν Ἀγόργιαν· ὅτι θὰ μᾶς βάλουν νὰ σκοτώνωμεν ἓνας τὸν ἄλλον. Τότε μ' ἄκουσες, δὲν τόκαμες· ὕστερα ἔγινε. Τώρα ὅμως νὰ γνωρίσης

τούς φίλους σου και τούς άπατεώνες. Δέν πλουταίνει ό άνθρωπος με χρήματα μοναχά, πλουταίνει κι' από τὰ καλὰ τοῦ ἔργα.

Δάκρυσαν τὰ μάτια τοῦ τοῦ καϊμένου· τὸν ἔτυπε ἡ συνείδησή του διὰ τὸ κάμωμα ὁποῦκαμεν εἰς τὸν Δυσσέα. Μοῦ εἶπε: «Ἄν ζήσω κ' ἔβγω ἔξω, δέν θέλω ματαξέρη ἀπὸ αὐτοὺς τούς μπερμπάντες. Καὶ τὰ χρήματα, μοῦ εἶπε, - καταγίνομαι νὰ φκείάσω τὴν διαθήκη μου καὶ θὰ κάμω σκολειὰ κι' ἄλλα καλὰ διὰ τὴν πατρίδα. Καὶ θ' ἀφήσω ὅλων ἐσᾶς τὸ μερίδιόν σας. - Νὰ ζήσης νὰ τὰ χαρῆς, ἀδελφέ, καὶ νὰ κάμης καλὰ πράματα διὰ τὴν πατρίδα, νὰ βγάλῃς αὐτὸν τὸν λεκὲ ἀπὸ πάνου σου, ὅτι ὅποιος σ' ἔχει φίλο λυπᾶται. Ἐγὼ δέν θέλω ἀπὸ μέρος μου τίποτας. Κι' ἂν μ' ἀκούσης κ' ἐμένα εἰς τὸ ἐξῆς ὅ,τι μοῦ κόβει τὸ κεφάλι μου νὰ σοῦ λέγω, εἶμαστε ἀδελφοὶ καὶ φίλοι καθὼς ἤμαστε· εἰδέ, τηράγει καθέννας τὴν δουλειὰ του. Καὶ μ' αὐτοὺς τούς φίλους ὁποῦχεις φιλίαν δέν θέλω, ὅτι τούς γνωρίζω ἐγὼ τί ἔκαμαν ὅς ἐσένα καὶ εἰς τὴν πατρίδα. Κ' ἐδῶ μέσα ὁποῦ τούς ἔχεις δημογεροντία - ὄξω σου σκάβουν τὸ λαγούμι σου με τούς ἄλλους τούς ψευτες. - Τὰ ξέρω ὅλα, μοῦ εἶπε, πὼς μ' ἔχουν ὅλοι αὐτεῖνοι τυλιμένον. Ὅμως δέν εἶναι περίσταση τώρα». Φιληθήκαμεν κι' ὀρκιστήκαμεν νὰ εἶμαστε εἰς τὸ ἐξῆς καλύτερα ἀπὸ τὰ πρῶτα.

Ἀφοῦ μείναμεν σὺνφωνοὶ, τόμαθαν ἡ γυναίκα του, οἱ συγγενεῖς του, ἐχάρηκαν. Πῆγα κ' ἐγὼ τούς εἶδα εἰς τὸν ναόν. Μείναμεν σὺνφωνοὶ τὸ βράδυ ναρθοῦνε με τὸν Παπακώστα καὶ τὸν Κατζικογιάννη νὰ φάμεν εἰς τὸ πόστο μου ψωμί· ὅτ' ἔχω ταζέτικον κρέας κι' ἄλλα. Ἦταν λυπημένος ὁ καϊμένος ὁ Κατζικογιάννης. Τοῦ σκοτώθηκαν τόσοι συγγενεῖς του κ' ἕνας ἀνιψιὸς τοῦ τότε. Ἦταν καλὸς πατριώτης ὁ

Κατζικοστάθης, ἀγαθὸς ἄνθρωπος. Κι' ἀφανίστηκαν εἰς τὸ κάστρο ὅλοι αὐτεῖνοι οἱ συγγενεῖς του. Ἀφοῦ ἐτοιμάζαμεν τὸ φαγί, μιλοῦνε τοῦ Γκούρα ὅλοι του οἱ συντρόφοι θὰ φύγουν, καθὼς ἔφυγε ὁ Μπαλωμένος. Τότε ὁ δυστυχὴς ὁ Γκούρας φαρμακώθη. Τοῦ λέγω: «Μὴν πικραίνεσαι. Πῆς τοὺς μίαν προθεσίαν διὰ ὀχτῶ ἡμέρες καὶ νὰ γράψωμεν αὐτὰ εἰς τὴν Διοίκησιν νὰ στείλῃ νέους ἀνθρώπους· κι' αὐτὲς τῆς ἡμέρας ὅπου θὰ μείνουν νὰ μᾶς βοηθήσουνε νὰ φκείασωμεν τὰ λαγούμια γύρα τὸν Σερπετζέ καὶ σὲ ὅλες τῆς πόρτες τοῦ κάστρου κι' οὔθεν κάνει ἀνάγκη. Καὶ δουλεύομεν κ' ἐμεῖς καὶ φκείανομεν παντοῦ τὰ λαγούμια κ' ἐτοιμάζομεν ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη, ὅτι θέλουν πολλὴ δουλειά. Καὶ δι' αὐτὸ νὰ βαστήξομεν τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ συγχρόνως γράφομεν καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ μᾶς στείλῃ νέα φρουρά. Καὶ νὰ εἰποῦμεν αὐτεινῶν ὅπου θέλουν νὰ φύγουν νὰ φκείασουνε καὶ μίαν ἀναφορὰ νὰ τὴν στείλωμεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ σὲ ὀχτῶ ἡμέρες μας ἔρχεται ἀπάντησις, ἢ στείλῃ ἢ Κυβέρνησις ἀνθρώπους νέους ἢ ὄχι· τότε αὐτεῖνοι ἄς φύγουν. Ἄν ἔρθουν νέοι ἄνθρωποι, τὰ λαγούμια δὲν μᾶς χρειάζονται· εἰδὲ καὶ δὲν μᾶς ἔρθουν, θὰ μείνομεν πολλὰ ὀλίγοι καὶ θὰ περγιοριστοῦμεν ἀπὸ μέσα τὸ Σερπετζέ. Κι' ὅταν ἔρθουν οἱ Τοῦρκοι καὶ δὲν μπορούμεν ν' ἀνθέξωμεν, βάνομεν φωτιά καὶ τὸν Σερπετζέ στέλνομεν εἰς τὸν ἀγέρα καὶ τοὺς Τοῦρκους ὅπου θανάται ἐκεῖ. Καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον πηγαίνομεν πολεμώντας ὡς μέσα εἰς τὸν ναόν· κ' ἐκεῖ κάνομεν γενικὸν λαγούμι καὶ πάμεν ἵστον ἀγέρα κ' ἐμεῖς καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ ὁ ναός. Ὅτι ἂν δὲν μᾶς στείλῃ ἀνθρώπους νέους ἢ Κυβέρνησις – δὲν θελήσουνε ναρθοῦνε – θ' ἀφήσομε ἀπολέμητο τὸ κάστρο νὰ φύγωμεν μ' ἐνάμισυ μῆνα πόλεμον; Καὶ ποῦ θὰ ζήσομεν ἀπὸ τὴ ντροπὴ τοῦ κόσμου καὶ καταξοχὴ ἐσῶ, ὁποῦλεγες ὅλων τῶν ξένων περιηγητῶν καὶ ντόπιων ὅτι μορεῖς νὰ πολεμήσῃς εἰς τὸ κάστρο δυὸ καὶ τρία χρόνια;». Τοῦ ἄρεσε ἢ

παρατήρησή μου και μιλήσαμεν τῶν ἀνθρώπωνέ του αὐτὰ ὅλα· και νὰ δουλέψωμεν ὅλοι νὰ φκειάσουμεν τὰ λαγούμια.

Καὶ τοιούτως φκειάσαμεν τὰ γράμματα διὰ τὴν Κυβέρνησιν και προσμέναμεν τὸ φεγγάρι νὰ βασιλέψη νὰ βγάλω τὸν πεζοδρόμον διὰ τὴν Κυβέρνησιν (ὅτι ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ πόστο μου). Λυπημένος ὁ δυστυχῆς Γκούρας διὰ τοὺς ἀχάριστους συντρόφους του, ὁποῦ ἔγιναν φιλόζωοι εἰς τὸν κίντυνον τῆς πατρίδος κι' ἀνώτερού τους. Καὶ εἰς τ' ἀγαθὰ αὐτεινοῦ τοῦ κάστρου ἦταν γενναῖοι κι' ἀτρόμητοι. Καὶ τρώγαν τοὺς δυστυχεῖς Ἀθηναίους. Ἀφοῦ εἶδα τὴν λύπη του, μίλησα καμποσούνων σημαντικῶν Ἀθηναίων και πῆγαν και τοῦ εἶπαν: «Μὴν πικραίνεσαι ὅτι θέλουν νὰ φύγουν αὐτεῖνοι. Αὐτὸ τὸ κάστρο τὸ φυλάμεν ἐμεῖς, ὁποῦ τὸ κυργέψαμεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ τώρα δὲν τοὺς τὸ δίνομεν, ἂν δὲν μᾶς πεθάνουν».

Τότε ἔκατξε ὁ Γκούρας και οἱ ἄλλοι και φάγαμεν ψωμί· τραγουδήσαμεν κ' ἐγλεντήσαμεν. Μὲ περικάλεσε ὁ Γκούρας κι' ὁ Παπακώστας νὰ τραγουδήσω· ὅτ' εἶχαμεν τόσον καιρὸν ὁποῦ δὲν εἶχαμεν τραγουδήση – τόσον καιρὸν, ὁποῦ μας ἔβαλαν οἱ ἴδιοτελεῖς και γγιχτήκαμεν διὰ νὰ κάνουν τοὺς κακοὺς τους σκοπούς. Τραγουδοῦσα καλά. Τότε λέγω ἓνα τραγούδι·

Ὁ Ἥλιος ἐβασίλεψε,
Ἕλληγά μου, βασιλεψε
και τὸ Φεγγάρι ἐχάθη

κι' ό καθαρός Αύγερινός
 πού πάει κοντά την Πούλια,
 τὰ τέσσερα κουβέντιαζαν
 καί κρυφοκουβεντιάζουν.
 Γυρίζει ό Ήλιος καί τούς λέει,
 γυρίζει καί τούς κρένει·
 «Έψές όποῦ βασίλεψα
 πίσου ἀπό μία ραχούλα,
 ἄκ'σα γυναίκεια κλάματα
 κι' ἀντρῶν τὰ μυργιολόγια
 γι' αὐτὰ τὰ ἴρωικά κορμιὰ
 ἴστον κάμπο ξαπλωμένα,
 καί μέσ' τὸ αἷμα τὸ πολὺ
 εἶν' ὅλα βουτημένα.
 Για τὴν πατρίδα πήγανε
 ἴστον Ἄδη, τὰ καϊμένα.

Ὁ μαῦρος ό Γκούρας ἀναστέναξε καί μοῦ λέγει: «Ἀδελφὲ Μακρυγιάννη, σὲ καλὸ νὰ τὸ κάμη ό Θεός, ἄλλη φορὰ δὲν τραγουδήσες τόσο παραπονεμένα. Αὐτὸ τὸ τραγούδι σὲ καλὸ νὰ μᾶς βγῆ. – Εἶχα κέφι, τοῦ εἶπα, όποῦ δὲν τραγουδήσαμεν τόσον καιρόν». Ὅτι εἰς ταρδιά πάντοτες γλεντούσαμεν.

Ἄρχισε ὁ πόλεμος κι' ἀναψε ὁ ντουφεκισμὸς πολὺ. Πῆρα τοὺς ἀνθρώπους μου, πῆγα ἐκεῖ, καθὼς ἤμουν διορισμένος· καὶ στάθηκα καμπόσο καὶ πολεμήσαμεν. Ἦφερα ἀπόξω γύρα τὰ πόστα. Πῆγα εἰς τὸ κονάκι μου ὅ,τι ἔπαιρνε νὰ βασιλέψη τὸ φεγγάρι, νὰ βγάλω τὸν πεζὸ διὰ τὴν Κυβέρνησιν. Ἔρχονται μοῦ λένε· «Τρέξε, σκοτώθη ὁ Γκούρας εἰς τὸ πόστο του. Ἐρριξε ἀναντίον τῶν Τούρκων· ἀπάνου εἰς τὴν φωτιὰ τὸν βάρεσαν εἰς τὸν ἀμήλιγγα καὶ δὲν μίλησε τελείως'. Πῆγα, τὸν πήραμεν εἰς τὸ νῶμο καὶ τὸν βάλαμε ἴσ' ἓνα μπουντρούμι. Τὸν συγύρισε ἡ φαμελιά του καὶ τὸν χώσαμεν.

Τότε συναχτήκαμεν ὅλοι κ' ἔβαλα μίαν ὀμιλία εἰς τοὺς ἀχάριστους τοὺς στρατιῶτες καὶ τοὺς εἶπα ἐξ αἰτίας τους ἐσκοτώθη, ὅτι ἄφησαν τὰ πόστα τους, καὶ πῆγε μόνος του· «καὶ τὸν βιάζετε κάθε στιγμή νὰ φύγετε». Διόρισαν μίαν ἐπιτροπὴ οἱ πολιορκημένοι τὴν γυναῖκα του, τὸν Παπακώστα, τὸν Κατζικογιάννη, τὸν Ὁμορφόπουλο κ' ἐμένα νὰ φυλάξωμεν τὴν τάξη ὅσο ἡ Κυβέρνηση νὰ στείλῃ νέους ἀνθρώπους. Τῆς γράψαμεν τὸν σκοτωμὸν τοῦ Γκούρα καὶ στείλαμεν καὶ τ' ἄλλα γράμματα. Ὁ Γκούρας σκοτώθη τὸν Ὀκτώβριον μπαίνοντας εἰς τὴν ἀπάνου πόρτα, ἀπόξω τὸ κάστρο.

Χριστιανὸς καλὸς ἦρθε καὶ μᾶς εἶπε κρυφίως ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ κινηθοῦν μία μεγάλη δύναμη ἀναντίον εἰς τὸ πόστο μου καὶ θὰ πιάσουνε καὶ τῆς καμάρες ἀπὸ κάτω τὸ Σερπετζέ, ὁποῦναι εἰς τὸ πόστο μου...³ καὶ νὰ μποῦνε εἰς τὸ κάστρο. Ὅτι ἴσ' ἐκεῖνο τὸ μέρος εἶναι καὶ τὰ στόματα τῶν λαγουμιῶν τῶν Τούρκων καὶ τὰ δικά μας. Εἶχαμεν κ' ἐμεῖς ἓνα λαγούμι ἔτοιμο ἀναντίον τους καὶ δὲν τοῦχαμεν βαλμένο τὸ

μπαρούτι μέσα. Τότε, ἀφοῦ μάθαμεν τὸ κίνημα τῶν Τούρκων, βιάσαμεν τὸν Λαγουμιτζῆ νὰ πάγη νὰ τὸ δέση, νὰ βάλῃ τὸ μπαρούτι. Ὁ Λαγουμιτζῆς μοῦ λέγει: «Τὸ λαγούμι εἶναι ἀπὸ κάτου ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ θὰ βροντήσω, ὅταν θὰ τὸ δέσω, καὶ θὰ μ' ἀκούσουνε οἱ Τοῦρκοι καὶ κιντυνεύω. Ἄν μὲ φυλάς, μοῦ λέγει, μπαίνω· ἀλλοιῶς δὲν μπαίνω, ὅτι κιντυνεύω. – Ἔμπα κᾶμε τὴν δουλειάν σου κ' ἐγὼ σὲ φυλάγω. Κι' ἂν πεθάνω, τότε παθαίνεις ἐσὺ». Μπήκε ὁ Λαγουμιτζῆς μέσα. Ἐγὼ ἤμουν ἄγυπνος τόσες βραδιές· νύχτα καὶ ἡμέρα δουλεύαμεν καὶ φκειάναμεν κάτι χαντάκια· κ' ἔφκειανα καὶ τὴ ντάπια μου. Ἀποκοιμήθηκα. Οἱ Τοῦρκοι ἀκούγοντας τὸν χτύπον τοῦ Λαγουμιτζῆ, συνάζονται πλῆθος καὶ κάνουν γιρούσι καὶ μπαίνουν εἰς τὴν ντάπια μου τὴν ὄξω (ὅτι τὴν εἶχα μερασμένη σὲ δυὸ καὶ εἶχα μίαν καμάρα ὀποῦ διάβαινα. Τότε οἱ ἄνθρωποι μου ἀνακατώθηκαν μὲ τοὺς Τούρκους. Σηκώνομαι ἄξαφνα ἐκεῖ ὀποῦ ἤμουν γερμένος, κόλλησα εἰς τὴ ντάπια. Μὲ ντουφέκισαν οἱ Τοῦρκοι, τοὺς ντουφέκισα κ' ἐγὼ εἰς τὸν σωρό. Μοῦ δίνουν ἓνα ντουφέκι καὶ μὲ πληγώνουν εἰς τὸν λαιμόν. Τότε κάνω τὸ ποδάρι μου νὰ κατεβῶ ἀπὸ τὴ ντάπια, ἔπεσα. Ὁ τόπος ἦταν στενός· οἱ ἄνθρωποι τζακίστηκαν ἀπὸ τὴν ὄξω ντάπια. Πατοῦσαν ἀπάνου μου καὶ διάβαιναν καί, στενός ὁ τόπος, μ' ἀφάνισαν. Ἐβλεπαν καὶ τὰ αἵματα, ἔλπιζαν ὅτ' εἶμαι σκοτωμένος. Ἀφοῦ πέρασαν ὅλοι καὶ μείναν ὀλίγοι κ' ἔμπαιναν κι' αὐτοὶ μέσα εἰς τὸ κάστρο, τότε θᾶμπαιναν καὶ οἱ Τοῦρκοι συνχρόνως μ' αὐτούς. Ὁ Κατζικοστάθης ἦταν ἀπὸ μέσα· ἄφησε τὸ πόστο του κ' ἔφυγε καὶ πῆγε εἰς τὴν πόρτα τοῦ κάστρου ἀπὸ μέσα εἰς τὸν θόλον· καὶ τοὺς Τούρκους δὲν τοὺς πολεμοῦσε κανένας. Τότε σηκώνομαι μισοντραλισμένος καὶ βαστῶ καμμιά δεκαριά ἔξω μὲ τὸ μαχαίρι· δὲν τοὺς ἄφιναν νὰ μποῦνε μέσα. Καὶ τράβησα τὴν πόρτα ὀποῦχαμεν ἀνοιχτὴ καὶ πιάσαμεν τὸν πόλεμον καὶ πολεμοῦσαμεν μὲ τῆς πιστιόλες. Μήτε οἱ

Τοῦρκοι μποροῦσαν νὰ ρίξουνε ντουφέκι, μήτε ἐμεῖς· καὶ πολεμοῦσαμεν περὶ τοῦ ἀπὸ τρεῖς ὥρες ἐκεῖ. Ὁρμησαν οἱ Τοῦρκοι μὲ ξαναπλήγωσαν εἰς τὸ κεφάλι, εἰς τὴν κορφή. Γιόμωσε τὸ σῶμα μου αἷμα. Γυρεύουν οἱ ἄνθρωποι νὰ μὲ πάρουν νὰ μποῦμεν μέσα· τότε τοὺς λέγω: «Ἀδελφοί, καὶ μέσα νὰ μποῦμε κι' ὄξω νὰ μείνωμεν χαμένοι εἴμαστε, ἂν δὲν βαστήξωμεν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ λευτερώσομεν τὸν Λαγουμιτζῆ. (Ὅτι τὰ στόματα τῶν λαγουμιῶν καὶ τὸν Λαγουμιτζῆ τὸν εἶχαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν διάκρισίν τους). Τοὺς λέγω, ἂν δὲν βαστήσομεν καὶ μᾶς πάρουν τὸν Λαγουμιτζῆ, τὸ κάστρο εἶναι χαμένο κ' ἐμεῖς μαζί. Ὅμως νὰ βαστήξωμεν». Τότε οἱ γενναῖοι Ἕλληνες βάστησαν σὰν λιοντάρια. Μᾶς ἦρθε κ' ἓνα γενναῖον παληκάρι τοῦ Κατζικογιάννη, Νταλαμάγκα τὸν ἔλεγαν, κι' ὁ Ἀράπης του κι' ἄλλοι καμμία δεκαριὰ δικοὶ μου καὶ πιάσαμεν τὸν πόλεμον καὶ πολεμοῦσαμεν. Παίρνοντας τὸ δειλινό, μέρασα φυσέκια τῶν ἀνθρώπων· ἦρθαν κι' ἄλλοι ἀκόμα συντρόφοι. Ἦρθαν καὶ Τοῦρκοι νέον μιντάτι· μᾶς ρίχτηκαν μ' ὄρμη, μπῆκαν εἰς τῆς καμάρες, τῆς κυργέψαν ὅλες κι' ἄνοιξαν μασγάλια καὶ ντουφεκιοῦσαν μέσα εἰς τὸ κάστρο. Ρίχτηκαν μ' ὄρμη νὰ μᾶς πάρουν καὶ τὴ ντάπια μας. Ἐκεῖ σκότωσαν τὸν Νταλαμάγκα κι' ἄλλους πεντέξι. Ξαναλαβώνομαι κ' ἐγὼ πίσου εἰς τὸ κεφάλι πολὺ κακὰ· μπῆκε τοῦ φεσιῦ τὸ μπάλωμα εἰς τὰ κόκκαλα, εἰς τὴν πέτζα τοῦ μυαλοῦ. Ἔπεσα κάτου πεθαμένος. Μὲ τράβησαν οἱ ἄνθρωποι μέσα· τότε ἔνοιωσα. Τοὺς εἶπα· «Ἀφήτε με νὰ μὲ τελειώσουνε ἐδῶ, νὰ μὴν ἰδῶ τοὺς Τούρκους ζωντανὸς νὰ μοῦ πατήσουνε τὸ πόστο μου». Τότε οἱ καϊμένοι οἱ Ἕλληνες μὲ λυπήθηκαν πολὺ· πολέμησαν γενναίως, διῶξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴ ντάπια μας καὶ τοὺς ἔβαλαν ὅλους εἰς τῆς καμάρες· καὶ ντουφεκοῦσαν εἰς τὸ κάστρο. Τότε βῆκε ὁ Λαγουμιτζῆς καὶ ἦρθε ὅς ἐμᾶς· μὲ ηἴρε ὅς αὐτεῖνη τὴν κατάστασιν. Μοῦ εἶπε νὰ μείνη αὐτὸς ἐκεῖ, νὰ κολλήσω ἐγὼ εἰς τὸ κάστρο

νά με δέση ο γιατρός. Τοῦ εἶπα: «Σύρε μέσα. Ἄν πεθάνω ἐγώ, τὸ κάστρο δὲν χάνεται· ἂν πεθάνῃς ἐσύ, χάνεται». Κόλλησαν ἀπὸ πάνου τὸν Σερπετζέ οἱ ἐδικοί μας καὶ ρίξαν παλιόσκουτα ἀναμμένα καὶ χορτάρια εἰς τῆς καμάρες. Μπούκωσε ὁ καπνὸς τοὺς Τούρκους· βαστοῦσε κι' ὅλο τὸ στράτευμα τὰ ντουφέκια τους ἔτοιμα. Κοντὰ τὸ βράδυ ἔκαμαν νὰ φύγουν, ἔρριξαν οἱ δικοὶ μας εἰς τὸν σωρὸ καὶ σκοτώθηκαν ἄρκετοὶ Τούρκοι.

Τέτοιος πόλεμος καὶ σκοτωμὸς ἀπὸ τεμᾶς δὲν ἔγινε ἄλλη μέρα. Σκοτώθηκαν ἀπὸ 'μᾶς καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ κι' ὁ καλὸς πατριώτης Νεροῦτζος Μετζέλος. Τὰ κανόνια καὶ οἱ μπόμπες καὶ οἱ γρανέτες καὶ τὰ λιανοντούφεκα βροχή. Τὴν αὐγὴ πιάστη ὁ πόλεμος, τελείωσε τὸ βράδυ. Μὲ πῆραν καὶ μὲ πῆγαν ἀπάνου εἰς τὸ κάστρο. Δὲν ἤθελε νὰ μὲ 'πιχειριστῇ ὁ Κούρταλης ὁ γιατρός, ὅτ' ἤμουν βαριά καὶ στράγγιξε καὶ τὸ αἷμα μου ὅλο. Τότε τῶδωσαν ἐνγράφως ὅσοι ἦταν μέσα εἰς τὸ κάστρο ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ὑποψίαν (ὅτι φοβῶνταν νὰ μὴν πεθάνω καὶ τοῦ εἶποῦν ὅτι μὲ φόνεψε αὐτός). Τότε μὲ 'πιχειρίστη· καὶ κιντύνεψα νὰ πεθάνω ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ κεφαλιοῦ καὶ τὸ πάτημα ὁποῦ μῶκαναν εἰς τὸ σῶμα μου, 'στὴν μέση μου.⁴

Ὁ πόλεμος ἔγινε τὸν Ὀκτώβριον μῆνα, ἕξι ἡμέρες ὑστερνότερα ὁποῦ χάθη ὁ Γκούρας. Ἀφοῦ ἔγινε ὁ πόλεμος αὐτός, ἔστειλαν εἰς τὴν Διοίκησιν οἱ πολιορκημένοι καὶ εἰς τὸν Καραϊσκάκη, ὁποῦταν ἀρχηγὸς ἔξω, κ' ἔστειλε τὸν Κριτζώτη καὶ Μαμούρη μέσα εἰς τὸ κάστρο μ' ἀνθρώπους. Τότε ὁ Μαμούρης γύρευε νὰ φρουραρχέψῃ - ἂν λευτερωθῇ τὸ κάστρο, νάχη τοὺς Ἀθηναίους σκλάβους πάλε. Κι' ὁ γυναικάδελφος

τοῦ Μαμούρη ὁ Γιαννάκο Βλάχος, ὁποῦ τὸν εἶχαν μέλος τῆς Διοικήσεως, αὐτὲς τῆς ὁδηγίης ἔδωσε τοῦ Μαμούρη καὶ ν' ἀγροικηθῆ καὶ μὲ τὸν Σταυρὴ Βλάχο, τὸν ἀδελφὸν του, νὰ βάλουν αὐτὸ ὅσον ἐνέργειαν. Ἀφοῦ εἶδαμεν τὴν θέλησιν τοῦ Μαμούρη, ὅτι γυρεύει φρουραρχίαν, διὰ νὰ βυζαίνει τοὺς δυστυχεῖς Ἀθηναίους αὐτεῖνη ἢ «φάμπρικα ντὶ κογιόν», τότε διὰ νὰ τοὺς λευτερώσουμεν, ὅτ' εἶναι κρίμα ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀγροικιῶμαι μὲ τὸν Κριτζῶτη, μὲ τοῦ Λεκκαίους, μὲ τοὺς Φωκᾶδες, μὲ τὸν Ὁμορφόπουλον καὶ μ' ὅσους ἀξιωματικούς Ἀθηναίους ἦταν εἰς τὸ κάστρο καὶ μετριώμαστε ἐμεῖς καὶ ἡμαστε ὅλοι εἴκοσι· ὅσ' ἦταν μὲ τὸν Μαμούρη συντρόφοι ἦταν τέσσεροι. Τοὺς εἶπα εἰς τὰ πόστα ἀπόξω τοῦ κάστρου νὰ διορίζωμεν ἀνθρώπους κατὰ τὴν ποσότη τῶν ἀνθρώπων ὁποῦχει ὁ κάθε ἀρχηγός, νὰ φυλάγη τὸ πόστο τοῦ μ' ὅσους ἀνθρώπους χρειάζεται ἢ κάθε θέση. Εἰς τὴν Κούλια τοῦ κάστρου καὶ μαγαζιά, ὁποῦναι ἡ δύναμη τοῦ κάστρου – κι' ὅταν ἔχης αὐτὲς τὶς θέσεις, ἔχεις τὸ κάστρο εἰς τὸ χέρι σου – ὅσον αὐτὲς τῆς δυὸ θέσεις νὰ βάνη κι' ὁ μικρότερος ὁ ἀρχηγός κι' ὁ μέγας ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπον. (Καὶ εἰς τὴν κάθε θέση θὰ πηγαινάν ἀναλογία εἴκοσι δικοὶ μας καὶ τέσσεροι αὐτεῖνῶν). Πιάσαμεν πρωτύτερα αὐτὲς τῆς δυὸ θέσεις μὲ περισσότερους δικούς μας ἀνθρώπους, ἂν γένη καμμία φιλονικία, νὰ τῆς ἔχωμεν εἰς τὸ χέρι νὰ μὴν πάθωμεν. Ἔγινε αὐτεῖνη ἢ μυστικὴ μας ἔνωση ἐνγράφως. Ἀφοῦ κάμαμεν αὐτοὺς τοὺς δεσμούς, πῆρα τὸν Μαμούρη μὲ τοὺς δικούς του καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ κονάκι μου νὰ φᾶνε, ὅτι ἐγὼ δὲν ἔτρωγα, ὅτ' ἤμουν πληγωμένος, ἀκόμα ἀστενής. Ἀφοῦ φάγανε, τοὺς πρόβαλα αὐτό. Τοὺς ἦρθε αὐτεῖνῶν πικρό. Τοὺς εἶπαμε ὅτι καθεὶς μας ἔχει τὸ κεφάλι τοῦ μέσα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γένη ἀλλοιῶς. Νὰ γένη αὐτὸ καὶ μία ἵπιτροπή νὰ διοικᾷ τὸ κάστρο ὅσον νὰ λευτερωθῆ, καὶ ἡ Κυβέρνηση ἄς σας διορίσῃ πίσου». Μὲ κάναν τρόπον δὲν θέλαν. Μοῦ μίλησαν πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς

νὰ τραβήσω χέρι ἐγώ. Μοῦ μίλησε καὶ ἡ Γκούρainer. Τοὺς εἶπα: «Αὐτὸ εἶναι τὸ δίκιον νὰ γένη· ἂν θέλετε αὐτό, καλὰ· εἰδὲ φεύγομεν ὅλοι ἐμεῖς καὶ καθίστε ἐσεῖς καὶ πολεμᾶτε. Κ' ἔχετε τὸ κάστρον δικόν σας. Εἰδὲ, φευγάτε ἐσεῖς καὶ πολεμοῦμεν ἐμεῖς». Τὸ φιλονικήσαμεν πολὺ κ' ἔγινε ἐκεῖνο ὁποῦ θέλαμεν, τὸ δίκιον.⁵

Οἱ Τοῦρκοι φέρναν ἓνα λαγούμι εἰς τὴ ντάπια τοῦ Δουσσέα καὶ προχώρησε εἰς τὸ κάστρο ἀπὸ κάτω· κ' ἐμεῖς τὸ ξεθυμάναμεν μὲ πηγάδια βαθιὰ ὀλόγυρα. Ὁ μάστορης τῶν Τούρκων ὁ λαγουμιτζῆς δὲν ἤξερε νὰ τὸ δέση καλὰ. Εἶχε βάλῃ μέσα μπαρούτι τρεῖς χιλιάδες ὀκάδες. Ἐβαλε φωτιὰ καὶ ταραχτὴ ὅλο τὸ κάστρο. Τὸ κακὸ τὸ δέσιμον καὶ τὸ ξεθύμασμα τὸ δικό μας - κλώτζησε ὀπίσου καὶ σκότωσε τόσους Τούρκους. Ἀπὸ ἡμᾶς, θέλησε ὁ Θεός, δὲν πειράχτη κανένας.

Ἀπόξω μαθαίναμεν ὅτι διαλύθηκαν· τοὺς κυρίεψε ὁ Μπραῖμης κι' ὁ Κιτάγιας. Αὐτὸ μαθαίναμεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους· ὅτι μας κλείσαν στενά. Ἀφοῦ μπῆκε ὁ Κριτζώτης κι' ὁ Μαμούρης, μᾶς ζῶσαν ὀλόγυρα τὸ κάστρο μὲ χαρακώματα κι' ἀσκέρια πολλὰ μέσα ἴσ' αὐτά. Τὸ κάστρο πολεμοφόδια δὲν εἶχε, οὔτε ἄλλον ζαιρὲ ὅξω ἀπὸ κριθάρι μόνον. Χάθηκε ὁ ζαιρὲς ἐξ αἰτίας τῆς ἀκαταστασίας τῶν ἀνόητων. Κι' ἀλοιφή καὶ ξανθὰ δὲν εἶχαμε τελείως. Κι' ὅσοι πληγώνονταν πέθαιναν οἱ περισσότεροι, ὅτι βρωμούσαν· καὶ μάλλον ἢ ψεῖρα μὲ τὸ σκουλήκι. Τὴ βρωμὰ νὰ ὑπόφερνε ὁ πληγωμένος, τὴν ψεῖρα καὶ πόνους ἢ τὴν πείνα; Κι' ἀπὸ αὐτὰ πέθαιναν οἱ περισσότεροι. Ἐγὼ τοὺς ἔδινα ὀλίγον ζαιρὲ καὶ κρασί νὰ πλένουν τοὺς γεράδες. Κι' ἀπολιπίστηκαν ὅλοι.

Τότε εἶπαν νὰ πάγη ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς ἔξω νὰ μιλήσῃ τὰ δεινὰ τοῦ κάστρου· κι' ἂν δὲν ὑπάρχῃ Διοίκηση, νὰ μιλήσῃ μὲ τοὺς ξένους ναυάρχους νὰ σωθοῦμεν. Αὐτὸ τὸ φιλονικοῦσαν καμπόσες ἡμέρες καὶ δὲν ἤθελε κανένας νὰ ἔβγῃ. Τότε ἔρχονται ὅλοι εἰς τὸ κονάκι μου καὶ μὲ περικαλοῦν νὰ ἔβγω ἐγώ. Τοὺς λέγω: «Ἐσεῖς μὲ βλέπετε σὲ τί ἄχλιαν κατάστασιν εἶμαι. Οἱ πληγές μου τρέχουν καὶ φωνάζω ὀληνύχτα καὶ ἡμέρα· καὶ ἡ μέση μου μισοτζακισμένη. Ποῦ μπορῶ νὰ σταθῶ εἰς ἄλογον;» Ντράπηκαν, ἔφυγαν, ὅτι μ' ἤλεπαν κι' αὐτεῖνοι ὅπου δὲν ἤμουν σὲ κατάστασιν. Πέρασαν ὀλίγες ἡμέρες, ξανάρθαν αὐτεῖνοι κι' ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι. Τοὺς λυπήθηκα καὶ τὸ ἀποφάσισα – νὰ μοῦ δώσουνε πέντε καβαλλαραίους καὶ νὰ βγοῦνε ὅλοι νὰ πολεμήσουνε νὰ μᾶς βγάλουν ἀπὸ τὰ χαρακώματα τῶν Τούρκων. Φκειάσαν τὸ ἑπιτροπικόν τους καὶ μὲ κατασταίνουν πληρεξούσιόν τους νὰ κάμω ὁμιλίαν μὲ τὴν Κυβέρνησιν, ἂν εἶναι καὶ δὲν χάλασε, ἢ μὲ τοὺς ναυάρχους ὁμιλίαν νὰ σωθοῦνε· κι' ἂν ὑπάρχῃ ἡ Κυβέρνηση, νὰ στείλῃ τ' ἀναγκαῖα τοῦ φρουρίου· καὶ σὲ δέκα πέντε ἡμέρες νὰ πιάσω τὸν Φαληρέα, νὰ τραβηχτοῦν ἐκεῖ καμπόση δύναμη τῶν Τούρκων ν' ἀνασάνῃ τὸ κάστρο, ὅτι στενεύτηκε πολὺ τελευταῖα.

Ἐφκειασαν τὸ πληρεξούσιον, μῶδωσαν καὶ τοὺς πέντε καβαλλαραίους· κάμαμε ὅσ' τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ νὰ κινηθοῦμεν. Κι' ἀνοιξαμεν μίαν καμάρα καὶ βήκαμεν οἱ καβαλλαραῖγοι – καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ κάστρου νὰ μᾶς περάσουνε ἀπὸ τὰ χαρακώματα τῶν Τούρκων. Ἀφοῦ βήκαμεν ἔξω εἰς τὸ πόστο μου, πῆραν χαμπέρι οἱ Τούρκοι καὶ μᾶς ἔβαλαν ἀπ' ὀλοῦθε τὸ ντουφεκίδι καὶ κανόνια καὶ γρανέτες. Τ' ἀσκέρι τὸ δικό μας τζακίζει καὶ μπαίνει πίσου εἰς τὸ κάστρο. Τότε τοὺς λέγω: «Καὶ πίσου νὰ μποῦμεν, χαμένοι εἶμαστε, ὅτι τὸ

κάστρο δὲν ἔχει τ' ἀναγκαῖα του, κ' ἐμπρὸς νὰ πᾶμεν – ὁ Θεὸς βαίνει τὸ χέρι του καὶ ἴσως σωθοῦμεν κ' ἐμεῖς κ' ἐκεῖνοι ὅπου εἶναι μέσα' . Κάμαμεν τὸν σταυρὸ μας, κινηθήκαμεν. Τὰ χαρακώματα τῶν Τούρκων ἦταν πλατιὰ καὶ γιομάτα. Ρίχτη ὁ πρῶτος, ἔπεσε μέσα. Ρίχτηκα κοντὰ ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι συνχρόνως, περάσαμεν· ντουφεκιστήκαμεν μὲ τοὺς Τούρκους, πήραμεν καὶ τὸν σύντροφό μας. Ριχτήκαμεν, γιομάτα τ' ἄλογα, μέσα τὶς ἐλιές, ὅτι μᾶς πῆρε κοντὰ ἡ καβαλλαρία τῶν Τούρκων. Ἐγὼ ἄρρωστος, μὲ πέταξε τ' ἄλογον καὶ καταφανίστηκα· τῶπιασαν οἱ ἄνθρωποι, μ' ἔβαλαν ἀπάνου του· καταχτυπημένος, θύμωσε τὸ κεφάλι μου, οἱ πληγές. Πάμεν ἀπὸ τὸ Δαφνὶ νὰ περάσουμεν, ἦταν γιομάτο Τούρκοι. Τοὺς φεύγομεν ἀπὸ 'κεῖ καὶ μέσα τὰ γκρεμνὰ σωθήκαμεν εἰς τὴν Ἐλεφίνα κι' ἀπὸ 'κεῖ πήγαμεν εἰς τὴν Αἴγινα, εἰς τὴν Διοίκησιν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Δὲν ἐμπλήκαν 'στὸ ταχτικὸν μὲ προθυμίαν ὅσοι ἐμπλήκαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.
2. Ὑστερα τὸν παρουσίασα εἰς τὸν Ἀγουστῖνο Καποδίστρια καὶ τὸν Βιάρου· «Δὲν ἔχει τὸ ταμεῖον!». Διὰ τοὺς σπιγούνους ἔχει, νὰ τοὺς πλερώνουν βαριὰ νὰ μαθαίνουν τί κάνει ὁ κάθε νοικοκύρης εἰς τὸ σπίτι του.
3. Λέξεις φθαρμένες.
4. Κάτι μοῦ χάλασε μέσα αὐτὸ τὸ πάτημα καὶ μὲ πάγει αἷμα ὡς σήμερα. Ὁ γιατρὸς μ' ἄφησε καὶ τὰ κόκκαλα εἰς τὸ κεφάλι· ὅτι ἂν τὰ πείραζε, χάλαγε ἡ πέτζα τοῦ μυαλοῦ καὶ τότε ἔπρεπε νὰ τελειώσω.
5. Ἦταν ἄτυχη γενικῶς ἡ πατρίδα καὶ οἱ Ἀθηναῖγοι καὶ τὸ πῆραν οἱ Τούρκοι.

Βιβλίον Α΄, Κεφάλαιον δέκατον

Ο Μακρυγιάννης παρὰ τῆ Κυβερνήσει. - Μετάβασις πρὸς τὸν Φαββιέρον. - Εἵσοδος τοῦ Φαββιέρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. - Τὰ πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Γόρδωνος εἰς Πειραιᾶ. - Τὰ κατὰ τὸν Μπούρμπαχην. - Στρατολογία τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἐκστρατεία εἰς Πειραιᾶ. - Απόβασις τοῦ Μακρυγιάννη πρώτου εἰς Πασσᾶ λιμάνι. - Κατάληψις καὶ ὀχύρωσις τῶν θέσεων. - Ἡ εἰς Καματερόν μάχη. - Λυσιώδης ἐπίθεσις τῶν Τούρκων κατὰ τῶν εἰς Πειραιᾶ ἀποβάντων. - Τριπλὴ ἔφοδος αὐτῶν ἀποκρουθεῖσα. - Μεροληψία τῆς «Γενικῆς Ἐφημερίδος». - Δυσαρέσκεια Γόρδωνος. - Μάχη εἰς τὰ Μποστάνια. - Λαμπρὰ νίκη τῶν Ἑλλήνων. - Απόβασις τοῦ Καραϊσκάκη εἰς Κερασίνοι. - Πρόοδος τῶν Ἑλλήνων ἐκατέρωθεν. - Μάχαι εἰς τὸ Μετόχι. - Ἐξακολούθησις τοῦ ἀγῶνος. - Πολιτικὴ κατάστασις. - Ἀρχιστρατηγία τοῦ Τσοῦρτζ. - Δυσαρέσκεια τοῦ Καραϊσκάκη. - Συνέντευξις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἔρις τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Νοταρᾶν καὶ Καραϊσκάκην. - Ἐνίσχυσις τοῦ ἐν Πειραιεῖ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου. -

Ἐπίθεσις κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος. - Παράδοσις τῶν ἐν Ἀγ. Σπυρίδωνι Ἀλβανῶν. - Παρασπονδία Ἑλλήνων. - Τὸ περὶ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐκστρατείας σχέδιον. - Τραυματισμὸς καὶ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. - Ἡ παρὰ τὸν Ἀνάλατον καταστροφή τῶν Ἑλλήνων. - Ὁ ἐν Πειραιῖ πανικός. - Δυσαρέσκεια καὶ ἀπειθεια. - Ἐγκατάλειψις τοῦ Πειραιῶς. - Ὁ Μακρυγιάννης ἐν Ναυπλίῳ. - Μετάβασις αὐτοῦ εἰς Αἴγινα, Θερμιά καὶ Τήνον. - Σχέδιον περὶ νέας ἐκστρατείας τοῦ Μακρυγιάννη εἰς Ἀττικὴν. - Ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς Αἴγινα.

Τῆς εἶπα τὴν κατάστασιν τοῦ φρουρίου. Ὁ Ζαΐμης ἦταν Πρόεδρος τῆς Διοικήσεως. Μοῦ λέγει ὁ καϊμένος: «Ἐρχομαι εἰς τὸ κονάκι σου νὰ μιλήσωμεν πλατύτερα». Μὲ εἶδαν εἰς τὴν κατάστασιν ὁποῦ ἤμουν, πρησμένο τὸ κεφάλι μου, μοῦ διορίσαν γιатρούς. Ἦρθε ὁ Ζαΐμης, ἀνταμωθήκαμεν, μοῦ εἶπε τὴν κατάστασιν τοῦ ταμείου, ὅτι δὲν ἔχει οὔτε λεπτό. Μοῦ λέγει: «Χαίρομαι ὅτι ἦρθες ἐσὺ ἔξω, καὶ νὰ συνακουστοῦμεν σὲ ὅ,τι μπορέσουμε νὰ βοηθήσωμεν τὴν πατρίδα, καὶ ν' ἀφήσουμε τὰ παλιὰ πάθη. - Τοῦ εἶπα, χαίρομαι διὰ ἕναν ἀγωνιστὴν σημαντικόν, κεφαλὴ τῆς πατρίδος, ὁποῦχει τόση ἰλικρίνεια. Ὅτι τὰ πάθη τὰ εἶδαμεν ποῦ μᾶς κατήντησαν. Κ' ἐγώ, τοῦ λέγω, ὅ,τι μὲ διατάξετε εἶμαι ἕτοιμος νὰ πεθάνω διὰ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδος. Καὶ δι' αὐτὸ ἐβήκα εἰς τὴν κατάστασιν ὁποῦ μὲ βλέπεις». Ἦρθαν καὶ τ' ἄλλα τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Διοικήσεως: εἶπαν νὰ πάγη ἕνα ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὰ Μέθена νὰ μιλήσῃ μὲ τὸν Φαβγέ. «Ἦταν καλά, μοῦ λένε, νὰ πάγαινες καὶ μόνος σου - εἶσαι ἀστενής: θὰ τὸν ἐνθουσίαζες ἄλλοιῶς. - Τοὺς λέγω, νὰ πεθάνω εἰς τὸν δρόμον θὰ πάγω νὰ ἰνεργήσω ὅ,τι μπορῶ!»

Ἐπῆγα εἰς τὰ Μέθενα. Μὲ δέχτηκε ὁ ἀγαθὸς καὶ γενναῖος Φαβγὲς κι' ὅλοι οἱ ἀξιωματικοί. Τοὺς ἐνθουσίασα. Τοὺς ἠῦρα πρόθυμους καὶ μὲ μεγάλον πατριωτισμόν. Σηκωθήκαμεν μὲ τὸν Φαβγὲ καὶ πήγαμεν εἰς τὴν Διοίκηση. Καὶ διοριστήκαμεν ἐμεῖς οἱ δυὸ ἐπίτροποι μὲ δυὸ μέλη ἀπὸ τὴν Διοίκηση· καὶ σκεδιάσαμεν – καὶ μιλήσαμεν νὰ μείνη μυστικὸν τὸ σκέδιόν μας, κ' ἔμεινε. Πῆγε ὁ Φαβγὲς εἰς τὰ Μέθενα, ἔκαμε χαζίρι τὸ σῶμα του καὶ τὸ φόρτωσε πολεμοφόδια· κ' ἐγὼ στάθηκα εἰς τὴν Αἴγινα κ' ἔκαμα ἔτοιμα ἀλοιφὲς καὶ ξαντὰ κι' ἄλλα ἀναγκαῖα – κι' ὅλα μυστικά, ὅτ' ἦταν Τουρκοραγιάδες πολλοὶ ἀπὸ κείνους ὅπου ἦταν φορτωμένοι πέτρες καὶ τοὺς λευτέρωσε ὁ Κιταγῆς. Τῷδωσα τοῦ ἀθάνατου Φαβγὲ τοὺς ὁδηγοὺς ὅπουχα μαζί μου ἀπὸ τὸ κάστρο, τοὺς γενναίους κι' ἀγαθοὺς Γιάννηδες, Κουντουριώτης ὁ ἓνας καὶ Διστομίτης ὁ ἄλλος. Αὐτεῖνοι οἱ δυὸ ἀγαθοὶ πατριῶτες ἔβγαιναν πάντοτες μὲ γράμματα ἀπὸ τὸ κάστρο, ἀνάμεσα ἀπὸ τόση Τουρκιά. Μεγάλες χάριτες χρωστάγει ἡ πατρίδα εἰς αὐτοὺς τοὺς δυὸ γενναίους πατριῶτες. Καὶ μαζί μ' αὐτοὺς τὸ ταχτικὸν κι' ὁ Φαβγὲς πήγαν τὰ πολεμοφόδια κι' ἄλλα ἀναγκαῖα, φορτωμένα οἱ ἴδιοι ἀπάνου τους. Κι' ὅλοι αὐτεῖνοι κιντύνεψαν· ἀλλὰ ὡς γενναῖοι καὶ καλοὶ πατριῶτες ἀποφάσισαν καὶ μπῆκαν εἰς τὸ κάστρο. Καὶ ἡ πατρίς νὰ θυμᾶται καὶ νὰ δοξάζη αὐτοὺς τοὺς ἄντρες.

Τότε μίλησα μὲ τὴν Διοίκηση διὰ νὰ πιάσουμεν τὸν Φαληρέα κατὰ ὅπου ἤμουν διαταμένος ἀπὸ τοὺς κλεισμένους εἰς τὸ κάστρον. Ἡ Διοίκηση μὲ διορίζει ἀρχηγὸν τῶν Ἀθηναίων κι' ὅσοι Στερολλαδίτες ἦταν εἰς τὰ νησιὰ καὶ νησιῶτες ὅσοι φέρνουν ὅπλα, νὰ τοὺς συνάξω ὅλους νὰ πιάσωμεν τὸν Περαιά, νὰ συστήσουμεν ὄρδι. Μέσα δὲν εἶχε τελείως ἡ Κυβέρνηση. Τότε μ' ἀνταμώνει ὁ Γρόπιος πρόξενος τῆς Ἀουστρίας – ἦταν φίλος μου – καὶ μοῦ λέγει: «Ποῦ θὰ πᾶς,

Μακρυγιάννη, με χωρίς τὰ μέσα σὲ τόση Τουρκιά, ὅς ἕναν ἀρχιστράτηγον τοῦ Σουλτάνου, ὅσον Κιτάγια; Ἡ Διοίκηση τὰ μέσα δὲν τάχει, τί στρατόπεδον θὰ κάμης; Θὰ κιντυνέψης κι' ὁ ἴδιος καὶ οἱ ἄνθρωποι σου. Εἶναι ἕνας, μοῦ λέγει, Ἄγγλος, τὸν λένε Γκόρδον, βάνει τὰ μέσα τοῦ πολέμου, ὅσα χρήματα χρειαστοῦν. Τὸν κάνεις καμπούλι νὰ τοῦ παραχωρήσης τὴν θέση σου, νὰ τὸν κάμης ἀρχηγὸν αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας, νὰ βάλῃ αὐτὸς τὰ χρήματα;» Τοῦ λέγω τοῦ Γρόπιου: Σύρε πὲς του, ὅποιος εἶναι αὐτὸς ὅπου θὰ βάλῃ τὰ χρήματα, ὄχι ἀρχηγὸν τὸν κάνω καμπούλι, διὰ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδος μου, ἀλλὰ ὅπου κατουράγη νὰ μοῦ δίνῃ νὰ πίνω ἐγὼ τὸ κάτρο· τὸ κάνω αὐτὸ καὶ τοῦ τὸ δίνω ἐνγράφως». Ἀφοῦ τοῦ μίλησε αὐτὰ τοῦ Γκόρδον, ἤρθε καὶ μ' ἀντάμωσε καὶ γνωριστήκαμεν· καὶ πῆρε τὴν εὐκαρίστηση σὲ ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Γρόπιος ἀπὸ ἴμένα.

Μοῦ λέγει ὁ Γκόρδον ὅτ' εἶναι ἄγγισμένος με τὸν Ζαῖμη καὶ δὲν θὰ θελήσῃ. Τοῦ λέγω: «Ἐγὼ τὰ διορθώνω κι' αὐτὰ με τὸν Ζαῖμη». Πῆγα εἰς τὸν Ζαῖμη, τοῦ τὰ εἶπα ὅλα. Τότε μου λέγει ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, (καὶ τοῦ συχωράγει ἢ ψυχὴ μου ὅσα εἶχε κάμη διὰ τὴν πατρίδα, ὅπου τοῦχα ἕνα μίσος), μοῦ λέγει: «Ὅποιος εἶναι αὐτός, Μακρυγιάννη, ὅπου βάνει τὰ ἔξοδα διὰ τὴν στρατολογίαν τῶν Ἀθηνῶν, νὰ πιαστῇ ἡ θέση τοῦ Φαληρέως, τὸ παιδί μου νὰ μόχη σκοτωμένο – ὄχι διὰ κάτι λόγια ὅπου ἀλλάξαμεν». Τότε τὸν πῆρα καὶ πῆγα ἐκεῖ κι' ἀνταμώθηκαν καὶ φιλήθηκαν καὶ συμφώνησαν διὰ τὰ ἔξοδα αὐτεινοῦ τοῦ κινήματος καὶ νὰ εἶναι ἀρχηγὸς ὁ Γκόρδον. Ἐακολούθησε νὰ κάνῃ ὅλες τῆς ἐτοιμασίες, κ' ἐγίνε αὐτὸ τὸ κίνημα. Καὶ ξόδιασε ὁ Γκόρδον ὀγδοήντα ὀχτὼ χιλιάδες γρόσια καὶ ὕστερα τάλαβε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση – διὰ τόκον ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Περαιῶς. Πῆγε με τὸ μπρίκι τοῦ εἰς τὰ Μέγαρα ὁ Γκόρδον,

ἔστελνα κ' ἐγὼ τοὺς ἀνθρώπους ὅπου σὺναζα ἐκεῖ. Μὲ διορίζει ἡ Κυβέρνηση καὶ πῆγα δυὸ φορές εἰς τὴν Κόρθο νὰ ἡσυχάσω τὸν Γιάννη Νοταρᾶ καὶ Παναγιώτη Νοταρᾶ, ὅπου εἶχαν Ρουμελιῶτες ὁ ἓνας κ' ὁ ἄλλος συνάξη καὶ γύμνωναν τὴν πατρίδα τους, ὁ ἓνας Νοταρᾶς τὴν μισὴ κ' ὁ ἄλλος τὴν ἄλλη μισή, καὶ δίναν καὶ τῶν Ρουμελιώτων τοὺς μιστοὺς τους. Κι' ὁ καυγᾶς τους ποιὸς ἦταν; Ἦθελαν νὰ πάρουν μία γυναῖκα· καὶ τὴν θέλαν καὶ οἱ δυὸ. Τὸ χωριὸ καίγεται καὶ ἡ γριά λαμπροχτενίζεταν.

Παντοῦ εἰς τὴν πατρίδα Τούρκοι, καὶ τὸ κάστρο τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἦταν ἡ ἐλπίδα τῆς Ἑλλάδος, κιντύνευε· καὶ σὰν χάνεταν αὐτό, καὶ ἡ πατρίς κακὴ τύχη εἶχε – τὰ ὀτζάκια καύλωναν. Μὲ συχωρᾶτε, ἀναγνώστες· ἂν ξέρετε ἐκείνη τὴν περίσταση τί κίντυνος ἦταν τῆς πατρίδας, κ' ἐσεῖς θὰ λέγατε τὸ ἴδιον ὅσ' αὐτοὺς καὶ τὸν Ἀντρέα Λόντον, ὅπου τοὺς βοηθοῦσε καὶ γκιζεροῦσε μὲ τὰ παιδάκια. Ἀφοῦ τοὺς μίλησα πολλὰ καὶ τῆς δυὸ φορές καὶ δὲν μ' ἄκουγαν, ὅσ' ὑστερνὸ τοὺς εἶπα· «Πάγω· καὶ γράφω ὁσούνων εἶναι εἰς τὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ὅπου᾽ναι μέσα εἰς τὰ χιόνια, ὅπου φκειάνει εἰς τὴν Ἀράχωβα πύργους τὰ κεφάλια τῶν Τούρκων, τοὺς γράφω καὶ γυρίζουν καὶ μπαίνομεν ὅλοι ἐδῶ καὶ φκειάνομεν τὰ δικά σας κεφάλια πύργους». Καὶ σηκώθηκα νὰ φύγω. Καὶ τότε συνκατένεψε ὁ Ἀντρέας Λόντος καὶ μοῦ εἶπε ὅτι τοῦ Γιάννη τοῦ Νοταρᾶ τοῦ λέγει νερθῆ εἰς τὴν Ἀθήνα. Παράγγειλα ἐγὼ καὶ τοῦ Παναγιώτη Νοταρᾶ καὶ πῆγαν καὶ οἱ δυὸ εἰς Μέγαρο.

Πῆγα τὰ χαμπέρια τῆς Διοίκησης καὶ μ' εὐκαρίστησε πολὺ καὶ καταξοχὴ ὁ καϊμένος ὁ ἀγαθὸς Ζαΐμης, ὁποῦ πολεμοῦσε τόσον καιρὸν νὰ τοὺς χωρίση καὶ δὲν τὸν ἄκουγαν οὔτε αὐτόν, οὔτε τὴν Κυβέρνησιν. Μοῦ λέγει ὁ Ζαΐμης: «Εἶναι καὶ κάτι ἄλλο ὁποῦ γένηται καὶ θὰ πᾶς καὶ δι' αὐτό». Κ' ἐγὼ ὁ δυστυχὴς ἄνοιξαν οἱ πληγές μου ἀπὸ τὸ χτύπημα τοῦ ἀλόγου, ὅταν βήκαμεν ἀπὸ τὸ κάστρο, καὶ περπατοῦσα μὲ τὸ κεφάλι τούμπανον· κι' ἀγερίστηκα· καὶ βήκαν ἀπὸ τὴν πληγὴ τόσα κόκκαλα καὶ πέτζες δι' αὐτὲς τῆς δούλεψες μὲ τὰ χιόνια καὶ κρύον. Ἄλλαζα τῆς πληγῆς καὶ μ' ἔπιαναν μεγάλες κάψες ἀπὸ τοὺς πόνους· καὶ κιντύνεψα νὰ χαθῶ. Πᾶμε καὶ εἰς τ' ἄλλο τῶν καλῶν πατριώτων. Ὁ Μεταξᾶς, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ὑψηλάντης κι' ἄλλοι εἶχαν κάμη δική τους κομπανία. Εἶχ' ἔρθη κ' ἓνας ἀξιωματικὸς ἀπὸ τὴν Γαλλία, γενναῖος ἄντρας καὶ καλὸς ἄνθρωπος, τὸν ἔλεγαν Μπούρμπαχη· ἦταν Κεφαλλονίτης καὶ συγγενὴς τοῦ Μεταξᾶ· ἦταν κολονέλος εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ ἄκουσε τὴν λευτεριά τῆς πατρίδας του ἦρθε ν' ἀγωνιστῆ ἀπαθῆς, πατριωτικῶς· πῆγε ναυρῆ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς πατριῶτες του· ἤρρε καὶ τὸν κόντε Μεταξᾶ καὶ τοὺς συντρόφους του. Τὸν ὀδηγοῦν καὶ πλερώνει ἐξ ἰδίων του καὶ συνάζει χίλιους ἀνθρώπους, σκυλιὰ τοῦ χασαπιῶ, ἀνθρώπους τοῦ Ἀναπλιῶ, τῶν μπιλλιάρδων, τῆς φατρίας τοῦ κωλόπανα. Ἀφοῦ τὸν συμβούλεψαν αὐτεῖνοι τὸν ἀθῶον πατριώτη, τὸν ὀδηγοῦν νὰ πάγη εἰς τὸν Καραϊσκάκη. Παίρνει τόσα φορτῶματα ζαῖρὲ κι' ὅλα του τ' ἀναγκαῖα νὰ πάγη εἰς τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη, ὁποῦ ἦταν οἱ περισσότεροι ξυπόλυτοι καὶ γυμνοὶ καὶ νηστικοὶ – καὶ νὰ ἰδοῦνε αὐτεῖνοι οἱ ξυπόλυτοι εἰς τὸ ὄρδι τους τὰ χασάπικα σκυλιὰ, ὁποῦ πολεμοῦσαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς μέσα τ' Ἀνάπλι μὲ τὶς ἄτιμες γυναῖκες, καὶ ὕστερα αὐτεῖνοι νὰ πᾶνε εἰς τοὺς γυμνοὺς καὶ νηστικοὺς, νὰ παίρνουν ταχτικῶς τὸ ταῖνι τους, τὰ μακαρόνια τους κι' ἄλλο τοὺς φαγὶ καὶ τὸν μιστόν τους, κ'

ἐκεῖνοι ὁποῦ ἀγωνίζονταν εἰς τὰ χιόνια νησιτικοὶ νὰ λέπουν τὰ χασάπικα σκυλιὰ τοῦ Ἀναπλιοῦ νὰ τρῶνε καὶ νὰ πλερώνωνται – ἢ θὰ σκοτώσουν αὐτούς, ἢ θὰ γένη μία φατρία νὰ διαλυθοῦν. Αὐτὰ ὁ ἀγαθὸς Μπούρμπαχης δὲν τᾶξερε· ὁ Μεταξᾶς κι' ὁ ἀρχηγὸς ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἡ συντροφιά του τὰ γνώριζαν αὐτά.¹

Ἐγινε ναύαρχος ὁ Κοκρᾶν, ἀρχιστράτηγος ὁ Τζούρτζης – κι' ὁ ναύαρχος Κοκρᾶν θὰ πάγαινε τὰ καράβια ἑστὰ βουνὰ κι' ἀπάνου εἰς τὰ κάστρα· κ' ἤλεγε τῶν Ἑλλήνων ὁ Τζούρτζης, μὲ τὴν γολέττα θὰ κυνήγαγε τοὺς Τούρκους. Ὁ Μιαούλης ὁ καϊμένος μὲ τὰ σταροκάραβα ἀλώνιζε τοὺς τριπόντες καὶ φεργάδες τῶν Τούρκων· κι' ὁ Καραϊσκάκης μὲ τοὺς γυμνοὺς ἔφκειανε πύργους τὰ κεφάλια τῶν Τούρκων. Οἱ δυὸ Ἕλληνες δὲν ξέραν τῆς μηχανῆς τῶν Εὐρωπαϊκῶν μεγάλων ἀντρῶν, οὔτε τὰ καράβια ξέραν νὰ τὰ κολλήσουν εἰς τὰ βουνά, οὔτε τοὺς στεργιανοὺς νὰ πολεμοῦν μὲ τῆς γολέττες.²

Ὁ Μπούρμπαχης μὲ τοὺς στρατιῶτες του βῆκε εἰς τὸ Λουτράκι τῆς Κόρθος. Μ' ἔστειλε ἡ Διοίκηση καὶ πῆγα καὶ τοῦ μίλησα ὅλα αὐτά. Καὶ τότε κατάλαβε ὁ ἀθῶος πατριώτης καὶ πῆγε εἰς τὰ Μέγαρα, ὁποῦ πῆγαν καὶ οἱ ἄλλοι. Πῆγε ἐκεῖ κι' ὁ Βάσιος Μαυροβουνιώτης. Σύναξα κ' ἐγὼ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους καὶ Στερεοελλαδίτες, ὅσοι φέρναν ὄπλα καὶ ἦταν εἰς τὰ νησιὰ Κούλουρη, Αἴγινα, Πόρο, σύναξα αὐτοὺς καὶ τοὺς ἴδιους νησιῶτες, κατὰ διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως ὁποῦχω, καὶ πῆγα κ' ἐγὼ εἰς Μέγαρα. Τότε κάνομεν ἓνα σκέδιον νὰ βγοῦμεν συγχρόνως εἰς τὰ πόστα τῆς Ἀθήνας ἀναντίον τῶν Τούρκων· ὁ Βάσιος, ὁ Παναγιώτης Νοταρᾶς, ὁ Μπούρμπαχης καὶ οἱ Ντερβενοχωρίτες νὰ πᾶνε νὰ πιάσουνε ἀπὸ βραδὺς

τὴν Χασιά, νὰ ταμπουρωθοῦν – εἶναι ἡ θέση γερὴ – νὰ πάγη ὀχτρός ἐκεῖ νὰ τὸν πολεμήσουν. (Ἦταν ὡς τρεῖς χιλιάδες ἀσκέρι). Τὸ ταχτικό, ὁ Νοταρᾶς ὁ Γιάννης κ' ἐγὼ ὡς χιλιοχτακόσοι ἄνθρωποι νὰ βγοῦμεν εἰς τὸν Πειραιᾶ τὰ μεσάνυχτα. Πήγαμεν, μὲ διορίζει ὁ Γκόρδον μὲ τὸ σῶμα του νὰ πρωτοβγῶ ὀμπρὸς ἐγὼ εἰς τὴν θέση τοῦ Φαληρέως. Ράξαμεν εἰς τὸ Πασιὰ Λιμάνι. Πρωτοβῆκα μὲ δυὸ φελοῦκες· τὸ εἶχαν πιασμένο οἱ Τοῦρκοι. Πολεμήσαμεν μ' ἐκείνους καλὰ· λαβώθηκαν ἀπὸ ἡμᾶς καμπόσοι. Ἦρθαν κι' ἄλλες δυὸ φελοῦκες μ' ἀνθρώπους μου καὶ τότε πολεμήσαμεν γενναίως τοὺς Τοῦρκους, ἡμᾶς πολέμησαν κι' αὐτεῖνοι παληκαρίσια, καὶ τοὺς τζακίσαμεν καὶ τοὺς πήγαμεν κυνηγῶντα ὡς τὸ μοναστήρι εἰς τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα, εἰς τὸν Δράκον. Τότε γυρίσαμεν ὀπίσου· βῆκαν κι' ἀπὸ τ' ἄλλα τὰ σώματα· βγάλαμεν ἐκείνη τὴν νύχτα ὡς δεκαπέντε κανόνια, μικρὰ μεγάλα, καὶ γρανέτες καὶ φκειάσαμεν καὶ τὰ ταμπούρια διανυχτὸς καὶ τῆς θέσης τῶν κανονιῶν· κι' ὅσο νὰ φέξη εὐρέθηκαν ὅλα ἔτοιμα. Μεθάγαμεν δουλεύοντας. Ὅσοι ἔρχονταν δὲν ἔλπιζαν ὅτι ἡμεῖς νὰ φκειάσομεν ὅλα αὐτὰ ἐκείνη τὴν νύχτα.

Τὴν αὐγὴ ἡμᾶς βλέπουν οἱ Τοῦρκοι ἔτοιμους καὶ χαζίρικους. Ὁ Βάσιος καὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι δὲν πῆγαν εἰς τὴν Χασιά καθὼς εἶχαμεν ὀμιλίαν, ἀλλὰ σηκώθηκαν τοῦ κεφαλιοῦ τους καὶ πῆγαν ἴσ' ἓνα χωριόν, Καματερόν τὸ λένε, μίαν ὥρα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Πῆγαν καὶ πιάσαν μίαν θέση ἀδύνατη· κι' αὐτὸ τὸ λάθος τόκαμεν ὁ Βάσιος· ὅτι αὐτὸς γνώριζε τὸν τόπον τῆς Ἀθήνας, ἀγωνίζονταν τόσον καιρὸν σὲ αὐτὰ τὰ μέρη. Πρὶν πιάσουν θέσες καὶ νὰ ταμπουρωθοῦν καλὰ – κάμαν ἓνα ταμπούρι τυφλό – τοὺς πέσαν οἱ Τοῦρκοι ἀπάνου τους καὶ τοὺς χάλασαν· καὶ σκοτώσαν περὶ του ἀπὸ τρακόσους πενήντα Ἕλληνες· καὶ τοὺς ρίξαν εἰς φυγὴν. Καὶ σκοτώθη κι' ὁ ἀγαθὸς Μπούρμπαχης κι' ἄλλοι δυὸ συνάδελφοί του

φιλέλληνες. Όλοι διαλύθηκαν κακῶς κακοῦ. Ὁ Βάσιος ἔμεινε εἰς τὴν Ἐλεψίνα, ὅτι οἱ περισσότεροὶ τοῦ ἀνθρώποι ἦταν Ντερβενοχωρίτες.

Τότε πῆρε τὰ κεφάλια αὐτεινῶν ὁ Κιτάγιας καὶ τὰ πῆγε εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ τᾶδειξε τῶν πολιορκημένων καὶ τοὺς εἶπε νὰ προσκυνήσουνε διὰ νὰ σωθοῦνε αὐτεῖνοι καὶ νὰ μὴν πάρουν κ' ἐμᾶς εἰς τὸν λαιμὸ τους, ὁποῦ ἡμαστέ εἰς τὸν Φαληρέα. Τοὺς λένε οἱ πολιορκημένοι: «Σύρτε κυργέψετε ἐκείνους εἰς τὸν Φαληρέα καὶ τότε ὑποταζόμεσθε κ' ἐμεῖς· ὅτι αὐτεῖνοι εἶναι χωρὶς κάστρο. Κι' ὅταν παραδοθοῦν, παραδίνομεν κ' ἐμεῖς τὸ κάστρο». Ἀναχωροῦν ὅλες οἱ δύνამες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα (πολλὰ ὀλίγοι μείναν, ὅσ' ἦταν ἀναγκαῖοι διὰ τοὺς πολιορκημένους) καὶ μᾶς ζώνουν κι' ἄλλοι ἀπὸ τ' ἄλλα τὰ πόστα τους. Εἶχαν τὸ Μοναστήρι κι' ὅλα τὰ τριγυρινὰ πόστα εἰς τὴν ἐξουσίαν τους οἱ Τοῦρκοι. Ἦρθαν καὶ οἱ ἄλλοι, ἐτοιμάστηκαν ὀληνύχτα· τὴν αὐγὴ σαράντα πέντε μπαγιράκια ρίχτηκαν ἀπάνου μας. Ἄρχισαν ἀπὸ τὰ πόστα τους, ὁποῦ τὰ εἶχαν γιομάτο τὸ καθένα πόστο ἀπὸ κανόνια καὶ μπόμπες καὶ γρανέτες, καὶ μᾶς βαρούσαν· καὶ τὰ στρατέματα ἔμπαιναν εἰς τὴν τάξη νὰ μᾶς ριχτοῦνε. Τότε ἔβλεπες τοὺς δικούς μας, νὰ τοὺς ἔσφαζες, μιὰ κούπα αἷμα δὲν ἔβγαينه· ὅτι μάθαν τὸν χαλασμόν τοῦ Βάσιου κι' ἀλλουνῶν.³

Τοῦτα τὰ μπαγιράκια κινήθηκαν ἀπάνου μας. Ὁ Γκόρδον, ἦταν κι' ἄλλοι Εὐρωπαϊγοι κι' ὁ Ἄγιντεκ, ἓνας ἀξιωματικὸς ἀπὸ τὴ Μπαβαρία, ἀφοῦ εἶδαν τὰ μπαγιράκια ὁποῦ ἐτοιμάζονταν, αὐτεῖνοι ὅλοι μὲ τὸν Γκόρδον ἐμπήκαν σὲ μίαν φελούκα νὰ πᾶνε εἰς τὸ καράβι τοῦ Γκόρδον· ὅτι ἀπολιπίστηκαν, ἀφοῦ εἶδαν τόση δύναμιν τῶν Τοῦρκων. Καὶ οἱ ἐδικοί μας εἰς τὸν Φαληρέα ποτὲς δὲν μείναν τοῦ ντουφεκιοῦ χίλιοι τρακόσοι

ἄνθρωποι. Ὅτι μαθαίνοντας τὸ χαλασμὸ τοῦ Βάσιου ἐνέκρωσαν καὶ φεύγαν διὰ νυχτός, ὅτ' ἦταν ἡ θέση κιντυνώδης. Ἄν μᾶς χαλοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, ποδάρι δὲν γλύτωνε ἀπὸ 'μᾶς· ὅτ' ἦταν ὅλη ἡ στεργιά κλεισμένη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πεζούρα, καβαλλάρια καὶ κανόνια, κι' ἀπὸ τὸ πέλαγον μόνον τὸ καράβι τοῦ Γκόρδον, ὅτι φύγαν τ' ἄλλα. Τότε ἀπολιπισμένος κι' ὁ ἀρχηγὸς Γκόρδον καὶ χαρισμένος καὶ εἰς τὴν φιλίαν τὴν δική μου, νὰ μείνω μαγιά, μοῦ εἶπε νὰ μπῶ κ' ἐγὼ μέσα εἰς τὸ καράβι του νὰ γλυτώσω. Ὅτι οἱ ἀρχηγοί, ὅπου κάμαμεν αὐτοὺς τοὺς Εὐρωπαϊγούς, ὅλο μὲ τὰ καράβια ἔχουν νὰ κάνουν· αὐτεῖνοι ἀπὸ μέσα πολεμοῦν τοὺς ὀχτροὺς εἰς τὴν στεριά καὶ τοὺς σκοτώνουν μὲ λόγια, μὲ σκέδια, μὲ τὴν σούπα. Δὲν εἶμαι τοιοῦτος νὰ κατηγορῶ τοὺς ἀνώτερούς μου, ὅμως ὄχι καὶ νὰ μὴν εἰπῶ τὴν ἀλήθεια· ὅτι ὀρκίστηκα δι' αὐτεῖνη. Κ' ἐδῶ φαίνεται ἂν λέγω τὴν ἀλήθεια ἢ ὄχι.

Ἀφοῦ εἶδε ὁ ἀρχηγὸς ὁ Γκόρδον τὸν κιντυνον καὶ πῆρε τοὺς συντρόφους του καὶ τὴν ἀρχηγίαν του καὶ μπῆκε εἰς τὸ καράβι, διὰ νὰ μείνουν σπορὰ νὰ ματαγίνουν κι' ἄλλοῦ ἀρχηγοί, ὅσο νὰ τοὺς σώσουν τοὺς Ἕλληνες – καὶ τότε νὰ λευτερώσουν τὴν Ἑλλάδα, οἱ Τοῦρκοι ὅλα τὰ μπαγιράκια ρίχτηκαν ἀπάνου μας. Ὁ ἀρχηγὸς γύρευε κ' ἐμένα μαζί του. Τοῦ λέγω: «Κόπιασε ἡ γενναιότη σου καὶ 'σ αὐτεῖνη τὴν μπατάγια τὴν σημερινή θὰ γένη ὁ Θεὸς ἀρχηγός· καὶ μὲ τὴν δύναμή του – θὰ λυπηθῆ ἐμᾶς καὶ τὴν πατρίδα μας· κι' ὅ,τι μπορῶ κ' ἐγὼ θ' ἀγωνιστῶ σήμερα μ' ὄλον ὀπούμαι ἀστενής. Νὰ χαθοῦνε τόσοι ἀγωνισταὶ καὶ νὰ μείνω ἐγώ, ξικὶ νὰ γένη καὶ 'σ ἐμένα ἡ ζωή! – Τί θὰ κάμης, μοῦ λέγει, σὲ τόσο πλῆθος Τουρκῶν; – Εἶναι ὁ Θεός, τοῦ λέγω, καὶ κάνει ὁ ἴδιος!» Πάγει εἰς τὸ καράβι. Τότε διαλέγω ὡς ἑκατὸ ἀνθρώπους καὶ παίρνω σπαθιά καὶ γιαταγάνια καὶ τὰ δίνω αὐτεινῶν τῶν ἑκατό· τὰ πῆρα ἀπ' οὐλο τὸ σῶμα.

Καὶ παίρνω καὶ κρασί καὶ τοὺς ποτίζω αὐτοὺς τοὺς ἑκατὸ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὰ πόστα. Ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀπολίπησαν. Ἀφοῦ τοὺς κέρασα ὅλους, πῆρα τοὺς ἑκατὸ μαζί μου καὶ ἤφερνα γύρα μ' αὐτοὺς τὰ πόστα ὅλα, τραγουδώντας ὅλοι ἐμεῖς, οἱ ἑκατό. Ἦταν κ' ἓνα γενναῖον πολὺ παληκάρι ἐκεῖ στολισμένο ἀπὸ γενναιότητα καὶ τερτυπιζῆς εἰς τὸν πόλεμον, Παναγιώτη Σωτηρόπουλον τὸν ἔλεγαν, ἀπὸ τὸ Κράβαρι χωριὸν Λομποτινά· αὐτὸς ἔκαμε τὸ σκέδιον εἰς τὸ Μισολόγγι ὁποῦ κλέβαν τὸ χῶμα ἀπὸ τῆς τάμπιες τῶν Τούρκων, ὁποῦ φκειάναν νὰ πλακώσουν τοὺς δικοὺς μας· αὐτὸς καὶ ἡ τέχνη τοῦ Κώστα Λαγουμιτζῆ σῶσαν τὸ Μισολόγγι. Κι' αὐτὸς ἔκαμεν καὶ τὸν πόλεμον τῆς Κλείσοβας, (ὁποῦ λένε οἱ συντρόφοι τοῦ Τζαβέλα ὅτι τὸν ἔκαμεν αὐτὸς· ἦταν μέσα σὲ μίαν παλιοκλησιούλα κ' ἔκλαιγε σὰν μικρὸ παιδί. Εἶχε ἑκατὸ ἄνθρώπους καὶ πλερώνεταν χίλιους ἑκατό· καὶ γιόμωσε τὸ δισάκκι του ἀπὸ τὰ τοιοῦτα λίρες Ἀγγλικές, ὁποῦ τῆς ἔστειλαν νὰ μᾶς λευτερώσουνε οἱ Εὐρωπαῖοι, κι' ὡς καλὰ συνασμένες αὐτὲς τῆς λίρες, ὅταν παραδόθη τὸ Μισολόγγι, τῆς πῆραν οἱ Τούρκοι. Καὶ γύρευε καὶ παλιὲς πλερωμὲς ὁ Τζαβέλας ἀπάνου ἀπόνα μιλλιούνι γρόσια. Ὅταν ἐβῆκε ἀπὸ τοὺς Κορφοὺς, ἐβῆκε μὲ δέκα πέντε ἄνθρώπους ξαρμάτωτους καὶ τοὺς ἀρμάτωσε ὁ Μαυροκορδάτος· τώρα μιλλιούνια ζητάει). Αὐτὸς ὁ Σωτηρόπουλος διὰ νὰ ζήσει, νὰ τρώγη κομμάτι ψωμί μὲ τοὺς συντρόφους του, ἦταν μὲ τὸν Νοταρᾶ εἰς τὴν Κόρθον. Ἀφοῦ πῆρα τοὺς ἑκατὸ καὶ ἤφερνα γύρα καὶ τραγουδοῦσαμεν καὶ ψυχώναμεν τοὺς ἄνθρώπους, μοῦ πέρασε καὶ μία ιδέα καὶ ἰδιοτέλεια. Εἶπα ὅτι ἐγὼ θ' ἀποφασίσω εἴτε νὰ σκοτωθῶ, εἴτε νὰ κερδέσουμεν σήμερα. Τὸ λοιπὸν νὰ μὴν πάρη κι' ἄλλος τὸν ἔπαινον αὐτόν, νὰ τὸν πάρω μαζί μὲ τοὺς Ἀθηναίους· ὅτ' εἶμαι ἀρχηγὸς τους καὶ εἰς τὴν ἡμέρα μου νὰ τοὺς δοξάσω, ἀφοῦ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τοὺς ἀδίκησαν καὶ οἱ ἐδικοί - τους κι' ὁ

Δυσσέας κι' ο Γκούρας. Καί διὰ νὰ κατορθώσω αὐτὸ ἔπρεπε νὰ σταθῶ πονηρότερος, ν' ἀπατήσω καὶ τὸν Σωτηρόπουλον. (Ὅτι αὐτὸν γνώριζα ὡς ἀντίζηλον. Οἱ ἄλλοι τοὺς ἔλεγες «ἐκεῖνο», κάναν· τὸ λέγω τοῦ Σωτηρόπουλου). Εἶχε κἀνὴ ἑκατὸ ἀνθρώπους κι' αὐτὸς νὰ ἤμαστε καὶ οἱ δυὸ ἀπόξω, νὰ ριχνώμαστε οὔθεν εἶναι χρεία, ὅταν πλησιάσουν οἱ Τοῦρκοι. Τὸ πόστο τὸ δικό του ἦταν ἐκτεταμένο. Τότε τοῦ εἶπα νὰ πάγη νὰ ψυχώσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ ὅπου ἦταν εἰς τὰ ταμπούρια, νὰ μὴ μας τοὺς χαλάσουνε οἱ Τοῦρκοι.

Κι' ἄρχισε ὁ πόλεμος. Καὶ τοὺς Τούρκους τοὺς στράβωσε ἡ ἀμαρτία καὶ κάμαν κίνημα ἀπὸ τὴν μέση, τὸ κέντρο, ὅπου ἦταν δυνατώτερον μέρος καὶ τὰ κανόνια μας ἐκεῖ δούλευαν καλύτερα. Ἀφοῦ κίνησε ὁ Σωτηρόπουλος τὸν κατήφορον καὶ εἶχαμεν μιλήση, ὅταν γυρίση νὰ κάμωμεν μαζί τὸ σκέδιον, οἱ Τοῦρκοι προχώρεσαν ἀπάνου μας μ' ὅλα τὰ μπαγιράκια. Τότε ψύχωσα τοὺς ἑκατό, τοὺς κέρασα καὶ κρασάκι καὶ ριχνώμαστε ἀπάνου εἰς τοὺς Τούρκους κόντρα γιρούσι καὶ τοὺς δίνομεν ἓνα σκοτωμὸν καλόν. Σκοτώθηκαν καὶ δικοὶ μου δέκα πέντε κι' ἀχώρια οἱ λαβωμένοι. Πῆρα τοὺς λαβωμένους καὶ σκοτωμένους μέσα εἰς τὰ πόστα μας. Ξαναρίχτηκαν οἱ Τούρκοι· τοὺς δίνομεν καὶ τότε ἓναν χαλασμὸν καὶ τοὺς πῆγαμεν κυνηγώντας ὡς τῆς Ἀθήνας τὴν στρατά. Γυρίσαμεν πίσου εἰς τὰ πόστα μας. Ἐβῆκε κι' ὁ ἀρχηγὸς ἀπὸ τὸ καράβι μὲ κρασι Εὐρωπαϊκόν, μᾶς κέρασε αὐτὸς καὶ οἱ συντρόφοι του. Τότε εἶπα τῶν κανονιαραίων καὶ βάλαν μπάλλα μιστράλλια ἴστα κανόνια. Οἱ Τοῦρκοι κινήθηκαν περισσότεροι, ὅτι τοὺς ἦρθε μιντάτι ἓνας νέος πασιᾶς, κ' ἔρχονταν ἀπάνου μας. Τότε εἶπα τῶν ἀνθρώπων μου· «Τώρα ὅπου θὰ βγοῦμεν ἀναντίον τῶν Τούρκων, γυρίζοντας ἐγὼ πίσου, νὰ γυρίσετε ὅλοι· ὅτι θὰ ρίξουνε τὰ κανόνια καὶ νὰ μὴ μᾶς σκοτώσουνε».

Ἄφοῦ ἦρθαν πολλὰ πλησίον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ ταμπούρια μας, δὲν μποροῦσα νὰ βαστήξω τοὺς ἀθάνατους Ἕλληνες· ἔγιναν ὅλοι λιοντάρια – ἐγὼ ἤμουν ὁ χερότερος. Τότε ριχτήκαμεν καὶ τρίτον ἀπάνου τους καὶ τοὺς δίνομεν ἕναν σκοτωμόν· πληγώσαμεν καὶ τὸν πασιᾶ τους (καὶ τὸν πῆγαν εἰς τὴν Ἑγριπον κ' ἐκεῖ πέθανε). Τραβηχτήκαμεν ὀπίσου. Τότε τὰ κανόνια μὲ τὰ μιστράλλια τοὺς ἀφάνισαν κ' ἔβλεπες ἀπὸ αὐτοὺς στρῶμα σκοτωμένους καὶ πληγωμένους. Τοὺς κουβαλοῦγαν εἰς τὰ πόστα τους κι' ἀπὸ 'κεῖ εἰς τὴν Ἀθήνα.

Τότε τοὺς κόπηκε ὅλη ἡ γενναιότη τῶν Τούρκων. Φκειάνει τὸ ρεπόρτο ὁ ἀρχηγός, τὸ στέλνει νὰ τὸ βάλῃ εἰς τὸν τύπον· κ' ἔλεγε ὅτι ἡ σημερινὴ μπατάγια εἶναι τοῦ Μακρυγιάννη, ὅτι αὐτὸς διοίκησε. Ὁ Νοταρᾶς ὀπουῖταν εἰς τὸν Πειραιᾶ εἶχε τὸν Ζαῖμη θεῖον ἀπὸ τὴν μητέρα του· ἦταν πρόεδρος τῆς Διοικήσεως. Ὁ Πανοῦτζος ὁ Νοταρᾶς, ἀδελφὸς τοῦ πατέρα του, ἦταν πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ. Πῆραν τὸ ρεπόρτο τοῦ Γκόρδον καὶ τὸ ξέκλησαν κ' ἔβαλαν ἐμένα παλιὲς ἀντραγαθίες, ἀπὸ αὐτὲς ὅμως καμμιὰ, ἀλλὰ παλιὲς μῶβαλαν εἰς τὴν ἐφημερίδα. Γράφω τοῦ τυπογράφου, ὀποῦ ἦταν ὁ Φαρμακίδης, μοῦ γράφει τὰ αἴτια. Ἄφοῦ εἶδε αὐτὸ ὁ Γκόρδον, ὡς φιλαλήθης πείσμως· πιάστη καὶ μὲ τὸν Νοταρᾶ. Σηκώθη κ' ἔφυγε ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ πῆγε εἰς τὴν Αἴγινα κι' ἄφησε εἰς τὸ ποδᾶρι του ἐμένα. Τοῦ εἶπα νὰ φωνάξῃ ν' ἀφήσῃ καὶ τὸν Νοταρᾶ, νὰ μείνωμεν καὶ οἱ δυὸ ὅσο νὰ γυρίσῃ, νὰ μὴ συνβῆ καμμιὰ διχόνοια κι' ἀκολουθήσῃ κάνα δυστύχημα. Κ' ἐγὼ πρέπει νὰ ὑπομένω καὶ νὰ θυσιάσω εἰς τὰ ὀτζάκια.

Οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους τοὺς καταφρόνεσαν ὅλως δι' ὅλου. Καθεμερινῶς πολεμοῦσαμεν, κι' ὅλο τοὺς νικούσαμεν· ποτὲ δὲν κέρδεσαν. Τοὺς πήραμεν τὸν ἀγέρα καὶ τοὺς εἶχαμεν σὰν Ὀβραίους. Πηγαίναμεν ὡς ἀπόξω τὸ Σέντζος. Πιάσαμεν καὶ τὰ Μπουστάνια λεγόμενα· εἶναι ἕνας βάλτος· ἦταν περιβόλια τῶν Τούρκων ἐκεῖ καὶ βάλτωσαν. Βγαίνει νερὸ ὁ τόπος καὶ εἶναι κάτι χαντάκια, ὁποῦ ἂν δὲν ξέρῃ ὁ ἄνθρωπος, χάνεται. Αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι εἰς τὴν ἄκρη τὴν θάλασσα κατὰ τὸ μέρος τῶν Τριῶν Πύργων. Ἦταν καὶ κάτι παλιόπυργοι καὶ τοὺς πιάσαμεν. Στείλαμεν ὅλοι οἱ καπεταναῖγοι ἀνθρώπους ὡς διακόσους. Μίαν αὐγὴν ὁ Κιτάγιας μ' ὅλες τοῦ τῆς δύνάμες, πεζούρα καὶ καβαλλάρια καὶ κανόνια καὶ γρανέτες, μέθυσε τοὺς Τούρκους κ' ἔπιασαν τὸν πόλεμον ἀπὸ τὴν αὐγὴν μπονόρα καὶ βάσταξε ὡς τὸ δειλινό. Καὶ ρίχτηκαν μὲ μεγάλη ὄρμη οἱ Τοῦρκοι ἴστους δικούς μας εἰς τὰ Μπουστάνια. Στείλαμεν μιντάτι τὸν Σωτηρόπουλον μὲ καμμιά ἑκατοστὴ ἀνθρώπους. Κιντόνευαν. Στείλαμεν μ' ἄλλους ἑκατὸ τὸν γενναῖον Γιωργάκη Χελιώτη, ἄξιον πολεμιστὴ καὶ τίμιον πατριώτη. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς στένεψαν πολὺ τότε, καὶ θὰ τοὺς χάλαγαν, ὅτι πολεμοῦσαν νὰ τοὺς κλείσουνε μέσα. Τότε κατεβήκαμεν κ' ἐμεῖς καὶ πήγαμεν εἰς τὸ Γλυκὸν νερόν· καὶ βαστούσαμεν τὸν εἴσοδον ἀνοιχτὸν καὶ πολεμοῦσαμεν. Καὶ βάλαμεν καὶ τὸν γενναῖον Ἰγγλέζη μὲ τὸ ταχτικὸν καὶ βαστοῦσε τὴν φτερούγα ἀκίνητος εἰς τοῦ Χαϊμαντᾶ τὴν μάντρα ὀνομαζόμενη. Κι' αὐτεῖνοι οἱ ἀγαθοὶ ἄντρες τοῦ ταχτικοῦ κι' ὁ ἀρχηγὸς τους ὁ Ἰγγλέζης ριζικάρησαν πολὺ· καὶ ἡ θεία πρόνοια μᾶς ἔσωσε ὅλους. Τὸ βράδυ κάμαμεν ριτιράτα μ' ὁμορφον τρόπον. Καὶ σώθηκαν ὅλοι οἱ ἐδικοὶ μας, ὁποῦ ἦταν μέσα κλεισμένοι. Σκοτώθηκαν καὶ πληγώθηκαν ὅλο τ' ἄνθος τῶν Τούρκων περίτου ἀπὸ χίλιους διακόσιους. Πῆραν πλῆθος κεφάλια οἱ Ἕλληνες, ἄρματα, σημαῖγες καὶ τᾶφεραν εἰς τὸν Φαληρέα· καὶ

μαζώχτηκαν τόσοι Εύρωπαῖγοι κ' ἔβλεπαν αὐτὸν τὸν ἀφανισμόν. Σκοτώθηκαν κι' ἀπὸ τοὺς δικoὺς μας δυό, ἕνας καλὸς πατριώτης Ἀργίτης, γενναῖος ἄντρας κι' ἀγαθός, ὀνομαζόμενος Μπεκιάρης, κ' ἕνας Ἀθηναῖος. Ὁφέλησαν πολὺ τὰ χαντάκια. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ – μέσα πολέμησαν ὡς λιοντάρια· κ' ἐμεῖς ἀπὸ τὰ πλευρὰ τοὺς βαστάξαμεν ἀνοιχτὸν τὸν δρόμον τῆς θάλασσας καὶ τῆς πλάτες τους. Λαμπρύνεται ἐκεῖ μέσα ὁ Γιώργης Σκουρτανιώτης, ὁ Σπύρος Δοντᾶς Ἀθηναῖος, ὁ Σωτηρόπουλος, ὁ Χελιώτης – πολέμησαν ἀντρείως. Ἡ πατρίς τοὺς χρωστάγει χάριτες ὅλωνῶν ὅσων ἦταν μέσα.

Τὸ κάστρο τὸ στένεψαν καὶ δὲν μπορούσε οὔτε νὰ ἔμπη ἄνθρωπος, οὔτε νᾶβγη. Πρῶτα ἀπὸ τὸν πόλεμον τῶν Μποστανιῶν ἐβῆκαν καὶ ἤφεραν κ' ἕνα περιστέρι ἀπὸ τὸ κάστρο· καὶ τὸ φορτώσαμεν γράμματα καὶ τὸ πῆρα μὲ καμπόσους καὶ τὸ πήγαμεν εἰς τοὺς Τρεῖς Πύργους καὶ τ' ἀπολύσαμεν. Ὅμως τὸ σκοτώσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ πῆραν καὶ τὰ γράμματα καὶ εἶδαν τί τοὺς γράφαμεν τῶν πολιορκημένων. Ἦρθε προσκνησμένος ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους Ρωμαῖος καὶ μᾶς τὸ εἶπε· καὶ μᾶς εἶπε καὶ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πασσά· καὶ περὶ τοῦ ἀπὸ χίλιους ὀχτακόσιους, μᾶς εἶπε, ὅς ἐκεῖνον τὸν πόλεμον, τὸν πρώτον, πληγωμένοι καὶ σκοτωμένοι. Τόλεγαν καὶ οἱ ἴδιοι Τοῦρκοι καὶ τὸ ἴδιόν μας εἶπαν καὶ διὰ τὰ Μποστάνια, χίλιοι διακόσοι.

Ἀφοῦ ἦρθε ὁ πεζοδρόμος μὲ τὸ περιστέρι, τὰ γράμματα τὰ στείλαμεν εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ Καραϊσκάκη. Ἀφοῦ εἶδε αὐτά, πῆρε κοντὰ ὡς δυὸ χιλιάδες ἀνθρώπους καὶ ἦρθε κ' ἔπιασε τὸ Τζερατζίνι ὁ Καραϊσκάκης. Εἶναι κ' ἕνα μετόχι πλησίον, ἀπὸ πάνου τὸν ζυγὸν – ἦταν

Τοῦρκοι ἀπὸ ἑκεῖ ὡς τὴν ἄκρην εἰς τὰ Καμίνια, ὁποῦ σώνεται ἡ ράχη. Ἐκεῖ εἶχαν ἀπάνου οἱ Τοῦρκοι τὰ κανόνια τους καὶ εἰς τὸν Δράκον ὀλόγουρα· καὶ μᾶς χτυποῦσαν καὶ τοὺς χτυπούσαμεν κ' ἐμεῖς. Ἀφοῦ ἔφτασε ὁ Καραϊσκάκης, ἦρθε εἰς τὸν Φαληρέα κι' ἀνταμωθήκαμεν. Μιλήσαμεν νὰ φκειάσῃ ὁ Νοταρᾶς ἓνα ταμπούρι ἀπάνου ἑστὴν ράχην πλησίον εἰς τὸν δρόμον τῆς Ἀθήνας, κ' ἐγὼ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν δρόμον, ἀντίκρυ ἀπὸ τῶν Τούρκων τὰ πόστα. Ὀληνύχτα, βρέχοντας καὶ ταλαιπωριώντας, τὸ φκειάσαμεν· καὶ βάλαμεν καὶ πέντε κανόνια μέσα εἰς τὸ ταμπούρι μας. Τὴν ἄλλην τὴν νύχτα πήγαμεν καὶ φκειάσαμεν ἄλλο ἓνα ἀπὸ κάτω τὰ κανόνια τῶν Τούρκων, ὁποῦναι ἓνα καμίνι, νὰ τοὺς κόψωμεν τὸν ζαῖρέ τους νὰ μὴν παγαίνουν εἰς τὸ μοναστήρι τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα, ὁποῦ τὸν βαστοῦσαν οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι. Εἶπε καὶ τοῦ Βάσιου ὁ Καραϊσκάκης νὰ φκειάσῃ ἓνα ταμπούρι ἀπὸ τὸ πέρα μέρος τοῦ βάλτου νὰ κοπῇ ὁ ζαῖρὲς· δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ φκειάσουνε κ' ἔμπαινε ἀπὸ ἑκεῖθε ὁ ζαῖρὲς.

Ἐμεῖς οἱ δυστυχισμένοι ἤμαστε μέσα εἰς τὸ νερὸ νύχτα καὶ ἡμέρα. Μίαν βραδεῖα ἔβρεξε καὶ γιόμωσε τὸ καμίνι καὶ ξενυχτήσαμεν ἀπάνου ἀπὸ τὸ ζουνάρι εἰς τὸ νερόν· κι' ἀπὸ αὐτό, ὁποῦ ἤμουν ἀδύνατος, μ' ἔπιασε μία στένωσις σὰν χτικιόν. Καὶ μέσα τὰ νερὰ τραβοῦσα ἄρρωστος. Ὁ Κιτάγιας ἔβαλε μίαν αὐγὴ τὰ κανόνια καὶ μπόμπες καὶ γρανέτες καὶ πλῆθος ἀσκέρι εἰς τὴν ράχην καὶ βαροῦσαν τὸ Μετόχι, ὁποῦ τὸ εἶχαν πιασμένο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Καραϊσκάκη. Ἀφοῦ τὸ πολέμησαν ἀρκετὲς ὥρες καὶ τὸ πῆγαν ὡς τὴν γῆς γκρεμίζοντας, τότε κάμαν γιρούσι ἀπάνου τοὺς πεζούρα καὶ καβαλλάρια νὰ τοὺς κυργέψουν. Τότε οἱ ἀθάνατοι Ἕλληνες, ἀφοῦ ζύγωσαν, τοὺς ἔκαναν ἓναν σκοτωμὸν καὶ τοὺς πῆραν ὀμπρὸς καὶ τοὺς πῆγαν ὡς τὰ ταμπούρια τους. Ξανακάνουν γιρούσι οἱ Τοῦρκοι, λαβαίνουν τὴν ἴδια τύχην. Ἔρχεται μιντάτι τῶν

Τούρκων ἀπὸ τὴν Ἀθήνα νέον καὶ πῆγαν εἰς τὰ ταμπούρια τους. Τότε κατεβήκαμεν ἀπὸ τὸν Φαληρέα περίτου ἀπὸ πεντακόσοι ἄνθρωποι ὅλο διαλεμένοι, ἀρχηγὸς αὐτεινῶν ὁ Σωτηρόπουλος, ὁ Χελιώτης κ' ἐγώ, καὶ πήγαμεν εἰς τὸ καμίνι εἰς τὸ πόστο μου κ' ἀπὸ 'κεῖ περάσαμεν ἀπὸ κάτω τὰ κανονοστάσια τῶν Τούρκων, κ' ἀρχίσαμεν τὸν πόλεμον· καὶ πήραμεν τὴν πλάτη τῶν Τούρκων· καὶ πισουδρόμησαν οἱ Τούρκοι· καὶ βῆκαν οἱ ἀθάνατοι Ἕλληνες ἀπὸ τὸ Μετόχι κ' ὁ ἀντρεῖος Χατζημιχάλης μὲ τὴν καβαλλάριαν του καὶ δίνουν ἕναν χαλασμόν τῶν Τούρκων κ' ἕναν σκοτωμόν τρομερόν. Σκοτώθηκαν καὶ πληγώθηκαν περίτου ἀπὸ ὀχτακόσοι – αὐτὰ μας εἶπαν. Καὶ διαλύθηκαν οἱ Τούρκοι. Πήγαμεν κ' ἐμεῖς ὁ καθεὶς εἰς τὰ πόστα του. Ὅσοι ἀξιωματικοὶ πολέμησαν ἐκεῖ, Ρούκης, Γαρδικιώτης, Βάγιας, Γεροθανάσης, Ντούσιας, Γιάννης Λάμπρος, Κασομούλης, Γιωργάκης Βαλτηνός, Μῆτρο Σμπόνιας, Καραῖσκος Σουλιώτης· τῆς καβαλλαρίας ὁ γενναῖος Χατζημιχάλης, Βασίλης Ἀθανασίου, Νικόλας Τζοπάνος, Παναγιώτης Κακλαμάνος, Κώστα Παλάσκας κ' ἄλλοι ἀξιωματικοὶ πολέμησαν, πεζούρα καὶ καβαλλάρια, πολλὰ γενναίως καὶ πατριωτικῶς. Κι' ὅλοι οἱ ἄπλοὶ Ἕλληνες ἀγωνίστηκαν μὲ μέγαλον πατριωτισμόν καὶ γενναιότητα διὰ τὴν πατρίδα καὶ θρησκεία. Καὶ εἶδαν οἱ Τούρκοι ὅπου δὲν παίζαν εἰς τὸν Περαιά. Κι' αὐτό, ὅτ' εἶναι ντουφέκι καὶ σπαθὶ Ἑλληνικόν, θρησκευτικόν καὶ πατριωτικόν.

Ἡ ντροπὴ εἰς τοὺς Τούρκους ἦταν μεγάλη. Τὴν ἄλλη ἡμέρα ὁ Κιτάγιας πῆρε ὅλες του τῆς δύνამες, πεζούρα καὶ καβαλλάρια, καὶ κατέβηκαν καὶ μεράστηκαν καὶ εἰς τὸν Καραῖσκάκη καὶ ὁ ἐμᾶς εἰς τὰ πόστα μας. Καὶ πολεμήσαμεν καὶ τὰ δυὸ μέρη γενναίως, καὶ οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἀφοῦ εἶδαν ἀπὸ τὸ κάστρο ὅπου ῥθε ἡ δύναμη τῶν

Τούρκων ὅς ἐμᾶς, βήκαν κ' ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ τοὺς πολέμησαν γενναίως. Πολεμήσαμεν περίτου ἀπὸ ἕξι ὥρες· κι' ἀπὸ τὰ τρία μέρη οἱ Τοῦρκοι ψώνισαν καβάλλα. Λέγω εἰς τοὺς ἀναγνώστες ὅτι δὲν τοὺς εἶχαμεν διὰ ζωντανούς. Σκοτώθηκαν καὶ εἰς τὰ τρία μέρη ἄρκετοὶ ἀπὸ αὐτούς. Πήραμεν τοὺς Τούρκους ὡς Ὀβραίους, κι' ὅταν ἔρχονταν Εὐρωπαϊγοὶ εἰς τὰ πόστα μας, κατεβαίναμεν καὶ τοὺς πολεμοῦγαμεν.

Τὸ Ἔθνος μας τὸ κομμάτιασαν εἰς τὴν Συνέλεψη. Ἐμεῖς σκοτωνόμαστε κ' οἱ πολιτικοὶ τήραγαν τοὺς σκοπούς τους. Μόγραφαν νὰ πάγω κ' ἐγὼ ὡς πληρεξούσιος τῶν πολιορκημένων. Τοὺς ἀποκρίθηκα πολλές φορές· «Ἐγὼ πληρεξουσιότη ἔχω νὰ πολεμῶ κατὰ δύναμη μὲ τοὺς συναδελφούς μου, διὰ νὰ μᾶς βλέπουν οἱ πολιορκημένοι νὰ κάθονται εἰς τὸ κάστρο, νὰ σκοτώνονται αὐτεῖνοι ἐκεῖ κ' ἐμεῖς ἐδῶ – διὰ νὰ διορθώσετε ἐσεῖς τὴν πατρίδα. Καιρὸς διὰ ἐφύλιους πολέμους δὲν εἶναι καὶ κάμετε ὅ,τι σας ὑπαγορεύει ἡ συνείδησή σας».

Ἐφκείασαν τὴν Συνέλεψη, διορίσαν τὸν ναύαρχον τὸν νέον, ὅτι γέρασε ὁ Μιαούλης, τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅτι δὲν δύναται ὁ Καραϊσκάκης, καὶ γράψαν μίαν διαταγὴν εἰς τὸν Καραϊσκάκη οἱ καλοὶ πατριῶτες καὶ τόλεγαν, ὅταν κιντύνευσεν ἡ πατρίς, ὅταν νάστιβε ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ συντρόφοι τοῦ τὰ πούκαμισά τους, ἐκίναγε τὸ αἷμα ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα, ἀπὸ τὸν Ἐπαχτο, ἀπὸ τὸ Δίστομον κι' ἀπὸ τὸν καθημερινὸ πόλεμο, τότε ἔγραψαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τόπαιρναν τὰ συχαρίκια ὅτι διορίσαν τὸν Τζούρτζη – κι' αὐτὸς νὰ εἶναι εἰς τὴν ὁδηγίαν του. Στοχαστήτε, ἐσεῖς οἱ ἀναγνώστες· αὐτεῖνη τὴν ἐποχὴ ποιὸς

εἶχε γνώση διὰ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα – καὶ ποῖος νὰ τὴν χάσῃ. Μὲ τόση δύναμη ὁ Καραϊσκάκης δὲν τοὺς ἔφκειανε φλούδα ὅλους αὐτούς;

Ἀφοῦ εἶδε αὐτὸ ὁ Καραϊσκάκης, τοῦ κακοφάνη. Καὶ σὰς λέγω, αὐτὸ τὸν ἔκαμεν περισσότερον νὰ πάγῃ νὰ σκοτωθῇ. Μὲ φώναξε εἰς τὸ Τζερατζίνι καὶ μῶδειξε αὐτεῖνῃ τὴν διαταγὴ καὶ πικρὰ μου τὸ ξηγέταν. Καὶ τὸν παρηγόρησα καὶ τοῦ εἶπα, ὅσο νὰ τελειώσῃ ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἀθήνας νὰ μὴν ξεσυνεριστῇ ἀπὸ αὐτὰ τίποτας. Ὅσοις θέλουν νὰ διορίζουν, οἱ ἄνθρωποι αὐτὸν ξέρουν ἀρχηγὸν αὐτεινοῦ τοῦ κινήματος. Μοῦ λέγει: «Σήκου νὰ φύγωμε, ὅτι αὐτεῖνοι θέλουν νὰ μᾶς φᾶνε!». Τὸν περικάλεσα μὲ δάκρυα νὰ μὴ μάτα τὸ εἰπῇ αὐτὸ ὅσο νὰ δοθῇ τέλος σὲ τοῦτο τὸ κίνημα τῶν Ἀθηναίων. Δὲν ἤθελε νὰ μ' ἀκούσῃ, ἀλλὰ μου εἶπε νὰ σηκωθοῦμεν οἱ δύο μας νὰ φύγωμεν. Τότε τοῦ λέγω: «Δὲν σὲ γελάγω, δὲν μπορῶ νὰ φύγω ἐγὼ· ὅτ' εἶμαι κεφαλὴ τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ Τούρκοι εἶναι εἰς τὴν Ἀθήνα. Τότε ἐγὼ δὲν εἶμαι διὰ τοῦτον τὸν κόσμον. Ἐγὼ θὰ κάμω τὸ χρέος μου. Οὔτε νὰ φύγωμεν εἶναι καιρὸς τώρα, οὔτε ἐφύλιον πόλεμον νὰ κάμωμεν. Ὅτι ἡ πατρίδα εἶναι ἴστα ὀλίστια – ἡ Ρούμελη καὶ ἡ Πελοπόννησο γιομάτη Τούρκους. Καὶ σοῦ λέγω: καὶ νὰ χαθῇ ἡ Ἀθήνα, ἐμεῖς σὰν φύγωμεν ἢ ἀνοιξωμεν ἐφύλιον πόλεμον, εἶμαστε κατηγορημένοι, καὶ νὰ λευτερωθῇ, χερότερα. Καὶ δὲν μπαίνω ἴσ' αὐτά». Ἦταν ἀγροικημένος καὶ μὲ Πελοποννήσιους.

Ἐφυγα ἀπὸ τὸ Τζερατζίνι μὲ δυσαρέσκειάν του, ὅτι δὲν θέλησα νὰ κλίνω. Τότε στέλνει καὶ παίρνει τὸν Σωτηρόπουλον καὶ τὸν στέλνει εἰς τοὺς Νοταραίους καὶ εἰς τὸν Ζαΐμη καὶ Λόντο νὰ κάμῃ συμπεθεριά (καὶ τὴν ἔκαμεν), νὰ δώσῃ τὸ κοριτζὶ του εἰς τὸ παιδί τοῦ Νοταρᾶ καὶ νὰ

γένουν συγγενείς ὅλοι - καὶ νὰ δυναμωθοῦν Πελοποννήσιοι καὶ Ρουμελιῶτες. Τότε ἄρχισαν νὰ βαίνουν αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἵσ ἐνέργεια κι' ὅποιος δὲν εἶναι μὲ τὸ πνεῦμα τους νὰ τὸν κατατρέχουν.

Ἄρχισαν νὰ κατατρέχουν ἐμένα. Διορίζει ὁ Καραϊσκάκης τὸν Νοταρᾶ ἀρχηγὸν τῆς θέσης τοῦ Φαληρέως καὶ βγάνει ἐμένα. Καὶ πιάνει ὁ Νοταρᾶς βάνει τοὺς ἀνθρώπους του καὶ μοῦ γυμνώνει ὅλους τοὺς Ἀθηναίους, ὁποῦχαν ψώνια, κρασιά, ρακὲς κι' ἄλλα διὰ τ' ὄρδι, καὶ τοὺς τὰ παίρνουν ὅλα. Ἐγὼ μὲ τοὺς περισσότερους ἤμουν κάτου εἰς τὰ Καμίνια, μέσα εἰς τὸ νερό, ἀπὸ κάτου εἰς τὰ κανόνια τῶν Τούρκων, καὶ οἱ συμπεθέροι τοῦ Καραϊσκάκη μοῦ γύμνωσαν τοὺς ἀνθρώπους καὶ θέλαν ν' ἀνοιξωμεν ντουφέκι ἐκεῖ. Τότε στέλνω ἕναν γνωστικὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν Καραϊσκάκη καὶ τοῦ λέγω τί ἔκαμαν οἱ συμπεθέροι του μὲ τῆς ὁδηγίης τῆς δικῆς του· καὶ δὲν θὰ τὸ φᾶνε ἐκεῖνο ὁποῦ πασκίζουν. Δὲν τηράγει τόσοι ὁποῦ σκοτωνόμαστε καὶ δοξάζεται αὐτὸς - θὰ φκείαση τοὺς Ρουμελιῶτες εἴλωτες τῶν τουρκοκοτζαμπασήδων; Νάρθη νὰ πιάση τὰ πόστα, ὁποῦ σκοτωθήκαμεν οἱ περισσότεροι· κ' ἐγὼ βογκάγω ἀπὸ τοὺς πόνους νύχτα καὶ ἡμέρα· καὶ νάρθοῦν νὰ τὰ πιάσουνε τὰ πόστα αὐτά, ὅτι σουρπώνοντας θὰ πάρω τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ φύγω· κι' ἂν πιάσουν τῆς θέσεσ αὐτέσ οἱ Τούρκοι, εἶναι εἰς βάρους του. Ἀφοῦ τοῦ εἶπε αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος, παίρνει ὅλους τοὺς ἀρχηγούς καὶ ἦρθε εἰς τὸ πόστο μου μέσα εἰς τὸ νερό. Τοῦ λέγω: «Βλέπεις τί τραβοῦνε οἱ ραγιαδες οἱ ἐδικοὶ σου καὶ τῶν συμπεθέρω σου, ὁποῦ εἵμαστε σὰν τῆς πάπιεσ εἰς τὸ νερό, κ' ἐσεῖσ μας γυμνώνετε. Κοπιάστε πιάστε αὐτὰ τὰ πόστα ἢ γενναιότη σας, ὅτι ἐγὼ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου θὰ φύγω». Καὶ τοῦ εἶπα τὰ αἴτια· ὁποῦ γύμνωσε τοὺς ἀνθρώπους ὁ συμπεθέρός του καὶ τὸ φουσάτο του.

Τότε μοῦ μίλησε ὁ Καραϊσκάκης κι' ὄλοι οἱ ἀρχηγοὶ νὰ μείνουμεν, νὰ μὴν ἀφήσομεν τῆς θέσες. "Ὅτι δὲν τοὺς ἔδινε χέρι νὰ τῆς ἀφήσομεν· ὅτι ἄλλος τρελλότερος δὲν ἦταν ἀπὸ 'μᾶς νὰ κάθεται τὸν χειμῶνα εἰς τὸ νερό. Συνφωνήσαμεν μὲ τὸν Καραϊσκάκη νὰ γένη καταγραφή, νὰ πλερώση τὴν ζημίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐφυγε αὐτὸς διὰ τὴν θέση του. Ὁ Νοταρᾶς πάλε ἄρχισε νὰ μᾶς ἀγκυλώνη. Ἐγὼ θυσίαζα ἀρετὴ Ἑλληνικὴ, ὅτι ἔβλεπα τὴν δεινὴν περίστασιν τῆς πατρίδος μου, κι' αὐτὸς θυσίαζε ἀρετὴ τουρκοκοτζαμπασίτικη. Τότε διὰ νὰ τοῦ δείξω πόσα ἀπίδια πᾶνει ὁ σάκκος αὐτεινοῦ καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, συνάζω ὄλους τοὺς μπουλουξήδες του καὶ τοὺς ξηγᾶω τὸ συμπεθεριὸν – κι' ὡς Ρουμελιῶτες αὐτεῖνοι ὄλοι κι' ἀγωνισταί, τί θὰ τοὺς κάμουν οἱ Πελοποννήσιοι μὲ τὸν ἀρχηγὸν Καραϊσκάκη. Καὶ νὰ τὸν πιάσουν τὸν Νοταρᾶ νὰ πλερωθοῦν τοὺς μιστοὺς τους, ὁποῦταν μαζί του καὶ γύμνωνε μὲ τὴν δύναμιν αὐτεινῶν τὴν Κόρθο καὶ τῆς ἐθνικῆς προσόδους καὶ σταφίδες (καὶ τὸ ἔθνος δὲν τοὺς πλέρωνε, ὅτι δὲν ἦταν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδος, ἦταν εἰς τὴν ληστεία τῶν κατοίκων κι' ἀφανισμόν τῆς ἐπαρχίας). Τότε τὸν κλειοῦνε μέσα εἰς τὴν καλύβα του καὶ τὸν μπηγουν μὲ τῆς πέτρες. Ἐρχεται ὁ συμπέθερος ὁ Καραϊσκάκης νὰ τὸν σώσῃ, τὸν ἀρχινάει τ' ἀσκέρι μὲ τὰ κέρατα. Ἐρχεται ὁ Κόκραν κι' ἄλλοι, τὸ ἴδιον. Τότε μοῦ λέγει ὁ Καραϊσκάκης νὰ τὸν σώσω καὶ νὰ τὸν στείλω μαζί του, εἰς τὸ Τζερατζίνι. Τὸν ἔκλεψα τὴν νύχτα καὶ τὸν ἔστειλα· καὶ μὲ διόρισε ἀρχηγὸν τῆς θέσης ἐμένα. Καὶ μῶστειλε ἄλλα στρατέματα μὲ τοὺς ἀρχηγούς τους καὶ κάναμεν τὰ χρέη μας τιμίως καὶ πατριωτικῶς κι' ἀγαπημένα. Ὅποιος ἀδίκως πειράζει τὸν ἄλλον πρέπει νὰ λαβαῖν τὴν ἴδια ἀνταμοιβή. Ἄρχισε κι' ὁ ἀρχηγὸς νάρχεται εἰς τὴν πρώτη φιλιαν καὶ νὰ συλλογίζεται καθὼς ἔπρεπε, νὰ μὴν παίρνη φτερόν. Τὸ στρατόπεδον

ἦταν ξυπόλυτο, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ δὲν εἶχε τὰ μέσα. Ἦρθε αὐτὸς εἰς τὸν Φαληρέα καὶ μ' ἀντάμωσε· καὶ μὲ πῆρε καὶ πῆγαμεν οἱ δύο μας εἰς τὸν Κοκρᾶν καὶ φάγαμεν· καὶ μᾶς ἔδωσε δύο χιλιάδες τάλλαρα καὶ μίαν σημαία· κ' ὑπογράψαμεν οἱ δύο μας τὴν περιλαβῆ αὐτῶν· καὶ τάλαβε ὁ Καραϊσκάκης καὶ ξεκονόμησε τοὺς ἀνθρώπους.

Εἰς τὸν Περαιὰ καὶ Τζερατζίνι συνάχτηκαν πολλὰ στρατέματα διὰ νὰ γένη τὸ κίνημα τῶν Ἀθηνῶν. Ἦρθε κι' ὁ ἀγαθὸς Πέτας μ' ὡς διακόσιους ἀνθρώπους, ὁ Νικόλας ἀρχηγὸς τοῦ Κρανιδιοῦ μὲ τοὺς γενναίους πατριῶτες τοῦ (ἤμαστε πολὺ φιλιωμένοι ἀπὸ τὸ Νιόκαστρον)· ἦρθε μ' ἑκατὸν ὀγδοήντα ἀνθρώπους· ἦρθε ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Κοκρᾶν μὲ περίτου ἀπὸ πεντακόσιους Νυδραίους, Πετζῶτες κι' ἄλλους νησιῶτες. Συνάζονταν ὀλοένα καὶ οἱ Ἀθηναῖγοι χώρα καὶ χωριά. Καὶ γινήκαμεν εἰς αὐτὸ τὸ πόστο περίτου ἀπὸ τρεισήμισυ χιλιάδες. Ἐτοῦ Καραϊσκάκη, εἰς τὸ Τζερατζίνι, πῆγανε ὅλοι οἱ Σουλιῶτες, Μποτζαραῖγοι, Τζαβελαῖγοι, Βέγκικος, Γιαννούσης, Ντούσας, Φωτομαραῖγοι, Δρακαῖγοι, Πελοποννήσιοι, Κολοκοτρωναῖγοι, Σπαρτιάτες, Σισιναῖοι, Πετιμεζαῖοι κι' ἄλλοι πολλοί· Περραιβός, Καλλέργηδες μὲ τοὺς Κρητικούς, Νοταραῖγοι. Τὸ ὅλο πραγματικῶς ἦταν εἰς τὰ δύο πόστα ἔντεκα χιλιάδες. Τοὺς ἔλεγαν δεκαπέντε· δὲν ἦταν, πραγματικῶς ἦταν ἔντεκα.

Τὸ Μοναστήρι κι' ὀλόγυρα ἐκεῖνο τὸ μέρος ὡς τὰ κανόνια τῶν Τούρκων εἰς τὴν ράχη ἦταν πόστα τῶν Τούρκων, δεκαπέντε ταμπούρια, ὅσα περισσότερα μέρη δυναμωμένα πολὺ ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ κανόνια καὶ γρανέτες. Ἄν δὲν χαλάγαμεν αὐτὰ τὰ πόστα, δὲν μπορούσαμεν νὰ τραβήσουμεν διὰ τὴν Ἀθήνα. Ἦρθε ὁ Μιαούλης, ἄλλα καράβια καὶ ἡ

φεργάδα και τὸ παπόρι, και βαροῦσαν τὸ Μοναστήρι κι' ὄσα ταμπούρια ἦταν πρόσωπον κατὰ τὴν θάλασσα. Ὡς τὴ γῆς τὸ πῆγαν χτυπώντας τὸ Μοναστήρι· και οἱ Τοῦρκοι πολεμοῦσαν γενναίως, ὡς λιοντάρια. Κατὰ τὸ μέρος τὸ δικό μας δὲν τόβλεπε τὸ κανόνι τῆς θαλάσσης· ἦταν μία μάντρα κι' ἄλλα τούρκικα ταμπούρια και ἦταν εἰς τὸ γούπατο, ὁποῦ εἶναι τὸ πηγάδι. Τότε πῆγαν ἀπὸ τοὺς ἀθάνατοὺς τοὺς Νυδραίους, Κρανιδιῶτες και πολλοὶ Ρουμελιῶτες και πέσαν ἀπὸ κάτου αὐτεινῶν τῶν ταμπουργιῶν. Και δὲν ἄφιναν τοὺς δικούς μας νὰ σηκώσουν κεφάλι οἱ Τούρκοι· τοὺς εἶχαν ἀπὸ κάτου. Τότε πῆρα καμμιά τριανταριά ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ σῶμα μου και τοὺς λέγω: «Νὰ πάμεν κάτου νὰ ἐνθουσιάσωμεν τοὺς δικούς μας, νὰ τοὺς εἰποῦμεν, τί κάθονται ἐκεῖ πεσμένοι τῆς κοιλιᾶς και φυλᾶνε τοὺς Τούρκους – ἀπὸ τὴν στράτα τῆς Ἀθήνας ἐμπῆκε τὸ ταχτικὸν και οἱ Σουλιῶτες κι' ὁ Καραϊσκάκης και πῆραν τὰ ταμπούρια τῶν Τούρκων· και πῆραν τόσα λάφυρα (νὰ τοὺς εἰποῦμε ψέματα, νὰ ἐνθουσιαστοῦν): «κ' εὐτὺς νὰ βγάλωμε, τοὺς λέγω, τὰ μαχαίρια πὼς νὰ κινηθοῦμε ὀμπρός· ὅμως νὰ μὴν προχωρέσουμεν, ὅτι μας σκοτώνουν οἱ Τοῦρκοι, εἶναι πλησίον πολλοί». Καθὼς κατεβήκαμεν, τοὺς ἐνθουσιάζομε μὲ ψευτιές – κι' ὁ Θεὸς τόκαμεν ἀλήθεια· ὄσο νὰ εἰποῦμε ἐμεῖς αὐτά, και τραβήσαμεν και τὰ μαχαίρια, (και ποιὸς κόταγε νὰ κινηθῆ ὀμπρός;), τότε ἕνας μπαγιραχτάρης Νυδραῖος – ἐκεῖνος δὲν ἦταν ἄνθρωπος, ἦταν εἰς τὰ ποδάρια ἀγιτὸς και εἰς τὴν καρδιά λιοντάρι – εὐτὺς πῆρε τὴν σημαία του και τὴν ἔμπηξε μέσα εἰς τὸ τούρκικον ταμπούρι· και κοντὰ εἰς αὐτὸν ὄλο τὸ στράτεμα. Και παίρνομεν δεκατρία ταμπούρια τῶν Τούρκων και τοὺς πῆγαμεν κυνηγώντας ὡς τὰ κανόνια τοὺς εἰς τὴν ράχη. Μπροστά, εἰς τὰ Καμίνια, ἦταν οἱ Ἀθηναῖγοι, εἰς τὰ πόστα μας· και τοὺς τόπιασαν τῶν Τούρκων

καὶ βαροῦσαν ἴστο κρέας. Καὶ τοὺς ἔγινε ἕνας μεγάλος σκοτωμὸς σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη.

Ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι ἀπὸ τὸ Τζερατζίνι δὲν ἤξεραν τίποτας, καὶ δὲν κινήθηκαν. Πέρασαμεν μὲ καμπόσα κεφάλια τούρκικα ἀπὸ μέσα τὸν βάλτο καὶ πήγαμεν εἰς τὸν Καραϊσκάκη. Φιληθήκαμεν· ἔδωσε δυὸ ντούπιες τῶν παιδιῶν ὅπου ἔχον τὰ κεφάλια. Κατέβηκε ἀπὸ τὸ ἄλογό του ὁ Καραϊσκάκης καὶ μοῦ τῶσε καὶ καβαλλίκεψα, καὶ μοῦ εἶπε νὰ συνάξω ἀπὸ τὸ σῶμα μου νὰ κλείσουμεν μὲ χαντάκια τοὺς Τούρκους ὅπου μείναν εἰς τὸ Μοναστήρι. Σύναξα ὅλους καὶ τοὺς ἔδωσα τζαπὰ καὶ φκυάρια καὶ φκειάσαμεν ἕνα χαντάκι πλατὺ, νὰ φυλάγῃ καὶ κατ' τὸ Μοναστήρι καὶ κατ' τὴν Ἀθήνα, νὰ μὴν τοὺς ἔρθῃ μιντάτι τῶν Τούρκων. Ἀφοῦ φκειάσαμεν τὸ χαντάκι, βάλαμεν ἀσκέρι ἀπ' οὐλα τὰ σώματα καὶ πολεμούσαμεν τὸ Μοναστήρι. Ἦρθαν ὅλοι ἀπὸ τὸ πέρα μέρος, ἦρθε κι' ὁ νέος Ναύαρχος κι' ὁ Ἀρχιστράτηγος ἐβήκαν ἀπὸ τὰ καράβια. Τοὺς πῆγαν οἱ Ἕλληνες τὰ κεφάλια νὰ τοὺς δώσουν μπαχτζίσι· δὲν θέλησαν νὰ ἰδοῦνε οὔτε ἐκείνους ὅπου τὰ βαστοῦσαν.

Οἱ Τούρκοι τοῦ Μοναστηριοῦ θέλουν νὰ παραδοθοῦν ἴσ' ἐμᾶς μὲ συνθήκες νὰ μὴν σκοτωθοῦν· καὶ τοιούτως συμφωνήσαμεν καὶ δώσαμεν τὸν λόγον τῆς τιμῆς μας. Τ' ἀσκέρια τοὺς κακοφάνη· ἤθελαν νὰ τοὺς πάρωμεν μὲ ντουφέκι. Δώσαμεν τὸν λόγον μας νὰ βγοῦνε. Θέλει ὁ Καραϊσκάκης νὰ πάγῃ νὰ τοὺς συντροφέψω ἐγὼ ὡς τὰ κανόνια τους. Ἀφοῦ εἶδα τὰ στρατεύματα ἀγαναχτισμένα δὲν θέλησα, κ' ἔστειλε τὸν Βάσιο. Βγαίνοντας ἀπὸ τὸ Μοναστήρι οἱ Τούρκοι ἀπόξω, εἰς τὴν βρύση, ἔκαμεν ἕνας Ἕλληνας ν' ἀπλώσῃ ἴσ' ἕναν Τούρκον, βγάζει ὁ Τούρκος

τὴν πιστιόλα καὶ σκοτώνει τὸν Ἕλληνα. Τότε, ἦταν ὡς τρακόσοι πενήντα Τοῦρκοι ὅλο διαλεμένοι, καὶ καμμιά δεκαριά σώθηκαν εἰς τὰ κανόνια τους. Εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ἤξερε κανένας· κατὰ τὸν λόγο μας θ' ἀκολουθαγάμεν.

Τὴν ἴδια βραδεῖά μου λέγει ὁ Καραϊσκάκης ἐμένα καὶ τοῦ ταχτικοῦ καὶ τοῦ Κώστα Βλαχόπουλου νὰ φκείασουμεν κι' ἄλλα τρία ταμπούρια, νὰ τὰ ξημερώσουμεν· νὰ εἶναι συνκρατητᾶ μὲ τὰ δικά μου, νὰ πάμεν ὡς τῆς ἐλιές διὰ νὰ γένη τὸ κίνημα διὰ τὴν Ἀθήνα καὶ νὰ μὴν μᾶς κόψουν τὸν δρόμον οἱ Τοῦρκοι - ὅτ' ἦταν πλησίον μας τούρκικα ταμπούρια πλῆθος. Καὶ διὰ νυχτὸς τὰ ξημερώσαμεν φκειασμένα χωρὶς οἱ Τοῦρκοι νὰ μᾶς πάρουν χαμπέρι. Βάλαμεν καὶ τὰ κανόνια τοὺς μέσα εἰς τὰ τρία καὶ ζυγώσαμεν εἰς τὴν ἄκρη τῆς ἐλιές. Τὴν αὐγὴ ὅπου ζύπνησαν οἱ Τοῦρκοι βλέπαν καὶ τρίβαν τὰ μάτια τους. Τότε πιάσαμεν τὸν πόλεμον χωρὶς νὰ μᾶς κάμουν καμμίαν ζημίαν, ὅπουῦσαν τόσοι Τοῦρκοι πεζούρα καὶ καβαλλαρία.

Τότε συναχτήκαμεν ὅλες οἱ κεφαλές εἰς τὸ τζαντίρι τοῦ Καραϊσκάκη καὶ μιλήσαμεν νὰ γένη τὸ κίνημα διὰ τὴν Ἀθήνα. Νὰ γένουν δυὸ κολώνες· μία κολώνα νὰ πάγη ἀπὸ τοὺς Τρεῖς Πύργους, δυὸ χιλιάδες, νὰ δώσουν ἐκεῖ προσοχὴ οἱ Τοῦρκοι, κι' ἀπὸ τῆς ἐλιές νὰ κινηθῇ ὁ Καραϊσκάκης νὰ ἔμπη μέσα εἰς τὴν Ἀθήνα. Κεφαλές διὰ τοὺς Τρεῖς Πύργους ὁ Μπότζαρης, ὁ Βέικος, ὁ Ντούσιας, ὁ Γιῶργο Τζαβέλας, ὁ Δράκος, ὁ Βάσιος, οἱ δυὸ Νοταραῖοι, Καλλέργης, Ποργιώτης. Ὅλοι αὐτεῖνοι ζήτησαν κ' ἐμένα νὰ πάγω ἀπὸ ἑκεῖ. Ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἤθελε· ἤθελε νὰ πάμεν μαζὶ ἀπὸ τῆς ἐλιές. Δὲν θέλαν ὅλοι. Ἀποφασίστηκε νὰ

πάγω μ' ἑκατὸν πενήντα ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς ἀφήσω μ' ἓναν ἀξιωματικὸν κεφαλὴ εἰς τῆς θέσες τους. Ὁ Καραϊσκάκης νὰ κινηθῆ ἀπὸ τῆς ἐλιῆς μὲ πέντε χιλιάδες· δυὸ χιλιάδες – νὰ εἶναι ἀπὸ πεντακόσοι μ' ἓναν κεφαλὴ – νὰ κινιῶνται μιντάτι οὐθεν κάμη χρεία. Καὶ οἱ δυὸ, ἡ σαβούρα, νὰ εἶναι εἰς τὰ ταμπούρια.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν ἄρρωστος. Μὲ φωνάζει καὶ μοῦ λέγει νὰ εἰπῶ τοῦ Ἀρχιστράτηγου καὶ τοῦ Ναύαρχου τὸ σκέδιον καὶ νὰ λάβω ἀπὸ τὸν Ναύαρχον τὰ τζαπὰ καὶ φκυάρια, ὁποῦταν μέσα εἰς τὸ καράβι του, κ' αὐτὰ νὰ τὰ μεράσω εἰς τοὺς ἀρχηγούς ὁποῦ θὰ πάμεν ἀπὸ τοὺς Τρεῖς Πύργους. Καὶ τὸ σκέδιον ἦταν νὰ δώσω τοῦ κάθε ἐνοῦ ὁδηγὸ κ' ἀπόναν Ἀθηναῖον νὰ ξέρη τῆς θέσες. Ἀπὸ τοὺς Τρεῖς Πύργους ὡς τὸν Ἀνάλατον νὰ γίνουν – ἀπὸ τὴν θάλασσα κ' ὡς ἐκεῖ – ἔντεκα ταμπούρια· ἑστὸ μπροστινὸ νὰ εἶναι χιλί' ἄνθρωποι μέσα. Πῆγα ἀντάμωσα τὸν Κοκρᾶν καὶ Τζούρτζη καὶ εἶπα τὰ σκέδια καὶ νὰ ἐτοιμάσουν καὶ τὰ καράβια διὰ ὅσους θὰ πάμεν ἀπὸ τοὺς Τρεῖς Πύργους – σουρουπώνοντας νὰ βαρκαριστοῦμεν. Πῆρα τὰ τζαπὰ καὶ φκυάρια καὶ τάδινα τοῦ κάθε ὁδηγοῦ τῆς θέσης κ' ἀρχηγοῦ. Τελειώνοντας ἀπὸ αὐτὰ, ἀκῶ ἓναν πόλεμον. Πηγαίνομε, τηρᾶμε· πλησίον εἰς τὸ Γλυκὸ νερὸ ἦταν ἓνα ταμποῦρι Τούρκικον· κ' ἐκεῖ πῆγαν κάτι μεθυσμένοι νησιῶτες καὶ Κρητικοί, πιάσαν τὸν πόλεμον. Συνάχτη τὸ περισσότερον στράτευμα. Ἐκεῖ ὁποῦ πῆγαμεν νὰ σβέσωμεν τὸν πόλεμον, ὅτι θὰ κάναμεν τὸ κίνημα τὸ βράδυ, πλάκωσαν καὶ Τοῦρκοι περισσότεροι πεζούρα καὶ καβαλλάρια. Ἄναψε ὁ πόλεμος πολὺ· ἦρθε κ' ὁ Καραϊσκάκης. Τότε τοῦ λέγω: «Σύρε ὀπίσου νὰ πάψη ὁ πόλεμος, ὅτι τὸ βράδυ θὰ κινηθοῦμεν. – Μοῦ λέγει, στάσου αὐτοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους κ' ἐγὼ φέγω». Τότε σὲ ὀλίγον μαθαίνω ὅτι βαρέθη ὁ Καραϊσκάκης. Πάγω ἐκεῖ· μαζεύομαστε,

τηρᾶμεν· ἦτανε βαρεμένος εἰς τ' ἀσκέλι παραπάνου, εἰς τὰ φτενά. Μαζωχτήκαμεν ὅλοι ἐκεῖ. Μᾶς εἶπε μὲ χωρατά· «Ἐγὼ πεθαίνω· ὅμως ἐσεῖς νὰ εἶστε μονοιασμένοι καὶ νὰ βαστήξετε τὴν πατρίδα». Τὸν πῆγαν εἰς τὸ καράβι. Τὴν νύχτα τελείωσε καὶ τὸν πῆγαν εἰς τὴν Κούλουρη καὶ τὸν τάφιασαν.

Τότε Τοῦρκος ἔφυε, ὁποῦ ἦταν μ' ἐμᾶς, καὶ τὸ εἶπε τοῦ Κιτάγια αὐτὸ καὶ τὸ σκέδιόν μας. Ὁ καιρὸς πέρασε, δὲν ἔγινε τὸ κίνημα. Βάνομεν τὸν Τζαβέλα ἀρχηγὸν τ' ἀσκεριοῦ. Δὲν εἶχε ἐπιρρογὴ. Τὸ σκέδιον μένει εἰς τὸ ἴδιον. Ἐγὼ τοὺς εἶπα ν' ἀλλάξωμεν αὐτὸ τὸ σκέδιον, ὅτι ὁ Ἀρχηγὸς σκοτώθη κι' αὐτεῖνη ἢ ἄργητα – θὰ μᾶς προδώσουνε. Δὲν ἤθελε μὲ κάνα τρόπον ὁ Κοκρᾶν καὶ οἱ ἄλλοι. Ἔστειλα τὸν Μαυροκορδάτο, τοὺς μίλησε· δὲν θέλησαν νὰ συνακουστοῦμεν. Σὲ δυὸ ἡμέρες κινηθήκαμεν. Ὁ Κιτάγιας τὸ ἤξερε· ἔστειλε παντοῦ καὶ σύναξε ὡς δυὸ χιλιάδες καβαλλάρια. Πήραμεν νὰ φέξωμεν εἰς τὰ καράβια. Ἔστειλα ἕναν караβοκύρη, πῆγε εἰς τὸν Κοκρᾶν νὰ τοῦ εἰπῇ νὰ βολτιτζάρωμεν ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ νὰ βγοῦμεν τὸ βράδυ, νάχωμεν καιρὸ νὰ φκειάσομεν τὰ ταμπούρια. Δὲν θέλησε. Ἀπάνου ὁποῦ πῆρε νὰ δώση ὁ ἥλιος, πρωτοεβήκαμεν ὁ Βάσιος, ὁ Καλλέργης κ' ἐγὼ ἀπὸ πέρα τοὺς Τρεῖς Πύργους. Οἱ ἄλλοι οἱ ἀρχηγοὶ ἦταν ἀκόμα εἰς τὰ καράβια. Τότε μείναμεν σὺμφωνοὶ ἐμεῖς οἱ τρεῖς καὶ φκειάσαμεν ἀπόνα ταμπούρι ἀπὸ πάνου εἰς τὴν ράχη. Ἦταν καὶ ἡ θάλασσα πλησίον, ἂν μᾶς πλάκωνε πολλὴ Τουρκιά, νάχωμεν καὶ τὰ καράβια νὰ μᾶς βοηθήσουνε. Ὁ Κοκρᾶν, διὰ νὰ μὴν μείνη κανένας ζωντανὸς – (ἦταν αὐτὸς ὁ αἴτιος κι' ὁ Τζαβέλας κι' ὁ Περραιβὸς κι' ὅλη αὐτεῖνη ἢ συντροφιά διὰ νὰ γένη τὸ κίνημα· κι' αὐτεῖνοι μείναν ὅλοι πίσου εἰς τὸν Φαληρέα μ' ἐννιὰ χιλιάδες ἀσκέρι καὶ κάναν σίγρι μὲ τὰ κιάλια. Εἶχαμεν σὺμφωνήση νὰ μᾶς στείλουν καὶ τὴν

καβαλλάρια· οὔτε ἕναν καβαλλάρη δὲν ἔστειλαν). Ἔταξε χρήματα ὁ Κοκρᾶν, «ὅποιος πρωτοπάγη εἰς τὴν Ἀθήνα». Ἔπιαν καὶ ρούμι κι' ἄλλα σπέρτα ὅσοι μείναν εἰς τὰ καράβια – τότε βήκαν ἔξω. Δὲν στάθηκαν εἰς τὰ δικά μας πόστα, τράβηξαν ὀμπρός, εἰς τὸν Ἀνάλατο. Σὰν εἶδαν αὐτεῖνους οἱ ἐδικοί μας ἄνθρωποι φύγαν κ' ἐκεῖνοι διὰ ὀμπρός. Δὲν συνακουγόμαστε, καθὼς ἐγίναμεν. Παραγγέλνω τοῦ Τζούρτζη ὅλα αὐτὰ, ὡς ἀρχηγὸς νὰ στείλῃ κανέναν, ἢ ναρθῆ ἄλλος τοῦ νὰ εἰπῆ τῶν ἀνθρώπων νὰ γυρίσουν ὀπίσου. Αὐτεῖνοι κάθονταν καὶ οἱ δυὸ εἰς τοὺς Τρεῖς Πύργους 'στὰ καράβια, κι' ὁ Ναύαρχος κι' ὁ Ἀρχιστράτηγος. Πᾶνε φκειάνουν ἕνα στραβὸ ταμπούρι. Ἦταν πλησίον ἕνα ρέμα· τοὺς λέγω νὰ τὸ φκειάσουμεν ἐκεῖ, δὲν ἤθελαν. Ἔβαλα κ' ἔφκειασα ἕνα ταμπούρι. Πλησίον μου ἔφκειασε κι' ὁ Νοταρᾶς καὶ ἦταν καὶ τὸ ταχτικόν. Κατέβηκα εἰς τὴν θάλασσα καὶ πῆρα μπάλλες κι' ἄλλα ἀναγκαῖα, ὁποῦχαμεν καὶ κανόνια μαζί. Μᾶς πλάκωσαν οἱ Τοῦρκοι πλῆθος, πεζούρα καὶ καβαλλάρια. Βαρούγαν ἀπὸ τὸ κάστρο, δὲν μπορούσαν νὰ τοὺς κάμουν τίποτας· βαρούγαμεν ἐμεῖς μὲ τὰ δικά μας κανόνια, τὸ ἴδιον. Ἐστὸ στραβὸ ταμπούρι ἦταν οἱ Σουλιώτες· δὲν εἶχαν δύναμη, τοὺς δώσαμεν ἀνθρώπους ὅλοι καὶ γιομίσαμεν τὸ ταμπούρι τους. Συνάχτηκαν εἰς τὸ ρέμα πλῆθος Τουρκιά. Μὲ πρῶτο γιρούσι ἐμπῆκαν μέσα εἰς τὸ ταμπούρι τῶν ἐδικῶν μας. Μιὰ φωτιά μόνον πρόφτασαν οἱ ἐδικοί μας κ' ἔρριξαν – καὶ τοὺς πελέκησε ἡ πεζούρα καὶ ἡ καβαλλάρια. Καμμιά ἐξηνταριά λαγάρισαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας – τοὺς ἔβαλαν εἰς τὴ μέση καὶ τοὺς τελείωσαν κι' αὐτούς.

Τότε γιομίσαμεν ἐμεῖς μὲ κομμάτια τὰ ντουφέκια μας καὶ προσμέναμεν νὰ ριζώμεν εἰς τὸ κρέας ὅσο νὰ λυώσουμε ἐκεῖ μέσα. Τὰ ταμπούρια τάχαμεν φκειασμένα καλά. Εἶχα πιάση τὴν πόρτα καὶ

βαστοῦσα τοὺς ἀνθρώπους. Τότε ἓνας ἀξιωματικός μου δίνει μίαν ἀσκουντιὰ καὶ κόντεψε νὰ μοῦ μπιῆ τὸ μαχαίρι μέσα εἰς τὴν κοιλιά μου. Σηκῶνομαι ἀπάνου, πιάστηκα μ' ἐκείνον· «Τήρα κάτου, μοῦ λέγει· σήμερὰ μας πήρετε ὅλους εἰς τὸ λαιμὸ σας». Ὅσα ταμπούρια ἦταν ἀπὸ τὴν ἄκρη τὴν θάλασσα ὡς τὰ δικά μας, δέκα ἔντεκα, τζακίστηκαν χωρὶς πόλεμον καὶ μᾶς ἄφησαν τὰ τρία ταμπούρια τοῦ Νοταρᾶ, τὸ δικό μου, τοῦ Βάσιου καὶ τοῦ ἄλλουνοῦ Νοταρᾶ, ὁποῦ ἦταν σὲ ἓνα ταμπούρι. Καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν τζακιστήκαμεν καὶ τὰ τρία ταμπούρια καὶ πελεκιώντας μὲ τοὺς Τούρκους – ἄκουγες σὰ νὰ ἦταν λόγκος χτύπαγαν τὰ μαχαίρια καὶ τὰ σπαθιά. Τυλιμένος μὲ τοὺς Τούρκους καὶ χάριν εἰς τὰ ποδάρια μου κι' ὅτι βρέθηκα μὲ κουράγιον, δὲν κιότεψα (ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτὸ χάθηκαν) καὶ κόβοντας ἀπὸ 'μᾶς οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸν Ἀνάλατον ὡς τὴν θάλασσα, φτάσαμε ἐκεῖ, ὁποῦ γίνεταν θρηῆνος.

Καὶ οἱ Ἕλληνες κάμαν τὸ χρέος τους, ὅμως κέρδεσαν τὴν νίκη οἱ Τούρκοι. Περίτου ἀπὸ ὀχτακόσοι Ἕλληνες πῆγαν, ὅλο τὸ ἄνθος. Καὶ οἱ Τούρκοι ζύγωσαν εἰς αὐτό. Ὅστην θάλασσα ηὔραμεν τὸν Κώστα Μπότζαρη καὶ τοὺς ἄλλους, ὁποῦ ἄφησαν τὰ ταμπούρια τους καὶ φύγαν πρωτύτερα. Εἶχαν ὅλοι μπιῆ εἰς τὴν θάλασσα καὶ φαίνονταν τὰ κεφάλια τοὺς μόνον. Τότε μας ρίχτηκαν κ' ἐκεῖ πεζούρα καὶ καβαλλάρια, καὶ μὲ τὰ μαχαίρια σκάβαμεν τὴν γῆς καὶ φκειάναμεν ταμπούρια καὶ μπαίναμεν ἀπὸ πίσου. Καὶ πολεμήσαμεν ὡς τὰ σούρπα.

Καὶ τότε ἀρχίσαμεν νὰ μπαρκαριστοῦμε. Μετράγω τοὺς ἀνθρώπους μου· ἤμουν μ' ἑκατὸν πενήντα κ' ἔμειναν τριάντα τρεῖς κ' ἐγώ. Ὡς διακόσοι πενήντα τὸ ταχτικόν, μείναν καμμία ἐξηνταργιά. Βλέποντας

αυτό, από την λύπη μου – και πολέμαγα να τους μπαρκαρίσω, με πλάκωσαν πολλοί, ότ' ήμουν και κουτζός, (άντεσα ξυπόλυτος όποϋφκειανα τὸ ταμπούρι) μου δίνουν ένα άσκούντημα και πάγω εις τὸν πάτο εις τὴν θάλασσα. Μισοπνιμένον με βγάλανε και με πήγαν εις τὴν γολέττα τ' Αρχιστράτηγου. Μπήκαν και οί άλλοι μέσα.

Μαθαίνομεν ὅτι τοῦ ἀρχηγοῦ Κίτζο Τζαβέλα μ' ἔννια χιλιάδες άσκέρι τοῦ πήραν τὰ κανόνια, ὀποῦχαμεν κάτου εις τὰ πόστα, τοὺς πήραν τὸ Μαναστήρι. Ἐκεῖ αὐτός, ἐκεῖ ὁ Νικήτας, ἐκεῖ ὁ Χατζημιχάλης, ἐκεῖ ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ἐκεῖ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί, Πετμεζαῖγοι, Σισίνηδες τοῦ Καραῖσκάκη. Τοὺς πήραν ὅλες τῆς θέσες και Μαναστήρι και Νερό και τοὺς κλείσαν εις τὴν Καστέλλα κι' ὀλόγυρα. Ὅταν ζοῦσε ὁ Καραῖσκάκης ὄλοι αὐτεῖνοι οὔτε διὰ ψυχογυιὸν δέν τὸν κάναν καμπούλι. Σκοτώνοντας ὁ Καραῖσκάκης, σκούργιασαν τὰ ντουφέκια τους, στόμωσαν τὰ σπαθιά τους. Τότε εἶδαμεν πόσα δράμια ζυάζει ὁ καθεῖς. Ἄφοῦ τοὺς πήραν τῆς θέσες ὅλες και θὰ πέθαιναν τῆς δίψας, τότε βήκαμεν ἀπὸ τὰ καράβια κ' ἐμεῖς οἱ μισοσκοτωμένοι και πολεμήσαμεν μαζί με αὐτοὺς τοὺς Τούρκους και ξαναπήραμεν τὸ Νερό και Μοναστήρι και τῆς ἄλλες θέσες. Κ' ἔπγαν νερό αὐτεῖνοι ὄλοι και τὰ καίμένα τ' ἄλογα τ' ἄθῶα.

Ποῦ ἀκούστη ἔννια χιλιάδες Ἑλληνες, πεζούρα και καβαλλαρία, να τοὺς πάρουν ὀμπρὸς πεντακόσοι Τούρκοι; Και να τοὺς κυργέψουν ὄλα τὰ πόστα και κανόνια; Και να σκάσουνε ἀπὸ τὴ δίψα; Ἀνάθεμα τὸν Κοκρᾶν ὀποῦ μας ἔβγαλε ἔξω τὸ βράδυ – να τοὺς ἀφήσωμε να πεθάνουν ἀπὸ τὴν δίψα, να τοὺς πιάσουν ὄλους οἱ Τούρκοι.

Χάθηκαν εις τὸν Ἀνάλατον οἱ γενναῖοι καὶ οἱ καλοὶ πατριῶτες, τὰ ἄξια παληκάρια ὁ Δράκος, ὁ Βέικος, ὁ Ντούσιας, ὁ Γιώργο Τζαβέλας, ὁ Νοταρᾶς, ὁ Τζελέπης κί ἄλλοι πλῆθος ἀξιωματικοί. Πιάστη ζωντανὸς κί ὁ καϊμένος ὁ Καλλέργης καὶ τράβησε τόσα μαρτύρια· καὶ τὸν ξαγόρασαν. Σκοτώθηκαν οἱ περισσότεροὶ Κρητικοὶ κί ὁ γενναῖος Κουρμούζης. Αἰώνια τοὺς ἦ μνήμη! Ἡ πατρίδα χρωστάγει χάριτες σὲ ὅλους αὐτοὺς. Καὶ νὰ εὐκέται τὸν νέον Ναύαρχον κί Ἀρχιστράτηγον, ὅπου τοὺς στείλαν παράωρα εἰς τὸν Ἄδη ὅλους ἀπὸ τῆς κυβερνεῖς τοὺς.

Σκοτώνοντας ὁ Νοταρᾶς, οἱ περισσότεροὶ τοῦ ἄνθρωποι ἤρθαν μ' ἐμένα. Ἀφοῦ λάβαμεν αὐτεῖνη τὴν ἀτυχίαν εἰς τὸν Ἀνάλατο, ὁ Ἀρχιστράτηγος ἐβῆκε ἀπὸ τὴν γολέττα ἔξω καὶ σύναξε ὅλους ἐμᾶς κ' ἐκρίθη εὐλογον νὰ μείνω ἐγὼ εἰς τὴν θέση τοῦ Φαληρέως μὲ τρεῖς χιλιάδες ἀνθρώπους νὰ βαστήξω τὴν θέση· καὶ ὑποσκέθηκα ὅτι θέλω τὴν φυλάξη. Ὁ Ἀρχιστράτηγος μ' ὅλο τ' ἀσκέρι νὰ πᾶνε νὰ βαρῆσουν τὰ στενώματα, ὅπου διαβαίνουν οἱ ζαῖρέδες τῶν Τούρκων. Ἔμειναν ὅλοι σὺμφωνοὶ νὰ κινηθοῦνε δι' αὐτό. Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ὁ γαμπρὸς τοῦ Τζαβέλα, κί ὁ Τζαβέλας ὁ ἀρχηγὸς ἀνακάτωναν τ' ἀσκέρια κ' ἔκαναν χιλιάδες ἀντενέργειες. Ψωμί δὲν ἔρχονταν εἰς τὸν Φαληρέα καὶ ζήσαμεν τόσες ἡμέρες μὲ λάχανα. Καὶ τὸ ψωμί τόκαναν οἱ τζαγουσιάδες τοὺς πραμάτεια. Ἦθελαν νὰ πᾶνε εἰς τὴν Κόρθον. Τότε βιάζον τὸν Τζούρτζη, τοῦ ζητοῦνε καράβια νὰ φύγουν. Ἐγὼ δὲν ἤθελα· ὅτ' ἦθα παραδοθῆ τὸ κάστρο. Τότε τὸ πῆρα ἐγγράφως ἀπὸ τὸν Ἀρχιστράτηγον. Ἦρθαν τὰ καράβια. Μεράσαμεν καθεὶς τὸ πόστο του, πὸν θὰ μπαρκαριστῆ καὶ σὲ ποῖον καράβι· καὶ νὰ βάλῃ καὶ τὸ κάθε σῶμα τὰ κανόνια κί ἄλλα τοῦ πολέμου μέσα εἰς τὰ καράβια, νὰ μὴν χαθοῦνε.

Τότε εἶπα νὰ πάρουν ἀπὸ νὰ κανόνι τὸ κάθε σῶμα. Πῆρα ἐγὼ τὸ δικό μου κι' ὅλα τὰ μικρὰ καὶ μπόμπες καὶ γρανέτες καὶ λέττα καὶ τάβαλα ὅλα μέσα. Αὐτεῖνοι ὅλοι εἶχαν νὰ βάλουν τρία· τ' ἄφησαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων. Ἐγὼ ἀγωνίζομαι μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου νὰ βάλωμεν ὅλα αὐτά, καὶ κιντυνέψαμεν.

Ὁ Τζαβέλας καὶ Μπότζαρης καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ φύγαν νωρὶς καὶ μπῆκαν εἰς τὰ καράβια· καὶ στάθη ὁ Νικήτας ἔξω κι' ὁ Γενναῖος κ' ἐγὼ μὲ τὴν ἀράδα καὶ βαρκαρίσαμεν τοὺς ἀνθρώπους. Μπαίναν μέσα εἰς τὴν φελούκα πολλοί, βούλιαγε μ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον πῆρε νὰ φέξη· καὶ οἱ ἄνθρωποι ἦταν ἀκόμα ἔξω. Κι' ὁ Θεὸς καὶ βρέθη ἓνα νησάκι καὶ ρίξαμεν τοὺς ἀνθρώπους ἀπάνου κι' ἀπὸ 'κεῖ τοὺς σηκώσαμεν τὴν ἡμέρα.

Ὅλοι ἔτοιμοι· τελειώσαμεν. Ἐφεξε. Τότε νοιώσαν οἱ Τούρκοι. Καὶ σωθήκαμεν ὅλοι. Ἀπὸ 'κεῖ πήγαμεν εἰς Κούλουρη κι' Ἀμπελάκι. Κ' ἐκεῖ πολεμούσαμε μὲ τῆς γριές. Ὁ Τζαβέλας, Περραιβὸς καὶ ἡ συντροφιά τους πιάσαν τὴν Κόρθο· πῆραν τὸ κάστρο καὶ ζάπωσαν ὅλη τὴν ἐπαρχίαν, προσόδους, σταφίδες· κι' ὁ Γενναῖος καὶ ἡ συντροφιά του τὸ δικό τους μανοσοῦπι ἀπὸ Ἄργος ὡς Καρύταινα καὶ κυβερνοῦσαν τοὺς κατοίκους. Καὶ οἱ ἄλλοι 'στὰ δικά τους. Καὶ πάθαν οἱ κάτοικοι ὅσα δὲν πάθαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀφοῦ φύγαμεν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ἀπολπίστηκαν οἱ πολιορκημένοι, κάμαν συνθήκες μὲ τὸν Κιτάγια καὶ τοὺς ἔβγαλε κατὰ τὸν λόγον τῆς τιμῆς του, ὅπου τοὺς ἔδωσε, μὲ τ' ἄρματά τους, μ' ὅλα τους τὰ πράματα· τοὺς μπαρκάρισε – καὶ τὸν λόγον τοῦ τὸν βάσταξε ὡς τίμιος ἄνθρωπος. Καὶ ἦρθαν κι' αὐτεῖνοι εἰς

Κούλουρη· και ξεκονόμησα τούς συντρόφους μου ἐξ ιδίων μου, αὐτοὺς ὀπούχα μέσα εἰς τὸ κάστρο κ' ἔξω. Ἦταν ἑκατὸν εἴκοσι εἰς τὸ κάστρο καὶ μείναν σαράντα τρεις· οἱ ἄλλοι πᾶνε ἀπὸ τὸ ντουφέκι καὶ κανόνι. Γύρευαν χρήματα καὶ μὲ στένεψαν· ἤθελαν νὰ πάμεν κ' ἐμεῖς εἰς τὰ νησιά νὰ κάμωμεν ὅ,τι κάναν καὶ οἱ ἄλλοι εἰς τὴν Κόρθο κ' ἄλλοῦ. Μοῦ ζητοῦσαν καράβια νὰ μπαρκαριστοῦμεν νὰ πάμεν νὰ γυμνώσομεν τὰ νησιά. Τοὺς ὑποσκέθηκα νὰ πάγω εἰς τὴν Αἴγινα ναυρῶ καράβια. Πῆγα ἠῦρα τὸν Ἀρχιστράτηγον Τζούρτζη καὶ τοὺς ἀξιωματικούς Κριτζῶτη, Ὅμορφόπουλο κ' ἄλλους πολλούς. Μᾶς πῆρε ὅλους καὶ μᾶς ἔκαμεν ἓνα τραπέζι· κ' ὀμπρὸς εἰς αὐτοὺς εἶπε ὅλα τὰ τρέχοντα τοῦ Περαιῶς κ' Ἀνάλατου καὶ εἰς τὸν Περαιῶ πόσο προσπάθησα ὑπὲρ τῶν πολιορκημένων. Τότε ὀμπρὸς σὲ ὅλους αὐτοὺς μ' ἔντυσε ἓνα χρυσὸ πεσλί καὶ μῶδωσε κ' ἓνα εὐκαριστήριον.

Ἀπὸ 'κεῖ μᾶς κάνουν ἵπιτροπή οἱ Ἀθηναῖγοι τὸν Ψύλλα, τὸν Ζαχαριτζα, τὸν Ὅμορφόπουλον κ' ἐμένα καὶ πῆγαμεν μὲ τὸν Μαμούρη εἰς τὴν Διοίκηση, ὀποῦ τὸν τραβήσαμεν νὰ πλερώσῃ τοὺς Ἀθηναίους· ὅτι ὅταν τοῦφυγαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Γκούρα ἀπὸ τὸ κάστρο, τοὺς ὑπεσκέθη νὰ τοὺς δώσῃ μιστοὺς αὐτεινῶν. Πῆγαμεν ἵστην Κυβέρνηση νὰ εἰποῦμε αὐτὸ καὶ νὰ τοὺς ξεκονομήσῃ, ὅτ' ἦταν σὲ ἄχλιαν κατάστασιν. Ἡ Κυβέρνηση εἶχε τὸν ἐφύλιον πόλεμον· καὶ οἱ μισοὶ ἦταν μὲ τὸν Γρίβα καὶ οἱ μισοὶ μὲ τὸν Φωτομάρα· κ' ὁ στρατηγὸς Γρίβας εἶχε τὸ Παλαμήδι καὶ οἱ ἄλλοι τὸν Ἴτζκαλέ. Καὶ πολεμοῦσαν μὲ μπόμπες καὶ κανόνια. Τότε τοὺς μιλῆσαμεν – ποίος μας ἄκουγε; Μίαν ἡμέρα πῆγα ὁ ἓναν καφφενέ· ἦταν κάτι ἀξιωματικοὶ τῆς Κυβερνήσεως, παίζαν τὸ μπιλλιάρδο, χρυσοκεντημένοι. Εὐτὸς ὀποῦ μᾶς εἶδανε· «Γκιντί, ἀντιπατριῶτες! Κομμάτια θέλετε νὰ σᾶς κάμουν! Ἀφήσετε ἓναν τέτοιον κάστρο

έφοδιασμένο και φύγετε. – Τους λέγω, δεν είμ' εγώ, αδελφοί, από 'κείνους τους προδότες· εγώ βήκα τόσους μήνους έξω και ήμουν εις τὸν Περαιᾶ. – Δόστε ἕνα πούντζι τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, ὁποῦ δὲν εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς προδότες». Ἔπια τὸ πούντζι καὶ σηκώθηκα καὶ πάγω εις τὴν δουλειά μου νὰ μὴν εὔρω κάνα διάβολο.

Ἐγὼ σὰν εἶδα αὐτοὺς τοὺς ἐφύλιους πολέμους, τοὺς μούτζωσα ὅλους κ' ἔφυγα καὶ πῆγα εις τὴν Αἴγινα ὀπίσου. Εἰς τὴν Αἴγινα ὁποῦ πῆγα ἔγραψα ἕνα γράμμα τῶν ἀνθρώπωνέ μου εις Κούλουρη καὶ τοὺς ἔλεγα τῆς Διοίκησης τὰ πράματα· καὶ καράβια δὲν ἤῤῥα, οὔτε πασκίζω διὰ τέτοια. Ὅμως νὰ ἡσυχάσουνε τιμίως καὶ γλήγορα ἔρχεται ὁ Κυβερνήτης· κι' ὁποῖος φερθῆ τιμίως θέλει δικαιωθῆ. Σηκώθηκα καὶ πῆγα εις τὰ Θερμιά, ὅτ' ήμουν ἀστενής, κι' ἀπὸ ἐκεῖ εις Τῆνο. Εἶχα τὴν φαμελιά μου ἐκεῖ· ἔκατσα καμπόσο.

Ἦρθε ὁ κολονέλ Ἄιντεκ, ἀξιωματικὸς Μπαυαρός, καὶ μοῦ λέγει· «Σοῦ δίνω πολεμοφόδια καὶ ζαῖρέδες διὰ δυὸ χιλιάδες ἀνθρώπους – νὰ μοῦ δίνης μόνον τὴν ὑπογραφή σου· νὰ μιλήσουμεν καὶ μὲ τὸν Κοκρᾶν νὰ σοῦ δώση πλοῖα νὰ πιάσης ἕνα μέρος τῆς Ἀττικῆς, νὰ εἶναι στρατέματα ἀπάνου εις τὴν Ἀττικὴ, νάχουν κατοχὴ οἱ Ἕλληνες. Τοῦ εἶπα· «Νὰ πάγω ν' ἀνταμώσω καὶ τοὺς Ἀθηναίους καὶ σοῦ μιλῶ». Μπήκαμεν μαζὶ εις τὸ καράβι καὶ ἤρθαμεν εις Πόρο. Ἐγὼ πῆγα εις Αἴγινα κ' ἐκεῖ συναχτήκαμεν εις τὸν Δεσπότη ὅλοι οἱ Ἀθηναῖγοι. Τοὺς εἶπα αὐτό· τοὺς ἤῤῥα τοὺς ἀγαθοὺς πατριῶτες πρόθυμους καὶ μοῦ εἶπαν νὰ πάγω εις τὸν Πόρο νὰ μιλήσω μὲ τὸν Ἄγιντεκ καὶ Κοκρᾶν νὰ πᾶμεν. Πρόθυμοι ἦταν ὅλοι οἱ καλοὶ κι' ἀγαθοὶ πατριῶτες. Πῆγα τοὺς

άντάμωσα. Μοῦ εἶπαν εἶναι ἔτοιμοι ὁ Ἴντεκ διὰ τὸν ζαῖρὲ καὶ πολεμοφόδια – ἔστειλε κι' ὁ Κοκρᾶν διὰ τὰ πλοῖα. Ὅμως ἤθελε νὰ τοῦ δώσω ἀτομικῶς ἐγγύησιν ὅτι δὲν θὰ κάμω πειρατεῖες. Τοῦ ὑποσκέθηκα αὐτό. Μοῦ εἶπε σὲ λίγες ἡμέρες εἶναι ἔτοιμα νὰ μοῦ τὰ δώση. Πῆγα νὰ ἐτοιμάσω τοὺς ἀνθρώπους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ὅτι τὴν πατρίδα τὴν ἤθελαν ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸν καὶ κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ὄχι ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸν καὶ κατὰ τὴν Ροῦμελη. Καὶ κατηγοροῦσαν τὸν Καραϊσκάκη, ὅπου δούλευε νὰ ξαναλευτερώσῃ τὴν Ροῦμελη. Καθὼς κι' ὁ Κυβερνήτης μας προσπάθαγε δι' αὐτὸ καὶ τότε ἔγινε Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

2. Ἐνέργειες τοῦ Μαυροκορδάτου μόνον ἤξεραν, ὅπου ἔβαλε τὸν Κουντουριώτη νὰ φκείαση τὸν Σκούρτη ἀρχιστράτηγον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοὺς στεριανοὺς καὶ τοὺς ὀδηγοῦνε ὄρτζια καὶ πόντζα. Κι' ὁ Μεταξᾶς μὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς πιάτζας καὶ συντροφιά τους, ὅπου κατόρθωσαν τὶς τρεῖς μεγάλες ἀρχηγίες εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἤφεραν ξένα φῶτα κι' ἀντρεία, κυβέρνησι, ναυαρχίαν, ἀρχιστρατηγίαν, θέλαν νὰ χαλάσουν τὴν ὄρεξιν τοῦ Καραϊσκάκη κι' ἄλλων ἀρχηγῶν, ὅπου πολεμοῦσαν τὸ χειμῶνα διὰ νὰ ματαλευτερώσουν τὴν πατρίδα τους, ὅπου ξανατοῦρκεψε ἀπὸ τοὺς συχνοὺς ἐφύλιους πολέμους καὶ φατρίες αὐτήνων τῶν ἀγαθῶν πατριῶτων. Ὁδήγησαν καὶ τὸν ἀθῶον καὶ γενναῖον Μπούρπλαχη νὰ πάγῃ εἰς τὸν Καραϊσκάκη αὐτὸς – χορτάτος κι' ὁ Καραϊσκάκης νησιτικός, καὶ νὰ σκοτωθοῦν.

3. Ἦρθαν ἄνθρωποι ἀπὸ 'κείνους καὶ μᾶς τὰ εἶπαν ὅλα τὰ αἷτια τοῦ χαλασμοῦ τους.

Βιβλίον Β΄. 1828-1832.

Βιβλίον Β΄, Κεφάλαιον πρῶτον

Ἄφιξις τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια. - Διάλυσις τοῦ Βουλευτικοῦ. - Σύστασις Πανελληνίου. - Διορισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως Πελοποννήσου. - Ὁ μῦθος περὶ τοῦ δικτύου. - Δυσμένεια τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὸν Μακρυγιάννην. - Δυσάρεστος συνέντευξις τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Αὐγουστίνον. - Τὰ περὶ τῆς Ῥούμελης σχέδια τοῦ Κυβερνήτου. - Κομματικαὶ διαιρέσεις. - Τὰ μεταξὺ Αὐγουστίνου Καποδίστρια καὶ Δημητρίου Ὑψηλάντου δυσάρεστα. - Αἱ εἰς τὴν Ῥούμελην ἐκστρατείας. - Ἐκλογαὶ πληρεξουσίων. - Περιοδεῖα τοῦ Κυβερνήτου ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον. - Ὁ Μακρυγιάννης πληρεξούσιος Ἄρτης. - Σύγκλησις τῆς ἐν Ἄργει Δ΄ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. - Συζήτησις ἐν αὐτῇ περὶ καταργήσεως τῶν πληρεξουσίων ἀρμάτων. - Ἀγόρευσις τοῦ Μακρυγιάννη. - Ὅργη τοῦ Κυβερνήτου κατ' αὐτοῦ. - Διορισμὸς Γερουσίας. - Ἡ ἐν Πέτρα μάχη. - Περιοδεῖα τοῦ Μακρυγιάννη ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον. - Ὁ Μακρυγιάννης ἐν Γαστούνῃ. - Τὰ αὐτόθι συμβάντα.

- Δυσαρέσκειαι ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. - Αἱ κατὰ τῆς ληστείας ἐνέργειαι τοῦ Μακρυγιάννη. - Κρύφια ἀντιδράσεις. - Παραίτησις τοῦ Μακρυγιάννη, μὴ γενομένη δεκτὴ. - Ἀπόλουσις αὐτοῦ.

Σὲ δυὸ τρεῖς ἡμέρες ἦρθε ὁ Κυβερνήτης. Πῆγε εἰς τ' Ἀνάπλι, περίλαβε τὰ κάστρα, ἦρθε εἰς τὴν Αἴγινα, ὀρκίστη μὲ μεγάλη παράταξιν νὰ φυλάξῃ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος καὶ μ' αὐτοὺς νὰ μᾶς κυβερνήσῃ. Τότε ἔβαλε πρῶτα, ὀργάνισε τὰ στρατέματα εἰς χιλιαρχίας. Ὀργάνισε καὶ τὸ πολιτικόν. Φωνάζει τοὺς βουλευτὰς καὶ τοὺς λέγει νὰ διαλυθοῦν διὰ τὸ παρὸν καὶ ὕστερα προσκαλεῖ τὴν Συνέλευσιν τὴν Ἐθνικὴν καὶ γίνεται τὸ Βουλευτικὸν σῶμα. Οἱ βουλευταὶ δὲν μποροῦσαν νὰ κάμουν ἄλλοιῶς, διαλύθησαν κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυβερνήτη. Τότε ἔφκειασε τὸ Πανελλήνιον, ὀρκίστη κι' αὐτὸς νὰ κυβερνήσῃ ἑπτὰ χρόνια. Δὲν θυμήθη ὁ Κυβερνήτης· ὅταν ὀρκίστη διὰ ἑπτὰ χρόνια, ὀρκίστη στὸ σύνταγμα – κι' αὐτὸς εὐτὺς τὸ χάλασε.

Ἔκαμε τὸν Ὑψηλάντη στρατάρχη εἰς τῆς χιλιαρχίας. Ἡ κάθε χιλιαρχία ἦταν ἀπὸ χίλιους ἑκατὸν εἴκοσι ἀνθρώπους. Χιλιαρχοὶ Τζαβέλας, Χατζηπέτρος, Στράτος, Κριτζώτης, Καρατάσιος, Βάσιος, Δυοβουνιώτης, Τόλιας, Χατζηχρήστος, Ὁμορφόπουλος, Χορμόβας κι' ἀχώρια ἢ φρουρὰ τοῦ Ὑψηλάντη. Στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα πῆγε ὁ Γαρδικιώτης μὲ τὴν χιλιαρχίαν του, ὅσο νὰ ὀργανιστοῦν καὶ οἱ ἄλλοι καὶ νὰ εἶναι μὲ τὸν Γκενεράλη Τζούρτζη. Ὁ Ὑψηλάντης μὲ δεκατέσσερες χιλιάδες περὶ τοῦ κάθεται εἰς τὰ Μέγαρα. Οἱ Τοῦρκοι καταπλάκωσαν τὴν Ρούμελη – καὶ τ' ἀσκέρια αὐτά, τὸ ἄνθος τῶν Ἑλλήνων (κι' ἄλλα τόσα ἔβγαζε ἀπὸ τὴν Δυτικὴ Ἑλλάδα) ὅλοι στράβωναν μυῖγες. Καὶ οἱ

Τοῦρκοι παντοῦ κάνουν ὅ,τι θέλανε. Καί εἰς Ἐγριπον καί εἰς Ἀθήνα δέν εἶχαν ψωμί οἱ Τοῦρκοι. Καί χωρίς νά ρίχναμεν ντουφέκι τοὺς παίρναμεν, κι' ὄχι ν' ἀγοράσωμεν πίσου τοὺς τόπους. Ρώτησαν τὸν Κυβερνήτη· «Διατί χάλασες τοὺς νόμους καί τὸ Βουλευτικόν;» Εἶπε· «Δέν τὸ 'θελε ἡ Εὐρώπη». Κι' ἂν ἦταν ἕλικρινής ἄνθρωπος, νὰ ἔλεγε τῶν Εὐρωπαίων ὅτι· «Ἐγὼ δέν πάγω εἰς τὴν πατρίδα μου νὰ γένω ἐπίγιρκος, νὰ χαλάσω ἐκεῖνο ὅπου ἀπόχτησαν μὲ ποταμοὺς αἵματα».

Τότε ἔκαμε καί τὸ κράτος εἰς τμήματα. Ὁργάνισε κι' ἐμένα μὲ τοὺς Ἀθηναίους καί Μισολογίτες. Μὲ διόρισε Γενικὸν Ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως τῆς Πελοπόννησος καί Σπάρτης. Καί μέρασα τὴν ἐκτελεστικὴ δύναμη κι' ἐγὼ φέρνω γύρα τοὺς νομούς. Καί ὁ σταθμὸς μου εἶναι ἐδῶ, εἰς Ἄργος. Πῆρε τὴν ἐπιρροή τῶν ἀνθρώπων ὁ Κυβερνήτης. Ἦταν μπεζερισμένοι ὅλοι ἀπὸ τὴν ἀκαταστασίαν. Δυὸ χρόνια κοντά μας κυβέρνησε ἀγγελικά. Καί μᾶς γύμναζε καί τὴν οἰκονομίαν. Ὅτι κι' ὁ Κυβερνήτης μας μίαν κόττα ἔτρωγε τέσσερες ἡμέρες.

Ἕνας βασιλέας μία φορὰ εἶχε πεθάνη καί δέν ἄφησε διάδοχον εἰς τὸ βασιλεῖόν του· καί οἱ ἄνθρωποι γύρευαν ἄνθρωπον μ' ἀρετὴ νὰ τοὺς κυβερνήσῃ. Ἐκεῖ ἦταν ἕνας δεσπότης πολλὰ ἐνάρετος. Εἶχε ἕνα δίχτυ κι' ὅταν θὰ ἔτρωγε ψωμί, τὸ πᾶγαινε ὁ διάκος καί τὸ ἔστρωνε· κι' ἔτρωγε ἀπάνου στοῦ δίχτυ. Οἱ ἄνθρωποι ὅπου δέν εἶχαν βασιλέα εἶδαν αὐτὸν τὸν ἅγιον δεσπότη μὲ τόση ἀρετὴ καί τὸν θέλουν διὰ βασιλέα τους. Πῆγε ὅλος ὁ κόσμος καί τὸν πῆραν καί τὸν θρόνιασαν. Ἀφοῦ τὸν κάμαν βασιλέα, τότε τὸ βράδυ ὁ δυστυχὴς διάκος παίρνει τὸ δίχτυ νὰ τὸ

στρώση νὰ φάγη ὁ βασιλέας. Τότε τὸ ἔχει μίαν κατακεφαλιὰ τοῦ διάκου καὶ τοῦ λέγει· «Βρὲ ἀχρεῖε, τὸ ψάρι ὁποῦ γυρεῖαμεν τόσα χρόνια, κι' ἀφανιστήκαμεν τρώγοντας εἰς τὸ δίχτυ, τὸ πιάσαμεν· καὶ τώρα σ' αὐτὸ μου φέρνεις νὰ φάγω; Φέρε τραπέζια καὶ συγύρια λαμπρὰ κι' ὁ Θεὸς νὰ μὴ μας τὸ χρωστάγη νὰ ξαναἰδοῦμεν τὸ δίχτυ». Κι' ὁ Κυβερνήτης μας σπούδαζε τοὺς Ἕλληνας τὴν οἰκονομίαν ὅσο νὰ τοὺς μπερδέψη μὲ τὸ δίχτυ. Ὅμως οἱ λύκοι ὁποῦ τρώγαν τὰ πρόβατα δὲν ψόφησαν – γέννησε κι' ἄλλους πολλοὺς ὁ Κυβερνήτης μας κι' ὁ Ἀγουστίνος κι' ὁ Βιάρος. Φωνάζουν ὅλοι οἱ Ἕλληνας – ὁ Βιάρος κι' ὁ Ἀγουστίνος λένε τῶν ἀγωνιστῶν· «Σύρτε διακονέψετε». Καὶ οἱ σπιγοῦνοι πλερώνονται βαριά νὰ μαθαίνουν τί κάνουν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ σπίτια τους. Κι' ἀπὸ αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι μακρὰ ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Οἱ Ἕλληνας, Κυβερνήτη, διψοῦσαν δι' ἀρετὴ καὶ διὰ πατριωτισμόν, νὰ τοὺς σώσης ἀπὸ τὰ δεινὰ τους καθὼς ἔσωσε ὁ Βάσιχτον τὴν πατρίδα τοῦ Ἀμερικῆ καὶ τοῦ κάνουν τρόπαια καὶ θὰ τοῦ κάνουν ὅσο στέκει ὁ κόσμος, ὅτι τοῦ ἀνήκουν – λευτέρωσε τὴν πατρίδα του. Ἐσὺ ὁ Ἕλληνας, ὁ φωτισμένος, ὁ ζυγωμένος εἰς τοὺς δυνατούς, ἂν ἤθελες νὰ τοὺς μιλήσης ὡς τίμιος Ἕλληνας, ὡς Κυβερνήτης αὐτεινῶν τῶν δυστυχισμένων, ὁποῦ κάθε στιμὴ ἔγραφες νὰ σ' ἐκλέξουν Κυβερνήτη, κι' ὁ Κολοκοτρώνης κι' ὁ Μεταξᾶς κι' ἡ συντροφιά σὲ ἔκλεξαν, ποῦ εἶναι ἡ δικαιοσύνη σου; Ἄν εἶχες ἀρετὴ, ἐκεῖ ὁποῦ σου εἶπαν οἱ δυνατοὶ δὲν κάνει σὺνταμα εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν θὰ τοὺς ἔλεγες ἐσὺ· «Μήνα τὸ ἴφκειασα ἐγὼ νὰ τοὺς τὸ χαλάσω; Τὸ ἔχουν φκειασμένο μ' αἷμα καὶ μὲ δυστυχίες. Τώρα ποῦ θὰ λάβω τὰ χρέη τοῦ Κυβερνήτη ἐγὼ θὰ ὀρκιστῶ σ' αὐτὸ τὸ σὺνταμα – πῶς μπορῶ νὰ γένω ἐπίορκος;» Καὶ τοῦ Σουλτάνου νὰ τὸ ἔλεγες μὲ τρόπον θὰ συνκατάνευε, ὅχι οἱ εὐεργέται μας χριστιανοί. Κι' ἂν δὲν θέλαν, τότε νὰ μὴν ἔρθης. Τότε λεγέσουνε κι' ὄντως Χρυσόστομος κι' ἡ πατρίδα σου θὰ

σ' εὐγνωμονοῦσε καὶ θὰ σ' ἔλεγε εὐεργέτη της. Κι' εἶχες τὸν τόπον τῶν εὐεργέτων· κι' ἐρχόσουν καὶ σὲ θεωροῦσε ὡς τοιούτον· κι' ἄς μὴν ἦσουν κυβερνήτης - τότε ἦσουνε καλύτερος. Ὅτι θὰ τὴν γλύτωνες ἀπὸ τοὺς λύκους. Τώρα, ἦταν λύκοι, ἔφκειασες κι' ἀρκούδια. Ὅλα τὰ εἶχαμεν, σπιγούνους δὲν εἶχαμεν· τώρα ἔγιναν οἱ περισσότεροι Ἕλληνες. Καὶ δὲν ἔγιναν μόνοι τους, τοὺς κάνεις ἢ Ἐξοχότη σου, ὁ Βιάρος, ὁ Ἀγουστίνοσ δίνοντάς τους βαθμούς, θέσες, χρήματα, βαργειῆς πλερωμῆς ἀνθρώπων ὁποῦ δὲν ἔχουν δικαιώματα. Τῶν ἀγωνιστῶν πολλῶν τοὺς λέτε· «Σύρτε διακονέψετε». Τότε ὅλοι θὰ γένουν σπιγοῦνοι. Κι' αὐτὸ τὸ σκολεῖον θὰ φάγη τὴν λευτερία μας· κι' αὐτεῖνη τὴν λευτερίαν, Κυβερνήτη μου, δὲν τὴν ηῦραμεν εἰς τὸ σοκάκι καὶ δὲν θὰ μποῦμεν εὐκόλα πίσου εἰς τοῦ ἀύγοῦ τὸ τζόφλιο· ὅτι δὲν εἴμαστε πουλάκι νὰ χωρέσουμεν πίσου, ἐγίναμε πουλι καὶ δὲν χωροῦμεν.

Τὴν συνείδησίν μου, ἀδελφοὶ ἀναγνώστες, τὴν ἔχω ἐλεύτερη. Πολλῆς φορῆς τοῦ μίλησα καὶ δι' αὐτὰ ἔπεσα εἰς τὴν ὀργὴν του. Ὅταν μ' ἔβαλε εἰς τὴν ἵπηρεσίαν ὁ Κυβερνήτης, μοῦ εἶπε ὅτι θέλει δικαιοσύνη. Τοῦ εἶπα· «Ὅταν ἰδῆς ἀναφορὰ ἀναντίον μου, τότε παίδεψε μὲ μὲ τὴν ζωὴν μου ἐμένα κι' ἐκείνους ὁποῦ ἔχω εἰς τὴν ὀδηγίαν μου». Σὲ καμπόσον καιρὸ πιάστη φίλος μὲ τὸν Κολοκοτρώνη - μεσίτης ἦταν κι' ἐνεργητὴς ὁ Μεταξᾶς - καὶ τότε ὅλοι αὐτεῖνοι ἔγιναν ἓνα καὶ οἱ Σουλιῶτες. Αὐοῦ πῆρε ὅλους αὐτούς, ἄρχισαν νὰ κατατρέχουν τοὺς Ρουμελιῶτες καὶ νὰ βάνουν ἀξιωματικούς ἀνθρώπους χωρὶς δικαιώματα, ὅσους ἠθελαν ὁ Τζαβέλας καὶ οἱ ἄλλοι. Ὅταν ἦταν ὁ πόλεμος, πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς δὲν ἦταν εἰς τὸν ἀγῶνα - εὐτὺς ἀξιωματικούς. Πληρεξούσιος τῶν ἀρμάτων ἦταν ὁ Ἀγουστίνοσ, τοῦ πολέμου ὁ Βιάρος - κι' ὅλα τελείωναν.

Ἦρθε μία γυναίκα ἐνοῦ ἀγωνιστοῦ ἐδῶ σ' Ἄργος, ὅπου ἔταν ὁ Πληρεξούσιος. Ἦταν ἐνοῦ σκοτωμένου, τοῦ Χαλμούκη, γενναίου κι' ἄξιου ἀγωνιστῆ καὶ τίμιου· ἐσκοτώθη καὶ ἄφησε δυστυχισμένη τὴν γυναίκα του καὶ παιδί του. Καὶ μοῦ τὴν στείλαν ἀπόξω ὁ Πανουργιάς κι' ἄλλοι. Τὴν πῆρα καὶ τὴν πῆγα τοῦ Πληρεξούσιου. Ἦταν μὲ τὸν ἀρχηγὸν Κολοκοτρώνη ὅπου κάθεται. Τοῦ μίλησα διὰ τὴν γυναίκα. Μ' ἀποκρίνεται ὁ Ἀγουστίνος καὶ μοῦ λέγει· «Ὅλοι οἱ Ρουμελιῶτες εἶστε διὰ παλούκι. – Ἔχεις δίκιο, τοῦ εἶπα, ὅτι ὅταν ἦρθες ἤσουνε ἀπλὸς πολίτης καὶ τώρα ἔχεις νιφόρμα γκενεράλη καὶ δέκα ἄτια εἰς τὸν ταβλά σου. Καὶ χωρὶς νὰ φκειάσης παλούκια διὰ τοὺς Ρουμελιῶτες, ὅλοι παλουκώθηκαν μόνοι τους – καὶ τοὺς ἄλλους ὅπου μείναν ὀλοένα τοὺς παλουκῶνετε. Δὲν εἶναι λόγια, εἶναι ἔργα· καὶ μὴν κοπιάζεις ἄλλο καὶ γνωρίσαμεν τὴν διάθεσιν σας ὅπου ἔχετε σ' ἐμᾶς». Τότε μοῦ λέγει ὁ Κολοκοτρώνης· «Ὅλοι πολεμήσαμεν κι' ἐσεῖς εἶστε εἰς τὴν δούλεψη καὶ παίρνετε μιστὸν κι' ἐμεῖς καθόμαστε ἔτσι. – Ἐσὺ εἶσαι ζημιωμένος, τοῦ λέγω, καὶ οἱ συντρόφοι σου, ὅπου γενήκατε Κιαμιλμπέδες; Κι' ἐμεῖς ὅπου παίρνομεν εἴκοσι πέντε γρόσια μιστὸν ἐγίναμεν νοικοκυραῖγοι!1 Κι' αὐτὰ τ' ἀφίνομεν εἰς τὸν τόπο σας, ὅπου ἀγοράζομεν ψωμί καὶ τρῶμε. Ἀφοῦ σας φκειάσαμεν τὸ Ρωμαϊκόν, βλαφτήκατε ὅπου μας κάμετε καὶ εἰλωτες· κι' ὡς ἄχρηστοι θὰ μᾶς παλουκώσετε – διατὶ χύσαμε τὸ αἷμα μας δι' αὐτεῖνη τὴν πατρίδα καὶ τίποτας δὲν κερδέσαμεν. Τί λευτερίαν ἔνεργάτε νὰ μᾶς κάμετε τὴν βλέπομεν. Τὴν γῆς ὅπου λευτερώσαμεν μὲ τοὺς ἀγῶνες μας κι' αἵματά μας τὴν δίνετε καὶ τὴν ἀγοράζουν οἱ συντρόφοι σας, ἐκεῖνοι ὅπου μᾶς κᾶναν σίγρι ὅταν σκοτωνόμαστε. Αὐτεῖνοι τὰ χαίρονται· αὐτεῖνοι ἀγοράζουν ἓνα γρόσι τὸ στρέμμα τὴν γῆς, ἄγρια καὶ ἡμερη, τὴν ἀγοράζουν κι' ὄσ' εἶναι κολάκοι σας καὶ

σπιγοῦνοι σας. Ἐμᾶς γυρεῦετε νὰ μᾶς παλουκώσετε. Οἱ παλουκωμένοι – ἄλλο παλούκι δὲν μπαίνει. Κι' ὅταν μὲ ματαϊδῆς, βάλε μου μίαν βούλλα εἰς τὸ μέτωπον!». Σᾶς λέγω ὡς τίμιος ἄνθρωπος δὲν ματαμίλησα αὐτεινοῦ τοῦ προκομμένου ἀνθρώπου, τοῦ Ἀγουστίνου, μ' ὄλον ὀποῦ 'βαλε πολλοὺς φίλους μου καὶ μοῦ εἶπαν νὰ πάγω· ποτὲς ὡς σήμερον δὲν τὸν ἀντάμωσα.

Ὁ Κυβερνήτης μας ἄρχισε νὰ ζηγέται τὰ αἰσθήματά του εἰς ἀνθρώπους ὀποῦ 'χαν τὴν ἀρετὴ του καὶ νὰ βγαίνουν οἱ πατρικοὶ του σκοποὶ ἔξω. Τὸν Χαράλαμπο Παπαπολίτη πατριώτη μου, ἀφοῦ ἦτανε τουρκοκοτζάμπασης καὶ φίλος τοῦ Μαυροκορδάτου, τὸν σύστησε αὐτὸς τοῦ Κυβερνήτη. Ὡς τοιοῦτος συστημένος ὁ Παπαπολίτης, τοῦ εἶπε ὁ Κυβερνήτης μας ὅτι ἡ Ρούμελη δὲν μπορεῖ νὰ λευτερωθῆ – καὶ τί τὴν θέλομεν; Ὅσοι Ἕλληνες μείναν ζωντανοὶ χωροῦνε εἰς τὴν Πελοπόννησο. Ὅμως νὰ 'νεργήσῃ ὁ Παπαπολίτης νὰ μποῦνε οἱ Λιδορικιώτες μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησο. Καὶ εἶπε κι' ἄλλουνῶν τοιούτων. Αὐτὸ ἔδινε χέρι καὶ τοῦ Κυβερνήτη μας. Ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κόρθος καὶ μέσα ἔμενε ἡ Ἐξοχότη τοῦ ἕνας πρίτζηπας κι' ὁ Κολοκοτρώνης ἀρχιστράτηγος καὶ τ' ἀδέλφια τοῦ Κυβερνήτη μας καὶ οἱ φίλοι του Κολοκοτρώνη δικαιοκράτες· καὶ τότε ἡ πατρὶς λάβαινε τὴν τύχη τῆς εἰς αὐτὸ – οἱ Ἕλληνες ραγιαδες αὐτεινῶν κι' αὐτεῖνοι ἀφεντάδες. Δι' αὐτοὺς κάψαμε τὰ σπιτία μας, δι' αὐτοὺς χάσαμε τοὺς ἀνθρώπους μας, δι' αὐτοὺς σκοτωθήκαμεν. Καὶ τηράξτε μεγάλη γνώση ὀποῦ 'χουν ὅσοι πᾶνε εἰς τὴν Εὐρώπη – καὶ ἦρθαν νὰ μᾶς κυβερνήσουνε· νὰ γένουν οἱ Ρουμελιῶτες εἴλωτες αὐτεινῶν! Δὲν θέλω νὰ κάμω καμμίαν παρατήρησιν ἐγὼ καὶ κάμετε τὴν ἐσεῖς οἱ ἀναγνώστες, ἂν θὰ 'μενε κανένας ζωντανὸς

ἀπὸ αὐτοὺς διὰ νὰ μὴν τελεσφορήσῃ αὐτό. Ἦταν τυχερὸν καὶ μαθεύτηκε ὕστερα, ὅπου τὸ εἶδε καὶ ὁ Μαυροκορδάτος.

Ὅταν ὁ Κυβερνήτης μας ἔδειχνε πατριωτικὰ αἰσθήματα, τὸν πίστεψαν ὡς ἀληθινὸν καὶ τὸν συντρόφεψαν οἱ τίμιοι ἄνθρωποι καὶ συνφώνως κυβερνήθη ὁ τόπος ἀγγελικὰ. Ὑστερα τραβήχτηκαν ὅλοι κι' ἔπεσε διχόνοια. Ὅταν ἦταν ἄλικρινεῖς ἄνθρωποι μὲ τὸν Κυβερνήτη μας, ἦταν καλὴ κυβέρνησις. Ὅταν προσκολλησθῆ μετὰ τὴν λοιμικὴ τῶν καλοθελητῶν τῆς πατρίδας, ὅπου μὲν ἔλεγε πρῶτα νὰ προσέχω ἀπ' οὐλοὺς αὐτοὺς, ὅτ' εἶχε ὑποψίαν νὰ μὴν δὲν γυρίσουν μετὰ τὴν Ἐξοχότη του, τότε αὐγερῶθη κι' ἔγινε ἓνα μ' αὐτοὺς. Τοῦ λέγω· «Κυβερνήτη, αὐτεῖνοι κάνουν ἐκεῖνο, ἐκεῖνο, καθὼς μου εἶπες νὰ προσέχω. – Αὐτεῖνοι εἶναι οἱ καλύτεροι ἄνθρωποι καὶ δὲν θέλω ν' ἀκούγω κατηγορία δι' αὐτοὺς. – Τοῦ λέγω, δὲν τοὺς κατηγορῶ, ἀλλὰ μου εἶπες μόνος σου νὰ προσέχω καὶ σοῦ τὰ εἶπα. Ὅταν ἡ Ἐξοχότη σου λὲς ὅτ' εἶναι καλοὶ, ἐγὼ δὲν ματαλέγω τίποτας. – Ἔλα τὸ γιόμα νὰ φᾶμε ψωμί καὶ σοῦ λέγω». Πῆγα. Τελειώνοντας τὸ φαγί, μοῦ λέγει· «Τοὺς μίλησα καὶ εἶναι σὲ ὀρθὸν δρόμον· καὶ νὰ εἶσαι φιλιωμένος κι' ὁμορφα εἰς τὴν ἡμερσίαν σου. – Τοῦ λέγω, μὴ σὲ μέλει. Κι' ὅταν δῆς τίποτα, παίδεψε μέ».

Κι' ἐσεῖς οἱ ἀναγνώστες τηρᾶτε, ὅσον καιρὸν ἦταν μετὰ τὴν δικαιοσύνη, πὼς ἦταν ἡ πατρίδα· ὅταν πῆρε αὐτοὺς, ποὺ κατήνησε αὐτὸς καὶ ἡ πατρίδα. Τηρᾶτε τῆς ἡμερίδας· θὰ ἰδῆτε αὐτοὺς ἀφεντάδες καὶ ὅλους τοὺς τίμιους κατατρεμένους ἀπ' οὐλοὺς αὐτοὺς. Τότε χάθη καὶ τ' ὄνομα Ἀγιάννης καὶ τὸν ἔλεγον ἀπατεῶνα. Ὅτι ἡ δυστυχισμένη

πατρίδα είναι άτυχής από κυβέρνησιν αρχή ως τώρα. Ο Θεός ἄς τὴν κυβερνήσῃ καὶ σωθῆ κατὰ τοὺς ἀγῶνες της.

Ὁ Ὑψηλάντης εἶδε τὸν δόλον τοῦ Κυβερνήτη – δὲν μπόρεσε νὰ τὸν βάλλῃ εἰς τὸν ὄρκον του. Τότε ἄρχισε νὰ τὸν κατατρέχῃ κι' ἔβαλε τὸν μαρσιάλῃ Ἀγουστίνο καὶ τὸ 'κάνε χιλιάδες ἀντενέργειες νὰ τὸν βγάλῃ ἀπὸ αὐτεῖνη τὴν θέσιν, νὰ τὸν ἀφήσῃ μόνον του. Τότε, διὰ νὰ 'πιτύχουν αὐτό, ἔκαναν τοὺς ἀνθρώπους, ὅπου ἦταν εἰς τῆς χλιαρχίης ἀσήμαντοι μὲ μικρὸν βαθμόν, τοὺς ἔδινε ἀνώτερον ὁ Ἀγουστίνος καὶ τράβαγε πολλοὺς τοιοῦτους ἀπὸ τῆς χλιαρχίης τοῦ Ὑψηλάντη· κι' ἔφκειασε ἀξιωματικοὺς πλῆθος τοιοῦτους κι' ἀδίκησε ἐκείνους ὅπου 'χαν δικαιώματα. Καὶ τοιοῦτως ἔκαμε κι' ὁ Ἀγουστίνος σῶμα τραβώντας κι' ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη κι' ἀπὸ τὸν Τζούρτζη. Οἱ Ἕλληνες φτωχοὶ καὶ πηγαινάν εἰς τὸν ἀδελφόν του Κυβερνήτη. Οἱ Ρουμελιῶτες ἔβλεπαν τὸν χαμὸ τῆς Ρούμελης κι' ὄλο γιόμωζε νέους Τούρκους. Ὁ Κυβερνήτης δὲν ἤθελε νὰ βγοῦνε ἀσκέρια ἔξω. Οἱ φίλοι του οἱ Ρουμελιῶτες, ὁ Παπαπολίτης κι' ἄλλοι, ἔγραψαν τοῦ Κυβερνήτη ὅτι «εἰς τὴν Πάτρα καὶ Καστέλλια κουβαλοῦνε πλῆθος ζαῖρὲ οἱ Τοῦρκοι καὶ πάρε μέτρα». Τότε ὁ Κυβερνήτης στέλνει τὸν Τζαβέλα μὲ τὴν χλιαρχίαν του εἰς τὸ Λιδορίκι. Στὴν χλιαρχία ἦταν ὄλο Ρουμελιῶτες, οἱ περισσότεροὶ Λιδορικιῶτες καὶ Κραβαρίτες κι' ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέρη. Συνομίλησαν ὄλοι, βλέποντας τὴν πατρίδα τους καὶ τὰ σπίτια τοὺς γιομάτα Τούρκους· τοῦ λένε τοῦ Τζαβέλα· «Θὰ βαρήσουμεν τοὺς Τούρκους». Τότε στανικῶς ὁ Τζαβέλας, ὅτι θὰ νὰ 'μενε μόνος του καὶ μποροῦσε νὰ κιντυνέψῃ (ὅτι συνάχτηκαν ὄλοι οἱ κάτοικοι Λιδορικιοῦ καὶ Κράβαρι), βάρωσε εἰς τὸ Λιδορίκι, ἡ χλιαρχία καὶ οἱ κάτοικοι, καὶ τοὺς χάλασαν καὶ τοὺς διώξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ κεῖ. Ἦταν καὶ εἰς τὸ Κράβαρι Τοῦρκοι. Πιάσαν τὰ στενὰ

οί ντόπιοι καὶ οἱ ἄλλοι, τοὺς σκότωσαν καὶ πιάσαν καὶ τὸν Πρεβίστα καὶ ἄλλους πολλοὺς Τούρκους ζωντανούς. Τότε ὁ καλὸς κι' ἀγαθὸς πατριώτης ὁ Ὑψηλάντης ἔστειλε καὶ τὸν Στράτο μὲ τὴν χιλιαρχία του κι' ἀνταμώθηκαν ὅλοι μὲ τὸν Τζαβέλα καὶ κατοίκους καὶ πολέμησαν παντοῦ τοὺς Τούρκους· καὶ εἰς Καρπενήσι τοὺς χάλασαν κι' ἀπὸ κεῖ. Καὶ συγχρόνως ἐβῆκε κι' ὁ Ὑψηλάντης καὶ τοὺς πολέμησε παντοῦ τοὺς Τούρκους μ' ὅλες τῆς χιλιαρχίες. Κι' ἀφάνισαν τοὺς Τούρκους καὶ λευτέρωσαν τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα.

Εἰς τὴν Φήβα εἶχαν οἱ Τούρκοι ὄρδι. Ρίξαν καὶ οἱ ἐδικοὶ μας καὶ πολέμησαν τοὺς Τούρκους καμπόσον καιρόν· ὅτι πῆγαιναν κι' ἀπὸ τὴν Ἑγριπον πλῆθος Τούρκοι. Καὶ πολεμοῦσαν νύχτα καὶ ἡμέρα ἀντρείως, οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες, καὶ σκοτώνονταν κι' ἀπὸ τὸ 'να τὸ μέρος κι' ἀπὸ τ' ἄλλο.

Ὁ Γκενεράλη Τζούρτζης ἦταν εἰς τὴν ὄργη τοῦ Κυβερνήτη μας κι' ὅσοι ἦταν μαζί του. Πολεμοῦσαν γενναίως εἰς τὸ Μακρυνόρο κι' ἄλλοῦ. Δὲν μποροῦσαν νὰ περάσουνε ζαιρέδες οἱ Τούρκοι καὶ παραδόθηκε ἡ Βόνιτζα, ὁ Κραβασαράς, τὸ Μισολόγγι καὶ τ' ἄλλα τὰ μέρη ὅποῦ βαστοῦσαν οἱ Τούρκοι. Ὁ Ἐπαχτος μόνον δὲν παραδόθη κι' ἔστειλε ὁ Κυβερνήτης τὸν Ἀγουστίνο μ' ὅσους εἶχε τζοανταραίγους δικούς του κι' ἄλλους ὅποῦ γύρισαν μὲ τὸ μέρος τοῦ ἀγορασμένου. Καὶ πῆγε καὶ ἡ φεργάδα ἢ «Ἑλλάς» κι' ἄλλα καράβια. Ἦταν κι' ἓνα Ρούσσικον. Ἐπῆγαν εἰς τὸν Ἐπαχτο καὶ στέκονταν ἐκεῖ. Πῆγε κι' ὁ Παπαρρηγόπουλος νὰ προσκυνήσῃ τὸ κάστρο, δὲν στάθῃ τρόπος.

Αφοῦ εἶδαν ὁ κόσμος ὅτι ὁ Κυβερνήτης κυβερνοῦσε τοῦ κεφαλιοῦ του, τότε ἄρχισαν νὰ τοῦ γυρεῦουν Ἐθνικὴ Συνέλευση. Ὁδήγησε παντοῦ τοὺς διοικητᾶς καὶ συντρόφους του, ἔδωσε καὶ τὰ μέσα τὰ χρηματικὰ νὰ κάμουν τῆς ἐκλογῆς τῶν πληρεξουσίων μὲ τὸ πνεῦμα του καὶ νὰ ἐκλένε αὐτὸν πληρεξούσιον καὶ ὅ,τι νὰ τοὺς λέγη ἐκεῖνο νὰ κάνουν. Αφοῦ τελείωσε αὐτὸ παντοῦ, πῆρε τὸν Κολοκοτρώνη καὶ Νικήτα κι' ἐμένα ὡς Γενικὸν Ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς δύναμης καὶ πῆγαμε γύρα τὴν Πελοπόννησο ὡς τὴν Πάτρα. Ἐβγαίνουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὸν προῦπαντοῦσαν μίαν ὥραν δυὸ μακρὰ καὶ τὸ ἴστωναν δάφνες. Δὲν τὸν εἶχε νοιώσει ἀκόμα ὁ μικρὸς λαός. Τοὺς σὺναζε ὅλους κι' ἔκανε μὲ τὰ λόγια τοὺς φτωχοὺς πλούσιους. Τὸν καθέναν τὸν ἀνάπευε εἰς τὴν αἴτησίν του καὶ κατάφερε τὸν κόσμον, ὅταν ἔγιναν οἱ ἐκλογῆς, νὰ τὸν κάμουν οἱ περισσότερες ἐπαρχίαι αὐτοπληρεξούσιον καὶ ὅ,τι λέγη αὐτὸς ἐκεῖνο νὰ κάνουν οἱ πληρεξούσιοί τους.

Στὴν Πάτρα ἦταν κι' ὅλοι οἱ Ἀρτηνοὶ συνασμένοι καὶ ἦρθαν εἰς τὸ κονάκι μου νὰ μὲ κάνουν πληρεξούσιόν τους. Δὲν ἤθελα. Τὸ μαθαίνει ὁ Κυβερνήτης, μὲ βιάζει νὰ δεχτῶ. Τοῦ λέγω· «Δὲν ἔχω ἰκανότη καὶ δὲν ἀπατῶ τοὺς ἀνθρώπους». Μ' ἔβγιασε πολὺ· τὸ ἄφησα, χωρὶς νὰ τὸ δεχτῶ. Εἰς τ' Ἄργος ἐδῶ μὸ ἴστειλαν τὸ πληρεξούσιον καὶ τὸ δέχτηκα. Πῆγαμεν εἰς τὸν κόρπον τοῦ Ἐπάχτου εἰς τὸ καράβι τὸ Ρούσικον -ἦταν καὶ τὰ δικά μας - κι' ἐκεῖ σταθήκαμεν καὶ παραδόθη ὁ Ἐπαχτος· καὶ σηκωθήκαμεν καὶ γυρίσαμεν ἀπὸ Βοστίτζα καὶ Μέγα Σπήλαιον κι' ὅλα τὰ μέρη ὅπου δὲν διαβήκαμεν. Καὶ κατηγήσαμεν τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἦρθαμεν εἰς τ' Ἀνάπλι. Σὰν ἔμαθε ὅπου μου ἴρθε τὸ πληρεξούσιον τῶν Ἀρτηνῶν, μὲ φώναξε, μὲ διάταξε, μὸ ἴδωσε καὶ πεντακόσια γρόσια διὰ χαρτζιλίκι. Τὰ πῆρα διὰ νὰ τοῦ δείξω ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι φτωχοί, διὰ νὰ

φᾶνε κομμάτι ψωμί, ὁποῦ μείναν δυστυχεῖς· ἀλλὰ τὴν πατρίδα τοὺς τὴν φυλᾶνε ὡς πατρίδα.

Ἄρχισε ἡ Συνέλευση ἔξω εἰς τ' ἀφιθέατρο εἰς τ' Ἄργος – τὸ ἴφκειασε ὁ Κυβερνήτης ἀξιόλογα. Κι' ἔβαλε καπιστράνες κι' ἔδεσε τὰ γομάρια ὁποῦ ὀδήγησε τοὺς ἀνθρώπους καὶ σὺναξε. Τότε διάταξε τὸν Νικήτα φρουρὰ τῆς Συνέλευσης. Πολλοὶ πληρεξούσιοι θέλαν ἐμένα. Ἐγὼ τοὺς εἶπα· «Τὸ ἴδιον εἶναι, ἢ ἐγὼ εἶμαι ἢ ὁ Νικήτας». Μοῦ εἶπε ὁ Κυβερνήτης νὰ ἴχω ἀνθρώπους νὰ προσέχω κι' ἐγώ. Ἡσύχασα τοὺς βουλευτᾶς, ὁποῦ μὲ ζητοῦσαν, νὰ μὴ γένη σκίσμα. Ἄρχισε ἡ Συνέλευση. Εἶχαν μαζωχτὴ οἱ συντρόφοι τοῦ Κυβερνήτη μας, ὁποῦ τὸν εἶχαν αὐτὸν διορίση πληρεξούσιον στὸ κάθε μέρος οἱ διοικηταὶ του – καὶ οἱ πληρεξούσιοι ὅλοι ν' ἀκοῦνε τὸν Κυβερνήτη μας, ὅτι τοὺς λέγει ἐκεῖνο νὰ κάνουν. Ὅτι τὸ περισσότερον μέρος δὲν τὸν γνωρίζει ἀκόμα· δὲν ἐβῆκε ἡ προσωπίδα νὰ γνωριστοῦν τὰ πατριωτικὰ τοῦ φρονήματα. Καὶ κατὰ ὁποῦ τοὺς ὀδήγησε ἦταν οἱ περισσότεροι μὲ τὸ πνεῦμα του καὶ κόλακες· κι' ἔκανε ὅτι ἤθελε – καλὸ δικό του, ζημιὰ τῆς πατρίδας.

Μίαν ἡμέρα εἶχε ὀδηγήση ἓνα τζιράκι τοῦ τὸν Μαῦρον – ἦταν πληρεξούσιος ἀπὸ τὰ νησιὰ κι' ἦρθε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ὁποῦ σπούδαζε, μὲ γυαλιὰ εἰς τὰ μάτια, βουλευτῆς. Βγαίνει εἰς τὸ βῆμα, λέγει· «Ἐχομεν μεγάλες χάριτες εἰς τὸ στρατιωτικὸν τῆς θαλάσσης καὶ ξερᾶς, ὅτι σκοτώθηκαν, θυσιάστηκαν διὰ τὴν πατρίδα. Καὶ ἡ πατρίδα δι' αὐτὰ ὅλα τοὺς ἔδωσε τὸ δικαίωμα κι' ἔχει καὶ τὸ στρατιωτικὸν πληρεξούσιους. Καὶ ὡς τώρα ἦταν εἰς τῆς ἄλλης Συνέλευσης· τώρα νὰ πάψη». Κι' ἀφοῦ μίλησε πολὺ, λέγει τοῦ προέδρου νὰ τὸ κανονίσῃ. Ὅτι καμπόσοι πληρεξούσιοι,

θαλασσινοί και τῆς ξεραῖς στρατιωτικοί, και δὲν τοὺς ἔδιναν χέρι, ὅτι δὲν παίζαν τὸν ἄσο τους, νὰ ἦταν μὲ τὸ πνεῦμα τους. Εἰς αὐτὸ ὅλοι ὁποῦ ἦταν ἐκεῖ, τόσοι ὀπλαρχηγοὶ σημαντικοὶ Πελοπόννησος, Σπάρτης, Ρούμελης και νησιῶν, δὲν κρένει κανένας. Τότε σηκώνομαι ἐγὼ, τοὺς λέγω· «Κύριε Πρόεδρε! Ἡ μάθησι δὲν μὲ βοηθάγει οὔτε και εἰς τὸ βῆμα νὰ μιλήσω, οὔτε και ἀπὸ τὸν τόπο μου. Ὅμως ἡ ἀδικία μου δίνει τὸ θάρρος νὰ μιλήσω ἀπλά, ὅπως μπορῶ. Ὁ κύριος Μαῦρος ἔχει δίκιον ὁποῦ ἔκαμεν τόσα ἔγκωμια τοῦ στρατιωτικοῦ θαλάσσης και ξεραῖς. Κι ὄντως ἀγωνίστη πατριωτικῶς, ἡ πατρίς τὸ βράβεψε διὰ ὅλα αὐτὰ και τὸ ἔδωσε τὸ δικαίωμα νὰ ἔχη πληρεξούσιους. Τώρα τοῦ ὑστερεῖ αὐτὸ τὸ δικαίωμα. Ἐχει δίκιον ὁ κύριος Μαῦρος νὰ λέγη αὐτό, ὅτι ὅταν πολεμοῦσαμεν ἐμεῖς και σκοτωνόμαστε, ὁ κύριος Μαῦρος πῆγε εἰς τὴν Εὐρώπη μὲ δυὸ μάτια και γύρισε μὲ τέσσερα – σπούδαξε κι ἔβαλε και γυαλένια μάτια. Εἶδε και εἰς τὴν Εὐρώπη ὁποῦ ἔναι στρατέματα, και θαλασσινὰ και στεργιανὰ, και δὲν ἔχουν πληρεξούσιους. Δὲν ρωτοῦσε ὁ κύριος Μαῦρος διατι δὲν ἔχουν; Νὰ τοῦ τὸ εἰπῶ ἐγὼ: Ὅτι αὐτεῖνοι πλερώνονται βαρυοὺς μιστοὺς, θαλασσινοὶ και στεργιανοί, και τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου, ὅπλα και καράβια και ζωοτροφίες, εἶναι ἐθνικά. Ἀφοῦ εἶναι ὅλα ξένα αὐτὰ και πλερώνονται κι οἱ ἴδιοι, τί πληρεξούσιους θέλουν; Αὐτεῖνοι εἶναι κοπέλια, μιστωτοὶ τοῦ ἔθνους τους. Οἱ Ἕλληνες, κύριε Μαῦρο και Τάτζη Μαγγίνα (ὅτι μίλησε κι αὐτὸς συχρόνως μὲ τὸν Μαῦρον μίαν γνώμη), οἱ Ἕλληνες, κύριοι, ἔβαλαν τὴν ζωὴ τοὺς πρῶτα, τὸ ντουφέκι τους, τὸ ψωμί τους, τὸ καράβι τους και κατάστασιν τους μέσα εἰς τὸ καράβι, και μ' αὐτὰ ἀνάστησαν τὴν πατρίδα και θέλει ὁ ἀγωνιστὴς τὸν πληρεξούσιόν του νὰ τοῦ μιλήσῃ τὰ δίκια του, νὰ λάβῃ τὰ δικαιώματά του, ὅτ' εἶναι ἀγωνιστὴς και λευτερωτὴς τῆς πατρίδος, δὲν εἶναι κοπέλι. Ὅταν λάβῃ ὁ καθεὶς τὸ δίκιον του, τότε ἐκεῖνοι ὁποῦ θὰ

μποῦνε εἰς ἴπηρεσίαν τῆς πατρίδος, ἀφοῦ θὰ εἶναι κοπέλια, δὲν θὰ ἔχουν πληρεξούσιους· ὅμως ἐμεῖς πρέπει νὰ ἔχωμεν πληρεξούσιους ὅσο νὰ θεωρήσουμε τὰ δίκια μας. Ὅτι ὅλοι οἱ πολιτικοὶ πλερώνονται χοντροὺς μιστοὺς καὶ τῶν στρατιωτικῶν τοὺς δίνουν ἀπὸ μίαν ὁμολογίαν εἴκοσι πέντε γρόσια τὸν μῆνα. Καὶ νὰ μὴν γένη αὐτό, Κύριε Πρόεδρε – καὶ τότε δὲν θὰ ἰδῆ ἀπὸ μᾶς ἐδῶ μέσα ἕνας τὸν ἄλλον. Τοῦ κυρίου Μαύρου καὶ Μαγγίνα κι' ἄλλουνῶν τοὺς δίνει χέρι, δὲν μᾶς δίνει ἐμᾶς». Τότε αὐτεῖνοι ἐπιστήριζαν τὴν ἰδέα τους. Σηκώθηκαν ὅλοι οἱ στρατιωτικοί, θαλασσινοὶ καὶ στεργιανοί, κι' ἐπιστήριζαν τὴν δική μου. Κι' ἔμεινε ἡ δική μου πρόταση. Μαθαίνοντας αὐτὸ ὁ Κυβερνήτης μὲ πῆρε εἰς τὴν ὀργή του – ὅτι ἔχασε καὶ τὰ πεντακόσια γρόσια ὅπου μὸ ἴδωσε· δὲν μὲ δέχονταν νὰ παρουσιασῶ ὀμπρὸς του. Μ' ὑπομονὴ παρουσιάστηκα. Τοῦ λέγω· «Ἐέρεις, Κυβερνήτη μου, τί κάμαν αὐτεῖνοι οἱ πληρεξούσιοι; Κάμαν τέτοια πρότασιν. Κι' ὁ λαός, ὅλοι οἱ ἀγωνισταί, ἤθελαν νὰ τοὺς λιθοβολήσουν καὶ ὕστερα νὰ ριχτοῦν καὶ εἰς τὴν Ἐξοχότη σου. Τὸ πῆρα χαμπέρι αὐτὸ καὶ μίλησα στὴν Συνέλεψη καὶ εἶπα τοῦ λαοῦ ὅτι μου εἶπες ἡ Ἐξοχότη σου νὰ μιλήσω. Κι' ὅποιος σου μιλήσῃ, νὰ εἰπῆς ὅτι δὲν τὸ θέλες καὶ μοῦ εἶπες νὰ μιλήσω ἐγώ. Εἶναι κι' ἄλλο ἓνα ὅπου μάθαν οἱ ἄνθρωποι· θέλει ἡ Συνέλεψη νὰ κάμη εὐγενεῖς. Καὶ σ' αὐτὸ ἀναντιώθηκαν οἱ ἄνθρωποι καὶ θὰ κάμουν κίνημα νὰ μᾶς βαρέσουν. Καὶ τοὺς μίλησα καὶ δι' αὐτὸ νὰ ἡσυχάσουνε, ὅτι ἡ Ἐξοχότη σου δὲν τοὺς ἀφίνεις νὰ κάμουν παρόμοια. Καὶ νὰ μὴν γένη τίποτας καὶ χαθοῦμεν». Πῆρε ἡ Ἐξοχότη τοῦ εὐκαρίστησιν ὅπου ἀγρυπνῶ καὶ μίλησε καὶ τῶν ἐδικῶν του νὰ μὴν ξανακάμουν τέτοια πρότασιν. Ὅτ' ἤθελαν νὰ κάμουν σύστημα νὰ εἶναι αὐτεῖνοι ἀπόλυτοι ἀφεντάδες μας κι' ἐμεῖς εἰλωτές τους, νὰ ἡμαστε μὲ τρύπες σκούφιες. Μίλησα καὶ καμποσούνων καὶ φοβέριζαν, νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι αὐτεινῶν κινήματα.

Ὁ Κυβερνήτης ἔκαμεν μὲ τοὺς πληρεξούσιους ὅσα τοῦ ἦταν ἀναγκαῖα, τοὺς ἀγόρασε – καὶ ἦταν καὶ δικοὶ του. Τότε ἔκαμε καὶ μίαν γερουσίαν ὅλο ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀγορασμένους, καὶ κυβερνώμασθε μὲ τέτοια δικαιοσύνη. Ἄρχισαν ὁ κόσμος νὰ ξυπνοῦν καὶ νὰ καταλαβαίνουν ὅτι δὲν εἶναι ὁ Ἀγιάννης, εἶναι ὁ Καποδίστριας. Τότε βγαίνουν τ' ἀγαθὰ του αἰστήματα ἔξω αὐτεινοῦ καὶ τῆς συντροφιάς του. Ὁρκίζονται νὰ εἶναι ὑπὲρ τῆς Ρουσσίας. Καὶ ὅσοι μπαίνουν εἰς αὐτὸ εἶναι οἱ πιστοί· οἱ ἄλλοι κακοὶ πατριῶτες καὶ κατατρέχονται. Καὶ γιομίζει ἡ συντροφιά τους ἀπὸ τοιοῦτους συντρόφους. Οἱ μεγάλοι ἄντρες, ὅταν βρίσκονται, εἶναι πολυτίμητο τζιβαῖρκόν· τότε σώνουν ἔθνη. Ὅμως νὰ εἶναι κατὰ τ' ὄνομα καὶ τὰ ἔργα. Ὁ Κυβερνήτης δὲν θέλει ν' ἀκούγη ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας σωτήρα καὶ δεῦτερον Θεὸν τους· θέλει νὰ εἶναι δούλος μιᾶς δύναμης, νὰ τῆς κάμη δούλεψη – νὰ χύση ἕνα φλυτζάνι γλυκὸ νερὸ νὰ γλυκάνη τὴν θάλασσα. Καὶ τὸ ἕνα τὸ μέρος ποταπότη ἔχει καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀλαιμαγίαν. Ὁ Θεὸς οὔτε τοῦ ἐνοῦ κέφι θὰ κάμη, οὔτε τοῦ ἀλλουνοῦ τὸν δόλον. Ὅτ' εἶπε αὐτός, ὁ δίκιος βασιλέας, ἐκεῖνο θὰ γένη.

Ὁ Ὑψηλάντης μὲ τῆς χιλιαρχίες εἰς Φήβα εἶχαν τόσους μῆνες πόλεμον· καὶ πολέμησαν γενναίως καὶ τὰ δυὸ μέρη. Ἦρθε κι' ἕνας πασιᾶς μ' ἕξι χιλιάδες ταχτικόν· καὶ πολέμησαν κι' αὐτεῖνοι. Καὶ θέλησε νὰ φύγη διὰ Ζιτούνι· καὶ οἱ Ἑλληνας πιάσαν τὴν Πέτρα καὶ τὸν πολέμησαν ἀντρείως τόσες ἡμέρες καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ περάσουνε. Τότε κάμανε συνθήκες μὲ τοὺς Ἑλληνας καὶ πέρασαν μὲ ρεέμια. Κι' ἔκαμεν τιμὴ τῆς πατρίδος ἢ τιμιότη ὁποῦ στάθη εἰς τὴν συνθήκη. Κι' αὐτὸ τὸ χρωστοῦμεν εἰς τὸν ἀγαθὸν Ὑψηλάντη.

“Όσα ὁ Κυβερνήτης ἔταζε τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς κατάφερε κι’ ἔκαμαν τὴν Συνέλευση καθὼς τὴν ἤθελε, ἔγιναν ἀνάποδα. Καὶ οἱ ἀναντίοι φωτίσανε τὸν λαὸν καὶ εἶδε καὶ μόνος του. Ἡ Κυβέρνηση ἄρχιζε νὰ μαυρίζη πολὺ κι’ ἔχασε ὅλως διόλου. Τότε μίαν ἡμέρα μὲ φωνάζει εἰς τ’ Ἀνάπλι ὁ Κυβερνήτης καὶ μοῦ λέγει νὰ πάγω γύρα εἰς τοὺς νομοὺς νὰ τηράξω τοὺς ἀνθρώπους πὼς φέρνονται εἰς τὴν ἵπηρεσία καὶ νὰ μάθω καὶ τί τρέχει. Σηκώθηκα πῆγα εἰς τὴν Τροπολιτζά. Ἔφκειασα μιὰ εἰδοποίησιν εἰς τοὺς δημογέροντες καὶ διοικητὴ νὰ μοῦ εἰποῦνε πὼς περνοῦν μὲ τὴν ἐκτελεστικὴ δύναμη. Μὸ ἔλεγον ἐνγράφως παντοῦ ἦταν εὐκαριστημένοι. Ἐκεῖ ὁποῦ ἔκανα αὐτὲς τῆς ξέταξες ρώταγα πολλοὺς τί εἶναι τὰ παράπονά τους καὶ βαστοῦσα ἓνα ριπόρτο τοῦ κάθε μέρους, τί ἀδικία τοὺς γένεταν. Τὴν περισσότερὴ ἀγανάχτησιν εἶχαν ἀπὸ τὸν Βιάρο, Ἀγουστίνο καὶ Γεννατά.

Ἀνάμεσα Πάτρα καὶ Γαστοῦνι εἶναι ἓνα χωριὸν τὸ Μέγα Σπήλαιγο. Ἐκαμα κονάκι ἐκεῖ. Μοῦ παραπονιῶνται οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὴν τυραγνίαν ὁποῦ δοκιμάζουν ἀπὸ τοὺς καλογέρους· ὅτι παίρνουν τὸ ἀρπάζουν αὐτεῖνοι. Εἶχα κονάκι σ’ ἐνοῦ παπιᾶ τὸ σπιτί. Τότε τοὺς λέγω· «Σὰν τραβᾶτε τόση τυραγνίαν, δὲν τὸ ἀφίνετε τὸ χωργιὸν σας νὰ φύγετε νὰ πᾶτε σ’ ἄλλο χωργιὸν ἐθνικόν, ὁποῦ ἔναι τόσα;» Μοῦ λέγει ἡ παππαδιά· «Ὅταν ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι, ἐμεῖς ἤμαστε μέσα εἰς τὸ βάλτο, στὸ νερὸ τόσες ψυχές, νὰ γλυτώσουμεν· καὶ ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ μᾶς πιάσανε· καὶ ἦταν τὸ σῶμα μας καταματωμένο ἀπὸ τῆς ἀβδέλλες – μᾶς φάγαν· καὶ τὰ παιδιὰ πεταμένα μέσα – γιομάτο τὸ νερό, σὰν μπακακάκια πλέγαν· κι’ ἄλλα ζωντανὰ κι’ ἄλλα τελείωναν. Καὶ μ’ ἔπιασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ μὲ κοιμήθησαν τριάντα ὀχτῶ· καὶ μ’ ἀφάνισαν

κι' ἐμένα καὶ τῆς ἄλλης. Διατὶ τὰ τραβήσαμεν αὐτά; Δι' αὐτεῖνη τὴν πατρίδα. Καὶ τώρα δικαιοσύνη δὲν βρίσκομεν ἀπὸ κανέναν· ὅλο δόλο καὶ ἀπάτη». Κι' ἔκλαιγε μὲ πικρὰ δάκρυα. Τὴν παρηγόρησα. Μὲ πῆρε τὸ παράπονο κι' ἔκλαψα κι' ἐγώ. Πῆγαν τὰ παιδιά νὰ βάλουν εἰς τὸ μετόχι τ' ἄλογό μου, τὸ παίρνουν οἱ καλογέροι, τ' ἀπολοῦνε ἔξω καὶ κλείνονται μέσα. Εἶναι σὰν κάστρο. Τοὺς λένε τὰ παιδιά· «Εἶναι τοῦ Μακρυγιάννη τ' ἄλογον». Κρίναν τόσα ἀναντίον μου. Τότε λέγω τῶν παιδιῶν· «Ἀπάνου τους νὰ τοὺς πιάσωμεν!» Πιάστηκαν μ' ἄρματα. Κολλήσαμεν, τοὺς πιάσαμεν. Τοὺς ἔρριξα ἓνα ξύλο παστρικὸ καὶ τοὺς διάταξα διατὶ νὰ φέρνωνται τοιούτως καὶ τυραγνικῶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους· πῶς θὰ πᾶμε ὀμπρὸς μ' αὐτό; Ἔφυγα ἀπὸ κεῖ.

Πῆγα εἰς τὸν Κυβερνήτη, τὸ ἔδωσα τὸ ριπόρτο. Ὅταν εἶδε τὰ παράπονα διὰ τὸν Βιάρο καὶ Ἀγουστίνο καὶ Γεννατᾶ, μοῦ εἶπε ἀγαναχτισμένος ἀναντίον μου· «Τί ἔχετε μ' αὐτούς; – Τοῦ εἶπα, ἐγὼ κατὰ χρέος σου τὸ εἶπα καὶ ἡ Ἐξοχότη σου ὅ,τι σὲ φωτίσει ὁ Θεὸς κᾶμε». Τοῦ ἀνάφερα καὶ τὴν ἄχλιαν κατάστασι τοῦ τόπου καὶ νὰ στείλῃ ἄλλον νὰ ἰδῇ ἂν ἀληθινῶς τοῦ εἶπα ἢ ὄχι. Τότε ἔστειλε ἓνα γραμματικὸν τοῦ Νικήτα, Ἀθανασιάδη τὸν λένε, νὰ ἰδῇ αὐτὰ ὅπου τοῦ εἶπα ἀλήθεια εἶναι ἢ ψέμα. Αὐτὸς γύρισε καὶ εἶπε· «Μεγάλῃ εὐκαρίστησιν ἔχουν οἱ κάτοικοι κι' ὅ,τι σοῦ εἶπε ὁ Μακρυγιάννης εἶναι ὅλα ψέματα».

Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔρχονταν πολλοὶ περηγηταὶ ξένοι νὰ ἰδοῦνε πὺ ἔγινε πόλεμος, καὶ γκιζεροῦσαν ὅλες τῆς θέσες. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ συντρόφοι του ὀδηγημένοι ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι διὰ νὰ μείνουν τὰ σύνορα περγιορισμένα, ἤθελαν νὰ συκοφαντοῦνε

παντοῦ τοὺς Ἕλληνες ὅτ' εἶναι θερία κι' ἀνάξιοι τῆς λευτεριάς τους. Τότε διὰ νὰ πετύχη αὐτὸ ὁ Κυβερνήτης, εἶπε τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ συντροφιάς νὰ βγάλουν παντοῦ ληστᾶς κι' ὅπου βρίσκουν περιηγητᾶς γύμνωμα, ὅ,τι μπορέσουνε. Ἐγὼ ὡς Ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς δύναμης διὰ τὴν τιμὴ τῆς πατρίδας μου καὶ δική μου τοὺς ἔδινα ἀνθρώπους τῶν ξένων καὶ τοὺς προφύλαγαν· κι' ἔγραφα σὲ ὅλους τοὺς νομοὺς δι' αὐτό. Μοῦ τὸ ἔκαμεν ἔγκλημα ὁ Κυβερνήτης κι' ὁ ὑπουργὸς Βιάρου κι' ὁ Πληρεξούσιος τῶν ἀρμάτων Ἀγουστίνος, διατὶ δίνω ὄργανα τῆς ἰηρεσίας στοὺς ξένους ἀνθρώπους. «Τοὺς δίνω διὰ τὴν τιμὴ τῆς Κυβερνήσεως». Μαλλώσαμε δι' αὐτό. Τοὺς εἶπα· «Βάλετε ἄλλον εἰς τὸ ποδᾶρι μου»· δὲν θέλησαν. Τότε ἔμαθα πὼς βγαίνουν τοὺς ληστᾶς διὰ νὰ πᾶν τοὺς ξένους ἀνθρώπους, κι' ἀναντίον αὐτεινῶν ἔπιασα ἐγὼ τῆς θέσεσ καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ κάμουν τίποτας.

Μίαν ἡμέρα ἦταν ὡς περιηγητῆς ὁ Γκόρδον κι' ἄλλοι ξένοι, κι' ὁ ἀρχηγὸς Κολοκοτρώνης κι' οἱ ἄλλοι στείλαν μπροστά, ἐκεῖ ὅπου θὰ περάσουνε ἀπὸ τ' Ἄστρος, νὰ τοὺς βαρέσουνε. Φίλους εἶχα πολλοὺς, ὅτι τόσοσ καιρὸν ὅπου ἔχαμεν εἰς τὴν ἰηρεσίαν δὲν ἀκολούθησε τίποτας. Μοῦ λένε αὐτό, στέλνω εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τοῦ Ἄστρουσ νὰ στείλη ἀνθρώπους, ἢ νὰ πάγη μόνος του στὸ Ἄστρος ὅπου ἔναι ἓνα μοναστήρι – εἶναι κλέφτες, ἢ νὰ τοὺς πιάσουνε ἢ νὰ τοὺς σκοτώσουνε. Ὁ Κυβερνήτης εἶχε τὸν σκοτωμὸν περιορισμένον· ἐγὼ τοὺς ἔγραφα νὰ τοὺς σκοτώσουνε καὶ νὰ βαστοῦν τὴν διαταγὴ μου δι' ἀσφάλειά τους. Ὁ ἀξιωματικὸς ἔδειξε τὴ διαταγὴ μου τοῦ διοικητῆ· κι' αὐτὸς ὁ διοικητῆς – ἦταν ὀρκισμένος τῆς συντροφιάς – λέγει τοῦ ἀξιωματικοῦ νὰ μὴν τοὺς βαρέση, ἀλλὰ νὰ πάγη μὲ τρόπον νὰ τοὺς εἰπῆ νὰ φύγουν. Πῆγε τοὺς ἡῦρε ὅπου ἔταν μεθυσμένοι, τοὺς ξύπνησε καὶ τοὺς εἶπε κι' ἔφυγαν καὶ πῆγαν εἰς τ'

Ἀνάπλι εἰς τὸν ἀρχηγόν. Τότε στέλνω τοῦ ἀξιωματικοῦ νὰ ῥθῆ ἐδῶ, εἰς τ' Ἄργος. Ἦρθε· τοῦ λέγω· «Διατὶ δὲν ἐκτέλεσες ὅσα σου ἔγραψα; Μοῦ εἶπε τί τοῦ εἶπε ὁ διοικητής· «Ἐγὼ, λέγει, χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ διοικητῆ δὲν μποροῦσα νὰ πάγω, ὅτ' εἶμαι εἰς τὴν ὁδηγίαν του». (Εἶχε δίκιο εἰς αὐτό). «Τὸν ρώτησα, μοῦ εἶπε νὰ πάγω νὰ τοὺς διώξω». Τοῦ λέγω· «Δό' μοῦ τὸ ἐνγράφως». Μοῦ τὸ ἔδωσε, αὐτὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπογραμμένοι. Τότε τὸ παίρνω, πάγω εἰς τὸν Κυβερνήτη, τοῦ λέγω· «Οἱ διοικηταὶ σου εἶναι γιατάκι τῶν κλεφτῶν κι' οἱ ἀρχηγοί· κι' αὐτεῖνοι ὅπου κάνουν τὸν κλέφτη εἶναι ἐδῶ, εἰς τ' Ἀνάπλι κι' Ἄργος, καὶ θὰ τοὺς πιάσω (τότε δίνω τὸ γράμμα). Τοιούτως δὲν ἔπερω αὐτεῖνη τὴν Κυβέρνησιν· θέλω τὴν ἀπαραίτησιν μου. – Δὲν κάνει νὰ παραιτηθῆς, μοῦ λέγει· ἐγὼ σ' ἀγαπῶ». Κι' ἄλλα τοιούτα. Νὰ παραιτηθῶ δὲν τὸ ἔδινε χέρι, ὅτι θὰ κατηγοριῶνταν. Μοῦ βάσταξε τὸ γράμμα νὰ ῥευνήσῃ.

Σὲ ὀλίγες ἡμέρες μὲ ῥχεται μία διαταγὴ ὅτι ἄλλαξε τὸν Βιάρων ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον κι' ἔβαλε τὸν Ρόδιον – κι' αὐτὸς σύντροφός τους. Μοῦ λέγει εἰς τὴν διαταγὴ ὅτι «ἔγινε νέα μεταρρυθμιστικὴ τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως τῆς Πελοπόννησος κι' ἀρχηγὸς μπῆκε ὁ Νικήτας καὶ νὰ ῥθῆς μέσα». Πῆγα ἐκεῖ. Μοῦ εἶπαν νὰ πάγω στὰ νησιά τ' Αἰγιοπελάγου ἀρχηγός. Σ' αὐτὰ τὰ νησιά ἦταν ἀγωνισταὶ ὅπου τρώγαν ψωμί, Νυδραῖοι, Ψαργιανοί, Σπετζῶτες κι' ἄλλοι – νὰ βγάλω αὐτοὺς νὰ ἔμπωμεν ἐμεῖς· καὶ τότε ἀπὸ αὐτὸ ν' ἀνοίξη ἐνφύλιος πόλεμος. Τοῦ εἶπα μ' ἀναφορὰ μου ὅτ' εἶμαι ἀσθενής καὶ δὲν μοῦ σώνουν καὶ τὰ ἔξοδα. Ἐμένα μὲ ἔδινε τρακόσια γρόσια πλερωμὴ, τοῦ Νικήτα χίλια. Μοῦ εἶπε· «Σοῦ δίνω τὸν μιστὸν ὅπου θὰ πάρῃ κι' ὁ Νικήτας. – Δὲν μοῦ τὸ συχωρεῖ ἢ ὑγεία μου». Τοῦ ζήτησα νὰ στείλῃ παντοῦ νὰ ἰδῆ τὸ σῶμα ἂν εἶναι σὺνφωνο μὲ τὴν πλερωμὴ του καὶ νὰ μοῦ δώσῃ τοιοῦτο ἀποδειχτικὸν καὶ

τότε τραβάγω. Καὶ σύσταινα καὶ τὸ σῶμα ὡς τίμιος ἄνθρωπος. Δὲν ἤθελε
νὰ στείλη νὰ ἰδῆ ἂν εἶναι σωστοὶ οἱ ἄνθρωποι. Τοῦ ζήτησα ἐπιμόνως κί
ἔστειλε καὶ τὸ ἐπιθεώρησαν κί ἔλαβα τ' ἀποδειχτικόν του.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. *Ὅτι εἶναι ἓνα τάλλαρον καὶ πέντε γρόσια ὁ μιστός μου.*

Βιβλίον Β΄, Κεφάλαιον δεύτερον

Ο Μακρυγιάννης λαμβάνει τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου. - Διορίζεται μέλος τοῦ Στρατιωτικοῦ δικαστηρίου. - Πολιτικὴ κατάσταση δυσάρεστος. - Συνέντευξις τοῦ Μακρυγιάννη μετὰ τοῦ Κυβερνήτου. - Μυστικαὶ ἐνέργειαι πρὸς ἔξωσιν τῶν ἀντικυβερνητικῶν ἐξ Ἄργους καὶ Ναυπλίου. - Ἀντίδρασις τοῦ Μακρυγιάννη. - Ὁργὴ τοῦ Κυβερνήτου κατ' αὐτοῦ. - Δευτέρα συνέντευξις αὐτῶν. - Διαταγὴ συλλήψεως τοῦ Μακρυγιάννη. - Ὁ Μακρυγιάννης παραδίδων ἐκουσίως τὰ ὅπλα πρὸς τὸν Κυβερνήτην. - Ἐξιλέωσις τούτου. - Ματαίωσις τῆς συλλήψεως. - Τὰ κατὰ τὴν μυστικὴν ἑταιρίαν τοῦ «Ἡρακλέους». - Πρόκλησις ὄρκων ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Κυβερνήτην. - Ὁ Μακρυγιάννης συντάσσει ἴδιον πρακτικὸν ὄρκου. - Ἀφαίρεσις τοῦ στρατιωτικοῦ βαθμοῦ ἀπὸ τοῦ Μακρυγιάννη καὶ ἀπόδοσις αὐτοῦ. - Τὰ κατὰ τὸν Θανάσην Βάγιαν. - Ὁ περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ ἵππου εἰς τὸν ἄνθρωπον μῦθος. - Ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. - Μυστικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς κατάληψιν

τοῦ Παλαμηδίου. - Αποτυχία τοῦ σχεδίου. - Τὰ κατὰ τοὺς Μαυρομιχαλαίους. - Θάνατος τοῦ Καποδίστρια.

Εἴκοσι ἕξι μῆνες ἔκαμα σ' αὐτεῖνη τὴν ἵπηρεσίαν. Ἄν ἰδῆτε κατάχρησιν παραμικρῆ, ἢ ληστεία, ἢ ἀδικίαν εἰς τοὺς πολῖτες, τότε ἐσεῖς ἀναγνώστες νὰ μὲ λέτε ἄτιμον ἄνθρωπον. Κι' ἀπ' ὅταν πάψαμεν ὕστερα, τηρᾶτε τί ληστεῖες ἔγιναν καὶ τί ἀρπαγές καὶ τί σκοτωμοί. Ὁ Κυβερνήτης μὸ ἴδωσέ τὸν βαθμὸ μου, χιλίαρχο, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ μ' ἔβαλε καὶ εἰς τὸ στρατιωτικὸν δικαστήριον. Δὲν θέλησα νὰ κρίνω κανέναν. Ὁ Κυβερνήτης καταφρόνεσε πολὺ τοῦ Πετρόμπεγγοῦ τὸ σπίτι. Ψωμί δὲν εἶχαν νὰ φᾶνε. Σήκωσε ντουφέκι ἢ Σπάρτη, ἢ Πελοπόννησο, ἢ Ρούμελη καὶ γύρευαν Συνέλεψη, νὰ κυβερνιῶνται μὲ νόμους. Τότε ἄρχισε ντουφέκι καὶ εἰς τὸν Πόρο. Ἔστειλε στρατεύματα, ἦταν καὶ καράβια Ρούσικα μὲ τὸν Ρικόρδον. Ἐκάψε ὁ Μιαούλης τὴν φεργάδα καὶ παπόρι κι' ἄλλα. Ὑποπεύονταν ἢ Ἀγγλία νὰ μὴν γένωμεν κι' ἐμεῖς θαλασσοδύναμη καὶ μὲ τὴν εὐκαρίστησιν τοῦ Ἐκλαμπρότατου Μαυροκορδάτου καὶ συντροφιάς τὰ ἔκαψαν· καὶ τελειώσαμεν κι' ἀπὸ αὐτά. Καὶ γυμνώθη κι' ὁ Πόρος καὶ σκοτώθηκαν τόσοι ἄνθρωποι. Ὁ Πετρόμπεγγοῦ εἶχε φύγη κρυφὰ πρωτύτερα ἀπὸ τ' Ἀνάπλι. Στὸν δρόμο τὸν ἔπασαν αὐτόν, ἔπασαν τ' ἀδελφία του τὸν Κατζῆ καὶ τὸν Κωσταντήμπεγγοῦ, τὸν υἱγιό του τὸν Μπεζαντὲ καὶ τοὺς χάψωσαν εἰς τὸ Παλαμήδι ὅλους.

Καὶ τότε τὸ κακὸ ἄξαινε παντοῦ· κι' ὁ Κολοκοτρώνης κι' ὁ Μεταξᾶς καὶ ἡ συντροφία ὅλη καὶ τ' ἀδελφία τοῦ Κυβερνήτη βάναν φωτιά εἰς τὸ μπαρούτι. Τότε ὁ δυστυχῆς Κυβερνήτης εἶδε πὺ τὸν κατήγησε αὐτεῖνη

ή λοιμική. Όμως δέν μπορούσε νά κάμη τίποτας. Έκρινε τοῦ Κυβερνήτη ὁ Κοντάκης καμπόσα, ὅτι τὸν ἀγαποῦσε ὁ Κυβερνήτης. Τοῦ εἶπε νά βγάλη τὸν Πετρόμπεγη καὶ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν χάψη· καὶ στρέχτη ὁ Κυβερνήτης νά τοὺς βγάλη, ν' ἀγαπηθοῦν. Τὸ ἔμαθε αὐτὸ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἡ συντροφιά του καὶ τοῦ εἶπαν, ἂν γένη αὐτό, αὐτεῖνοι τραβοῦνε χέρι ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη. Τότε ἄντεσε ὁ δυστυχῆς σὰν τ' αὐγὸ στὰ δυὸ λιθάρια. Δέν θέλησαν, κι' ἔμεινε ἡ ὁμιλία διὰ τὸν Πετρόμπεγη. Κι' ὁ δυστυχῆς Κυβερνήτης βρέθηκε σὲ μίαν δεινὴ περίστασιν καὶ καταλυπέταν, ὅτι ἀπατήθη ἀπὸ τὴν συντροφιά του.

Ὁ Κοντάκης μοῦ εἶπε αὐτά. Εἶχα πάγη εἰς τὸν Κυβερνήτη, ὅτ' ἦταν κι' ὄντως ἀξιολύπητος. Τοῦ εἶπα· «Κυβερνήτη μου, ἐγὼ σου τὰ εἶπα ὅταν μ' ἔστειλες εἰς τὴν περιοδεία· σου εἶπα τὴν ἀλήθεια ὁ δυστυχῆς. Δέν θέλησες νά μὲ πιστέψης ποτέ. Ἐγὼ σου εἶπα, πατρίδα δοξάζω, θρησκεία καὶ τὴν Ἐξοχότη σου, ὅπου εἶσαι ὁ Κυβερνήτης τῆς πατρίδας μου καὶ μπορεῖς νά τὴν σώσης καὶ μπορεῖς νά τὴν χάσης. Τώρα κυβέρνα τὰ πράματα μὲ φρόνησιν κι' ἀγροικήσου μ' ὅλους τοὺς σημαντικούς κι' ἐνώσου μ' αὐτούς». Μπῆκε ἕνας μέσα κι' ἀναχώρησα. Καὶ ἦταν πολὺ λυπημένος. Ὅλοι οἱ ἀνθρωποφάγοι ἦταν ἀναντίον του. Ἀφοῦ ὁ Κοντάκης εἶδε τὴν στεναχώρια τοῦ Κυβερνήτη, καὶ τὸ ντουφέκι δούλευε, τοῦ εἶπε τοῦ Κυβερνήτη, ἂν εἶναι μὲ τὴν ἄδειά του, νά ξαναπάγη εἰς τὸν Κολοκοτρώνη, εἰς τὸν Μεταξά, εἰς τὸν Τζαβέλα, εἰς τοὺς ἀδελφούς του, εἰς τὸν Σπηλιάδη, ὅτ' ἦταν Γραμματέας τοῦ Ἐσωτερκοῦ, καὶ τοὺς ἄλλους. Τοὺς μαζώνει σ' ἕνα μέρος, λέγει τὴν περίστασιν καὶ τὸν κίντυνο τῆς πατρίδος κι' ὅτι μίλησε καὶ μὲ τοὺς ἀναντίους καὶ θέλουν νά πάψη ἡ διχόνοια, ὅμως τοὺς Μαυρομιχαλαίγους νά βγάλουν ἀπὸ τὴν φυλακὴ.

Όλοι σύνφωνοι, καὶ ἡ κακὴ ψυχὴ ὁ Μεταξᾶς σκύλιασε τὸν Κολοκοτρώνη κι' αὐτοὺς τοὺς ἄλλους καὶ δὲν ἔκαμαν τίποτας.

Τὸ ντουφέκι ἄναψε πολὺ εἰς τὴν Σπάρτη. Σηκώθη ὁ καϊμένος ὁ Κυβερνήτης καὶ πῆγε μόνος του νὰ τὸ σβέση. Πίσου αὐτεῖνοι ὅπου μείναν θέλουν νὰ κάμουν ἐξορίαν ὅσους δὲν ἦταν μὲ τὸ πνεῦμα τους, ὀρκισμένοι. Ἔκαμαν κατάλογον εἰς τ' Ἀνάπλι. Ἐδῶ εἰς τ' Ἄργος ὁ Τζόκρης, ὁ Καλλέργης, οἱ ἄλλοι ὅλοι ἦταν ἓνα· εἶπαν κι' ἔκαμαν μίαν μυστικὴ συνέλεψη οἱ Ἀργίτες νὰ διώξουν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι κι' ἀπὸ δῶ ὅλους τοὺς ἀναντίους κι' ἐμένα. Τότε μαθαίνω ἐγὼ αὐτὸ κι' ἀρμάτωσα καμπόσους. Ἔρχονται ἀπὸ τ' Ἀνάπλι βλέπουν αὐτὸ, βασιῶνται σὲ κουράγιο κι' ἐκεῖνοι. Μαλλώσαμεν μὲ λόγια. Δὲν ἄφησα νὰ πιάσουν κανέναν. Γράφουν αὐτὰ τοῦ Κυβερνήτη, γυρίζει ὀπίσου. Πῆγα ἐγὼ νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Κυβερνήτη, μοῦ λέγει· «Τί εἶναι αὐτὰ ὅπου 'καμες; - Μυστικὲς συνέλεψες κάμαν· θέλουν νὰ διώξουν τοὺς ξένους κι' ἐμένα. - Σὰν δὲν σᾶς θέλουν, δὲν μπορείτε νὰ καθίσετε στανικῶς, μοῦ λέγει ὁ Κυβερνήτης. - Δεν εἶμαστε ξένοι, Κυβερνήτη. Ὅταν ἦρθε ὁ Ἀράπης, αὐτεῖνοι ὅλοι ἦταν πηγιωμένοι ἄλλοι στὰ νησιὰ κι' ἄλλοι στῆς σπηλιὲς καὶ ἦταν ἀσφαλισμένοι, κι' ἐγὼ μ' ἐκείνους ὅπου θέλουν νὰ διώξουν σκοτωνόμαστε. Καὶ τὴν ἔχομεν τὴν πατρίδα ἀντάμα. Πιθαμὴ, πιθαμὴ θὰ τὴν μεράσουμεν κι' ὄχι νὰ μᾶς διώξουν! Δὲν μᾶς εἶχαν σκλάβους φερμένους. - Λέγει ἡ Ἐξοχότη του, ὅλοι ἐσεῖς σύνταμα γυρεῦετε, καὶ σᾶς κυβερνῶ ὅλους ἐσᾶς. - Εἶσαι νοικοκύρης, Ἐξοχώτατε, καὶ κᾶμε ὅ,τι ἀγαπᾶς. (Ὅσους ἦταν νὰ διώξουνε 'νεργοῦσαν ὀλοένα). Μὲ λύπη μου σοῦ λέγω, ἂν πειράξουν κανέναν, θὰ πεθάνωμεν· κι' ὁ αἴτιος ἄς δώση λόγον εἰς τὸν Θεόν. Κι' ἀπὸ μέρος μου σιχάθηκα τέτοια λευτεριά!» Καὶ σηκώθηκα κι' ἔφυγα χωρὶς νὰ τοῦ κρίνω ἄλλο.

Σᾶς λέγω ὡς τίμιος ἄνθρωπος, ποτέ δὲν θέλησα νὰ εἶμαι ἀναντίον του, ὅτι μπεζερίσαμεν ἀπὸ τῆς ἀκαταστασίας. Ἀλλὰ οἱ Κολοκοτρωναῖοι καὶ ἡ συντροφιά τους μὲ κατάτρεχαν διὰ μέσον τοῦ Κυβερνήτη κι' ἀδελφῶν του. Τότε στέλνουν ἕναν λοχαγὸν μὲ καμπόσους ἀνθρώπους ἐδῶ εἰς τ' Ἄργος νὰ μὲ πιάσουνε, ἢ ἂν ἀντισταθῶ, νὰ μὲ βαρέσουνε. Τότε μὸ 'στειλαν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι χαμπέρι κι' ἔφυγα κρυφίως καὶ πῆγα εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ κρύφτηκα. Τὴν αὐγή, ἦταν Κυργιακή, πῆγε ὁ Κυβερνήτης εἰς τὴν ἐκκλησιά, κι' ἐγὼ πῆγα καὶ τὸ 'πιασα τὸ σπίτι. Ἦρθε, μ' εἶδε. «Τί θέλεις;» μοῦ λέγει. – Τὸν Κυβερνήτη τῆς πατρίδας μου. – Δὲν ἔχω καιρὸ, μοῦ λέγει. – Δὲν ἔχω κι' ἐγὼ καιρὸ νὰ σὲ ἰδῶ ἄλλη βολὰ (ὅτι ψάχναν νὰ μὲ βροῦνε νὰ μὲ πᾶνε εἰς τὸ Παλαμήδι). – Φεύγα, μοῦ λέγει· δὲν ἀδειάζω. – Πουθενὰ δὲν πάγω!» Ἄρχισαν οἱ ἄνθρωποι του νὰ μὲ κακομεταχειρίζονται. Τότε μαλλῶσαμεν. Ἔστειλε καὶ πῆγα μέσα. «Τί θέλεις;» μοῦ λέγει. Νὰ μ' ἀκούσης· τὴν κατάστασή μου τὴν ξόδιασα, τὰ ὑποστατικά μου καὶ σπίτι μου τὰ 'χασα. Εἰκοσιέξι ἀνθρώπους πῆγαν νὰ μᾶς κρεμάσουνε, μόνος μου γλύτωσα. Ἐβδομήντα πέντε ἡμέρες μὲ τυραγοῦσαν μὲ σίδερα εἰς τὰ ποδάρια κι' ἄλλους παιδεμοὺς νὰ μαρτυρήσω τὸ μυστικὸν τῆς Ἑταιρίας, τρόμαξα νὰ γλυτώσω. Πέντε πληγὲς πῆρα εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδας. Τοῦτα τ' ἄρματα δὲν μοῦ τὰ ντροπίασε ὁ Θεός, ὅπου τὰ 'χω ἀπὸ δέκα πέντε χρονῶν παιδι –θέλει νὰ μοῦ τὰ ντροπιάση ὁ Κυβερνήτης τῆς πατρίδας μου. Λάβε τα. (Ἐβγαλα τὸ σπαθί, τῆς πιστιόλες τὰ 'βαλα στὸ τραπέζι). Κᾶμε ὅ,τι ἀγαπᾶς τώρα· στείλε με ἐκεῖ ὅπου θέλεις (Παίρνει καὶ ματαβαίνει ὀπίσου τ' ἄρματα εἰς τὸ ζουνάρι μου). Δὲν τὰ θέλω, τοῦ λέγω. Κᾶμε μου ὄρκον ὅτι δὲν μὲ ντροπιάζεις, κι' ἔτσι τὰ βαίνω ἀπάνου μου». Τότε μὸ 'καμεν ὄρκο καὶ τὰ

πήρα κι' ἔφυγα. Καὶ δὲν ἔκαμεν ἐξορία καὶ τοὺς ἄλλους στρατιωτικούς καὶ πολιτικούς οὔτε ἀπὸ τ' Ἄργος, οὔτε ἀπὸ τ' Ἀνάπλι.

Σὲ ὀλίγες ἡμέρες βγάζουν ὅτι ξεσκέπασαν μίαν ἐταιρία καὶ θέλουν νὰ μᾶς ὀρκίσουν, νὰ ἴμαστε πιστοὶ εἰς τὸν Κυβερνήτη. Ἐγὼ ἂν ἤξερα αὐτό, νὰ ἴχω τὴν κατάρα τῆς πατρίδας. Ἔβγαλε ἐγκύκλιον παντοῦ ὁ Κυβερνήτης κι' ἔλεγε ὅτι «μία ἐταιρία γίνεται τοῦ «Γερακλέους» καὶ δι' αὐτὸ νὰ ὀρκιστῆτε πῶς δὲν ἐνέχεστε εἰς αὐτὸ καὶ νὰ εἴστε πιστοί». Ὀρκίστηκαν ὅλοι. Ἐγὼ ἔφκειασα ὄρκον δικό μου. Μοῦ κόβουν τὸν μιστόν μου, σ' ἓναν ξένον τόπον μὲ τόση φανελιά. Τότε φκειάνω μίαν ἀναφορὰ εἰς τοὺς Ἀντιπρέσβεις τῶν Δυνάμεων. Μαθαίνει αὐτὸ ὁ Κυβερνήτης, μὲ προσκαλεῖ καὶ μοῦ δίνει τὸν μιστόν μου. Καὶ μὲ τήραγε σὰν ἡ γάτα τὸ ποντίκι. Ἦθελαν νὰ μᾶς ὀρκίζουν σὰν γομάρια διὰ τὸ κέφι τους καὶ ὕστερα νὰ μᾶς λένε ἐπίορκους.

Ὅταν σκοτώθη ὁ Ἀλήπασσας οἱ Τοῦρκοι πήραν μίαν γυναῖκα τοῦ ὀποῦ ἴχε Ρωμαῖα, τὴν ἔλεγαν Κυρὰ Βασιλική, κι' ἓναν ἀγαπημένον τοῦ Ἀλήπασσα, τὸν ἔλεγαν Θανάση Βάγια, καὶ τοὺς πήγαν εἰς τὴν Κωσταντινόπολη. Αὐτὸν τὸν καλὸν ἄνθρωπον τὸν εἶχε ὁ Ἀλήπασσας, ὀποῦ ἴρωγε τοὺς ἀνθρώπους καλύτερα ἀπὸ ψωμί. Ὅταν ἔφκειανε τὸ κάστρο τῶν Γιαννίνων, ἐπιστατοῦσε αὐτὸς ὁ καλὸς ἄνθρωπος. Πόσους ἀνθρώπους ἔρριξε εἰς τὸν ἀσβέστη καὶ κήκαν κι' ἄλλους τοὺς τρύπαγε εἰς τ' αὐτιά καὶ τοὺς κάρφωνε! Αὐτὸς ὁ καλὸς ἄνθρωπος λάδι τὴν Τετράδη καὶ Παρασκευὴ δὲν ἔτρωγε, τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ροκάναγε. Ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν Κωσταντινόπολη καὶ ἦρθε ἐδῶ. Τὸν ἀντάμωσε ὁ Κυβερνήτης μας καὶ τὸν ρώταγε, πῶς ἐκεῖνος ὁ μέγας ἄντρας ὁ

Ἀλήπασσας διοικοῦσε τοὺς ἀνθρώπους κι' ἔγινε τοιοῦτος. Τοῦ λέγει ἐκεῖνος ὅτι αὐτὸς σκότωσε ὅλους τοὺς παλιούς, τὰ ὀτζάκια, κι' ἔφκειασε δικούς του ἀνθρώπους. Τοῦ λέγει· «Νὰ σοῦ δώσω ἀνθρώπους πιστούς, μπορεῖς νὰ τὸ κάμης αὐτό; – Εἶμαι ἔτοιμος νὰ σὲ δουλέψω». Τὸ ἴδωσε ἀνθρώπους. Εἶδαμεν ἐμεῖς αὐτὸ – ξέραμεν τὴν διαγωγή του – μαθεύτηκε, φοβήθη ὁ Κυβερνήτης μας. Τότε τὸν ἔβαλε εἰς τ' Ἀγροκήπιον ἐπιστάτη καὶ τὸ ἴδινε ἑξακόσια γρόσια τὸν μῆνα, ὅπου δὲν παίρνει ἡ πρώτη τάξη τῶν ἀγωνιστῶν αὐτὸν τὸν μιστόν. Τοῦ εἶπε νὰ ἡσυχάσῃ ἐκεῖ κι' ὅταν εἶναι καιρὸς νὰ βάλῃ τὴν ἐνέργειάν του σὲ δρόμον, νὰ κυβερνήσῃ ὅλους τοὺς ἀγωνιστάς – νὰ τοὺς σκοτώσῃ, καθὼς ἔκαμεν ὁ Κιτάγιας τοὺς Ἀρβανίτες εἰς τὰ Μπιτόλια. Κι' ὅταν πιτύχαινε αὐτὸ ὁ Κυβερνήτης μας καὶ οἱ συντρόφοι του, τότε ὅσα εἶχε ἡ φαντασία του θὰ τὰ ἔκανε εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἦταν ἓναν καιρὸν ἓνα λιβάδι πολλὰ ἀξιόλογον. Εἶχε πολλὰ ἀγαθὰ μέσα διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ καλὴ τροφή διὰ τὰ ζῶα. Σὲ αὐτὸ τὸ λιβάδι ἦταν ἓνα θερίον ὅπου τὸ ἐξουσίαζε. Οὔτε οἱ ἄνθρωποι μποροῦσαν νὰ λάβουν τ' ἀγαθὰ του, οὔτε τὰ ζῶα τὴν καλὴ χλόγη. Τότε ἓνας κακὸς ἄνθρωπος ἤρρε τὸ καϊμένο τ' ἄλογο καὶ τοῦ λέγει τοῦ λιβαδιοῦ τ' ἀγαθὰ. Καὶ τοῦ λέγει· «Νὰ σκύψῃς νὰ σὲ καβαλλικέψω ἐσένα κι' ἐγὼ μὲ τ' ἄρματά μου νὰ σκοτώσωμεν τὸ θερίον, νὰ γοδέρωμεν αὐτὸν τὸν καλὸν τόπον. Μπιστεύτηκε τὸ καϊμένο τ' ἄλογον διὰ τὴν καλὴν τροφήν κι' ἔκλινε τὸν αὐχένα του. Κι' ὁ κακοροϊζικὸς ὁ ἄνθρωπος τὸ ἔβαλε τὴν σέλλα, καὶ τὴν ἔσφιξε καλά, καὶ τὸ χαλινὸ. Καβαλλίκεψε ὁ ἄνθρωπος ἄρματωμένος, σκότωσαν τὸ θερίον. Τοῦ λέγει τὸ δυστυχισμένο τ' ἄλογον· «Τὸ θερίον τὸ σκοτώσαμεν, ἐσὺ παίρνεις τ' ἀγαθὰ τοῦ τόπου – βγάλε τὸν χαλινὸ καὶ τὴν σέλλα ὅπου μὸ ἔβαλες καὶ κατέβα τώρα ἀπὸ

πάνου μου να βοσκήσω κι' εγώ. – 'Ο χαλινός και ή σέλλα δέν βγαίνει από πάνου σου, ούτε εγώ θα κατέβω πλέον». Αφού του βόηθησε τ' ἄλογον και με τή δύναμή του σκότωσε τὸ θερίον κι' ἔλαβεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του ἐκεῖνον τὸν λαμπρὸν τόπον και γοδέρει τ' ἀγαθά του, τὸ δυστυχισμένο τ' ἄλογον ὄχι πού δέν ὠφελήθη, ἀλλὰ του μπήκε κι' ὁ χαλινός και ή σέλλα – κι' ὁ διαβολάνθρωπος καβάλλα και τ' ἄφινε νηστικὸν και φορτωμένο.

Ὁ μύθος σὰ νὰ μοιάζει με τὴν ἀρετὴ του Κυβερνήτη μας. Ὅταν τὸ θερίον εἶχε τὴν πατρίδα, θυσιάστηκαν, σκοτώθηκαν, ἀφανίστηκαν οἱ Ἕλληνες και του τὸ κάμαμεν χαζίρι, τὸν φέραμεν νὰ μᾶς κυβερνήσει, νὰ μᾶς ἀναστήσει, νὰ μᾶς βγάλη κι' ἐμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν του κόσμου και νὰ τὸν λέμεν εὐεργέτη μας και σωτήρα μας – κι' ἐμεῖς νὰ ζήσουμε ὡς ἄνθρωποι κι' αὐτὸς νὰ δοξαστῇ. Ὁ Κυβερνήτης μᾶς φέρνει ὁπαδοὺς τῶν τύραγων νὰ τὸν ὀδηγήσουνε πὼς τυραγοῦνε ἐκεῖνοι οἱ τύραγοι, νὰ τυραγήσει κι' αὐτὸς. Καὶ ποιὸς θέλει νὰ βλάψῃ; Ἐκείνους ὅπου ἕλικρινῶς ἀγωνίστηκαν και ὑπάρχει ή πατρίδα, ὅπου θυσιάσαν κατάστασι και ζωή. Δέν στοχάστης, Κυβερνήτη μου, ὅταν ὁ Ἀλήπασσας σκότωνε τοὺς μεγάλους και τοὺς μικροὺς τοὺς ἔβαινε εἰς τὸν τόπο τους, καθὼς σου εἶπε ὁ Βάγιας, αὐτὸς τοὺς κυρίεψε με τὸ σπαθὶ του, κι' ἐσένα σὲ φέραν ὄχι διὰ τζελάτη και τύραγον, σὲ φέραν νὰ κυβερνήσης ἀνθρώπους ὅπου ἀφανίστηκαν διὰ τὴν πατρίδα και νὰ τοὺς ἀποκαταστήσης ἔθνος μ' ἀρετή.

Του Κυβερνήτη φάνηκαν τὰ αἰσθήματά του, ὅτ' εἶναι κυβερνήτης φατριάς κι' ὄχι πατρίδας, και δέν θέλει λευτερίαν, ἀλλὰ δόλον και

άπατη. Διὰ νὰ μὴ γένη νέον δυστύχημα κι' αὐτὸς ἔμπη εἰς τὸν δρόμον (ὅταν γένη ἡ Συνέλεψη πατριωτικὴ, τότε ὅλα θαραπεύονται) τότε βρισκῶ ἕναν ἀνιψιὸν τοῦ Δεσπότη Ἡσαΐα. Αὐτὸς ἦταν φρούραρχος εἰς τὸ Παλαμῆδι. Τὸν Κυβερνήτη τὸν φοβέριζαν πολλοὶ νὰ τὸν σκοτώσουνε, ὅτι ἔκαμεν ἔξοριαν ὅλους τοὺς σημαντικούς τῆς πατρίδας ἄλλους εἰς τὴ Νύδρα κι' ἄλλους ἄλλοῦ, κι' ὁ καθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς εἶχε τὸ κόμμα του καὶ συγγενεῖς του, καὶ κιντύνευε. Ἐγὼ εἰς τὸν Κυβερνήτη εἶχα μίαν συμπάθεια, ὅτι ἔλπιζα νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ ῥθῆ εἰς τὸν καλὸν δρόμον. Καὶ τὸν ἴπαινούσα κι' ἄς μὲ πείραζε ἀδίκως – δὲν μοῦ κακοφαίνεται. Τότε διὰ νὰ μὴν τοῦ γένη κάνα δυστύχημα αὐτεινοῦ καὶ κιντυνέψη ἡ πατρίδα, μίλησα μ' ἐκεῖνον ὅπου ἦταν φρούραρχος τοῦ Παλαμηδιοῦ νὰ μᾶς δώσῃ τὸ Παλαμῆδι καὶ νὰ τοῦ δώσουμεν δυὸ χιλιάδες τάλλαρα. Συνφωνήσαμεν σ' αὐτὸ καὶ πούθε νὰ μᾶς μπάσῃ καὶ νὰ λάβωμεν τῆς ἀναγκαῖες τάμπες. Μὲ πῆρε πῆγαμεν οἱ δυὸ μας εἰς τὸ Παλαμῆδι· εἶδα τῆς θέσες, τὰ πολεμοφόδια, ὅλα. Τότε ὀρκίζομαι καὶ μὲ τὸν Μῆτρο Ντεληγιώργη, στενὸ μου φίλον, τίμιον ἀγωνιστῆ, συνάζομεν ἀνθρώπους μυστικά· τοὺς εἶχαμεν εἰς τὴν Νεόπολη, τοὺς δώσαμε καὶ χαρτζιλίκι, ξοδιάσαμε καμμιά τετρακοσιάρια τάλλαρα· καὶ τοὺς λέγαμεν τῶν ἀνθρώπων ὅτι θὰ πάμεν κλέφτες. Τότε εἶχαμεν χαζίρι αὐτοὺς κι' ἀνθρώπους πιστοὺς νὰ στείλωμεν συνχρόνως εἰς Ροῦμελην, εἰς Πελοπόννησο καὶ νησιὰ νὰ γένουν οἱ πληρεξούσιοι – θὰ ῥχονταν οἱ ἴδιοι ὅπου ἴταν εἰς τὴν Τετάρτη Συνέλεψη. Δὲν θέλαμεν ἐκείνους, ὅτ' ἦταν ἀγορασμένοι – καὶ νὰ ῥθοῦν πατριῶτες. Τὰ χρήματα δὲν τὰ ἔχαμεν, τῆς δυὸ χιλιάδες τὰ τάλλαρα· ἀνταμώνομεν μὲ τὸν Μιαούλη – ἦταν πρωτύτερα αὐτὸ ἀπὸ τὰ καράβια ὅπου κάηκαν· τοῦ λέγω τοῦ Μιαούλη νὰ πάγῃ εἰς τὴ Νύδρα καὶ εἰπῆ τοῦ Μαυροκορδάτου, τῶν Κουντουργιωταίων καὶ τοῦ Ζαΐμη νὰ τοῦ δώσουνε τῆς δυὸ χιλιάδες τὰ

τάλλαρα κι' ὕστερα τὰ ρίχνομεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ πλερώνονται, ἢ μόνοι μας ὁ καθεὶς τὰ δίνομεν, καθὼς ἐμεῖς πλερώνομεν καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦ εἶπα νὰ πάρῃ καὶ καμπόσους Νυδραίγους νὰ γνωρίζουν ἀπὸ κανόνια – καὶ εἰς τὴν Πρόνοια ἀνταμωνόμαστε. Πῆγε ὁ Μιαούλης τὸ λέγει αὐτεινῶν. «Πὲς τοῦ Μακρυγιάννη, λένε τοῦ Μιαούλη, νὰ τραβήξῃ χέρι ἀπὸ αὐτὸ καὶ θὰ γένη διαφορετικὸ τὸ πράμα». Τότε διαλύσαμεν τοὺς ἀνθρώπους· χάσαμεν καὶ τὰ χρήματά μας. Τοῦ λέγω τοῦ Μιαούλη· «Πῶς θὰ γένη διαφορετικόν; Θὰ συβιβαστοῦν; Αὐτὸ εἶναι, τοῦ λέγω, τὸ καλύτερον, νὰ σωθοῦμεν». Ὑστερα ἄρχισε ὁ ἐφύλιος πόλεμος παντοῦ καὶ σκοτώνονταν οἱ ἄνθρωποι. Τότε ἄρχισε ὁ Πόρος καὶ κήκκαν τὰ καράβια κι' ἔγινε παντοῦ ἄνου κάτου.

Ἀπὸ τὴ φυλακὴ ἔβγαλε ὁ Κυβερνήτης μόνον τὸν ἀδελφόν του Πετρόμπεγῃ τὸν Κωσταντήμπεγῃ καὶ τὸν Γιωργάκη Μπεζαντέ, τὸ παιδί του. Βγαίνοντας ἀπὸ τὴν φυλακὴ, δὲν τοὺς ἔλεγε νὰ πᾶνε ὅθεν ἄλλοῦ ἤθελε ὁ Κυβερνήτης, νὰ μὴν εἶναι μέσα εἰς τ' Ἀνάπλι· τοὺς ἄφησε ἐκεῖ. Τοὺς πλάκωσαν οἱ δανεισταὶ τους, τοὺς γύρευαν τὸ δικόν τους. Δὲν εἶχαν οὔτε ψωμί νὰ φᾶνε. Ἐγὼ εἶχα δανείση τρακόσια γρόσια τὸν Γιωργάκη Μπεζαντέ μέσα εἰς τὴν χάψη νὰ φᾶνε ψωμί. Τότε αὐτοὺς τοὺς καταφρόνεψε πολὺ ὁ Κυβερνήτης καὶ τ' ἀδέλφια του, ἀνθρώπους μὲ μεγάλους ἀγῶνες καὶ θυσίαις στὴν πατρίδα. Ἀποφάσισαν νὰ σκοτώσουνε τὸν Κυβερνήτη καὶ νὰ πεθάνουν. Κι' αὐτὸ τὸ ἔλεγαν πολλῶν ὁποῦ θὰ τὸ κάμουν· τὸ εἶπαν τοῦ Κυβερνήτη κι' ἀδελφῶν του καὶ ὑπουργοῦ Ρόδιου. Αὐτεῖνοι ἀμελοῦσαν ἀπὸ μωρομάρα θεοτική. Μίαν Κυργιακὴ πῆγε εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ Κυβερνήτης. Πῆγαν κι' αὐτεῖνοι οἱ δυὸ – ἐκεῖ ὁποῦ θὰ ἔμπαινε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸν σκότωσαν τὸν Κυβερνήτη. Τότε

σκότωσαν καὶ τὸν Κωσταντήμπεγη. Ὁ Γιωργάκης πήγε εἰς τὸν Ρουὰν τὸν Ἀντιπρέσβυ τῆς Γαλλίας καὶ τὸν ἔδωσε καὶ τὸν φυλάκωσαν. Καὶ σὲ ὀλίγον καιρὸν σκότωσαν κι' αὐτὸν - τὸν ἔκριναν δικοὶ τοῦς καὶ τὸν σκότωσαν.

Βιβλίον Β΄, Κεφάλαιον τρίτον

Διορισμός Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς. - Σύγκλησις τῆς Ε΄ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. - Κομματικαὶ διαιρέσεις. - Στρατιωτικαὶ ἔριδες ἐν Ἄργει. - Ὁ Μακρυγιάννης ἀρχηγὸς συνωμοσίας. - Ἐπιβουλή κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Μακρυγιάννη. - Σχίσμα μεταξὺ τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἄργει. - Ἐμφύλιος ρῆξις ἐν Ἄργει. - Προσβολὴ κατὰ τῆς οἰκίας τοῦ Μακρυγιάννη. - Μάχη συνεχῆς ἀνὰ τὴν πόλιν. - Παῦσις τοῦ πυρός. - Ἀποχώρησις τῶν ἀντιπολιτευομένων εἰς Κόρινθον. - Διορισμός νέας κυβερνήσεως αὐτόθι. - Μετάβασις τοῦ Μακρυγιάννη εἰς Περαχώραν. - Καθίδρυσις τῆς Κυβερνήσεως αὐτόθι. - Κατάληψις τῶν εἰς Ἄσπρα Σπίτια γεννημάτων. - Ἀπεσταλμένοι πρὸς τοὺς ἐν Περαχώρα συνταγματικοὺς παρὰ τῶν Ἀντιπρέσβεων. - Απόκρουσις τῶν προτάσεων αὐτῶν. - Νέα ἀποστολὴ τοῦ Θιρσίου. - Ἐκστρατεία εἰς Ναύπλιον. - Μάχη κατὰ τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἦττα τῶν κυβερνητικῶν. - Ἄφιξις τῶν συνταγματικῶν εἰς Ἄργος. - Παραίτησις τοῦ Αὐγουστίνου. - Κατάληψις τῆς Προνοίας. - Εἴσοδος στρατιωτικῆς ἐπιτροπῆς εἰς Ναύπλιον. -

Ἀποστολή τοῦ Μακρυγιάννη εἰς Ὑδραν πρὸς τὸν Γ. Κουντουριώτην. - Στρατιωτικαὶ ἔριδες ἐν Ναυπλίῳ. - Κατάληψις τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων. - Ὁ Μακρυγιάννης ἐν Τριπόλει. - Ἀσθένεια τοῦ Μακρυγιάννη καὶ ἐπάνοδος εἰς Ναύπλιον. - Σύγκλησις τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐν Προνοίᾳ. - Ἀναγόρευσις τοῦ βασιλέως Ὁθωνος. - Ἀντενέργειαι κατὰ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. - Ἐπίθεσις κατὰ τῶν πληρεξουσίων. - Βιαιὰ διάλυσις τῆς Συνελεύσεως. - Αναχώρησις τῆς ἐκλεγείσης ἐπιτροπῆς εἰς Μόναχον πρὸς τὸν βασιλέα Ὁθωνα. - Διορισμὸς στρατιωτικῆς ἐπιτροπῆς ἐν Ἄργει. - Τὰ κατὰ Πράσινον καὶ Θ. Γρίβαν. - Ῥῆξις ἐν Ἄργει μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Γάλλων. - Σύστασις πολιτοφυλακῆς ἐν Ἄργει. - Ἀπαγόρευσις τῆς ὀπλοφορίας ἐν Ἄργει. - Ἐπεισόδιον τῷ Μακρυγιάννη. - Ἀπόδοσις τῶν ὀπλων πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς ἐνεργείαις τοῦ Μακρυγιάννη. - Γενικαὶ σκέψεις τοῦ Μακρυγιάννη.

Σκοτώνοντας ὁ Κυβερνήτης, κανένας εἰς τ' Ἀνάπλι δὲν ἀνακατώθη οὔτε πολίτης, οὔτε στρατιωτικός. Τὸν πῆραν μὲ παράταξη μεγάλη, (τὸν μπαλοάμωσαν) καὶ τὸν εἶχαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν Ἁγιώργη. Οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι κάνουν μεγάλα λάθη· κι' ὁ Κυβερνήτης ἐχάθη ἀπὸ τὰ μεγάλη λάθη του. Καὶ ἡ καϊμένη πατρίδα, ἡ ἀθῶα, θὰ συντριφτῆ, ὅτι πίσου οἱ λύκοι θὰ φᾶνε τὰ πρόβατα. Ἐχει ἁμαρτίες ἀκόμα αὐτεῖνη, ἡ δυστυχισμένη, καὶ οἱ τίμοι ἀγωνισταὶ καὶ οἱ χῆρες τῶν σκοτωμένων καὶ τ' ἄρφανὰ τοὺς παιδιά, κι' ὅσοι θυσιάσαν τὸ ἐδικὸν τους, ὅπου ἦταν νοικοκυραῖγοι καὶ μείναν διακονιαραῖγοι καὶ ψωμοζητοῦν, ὅλοι οἱ τοιοῦτοι θὰ πάθουν· κι' ὁ Θεὸς συχωρέση τοὺς αἴτιους καὶ σ' αὐτὸν νὰ δώσουνε λόγο. Ὅτι ἀπὸ τὰ λάθη τοῦ Κυβερνήτη μας κι' αὐτὸς σκοτώθη καὶ τὴν πατρίδα τὴν ἀφάνισε· ὅτι μάτα μας ἔρριξε εἰς τὴν κυβέρνηση καὶ

δικαιοσύνη τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Κωλέτη, τοῦ Μεταξά, τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Ζαΐμη, τῶν Ντεληγιανναίων, τῶν Λονταίων, τοῦ Κουντουργιώτη. Μὲ δάκρυα πικρὰ σημειῶνω αὐτά, ὅτι ὅλο σὸ σκοτάδι θὰ τρέξωμεν καὶ φοβοῦμαι μὴν τζακιστοῦμεν. Ὁ Θεὸς ἄς κάμη τὴν ἐσπλαχνίαν του καὶ τὸ ἔλεός του, νὰ λυπηθῇ τοὺς ἀθώους. Ἄν ἔδιναν τοῦ Μιαούλη τῆς δυὸ χιλιάδες τὰ τάλλαρα, νὰ παίρναμεν τὸ Παλαμήδι, τίποτα δὲν θὰ γένεταν –οὔτε ὁ Κυβερνήτης νὰ χαθῇ, οὔτε τόσοι ἄνθρωποι νὰ σκοτωθοῦν, οὔτε τὰ καράβια νὰ καγοῦν, ὅτι τότε συνάζονταν οἱ πληρεξούσιοι καὶ τελείωναν ὅλα. Ἀλλὰ μου παραγγέλλουν μὲ τὸν Μιαούλη «θὰ γένη διαφορετικά». Εὗγε σας, καλοὶ πατριῶτες, ὁποῦ θὰ λευτερώσετε πατρίδα καὶ θὰ γενοῦμε κι' ἐμεῖς ἔθνος κατὰ τοὺς ἀγῶνες μας.

Ἐγινε ἡ νέα Κυβέρνηση ὁ Ἀγουστίνος πρόεδρος, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Κωλέτης. Ἔστειλε σὲ ὅλο τὸ κράτος εἰς τοὺς διοικητὰς νὰ γένουν οἱ πληρεξούσιοι μὲ τὸ μέρος τους· κι' ὁ Ἀγουστίνος ἔστειλε παντοῦ ἐπίτηδες ἀνθρώπους νὰ ἐκλέξουνε αὐτὸν κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος, κι' ὁποῖος θὰ τὸν συντρέξῃ θὰ τὸν κάμη μέγαν ἄνθρωπον. Ἐτάξανε καὶ λαγούς μὲ πετραχήλια τοῦ Κωλέτη καὶ ἦταν μὲ τὸ πνεῦμα τους καὶ σὺμφωνος νὰ μὴν ἔρθουν οἱ πληρεξούσιοι ὁποῦ ἔταν εἰς τὴ Νύδρα. Συνάχτηκαν εἰς τ' Ἄργος ἀρκετοὶ ἀπὸ Ρούμελην καὶ Πελοπόννησον· γίνονταν μερικὲς συνεδριάσεις. Πήγαινε ὁ καθεὶς εἰς τοὺς ἐδικούς του. Ὁ Κολοκοτρώνης πήγαινε μὲ τοὺς συντρόφους του· ὁ Κωλέτης δὲν ἔρχεταν σ' ἐμάς· πήγαινε μυστικὰ μὲ τὸν Μεταξᾶ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Ἐγὼ εἶχα ἀνθρώπους καὶ μοῦ τὰ ἔλεγον. Τοῦ εἶπα· «Πῶς δὲν ἔρχεσαι εἰς τὴν ἰδιαίτερη συνέλεψη μας; Ἐσὺ εἶσαι πληρεξούσιος τῶν ἀρμάτων τῆς Ρούμελης – πῶς ὁ Κολοκοτρώνης πηγαίνει εἰς τοὺς συντρόφους του;

Κύριε Κωλέτη· ξέρω τί κάνεις, ὅτι ἔχω ἀνθρώπους καὶ μοῦ τὰ λένε. Τὰ κεφάλια μας δὲν τὰ δίνομεν νὰ τὰ φάνε ἀπλῶς κι' ἔτυχε. Μάθαμεν νὰ πεθαίνωμεν!» Τότε ἦρθε ὁ Κριτζώτης, ὁ Βάγιας κι' ἄλλοι καὶ τοὺς παραπονεύτηκε ὁ Κωλέτης ὅλα αὐτά. Θέλησαν νὰ μοῦ μιλήσουνε αὐτεῖνοι. Τοὺς εἶπα· «Ἐγὼ ξέρω τί τοῦ λέγω κι' ἂν θέλετε νὰ εἶμαστε συντρόφοι, δὲν θέλω οὔτε τοῦ ἐνοῦ μέρους τὴν συντροφιά, οὔτε τ' ἄλλουνοῦ». Μᾶς ἀγάπησαν.

Ὁ Ἀγουστίνος – ἦταν πρῶτα πληρεξούσιος τῶν ἀρμάτων, ὁποῦ τὸν εἶχε ὁ Κυβερνήτης – σὺμφωνος κι' ὁ Κολοκοτρώνης στέλνουν κι' ἔρχονται στρατέματα εἰς Ἄργος, τὰ τάματα τοῦ ταχτικοῦ. Ἀπὸ τ' Ἀνάπλι, ὁποῦ τὸ εἶχαν δικοὶ τους, κρυφὰ διὰ νυχτὸς κουβαλοῦσαν κανόνια, πολεμοφόδια καὶ τὰ ἴβαναν εἰς τὴν καζάρμα ὁποῦ ἦταν τὸ ἵππικό. Ἀρχηγὸς τοῦ ἵππικοῦ ἦταν ὁ Καλλέργης. Κι' ὅλο ἐτοιμάζονταν. Κι' ἐμεῖς κοιμώμαστε. Τὰ μάθαινα ἐγὼ, τοὺς τὰ ἴεγα τῶν δικῶνε μας, δὲν παίρναν χαμπέρι. Οἱ Ρουμελιῶτες οἱ ἀρχηγοὶ ὁποῦ ἴθαν ἦταν ποιὸς μὲ δυὸ ἀνθρώπους καὶ ποιὸς μὲ τρεῖς· καὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι, οἱ ἀναντίοι, σταφνίζονταν. Τότε κι' ἐγὼ φκειάνω ἓνα γράμμα κι' ἀποφασίζω νὰ δικαιώσω τοὺς ἀδικημένους. Εἶχε ὡς τρακόσους πενήντα ὁ Ἀγουστίνος φρουρὰ τοῦ ἀξιωματικῶς, εἰκοσιπεντάρχους καὶ κάτου κι' ἄλλους πολλοὺς στρατιωτικῶς ἀπλοὺς ὡς χίλιους – καὶ τοὺς ὀρκίζω καὶ τοὺς τραβοῦσα ὅλους μὲ τὸ πνεῦμα μας. Πολεμοφόδια δὲν εἶχαμεν· τρόμαξαν' ἀγοράσω πεντέξι κασσέλες. Ἔλεγα τοῦ Κωλέτη κι' ἄλλουνῶν, δὲν ἠθελαν νὰ τὸ πιστέψουνε. «Δὲν γένεται τίποτας», ἔλεγαν. Πῆρα καὶ καμπόσους πληρεξούσιους τῆς Ρούμελης καὶ τοὺς τράβηξα μὲ τὸ μέρος τὸ πατριωτικόν· καὶ ἦταν καμμιά εἰκοσιπενταργιά. Μίαν ἡμέρα φάγαμεν εἰς τὸ σπῆτι μου κι' ὀμιλήσαμεν αὐτό. Τὸ μαθαίνει ὁ

Άγουστίνος, στέλνει ἄνθρωπόν μου τάξει δυὸ χιλιάδες τάλλαρα νὰ εἶμαι
 μὲ τοῦ λόγου του. «Πενήντα δυὸ νὰ μοῦ δώση δὲν πηγαίνω ἀναντίον τῆς
 πατρίδος μου!» Τότε κρυφίως πιάσαν ἓνα σπίτι καὶ τὸ τρύπησαν, καὶ
 τὴν νύχτα ὁποῦ θὰ διαβῶ, ὁποῦ ἤμουν εἰς τοὺς φίλους, νὰ ρίξουν νὰ μὲ
 σκοτώσουν. Ἀπὸ τοὺς ἄνθρώπους ὁποῦ διόρισαν ἦταν κι' ἓνας
 ὀρκισμένος ἀπὸ αὐτοὺς ὁποῦ ἔχα, τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀγουστίνου, ὁ
 Μιχάλης ὁ Δράμαλης. Πῆγε καὶ εἶπε τῆς γυναικὸς μου· «Νὰ στείλης νὰ
 βρῆς τὸν Μακρυγιάννη, οὔθεν εἶναι νὰ μὴν περάση ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ
 σοκάκι, θὰ τὸν σκοτώσουνε. Ἦρθαν καὶ μ' ἠῦραν καὶ πῆγα ἀπὸ ἄλλο
 μέρος. Καὶ τὴν αὐγὴ πῆγα καὶ εἶδα τὸ σπίτι μὲ τὰ μασγάλια. Τότε σύναξα
 ἄνθρώπους καὶ τὸ βήκα φόρα. Τότε ἄρχισε καὶ σύναζε πληρεξούσιους ὁ
 Ἀγουστίνος μυστικῶς καὶ εἶχε ἓνα χαρτὶ γραμμένο νὰ τὸν διορίσουνε
 Κυβερνήτη – καὶ σύναζε ὑπογραφὲς χωρὶς ν' ἀρχίσῃ ἢ Συνέλεψη. Τότε ὁ
 Πετρόπουλος ἀπὸ τὸ Σάλωνα κι' ὁ Κωσταντίνος Παπαγιωργόπουλος κι'
 ὁ Λογοθετόπουλος ἀπὸ τὸ Γαλαξίδι κι' ἄλλοι πληρεξούσιοι τοῦ
 Ζεϊτουνοῦ, Ταλαντιοῦ, Μπουντουνιτζας, Λιδορικιοῦ, Ἐπάχτου κι' ἀπὸ
 ἄλλες ἐπαρχίαι τῆς Ρούμελης μιλήσαμεν μαζὶ, ὅταν φάγαμε ψωμί, κι'
 ὀρκιστήκαμεν. Αὐτεῖνοι οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι δὲν θέλησαν νὰ
 ὑπογράψουν τὸν Ἀγουστίνου Κυβερνήτη, ἀλλὰ μάλλωσαν μὲ τοὺς ἄλλους
 εἰς τ' ἀνόητά τους καὶ μπερμπάντικα πράματα ὁποῦ κάνουν. Τότε
 πάτησαν ποδᾶρι ὅλοι αὐτεῖνοι καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν Μεγάρων καὶ
 Ντερβενοχωριῶν νὰ βάλουν ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἑπιτροπὴ κι' ἀπὸ τοὺς
 ἄλλους νὰ ἰδοῦνε τὰ ἔνγραφα τῶν πληρεξουσιῶν. Δὲν τοὺς ἔδινε χέρι
 τῶν φίλων τοῦ Ἀγουστίνου, ὅτ' ἦταν πολλοὶ παράνομοι. Ἐκεῖνοι
 γύρευαν τὴν ἐπιτροπὴ καὶ νὰ ξεκληστῆ καὶ τὸ μπερμπάντικὸ τους
 ἔνγραφον ὁποῦ ἔχαν διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀγουστίνου κυβερνήτη. Ὅμως
 κι' αὐτὸ δὲν τοὺς ἔδινε χέρι, νὰ τὸ ξεκλήσουνε, ὅτι καὶ ξόδιασε πολλὰ ὁ

ἀφέντης ὁ Ἀγουστίνος καὶ εἶχε κι' ἐλπίδες νὰ μάση κι' ἄλλες τοιοῦτες ὑπογραφές. Τότε διαιρεθήκαμεν. Αὐτεῖνοι μυστικῶς κάναν ἄνομους πληρεξούσιους μὲ ψεύτικες ὑπογραφές - κι' ἐτοίμαζαν καὶ τὰ στρατέματα καὶ κανόνια. Τότε ἐγὼ ἄξηνα τοὺς δυσσαρεστημένους· ἔκαμα ἐνγράφως περίτου ἀπὸ χίλιους καὶ πῆρα κι' ὅλη τὴν φρουρὰ τοῦ Ἀγουστίνου. Τότε οἱ ψεύτικοι πληρεξούσιοι τὸν κάμαν μυστικῶς Κυβερνήτη τὸν Ἀγουστίνου. Τότε διατάττει ἀρχηγὸν τῶν ἀρμάτων τὸν Κίτζο Τζαβέλα. Πῆρε καὶ τοὺς ἀξιωματικούς, τοὺς εἶπε νὰ εἶναι ὅλοι μ' αὐτὸν - θὰ τοὺς κάμη μεγάλους ἀνθρώπους· καὶ θὰ βαρέση ντουφέκι ὁ νέος Κυβερνήτης ὁ Ἀγουστίνος μὲ τὸν γενναῖον ἀρχηγὸν Κίτζο, μὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς καβαλλαρίας Καλλέργη. Τοὺς εἶπε νὰ εἶναι ἔτοιμοι μυστικῶς μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον Κολοκοτρώνη, μὲ τὸν μηνύτορά του τὸν κόντε Μεταξᾶ κι' ὅλη τὴν συντροφιά. Ἐτοιμάστηκαν μυστικῶς νὰ βάλουν σ' ἐνέργεια τὸ σκέδιον τοῦ Θανάση Βάγια, ὁποῦ τὸν ρώταγε ὁ Κυβερνήτης μας νὰ τοῦ εἰπῆ πὼς μεγάλωσε ἐκεῖνος ὁ μέγας ἄντρας ὁ Ἀλήπασσας. Γκιντί, σεντζαφέδες, ἐπίγιορκοι τῆς πατρίδος καὶ τῆς θρησκείας!

Ὁ νέος Κυβερνήτης, τοῦ παλιοῦ Κυβερνήτη ὁ ἀδελφός, ὁ μπεκρής, ὁ παραλυμένος Ἀγουστίνος καὶ οἱ ὀρκισμένοι τοῦ ὅλοι, ὁποῦ τὸν σούστησαν Κυβερνήτη νὰ προκόψη τὴν πατρίδα, καθὼς τὴν πρόκοψε κι' ὁ ἀδελφός του, ὁ νέος Κυβερνήτης ὀρκίζει αὐτοὺς νὰ τοῦ εἶναι πιστοὶ καὶ νὰ βαρέσουνε ὅλους ἐμᾶς - καὶ τοὺς βαθμοὺς τοὺς δικoὺς μας νὰ τοὺς δώση ἐκεινῶν. Ὅσο δὲν ἦταν Κυβερνήτης καμωμένος, ἦταν σὺμφωνος μ' αὐτὸν κι' ὁ Κωλέτης. Ὑστερα ὁποῦ ἔμαθε ὅτι ἐγίνε ὁ Ἀγουστίνος Κυβερνήτης, τότε γύρισε μ' ἐμᾶς. Ἡ θὰ τὸν ἔπιαναν ζωντανόν, ὅμως πήγαμεν καὶ τὸν πῆραμεν.

Ὁ νέος Κυβερνήτης ἐτοιμάζεταν κ' ἔλεγε τῶν συντρόφωνέ του νὰ βαρέσουν ντουφέκι ἀναντίον μας. Ἀπὸ καλωσύνη τοὺς ἦταν μετ' ἐμένα ὅλοι ὡς ἀδελφοὶ καὶ θέλησαν νὰ μ' ἔχουν μεγαλύτερόν τους οἱ τίμοι κι' ἀγαθοὶ πατριῶτες οἱ ἀξιωματικοὶ Μητρο Ντεληγιώργης, Δανήλ Πανᾶς, Ἥλιος Πανᾶς, Φαρμάκης, Πηνειός, Βασίλης Ἀθανασίου, Ἀναστάση Γούργαρης, Μπουῶσος, Μητρο Τρανταφυλλίνας, Γιώργο Καλατζής, Δράμαλης, αὐτεῖνοι ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔλκυσαν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀξιωματικοὺς ἀπὸ τὴν φρουρὰ κι' ἀπὸ τὰ τάματα, τράβησε κι' ὁ Κριτζώτης πολλοὺς ἀπὸ αὐτὰ κι' ὁ Βάσιος καὶ οἱ Στραταῖοι καὶ οἱ Γριβαῖοι. Ἦμαστε μίαν ἡμέρα εἰς τοῦ Κριτζώτη, ὁποῦ κουβεντιάζαμεν. Διατάζει ὁ νέος Κυβερνήτης τὸν ἀρχηγὸν τῆς καβαλλαρίας μ' ὅλο τὸ σῶμα του καὶ πεζικόν της γραμμῆς καὶ κανόνια κι' ἄταχτον καὶ ρίχνονται ἄξαφνα εἰς τὸ σπιτί μου. Ἔκαμεν ὁ Θεὸς καὶ ἦταν καμπόσοι ἀξιωματικοὶ ἐκεῖ γύρα τὴν γειτονιά καὶ εἶχαν ἀνθρώπους. Πιάστη τὸ ντουφέκι· βαροῦγαν τὸ σπιτί μου μὲ κανόνια. Συνχρόνως βάρεσε κι' ὁ γενναῖος Τζαβέλας εἰς τὸ παζάρι ὁποῦ ἤμαστε· πληγώσαμεν τὸν Μήλιο καὶ τὸν Τζουρά. Ἐκεῖ ὁποῦ πολεμοῦσαμεν εἰς τὸ παζάρι, ὁποῦ μας βάρεσαν ἄξαφνα, ἦρθαν καὶ μοῦ εἶπαν βαροῦνε τὸ σπιτί μου. Τότε πῆγα ἐκεῖ. Ἀρχίσαμεν καὶ πολεμοῦσαμεν – καὶ βαροῦσαν μὲ τὰ κανόνια. Τοὺς χαλάσαμεν ἑναδυὸ φορές. Πολέμησαν ὡς τὸ βράδυ. Σὰν εἶδαν ὁποῦ δὲν μπόρεσαν νὰ κάμουν τὸν σκοπὸν τους (ὅτι τοὺς εἶχε διαταμένους ὁ νέος Κυβερνήτης ἐμένα νὰ βαρέσουνε διατι γύρισα τοὺς πληρεξούσιους καὶ τὴν φρουρὰ του), ἀφοῦ δὲν ἔκαμαν τίποτας εἰς τὸ σπιτί μου, τζακίστηκαν νὰ πᾶνε ὀσπὴν κατὰρα τοῦ Θεοῦ. Μεγάλῃ χάρι χρωστοῦμεν καὶ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ εἰς τοὺς ἀγαθοὺς Ἕλληνας ὁποῦ ἦταν μετὰ τὰ τάματα καὶ τοὺς εἶπαν νὰ βαρέσουνε καὶ δὲν θέλησαν. Τοὺς εἶπανε·

«Δὲν βαροῦμεν τοὺς πληρεξούσιους τῆς πατρίδος μας κι' ἀρχηγούς μας». Τότε γύρισαν μετ' ἐμᾶς ὅπου δὲν εἶχαμεν τελείως δύναμιν. Ἀπὸ τὸ μισὸ παζάρι κι' ἀπάνου, ὅλο τὸ μέρος τὸ βαστοῦσαν ἐκεῖνοι ὡς τὸ κάστρο. Ἀπὸ τὸ παζάρι τὸ μισὸ καὶ κάτω τὸ βαστούσαμεν ἐμεῖς. Αὐτεῖνοι γύμνωσαν ὅλο τὸ μέρος ὅπου 'ταν μ' αὐτοὺς καὶ φεύγαν οἱ φαμελιές μετὰ τὸ βίον τοὺς κ' ἔρχονταν 'σ' ἐμάς· μίαν τρίχα δὲν ἔχασαν. Τέτοια εὐλογία ἦταν.

Τὸ ντουφέκι δούλεψε τόσα 'μερόνυχτα. Σκοτώθηκαν ἀπὸ τὸ 'να τὸ μέρος κι' ἀπὸ τ' ἄλλο περίτου ἀπὸ τρακόσοι πενήντα, ὅλο τ' ἄνθος. Αὐτεινῶν τοὺς ἔρχονταν καθεμερινῶς μιντάτι. Τότε συνομιλήσαμεν κ' ἔπαψε τὸ ντουφέκι, νὰ πάρωμεν τοὺς πληρεξούσιους ὅπου ἦταν μετὰ τὸ μέρος μας νὰ πᾶμε εἰς τὴν Κόρθον. Ἔπιασα δυὸ ἄλογα κ' ἔβαλα τὴ φαμελιά μου καὶ τὴν ἔστειλα εἰς τοῦ Ντεληγιώργη τὸ σπίτι εἰς τ' Ἀνάπλι, κι' ὅλο μου τὸ πράμα τ' ἄφησα, ὅτι φύγαμεν ἄξαφνα. Πήραμεν τοὺς πληρεξούσιους κι' ὅσους ἄλλους ἦταν μετὰ τὸ μέρος μας καὶ πήγαμεν εἰς τὴν Κόρθον. Ἐκεῖ βαστοῦσαν τὸ κάστρο αὐτεῖνοι. Φκείασαμεν δική μας κυβέρνησιν ἐκεῖ τὸν Κωλέτη, τὸν Κουντουργιώτη, τὸν Ζαῖμη - νὰ κυβερνάγη ὁ Κωλέτης ὅσο νὰ ῥθουν καὶ ἐκεῖνοι, ὅπου 'ταν εἰς τὴ Νύδρα. Τότε μετὰ διατάζουν ἐμένα μ' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς ὅπου 'ταν μαζί μου καὶ πήγαμεν εἰς τὴν Περαχώρα νὰ πληροφορέσουμε τοὺς κατοίκους νὰ μᾶς δεχτοῦνε· ἦταν κ' ἓνα κρύγιον καὶ χιόνι καλὸ. Πήγαμεν εἰς τῆς Χῶρες, τοὺς μίλησα καὶ μείναν εὐκαριστημένοι νὰ πάγη ἐκεῖ ὅλη ἡ διοίκηση μετὰ τοὺς πληρεξούσιους. Τοὺς στείλαμεν καὶ ἦρθαν ὅλοι. Οἱ Γριβαῖοι κι' ὁ Κριτζώτης κι' ὁ Βάσιος πήγαν εἰς τὰ Μέγαρα. Τὸ εἶχαν πιασμένο οἱ ἀναντίοι ἐκεῖ καὶ τοὺς πολέμησαν καὶ κυρίεψαν οἱ δικοὶ μας τὴν θέσιν.

Ἡ διοίκηση, ὅπου ἦταν ὁ Κωλέτης καὶ γραμματέας ὁ Χρησιδης – ὅσο νὰ ἴρθῃ ὁ Κουντουργιώτης κ' ὁ Ζαΐμης – ἔνεργούσαν αὐτεῖνοι εἰς Περαχώρα. Μᾶς δέχτηκαν οἱ κάτοικοι μὲ τῆς ἀγκάλες ἀνοιχτές. Ἦταν βαρὺς χειμῶνας· ἐβῆκαν ἀπὸ τὴ φωτιά τους καὶ συγύρια τους καὶ ζωοτροφή τους καὶ μᾶς περιποιώονταν ὅλους κ' ἔλεγαν· «Καθόμαστε ἐμεῖς νηστικοὶ καὶ φᾶτε ἐσεῖς ὅπου προσπαθᾶτε διὰ νὰ γίνουν νόμοι. Ὑστερα ἡ διοίκηση καὶ οἱ πληρεξούσιοι πῆγαν εἰς τὰ Μέγαρα ὡς κεντρικώτερον μέρος. Ὁ Νότης, ὁ Ἰσκος, ὁ Τζόγκας, οἱ Στραταῖγοι καὶ οἱ ἄλλοι καπεταναῖγοι πέρασε ὁ καθεὶς εἰς τὴν πατρίδα του. Ὁ Κριτζώτης διορίστη ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος· καὶ παντοῦ ἄνοιξε τὸ ντουφέκι καὶ κᾶηκε ὁ τόπος καὶ ρῆμαξε· καὶ σκοτώθηκαν τὰ καλύτερα παληκάρια. Εἴχαμεν τὸν Στάθη Κατζικογιάννη διορίση εἰς τοῦ Σαλώνου τὸν κόρφο νὰ εἶναι μέσα εἰς τὰ μίστικα μὲ καμπόσους στεργιανούς. Πῆγαν εἰς τὴν Σκάλα τοῦ Σαλώνου καμπόσοι στρατιῶτες τοῦ Κατζικοστάθη, τοὺς κλείσαν οἱ ἀναντίοι. Τὸ μάθαμεν· τότε διατάχτηκα μὲ τοὺς συντρόφους μου νὰ πάμεν πρὸς βοήθειά τους. Ἐστὸν δρόμον μάθαμεν ὅτι παραδόθηκαν εἰς τοὺς ἀναντίους. Τότε πῆγαμεν εἰς τ' Ἄσπρα Σπίτια· ἦταν τὰ μαγαζεῖα ἐκεῖ μὲ τὰ γεννήματα – ἦταν δικά μας, ὅτ' εἴχαμεν τὸν μουκατὰ τῆς Λιβαδειᾶς ὁ Ντεληγιώργης, ὁ Μάκος, ὁ Χατζηπέτρος, ὁ Βάγιας κ' ἐγώ. Τὰ γεννήματα τὰ εἶχαν οἱ ἀναντίοι κυργέψη καὶ πῆγαμεν καὶ πολεμήσαμεν καὶ τὰ πήραμεν καὶ τὰ φέραμεν εἰς Μέγαρα καὶ Χώρες· καὶ πορέψαμεν ὅλη ἡ συντροφιά, ὅπου ζούγαμεν μὲ λάχανα τῆς περισσότερες φορές.

Οἱ ἀναντίοι ἦταν εἰς Λεψίνα, εἰς Κούλουρη, εἰς Μετόχι τῶν Μεγάρων. Μάθαμεν ὅτι οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὴν Κόρθον, πεζούρα καὶ

καβαλλάρια, άγροικήθηκαν με τούτους κ' έρχονταν άναντίον μας. Τότε με διατάττουνε και πάγω με τὸ σῶμα μου και με καμπόσους Μεγαρίτες και πιάσαμεν τὸν Άγέρα, τὸ Ντερβένι. Κι' άφοῦ μάθαν οἱ άναντίοι ὅτι τὸ πιάσαμεν, νέκρωσε τὸ σκέδιόν τους και δέν κάμαν κάνα κίνημα. Καθίσαμεν χωμένοι εἰς τὸ χιόνι έντεκα ἔμερόνυχτα και δέν έμείναμεν οὔτε ένα τρίτο γεροί· οἱ άλλοι ὅλοι άρρωστήσαμεν κ' έγὼ κόντεψα νά πεθάνω· ὅτι μ' έπιασε ένας πόνος κι' ὅταν πήγαμεν εἰς τ' Ανάπλι μαζώχτηκαν οἱ γιατροὶ κ' έκαμα τέσσερες μῆνες με πανιὰ και μαλαχτικά. Θύμωσε ή μέση μου, ὁποῦ ήμουν λαβωμένος άπό τὸ κάστρο τῆς Άθήνας, και τρόμαξα νά γλυτώσω. Ὁ Θεὸς συχωρέση τὸν Καποδίστρια, ὁποῦ μας έβαλε εἰς αὐτὸν τὸν άγώνα. Μεγάλη ἔλικρίνειαν και πατριωτισμὸν εἶδαμεν άπό τοὺς Περαχωρίτες και άπό τοὺς Μεγαρίτες. Ἐδειξαν αἰστήματα πατριωτικά και φιλόανθρωπα κ' έλεγαν· «Νά πουληθοῦμεν ὅλοι, νόμους νά κάμετε διὰ τὴν πατρίδα». Πήγαιναν νηστικοὶ και ξυπόλυτοι αὐτεῖνοι και οἱ καϊμένοι άγωνισταὶ τους με γράμματα, ὁποῦ χρειάζονταν παντοῦ νά στέλνωμεν, κ' έτρεχαν με μεγάλη προθυμίαν.

Σὰς εἶπα τὴν άγαθότη αὐτεινῶν τῶν ανθρώπων. Θα σὰς εἰπῶ και τ' άπάνθρωπα κινήματα άλλουνῶν. Ὅμως δέν πρέπει ὁ άνθρωπος νά πειράζεται, ὅτι τέτοια εἶναι ή άνθρωπότη - ὁ Θεὸς ἄς τοὺς συχωρέση εκείνους ὁποῦ άδίκησαν· και νά μᾶς φωτίζη εἰς τὸ καλό. Ὅταν ήμαστε άκόμα εἰς Ἄργος, ένας προκομμένος άνθρωπος και πλούσιος, με πολλές άντίκες, ήρθε άπό τὴν Εὐρώπη εἰς Ἄργος, Ἑλληνας· έγνωρίστη συγγενῆς με τοὺς Γριβαίους και κάθηταν μ' αὐτούς. Ἄντεσε ὁ αὐτεῖνη τὴν έποχή και τὸν πῆραν μαζί τους εἰς τὰ Μέγαρα και τὸν εἶχαν εἰς τὸ κονάκι τους. Μίαν νύχτα τὸν πῆραν και τὸν πῆγαν ὁ ένα μέρος και τοῦ κόψαν τὸ

λαιμό του σαν πρόβατο· και τοῦ πήραν τὸ βίον του και τὸ μέρασαν τ' ἀδελφια. Ἄλλους τρεῖς τέσσερους σκοτώσαν ἐκεῖ· γυναῖκες και παιδιὰ διατιμοῦσαν και χιλιάδες κατάχρησες ἔκαναν. Κι' ἀπὸ αὐτὸ δὲν θὰ κάμωμεν ποτὲ προκοπὴ, μήτε θὰ ἰδοῦμεν Θεοῦ πρόσωπον, ὅτι εἴμαστε θερία, ἀνθρωποφάγοι, ἄτιμοι ἀνθρωποὶ. Εἴμαστε τοιοῦτοι ὅλοι, ἀνάξιοι τῆς λευτεριάς.

Σὲ ὀλίγες ἡμέρες ἦρθαν ἀποστελμένοι ἀπὸ τοὺς Ἀντιπρέσβες, ἀπὸ ἓνας του κάθε ἐνοῦ, και μᾶς εἶπαν ὅτι τὸν Ἀγουστίνου τὸν ἀναγνώρισαν Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος και νὰ πᾶμε νὰ τὸν ἀναγνώρισωμεν κ' ἐμεῖς, εἰδὲ θὰ μᾶς χτυπήσουνε. Τοὺς εἶπαμεν· «Βαρεῖτε ὅσο θέλετε! Εἶναι τὸ μόνον ἀδύνατον πλέον ἀπὸ αὐτεῖνη τὴν φάρα νὰ ἰδοῦμε εἰς τὴν πατρίδα μας· και κοπιάστε και βαρεῖτε· κι' ἂν δὲν κοπιάσετε ἐσεῖς μὲ τὸν νέον Κυβερνήτη ὁποῦ ἀναγνώρισετε, τότε θὰ ῥθούμεν ἐμεῖς νὰ πεθάνωμεν ἐκεῖ. Ὁ βρεμένος τὴν βροχὴ δὲν τὴν φοβᾶται – και κοπιάστε εἰς τὴν δουλειάν σας. Δὲν ἔχομεν ἄλλη ὁμιλία». Και σηκώθηκαν και φύγαν κ' οἱ τρεῖς ὁ Ρουσσος, ὁ Ἄγγλος, ὁ Γάλλος. Ἀφοῦ πήγαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους τοὺς και τοὺς ἀνάφεραν τί τοὺς εἶπαμεν, ὅτι θέλαν μὲ φοβέρες νὰ μᾶς γυρίσουν ἵστα θελήματά τους, ἀφοῦ τοὺς εἶπαν αὐτὸ οἱ ἀποστελμένοι τους, μᾶς καταδίκασαν εἰς θάνατο ὁ Ἀγουστίνος, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Τζαβέλας και ὁ Μεταξάς. Τότε μας στέλνουν ἓναν δάσκαλον ἀπὸ τὴν Μπαυαρία, Θίρσιον τὸν λένε· ἦρθε και μᾶς λέγει· «Ἦρθα ἀποστελμένος νὰ σᾶς εἰπῶ νὰ ὑποταχθῆτε, ἀλλὰ σας λέγω νὰ μὴν ὑποταχθῆτε, ὅτι τ' Ἀγουστίνου τὸ μέρος εἶναι ὅλοι κλέφτες και ἄρπαγοὶ. Ὅσοι κάτοικοι εἶναι μ' αὐτοὺς τοὺς γύμνωσαν ὅλους. Ἰστὸ δικὸ σας τὸ μέρος ὅλους τοὺς ρώτησα και εἶναι πολλὰ εὐκαριστημένοι· κάνουν τὰ ζευγάρια τους και βόσκουν τὰ ζωντανὰ τοὺς ἔξω και δὲν τοὺς πείραξε

κανένας. Ρώτησα όλους κ' είναι ευκαριστημένοι. Κι' όσοι είναι με την Κυβέρνηση γυμνώθηκαν όλοι. Έγώ φεύγω σήμερα και πάγω να ειπώ αυτά των Αντιπρέσβειων, μάς λέγει ο Θίρσιος· και θα μιλήσω κι' όλου εκείνου του λαού να έρθουν μετ' εσάς και να φύγουν από αυτούς. Και σε δυο ήμερες ή τρεις να κινήσετε δι' Ανάπλι και να πάρετε από μία έλιά εις τὸ χέρι σας». Σηκώθη κ' έφυγε. Κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ αφήσαμεν τὸν Βάσιον εις τὴν θέσιν τῶν Μεγάρων και πήραμεν από μίαν έλιά εις τὸ 'να χέρι, καθὼς μας εἶπε ὁ Θίρσιος, και 'στ' ἄλλο βαστούσαμεν τὸ ντουφέκι και τὸ σπαθί και πήγαμεν εις τὸ Λουτράκι. Ἐκεῖ κατέβηκαν κι' από τῆς Περαχῶρες ὁ Κωλέτης και οἱ ἄλλοι. Τὸ ὄλο ἤμασταν ὡς χίλιοι ἄνθρωποι. Μείναμεν τὸ βράδυ εις τὸ Λουτράκι και κοιμηθήκαμεν· ἀπάνου ὁποῦ θα κοιμηθοῦμεν μαθαίνομε εις τὰ τείχη τοῦ Ἰσθμοῦ τὸ 'πιασαν από τοὺς ἀναντίους ή καβαλλάρια, ὁ Καλλέργης κεφαλή, τὸ ταχτικὸν ὄλο τὸ πεζικόν, ὁ ἀδελφός μου Νικήτας τοῦ ἄταχτου ἀρχηγός. Ρίξαν καμπόσους ντουφεκισμοὺς να μάς σκιάξουν. Ἐμεῖς ἐνθουσιασμένοι σὰν τὸν Λεωνίδα με τοὺς Πέρσας, θέλαμεν τὴν λευτεριά μας από τοὺς ἀδελφούς μας, τοὺς συναγωνιστᾶς μας. Ἀπό ποιούς; Ἀπό τὸν Νικήτα τὸν Τουρκοφάγο - κ' ἔγινε λευτεροφάγος, από τὸν Κολοκοτρώνη, τὸν Καλλέργη - ποιὸς μέτραγε τῆς ἀκαθαρσίας τῆς Εὐρώπης; Αὐτεῖνοι ἦρθαν διὰ τύχη κι' ὄχι διὰ λευτεριά. Κοιμηθήκαμεν τὸ βράδυ. Ξημέρωσε ὁ Θεὸς τὴν ἡμέρα· μπονόρα μας ἦρθαν - ὁποῦ εἶχαν μείνη εις τὰ Μέγαρα και τότε ἔρχονταν - ὁ Δυοβουνιώτης κι' ὁ Βάγιας με καμμιά ἑκατὸν πενηνταριά ἀνθρώπους. Αὐτεινῶν τῶν ὀλίγων τοὺς ρίχτηκαν πεζούρα και καβαλλάρια, τὸ ταχτικὸν και ἄταχτον, ἀπάνου από πέντε χιλιάδες. Τότε βλέποντας ἔμεῖς πετάξαμεν τῆς έλιές, ὁποῦ βαστούσαμεν κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Θίρσιου, και πιάσαμεν τὸ σπαθί και 'σ ἓνα κάρτο τοὺς πιάσαμεν τοὺς περισσότερους ζωντανούς -

καὶ ἦταν ντυμένοι καὶ βρέθηκαν γυμνοὶ καθὼς τοὺς ἔκαμεν ἡ μάνα τους. Καμμίαν πενηνταριά εἶχα τριγύρω τ' ἄλογό μου καὶ τοὺς ἀπαντοῦσα μὲ μεγάλα κλάματα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὁποῦ γύρευαν νὰ τοὺς γυμνώσουνε. Ὅτι γνωρίζομεν μὲ τοὺς περισσότερους καὶ λυπέταν ἡ ψυχὴ μου. Τοὺς πήραμεν καὶ πήγαμεν ἓν ἕνα χωριὸν καὶ μείναμεν· καὶ μιλήσαμεν τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς δώσαν τὰ σκουτιά τους ὀπίσου καὶ τὰ χερότερα ἄρματα τοῦ πεζικοῦ τοῦ ταχτικοῦ καὶ τ' ἀρχηγῶν τους. Τότε ὁ Καλλέργης κι' ὁ Νικήτας πήραν τὸ φύσημά τους εἰς τ' Ἄργος καὶ εἶπαν αὐτὰ τ' ἀρχηγοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Τζαβέλα. Καὶ πήραν τὸ φύσημά τους ὅλοι εἰς τὴν Καρύταινα.

Τότε προχωρέσαμεν. Κοιμηθήκαμεν εἰς τὸν Αἰβασίλη – κι' ἀπὸ ἑκεῖ εἰς Ἄργος. Βῆκαν οἱ κάτοικοι καὶ μᾶς καρτέρεσαν μὲ δάφνες κι' ἄλλα. Βαστήσαμεν κ' ἐμεῖς μίαν εὐταξίαν, πάγει εἰς τὰ Μέγαρα καὶ γύρισμα δὲν ματαγένεταν – ὅσοι εἶχαμεν συνείδησιν· οἱ ἀσυνείδητοι ἦταν ὀλίγοι. Ἀφοῦ μάθαν τὴν διάλυσιν τους ὅλως διόλου ὁ νέος Κυβερνήτης καὶ οἱ ἀρχηγοὶ του, πᾶνε νὰ πεθάνουν. Τότε οἱ Ἀναπλιῶτες λένε τοῦ νέου Κυβερνήτη νὰ ξεκυβερνήσῃ, ν' ἀπαρατηθῇ. Τὸν ἔβγισαν κι' ἀπαρατήθη. Καὶ διόρισαν κυβερνήτες Κολοκοτρώνη, Κωλέτη, Μπουντούρη, Ζαῖμη, Μεταξά. Ἐμεῖς δὲν θέλαμεν Κολοκοτρώνη, Ζαῖμη, Μπουντούρη, ὅτι ἦταν διπρόσωποι. Τότε κινήσαμεν διὰ τ' Ἀνάπλι. Ἦταν γιομάτη ἡ Πρόνοια ἀπὸ ἐκείνους. Ἀφοῦ πλησιάσαμεν κοντὰ εἰς τὴν Πρόνοια – καὶ ἦταν φιλονεικίαι γυναικίσις, ἄναντρες – μπήκαμεν μέσα καὶ κυργέψαμεν κ' ἐκεῖ χωρὶς ντουφέκι. Εἰς τὸ σπίτι τοῦ Καλλέργη ἦταν ἡ καβαλλάρια καὶ χρήματα ἐθνικά. Τότε μὲ περικαλεῖ ὁ Θίροσιος καὶ οἱ Ἀντιπρέσβεις νὰ τὸ προφυλάξω. Τὸ ἴπασα καὶ τὸ βάσταξα δεκάξι ἡμέρες καὶ τὸ παράδωσα χωρὶς νὰ λείψῃ μία τρίχα. Δὲν ἤθελα χρήματα

καὶ βιό, ἤθελα σύνταμα διὰ τὴν πατρίδα μου, νὰ κυβερνηθῆ μὲ νόμους κι' ὄχι μὲ τὸ «ἔτζι θέλω». Ὅμως ὁ Καλλέργης εἰς τ' Ἄργος καὶ οἱ συντρόφοι του δὲν μ' ἄφησαν οὔτε στάχτη εἰς τὸ σπίτι μου. Καὶ μᾶς καταδίκασαν ὅλους εἰς θάνατο, διατι δὲν σταθήκαμεν εἰς τ' Ἄργος νὰ μᾶς σκοτώσῃ ὁ Ἀγουστίνος Καποδίστριας.

Τότε ὁποῦ εἴμαστε εἰς τὴν Ἄργεια, ζήτησαν οἱ Ἀντιπρέσβες νὰ μῆ ὁ Κωλέτης μέσα εἰς τ' Ἀνάπλι μὲ δέκα πολιτικούς καὶ μὲ μίαν στρατιωτικὴ ἐπιτροπὴ. Διόρισαν τὸ Ντεληγιώργη, τὸν Βάγια κ' ἐμένα καὶ μπήκαμεν. Μᾶς καρτέρεσαν οἱ πολίτες μὲ τὸ «ζήτω». Ὁ νέος καὶ πεσμένος Κυβερνήτης τήραγε ἀπὸ τὸ παλεθύρι. Πήγαμεν ἴστοῦ Ντώκινς τοῦ Ἀντιπρέσβυ τῆς Ἀγγλίας κι' ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τῆς Γαλλίας, τὸν Ρουᾶν. Κ' ἐκεῖ φιλονικήσαμεν καμπόσες ἡμέρες διὰ τ' ἄτομα τῆς Κυβερνήσεως, ἢ θὰ φύγωμεν ἔξω πίσου. Τότε συμφωνήσαμεν Κουντουργιώτη, Κωλέτη, Ζαῖμη, Μεταξά, Ὑψηλάντη, Κολιόπουλο, Μπότζαρη. Μ' ἔστειλαν ἐμένα καὶ τὸν Γρίβα καὶ πήγαμεν εἰς τὴ Νύδρα καὶ φέραμεν τὸν Κουντουργιώτη εἰς τ' Ἀνάπλι. Ὁ Ἀγουστίνος πῆρε τὸ λείψανο τοῦ ἀδερφοῦ του καὶ μῆκε ἴσ ἓνα Ρούσικον καράβι καὶ κάθεται· καὶ πρόσμενε νὰ ἴπερισκόσῃ τὸ μέρος του, νὰ κοπιᾶσῃ ὀπίσου. Τότε οἱ συντρόφοι τοῦ οἱ δολεροὶ μπάζαν ἀνθρώπους κρυφίως ἀπὸ τὰ Πέντε Ἀδέρφια κι' ἀπὸ ἄλλοῦ καὶ γιόμοζαν τὰ σπιτία τοῦ Ζαῖμη, τῶν Κολοκοτρωναίων, τοῦ Μεταξά, ὁλουνῶν αὐτεινῶν. Ὁ Ζαχαρόπουλος κι' ἄλλοι φίλοι μου μοῦ τὸ εἶπαν. Τῆς ἀρχῆς τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς δὲν τῆς ἀλλάξαμεν, ἦταν ἐκείνῶν. Πιαστήκαμεν μὲ τὸν Ζαῖμη, ὁποῦ πήγαμεν εἰς τὸ σπίτι του μὲ τὸν Κουντουργιώτη. Εἶπε· «Αὐτὰ ὅλα τὰ κάνει ὁ Μακρυγιάννης. – Τοῦ εἶπα, ἐγὼ τὰ κάνω! Δὲν μοῦ τρῶς τὸ κεφάλι μου μὲ τοὺς μπακάληδες τ' Ἀναπλιοῦ. Αὔριον βγαίνω εἰς τὴν

Πρόνοια, κι' αὐτεῖνοι ἐδῶ ἄς πιστεύουν ἐσένα». Γίχτηκα καὶ μὲ τὸν Κουντουργιώτη. Τὴν αὐγὴ μαζώχτηκαν εἰς τὸ παλάτι ὅλοι οἱ κυβερνήται. Ἔρχονται οἱ φίλοι καὶ πιάνουν ὅλα τὰ τρογυρινὰ σπίτια· καὶ σὺναζαν ἄρματα καὶ πολεμοφόδια· καὶ ἦταν καὶ οἱ καβαλλαραῖοι ἐκεῖ πεζοί, ὅτι τ' ἄλογά τους τὰ πῆρε ὅλα ὁ Γρίβας κι' ἄλλοι. Οἱ καβαλλαραῖοι μὲ τὸν ἀρχηγὸ τοὺς Καλλέργη πῆγαν κρυφίως κι' ἄνοιξαν τὴν ὀπλοθήκη (κι' ὁ φρούραρχος ἦταν δικὸς τους) καὶ κουβαλοῦσαν κρυφίως караμπίνες. Ἐγὼ εἶχα φίλους καλοὺς, ὁποῦ ἤμαστε ἀπὸ πρωτύτερα μαζί, μοῦ τὸ εἶπαν καὶ κατασοχὴ ὁ ἀγαθὸς πατριώτης καὶ τίμιος ἄνθρωπος ὁ Σελαΐδης Σελαΐδόπουλος – τὸν ἔστειλα καὶ τοὺς εἶδε καὶ μὸ ἔφερε χαμπέρι. Τότε ἐκεῖ ὁποῦ διάβαιναν μὲ τῆς караμπίνες κρυμμένες εἰς τῆς καπότες τους ἀπὸ κάτου τοὺς πιάσαμεν. Πῆγα κ' ἔβγαλα τοὺς κυβερνήτες ἔξω καὶ τοὺς εἶδαν· καὶ τότε ξεβρακώθηκαν ὅλοι· καὶ κατάλαβαν τὴν ἀλήθεια. Καὶ τότε ἀλλάξαμεν τὸν φρούραρχον, διοικητὴ, ἀστυνόμο κι' ἄλλους. Καὶ γλυτώσαμεν τὰ κεφάλια μας – θὰ μᾶς σκοτόωναν ὅλους μ' ἀπιστία. Τότε τοὺς βγάλαμεν ὅλους ἔξω. Καὶ μ' αὐτὰ ἔπερσεν ὁ Κωλέτης. Καὶ στείλαν καὶ ἦρθαν Γαλλικὰ στρατεύματα εἰς τ' Ἀνάπλι, ὁποῦ ἦταν εἰς τὰ κάστρα. Τ' Ἀνάπλι πρέπει νὰ εὐγνωμονῆ εἰς τὸν Κωλέτη, ὅτι θὰ πάθαιναν ὅ,τι ἔπαθαν καὶ τ' ἄλλα τὰ μέρη τῆς πατρίδας. Αὐτεῖνοι οἱ γενναῖοι ἄντρες οἱ Γάλλοι βάσταξαν τὴν ἡσυχίαν. Χάριτες τοὺς χρωστάγει ἡ πατρίδα αὐτεινῶν τῶν γενναίων ἀντρῶν, καὶ γκενεραλαίων κι' ἀξιωματικῶν, γκενεράλ Γκενῶ καὶ γκενεράλ Κορβὲ κι' ἄλλουνῶν.

Λέγω εἰς τοὺς ἀναγνώστες, ἀρχὴ ὁποῦ πῆγαμεν εἰς τὰ Μέγαρα καὶ οὐθεν πέρασαν συνταματικοὶ ἄνθρωποι δὲν πείραξαν μίαν τρίχα, ἀλλὰ νηστικοί, ξυπόλυτοι νόμους ἔλεγον νὰ γένουν. Καὶ οἱ καϊμένοι οἱ

κάτοικοι τὴν ἴδια ἀρετὴ εἶχαν καὶ πατριωτισμὸν. Ὁ εὐλοημένος λαὸς τῆς Ἑλλάδος περιποιέταν τὸν συναδελφὸν τοῦ μ' ὅ,τι τοῦ βρίσκεταν· καὶ γύρευαν Ἐθνικὴ Συνέλευση. Αὐτεῖνὴ τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν ἀρετὴ τὴν ζήλευσαν οἱ ἀναντίοι, ὅτ' εἶχαν κάμη μεγάλες κατάχρησες. Μάθαμεν ὅτι ἔρχεται βασιλικὴ ἐπιτροπὴ διὰ νὰ τηράγῃ ὅσο νὰ ῥθῆ ὁ βασιλέας. Τότε διὰ νὰ ρίξουν τὴν κατηγορίαν γενικῶς ὅσα στρατεύματα εἶχαν αὐτεῖνοι διαλύθησαν καὶ ἤρθαν μετ' ἐμᾶς. Ἦταν ὁ Χατζηπέτρος μ' ἑπτὰ ἀνθρώπους, τώρα ἔγινε μὲ πεντακόσους· πῆρε γυμνώνοντας ἀπὸ τὴν Κόρθο ὡς τὸ Γαστούνη. Κι' ἀφάνισαν τοὺς κατοίκους. Ὁ Τζαβέλας ἔπιασε τὸ μέρος τῆς Πάτρας, οἱ Γριβαῖγοι τ' Ἄργος κι' ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη – ὁ καθεὶς ἔπιασε τὸ δικό του. Μὲ διόρισαν κ' ἐμένα μὲ τὸ Ντεληγιώργη κι' ἄλλους καὶ πῆγαμεν εἰς Τροπολιτζά· μ' ἔκαμαν ἀρχηγὸν τῆς θέσης. Ἦταν κι' ἄλλα ἀσκέρια πλῆθος ἐκεῖ καὶ εἰς τὰ χωριά. Τοὺς μεράζαμεν ταχτικῶς τὴν ζωοτροφὴ τους μὲ τὸν διοικητὴ. Ἔστειλα εἰς τῆς σπηλιὰς κ' ἐρημιὰς καὶ σύναξα τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους καὶ πῆγε καθένας εἰς τὸ σπίτι του, χώρα καὶ χωριά, καὶ τήραγαν τὴν δουλειὰ τους· καὶ ἦταν πολὺ εὐκαριστημένοι.

Σταθῆκαμεν καμπόσον καιρὸν· ἡ κακὴ μου τύχη, ἀρρώστησα βαρέως καὶ ἤρθα ἐδῶ εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ μὲ πρόφτασαν οἱ γιατροὶ μὲ μπάνια κι' ἄλλες κοῦρες. Ὅτι μου ἔγινε ἓνα λιθάρι εἰς τὴν κοιλίαν ἐξ αἰτίας τὸ χιόνι ὅπου μὲ πλάκωσε εἰς τὸ Ντερβένι, εἰς τὸν Ἀγέρα, καὶ πρήστηκα ἐξ αἰτίας τῆς πληγῆς. Ἄφησα ἐκεῖ, εἰς Τροπολιτζά, τὸ σῶμα μου καὶ κατέβηκα ἐγὼ εἰς Ἀνάπλι. Ἀφοῦ ὁ καθεὶς γύμνωνε, τοῦ Κριτζώτη τὸ σῶμα ἔπιασε τὴν Περαχώρα, ἐκείνους ὅπου μας δίναν τὴν φωτιά τους, τὸ ψωμί τους, τὸ κρασί τους – διὰ τὴν εὐκαρίστησιν τοὺς ἔπιασαν καὶ τοὺς παίδευαν κι' ἀπὸ τὸ παιδεμα τὸ πολὺ τοὺς βγάλαν καὶ τὰ μάτια.

Πῆρε ὁ καθείς τὸ μέρος τοῦ κ' ἔτρωγε ἀνθρώπους. Ἐγὼ μὲ τὸ Ντεληγιώργη εἶχαμεν ἓνα σῶμα περίτου ἀπὸ πεντακόσους ἀνθρώπους. Ἦρθε ὁ Ἐπιθεωρητῆς νὰ μᾶς ἰπθεωρήσῃ. Βάλαμεν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν λίνια. Τοὺς λέγω· «Νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος ἐκεῖνος ὁ στρατιώτης ὁποῦ δὲν θὰ εἰπῇ τὴν ἀλήθεια, ποιὸν καιρὸν ἦρθε μαζί μας, καὶ ἂν εἶναι ἐδῶ εἰς τὴν λίνια ξένος ἄνθρωπος ὁποῦ μετριέται διὰ ὠφέλεια δική μας». Ὁρκίστηκαν ὅλοι. Τοὺς μέτρησε. Κάνει ἓνα φκαριστήριον ἵσ ἐμᾶς καὶ μίαν ἀναφορὰν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ λέγει τὸ παράδειμά μας. Διόρισε ἡ Κυβέρνησις ὅλα τὰ σῶματα νὰ λάβουν ὁ κάθε ἄνθρωπος ἀπὸ πενήντα φοίνικες. Μᾶς ἔρριξαν ἐμᾶς νὰ τοὺς λάβωμεν ἀπὸ τὴν Σπάρτη· ἔστειλαν ἐκεῖ κι' ἄλλα σῶματα. Δὲν πήραμεν ἐμεῖς οὔτε τὰ μισά. Ἐγὼ ἤμουν ἀστενής. Ἦρθε κι' ὁ Ντεληγιώργης, πήγαμεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἶπαμεν αὐτό, νὰ γένη κάνας τρόπος, καὶ πήγαμεν εἰς τὸν Μεταξᾶ ὡς μέλος κυβερνητικόν, τοῦ εἶπαμεν αὐτό, δείξαμεν καὶ τὸ ἔνγραφο τοῦ Ἐπιθεωρητῆ καὶ τῶν πολιτῶν τὴν μεγάλη εὐκαρίστησιν τους. Τοῦ λέμεν· «Ἐμεῖς σταθήκαμεν μὲ τὴν εὐτασίαν καὶ δὲν κάμαμεν ὅ,τι ἔκαμαν οἱ ἄλλοι, πολλοί». Μᾶς ἀποκρίνεται ὁ Κόντε Μεταξάς· «Ἦσαν ἀνάξιοι καὶ δὲν κάμετε». Ὅριστε κυβερνήται, ὀρίστε ἀρετή! Αὐτεῖνοι κάμαν τοὺς ἀνθρώπους, στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικούς, μὲ χωρὶς ἀρετή. Μ' ἑφτακόσους ἀνθρώπους δὲν γυμνῶναμεν ὅσους θέλαμεν! Αὐτεῖνοι εἶναι οἱ κυβερνήται μας, ἀδελφοὶ ἀναγνώστες, καὶ μὴ σας κακοφαίνεται ἂν ἡ πατρίδα πάθῃ. Διὰ νὰ σημειῶνω ἵσ τὰ πενήντα ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἔμαθα ἵστα γεράματα γράμματα.

Ἄφοῦ κυβερνήσαμεν οἱ στρατιωτικοὶ τὴν Πελοπόννησο, θέλει ὁ κύριος Κωλέτης νὰ κυβερνήσῃ καὶ τὴν Ρούμελην. Τότε στέλνει εἰς

Μισολόγγι έναν διοικητή προκομμένον σάν αυτόν, Γιάγκο Σουτζο τόν λένε· ρωτᾶτε ποιὸς εἶναι καὶ τὸν μαθαίνετε. Ἀφοῦ πῆγε αὐτὸς εἰς τὸ Μισολόγγι κ' ἐτοίμασε μπερμπάντες ἐκεῖ πολλοὺς, ὕστερα ὁ Κωλέτης ἔστειλε καὶ τὸν Γαρδικιώτη Γρίβα καὶ μπαίνει μὲ προδοσὰ μέσα εἰς τὴν χώρα μὲ τὸ σῶμα του καὶ δίνουν ἓνα γύμνωμα ἀπὸ πράμα καὶ τιμὴ τῶν δυστυχισμένων Μισολογγίτων, ὅπου ζητοῦσαν τοὺς Τούρκους· ὅτι δὲν ἔπαθαν περισσότερα ἀπὸ ἐκείνους.

Ἐς τὴν ἴδια στιγμή στέλνει καὶ τὸν ἄλλον Γρίβα Θεωράκη εἰς τὴν Τροπολιτζά· μ' ὅλον ὅπου τοῦ διαλύσαμεν τὸ περισσότερο τοῦ σῶμα καὶ μείναν ὡς τρακόσοι ἄνθρωποι μαζί του, διὰ νὰ γλυτώσουμεν τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὸ γύμνωμα, μ' ὅλον τοῦτο ἔπαθαν οἱ δυστυχεῖς Τροπολιτζῶτες ὅ,τι ἔπαθαν καὶ οἱ Ἀργίτες (ὅπου ἔχε ὁ Γρίβας τῆς προσόδους τ' Ἄργους)· καὶ γάτες βάλθηκαν εἰς τῶν γυναικῶν τὰ κορμιὰ καὶ ἀνθρώπων δολοφονίες ἔγιναν. Μαζώχτηκαν οἱ Πελοποννήσιοι ἀναντίον τους, πολέμησαν καμπόσο, σκοτώθηκαν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο εἰς Τροπολιτζὰ καὶ ἦρθε πίσου εἰς τ' Ἄργος ὁ Γρίβας.

Οἱ κυβερνῆται μας ἦταν γιομάτοι δόλο καὶ ἀπάτη. Τὴν Συνέλεψη τὴν πηγαινάν ὅλο ἔσ τὸ μάκρος. Τότε εἶδαν οἱ πληρεξούσιοι αὐτεῖνη τὴν ἀπάτη ὅπου κάναν εἰς τὴν πατρίδα τὸ ἕνα τὸ μέρος καὶ τ' ἄλλο κ' ἐνώθησαν καὶ τὰ δυὸ μέρη καὶ ζήτησαν ἐπιμόνως καὶ συνεδρίασαν. Ἄρχισε ἡ Συνέλεψη τὰ 1832 Ἰουλίου 14. Ὁρκίστηκαν καὶ μίλησαν διὰ τὴν γενικὴ ἔνωση τῆς πατρίδος κ' ἔγραψαν παντοῦ νὰ ἡσυχάσουνε τὰ πάθη. Ἐγίνε πρόταση νὰ ῥθῆ καὶ βασιλέας εἰς τὴν πατρίδα. Καὶ διὰ τὴν ἔνωση καὶ βασιλέα ἐχάρηκαν ὅλοι. Διόρισαν καὶ τὸν Ζέρβα τὸ Νικολό

φρουρά τῆς Συνέλεψης μὲ τετρακόσιους ἀνθρώπους. Καὶ ἦταν αὐτὸ ἡ θέληση τοῦ Κωλέτη. Οἱ πληρεξούσιοι εἶναι ὅλοι μὲ ἑλικρίνεια καὶ μιλοῦν πατριωτικῶς διὰ τὰ δίκια τῶν ἀγωνιστῶν καὶ χηρῶν κί ἄρφανῶν – καὶ τὰ δίκια τοῦ βασιλέως νὰ εἶναι γερά, καθὼς καὶ τὸ Ἕθνος καὶ οἱ βουλὲς νὰ ἐπιστηρίζουν αὐτά. Ἦταν καμπόσοι πληρεξούσιοι ὅπου ἦταν μέλη τῆς Κυβερνήσεως, κί αὐτεῖνοι δὲν θέλουν ποτὲς ἡσυχίαν καὶ δικαιοσύνη. Γύρισαν καὶ καμπόσους ὁμοίους τους καὶ πάσκιζαν νὰ μείνη ἡ Συνέλεψη ἀτελείωτη ὅσο νὰ ῥθῆ ὁ βασιλέας. Αὐτὸ μου τὸ εἶπε καὶ ὁ Θίρσιος· καὶ μὲ περικάλεσε νὰ μιλήσω καὶ ν’ ἀντενεργήσω κ’ ἐγώ. Τότε τοῦ εἶπα, οὔτε μιλῶ παρόμοιον, οὔτε θέλω καὶ τὴν φιλίαν τοῦ ἄλλῃ φορά· ὅτι βλέπω κί αὐτὸς εἶναι δολερός. Τὸ εἶπα καμποσούνων αὐτό· ὅμως ἦταν μαγειρεμένο ἀπὸ πολλοὺς καὶ δὲν ἄκουγαν. Ἦταν σύνφωνοι ὁ Μαυροκορδάτος, Τρικούπης, Μπότζαρης, Ζαῖμης, Μεταξάς, Ζωγράφος, Μπουντούρης, Κλωνάρης, Κωλέτης. Ὁ Κολιόπουλος, ἀφοῦ ἦταν σύνφωνος κί αὐτός, ἐρέθιζε καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς – αὐτός, ὁ Καλλέργης, ὁ Τζόκρης ρέθιζαν τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ τοὺς φέρναν κ’ ἔκοβαν τὸ νερὸ τοῦ Ἀναπλιοῦ καὶ πέθαιναν οἱ ἄνθρωποι τῆς δίψας· καὶ πλερώνονταν ὅ,τι ζητούγαν. Τότε τ’ ἄφιναν αὐτεῖνοι, ἔρχονταν ἄλλοι. Καὶ τὸ νερὸ κατάντησε πραμάτεια. Ἐν τὸ ἄλλου ὑστερνὸ πλέρωσαν τὸν φρούραρχον τῆς Συνελέψεως, τὸν Ζέρβα – τὸ ἔδωσαν τρεῖς χιλιάδες ἑκοσιάρια, κί ἀφάνισε τὴν πατρίδα. Αὐτὸ ὁ κύριος Κωλέτης πολιτικῶς τὸ περίθαλπε καὶ μυστικῶς. Ἀφοῦ πῆγαν οἱ πληρεξούσιοι καὶ συνεδρίασαν, ἄπλωσαν ἄνθρωποι τοῦ ἀρχηγοῦ Ζέρβα καὶ τοῦ Κριτζώτη, κάποιος Κοντούλης καὶ Καζάνης κί ἄλλοι ἀξιωματικοὶ του, πιάσαν τοὺς πληρεξούσιους καὶ τοὺς δέσαν – καὶ τοὺς ξαγόρασαν ἀπὸ αὐτούς. Ἐγὼ ἤμουνε ἄρρωστος – τὸ σῶμα μου τὸ εἶχα εἰς τὴν Τροπολιτζά· ἀφοῦ τὸ ἔμαθα, πάγω ἀνταμώνω τὸν Κριτζώτη καὶ Ζέρβα καὶ τοὺς λέγω· «Τ’

εἶναι αὐτὸ ὁποῦ γίνηκε ἴσθιν ἡμέρα μας; Ποιὰ ἱστορία τὸ λέγει; Καὶ τί καθόμαστε καὶ δὲν πάμεν νὰ πεθάνωμεν;» Τότε μου λένε: «Ἰσχύασε σὲ μίαν μεριά· εἶναι συντρόφοι μας». Θερμάθηκα κ' ἦρθα μέσα· καὶ ξανακύλισα. Ἔγινε αὐτὸ τὰ 1832 Αὐγούστου δέκα, Τετράδη ἡμέρα, θανάτωσαν τὴν πατρίδα, ὁποῦ τὰ αἵματα ὁποῦ χύθηκαν δι' αὐτεῖνη κι' ὅσες χῆρες κι' ἄρφανὰ μείναν νὰ τοὺς ἔχουν εἰς τὸν λαιμὸ τους οἱ αἴτιοι αὐτεῖνοῦ τοῦ μεγάλου κακοῦ, οἱ νεκροθάφτες τῆς πατρίδας.

Ἀφοῦ ἡ ἀρετὴ μας ἦταν τοιαύτη καὶ θὰ τρωγόμαστε ἀναμεταξύ μας, συνάχτηκαν ὅλοι καὶ διόρισαν μίαν ἐπιτροπὴ τὸν Μιαούλη, τὸν Κολιόπουλον καὶ Μπότζαρη, αὐτοὺς ὁποῦ κἀναν ἐκείνη τὴν δούλεψη, νὰ πᾶνε νὰ φέρουνε τὸν βασιλέα. Τότε τὰ στρατεύματα μαζωχτήκαμεν ἴσθιν ἓνα μέρος καὶ διόρισα μίαν ἄλλη ἐπιτροπὴ τὸν Κανέλλο Ντεληγιάννη κ' ἐμένα νὰ τοὺς μιλήσωμεν. Δὲν ἤμαστε εὐκαριστημένοι νὰ πᾶνε αὐτεῖνοι διὰ τὸν βασιλέα. Ἡθέλαμεν καθένας τὸ κέφι του νὰ κάμωμεν. Τότε, διὰ νὰ σωθοῦνε τὰ δεινὰ μας, πήγαμεν καὶ μιλήσαμεν μὲ τοὺς φρόνιμους ἀνθρώπους καὶ μείναμεν σύνφωνοι νὰ πᾶνε οἱ ἴδιοι, νὰ τελειώσουνε τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος. Καὶ πῆγαν οἱ τρεῖς. Τότε γγιχτήκαμεν μὲ τοὺς δικούς μας, ὅτι δὲν διαμαρτυρηθήκαμε - ν' ἀνοιξώμεν νέα δεινὰ διὰ τὴν πατρίδα! Ζητούσαμεν ὁ καθένας νὰ πάμεν ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἴμας καὶ διὰ κεῖνο γυρεῦσαμεν τῆς διαμαρτύρησες.

Ἀφοῦ φύγαν οἱ στελμένοι διὰ τὸν βασιλέα, μιλήσαμεν πίσου οἱ στρατιωτικοὶ νὰ πάγη μία ἐπιτροπὴ νὰ μιλήσῃ μὲ τὸν Κολοκοτρώνη, μὲ τὸν Τζαβέλα κι' ὅλη τους τὴν συντροφιά, ὁποῦ ἦταν ἴσθιν Κυβέρι καὶ ἴσθιν αὐτὰ τὰ μέρη, νὰ ἐνωθοῦμε καὶ τὰ δυὸ μέρη καὶ νὰ κάμωμεν μίαν

ἐπιτροπή νὰ διατάξη τ' ἀσκέρια νὰ σταθοῦνε ὅς ἓνα μέρος, νὰ ῥθῆ ὁ βασιλέας νὰ μὴν εὔρη τοὺς κατοίκους γυμνωμένους καὶ καταπλακωμένους, ἀλλὰ νὰ παίρνωμεν κομμάτι ψωμί καὶ νὰ μὴ βιάζωμεν τοὺς ἀνθρώπους. Τότε διορίσανε τὸν Νότη, τὸν Βαλτηνὸ κ' ἐμένα καὶ πήγαμεν εἰς τὸ Κυβέρι κι' ἀνταμωθήκαμε ὅλοι καὶ συμφωνήσαμεν· καὶ πήγαμεν εἰς Ἄργος καὶ συστήσαμεν μίαν στρατιωτικὴ ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἰκονομήσῃ τ' ἀναγκαῖα τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ βάλῃ τὰ σώματα εἰς χωριά. Διορίσαμεν τὸν Κολοκοτρώνη, τὸν Νότη, τὸν Κριτζώτη, τὸν Τζόκρη, τὸν Στράτον, τὸν Τζαβέλα, τὸν Χατζηχρήστον καὶ μέρασαν τὸ κάθε σῶμα εἰς τὰ χωριά. Διόρισαν κ' ἐμένα εἰς τὰ χωριά τῆς Κόρθος.

Ὅταν ζοῦσε ὁ Κυβερνήτης οἱ λησταὶ εἶχαν γυμνώσῃ κάτι Γάλλους κ' ἓναν ἀξιωματικὸν τὸν σκότωσαν εἰς τὸ ξύλον κάτου εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὅταν ἦταν οἱ Γάλλοι εἰς τὰ κάστρα- τότε τοὺς λήστεψαν κιόλα. Γύρευαν ἰκανοποίησιν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση. Ἡ Κυβέρνηση γιὰ τὰ μάτια παίδεψε τὸν δοικητὴ - κ' οἱ ἔνοχοι ἦταν ἐλεύτεροι. Μαθεύτηκε αὐτὸ τότε κι' ἀκολούθησαν καμπόσα. Κι' ὅταν συνάχτηκαν εἰς τ' Ἄργος οἱ Κολοκοτρωναῖοι καὶ οἱ ἐδικοὶ μας, αὐτὸ γύρευαν νὰ τὸ ρίξουνε γενικῶς εἰς τὸ ἔθνος.

Τὸν Γρίβα ὁ Κωλέτης σὰν τὸν ἔστειλε εἰς τὴν Τροπολιτζὰ καὶ δὲν ἔκαμε τὴν ἐπιθυμίαν του, τὸν ἔστειλε εἰς τὴν Ροῦμελη καὶ μ' ἀπάτη μπῆκε εἰς τ' Ἀντελικόν, ἀφοῦ τὸν πολέμησαν οἱ ἔξω. Ἐστ' Ἀντελικόν ἦταν ἓνας δικὸς τοῦ Ἀλέξη Νούτζου καὶ σοῦντιτος Ρούσσοσ· καὶ εἶχε καὶ μεγάλη κατάστασιν. Ἦταν καλὸς κι' ἄξιος ἀγωνιστῆς· τὸν εἶχε μαζί του

ὁ Νοῦτζος εἰς τὸ στρατόπεδον· τὸν λέγαν Πράσινον. Τότε διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ κι' ἄλλα αἴτια τὸν σκοτώσε ὁ Γρίβας καὶ τοῦ πήρε τὸ βίον τοῦ. Καὶ κυβέρνησε καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἀντελικοῦ, καθὼς κι' ὁ Γαρδικιώτης τὸ Μισολόγγι. Ὁ Ἀντιπρέσβυς τῆς Ρουσίας θέλει τὸν Πράσινον ἀπὸ τὸν Γρίβα καὶ Κυβέρνησιν – καθὼς εἴμαστε ἐμεῖς τώρα, δὲν φοβώμαστε κανέναν!

Ἀφοῦ ἔγιναν αὐτὰ εἰς Ρούμελην, ἀπὸ τ' Ἄργος, ὅπου ἦταν ὅλοι συνασμένοι οἱ στρατιωτικοὶ καὶ βρίσκονταν καὶ πολλὰ στρατέματα, στείλαν μίαν ἡμέρα τὸν Τζόκρη καὶ τὸν Στράτον νὰ ῥθοῦνε ἐδῶ εἰς τ' Ἀνάπλι νὰ μιλήσουνε κάτι εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Τζόκρης εἶχε τὸ σπαθὶ ἐκείνου τοῦ Φρατζέζου ὅπου γύμνωσαν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Τότε ἀλκόντησαν τὸν Τζόκρη νὰ τὸν ρωτήσουνε διὰ τὸ σπαθί, πὺ τὸ ἦῤρε. Τὸ μαθαίνει αὐτὸ ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ὁ Τζαβέλας καὶ ἡ συντροφιά τοὺς ὄλη, βάνουν εἰς τὸ παιγνίδι καὶ τὸν Νότη, Χατζὴ Χρήστον, Κριτζώτη κι' ἄλλους δικούς μας καὶ γίνονται ἕνα νὰ πᾶνε εἰς τὴν Πρόνοιαν κι' ἄλλοῦ καὶ εἰς τ' Ἀγροκήπιον καὶ Κιόσκι πλησίον εἰς τ' Ἀνάπλι νὰ πολεμήσουνε τοὺς Φρατζέζους. Οἱ Φρατζέζοι, τῆς συμμαχίας ἄνθρωποι κ' ἐφοδιασμένοι μὲ κανόνια, μὲ καβαλλάρια καὶ μ' ὅλα τοῦ πολέμου, καὶ οἱ Ἕλληνες χωρὶς τὰ μέσα – νὰ πᾶνε νὰ τοὺς σκοτώσουνε. Εἰς τὴν ὥρα ἐκείνη πῆγα κι ἐγὼ εἰς τ' Ἄργος, ὅπου ἤμουνε εἰς Κόρθο, μοῦ λένε τὸ κίνημά τους. Τοὺς λέγω· «Διατὶ θὰ πᾶτε νὰ χαθῆτε ἀδίκως; Τ' εἶναι τὸ αἴτιον; – Πιάσαν τοὺς ἀξιωματικούς Τζόκρη καὶ Στράτο εἰς τ' Ἀνάπλι. – Στείλετε νὰ ἰδῆτε πὼς τρέχει. – Λέγει ὁ Τζαβέλας, δὲν ἔχομεν ἀνάγκη νὰ στείλωμεν· κι' ὅ,τι θὰ κάμωμεν ὅλοι θὰ κάμης κ' ἐσὺ», μοῦ λένε. Ἄνθρώπους δὲν εἶχα· μποροῦν νὰ μὲ σκοτώσουν, εἶπα. Καὶ φκείαναν ἕνα ἔνγραφον νὰ τὸ ὑπογράψουμε, ὅτ' εἴμαστε ὅλοι

σύνφωνοι. «Άς γένη, τούς λέγω κ' ἐγώ, ὑπογράφομαι». Ἐκεῖ ὁποῦ φκειάναν τὸ γράμμα, κρυφὰ ἔφυγα, πῆγα εἰς τὸ κονάκι μου καὶ κλείστηκα μέσα, ἄν μὲ γυρέψουν ν' ἀντισταθῶ. Ἐφκειασαν τὸ γράμμα καὶ ἦταν ὅλοι σύνφωνοι νὰ κινηθοῦν. Ἔστειλα κι' ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Χατζή Χρήστο καὶ Κριτζώτη. Ἔβαλα καὶ συνάχτηκαν κι' ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τούς λέγω· «Τ' εἶναι αὐτὰ τὰ λάθη ὁποῦ κάνετε, ἀδελφοί; Τῆς Συμμαχίας τὰ στρατέματα θὰ βαρέσετε; Καὶ θὰ ματαυπάρξη πατρίδα ἐλεύτερη; Κι' αὐτεῖνοι ἔχουν τὸν καυγὰ 'διαίτερον, καὶ νὰ τὸν πάρουμεν ἀπάνου μας ἐμεῖς καὶ νὰ τὸν φορτώσουμεν τῆς πατρίδος; Λέγω τῶν ἀξιωματικῶν, ἐμεῖς, ἀδελφοί, τρελλαθήκαμεν ἀπὸ τὰ πάθη μας - ἔσεῖς τί μᾶς τηρᾶτε; Ποῦ θὰ ζήσετε; Σὲ ποῖα πατρίδα θὰ ἴστε ἀξιωματικοὶ αὔριον; Ἐγὼ δὲν εἶμαι μὲ τὴ γνώμη σας, εἶμαι μὲ τούς Φρατζέζους». Τότε τοὺς ρίχτηκαν οἱ ἀξιωματικοὶ ἀπάνου τους καὶ στείλαν εἰς τοὺς Κολοκοτρωναίους ὅτι δὲν εἶναι σύνφωνοι. Καὶ τραβήχτηκαν ὅλοι οἱ ἐδικοὶ μας. Αὐτεῖνοι ὀληνύχτα πιάσαν τ' Ἀγροκήπιον καὶ Κιόσκι. Ἐγὼ πῆγα εὐτὺς εἰς τὸ κονάκι μου· καὶ πῆρα τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἦρθα εἰς Ἀνάπλι. Τὰ εἶπα τῶν Φρατζέζων. Αὐτεῖνοι τὸ ἔξεραν κ' ἐτοιμάζονταν. Τοὺς εἶπα ὅτι οἱ ἐδικοὶ μας δὲν εἶναι σύνφωνοι. Τότε γύρισαν τ' ἀσκέρια τοὺς πίσου καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι, ὅτι τράβησαν χέρι οἱ ἐδικοὶ μας.

Σὲ ὀλίγες ἡμέρες ἀνταίνει ὁ Κριτζώτης κι' ὁ Τζόκρης εἰς τ' Ἄργος· καὶ εἶχαν ἓνα σῶμα μεγάλο - καὶ οἱ Φρατζέζοι ὀλίγοι. Καὶ τοὺς δίνουν αἰτίαν τῶν Φρατζέζων - καὶ βάνουν τὰ κανόνια καὶ ντουφέκια καὶ σκοτώνονται ἄντρες καὶ γυναικόπαιδα περίτου ἀπὸ τρακόσιοι. Τότε μου εἶπε ἡ Διοίκηση καὶ πῆρα τὸν Ντεληγιώργη καὶ Δανήλη Πανὰ καὶ πήγαμεν κι' ἀνταμώσαμεν τοὺς γκενεραλαίους κι' ἄλλους ἀξιωματικούς καὶ τοὺς μιλῆσαμεν τὴν μεγάλη λύπη ὁποῦ δοκίμασαν ὅλα τὰ μέλη τῆς

Κυβερνήσεως και οί πληρεξούσιοι κι' ὅλοι οί κάτοικοι τοῦ Ἀναπλιοῦ δι' αὐτὸ τὸ τρελλὸ κίνημα αὐτεινῶν τῶν ἀνόητων, ὅπου πάντοτε ταράττουν τὴν ἡσυχίαν, καὶ ἤμαστε βοηθοὶ τοὺς ὅλοι μας. Τότε ἡσύχασαν· καὶ ἤρθαμεν ὅλοι μαζί εἰς τὸ Ἀνάπλι – καὶ ἂν κάμη χρεια νὰ τοὺς χτυπήσωμεν ὅλοι. Ὅμως ἐκεῖνοι οἱ γενναῖοι ἥρωες διαλύθηκαν κακῶς κακοῦ. Τότε καὶ ὁ εὐγενὴς Ζωγράφος βαλμένος ἀπὸ τοὺς πολιτικούς, τοὺς συντρόφους του, κι' ἀπὸ τὰ κακὰ τοῦ σπλάχνα ἔκαμεν μίαν προκήρυξη καὶ λέγει· «Ἀπὸ τὸν μικρότερον στρατιωτικὸν ὡς τὸν μεγαλύτερον εἶναι ὅλοι λησταί». Σύσταινε τὴν εὐγενεῖαν του – καὶ οἱ συντρόφοι τοῦ καλοὶ καὶ παστρικοὶ τώρα ὅπου θὰ ῥθῆ ὁ βασιλέας, κι' ὅλοι ἐμεῖς θερία. Τέτοιοι ἀγαθοὶ ἄνθρωποι εἶναι.

Τότε μπαίνοντας ὅλοι αὐτεῖνοι εἰς τ' Ἀνάπλι, εἶχαν καὶ τὴν προστασίαν τῶν Γάλλων, ἀρμάτωσαν ὅλους τοὺς μπακάληδες μὲ σπαθιά καὶ πισιόλες καὶ τοὺς εἶχαν οὐρά τους, ὅπου τοὺς φύλαγαν. Καὶ ξαρμάτωσαν ὅλους ἐμᾶς οἱ Φρατζέζοι· κι' αὐτεῖνοι γκιζεροῦσαν μ' ἕκατό, μὲ πενήντα ὁ καθείς. Μίαν ἡμέρα ἐβήκα ἔξω, καὶ εἶχε τὸ παιδί παρμένο τὸ σπαθί μου ἀπὸ κοντά. Τὸ πῆρε ἡ βάρδια ἡ Γαλλικὴ τὸ σπαθί· τὸ παιδί δὲν τὸ ἴδινε. Τὸ πῆρα καὶ τὸ ἴδωσα μόνος μου. Τότε παίρνω τὸν Κωσταντῖνο Κλωνάρη, ὅπου ἔφερε τὰ Γαλλικά, καὶ πῆγαμεν εἰς τὸν κομαντάντη τῆς πιάτζας, καὶ τοῦ λέγω τοῦ Κλωνάρη· «Ὅσα θὰ εἰπῶ ἐγὼ εἶναι εἰς βάρους μου, καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ – πὲς τοῦ κομαντάντη· Ποῖον βάρβαρον ἔθνος ἔκαμε ὅσα κάνει τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ὅς ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες; Δὲν σεβάστη τὰ αἵματά μας ἐδῶ μέσα ὅπου πατοῦνε, ὅπου ἀχνίζουν ἀκόμα; Ὅλους μας ἔκαμαν ἄτιμους κι' ἄναντρος καὶ μᾶς ξαρματώνουν μὲ τὴν δύναμή τους καὶ μᾶς κάνουν γυναῖκες. Καὶ τῆς γυναῖκες ἄντρες καὶ φρουρὰ τῆς Κυβερνήσεώς μας. Τὰ σπαθιά τῶν

μπακάληδων φυλάνε την Κυβέρνησιν μας, τὸ σπαθὶ τοῦ Νότη Μπότζαρη, τοῦ Φωτομάρα, τοῦ Κριτζώτη κι' ἄλλουνῶν πολλῶν ἀγωνιστῶν τὰ ἔχετε πεταμένα μέσα εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν Βενετζάνων – σπαθιά μας καὶ ντουφέκια μας καὶ πιστιόλες μας. Σήμερα πάμεν νὰ πεθάνωμεν μ' ἐκείνους ὅπου μας κυβερνοῦνε, (μ' αὐτοὺς τοὺς εὐγενεῖς), καὶ νὰ χαθοῦμεν ὅλοι ἐμεῖς (οἱ λησται τοῦ Ζωγράφου)· κι' ὅταν πάμεν νὰ πεθάνωμεν μ' ἐκείνους, κοπιάστε καὶ ἡ ἀφεντειά σας νὰ μᾶς τελειώσετε μίαν ὥρα ἀρχύτερα». Σηκώνεται νὰ με βαστήξῃ, ἔφυγα. Τοῦ λέγει τὰ αἴτια ὁ Κλωνάρης. Σηκώνεται καὶ πάγει ὁ κομαντάντης εἰς τὸν Ρουᾶν τὸν Ἀντιπρέσβυ τῆς Γαλλίας, τοῦ λέγει αὐτά, στέλνουν τὸν Κλωνάρη καὶ μοῦ μίλησαν νὰ ἡσυχάσω. Ἐν ἓνα κάρτο βλέπω τοὺς δυὸ γκενεραλαίους κι' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς – καὶ τὸ σπαθὶ μου τὸ εἶχαν ἴσῃ μέση, κ' ἔρχονται εἰς τὸ σπίτι μου καὶ μοῦ λένε τὸ «παρντόν» καὶ μοῦ δίνουν τὸ σπαθὶ. «Δὲν τὸ θέλω, τοὺς λέγω· αὐτὸ τὸ σπαθὶ εἶναι πολὺ κατώτερον ἀπὸ τοῦ Νότη, ἀπὸ τοῦ Φωτομάρα, ἀπὸ τοῦ Κριτζώτη κι' ἄλλουνῶν. Ἄν δώσετε καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τὰ σπαθιά, πιστιόλες τους καὶ ντουφέκια – καὶ νὰ τὰ φοροῦμεν ἐλεύτερα, νὰ μὴ μας πειράξῃ ἡ βάρδια, ἀλλὰ νὰ μᾶς φέρνῃ κι' ὄπλο ὅταν διαβαίνωμεν, ὅτ' εἴμαστε ἀξιωματικοὶ – κι' ἀφοῦ γένουν αὐτά, νὰ ξαρματώσετε καὶ τοὺς μπακάληδες, ὅπου σέρνουν οὐρὲς κοντὰ τοὺς οἱ πολιτικοὶ μας». Τότε ὅλα αὐτὰ τὰ ἄκαμαν εὐτύς, τοὺς ξαρμάτωσαν ὅλους καὶ μοῦ εἶπαν ὅσοι ἔρχονταν νέγοι, τοὺς ἔδιναν ἓνα μπουλέτο καὶ πήγαιναν εἰς τὸν κομαντάντη καὶ φοροῦσαν τ' ἄρματά τους. Τότε πῆρα τὸ σπαθὶ μου, τοὺς τρατάρησα καὶ με πῆραν καὶ πήγαμεν εἰς τὸ τραπέζι τους καὶ φάγαμεν.

Χάριτες μεγάλες χρωστάγει ἡ πατρίδα ἴσ' ὅλους τοὺς εὐεργέτες καὶ κατεξοχὴ ἴσ' αὐτοὺς τοὺς γενναίους κι' ἀγαθοὺς ἄντρες. Ὅτι αὐτεῖνοι,

ἀφοῦ οἱ συνεισφορῆς τοὺς ἦταν κι' ὄντως μεγάλες καὶ μᾶς ἀνάστησαν εἰς τὰ δεινὰ μας, δὲν θυσιάσαν ποτές δόλο κι' ἀπάτη, νὰ κατατρέχουν πεθαμένους ἀνθρώπους οἱ ζωντανοὶ καὶ οἱ ἀντρείγοι· δὲν θέλουν τὴν γῆς καὶ τὴν θάλασσα νὰ τὴν ρουφήσουν αὐτεῖνοι, νὰ μὴν ζήσουν ἄλλοι δυστυχεῖς καὶ κατασκληρωμένοι καὶ καταφρονημένοι τόσοι αἰῶνες. Ἀφοῦ ὁ Θεὸς τοὺς λυπήθη καὶ θέλει νὰ τοὺς ἀναστήσει, οἱ ἄνθρωποι τοὺς καταπολεμοῦν νὰ τοὺς φάνε, νὰ τοὺς χάσουνε, νὰ τοὺς σβύσουνε νὰ μὴν ξαναειπωθοῦν Ἕλληνες. Καὶ τί σας ἔκαμεν αὐτὸ τ' ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἐσᾶς τῶν γενναίων ἀντρῶν τῆς Εὐρώπης, ἐσᾶς τῶν προκομμένων, ἐσᾶς τῶν πλούσιων; Ὅλοι οἱ προκομμένοι ἄντρες τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, οἱ γοναῖγοι ὅλης τῆς ἀνθρωπότης, ὁ Λυκοῦργος, ὁ Πλάτων, ὁ Σωκράτης, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Λεωνίδας, ὁ Θρασύβουλος, ὁ Δημοστένης καὶ οἱ ἐπίλοιποι πατέρες γενικῶς τῆς ἀνθρωπότης κοπιάζαν καὶ βασανίζονταν νύχτα καὶ ἡμέρα μ' ἀρετῇ, μὲ ἕλκρινειαν, μὲ καθαρὸν ἐνθουσιασμὸν νὰ φωτίσουνε τὴν ἀνθρωπότη καὶ νὰ τὴν ἀναστήσουν νὰ ἔχη ἀρετῇ καὶ φῶτα, γενναιότητα καὶ πατριωτισμὸν. Ὅλοι αὐτεῖνοι οἱ μεγάλοι ἄντρες τοῦ κόσμου κατοικοῦνε τόσοι αἰῶνες εἰς τὸν Ἄδη ὅσταν τὸν τόπον σκοτεινὸν καὶ κλαῖνε καὶ βασανίζονται διὰ τὰ πολλὰ δεινὰ ὅπου τραβάγει ἢ δυστυχισμένη μερικὴ πατρίδα τους. Χάνοντας αὐτεῖνοι, ἐχάθη καὶ ἡ πατρίδα τους ἢ Ἑλλάς, ἔσβυσε τ' ὄνομά της. Αὐτεῖνοι δὲν τήραγαν νὰ θησαυρίσουνε μάταια καὶ προσωρινά, τήραγαν νὰ φωτίσουν τὸν κόσμον μὲ φῶτα παντοτινά. Ἐντυναν τοὺς ἀνθρώπους ἀρετῇ, τοὺς γύμνωναν ἀπὸ τὴν κακὴ διαγωγή· καὶ τοιούτως θεωροῦσαν γενικῶς τὴν ἀνθρωπότη καὶ γένονταν δάσκαλοι τῆς ἀλήθειας. Κάνουν καὶ οἱ μαθηταὶ τοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν ἀνταμοιβὴ εἰς τοὺς ἀπογόνους ἐμᾶς – γύμναση τῆς κακίας καὶ παραλυσίας. Τέτοι' ἀρετῇ ἔχουν, τέτοια φῶτα μας δίνουν. Μιὰ χούφτα ἀπογόνου ἐκείνων

τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων χωρὶς ντουφέκια καὶ πολεμοφόδια καὶ τ' ἄλλα τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ξεσκεπάσαμεν τὴν μάσκαρα τοῦ Γκρᾶν Σινιόρε, τοῦ Σουλτάνου, ὁποῦ ἔχε εἰς τὸ πρόσωπόν του κ' ἔσκιαζε ἐσέναν τὸν μέγαν Εὐρωπαῖον. Καὶ τοῦ πλέρωνες χαράτζει ἐσὺ ὁ δυνατός, ἐσὺ ὁ πλούσιος, ἐσὺ ὁ φωτισμένος, καὶ τὸν ἔλεγε Γκρᾶν Σινιόρε, φοβώσου νὰ τὸν εἰπῆς Σουλτάνο. Ὅταν ὁ φτωχὸς ὁ Ἕλληνας τὸν καταπολέμησε ξυπόλυτος καὶ γυμνὸς καὶ τοῦ σκότωσε περίτου ἀπὸ τετρακόσες χιλιάδες ἀνθρώπους, τότε πολέμαγε καὶ μ' ἐσένα τὸν χριστιανὸν – μὲ τῆς ἀντενέργειαι σου καὶ τὸν δόλο σου καὶ τὴν ἀπάτη σου κ' ἐφόδιασμα τῆς πρῶτης χρονιᾶς τῶν κάστρων. Ἄν δὲν τὰ φόδιαζες ἐσὺ ὁ Εὐρωπαϊγος, ἤξερες ποῦ θὰ πηγαίναμεν μ' ἐκείνη τὴν ὁρμή. Ὑστερὰ μας γιομώσετε καὶ φατρίες – ὁ Ντόκινς μας θέλει Ἄγγλους, ὁ Ρουγᾶν Γάλλους, ὁ Κατακάζης Ρούσσους· καὶ δὲν ἀφήσετε κανέναν Ἕλληνα – πῆρε ὁ καθεὶς σας τὸ μερίδιον του· καὶ μᾶς καταντήσετε μπαλαρίνες σας· καὶ μᾶς λέτε ἀνάξιους τῆς λευτεριάς μας, ὅτι δὲν τὴν αἰστανόμαστε. Τὸ παιδί ὅταν γεννιέται, δὲν γεννιέται μὲ γνώση· οἱ προκομμένοι ἄνθρωποι τὸ ἀναστήθουν καὶ τὸ προκόβουν. Τέτοια ἠθικὴ εἶχετε ἐσεῖς καὶ προκοπὴ, τέτοιους καταντήσετε κ' ἐμᾶς τοὺς δυστυχεῖς.

Ὅμως τοῦ κάκου κοπιάζετε. Ἄν δὲν ὑπάρχει ἴσως ἀρετὴ, ὑπάρχει ἡ δικαιοσύνη τοῦ μεγάλου Θεοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ βασιλέα. Ὅτι ἐκείνου ἡ δικαιοσύνη μας ἔσωσε καὶ θέλει μας σῶση· ὅτι ὅσα εἶπε αὐτὸς εἶναι ὅλα ἀληθινὰ καὶ δίκαια – καὶ τὰ δικά σας ψέματα δολερά. Κι' ὅλοι οἱ τίμιοι Ἕλληνες δὲν θέλει κανένας οὔτε νὰ σᾶς ἀκούσῃ, οὔτε νὰ σᾶς ἰδῇ, ὅτι μας φαρμάκωσε ἡ κακία σας, ὅχι τῶν φιланθρώπων ὑπηκόγωνέ σας, ἐσᾶς τῶν ἀνθρωποφάγων ὅπ' οὔλο ζωντανούς τρῶτε τοὺς ἀνθρώπους καὶ

ἔπερασιζέστε τοὺς ἄτιμους καὶ παραλυμένους· καὶ καταντήσετε τὴν κοινωνία παραλυσία.

Ὁ περίφημος Ναπολέων, ὁ βασιλέας τῆς Γαλλίας, ὁποῦ τίμησε τὴν ἀντρεία καὶ τὴν σοφία τοῦ πολέμου κι' ἀπὸ μικρὸς ἄνθρωπος ἔγινε αὐτοκράτορας, βασιλέας ἀπολέμητος – ὁ Χάρος τὸν σκότωσε μὲ χωρὶς ντουφέκι καὶ σπαθί, καὶ κατέβηκε εἰς τὸν Ἄδη μὲ φόρεμα ἐννιὰ πῆχες πανί. Ὅλος ὁ κόσμος δὲν τὸν χώραγε, ὅλα τὰ πλούτη τοῦ κόσμου δὲν τοῦ φτάναν, ἐννιὰ πῆχες πανί τοῦ ἔφτασε καὶ τοῦ περίσσεψε. Εἰς τὸν Ἄδη κατέβηκε μὲ τὸ ἴδιον φόρεμα κι' ὁ βασιλέας τῆς Ρουσίας ὁ Ἀλέξανδρος· καὶ χαιρετιῶνται οἱ δυὸ βασιλεῖς· «Τί ἔλεγες, βασιλέα Ἀλέξαντρε, δὲν θὰ πέθαινες καὶ νὰ ῥθης ἐδῶ σὲ τούτην τὴν ζωὴν ντυμένος μ' αὐτὸ τὸ φόρεμα; Ποῦ ἔναι τὰ παράσημά σου; Ποῦ ἔναι ἡ μεγάλη σου στολή; Ποῦ οἱ καναπέδες οἱ χρυσοί; Ποῦ οἱ κόλακες νὰ μᾶς λένε μυθολογίες καὶ νὰ τοὺς πιστεύωμεν καὶ νὰ χάνωμεν τὴν δικαιοσύνην εἰς τὴν ἀνθρωπότη καὶ νὰ τρῶμεν τοὺς τίμιους ἀνθρώπους ζωντανούς καὶ τοὺς ἄτιμους νὰ τοὺς πιστεύωμεν καὶ νὰ τοὺς δοξάζωμεν; Καὶ νὰ μᾶς τυφλώνουν αὐτεῖνοι οἱ ἀπατεῶνες, νὰ χάνωμεν τὴν δικαιοσύνη καὶ νὰ μᾶς ἀναθεματοῦν ὅλοι οἱ ἀθῶοι ὅτι τοὺς φάγαμεν ζωντανούς καὶ ὅτι τοὺς ἀφίναμεν νηστικούς, ξυπόλυτους καὶ γυμνοὺς; Κ' ἐδῶ οἱ δίκαιοι βασιλεῖς, οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι εἶναι ντυμένοι λαμπρὰ καὶ οἱ ἄδικοι γυμνοὶ ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸν δίκαιον βασιλέα τοῦ παντός, ὀργισμένοι κι' ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κι' ἀναθεματισμένοι. Ὅτι ὅποιον ἀδικᾶς τιμῆ, ζωὴ καὶ λευτεριά καὶ δὲν τὸν ἀφίνεις ἔσ τὴν προσωρινὴ ζωὴ νὰ ζήσῃ ὡς ἄνθρωπος, αὐτὸς σ' ἀναθεματάγει, δὲν σὲ συχωράγει. – Ὅσο τὰ θυμήθης ἐσὺ, Ναπολέων, αὐτὰ ὁποῦ μου τὰ λὲς καὶ μὲ συνβουλευεῖς τώρα, ἄλλη τόση προσοχὴ εἶχα κ' ἐγὼ κι' ὅλοι οἱ ὅμοιοί μας. Ὅσοι πιστεύουν τοὺς κόλακες κι'

ἀπατεῶνες, τοὺς γλυκόγλωσσους, οἱ βασιλεῖς κ' οἱ ἄλλοι σημαντικοί, τοῦ διαβόλου τὸ φόρεμα θὰ φορέσουν κ' ἐκεῖνοι. Πᾶμε, Ναπολέον, νὰ ἰδοῦμεν τοὺς παλιούς τους Ἕλληνες εἰς τὸ μέρος ὅπου κατοικοῦνε, νὰ ἴβροῦμε τὸν γέρο Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, τὸν Θεμιστοκλῆ, τὸν λεβέντη Λεωνίδα καὶ νὰ τοὺς εἰποῦμεν τῆς χαροποιῆς εἰδησεως, ὅτι ἀναστήθηκαν οἱ ἀπόγονοί τους, ὅπου ἦταν χαμένοι καὶ σβυσμένοι ἀπὸ τὸν κατάλογον τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐτεῖνοι οἱ ἀγαθοὶ καὶ δίκαιοι, τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, οἱ γενναῖοι ἵπερασπισταὶ τῆς λευτεριάς, μὲ πατριωτισμὸν, μὲ καθαρὴ ἀντρεία, μ' ἀρετὴν κ' ὄχι δόλον κ' ἀπάτην ἐπλούτηναν τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ αὐτὰ· κ' ἂν ἦταν αὐτεῖνοι φτωχοὶ εἰς τὰ προσωρινὰ καὶ μάταια, εἶναι πλούσιοι πολὺ εἰς τὰ ἱστορικὰ τοῦ κόσμου. Δι' αὐτοὺς ἦταν τὰ ἔργα τοὺς ἀγῶνες τῆς ἀρετῆς. Διὰ τοῦτο θέλησε ὁ Θεὸς ὁ δίκιος κ' ἀνάστησε καὶ τοὺς ἀπογόνους τους, ὅπου ἦταν χαμένη τὸσους αἰῶνες ἢ πατρίδα τους, Καὶ διὰ νὰ θυμῶνται πίστη, ὁ Θεὸς ὁ ἀληθινὸς τους ἀνάστησε· ξυπόλυτους, γυμνοὺς, νηστικούς, δεμένα τὰ ντουφέκια τους μὲ σκοινιά, τὰ καλά τους τὰ σὺναζε ὁ Τούρκος κάθε καιρὸν· οἱ περισσότεροι πολεμοῦσαν μὲ τὰ ξύλα καὶ χωρὶς τ' ἀναγκαῖα· οἱ Τούρκοι ἦταν πλῆθος καὶ γυμνασμένοι· οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες ὀλίγοι κ' ἀγύμναστοι νίκησαν τὸν δίκονε μας τὸν σύντροφον, τὸν Γκράν Σινιόρε. Τοὺς κατὰτρεξαν οἱ Εὐρωπαϊοὶ τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνες. Εἰς τῆς πρώτες χρονιῆς ἐφόδιαζαν τὰ κάστρα τῶν Τούρκων· τοὺς κατὰτρεχαν καὶ τοὺς κατατρέχουν ὀλοένα διὰ νὰ μὴν ὑπάρξουν. Ἡ Ἀγγλία τοὺς θέλει νὰ τοὺς κάμη Ἄγγλους μὲ τὴν δικαιοσύνην τὴν ἀγγλικήν, καθὼς οἱ Μαλτέζοι ξυπόλυτους καὶ νηστικούς, οἱ Γάλλοι Γάλλους, οἱ Ροῦσσοι Ροῦσσοι κ' ὁ Μετερνικ τῆς Ἀουστρίας Ἀουστριακοὺς – κ' ὅποιος τοὺς φάγη ἀπὸ τοὺς τέσσερους. Καὶ τοὺς λευτερώνουν χερότερα κ' ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ οἱ τέσσεροι καλὰ φρονοῦν, ὅμως νὰ ἰδοῦμεν τί λέγει κ' αὐτὸς ὁ μάστορης ὁ

Γερόθεος. Διὰ νὰ βγοῦνε εἰς τὴν κοινωνία τοῦ κόσμου δὲν ἐβήκαν μόνοι τους, τοὺς προστατεύει αὐτὸς ὁ δίκαιος καὶ παντοτινὸς βασιλέας. Αὐτὸς, ὁ δίκιος Θεὸς – ὅποιος τοὺς κιντυνέψη, θὰ τὸν φάγη τὸ δικέφαλον· αὐτὸς εἶναι ὁ ἵπερασιπότης τῶν ἀθῶων καὶ τῶν ἀδυνάτων».

Ἐσὺ, Κύριε, θ' ἀναστήσης τοὺς πεθαμένους Ἕλληνες, τοὺς ἀπογόνους αὐτεινῶν τῶν περίφημων ἀνθρώπων, ὅπου στόλισαν τὴν ἀνθρωπότη μ' ἀρετὴ. Καὶ μὲ τὴν δύναμή σου καὶ τὴν δικαιοσύνη σου θέλεις νὰ ξαναζωντανέψης τοὺς πεθαμένους· καὶ ἡ ἀπόφασή σου ἡ δίκια εἶναι νὰ ματαιωθῇ Ἑλλάς, νὰ λαμπρυθῇ αὐτεῖνη καὶ ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ ὑπάρξουν οἱ τίμιοι καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, ἐκεῖνοι ὅπου ἵπερασιπίζονται τὸ δίκιον· καὶ οἱ ἀνθρωποφάγοι – ὁ Ἄδης θὰ τοὺς ρουφήσῃ· καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ τίμιοι θὰ τοὺς ἀναθεματοῦν κατὰ τὰ ἔργα τους· καὶ οἱ προδότες τῆς πατρίδος καὶ οἱ ἀγορασμένοι – κακὸν μπελὰ νὰ τοὺς δώσης καὶ συντρόφους τοῦ Κάγη νὰ τοὺς κάμης.

Μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ κ' ἔγινε. Οἱ ξυπόλυτοι καὶ οἱ γυμνοὶ τὰ σπαθιά τῶν Τούρκων τὰ ντιμισκιά τὰ πῆραν αὐτεῖνοι οἱ ὀλίγοι μὲ τῆς μαχαιροῦλες, τὰ φλωροκαπνισμένα τοὺς ντουφέκια τὰ πῆραν μὲ ὅπου ἔταν δεμένα μὲ σκοινιά, τοὺς πῆραν καὶ τοὺς ζαϊρέδες κι' ὅλα τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου. Οἱ ἀνθρωποφάγοι φτόνησαν αὐτὸ καὶ μᾶς ἔσπειραν τὴν ἀρετὴ τους, διχόνοια, φατρία, κατασκοπεῖα, τῆς ἀκαθαρσίης τῆς δικῆς τους, κ' ἔφκειασαν τὴν πατρίδα μας παλιόψαθα μὲ τὰ φῶτα τοῦ Φαναργιοῦ, μὲ τὴν ἀρετὴ τῆς Κεφαλλονιάς, μὲ τὸν μαθητὴ τοῦ Ἀλήπασσα, μὲ τὸν μέγα φιλόσοφον τῶν Κορφῶν. Τώρα, ἀφοῦ μας γύμνωσαν ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ πατριωτισμὸν καὶ ταλαιπωροῦνε ὅλους

τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ χῆρες τῶν σκοτωμένων κι' ἄρφανὰ τοὺς κι' ὅσους θυσίασαν τὸ δικόν τοὺς διὰ τὴν λευτεριά τῆς πατρίδας, μᾶς λένε ἀνάξιους τῆς λευτεριάς, κι' ὁ ψευτογιατρός τῶν Καλαβρῦτων ὁ Ζωγράφος λέγει εἰς τὴν προκήρυξή του ὅτι οἱ ἀγωνισταὶ εἶναι λησται. Αὐτὸς εἶναι σωτήρας! Τοιούτως συσταίνουν τοὺς ἀγωνιστὰς. Γενναῖγοι προπατέρες, Μιλτιάδη, Θεμιστοκλῆ, Ἀριστείδη, Λεωνίδα κ' ἐπίλοιποι γενναῖγοι ἄντρες, μὴν περηφανεύεστε ὅπου κάμετε τόσα μεγάλα καὶ γενναῖα κατορθώματα καὶ σᾶς ἐγκωμιάζουν ὅλος ὁ κόσμος - δὲν τὰ κάμετε ἐσεῖς μόνοι σας· οἱ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ πολιτικοὶ σας βοηθοῦσαν, σᾶς βοηθοῦσαν οἱ φιλόσοφοι μ' ἀρετὴ, μὲ φῶτα πατριωτικά. Ἐκεῖνοι εἶχαν ἀρετὴ καὶ φῶτα, σεῖς γενναιότητα καὶ καθαρὸν πατριωτισμόν. Καὶ δι' αὐτὸ δοξαστήκετε. Νὰ εἶχετε πολιτικὸν τὸν Μαυροκορδάτο, νὰ εἶχετε τὸν Κωλέτη, νὰ εἶχετε τὸν Ζαΐμη, τὸν Μεταξᾶ κι' ἄλλους τοιούτους, νὰ θέλουν ἄλλος τὴν Ἀγγλία, ἄλλος τὴν Γαλλία, ἄλλος τὴν Ρουσία, ἄλλος τὴν Ἀούστρια κι' ἄλλος τὴν Μπαυαρία καὶ νὰ κάνουν χιλιάδες ἀντενέργειες καὶ συχνοὺς ἐφύλιους πολέμους, κι' ὅσους θέλαν νὰ βαστήξουν τὴν πατρίδα, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τὴν κιντύνευαν, ζητοῦσαν νὰ τοὺς σκοτώσουν μὲ τῆς ἀντενέργειες τοὺς· καὶ τοὺς σκότωσαν· καὶ χάθη ὅλο τ' ἄνθος τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς ἐφύλιους πολέμους.

Βιβλίον Γ'. 1833-1843.

Βιβλίον Γ΄, Κεφάλαιον πρῶτον

Ἐπιφίξις τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος εἰς Ναύπλιον. - Ἀπόβασις αὐτοῦ. - Δοξολογία. - Ἐπίσημος ὑποδοχή. - Λόγος τοῦ Βασιλέως. - Ἀπάντησις τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἐνέργειαι τοῦ Μακρυγιάννη ὑπὲρ τῶν ἀγωνιστῶν. - Χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Βασιλέως. - Ὁ Μακρυγιάννης σύρων τὸν Ἑλληνικὸν χορὸν. - Ὁ Βασιλεὺς ἀνάδοχος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. - Διορισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη πρῶτου ταγματάρχου. - Ἀδικίαι περὶ τὴν βαθμολογίαν τῶν ἀγωνιστῶν. - Ψυχρότης τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα Ἐἴδεκ. - Μακρὰ μεταξὺ αὐτῶν συζητήσεις περὶ τῶν ἀγωνιστῶν. - Ἀναφορὰ τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὴν Ἀντιβασιλείαν περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος. - Δωρεὰ ἀγαλμάτων παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα. - Παρουσίασις καὶ συνομιλία τοῦ Μακρυγιάννη μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν ἀγωνιστῶν. - Στρατιωτικαὶ δυσαρέσκειαι. - Ἐξέγερσις τῶν ἀγωνιστῶν. - Ἐπίθεσις τῶν Βαυαρικῶν στρατευμάτων κατ' αὐτῶν. - Καταδίωξις καὶ διάλυσις τῶν ἀτάκτων. - Ὁ

Μακρυγιάννης πρόεδρος στρατιωτικής επιτροπής εν Ἐλευσίνοι. - Δυσσάρεσκεια τοῦ Μακρυγιάννη. - Μετάβασις αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας.

Σήμερα ξαναγεννιέται ἡ πατρίδα κι' ἀναστένεται, ὅπου ἦταν τόσοσ καιρὸ χαμένη καὶ σβυσμένη. Σήμερα ἀναστένονται οἱ ἀγωνισταί, πολιτικοί, θρησκευτικοί καὶ στρατιωτικοί, ὅτι ἦρθε ὁ Βασιλέας μας, ὅπου ἀποχτήσαμεν μὲ τὴν δύναμη τοῦ Θεοῦ. Δόξα νὰ ἔχη τὸ πανάγαθὸ σου ὄνομα, Κύριε, παντοδύναμε, πολυέλεγε, πολυέσπλαχνε! Τὰ 1833 Γεναρίου 18 ἄραξε εἰς τ' Ἀνάπλι. Τῆς 20 τοῦ μηνὸς ἦρθε εἰς τὸ σπίτι μου ὁ γκενεράλ Ἀγιντέκ κ' ἔμεινε ὡς παλιὸς φίλος μου καὶ μοῦ εἶπε τῆς ἀρετῆς ὅπου ἔχει ὁ Βασιλέας καὶ θὰ σωθοῦνε τὰ δεινά μας, ὅτι θ' ἀνθίσουνε οἱ ἀγῶνες κάθε πατριώτη κι' ἀγωνιστῆ. Εἰς τῆς 25 ἐβῆκε ὁ Βασιλέας μὲ μεγάλη παράταξη. Τὸν δεχτήκαμεν· πῆγε εἰς τὴν ἐκκλησία κι' ἀπὸ ἔκει εἰς τὸ Σαράγι. Στάθηκε εἰς τὸν θρόνον· γυροβολιὰ εἰς τὸ δεξιὸν του ὁ Ἄρμασμπέρης καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν οἱ ἄλλοι, τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας κι' ὅλοι οἱ σημαντικοὶ Ἕλληνες. Λέγει ὁ Βασιλέας σὲ ὅλους· «Ἕλληνες! Σὲ τούτη τὴν τρυφερὴ μου ἡλικίαν ἔφυγα ἀπὸ τῆς μητρός μου καὶ πατρός μου τῆς ἀγκάλης καὶ ἦρθα ν' ἀγωνιστῶ μ' ἐσᾶς τοὺς γενναίους Ἕλληνες. Δὲν ἐπιθυμῶ ἄλλο τίποτας ἀπὸ σᾶς· ὁμόνοιαν ἀναμεταξὺ σας καὶ ὑποταγὴ – καὶ θέλω σας εὐτυχήση». Δὲν τὸ ἔκαμεν κανένας τὴν ἀπάντησιν. Τότε τοῦ λέγω ἐγὼ· «Θεῖα χάρις θέλησε νὰ μᾶς δυναμώση καὶ νὰ μᾶς σώση ἀπὸ τὴν τυραγνίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ σήμερα ἀξιωθήκαμεν ν' ἀπολάψωμεν τὸν Βασιλέα μας. Ἐμεῖς ἔχομεν χρέος νὰ σὲ ἀκοῦμεν καὶ νὰ σὲ φυλάμεν μὲ τὴν ζωὴ μας, καὶ ἡ Μεγαλειότη σου βάλει τὴν δικαιοσύνη σου εἰς τὰ δεινά μας. Ζήτω ὁ Βασιλέας καὶ οἱ εὐεργέτες μας Δύναμες!» Καὶ φύγαμεν. Τότε τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας κι' ὁ Βασιλέας ρώτησαν τὸν Ἀγιντέκ ποῖος ἦταν ἐκεῖνος ὅπου ἀπάντησε εἰς

τὸν λόγον του. Καὶ εἶπε τ' ὄνομά μου καὶ μίλησε ὡς φίλος μου εἰς τὴν Μεγαλειότη του κ' Ἀντιβασιλείαν. Ἔρχεται εἰς τὸ σπίτι μου ὁ γκενεράλ Ἄγιντέκ καὶ μοῦ λέγει ὅλα αὐτά· καὶ μοῦ λέγει· «Εἶμαι ἀποστελεμένος ἀπὸ τὸν Βασιλέα - τί χάρη ζητᾶς νὰ σοῦ δοθῇ;» Μπαυαρέζικη χοντροκομμένη δολερὴ πολιτικὴ! Μία αὐτεῖνη. Ὅταν πρωτοῆρθε εἰς τὸ σπίτι μου ὁ φίλος μου γκενεράλ Ἄγιντέκ μὲ ρώτησε νὰ μάθῃ τί κάνω. «Τώρα, τοῦ λέγω, ὁ ἀγῶνας τελείωσε καὶ δουλειὰ δὲν ἔχω. Παιδιά μαστορεύω καὶ φκειάνω· ἔχω καμπόσα καὶ τὸ σακκὶ εἶναι γιομάτο καὶ γλήγορα θ' ἀδειάσῃ. Μοῦ λέγει, νὰ μοῦ δώσης τὸ παιδί νὰ τὸ βαφτίσω ἐγώ. - Τοῦ λέγω, σὰν γεννηθῆ εἶναι δικό σου». Πρῶτα γενήκαμεν μ' αὐτὸν κουμπάροι καὶ δευτέρα μὲ ρωτάγει τί χάρη ζητῶ ἀπὸ τὸν Βασιλέα. Τοῦ λέγω· «Καμμίαν χάρη ἀτομικὴ δὲν θέλω· ὅτι διὰ τῆς θυσίας τῶν ἀγωνιστῶν - ὁ Θεὸς τοὺς βράβεψε· καὶ γενικῶς οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἄνθισαν κ' ὅλον τὸν καρπὸ τοῦ ἀγῶνα μας θὰ τὸν χαροῦμεν μαζὶ. Ὅτι μαζὶ ἀγωνιστήκαμεν καὶ τὰ βραβεῖα μαζὶ πρέπει νὰ τ' ἀπολάψωμεν». Μὲ βιάζει νὰ εἰπῶ τί καλὸ ζητῶ ἐγώ. Τοῦ εἶπα τί ζητῶ κ' ἐγώ· «Ζητῶ νὰ ἔχετε ὁμόνοιαν ἀναμεταξύ σας ἐσεῖς οἱ μεγάλοι καὶ σοφοὶ ἄντρες τῆς Μπαυαρίας, ὅπου ἀξιωθήκαμεν νὰ μᾶς κυβερνήσετε ὅσο νὰ ἡλικιωθῆ ὁ Βασιλέας μας νὰ μᾶς κυβερνήσῃ· ἐσεῖς νὰ ἔχετε ἀρετὴ κ' ἀπὸ αὐτεῖνη νὰ δώσετε καὶ τοῦ Βασιλέως· κ' ὅταν θὰ κολλήσῃ εἰς τὸν θρόνον νὰ ἴβρῃ τὸν ἴδιον δρόμον. Καὶ μίαν ἄλλη χάρη θέλω· δι' ἀγωνιστᾶς ὅπου θὰ θελήσετε ν' ἀνταμείψετε νὰ σᾶς φκειάσω κ' ἐγὼ ἕνα κατάλογον, καὶ διὰ ὅσους θὰ σημειώσω δίνω ἐγγύγησιν μὲ τὴν ζωὴ μου εἰς τὴν Ἰλικρινεῖαν τοὺς - νὰ βάλετε τίμιους ἀνθρώπους νὰ σᾶς βοηθήσουν Ἰλικρινῶς, ν' ἀλαφρωθοῦνε τὰ δεινὰ μας». Μὲ μεγάλη εὐκαρίστησιν δέχτη αὐτὸ ἡ Γενναιότη τοῦ κ' ἔφυγε. Τὸν ἔφκειασα τὸν κατάλογον καὶ τὸν ἔδωσα, παρουσιάζοντας καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τοὺς συντρόφους του.

Ἐκαμαν ἓνα μπάλλο οἱ πολῖτες τ' Ἀναπλιοῦ· συνεισφέραμεν ὅλοι καὶ προσκαλέσαμεν τὸν Βασιλέα κι' Ἀντιβασιλεία, Ἀντιπρέσβες καὶ Ναυάρχους κι' ἄλλους σημαντικούς ξένους. Οἱ πολῖτες εἶχαν μὲ τί τάξη νὰ γένωνται ὅλα εἰς τὸ μπάλλο καὶ νὰ γένη κ' ἓνας χορὸς Ἑλληνικὸς καὶ νὰ τὸν πρωτοσύρω ἐγώ. Μπήκα καὶ τὸν πρωτόσυρα. Τότε μ' ἔπιασαν πολλοὶ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μὲ συχαργιάστηκαν. Μὲ πιάνει κι' ὁ γκενεράλ Ἀγιντέκ καὶ μοῦ λέγει ὅτ' εἶμαι τὸ πρῶτο τάμα. Τὴν αὐγὴ μὲ πῆρε εἰς τὸ κονάκι του καὶ μοῦ λέγει· «Τὸ παιδί σου θὰ τὸ βαφτίσῃ ὁ ἴδιος ὁ Βασιλέας» – μου τὸ ζήτησε κι' ὁ μόνος εἶμαι εἰς τὴν βασιλικὴ εὐνοίαν καὶ τῆς Ὑψηλῆς Ἀντιβασιλείας. Μὲ διόρισαν πρῶτον ταματάρχη – θὰ γένουν δέκα τάματα κι' ὁ πρῶτος νὰ εἶμαι ἐγώ, νὰ ἔχω ὑποταματάρχηδες τὸν Γιαννάκη Κότζικα, γαμπρὸ τοῦ Τρικοῦπη, καὶ τὸν Θανασούλα, ἀνιψιὸ τοῦ Βαλτηνοῦ, καὶ λοχαγοὺς τὸν Κλήμακα, τὸν Σκουρτανιώτη, τὸν Μπερμπίλη, τὸν Τρακοκομνᾶ. Ὁ Θανασούλας λοχαγὸς – τὸν κάνουν ὑποταματάρχη, οἱ τέσσεροι ταματάρχηδες – τοὺς κάμαν λοχαγοὺς. Ἐγὼ χιλίαρχος – μὲ κάνουν ταματάρχη. Μοῦ εἶπαν θὰ μοῦ δώσουν πρὸς τιμὴ μου καὶ τὴν σημαία τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τρουμπέτες καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ Δῆμο Λιούλιας ὑποταματάρχης – ταματάρχης χωρὶς θυσίαις κι' ἀγῶνες. Τὸν Βελέντζα – ἦταν ταματάρχης, τὸν κάνουν ὑποταματάρχη εἰς τὴν ὁδηγία τοῦ Λιούλια, ὅτ' εἶναι συγγενὴς τοῦ Μπότζαρη. Τὸν Νάση Νίκα, συγγενῆ τοῦ Μπότζαρη, ταματάρχη. Ὁ Ντεληγιώργης, φρούραρχος τοῦ Μισολογιοῦ εἰς τὸν πόλεμον, ὑποταματάρχης ἀπὸ κάτου τὸν Κουτζονίκα. Κι' ἄλλα τέτοια στραβὰ πλῆθος.

Διὰ νὰ γνωρίσω τί τρέχει καὶ μὲ τί δικαιοσύνη θ' ἀρμενίσωμεν ἔκανα τὸν κουτὸ κ' ἔδειχνα κι' ἀφοσίωσιν πολλή. Τοῦ λέγω τοῦ Αἴντέκ· «Τούτους τοὺς ἄλλους τοὺς τρανοὺς τί θὰ τοὺς κάμετε; - Θὰ τοὺς δώσουμεν ἓνα κόκκαλο ξερὸ καὶ νὰ τραβοῦνε ὅσο νὰ τελειώσουνε αὐτεῖνοι καὶ τὰ δόντια τους». (Πολλὰ καλὰ θὰ τοὺς κάμετε· δικαιοσύνη, ἔλεγα μόνος μου, κ' ἐσεῖς καντάρια ἔχετε καὶ κρίμα 'στὴν πατρίδα κ' ἐμᾶς μαζί). Τότε τοῦ λέγω· «Ἐγὼ κι' ἀπλὸ στρατιώτῃ νὰ μὲ βάλετε στρέγω διὰ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδας μου. Ὅμως ἐδῶ δουλεύει ἀδικία· καὶ δὲν εἶναι δικές σας γνῶσες αὐτές, εἶναι ἀλλοιῶν· καὶ δὲν θὰ πάμεν καλὰ». Ἐγὼ τὸ εἶπα ἀπαθῆς. Ὁ φίλος μου ὁ Αἴντέκ ἐπειράχτη καὶ μὸ 'κρινε μὲ πολὺ φαρμάκι· «Ὅ,τι σας λένε αὐτὸ θὰ κάμετε καὶ γνῶμες δὲν μπορεῖτε νὰ δώσετε, ὅτι ἡ Μπαυαρία ἔχει τριάντα χιλιάδες μπαγεννέτα καὶ φέρνει ἐδῶ καὶ σᾶς ὑποτάζει. Τότε βρέθηκα εἰς θέση δεινὴ· νὰ μὴν μιλήσω δὲν μποροῦσα, ὅτι ἀδικιώνταν οἱ ἀγωνισταὶ καὶ βραβεύονταν οἱ κόλακες. Τοῦ λέγω· «Δυστυχία μας τῶν καϊμένων!» Κακὰ καὶ ψυχρὰ θὰ πάμεν. Ἐγὼ σου μίλησα ἀλλοιῶς κι' ἐσὺ μου ἀπαντεῖς διαφορετικὰ μὲ «μπαγεννέτα». Σᾶς λέγω ὡς φίλος νὰ πασκίσετε καὶ τὸν Βασιλέα κ' ἐσᾶς ν' ἀγαποῦμεν κι' ὄχι νὰ σᾶς φοβώμαστε. Ὅτι τὸν κιοτὴ χίλιες φορές νὰ τὸν ἔβρης κιοτὴ καὶ νὰ τὸν χτυπᾶς, πάγει καλὰ· μιὰ νὰ σὲ χτυπήση, δὲν σὲ φοβᾶται πλέον. Κι' αὐτεῖνη ἡ πατρίδα δὲν λευτερώθη μὲ παραμύθια, λευτερώθη μ' αἵματα καὶ θυσίες· κι' ἀπὸ αὐτὰ ἔγινε βασιλεῖον - κι' ὄχι νὰ βραβεύονται ὀλοένα οἱ κόλακες, κ' οἱ ἀγωνισταὶ ν' ἀδικιώνται. Ὅτι ὅταν σκοτώνονταν οἱ ἀγωνισταὶ, αὐτεῖνοι κοιμώνταν. Κι' ὅσο ἀγαπῶ τὴν πατρίδα μου δὲν ἀγαπῶ ἄλλο τίποτας. Νὰ ῥθῆ ἓνας νὰ μοῦ εἰπῆ ὅτι θὰ πάγη ὀμπρὸς ἡ πατρίδα, στρέγομαι νὰ μοῦ βγάλῃ καὶ τὰ δυὸ μου μάτια. Ὅτι ἂν εἶμαι στραβός, καὶ ἡ πατρίδα μου εἶναι καλὰ, μὲ θρέφει· ἂν εἶναι ἡ πατρίδα μου ἀχαμνά, δέκα μάτια νὰ ἔχω, στραβὸς θὰ νὰ εἶμαι.

Ότι ὅσ' αὐτεῖνη θὰ ζήσω, δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ πάγω ἄλλου. – Μοῦ λέγει, τὸν Βασιλέα δὲν τὸν ἀγαπᾷς; – Όχι, τοῦ λέγω· δὲν ξέρω ψέματα. Όταν χαθῆ ἡ πατρίδα μου, οὔτε αὐτὸς μ' ἔχει ὑπήκογόν του, οὔτε ἐγὼ βασιλέα. Καὶ δι' αὐτὸ χρειάζεται δικαιοσύνη ἀπὸ σᾶς, κι' ὄχι φοβέρες μὲ μπαγεννέτες.

Τὴν ἄλλη ἡμέρα ἔστειλε ὁ Ἀϊντέκ τὸν διερμηνέα του νὰ μοῦ μιλήσῃ νὰ πάγω νὰ τὸν ἀνταμώσω εἰς τὸ σπίτι του. Ὁ διερμηνέας ἦταν ἓνας Σέρβος ἀγωνιστής, Ἕλληνας. Ἔρχεται, μοῦ κάνει μίαν μετάνοια, ἄλλη καὶ σκύβει νὰ μοῦ φιλήσῃ τὸ ποδᾶρι. Ἐγὼ, ὡς διερμηνέας ἐνοῦ Ἀντιβασιλέως, ἐσηκώθηκα· τοῦ λέγω· «Τ' εἶναι τὸ «ἀφέντη» καὶ ἡ κατηγορία ὅπου μοῦ κάνεις; – Μοῦ λέγει, δὲν σοῦ κάνω τίποτας κατηγορία· τιμὴ θέλω νὰ σοῦ κάνω. Ἐσὺ ξέρεις, ὅσοι μιλοῦνε μὲ τὸν γκενεράλ Ἀγιντέκ – εἶναι ἄνθρωποι ὅπου δὲν γνωρίζει τὴν γλώσσα μας καὶ παραστέκομαι ἐγὼ. Ἀδελφέ, τὰ ὅσα ἄκουσα ἀπὸ πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς καὶ θρησκευτικούς ὅπου μιλοῦν – εἶναι ὅλοι θερία· δὲν λένε τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καθένας ἔχει τὴν ἰδιοτέλειάν του καὶ κατηγορεῖ ἓνας τὸν ἄλλον. Καὶ τὰ λόγια ὅπου ἄκουσα ἀπὸ ὅσ' ἐνᾶ εἶναι νὰ σοῦ φιλήσω τὸ ποδᾶρι. Καὶ μοῦ λέγει, ἡ πατρίς δὲν θὰ πάγῃ ὀμπρός, ὅτ' οἱ μπερμπάντες εἶναι πολλοί. Ἄκουσα ἐγὼ τὰ λόγια τοὺς ὀλουινῶν καὶ θ' ἀναχωρήσω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κι' αὐτὸ προσμέναμεν οἱ ἀγωνισταί;» Τὸν περικάλεσα νὰ μείνῃ καὶ νὰ μιλήσῃ κι' αὐτὸς τοῦ Ἀγιντέκ. Σὲ τρεῖς τέσσερες μῆνες, ἀκούγοντας τέτοιους πατριωτισμούς, πάγει κρυφίως εἰς τὴν δουλειά του, ἔφυγε ἀπὸ ἴδω.

Σηκωθήκαμεν πήγαμεν εἰς τὸν Ἄγιντέκ, ὅπου τὸν ἔστειλε νὰ πάγω. Πηγαίνοντας ἐκεῖ, μοῦ λέγει· «Σὲ ὀρκίζω εἰς τ' ὄνομα τῆς πατρίδος σου καὶ τοῦ Βασιλέως, τὸν κατάλογον ὅπου θὰ σοῦ δείξω νὰ μοῦ εἰπῆς τὴν ἀλήθεια, σὲ ποῖα εἶναι δίκιος καὶ σὲ ποῖα εἶναι ἄδικος, διὰ νὰ τοὺς βαθμολογήσωμεν, νὰ μὴν γένουν παράπονα. Ὅτι τῆς Ἀντιβασιλείας τῆς εἶπα τὰ ὅσα μοῦ εἶπες καὶ σὲ παίνεψαν εἰς τὸν πατριωτισμὸν σου· ὅτι κι' ὄντως εἶσαι ἐκεῖνος ὅπου σὲ γνώριζα. – Τοῦ λέγω, ὅταν σας ἀπατήσω νὰ δώσω λόγον εἰς τὸν Θεόν». Ἐκεῖνοι διάβαζαν κ' ἐγὼ τοὺς ἔλεγα. Τοῦ εἶπα πρῶτα· «Ἐγὼ δὲν θέλω βαθμὸ· δούλεψα τὴν πατρίδα μου ὅσο πού κόλλησα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ μὲ κίντυνους καὶ μὲ πληγὲς καὶ μὲ θυσίαι. Τὸν πέταξα καὶ μπῆκα εἰς τὸ ταχτικὸν ἀπλὸς στρατιώτης διὰ νὰ πάγη ὀμπρός. Αὐτὸ σοῦ εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸν Φαβγὲ κι' ἄλλους καὶ εἶναι καὶ ἡ ἀναφορὰ μου εἰς τὰ πραχτικὰ τῆς Κυβέρνησης καὶ οἱ ἴφημερίδες τὸ λένε. – Μοῦ λέγει, τὸ ξέρω. – Καὶ εἰς τὴν ἡμέρα τοῦ Βασιλέως μου πάλε κάνω τὸ ἴδιον. – Λέγει, ὁ Βασιλέας δὲν θέλει νὰ τὸν δουλέψουν οἱ ἀξιωματικοὶ ὡς ἀπλοὶ στρατιῶτες. Ὁ βαθμὸς ὅπου θὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ πρῶτος εἶναι τοῦ ταματάρχη καὶ δὲν εἶναι ἄλλος βαθμὸς ἀνώτερος. – Μ' ὀρκισες εἰς τὸ ὄνομα τῆς πατρίδας μου καὶ τοῦ Βασιλέως μου νὰ σοῦ εἰπῶ τί γνωρίζω καὶ θὰ σοῦ τὸ εἰπῶ ἐλεύτερα καὶ μὲ σέβας· καὶ εἰς τὴν ἀλήθειά μου καὶ τὸν θάνατον τὸν δέχομαι, ὅτι, σοῦ εἶναι γνωστὸν, πολλὰς βολὰς πλησίασα εἰς αὐτὸν καὶ δὲν μὲ πῆρε· καὶ τὸν καταφρονῶ εἰς τὸ ἐξῆς καὶ πεθαίνω εἰς τὴν ἀλήθειά μου. Αὐτοὺς τοὺς βαθμοὺς ὅπου μοῦ λές, γκενεράλη μου, εἶναι ἀδικία εἰς τοὺς ἀγωνιστᾶς, ὅτι ἐτοῦτος ὁ τόπος, ὅπου ἴρθε ὁ Βασιλέας νὰ βασιλέψῃ καὶ τοῦ λόγου σας Ἀντιβασιλεῖς, ἦταν σκλαβωμένος τόσα χρόνια ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ εἶχε γένη ρουμάνι, βάλτος, ἀγκαθιά, κι' αὐτεῖνοι οἱ ἀγωνισταὶ τὸν δούλεψαν μὲ τὸ ψωμί τους, μὲ τὸ τζαρούχι τους, μὲ τὸ ντουφέκι τους, μὲ

τὸ φουσέκι τους· γιόμωσαν, ἐπότισαν τὴν γῆς αἷμα, τὴν Τουρκιὰ καὶ σκλάβους τούρκεμα τοὺς Χριστιανούς. Καὶ οἱ σκοτωμένοι ἄφησαν χῆρες γυναῖκες καὶ ἄρφανά· κ' ἐκεῖνοι ὅπου ἔταν νοικοκυραῖγοι ἔγιναν διακονιαραῖγοι, ὅτι θυσιάσαν τὸ δικόν τους εἰς τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος, ὅταν κιντύνεue. Ἀπὸ αὐτοὺς ὑπάρχει ἡ πατρίδα, ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστάς. Τοὺς ἄλλους, τοὺς διαφταρμένους, τοὺς γνωρίζεις ἢ Ἐξοχότη σου πολὺ καλά. Διὰ νὰ ρουφήξουν τὴν πατρίδα κ' ἐθνικὰ ὄλο συχνούς ἐφύλιους πολέμους ἔκαναν καὶ φατρίες· καὶ εἶναι ἄλλος Ἄγγλος, ἄλλος Γάλλος κ' ἄλλος Ροῦσσοσ. Κι' αὐτὸ δὲν σβένει ἀπὸ αὐτούς. Διὰ νὰ τὸ σβέσετε, διὰ νὰ στερεωθῇ ἡ πατρίδα κ' ὁ Βασιλέας, χρειάζεται δικαιοσύνη νὰ ἔχετε καὶ ἕλικρίνεια καὶ μ' αὐτὸ κάνετε συντρόφους τῆς πατρίδος ὄλους τοὺς ἀγωνιστάς. Κατὰ τοὺς ἀγῶνες τοῦ κάθε ἐνοῦ νὰ τοῦ δώσετε τὸν βαθμὸν ὅπου ἀπόχτησε μὲ τὸ αἷμα του. Κι' ἂν ἔκαμεν κανένας κατάχρησιν, νὰ φκειάσετε μιὰ ἑπιτροπή, νὰ κάμη μιαν προκήρυξη καὶ νὰ λέγη κάθε ἐπαρχία νὰ κάμη μιαν τοπικὴ συνέλεψη καὶ νὰ διορίση τοὺς πλέον καλτέρους του τόπου, ὅπου νὰ ξέρη ποιὸς ἀγωνίστη, ποιὸς σκοτώθη, ποιὸς σκλαβώθη καὶ τί φαμελιὰ ἔχει ὁ καθεῖς· ποιὸς ἔκανε τὸ ἐμπόριόν του καὶ δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον· ποιὸν καπετάνο εἶχε ἢ κάθε ἐπαρχία καὶ τί μιστοὺς ἔχει πλερώση καὶ τί τοῦ πλέρωσε ἢ διοίκηση. Κι' ἀπὸ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς τῆς κάθε ἐπαρχίας μὲ τοὺς τοπικοὺς καταλόγους – καὶ νὰ ξέρη καὶ τῆς ἐθνικῆς γῆς – νὰ συναχτοῦν ἀπ' οὐλες τῆς ἐπαρχίας καὶ νὰ τοὺς βάλετε σὲ ἕναν ὄρκον, νὰ τοὺς εἰπῆτε ὅποιος κρύψη αὐτὰ καὶ τὰ ὑποστατικὰ τὰ ἐθνικὰ θὰ παιδεύεται κακὰ. Κι' αὐτοὺς ὄλους νὰ τοὺς κάμετε μιαν ἐπιτροπή καὶ νὰ πάρουν καὶ τὰ πρωτόκολλα τοῦ Κράτους καὶ νὰ βάλουν κ' ἕναν πρόεδρον μὲ συνείδηση καὶ νὰ καθίσουνε νὰ τηράξουνε ποιὸς δούλεψε, ποιὸς τήραγε τὸ ἐμπόριόν του καὶ τώρα ζητεῖ δικαιώματα. Κι' ἀφοῦ ἡ ἑπιτροπή ἰδῇ ὅλα αὐτὰ, τότε νὰ δικαιώση τοὺς

ἀγωνιστᾶς, θαλασσινοὺς καὶ στεργιανούς, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς. Νὰ δώσετε εἰς τοὺς ἀπλοὺς πενήντα στρέμματα γῆς, ὅπου ἔναι μιλλιούνια καὶ κάθετοι χέρσα, κί' ἀπὸ πεντακόσια ὡς χίλια γρόσια, ὅπου ἔναι τὸ τάλλαρρον εἴκοσι ἕνα καὶ μισὸ γρόσι. Καὶ κατ' ἀναλογίαν νὰ πᾶτε ἀπὸ τὸν ἀπλὸν στρατιώτη ὡς τὸν βαθμὸ τοῦ χιλιάρχου, αὐτὸν τὸν βαθμὸν ὅπου γνώρισε κί' ὁ Καποδίστριας. Διὰ τῆς κατάχρησες τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων, ὅπου ἔγιναν καμπόσοι κόντηδες, ὅπου ἦταν καντιποτένιοι, νὰ τὰ πάρετε ὀπίσου· ἀφοῦ τοὺς δώσετε βαθμὸν καὶ γῆς καὶ χρήματα, τότε νὰ τοὺς ζητήσετε αὐτά. Κί' ὅ,τι ζητεῖ ἀπὸ τὸ Ἔθνος ὁ κάθε ὀπλαρχηγός, ἀπὸ μιλλιούνι καὶ κάτω, ἀφοῦ τοῦ πλερώνετε τὸ δίκιον του καὶ τοὺς στρατιῶτες καὶ χῆρες τῶν σκοτωμένων κί' ἄρφανᾶ, ἄλλο τίποτας δὲν τοῦ χρωστάγει ἢ πατρίς. Καὶ μ' αὐτὸ πλερώνετε ὅλους τοὺς ἀγωνιστᾶς καὶ χῆρες κί' ἄρφανᾶ κί' ὅσους θυσιάσαν ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἵπηρεσις· καὶ βάλτε τὸ πολὺ δυὸ τρία ἢ καὶ τέσσερα μιλλιούνια γρόσια νὰ πλερωθοῦν ὅλοι καὶ νὰ λευτερώσετε ἀπὸ τῆς μεγάλης ἀπαίτησες τοῦ κάθε ἐνοῦ τὴν πατρίδα. Κί' ἀφοῦ κάμετε αὐτά, τότε θέλετε στρατέματα; Πέστε τοῦ κάθε ἐνοῦ· «Ὅ,τ' εἴχετε νὰ λάβετε διὰ τοὺς ἀγῶνες σας καὶ θυσίες τὸ λάβετε ἀπὸ τὴν πατρίδα σας ὡς ἀγωνισταί. Τώρα θὰ μῆτε εἰς τὴν ἵπηρεσία ὡς κοπέλια τῆς πατρίδας· τοῦτα τὰ χρέη θὰ κάνετε, τοῦτον τὸν μιστὸν θὰ παίρνη ὁ καθεὶς. Ἄν δουλεύη τιμίως, θὰ δοξάζεται· ἀτίμως, τότε οἱ νόμοι θὰ τὸν κρίνουν». Καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ γένουν οἱ Ἕλληνες νοικοκυραῖοι καὶ θὰ πλουτήνη καὶ τὸ ταμεῖον. Καὶ ἡ πατρίδα θὰ φύγη ἀπὸ «τὰ δικαιώματά μας», ὅπου ζητεῖ ὁ καθένας. Κ' ἐγὼ ἔχω νὰ λάβω διὰ παλιούς μιστοὺς πολλὰς χιλιάδες γρόσια - αὔριον φκειάνω τὴν ἀναφορά μου καὶ τὰ προσφέρνω ἐγὼ πρῶτος καὶ δίνω τὸ παράδειγμα».

Ακούγοντας αυτά όλα ο Αγιντέκ μου είπε· «Είναι λαμπρά ή συνβουλή σου κι' ο πατριωτισμός σου. – Άν τόν βάλετε όμπρός, του εΐπα, τότε είναι λαμπρός, ειδέ είναι πονοκεφαλισμός και λόγια ξερά. Κι' άν γένουν αυτά και δέν ακούσετε τους άπατεώνες, τότε θα λέγεστε σωτήρες της πατρίδος και Βασιλέως και θα δοξάζεται τ' όνομά σας όσο στέκει ή Έλλάς. – Φεύγω, μου εΐπε, δέν σοϋ λέγω τίποτας, και πάγω ν' άνταμώσω και τ' άλλα τὰ μέλη της 'πιτροπής της Αντιβασιλείας». Πήγε και τους τὸ εΐπε κ' εύκαριστήθηκαν. Μου εΐπαν νὰ φκειάσω ένγράφως την ιδέα μου. Την έφκειασα· έφκειασα και μίαν ξεχωριστή αναφορά κ' έλεγα· «Έξοχοι Αντιβασιλείς! Οί κυβέρνησες της πατρίδος μου μ' έστειλαν σέ διάφορες έκοστρατεΐες, εις τὰ δεινά της πατρίδος μου. Αυτές είναι οί διαταγές της, αυτά είναι τὰ εύκαριστήρια, τί έκαμα με τους άνθρώπους όπου 'χα εις την όδηγίαν μου, αυτοί είναι οί κατάλογοι τών άνθρώπων, αυτές είναι οί έθνικές όμολογίες (όλα ένκλεισμένα εις την αναφορά μου). Αυτοί είναι οί άγώνες εκείνων όπου 'χα μαζί μου και πολεμοϋσαν εις την κάψη του ήλιου και εις τὸ πάγος του χειμῶνος. Σκοτώθηκαν οί περισσότεροι· άφησαν χήρες γυναΐκες κι' άρφανά παιδιά. Διαβάστε τὰ ένγραφα, και νὰ τους δικιώσετε. Κι' όσοι σκοτώθηκαν και δέν έχουν συγγενείς, νὰ μείνουν εις τὸ ταμείον τὰ δικαιώματά τους».1

Έστειλα την αναφορά μου του Μιαούλη του 'πασπιστου της Μεγαλειότης του. Εύκαριστήθη πολύ, άφοϋ ειδε την αναφορά μου μ' όλα τὰ ένγραφα. Τὰ ειδε και ή Αντιβασιλεία. Πήραν την εύκαρίστησιν από 'μένα· «κ' επαινοϋν τόν πατριωτισμό μου· και εΐμαι όλως διόλου ό πιστός της πατρίδος και Βασιλέως». Και μ' όνόμασαν τάσι φαρφουρένιον άμόλυντο, ότι τους άλλους πολλούς όπλαρχηγούς

καθεμερινῶς ἔρχονταν οἱ κάτοικοι καὶ παρουσιάζονταν εἰς τὸν Βασιλέα κί Ἀντιβασίλεια καὶ δίναν ἀναφορὰς ἀναντίον τους, ὅπου τοὺς εἶχαν γυμνώσει. Διὰ ἕμειναν καὶ διὰ ὅσους ὀδηγοῦσα ἀρχὴ ὡς τέλος μας γλύτωσε ὁ Θεὸς καὶ κανένα πρωτόκολλο οὔτε τοῦ Κράτους γενικῶς, οὔτε τῆς Κυβέρνησης δὲν εἶναι μολεμένα. Παρουσιάστηκα εἰς τὴν Μεγαλειότη του καὶ πῆρε τὴν εὐκαρίστησιν διὰ τὴν καλὴ μου διαγωγή· κί εὐκαριστήθη διὰ τὴν ἀναφορὰ μου, ὅπου τοῦ ἀνάφερα τῆς παλιῆς μου δούλεψες, καὶ διὰ τὰ ὠραῖα ἀγάλματα. Τοῦ εἶπα· «Ὡς διὰ τῆς δούλεψες ἡ Μεγαλειότη σου εἶσαι γενικὸς πατέρας καὶ οἱ ὑπήκοοί σου εἶναι τὰ παιδιὰ σου καὶ νὰ τὰ δικιώσης. Τ' ἀγάλματα εἶναι γερὰ πράματα, τὰ προσφέρνω δῶρον εἰς τὸν γενικὸν πατέρα νὰ χρησιμέψουν διὰ τὴν πατρίδα μας. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τὰ χρέη τοὺς πρὸς τὴν πατρίδα κί ἂν κάμαμεν καὶ μεγάλα λάθη ἀναμεταξὺ μας, τώρα ὅπου κόπιασες ἡ Μεγαλειότη σου θέλομεν δουλέψη μὲ πίστη κί ἀφοσίωσιν· καὶ νὰ εἶναι εἰς τὴν εὐνοϊάν σου οἱ ἀγωνισταί, θρησκευτικοί, πολιτικοί καὶ στρατιωτικοί, καὶ νὰ βάλῃς τ' ἀγαθὰ σου αἰσθήματα νὰ δικιωθοῦν ὅτι ἀπὸ αὐτοὺς ἔγεινε βασιλεῖον ἡ πατρίς· καὶ νὰ μὴν ἀκοῦς τοὺς ἀπατεῶνες, ὅτι αὐτεῖνοι κατήνησαν τὴν πατρίδα σὲ κίντηνον». Μοῦ εἶπε ἡ Μεγαλειότη τοῦ εἶναι εὐκαριστημένη καὶ ἡ Ἀντιβασίλεια ἀπ' ὅσα τῆς εἶπα καὶ θὰ γένουν ὅλα· καὶ νὰ πάγω νὰ τὴν ἀνταμώσω. Ὁ μαρσιάλῃς τοῦ παλατιοῦ ὅταν ἐβήκα μὸ ἴδωσε μίαν καρφοβελόνα δῶρο βασιλικὸν – κάνει καμμιά εἰκοσαριὰ τάλλαρα. Ἔστειλε καὶ τον' τοῦ Μιαούλη καὶ μοῦ βάφτισε τὸ παιδί καὶ τὸ ἐβγαλε Ὅθωνα. Μ' ἀντάμωσαν κί ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασίλειας. Ὁ Ἀρμασμπέρῃς μ' ἔπαιρνε κάθε καιρὸν εἰς τὸ τραπέζι τοῦ – μ' εἶχε συστημένον ὁ Θίρσιος.

Αφοῦ μ' ἀντάμωσαν τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας μου εἶπαν ὅσα εἶχα μιλήσει τοῦ Ἀγιντέκ καί, κατὰ ὅπου ἔγραψα, εἶναι πατριωτική ἡ γνώμη μου καί θὰ τὰ κάμουν ὅλα. Καί με τὸν Ἀγιντέκ νὰ μιλήσωμεν οἱ δύο μας διὰ τοὺς ἀγωνιστᾶς ὅπου θὰ γένουν τὰ τάματα, νὰ εἶναι ἐκεῖνοι ὅπου ἔχουν δικαιώματα. Καί νὰ μιλήσω μ' αὐτόν, ὅτ' εἶναι ἴσα στρατιωτικά. Μίλησα με τὸν Ἀγιντέκ καί τοῦ εἶπα με τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ τὸ δίκιον. Αφοῦ τὸ ἔμαθαν οἱ καλοθελητάδες τῶν ἀγωνιστῶν Μαυροκορδάτος, Κωλέτης, Μεταξάς, Τρικούπης, Ζαῖμης, Λόντος κι' ὁ Κώστα Μπότζαρης ἐπῆγαν καί τὰ χάλασαν ὅλα κατὰ τὸ κέφι τους· καί διὰ νὰ βάλουν σὲ διχόνοια τὸ στρατιωτικόν, νὰ τὸ ἀφανίσουνε, γκρεμίζουνε καί τοὺς ὑποταματάρχηδες – καί νὰ εἶναι μόνον ταματάρχες καί λοχαγοί. Τότε δι' αὐτὸ καί διατὶ βάλαν εἰς τὰ τάματα ὅσους δὲν εἶχαν δικαιώματα, ἔπεσε διχόνοια μεγάλη. Τὸ στρατιωτικὸν ἦταν ὅλο εἰς τ' Ἄργος καί χωριὰ τοῦ νησιτικὸν καί δυστυχημένον. Κάμαν κάτι φροντιστᾶς ἐπίτηδες νὰ μὴν τοὺς μεράζουν ταχτικῶς τὸ ψωμί τους· ἄφιναν τοὺς ἀνθρώπους νησιτικούς. Ἀπὸ ἑκοσιπένταρχον κι' ἀπάνου τοὺς ἀξιωματικούς τους σήκωσαν ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες. Τοὺς στρατιῶτες τοὺς ἄφιναν νησιτικούς καί τοὺς ἔλεγαν νὰ κινηθοῦν ἀναντίον τοῦ Βασιλέως κι' Ἀντιβασιλείας, διὰ νὰ βγοῦνε οἱ πολιτικοὶ μας ἀληθινοί, ὅτι ὅλοι οἱ στρατιωτικοὶ εἶναι ληστὰι ἀπὸ μικρὸν ὡς μέγαλον, ν' ἀποδείξουν τί θερία εἶναι αὐτεῖνοι οἱ στρατιωτικοὶ – κινιῶνται κι' ἀναντίον τοῦ Βασιλέως (κι' ὅ,τι ἀρπαγὴ κάναν αὐτεῖνοι, οἱ πολιτικοὶ εἶχαν τὸ μερίδιόν τους ὁ καθένας με τὸν δικόν του στρατιωτικόν). Αφοῦ μεταχειρίστηκαν τόσες μηχανὲς καί κακοσύσταιναν τὸ στρατιωτικὸν καί σύσταιναν ὅποιους θέλαν, τοὺς συντρόφους τους, μιῶ με τὸν Ἀγιντέκ τὴν ἀδικίαν ὅπου γένηται εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Καί τοῦ εἶπα· «Αὐτεῖνοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀποδειχμένη ἡ διαγωγή τους· καί οἱ πολιτικοὶ τους ὁ καθένας ἔχει τὸ μέρος του ἀπὸ τοὺς

ξένους· καὶ ποτὲς δὲν θὰ ἡσυχάσῃ αὐτὸς ὁ τόπος, νὰ γένωμεν κ' ἑμεῖς ἔθνος καθὼς τ' ἄλλα τὰ ἔθνη· κί' οὔτε τοῦ Βασιλέως θὰ τοῦ δώσετε δρόμον καλόν. Εἶναι τόσοι ἀγωνισταὶ ὅπου δυστυχοῦν καὶ τώρα ὅπου ἔρθε ὁ Βασιλέας ἤθελαν νὰ ἔβρουνε τὸ δίκιον τους, νὰ γνωρίσουνε αὐτεῖνοι τὸν Βασιλέα τους κί' ὁ Βασιλέας τοὺς ὑπηκόγους του – καὶ πάλε οἱ σύστασες τοῦ Μαυροκορδάτου ἔπερικύουν μὲ τὸν Ντώκινς, τοῦ Κωλέτη μὲ τὸν σύντροφόν του, τοῦ Μεταξᾶ μὲ τὸν δικόν του. Αὐτεινῶν τὴν κυβέρνησιν καὶ τὰ καλὰ πρὸς τὴν πατρίδα μας τὰ γνωρίζεις, γκενεράλη μου, ὅτι στάθης τόσον καιρὸν εἰς τὴν πατρίδα μας, καὶ ἡ ἐλπίδα τοῦ στρατιωτικοῦ εἶναι εἰς τὴν δικαιοσύνην σου καὶ βόηθα τοὺς δυστυχεῖς, ὅτι ἀπὸ αὐτοὺς ὑπάρχει ἡ πατρίς». Μοῦ λέγει ὁ Ἄγιντέκ· «Δὲν ἤρθαμεν νὰ διοικήσουμεν τοὺς ἀγωνιστᾶς μοναχά, κί' ἀποφασίσαμεν ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας νὰ γένουν τρεῖς ἐπιτροπές, μία εἰς τὴν Πελοπόννησο, μία εἰς τὴν Δυτικὴ Ἑλλάδα καὶ μία εἰς τὴν Ἀνατολική· ἴστην Ἀνατολικὴν σὲ διορίσαμεν πρόεδρον τῆς ἐπιτροπῆς, νὰ ὀργανίσωμεν τὰ στρατέματα ὅσο νὰ διορίσουμεν τὴν ἄλλη ἔπιτροπή νὰ δικιωθοῦν, καθὼς μιλήσαμεν – καὶ τότε θὰ δικιωθοῦν. Νὰ εἶναι τ' ἀσκέρια ἴσ' ἓνα μέρος ὅσο νὰ τελειώσουν οἱ ἐπιτροπές τῆς ἐργασίας τους. Καὶ οἱ τρεῖς ἐπιτροπές νὰ τοὺς ὀργανίσουνε καὶ νὰ ἰδοῦνε ποιὸς ἔχει δούλεψες ἀπὸ ἐξαρχῆς καὶ ποιὸι εἶναι ὑστερνοί· καὶ νὰ τηράξουν ἀπὸ τοὺς ἴκοσιπένταρχους καὶ κάτω ποιὸς ἔχει φαμελιὰ ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες καὶ πόσες ψυχὲς ἔχει ὁ καθεὶς, νὰ ξεκονομιῶνται οἱ ἄνθρωποι ὡς τὴν γενικὴν ἔπιτροπή».

Αὐτὰ μαθαίνοντας οἱ χαραμῆδες οἱ πολιτικοὶ μας καὶ διὰ νὰ μὴν γένῃ καλὸ καὶ ἡσυχία εἰς τὸ κράτος, στέλνουν κ' ἀνακατεῦουν τοὺς στρατιῶτες καὶ σηκώνονται ὅλοι κ' ἔρχονται ἀναντίον τῆς

Ἀντιβασιλείας εἰς τ' Ἀνάπλι, ὅτι ἦταν νησιτικοί. Τότε ὁ Ἀϊντέκ στέλνει καὶ μὲ παίρνει καὶ βγαίνομεν οἱ δύο μας ἔξω εἰς τῆς Λεῦκες. Οἱ ἄνθρωποι ἦταν κατ' τοῦ Μιαούλη τὸ περιβόλι ἀκόμα. Μοῦ λέγει ὁ Ἀϊντέκ: «Τί μιλήσαμε οἱ δύο μας δι' αὐτοὺς τοὺς στρατιωτικούς; – κι' αὐτεῖνοι ἔρχονται μὲ τὸ σπαθὶ τους νὰ πάρουν δικαίωματα ἀπὸ τὸν Βασιλέα. Μίλα τους νὰ πᾶνε πίσου, ὅτ' εἶναι χαμένοι!» Πῆγα καὶ τοὺς μίλησα καὶ γύρισαν χωρὶς νὰ πλησιάσουν. Πέρασαν δύο τρεῖς ἡμέρες. Τοὺς ἄφησαν νησιτικούς, τοὺς ῥέθισαν καὶ οἱ ἀπόστολοι ὁποῦ τοὺς στέλναν – κᾶναν ἀξιωματικὸν τῆς πρώτης τάξης δὲν ἄφιναν νὰ εἶναι μὲ τοὺς στρατιῶτες, νὰ τοὺς ὀδηγάγη. Τότε τοὺς ἀπάτησαν οἱ ἀπόστολοι τῶν ἀπατεῶνων. Σηκώνονται ὅλοι κ' ἔρχονται ἀπόξω τῆς Λεῦκες. Ἀνάβουν τῆς μίκιες τῶν κανονιῶν, τοὺς ρίχνεται τὸ ταχτικό, πεζούρα καὶ καβαλλαρία, καὶ τοὺς βαίνουν ὀμπρὸς καὶ τοὺς βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὸ κράτος ξυπόλυτους καὶ γυμνοὺς καὶ νησιτικούς. Κ' ἔβαλαν ἓναν Τοῦρκον ἀρχηγὸν οἱ ἀγωνισταὶ τῆς πατρίδος ὀνομαζόμενον Ταφιλ Μπούζη διὰ νὰ φᾶνε κομμάτι ψωμί. Καὶ σκοτώθηκαν τόσοι ἐκεῖ καὶ ρήμαξαν καὶ τὰ γειτονικά μας μέρη· κι' ἔπαθε καὶ ἡ Ἄρτα ὅ,τι ἔπαθε ὅταν μπήκαμεν κ' ἐμεῖς τὰ 1821. Καὶ πῆγαιναν κλαίγοντας, ὅτι φεύγαν ἀπὸ τὴν πατρίδα τοὺς ξυπόλυτοι καὶ γυμνοί, κ' ἔλεγαν· «Πατρίδα, δὲν μᾶς βαστάγει ἡ καρδιά νὰ σοῦ κάμωμεν ἐσένα τῆς πατρίδας μας κακὸ, ὅτι διὰ σένα χύσαμεν τὸ αἷμα μας. Καὶ τώρα πάμεν ὅς ἐκείνους ὁποῦ πολεμοῦσαμεν νὰ φάμεν κομμάτι ψωμί – ὄχι νὰ προσκυνήσωμεν· νὰ ῥθούμεν ἀναντίον σου δὲν τὸ κάνομεν καμποῦλι, ὅτι χύσαμεν τὸ αἷμα μας διὰ σένα νὰ γένης βασιλεῖον». Αὐτεῖνοι κι' ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὁποῦ ἔχαν αἴσθησιν κλαίγαν· καὶ οἱ ἀπατεῶνες γέλαγαν καὶ χαίρονταν ὅτι στείλαν τοὺς ἀγωνιστᾶς εἰς τοὺς Τοῦρκους νὰ ζήσουνε. Κάρπισε ἡ προκήρυξις τοῦ Ζωγράφου καὶ οἱ κακοὶ σκοποὶ τῶν μακιαβέληδων.

Τότε μὲ φωνάζει ἡ Ἀντιβασιλεία μ' ὀργή καθὼς κι' ὁ φίλος μου ὁ Ἄγιντέκ καὶ μοῦ δίνουν σφοδρὲς διαταγὲς νὰ πάγω εἰς Λεψίνα. Μέλη τῆς ἑπιτροπῆς ὁ Τουρέτης Γάλλος, ὁ Δυοβουνιώτης κ' ἐγὼ πρόεδρος. Ὅποιος ἔρθῃ διὰ ν' ἀργανιστῆ εἶχε μιστὸ δώδεκα γρόσια, μισὸ τάλλαρο τὸ μήνα καὶ κάτι ὀλίγο (ὅτι τὸ τάλλαρο εἶναι εἴκοσι ἕνα γρόσι καὶ μισὸ), καὶ τὸ ψωμί του καὶ τίποτα ἄλλο. Κι' ἂν εἶχε γυναῖκα καὶ παιδιά, ἄς ζοῦσαν μὲ τὸν ἀγέρα. Δικαιοσύνη φόρτωμα κι' ἀπὸ τοὺς Μπαυαρεζοαντιβασιλεῖς. Μοῦ δίνουν κ' ἕνα καράβι ἀλεύρι σάπιον νὰ μεράσω εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁποῦ θ' ἀργανιστοῦν. Κατὰ τὸν μιστὸν ἦταν τέτοιον καὶ τ' ἀλεύρι – οὔτε τὰ γουρούνια δὲν τὸ τρώγαν. Ἐκατσα καμπόσον καιρὸν ἐκεῖ, ὀργανίσαμεν εἴκοσι ἀνθρώπους, κάτι μπεκρηδες καὶ τεμπέληδες, καὶ ξόδιασα καὶ σαράντα πέντε ὀκάδες ἀλεύρι. Σηκωθήκαμε καὶ ἤρθαμεν ἐδῶ εἰς Ἀνάπλι. Εὐτὺς ὁποῦ ἴρθα μὲ τρατάρει ἕνας Φρατζέζος, τὸν λένε Φεράλντη. Ἀφοῦ μὲ τρατάρησε, τὴν ἄλλη ἡμέρα μου φέρνει ἕνα ἀποδειχτικὸν νὰ τὸ ὑπογράψω ὡς πρόεδρος τῆς ἑπιτροπῆς νὰ πλερωθῆ ἕνα καράβι ἀλεύρι. Τοῦ εἶπα ὅτι· «Ὑπογράψω σαράντα πέντε ὁποῦ ἴλαβα. – Ὅχι, μοῦ λέγει, ἕνα καράβι. – Οὔτε μία ὀκά δὲν ὑπογράψω παραπάνου». Μὲ περικαλοῦνε μεγάλοι ἄνθρωποι, Ἀντιβασιλεῖς, νὰ δώσω τὴν ὑπογραφή μου· μὲ περικαλοῦνε οἱ Πρόσβες κι' ὁ ὑπουργὸς Ζωγράφος. Δὲν θέλησα. Εἶπα καὶ τῶν ἄλλουνῶν μελῶν νὰ μὴν ὑπογράψῃ κανένας. Ὁ Φεράλντης ἔβγαλε εἰς τὸ μοναστήρι εἰς τὴν Κούλουρη αὐτὸ τ' ἀλεύρι καὶ πῆγε ὅλο χαμένο. Τότε κατάλαβα καὶ οἱ νέοι κυβερνῆται μας εἶναι χειρότεροι, κ' ἐλεεινολογοῦσα τὴν πατρίδα, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶπε νὰ τὴν λευτερώσῃ ἀκόμα ἴσ' ἀληθινά, καὶ κρίμα ἴσ' τοὺς κόπους μας· ἐβγαστήκαμεν, καὶ τὴν πήραμεν εἰς τὸν λαιμὸ μας.

Θέλουν νὰ μὲ κάμουν ἀρχηγὸν τῆς χωροφυλακῆς. Τοὺς ἔδωσα γνώμη νὰ βάλουν ἀπ' οὐλοὺς τοὺς σημαντικοὺς διὰ νὰ ἐνωθῆ τὸ Κράτος μὲ τὸν Βασιλέα του. Τοὺς κακοφάνη. Διορίζουν τὸν Γραλλιάρη τὸν Γάλλο καὶ μὲ διορίζουν κ' ἐμένα εἰς τὴν ὁδηγίαν του καὶ νὰ βάλω τὰ στενά. «Οὔτε εἰς τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γραλλιάρη μπαίνω, τοὺς εἶπα, οὔτε τὰ φορέματά μου βγάζω». Τότε, σὰν δὲν θέλησα νὰ ἴμω εἰς αὐτεῖνη τὴν ἵπηρεσία, πῆρα τὴν ἄδεια καὶ μὲ τὴ φαμελιά μου πέρασα εἰς τὴν Ἀθήνα, ὅτι εἶδα ὅτι τοῦ κάκου κοπιάζομεν. Καὶ δυστυχία ἐμᾶς καὶ τῆς πατρίδος μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Εἶχα δυὸ ἀγάλματα περίφημα, μιὰ γυναῖκα κι' ἓνα βασιλόπουλο ἀτόφια – φαίνονταν οἱ φλέβες· τόση ἐντέλειαν εἶχαν. Ὄταν χάλασαν τὸν Πόρον, τὰ ἔχαν πάρη κάτι στρατιῶτες καὶ εἰς τ' Ἄργος θὰ τὰ πουλοῦσαν κάτι Εὐρωπαίων· χίλια τάλλαρα γόρευαν. Ἄντεσε κ' ἐγὼ ἐκεῖ, πέρναγα· πῆρα τοὺς στρατιῶτες, τοὺς μίλησα· «Αὐτὰ καὶ δέκα χιλιάδες τάλλαρα νὰ σᾶς δώσουνε, νὰ μὴν τὸ καταδεχτήτε νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας. Δι' αὐτὰ πολεμήσαμεν». (Βγάζω καὶ τοὺς δίνω τρακόσια πενήντα τάλλαρα.)· κι' ὅταν φιλιωθοῦμεν μὲ τὸν Κυβερνήτη, (ὅτι τρωγόμαστε), τὰ δίνω καὶ σᾶς δίνει ὅ,τι τοῦ ζητήσετε διὰ νὰ μείνουν εἰς τὴν πατρίδα ἀπάνου». Καὶ τὰ ἔχα κρυμμένα. Τότε μὲ τὴν ἀναφορά μου τὰ πρόσφερα τοῦ Βασιλέως νὰ χρησιμέψουν διὰ τὴν πατρίδα.

Βιβλίον Γ', Κεφάλαιον δεύτερον

Κομματικαὶ διαιρέσεις. - Συνωμοσία δυσηρεστημένων στρατιωτικῶν. - Μυστικός αὐτῶν ἀπόστολος παρὰ τῷ Μακρυγιάννη. - Ἀποπομπή αὐτοῦ. - Ἀποτυχία τῆς συνωμοσίας. - Ἐπεισόδιον μεταξὺ Μακρυγιάννη καὶ Γ. Ψύλλα. - Ῥήξις μεταξὺ αὐτῶν. - Δημοσιογραφικὴ ἐπίθεσις τοῦ Μακρυγιάννη κατὰ τοῦ Ψύλλα. - Ψευδὴς κατηγορία κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Διάλυσις αὐτῆς. - Ὁ Μακρυγιάννης ἐγκαθίσταται ἐν Ἀθήναις. - Οἰκοδομεῖ οἰκίαν. - Καλλιεργεῖ τὴν γῆν. - Ἄνταρσία ἐν Μάνη. - Διορισμὸς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀγωνιστῶν, - Βαθμολογία αὐτῶν. - Ἐλευσις τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ἀθήνας. - Περιοδεῖα αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Στερεάν. - Ἐπάνοδος εἰς Ἀθήνας. - Προσφορὰ γεύματος τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Βασιλέα. - Ὁ Μακρυγιάννης ἐν ἐννοίᾳ παρὰ τῷ Βασιλεῖ. - Μετάθεσις τῆς πρωτευούσης εἰς Ἀθήνας. - Συνέντευξις τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Κωλέτην. - Τὰ κατὰ τὴν διάλυσιν τῶν μοναστηρίων ἐν Ἀθήναις. - Καταχρήσεις περὶ τὴν δημοπρασίαν τῶν τροφίμων. - Παράνομος

παραχώρησις ἀγρῶν καὶ ἐργαστηρίων. - Ἀντενέργειαι τοῦ Μακρυγιάννη. - Δημοτικαὶ ἐκλογαί. - Ὁ Μακρυγιάννης δημοτικὸς σύμβουλος. - Δυστυχὴς κατάστασις τῶν ἀγωνιστῶν. - Ὁ Μακρυγιάννης παραιτεῖται τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτῶν. - Τίθεται ὑπὸ ἀνάκρισιν. - Παρέμβασις τοῦ Βασιλέως ὑπὲρ αὐτοῦ. - Βασιρικὰ βοηθήματα πρὸς τοὺς πάσχοντας ἀγωνιστάς.

1833 Μαγίου 4 ἦρθα ἐδῶ εἰς Ἀθήνα. Οἱ πολιτικοὶ μας καὶ οἱ ξένοι τρώγονταν καὶ καθένας κύταζε νὰ ἴπερισκύσῃ ἢ δική του φατρία. Ἄλλος τὸ ἤθελε Ἀγγλικόν, ἄλλος Ρούσικον, ἄλλος Γαλλικόν. Οἱ Ἀντιβασιλεῖς μας τήραγαν κι' αὐτεῖνοι νὰ πάρουν κάνα λεπτὸ, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤβραν ἀλώνι ν' ἀλωνίσουν. Πιάσαν φατρίες μὲ τοὺς δικούς μας. Τότε ἄλλοι ἀπάτησαν τοὺς ὀπλαρχηγούς, τοὺς λέγαν νὰ σηκωθοῦν νὰ ζητήσουνε τὰ δίκια τους, καὶ μ' αὐτὸ τοὺς γέλασαν τοὺς ἀνθρώπους. Ξέροντας κ' ἐμένα ὅτι ἔφυγα μὲ δυσαρέσκειαν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι, μοῦ στείλαν ἕναν ἀπόστολον ἐδῶ εἰς Ἀθήνα καὶ μοῦ εἶπε νὰ σηκωθοῦμε ἀναντίον τῶν Μπαυαρέζων. Κι' ὁ σκοπὸς τῶν πολιτικῶν μας ἦταν μὲ δυὸ τρόπους· ἂν πετύχῃ ὁ καθεὶς μὲ τὴν μερίδα του καὶ ἴπερισκύσῃ, εἶναι κερδεσμένος μὲ τὸ κόμμα του καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς κάνει εἰλωτες. Ἄν δὲν πετύχουν καθένας τοὺς ξένους του σκοπούς, τότε τὰ φορτώνουν τοῦ στρατιωτικοῦ ὅλα τὰ βάρητα καὶ λένε αὐτεῖνοι εἶναι οἱ αἰτιγοὶ τοῦ κακοῦ καὶ πρῶτα καὶ τώρα εἰς τὸν ἐρχομὸν τοῦ Βασιλέως. Καὶ μπαίνουν εἰς τὴν τζελατίνα ὅλες οἱ κεφαλές. Ὅτι δὲν ἀναπαύτηκαν ὅτι μείναν οἱ στρατιωτικοὶ δυστυχεῖς· κι' ἄλλοι πῆγαν εἰς τὴν Τουρκία· κι' ὅσοι μείναν πεθαίνουν τῆς πείνας. Ὅτι ἔρχεται ἐδῶ ἕνας ἀπόστολος ἀπὸ τοῦ Κωλέτη τὸ παρτίδο καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ μοῦ λέγει· «Εἰς τ' Ἀνάπλι εἶναι σὺνφωνοι ὅλοι οἱ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ καὶ θὰ

πάσσουνε τὸ Παλαμήδι· καὶ εἶναι καὶ ἡ χωροφυλακὴ ἔτοιμη· καὶ ἀπὸ τὴν Δυτικὴ Ἑλλάδα ἦρθαν γράμματα ὅτι χτύπησαν. Καὶ μ' ἔστειλαν καὶ ὁ ἑσένα ἐδῶ ν' ἀγροικηθῆς μὲ τοὺς ἄλλους νὰ βαρέσετε κ' ἑσεῖς. – Διατι νὰ βαρέσουμεν; τοῦ λέγω. – Διὰ τὰ δίκια μας. – Ποιος σ' ἔστειλε; – Ὁ Κωλέτης κι' ὁ Μαυροκορδάτος. – Ἐκεῖνοι παίρνουν μιστὸν ὁ κάθε ἕνας ἀπὸ χίλιες δραχμές, καὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκες. Ἐμεῖς τίποτα δὲν παίρνομεν καὶ προσμένομεν. Ἡ Κυβέρνηση διόρισε μίαν ἐπιτροπὴ διὰ νὰ κυτάξῃ τοῦ κάθε ἀγωνιστοῦ τὰ δίκια του. Δὲν προσμένομεν τί θὰ κάμῃ ἡ ἐπιτροπὴ; Κι' ἂν ἀδικηθοῦμεν, τότε ἀναφέρνεται ὁ καθεὶς μ' ἀναφορὰ του εἰς τὸν Βασιλέα καὶ μίαν βολὰ κι' ἄλλῃ κι' ἄλλῃ· καὶ σὰν ἰδοῦμε ἡ δικαιοσύνη ἐχάθη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τότε συλλογιώμαστε δι' αὐτά. Κάθε ἡμέρα θὰ κάνετε ἑσεῖς τοὺς σκοποὺς τοῦ Κωλέτη καὶ Μαυροκορδάτου κι' ἄλλουνῶν – καὶ νὰ καίμε ἑμεῖς τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ σκοτωνώμαστε; Ὅταν ὑποκινούσαν κάθε καιρὸν ἀπὸ ἕναν ἐφύλιον πόλεμον, δὲν ἤξεραν ὅτι τέτοια ἀγαθὰ θ' ἀπολάψωμεν; Δὲν θυμῶνται εἰς τὴν Συνέλεψη τῆς Πρόνοιας ὅπου πλέρωσαν τὸ Ζέρβα κι' ἄλλους καὶ δέσαν τοὺς πληρεξούσιους, τέτοια καλὰ θὰ ἰδοῦμεν; Καὶ θέλουν τώρα ἄλλος νὰ μᾶς κἀνῃ Ἄγγλους, ἄλλος Γάλλους κ' ἄλλος Ρούσσους; Ἐγὼ θέλω νὰ τοὺς προσφέρω μόνον σέβας ὀλουνῶν αὐτεινῶν τῶν εὐεργέτων καὶ νὰ τηράξω τὴν πατρίδα ὅπου γεννήθηκα καὶ τὸν Βασιλέα ὅπου ἔταν τῆς τύχης τῆς νὰ βασιλέψῃ. Ἐμεῖς ἀκόμα δὲν εἶδαμεν τὸ κακὸ του, οὔτε τὸ καλὸ του. Δὲν προσμένομεν; Τί βιάζεστε; Ἐσὺ τί θέλεις, κερατά, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μπερμπάντες – ὅλο αὐτὰ θὰ ἔχωμεν;» Πῆρα ἕνα γερὸ ξύλο καὶ τὸ ἔδωσα ἕναν δαρμὸν καλὸν καὶ τὸν ἔβγαλα ἔξω ἀπὸ τὸ σπιτί μου.

Τ' ἀσκέρια ἦταν, οἱ περισσότεροὶ ὀπλαρχηγοί, εἰς τὴν Φήβα καὶ Λιβαδειὰ καὶ Ταλάντι. Τοὺς ἔστειλα ὀλουνῶν ἕναν ἐπίτηδες καὶ τοὺς

ἔλεγε αὐτὰ αὐτεινοῦ τοῦ ἀποστόλου καὶ νὰ μὴν γελαστοῦν ὅσο νὰ ἰδοῦμεν τὴν ἐπιτροπὴ. Τοὺς τὸ εἶπε ὁ ἄνθρωπος ὁποῦ ἴσπειλα. Ὅσοι τὸν ἄκουσαν γλύτωσαν. Τότε αὐτὸς ὁ ἀπόστολος φεύγοντας ἀπὸ ἴμενα πῆγε ἴσ αὐτοῦς. Ἀφοῦ τοὺς ἔβγαλε ἀπὸ τὰ μυαλά τους, τοὺς πρόδωσαν καὶ τοὺς πῆραν καὶ τοὺς ἔβαλαν ὅλους χάψη τοὺς ὀπλαρχηγούς· καὶ ἤθελαν νὰ τοὺς κόψουν μὲ τὸ κοπίδι, ὁποῦ ἤφεραν οἱ φωτισμένοι ἄνθρωποι τῆς Εὐρώπης νὰ κόψουν τοὺς ἄγριους Ἑλληνες – κ' ἔπρεπε νὰ κόψη ἡ Ἀγγλία τὸν Ντόκινς τὸν πρέσβυ της, ἡ Γαλλία τὸν δικὸν της καὶ ἡ Ρουσία τὸ ἴδιον· κ' ὁ βασιλέας τῆς Μπαυαρίας τοὺς Ἀντιβασιλεῖς του καὶ ὕστερα νὰ κόψη κ' ὁ ἴδιος τὸ κεφάλι του. Ὅτι ἡ Μεγαλειότης τοῦ εἶναι νεκροθάφτης τῆς πατρίδος μας καὶ τοῦ ἀθῶου Βασιλέα μας· καὶ ἡ καλὰ πάθη ἡ πατρὶς ἡ κακὰ τὰ χρωστοῦμεν εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὴν καλωσύνη τῆς Μεγαλειότης του διὰ τῆς συμβουλῆς τοῦ Μετερνικ κ' ἄλλουνῶν ὁποῦ ἄκουγε. Ἡ Μεγαλειότης του πολλὰς νύχτες καὶ ἴμερες κοπίαζε καὶ θυσίαζε τὰ βασιλικά του φῶτα νὰ φκειάνη στίχους διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τοὺς Ἑλληνες, ὅταν πολεμοῦσαν εἰς τὸ Μισολόγγι κ' ἄλλοῦ καὶ κιντύνευαν νησιτικοὶ καὶ ταλαιπωρημένοι. Τώρα εἶγε τοῦ Μεγαλειότατου Βασιλέως! Ἰμπρὸς εἰς τὸ νιτερέσιόν σου οὔτε παιδί σου συλλογίστης, οὔτε ἀθῶον ἔθνος ματοκυλημένο. Διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ τοιοῦτοι βασιλεῖς –ὁ τίτλος τους πρέπει νὰ «εἶναι ἀθῶων ἀνθρώπων τύραννοι». Θεέ, ποῦ εἶναι οἱ βασιλικὲς δικαιοσύνες;

Τέλος πάντων μὲ τέτοιες δικαιοσύνες ἤθελαν νὰ κόψουν τοὺς πρωταγωνιστὰς ὡς κακούργους, τὸν Κολοκοτρώνη, τὸν Κολιόπουλον, τὸν Κριτζῶτη, τὸν Τζαβέλα, τὸν Γρίβα, τὸν Μαμούρη, τὸν Ρούκη, τὸν Ντουμπιώτη, τὸν Ἀποστολάρα, τὸν Μήλιον κ' ἄλλους πολλοὺς τοιοῦτους. Φυλακῶνοντας αὐτεινοῦς, ἔστειλε ἓνα τζιράκι τοῦ ὁ Κωλέτης

νὰ πάγη εἰς τὴν Φήβα διοικητῆς, Κλεομένη τὸν λένε. Μ' ἀνταμώνει ὁ Κλεομένης, μοῦ λέγει· «Τήρα ὅ,τι κάνετε ἐσεῖς οἱ στρατιωτικοὶ καὶ δὲν ξέρομεν ἐμεῖς οἱ πολιτικοὶ – τήρα τί παθαίνετε. – Τοῦ λέγω, νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ φυλακώσουνε κ' ἐμένα, καὶ τότε θὰ ἰδοῦμεν ἂν ξέρουν οἱ πολιτικοὶ ἢ ὄχι, καὶ ποιούς θὰ χαλέψω συντρόφους εἰς τὴν φυλακὴ. Καὶ δὲν μπορεῖ οὔτε ὁ Βασιλέας νὰ τ' ἀποφύγῃ, οὔτε ἡ Ἀντιβασιλεία. Ὅτι ἂν τ' ἀποφύγουν, τότε δὲν ὑποτάζονται εἰς τὸ δίκιον καὶ εἰς τοὺς νόμους – τότε γλυτώνουν ὅλοι αὐτεῖνοι καὶ κόψετε ἐμᾶς! – Ποιούς θὰ πάρῃς συντρόφους; μοῦ λέγει ὁ Κλεομένης. – Τὸν Κωλέτη τὸν ἀφέντη σου, τὸν Μαυροκορδάτο καὶ τοὺς τοιούτους ὅλους. Νὰ φυλακωθῶ καὶ τότε τοὺς βλέπεις· καὶ μπορεῖ νὰ εἶσαι κ' ἓνας ἐσύ. Τότε φαίνεται». Ὁ Κλεομένης παραγγέλλει ὅλα αὐτὰ τοῦ Κωλέτη. Καὶ τότε τράβησαν χέρι ἀπὸ ἐμένα.

Στέλνουν τὸν Ψύλλα ἐδῶ εἰς τὴν Ἀθήνα, ὅπου ἦταν Γραμματέας τοῦ Ἐσωτερκοῦ (νέργησα κ' ἐγὼ κατὰ δύναμη νὰ ἔμῃ ἡ αὐτεῖνη τὴν θέση). Τὸν στείλαν εἰς τὴν Ἀθήνα νὰ συνφωνήσῃ μὲ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τοὺς τόπους, ὅπου θὰ ἴρθῃ ἡ Κυβέρνηση ἐδῶ. Ἀφοῦ ἦρθε, πῆγα τὸν εἶδα. Ἦρθε κι' αὐτὸς εἰς τὸ κονάκι μου. Μοῦ λέγει· «Διατί εἶσαι πειραμένος μὲ τὴν Κυβέρνηση; – Ὅτ' εἶμαι μὲ τόση φανερίαι καὶ δὲν ἔχω νὰ τὴν ζήσω. Κι' ὅταν κλέβαν οἱ ἄλλοι κ' ἔχουν καὶ τρῶνε τώρα, ἐγὼ, τὸ γνωρίζεις ὁ ἴδιος, ἀγωνιζόμενον καὶ πληγωνόμενον καὶ πλέρωνα κι' ἀπὸ τὸ ἐδικό μου. – Λέγει, ὅλα αὐτὰ τὰ γνωρίζω καὶ τὰ γνωρίζει καὶ ἡ πατρίς· καὶ φκείασε μου μίαν ἀναφορὰ καὶ δός τηνε μου· καὶ θὰ μιλήσω καὶ μόνος μου». Τοῦ ἔφκείασα τὴν ἀναφορὰ, τὴν τηράγει, μοῦ λέγει ὁ φίλος μου ὁ Ψύλλας· «Βρὲ Μακρυγιάννη, τί δικαιώματα ζητᾶτε τῆς πατρίδος; Ἐσεῖς εἶστε ὅλοι λησταί. Ἐσὺ ἔδενες τὰ συμφέροντά σου μὲ τὸν Δουσσέα καὶ Γκούρα κι' ἄλλους καὶ βασανίζετε τὴν πατρίδα, καθὼς κι' ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς

ἄλλους· κι' ἀφανίσετε ἐσεῖς ὅλοι αὐτεῖνη τὴν πατρίδα. – Πότε ἤμουν σὺμφωνος ἐγὼ μ' αὐτοὺς ὅπου μου λές, κύριε Ψύλλα; Ἐσὺ μὲ τὴν ἴφημερίδα σου τοὺς θυμιάτιζες ὅλους αὐτοὺς κ' ἐγὼ τοὺς γύριζα ντουφέκι καὶ τοὺς πολέμαγα ὅταν πηγαινάν ἀναντίον τῆς πατρίδος. – Πῶς, μοῦ λέγει, δὲν ἔμπαινες εἰς τοῦ Γραλλιάρη τὴν ὁδηγίαν ἴστην χωροφυλακῆ; – Πῶς δὲν ἔμπαινες ἐσὺ, τοῦ λέγω, τελώνης, ὅπου εἶσαι ὑπουργὸς τοῦ Ἐσωτερκοῦ; Ὅταν ἦταν ὁ κίντυνος τῆς πατρίδος πηγαινέες εἰς τὰ νησιά». Τὸν βλέπω κ' ἔρχεται θυμωμένος· «Κάτξε αὐτοῦ, τοῦ εἶπα (κ' ἔπιασα μίαν καθέκλα), νὰ μὴν χαλάσω τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Ἐσωτερκοῦ – θὰ γυρεὺή νέον ὑπουργόν! – Πρέπει ὁ Βασιλέας, μοῦ εἶπε, νὰ πάρῃ μέτρα μόνον διὰ σένα, ὅτι ἐσὺ ταράττεις τὰ πράματα. – Δὲν θὰ τὸν φκείασης τὸν Βασιλέα τζελάτη νὰ σκοτώνη τοὺς ὑπηκόους τοῦ μ' αὐτὰ τὰ λόγια καὶ τῆς συκοφαντίες τῆς δικές σας! Καὶ διὰ νὰ σὲ δείξω ἔξω σὲ ὅλο τὸ κοινό, διὰ ἄκεινο δὲν τὸ ἄκαμα καμπούλι νὰ σὲ κυβερνήσω μὲ τὴν καθέκλα – τότε θὰ δικιολογέσουνε· εἰς τὸν τύπον θὰ δείξω κ' ἐσένα καὶ τοὺς συντρόφους σου τί ἄνθρωποι εἶστε». Σηκώθηκα κ' ἔφυγα. Πῆγε καὶ εἰς τὴν ἐκκλησία, ὅπου ἴταν συνασμένοι ὅλοι οἱ Ἀθηναῖγοι, νὰ μιλήσῃ διὰ ἄκεινο ὅπου ἴρθε – δὲν τὸ ἴδωσε κανένας ἀκρόασιν. Κ' ἔφυγε καθὼς ἴρθε.

Τότε ἔφκειασα ὅλα ὅσα μοῦ εἶπε ἐνγράφως καὶ τὰ ἴστειλα εἰς τὸν τύπον τὴν ἴφημερίδα «Ἡλιος». Τὸν μάλλωσαν οἱ συντρόφοι τοῦ διατὶ νὰ πιαστῆ μετ' ἐμένα καὶ θὰ βάλω αὐτεῖνη τὴν ἔκθεσιν εἰς τὸν τύπον. Μὸ ἴγραψαν νὰ μὴν τὴν βάλω – «εἶναι τὸ μόνον ἀδύνατο νὰ μείνη ὀπίσου!» Τότε τὴν ἔβαλα. Ὅστερα μιλήσα καὶ τ' Ἀρμασμπέρη κι' ἄλλουνῶν καὶ τὸν ἔβγαλαν· καὶ τὸν ἔστειλαν διοικητὴ ἐδῶ εἰς τὴν Ἀθήνα. Τότε μὲ τὸν μοίραρχον τὸν Βογινέσκον μοῦ ἐπισωρεοῦν μίαν κατηγορία ὅτι ἔβρισα

τὸν Βασιλέα κι' Ἀντιβασιλεία. Παίρνουν ἓνα παλιάλογον νὰ μὲ βάλουν ἀπάνου καὶ νὰ μὲ στείλουν νὰ μὲ δικάσουν εἰς τὴν Χαλκίδα. Τοῦ λέγω· «Θὰ πάγω», τοῦ μοιράρχου· «θὰ πάγω κ' ἐλπίζω νὰ μὴ σκοτωθῶ· καὶ τὴν ὑπόληψή μου θὰ τὴν ζητήσω ἀπὸ 'σένα, ὅτι ἐσὺ γένεσαι ὁ αἴτιος νὰ διατιμηθῶ ἀδίκως. Αὐτεῖνή τὴν ὑπόληψη τὴν βάσταξα ἀπὸ μικροῦθεν κ' ἐσὺ θέλεις νὰ μοῦ τὴν γκρεμίσης. Κι' ὅταν λευτερωθῶ, 'στοῦ βοϊδίου τὸ κέρατο μέσα νὰ εἶσαι, θὰ σὲ βρῶ νὰ πεθάνωμε». Φώναξαν κι' ὅλοι οἱ νοικοκυραῖγοι διὰ τὴν ἀδικία ὁποῦ θὰ μοῦ κάμουν κ' ἔρχεται ὁ μοίραρχος καὶ μοῦ ζητεῖ τὸ «παρντὸν» καὶ μοῦ λέγει ὅλα τὰ τρέχοντα: Ὅτι ὁ Ψύλλας τὸν ἔβγιασε καὶ τὸν Ψύλλα οἱ κεχαγιᾶδες τοῦ Κωλέτης καὶ Μαυροκορδάτος, οἱ νεκροθάφτες τῶν ἀγωνιστῶν ὁποῦ θέλουν νὰ μᾶς διατιμήσουνε ὅλους. Τότε, ἀδελφοὶ ἀναγνώστες, σώθηκα μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ.

Ἀφοῦ εἶδα ὅτι θέλουν νὰ μᾶς φᾶνε ἐκεῖνοι ὁποῦ μᾶς κυβερνοῦν, καὶ ἡ δικαιοσύνη τοὺς εἶναι εἰς τὴν τζελατίνα, τότε νὰ μὴν ἀφήσω τόση φαρμελιὰ ὁποῦ κρέμεται εἰς τὸν λαιμὸ μου – ἀπόξω εἰς τῆς κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἶχα ἀπὸ τὴν Αἴγινα ἀγοράση ὀλίγα χωράφια, ὅταν εἰς τὴν Ἀθήνα ἦταν ὁ Κιτάγιας καὶ πνιμένη ἀπὸ Τούρκους. Πῆγα ἐκεῖ ἔξω καὶ πῆρα καὶ πεντέξι ἀργάτες κ' ἔβαλα καὶ κόβαν πλίθες. Καὶ μό' φκείασαν κ' ἓνα πράμα σὰν σαμαράκι καὶ φορτωνόμουν πλίθες. Καὶ καθόμουν ἐκεῖ. Κι' ὅποτε ἀπόσταινα ἔκλαιγα βλέποντας τὰ μέρη ἐκεῖνα ὁποῦ πολεμούσαμεν μὲ τόση Τουρκιὰ καὶ πληγωνόμαστε καὶ σκοτωνόμαστε – καὶ 'σ αὐτεῖνή τὴν γῆς ὁποῦ ζυμώσαμεν μὲ τὸ αἷμα μας θέλουν νὰ μᾶς θάψουν ἀδίκως καὶ παράωρα ὅσοι μᾶς κάναν σίγρι ἀπὸ μακρυὰ, ὅταν κιντυνεύαμεν. Μᾶς πῆραν τὴν ματοκυλισμένη μας γῆς, τὴν ἀγόρασαν ἀπὸ 'να γρόσι τὸ στρέμμα, καὶ βάλαν ἐμᾶς μὲ τ' ἀλέτρι

καὶ τραβοῦμεν τὸ γενὶ καὶ βγάνομεν τῶν συγγενῶν μας τὰ κόκκαλα· καὶ οἱ ἀφεντάδες μας περπατοῦνε μὲ τῆς καρότζες τους, καὶ οἱ ἀγωνισταὶ δὲν ἔχουν οὔτε γουμάρι· καὶ ξυπόλυτοι καὶ γυμνοὶ διακονεῦσιν εἰς τὰ σοκάκια. Ἔφκειασα τὸ σπίτι μου καὶ φύτεψα κι' ἀμπέλι κι' ἄλλα δέντρα κ' ἐργάζομαι ὡς τὸ σουρούπωμα νὰ μὲ γλυτώσῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς ἐπίβουλους ἀπατεῶνες.

Τότε οἱ πομπιωμένοι μας πολιτικοὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ῥέθισαν τοὺς κατοίκους· τοὺς εἶπαν νὰ σηκωθοῦν νὰ χαλέψουν δικιώματα. Ἀνακάτεψαν ἄλλοι τὴν Σπάρτη καὶ πῆγαν ἀναντίον τους τὰ τάματα· καὶ καταφανίστηκαν οἱ Μπαυαρέζοι εἰς τὸν σκοτωμὸν. Κι' ὅσους πιάσαν ζωντανούς οἱ ντόπιοι τοὺς πουλοῦσαν ἓνα τάλλαρον τὸν ἓναν Μπαυαρέζο. Κι' ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς σκοτώθηκαν ἐκεῖ δίνομεν σὺνταξὶ τῶν φαμελιῶν τους εἰς τὴν Μπαυαρία κι' ἀχώρια πλῆθος δικαιώματα ὅποῦ παίρνουν οἱ Σπαρτιάτες. Κι' ἀφανίστη τὸ δυστυχισμένο ταμεῖον· πήραμεν δάνεια καὶ θὰ σωθοῦνε εἰς αὐτά. Ἔστειλε κι' ὁ Κωλέτης τοὺς συντρόφους του ἀναντίον εἰς τοὺς Πελοποννησίους, ὅποῦ τοὺς βαίναν νὰ κάμουν τὸ κίνημα καὶ ὕστερα στέλναν καὶ τοὺς σκοτώναν καὶ τοὺς γύμνωναν· καὶ χάθηκαν τόσοι ἀγωνισταὶ ἀδίκως καὶ παραλόγως· καὶ χήρεψαν γυναῖκες διὰ τὸ χατίρι αὐτειῶν. Κι' ὅσους δὲν σκότωσαν εἰς τὸν πόλεμον τοὺς σκοτώνουν ἴσ τὴν τζελατίνα μὲ τοὺς προκομμένους τοὺς κριτᾶς, ὅποῦ ἔνεργουνε τοὺς νόμους καθὼς θέλουν. Τὸν Γρίβα τὸν φυλάκωσαν διὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ Πράσινου καὶ βάλθηκαν ὅλοι οἱ φίλοι του καὶ συντρόφοι του, ὁ Κωλέτης καὶ ἡ γενεά, καὶ τὸν ἔβγαλαν. Κι' ὅταν φυλάκωσαν τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς τὸν ξαναφυλάκωσαν ὀπίσσω.

Διόρισαν καὶ τὴν ἑπιτροπὴ νὰ δικιώσῃ τοὺς ἀγωνιστᾶς καὶ νὰ τοὺς βαθμολογήσῃ. Ἦταν φίλοι οἱ περισσότεροὶ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Κωλέτη καὶ βαθμολογοῦσαν πολλοὺς φίλους τοὺς μὲ χωρὶς δικαιώματα. Καὶ γεννήθηκαν πλῆθος παράπονα διὰ τὴν ἀδικία ὁποῦ κάμαν εἰς τοὺς ἀγωνιστᾶς πολλοὺς. Τότε ἔβγαλαν καὶ τοὺς Ρουμελιῶτες ὀπλαρχηγοὺς ἀπὸ τὴν χάψη· τοὺς βαθμολόγησαν συνταματάρχηδες, καὶ τοὺς κρέμασαν κί' ἀπὸ ἑνα σταυρὸ καὶ γκεζεροῦν εἰς τὰ σοκάκια τ' Ἀναπλιοῦ καὶ καμαρώνουν. Καὶ δὲν γύρευαν, ἂν ἦταν ἄνθρωποι μὲ χαραχτήρα, ἑκανοποίηση ἀπὸ τοὺς αἴτιους, ὁποῦ τοὺς εἶχαν τόσον καιρὸ χαψωμένους.

Εἰς τὰ 1834 τὰ ἔβγα Ἀγούστου ἦρθε ὁ βασιλέας εἰς Ἀθήνα. Ἦθελε νὰ πάγῃ εἰς τὴν περιοδεία τῆς Ρούμελης καὶ μοῦ εἶπε νὰ πάγω κ' ἐγὼ μαζί του. Εἶχε καὶ τὸν Τζαβέλα, Βάσιον καὶ Μαμούρη. Πήγαμεν παντοῦ εἰς τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα καὶ τὰ ἑροθέσια τῆς Λαμίας. Τὸν δέχτηκαν ὅλοι οἱ κάτοικοι μὲ μεγάλη ἐπίδειξιν. Γυρίσαμεν πίσου ἐδῶ τέλη Σεπτεβρίου. Μοῦ εἶπαν οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ τοὺς κάμω ἕνα τραπέζι εἰς τὸ σπίτι μου νὰ φᾶνε. Πήγα εἰς τὴν Μεγαλειότη του νὰ πάρω τὴν ἄδεια. Λέγει ἡ Μεγαλειότη του· «Θέλω νὰ ἑρθω κ' ἐγὼ εἰς τὸ σπίτι σου νὰ φάγω». Τοῦ εἶπα ὅτ' εἶναι δικόν του καὶ εἶναι μεγάλη ἡ τιμὴ ὁποῦ θὰ λάβω. Ὅτι δὲν εἶχε πάγῃ σὲ κανέναν νὰ φάγῃ ψωμί ἔξω ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ διάβαινε, ὁποῦ τοῦ ἐτοίμαζαν κονάκι οἱ κάτοικοι. Τότε τὸν πήρα εἰς τὸ σπίτι μου καὶ μὲ τὸ φτωχικόν μου ἔμεινε εὐκαριστημένος. Τότε οἱ φίλοι τῆς κακίας δὲν εἶχαν μάτια νὰ μὲ ἰδοῦνε κί' ὄλο μὲ κακολοοῦσαν διὰ νὰ μὴν προβοδέψω καὶ πλησιάσω μαζί του καὶ μάθῃ τὴν ἀλήθεια· κί' αὐτὸ τοὺς θανάτωνε. Ὅτι εἰς τὴν περιοδεία τοῦ εἶπα καμπόσες ἀλήθειες κ' ἔμεινε εὐκαριστημένος καὶ παρουσία σὲ ὅλους αὐτὸ τὸ μολόγησε ὁ Βασιλέας,

ὅτ' εἶναι πολὺ εὐκαριστημένος. Ἔμαθαν αὐτὸ καὶ τὸ τραπέζι – τότε ἔπρεπε ὅλοι νὰ καταγίνωνται νὰ μὲ κακοσουστάνουν.

Τὸν Νοέβριον μῆνα τὰ 1834 ἀποφάσισε ἡ Κυβέρνηση νὰ ῥθῆ εἰς Ἀθήνα κ' ἔστειλε τὸν Κωλέτη γραμματέα τοῦ Ἐσωτερκοῦ νὰ κάμῃ τὰ καταστήματα. Ἔκαμεν καμπόσες ἡμέρες ἐδῶ· δὲν πῆγα νὰ τὸν χαιρετήσω, ὅτι μὲ κρυφοδάγκωνε. Μίαν ἡμέραν πῆγα. Μοῦ λέγει· «Ἐγὼ τόσον καιρὸ ἐδῶ, τώρα ἦρθες νὰ μὲ ἰδῆς; – Δὲν τὸ θεώρησα ὡς ἀναγκαῖον χρέος μου. Τώρα ἦρθα, κι' ἂν δὲν σοῦ ἀρέσῃ φέγω καὶ δὲν ματάρχομαι. – Μου λέγει, πολλοὶ φίλοι μου μοῦ λένε· «Διατὶ εἶναι ἄγγισμένος ὁ Μακρυγιάννης μ' ἐσένα;» Τοὺς λέγω (μου λέγει)· «Δὲν ξέρω τίποτα. – Τοῦ λέγω, ἀνόητοι ἄνθρωποι σου λένε τοιοῦτα καὶ τὰ πιστεύεις; Πῶς μπορεῖ ἓνας σουλντάτος νὰ πιαστῆ μὲ βασιλικὸν ὑπουργόν; Δὲν εἶναι αὐτὸ, τοῦ λέγω, ὅπου δὲν ἔρχομαι. Ἦταν ἓνα παλάτι χαλασμένο καὶ τὸ γκρεμίσαμεν ἀπὸ θεμελιούθεν καὶ τὸ φκείασαμεν νὰ καθίσουμεν ὅλοι μέσα. Βάλαμεν εἰς τῆς πόρτες ἐγγλέζικες κλειδωνιὲς καὶ σοῦ δώσαμεν τὰ κλειδιὰ ἐσένα διὰ νὰ βαίνης ἐκείνους ὅπου κοπιάσαν κ' ἔφκείασαν τὸ σπιτί αὐτό, ὅπου βαστᾶς τὰ κλειδιὰ τοῦ λόγου σου διὰ νὰ μὴν μπαίνει ὅποιος θέλῃ· διὰ ἄλλο σοῦ δώσαμεν ἐσένα τὰ κλειδιὰ. Τοῦ λόγου σου ἀνοιγοκλείνοντας διὰ τὸ νιτερέσιον μόνον τὸ δικόν σου κι' ὄχι τοῦ σπιτιοῦ, χάλασες αὐτὲς τῆς παλιοκλειδωνιὲς κ' ἔβαλες εἰς τὸ σπιτί κλειδωνιὲς τεφαρίκια Εὐρωπαϊκά καὶ τῆς παλιοκλειδωνιὲς τῆς πέταξες εἰς τὰ σκούπρα (εἰς τῆς χάψες), ἐκεῖ ὅπου νὰ μὴν ἀνεμείνη τζίτα γερὴ καὶ χρήσιμη. Θυμήσου, κύριε Κωλέτη, αὐτὸ τὸ σπιτί εἶπε ὁ Θεὸς νὰ χτιστῆ καὶ θέλει ἐκείνους ὅπου ἀγωνίστηκαν κ' ἔγινε – θὰ ῥθῆ καιρὸς νὰ ψάξης ἐσὺ κ' οἱ συντρόφοι σου δι' αὐτὲς τῆς κλειδωνιὲς τῆς σάπιες καὶ νὰ μὴν ἐβρῆτε καμμίνα· ἐσεῖς τότε θὰ βαρέσετε τὸ κεφάλι σας· τώρα εἶναι

πολλά ἤσυχον. – Μοῦ λέγει, τ' εἶναι αὐτὰ ὁποῦ μου λές; Θὰ ῥθω εἰς τὸ σπίτι σου νὰ μιλήσωμεν. – Νὰ μὴν ἔρθης καὶ δὲν χωράς· καὶ νὰ ῥθης, θὰ μοῦ εἰπῆς νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ παλεθῦρι. Ὅμως ἐγὼ ἔχω σκάλα φκειασμένη, δὲν ματατζακίζομαι. Καὶ εἶδαμεν τὴν Ἰκρινειάν σας ὀλουνῶν. Καὶ κάμετε τὸ χερότερον, ὅ,τι σας περάση. Ἐγὼ τώρα προσκυνῶ Θεόν, πατρίδα καὶ Βασιλέα. Ἐχω σέβας εἰς τὴν Κυβέρνησιν κι' Ἀντιβασιλεία ὅσο νὰ ἠλικιωθῆ καὶ νὰ κυβερνήσῃ ὁ Βασιλέας».

Τότε ἔβαλε τοὺς φίλους τοῦ Κριτζῶτη, Ροζοῦ (;) κι' ἄλλους νὰ φιλιωθοῦμεν. Τοὺς εἶπα· «Δὲν θέλω φιλίαν μ' αὐτούς. Ὅταν εἶμαι ὀχτρός, φυλάγομαι καὶ μὲ τὴν φιλίαν μὲ τρῶνε». Ἀπολπίστη ἀπὸ ἴμενα. Εἶχε τὸν Κλεομένη φερμένον διοικητὴ ἐδῶ· τὸν ἔβαλε νὰ τοῦ κάμη παρτίδο εἰς τὴν Ἀθήνα. Διάλυσαν τὰ μοναστήρια· συνφώνησαν μὲ τοὺς Μπαυαρέζους καὶ πούλαγαν τὰ δισκοπότηρα κι' ὅλα τὰ γερά εἰς τὸ παζάρι· καὶ τὰ ζωντανὰ διὰ δίχως τίποτα. Παίρναν οἱ τοιοῦτοι· πῆρε κι' ὁ Κλεομένης μ' ἄλλους τὰ ζωντανὰ τῶν μοναστηριῶν καὶ τὰ ἔφερε ἐδῶ. Κ' ἔκαμαν καὶ τὰ μούλκια λιβάδια καὶ τὰ βόσκαγαν. Τότε πιαστήκαμεν καὶ γενήκαμεν κομμάτια. Μὲ διόρισαν ἴπιτροπόν τοὺς ὅλοι οἱ νοικοκυραῖγοι καὶ τρομάξαμεν νὰ λευτερωθοῦμεν ἀπὸ τὰ μοναστηριακὰ τὰ ζωντανὰ, ὁποῦ κάμαν λάφυρα ὅλοι αὐτεῖνοι τὰ μούλκια. Ἀφάνισαν ὅλως διόλου τὰ μοναστήρια καὶ οἱ καϊμένοι οἱ καλογέροι, ὁποῦ ἀφανίστηκαν εἰς τὸν ἀγῶνα, πεθαίνουν τῆς πείνας μέσα τοὺς δρόμους, ὁποῦ αὐτὰ τὰ μοναστήρια ἦταν τὰ πρῶτα προπύργια τῆς ἀπανάστασής μας. Ὅτι ἐκεῖ ἦταν καὶ οἱ τζεμπιχανέδες μας κι' ὅλα τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου· ὅτ' ἦταν παράμερον καὶ μυστήριον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ θυσιάσαν οἱ καϊμένοι οἱ καλογέροι· καὶ σκοτώθηκαν οἱ περισσότεροι εἰς

τὸν ἀγώνα. Καὶ οἱ Μπαυαρέζοι παντήχαιναν ὅτ' εἶναι οἱ Καπουτζῖνοι τῆς Εὐρώπης, δὲν ἤξεραν ὅτ' εἶναι σεμνοὶ κι' ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ μὲ τὰ ἔργα τῶν χεριῶν τοὺς ἀπόχτησαν αὐτά, ἀγωνίζοντας καὶ δουλεύοντας τόσους αἰῶνες· καὶ ζοῦσαν μαζί τους τόσοι φτωχοὶ κ' ἔτρωγαν ψωμί. Καὶ οἱ ἀναθεματισμένοι τῆς πατρίδας πολιτικοὶ μας καὶ οἱ διαφταρμένοι ἀρχιγερεῖς κι' ὁ τουρκοπιασμένος Κωσταντινοπολίτης Κωστάκης Σκινᾶς συνφώνησαν μὲ τοὺς Μπαυαρέζους καὶ χάλασαν καὶ ρήμαξαν ὅλους τοὺς ναοὺς τῶν μοναστηριῶν.

Ὁ Κωλέτης, συνειθισμένος ἀπὸ τ' Ἀνάπλι – ἤθελε τὴν Κυβέρνηση ἐκεῖ, ὅτι ἔκαμεν τόσα σπίτια κι' ἀργαστήρια σὲ ἄλλουνοῦ ὄνομα κι' αὐτὸς ἔπαιρνε τὰ νοίκια καὶ παίρνει ἀπὸ αὐτά· δι' αὐτὸ εἶχε νιτερέσιον πρῶτο· καὶ ὕστερα, στενὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἔκανε τῆς φατρίες τοῦ ὅπως ἤθελε· εὐτὺς σύναζε τοὺς ὀπαδοὺς του καὶ φοβέριζε τὸ ἔθνος καὶ τὴν Κυβέρνηση μὲ τοὺς παντίδους τοὺς συντρόφους του, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς – ἐδῶ ὀποῦ ἴρθε, ἡ Ἀθήνα ἐκτεταμένη, οἱ Ἀθηναῖοι θέλουν ἡσυχία, ἄλλος θὰ πάγη εἰς τ' ἀμπέλι του, ἄλλος ἴσ' τὸ χωράφι του, καὶ δὲν τηρᾶνε συντροφιῆς κάλπικες, τηρᾶνε τὴν δουλειά τους κι' ὄχι μπιλλιάρδους καὶ καφφενέδες· τότε ὁ Κωλέτης ἐπιφόρτισε τὸν Κλεομένη του νὰ τοῦ κάμη παρτίδο. Συνφώνησαν μυστικούς συντρόφους τὸν Ζαχαρίτζα καὶ τὸν Βλάχον, παλιὰ συντροφιά, ὀποῦ κυβέρνησαν μαζί μὲ τὸν Γκούρα τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν ἔσπειραν ἀλάτι, καὶ δένουν αὐτεῖνοι οἱ τέσσεροι κοντράτα καὶ παίρνουν τὰ τρόφιμα τῆς πόλεως καὶ τὸ ψωμί διὰ νὰ βρίσκονται. Ἔδωσε ὁ Γραμματέας τοῦ Ἐσωτερκοῦ τῶν τέσσερων συντρόφων, Κωλέτη κι' ἄλλουνοῦ, πενήντα πέντε χιλιάδες δραχμὲς νὰ βρισκεται κρέας καὶ ψωμί εἰς τὴν πιάτζα. Πρὶν πάρουν τῆς 55 χιλιάδες εἶχε ἐξήντα λεπτὰ τὸ κρέας· τότε τὸ ἴκαμαν μίαν δραχμὴ καὶ ψόφιον. Τὸ

ἴδιον καὶ τὸ ψωμί καὶ τ' ἄλλα. Τότε βούγησε ὅλος ὁ κόσμος δι' αὐτὸ καὶ πῆγαν εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸ ψωμί καὶ τὸ κρέας. Καὶ κατηγοράσαν τοὺς Ἀθηναίους.

Ἦταν καὶ εἰς τὸν Περαιὰ ὅσ τὴν ἄκρῃ εἰς τὴν θάλασσαν κί ὀλόγουρα ἴδιοι καὶ πῆγε ὁ κύριος Κωλέτης καὶ τὴ μέρασε τῶν συντρόφων ἐ τοῦ μυστικά· κί ὅποιος ἴδιοι καὶ εἶχε δέκα στρέμματα, τοῦ ἄφιναν μόνον τρακόσες πῆγες, ἓνα πέφτο τοῦ στρεμμάτου, καὶ τ' ἄλλα τὰ μέραζε ὁ κύριος Κωλέτης - τὴν ἴδιοι καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν μέραζε τῶν φίλων ἐ τοῦ διὰ νὰ χτιστῆ ὁ τόπος. Καὶ δὲν τὰ προκήρυχνε σὲ ὅλο τὸ κράτος, νὰ βάλῃ καὶ μίαν προθεσίαν, ἀλλὰ τὰ μέρασε μὲ τοὺς φίλους τοῦ· καὶ πῆραν τῆς καλύτερες θέσες· καὶ τότε ὅπου μαθεύτηκε, οἱ ἄλλοι λάβαιναν τὰ βουνά. Τότε, ὅτι κάνει δούλεψη ἢ συντροφία τοῦ Κωλέτη Κλεομένης, Ζαχαρίτζας καὶ Βλάχος καὶ θὰ γένουν πρῶτοι κτίτορες, λέγει ὁ Κωλέτης εἰς τοὺς Ἀντιβασιλεῖς νὰ δώσουνε αὐτῆς τῆς συντροφιάς ἑκατὸν ὀγδοήντα χιλιάδες δραχμὲς νὰ χτίσουνε, βραβεῖον πρῶτο. Τοὺς ἔδωσε κί ἀπὸ τριάντα ἕξι ἀργαστηρότοπους ὅσ τὴν πρώτη φάτζα, τῆς συντροφιάς ἑκατὸν ὀχτῶ ἀργαστήρια, καὶ εἰς τὸ μυστικὸν νὰ ἴχη τὰ μισὰ ὁ ἄνεργητής, ἀργαστήρια πενήντα τέσσαρα. Κλεισμένα τὰ μάτια, ἐκείνη ἢ θέση νοικιάζεται ἑκατὸ δραχμὲς τὸ μῆνα κάθε ἀργαστήρι. Μαθαίνοντας αὐτὰ ὅλα καὶ τὸ μυστικὸν διάταμα ὅπου τὰ μέραζε κρυφίως εἰς τοὺς συντρόφους τοῦ, βάνω καὶ φκειάνω μίαν ἀναφορὰ καὶ τὴν ὑπογράφουν ὅλοι οἱ νοικοκυραῖοι· καὶ λέγαμεν αὐτὸ καὶ διὰ τὰ τρόφιμα καὶ διατὶ νὰ κατηγοριῶνται οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι κάνουνε πρᾶματα τοὺς ἀνθρώπους· κί αὐτεῖνοι ὅπου κάνουνε αὐτὰ εἶναι παλιοὶ σύντροφοι. Τότε μαθαίνει τὴν ἀναφορὰ ὁ Κωλέτης, στέλνει καὶ μὲ φοβερίζει νὰ σηκώσω τὴν ὑπογραφή μου καὶ νὰ τραβήσω χέρι καὶ νὰ ξεκληστῆ ἢ

ἀναφορά, ὅτι γένεται συνήθεια νὰ γράφουν οἱ πολῖτες εἰς τὴν Κυβέρνηση· καὶ γένεται κακὴ συνήθεια· κι' ἂν δὲν σηκώσω τὴν ὑπογραφή μου, θὰ μὲ στείλῃ εἰς τὸ Μπούρτζι. Τοῦ ἀποκρίθηκα θὰ διπλώσω τὴν ὑπογραφή μου καὶ θὰ τὴν πάρω μόνος μου τὴν ἀναφορὰ νὰ τὴν πάγω εἰς τὸν Ἀρμασμπέρη· κι' ὅ,τι μπορέσῃ κουσούρι νὰ μὴν κάμῃ. Τὴν πῆρα καὶ τὴν πῆγα τὴν ἀναφορὰ μ' ἄλλους δυὸ πολῖτες· καὶ μιλήσαμεν καὶ ρήμαξαν τὰ σκέδιά τους. Καὶ μοναχὰ οἱ συντρόφοι του, ὁποῦ ἔνεργαγε κρυφὰ καὶ γράφονταν, ἐκεῖνοι ὠφελήθηκαν.

Τότε ἄρχισε νὰ κάμῃ καὶ τῆς ἐκλογῆς τῷ δημάρχῳ σὲ ὅλο τὸ κράτος. Ἀγροικηθήκαμεν παντοῦ καὶ δὲν ἔλαβε καμμίαν ἐκλογὴ μὲ τὸ πνεῦμα του· μάλιστα ἀπὸ τὴν Τῆνο καὶ Σάλωνα μ' εἶχαν κάμῃ ἰπίτροπόν τους. Ἄρχισε καὶ εἰς τὴν Ἀθήνα· ἐπιστήριζε τὸν Ζαχαρίτζα καὶ τοὺς Βλαχαίγους. Ψηφοφόρησαν ὀχτακόσοι· καὶ πῆραν αὐτεῖνοι ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα ψήφους, καὶ τὸ μέρος ὁποῦ ἔχα ἐγὼ μὲ τοὺς νοικοκυραίγους πῆραμεν ὅλους τοὺς ἄλλους. Βάλαμεν τὸν Ἀνάργυρον δήμαρχον, τὸν Καλλεφουρνὰ πρόεδρον κ' ἐμεῖς σύνβουλοι.

Ὅταν ἦρθε ἡ Κυβέρνηση ἐδῶ, ἦρθαν καὶ πολλοὶ ἀγωνισταὶ πεθαμένοι τῆς πείνας καὶ κατασοχὴ ἀξιωματικοί. Εἶδαν ὁποῦ ἔφκειασα αὐτὸ τὸ σπῖτι, ἔλπιζαν ὅτι μὲ ἴδωσεν κανένας πλούτη, ἄρχισαν καὶ μοῦ γύρευαν ἄλλος εἴκοσι τάλλαρα, ἄλλος δέκα κι' ἄλλος ἀπάνου κι' ἄλλος κάτου. Τέλος πάντων κ' ἐγὼ καταχρεωνόμουν καὶ τοὺς ἀνθρώπους δὲν μποροῦσα νὰ τοὺς εὐκαριστήσω σὲ ὅλη τὴν αἴτησιν τους· τοὺς ἔδυνα ὅ,τι μποροῦσα κι' ἀντὶς νὰ τοὺς ἔχω φίλους, τοὺς ἔπινα ὀχτρούς. Εἶχα κ' ἓνα μῆνα ὁποῦ ἄρχισα νὰ παίρνω μιστὸν τοῦ βαθμοῦ μου, καθὼς καὶ οἱ

ἄλλοι· ἔπαιρνα τρακόσες ἐξήντα δραχμές. Εἶδα αὐτό, καὶ πέθαιναν καὶ οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ παλιοκλήσια, ὀπλαρχηγοὶ κι' ἄλλοι, κι' ἀπὸ τὴν πείνα κι' ἀπὸ τὸ κρῦον, τότε στοχάστηκα: Οἱ ἀγωνισταὶ νὰ πεθαίνουν τῆς πείνας, κ' ἐμεῖς νὰ πλερώνωμαστε ὀλίγοι ἄνθρωποι; Ἐμεῖς οἱ ὀλίγοι φέραμεν τὴν λευτεριά; Νὰ κόψωμεν κ' ἐμεῖς τὸν μιστὸν μας, εἴτε νὰ πάρουν καὶ οἱ ἀδελφοὶ μας συναγωνισταί! Εἶδὲ ξικὶ νὰ γένη καὶ 'σ ἐμᾶς! Τότε φκειάνω μίαν ἀναφορὰ καὶ λέγω· «Ἐπειδήτις ὅσοι ἀγωνίστηκαν πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴν ταλαιπωρίαν, καθὼς καὶ χῆρες τῶν σκοτωμένων καὶ παιδιὰ τους, τὸν μιστὸν ὁποῦ μου δίνετε διατάξτε νὰ μοῦ κοπῆ ὅλος καὶ νὰ τὸν δίνετε εἰς τοὺς ἀγωνιστᾶς καὶ χῆρες κι' ἄρφανὰ τῶν σκοτωμένων. Κ' ἐγὼ, ἐπειδήτις καὶ χρωστῶ ξένα χρήματα κ' ἔχω καὶ φαμελιὰ μεγάλη, διατάξτε νὰ μοῦ δοθῆ τὸ μικρὸν δῶρον ὁποῦ ἀποφάσισαν ὅλες οἱ Κυβέρνησες ὅταν πληγώθηκα εἰς τοὺς Μύλους τ' Ἀναπλιοῦ, ὁποῦ εἶναι ὡς ἑκατὸν ἐξήντα πέντε δραχμές, νὰ ζήσω κ' ἐγὼ μὲ τὴν φαμελιὰ μου ὅσο ἡ Κυβέρνηση νὰ δικιώσῃ ὅλους τοὺς ἀγωνιστᾶς, καὶ μεράστε τοὺς τὸν μιστὸν μου τῶν δυστυχισμένων ἀγωνιστῶν». Ἔδωσα τὴν ἀναφορὰ μου εἰς τὴν Ἀντιβασιλεία καὶ τὸ 'βαλα καὶ εἰς τὸν τύπον νὰ παρακινηθοῦν κι' ἄλλοι.

Τότε πάγει ὁ Κωλέτης καὶ λέγει τῆς Ἀντιβασιλείας· «Αὐτὸς ὁποῦ 'καμεν αὐτὸ μαζώνει ὅλους τοὺς ἀδικημένους καὶ θὰ κάμη ἀπανάστασιν» – κι' ἂν μοῦ 'ρθε παρόμοια ιδέα, νὰ 'χω τὴν κατάρα τῆς πατρίδος! Καὶ δίνει γνώμη νὰ μὲ πιάσουν νὰ μὲ στείλουν εἰς τὸ Παλαμήδι νὰ μὲ φυλακώσουνε. Ἔρχεται ὁ διοικητὴς ὁ Ἀξιότης, ὁ φρούραρχος, ὁ γκενεράλ Πίζας μ' ἀνακρένουν πῶς τὸ 'καμα αὐτὸ καὶ ποὺς μὲ διάταξε. Τοὺς λέγω κ' ἐγὼ· «Τὸ κεφάλι μου μὲ διάταξε, ὅταν ἦταν τὰ μεσάνυχτα, ὁποῦ ἦταν πολλὰ ἡσυχία, καὶ τὸ 'καμα. Ἐκλείστηκα

ἔδῶ εἰς τὸ κάστρο μ' ἑκατὸν εἴκοσι ὀχτῶ ἀνθρώπους καὶ γλύτωσαν
 σαράντα μόνον κι' αὐτεῖνοι καταπληγῶμενοι. Ἦρθα εἰς τὸν Φαληρέα μὲ
 περίτου ἀπὸ ὀχτακόσους καὶ σκοτώθηκαν οἱ μισοί. Ἐκεῖ ὁποῦ δυστυχοῦν
 οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ ἐκείνων ἄς δυστυχήσουνε καὶ τὰ δικά μου!»
 Σηκώθηκα καὶ πῆγα εἰς τὸν ἀγαθὸν Βασιλέα καὶ τὸν βάσταξα ἀπάνου
 ἀπὸ μίαν ὥρα. Τοῦ ξηρήθηκα πὼς σηκώσαμεν ντουφέκι τῶν Τούρκων καὶ
 πόσο μας ὠφέλησαν καὶ πόσο μας ζημίωσαν οἱ δικοὶ μας πολιτικοὶ καὶ
 νὰ ἰδῆ τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους του, ἂν θέλῃ μίαν ἡμέρα νὰ
 βασιλέψῃ. «Κ' ἐγὼ λυποῦμαι τοὺς δυστυχεῖς καὶ διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ
 κράτους σου, ὁποῦ εἶναι ἡ πατρίδα μου, ἔκοψα τὸ ψωμί ἀπὸ τὰ παιδιὰ
 μου νὰ τὸ δώσω τῶν φτωχῶν ἀγωνιστῶν». Τότε πῆρε τὴν εὐκαρίστησιν
 καὶ μοῦ εἶπε νὰ πάγω νὰ τὰ εἰπῶ καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας αὐτά. Καὶ πῆγα
 καὶ τὰ εἶπα. Καὶ διάταξαν κ' ἔγινε μία ξεκονόμησις εἰς τοὺς ἀγωνιστᾶς
 καὶ χῆρες κι' ἄρφανὰ τῶν σκοτωμένων. Μοῦ εἶπαν νὰ τὰ πάρω νὰ τὰ
 μεράσω ἐγὼ, δὲν θέλησα· εἶπα νὰ τὰ μεράσῃ ὁ Δεσπότης καὶ οἱ
 παππάδες. Κ' ἔτσι ἔγινε. Κι' ὁ Βασιλέας σηκώθη τὴν αὐγὴ καὶ πῆγε εἰς τὸ
 συμβούλιον τῆς Ἀντιβασιλείας, ὁποῦ δὲν ματάειχε πάγη. Καὶ μὲ γλύτωσε
 ὁ Βασιλέας ἀπὸ τοὺς ἀπατεῶνες, ὁποῦ θὰ μ' ἔχαναν ἀδίκως διὰ νὰ θέλω
 νὰ κάμω καλό. Τέτοιοι ἀνθρωποφάγοι εἴμαστε ἐμεῖς, καὶ διὰ 'κεῖνο
 ἡμαστε σκλάβοι τόσοι αἰῶνες εἰς τοὺς Τούρκους - κ' ἐμεῖς παιδιὰ
 αὐτεινῶν εἴμαστε καὶ τὴν ἀρετὴν τοὺς ἔχομεν. Ἐμεῖς νὰ ζοῦμεν καλὰ καὶ οἱ
 ἄλλοι ἄς χαθοῦνε - κι' ὅποιος τοὺς βοηθήσῃ νὰ τὸν χάσομεν κ' ἐκεῖνον

Βιβλίον Γ', Κεφάλαιον τρίτον

Ο Βασιλεὺς Ὄθων ἀναλαμβάνει τὰς ἡνίας τὸν κράτους. -
 Δυσαρέσκεια ἀγωνιστῶν τίνων κατὰ τὴν ἐπίσημον
 ὑποδοχὴν. - Στρατιωτικὸν γεῦμα εἰς Μαρούσι. - Ἐπεισόδιον
 μεταξὺ Μακρυγιάννη καὶ Χ. Χατζηπέτρου. - Πολιτικάι μεταβολαί. -
 Ἐπιτροπὴ ὑπὲρ τῶν ἀγωνιστῶν. - Γεῦμα τοῦ ἀρχικαγκελαρίου
 Ἄρμανοπεργ πρὸς τὸν Μακρυγιάννην. - Φιλόδοξοι ἀξιῶσεις τοῦ
 πρώτου. - Σύστασις τετραρχιῶν. - Ὁ Μακρυγιάννης διοικητὴς
 τετραρχίας τῆς Ἀττικῆς. - Διασάλευσις τῆς δημοσίας τάξεως ἐν Στερεᾷ. -
 Ὁ Μακρὺ - γιάννης καταγγέλλων τὸν Θ. Γρίβαν πρὸς τὸν Ἄρμανοπεργ.
 - Ἀντιπολίτευσις τοῦ Μακρυγιάννη κατὰ τοῦτου. - Ἀποστασία ἐν
 Στερεᾷ. - Ἐκστρατεία καὶ τῆς ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην τετραρχίας. -
 Διάλυσις τοῦ κινήματος. - Ἀναχώρησις τοῦ Βασιλέως εἰς Βαυαρίαν. -
 Προτάσεις περὶ παρανόμου διορισμοῦ ἀξιωματικῶν. - Ἄρνησις
 ὑπογραφῆς τοῦ Μακρυγιάννη. - Διασάλευσις τῆς τάξεως ἐν Ἀθήναις. -
 Ψήφισμα τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου περὶ πολιτοφυλακῆς. - Δυσμένεια

τοῦ Ἄρμανσπεργ πρὸς τὸν Μακρυγιάννην. - Διαταγὴ περὶ συλλήψεως αὐτοῦ. - Ματαίωσις αὐτῆς. - Ἐξακολούθησις τῆς κατὰ τοῦ Ἄρμανσπεργ ἀντιπολιτεύσεως. - Ψήφισμα τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου περὶ συντάγματος. - Πολιτικὸν γεῦμα τοῦ Μακρυγιάννη. - Διαταγὴ συλλήψεως αὐτοῦ. - Παραίτησις ἀπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ βαθμοῦ. - Διάλυσις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου. - Πολιορκία τοῦ Μακρυγιάννη ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. - Ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως. - Παῦσις τοῦ Ἄρμανσπεργ. - Διορισμὸς τοῦ Ρούδχαρτ - Ἀναφορὰ τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ. - Γεῦμα τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Ρούδχαρτ. - Παραίτησις τούτου. - Νέαι δημοτικαὶ ἐκλογαί.

Εἰς τὰ 1835 Μαγίου 20 κόλλησε ὁ Βασιλέας εἰς τὸν θρόνον. Ἔγινε λαμπρὴ παράταξις ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ὡς τὸ παλάτι στρωμένος ὁ δρόμος καὶ στολισμένος. Εἰς τὸ παλάτι συνάχτηκαν οἱ πρέσβεις κι' ἄλλοι πολλοί, καθὼς καὶ οἱ ἀρχεὲς ὅλες. Οἱ κυβερνηταὶ μας διὰ νὰ δυσσαρεστήσουν τὸ στρατιωτικὸν - ἦταν δικὸς τους ὁ φρούραρχος - παρουσίασαν ὅλες τῆς ἀρχεὲς κ' ἐμᾶς μᾶς καταφρόνεσαν. Τότε πιάστηκα ἐγὼ μὲ τὸν φρούραρχον. Τοῦ λέγω· «Αὐτ' εἶναι ἡ ἡμέρα ὅπου τρομάσαμεν νὰ τὴν ἰδοῦμεν οἱ Ἕλληνες καὶ κατασοχὴ οἱ στρατιωτικοί, χύνοντας αἷμα ποταμούς· κι' ἀφοῦ ἀξιωθήκαμεν καὶ εἶδαμεν τὸν Βασιλέα τοῦ ἀγῶνος μας νὰ κολλήσῃ εἰς τὸν θρόνον, τηρᾶτε νὰ μᾶς καταφρονέσετε;» Ἀφοῦ ἐμπήκαν καὶ οἱ παραμικροὶ καὶ παρουσιάστηκαν, ἐμεῖς καθόμαστε καταφρονημένοι. Λέγω τῶν ἀξιωματικῶν· «Σηκῶτε νὰ φύγωμεν». Κ' εὐτὺς ἐβήκα ἐγὼ ἔξω. Ἀκολούθησαν καμπόσοι μαζί μου. Ἀφοῦ μας εἶδε ἡ βάρδια θυμωμένους ἐμπῆκε εἰς τὰ ὄπλα. Τὸ ἴμαθε ὁ μαρσιάλης τοῦ παλατιοῦ, ἔτρεξε κοντὰ μας καὶ μᾶς πρόφτασε· καὶ μᾶς παρακίνησε νὰ γυρίσωμεν ὀπίσω.

Καμπόσοι γύρισαν. Μοῦ εἶπε κ' ἐμένα νὰ γυρίσω· τοῦ εἶπα· «Δὲν γυρίζω!» Τὸ βράδυ ὅσοι δὲν γύρισαν ὀπίσου ἦρθαν εἰς τὸ σπίτι μου καὶ μοῦ λένε νὰ κάμωμεν μίαν ἐπιτροπὴ νὰ πάγη εἰς τὸν μαρσιάλη. Ἐγὼ τοὺς λέγω· «Οὔτ' ἐπιτροπὴ στέλνω, οὔτε πάγω νὰ παρουσιαστῶ. Ὅταν ἦταν ἡ τάξη πῆγα· δὲν θέλησαν νὰ μᾶς παρουσιάσουνε – δὲν ματαπάγω, κί' ἂν τοῦ βαρύνη καὶ τοῦ ἴδιου του Βασιλέα! Σκλάβος δὲν τοῦ εἶμαι· εἰς τὸν Τοῦρκο ἤμουν σκλάβος. Κί' ἂν δὲν μὲ θελήσῃ, πηγαίνω ἀλλοῦ καὶ ζῶ. Τὴν καταφρόνεσιν ὅπου μᾶς κάνουν αὐτεῖνοι πάντοτε τὴν 'στάνομαι». Τότε αὐτεῖνοι πῆγαν καὶ παρουσιάστηκαν. Σὰν δὲ μ' εἶδανε κ' ἐμένα, τὸ βράδυ μὲ προσκαλοῦνε νὰ πάγω εἰς τὸ τραπέζι. Σηκώθηκα καὶ πῆγα. Τρώγοντας ψωμί μου λένε οἱ 'πασπισαί· «Τ' εἶναι αὐτὸ ὅπου ἔκαμες σήμερα; Ἀπὸ τὸ Παλάτι τὸ βασιλικὸν ἔγινες ἀρχηγὸς καὶ πῆρες τοὺς ἀξιωματικούς κ' ἔφυγες. – Τοὺς εἶπα, ἀρχηγὸς ἔγινε τοῦ κεφαλιοῦ μου. Ὅποιος μὲ καταφρονεῖ, ἐγὼ φέγω κί' ἄλλος ἄς κάμη ὅ,τι θέλη». Πλησίασε ὁ Βασιλέας καὶ σιωπήσαμεν. Τὸ 'μαθε ὁ Βασιλέας ὕστερα καὶ περιόρισε τὸν Γραμματέα τοῦ Στρατιωτικοῦ καὶ φρούραρχον. Καὶ παρουσιαζόμεσθε κατὰ τὴν τάξη.

Ὁ Φρούραρχος κί' ἄλλοι 'νεργοῦνε καὶ γίνεται ἓνα τραπέζι εἰς τὸ Μαρούσι· καὶ πηγαίνει ἐκεῖ ὁ φρούραρχος, οἱ 'πασπισαί τοῦ Βασιλέως Τζαβέλας, Γενναῖος, Κατζάκος, Γριβαῖγοι, Μαμούρης, Βάσιος, Χατζηπέτρος, Μήλιος κί' ἄλλοι πολλοί· ἡμαστέ καμμιά σαρανταριά. Θέλαν νὰ διατιμήσουνε ἐμένα· νὰ δώσω αἰτίαν νὰ μὲ χτυπήσουνε. Μοῦ λέγει ἓναν λόγον πειραχτικὸν ὁ συγγενὴς του Κωλέτη ὁ Χατζηπέτρος ὅς τὸ τραπέζι. «Πῶς; τοῦ λέγω· τί εἶπες; Πάρε τὸ σπαθί σου καὶ σήκου ἀπάνου νὰ σοῦ δείξω!» Δὲν σηκώθη. Πῆρα μία μποτίλλια τοῦ τὴν τίναξα

εις τὸ κεφάλι. Πιαστήκαμεν. Εἶδαν ὅτι θὰ χοντρήνη τὸ κακὸ καὶ σηκώθηκαν ὅλοι καὶ μᾶς χώρισαν.

Ἡ Ἀντιβασιλεία ἔπαψε ἅμα κόλλησε ὁ Βασιλέας εἰς τὸν θρόνον, κ' ἔγινε ὁ Ἀρμασπέρης Ἀρχικατζελάριος. Οἱ ἀγωνισταὶ ἀδικήθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη ἑπιτροπὴ κι' ὅλημέρα φώναζαν εἰς τὸν Βασιλέα - καὶ πλῆθος ἀναφορῆς. Τότε διορίζουν τὸν γκενεράλ Τζούρτζη πρόεδρον μιᾶς ἐπιτροπῆς· μέλη τὸν Κριτζῶτη, τὸν Νικήτα, τὸν Τζαβέλα, τὸν Ὅμορφόπουλον κ' ἐμένα. Ὁ Κατζελάριος, τῆς Ἀγγλικῆς φατρίας, φρόντισε πρῶτα κ' ἔδιωξε τὸν Κωλέτη - τὸν ἔστειλε πρέσβυ εἰς τὴν Γαλλία· τὸν Μεταξᾶ τὸν ἔστειλε εἰς τὴν Ἰσπανία. Τὸν Μαυροκορδάτο πρὸ καιροῦ τὸν εἶχαν διώξη. Τότε ὁ Ἀρμασπέρης παντρεύει δυὸ κοριττὰ του καὶ τοὺς δίνει τὰ δυὸ παιδιὰ τοῦ Κατακουζηνοῦ. Κ' ἔτζι ἐπεβαίνουν καὶ εἰς τὴν θρησκεία μας διὰ νὰ μᾶς φκειάσουνε τοῦ δόματός τους ἀπὸ λίγον κατ' ὀλίγον. Κ' αὐτὸ τὸ παράδειμα τὸ ἀκολούθησαν καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ παντρεύονται τοιούτως. Τότε ὁ Ἀρμασπέρης διὰ νὰ δείξη ὅτ' εἶναι ὁ ἀγαπημένος τῶν Ἑλλήνων - καὶ εἶδε ὅτι μ' ἀγαποῦνε εἰς ὅλο τὸ κράτος- θέλει τὸ στρατιωτικὸν νὰ τοῦ προσφέρουν ἓνα σπαθὶ καὶ νὰ τὸν πολιτογράψουν παντοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μὲ παίρνει μου κάνει ἓνα τραπέζι· ἦταν κι' ὁ Τζούρτζης ἐκεῖ ὁ φίλος του. Μοῦ λέγει ὅτι μ' ἀγαπάγει καὶ θὰ ἑνεργήσῃ νὰ μοῦ δώσουν τὸν σταυρὸν μὲ τ' ἄστρος κι' ἄλλα πολλὰ. Τὴν ἄλλη ἡμέρα μου λέγει ὁ γκενεράλ Τζούρτζης διὰ τὸ σπαθί, νὰ ἑνεργήσω, καὶ διὰ τὸ πολιτόγραμμα· κι' ὅτι ὁ Κατζελάριος θὰ μὲ κάμη σημαντικὸν ἄνθρωπον. Τοῦ ὑποσκέθηκα αὐτὰ μὲ τὰ χεῖλη.

Πηγαίνει ό Γαρδικιώτης Γρίβας με τό τάμα τοῦ ἴσ τήν Δυτική Ἑλλάδα καί ρέθιζε τοὺς κατοίκους νά σηκωθοῦν ἀναντίον τῆς Κυβέρνησης, τό ἴδιον καί σέ ἄλλα πολλὰ μέρη, καθὼς κι' ό Θεωδώρακης Γρίβας ἔβγαζε ληστές παντοῦ κι' ἄλλοι τοιοῦτοι. Κι' ἀφάνιζαν τοὺς κατοίκους. Τότε ἄρχισε καί ἡ βαθμολογία τῆς ἐπιτροπῆς. Θέλαν νά βάλουν εἰς τήν βαθμολογίαν πολλοὺς ἀνάξιους, ὁποῦ νά μὴν λείψουνε ποτέσ οἱ δυστυχίες ἀπό τοὺς ἀγωνιστᾶς καί γενικῶς ἀπό τήν πατρίδα. Τότε διὰ νά μ' ἔλκύσουν εἶπαν νά μοῦ κάμουν καί τὸν ἀδελφό μου λοχαγόν, ὅτ' εἶναι ἀδικημένος ἀπό τὸν Καποδίστρια. Τοὺς λέγω· «Εἶναι ὑπολοχαγός· ἴσ ἐκεῖνο νά μείνη. Καί νά δικαιώσουμεν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ἀγῶνος νά φᾶνε κομμάτι ψωμί, νά μὴν ταλαιπωριῶνται ξυπόλυτοι καί γυμνοί. Αὐτοὺς ἔχομεν ἀδελφοὺς – νά σωθοῦν τὰ δεινά τους, νά ἡσυχάσουν καί αὐτεῖνοι καί ἡ πατρίδα καί ό Βασιλέας. – Μοῦ λένε, τὸν βάνομεν ἐμεῖς τὸν ἀδελφό σου κ' ἐσὺ φώναζε ὅ,τι θέλεις. – Τὸν βάνετε ἐσεῖς, ἀπαρατιῶμαι ἐγὼ· καί τό βάνω εἰς τὸν τύπον διατι ἀπαρατήθηκα». Τότε τ' ἄφησαν καί τοὺς εἶπα· «Νά ἴχωμεν δικαιοσύνη καί νά λέμεν με φόβον τοῦ Θεοῦ ὅποιον ἀγωνιστῆ ξέρει ό καθείς». Καί τοιούτως ἀκολουθήσαμεν.

Τότε διορίστη ό γκενεράλ Τζούρτζης καί Γενικός Ἐπιθεωρητῆς τοῦ στρατοῦ. Ἀποφασίστη κι' ὅσους βαθμολόγησε ἡ πρώτη ἴπιτροπή κ' ἐμεῖς νά συστηθοῦν σέ τετραρχίες καί νά γένη φάλαγξ. Κάμαν δέκα τετραρχίες. Διόρισαν κ' ἐμένα τετράρχη τῆς Ἀττικῆς. Ἀστένησα. Ἐρχονταν εἰς τό σπίτι μου πολλοὶ ἄνθρωποι νά με ἰδοῦνε· ἔρχονταν καί οἱ ἀξιωματικοί της τετραρχίας μου. Δυὸ τρεῖς μου λένε· «Ἐδῶ οἱ Γριβαῖγοι ρεθίζουν τοὺς στρατιωτικούς καί τοὺς στέλνουν καί πηγαίνουν ἔξω εἰς τό κράτος καί κάνουν ληστεῖες». Τότε καί εἰς τό

Κράβαρι, χωρίον Ἐλετζού, εἶχε πάγη ὁ Καλαμάτας κι' ἄλλοι λησται καὶ τὸ πάτησαν· χάλασαν καὶ τὸ σπίτι ἐνοῦ ἀγωνιστῆ, Καλατζαίγους τοὺς λένε. Ἐκεῖ ρωτοῦσαν οἱ λησται πότε μπορεῖ νὰ βγοῦνε οἱ Γριβαῖοι ὅξω νὰ ξέρουν. Τότε ἀπ' αὐτοὺς ἦρθε ἓνας ἐδῶ νὰ εἰπῆ τὴν δυστυχίαν του· τὸν εἶχα φίλο· μου εἶπε αὐτά. Τότε αὐτὰ κι' ὅ,τι μοῦ εἶπαν οἱ ἀξιωματικοὶ κατὰ χρέος θέλησα νὰ τὰ εἰπῶ τοῦ Ἀρχικατζελάριου. Μὴν ξέροντας τὴν γλώσσα του, εἶχα τὸν Βαλέττα φίλο καὶ τοῦ τὸ εἶπα κι' αὐτὸς ἤφερε τὸν γυναικάδελφόν του Παναγιωτάκη Σουτζο καὶ τὰ εἶπαμεν νὰ τὰ εἰπῆ τ' Ἀρμασπέρη. Πῆγε καὶ τοῦ τὰ εἶπε. Τότε αὐτὸς διὰ ν' ἀποκοιμίση ἐμένα, μὲ προσκαλεῖ νὰ πάγω νὰ φᾶμε ψωμί. Ρωτάγω τὸν δούλον του ποιοὶ ἄλλοι εἶναι εἰς τὸ τραπέζι, μοῦ λέγει οἱ Γριβαῖοι καὶ ὁ Παναγιωτάκης ὁ Σουτζος. Τότε λέγω τοῦ δούλου· «Σύρε καὶ πὲς τοῦ Ἐξοχωτάτου Ἀρμασπέρη· δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ φάγω ψωμί εἰς τὸ τραπέζι του». Τότε τοῦ τὸ βγαλα φόρα καὶ διὰ τὸ σπαθὶ καὶ πολιτογράψιμον. Φανερώθη κι' ἀπαρατήθη ἀπὸ αὐτά.

Τότε ἄρχισε ἡ ἀποστασία εἰς τὴν Δυτικὴν κι' Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Βασιλέας εἶχε πίστη ἴσ' ἐμένα· μοῦ στέλνει τὸν Μιαούλη καὶ μοῦ λέγει θὰ διορίσουνε ἀρχηγούς διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν ἀνταρτῶν καὶ ληστῶν καὶ νὰ μὲ διορίση κ' ἐμένα. Τοῦ εἶπα, δὲν μοῦ τὸ συχωρεῖ μήτε ἡ ὑγεία μου, μήτε ἡ συνειδησή μου νὰ χτυπήσω τοὺς ἀγωνιστάς, ὅπου ἄλλοι ἦταν οἱ αἵτιοι. Καὶ διόρισαν τὸν Βάσιο, τὸν Μαμούρη, τὸν Τζαβέλα καὶ τὸν ἑνεργητὴ Γρίβα κι' ἀδελφὸν τοῦ Γαρδικιώτη. Καὶ κινήθηκαν ἀναντίον ἐκείνων, ὅπου παρακινούσαν νὰ σηκωθοῦνε «κ' εἶναι κι' αὐτεῖνοι σὺνφωνοί», τοὺς λέγαν. Καὶ τοὺς πῆγαν ἀναντίον τους δολερῶς κι' ἀπίστως· καὶ σκοτώθηκαν τόσοι ἀγωνισταὶ κι' ἀρφάνεψε ἡ πατρίς ἀπὸ αὐτούς. Ὅτι μίαν ἡμέρα θὰ τοὺς χρειαστῆ καὶ ποῦ νὰ τοὺς εὔρη; Τὰ

ἔφαγαν τὰ περισσότερα καὶ καλύτερα παληκάρια οἱ δολεροὶ καὶ οἱ κακοὶ ἀνθρώποι. Διόρισαν ὕστερα καὶ τὸν γκενεράλη Τζούρτζη νὰ πάγη ἐπὶ κεφαλῆς αὐτεινῶν· πῆρε κ' ἐμένα μὲ τὴν τετραρχίαν καὶ τὸ πεζικὸ τῆς γραμμῆς καὶ καβαλλάρια καὶ Γαρδικιώτη μὲ τὸ τάμα του καὶ πῆγαμεν εἰς Μισολόγγι. Καὶ μάθαμεν ὅτι διαλύθηκαν οἱ ἀντάρτες, ὅταν μάθαν τὸν δόλο καὶ τὴν ἀπάτη τῶν συντρόφωνέ τους. Οἱ κάτοικοι πῆγαν εἰς τὰ σπιτία τους, οἱ σημαντικοὶ ἔπαθαν σκοτωμοὺς καὶ φυλακές· καὶ οἱ λησταὶ πῆγαν εἰς τὸ Τούρκικον. Καὶ τότε ὁ Γρίβας ἔστειλε κεφάλια τῶν συντρόφωνέ του εἰς τὴν Κυβέρνηση, καθὼς ἔστειλε ἕνα ντερβέναγας τοῦ Ἀλήπασσα, τὸν ἔλεγαν Ἰσοῦφ Ἀράπη.

Εἰς τὸ Βραχώρι μάθαμεν ὅτι ὁ Βασιλέας μας πάγει εἰς τὴν Μπαυαρία νὰ παντρευτῆ. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ Ξερόμερον κι' ἄλλοῦ μάθαμεν τῆς ἐνέργειες τῶν Γριβαίων κι' ὅλης τῆς συντροφιάς. Ἦρθαμε ἐδῶ εἰς Ἀθήνα, ἀφοῦ κάμαμεν ὅλη τὴν περιοδεία. Τότε ὁ Γρίβας τούρκεψε τοὺς ἀνθρώπους. Ἦρθαν οἱ κάτοικοι φωνάζοντας εἰς τὴν Κυβέρνησιν· ἔφυγαν καὶ καμπόσες φαμελιές καὶ πῆγαν εἰς τὴν Τουρκιά. Τότε ὅσους ἦταν ἄξιοι διὰ παλούκι, ὅλους τοὺς ληστάς, τοὺς σύναξε ὁ Γρίβας καὶ προστάζει ὁ Κατζιλέρης ὁ Ἀρμασπέρης, διορίζει κ' ἐμᾶς τὴν ἑπιτροπὴν κατὰ τὸ ριπόρτο τοῦ Γρίβα, ἀφοῦ τοὺς ἔστειλε διαταγὴν νὰ μποῦνε μέσα εἰς τὸ κράτος, ὅπου ἦταν εἰς τὴν Τουρκιά, κι' ἀφοῦ ἦρθαν διατάττει τὴν ἑπιτροπὴν ὁ Ἀρμασμπέρης νὰ τοὺς κάμωμεν ἀξιωματικούς. Ὁ σύντροφός του ὁ γκενεράλ Τζούρτζης ἦταν ἕτοιμος· ἐγὼ τοὺς εἶπα· «Τὰ χέρια μου καὶ τὰ δυὸ νὰ τὰ κόψετε, ὑπογραφή δὲν βάνω νὰ βαθμολογήσω ληστάς, ὅπου κάψαν τῆς ἐθνικῆς καζάρμες καὶ σκότωσαν καὶ τῆς φυλακῆς τῶν συνόρων!» Τότε γγυχτήκαμε δι' αὐτὸ· μάλλωσα μὲ τὸν γκενεράλη. Πῆρα τ' ἄλλα τὰ μέλη εἰς τὸ σπιτί μου καὶ

φάγαμεν καὶ τοὺς εἶπα· «Δὲν θὰ σκοτωθοῦμεν ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστάς; Ἐκεῖνοι νὰ περπατοῦνε δυστυχισμένοι, καὶ τοὺς ληστὰς νὰ τοὺς φκείασουμεν ἀξιωματικούς;» Τότε ὀρκιστήκαμεν καὶ δὲν θέλησε κανένας ἀπὸ ἡμῶν. Καὶ τοὺς ἔκαμεν μόνος τοῦ Ὁ Ἀρμασμπέρης. Καὶ διάταξε νὰ ῥθῆ ὁ Γρίβας εἰς τὴν Ἀθήνα. Κ' ἦρθε μὲ καμμιὰ ἑκατοστή τέτοιους. Κι' ὁ Ἀρμασμπέρης διόρισε τοὺς φίλους τοῦ καὶ γαμπροῦς τοῦ καὶ πῆγαν καὶ τὸν δέχτηκαν. Οἱ κάτοικοι ἔλπιζαν νὰ τοὺς παλουκώσουνε, κι' ὁ Κατζελάρης τοὺς ἔκανε τέτοιες ἐπίδειξεις. Τὸ ἔδωσε καὶ τὸν σταυρὸ τοῦ λαιμοῦ, καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ τοῦ χάρισε ἕνα ῥολόγι. Τότε ἔγινε ἡ Ἀθήνα σπῆτι τῶν ληστῶν· δὲν κόταγαν νὰ βγοῦνε οἱ ἄνθρωποι ἔξω· βρίσκονταν σκοτωμένοι, γυμνωμένοι, ἀπὸ αὐτὰ πλῆθος. Ἐδειρε ὁ Γρίβας καὶ τὸν φίλο τοῦ τὸν Σκοῦφο, ὁποῦ πείραζε μὲ τὴν ἴφμερίδα τοῦ αὐτοῦς ὄλους.

Τότε ἦμουν μέλος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου· ὁ Καλλεφουρνᾶς πρόεδρος, φίλος μου. Μιλήσαμεν εἰς τὸ σπῆτι μου τὴν κατάστασιν τῆς πρωτεύουσας καὶ εἶπαμεν νὰ συνάξωμεν τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον καὶ νὰ γυρέψωμεν νὰ γένη μία πολιτοφυλακὴ. Τὸ συνάξαμεν· ἀρχίσαμεν τὴν πρότασιν οἱ δύο μας. Ἡῦραμεν σὺμφωνο ὅλο τὸ Συμβούλιον νὰ γένη αὐτὸ, κ' ἐμένα μὲ διόρισαν ἀρχηγόν. Τοὺς εἶπα· «Ἡ ὁμιλία δὲν εἶναι διὰ δόξες, εἶναι διὰ προφύλαξή μας, καὶ δὲν θέλω ἀρχηγίης· ὅποτε εἶναι ἡ ἀράδα μου, ὡς ἀπλὸς πολίτης φυλάγω κ' ἐγώ». Ἐγιναν ὅλα αὐτά. Τὸ ζητήσαμεν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση· βῆκαν δύο ἀναντίοι ὁ Κοκκίδης κι' ὁ Γεννάδιος σύβουλοι. Τότε ὁ Ἀρμασμπέρης πειράχτηκε. Πῆραν καὶ τὴν πράξη τὴν βάλαν εἰς τὸν τύπον. Ἐγὼ καθὼς γύρισα ἀπὸ τὴν περιοδεία δὲν εἶχα πάγη τελείως εἰς τὸν Ἀρχικατζελάριον· μὲ ζήτησε εἰς τὸ τραπέζι τοῦ, δὲν ζύγωσα. Τότε ἄρχισε νὰ μὲ βαρῆ. Ζητῶ νὰ παρουσιαστῶ νὰ τοῦ

μιλήσω μὲ διαρμηνέα δικόνε μου. Παίρνω τὸν Βενθύλο καὶ πῆγα. Ἦταν καμμιά ἐβδομηνταργιά Ἕλληνες ἀπόξω, στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοί. Καὶ εἰς ὅλα εἶχε τὸν Παναγιωτάκη Σουτζο ὁποῦ συβουλεύεταν. Αφοῦ γλύτωσε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, μπῆκα μέσα· πῆρα καὶ τὸν Βενθύλο. Μοῦ λέγει ὁ Ἀρχικατζελάριος· «Πολὺν καιρὸ δὲν σ' εἶδα· μου φαίνεται, εἶσαι ἀστενής; - Ὅχι, τοῦ λέγω, εἶμαι ὑγιής. Ἐξ αἰτίας ὁποῦ καταγένεσαι εἶπα ὅτι ἡ παρουσία μου σοῦ δίνει βάρος καὶ δι' αὐτὸ δὲν σ' ἐνόχλησα. - Κύριε, μοῦ λέγει, τ' ἦταν ἐκεῖνο ὁποῦ ἴκανες εἰς τὸ Συβούλιον; - Ἔκανα ὡς πατριώτης ὀρκισμένος εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ νὰ προφυλάξω τὴν πολιτεία μας· ὅ,τι ἔκαμα τὸ ἴκαμα μαζί μ' ἄλλους δεκαπέντε. Δικαιοσύνη θέλουν οἱ Ἕλληνες, Ἐξοχώτατε! Ὅτι χύσαμεν ποταμοὺς αἵματα καὶ τὴν δικαιοσύνη δὲν τὴν λέπουμεν. Καὶ εἰς τὴν Ἀθήνα κανεῖς δὲν κρύβεται, ὅτι τὰ σπίτια εἶναι μεϊντάνια».

Βγάζει ἔξω ὅτι γένεται μιὰ φατρία νὰ σκοτώσουνε τοὺς σημαντικούς κι' αὐτόν, κι' ἀρχηγὸς αὐτεινῆς τῆς φατρίας εἶμαι ἐγώ. Τότε θέλει νὰ στείλῃ νὰ μὲ πιάσουνε. Αποφάσισα ν' ἀντισταθῶ. Ἦρθε ὁ Νότης, ὁ Βαλτηνὸς μοῦ λένε· « Τ' εἶναι αὐτὰ ὁποῦ ἀκοῦμε; καὶ θὰ πάθῃς. - Σκαλίζω τὸν κῆπο μου, τοὺς λέγω· ὁποῖος θελήσῃ νὰ μὲ πειράξῃ - ὁ ἀδύνατος ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμη εἰς τὸ δίκιον του», τοὺς εἶπα. Τότε πᾶνε καὶ τὰ λένε αὐτὰ τοῦ Ἀρμασπέρη καὶ σιώπησε τὸ κίνημα καὶ μὸ ἴστελε νὰ ἡσυχάσω. Ἐγραψα αὐτὰ τοῦ Βασιλέως, πὼς ἔγινε ἡ ἀνταρσία τῆς Ροῦμελης, πὼς κατήντησαν οἱ ὑπήκοοί του, πὼς ἔγιναν οἱ βαθμολογίες, πὼς ἔνεργον ἀναντίον του καὶ νὰ ἴρθῃ νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος του. Καὶ νὰ βαστάξῃ καὶ τὴν ἀναφορά μου· κι' ἂν τὸν ἀπατῶ, δὲν εἶναι δίκιος Βασιλέας ἂν δὲν μὲ καταδικάσῃ εἰς θάνατον. Τότε κάνω κ' ἓνα τραπέζι καὶ παίρνω ὅλους τοὺς Μπαυαρέζους, ὁποῦ ἦταν φίλοι

τοῦ Βασιλέως κι' ἀναντίοι τοῦ Ἀρμασπέρη, καὶ τρῶμεν εἰς τὸ σπίτι μου· καὶ τοὺς παρακινῶ νὰ φκειάνουν κι' αὐτεῖνοι μίαν ἀναφορὰ καὶ ξεστορίζαν τὰ κακὰ ὁποῦ τρέχουν εἰς τὸ κράτος του. Τότε ὁ Βασιλέας διάβασε τῆς ἀναφορῆς μὲ τὸν πατέρα του. Τοῦ εἶπε ὁ Βασιλέας ὅτι ἔχει πολλὴ πίστη ὅσ' ἐμένα. Τότε εἰς Μπαυαρίαν ἔστειλε ὁ Ἀρμασπέρης τὸν γαμπρὸ τοῦ τὸν Κατακουζηνόν. Ἔμαθε ὁ Κατακουζηνὸς τὴν ἀναφορὰ μου, γράφει τοῦ πεθεροῦ τοῦ αὐτά. Τότε ἄρχισε ὁ Ἀρμασπέρης νὰ λαβαίνει μέτρα πὼς νὰ μ' ἐξαλείψῃ. Ἦμουν πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου. Μαζώνεται ὅλο τὸ Συμβούλιον καὶ φκειάνομεν ἓνα ψήφισμα καὶ λέγαμεν· «Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν διοικίωμαστε, μὲ τὸ «ἔτζι θέλω» τοῦ κάθε ἐνοῦ· θέλομε νόμους κατὰ τοὺς ἀγῶνες μας καὶ θυσίες μας». Πρὶν βγάλωμεν τὴν ἀναφορὰ ἔξω νὰ μαθευτῆ, κάνω ἓνα τραπέζι καλὸ καὶ παίρνω ὅλους τοὺς σημαντικοὺς ἀγωνιστάς. Παίρνω τὸν Κουντουργιώτη, τὸν Μπόταση κι' ἄλλους πολιτικούς, παίρνω τὸν Κολοκοτρώνη, Νότη, Βαλιηνό, Βάσιο κι' ἄλλους πολλοὺς στρατιωτικούς, παίρνω τὸν Δήμαρχον κι' ὅλο τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον. Ἦμαστε ὅσ' τὸ τραπέζι περίτου ἀπὸ ἐξήντα. Ἀφοῦ φάγαμεν κι' ἀρχίσαμεν νὰ σηκώσουμε τὰ γιομάτα, σηκώθηκα ἐγὼ κ' εἶπα· «Ζήτω τοῦ Βασιλέως μας καὶ τῆς Βασιλισσᾶς μας καὶ νὰ τοὺς δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ βασιλόπαιδα, καὶ νὰ τοὺς φωτίσῃ νὰ μᾶς κυβερνήσουνε μὲ συνταματικούς νόμους κατὰ τῆς θυσίας τῆς πατρίδος». Ἔπιαν ὅλοι τὸ γιομάτο. Τὴν αὐγὴ τὸ ἔμαθε ὁ Ἀρμασπέρης αὐτό, τοὺς πῆρε ὅλους εἰς τὴν ὄργη τοῦ κ' ἐμένα διὰ παλούκωμα. Τότε τοῦ στείλαμεν καὶ τὸ ψήφισμα, ὁποῦ φκειάσαμεν τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον· τὸ βάλουμεν καὶ εἰς τὸν τύπον. Τότε γύρεψε νὰ μὲ κάμῃ ἐξορίαν. Ἦρθε ὁ κομαντάντης τῆς πιάτζας στελμένος ἀπὸ τὸν φρούραρχον νὰ γένω χαζίρι σὲ δυὸ ὄρες νὰ φύγωμεν – θὰ ἴρθουν νὰ μὲ πάρουν· καὶ νὰ εἶμαι εἰς τὴν θέλησίν τους, νὰ μὲ ξορίσουνε εἰς τὰ νησιά.

Τοὺς εἶπα· «Εἶμαι ἀστενῆς ἐξ αἰτίας τῶν πληγῶν καὶ θὰ κάτσω μὲ τὴν φαμελιά μου νὰ μὲ συγυρίση εἰς τὸ σπίτι μου. Κι' ἂν ἔφταιξα, ἄς μὲ κρίνη ἡ Κυβέρνηση μὲ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος μου· καὶ νὰ μὲ παιδέψη κατὰ τὸ ἔγκλημά μου». Τότε στείλαν γιатρούς· κι' ἀπὸ τὸ γινάτι μου μ' ἔπιασε μία μεγάλη κάψη. Μὲ γύμνωσαν, εἶδαν τῆς πληγῆς. Τότε λέγω τοῦ κομαντάντη καὶ τῶν γιатρῶν· «Ἐπειδήτις ἡ Κυβέρνηση δὲν ἔχει πίστη ἴσ' ἐμένα, ὅτι τῆς λέγω εἶμαι ἀστενῆς καὶ μὲ γυμνώσετε ὡς σουλντάτον, δὲν ματαθέλω νὰ εἶμαι εἰς τὴν ἴπηρεσίαν της· ὡς ἀξιωματικὸν δὲν μὲ γνωρίζει, κ' ἐγὼ δὲν τὴν γνωρίζω· κι' ἀπαρατιῶμαι· καὶ εἶμαι εἰς τὸ ἐξῆς ἀπλὸς πολίτης. Καὶ νὰ λάβῃ καὶ τὴν ἴπηρεσίαν τῆς τετραρχίας καὶ τὸ γραφεῖον». Ἦρθαν μου μίλησαν πολλοὶ νὰ μὴν ἀπαρατηθῶ· δὲν στρέχτηκα κι' ἀπαρατήθηκα. Τότε στέλναν ὀληνύχτα πεζούρα καὶ καβαλλάρια καὶ μὲ φύλαγαν. Ἔρχονταν καὶ οἱ ἀγωνισταὶ κρυφίως καὶ μὲ φύλαγαν ἴστο σπίτι μου κ' ἔξω εἰς τῆς ἐλιές. Ὅτι ἤθελαν νὰ μὲ πάρουν διὰ νυχτός. Ὅτι ὁ Ἀρμασπέρης δὲν ξέχανε τὴν ἀναφορὰ ὀποῦ ἴγραφα εἰς τὸν Βασιλέα. Τότε διάλυσαν καὶ τὸ Δημοτικὸν Συνβούλιον, ἔπαψαν καὶ τὸν Δήμαρχον καὶ ξέκλησαν καὶ τὸ πρωτόκολλον νὰ μὴν φαίνωνται αὐτὲς οἱ πράξεις, οὔτε ἐκείνη διὰ τὴν πολιτοφυλακὴν, οὔτε ἡ ἄλλη διὰ τὸ σύνταμα. Μ' εἶχαν κλεισμένον εἰς τὸ σπίτι μου ὅσο ὀποῦ ἴρθε ὁ Βασιλέας - κι' ὡς τώρα νὰ μὴν ἔρχεταν, ἐγὼ θὰ ἤμουν ἀκόμα φυλακωμένος. Εἰς τὴν Μπαυρίαν τοῦ εἶπε ὁ πατέρας τοῦ τοῦ Βασιλέα κ' ἔφερε μαζί του τὸν Ρουντχάρτη νὰ τὸν βάλῃ εἰς τὸν τόπον τοῦ Ἀρμασπέρη. Τὰ 1837 Φλεβαρίου 3 ἦρθε ὁ Βασιλέας καὶ ἡ ἀγαθὴ Βασίλισσα. Πῆγαν οἱ πρέσβες εἰς τὴν φεργάδα· τοὺς εἶπε ὅτι ὁ Ἀρχικατζελάριος εἶναι παμένος κ' εὐτὺς ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ κράτος. Τότε πέθανε κι' ὁ Κατζελάριος κι' ὁ φίλος του ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας. Πάσκισε νὰ τὸν βαστήξῃ· τοῦ κάκου. Πήγαμε καὶ συνοδέψαμε τοὺς

Βασιλείς με μεγάλη παράταξη κι' όλοι οί πολίτες. Σέ δυό ημέρες φκειάνω μίαν άναφορά τής Μεγαλειότης του και τοϋ ξηγῶμαι δια τήν άναφορά όποϋ 'στειλα εις τήν Μπαυαρίαν τί δοκίμασα και τί άντενέργειες τοϋ κάναν δια νά μήν ματαγυρίση όπίσου εις τήν Έλλάδα· και ή Άγγλία τί σκοπούς έχει και πώς ρήμαξε τὸ ταμεϊον ὁ Άρμασπέρης κι' ὁ ύπουργὸς τής 'μπιστοσύνης του, τής Οικονομίας· τί πήραν μαζί· και τὰ καλύτερα ύποστατικά, σταφίδες, μύλους κι' ἄλλα τὰ μέρασαν (τὰ όποία φαίνονται ὡς σήμερα)· και γύμνωσαν τήν δυστυχισμένη πατρίδα. Και εις τὸ Κράτος τοϋ μένει ή δυστυχία. Χάλευε ὁ Άρμασπέρης και ή συντροφιά του νά κάμουν τὸν Λασσάνη συνταματάρχη, και διαμαρτυρήθηκα κ' ἔμεινε. Τοὺς βαθμοὺς τοὺς δώσαν τῶν ληστῶν και οί άγωνισταί μείναν δυστυχεῖς. Παρουσιάστηκα και μίλησα αὐτὰ τοϋ Βασιλέως και τὸ 'δωσα και τήν άναφορά μου και τοϋ ἔλεγα· 'στὸ ἐξῆς δέν εἶμαι ἄξιος τοιούτως νά δουλέψω, ὅτι δέν μοϋ τὸ συχωράει ή υγεία μου και νά μοϋ δώση τήν ἄδεια νά βάλω τήν κόπια τής άναφορᾶς μου εις τὸν τύπον. Μοϋ εἶπε νά μήν τήν βάλω. Τότε, άφοϋ ἔμαθε αὐτὰ ὁ Άρμασπέρης 'νέργησε νά με καταδικάσουνε. Τοϋ παραγγέλνω εἶμαι ἔτοιμος σέ ὅ,τι άγαπάη, εις τοὺς νόμους τής πατρίδος μου νά κριθῶ, και δέν θέλω κι' άβοκάτους, ὅτι ἔχω τήν ἴδια μου ἀλήθεια άβοκάτο. Τότε σιῶπησε κ' ἔμεινε. Τὸ 'δωσε ὁ Βασιλέας ἑκατὸ χιλιάδες δραχμὲς τοϋ Άρμασπέρη, πήρε και κάνα μιλλιούνη τάλλαρα και πάγει 'στὴν δουλειά του. Ἦταν ψειργιασμένος κόντης κ' ἔγινεπραματικός. 'Στὸ φευγάκι του ἔκαμεν ἕνα τραπέζι μεγάλο και κάλεσε τοὺς συντρόφους του Κριτζῶτη, Γριβαίγους, Μαμούρη, Ρούκη, Κολιόπουλον, Γενναῖον, Τζόκρη κι' ἄλλους τοιούτους, όποϋ τοὺς ἔκαμεν με ύποστατικά και με χρήματα - τοὺς ἔδινε ἕνα αὐτεινῶν κ' ἔπαιρνε αὐτὸς ἑκατό. Τοὺς πήρε και φάγαν ψωμί· σηκῶθη κ' ἔπγε ἕνα γιομάτο και λέγει· «Εἰς υγείαν ἐσᾶς τῶν άγαθῶν

Ἑλλήνων ὁποῦ συντρῶμεν σήμερα κι' ἀποχαιρετιώμαστε». Ἄρχισαν κ' ἔκλαιγαν ὅλοι. Τοὺς εἶπε πολλὰ τοιαῦτα παραπονευτικὰ λόγια. Τέτοιοι εἴμαστε ἐμεῖς. Ὅταν φεύγουν οἱ τύραννοι, οἱ κλέφτες, ἐκεῖνοι ὁποῦ θέλουν νὰ βουλιάξουν τὴν πατρίδα, κλαῖμεν καὶ λυπώμαστε· κι' ὅταν τὴν γυμνώνουν, γελάμεν καὶ χαιρόμαστε. Ὅταν ἤμουν φυλακισμένος, ὅλοι αὐτεῖνοι μὲ βρίζαν καὶ μὲ κακοσούσταιναν· κι' ἂν κάθεταν ὁ Ἄρμασπέρης πίσου, ἤμουν χαμένος. Ὅτ' ἡ ἀλήθεια κατατρέχεται. Τότε ἔφυγε ὁ Ἄρμασπέρης καὶ τὸν συντρόφεψαν ὅλοι οἱ φίλοι του κάτω εἰς τὸ καράβι.

Πῆγα κι' ἀντάμωσα τὸν Ρουντχάρτη, ὁποῦ ἔμεινε εἰς τὸ ποδᾶρι ἐκεινοῦ. Τοῦ εἶπα ὅλα αὐτά. Τὸν ζήτησα νὰ ῥθῆ εἰς τὸ σπίτι μου νὰ φάμεν. Μοῦ εἶπε· «Σου μιῶ δι' αὐτό». Ρώτησε τὸν Βασιλέα, τοῦ εἶπε νὰ ῥθῆ· «ὅτι πῆγα κ' ἐγώ, τοῦ εἶπε, εἰς τὸν Μακρυγιάννη». Μοῦ εἶπε ὅτι ἔρχεται. Κάλεσα καὶ τὸν μαρσιάλη τοῦ παλατιοῦ κι' ὅλους τοὺς αὐλικούς καὶ Κουντουργιώτη, Κολοκοτρώνη κι' ἄλλους πολλοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς. Τοὺς ἔκαμα ἓνα τραπέζι πολλὰ καλό. Τότε ἔπαμεν ὑπὲρ τῆς Μεγαλειότης του καὶ τοῦ Ρουντχάρτη ὕστερα καὶ εἶπα· «Ἀπὸ δικαιοσύνη διψάγει ἡ πατρίδα καὶ ἕλκρινεια· ὅποιοι τὴν κυβερνοῦνε ὁ Θεὸς νὰ τοὺς φωτίσῃ καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς αὐτό. Ἔπγε κι' ὁ Ρουντχάρτης διὰ ἴμένα. Εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅσον καιρὸν κυβέρνησε αὐτὸς μεγάλη δικαιοσύνη καὶ ἕλκρινεια εἶδαμεν· καὶ ξόδιαζε κ' ἐξ ἰδίων του πολλά. Ἀλλὰ τὴν ἀρετὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ ἑδιτέλεια τὴν κάνει κακία. Δὲν τὸν θέλει τὸν καλὸν ἄνθρωπον ὁ Λάγινης, δὲν τὸν θέλουν οἱ ἄλλοι πρέσβες, δὲν τὸν θέλουν οἱ ἐδικοὶ μας οἱ ἀπατεῶνες. Καθὼς τὸ ἔλεγον αὐτεῖνοι νὰ κυβερνήσῃ δὲν τοὺς ἔκανε τὸ κέφι τους· ἔδωσε τὴν ἀπαραίτησίν του. Τὸν Βασιλέα τὸν ἀπάτησαν οἱ ἄλλοι οἱ

Μπαυαρέζοι όποϋ ήταν στρωματίδες τών ξένων· άντενεργοϋσαν όλοι κ' έφυγε από την πατρίδα μας ό καλός κι' άγαθός άνθρωπος· και εις τόν δρόμον πέθανε από την πίκρα του. Ό Θεός να τó 'χη την ψυχή του αϋτεινού του άγαθού άνθρώπου· και τών άλλουνών όσοι ήρθανε εις την πατρίδα μας να την χάσουνε να την δώση την ψυχή τους του άναθεματισμένου και να τούς δικιώση· και να τούς κάμη την άνταμοιβή τής κακίας τούς δια όσα έκαμαν γενικώς εις τούς Έλληνες και εις τόν άθών τόν Βασιλέα μας οί έπίορκοι.¹

Κάμαμεν νέγες έκλογές και βάλαμεν δήμαρχο τόν Καλλεφουρνά και μπήκα κ' έγώ μ' άλλους σύνβουλος από τó μέρος τών τίμιων πολιτών. Τότε μπήκε και τó χαρτόσημον και 'πιτηδέματα 'σ ένέργεια δια να βασταχτούμεν. Ότι τά δάνεια έμεϊς δώσαμεν ύπόσκεση ότι τά δανειστήκαμεν και ή Μπαυαρία τά ρούφηξε με τόν Άρμασπέρη και συντροφιά. Εις την Πάτρα τόν ζωγράφισαν και τόν έκαψαν σαν τόν Γιούδα για την καλωσύνη όποϋ 'καμεν εις την Ελλάδα. Κι' ό Θεός ξέρει τά ύστερνά μας. Όμως ή καλή 'μέρα φαίνεται από την αύγή. Πατρίδα, πατρίδα, ήσουνε άτυχη από άνθρώπους να σε κυβερνήσουν! Μόνος ό Θεός, μόνος ό άληθινός αϋτός κι' δίκιος κυβερνήτης σε κυβερνεϊ και σε διατηρεϊ άκόμα!

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Όταν πήρα τόν μακαρίτη Ρουντχάρτη κι' άλλους και φάγαμε φωμί, τούς παρουσίασα και είκοσιπέντε είκονογραφίες ιστορικές, όποϋ 'καμα τούς άγώνες τών Έλλήνων. Θέλω ξηγηθώ αϋτό άλλοϋ, ότ' είμαι άστενής τώρα και δέν μπορώ να γράψω.

Βιβλίον Γ΄, Κεφάλαιον τέταρτον

Δυσάρεστος κατάστασις τῶν ἀγωνιστῶν. - Συνάντησις τοῦ Μακρυγιάννη μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Πολέμου Σμάλτς. - Ἐπίσκεψις τοῦ Μακρυγιάννη παρὰ τῷ Βασιλεῖ. - Θερμὴ συνηγορία αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀγωνιστῶν. - Κρίσεις τοῦ Μακρυγιάννη περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. - Τὰ ἱστορικὰ συγγράμματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, Διονυσίου Σουρμελῆ, Κάρπου Παπαδοπούλου, Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Χριστοφόρου Περραιβοῦ. - Τὰ κατὰ τὴν ματαίωσιν τῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς τῷ 1839. - Κατασκευὴ ἱστορικῶν εἰκόνων ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Γεῦμα αὐτοῦ πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς καὶ προσφορὰ τῶν εἰκόνων. - Τὰ κατὰ Ἡσαΐαν. - Ὑποψίαι κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη ἐπὶ συνταγματικοῖς φρονήμασι. - Δευτέρα παρέκβασις περὶ τοῦ Ἀμβροσίου Φραντζῆ. - Σκέψεις περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας. - Τὰ κατὰ Θεόφιλον Καϊρην. - Ἀνακάλυψις τῆς Φιλορθοδόξου Ἐταιρείας. - Ἡ μετὰ τῆς Τουρκίας ἐμπορικὴ συνθήκη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ζωγράφος. - Νέαι ὑποψίαι κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη.

Ὁ Ἀρμασμπέρης διὰ ἑμένα ἄφησε κακὰς σύστασες εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του, ὅπου ἄφησε ἐδῶ καὶ εἰς τὸ Παλάτι, πάντοτες νὰ μὲ κατατρέχουν. Καὶ τὴν παραγγελίαν τοῦ τὴν ξακολουθοῦν ὅλοι. Ἄνοιξαν οἱ πληγῆς τοῦ σώματος μου· καὶ εἶχα ἐννιά γιατροὺς πέντε μῆνους καὶ μ' ἀποφάσισαν εἰς τὸν θάνατον. Γύρεψα ἀπ' ὅ,τι μοῦ χρωστάει ἡ Κυβέρνησις νὰ μοῦ δώσουν νὰ ξεκονομηθῶ· δὲν στάθη τρόπος. Μόνον μίαν χάρη μὸ ἑκαμὰν· μάθαν ὅτι πέθανα καὶ κάμαν τὴ μουσικὴ ἔτοιμη νὰ μὲ χῶσουνε μὲ παράταξιν. Ὅταν στείλαν καὶ τοὺς εἶπανε ὅτι ζῶ ἀκόμα, πικράθηκαν πολὺ. Εἶδα αὐτεινῶν τὴν ἀρετὴ καὶ τῶν συνπολιτῶν μου τὴν λύπη· καὶ γιόμοζαν τὰ σουκάκια νὰ μάθουν πῶς εἶμαι.

Ἄφοῦ μίλησα τοῦ Βασιλέα διὰ τὸν Λασσάνη, τῆς μεγάλης κατάχρησες ὅπου ἑκαμεν αὐτὸς καὶ οἱ συντρόφοι του, κ' ἀφάνισε τὴν πατρίδα, καὶ τοῦ Σπυρομήλιου τὸ ἔδωκε τὴν Λιβαδόστρατα εἰς τὴν Φήβα κ' ἄλλα, τὸν ἔβγαλε τὸν Λασσάνη ἀπὸ τὴν ἑκονομίαν καὶ τὸν ἔβαλε εἰς τὴν Λογιστικὴ ἑπιτροπὴ μὲ βαρειὸν μιστὸν νὰ διορθώσῃ τῆς κατάχρησες, αὐτὸς τῆς δικῆς του καὶ τῶν φίλωνε του· – καὶ οἱ ἀγωνισταὶ καὶ χῆρες τῶν σκοτωμένων κ' ἄρφαναῖ παιδιὰ τους, κ' ἐκεῖνοι ὅπου θυσιάσαν τὸ δικὸν τους ἑστὰ δεινὰ τῆς πατρίδος ἄς γκεζεροῦν εἰς τοὺς δρόμους ξυπόλυτοι καὶ ταλαιπωρεμένοι κ' ἄς λένε «ψωμάκι». Οἱ ἀκαθαρσίαι τῆς Κωνσταντινόπολης καὶ τῆς Εὐρώπης καρότζες, μπάλους, πολυτέλειαι, λούσια πλήθος. Αὐτεῖνοι ἀφεντάδες μας κ' ἐμεῖς εἰλωτῆς τους. Πῆραν τὰ καλύτερα ὑποστατικά, τῆς καλύτερες θέσες τοὺς σπιτότοπους, ἑστὰ ὑπουργεῖα βαρειοὺς μιστοὺς· δανερίζουν τὰ χρήματά τους δυὸ καὶ τρία τὰ ἑκατὸ τὸν μῆνα, παίρνουν ὑποθήκες – ἑστὰ ἑνα χρόνον καὶ λιγώτερον κάνει δέκα τὸ παίρνει ἑνα· γίνηκαν ὅλοι ἑδιοχτῆτες.

Κριταὶ αὐτεῖνοι, ἀφεντάδες αὐτεῖνοι· ὅπου νὰ πᾶνε οἱ Ἕλληνες ὅλο ξυλιές τρῶνε. Ἡ φτώχεια ἄξιηνε· λίγον φταιξίμο νὰ κάμη ὁ ἀγωνιστής, χάψη ἄλλος ἐπὶ ζωγῆς, ἄλλος κόψιμον μὲ τὴν τζελατίνα. Ὅλο τέτοιες καλωσύνες ἔχομεν. Γιόμωσαν οἱ χάψεις τοῦ κράτους. Καὶ θησαύρισαν οἱ κριταὶ μας καὶ οἱ ἀβοκάτοι μας. Τὸ κράτος ἔτσι πάγει πολλὰ ὀμπρός!

Μίαν ἡμέρα πέρναγε ὁ Ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου ὁ Σμάλτζης· δὲν εἶχα τὴ νιφόρμα μου – δὲν τὸν χαιρέτησα. Εὐτὺς μὲ προσκαλεῖ καὶ μοῦ λέγει διατί δὲν ἔχω τὴ νιφόρμα μου καὶ δὲν τὸν χαιρέτησα. Τοῦ λέγω· «Σκαλίζω τὸν κῆπο μου νὰ γένουν λάχανα νὰ φάγω μὲ τὰ παιδιὰ μου καὶ μὲ τόσες φαμελιές τῶν σκοτωμένων ὅπου ἔναι εἰς τὸ σπίτι μου. Οἱ ἀγωνισταί, ὅπου ἀγωνίστηκαν, δὲν τοὺς δώσετε οὔτε ἓνα ἀριστεῖον· ἐνταῦτῳ ὅσοι ἦταν μακρὰ ἀπὸ τοὺς κιντύνους ὅλους τοὺς δικιώσετε – βαθμούς, μιστοὺς πλουσιοπάροχους! Κι' αὐτεῖνοι ὅπου ἀγωνίστηκαν περπατοῦνε εἰς τὸν ἓναν καὶ εἰς τὸν ἄλλον νὰ φᾶνε κομμάτι ψωμί. Ἐχω καμπόσους τοιοῦτους εἰς τὸ σπίτι μου, κύριε Ὑπουργέ, ὅπου τοὺς θρέφω νὰ μὴν πᾶνε διὰ ψωμί σὲ κακὲς στράτες καὶ τοὺς βάλετε εἰς τοὺς νόμους καὶ τοὺς κόψη ἢ τζελατίνα – θὰ τοὺς χρειαστοῦμεν καμμίαν βολά· δι' αὐτὸ σκαλίζω καὶ δὲν βάνω νιφόρμα, ὅτι κορνιαχτίζεται ἀπὸ τὸ σκαλιστήρι. Κι' ὅταν βγαίνω μὲ χωρὶς νιφόρμα, κι' ὁ Βασιλέας νὰ εἶναι δὲν τὸν χαιρετῶ – οὔτε τὸν καταφρονῶ». Ἀφοῦ τοῦ εἶπα πολλά, τὸν ἔβαλα σὲ συμπάθειον καὶ πῆγε καὶ μίλησε τοῦ Βασιλέως καὶ μερεμέτησε καμπόσους ἀγωνιστάς – καὶ πάλε περισσότερους βάλαν μὴν ἔχοντας δικαιώματα· καὶ πάλε ἄφησαν τόσα λιοντάρια· καὶ σ' ἔπαιρνε ἢ νίλα νὰ τοὺς βλέπη. Τότε σηκώθηκα πῆγα εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τοῦ μίλησα. Μοῦ λέγει· «Τοὺς δίκιωσα» καὶ τραβγέται. Τότε τὸν πᾶνω πίσω. Ἀγανάχτησε ἀναντίον μου. Ματὰ τὸν πᾶνω, καὶ δάκρυσαν τὰ μάτια μου, καὶ τοῦ

λέγω· «Εἶμαι ἄτιμος στρατιωτικὸς ἂν σὲ ἀπατῶ· εἶναι καλύτεροι πολλοὶ ἀπὸ ἴμένα, Βασιλέα!» Τότε σὺν μ' εἶδε ὅπου ἔκλαψα, μπῆκε σὲ συμπάθεια καὶ ἤρθε καὶ μοῦ μίλησε. Μοῦ εἶπε· «Τὸ λοιπὸν μ' ἀπάτησαν! – Ἔτζ' εἶναι, Βασιλέα μου, καὶ θέλει τοὺς ἰδιῆς». Τὴν ἄλλη ἡμέρα τοὺς εἶπα καὶ πῆγαν εἰς τὸ Παλάτι καὶ τοὺς εἶδε· τοὺς ἐσπλαχνίστη καὶ τοὺς δίκιωσε. Ὅτι ζύσαν τὸ μητρῶον καὶ βάναν ἀνθρώπους χωρὶς δικιώματα εἰς τοὺς βαθμοὺς. Ὅποτε βρῆ τὴν ἀλήθεια ὁ Βασιλέας, ἔχει δικαιοσύνη – ποῦ ἀφίνει ἢ ἀκαθαρσία τῆς ἀνθρωπότης;

Αὐτεῖνοι ὅπου καταφάνισαν τὴν πατρίδα βάνουν τοὺς δούλους τοὺς καὶ κόλακές τοὺς, ἐκείνους ὅπου ἔχουν ἴσια τὴν ἀρετὴ κι' ἀγῶνες, καὶ τοὺς ἐγκωμιάζουν εἰς τῆς ἡμερίδες κάθε ὀλίγον καὶ φκειάνουν καὶ ἴστορίες. Φκειάνει μίαν ἱστορία ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σοῦτζος εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ λέγει σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος τοὺς φίλους του. Βάνει κι' ὁ Κωλέτης τὸν Σουρμελή, στενὸν φίλον τοῦ Γκούρα καὶ τῆς φατρίας τοὺς, καὶ φκειάνει ἴστοριαν καὶ κατηγοράγει ἀσυστόλως τὸν Δυσσέα, τὸν ὀχτρὸ τοῦ Κωλέτη, κ' ἐγκωμιάζει πολὺ τὸν Γκούρα καὶ τοὺς φίλους του. Μὲ τέτοια ἀρετὴ γένηται ἴστορία; Νὰ μὴν τοῦ εἰπῆς καὶ τὰ καλὰ του καὶ τὰ κακὰ τοῦ κάθε ἐνοῦ, ἀλλὰ παθητικῶς; Ρωτᾶτε πότε ἤρθε αὐτὸς ἀπὸ τὴν Κωσταντινόπολη, ποιοὺς εἶχε φατρία, τί διαγωγὴ ἔχει δείξη. Εἰς τοῦ κάστρου τῆς πολιορκίας, ἂν οἱ φίλοι του ἔκαμαν ἕνα, τὸ κάνει πενήντα· ὅ,τι κάναν ἐκεῖνοι ὅπου δὲν εἶναι τῆς φατρίας του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ χωνέψη, «τὸ ἔκαμαν οἱ ἡμέτεροι» λέγει. Οἱ φίλοι του ἴστοριογράφου ἔχουν ὄνομα, ἐκεῖνοι ὅπου δὲν εἶναι τῆς φατρίας του δὲν ἔχουν ὄνομα. Εἰς τοὺς «ἡμετέρους» βάνει τοὺς συντρόφους του καὶ τοὺς δίνει μερίδιον, ἢ τὸ δίνει ὅλο ἐκείνων ὅπου ἔχουν τὸ ὄνομα – γέγονται καὶ «ἡμέτεροι». Ἄφοῦ λέγει διὰ τὸν Δυσσέα πλῆθος ψευτιές, τὸν κατηγορεῖ

καὶ διὰ τὸ χτίσιμο τοῦ παπᾶ. Πὲς καὶ τὰ αἴτια, ἱστοριογράφο, καὶ τὸ κοινὸ εἶναι κριτῆς ἢ ὑπὲρ εἴτε κατὰ. Ἐνας ὅπου γένηται προδότης εἰς τοὺς Τούρκους κ' ἀφανίζει τόσα παληκάρια – καὶ τὸν γενναῖον ἀγωνιστῆ Σκουρτανιώτη τὸν Θανάση μὲ σαράντα ἀνθρώπους ποῖος τὸν πρόδωσε εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κάψαν ὅλους σὲ μίαν ἐκκλησιά; Κι' ἄλλες πλῆθος προδοσιές; Κατηγορᾶς τὸν Δουσσέα ὡς ἄναντρον. Δώδεκα χιλιάδες Τούρκους μὲ λίγη δύναμη τοὺς πολέμησε εἰς τὸ Δαδί καὶ κιντύνεψε· καὶ ὕστερα μ' ἓναν τεσκερὲ τοῦ τοὺς ἔδιωξε καὶ λευτέρωσε τὴν πατρίδα, ὅπου κιντύνεβε νὰ χαθῆ.

Βλέποντας αὐτοὺς τοὺς δυὸ μεγάλους πολιτικούς, Μαυροκορδάτο καὶ Κωλέτη, ὅτι ὁ ἓνας ἠῦρε τὸν πατριώτη τοῦ Σουῦτζο κ' ἐγκωμιάζει αὐτὸν καὶ τὴν συντροφιά του, ὁ ἄλλος τὸν Σουρμελή, τότε ὁ τρίτος πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος ὁ Μεταξᾶς ἠῦρε κ' αὐτὸς τὸν δικόν του, ἠῦρε τὸν Κάρπον ὅπου ἴρθε ἀπὸ τὴν Ρουσσίαν τὴν πρώτη χρονιά τῆς ἀπανάστασής μας, ἦρθε εἰς τὸν Δουσσέα καὶ τὸν γύμναζε ἀρετὴ ρούσικη, ἀγαθότη, σεμνότη, πατριωτισμὸν τοιοῦτον. Ἀπὸ τότε ὅπου ἴρθε αὐτὸς ὁ σεβάσιμος παπᾶς ἀπὸ τὴν Ρουσσία κ' ἔμεινε πλησίον τοῦ Δουσσέως, ἄρχισε αὐτὸς νὰ κατατρέχη τοὺς συντρόφους τοῦ στρατιωτικούς καὶ νὰ μὴν ἔχη πίστη, ἀλλὰ μεγάλη ὑποψία, νὰ μὴν ἔχη μάτια νὰ τοὺς δῆ, οὔτε αὐτοὶ τὸν Δουσσέα. Διαίρεση καὶ εἰς τοὺς προκρίτους τῆς Λιβαδειᾶς καὶ κατοίκους. Ὅταν ἤθελε ὁ Δουσσέας νὰ βάλῃ ἴσ ἐνέργεια τὴν παιδεία δι' αὐτοὺς κατὰ συνβουλή τοῦ Κάρπου, ἔτοιμος αὐτὸς ὁ ἅγιος Καρπὸς τῆς Ρουσσίας, πῆγαινε ὡς λυσσασμένο σκυλί κ' ἀφανίζει τοὺς κατοίκους κατὰ διαταγὴ τοῦ Δουσσέως. Ἐναν προεστὸν τοῦ Ταλαντιοῦ Ἀλέξαντρον ὁ Κάρπος ἔσπειρε τὸν κακὸν καρπὸν εἰς τὸ κεφάλι τοῦ Δουσσέα ἀναντίον τοῦ Ἀλεξάντρον κ' ἔλαβε διαταγὴ καὶ πῆγε καὶ σκότωσε μ' ἄλλους μαζι

τὸν προεστὸ τοῦ Ταλαντιοῦ. Καὶ μ' αὐτὲς τῆς μεγάλης δούλεψες ὁ ἅγιος Κάρπος ἔκοψε τὰ γένια του, ἀρνήθη τὸν ὄρκον του, ἔγινε λοχαγὸς τοῦ ταχτικοῦ, ἔγινε καὶ ἱστοριογράφος τοῦ Μεταξᾶ, τοῦ τρίτου πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Ρόδιου καὶ συντροφιάς, κ' ἐγκωμιάζει τὸν Δουσσέα μὲ τρόπον νὰ κλέβη τῶν ἀλλοιῶν ἀγῶνες καὶ θυσίες. Ὡστε ὅποιος δὲν εἶναι εἰς τὴν σημαία τοῦ Μαυροκορδάτου πατριαστῆς κι' Ἀγγλιστῆς, Κωλέτη καὶ Γαλλιστῆς, Μεταξᾶ καὶ Ρουσσιστῆς καὶ εἶναι Ἕλληνας διὰ τὴν πατρίδα του καὶ θρησκεία του, αὐτὰ παθαίνει· ὅποιος ἔτρεξε καὶ τρέχει εἰς τὸ καλὸ, αὐτεῖνες οἱ συντροφίες καὶ οἱ ἱστοριογράφοι τοὺς τοὺς πλακώνουν νὰ μὴν φαίνονται πουθενά· θέλουν τοὺς ἀγῶνες τοὺς νὰ παραστήνουν δικὰ τοὺς κατορθώματα κι' ἀρετὴ δική τους, καὶ τὴν δική τους ἀρετὴ τὴν δίνουν ἐκείνων, ὅτι τὴν βλέπουν ὅτι δὲν εἶναι καλὴ κι' ὠφέλιμη – ὅταν τὴν κάνουν τὴν γκολπώνονται, κι' ὅταν βρωμάγη τὴν σιχαινόνται, καὶ τὴν βρῶμα τὴν ἀποδίνουν ἀλλοιῶν.

Ἔβαλε κι' ὁ Κολοκοτρώνης τὸν Πρωτοσύγκελλο Ἀρκαδιᾶς καὶ τὸν ἐγκωμιάζει πόσον ἡρωισμόν ἔδειξε εἰς τὴν ἐπανάστασή μας. Μίαν παρατήρηση κάνω τοῦ Πρωτοσύγκελλου ἱστοριογράφου ὀνομαζομένου Φραντζῆ· λέγει διὰ τοὺς Ρουμελιῶτες πολλὰ ἀναντίον τοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς τὸν ἐφύλιον πόλεμον. Θὰ βρεθοῦν ἄλλοι προκομμένοι ἱστοριογράφοι ν' ἀποδείξουν αὐτὰ καὶ τὸν αἴτιον τῆς φαρίας, καὶ τότε τὸ κοινὸ πληροφοριέται τὴν ἀλήθεια. Ὡς πατριώτης Ρουμελιώτης κι' αὐτόφτης ζηγήθηκα τὰ αἴτια, ὅταν διατάχθηκα ἀναντίον τοῦ ἐφύλιου πολέμου, καὶ δὲν τὰ ἴπαναλαβαίνω.

Ἐφκείασε μιὰ ἱστορία κι' ὁ Περραιβὸς κ' ἐγκωμιάζει τοὺς Σουλιῶτες, τοῦ λόγου του καὶ τὴ συντροφιά του. Λέγει διὰ ἑμένα, ὅταν ἦρθαμεν εἰς τὸν Ἀνάλατον ὑπὲρ τῶν πολιορκημένων τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι τοὺς ἔσφαλα ἐγώ. Ἔχει δίκιον ὁ Περραιβός· μ' ἐννιά χιλιάδες ἀσκέρι αὐτεῖνοι εἰς τὸν Φαληρέα, πεζοῦρα καὶ καβαλλάρια, κι' ἄφησαν ὅλες τους τῆς θέσες καὶ κανόνια καὶ νερὸ καὶ τὰ πῆραν οἱ Τοῦρκοι. Τώρα ἐγκωμιάζεται αὐτὸς ὁ ἴδιος.¹

Καὶ διὰ τῆς εἰκονογραφίης ὁποῦ ἄρχισα ἀπὸ τὰ 1836 καὶ εἰς τὰ 1839 τῆς τελείωσα – διατὶ τῆς ἔφκείασα; Ν' ἀποδείξω αὐτεινῶν τῆς ψευτιῆς καὶ χαμέρπειῆς τους κατὰ δύναμιν· καὶ τοῦ Κάρπου νὰ τ' ἀποδείξω ψέμα ἐκεῖνο ὁποῦ λέγει εἰς τὸ ἱστορικόν του, ὅτι πῆρα τὸ πῦρ καὶ τὸ σίδερον καὶ πῆγα ἀναντίον τῶν Πελοποννησίων. Ὅταν ἔφυγα ἀπὸ τὸν Δυσσέα – ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τοῦ Δυσσέα καὶ αὐτεινοῦ, ὁποῦ γύμναζε τὸν Δυσσέα ὅταν ἦρθε ἀπὸ τὴν Ρουσσίαν – πῆγα εἰς τὸ Βουλευτικὸν σῶμα καὶ στάθηκα μ' αὐτὸ καὶ γλυτώσαμεν εἰς τ' Ἄργος τ' ἀρχεῖα τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ὕστερα ἔμεινα σὺμφωνος μὲ τὸ Βουλευτικὸν καὶ τοὺς πολεμήσαμεν εἰς Τροπολιτῶν κι' ὀλοῦθεν ὅλους αὐτῆς τῆς συντροφιάς καὶ δυνάμωσαν οἱ νόμοι. Κι' ὁ κουρεμένος Κάρπος λέγει ὅτι πῆρα τὸ πῦρ καὶ τὸ σίδερον! Καὶ εἰς τοὺς Μύλους τ' Ἀναπλιοῦ τὸ ἴδιο, κρύβει τὴν ἀλήθεια καὶ λέγει ὅτ' ἤμουν μὲ δεκαπέντε ἀνθρώπους. Εἰς τ' ἀποδειχτικὸν τοῦ Μεταξά, ὁποῦ θὰ ἰδῆτε ἐδῶ, φαίνεται δεκαπέντε ἦταν ἢ τρακόσοι ἢ λιγώτεροι. Μ' ὄλον ὁποῦ λέγει κι' ὁ Μεταξᾶς ὅτι ὡς ἀρχηγὸς ἦταν ὁ Ὑψηλάντης. Ὅταν ἰδῆτε εἰς τὰ πρωτόκολλα τοῦ Στρατιωτικοῦ διαταγὴ νὰ με διατάττη νὰ πάγω εἰς τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ὑψηλάντη εἰς τοὺς Μύλους ἢ ἐκείνοῦ ὅτ' ἔχει διαταγὴ νὰ λάβῃ ἐμένα εἶμαι ψεύτης ἐγώ· εἰδὲ εἶναι αὐτεῖνοι ὅλοι. Μοῦ εἶπε ὕστερα ὁ Μεταξᾶς νὰ μ' ἀλλάξῃ τ' ἀποδειχτικόν, ὅμως νὰ τὸν βγάλω

φεύτη δὲν τ' ἄλλαξα. Νὰ κυτάξῃ ὅποιος ἔχει περιέργεια κι' ἀνφιβολία τὰ πρωτόκολλα. Ὡς διὰ τ' ἀντραγαθήματα τοῦ Κάρπου εἰς τοὺς Μύλους, τοῦ κάνουν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἠμερίδα ἄλλοι καὶ φαίνεται πόσο συμμέθεξε.

Τὸν Μάρτιον μῆνα τὰ 1839 – ἡ Κυβέρνηση ἀποφάσισε νὰ γένεται μιὰ ἐθνικὴ γιορτὴ· καὶ τὴν ἀποφάσισε νὰ γένεται κάθε χρόνον τοῦ Βαγγελισμοῦ καὶ νὰ γιορτάζῃ ἐκείνη τὴν ἡμέρα γενικῶς τὸ κράτος – ἡ Κυβέρνηση, κι' ὁ γλᾶρος Γλαράκης εἰς τὰ πράματα τῆς Γραμματείας τοῦ Ἐσωτερικοῦ ὡς κρεατούρα ρούσικη, αὐτὲς οἱ γιορτὲς δὲν τοὺς δίνουν χέρι ν' ἀκούγῳνται καὶ θέλησαν ἐκείνη τὴν χρονιά καὶ τὴν ἔσβυσαν· δὲν ἄφησαν νὰ γένη τίποτας. Καμπόσοι ἄνθρωποι κι' ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ σκολειοῦ, τοῦ Γυμνασίου, θέλησαν νὰ κάμουν ἓνα μνημόσυνον ὅσων σκοτώθηκαν. Προσκάλεσαν πολλοὺς, προσκάλεσαν κ' ἐμένα. Ἡ ἐξουσία βγάζει ἀναντίον μου ὅτι θὰ κάμω ἐπανάστασιν καὶ θὰ σκοτώσω ἐκείνους ὅπου ἔγιναν αἰτιγοὶ νὰ χαλάσῃ ἡ γιορτὴ καὶ μὲ χιλιάδες τρόπους σώθηκα.

Εἶχα φκειάσῃ καὶ τὶς εἰκονογραφίες· θέλησα νὰ δοθοῦν εἰς τὸν τύπον κ' ἔγειναν πλῆθος συντρομηταὶ ἀπόξω τὸ Κράτος κι' ἀπὸ μέσα κι' ἀπὸ τὰ Ἐφτάνησα.² Εἶχα δυὸ ζωγράφους ὅπου δούλευαν ἀπὸ τὰ 1836 ὡς τὰ 1839· τοὺς εἶχα μυστικῶς καὶ τοὺς πλέρωνα καὶ τοὺς φαγοπότιζα κ' ἔφκειασαν 125 εἰκονογραφίες. Καὶ ἔκαμα ἓνα τραπέζι μεγάλο· καὶ πῆρα εἰς τὸ τραπέζι τοὺς πρέσβεις τῶν εὐεργέτων μας Δυνάμεων καὶ τοὺς φιλέλληνας τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ τοὺς αὐλικοὺς καὶ ὑπουργοὺς καὶ δικοὺς μας σημαντικοὺς, πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς, ὡς διακόσιους πενήντα

άνθρώπους· ἦταν σὲ ὅλο τὸ σπίτι ὁποῦ τρώγαν. Ἀφοῦ ἀρχίσαμεν τὰ γιομάτα, εἶπα ὑπὲρ τῶν εὐεργέτων μας Δυνάμεων, τοῦ Βασιλέα μας καὶ Βασιλισσάς μας καὶ τῆς πατρίδος. Τελειώνοντας τὸ τραπέζι, τότε ἔβγαλα τῆς εἰκονογραφίες καὶ τὶς θεώρησαν. Ἔστειλα εἴκοσι πέντε εἰκονογραφίες τοῦ Βασιλέως κι' ἀπ' ἄλλες τόσες τοῦ Ἄγγλου τοῦ Πρέσβυ, τοῦ Γάλλου καὶ τοῦ Ρούσσου, ἀφοῦ πρῶτα τὶς θεώρησαν εἰς τὸ σπίτι μου οἱ ἀγωνισταὶ κι' ὅσοι ἄλλοι ἦταν εἰς τὸ τραπέζι καὶ παρατήρησαν τὶς θέσες ὅθεν ἔγινε ὁ κάθε πόλεμος καὶ τοὺς ἀρχηγούς Ἕλληνας καὶ Τούρκους.

Ἀφοῦ χτύπησα εἰς τὸν τύπον τῆς ἱστορίας τῶν ἀσυνείδητων, τότε πειράχτηκαν πολλοὶ καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί. Τότε βρίσκω κ' ἓναν, Ἡσαΐαν τὸν ἔλεγαν, ἦταν στενὸς φίλος τοῦ Καποδίστρια· τὸν εἶχε δάσκαλον ὁ Κυβερνήτης εἰς τ' Ἀναπλιοῦ τὸ σκολεῖον. Αὐτὸν τὸν ἀγαθὸν Ἡσαΐα ἐγὼ δὲν τὸν γνῶριζα· μοῦ τὸν σύστησαν φίλοι. Ἔρχεται ὁ Σαΐγιας εἰς τὸ σπίτι μου καὶ συμφωνοῦμεν νὰ τοῦ δώσω τῆς εἰκονογραφίες νὰ πάη εἰς Παρίσια νὰ τῆς τυπώση. Ἀφοῦ συμφωνήσαμεν, πῆγα εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τοῦ εἶπα αὐτὸ καὶ τὸν περικάλεσα καὶ μὲ ἔδωσε τῆς 25 εἰκονογραφίες ὁποῦ τοῦ εἶχα δώσει (αὐτὲς κι' ὅσες ἔδωσα τῶν Πρέσβεων τῆς εἶχα ζωγραφίση εἰς χαρτὶ μεγάλο στράτζο). Μοῦ τὰ ἔδωσε ὁ Βασιλέας, τὰ ἔδωσα τοῦ Σαΐα. Πῆγε εἰς τὴν Πάτρα καὶ μοῦ στέλνει ἓνα κάδρο καὶ ἦταν ἓνα πουλὶ ζωγραφισμένον κ' ἔλεγε ἴσὸ ἵνα ποδάρι «Σύνταμα» καὶ εἰς τ' ἄλλο «Κοσσιτουτζιόν». Τὸ στέλνει ἐδῶ εἰς Ἀθήνα ἵσὸ ἐμένα μὲ τρόπον νὰ τὸ πιάσῃ ἡ Κυβέρνησις κι' ὁ ὑπουργὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ Μπαυαρέζος Σμάλτζης κι' ὁ Ἕλληνας τοῦ Ἐσωτερικοῦ ὑπουργὸς Γλαράκης. Τότε δυὸ ὑπουργοί, ἓνας Μπαυαρέζος κ' ἓνας Ἕλληνας μὲ ρούσσικον πατριωτισμόν, θέλουν νὰ παλουκώσουνε τὸν

Μακρυγιάννη ότι έχει τὸ σύνταμα καὶ θὰ μολύνη τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ Καποδίστριας τράβησε τόσους κόπους καὶ θυσιάστη νὰ ξαλείψη τὸ σύνταμα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ διάλυσε καὶ τὸ Βουλευτικὸν σῶμα, ἔγινε κ' ἐπίορκος ὅσο νὰ κατορθώσῃ τῆς ὑπόσκεισες ὅπου ὑποσκέθη εἰς τοὺς ἀνθρωποφάγους τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ μὴν εἶναι εἰς τὴν πατρίδα του τέτοια λοιμικὴ καὶ κολλήσῃ κι' αὐτοὺς ὅλους. Ὁ Μπαυαρέζος ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου εἶχε κι' ὄντως συνείθησιν καὶ τὸν ἔτυπε· πληροφορέσει ὕστερα τὸν Βασιλέα ὅτι τέτοια λοιμικὴ δὲν ὑπάρχει. Ὁ Γλαράκης φαρμακώθη τότε. Καὶ γλύτωσε ὁ δυστυχισμένος Μακρυγιάννης ἀπὸ τὸ παλούκι τοῦ γλάρου Γλαράκη. Δι' αὐτὸ καὶ διὰ τὴν γιορτῆ, ὅπου τὰ παιδιά τοῦ σκολειοῦ κι' ἄλλοι θέλησαν νὰ κάμουν καὶ προσκάλεσαν κ' ἐμένα, ἔκαμα μεγάλο ἔγκλημα.

Τότε τὰ κάδρα ὁ Σαΐας τὰ πῆρε κι' ἀντὶ νὰ πάγῃ εἰς Παρίσια κατὰ τὴν συνφωνίαν μας, ὅπου ἔγραφα εἰς Παρίσια εἰς τὸν Φαβιέ κι' ἄλλους ἀγωνιστὰς Φιλέλληνας καὶ θὰ τὰ τύπωναν, πῆγε εἰς Βενετιά· καὶ πῆρε ὅλη ἀπὸ τὰ δικά μου κάδρα κ' ἔβγαλε μίαν προκήρυξιν - ἔγινε πλαστογράφος κατὰ τὴν θέλησιν καὶ ὁδηγίαν τῶν φίλωνέ του - καὶ εἰς τὴν προκήρυξί του ἔλεγε ὅτι ἡ πρώτη προκήρυξι τῶν εἴκοσι πέντε εἰκονογραφιῶν τοῦ Μακρυγιάννη - ἀντάμωσε καὶ μίλησε καὶ μ' ἄλλους ἀγωνιστὰς καὶ θὰ τυπώσῃ νέες εἰκονογραφίες μὲ τῆς ιδέες ἐκείνων, καὶ προσκαλοῦσε νὰ γένουν συντρομηταὶ δι' αὐτέες. Ὁ Θεὸς ὁ δίκιος τὸ ἔκοψε τὴν ζωὴ· καὶ κατὰ τὴν ἀρετὴ του ἅς τοῦ δώσῃ ὁ Θεὸς εἴτε καλὸ εἴτε κακό.³ Δὲν κατηγορῶ τοὺς τίμιους ὁμογενεῖς, κατηγορῶ τοὺς ἀπατεῶνες καὶ παραλυμένους κ' ἐγωιστὰς ὅπου μ' ἔκαμαν κ' ἔχασα τριῶν χρονῶν ἔξοδα κι' ἀγῶνα καὶ πονοκέφαλον.

Τὸν Λασσάνη ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου ἔφυγε ὁ φίλος του ὁ Ἀρμασπέρης τὸν ἔβγαλε ἡ Μεγαλειότης του ἀπὸ τὴν Οἰκονομίαν, ὅπου ἦταν Γραμματέας, καὶ τὸν ἔβαλε εἰς τὸ Λογιστικὸν μὲ βαρὺν μιστὸν· ὅτι θὰ κάμη κόπον νὰ διορθώσῃ τῆς δικῆς του κατάχρησες καὶ τῶν φίλων του, ὅπου τοὺς ἔδωσε μύλους, σταφιδότοπους, ἀργαστήρια κι' ἄλλα· τοῦ συντρόφου τοῦ Σπυρομήλιου καὶ ἀδελφοῦ του τὴν Λιβαδόστρατα μὲ προσόδους χιλιάδες δραχμῆς, τοῦ Μαμούρη ἐλιῆς κι' ἄπειρους τόπους, τοῦ Τζαβέλα - ἀφοῦ πῆραν ὅλον τὸν Ἐπαχτον, ἔλαβαν κ' ἐδῶ εἰς τὸ κέντρο τοῦ παζαριοῦ τὸ καλύτερον μέρος· καὶ τῶν Γριβαίων τοὺς ἔδωσε ἓνα χωριὸ ὁ Ἀρμασπέρης εἰς τὴν Βόνιτζα περίτου ἀπὸ εἴκοσι πέντε χιλιάδες στρέμματα· κι' ὁ ἀρχηγὸς τῆς συντροφιάς ὁ Ἀρμασπέρης πάγει φορτωμένος εἰς τὴν Μπαυαρία. Ὅσο νὰ ξετυλίξῃ ὅλα αὐτὰ ὁ Λασσάνης εἰς τὸ Λογιστικόν, κι' ἄλλο πλῆθος ἔκαμεν ἀπὸ τότε ὅπου ἔφυγε ὁ Ἀρμασπέρης. Καὶ τὸν ἔπαψε ὁ Βασιλέας. Καὶ εἶναι καταλυπημένη ὅλη ἡ συντροφιά του.

Αὐτὰ ἔλεγα τῆς Μεγαλειότης του, ὅτι ἀφανίστη τὸ κράτος του, ὅπου θὰ ζήσῃ αὐτὸς καὶ τὰ παιδιὰ του. Καὶ διὰ νὰ μιλῶ τὴν ἀλήθεια κατατρέχομαι κι' ἀπὸ βασιλέα κι' ἀπὸ προκομμένους. Θέλουν τὴν ἀλήθεια, κι' ὅποιος τὴν εἰπῆ κιντونهύεται. Ἀλήθεια, ἀλήθεια, πικριὰ ὅπου εἶσαι! Οὔτε οἱ βασιλεῖς σὲ ζυγώνουν, οὔτε οἱ προκομμένοι· μόνον ρωτοῦν διὰ σένα καὶ ὕστερα σὲ κατατρέχουν!

Ὅποιος ἄνθρωπος μὲ ρωτάγει δι' ἀλήθεια τοῦ λέγω δὲν ξέρω, ὅτι ηὔρα τὸν μπελᾶ μου κατατρέχοντας. Ὁ ἅγιος Πρωτοσύγκελλος ὀνομαζόμενος Φραντζῆς, ὁ ἱστοριογράφος τοῦ Κολοκοτρώνη, μὸ ἔκανε

τὸν φίλο καὶ μοῦ εἶπε νὰ τοῦ δώσω ὕλη διὰ νὰ φκείαση ἱστορία, ὅτι συνάζει κι' ἀπὸ ἄλλους πολλούς. Τοῦ εἶπα· «Ἡ ἱστορία θέλει πατριωτισμό, νὰ εἰπῆς καὶ τῶν φίλωνέ σου καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ τοιούτως φωτίζονται οἱ μεταγενέστεροι ὅπου θὰ τὴν διαβάσουν, νὰ μὴν πέφτουν σὲ λάθη· καὶ τότε σκηματίζονται τὰ ἔθνη. Θὰ εἰπῆς διὰ τὸν Κολοκοτρώνη, τοῦ λέγω, καὶ τὰ καλὰ του καὶ τὰ κακὰ του. – Μπορῶ νὰ εἰπῶ; μοῦ εἶπε. Ἐκεῖ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν τὸν ἀπάταγαν, θὰ γένεταν ἐκεῖνο τὸ καλὸ. – Τοῦ εἶπα, δὲν ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ τίποτας». Ἀπὸ τότε οὔτε τοῦ ματάκρινα δι' αὐτὸ καὶ διὰ ἕνα φέριμον ὅπου ἔκαμεν σὲ αὐτεῖνη τὴν ἡλικία μιᾶς φτωχῆς καὶ οἱ πράξεις τοῦ κατάντησαν καὶ εἶναι εἰς τὸν Δεσπότη τῆς Ἀττικῆς. Ἀπὸ τοιούτους ἄς λείπη κι' ὁ καρπὸς τοῦς τῶν παράσιτων, τῶν ξένων τῆς παλιόψαθες, ὅπου αὐτεῖνοι κατάντησαν τὴν πατρίδα καὶ τὴν θρησκείαν καὶ κλονίζεται ἀπὸ τοῦς ἄθρησκους. Εἰς τὸν καιρὸν τῆς Τουρκιᾶς μίαν πέτρα δὲν πείραζαν ἀπὸ τὰ παλιοκκλήσια· κι' αὐτεῖνοι οἱ ἀπατεῶνες σύνδεσαν τὰ συμφέροντά τους μὲ τοῦς μολεμένους, Φαναργιώτες κι' ἄλλους τοιούτους, ὅπου ἦταν εἰς τὴν Εὐρώπη μόλεμα, καὶ μᾶς χάλασαν τὰ μοναστήρια καὶ τῆς ἐκκλησιᾶς μας – μαγαρίζουν μέσα κι' ἄλλες ἔγιναν ἀχούρια. Ἀπὸ τοῦς τοιούτους γερωμένους πολλοὺς πάθαμεν αὐτὰ· κι' ἀπὸ τοῦς τοιούτους λαϊκοὺς, στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς, ἀφοῦ χύσαμεν ποταμοὺς αἵματα, κιντυνεύομεν νὰ χάσωμεν καὶ τὴν πατρίδα μας καὶ τὴν θρησκεία μας. Ὁ κύριος Πρωτοσύγκελλος εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦ ἐκτάνθηκαν τὰ φῶτα του καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ κ' ἔγραψε ἀντραγαθήματα ἀπὸ τὴν Βλαχίαν καὶ κάτω. Τὸν ρώτησαν· «Διατὶ δὲν ἔγραψες καὶ τῶν Ρουμελιώτων;» Ἀποκρίθη· «Τοῦς εἶχαμεν μισωτούς. Ποῦ εἶχες αὐτὰ τὰ πλούτη, παραλυμένε, ἄσωτε, λοιμικὴ τῆς γερωσύνης; Πότε πολέμησες μόνος σου; Πές μου ἕναν πόλεμον καὶ νὰ μὴν ἦταν Ρουμελιώτης μαγιά· καὶ νὰ βάστησες μίαν

θέση ἴσ' ἓνα μέρος καὶ νὰ μὴν ἦταν Ρουμελιώτης, πονηρέ, κ' ἐσὺ νὰ κέρδεσες νίκη; Κι' ἂν δὲν ἦταν Ρουμελιώτης, ἔσκουζες κ' ἔπαιρνες τὰ καταρράχια, τὰ βουνά. Ποιοὶ βαστοῦσαν τῆς θέσες εἰς τὰ στενά; Μὲ τὸ ντουφέκι σου χαλάστη ὁ Δράμαλης ἢ ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τόσοι ἄλλοι πασιάδες; Ποιοὶ κόβαν τοὺς ζαιρέδες εἰς τὰ στενά τῶν Θερμοπύλων καὶ Πέτρα κι' ἄλλοῦ καὶ τοὺς ἀφάνιζε ἢ πείνα καὶ χάθηκαν; Ἀπὸ ἐφύλιους πολέμους καὶ φατρίες καὶ δέσιμον τὰ συμφέροντά σας μὲ τοὺς νεκροθάφτες τῆς πατρίδος ἦταν ἄλλη ἢ τέχνη σας; Ποιοὶ ἀνάστησαν τὴν φατρίαν καὶ διχόνοιαν; Ἡ ἱστορία τοὺς λέγει καὶ Πελοποννήσιους καὶ Ρουμελιῶτες. Διατὶ ἢ κακία σου σὲ κάνει καὶ διαιρεῖς τὸ ἔθνος καὶ δὲν ζηγέσαι τὴν ἀλήθεια; Λὲς ὅτι οἱ Ρουμελιῶτες ἔψησαν εἰς τὴν Πελοπόννησο φακὶ εἰς τὸ σουφλί. Ποιὸς ἔδωσε αἰτία τοῦ κακοῦ; Εἶσαι κ' ἐσὺ ἓνας ὁ αἴτιος τοῦ κακοῦ καὶ φυλακώθης δι' αὐτό. Ποιοὶ Πελοποννήσιοι καὶ Σπαρτιάτες καὶ νησιῶτες καὶ Ρουμελιῶτες πολέμησαν τοὺς ξέροι γενικῶς ἢ πατρίδα κι' ὁ ἔξω κόσμος. Καὶ ποιοὶ τὴν ἀφάνισαν τὴν πατρίδα – εἶναι ἢ ψυχὴ τους καὶ ἢ ἀρετὴ τους σὰν τὴν δικὴ σου – κι' αὐτοὺς τοὺς ξέρουν· καὶ τῆς φατρίας σου τ' ἀντραγαθήματα καὶ τὰ δικά σου, κύριε Φραντζή, τὰ ξέρουν. Ὅσο τὸ ἔθνος εἶχε εἰς τῆς ἀγκάλες τοῦ τὸν Κυβερνήτη, οἱ τίμιοι ἄνθρωποι τὸν ἔλεγαν Ἀγιάννη Χρυσόστομον· ὅταν τὸν περιλαβες ἐσὺ μὲ τὴν φατρία σου, κ' ἐκεῖνον τὸν ἔχασες καὶ τὴν πατρίδα γενικῶς· ὅτι τὸν συμβούλευες ὅ,τι ἤθελες ἐσὺ καὶ ἢ φατρία σου. Ὅλο ἀδικημένοι ἦστε κι' ὅλο ἐφύλιους πολέμους κάνετε. Οἱ Μαυρομιχάληδες σκοτώθηκαν ὅλοι εἰς τοὺς πολέμους, κι' ὅσοι μείναν ζωντανοὶ σερνικοὶ ὅλους τοὺς φυλακώσετε, καὶ φυλακωμένοι νηστικοὶ ζοῦσαν μ' ἔλεος τοῦ ἐνοῦ καὶ τοῦ ἄλλου. Φαίνονται καὶ οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ θυσίαι αὐτεινῶν. Κι' ἀπατήσετε τὸν Κυβερνήτη καὶ τὸν χάσετε· κι' ἀφανίσετε καὶ τὴν πατρίδα. Καὶ τώρα

ἐγκωμιάζεστε ὅλοι ἕνας τὸν ἄλλον. Κι' ἀπὸ οἷς τοὺς ἀπατεῶνες κι' ὁμοιοὺς σας ἀφάνισε καὶ τώρα ἡ τζελατίνα τὰ καλύτερα παληκάρια, ὁποῦ ἀδικηθήκανε καὶ πᾶνε εἰς τῆς κακὲς στράτες νὰ φᾶνε ψωμί· καὶ τοὺς κατασκοτώνουν· κι' ὅλες οἱ χάψες εἶναι γιομάτες ἀπὸ αὐτούς. Ὅτι ἐσεῖς οἱ ψωργιασμένοι ἐγίνετε κόντηδες, κ' ἐκεῖνοι ὁπὸ ἔχυσαν τὸ αἷμα τους οὔτε ἓνα σίδερον σταυρὸν δὲν ἔχουν. Ἀναίρεσέ μου ἓνα ἀπὸ αὐτά, κύριε Φραντζῆ. Τί πλούτη εἶχε ἡ φατρία σου πρῶτα ὅλος ὁ κόσμος τὴν ξέρουν· καὶ τί ἔχουν τώρα φαίνεται. Κ' ἐκεῖνοι ὁποῦ ἔχαν τὰ πλούτη πεθαίνουν νηστικοί· κι' ὅποιος ἔχει ἑδιοχτησίαν τὴν βάνει ἀμανέτι εἰς τοὺς τοκογλύφους καὶ δανείζεται τρία τὰ ἑκατὸ τὸν μῆνα καὶ τὸ διάφορον κεφάλι, καὶ ἔσ' ἓνα χρόνον τοῦ τρώγει τὸ ὑποστατικόν του καὶ μένει ὁ νοικοκύρης κι' ὁ ἀγωνιστῆς διακονιάρης. Καὶ οἱ φίλοι τῆς φατρίας σας καὶ τῶν ἀλλουνῶν, ψεύτων συνταματικῶν, πιάσαν ὅλες τῆς θέσες καὶ μεράζουν ψέματα εἰς τοὺς ξένους κ' ἐγκώμια μὲ τῆς ἡμερίδες τους ἔστους τοκογλύφους, τοὺς νομικοὺς σας, τοὺς ἀβοκάτους σας. Ὅλοι μία μασιά, ποιά φατρία Κυβερνητικὴ καὶ ποιά Ψευτοσυνταματικὴ. Τὸ ἔθνος ἀφανίστη ὅλως διόλου· καὶ ἡ θρησκεία - ἐκκλησία εἰς τὴν πρωτεύουσα δὲν εἶναι καὶ μᾶς γελᾶνε ὅλος ὁ κόσμος. Οἱ φατρίες σας, τὸ ἔνα τὸ μέρος καὶ τ' ἄλλο, θέλετε θέατρο· τὸ φκείασετε κι' αὐτὸ διὰ νὰ μᾶς μάθη τὴν παραλοσία. Καὶ δι' αὐτὸ παίρνουν δυὸ ἀδέλφια δυὸ ἀδελφές. Ὅτι τοῦ λὲς - «ἡ θρησκεία δὲν εἶναι τίποτας!» Καὶ τὰ παιδιὰ ὁποῦ τὰ στέλνουν νὰ φωτιστοῦν γράμματα κι' ἀρετῆ, ἀπὸ μέσα τὸ κράτος κι' ἀπόξω, φωτίζονται τὴν τραγουδικὴ καὶ ἠθικὴ τοῦ θεάτρου· καὶ πουλοῦνε τὰ βιβλία τους οἱ μαθηταὶ νὰ πᾶνε ν' ἀκούσσουνε τὴν Ρίττα Βάσσω τὴν τραγουδίστρα τοῦ θεάτρου· ὅτι παλαβώσανε οἱ γέροντες ὅχι τὰ παιδάκια νὰ μὴν πουλήσουνε τὰ βιβλία τους. Τὸ γέρο Λόντο, ὁποῦ δὲν ἔχει οὔτε ἓνα δόντι, τὸν παλάβωσε ἡ Ρίτα Μπάσσω τοῦ θεάτρου καὶ τὸν

ἀφάνισε τόσα τάλλαρα δίνοντας κι' ἄλλα πισκέσια. Δὲν ρωτήσαμεν τὴν Εὐρώπῃ· ὅταν ἦταν ἡ σὴν δικὴ μας κατάστασιν ἤθελε νὰ φκείαση θέατρα, ἢ τήραγε τῆς ἄλλες τῆς ἀνάγκες κ' ἔφκειανε τοὺς ναοὺς τῆς, νὰ δοξάζῃ τὸν Θεὸν νὰ τοὺς φωτίζῃ εἰς τὸ καλὸ, καὶ σκολεῖα νὰ γιομίζῃ ὁ μαθητῆς προκοπὴ κι' ἀρετῆ, νὰ γένη ἄξιος τῆς κοινωνίας – καὶ ὄχι ἄξιος τῆς ἀπιστίας καὶ παραλυσίας, νὰ πουλῇ δι' αὐτὰ τὰ βιβλία του; Δι' αὐτεῖνη τὴν προκοπὴ σου στέλνει κάθε γονέος τὸ παιδί του εἰς τὴν πρωτεύουσα; Αὐτὰ τὰ φῶτα νὰ γυμναστῇ; Ἀλλοίμονο ὅσους ἐκείνους ὅπου χύσανε τὸ αἷμα τους καὶ θυσιάσανε τὸ δικόν τους νὰ ἰδοῦνε τὴν πατρίδα τους νὰ εἶναι τὸ γέλασμα ὅλου τοῦ κόσμου καὶ νὰ καταφρονιῶνται τ' ἀθῶα αἵματα ὅπου χύθηκαν!

Εἰς τὰ 1839 μάθαμεν κι' ὁ περίφημος δάσκαλος Καγίρης δὲν πιστεύει τὴν Ἁγίαν Τριάδα κι' ἄλλα τέτοια. Ἔστειλε ἡ Σύνοδος τοῦ μίλησε. Αὐτὸς δὲν τραβάγει χέρι ἀπὸ τὴν δοξασίαν του καὶ κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ λυπᾶται καὶ νὰ κλαίγῃ, ὅτι τρελλαθήκαμεν καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι. Γέλασε τοὺς γονέους καὶ τοὺς πῆρε τὰ παιδιά τους καὶ τὰ πρόκοψε. Ἔστειλε ἡ Σύνοδος καὶ ἦρθε ἐδῶ – δὲν ἀλλάζει γνώμη· καὶ τοῦ εἶπε ν' ἀναχωρήσῃ, νὰ πάγῃ εἰς τὴν κατάρα τοῦ Θεοῦ, ἔξω ἀπὸ τὸ Κράτος. Θεέ, τί λέπομεν εἰς τὴν ἡμέρα μας! Σηκώθηκε καὶ πάγει εἰς τὴν κατάρα τοῦ Θεοῦ, ἔξω ἀπὸ τὸ κράτος.

Τὰ 1839 Δεκέμβριον μῆνα ξεσκέπασαν μίαν ἐταιρίαν ὀλέθρια διὰ τὴν πατρίδα καὶ Βασιλέα. Δούλευε ἐδῶ μέσα εἰς τὸ κράτος κ' ἔξω εἰς τὴν Τουρκία· κ' ἐδῶ εἰς τὴν πρωτεύουσα ἦταν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἐταιρίστας ἔβαλε τὸν Τζάμη Καρατάσιο καὶ πρόδωσε τὰ μυστήριά τους

καὶ τοὺς πιάσαν τὰ ἔνγραφα τοὺς καὶ κατήχησές τοὺς καὶ βούλες τοὺς. Ἡ ἑταιρία αὐτεῖνη ὀνομάζεται Φιλοοθόδοξος. Ἀρχηγὸς αὐτεῖνης πιάστη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Καποδίστρια ὀνομαζόμενος Τζορτζέτος· ἐκεῖ ἔστο σπῖτι τοῦ βρέθηκαν πολλὰ ἔνγραφα. Ἦταν κι' ὁ Νικήτας, ὁ Κολαντροῦζος κι' ἄλλοι ἀρχηγοί. Τοὺς φυλάκωσαν, τὸν Τζορτζέτο καὶ Νικήτα κι' ἄλλους. Ἐστὸ μυστικὸν ἦταν κι' ὁ ὑπουργὸς Γλαράκης, ὁ Οἰκονόμος, Μιχάλβοντας, Μεταξᾶς καὶ ἡ συντροφιά, στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοί. Ἀγροικιώνταν παντοῦ καὶ τὴν πρωτοχρονιά τ' Αἰβασιλιῦ θὰ κάναν τὸ κίνημά τοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ βαρέσουν τὸν Βασιλέα κι' ἄλλους πολλοὺς καὶ ν' ἀκολουθήσουνε αὐτὸ παντοῦ. Τότε ἐγὼ ἤμουν ἀστενής· ἦρθαν οἱ πολῖτες μὲ πῆραν ἄρρωστον. Κατέβηκα εἰς τὴν χώρα· συναχτήκαμεν ὅλοι οἱ νοικοκυραῖοι καὶ εἶπαμεν ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ ἤμαστε ἔτοιμοι νὰ προσέξωμεν διὰ τὴν πατρίδα μας καὶ Βασιλέα μας. Ἐβγαλαν τὸν Γλαράκη κι' ὀπαδοὺς τοὺς ἀπὸ τῆς ἑπερείης. Καὶ πῆρε μέτρα ἡ Κυβέρνηση κ' ἔσβυσε διὰ τὸ παρόν. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησία μαζώξαμεν ὅλους τοὺς κατοίκους καὶ κάμαμεν ἓνα «ζήτη» τοῦ Βασιλέως καὶ τὸν θαρρῶναμεν, ὅπου τὸν κατατρόμαξαν. Αὐτὰ κάνουν οἱ καλοὶ πατριῶτες· θέλουν νὰ δώσουν τὴν πατρίδα τοὺς σὲ ξένους ἀφεντάδες, δὲν θέλουν νὰ εἶμαστε μόνοι μας νοικοκυραῖοι.

Ὁ κύριος Ζωγράφος διὰ τῆς μεγάλης τοῦ δούλεψης πρὸς τὴν πατρίδα πῆγε πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινόπολη, γιόμοσε πλῆθος σταυροὺς – τὸν ἤφεραν ἐδῶ πίσου τὸν ἔβαλαν ὑπουργόν· ἀρρεβωνιάστη καὶ μὲ τὸ κορίτζι τοῦ Μιχάλβοντα, αὐτὸς περὶτου ἀπὸ πενήντα χρονῶν καὶ τὸ κορίτζι δεκαφτά. Ὡς ρωσοφρονας ἐνέργησαν καὶ τὸν ξανάστειλαν εἰς τὴν Κωνσταντινόπολη νὰ δέση μὲ τοὺς Τούρκους ἐμπορικὲς συνθήκες. Τὸν γέλασαν οἱ Τούρκοι καὶ οἱ ἄλλοι ξένοι ὅπου

θέλουν την λευτεριά μας κ' ἔκαμεν συνθήκη διὰ τοὺς Ἕλληνας χερότερη ἀπὸ ἑκείνης ὅπου ἔχαμεν μὲ τοὺς Τούρκους πρὶν σηκώσουμεν ντουφέκι. Ὅταν ἦρθε ἐδῶ, αὐτὸ μαθαίνοντας οἱ Ἕλληνας κόντεψαν νὰ τὸν ξεκλήσουνε. Καὶ πάτησαν ποδᾶρι γενικῶς οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ τύποι καὶ τὴν χάλασαν τὴν συνθήκη. Κι' ἀπὸ αὐτὸ τὸ κασαβέτι πέθανε κι' ὁ καίμενος ὁ Ζαΐμης καὶ χάσαμεν ἕναν πατριώτη ἐξ αἰτίας αὐτεινοῦ τοῦ κακοῦ· καὶ τὸν ἔκλαψε ὅλη ἡ πατρίδα. Αὐτὰ κάνουν οἱ προκομμένοι πατριῶτες εἰς τὴν πατρίδα τους.

Ἄφοῦ οἱ Ἕλληνας πῆγαν νὰ τὸν λιθοβολήσουνε τὸν Ζωγράφο καὶ εἶδε ὁ Βασιλέας τὴν γενικὴ ἀγανάκτησιν τῶν Ἑλλήνων – καὶ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινὸπολιν οἱ Τούρκοι τοὺς χάψωναν καὶ τοὺς κατάτρεχαν· καὶ πολλοὶ Ἕλληνας ἐμπήκαν σὲ ξένες σημαῖες –τότε ἡ Μεγαλειότης τοῦ εἶδε τί τὸ ἔταζαν καὶ τί τοῦ ζημέρωσε· ἔστειλε τὸν Χρησιτίδη εἰς τὴν Κωνσταντινὸπολιν καὶ μερεμέτησε τὰ πράματα μὲ τὸ μέσο τῶν ἄλλουνῶν. Ὅτι ὅποιος μαγειρεύει ψέματα αὐτεῖν τὴν χόρτασιν τραβάγει.

Τὰ 1840 τὸν Ὀκτώβριον μῆνα ὁ Βελέτζας – εἶχαμεν μιλῆσιν πρὸ καιροῦ διὰ τὰ ἔξω τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας μ' αὐτὸν καὶ μὲ τὸν Τζάμη Καρατάσιον. Ἐγὼ τοὺς εἶπα νὰ κινηθοῦμεν τὸν Μάρτιον μῆνα καὶ εἶχα ἀγροικηθῆ καὶ μὲ πολλοὺς ντόπιους, στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς. Αὐτὸς ὁ Βελέτζας χωρὶς νὰ μοῦ εἰπῆ τίποτας κουβέντιασε μὲ τὸν Τζάμη κρυφίως ἀπὸ ἑμένα καὶ σηκώθη χωρὶς ἐγὼ νὰ ξέρω καὶ φεύγει κρυφίως καὶ μ' ὀλίγους. Μαθαίνω ὅτι ἐβῆκε ἔξω. Τότε ὁ Γρίβας κι' ὁ Χατζηπέτρος – ἡμαστέ ἄγχισμένοι· εἶχαν πολλὰ ἀναντίον μου καὶ μὲ

κακοούσταιναν εις τὴν Κυβέρνησιν καὶ εις τὸν Βασιλέα – σὲ καμπόσες ἡμέρες λένε ὅτι ἐγὼ θὰ πάρω τὸ κάστρο τῶν Ἀθηνῶν, καὶ διὰ νυχτὸς πηγαίνουν ἀπάνου εις τὸ κάστρο κανόνια, ἀσκέρια, πλῆθος ἐτοιμασίης· ἔρχονται καὶ μὲ πολιορκοῦνε κ' ἐμένα διὰ νυχτὸς πεζοῦρα καὶ καβαλλαρία. Μοῦ λένε φίλοι μου καὶ πῆγα εις τὸν ὑπουργὸν τοῦ Στρατιωτικοῦ καὶ εις τὸν Βασιλέα καὶ τρόμαξα νὰ γλυτώσω. Εἶχαν μεγάλην ὑποψίαν ἀπὸ ἐμένα καὶ γύρευαν νὰ μοῦ ψάξουν τὸ σπίτι μου νὰ μοῦ βροῦνε γράμματα. Κάστρο μὲ τῆς πέτρες ἐφοδιασμένο, τρελλάθηκα νὰ πάγω νὰ κλειστῶ μέσα, νὰ ἴμω τὴν μίαν ὥρα καὶ νὰ μὲ βάλουν εις τὴν τζελατίνα τὴν ἄλλη; Σὰν ἔμαθα ὅτι θὰ μοῦ ψάξουν τὸ σπίτι μου, ἔδωσα αὐτὸ ἐνοῦ κουμπάρου μου – τὸν εἶχα εις τὸ σπίτι μου δεκάξι μῆνες – νὰ τὸ πάγη εις τὴν Τῆνο· τὸν λένε Νικόλα Σκαρμαγκά· τίμιος ἄνθρωπος κ' ἀγαθός. Κι' ἄς μὲ συχωρέσουνε οἱ ἀναγνώστες, ὅπου θὰ τοὺς βαρύνῃ ἢ ἀμάθειά μου· καὶ νὰ μὲ συχωρέσουνε κ' ἐκεῖνοι ὅπου τοὺς λέγω τὰ κουσουρία τους. Ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ εἰποῦνε κ' αὐτεῖνοι τὰ δικά μου, ὅ,τι ἔκαμα. Κι' ὅταν λέγωνται τὰ λάθη μας, τότε κάνουν λιγώτερα οἱ μεταγενέστεροι καὶ γινόμαστε κ' ἐμεῖς ἔθνος.⁴

1840 Αὐγούστου 14, Ἀθήνα.

Μακρυγιάννης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τὸν ἔχω φκειασμένον αὐτὸν τὸν πίνακα εις κάδρο ξύλινον. Ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ ξέρουν ποιοὶ ἔκαμαν αὐτὸ τὸ λάθος καὶ τὸν χαμὸν τῆς πατρίδος. Τὸ ἴφκειασα κ' ἐγγράφως καὶ βάρεσα εις τὸν τόπον τὴν ἱστορία τοῦ Σούτζου, τοῦ

Σουρμελή, τοῦ Πρωτοσύγκελλου ὀνομαζόμενου Φραντζῆ, τοῦ Κάρπου, τοῦ Περραιβοῦ. Καὶ κανένας δὲν μοῦ ἀπάντησε διὰ νὰ τοὺς εἰπῶ πόσα ψέματα κουβεντιάζουν.

2. Τῆς 25 εἰκόνες 35 δραχμὲς ἢ συντρομή.

3. Ἔχω εἰς τὸ σπίτι μου τ' ἄλλοῦ πρῶτα ξύλινα εἴκοσι πέντε. Ἔχουν ἔλλειψες· θὰ τὰ διορθώσω κι' αὐτά. Ὅτι ἄδειασε ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τὴν κακία καὶ δὲν καταγίνηκα δι' αὐτό. Ὅτι περπάτησα ὅθεν ἔγινε πόλεμος καὶ εἶδα ὅλες τῆς θέσες· καὶ σ' ὀλίγες δὲν πῆγα. Ἐκεῖνα ὅποῦ ἔδωσα τοῦ Σαῖα χάθηκαν εἰς τὴ Βενετιά.

4. Παρακαλῶ τοὺς ὁμογενεῖς νὰ γένουν συντρομηταί.

Βιβλίον Γ', Κεφάλαιον πέμπτον

Τὰ ἀπὸ τοῦ 1840. - Αναδρομικὴ εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ 1824 συνωμοτικά. - Συνωμοσία ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. - Τὰ κατὰ τὸν Ἰλαρίωνα Καρατζογλου. - Ἱστορικαὶ ἀποκαλύψεις Λουκᾶ Λεονταρίδου. - Ῥωσικαὶ ἐνέργειαι ἐν Ἑλλάδι. - Καὶ πάλιν ἡ Φιλορθόδοξος Ἑταιρία. - Πρόοδος τῆς ὑπὲρ τῆς Θεσσαλίας κ.λπ. συνωμοσίας. - Ἀπιστία Τοάμη Καρατάσσου. - Ἐκστρατεία Μακεδόνων εἰς Ἅγιον Ὅρος. - Σύλληψις Ἰλαρίωνος Καρατζογλου. - Απόλυσις καὶ θάνατος αὐτοῦ. - Ἀποτυχία τοῦ κινήματος. - Μυστικαὶ ἐνέργειαι ὑπὲρ τῆς Κρήτης. - Ἀγγλικαὶ ἀντιδράσεις. - Ματαιώσεις τοῦ κινήματος. - Ἔριδες ἐν τῷ Δημοτικῷ Συμβουλίῳ Ἀθηναίων. - Ὑποψίαι τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Παρουσίασις αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα. - Τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην Βελέτζαν.

Τὰ 1844 τὸν Σεπτέμβριον μῆνα πῆγα εἰς τὴν Τῆνο νὰ προσκυνήσω. Ἐκαμα εἰς τὴν χάρη της εικοσιτρεῖς ἡμέρες καὶ πῆρα καὶ τὸ ἴδιον καὶ τὸ ἔφερα ἐδῶ. Καὶ θὰ σημειώσω ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τότε ὡς τὴν σήμερον, 10 Ὀκτωβρίου 1844. Αὐτὰ ὅπου θὰ ἰδῆτε ἐδῶ δὲν μποροῦσα νὰ τὰ γράφω μὲ τ' ἄλλο, ὅτι κιντύνευα τὴν ζωὴ μου. Καὶ τὰ σημείωνα καὶ εἶχα ἕναν τενεκὲ καὶ τὰ 'βαινα μέσα καὶ τὰ 'χωνα. Καὶ τώρα ὅπου 'φερα τὸ ἴδιον θέλω τὰ γράψῃ ἐδῶ καθὼς ἔτρεξαν τὰ πράματα.

Ὅταν ἤμουν εἰς τὴ Νύδρα καὶ τῆς δυὸ φορές, ὅπου τὴν φοβέριζαν οἱ Τοῦρκοι, ἦτανε κι' ὁ Καρατάσιος ἐκεῖ καὶ ἤμουνε φιλωμένος μὲ τοὺς ἀξιωματικούς του καὶ κατασοχὴ μὲ τὸν Βελέτζα καὶ μ' ἕνα γενναῖον παληκάρι - τὸ εἶχε ὁ Καρατάσιος πολὺ ἀγαπημένον - τὸν ἔλεγαν Λαρίων Καρατζογλον, ἡ πατρίδα του ἀπὸ τὴν Καβάλλα, τοῦ Μεμεταλῆ τὴν πατρίδα· φιλελεύτερος καὶ πολὺ γενναῖος ἄντρας. Τὸν εἶχα φίλον στενωτέρον ἀπὸ ἀδελφόν, καὶ εἰς τὴ Νύδρα αὐτεινοῦ καὶ τοῦ Βελέτζα τοὺς ξήγαγα τὰ αἰσθήματά μου καὶ πάντοτε τοὺς ἤῤα πρόθυμους αὐτοὺς τοὺς ἀγαθοὺς ἀνθρώπους κι' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς του Καρατάσιου, καθὼς καὶ τὸν ἴδιον αὐτὸν τὸν μακαρίτη καὶ τὸν γενναῖον Γάτζο. Κι' ὡς σὺνφωνοὶ εἰς τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα ὀρκιστήκαμεν νὰ βαστάξωμεν τὸν δρόμον μας μὲ τὴν Κυβέρνησιν νὰ γένουν νόμοι, ν' ἀποκατασταθοῦμεν κ' ἐμεῖς ἔθνος. Καὶ βαστήσαμεν τὸν ὄρκο μας ὅταν κιντύνευσαν οἱ νόμοι ἀπὸ τὴν μάχαιρα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Δυσσέα κι' ἄλλουνῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ὅπου ξηγήθηκα. Κι' ὡς σὺνφωνοὶ μὲ τὸν Καρατάσιον κι' ἄλλους τοῦ ἀξιωματικούς, ἦρθα τότε ἐδῶ εἰς Ἀθήνα καὶ τοὺς ἔμπασα εἰς τὴν Πελοπόννησο αὐτοὺς ὅλους καὶ τὸν Γκούρα καὶ διαλύσαμεν τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος.

Όταν ήρθε ο Κυβερνήτης, όπου όργάνισε τὰ στρατέματα, άδικήθηκαν πολλοί άγωνισταί, άδικήθη κι' ο Λαρίων. Γύρευε νά πάγη κλέφτης· τόν συμβούλεψα νά πάγη εις τήν πατρίδα του νά μπορέση νά 'χη ανθρώπους ύπό τήν όδηγίαν του και νά ιδούμεν, όποτε εΐναι άρμόδιος καιρός, νά τηράξουμεν όλοι οί Έλληνες μυστικῶς νά λευτερώσουμεν και τ' άλλα μέρη τής Τουρκιάς όπου 'ναι εις τήν τυραγνίαν τοῦ Σουλτάνου, και νά 'νεργήσουμεν τόν όρκον τής Έταιρίας. Όρκιστήκαμεν εις αυτό νά μήν προδοθοῦμεν και ν' άγροικιώμαστε και νά ιδούμεν και τήν θέλησιν τοῦ Καποδίστρια τί λευτεριά θέλει τῶν Έλλήνων. Ότ' εΐδαμεν όπου χάλασε τὸ Βουλευτικόν και τούς νόμους, όπου ηῦρε κι' όρκίστη εις αυτούς - κ' εγινε επίορκος και τούς χάλασε. Βάλαμεν σινιάλο «φουσεκι» νά μοῦ λέγη όταν θά μοῦ στέλνη άνθρωπον, δια νά τόν γνωρίζω ότ' εΐναι δικός του, κ' εγώ «ντουφέκι». Πήγε ο Λαρίων εις τὸ Όρος και πάσκισε και μπήκε καπετάνος εις τὰ Μαντεμοχώρια· και ἦταν άρκετὸν καιρὸν εκεί. Καθῶς όπου ἡμαστε όρκισμένοι, άρχισε και κατηχοῦσε τούς ανθρώπους με μεγάλη μυστικότητα· και πήγαινε προβοδεόντας πολύ. Όρκισα εγώ και τόν Βασίλη Άθανασίου· ἦταν άρχηγός τής καβαλλαρίας εις τήν Κρήτη και ἦρθε εις τ' Άργος και τόν στεφάνωσα· ἦταν κι' αυτός Μακεδόνας. Μίλησα ύστερα τοῦ Άγιντέκ και τόν εκαμεν μοίραρχον. Πολλά τίμιος άνθρωπος και γενναίος· κι' άγροικιώταν κι' αυτός με τόν Λαρίων, ότι ἦταν εις τήν Λαμίαν. Ἦταν κι' ο Βελέτζας 'σ αυτά τὰ μέρη· κι' άγροικιώμουν και μ' αυτόν. Γενναῖον παληκάρι ο Βελέτζας· τόν κατάτρεξαν τόσες φορές και τόν φυλάκωσαν εις τ' Ανάπλι και τράβησα κ' εγώ τόσα δεινά κ' έξοδα όσο νά σωθῆ. Ότι οί Μπαυαρέζοι και οί όπαδοί τους Έλληνες θέλαν νά μᾶς φᾶνε κι' ο Θεός μας γλύτωσε από τούς κακούς τούς σκοπούς. Και πασκίζαμεν έξω και μέσα με τρόπον και

κατηχούσαμεν τούς ανθρώπους ἴσως καὶ κινηθοῦμεν διὰ τὰ ἔξω καὶ λευτερωθοῦμεν κ' ἐμεῖς ἐδῶ μέσα καὶ κάμωμεν νόμους στέρεους καὶ διοικηθοῦμεν ὡς ἄνθρωποι· ὅτι μᾶς κυβερνοῦν οἱ ἀνθρωποφάγοι μὲ τὸ «ἔτζι θέλω»· καὶ κρίμα ἴσ' τὰ αἵματα καὶ θυσίες ὅπου κάμαμεν. Ὁ κόσμος δυστύχησε. Κι' ἀπὸ τὴν τυραγνίαν αὐτεινῶν ἀπολιπίστηκαν οἱ ἄνθρωποι ἴσ' τὰ 1836.1

Ἀφοῦ εἶδαμεν τὴν διάθεσιν τῶν πολιτικῶν μας εἰς τὴν προκήρυξη τοῦ Ζωγράφου – καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία τὴν ἔβαλε ἴσ' ἐνέργεια κι' ὅλους τοὺς ἀγωνιστὰς τοὺς ἔστειλε ξυπόλυτους καὶ γυμνοὺς εἰς τοὺς Τούρκους καὶ βάλαν τὸν Ταφίλη Μπούζη ἀρχηγόν, καθὼς δι' αὐτὸ ξηγήθηκα, τότε ἀγροικήθηκα μὲ τὸν Λαρίων. Μὲ ἔστειλε ἕναν καλόγερον, μοῦ εἶπε ὅτι αὐτὸς ἔχει μίαν δύναμη ἐκεῖ, ὅμως χρειάζεται κι' ἀπὸ ἄλλο δύναμη κι' ὁμόνοια καὶ καλὴ κυβέρνησις διὰ τὰ ἔξω, νὰ μὴν πάρωμεν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ λαιμὸ μας. Τοῦ παράγγειλα νὰ κατηχῇ ἀνθρώπους ἐκεῖ μὲ φρόνησιν κι' ἀκολουθῶ κ' ἐγὼ ἐδῶ τὸ ἴδιον. Ἔρχονταν ἄνθρωποι ἐδῶ, τοὺς ἔπαιρνα εἰς τὸ σπίτι μου, μιλούσαμεν τὴν δυστυχίαν τῆς πατρίδος καὶ τοὺς ἐτοίμαζα διὰ τὰ ἔξω. Καὶ κατηχοῦσα ὅλο τὸ κράτος, ὅποτε εἶναι καιρὸς νὰ κινηθοῦμεν. Μίαν φορᾶ τὰ ἔξω τὰ ἔνεργούσαν οἱ Κατακουζηνναῖοι μὲ τὸν συμπέθερό τους τὸν Ἀρμασπέρη ὄχι πρὸς ὄφελον τῆς πατρίδος. Ἐνεργήσαμεν καὶ χάλασε αὐτὸ, ἔφυγε κι' ὁ Ἀρμασπέρης ἀπὸ ἄλλο καὶ οἱ Κατακουζηνναῖοι καὶ νέκρωσε ὅλως διόλου. Ὁρμιστήκαμεν ὕστερα μὲ τὸν Τζάμη Καρατάσιον, ὡς ἀπόξω αὐτὸς, νὰ γένη τὸ κίνημα ἄληθινόν κι' ὄχι διὰ ξένους – ὅσο μποροῦμεν νὰ τοὺς πάψωμεν τοὺς ξένους καὶ νὰ τηράμεν τὴν δουλειὰ μας. Σηκώθη ὁ Τζάμης πῆγε ὡς τὸ Σαλωνίκι, μίλησε ἐκεῖ, στάθη καμπόσοον καιρὸν, γύρισέ μου εἶπε τὰ τρέχοντα.

Ἐδῶ εἰς Ἀθήνα ἦρθε ἓνας πρωτοεταίριστας Λουκᾶς Λιονταρίδης, προκομμένος ἄνθρωπος. Πιαστήκαμεν φίλοι. Τὸν ρώτησα διὰ τὸν πατέρα τῆς λευτεριάς μας, τὸν μακαρίτη Ρῆγα Βελεστίνο, πῶς προδόθη. Μοῦ εἶπε πολλά. Ἀφοῦ τὸν πρόδωσαν καὶ σκοτώθη, τότε ὁ Σουλτάνος πρόσταξε τὸν μακαρίτη Πατριάρχη καὶ τὸ ἔδωσε ὅ,τι κατήχησες τὸ ἕχαν δώση, ὅπου ἦταν τοῦ Ρῆγα, καὶ τοῦ εἶπε ν' ἀφορίση αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του. Τότε ὁ ἀγαθὸς Πατριάρχης περίλαβεν αὐτὸς τὴν Ἐταιρία διὰ νὰ μὴν σβέση καὶ τὴν ξακολούθησε καὶ κατηχοῦσε· κ' ἔστειλε καὶ πιστὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν Ρουσία· κ' ἐκεῖ ἦταν κι' ὁ Λιονταρίδης, πιστὸς του φίλος, τοῦ Πατριάρχη· καὶ ἦταν ἀξιωματικὸς τῆς Ρουσίας. Καὶ τοῦ παράγγειλε νὰ πάγη εἰς τὸ Ὅρος ὁ Λιονταρίδης, ὅπου ἦταν κι' ὁ Πατριάρχης ἐκεῖ σιργούνη, ν' ἀνταμωθοῦν. Ἐτῆς πῆρε τὴν ἄδεια καὶ πῆγε εἰς Ὅρος. Ἀφοῦ ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Πατριάρχη, τὸν κατήχησε καὶ τὸν χεροτόνησε καὶ καλόγερο· καὶ τοῦ εἶπε νὰ πάγει εἰς τὴν Ρουσίαν ν' ἀπαρτηθῆ ἀπὸ τὴν δούλεψη καὶ νὰ μιλήσῃ μὲ τὸν Καποδίστρια καὶ νὰ περάσῃ εἰς Βλαχιά νὰ πάρῃ μοναστήρια μὲ νοίκι καὶ νὰ κατηχήσῃ κι' ὅσους μπορέσῃ· καὶ νὰ συνάξῃ κι' ὅ,τι χρήματα μπορέσῃ διὰ νὰ χρησιμέψουν διὰ τὴν πατρίδα. Πῆγε εἰς τὴν Ρουσία ἀπαρτηθῆ, μίλησε καὶ μὲ τὸν Καποδίστρια καὶ εἰς τὴν Βλαχιά κατήχησε πολλοὺς καὶ τὸν Μιχάλβοντα καὶ πῆρε καὶ μοναστήρια καὶ σύναξε κι' ὡς τρία μιλλιούνια γρόσια. Τοῦ ἀποκρίθη ὁ Πατριάρχης νὰ τὰ ἔχη ἐκεῖ ὅσο νὰ χρειαστοῦνε. Ὁ μακαρίτης ὁ Ναπολέων ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γαλλίας, τὸ καύκημα τοῦ κόσμου, διὰ μέσον τοῦ πρέσβυ τοῦ τότε Σεμπαστιάνη γράφει τοῦ Πατριάρχη εἰς Κωσταντινόπολη καὶ τοῦ λέγει νὰ στείλῃ νὰ κατηχήσῃ παντοῦ τοὺς χριστιανούς, νὰ εἶναι ἐτοιμασμένοι, κι' ὅταν νὰ εἶναι καιρὸς ὅπου θὰ κινηθῆ, νὰ χτυπήσουν κι' αὐτεῖνοι· καὶ εἶναι δικό

τους από Κωνσταντινούπολη και κάτου, Γουργαριά, Σερβία, Θεσσαλομακεδονία, Ντουράτζο, Αύλωνα και όλόγυρα αυτά τὰ μέρη, Ρούμελη, Πελοπόννησο και τὰ νησιά. Τοῦ ἀποκρίθη ὁ Πατριάρχης ὅτι ξακολουθεῖ ἀπὸ καιρὸ ὅ,τι τοῦ γράφει. Κι' ἔστειλε και κατηχοῦσαν. Ἡ κακὴ τύχη, ἀπότυχε ὁ μακαρίτης ὁ Ναπολέον και νεκρώσανε κι' αὐτά. Αὐτὸ τὸ σκέδιον τὸ ἤξερε κι' ὁ Καποδίστριας ἀπὸ τὸν Πατριάρχη. Ὅταν λευτερώθη τοῦτο τὸ ὀλίγον μέρος τῆς Ἑλλάδος, ὁ Αὐτοκράτορας τῆς Ρουσίας ἤξερε τὸ σκέδιον κ' ἔβαλε τὸν Καποδίστρια νὰ ἑνεργήσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ τὸν κάμουν κυβερνήτη τους - και τότε τρῶνε και τὸ ὀλίγον τὸ δικὸ μας και τὸ πολὺ. Ἐγραψε ἐδῶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ Καποδίστριας και τελείωσε ὁ σκοπὸς του. Τότε γράφει ἀπὸ τὰ Παρίσια τοῦ Λιονταρίδη ὅτι πάγει κυβερνήτης και ἑστὸ γράμμα του εἶχε κ' ἕνα γράμμα τοῦ μινίστρου τοῦ Ἐξωτερικοῦ τῆς Ρουσίας και τοῦ ἔλεγε νὰ τοῦ τὸ δώσῃ κι' ὅ,τι τοῦ εἰπῆ ν' ἀκολουθήσῃ. Τότε λέγει ὁ μινίστρος τοῦ Λιονταρίδη ὅτι· «Ἡ θέληση τοῦ Βασιλέως μας εἶναι ὅσα χρήματα ἔχεις συνασμένα νὰ τὰ πάρῃς και νὰ πᾶς σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Τουρκίας και νὰ κατηχήσῃς τοὺς χριστιανοὺς ὑπὲρ τῆς Ρουσίας» και νὰ ξοδιάσῃ κι' αὐτὰ τὰ χρήματα δι' αὐτὸ τὸ ἔργον - και τότε κι' αὐτοὺς νὰ λευτερώσῃ ἡ Ρουσία κ' ἐμᾶς. Ἀκούγοντας αὐτὰ ὁ ἀγαθὸς Λιονταρίδης ἀποκρίνεται τοῦ ὑπουργοῦ· «Δὲν εἶμαι ὀρκισμένος δι' αὐτό, εἶμαι νὰ λευτερωθῆ και νὰ γένη δικὸν της βασιλείου ἡ Ἑλλάδα». Τότε τὸν κρατοῦνε ἐκεῖ πολιτικὸν ρέστο· τοῦ πῆραν και τὰ χρήματα. Και στάθη ρέστο ὅσο ὀποῦ σκοτώθη ὁ Καποδίστριας. Τότε ἀπολιπίστη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἡ Ρουσία.

Τότε ὁ Λιονταρίδης ἔβαλε σημαντικούς ἀνθρώπους και μίλησαν ὅτι μετανόησε κι' ἐκτελεῖ ὅ,τι θέλουν. Και τὸν ἔστειλαν νὰ ῥθῆ ἐδῶ νὰ δουλέψῃ διὰ τὴν λευτεριά μας. Ἀφοῦ ἤρθε ἐδῶ, τοὺς παράγγειλε ὅτι δὲν

μπορεί νὰ τοὺς δουλέψη καὶ στείλαν τὸν ἅγιον Οἰκονόμον, παιδί τῆς Ρουσίας, κ' ἓνα Ἀνατόλιον ἀρχιμαντρίτη· κ' ὁ Οἰκονόμος ἐργάζεται εἰς τὰ πολιτικὰ ὑπὲρ τῆς Ρουσίας κ' ὁ Ἀνατόλιος εἰς τὰ στρατιωτικά. Καὶ ἤϊραν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κυβερνήτη μας ὀνομαζόμενους Κυβερνητικούς. Κι' ὁ ἀδελφός του Καποδίστρια Τζορτζέτος κ' ὄλοι αὐτεῖνοι φκειάναν πρὸ καιροῦ τὴν Φιλορθόδοξο Ἐταιρία μέσα κ' ἔξω εἰς τὴν Τουρκιὰ κ' εἶχαν καὶ χρήματα καὶ ξόδιαζαν καὶ κατηχοῦσαν. Καὶ προδόθηκαν. Ὁ Ἀνατόλιος ἔφκειασε ἓνα σπίτι καὶ περιβόλι πλησίον εἰς τῆς κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς κ' ἔχει καὶ χρήματα ρούσικα καὶ εἶναι κ' αὐτὸς παιδί τῆς Ρουσίας· καὶ ἤϊρε τοὺς συντρόφους του κ' ἐργάζονται ὄλοι μαζί πὼς νὰ λευτερώσουνε τὴν Ἑλλάδα. Κι' ὁ Μιχάλβοντας εἶναι βαλμένος ἀπὸ τὴν Ρουσία νὰ ἔνεργάη ὅ,τι μπορῆ διὰ νὰ γένη ἀφέντης τῆς Θεσσαλομακεδονίας. Καὶ εἰς τὸ σπίτι τοῦ Ἀνατόλιου μαζώνονται πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ κ' ἐργάζονται δι' αὐτά. Ἔχει κ' ἓναν σεκρετάριον ὁ Βόντας, τὸν λένε Φορμάνο, καὶ τὸν ἔδωσε τοῦ Ἀνατόλιου καὶ κατηχοῦν τοὺς στρατιωτικούς νὰ κάμουν μίαν δύναμη διὰ τὴν Θεσσαλομακεδονίαν· κ' ὅποτε κάμουν αὐτὴν τὴν δύναμη νὰ κινηθοῦν. Καὶ λευτερώνοντας αὐτὰ τὰ μέρη νὰ γένη ἡγεμόνας ὁ Βόντας ὅσο ἡ Ρουσία νὰ στείλει τὸν βασιλέα τὸν καθαυτό.

Θέλαν κ' ἓναν στρατιωτικὸν ἀρχηγὸν διὰ τὸ κίνημα. Οἱ στρατιῶτες ὁποῦ κατηχοῦσαν ἦταν φίλοι μου καὶ πρόβαλαν ἐμένα· καὶ μοῦ εἶπαν αὐτὸ οἱ στρατιῶτες. Ἐγὼ τοὺς εἶπα, ὅταν θέλῃ ἡ Κυβέρνηση νὰ γένη αὐτὸ τὸ κίνημα, ἄς διορίσῃ κ' ὅποιον ἀρχηγὸν θέλῃ. Ἔλεγα ὅτ' εἶναι τῆς πατρίδας κινήματα. Τότε ὁ Λιονταρίδης ἤϊρε τὴν ἀλήθεια, πὼς εἶναι ἀπὸ τὸν Φορμάνο· ὅτι τοῦ βάρφτισε ἓνα παιδί καὶ τὸ ἔδειξε καὶ πολλὴ φιλία· καὶ τοῦ τὰ εἶπε ὄλα. Τότε φώτισα τοὺς στρατιωτικούς. Καὶ

χαλάσαμεν ὅλα αὐτὰ τὰ σκέδια. Τότε σηκώνεται ὁ Ἀνατόλιος, σὺν χάλασε τὸ σκέδιόν τους ἐδῶ, πηγαίνει εἰς τὸ Ὅρος, παίρνει καὶ χρήματα μαζί του καὶ πηγαίνει κί' ἀνταμώνει τὸν Λαρίων, ὁποῦ ἔχε καπετανλίκι εἰς τὸ Ὅρος καὶ Μαντεμοχώρια, καὶ τὸν ὀρκίζει. Πρὶν πάγη μάθαμεν τὸν σκοπὸν του· ὅτι ἦταν ἄνθρωπος πατριώτης καὶ μᾶς τὸ εἶπε. Ἀφοῦ ὀρκισε τὸν Λαρίων, τότε βγάζει καὶ τοῦ δίνει κί' ἓνα δίπλωμα ρούσσικον – ὅποιος θὰ εἶναι ἀρχηγὸς ἔχει γενεράλη βαθμόν. Τοῦ τάζει συνχρόνως καὶ μία ποσότη χρήματα καὶ νὰ κατηχήσῃ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ νὰ συνάξῃ καὶ ὑπογραφὰς ἀπὸ τοὺς κατοίκους ὑπὲρ τῆς Ρουσσίας. Τότε στείλαμεν ἄνθρωπο εἰς τὸν Λαρίων νὰ ἔχη τὸν νοῦ του. Τοῦ μίλησαν καὶ πιστοὶ καλογέροι καὶ τράβησε χέρι ὁ Λαρίων.

Τότε ὁ Ἀνατόλιος γράφει εἰς τὸν πρέσβυ τῆς Ρουσσίας εἰς τὴν Κωνσταντινόπολη ἀναντίον τοῦ Λαρίων. Τὸν κατατρέχει τὸν Λαρίων ὁ πρέσβυς καὶ φεύγει καὶ πηγαίνει εἰς τὸν Μεμεταλή εἰς τὸ Μισίρι· τὸν εἶχε πατριώτη. Τοῦ λέγει ὅλ' αὐτὰ, κί' ὁ Μεμεταλῆς θέλει νὰ γένη ἄλλοῦ τὸ κίνημα διὰ λογαριασμό του. Τὸ ἔδωσε γράμματα σὲ Τούρκους καὶ Ρωμαίγους Κρητικούς καὶ τὸν ἔστειλε εἰς Κρήτη – κ' ἐκεῖ νὰ στείλῃ στρατέματα ὁ Μεμεταλῆς κί' ὁδηγὸς ὁ Λαρίων, νὰ γένη τὸ κίνημα. Πέθανε ὁ Σουλτάνος· πῆρε τὸν στόλο του ὁ Μεμεταλῆς, περηφανεύτηκε, ἀστόχησε τὸν Λαρίων. Τότε ἦρθε ἐδῶ καὶ μοῦ εἶπε ὅσα τράβησε. Εἶδα καὶ τὰ γράμματα τοῦ Μεμεταλῆ.²

Ἀφοῦ φυλάκωσαν τὸν ἀδελφόν του Καποδίστρια³ κί' ἄλλους διὰ τὴν Φιλορθόδοξον Ἐταιρίαν, μέσα εἰς τὴν χάψη ὁποῦ ἦταν αὐτὸς ἦταν κί' ὁ Καμπούρογλος ὀνομαζόμενος καὶ τὸν κατήχησε ὁ ἀδελφός του

Καποδίστρια καὶ τὸν μπιστεύτηκε· καὶ τὸ ἴδωσεν τὴν κατήχησιν καὶ ἔνγραφα. Τότε αὐτὰ τὰ ἔνγραφα ὁ Καμπούρογλὸς μου παράγγειλε νὰ πάγω εἰς τὴν χάψη νὰ μοῦ τὰ δώσῃ νὰ τὰ δώσω τοῦ Βασιλέα. Τοῦ παράγγειλα ὅτι ἴσταν τοιοῦτα δὲν ἀνακατεύομαι· καὶ τὰ ἴδωσεν τοῦ Φαρμακίδου καὶ τὰ ἴδωσεν. Καὶ τότε ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους ἀπὸ μέσα τὸ κράτος καὶ ἀπὸ τὴν Τουρκία ἐμαθεύτη ἡ Φιλορθόδοξο Ἐταιρία πόσο προβοδεύει καὶ τί ἀρετὴ ἔχει. Οἱ ἀσυνείθητοι διὰ νὰ κάμῃ ὁ καθεὶς τοὺς σκοποὺς τοῦ ἄλλου βγάνει τὴν θρησκεία ὀμπρός, ἄλλος τὴν πατρίδα – καὶ ὅσο θέλουν καὶ σέβονται οἱ τοιοῦτοι αὐτὰ τὰ γερὰ, τόσο καλὸ νὰ ἴχουν.

Βγαίνουν οἱ ἄλλοι πάλι· «Νόμους συνταματικούς πρέπει νὰ ἴχωμεν νὰ πᾶμε ἴμπρος». Φτάνει πλέον ὁ δόλος καὶ ἡ ἀπάτη! Κ' ἐσεῖς οἱ ἄλλοι μας καταστήσετε μ' αὐτὰ σὰν τὴν καλαμιὰ στὸν κάμπο. Θυμηθῆτε ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ ὅσα φαντάζεστε καὶ ὀργανίζετε διὰ νὰ ὑποστηρίζετε τὴν κακία καὶ ἀσωτεία τῶν συντρόφω σας καὶ ἴνεργάτε τὴν ἀδικία καὶ βοηθὸν ἔχετε εἰς αὐτὸν τὸν διάβολον, ὁ δίκιος ὁ Θεὸς ὅλες αὐτὲς τῆς προσπάθειες θὰ σᾶς τῆς χαλάσῃ ἴσ ἕνα μινουῦτο. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἐσεῖς, εἶναι Θεὸς καὶ σᾶς βαστάγει ἴσως καὶ πλησιάσετε ὀλίγον νὰ ἴδῃτε σήμερα εἴμαστε ἐδῶ τιμημένοι καὶ τρογουρισμένοι μ' ἀγαθὰ καὶ πολλοὺς κόλακες καὶ αὔριον τοὺς ἀφίνετε ὅλους αὐτοὺς πίσου καὶ παίρνετε ἔννια πῆχες πανί, καθὼς τὸ παίρνει καὶ ὁ μικρότερος φτωχός, καὶ πηγαίνετε ἐκεῖ ὀποῦ δὲν ματαφαίνεστε· κ' ἐκεῖ θ' ἀκοῦτε ὅ,τι δὲν κάμετε. Χορτάσαμεν πλέον λευτερία συνταματικὴ ἀπὸ τοὺς Ἰγγλους καὶ Γάλλους καὶ ὀρθοδοξία ρούσση με τὴν Φιλορθόδοξο Ἐταιρία αὐτεινῶν τῶν ὀμοθρήσκων μας Ρούσσων. Πόσοι Ἰλληγες θυσιάστηκαν δι' αὐτοὺς ὡς χριστιανοὶ καὶ ὡς ὀμόθρησκοι καὶ τί ἀνταμοιβὴ κάνουν τῶρα αὐτεῖνοι ἴσ ἐμᾶς; Ἐμεῖς κάμαμεν καὶ ὄντως κατὰ δύναμη τὸ χρέος μας ἴσ αὐτοὺς

ὡς Ἕλληνες καὶ χριστιανοί· αὐτεῖνοι κάνουν ὅς ἐμᾶς τὴν ἀνταμοιβὴ ὡς Ροῦσσοι. Τέλος πάντων καὶ ὅς τὰ τρία μιλῆτια μένομε πολὺ εὐκαριστημένοι, ὅτ' εἶδαμεν ἀπὸτ' ἐσᾶς τὴν λευτεριά μας, τὴν τιμὴ μας, τὴν θρησκεία μας. Ὅλα αὐτὰ τὰ σέβετε κ' ἐπιθυμήσατε νὰ μᾶς βάλετε κ' ἐμᾶς εἰς τὴν κοινωνία τοῦ κόσμου, ὅπου ἤμαστε χαμένοι τόσον καιρὸν καὶ σβυσμένοι ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ἐθνῶν. Καὶ παραδοθήκαμεν εἰς τὴν τιμὴ ἐσᾶς τῶν ὁμοθρήσκων μας Ρούσσων καὶ Ἄγγλων καὶ Γάλλων νὰ μᾶς σώσετε – κ' ἐσεῖς οἱ φιλάνθρωποι τῆς πρῶτες χρονιῆς πιάνατε ἓνα ἀθῶον παιδί, ἓνα ἀρφανό, ὅπου γύρευε ἢ τυραγνία νὰ τοῦ πάρῃ τὴν ζωὴ του καὶ τὴν τιμὴ του καὶ θρησκεία του καὶ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἐσώθη· καὶ οἱ τρεῖς ἐσεῖς τὸ κιντυνεύετε νὰ τὸ πάτε πάλε εἰς τὴν δικαιοσύνη τοῦ τύραγνου· καὶ δίνεταν δύναμη αὐτεινοῦ τοῦ τύραγνου, ὅπου τὸν τρέμετε ἐσεῖς, κ' αὐτὸ τὸ παιδάκι σας ἔδωσε νὰ καταλάβετε ὅτι κατὰ τ' ὄνομα τοῦ Γκρανσινιόρη δὲν εἶναι καὶ ἡ δύναμή του. Δὲν στοχαστήκατε ὅταν ἴφοδιάζετε τὰ κάστρα τοῦ Γκρανσινιόρη τῆς πρῶτες χρονιῆς, ὅτ' ἦταν δύναμη Θεοῦ νὰ λευτερωθῇ; Τί φαντάζεστε, ὅτι μας βοηθήσετε, ἢ μας μολύνετε καὶ μᾶς ἀφανίσετε; Εἶκι νὰ γίνεταν ἀπὸ ἡμᾶς ἦταν καλύτερα καὶ τὸ καλὸ σας καὶ τὸ κακὸ σας! Εὐγνωμονοῦμεν οἱ Ἕλληνες γενικῶς τοὺς φιλάνθρωπους ὑποκόγους σας, ἔχομεν χάριτες εἰς αὐτοὺς τοὺς εὐεργέτες μας – καμμιά χάρις ὅς ἐσᾶς τῆς ἀνεμοδοῦρες, τῆς διαφταρμένες μηχανῆς δὲν ἔχομεν! Οἱ τίμοι ἄνθρωποι νὰ μὴν σᾶς ἀκούσουνε! Οὔτε τὸ καλὸ σας θέλουν νὰ τοὺς κάμετε. Ἄς σας εὐγνωμονήσουνε ἐκεῖνοι ὅπου τοὺς δώσετε τὰ δάνεια καὶ τὰ ἴφκειασαν λούσια καὶ πολυτέλειες κ' ἄλλα τοιοῦτα. Ἐκείνων ἐκάμετε καλὸ μὲ τὰ δάνειά σας, τοῦ Ἀρμασπέρη, τοῦ Κωλέτη, τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Μεταξᾶ καὶ συντροφιῆς τους. Καὶ πάλε ὅσα σας λέγω δὲν ἐλπίζω νὰ τὰ κατορθώσετε, ὅτι ἂν εἴσατε ἐσεῖς ἄδικοι κ' ἀνθρωποφάγοι καὶ

ἵπερασπισταί τῆς κακίας, εἶναι Θεὸς δίκιος, ἀληθινός, δυνατός. Θυμηθῆτε ὅτι αὐτὰ σας γράφει ἓνας μικρὸς Ἕλληνας· ὅτι λίγον μὲ μέλει ἐμένα ἀπὸτ' ἐσᾶς ἢ δυνατοὶ εἴσαστε ἢ ἀδύνατοι. Ἀγαθοὶ ὅταν εἴσαστε καὶ δίκιοι, εἴσαστε καὶ δυνατοί· τότε ἐγὼ σας σέβομαι καὶ σᾶς προσκυνῶ, ἀλλοιῶς δὲν θέλω σας ξέρη, οὔτε νὰ σᾶς ἀκούσω! Ἀπὸ αὐτὰ ὅλα ἡ πατρίδα κλονίζεται, ἀπὸ τῆς ὁδηγίης τῆς πατρικῆς τῶν Πρέσβεων καὶ δικῶ μας ξενολάτρων.

Τότε συνομιλήσαμεν καμπόσοι νὰ καταβάλωμεν χρήματα, κόπους, ζωὴ νὰ γένη κάνα κίνημα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Κάμαμεν πλῆθος ἐτοιμασίης κι' ἀγροικηθήκαμεν μὲ τοὺς ἔξω· καὶ κατηχούσαμεν παντοῦ. Καὶ συνάζαμεν ἀνθρώπους – πουλοῦσαν τὰ γραμματία τους, ὅ,τι κι' ἂν εἶχαν. Τοὺς στέλναμεν εἰς Ταλάντι, Λαμίαν, Ξεροχώρι κι' ἄλλοῦ νὰ εἶναι ἐτοιμοὶ νὰ βγοῦνε ἔξω μίαν ἡμέρα. Καὶ τὸ πράμα πήγαινε μυστικὸν καὶ ἵνεργέταν μὲ φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ καταφανιστήκαμεν εἰς τὰ ἔξοδα. Εἴχαμεν καὶ τὸν Τζάμη Καρατάσιον εἰς τὸ μυστικόν. Τότε ὁ Τζάμης τὸ πρόδωσε τοῦ Σούτζου ἀυλάρχῃ κ' ἐκεῖνος τὸ εἶπε τοῦ Βασιλέα. Ἐμεῖς δὲν ἠξέραμεν αὐτό. Στέλναμεν τοὺς ἀνθρώπους ντυμένους – πρόσμεναν τὸν Τζάμη, ἐκεῖνος μας γέλαγε· δὲν ἔβγαινε ἔξω. Ὅτι μ' ἐκείνους ὁποῦ μίληγε μυστικῶς ἔττι τὸν ὁδηγοῦσαν. Γύριζαν πίσου οἱ ἄνθρωποι ξυπόλυτοι καὶ γυμνοὶ – τους ξεκονομούσαμεν πάλε ἐμεῖς. Αὐτὸ τὸ ἵκαμεν ἀρκετὲς φορές. Τὸν βιάσαμεν χωρὶς ἄλλο νὰ βγῆ, εἰδὲ νὰ τραβήσῃ χέρι. Ἰποσκέθηκε ὅτι βγαίνει. Τότε μιλεῖ καὶ τὸν διατάζουν καὶ πῆγε εἰς Ἀνάπλι. Τότε εἶπαμεν νὰ πάψωμεν ἀπὸ αὐτὸ τὸ κίνημα, νὰ μὴν προδοθοῦμεν καὶ πάρωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς τὸν λαιμό μας. Οἱ ἄνθρωποι εἶχαν διάθεσιν νὰ κινηθοῦν. Ἐγὼ τραβήχτηκα. Ἦρθε ὁ Δόσιος κι' ὁ Δαμιανός, ὁποῦ ἦταν μὲ τὸν Τζάμη, κι' ἄλλοι καὶ μὲ περικάλεσαν

νά μὴν τραβήσω χέρι, ὅμως νά μῶ κ' ἐπιτροπή. Ἐμπήκα ἐγώ, ὁ Δόσιος, ὁ Δαμιανός, ὁ Ναούμης. Τότε στείλαμεν μίαν ποσότη πολεμοφόδια με δυὸ γολέττες διὰ τὸ Ὅρος. Οἱ κεφαλῆς ἐκείνων ποὺ πῆγαν μαζί ἄταχτοι κ' ἀκατάστατοι. Πῆγε κ' ὁ καϊμένος ὁ Λαρίων τοὺς ἀντάμωσε – τὸν πρόδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἴδιους (ὅτ' ἦταν τοῦ Τζάμη ἄνθρωποι κ' ὁ Λαρίων ἦταν γγιμένος με τὸν Τζάμη). Τὸν ἔπιασαν, τὸν πῆγαν εἰς τὸ Μπάνιον εἰς Κωνσταντινόπολη. Μίλησα με τοὺς πρέσβες τῆς Γαλλίας κ' Ἀγγλίας – ὅτι τοὺς γέλαγα καὶ τοὺς ἔλεγα τοῦ κάθε ἐνοῦ· «Δουλεύομεν καὶ κινιῶμαστε διὰ σας», κ' ἐμεῖς τηράγαμεν τὸν σκοπὸν τῆς πατρίδος μας· – καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγραψαν οἱ Πρέσβες εἰς Κωνσταντινόπολη κ' ἔβγαλαν τὸν Λαρίων. Ὑστερα οἱ Ροῦσσοι διὰ τὴν ἀπάτη ὁποῦ ἔκαμεν τοῦ Ἀνατόλιου, ὁποῦ τὸν ὅρκισε εἰς τὸ Ὅρος, ἔνεργησαν καὶ τὸν σκότωσαν οἱ Τούρκοι ὕστερα ὁποῦ ἔφυε ἀπὸ τὸ Μπάνιο. Καὶ χάσαμεν ἕνα γενναῖον ἄντρα.

Τότε κινήθη καὶ ἡ Κρήτη. Εἶχα ἀγροικηθῆ με τὸν Πατερόπουλο κ' ἄλλους Κρητικούς – εἶχαν κ' ἐπιτροπή κάμη ἐδῶ· κ' ἐκεῖ στείλαν διευτυντᾶς τοὺς ἀδελφοὺς Χαιρέτηδες. Μοῦ εἶπε ἡ ἐπιτροπή νά πάγω κ' ἐγὼ εἰς Κρήτη. Ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι ἔνεργούμεν δι' ἀπάνου καὶ εἶναι τὸ ἴδιον. Καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὁποῦ κατηχοῦμεν τοὺς λέμεν ποιὸς θέλει διὰ τὴν Θεσσαλομακεδονία, νά τὸν στέλνωμεν ἐκεῖ, καὶ ποιὸς διὰ Κρήτη. Ἐπίασα τὸν Ἀντώνη Κριεζή, τὸν καλὸν πατριώτη, ὁποῦ ἦταν ὑπουργὸς τοῦ Ναυτικοῦ, τὸν ὅρκισα καὶ τοῦ εἶπα αὐτό· καὶ διάταξε τοὺς δικούς μας θαλασσινοὺς νά μὴν πειράξουν ὅσα πλοῖα βρῖσκουν μ' ἀνθρώπους ὁποῦ θὰ πηγαίνουν ἢ διὰ Ὅρος ἢ διὰ Κρήτη· καὶ δὲν τοὺς πείραζε κανένας. Κι' ὅλο στέλναμεν παντοῦ. Τότε κ' ὁ Τζάμης ἀπὸ τὴν ἐντροπή ἔφυγε ἀπὸ τ' Ἀνάπλι, ἦρθε ἕνα μέρος, ναυλώσαμεν πλοῖον, τοῦ

δώσαμεν κι' ανθρώπους και τ' αναγκαῖα, πήγε καμπόσο διάστημα, εἶδε ἓνα πλοῖον βασιλικὸν δικό μας, πήρε καμμιά δεκαπενταργιὰ ἀνθρώπους σὲ μίαν φελούκα κ' ἔφυγε καὶ βῆκε εἰς τὴν Ζαγορά. Τότε οἱ ἄλλοι μείναν μόνοι τους – γύρισαν ὀπίσου. Τοὺς στείλαμεν εἰς τὴν Κρήτη. Ἀκέφαλοι οἱ ἄνθρωποι – οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς ἀκατάστατοι καὶ διχόνοια γιομάτοι. (Πῆγαν καὶ εἰς Ὅρος ὀλίγοι κι' ἀμόνοιαστοι. Τοὺς διώξαν οἱ καλογέροι. Καὶ πήγανε καὶ Τοῦρκοι εἰς τὸ Ὅρος). Τότε ὅλους αὐτοὺς τοὺς στείλαμεν εἰς Κρήτη· καὶ γράψαμεν τοῦ Τζάμη, Βελέτζα κι' ἀλλουνῶν νὰ περάσουνε ὅλοι εἰς Κρήτη. Καὶ μίλησα καὶ μὲ πολλοὺς νὰ πάγω κ' ἐγὼ ὕστερα κι' ἄλλοι πολλοὶ ἀξιωματικοὶ μὲ δύναμη. Ἦμαστε σὺμφωνοὶ μὲ τὴν ἑπιτροπὴ τῆς Κρήτης, ὅταν πάρη τέλος αὐτὸ νὰ μᾶς δώσουνε τρεῖς χιλιάδες Κρητικὸς καὶ μ' ὅσα πλοῖα θὰ εἶναι ἔτοιμα κι' ὅλους τοὺς ξένους ὅπου θὰ εἴμαστε ἐκεῖ, εἰς Κρήτη, νὰ μεραστοῦμεν νὰ ἔβγωμεν ἔξω εἰς Θεσσαλομακεδονία. Μιλήσαμε καὶ μὲ τοὺς Σαμίους νὰ βαρέσουνε συγχρόνως κ' ἐκεῖ. Τότε τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Κρήτης, ὅπου ἦταν ἐδῶ, μυστικῶς ἔγιναν Ἄγγλοι. Τοὺς λέγαμεν νὰ δώσουνε τὰ μέσα νὰ στείλωμεν περίτου ἀπὸ χίλιους ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν Ροῦμελη, ὅπου βαστοῦσα τοὺς ἀξιωματικὸς ἐδῶ δι' αὐτὸ, δὲν θέλαν. Μὸ ἔλεγον εἶναι Κρητικοὶ κι' ὅσοι ξένοι ἔπηγαν ἀρκετοί. Ὅταν τοὺς χάλασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ γράφαν αὐτὸ ἐδῶ, τότε γύρευαν δύναμη· τότε συνάξαμεν καμμιά πεντακοσιάρια ἀνθρώπους μὲ τὸν Γιάννη Κώστα – νὰ τὸν στείλωμεν εἰς Κρήτη. Κομπρεμεταρίστη εἰς αὐτὸ κι' ὁ Βασιλέας καὶ ἡ Κυβέρνηση. Ἦθελαν καὶ καράβια· ἀγόρασαν πεντέξι ἑφτά· ἦσαν κι' ἓναν ναύαρχον Νυδραῖον, Μπούτη τὸν λένε. Αὐτὸς εἶχε τὴν φαμελιά του εἰς τὴν Σάμο, καὶ τὸ ἤφερνε γύρα· καὶ πρόδινε ὅλα αὐτὰ εἰς τὸν πρέσβυ τῆς Τουρκίας – καὶ τὸ ἔφερνε γύρα. Τότε ἐτοίμασαν τοὺς Τοῦρκους οἱ Ἄγγλοι· γύρευαν ν' ἀγοράσουνε καὶ τοὺς Χαιρέτηδες. Αὐτεῖνοι

στάθηκαν τίμιοι πατριῶτες καὶ δὲν θέλησαν. Οἱ ἄλλοι, τὸ μέρος τούτης τῆς ἐπιτροπῆς, ὅπου ἔταν εἰς Κρήτη, ὁ Χάλης κι' ἄλλοι, γύρισαν μὲ τοὺς Ἄγγλους. Τότε ἔπесαν εἰς διχόνοια τὸ ἔνα τὸ μέρος καὶ τ' ἄλλο. Οἱ Τοῦρκοι δυνάμωναν μὲ τὴν συντρομὴ τῶν Ἄγγλων. Αὐτεῖνοι ὅταν εἶδαν ὅτι δὲν πιτυχαίνουν τὸν σκοπὸν τους, νὰ κάμουν τὴν Κρήτη σὰν τὰ Ἐφτάνησα, - ἡ φατρία τοὺς ἦταν ἀδύνατη καὶ μποροῦσαν νὰ κερδέσουνε οἱ Ἕλληνες - ἔβαλαν τὴν συνειθισμένη τοὺς ἀρετὴ· ἄλλα ἔλεγαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς Τοῦρκους τοὺς βιάζαν· καὶ πῆγε ὁ στόλος τους εἰς Κρήτη. Τέλος τὴν ξεψύχησαν τὴν δυστυχισμένη Κρήτη - δὲν εἶχαν οὔτε ψωμί, οὔτε ἄλλα ἀναγκαῖα. Τότε ὁ Μπούτης κόπιασε καὶ μπαρκάρησε τὸν Γιάννη Κώστα μὲ τοὺς ἀνθρώπους του. Τὸ ἔφερνε καὶ μ' αὐτοὺς γύρα τῆς Σπέτζες. Πῆραν τοὺς Χαιρέτηδες κι' ὅλους τοὺς στρατιωτικούς, ξένους καὶ ντόπιους, οἱ φιλάνθρωποι Ἄγγλοι καὶ τοὺς ἔβγαλαν μὲ τὰ καράβια τους εἰς τὴν Αἴγινα. Κι' ὅταν ἦρθαν εἰς τὴν Αἴγινα, τότε κίνησε τὸ Μπούτη νὰ πάγη ὀμπρὸς ἡ ἀδελφὴ τῶν Ἄγγλων ἐπιτροπῆ, ὅπου ἦταν ἐδῶ, Ἀντωνιάδηδες, Μισαήλης κι' ἄλλοι. Πῆγαν ὡς τὰ Βάτικα.

Ἐς τὸν ἴδιον καιρὸν ἦρθε κι' ὁ Μαυροκορδάτος, ὅπου ἦταν πρέσβυς εἰς τὴν Ἀγγλία. Πῆγα ὡς φίλος του τὸν ἀντάμωσα, τοῦ εἶπα· «Καὶ τὰ καλὰ ὀπὸ ἔκαμες εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ξέρομεν καὶ τὰ κακὰ. Τώρα ἔχομεν ἀνάγκη νὰ εἰπῆς τοῦ Βασιλέα τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἄχλια κατάστασιν τῆς πατρίδος καὶ νὰ τὸν συμβουλέψης πατρικῶς νὰ σωθοῦνε τὰ δεινὰ μας· καὶ νὰ μὴν τηράξης Συνταματικούς καὶ Κυβερνητικούς· νὰ μᾶς ἐνώσης ὅλους νὰ πάμεν ὀμπρὸς· καὶ νὰ πάρης ὅλα τὰ κόμματα νὰ κυβερνήσης· κι' ἂν δὲν ἀκουστῆς εἰς τὸ δίκιον, νὰ παρατηθῆς καὶ σὲ διατηροῦμεν ἐμεῖς». Μίλησε μὲ τὸν Βασιλέα καὶ πῆρε ὑπουργοὺς τὸν Μεταξά, τὸν

Βαλέττα, τὸν Μελά. Πρόσταξαν ἐμένα καὶ μὸ ἴδωσαν τὴν «Ἀμαλία» καὶ πῆγα εἰς τὰ Βάτικα, ὅπου ἦταν ὁ ναύαρχος τῆς Κρήτης, ὁ Γιάννη Κώστας μὲ τὸ στράτευμα κι' ὁ Τζάμης (ὅτι τοῦ παραγγείλαμεν νὰ ῥθῆ διὰ τὴν Κρήτη καὶ ἦρθε). Τοὺς εἶπα ὅτι τὸ κίνημα τῆς Κρήτης ἐχάθη καὶ τοὺς πῆρα καὶ τοὺς ἤφερα εἰς τὴν Αἴγινα κι' ἀπὸ ἔκει διάλυσα αὐτοὺς καὶ τοὺς Κρηῆτες τὸν καθέναν ὅθεν ἤθελε μὲ τ' ἄρματά του. Εἰς τὴν Αἴγινα ἔμαθα ὅτι ἀπαρτήθη ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ συντρόφοι του. Μπήκε ὁ Χρησιτίδης, ὁ Γιακωβάκης, ὁ Κριεζῆς, ὁ Βλαχόπουλος. Τότε νὰ φυλάξω τὴν ὑπόσκεσή μου ἐγὼ κι' ἄλλοι πατριῶτες κάνομεν συνεισφορά καὶ γέρονται περίτου ἀπὸ σαράντα χιλιάδες δραχμές. Τὸ Δημοτικὸν Συβούλιον ἦταν σὲ διχόνοια· ἔστειλαν ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν Αἴγινα νὰ ῥθω γλήγορα, ὅτ' ἤμουν κ' ἐγὼ μέλος. Μιλῶ αὐτὸ τοῦ ὑπουργοῦ Χρησιτίδη καὶ μὲ παρακαλεῖ νὰ τοὺς ἐνώσω. Ἐοδιάζω, κάνω ἓνα τραπέζι, παίρνω ὅλους τοὺς συβούλους, παρέδρους καὶ παλιὸν δήμαρχον καὶ καινούργιον, τοὺς μόνοιασα -φιλήθηκαν. Γύρευαν νὰ μὲ κάμουν πρόεδρον τοῦ Συβουλίου. Κάτζαμεν νὰ φάμεν ψωμί, ἀφοῦ ἐνωθήκαμεν. Πηγαίνουν καὶ λένε ὅτι ὅλοι οἱ σύβουλοι εἶναι ἴστον Μακρυγιάννη καὶ θὰ κάμουν ἀπανάστασιν. Κι' ἀνακατώνονται πεζούρα, καβαλλάρια. Κι' ὁ ὑπουργὸς Χρησιτίδης δὲν τὸν ἄφισε ὁ φόβος νὰ εἰπῆ ὅτι τὰ ἤξερε αὐτά. Τότε σηκώνομαι καὶ πῆγα εἰς τὸν Βασιλέα. Ἀφοῦ τοῦ ξηρήθηκα διὰ τὸ τραπέζι, τοῦ μίλησα καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ γύρισαν ἀπὸ τὴν Κρήτη· τοῦ σύστησα τὴν καλὴ τους διαγωγή καὶ ὑποταγὴ ὅσ' ἦταν εἰς τὴν Αἴγινα. Μίλησα καὶ τὴν δυστυχία τοῦ Νικήτα, ὅπου ἦταν εἰς τὴν Αἴγινα ρέστο καὶ χωρὶς μιστόν· καὶ νὰ τὸν λευτερώσει, ὅτι ἐγὼ τὸν γνωρίζω πολὺ καλὰ καὶ δὲν ἐνέχεται σ' ὅ,τι τοῦ εἶπαν. Ὅτι πάντοτε ἦταν εἰς τὸ σπιτί μου νύχτα καὶ ἡμέρα κ' ἓνα παρόμοιον δὲν μοῦ εἶπε. Κι' ἀφοῦ τὸ ἔκαμα πολὺ ριτζά, μοῦ ὑποσκέθη καὶ τὸν ἔβγαλε εὐτὸς καὶ τὸ ἴδωσε κι'

ὄλους του τοὺς μιστοὺς. Τότε τοῦ εἶπα· «Δὲν φοβήθης νὰ μὴ σου κάμω ἀπιστιὰ ὅταν ἦταν περίτου ἀπὸ χίλιους τρακόσους ἀνθρώπους, στεργιανοὶ καὶ θαλασσινοί, καὶ καράβια κι' ὅλα τ' ἀναγκαῖα του πολέμου καὶ θὰ σοῦ κάμω μὲ τὸ δημοτικὸν συνβούλιον; Δὲν μ' ἀφίνουν κ' ἐμένα νὰ ζήσω ἡσυχος; Μὲ τὰ παιδιὰ τῶν σκολειῶν θὰ κάμω ἀπανάστασιν; Μὲ τὰ κάδρα θὰ φέρω σύνταμα; Τὸ κάστρο τῶν Ἀθηνῶν θὰ πάρω; Μὲ τὸ συνβούλιον ἀπανάστασι; Τὸν μιστὸν μου ἀφίνω διὰ τοὺς φτωχοὺς ἀγωνιστᾶς, μ' ὅλον ὁποῦ κ' ἐγὼ εἶμαι φτωχός, ὅμως αὐτεῖνοι πεθαίνουν τῆς πείνας. Καὶ δι' αὐτὸ πάλε μὲ ὑποπεύθησαν. Διὰ τὴν ἡσυχίαν τῆς πατρίδος, ὁποῦ ἔναι θρόνος σου, κάνω ὅλα αὐτά. (Κι' ἄλλα τοιαῦτα πλῆθος. Αὐτεῖνοι γύρευαν νὰ μὲ φυλακώσουνε εἰς τὸ Παλαμήδι). Ἐγὼ, Βασιλέα μου, ἔχω ὀρκιστῆ διὰ τὴν λευτεριά τῆς πατρίδος μου καὶ τράβησα τόσα δεινά· καὶ εἰς τὸ κάστρο τῆς Ἄρτας παιδεμοὺς καὶ σίδερα εἰς τὰ ποδάρια. Πῆγαν νὰ μᾶς κρεμάσουν καὶ γλύτωσα μόνον ἐγὼ. Καὶ τράβησα ὅλα αὐτά διὰ νὰ μαρτυρήσω τὸ μυστικὸν τῆς Ἐταιρίας, ὁποῦ ἦμουν μέσα. Ἐχασα τὰ ὀλίγα μου ὑποστατικὰ καὶ σπίτι μου καὶ μικρὴ μου κατάστασι. Πέντε πληγὲς πῆρα εἰς τὸ σῶμα μου· τὴν κατάστασή μου καὶ ὑγείαν μου τὰ ἔχασα. Ἀναντίον μου κατηγορία δι' ὅσους διοίκησα δὲν φαίνεται. Τότε ἦμουν γνωστικὸς καὶ καλὸς ἐγὼ κι' αὐτεῖνοι ὁποῦ ὑπομείναμεν διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος τόσα δεινά· τώρα κάθε ὀλίγον μας κατηγοροῦν καὶ μᾶς ὑποπεύονται. Αὐτεῖνη τὴ λευτεριά ἀπὸ ἐκείνους ὁποῦ ἔμπιστέεσαι τὴν κυβέρνησιν σου ἐγὼ δὲν τὴν ὑποφέρνω καὶ νὰ μοῦ δώσης τὴν ἄδεια νὰ πουλήσω ὅ,τι ἔχω καὶ νὰ πάγω ὅθεν μπορέσω μὲ τὴν φαμελιά μου νὰ ζήσω». Ἡ Μεγαλειότης του μὲ παρηγόρησε· ὅμως τὸν Τζῆνο κι' ἄλλους τοὺς πίστευε καὶ σὲ κακὴ εὐνοια πάντοτε ἦμουν. Ἄλλοι γύρευαν νὰ τὸν σκοτώσουν, ἐγὼ τὸν γλύτωνα· τοῦ κάκου.⁴

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Εξηγήθηκα πώς έγινε η ανταρσία της Ακαρνανίας σε τοῦτο. Ἀφοῦ πῆγα κ' ἐγὼ μὲ τὴν τετραρχίαν μου, παρατήρησα κ' ὅλες τῆς θέσες ὀπὸ 'γίναν πολέμοι, καὶ σημάδεψα ὅλες αὐτὲς τῆς θέσες κ' ὄσες ἄλλες ἤξερα· κ' ἔρχοντας ἐδῶ εἰς Ἀθήνα πῆρα ἓνα ζωγράφο Φράγκο καὶ τὸν εἶχα νὰ μοῦ φκείαση σὲ εἰκονογραφίεσ αὐτοῦσ τοῦσ πολέμοουσ. Δὲν γνώριζα τὴν γλώσσα του. Ἔφκειασε δυὸ τρεῖσ, δὲν ἦταν καλέσ· τὸν πλέρωσα κ' ἔφυγε. Ἀφοῦ ἔδιωξα αὐτὸν τὸν ζωγράφο, ἔστειλα κ' ἔφεραν ἀπὸ τὴν Σπάρτη ἓναν ἀγωνιστῆ, Παναγιώτη Ζωγράφον τὸν ἔλεγαν· ἔφερα αὐτὸν καὶ μιλήσαμεν καὶ συμφωνήσαμεν τὸ κάθε κάδρο τὴν τιμὴν του· κ' ἔστειλα κ' ἤφερε καὶ δυὸ του παιδιὰ· καὶ τοῦσ εἶχα εἰς τὸ σπίτι μου ὅταν ἐργάζονταν. Κι' αὐτὸ ἄρχισε ἀπὸ τὰ 1836 καὶ τελείωσε τὰ 1839. Ἔπαιρνα τὸν ζωγράφο καὶ βγαίναμεν εἰς τοῦσ λόφοουσ καὶ τὸ 'λεγα· «Ἐτῆ εἶναι ἐκεῖνη ἡ θέση, ἔτῆ ἐκεῖνη· αὐτὸσ ὁ πόλεμοσ ἔτῆ ἐγίνε· ἀρχηγὸσ ἦταν τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖνοσ, τῶν Τούρκων ἐκεῖνοσ». Εἰς τὸ πρῶτο κάδρο εἶναι ζωγραφισμένοσ ὁ Παντοκράτορασ καὶ ἡ Ἑλλάσ ἀλωσσομένη· καὶ τὴν κοτάγει ὁ Παντοκράτορασ καὶ τῆσ λέγει· «Ἑλλάσ, Ἑλλάσ! Διὰ τὰ αἵματα καὶ θυσιέσ τῶν Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων σὲ ἐσπλαχνίζομαι καὶ φωτίζω τὰ τρία δυνατὰ Ἔθνη νὰ σοῦ τιναχτοῦν οἱ ἄλοσοι ὀποῦ 'χεσ τόσοουσ αἰῶνεσ εἰς τὰ ποδάρια σου· καὶ σὲ καταστήνω βασιλεῖον, νὰ βασιλεύεσαι ἀπὸ τὸν Ὅθωνα κ' Ἀμαλία». Καὶ τῆσ τινάζει τοῦσ ἄλοσοουσ ἀπὸ τὰ ποδάρια· καὶ τὴν παίρνει ὁ Παντοκράτορασ καὶ τῆσ βάνει εἰς τὸ δεξιὸν κ' ἀριστερὸν τὸν Βασιλέα καὶ Βασίλισσα Ὅθωνα κ' Ἀμαλία· κ' ὁ Παντοκράτορασ ἐπὶ κεφαλῆσ τοῦ κάδρου. Κι' ὁ ἄγγελὸσ του τοῦσ στεφανώνει. Ἐἄλλο μέρος τοῦ κάδρου εἶναι οἱ τρεῖσ βασιλεῖσ τῶν Δυνάμεων· κ' ὁ ἄγγελοσ στεφανώνει κ' αὐτοῦσ τοῦσ τρεῖσ· κ' ὄλοσ ὁ λαὸσ καὶ τὸ γερατεῖον γονατιστὸν κάνουν μίαν δοξολογίαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ λένε· «Δοξασμένοσ νὰ εἶσαι, Κύριέ μου, διὰ τὴν νεκρανάστασιν ὀπὸ 'καμεσ. Ζήτω τὰ τρία δυνατὰ ἔθνη

καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτεινῶν! Ζήτω ἡ πατρίδα μας, ὁ Βασιλέας μας καὶ ἡ Βασίλισσά μας!» Εἰς τ' ἄλλο κάδρο εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις ζωγραφισμένη καὶ ἡ θέσις τῆς. Εἶναι ὁ πρῶτος Σουλτάνος, ὁποῦ τὴν κυρίεψε, ζωγραφισμένος κι' ὁ θρόνος του, ὁποῦ κάθεται καὶ πίνει τὸ ναργιλέ του· καὶ οἱ σωματοφύλακές του καὶ οἱ 'πασπισταὶ τοῦ γύρου· καὶ οἱ πρόκριτοι καὶ τὸ γερατεῖον, ὁποῦ τοῦ προσφέρουν τὰ δῶρα καὶ τὰ κλειδιά, τοῦ Σουλτάνου. Αὐτὸς τοὺς λέγει διὰ μέσον ἐνοῦ 'πασπιστοῦ· «Δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ μοῦ προσφέρουν δῶρα καὶ κλειδιά· τοὺς κυρίεψα μὲ τὸ σπαθί μου (καὶ τοὺς δείχνει τὸ σπαθί καὶ τοὺς λέγει)· Μὲ τὸ σπαθί μου κυρίεψα αὐτούς· καὶ τὰ δῶρα τους καὶ κλειδιά δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ μοῦ τὰ προσφέρουν αὐτεῖνοι». Καὶ προστάζει καὶ τοὺς βάνουν εἰς τὸν ζυγόν, εἰς τὴν τυραγνίαν. Τότε ἀφοῦ εἶδαν αὐτούς εἰς τὸν ζυγὸν ἕνα μέρος πῆρε τὰ βουνά. Λέγει ὁ 'πασπιστὴς εἰς τὸν Σουλτάνο· «Καλὰ, ἔβαλες αὐτούς εἰς τὸν ζυγόν· οἱ ἄλλοι πῆραν τὰ βουνά». Τότε ἀφοῦ τοὺς εἶδε ὁ Σουλτάνος, διατάττει πεζοῦρα καὶ καβαλλάρια καὶ πολεμοῦν μὲ τὴν μαγιά τῆς λευτεριάς (ὁποῦ τὴν βάστηξαν ξυπόλοτοι καὶ γυμνοὶ τόσοι αἰῶνες εἰς τὰ βουνὰ κ' ἐρημιῆς νὰ μὴν χαθῆ, καὶ σκότωναν οἱ τύραγνοι καὶ οἱ τουρκοκοτζαμπασηδες ἕναν ἀπὸ αὐτούς καὶ γένονταν δέκα. Καὶ εἶχαν συντρόφους ὅλοι αὐτεῖνοι τ' ἄγρια θηριὰ καὶ φεΐδια, ὁποῦ συνκατοικοῦσανε μαζί, καὶ προστάτη μόνον τὸν Θεόν. Καὶ τροφή εἶχαν τὸ κρέας τῶν τύραγνων Ρωμαίων, ὅσοι ἦσαν σύμφωνοι μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ Τούρκων καὶ τὸ αἷμα τοὺς κρασί). Τότε εἰς ἕνα μέρος εἶναι ἡ Ἑλλὰς ἀλυσωμένη καὶ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ βουνὰ τρεῖς μὲ τὰ ὄπλα τους καὶ γκεζεροῦν τῆς πολιτεῖς καὶ λένε τῶν ἀνθρώπων· «Ἐμᾶς μας τρώγει ἡ γόμνια καὶ ἡ ταλαιπωρία τόσοι αἰῶνες δι' αὐτεῖνη τὴν πατρίδα – δὲν τὴν βλέπετε ὁποῦ εἶναι ἀλυσωμένη καὶ καταφρονεμένη· τὰ παράσημά της πεταμένα· καὶ σεῖς ἀκόμα σίγρι κάνετε; Ὡς πότε, τουρκοραγιάδες, ὡς πότε νὰ σᾶς βυζαίνουν οἱ Τούρκοι καὶ οἱ ὀλαδοὶ τοὺς κοτζαμπασηδες καὶ τουρκοκαπεταναῖγοι;» Ἀφοῦ αὐτεῖνοι οἱ τρεῖς 'θουσιάσαν τοὺς πολῖτες, φαίνεται ὁ Ρήγας Βελεστίνος, τὸ ἀγαθὸ παιδί τῆς πατρίδας, καὶ βαστάγει ἕνα σακκουλάκι μὲ τὸν σπόρο τῆς λευτεριάς καὶ σπέρνει αὐτὸν τὸν σπόρον. Τὸ

τρίτο κάρδο εἶναι ὁ πόλεμος τοῦ Διάκου εἰς τὸ γιοφύρι τῆς Ἀλαμάνας κι' αὐτὸς παλουκωμένος κι' ὁ Δεσπότης Σαλώνων καὶ οἱ ἄλλοι. Τὸ τέταρτο εἶναι τὸ χάνι τῆς Γραβιάς, ἡ Ἄμπλανη καὶ τοῦ Σαλώνου τὰ μέρη. Τὸ πέφτο εἶναι τὰ Βασιλικά, ὁ χαλασμός τοῦ Μπαγιράνπλασια. Τὸ ἕκτον εἶναι ἡ Λαγκάδα. Τὸ ἑφτὰ εἶναι ἡ Τροπολιτζὰ καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ πολέμοι. Τὸ ὄχτω εἶναι ἡ Ἄρτα, τὸ Σούλι καὶ ἡ Σπλάντζα. Τὸ ἔννιά εἶναι τὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας, ὅπου τὸ πῆραν οἱ Ἀθηναῖοι μερυσάλτο. Τὸ δέκα εἶναι τὰ Ντερβένια, Κόρθο, Ντερβενάκι, Ἄργος, Παλαμῆδι καὶ Ἀνάπλι. Τὸ ἔντεκα Νύδρα, Σπέτζες, Ψαρά, Γαλαξειδί· γράφονται ναυάρχοι, μπουρλοτιέροι, νοικοκυραῖοι· τί καράβια τούρκικα ἔκαψαν ὁ καθείς. Τὸ δώδεκα οἱ Παλιοβαρίνοι, Σφαχτηρία, Νιόκαστρον. Τὸ δεκατρία ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς, κέντρο Βόνιτζα, Ποῦντα, Πρέβεζα, πολέμοι ὅσ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀπὸ Γιάννενα καὶ κάτω. Τὸ δεκατέσσερο ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, κέντρο ἡ Φήβα· ὅλοι οἱ σημαντικοὶ αὐτεινοῦ τοῦ μέρους στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἀπὸ ἑκοσιτέσσερα χωριά γραμμένοι· ὕστερα ὁ Ὑψηλάντης μὲ τὶς χιλιαρχίες καὶ Τούρκους ὅπου πολέμησε. Τὸ δεκαπέντε οἱ Μύλοι τοῦ Ἀναπλιοῦ καθὼς ἔγινε ὁ πόλεμος. Τὸ δεκάξι Μισολόγγι, Κλείσοβα, Βασιλάδι, ὅπου κήκαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τ' ἄλλα μέρη. Τὸ δεκαφτὰ Ἀράχωβα, μοναστήρι, οἱ δυὸ πύργοι μὲ τὰ κεφάλια τῶν Τούρκων. Δεκοχτὼ Περαιάς, Δράκος, Μουνιχία, Πασσαλιμάνι, Μετόχι, Μποστάνια κι' ὅλα τὰ ταμπούρια. Δεκαεννιά Τρεῖς Πύργοι, τὰ ἔντεκα ταμπούρια, τὰ τρία τὰ μπροστινά, τὸ τυφλό, ὅπου χαλάστηκαν οἱ Σουλιῶτες κι' ἄλλοι· ὅτ' ὁ ρέμα ζωγραφισμένος ἐγὼ, ὅπου τοὺς δείχνω νὰ γένη ἐκεῖ τὸ ταμπούρι, νὰ μὴν πιάσουνε τὸ ρέμα οἱ Τούρκοι (καὶ δὲν θέλησαν). Εἴκοσι τὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας, ὅλες οἱ θέσες ἀπόξω, ὅπου μας πολιορκοῦσε ὁ Κιτάγιας, Χρυσοσπηλιώτισσα, ἡ θέση ὅπου σκοτώθη ὁ Γκούρας κι' ὅλες οἱ θέσες μὲ τοὺς ἀνθρώπους κι' ὁ Φαβιῆς καὶ ταχτικό. Εἰκοσιένα ἡ Κρήτη καὶ ἡ Σάμο, ὅπου χύθη τόσο αἷμα (καὶ ἡ ἀσπλαχνία τῶν δυνατῶν τοὺς ἄφησε πίσου εἰς τὴν τυραγνίαν τοῦ Σουλτάνου). Εἰκοσιδύο ἡ Καλιακούδα, Καρπενήσι, ὅπου σκοτώθη ὁ Μάρκος. Εἰκοσιτρία εἶναι ἡ ναμαχία τῶν τριῶν στόλων, τὸ Νιόκαστρον, οἱ Ἀβαρίνοι, τὸ νησί, λιμάνι, τὰ

τούρκικα καράβια καὶ τῶν Δυνάμεων. Εἰκοσιτέσσερα ἢ Ἑλλάς κρατεῖ στέφανο εἰς τὸ χέρι τῆς καὶ στεφανώνει ὄλους τοὺς Φιλέλληνας· καὶ εἶναι γραμμένα ὅλα τοὺς τὰ ὀνόματα ζωντανῶν καὶ σκοτωμένων, ὅσοι ἤρθαν εἰς τὴν πατρίδα κι' ἀγωνίστηκαν. Εἰκοσιπέντε ἢ Ἑλλάς ξαπλωμένη καὶ ξεπλέγει τὰ μαλλιά τῆς κι' ὁ Ἀρμασπέρης τῆς βγάνει μὲ τὸ χέρι του ματωμένο τὴν καρδιά τῆς. (Αὐτὸ τὸ κάδρο τὸ 'μαθε αὐτὸς καὶ μὲ κατὰτρεχε· καὶ διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ τίποτας ἤρθαν φίλοι εἰς τὸ σπίτι μου – καὶ σύνφωνος κι' ὁ Ζωγράφος, ὅτι θὰ τὸν παίδευαν καὶ χωρὶς νὰ ἤμουν ἐκεῖ τὸ 'καφαν νὰ μὴν φανῆ εἰς τὸ φως· κ' ὑποσκέθη νὰ μοῦ τὸ ματαφκείαση καὶ δὲν τὸ 'φκείασε). Εἰκοσιέξι κάδρο δικό μου. Σὲ ὅλα τὰ κάδρα αὐτά, ὅπου 'δωσα τῶν πρέσβεων καὶ τοῦ Βασιλέως, ὅπου χάθησαν ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν μπερμπάντη τὸν Ἡσαΐα, ἦταν ζωγραφισμένες οἱ θέσες καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχηγῶν Τούρκων καὶ Ρωμαίων γραμμένα ἀπὸ κάτου· καὶ ἡ κάθε θέση σημειωμένη μὲ νοῦμερο καὶ ὕστερα γραμμένο ἀπὸ κάτου εἰς τὸ κάδρο τ' ὄνομά τῆς μὲ τὸ νοῦμερον. Κ' ἔλεγον ὅλα· «Στοχασμὸς τοῦ Μακρογιάννη. Ἔγιναν 25 εἰκόνες μὲ ἴδια τοῦ ἔξοδα καὶ κόπους πρὸς εὐκαρίστησιν τῶν πατριωτῶν καὶ τῶν εὐεργέτων μας Φιλελλήνων. Μακρογιάννης».

2. Πρωτότερα πολὺν καιρὸν καὶ πρὶν ὁ Μεμεταλῆς νὰ πάρῃ τὸν στόλο τοῦ Σουλτάνου εἶχε ἔρθει ἐδῶ ὁ Κωνσταντῖνος Τοσίτσας καὶ μοῦ εἶπε καμπόσα κι' ὅτι μὲ θυμᾶται ὁ Μπραΐμης ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Νιόκαστρον. Μιλήσαμεν καὶ γιὰ τὰ ἔξω τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, νὰ μπορέσομεν νὰ κάμωμεν τίποτας. Εἶχε σκοπὸν νὰ πάγῃ εἰς τὴν μητέρα του εἰς τὴ Λαμίαν. Τοῦ εἶπα ὅτι σὰν γυρῆσῃ ὀπίσσω μιλοῦμεν δι' αὐτό. Τοῦ ἔκαμαν ἀντενέργειες εἰς τὴν Λαμίαν καὶ θὰ τὸν ἔπιανε ἡ Κυβέρνησις· καὶ τοῦ στείλαμεν κ' ἔφυγε κρυφίως.

3. Ὑστερα τὸν ἔκαμαν ἐξορία εἰς τὸ Μισίρι κ' ἐκεῖ ἀπέθανε.

4. Εἶχε ἔρθῃ εἰς τὴν Ἀθήνα μυστικῶς ὁ Βελέτζας καὶ δὲν ἤμουν ἐδῶ – ἤμουν εἰς Βάτικα ἀκόμα – καὶ μ' ἄφησε ἕναν ἄνθρωπο καὶ μοῦ εἶπε, ἂν

*υπόσκειται ό Βασιλέας ότι δέν πηγαίνει χάψη, νά τοῦ στείλω νά ῥθῆ. Μοῦ
υπόσκέθη ό Βασιλέας καί τὸ ῥσειλα καί ἦρθε. Καί τὸν εἶχα δεκαφτὰ ἡμέρες
κρυμμένον εἰς τὸ σπίτι μου. Τὸν ἔντυσα καί κρυφίως τὸν ἔσειλα εἰς τὸ
Τζιρίγον. Τί ἔκαμεν ἔξω, πὼς κινήθη, φαίνεται ἀπὸ τὸ ἱστορικόν του. Αὐτεῖνοι
εἶχαν γυμνώση ἕναν πλούσιον Βλάχο, κ' ἔπιασαν δεκαπέντε ἀπὸ αὐτοὺς καί τοὺς
φυλάκωσαν, καί χωρὶς νά μοῦ εἶποῦνε αὐτὸ νά ξέρω. Κι' ὅσο νά γλυτώσω
αὐτοὺς καί τὸν Βελέτζα (ἔστερα του ἔσειλα καί ἦρθε) ἐγὼ δέν ξέρω τί ξόδιασα
καί τί τράβησα νά μὴν εἶποῦνε τὴν ἀποστασία ληστεία.*

Βιβλίον Γ', Κεφάλαιον ἕκτον

Ἡ περὶ τοῦ συντάγματος συνωμοσία. - Ἐναρξίς καὶ τρόπος μύησεως συνωμοτῶν ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Παρασκευὴ πρακτικοῦ ὀρκωμοσίας τῶν μυσουμένων. - Συστηματικὴ διάδοσις τῆς ιδέας καθ' ἅπαν τὸ κράτος. - Μύησις τοῦ Μαυροκορδάτου. - Συνέντευξις τοῦ Μακρυγιάννη μετ' αὐτοῦ. - Ὑποψίαι τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἐπιτήρησις αὐτοῦ. - Διατριβὴ αὐτοῦ κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ Δημ. Χρησιτίδου. - Εἰσαγωγὴ αὐτοῦ εἰς δίκην. - Μύησις τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ. - Γνωριμία τοῦ Μακρυγιάννη μετὰ τοῦ Γάλλου περιηγητοῦ Malherbe. - Ἐχθρικαὶ διαθέσεις τῆς Τουρκίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος. - Διαγωγὴ τοῦ ἀνακτοβούλου Γκράφ πρὸς χήραν ἀγωνιστοῦ. - Ἐντασις τῶν ὑπὲρ τῆς συνωμοσίας ἐνεργειῶν. - Διαγωγὴ τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα. - Θαυμαστὴ διαφύλαξις τοῦ μυστικοῦ τῆς συνωμοσίας. - Ὄνειρον τοῦ Μακρυγιάννη. - Κίνδυνος ἀποκαλύψεως τῆς συνωμοσίας. - Πρόωρος ἀπόφασις τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν αὐτῆς περὶ ἐνάρξεως τοῦ κινήματος. - Ἀντίστασις

τοῦ Μακρυγιάννη. - Προδοσία τοῦ μυστικοῦ. - Αποσόβησις τοῦ κινδύνου. - Αναβολή τοῦ κινήματος. - Ἕτερον ὄνειρον τοῦ Μακρυγιάννη. - Ανακάλυψις τῆς συνωμοσίας. - Αποσόβησις καὶ πάλιν τοῦ κινδύνου.

Φκειάνοντας τὰ κάδρα τοῦ πολέμου ἔρχονταν ἀγωνισταὶ καὶ μὸ ἔλεγον· «Τ' εἶναι αὐτὰ τὰ κάδρα;» Τοὺς ἔλεγα· «Ὁ τάδεσ ὁ πόλεμος, ὁ τάδεσ, ὁποῦ ἀγωνιζόσασταν ἐσεῖσ καὶ πληγωνόσαστε διὰ νὰ ἰδῆτε τὴν πατρίδα σας ἐλεύτερη». Κατεβαίναμεν κάτου, βλέπαν καὶ τῆσ πέτρες· καὶ ὕστερα ἄλλοσ κουβάλαγε χῶματα, ἄλλοσ πέτρες, ἄλλοσ ἔκανε χωράφι. Ἄλλοσ ἀναστέναζε κι' ἄλλοσ ἔκλαιγε. Τοῦ ἔλεγα τοῦ κάθε ἐνοῦ· «Μὴν κλαῖσ καὶ εἶναι τρόπος νὰ γελάσῃς ἐσὺ καὶ γενικῶσ ἡ πατρίδα». Τὸν ἔπαιρνα εἰσ τὸ σπίτι τρώγαμεν. Τότε τοῦ ἔλεγα· «Νὰ σοῦ μιλήσω φοβῶμαι ἀπὸ τὴν τζελατίνα τῶν Μπαυαρέζων, μὲ κόβουν». Τὸν ὀρκίζα, τοῦ ἔλεγα πῶσ νὰ ἐνωθοῦμεν· νὰ μιλῆ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ νὰ ὀρκίζονται κ' αὐτεῖνοι. Καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὀρκισα ἓσ οὔλο τὸ κράτοσ· κι' ὄλο ποτίζονταν αὐτό. Κι' ὁ Θεὸσ τὸ εὐδοκιμοῦσε χωρὶσ νὰ βγῆ κάνας προδότησ, ἀλλὰ ἡ ἐξουσία εἶχε ξερέσ ὑποψίες. Κι' ἄλλουνοῦ τοῦ ἔλεγα πῶσ φροντίζομεν διὰ τὰ ἔξω, κι' ἄλλουνοῦ διὰ τὰ μέσα, νὰ γένουν νόμοι κ' Ἐθνικὴ Συνέλεψη. Κι' ὅποιοσ ἤθελε τὰ ἔξω αὐτὸν τὸν ψύχωνα διὰ ἐκεῖνο. Τοιοῦτωσ ἀκολούθησα ὡσ τὰ 1840.

Τότε συλλογίστηκα νὰ φκειάσω ἓναν ὄρκον νὰ τὸν ὑπογράψωμεν, ἐπειδήτισ καὶ εἶδα ἄλλοσ ἦταν Κυβερνητικοσ, ἄλλοσ Συνταματικοσ, ἄλλοσ Ἄγγλοσ, ἄλλοσ Γάλλοσ, ἄλλοσ Ροῦσσοσ καὶ τὰ ἐξῆσ. Ἐπαιρνα ἀπὸ κάθε πολιτεία ἓνα-δυὸ τρεῖσ Συνταματικοὺσ κι' ἄλλοσ τόσοσ

Κυβερνητικούς καὶ τοὺς ἔθωνα· κ' ἐκεῖνοι ἔθωναν τοὺς συμπολίτες τους. Ὁ ὄρκος ἦταν· «Νὰ μὴν εἶμαστε οὔτε Συνταγματικοί, οὔτε Κυβερνητικοί, οὔτε σὲ ξένη δοξασία Ἄγγλοι, Γάλλοι, Ροῦσσοι. Νὰ τοὺς σεβώμαστε αὐτοὺς ὅλους διὰ τὴν εὐεργεσίαν τους – καὶ νὰ μᾶς ἀφήσουν ἡσυχους ἐμᾶς καὶ τὸν Βασιλέα μας».1 Μὲ τῆς ὑπογραφῆς ἐπῆρα ἀνθρώπους ἀπ' οὔλο τὸ κράτος κ' ὁ καθεὶς ἀπὸ ἐκείνους κατήγαγε κ' αὐτός. Ἐπαιρνα ἀπὸ τὴν δευτέρα τάξη, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς. Τὴν πρώτη τάξη ὁποῦ φοβώμουν, ὅτι ἦταν μπερδεμένοι μὲ τοὺς ξένους, τοὺς ὄρκιζα τὸν ἴδιον ὄρκον, ὅμως χωρὶς ὑπογραφή· καὶ ἤμασταν οἱ δύο, ὄχι ἄλλος παρών. Οἱ ὀπλαρχηγοί, οἱ πρῶτοι, πήγαινε ὁ καθεὶς εἰς τὴν πατρίδα του καὶ κατήγαγε τοὺς συνπολίτες του, ὁποῦ ἔχε ἔμπιστοσύνη. Καὶ τοιούτως ὀργανίστη ὅλο τὸ κράτος. Ἀφοῦ ὁ Μαυροκορδάτος ἀπαρατήθη κ' ἔδειξε φιλελεύθερα αἰσθήματα, τὸν μπιστεύτηκα καὶ τὸ ἔδειξα τὸ σκέδιον, χωρὶς ὑπογραφή, καὶ τὸν ὄρκισα νὰ μὴν μὲ προδώσῃ· τὸν ρώτησα ἂν εἶναι καλό, νὰ βαίνω ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς ὑπογράψω. Τοῦ εἶπα ὅτι δὲν ἀρχίνησα ἀκόμα. Ὁρκίστη νὰ φάγῃ τὰ παιδιὰ τοῦ ἂν τὸ προδώσῃ κ' ἂν δὲν εἶναι Ἑλληνας κ' ὄχι ἴσ' ἄλλη δοξασία ξένη. Τότε διατάχτη ὁ Μαυροκορδάτος νὰ πάγῃ πρέσβυς εἰς Κωνσταντινὸπολη. Τοῦ εἶπα νὰ πάγῃ πρῶτα ν' ἀνταμώσῃ τὸν Βασιλέα πρὶν φύγῃ καὶ νὰ τοῦ εἰπῇ τὴν ἄχλια κατάστασιν τῆς πατρίδος – κ' αὐτὸς πηγαίνει μὲ εὐκαρίστησιν του ἐκεῖ ὅπου διατάχτη. Μοῦ τὸ ὑποσκέθη καὶ ὕστερα μετάνοιωσε. Τοῦ εἶπα· «Οἱ πατριῶτες σου μένουν πολλοὶ νησιτικοὶ κ' ἐσένα σὸ ἔκαμαν συνεισφορὰ τόσες χιλιάδες δραχμῆς· καὶ πάλε πλερώνεσαι καλὰ ἐκεῖ ὁποῦ πᾶς – καὶ ἡ πατρίδα δυστυχεῖ· καὶ δὲν πηγαίνεις νὰ μιλήσῃς; Πῆγα μίλησα ἐγὼ· νὰ πᾶς καὶ τοῦ λόγου σου, ὕστερα νὰ πάγῃ κ' ὁ Μεταξᾶς κ' ἄλλοι πατριῶτες νὰ σώσομεν τὴν πατρίδα». Πῆγε καὶ μίλησε πολλά. Καὶ πῆγαν κ' ἄλλοι πολλοί. Πηγαίνοντας πάλε κ' ἐγὼ εἰς τὸν Βασιλέα

τοῦ μίλησα τὴν ἄχλια κατάστασιν καὶ τῆς μεγάλης κατάχρησες τῶν ὑπαλλήλων - κι' ὅλο τὸ κράτος τὸ ρήμαξαν. Αὐτὸ μαθαίνοντας οἱ ὑπουργοὶ καὶ κατασοχὴ ὁ Χρησιτίδης ἄρχισε νὰ μὲ πειράζη. Μοῦ βάνει κατασκόπους εἰς τὸ σπίτι μου νὰ μαθαίνῃ τί κάνω καὶ ποιὸς μπαίνει. Αὐτὸ βλέποντας ἐγὼ, ἔφκειασα μίαν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἔβαλα εἰς τὸν τύπον. Τότε ὁ ὑπουργὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ μὲ φωνάζει καὶ μοῦ λέγει ν' ἀναιρέσω ὅσα ἔγραψα. Τοῦ εἶπα ὅτι θὰ προσθέσω ἀκόμα κι' ὄχι ν' ἀναιρέσω· ὅτι ἡ πατρίδα θέλει ἀρετὴ κι' ὄχι κατασκόπους. Μὲ φοβέρισε πολὺ. Γύρεψαν νὰ μὲ κρίνουν εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Δικαστήριον. Τοὺς εἶπα· «Τὴν ἔκθεσιν τὴν ἔκαμα ὅταν σκάλιζα τὸν κῆπο μου ὡς γιωργός, δὲν τὴν ἔκαμα ὡς στρατιωτικός». Ζήτησα καὶ κρίθηκα εἰς τὸ πολιτικὸν δικαστήριον. Ἦταν μαζί μου δεκαπέντε συνηγόροι κι' ὁ ἴδιος ὁ ἴσαγγελέας. Καὶ τὸ δικαστήριον γιομάτο ἔξω καὶ μέσα. Καὶ οἱ περισσότεροὶ ἀκροαταὶ κλαῖγαν, ὅταν μὲ ἴπερασπίζονταν οἱ συνηγόροι. Μίλησα καὶ μόνος μου. Τότε αὐτεῖνοι ὅλοι φαρμακώθηκαν διατι δὲν μὲ καταδίκασαν. Σὲ ὀλίγον καιρὸν ἴνεργοῦνε καὶ φέρνουν κλέφτες ἀπόξω τὸ σπίτι μου εἰς τῆς Κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου Διός, κι' ἀρχίνησαν τοὺς ντουφεκισμούς. Καὶ εἶπαν ὅτι τοὺς ἤφερα ἐγὼ. Κ' ἐγὼ ἂν ἤξερα ἀπὸ αὐτὸ τίποτας, νὰ ἴχω τὴν κατάρα τῆς πατρίδος. Χάρη εἰς τὸν Βασιλέα - ἔμαθε τὸ δίκιον καὶ τὴν ἀλήθεια, καὶ γλύτωσα.

Εἶδα ὅτι ἡ Κυβέρνησή μας ἔφυγε ὅλως διόλου ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη. Τότε ἔπρεπε ὁ κάθε ἀγωνιστὴς νὰ προσέχη διὰ τὴν πατρίδα του καὶ τοῦ λόγου του νὰ μὴν κυβερνιέται μὲ τὸ «ἔτζι θέλω». Ἀφοῦ κατήχησα ὅλο τὸ κράτος μὲ τῆς ὑπογραφές, ἔκρινα εὐλογον νὰ βάλω καὶ πολιτικούς εἰς τὴν πρωτεύουσα. Κανένας ἄλλος δὲν ἦταν νὰ εἶχα ἴμπιστοσύνη - ὁ Μεταξᾶς, ὅτι ἔδειξε καὶ χαραχτήρα εἰς τὴν προεδρία τοῦ

Μαυροκορδάτου. Τότε όρκιζόμαστε ότι νά κάμωμεν Έθνική Συνέλευση καί Σύνταμα, νά διοικιώμαστε τοιούτως. Κι' αν ό Βασιλέας ύπογράψη, νά ήμαστε υπέρ του, αν δέν ύπογράψη, νά τοϋ είμαστε αναντίοι, ότι τότε θα μάς σκοτώση. Σε αυτά όλα μείναμεν σύνφωνοι με τον Μεταξά κ' έδειξε μεγάλον πατριωτισμόν καί πολλή έμπιστοσύνη 'σ έμένα - χωρίς έγώ νά τοϋ είπω ότι 'νεργούσα καί πρωτύτερα κι' ότι γράφω κι' άνθρωπος, ότι έχει ξένες σκέσες καί δέν ξέρω τί μπορεί νά γένη. Τοϋ είπα νά μιλή, νά συνδένεται καί με τους πολιτικούς τους τίμιους, όποϋ 'ναι έδω εις πρωτεύουσα, καί μιλω κ' έγώ μ' όσους γνωρίζω. Καί τους όρκιζα καί τους έστελνα τοϋ Μεταξά. Τα πράματα τής πατρίδος πήγαιναν εις γκάγκραινα. Τηράτε όλες της 'φημερίδες - μ' όλον όποϋ 'ναι καί καμπόσες παθητικές καί φατριαστικές, αλλά είναι καί τίμιες - κι' αρχή ως τέλος βλέπετε τήν άχλιάν μας κατάστασιν. Ότι ή δυστυχής πατρίδα ποτέ δέν είδε πατρική Κυβέρνησιν δια νά σωθοϋνε τα δεινά μας καί δια νά μην χάσουνε κι' αυτόν τον Βασιλέα οί ξένες κρεατούρες. Κάθε ευαίσθητος πατριώτης έπρεπε νά προσέχη, ότι ό χαμός αυτεινοϋ θα ήταν καί χαμός τής πατρίδος.

Εις τα 1842 οί Τοϋρκοι όδηγημένοι από τους δυνατούς ήθελαν νά κινηθοϋν αναντίον μας με μεγάλες έτοιμασίες, ότι δέν εκλίναμεν εις τήν συνθήκη τοϋ Ζωγράφου· κι' άλλες τοιούτες πρόφασες. Οί πρέσβες φέρναν τον κατακλυσμόν δια τον χαμό μας· κι' αυτεϊνοι όποϋ μας κυβερνοϋσαν ξεψυχησμένοι, Μπαυαρέζοι Γκράφης, Ές, Σπίς κι' άλλοι τοιούτοι, κι' ό ύπουργός τοϋ Στρατιωτικοϋ Βλαχόπουλος ύποστράτηγος με τήν ίδια γενναιότητα, Όλοι αυτεϊνοι, Αντιβασιλείς καί ύπουργοί ξεψύχησαν. Αφοϋ είδα αυτό, πήγα εις τον Βασιλέα καί εις τους Αντιβασιλείς καί ύπουργούς καί τους μιλησα. Καί στείλαν κανόνια,

άσκέρι, κι' άλλες πολλές έτοιμασίες εις τὰ σύνορα. Όταν είδαν αυτά οί Πρέσβεις είπαν τών Τούρκων νά γυρίσουν όπίσου, τὸ ἴδιον κ' έμάς, νά μὴν άνοιξη δυστύχημα.

Είς τὸν Άντιβασιλέα τὸν Γκράφη πήγε μία ήμέρα ένοῦ πρωταγωνιστῆ ή γυναίκα κ' έκλαιγε τὴν γύμνειά της, τὴν πείνα της, τὴν δική της και τών άρφανῶν της. Ο Άντιβασιλέας ό Γκράφης όταν άκουγε δικαιώματα, δέν «είχε τὸ ταμεῖον». Πήγε ή γυναίκα χίλιες φορές και τὴν περιπαιζε. Ὑστερα σέ πεθαμένον άνθρωπον έκαμε τὴν έπιθυμίαν του και τῆς έδωσε τὴν άνταμοιβή - άπό τὰ αίματα τοῦ άντρός της και συγγενῶν της - κι' άγόρασε παπούτζια· και πήρε και τὸν ναῦλον της και πήρε τ' άρφανά της και πάει εις τὴν δυστυχίαν της. Δυστυχισμένη Ἑλλάς, δυστυχισμένοι Ἕλληνες! Άναθεματισμένοι κυβερνήτες, όποῦ μας κυβέρνησαν άρχή ως τέλος! Άν πίστευε Θεόν αυτός, έφτανε ή ήθική του αὐτοῦ; Αυτό μαθαίνοντας έγώ - πήγαινε ό Άντιβασιλέας ό Γκράφης μ' ένα άτι νά κάμη τὸ μπάνιο του. Είδα τὸν Γκράφη όποῦ ήταν εις τὴν θάλασσα. Ἐγώ εκεί σκάλιζα· και ήξερα τὴν ήθική του, όπό 'καμεν τὴν έπιθυμίαν του - χαζιρεύτηκα νά τὸν πιάσω νά τοῦ κόψω τὸ κεφάλι του νά τὸ βάλω μέσα εις τὸν κ... του. Συλλογίστηκα ότι θα δικιωθοῦν οί άλλοι όμοιοί του και θα μᾶς κακοσοστήσουν. Περικαλέστηκα τὸν Θεόν νά τὸν διώξω με σάπια λεμόνια αὐτὸν και τὸν Ἔς και Σπί κι' άλλους. (Κι' όντως ό Θεός ό δίκιος - τοὺς μπαρκαρίσαμεν όλους και χωρὶς νά μολύνη τὰ χέρια του κανένας Ἕλληνας, διὰ νά τοὺς άποδείξωμεν ότι όχι έμεῖς, αλλά αὐτεῖνοι και οί συντρόφοι τους, όποῦ τοὺς 'περασιρίζονται, είναι κι' όντως θερία, άνθρωποι χωρὶς ήθική και πίστη, και κρίμα 'στὰ φῶτα τους· ότι ό άνθρωπος κάνει τὰ φῶτα κι' όχι τὰ φῶτα τὸν άνθρωπον· και διὰ νά τοὺς δείξωμεν ποιῶν άπογόνοι είμαστε, τί

μοννέδα χρυσή ἔλαβαν αὐτεῖνοι ἀπὸ ἑκείνους τοὺς προγόνους μας καὶ τὴν ἔχουν ὡς τὴν σήμερον καὶ μ' αὐτεῖνη ζοῦν, καὶ τί κάλπικον δάνειον δώσαν ἐμᾶς τῶν ἀπογόνων τους, ὅπου κατατρέχουν ὀχτακόσιες χιλιάδες Ἕλληνες καὶ δὲν τοὺς ἀφίνουν νὰ ζήσουν κι' αὐτεῖνοι ἡσυχοὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἄλλων κρατῶν.

Εἰς τὰ 1843 ὁ Κωλέτης ἀπὸ τὰ Παρίσια μοῦ συσταίνει ἕναν σημαντικὸν Γάλλον περιηγητὴ, μὲ ἄγραφον προκομμένον πολὺ, ἱστορικόν, θέλει νὰ μαθαίνη τοὺς ἀγῶνες μας καὶ νὰ γνωρίζεται μὲ τοὺς ἀγωνιστὰς· κι' ἄλλα πλῆθος προτερήματα μὲ ἄγραφον. Ἦταν δυὸ αὐτεῖνοι συντροφεμένοι κ' ἕνας διερμηνέας τους. Τὸν μεγάλον ἄντρα αὐτὸν τὸν ἔλεγον Μαλέρμπε. Ἦρθαν εἰς τὸ σπίτι μου, δὲν μ' ἠῦρανε· καὶ κατέβηκαν εἰς τὸν κήπον μου ὅπου ἐργαζόμενοι· καὶ ἤμουν ἀποσταμένος καὶ καθόμουν νὰ ξεκουρασθῶ. Ἔρχονται μὲ ρωτᾶνε διὰ τὸν Μακρυγιάννη. Τοὺς λέγω· «Ἐγὼ εἶμαι». Μοῦ λέγει ὁ διερμηνέας τους· «Μὲ γελᾷς. – Τοῦ λέγω, σὰ σὲ γελάγω, σὺρτε νὰ τὸν βρῆτε». Τότε ἀφοῦ τοὺς εἶπα «εἶμαι ἐγώ» – ἦταν κ' ἄλλοι ἄνθρωποι καὶ τοὺς εἶπανε καὶ τοὺς βεβαίωσαν – τότε μοῦ δίνουν τὸ γράμμα. Ἀφοῦ τὸ διάβασα τὸ γράμμα, μοῦ λέγει αὐτὸς ὁ σοφὸς ἄντρας ὅτι· «Δὲν ἔλπιζα νὰ βρῶ σὲ τοιοῦτη κατάστασιν ἕναν ἀγωνιστὴ τῆς Ἑλλάδος. – Τοῦ λέγω· καλὰ τὸν ἠῦρες ἢ ἀχαμνά; – Ὅχι νὰ εἶναι ἡ αὐτεῖνη τὴν ἀχλιότη. – Τοῦ λέγω· οἱ εὐεργέτες μας οἱ Εὐρωπαϊγοὶ ἔτζι θέλησαν νὰ μᾶς κάμουν ἐμᾶς τοὺς ἀγωνιστὰς· ὅμως τοὺς φίλους τους καὶ κόλακας τους τοὺς εὐτύχησαν πολλὰ καλά. Οἱ τίμιοι θέλουν νὰ ζήσουν κι' αὐτεῖνοι εἰς τὴν ματοκυλισμένη τους γῆς· κι' ἀγωνίζονται καὶ κοπιάζουν νὰ ὑπάρξουν κι' αὐτεῖνοι εἰς τὴν κοινωνία ὅσο ἔχουν τ' ἀμανέτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ σῶμα τους καὶ εἶναι ζωντανοί. Ὅταν πεθάνῃ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτας. Μ' ὅλον τοῦτο

τώρα, όπου ζούμεν, ὅλοι οἱ τίμιοι Ἕλληνες εὐκαριστοῦμεν τοὺς Φιλέλληνας εἰς τὸν κόπον ὅπου ἔλαβαν διὰ νὰ μᾶς σκηματίσουν κ' ἐμᾶς ἔθνος, ὅπου ἤμαστε τόσους αἰῶνες ὅσ' ἐνοῦ λιονταργιοῦ τὰ νύχια. – Μοῦ λέγει, ἓνα θὰ σᾶς βλάβῃ ἐσᾶς, τὸ κεφάλαιον τῆς θρησκείας, ὅπου εἶναι αὐτεῖνη ἢ ἰδέα ὅσ' ἐσᾶς πολὺ τυπωμένη. – Διὰ τοῦτο εἶπα κ' ἐγὼ ὅτι εὐκαριστοῦμεν τοὺς ξένους προστάτες μας, ὅτι εἶδαμεν τὴν διάθεσίν τους εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον· ὅτι δὲν τοὺς δίνομεν χέρι οἱ Ἕλληνες, ὅτι δὲν κάνομεν τὴν ὄρεξή τους, καὶ μᾶς κατατρέχουν καὶ αὐτεῖνοι καὶ οἱ ἐδικοί μας ὅπου μας κυβερνοῦν τοιούτως κατὰ τῆς συνβουλῆς τῶν πρέσβεων κ' ἀδικοῦνε ὅλους ἐμᾶς τοὺς ἀγωνιστάς· καὶ σκάβομεν καὶ ταλαιπωριώμαστε· κ' ἄλλοι δὲν ὑποφέρνουν τὴν καταφρόνησιν καὶ πάνε σὲ κακὰς στρατὰς. Καὶ τοὺς πιάνουν αὐτεῖνοι ὅπου ἔχουν τὴν ἐξουσίαν καὶ τοὺς κρένουν μὲ τὸν νόμον τὸν δικόν τους· καὶ βάνουν τὸ κοπίδι, ὅπου μας ἔστειλαν οἱ φωτισμένοι καὶ ἡμεροὶ ἄνθρωποι τῆς Εὐρώπης, καὶ κόβουν ἐμᾶς τοὺς ἄγριους Ἕλληνας. Καὶ εἶναι τόσοι κομμένοι, κ' ὅλα τὰ μπουντρούμια τῶν Βενετζάνων καὶ οἱ χάψες γιομάτες. Καὶ ποιοὶ εἶναι αὐτεῖνοι ὅπου σκοτώνονται καὶ εἶναι χαψωμένοι; Ὅλο οἱ ἀγωνισταί· ὅλο ἀπὸ ἑκείνους ὅπου βάστηξαν τὴν θρησκείαν τοὺς τόσους αἰῶνες μὲ τοὺς Τούρκους – καὶ τοὺς κάναν τόσα μαρτύρια καὶ τὴν βάστηξαν· καὶ λευτέρωσαν καὶ τὴν πατρίδα τοὺς αὐτεῖνοι μὲ τὴν θρησκείαν τους, ὅπου ἦταν πεντακόσιοι Τούρκοι εἰς τὸν ἀριθμὸν κ' αὐτεῖνοι ἓνας καὶ χωρὶς τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου καὶ τὴν μάθησιν οἱ περισσότεροι καὶ τ' ἄρματα τους δεμένα μὲ σκοινιά. Καὶ ἡ πίστη εἰς τὸν Θεὸν –λευτέρωσαν τὴν πατρίδα τους. Καὶ οἱ φίλοι ἐσᾶς τῶν ξένων δικοὶ μας κυβερνῆται, ὅπου μας κυβερνοῦν, θέλουν νὰ τὴν ξανασκλαβώσουν. Ὅμως ἀπὸ τοῦτο ὅπου ἀκούγω κ' ἀπὸ τὴν εὐγενείαν σας, τοῦ κακοῦ κοπιάζει ἡ Εὐρώπη, ὅπου ἐπιστηρίζει τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους. Ὅσο νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀρετὴν,

δὲν σώνεται· ὅτι χωρὶς ἀρετῆ καὶ θρησκεία δὲν σκηματίζεται κοινωνία, οὔτε βασιλείον. Καὶ πράμα τζιβαΐρικὸν πολυτίμητο, ὅπου τὸ βαστήξαμεν εἰς τὴν τυραγνία τοῦ Τούρκου, δὲν τὸ δίνομεν τώρα, οὔτε τὸ καταφρονουῦμεν οἱ Ἕλληνες. Ἡ εὐγενεία σου ἀπαρατιέσαι ἀπὸ τὴν θρησκείαν σου; Κι' ἂν γυρίσω ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι, πῶς θὰ μᾶς θεωρήσης τίμιους ἀνθρώπους ἐσὺ ὁ τίμιος; Καὶ τί ἔχεις ἐσὺ διὰ ἴμένα τί δοξάζω ἐγὼ; Καὶ διατὶ νὰ φροντίζω ἐγὼ διὰ σένα τί δοξάζεις; Ὁ Θεὸς ἄς θεωρήσῃ τοῦ κάθε ἐνοῦ τὴν γνώμη, εἶναι φροντίδα αὐτεινοῦ. Σὲ παρακαλῶ, ἕνα παρόμοιον νὰ μὴν τὸ εἰπῆς ἄλλουνοῦ Ἕλληνα, ὅτι θὰ βλαφτῆς. Ἐμένα ὅπου μου τὸ εἶπες σου ἴδωσα τὴν ἀπάντησιν· κι' ὄχι τοῦ λόγου σου νὰ μοῦ τὸ εἰπῆς δὲν σ' ἀκούγω, ἀλλὰ κι' ὁ Θεὸς ὁ δικός σου νὰ μοῦ τὸ εἰπῆ, δὲν σαλεύει τὸ μάτι μου! Νὰ μὴν τὸ εἰπῆς ἄλλουνοῦ κι' ἀντέσης!» Ἄρχισε νὰ κατηγοράγῃ τὸν βασιλέα τοῦ Φίλιππα. «Ἐγὼ, τοῦ εἶπα, ἴσ' αὐτὸ δὲν ἐπεβαίνω, διὰ βασιλεῖς. Τὸν δικό μου τὸν Βασιλέα τὸν σέβομαι καὶ ὑποτάζομαι, ὅτ' εἶναι βασιλέας μου». Τοὺς εἶπα νὰ ῥθούνε νὰ φᾶμε ψωμί. Πῆρα τὸν Μεταξᾶ κι' ἄλλους πολιτικούς κι' ἀγωνιστὰς καὶ φάγαμεν. Μοῦ γύρεψε νὰ τοῦ φκειάσω καὶ μία ἔκθεσιν τοῦ ἀγῶνος μου. Εἶχα κάμη μίαν ἔκθεσιν διὰ τὸν Βασιλέα τότε καὶ εἶχα τὴν κόπια καὶ τὴν ἔδωσα. Ἦθελε κ' Ἑλληνικὰ τραγούδια. Τοῦ ἔφκειασα πεντέξι. Ἀφοῦ φάγαμεν ψωμί, τὸ ἴδωσα συστατικὰ εἰς τοὺς φίλους μου σὲ ὅλο τὸ κράτος νὰ τὸν δεχτοῦνε φιλικῶς. Τοῦ εἶπα καὶ πάλε νὰ μὴ ματαεπιῆ σὲ κανέναν περὶ θρησκείας. Αὐτὸς ἦρθε ὡς κατηχητής. Πῆγε εἰς τῆς ἐπαρχίας κι' ἄρχισε πάλε τὴν κατήχησίν του καὶ τὸν ἔβαλαν εἰς τῆς ἴφημερίδες. Κι' ἂν δὲν σωφρονίζεταν καὶ ξαναμιλοῦσε διὰ θρησκεία, θὰ ἴμεναν τὰ κόκκαλά του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τότε θὰ ἴλεγαν θερία τοὺς Ἕλληνες – διατὶ δὲν θέλουν ν' ἀλλάξουν τὴν θρησκείαν τους.

Ἔστειλα ἐπίτηδες ἀνθρώπους πιστοὺς εἰς τὴν Ρούμελη καὶ Πελοπόννησο καὶ νησιά καὶ ἄλλοῦ σὲ ὅσους εἶχα ὀρκισμένους καὶ τοὺς εἶπα νὰ ἐνώνωνται ὅσον ἠμποροῦνε· καὶ νὰ πάψουνε οἱ διχόνοιες ἀναμεταξὺ τους (καὶ εἰς τὸν ὄρκον ὁποῦ τοὺς ἔδινα ὁ πρῶτος λόγος ἦταν ἡγ ἔνωση)· καὶ νὰ περικαλοῦνε τὸν Θεὸν διὰ νὰ κάμη τὸ ἔλεός του νὰ μᾶς ἐνώση καὶ νὰ σώση τὴν πατρίδα μας καὶ θρησκεία μας, ὅτι ἡ λευτεριά μας ἀπόδωξε ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐγίναμεν Σόδομα καὶ Γόμαρα. Εἶχα κι' ἀνθρώπους ὀρκισμένους καὶ ἤξερα τί γένεταν εἰς τὸν ἴδιον Βασιλέα, ὅσα σκέδια τὸν ὀδηγοῦσαν οἱ ἀπατεῶνες καὶ κάθε κρυμμένον δόλον τους. Τότε μαθαίνοντας αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς ἀνθρώπους μὲ μυστικὸν τρόπον τὰ διαδίναμεν εἰς τοὺς τύπους καὶ τὰ ἔβρισκαν ὀμπροστὰ τοὺς ἐκεῖνοι ὁποῦ τὰ σκεδιάζαν· καὶ δὲν ἤξεραν πούθε βγαίνουν. Λέγω εἰς τοὺς ἀναγνώστες τὴν μεγάλη χάρη τοῦ Θεοῦ· τόσα χρόνια κατηχοῦσα τὸ κράτος ὄλο καὶ προδότης δὲν ἐφάνη οὔτε πλούσιος, οὔτε φτωχός. Συγγενεῖς ἦταν αὐτεινῶν μέσα, ὁποῦ ἔπαιρναν τὰ μυστικά τους καὶ μοῦ τὰ ἔλεγον καὶ τότε ἔστειλα ἐπίτηδες ἀνθρώπους εἰς Ρούμελη καὶ Πελοπόννησο καὶ νησιά. Εἶχαν νὰ κάμουν καὶ κινήματα διὰ τὸ ἔξω – ξένες ὀδηγίες καὶ κακοὶ σκοποὶ νὰ μᾶς γελάσουνε μὲ τέτοιες πρόφασες· καὶ ξέροντας αὐτὰ τὰ μυστήρια τοὺς πῆρα τοὺς τουρκοκαπεταναίους ὁποῦ κάθονταν εἰς τὸ κράτος – ὁποῦ θέλαν μ' αὐτοὺς κι' ἄλλους τοιούτους νὰ κάμουν τοὺς κακοὺς τοὺς σκοποὺς διὰ τὰ ἔξω – τοὺς πῆρα καὶ τοὺς ὀρκισα· καὶ τοὺς πῆρα καὶ τῆς ὑπογραφῆς τους· καὶ τοὺς ξηγήθηκα τοὺς κακοὺς σκοποὺς ἐκείνων. Καὶ τοιούτως τοὺς ἀντικόβαμεν. Κι' ἄλλα ἔλεγα τῆς φατρίας τῆς Ρούσικης (ὅτ' εἶμαι μ' αὐτοὺς), ἄλλα τῆς Ἀγγλικῆς κι' ἄλλα τῆς Γαλλικῆς.

Τὰ κακὰ ἄξαιναν εἰς τὸ κράτος. Πολλὲς κατάχρησες γένονταν. Τότε γύρεψαν καὶ οἱ δανεισταὶ μας τὸ χρεώλυτρο· καὶ οἱ Πρέσβεις μας βιάσαν πολὺ. Κι' ἔγινε ἑκονομία εἰς τὸ πολιτικὸ μας καὶ στρατιωτικὸ καὶ εἰς τ' ἄλλα τῆς παλαβομάρας μας. Τὸ μυστήριον ὕστερα ἔπεσε ἑσ ἀνθρώπους κακοῦς, ἀλλὰ ἡ σωτηρία ἦταν ὁποῦ δὲν ξέραν τὸν ὀργανισμόν καὶ τῆς ὑπογραφῆς καὶ τοὺς συντρόφους μας. Ὅτι πάντοτε εἶχα ὑποψίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὁποῦ κάνουν τὴν τύχη τους μὲ τοὺς ξένους καὶ κάθε ἓναν τὸν κουβέντιαζα κατὰ τὴν φατρίαν τοῦ κ' ἐπιθυμιά του. Ἄλλος ἤθελε νὰ διώξωμεν τὸν Βασιλέα, ἄλλος νὰ τὸν σκοτώσωμεν· ἐγὼ κι' ὅσοι ἦταν τίμιοι κι' ἀγαθοὶ πατριῶτες ὀρκισμένοι μιλούσαμεν μὲ φρονιμάδα καὶ θέλαμεν μὲ γνώση κ' ἔνωση νὰ κάμωμεν Ἐθνικὴ Συνέλευση καὶ νὰ γένουν νόμοι ἔθνικοί· κι' ὁ Ὅθωνας βασιλέας νὰ εἶναι, ἂν τοὺς ὑπογράψῃ, κ' ἔτσι νὰ σωθοῦνε τὰ δεινὰ ὁποῦ ἔπαθε ἡ πατρίδα μας κι' ἀπὸ ἑμας τοὺς ἀγωνιστᾶς σκοτώθηκαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, σκοτώθηκαν κι' ἀφάνισαν τὴν πατρίδα τοὺς διὰ τὰ θελήματα τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Κωλέτη, τοῦ Μεταξᾶ καὶ συντροφιῆς τους. Αὐτεῖνοι ὅλοι πάντοτε καὶ τώρα ἤξεραν τὰ συμφέροντά τους καὶ δι' αὐτὰ κουβέντιαζε καθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τοὺς ξένους τοὺς συντρόφους του. Οἱ νοικοκυραῖοι ἤξεραν τὴν πατρίδα τοὺς μοναχὰ πὼς νὰ ὑπάρξῃ. Δι' αὐτὸ οἱ Πρέσβεις καὶ οἱ ἄλλοι οἱ φίλοι τους δὲν ἤξεραν τίποτας, αὐτεῖνοι ὁποῦ ψάχουν εἰς τὸν πάτο τῆς θάλασσας καὶ βρίσκουν τὸ βελόνι.² Κι' ἐνώθη ὅλο τὸ κράτος μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν φώτισιν του· κ' ἐγκολπώθη γενικῶς ἡ πατρίδα αὐτὸ τὸ θεῖον ἔργον τὴν τρίτη Σεπτεβρίου, ὁποῦ θέλω τὴν ξεστορήσῃ.

Τὴν εἶχα τὴν ἰδέα αὐτεῖνη εἰς τὸ νοῦ μου καὶ μὲ ἑγινε μιὰ ὑποκοντρία· κι' ὅλο ἡ ψυχὴ μου ἦταν εἰς αὐτὸ νύχτα καὶ ἡμέρα, ἀφοῦ

ἔβλεπα τὴν κακὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν κίντυνον τῆς πατρίδας. Μίαν βραδεῖα – ὅτι ἔχω ἓνα σύστημα· θέλω ἓναν φίλον εἰς τὸ σπίτι μου νὰ τρῶμε ψωμί μαζί – εἶχα εἰπῆ ἑνοῦ ἀγωνιστῆ νὰ ῥθῆ νὰ φάμεν· ὅπου τρώγοντας κάναμεν πολλὰς ὁμιλίαις. Στοχαζόμενον νὰ τὸν βάλω καὶ εἰς τὸν ὄρκον, ὅτ' ἦταν ἄξιός καὶ εἶχε κ' ἐπιρρογῆ, κί' ὄλο ἀποκοβόμενον χωρὶς νὰ τοῦ εἰπῶ τὸ μυστήριον. Ἐκεῖ ὅπου κουβεντιάζαμέν μου λέγει ὅτι· «Εἶχα ὑποψίαν ἀπὸ ἑναν ἄνθρωπον ὅτι θὰ μὲ σκοτώσῃ καὶ πῆρα κ' ἓναν ἄλλον καὶ τὸν σκοτώσαμεν· καὶ διὰ νὰ μὴ μὲ προδώσῃ αὐτὸς ὅπου μὲ βόηθησε, φαρμάκωσα κ' ἐκεῖνον». Τότε τοῦ μίλησα καμπόσα, ὅμως τὸν σιχάθηκα, κί' ἀποφάσισα νὰ μὴν τοῦ εἰπῶ τίποτας διὰ τὸ μυστικόν. Φέραμεν τὸν λόγον διὰ τὸν Καῖρη ὅτι ἀθέισε (καὶ τοιοῦτος εἶναι ὡς τὴν σήμερον). Ἐγὼ μιλοῦσα ἀπελπισμένα πὼς ἓνας σοφός, γερωμένος ἄνθρωπος εἶπε αὐτό· καὶ πικραινόμενον εἰς αὐτὸ πολὺ. Εἰς τὴν φιλονικία βλέπω τὸν φίλον νὰ μοῦ ἑπρασπίζεται τὸν Καῖρη καὶ νὰ εἶναι μὲ τὸ φρόνημά του. Μοῦ λέγει· «Ὅλα μπόσικα· καὶ πὼς ὁ Θεὸς θὰ πηγαινέ σε μίαν γυναῖκα καὶ νὰ μείνῃ ἑννιά μῆνες εἰς τὴν κοιλία της;» Ἦταν κί' ἄλλοι πολλοὶ ὅπου μας ἄκουγαν. Τοῦ λέγω· «Τοῦτα τοῦ Θεοῦ τὰ ποιήματα καὶ τὴν τάξιν τὴν βλέπεις· εἶναι διὰ νὰ θαμαινέται ὁ καθείς; – Μοῦ λέγει, ναί. – Ἐμπρός ἑσ' αὐτὰ εἶναι τὸ μικρότερον αὐτό, ὅπου σκοτώνεις τὸ νοῦ σου διὰ νὰ πιστέψῃς ἐσὺ ὁ μωρὸς ἄνθρωπος. Θέλησε ὁ Θεὸς νὰ γένη διὰ νὰ δοξάζωμεν οἱ ἄνθρωποι τὰ μεγάλα τοῦ κατορθώματα καὶ τὴν παντοδυναμίαν του· καὶ διὰ νὰ γένη αὐτὸ «εἶπε» κ' ἔγινε, λόγον εἶπε κί' ὄχι ἀνθρώπινον ἔργον. Τέτοια μυαλά, τοῦ εἶπα, σὰν τὰ δικά σου ἔχει κί' ὁ Καῖρης. Καὶ διὰ νὰ φρονῆς τοιούτως διὰ ἑκεῖνον τρῶς τοὺς ἀνθρώπους διὰ μικρὴν ὑποψίαν». Δὲν ματάρθε εἰς τὸ σπίτι μου. Ἐκοψα τὴν σκέσιν του καὶ δὲν τὸν πλησίαζα.

Μίαν βραδειά ἔκανα τὴν προσευκὴ μου, λυπημένος πολὺ διὰ τὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος, κ' ἔπεσα καὶ κοιμήθηκα. Βλέπω εἰς τὸν ὕπνο μου ὅτι ἀπὸ πάνου τὸ σπίτι μου ἦταν ἓνα πλήθος περιστέρια κ' ἓνα ὄρνιον τὰ κωνηγοῦσε καὶ τὰ ἔρωγε· κί ἄλλα τὰ ξεκλοῦσε καὶ τὰ πέταγε κάτω. Αὐτὸ βλέποντας συνάχτηκαν πλήθος ἄνθρωποι καὶ μοῦ φώναζαν· «Μακρυγιάννη, βάρε αὐτὸ τὸ ὄρνιον ὅπου καταφάνισε τὰ περιστέρια!» Τοὺς ἔλεγα· «Εἶναι πολὺ ψηλά, τί νὰ τοῦ κάμω;» Ἄλλοῦ ὕστερα παίρνει τὸ ὄρνιον ἓνα περιστέρι εἰς τὰ νύχια του καὶ κατεβαίνει κάτω· καὶ ἦταν ἓνας γκρεμνὸς καὶ εἰς τὰ χεῖλια τοῦ γκρεμοῦ κάθεταν καὶ τὸ ἔρωγε. Τότε ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος μὲ φωνάζουν νὰ πάγω νὰ τὸ πιάσω. Τοὺς λέγω· «Νὰ πάγω νὰ τὸ πιάσω μου βγάζει τὰ μάτια μὲ τὰ νύχια του». Τοὺς εἶπα κ' ἔφκειασαν ἓνα μεγάλο παλούκι καὶ τὸ ἔμψησαν εἰς τὴν γῆ· καὶ τοὺς εἶπα καὶ μὲ ἔφεραν καὶ μίαν χοντρή τριχιά καὶ τὴν ἔβαλα καὶ τὴν πέρασα εἰς τὸ παλούκι καὶ τὴν ἔδεσα καλά· καὶ τότε ἔδωσα τὴ μία ἄκρη ἐνοῦ ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τὴν ἄλλη τὴν ἄκρη τὴν πῆρα ἐγὼ καὶ τοὺς εἶπα· «Τώρα ὅπου τρώγει τὸ περιστέρι, ἔχει τὸ νοῦ τοῦ ἐκεῖ νὰ πάμεν νὰ τοῦ δέσουμεν τὰ ποδάρια του μὲ τὴν τριχιά· τὸ παλούκι θὰ τὸ βαστήσῃ». Τοῦ περάσαμεν τῆς ἄκρες του σκοινοῦ, τὸ δέσαμεν χωρὶς νὰ μᾶς νοιώσῃ. Ἀφοῦ τελείωσε αὐτὸ τὸ περιστέρι, κάνει νὰ πάρῃ φτερόν κρεμάστη κάτω μὲ τὸ κεφάλι καὶ βαροῦσε τὰ φτερά του. Τότε ξύπνησα· καὶ εἶπα θὰ δέσουμεν τὸν Βασιλέα μὲ νόμους. Αὐτὸ τὸ ὄνειρον τὸ εἶδα πρὶν τὴν τρίτη Σεπτεβρίου ὡς πέντε μῆνες.

Βλέπω μίαν ἄλλη νύχτα, ὡς τέσσερες μῆνες πρωτότερα ἀπὸ τὴν τρίτη Σεπτεβρίου, ὅτι ὁ Δεσπότης Ἀττικῆς μ' ὅλον τὸν λαὸν θὰ ἔκανε μίαν δοξολογίαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ συνάζονταν πλήθος λαγὸς ἀπὸ παντοῦ. Ἀφοῦ συνάχτη ὅλος ὁ λαὸς μὲ τὸν Δεσπότη ἐκεῖ, παρουσιάζεται

Ένα χαντάκι μπροστά τους. Κάνει να περάσει πρώτος ο Δεσπότης, του πέφτει το ρολόγι του και γίνεται κομμάτια· και χάλασαν όλες οι όπρες. Το πήρε ο αδελφός του Δεσπότη, πολεμούσε να το φκείαση, δέν μπορούσε. Τοῦ λέγω· «Δό' μου τό, κύρ Γιώργη, να τό φκείασω ἐγώ. – Μοῦ λέγει, ποῦ ξέρεις ἐσύ; – Μ' ἔμαθε ὁ μάστορας, τοῦ λέγω, τώρα». Το πήρα καὶ τό 'φκείασα καθὼς ἦταν. Καὶ ξύπνησα. Τὴν αὐγὴ πήρα τό σκαλιστήρι μου, πήγα εἰς τό περιβόλι μου καὶ δούλευα· κι' ἀπόστασα καὶ καθόμουνε καὶ συλλογόμεουν ὅλα αὐτά. Ἔρχεται ὁ σεβάσιμος ἀγαθὸς δεσπότης Μπουντουνίτζας – ἔρχεται πάντοτες· μὲ ξεμολογᾷ ἐμένα καὶ τὴν οἰκογένειάν μου – ἐγὼ ἤμουν συλλογισμένος. Μοῦ λέγει· «Τὶ εἶσαι ἔτζι, τέκνο μου; – Ἀπόστασα, τοῦ λέγω. Καὶ τοῦ ξηγῶμαι τό ὄνειρον. Μοῦ λέγει· «Κάτι ἐργάζεσαι να κάμης καὶ θὰ τό εὐλογήσῃ ὁ Θεός· καὶ 'σ αὐτό μέσα συμμετέχεται καὶ ἡ θρησκεία· καὶ θὰ στερεωθῇ· καὶ θὰ γένης ὁ αἴτιος ἐσύ. – Τοῦ λέγω, τί ἄξιος εἶμ' ἐγὼ διὰ τὴν θρησκεία; Ἔργον δικό σας εἶναι αὐτό. – Μοῦ λέγει, τό ὄνειρον αὐτό δείχνει». Κι' ὄντως, δοξασμένο τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Εἶχα κατηχήση κι' ἀπὸ τό γερατεῖον διαλεμένους, ἀπὸ μοναστήρια κι' ἀλλοῦ, να μὴν εἶναι διαφερμένοι μὲ τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, ὁποῦ 'χουν ξένες σκέσες, καὶ προδοθοῦμεν.³

Τὸ μυστικὸν πάγαινε πολὺ κακὰ καὶ θὰ προδόνεταν ἐξ αἰτίας – ἀφοῦ μιλήσαμε μὲ τὸν Μεταξᾶ να κατηχοῦμεν τίμιους πολιτικούς κι' ἄλλους, αὐτὸς ἔβαλε καὶ τὸν Ἀντρέα Λόντο εἰς αὐτό· κι' αὐτὸς ἔχει ἀδυναμία πολλὴ εἰς τοὺς νέους· καὶ τοὺς νέους δέν τοὺς ἀδικῶ ὅτι εἶναι κακοί, ἀλλὰ εἶναι πολὺ 'θουσιασμένοι, καὶ τό μυστικὸν γένηται κοινόν, καὶ τότε ἂν θά...⁴ τὰ φρύδια, βγαίνουν τὰ μάτια. Κι' ἀλήθεια κοντέψαμεν να τὰ βγάλωμεν. Αὐτεῖνοι συνάζονται, ὁ Μεταξᾶς, ὁ

Λόντος, ὁ Ζωγράφος καὶ οἱ ἄλλοι καὶ σκεδιάζουν καὶ βρίσκουν κ' ἓναν ἀνθυπολοχαγὸν νὰ βαρέσουμεν ντουφέκι εἰς τὴν Ἀθήνα – μ' ἐνοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ δύναμη κ' ἐπιρρογή! Καὶ μέσα εἰς τὴν Ἀθήνα ἦταν πλῆθος στρατέματα ταχτικὰ κι' ἄταχτα καὶ τὸ ἵππικὸ καὶ πολλοὶ χωροφύλακες. Καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ταχτικοῦ κι' ἄταχτου καὶ οἱ ἄλλοι σημαντικοὶ στρατιωτικοὶ δὲν ξέραν τίποτας. Τότε ἡ Κυβέρνηση μ' αὐτεινοὺς ὄλους θ' ἀφάνιζαν κ' ἐμᾶς τοὺς ἑνεργητὰς κι' ὅλη ἡ πολιτεία θὰ γένεταν γῆς Μαδιάμ. Τὴν ἄλλη ἡμέρα στείλαν καὶ πῆγα κι' ἀνταμωθήκαμε· καὶ μοῦ λένε αὐτό. Τοὺς λέγω ὅλα αὐτά· «κ' ἐγὼ δὲν μπαίνω εἰς αὐτό, ὅτ' εἴμαστε χαμένοι· καὶ θὰ μᾶς ἀναθεματοῦν ὁ κόσμος. Καὶ ἡ πατρίδα χάνεται διὰ πολὺν καιρό». Ἀφοῦ τοὺς πολέμησα τὴν ιδέα τους, δὲν στάθη τρόπος νὰ ἑπισκύσω, ἀλλὰ μὲ πείραξαν εἰς τὴν φιλοτιμία μου, μὲ εἶπαν καὶ δειλό. Τότε τοὺς λέγω· «Δι' αὐτὸν τὸν λόγον κλίνω· καὶ νὰ ἔχετε εἰς τὸν λαϊμὸ σας πρῶτα τοῦ λόγου σας καὶ τὴν πολιτεία κι' ὄλους τοὺς ἀθώους, ὅπου θὰ χαθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς στραβῆς σας ιδέας, καὶ ὕστερα ἐμένα. Στρέγω, τοὺς εἶπα στανικῶς μὲ μίαν παρατήρησιν, νὰ βαστήξετε νὰ στείλω τοῦ Κριτζώτη, ὅπου τὸν ἔχω ὀρκισμένον, νὰ μπορέση νὰ ῥθῆ μὲ καμμιά τρακοσιάρια ἀνθρώπους ν' ἀνθέξωμεν». Μείναμεν σὺμφωνοὶ εἰς αὐτό. Στέλνω ἐπίτηδες ἄνθρωπον διὰ νυχτὸς εἰς τὴν Χαλκίδα καὶ τοῦ μίλησε καὶ ἦταν ἔτοιμος νὰ ῥθῆ. Ὁ ὑπολοχαγὸς ὁ φίλος τους τὸ λέγει ἀλλουνοῦ φίλου του κ' ἐκεῖνος τὸ εἶπε ἀλλουνοῦ. Καὶ ἡ σωτηρία μας ἦταν ὅτι αὐτὸς τὸ εἶπε τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη ἑπασπιστῆ τοῦ Βασιλέως, κι' αὐτὸς, φίλος του Μεταξά, πῆγε καὶ τοῦ τὸ εἶπε. Καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους ὁ Μεταξᾶς ἔκαμεν ὅτι δὲν ἐνέχεται ἡ αὐτὰ καὶ εἶπε τοῦ Γενναίου νὰ μείνη μυστικὸ ὅσο νὰ μάθωμεν τί τρέχει. Κ' ἔτσι ἔμεινε. Πάγω τὴν ἄλλη ἡμέρα καὶ τοὺς βρίσκω ὄλους πεθαμένους. Καὶ μοῦ λέν αὐτό· καὶ χάλεψαν πὺρ νὰ σωθοῦνε. Τότε τοὺς

λέγω· «Πῆρα καὶ τὸν Κριτζώτη εἰς τὸν λαιμὸ μου». Καὶ τοῦ στέλνω ἐπίτηδες πάλε ἄνθρωπον καὶ τοῦ λέγει αὐτά· καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ὁποῦ σὺναζε νὰ εἰπῆ ὅτι ληστὰὶ βῆκαν νὰ συνάξουν κι' ἄλλους ἀπὸ 'δω καὶ νὰ βγοῦνε νὰ ταραξοῦν τὴν Τουρκιά. Ἀκολούθησε...⁵ καὶ τὸ βάλαμεν εἰς τὸν τόπο καὶ σιωπήθη.⁶ Τότε οἱ φίλοι ὅλοι πάγωσαν καὶ γύρευαν τόπο νὰ τρυπώσουν. Κι' ἄφησαν παγωμένα τὰ σκέδια τους.

Βλέπω πάλε εἰς τὸν ὕπνο μου ἓνα βράδυ ὅτι ἦρθε ὁ Κριτζώτης εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ γυρεύει ἐμένα νὰ πάγω ν' ἀνταμωθοῦμεν, ὅτ' ἦταν μία μεγάλη στέρνα, νὰ βγάλωμεν νερὸ οἱ δυὸ μας νὰ ποτίσομεν ἓναν μεγάλον τόπο. Ἀφοῦ πῆγα ἐκεῖ, ἄφησε τὴν στέρνα κ' ἔφυγε κατὰ τὸν τόπο τοῦ καβάλλα. Ἐγὼ 'στ' ἄλογο πῆγαινα τρέχοντας νὰ τὸν σώσω. Μὴν ξέροντας τὸν δρόμον μου παρουσιάζεται ἓνας βαθὺς γκρεμνὸς καὶ εἰς τὸν πάτο ἦταν πλῆθος νερὸ μαῦρο. Ἐγὼ καθὼς πῆγαινα μ' ὀρμή, πᾶνε καὶ τὰ τέσσερα ποδάρια τοῦ ἀλόγου 'στὰ χεῖλια τοῦ γκρεμοῦ κ' εὐτύς ὁποῦ εἶδα αὐτὸ τράβησα τὸν χαλινὸν καὶ στέκεται σοῦζα τὸ ἄλογον καὶ μὲ τὸ 'να μοῦ τὸ ποδᾶρι ἔφκειασα ἓνα χαράκωμα εἰς τὸν γκρεμνὸν καὶ ὕστερα μὲ τ' ἄλλο μου ποδᾶρι ἔφκειασα κι' ἄλλο καὶ στάθηκα· κ' ἔβαλα τῆς πλάτες μου κι' ἀπὸ τὸ στήθος τοῦ ἀλόγου, τοῦ ἔδωσα μία καὶ τὸ κόλλησα ἀπάνου. Καὶ τὸ καβαλλίκεψα τρέχοντας νὰ σώσω τὸν Κριτζώτη νὰ τὸν γυρίσω ὀπίσου. Ἐκεῖ ὁποῦ πάγαινα τρέχοντάς μου παρουσιάζεται ἓνας πολὺ μεγάλος πλάτανος καὶ εἶχε ἓναν κλῶνο πολὺ μεγάλον κι' ἀπάνου ἦταν ἓνα χρυσὸ πουλί. Τόσο τὸ ζήλεψα! Στάθηκα νὰ τὸ κάμω σίγρι· καὶ στάθηκα ἄρκετά. Θὰ πέρναγα ἀπὸ κάτου τὸν κλῶνο ὁποῦ 'ταν τὸ πουλί. Ζύγωσα κοντά του· αὐτὸ εἶχε τὸ κεφάλι του εἰς τὰ φτερά του καὶ κοιμάταν. Ἐρριξα τὸ χέρι μου καὶ τὸ 'πιασα. Τοῦ ἔλεγα· «Τέτοιο ὄμορφο πουλί καὶ ἦσουν νυστασμένο καὶ σ' ἔπιασα!» Καὶ

τὸ λιμπίζομουν καὶ τὸ λυπώμουν. Τὸ βαστοῦσα εἰς τὸ χέρι μου κ' ἔτρεχα διὰ τὸν Κριτζῶτη. Ἐκεῖ μου παρουσιάζεται ἕνας μ' ἕνα κάρρο καὶ εἶχε καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ μέσα. Σὰν εἶδα τὰ παιδιὰ· «θὰ μοῦ γυρέψουν τὸ πουλί» εἶπα καὶ τὸ ἔκρυψα εἰς τὴν τζέπη μου. Καὶ μ' αὐτὸ ξύπνησα. Τὸ πρωὶ πῆγα εἰς τοὺς φίλους μου Μεταξᾶ κι' ἄλλους καὶ τοὺς ἠῦρα πεθαμένους κι' ἄλυτους. Τοὺς λέγω· «Κάμετε κουράγιο καὶ ἔνεργάτε μὲ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ κερδέσουμε. Τοὺς λέγω τὸ ὄνειρο κι' ὅτι ὁ Βασιλέας καὶ οἱ συντρόφοι τοῦ τοὺς τυφλώνει ὁ Θεὸς καὶ κοιμῶνται· καὶ τὸν Βασιλέα τὸν ἔπασα καὶ τὸν ἔχω εἰς τὴν τζέπη. Αὐτεῖνοι εἶναι ἄπιστοι καὶ δὲν πιστεύουν.

Εἶχα καὶ τὸν Θεοδωράκη Γρίβα εἰς τὸν ὄρκον, τὸν ὄρκισα μαζί μὲ τὸν Κριτζῶτη, καὶ πῆγε εἰς τὴν πατρίδα του, εἰς τὸ Ξερόμερο, πῆγε φαντασμένα, ἀνόγητα καὶ μαθεύτηκε εἰς τὶς ἀρχές. Ὁ Μῆτρο...⁷ ἦταν σὲ ὅλη τὴν Ἀκαρνανία ἀρχηγὸς τοῦ μεταβατικοῦ μὲ μίαν μεγάλην δύναμιν· ἔμαθε ὅλα τὰ σκέδια τοῦ Γρίβα καὶ τῶν φίλων του καὶ τῆς ἐτοιμασίας κι' ἀπὸ δῶ ὅσοι ἔνεργούσαν καὶ τὸν Κώστα Μπότζαρη εἰς τὸ Μισολόγγι κι' ἄλλους καὶ ζήτησε ἄδεια ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἦρθε μόνος του νὰ τὰ εἰπῆ ὅλα αὐτὰ νὰ πάρουν μέτρα. Τότε αὐτὸ μαθαίνοντας ἐμεῖς νεκρώσαμεν ὅλοι, ὅτι χαθήκαμεν. Ἡ Θεία Πρόνοια τί κάνει! Τὸν ἀνταμώνω εἰς τὸ παζάρι· τοῦ εἶπα· «Πῆγα χαλεδοντάς σε εἰς τὸ κονάκι σου νὰ σὲ ἰδῶ· δὲν σ' ἠῦρα». Ψέματα τοῦ εἶπα διὰ τὸ κονάκι του· εἶχε λίγη ὥρα ὁποῦ ἔρθε. Ἦταν κάνα δυὸ ὥρες νὰ νυχτώσῃ· τοῦ εἶπα νὰ πάμεν εἰς τὸ σπίτι μου νὰ φάμεν. Μοῦ λέγει· «Δὲν ἔρχομαι, ὅτι θὰ πάγω νὰ παρουσιασῶ πρῶτα». Ἐγὼ αὐτὸ δὲν ἠθέλα· τὸν χρειάζομουν ἐγὼ πρῶτα. Τέλος τὸν ἔβιασα καὶ τὸν πῆρα καὶ ἦρθε καὶ φάγαμεν. Σηκωθήκαμεν ἀπὸ τὸ τραπέζι, κάτσαμεν σὲ μίαν κάμαρη· ἀρχίσαμεν οἱ

δυό μας μὲ τὰ φρούτα τὸ κρασί. Ἐγὼ τὸ ἴπινα νερωμένο, ὅτ' εἶμ' ἀστενής. Τὸ βάλαμεν καλὰ εἰς τὸ κέφι. Ὡς τὰ μεσάνυχτα κοντὰ ἄρχισα νὰ τὸν ρωτάγω διὰ χαμπέρια ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἴταν. Μοῦ λέγει αὐτὰ ὅπου σημείωσα· «καὶ θὰ τὰ εἰπῆ ὅπου ἀνήκει· ὅτι κιντυνεόμεν». Τότε ἀφοῦ ἔμαθα ὅλα αὐτὰ λύθηκαν τὰ κόκκαλά μου ὅλα. Γιομίζω δυὸ κοῦπες κρασί, τοῦ λέγω· «Νὰ τὸ πιοῦμεν εἰς συχώριον ἐκείνων ὅπου σκοτώθηκαν διὰ τὴν πατρίδα παράγωρα κι' ἄφησαν χῆρες γυναῖκες κι' ἄρφανὰ παιδιά· οἱ γριῆς τῶν σκοτωμένων διακονεῦουν, οἱ νιῆς – στανικῶς τοὺς πατοῦνε τὴν τιμὴ τους· ὅσοι ἀγωνισταὶ μείναν, οἱ περισσότεροι νηστικοὶ καὶ δυστυχησμένοι, μὴν ὑποφέρνοντας τὴν δυστυχίαν πᾶνε λησται καὶ τοὺς πιάνει ἡ δικαιοσύνη μὲ τὴν δύναμή της, βάνει τὴν τζελατίνα καὶ τοὺς κόβει. Καὶ γιομάτες οἱ φυλακῆς τοῦ Κράτους. Πιε, τοῦ λέγω, εἶναι διὰ τὴν τζελατίνα καὶ παλούκι τῶν ἀγωνιστῶν, ἐκείνων ὅπου τοὺς ἀδικοῦνε καὶ χάθηκαν, τὸ ἄνθος τῆς πατρίδος! Καὶ θὰ τοὺς χρειαστῆ μία ἡμέρα καὶ ἡ πατρίδα κι' ὁ Βασιλέας. Θυμήσου τί τραβήσαμεν κ' ἐμεῖς οἱ δυὸ. Δὲν ἀδίκησαν ἐσένα, ὅταν γύρευαν νὰ σὲβάλουν ὑποταματάρχη εἰς τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κουτζονίκα καὶ μάλλωσα δι' αὐτὸ καὶ διὰ ἄλλους μὲ τὸν Ἄγιντέκ καὶ μὲ τ' ἄλλα τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας; Καὶ μᾶς ἔστειλαν ἴπιτροπή ἐσένα κ' ἐμένα νὰ ὀργανίσουμε τοὺς ἀγωνιστὰς – καὶ νὰ τοὺς δώσουμε μιστὸν δώδεκα γρόσια; Τί θὰ τὸ ἴκανε αὐτὸ τὸ μισὸ τάλλαρο ἐκεῖνος ὁ καταπληγωμένος ἀγωνιστής· αὐτὸς νὰ ντυθῆ, ἡ γυναῖκα ἢ τὰ παιδιά του ἢ οἱ γέροι οἱ γονεοὶ του; Διὰ τοὺς ἀγωνιστᾶς καὶ χῆρες κι' ἄρφανὰ καὶ διὰ ἴκείνους ὅπου θυσιάσαν τὸ ἐδικὸ τους εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδος, καὶ ἦτον νοικοκυραῖοι καὶ τώρα εἶναι διακονιαραῖοι, δὲν ἔχει ψωμί ἡ πατρίδα δι' αὐτοὺς ὅλους, εἶναι φτωχὴ, καὶ διὰ τὸν Ἄρμασπέρη ἔχει, ὅπου ἴρθε ψωργιασμένος κόντης κ' ἔφυγε μ' ἓνα μιλλιούνι τάλλαρα κι' ἀγόρασε

εις την πατρίδα του έναν τόπον και τον έβγαλε Έλλας και μουτζώνει
 έμας τους άνόητους Έλληνες αυτός και οι άλλοι οι Μπαυαρέζοι και οι
 φίλοι τους οι έδικοί μας; Ποϋ 'ναι τόσα μιλλιούνια δάνεια, ποϋ είναι οι
 πρόσοδοι, ποϋ 'ναι οι καλύτερες γές, ποϋ 'ναι οι μύλοι, ποϋ 'ναι τ'
 άργαστήρια των Τούρκων και σπίτια, ποϋ είναι τα περιβόλια και οι
 σταφιδότοποι; Ποιός τα 'χει παρμένα; Ο Άρμασπέρης με τους άλλους
 Μπαυαρέζους έδιναν των δικών μας των χαραμοταϊσμένων αυτά όλα
 και τους στράβωναν, κι' αυτεΐνοι πήραν τα χρήματα και τα παίρνουν
 όλοένα. Ποιούς θα έπιστηρίξης έδω όποϋ 'ρθες και ποιούς θα προδώσης;
 Ποϋ τὸ τζάκισες αυτό τὸ χέρι; - 'Στὸ Μισολόγγι, μοϋ λέγει. - Ποϋ τὸ
 τζάκισα έγὼ αυτό; - 'Σ τους Μύλους τοϋ Άναπλιοϋ. -Διατί τὰ
 τζακίσαμεν; - Διὰ τὴν λευτεριά τῆς πατρίδος. - Ποϋ 'ναι ἡ λευτεριά και ἡ
 δικαιοσύνη; Σῆκου άπάνου! Τὸν παίρνω και πάμεν και τὸν όρκίζω. Τοϋ
 παρουσιάζω και τὸν όρκον και τὸν διάβασε· και τὸν ύπόγραψε ὁ άγαθός
 και γενναῖος πατριώτης.

Τότε τοϋ εἶπα νὰ κάμη τὸν άρρωστον και νὰ μὴν πάγη πουθενὰ νὰ
 παρουσιαστή. Κι' αν παρουσιαστή, νὰ εἰπῆ άλλα. Και τοϋ ξηγήθηκα όλα
 τὰ τρέχοντα. Εἶχαμεν κι' άλλη φορᾶ άγρουκηθῆ και δι' άλλα τῆς
 πατρίδας και δὲν προδοθήκαμεν, καθὼς και διὰ τοϋ Παλαμηδιοϋ όποϋ
 σημειώνω. Ὑστερα τὸν κακομεταχειρίστη ὁ Άρμασπέρης και τὸν εἶχε
 ρέστο· και μάλλωσα δι' αὐτὸν με τὸν Άρμασπέρη και τὸν απόλυσε. Και
 στάθη ὡς τίμιος κι' άγαθός πατριώτης σὲ ὅσα όρκιστήκαμεν και
 μιλήσαμεν. Και τοϋ εἶπα κ' έφυγε· και τὸ 'δωσα γράμμα κι' άγρουκήθη
 μ' ὅλους αὐτούς. Κι' από τότε μας βόηθησε περισσότερο από κάθε άλλον·
 ὅτ' εἶμαστε και στενοὶ φίλοι ἐξ άρχῆς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αὐτὸν τὸν ὄρκον θέλετε τὸν ἰδῆτε ἐδῶ καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῶν ἀνθρώπων· καὶ φαίνεται ἡ βαρῦτητα τοῦ κάθε ἐνοῦ ὁποῦ ἔχει εἰς τὴν πατρίδα του.

2. Ὑστερα εἶδαν τὸν ὄρκον ὁποῦ ἔβαλα εἰς τὸν τύπον, ὁποῦ λέγει νὰ μὴν εἶμαστε οὔτε Συνταγματικοί, οὔτε Κυβερνητικοί, οὔτε σὲ καμμιά ἄλλη ξένη δοξασία, οὔτε Ἄγγλοι, οὔτε Γάλλοι, οὔτε Ρούσσοι· νὰ τοὺς σεβώμαστε αὐτοὺς ὡς εὐεργέτες μας, ἀλλὰ μόνον μ' Ἑλληνικοὺς νόμους νὰ κυβερνῶμαστε. Διὰ τοῦτο δὲν τοὺς ἀρέσω τώρα καὶ μὲ κατατρέχουν ὅλες οἱ φατρίες.

3. Ὅταν μπήκαμεν εἰς τὴν Συνέλευση ἔστειλα καὶ ἦρθαν ἀπ' ὄλο τὸ Κράτος γερωμένοι καὶ τοὺς σῦναξα εἰς τὸ σπῆτι μου καὶ φκείασαμεν διάφορα ἔνγραφα διὰ τὴν Συνέλευση. Ἐκαμα κ' ἐγὼ μίαν πρότασιν καὶ πρῶτος μίλησα διὰ τὴν θρησκεία· καὶ πῆραν τὴν γνώμη μου κι' ἄλλοι ἀγαθοὶ πατριῶτες πληρεξούσιοι· κ' ἔγινε δεκτὸ πανψηφεῖ. Πάσκισαν ἀναντίον μας ἄλλοι, τοῦ κάκου κοπιάσαν ὅλοι. Καὶ καταφαρμακώθηκαν.

4. Μία ἢ δυὸ λέξεις φθαρμένες.

5. Μία ἢ δυὸ λέξεις φθαρμένες.

6. Μία ἢ δυὸ λέξεις φθαρμένες.

7. Μία λέξη φθαρμένη, Ντεληγιώργης, βεβαίως.

Βιβλίον Γ', Κεφάλαιον ἑβδομον

Μύησις τοῦ Δημητρίου Καλλέργη εἰς τὴν συνωμοσίαν. - Μύησις Σπυρομήλιου. - Κατάστροφαις τοῦ σχεδίου τῆς ἐπαναστάσεως. - Ἀπιστία Δημητρίου Καλλιφρονᾶ. - Μεταμέλεια τοῦ Καλλέργη. - Ἀποκλεισμός τῆς οἰκίας τοῦ Μακρυγιάννη ὑπὸ τῆς χωροφυλακῆς. - Ὑσταταὶ ἀποφάσεις τῶν συνωμοτῶν. - Νυκτερινὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς οἰκίας τοῦ Μακρυγιάννη. - Δεινὴ θέσις αὐτοῦ. - Λοιδορίαι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πολιορκούντων. - Προσευχὴ τοῦ Μακρυγιάννη. - Κατασκευὴ σημαίας. - Σύνταξις τῆς διαθήκης αὐτοῦ. - Προσφώνησις πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ ὀλίγους ἐπαναστάτας. - Γενναῖα ἀπάντησις αὐτῶν. - Ἐλευσις τοῦ Γιαννηκώστα καὶ ἄλλων εἰς βοήθειαν τοῦ Μακρυγιάννη. - Πυροβολισμὸς κατ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν πολιορκούντων. - Θάνατος ἐνωμοτάρχου. - Ἐξακολούθησις τὸν ἀμοιβαίου πυροβολισμοῦ. - Ἀπιστία δημάρχου καὶ ἀστυνόμου. - Μετάβασις τοῦ Μακρυγιάννη εἰς τὰ Ἀνάκτορα. - Ἀγόρευσις πρὸς τὸ πλῆθος. - Σύγκλησις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. - Καταρτισμὸς

τοῦ καταλόγου τῶν νέων ὑπουργῶν ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ὑπογραφή τοῦ Συντάγματος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. - Ἀγόρευσις τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸ πλῆθος ὑπὲρ τῆς τάξεως. - Ἀναχώρησις τῶν Βαυαρῶν. - Παρουσίασις τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὸν Βασιλέα. - Προκήρυξις ἐκλογῶν πληρεξουσίων. - Διορισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη ἀρχηγοῦ τῆς πολιτοφυλακῆς. - Διαίρεσις μεταξὺ τῶν τέως ἐπαναστατῶν. - Δημοσιογραφικὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ψυχρότης μεταξὺ τοῦ πρωθυπουργοῦ Μεταξᾶ καὶ τοῦ Μακρυγιάννη. - Κομματικαὶ διαιρέσεις. - Προσπάθεια τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς ἔνωσιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων. - Τὰ κατὰ τὴν ἀποπομπὴν τοῦ Γενναίου Κολοκοτρῶνη ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως.

Μαθαίνοντας αὐτὸ ὁ Μεταξᾶς καὶ ἡ συντροφιά ἔλαβαν ψυχὴ. Ὅμως ἐδῶ ἦταν ὁ Καλλέργης ἀρχηγὸς τοῦ ἵππικοῦ καὶ εἶχε κ' ἐπιρρογὴ εἰς τὸ ταχτικὸν πεζικόν· ἦταν καὶ εἰς τὸ ταχτικὸν ἀρχηγὸς ὁ γενναῖος κ' ἀγαθὸς Σκαρβέλης – γνωρισμένοι ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Φαβγέ, ὁποῦ ἤμουν κ' ἐγὼ εἰς τὸ ταχτικόν. Πάντοτε ἤμαστε φίλοι καὶ ζηγῶμαστε τὰ αἰστήματά μας. Πάντοτε τὸν ἠῦρα τίμιον στρατιωτικὸν κ' ἀγαθὸν πατριώτη. Μίαν ἡμέρα τὸν Ἰουλιον μῆνα τὰ 1843 ἀνταμώνω τὸν Καλλέργη εἰς τὸ παζάρι, τοῦ λέγω· Καίμενε Καλλέργη, σὲ τόσοις ἀγῶνες τῆς πατρίδας κιντυνέψαμεν καὶ ἤμαστε ὡς ἀδελφοί· τώρα οὔτε μὲ γνωρίζεις, οὔτε σὲ γνωρίζω. Ἐπιθυμοῦσα ν' ἀνταμωθοῦμεν μίαν ἡμέρα. – Μοῦ λέγει, τὸ δεῖλι ἔρχομαι εἰς τὸ σπίτι σου κ' ἀνταμωνόμαστε». Σηκώθη καὶ ἦρθε. Μπήκαμεν εἰς ὀμιλία διὰ τὰ δεινὰ τῆς πατρίδας. Τότε ἀγροικηθήκαμεν σὲ ὅλα· μείναμεν σὺνφωνοὶ καὶ τὸν ὄρκισα. Ὅμως δὲν τὸ ἴδεις τὸν ὄρκο μὲ τῆς ὑπογραφῆς, ὅτι ἔχει σκέσες ξένες. Μείναμεν σὺνφωνοὶ νὰ μιλήσῃ καὶ τοὺς Σπυρομήλιου ν' ἀνταμωθοῦμεν. Ἦρθε τὴν

ἄλλη ἡμέρα, μιλήσαμεν καὶ μ' αὐτὸν τὸν καλὸν πατριώτη· ἦταν δοικητὴς εἰς τὸ Σκολεῖον τῶν Εὐελπίδων. Μείναμεν σὺνφωνοὶ ν' ἀνταμωθοῦμεν καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ Σκολεῖον. Μίλησα μὲ τὸν Καλλέργη, πήγαμεν εἰς τὸ Σκολεῖον καὶ ξηγηθήκαμεν οἱ τρεῖς. Τοὺς πῆρα καὶ πήγαμεν εἰς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα μείναμεν σὺνφωνοὶ ν' ἀνταμωθοῦμε εἰς τοῦ Μεταξᾶ καὶ μ' ὅλους τοὺς ἄλλους.

Ἀφοῦ ἀνταμωθήκαμεν ὅλοι, ἐκρίθη εὐλογον νὰ μὴ μαζωνώμαστε πολλοὶ νὰ μιλοῦμεν, νὰ μὴν προδοθοῦμεν· νὰ εἶναι ὁ Μεταξᾶς, ὁ Καλλέργης κ' ἐγὼ νὰ σκεδιάσωμεν πότε θὰ γένη τὸ κίνημα· κ' ἐκρίναμεν εὐλογον καὶ οἱ τρεῖς νὰ κινηθοῦμεν τῆς δυὸ Σεπτεβρίου. Νὰ συνάξω ἐγὼ ἀνθρώπους εἰς τὸ σπίτι μου τὸ βράδυ καὶ ν' ἀρχίσω τὸν ντουφεκισμόν· τότε νὰ βγῆ ὁ Καλλέργης μὲ τὸ ἵππικὸ κι' ὁ Σκαρβέλης μὲ τὸ πεζικὸ πρὸς καταδίωξιν ἐμένα καὶ νὰ μπλοκάρωμεν συγχρόνως τὸ Παλάτι. Μείναμεν σὺνφωνοὶ εἰς αὐτὸ καὶ νὰ 'νεργήσῃ καθένας τὰ χρέη του. Ἐγὼ πῆγα εἰς τὸ σπίτι μου, σύναξα πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ὀρκίζα, καθὼς καὶ τοὺς 'πιτρόπους τῆς ἐκκλησίας – τὴν ὥρα ἐκείνη τὴν νύχτα, ὁποῦ θ' ἀκούσσουνε τὸν ντουφεκισμόν, νὰ βαρέσουν τῆς καμπάνες νὰ παροῦν χαμπέρι οἱ πολῖτες, νὰ ζυπνήσουνε.

Εἶχα βάλῃ εἰς τὸν ὄρκον τὸν Καλλεφουρνᾶ, ὅτι τὸν εἶχα στενὸν φίλον, κι' αὐτὸς ἐπῆγε εἰς τὸν Μεταξᾶ κι' ἄλλους καὶ εἶπε ὅτι τὸν ὀρκισα· καὶ πρόδωσε καὶ τῆς ὑπογραφῆς. Ἐγὼ ὅσους ἤξερα ὁποῦ δένουν συμφέροντα μὲ τοὺς ξένους καὶ μὲ τοὺς διαφταρμένους τοὺς ἐδικούς μας, ἢ πολιτικοὶ ἢ στρατιωτικοί, δὲν τοὺς ἔλεγα τὸν ὄρκον, μήτε τῆς ὑπογραφῆς· κάθε ἐνοῦ τὸ 'λεγα τὸ κέφι του καὶ συμφέροντα τῆς μερίδας

του και ντόπιων και ξένων. Χάρις εις την γνώση του Μεταξᾶ μίλησε με τον Καλλεφουρνά και μ' ὅσους ἄλλους εἶχε μιλήση ὁ Καλλεφουρνᾶς και πρόφτασε αὐτὸ τὸ κακόν. Ἦρθαν και ὁ ἐμένα ἄλλοι και μοῦ εἶπαν αὐτὸ του Καλλεφουρνά· τους εἶπα κι' αὐτεινῶν ἄλλα και τους ἡσύχασα νὰ μὴν μαθευτῆ τὸ μυστικὸν και διακοποῦμεν. Ἀφοῦ με πρόδωσε ὁ Καλλεφουρνᾶς, πρῶτος μου φίλος, ὁποῦ τὸν ἀνάστησα εις τὴν Ἀθήνα κ' ἐξ αἰτίας του διχονοιεύτηκα με τους σημαντικούς Ἀθηναίους διατι νὰ τὸν ἑρασιπίζωμαι, τότε φοβώμουν νὰ βάλω κι' ἄλλους σημαντικούς Ἀθηναίους. Τότε μιλῶ του Καλλεφουρνᾶ - ἔκανα ὅτι δὲν γνωρίζω τίποτας· του λέγω· «Καμμιά ἡμέρα, ἂν μάθης και κλειστῶ ἐγὼ μέσα, ἐσὺ νὰ ἑθουσιάξης τους κατοίκους»· και μείναμεν σύμφωνοι εις αὐτό. Ἔστειλα κι' ἀνθρώπους ν' ἀνάβουν φωτιές μεγάλες εις τὰ ψηλὰ μέρη, καθὼς και εις τὸ κάστρο, νὰ ἐλπίζη ἡ ἐξουσία ὅτ' εἶναι μεγάλες δύνამες.

Ἔγιναν ὅλα αὐτὰ· τὰ ἑβαλα σὲ τάξη. Γιόμωσα τὸ περιβόλι μου ἀνθρώπους. Μετανογᾶει ὁ Καλλέργης κι' ὅλο τὸ ταχτικὸ, οἱ ἀξιωματικοί, και δὲν βαροῦνε. Τότε προδοθήκαμεν, ἀλλὰ δὲν ἤξεραν ἀκόμα τί τρέχει ἡ ἐξουσία. Τότε οἱ συντρόφοι μου ὅλοι αὐτεῖνοι και οἱ πολιτικοὶ ἄλλος ἢ θὰ κρυφτῆ εις πρεσβεῖα κι' ἄλλος θὰ φύγη με καῖκι νὰ γλυτώση κι' ὁ Μακρυγιάννης κι' ὅλη του ἡ οἰκογένεια ἦταν εις τὸν χαμόν. Διάλυσα τους ἀνθρώπους, τους περικάλεσα νὰ μὴ με προδώσουν. Τὴν αὐγὴ με πλάκωσε ὁ Τζῆνος με πολλοὺς χωροφύλακες κι' ἄλλους ἀπὸ τὰ τάματα τῶν Σπαρτιάτων· μὸ ἕζωσαν τὸ σπιτι μου... Εἶχα ὀρκισμένον τὸν ἀρχηγὸν τῶν Σπαρτιάτων τὸν Πιερράκο, κι' αὐτὸς τὴν ἀρετὴ τὴν εἶχε εις τὰ παπούτζα του - τύχη θέλουν αὐτεῖνοι κι' ὄχι πατρίδα! Τὸ πρωὶ ἔρχεται ὁ Ζυγομαλᾶς εις τὸ σπιτι μου, εις τῆς δυὸ του μηνός, κι' ὁ Ἀλέξαντρος Μετζέλος ὡς γιαιοί, ὅτι ἔκαμα τὸν ἄρρωστον - ὁ Μιχαῆλ

Τζήνος κ' οί ἄλλοι μου κρατοῦσαν τὸν μπλόκο – καὶ μ' αὐτοὺς παράγγειλα τοῦ Μεταξᾶ καὶ Καλλέργη κ' ἀλλουνῶν καὶ τοὺς ἔλεγα τὴν ἀπιστιὰ ὅπου μὸ 'καμαν καὶ χάνομαι μ' ὅλο μου τὸ σπίτι. Αφοῦ πῆγαν τόσοι ἄνθρωποι, ἀποφάσισαν νὰ βαρέσουμεν τὸ βράδυ ξημερώνοντας τρεῖς του μηνός.

Αὐτὸ τὸ κίνημα τὸ ἤξεραν καὶ οἱ πρέσβες τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας καὶ Ρουσσίας· ὅμως τοὺς ἔλεγα αὐτεινῶν καὶ τῆς μερίδες τῶν δικῶνε μας ὅπου ἦταν μ' αὐτούς, ὅτι δι' αὐτοὺς δουλεύομεν. Ὁ Μεταξᾶς ἔδειξε χαρακτήρα, ἦταν ξεμακρυσμένος ἀπὸ τοὺς ξένους· στάθη καθὼς μιλήσαμεν, κατὰ τὸν ὄρκον μας. Τὸ βράδυ πάλε συνάζω ἀνθρώπους καὶ βάνω τὸ σκέδιον εἰς τὴν ἐνέργειαν. Ὁ Θεὸς στράβωσε τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἐνέκρωσε, ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη ὅπου εἶχε· κ' ὁ Βασιλέας κ' ὅλοι αὐτεῖνοι κοιμάτον. Συνάζονταν ἄνθρωποι μὲ τ' ἄρματά τους κ' ἔρχονταν εἰς τὸ περιβόλι μου καὶ εἰς τὸ σπίτι μου καὶ οἱ δραγάτες. Τότε πλάκωσε ὁ Τζήνος μὲ πλῆθος χωροφύλακες πεζοὺς καὶ καβαλλαραίους κ' ἄλλοι πολλοί, ὁ Σταῦρο Γρίβας καὶ δυὸ τάματα τῆς Σπάρτης, καὶ πάνουν τὸ νοσοκομεῖον καὶ μὲ κλείνουν ἐμένα μέσα· καὶ πάνουν γύρα τὸ σπίτι μου καὶ περιβόλι μου· καὶ μπῆκαν μέσα εἰς τὸ περιβόλι πεζούρα καὶ καβαλλαρία. Ἀπὸ τοὺς δικούς μου ἄλλοι ἔφυγαν, ὅτ' ἦταν ὀλίγοι, κ' ἄλλους τοὺς ἔπιασαν. Καὶ μένω μ' ἑπτὰ ἀνθρώπους καὶ τέσσερα παιδιά – ὅλοι αὐτεῖνοι ἡμαστέ. Καὶ κυρίεψαν οἱ ἀναντίοι παντοῦ· κ' ἄνοιξαν καὶ μασγάλια εἰς τὸν τοῖχο τοῦ περιβολιοῦ ὡς τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου. Τότε ἀπολπίστηκα· καὶ ἤμουν χαμένος μ' ὅλο μου τὸ σπίτι. Ἦθελαν ἡ ἐξουσία νὰ μᾶς ἔχουν κλεισμένους καὶ νὰ μὴ ρίξουν ἀναντίον μας ὅσο νὰ φέξη νὰ ῥθῆ ὁ ἴσαγγελέας. Κ' ἐτοίμασαν καὶ τὸ στρατοδικεῖον νὰ μᾶς

καταδικάσουνε με τόν νόμο. Καί εἶχαν ἐνενήντα διὰ τήν τζελατίνα καί ἴστην κορφή ἐμένα.

Τώρα, ἀναγνώστες, νά σᾶς δείξω τί κάνει ὁ πανάγαθος Θεός· κι' ἂν σᾶς εἰπῶ τὸ παραμικρὸ ψέμα, αὐτός, ὁ δίκιος Θεός, νά μὴ μου πάρῃ τὴν ψυχὴ. Αφοῦ ἤμαστε κλεισμένοι, τὰ παιδιά μου καί ἡ φαμελιά μου εἶδαν τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους κι' ἄρχισαν καί κλαίγαν πικρὰ καί φώναζαν· κι' ἀκόμα ἓνα μωρὸ εἰς τὸ βυζὶ κ' ἐκεῖνο κρέμασε τὸ κεφάλι του καί τὸ κύριεψε μιὰ μεγάλη λύπη. Βλέποντας αὐτὸ μὲ ἴδωσεν μεγάλη λύπη καί χαμὸν τοῦ μυαλοῦ μου. Πρωτύτερα ὁ στοχασμὸς μου ἦταν αὐτός· νά βάλω φωτιά εἰς τὸν τζεμπιχανὲ νά χαθοῦμεν, ὅταν ἴδῶ καί δὲν μπορῶ ν' ἀντισταθῶ, καί νά καγοῦμεν ὅλοι νά μὴν μείνῃ σπορὰ ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν μου, ὅτι θὰ τοὺς θεωροῦνε οἱ ἄλλοι ὡς εἴλωτες κι' Ὀβραίουσ. Καί ἤμουν εἰς αὐτὸ τὸ σκέδιον. Τ' ἀσκήρια τῆς ἐξουσίας μὲ βρισῆς ἄσκημες μὲ ἔλεγον σὲ ὀλίγον μὲ τελειώνουν ἐμένα καί τοὺς ὀπαδοὺς μου. Τότε θύμωσα ἀπὸ τῆς ἄτιμης βρισῆς ὅπου μοῦ κἀναν κι' ἄνοιξα τὴν πόρτα καί βῆκα εἰς τὸ φῶρο καί τοὺς εἶπα· «Γκιντι πουλημένα κριγιάτα τῆς τυραγνίας, ὀπαδοὶ τῆς ἀδικίας κι' ἀτιμίας!» Τότε αὐτεῖνοι μὲ διατίμησαν περισσότερο. Θύμωσα εἰς αὐτὸ κι' ἀνοίγω τὴν αὐλόπορτα καί σηκώνω τὸ ντουφέκι νά ρίξω εἰς τὸ σωρὸ· τὸ ἄχα μὲ κομμάτια γιομίσῃ κι' ἂν ἔπαιρνε φωτιά, ἐκεῖνο ἦταν ὁ θάνατός μας κι' ὁ χαμὸς ὀλουνώνε μας μέσα εἰς τὸ σπιτί· ὅτ' ἦταν ὀδηγημένοι νά πρωτορρίξωμεν ἐμεῖς, καί τότε ὡς ἀδύνατους μᾶς κυριεῦαν καί χανόμαστε. Τραβώντας τὸ σκάνταλο τοῦ ντουφεκιοῦ εἰς τὸ σωρὸ, ἓνα χέρι πιάνει τὴν ταμπάτσα. Τότε ἔκλεισα τὴν πόρτα καί μπῆκα μέσα. Μοῦ λέγει ἡ φαμελιά μου· «Τί νά σοῦ εἰπῶ, ἀδελφέ, ὅ,τι νά μιλήσῃ κανένας, παίρνεις τὰ χέρια σου σὰν τὴ γάτα μὲ τὰ νύχια καί τοῦ ρίχνεσαι ἀπάνου καί τοῦ βγάζεις τὰ μάτια·

καὶ δὲν ἀκοῦς κανέναν. Τὸ ἔκαμες αὐτὸ εἰς τ' Ἄργος μὲ τὸν Ἀγουστίνου, ὅμως εἶχες τὸ σπιτί σου γιομάτο ἀνθρώπους κι' ὅλον τὸ μαχαλᾶ. Τὸ ἴδιον κ' ἐδῶ μὲ τὸν Ἀρμασπέρη, ὅπου σὲ εἶχε τόσες ἡμέρες κλεισμένον ὅσο ὅπου ἴρθε ὁ Βασιλέας. Τώρα, χωρὶς ἀνθρώπους, τί ἔναι αὐτὸ ὅπου ἔκαμες; Κ' ἐσὺ τώρα χάνεσαι κ' ἐμεῖς ὅλοι· νὰ σὲ ἀναθεματίσουμεν δὲν βγαίνει τίποτας. Ὁ Θεὸς σχωρέση ἐσέναν κ' ἐμᾶς». Τότε βλέποντας αὐτεῖνη τὴν δυστυχία τοῦ σπιτιοῦ μου καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ τὶς φωνὲς καὶ δαρμούς τους, μοῦ ἴρθε ἀπὸ αὐτὰ ὅλα μία πικρὴ λύπη καὶ μοῦ εἶπε ὁ λογισμὸς μου πῆρα ἀθῶους ἀνθρώπους εἰς τὸ λαιμὸ μου κ' ἔγινε εἰς τὴν φαμελιά μου Κάις. Τότε χάνεται ὅλως διόλου ὁ λογισμὸς μου· καὶ ἴστο μυαλό μου τί στοχάστηκα; Μόνον παρηγοριὰ ἴσ' αὐτεῖνη τὴν κατάστασιν ὅπου ἔγινε. Σηκώθηκα καὶ πῆγα εἰς τῆς εἰκόνες καὶ κάνω τὴν προσευκὴ μου καὶ λέγω· «Κύριε, βλέπεις σὲ τί κατάστασιν ἔφτασα. Ὁ μόνος σωτήρας εἶναι ἡ παντοδυναμία σου καὶ ἡ ἐσπλαχνία σου ἴσ' ἐμᾶς ὅπου κιντυνεύομεν καὶ εἰς τὴν ματοκυλισμένη μας πατρίδα». Τότε ἡ ἄπειρη ἐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀγαθότης τοῦ μου ἴδωσε φῶτισιν καὶ θάρρος. Πιάνω καὶ φκειάνω μίαν σημαία καὶ γράφω· «Ἐθνικὴ Συνέλεψη, Σύνταμα». Λέγω· «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς βασιλείας τοῦ σηκώνεται ἡ σημαία τῆς πατρίδος!» Καὶ τὴν εἶχα ἔτοιμη. Τελειώνοντας αὐτό, ἔφκειασα τὴν διαθήκη μου (ὅτι ἄλλαξα ἰδέα τὸ νὰ καγοῦμεν ὅλοι· εἶπα μπορῶ νὰ βγῶ ἔξω νὰ σκοτωθῶ. Τὸ λοιπὸν σκοτώνομαι ἐγὼ καὶ μένουσιν αὐτεῖνοι οἱ ἀδύνατοι. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ εἶναι θερία). Φκειάνω τὴν διαθήκη μου κ' ἔβαλα καὶ κηδεμόνας τίμιους ἀνθρώπους. Τότε τὴν διαθήκη τὴν δίνω τῆς γυναικὸς μου καὶ τῆς λέγω· «Πάρ' τὸ αὐτὸ τὸ χαρτί καὶ βάλ' τὸ σὲ μίαν πέτρα ἀπὸ κάτου νὰ εἶναι σίγουρο, νὰ μὴν κάψουν τὸ σπιτί καὶ καγή· κι' ἂν πάθω ἐγὼ, νὰ τὸ ἔχετε ἐσεῖς καὶ ν' ἀκολουθήσετε καθὼς γράφω». Μὲ φωνὲς καὶ δαρμούς

τὸ πῆρε ἢ φαμελιά μου ὅλη καὶ τὸ ἔκρυσαν. Τότε ἠσύχασε ἡ ψυχὴ μου καὶ τὸ σῶμα μου ἔλαβε ἄλλη ψύχωσιν. Ὅτι μ' ἔτυπε ἡ συνείθησή μου δι' αὐτοὺς τοὺς ἀδύνατους καὶ μ' αὐτὸ μου φάνηκε ὅτι τοὺς δίκιωσα. Τότε συγύρισα ὅλα μου τὰ ὄπλα, τὰ ἔβαλα εἰς τὴν θέσιν τους. Κατέβηκα μὲ τὴν σημαία κάτω εἰς τὸ σπίτι καὶ εἶδα τί ἄνθρωποι μείναν· καὶ μέτρησα ὅλους ἑφτά καὶ τέσσερα παιδιά. Τότε τοὺς λέγω· «Ἀδελφοί, ἔκαμα αὐτὸ τὸ κίνημα ὅτι ἀδικέσασταν ἐσεῖς οἱ ἀγωνισταὶ κι' ὅλο τὸ ἔθνος ἀπὸ τῆς Κυβέρνησός μας καὶ εἶπα ἴσως καὶ μ' αὐτὸ σώνονταν τὰ δεινά μας ὁλουνῶν τῶν Ἑλλήνων. Δὲν ἦταν τυχερόν. Ἔχομεν ἀκόμα ἁμαρτίες νὰ μᾶς παιδέψουν. Ἐμεῖς, ὅσ' εἶμαστε ἐδῶ, εἶμαστε τώρα ἀδύνατοι καὶ οἱ ἄλλοι ὁποῦ μας ἔχουν κλεισμένους πολλοί· νὰ μὴν χαθῆτε κ' ἐσεῖς ἀδίκως ἐλάτε νὰ σᾶς ἀνοίξω τὴν πόρτα νὰ φύγετε. Δὲν θέλω νὰ σᾶς ἔχω εἰς τὸ λαιμὸ μου νὰ χαθῆτε κ' ἐσεῖς. Κ' ἐγὼ μένω εἰς τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Καὶ σάβανον ἔχω τὴν σημαία ὁποῦ ἔφκειασα· καὶ ὅσ' αὐτεῖνη ἀπάνου θέλω νὰ πεθάνω ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου καὶ θρησκείας μου». Τότε, μὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πατρίδας, μὲ δάκρυα καυτερὰ θυμῶμαι ἐκείνη τὴν βραδεῖα καὶ τὴν ἀπάντησιν αὐτεινῶν τῶν γενναίων ἀντρῶν καὶ τῶν ἀθῶων παιδιῶν· «Δὲν ἤρθαμεν εἰς τὸν γάμο σου νὰ χαροῦμεν, ἤρθαμεν νὰ πεθάνωμεν ἐκεῖ ὁποῦ θὰ πεθάνης ἐσὺ μὲ τὴν σημαίαν τῆς πατρίδος μας καὶ θρησκείας μας. Ἐσὺ τὴν θέλεις σάβανο καὶ δὲν τὴν θέλομεν ἐμεῖς; Θέλομεν νὰ ζοῦμεν εἰλωτες τῶν Μπαυαρέζων κι' ἄλλουνῶν ὁμοίων τους, ὁποῦ μας καταδικοῦνε; Δὲν μετρηθήκαμεν νὰ φύγωμεν ὅσοι μείναμεν, μετρηθήκαμεν νὰ πεθάνωμεν· καὶ εἶμαστε ἔτοιμοι ὅ,τι ὁδηγίεις θὰ μᾶς πῆς ν' ἀκολουθήσωμεν». Τοὺς ἀγκάλιασα καὶ τοὺς φίλησα, τοὺς ἔδωσα κι' ἀπὸ ἄνα» κρασί. Δοξάσαμεν τὸν Θεὸ καὶ τὴν βασιλεία του καὶ τοὺς ὀδήγησα εἰς τῆς πόρτες κι' ἄλλες θέσες, ὅποτε μας ριχτοῦνε νὰ πεθάνομεν.

Ίσως μου τούς ἔστειλες ἐσὺ, Λεωνίδα, ὅτι μείναν ὅταν σκοτώθης· ὅτι οἱ γενναῖοι αὐτοὶ καθαροὶ ἀπογόνιοι σου – κ’ ἐσὺ καὶ οἱ συντρόφοι σου ὑπὲρ τῆς πατρίδος σας σκοτωθήκετε καὶ τῆς θρησκείας σας – κ’ ἐμεῖς ἴσ’ αὐτὸ ἐτοιμαζόμεστε. Ἡ ἀγαθότη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄβυσσος τῆς θαλάσσης, τοὺς μωροὺς κάνει σοφοὺς, τοὺς σοφοὺς μωροὺς, τοὺς ἀντρείους δειλοὺς, τοὺς δειλοὺς ἀντρείους, διὰ νὰ δοξάζεται ὁ πλάστης τοῦ παντός. Ἐκεῖ ὁποῦ τελειώσαμεν αὐτὰ κι’ ἐτοιμαζόμεστε νὰ πεθάνωμεν ἔντεκα, ὁ Θεὸς στέλνει καὶ τὸν ἀγαθὸν καὶ γενναῖον πατριῶτη τὸν Γιάννη Κώστα μ’ ἄλλους πέντε· κι’ ἀπὸ μέσα ἀπὸ αὐτοὺς – ὁ Θεὸς τοὺς στραβώνει καὶ δὲν τοὺς βλέπουν. Καὶ τοὺς ἀνοίγω καὶ μπαίνουν αὐτὰ τὰ ἔξι λιοντάρια. Σὲ ὀλίγον μὲ ἔρχεται κι’ ὁ γενναῖος Κυργιάκος Ἀργυροκαστρίτης μ’ ἄλλους ὀχτὼ πατριῶτες τοῦ ἀπὸ τὸν Περαία· ὅτι τὸν εἶχα εἰς τὸν ὄρκον καὶ τοῦ παράγγειλα· καὶ τὸ ἴδιον στράβωσε τοὺς ἀπατεῶνες ὁ Θεὸς – μπῆκαν κ’ αὐτεῖνοι οἱ γενναῖοι ἄντρες ἄβλαβοι, οἱ ἀπόγονοὶ τοῦ Πύρρου. Σὲ κάνα δυὸ ὥρες ἔρχονται καὶ οἱ γενναῖοι κι’ ἀγαθοὶ πατριῶτες ὁ Γιαννάκη Σούλιος μὲ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δημητράκη καὶ γαμπρὸ τοῦ Γκίτζα κι’ ὁ Μελέτης Παπαδάμη Κουντουργιώτης μὲ εικοσιπέντε ἀνθρώπους, καὶ μὲ μεγάλον κίντυνον τῆς ζωῆς τοὺς αὐτεῖνοι ὅλοι σώθηκαν μέσα, ὅτι τοὺς εἶδαν τὰ στρατέματα αὐτούς· τότε ἄρχισε τὸ ντουφέκι ἀπὸ τοὺς ἀναντίους, κι’ αὐτεῖνοι οἱ γενναῖοι κι’ ἀγαθοὶ πατριῶτες ὅλοι, οἱ εικοσιπέντε, ἀπὸ μέσα ἀπ’ οὐλοὺς τοὺς ἀναντίους ρίχτηκαν ὡς λιοντάρια· τοὺς ρίχτηκαν ἀπάνου τοὺς οἱ ἀναντίοι ὅλοι. Ρίξαν καὶ σκότωσαν μόνον ἕναν νωματάρχη. Αὐτὸς μόνον ἐσκοτώθη εἰς τὸ Σύνταμα· ὅτι ὅσα ἄνεργαγεῖ ἢ Θεῖα Πρόνοια ἔτζι γέγονται. Τότε μπῆκαν ὅλοι μέσα κι’ ἀνάψαμεν τὸ ντουφέκι καὶ οἱ μέσα καὶ οἱ ἔξω. Ὅμως ἐμεῖς δὲν θέλαμεν νὰ ρίξωμεν εἰς

τὸ κρέας, ὅτι ἦτον ἀδελφοί μας κι' ἐκεῖνοι. Τότε ντουφεκισμοὺς ἐμεῖς κι' ἐκεῖνοι, κι' ἀρχίσαμεν ἐμεῖς· «Ζήτω τὸ Σύνταμα κ' ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευση!» Ἄρχισαν ἀπὸ τὸ κάστρο ἐκεῖνοι ὁποῦ ἔχα ὁδηγήση καὶ οἱ φωτιὲς ἀπὸ τὰ βουνά. Τῆς καμπάνης πῆγε ὁ προδότης δήμαρχος Ἀνάργυρος Πετράκης κι' ὁ ἀστυνόμος Μιμίκος Μισαραλιώτης καὶ οἱ ὀπαδοὶ τους καὶ δὲν ἄφησαν νὰ βαρέσουν. Μάλιστα ἤρθαν εἰς τὸ σπίτι μου, εἰς τὸν καφφενέ μου, καὶ γύρευαν μὲ προδοσιὰ, ὡς φίλοι, νὰ μὲ βγάλουν ἔξω νὰ μιλήσωμεν, νὰ μὲ πιάσουν μ' ἀπιστιὰ νὰ μὲ δώσουν εἰς τοὺς φίλους τους. Αὐτὸ τὸ σκέδιον τ' ἀπέτυχαν. Τότε κινήθη καὶ τὸ ταχτικὸν καὶ ἰππικὸν μὲ τὸν Καλλέργη καὶ Σκαρβέλη, ἀκούγοντας τοὺς ντουφεκισμοὺς μας, καὶ πῆγαν εἰς τὸ Παλάτι. Εὐτὺς κι' ἐγὼ ἄφησα τὴν ἀναγκαῖα φρουρὰ καὶ πῆγα κι' ἐγὼ. Βγαίνοντας ἔξω μ' ἀκολούθησαν ὅλοι οἱ πολῖτες. Ἦρθαν κι' ἀπὸ τὰ χωριά, ὁποῦ τοὺς εἶχα παραγγείλη. Καὶ μᾶς πῆραν εἰς τὰ χέρια ὅλους ὁ λαός. Χάλευαν νὰ μποῦνε ἀπὸ τὰ παλεθῦρια εἰς τὸ Παλάτι. Τότε τοὺς μίλησα νὰ ἔχουν τὴν μεγαλύτερη ἀρετὴ καὶ πατριωτισμόν· «Ἐμεῖς θέλομεν νὰ μᾶς δώση ὁ Βασιλέας μας ἐκεῖνο ὁποῦ ἀποχτήσαμεν μὲ τὸ αἷμα μας καὶ θυσίαις μας, ὁποῦ τὸ καταπάτησε κι' ὁ Καποδίστριας. Οἱ Δύναμες τὸν ὁδήγησαν νὰ μᾶς δώση σύνταμα, ὅταν τὸν ἀναγνώρισαν βασιλέα μας καὶ ἤρθε ἐδῶ· καὶ ὑποσκέθη· κι' ὡς σήμερον δὲν τὸ ἔβαλε ἴσ' ἐνέργεια. Νὰ τὸ βάλῃ τώρα καὶ εἶναι Βασιλέας μας. Καὶ νὰ μᾶς κυβερνάγῃ συνταματικῶς. Δι' αὐτὸ, ἀδελφοί, σηκωθήκαμεν καὶ κιντυνέψαμεν, κι' ὄχι νὰ κάμωμεν ἀταξίαις· οὔτε εἰς τὸ περιβόλι νὰ μὴν πλησιάσῃ κανένας καὶ πειράξῃτε οὐτ' ἓνα φύλλο».

Σᾶς λέγω, ἀδελφοί ἀναγνώστες, ὅτι ὁ εὐλογημένος ὁ λαὸς τῆς πρωτεύουσας δὲν βῆκαν ἔξω ἀπὸ τὸν γενναῖον πατριωτισμὸν τους κι' ἀπὸ τὴν ἀπερίγραφη ἀρετὴν τους οὔτε μίαν τρίχα. Πέφταν μαντήλια τῶν

ἀνθρώπων, ταμπακέλλες ἀσημένιες κι' ἄλλα ὅσ' ἐκείνον τὸν πληθυσμὸν κ' ἔβαιναν ντελάλη καὶ φώναζε, καὶ τὰ ἴδινα ἐκείνων ὅπου τὰ ἔχασαν. Τ' ἀργαστήρια ὅλα ἄνοιξαν καὶ κἄναν τὴν δουλειά τους, ὁ ὀπράχτορας ὁ δημοτικός του πῆγαιναν χρήματα οἱ κάτοικοι ἀπὸ φόρους καὶ σὺναζε ἀπὸ τὸ μεσημέρι καὶ πέρα. Ἀφοῦ πῆγαμεν εἰς τὸ Παλάτι, τότε κατεβήκαμε εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Συβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τοὺς συνάξαμεν ὅλους μὲ τὴν μεγαλύτερη προθυμίαν καὶ πατριωτισμὸν. Στείλαμεν κι' ἀνθρώπους βάρδιες εἰς τοὺς ὑπουργοὺς καὶ σὲ ὅλους τοὺς σημαντικοὺς καὶ εἰς τὴν Τράπεζα καὶ σὲ ὅλα τὰ καταστήματα καὶ πρόσεχαν. Συνάζοντας ὅλοι οἱ Σύβουλοι τῆς Ἐπικρατείας μιλήσαμεν νὰ γένουν νέοι ὑπουργοί. Τότε ὁ Μεταξᾶς κι' ὅλοι οἱ ἄλλοι, οἱ συντρόφοι μας, μὲ διορίζουν ἐμένα νὰ ἐκλέξω τοὺς νέους ὑπουργοὺς. Τότε ἀφοῦ συβουλευτήκα μ' ὅλους, ἔκλεξα τὸν Μεταξᾶ πρωτοῦπουργὸν καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ, τὸν Λόντο τοῦ Στρατιωτικοῦ, τὸν Κανάρη τοῦ Ναυτικοῦ, τὸν Μελά τῆς Δικαιοσύνης, τὸν Σκινὰ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ, τὸν Μανσόλα τῆς Οἰκονομίας, τὸν Παλαμήδη τοῦ Ἐσωτερικοῦ. Ὁ Μεταξᾶς ἤθελε κι' ὁ Λόντος νὰ βάλω καὶ τὸν Ζωγράφο, ἐγὼ δὲν θέλησα ὅτ' ἦταν εἰς τὴν ὀργὴ τῶν ἀνθρώπων· ὅτ' εἶναι ἄξιος ἄνθρωπος καὶ σύντροφός μας, εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὅμως ἴστων κόσμῳ εἶπα νὰ μὴ βάλωμεν ὑπόνοιες καὶ οἱ ἀναντίοι τοὺς ῥεθίσουν. Αὐτὸ στοχάστηκα καὶ δὲν τὸ ἔκαμα. Εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ αὐτεῖνη. Κι' ὁ Μεταξᾶς ἐπικράθη πολὺ ἀναντίον μου.

Ἀφοῦ ἔγιναν οἱ νέοι ὑπουργοὶ καὶ τοὺς ἀναγνώρισαν κι' ὅλοι οἱ Σύβουλοι τῆς Ἐπικρατείας, τότε οἱ νέοι ὑπουργοὶ ἔφκειασαν ἓνα ἔνγραφο διὰ τὸν Καλλέργη κ' ἐμένα νὰ τὸ ὑπογράψῃ ὁ Βασιλέας δι' ἀσφάλειά μας, ἓνα εὐκαριστήριον ὅτι βαστάσαμεν τὴν ἡσυχίαν. Τότε πῆγαν εἰς τὸν Βασιλέα νὰ ὑπογράψῃ τὸ Σύνταμα κι' αὐτό. Ἦταν καὶ οἱ

Πρέσβες τῶν Δυνάμεων εἰς τὸ Παλάτι· καὶ τὰ ὑπόγραψε ὅλα· καὶ τοῦ ἔγινε ἓνα μεγάλο «ζήτη» ἀπ’ οὐλους τοὺς πολίτες τῆς πρωτεύουσας. Τότε μαζώχτη πολὺς λαὸς ἀπ’ ὅλα τὰ χωριά κι’ ἀπὸ τὰ νησιά. Διὰ νὰ μὴν γένη καμμιά ἀταξία τοὺς σύναξα ὅλους ἔξω εἰς τὸν κάμπο καὶ τοὺς βάνω ἓνα λόγο, πὼς σηκώσαμεν τὴν ἀπανάστασιν, πὼς ἤμαστε εἰς τὸν ἀγῶνα ξυπόλυτοι καὶ γυμνοὶ καὶ νησιτικοὶ τῆς περισσότερες φορές· πόσοι σκοτώθηκαν, πόσοι σκλαβώθηκαν, πόσοι τούρκεψαν· κ’ ἔγινε γῆς Μαδιάμ ἢ πατρίδα μας· καὶ τίποτας δὲν κέρδησαν οἱ τίμιοι ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν ἀνοησία μας καὶ κακία μας, ἐμᾶς κ’ ἐκείνων ὅπου μας κυβερνοῦσαν ἀρχὴ καὶ τέλος· ὅλο ἐφύλιους πολέμους κι’ ἄλλες ἀκαταστασίες κάναμεν. Καὶ χάθηκαν εἰς αὐτὰ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν Τούρκων· «Ἴδου, ἀδελφοί, ὁ Θεὸς πάλε ἔκαμεν τὸ ἔλεός του καὶ μᾶς ἔφερε μόνος του τὸ ἀγαθὸ του δῶρο καὶ μᾶς προστάτεψε κ’ ἐμᾶς καὶ τὸν Βασιλέα μας, οὔτε αὐτὸς ν’ ἀγαναχτήσῃ ἀναντίον μας, οὔτε ἐμεῖς εἰς τὸν Βασιλέα μας. Καὶ φώτισε καὶ τὰ δυὸ μέρη εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ζήσωμεν μὲ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ ὡς πατέρας μὲ τὰ παιδιά. Διώχνομεν αὐριον καὶ τοὺς Μπαυαρέζους. Καὶ νὰ εἴμαστε γενναῖοι εἰς αὐτούς, νὰ μὴν θυμηθῆ κανένας πάθος ἀπὸ ἡμᾶς νὰ πειράξῃ κανέναν, ἢ τὸν διατιμῆσῃ ὅσο νὰ πᾶνε εἰς τὴν εὐκὴ τοῦ Θεοῦ. Τώρα ἐσεῖς ὅλοι οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι νὰ πάγῃ ὁ καθένας εἰς τὸ σπίτι του ν’ ἀφήσῃ τ’ ἄρματα του, καθὼς τ’ ἄφησα κ’ ἐγὼ καὶ βαστῶ εἰς τὸ χέρι μου τὸ μπαστούνι μου, ὅπου βλέπετε· καὶ πῆρα τὸ σκαλιστήρι μου κ’ ἐργάζομαι εἰς τὸν κῆπο μου καὶ εἰς τ’ ἀμπέλι μου κ’ ἐλιές μου, ὅτι ζυγώνει κι’ ὁ τρύγος. Αὐτὰ εἶχα νὰ σᾶς εἰπῶ, ἀδελφοί». Σὲ δυὸ ὄρες δὲν ἔμεινε κανένας ἀπὸ αὐτούς.

Φέραμεν καὶ πλοῖα καὶ μπαρκαρίσαμεν ὅλους τοὺς Μπαυαρέζους. Τοὺς πῆγα εἰς τὸν Περαιά, ὅπου εἶχαν Ἑλληνας ἀδικήσῃ, κατατρέξῃ,

χτυπήση - τοὺς μεταχειρίζονταν χερότερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δὲν στάθη τρόπος νὰ θυμηθῆ κανέναν Ἕλληνα παραμικρὰ ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ κατατρέξουν κανέναν. Τοὺς μπαρκαρίσαμε ὅλους καὶ πᾶνε εἰς τὴν δουλειὰ τους.

Εἰς τῆς τρεῖς ἡμέρες παρουσιάστηκα εἰς τὸν Βασιλέα. Εἶπα καὶ τοῦ Γαρδικιώτη νὰ εἶναι παρών· ὅτι παρουσιάστη πρωτύτερα ὁ Καλλέργης καὶ γονάτισε ὀμπρὸς του καὶ τοῦ ἔλεγε νὰ τὸν συχωρέση δι' αὐτὸ ὅπου ἔκαμεν. Πῆρα τὸν Γαρδικιώτη καὶ παρουσιάστηκα. Τοῦ λέγω· «Βασιλέα, παρουσιάζομαι ὀμπρὸς σου καὶ μ' ἓναν τρόπον μὲ τύπτει ἢ συνείθησή μου καὶ μ' ἄλλον μ' ἀφίνει ἡσυχον». Μοῦ λέγει ἡ Μεγαλειότης του· «Πὼς μὲ τὸν ἓναν τρόπον σὲ τύπτει ἢ συνείθησή σου καὶ μὲ τὸν ἄλλο σ' ἀφίνει ἡσυχο; - Θὰ σοῦ κάμω τὴν ἐξήγησιν. Αὐτὸς ὁ τόπος, ἡ πατρίδα μας, ὅπου βασιλεύεις, ἦταν πρῶτα ρουμάνι· ὅτ' εἶχε γένη βάλτος τόσα χρόνια· κ' ἔκαμεν πολλὰ ἄγρια δέντρα καὶ παλιοχόρταρα· κ' ἓνα μέρος ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ντόπιους κ' ἀπὸ τὰ ἔξω μέρη πολλοὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι πῆραν τὰ τζαπιά, τὰ τζεκούρια, τὰ φκυάρια· κ' ἔκοψαν ὅλες αὐτὲς τῆς ἀκαθαρσίας καὶ δούλεψαν αὐτὸν τὸν τόπο καὶ δίνει τώρα ἴσοδήματα, καρποὺς καὶ φροῦτα ἀξιόλογα. Ἐκεῖνοι ὅπου ἀγωνίστηκαν, ἀπὸ μέσα κ' ἀπ' ὄξω, λίγοι ἦταν καὶ χάθηκαν οἱ περισσότεροι· κ' ὅσοι μείναν πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς γκεζεροῦν ξυπόλυτοι καὶ γυμνοὶ μέσα τὰ σοκάκια αὐτεινῆς τῆς πατρίδας τους· καὶ οἱ χῆρες κ' ἄρφανὰ τῶν ἀγωνιστῶν διακονεῦν· καὶ οἱ νεῖες τοὺς πατοῦνε οἱ διαφταρμένοι τὴν τιμὴ τοὺς στανικῶς νὰ φᾶνε κομμάτι ψωμί. Λίγοι ἀγωνιστήκαμεν -εἰς τὸν καρπὸν πολλοὶ πλάκωσαν· καὶ παίρνουν τὸ ξύλο καὶ βαροῦνε τοὺς ἀγωνιστᾶς».

«Ποτὲς δικαιοσύνη δὲν εἶδαμεν – κι’ ὅλο συχνούς ἐφύλιους πολέμους καὶ σκοτωμούς. Χάθηκαν δι’ αὐτὰ τὰ καλύτερα παληκάρια κι’ ἔπαθε καὶ παθαίνει ἡ πατρίδα ὅσα δὲν ἔπαθε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δὲν μπορέσαμεν νὰ ἰδοῦμεν κυβέρνησιν ἀπὸ τοὺς δικούς μας, ἠφέραμεν τὸν Καποδίστρια – κι’ αὐτὸς ἀναμέρησε ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη· δυὸ χρόνια μας κυβέρνησε ἀγγελικῶς, ὕστερα, τ’ ἀδέλφια τοῦ φταίγαν, αὐτὸς δὲν ξέρω. Ἐσκοτώθη αὐτὸς, διατιμήθη ἡ πατρίδα καὶ διατιμῆται ὡς τὴν σήμερον, ὅτι σκοτώθη ὁ ἀρχηγὸς της. Καλὰ, αὐτὸς ἐσκοτώθη – ἀπλὸς Ἕλληνας, δὲν τὸν ζήτησε κανένας. Ἄν σκοτωθῆς ἡ Μεγαλειότη σου, εἶσαι βασιλέας, θὰ σὲ ζητήσουνε οἱ ἄλλοι οἱ βασιλεῖς· τότε διατὶ νὰ χάσουμεν ἐσένα τὸν Βασιλέα καὶ τὴν πατρίδα μας; Τέσσερες φορές σὲ γλύτωσα ἐγὼ ἀπὸ τὸν σκοτωμό, μποροῦσε κι’ ἄλλος πολίτης νὰ σὲ γλυτώσῃ ἄλλες τόσες. Τέλος μποροῦσαν κακοὶ ἄνθρωποι νὰ ὑπερισκόσουνε καὶ νὰ γένη τὸ μεγάλο κακὸ αὐτὸ καὶ νὰ χαθῆς καὶ νὰ χαθοῦμεν. Δὲν σοῦ εἶπα ἐγὼ τί ἀδικίες κάνουν τῶν ἀγωνιστῶν; Καὶ γιόμωσαν οἱ χάψες ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστᾶς ἀδίκως, ἀπὸ τῆς φατρίες τῶν δικῶνε μας καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας; Καὶ πέθαιναν οἱ ἀγωνισταὶ ἐδῶ μέσα τὰ παλιοκλήσια ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία κι’ ἀπὸ τὸν βαρὺ χειμῶνα; Δὲν ἄφησα τὸν μιστὸν μου, μ’ ὅλον ὁποῦ ἔμαι κι’ ἐγὼ δυστυχῆς, νὰ μερασιτῆ εἰς αὐτούς; Ὅτι καθεμερινῶς μὲ καταβασάνιζαν οἱ ἄνθρωποι γυρεδοντάς μου ἐλεημοσύνη. Καὶ τὸ ἔβαλα καὶ εἰς τὸν τύπον νὰ τὸ ἀκολουθήσουν κι’ ἄλλοι ὁποῦ ἔχουν κατάστασιν, ν’ ἀφήσουν κ’ ἐκεῖνοι τὸν μιστὸν τοὺς ὅσο νὰ λάβῃ μέτρα ἡ Ἀντιβασιλεία, νὰ δικιώσῃ τοὺς ἀγωνιστᾶς. Κι’ αὐτὸ τὸ ἀθῶον κίνημα ὁποῦ ἔκαμα τὸ ἔκαμαν ἔγκλημα ὁ Κωλέτης καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία καὶ θὰ μὲ πήγαιναν εἰς τὸ Παλαμήδι, καὶ ἡ Μεγαλειότη σου μὲ γλύτωσες. Δὲν σοῦ εἶπα ὁ Ἀρμασπέρης τί ἔκαμεν ἐδῶ μὲ τοὺς ὀπαδούς του, ὁποῦ γύμνωσαν τὸ κράτος σου, καὶ σοῦ ἔστειλα κι’

ἀναφορὰ ὅταν ἦσουνε εἰς τὴν Μπαυαρία, καὶ τὸ ἴμαθε ὁ Ἀρμασπέρης καὶ μὲ κιντύνεψε καὶ ἤμουν ρέστο ὅσο ὀποῦ κόπιασες; Αὐτὲς κι' ἄλλες πλῆθος ἀδικίγες ἐγένονταν καὶ γέγονται. Καὶ ἡ ἀγανάχτησις ἦταν εἰς τὴν Μεγαλειότη σου. Τότε καμπόσοι ἄνθρωποι μιλήσαμεν κ' ἔγινε αὐτό, νὰ δώσης ἐκεῖνο ὀποῦ ἴχες ὑποσκεθῆ ὅταν κόπιασες. Δόξαζε τὸν Θεὸν ὀποῦ ἔγινε μὲ τὴν εὐλογία του, καὶ δὲν σοῦ πειράχτη ἓνα φύλλο ἀπὸ τὸ περιβόλι σου. Φύλαξες τὰ βασιλικά σου δικαιώματα καὶ τὸ ἔθνος ἀπόχτησε τὰ δικά του. Βάστα τὸν βασιλικὸν σου λόγο καὶ τὴν ὑπογραφή σου, κι' ὅλοι οἱ τίμιοι ἄνθρωποι πεθαίνομεν διὰ τὸ νύχι σου εἰς τὴν πόρτα τοῦ παλατιοῦ σου! – Μοῦ εἶπε, ἐγὼ θέλω βαστάξῃ ὅλα ὅσα ὑποσκέθηκα κ' ὑπόγραψα». Τὸν ἐχαιρέτησα κ' ἔφυγα.

Ἡ νέα κυβέρνησις διάταξε νὰ γένουν εἰς τὸ Κράτος οἱ ἐκλογὲς τῶν πληρεξουσίων κατὰ τὸν πληθυσμὸν κάθε ἐπαρχίας. Διόρισαν κ' ἐμένα πανψηφεῖ ἀπὸ τὴν πατρίδα μου Λιδορίκι κι' ἀπὸ ἴδω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Εἶχαν εὐκαρίστησιν καὶ οἱ Ἀρτηνοὶ ὀποῦ ἴναι εἰς τὴ Πάτρα κι' ἄλλοῦ νὰ μὲ κάμουν. Μαθαίνοντας ὅτι ἔγινε ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέρη διόρισαν τὸ Μόστρα καὶ τοῦ εἶπαν ν' ἀγροικέται καὶ μ' ἐμένα, νὰ πηγαίνωμεν σὺνφωνοί. Ἡ γνώμη τοῦ Μεταξᾶ ἦταν νὰ βάλωμεν καὶ τὸν Λεβίδη καὶ Φιλήμονα, τοὺς τυπογράφους του. Ἐγὼ τοῦ εἶπα ἀθῶα νὰ μὴν πειράξωμεν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἀγαναχτήσωμεν – νὰ τοὺς ἔχωμεν βοηθοὺς σὲ κάνα περιστάτικόν, ὅτι πίσου εἶναι τὰ δεινά μας. Ἐμεινε ἡ καρδιά του εἰς αὐτό. Μπήκε ὁ Καλλεφουρνᾶς, ὁ Βλάχος, ὁ Βρυζάκης κ' ἐγὼ. Οἱ πολῖτες τῆς πρωτεύουσας ὅλοι πρόσφεραν χρήματα νὰ φκειάσουν δυὸ σπαθιά τοῦ Καλλέργη κ' ἐμένα. Ἐγὼ εἶπα ἄς φκειάσουν δυὸ σπαθιά καὶ νὰ γράψουν ὅλα τὰ ἴνόματα τῶν ἀξιωματικῶν ὀποῦ λάβαν μέρος εἰς τὴν μεταβολὴ καὶ νὰ τ' ἀφιερῶσουν σὲ μίαν ἐκκλησίαν.

Συνάχθη καὶ τὸ Δημοτικὸν Συνβούλιον κ' ἔκαμεν μίαν πράξη - ἤμουν ἐγὼ πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου - μὲ διόρισαν ἀρχηγὸν τους, τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὑποαρχηγούς τὸν Γιάννη Κώστα καὶ Καλλεφουρνά. Ἐγινε καὶ πράξη - εἰς τὸ σπίτι μου, ὅπου ἄρχισε ἀπὸ ἐκεῖ τὸ κίνημα τοῦ Συντάματος, ὅς ἐκείνη τὴν πιάτσα ὅπου ἔναι μπροστὰ εἰς τὸ σπίτι μου καὶ Νοσοκομεῖον, νὰ γένη ἓνα τρόπαιον καὶ νὰ γραφτοῦν ὅλα τὰ νόματα· καὶ νὰ λέγεται κ' ὁ δρόμος αὐτὸς ὁδὸς Μακρυγιάννη. Ἐγὼ τοὺς εἶπα ἄς ξοδιαστοῦν τὰ χρήματα ὅς ἐκεῖνο τὸ τρόπαιον, ἢ ἄς γένη ἓνα ὅστιν πιάτσα τοῦ Παλατιοῦ. Αὐτεῖνοι δὲν θέλησαν σὲ κἀνα μέρος. Ἐφκείασαν ἓνα σπαθὶ τοῦ Καλλέργη, καὶ τ' ἄλλα τὰ χρήματα τὰ ἔφαγε ὁ Λεβίδης. Βοηθοῦσαν τὸν Καλλέργη ὅτ' ἦταν τὸ σύστημά τους. Ἄρχισαν νὰ φατριάζονται - τὰ παλιὰ συνειθισμένα. Τότε, σὰν δὲν θέλησα νὰ γένη ὁ Ζωγράφος ὑπουργός, διὰ τὰ αἷτια ὅπου σημείωσα, κ' ὁ Λεβίδης κ' ὁ Φιλήμονας πληρεξούσιοι τῶν Ἀθηνῶν, ἄρχισαν νὰ μὲ βαροῦν μὲ τοὺς τύπους τους. Πάγω μίαν ἡμέρα εἰς τὸν Μεταξά, ἦταν κ' ὁ Καλλέργης, τοὺς λέγω· «Τὶ μὲ βαροῦνε ἀδίκως αὐτεῖνοι οἱ τύποι τῆς συντροφιάς μας;» Ὁ κύριος Μεταξάς μου ἀποκρίνεται θυμωμένος καὶ μοῦ λέγει· «Ὅποιος δὲν τοῦ ἀρέσῃ ἄς κάμη ὅπως θέλῃ. - Τοῦ λέγω, αὐτὸν τὸν λόγο θὰ σοῦ τὸν ἔλεγα ἐγὼ ὁ στρατιωτικὸς καὶ νὰ τὸν χωνέψῃς ἐσὺ ὁ πολιτικὸς. Ἄς γένω ἐγὼ ἐσὺ κ' ἐσὺ ἐγώ. Τὶ στοχάζεσαι, κύριε Πρωτοῦπουργέ, ὅτι τελείωσαν τὰ δεινὰ μας καὶ ἔνεργάτε διχόνειες; Πρέπει νὰ ἔχετε περισσότερη ἀρετὴ καὶ γνώση. Θὰ μᾶς κιντυνέψῃ ἐκεῖνος ὅπου πήγαμεν καὶ τὸν κλείσαμε μέσα εἰς τὸ παλάτι τοῦ κ' ὑπόγραψε στανικῶς τὸ Σύνταμα. Θὰ μᾶς κιντυνέψουν δικοὶ μας ἀντίζηλοι, θὰ μᾶς κιντυνέψουν οἱ ξένοι - ὅτι τὸ Σύνταμα τὸ δικό μας εἶναι ξεβράκωτο - κ' ἄς σας ποτίζουν σαμπάνιες τώρα καὶ συχνὰ τραπέζα ὅπου τρῶτε. Ἐγὼ, καὶ μὲ προσκάλεσαν τόσες φορές, δὲν ζύγωσα

εις κανέναν, οὔτε θὰ ζυγώσω ποτές. Τὸ δίχτυ ὅπου ῥριζα ἐγὼ κι' ἀγωνιζόμουν τόσα χρόνια – τὸ ψάρι ὅπου ἔθελα τὸ ἴπιασα· δὲν ματαζυγώνω σὲ κανέναν ἀπὸ αὐτούς. Καὶ ξέρω πόση ἀρετὴ θυσιάζει καθέννας διὰ τὴν πατρίδα μου καὶ πόση θὰ θυσιάσῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς. Αὐτὰ εἶναι ὅλα, κόντη μου, κι' ἄλλη βολὰ δὲν ματαζυγώνω εἰς τὰ ἄρχοντικό σου». Τότε μετανόησε καὶ πῆρε τὴν συχώρεση· κ' ἔμεινα εἰς τὴν φιλία μας μὲ τὴν ἴδια ἴλικρινεῖα ὅπου εἶχα. Ὅμως τὸ πρόβατο εἶναι πρόβατο καὶ σὲ μαντρὶ ζῆ, καὶ τὸ γουρούνι πάντοτε γουρούνι καὶ εἰς τὰ ξένα σοκάκια γκεζεράγει.

Ἦρθε κι' ὁ Μαυροκορδάτος, ὅπου ἦταν πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινὸπολη. Πῆγα τὸν εἶδα, ἦρθε καὶ εἰς τὸ σπίτι μου. Εἶναι εὐκαριστημένος πολὺ διὰ τὴν μεταβολὴ ὅπου ἔγινε. Ἦρθε κι' ὁ Κωλέτης, ὅπου ἦταν πρέσβυς εἰς τὴ Γαλλία. Πῆγε εἰς τὸν Βασιλέα· ἀπὸ ἐκεῖ ἦρθε εἰς τὸ σπίτι μου. Τοῦ εἶπα· Κύριε Κωλέτη, ἐξ ἀρχῆς ἡμασταν στενοὶ φίλοι. Ὑστερα μαλλώσαμεν διὰ τὴν πατρίδα μας. Ὅτι πόσα καλὰ καὶ κακὰ τῆς κάμαμεν τὰ γνωρίζεις καὶ τὰ γνωρίζω· καὶ δι' αὐτὸ γγιχτήκαμεν. Τώρα ὅπου κόπιασες νὰ θυσιάσῃς ἀρετὴ καὶ πατριωτισμόν, ὅτι ἠλικιώθης, καζάντησες καὶ δοξάστης ἀπὸ αὐτεῖνη τὴν πατρίδα. Ἦσουνε σὲ ἓνα φωτισμένο ἔθνος τόσα χρόνια πρέσβυς, εἶδες πὼς διοικοῦν τὴν πατρίδα τοὺς ἐκεῖνοι· νὰ διοικήσῃς κι' ἐσὺ συνφώνως μὲ τὸν Μεταξά, μὲ τὸν Μαυροκορδάτο κι' ἄλλους νὰ γένωμεν κ' ἐμεῖς ἔθνος κατὰ τοὺς ἀγῶνες μας. Πάψετε εἰς τὸ ἐξῆς τῆς διχόνοιες ἀναμεταξύ σας καὶ νὰ μονοιάσωμεν ὅλοι. Τοῦτο ὅπου ἔγινε, τὸ Σύνταμα, δὲν εἶναι ἔργο οὔτε τοῦ Μεταξᾶ, οὔτε ἐμένα, οὔτε τῶν ἀλλουνῶν, εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ· ἐλυπήθη αὐτὸ τὸ δυστοχισμένο ἔθνος, ὅπου ἔχουσε τόσα αἵματα ἀπὸ τοὺς συχνούς ἐφύλιους πολέμους καὶ συντάματα. Δὲν εἶναι τοῦτο τὸ Σύνταμα

σάν τὰ δικά μας, ὅπου χάνονταν τόσο ἄνθρωποι καὶ γυμνώνονταν οἱ κάτοικοι ἀπὸ πλοῦτη καὶ τιμῆ. Ἐκεῖνα ἦταν δικά μας συντάματα· τοῦτο εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν μάτωσε μῦτη, οὔτε πειράχτη κανένας ἄνθρωπος σὲ ὅλο τὸ Κράτος. Συνακουστήτε ὅλοι νὰ κάμωμεν φρόνιμη Συνέλεψη, νὰ σωθοῦν τὰ δεινὰ της πατρίδος καὶ τοῦ Βασιλέα μας. Κᾶμε πράματα καλὰ νὰ σὲ συχωρᾶνε οἱ πατριῶτες σου· ἂν κάμης κακὰ, θὰ χ... εἰς τὸ μνήμα σου – καὶ εἰς τὸ δικό μου, ἂν κάμω κακὰ». Ὑποσκέθη ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θὰ εἶναι καθαρὸς πατριώτης κ' ἐπιθυμάγει τὴν ἔνωση καὶ μὲ τὸ Μεταξᾶ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους.

Οἱ νέοι κυβερνῆται μας ἄρχισαν νὰ διαιροῦνται κι' ἀπὸ τὰ δικά τους αἰσθήματα κι' ἀπὸ τῶν ξένων τὴν ἀρετὴ καὶ νιτερέσια τους. Τὰ τραπέζια ὅπου κάνουν οἱ πρέσβες τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας καὶ οἱ ἄλλοι καὶ τὰ καθεμερινὰ προσκαλέσματα ἵστοὺς πληρεξούσιους – ἓνας τους ἀφίνει, ὁ ἄλλος τοὺς προσμένει – αὐτὰ τὰ τραπέζια πολὺ γλύκαναν τοὺς συντρόφους μας καὶ κατασοχὴ τὸν Λόντο καὶ Καλλέργη. Κι' ὁ Παλαμῆδης πολὺ ἀχαρακτήριστος κι' αὐτός· στάθη τὸ σκάνταλο σὲ ὅλους. Καὶ εἰς τὸ Κράτος δὲν γράφει νὰ γένωνται οἱ ἐκλογές κατὰ τὸν πληθυσμὸν τοῦ κάθε μέρους. Ἀφοῦ ἦρθε ὁ φίλος του ὁ Κωλέτης καὶ ἡ θέληση τοῦ Πισκατόρη – ἄλλαξαν τὰ μυαλά του καὶ γράφει εἰς τὸ Κράτος «κάμετε καὶ μία καὶ δυὸ καὶ τρεῖς ἐκλογές». Κι' αὐτὰ εἶναι μπερμπάντικα πράματα. Θέλει αὐτὸ τὸ Σύνταμα νὰ τὸ καταπατήση μὲ τις συμβουλές τοῦ παλιοῦ του φίλου Κωλέτη, σάν ἐκεῖνα τὰ συντάματα τὰ περασμένα, ὅπου ἀφανίζονταν ὅλος ὁ τόπος. Καὶ τοῦτοι οἱ δυὸ ὅπου ἔρθαν τώρα, Κωλέτης καὶ Μαυροκορδάτος, ἵσ' ἐμᾶς κάνουν τὸν φίλο κι' ἀπόξω μὲ τοὺς ντόπιους φίλους του καὶ μὲ τοὺς Πρέσβες ἔνεργουνε νὰ κάμουν κόμματα καὶ φατρίες – αὐτὰ μαθαίνομεν. Καὶ εἶπα τοῦ Μεταξᾶ

κι' άλλουνῶν νὰ ἔμπε κι' ὁ Κωλέτης εἰς τὴν Κυβέρνηση κι' ὁ Μαυροκορδαῖος καὶ μὲ χίλιες προσπάθειες τρόμαξαν νὰ δεχτοῦνε. Ἄρχισαν νὰ ὑποκινοῦν συχνὲς ὀχλαγωγίαι, νὰ διατιμοῦν τοὺς παλιούς ὑπουργούς καὶ πηγαίνω καθημερινῶς καὶ διαλῶ αὐτὸ μὲ λόγια πατριωτικά. Καὶ οἱ εὐλογημένοι οἱ πολῖτες τῆς πρωτεύουσας, ἀφοῦ ἀκοῦνε πατριωτικὲς συμβουλές, μ' ἀκοῦνε καὶ διαλυῶνται.

Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης ἔρεθισε τοὺς στρατιωτικούς κι' ἄλλους πολλούς μ' ἐπίβουλον σκοπὸν. Κι' αὐτὸ τὸ ἔμαθε ἡ Κυβέρνηση καὶ μίλησε μὲ τὸν Βασιλέα δι' αὐτόν. Καὶ τὸν ἀπόβαλε ὁ Βασιλέας ὅπου τὸν εἶχε ἔπασιπστή. Ζήτησε ἡ Κυβέρνηση καὶ τὸν ἔκαμεν ἐξορία διὰ τὴν Μπαυαρία, κι' ὅσο νὰ κατεβῆ κάτω εἰς τὸν Περαιὰ συντροφιασμένος μὲ τὸν Τζαβέλα, ὑποκίνησαν τὸν λαὸν οἱ ἀνόητοι καὶ κόντεψαν νὰ τοὺς σκοτώσουν εἰς τὸν δρόμον καὶ τοὺς δύο. Καὶ εἶχαν ἐτοιμάσῃ ἀνθρώπους καὶ εἰς τὸν Περαιὰ, κι' ἐκεῖ πάθαν τὰ ἴδια. Καὶ γύρισαν ὀπίσου· καὶ κρυφίως εἰς τοὺς Τρεῖς Πύργους μπαρκαρίστη ὁ Γενναῖος κι' ἐσώθη. Ἐγὼ ἤμουν ἀστενής· μαθαίνοντας αὐτὰ μίλησα φρόνιμα σὲ πολλούς· «δὲν εἶναι καλὴ ἡ ὀχλαγωγία· σήμερα τὸ κάνουν αὐτεινῶν κι' αὔριο θὰ τὸ πάθωμεν ἐμεῖς». Ἦθα κάμουν ἐξορία καὶ τὸν Γαρδικιώτη, καὶ τὸν πῆρα ἀπάνου μου καὶ δὲν ἄφησα νὰ τοῦ κάμουν τίποτας.

Βιβλίον Δ' . 1843-1851.

Βιβλίον Δ΄, Κεφάλαιον πρῶτον

Ἐναρξίς τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Α΄ Ἐθνικῆς
 Συνελεύσεως. - Ξενικαὶ ραδιουργίαι ἐν τῇ Συνελεύσει. -
 Ἀντίδρασις τοῦ Μακρυγιάννη. - Ψευδῆς φήμη κατὰ τοῦ
 Μακρυγιάννη. - Λόγος αὐτοῦ ἐν τῇ Συνελεύσει. - Διάψευσις τῆς φήμης. -
 Συνέντευξις τοῦ Μακρυγιάννη μετὰ τοῦ Βασιλέως. - Ἐπιβουλὴ κατὰ τῆς
 ζωῆς τοῦ Μακρυγιάννη. - Ματαιίωσις αὐτῆς. - Κομματικαὶ διαιρέσεις ἐν
 τῇ Συνελεύσει. - Αὐτόχθονες καὶ ἑτερόχθονες. - Συζήτησις περὶ
 θρησκείας. - Ὁ Δημήτριος Καλλέργης φρουράρχος τῆς Συνελεύσεως. -
 Ἐκλογή τεσσάρων ἀντιπροέδρων, - Συζήτησις περὶ μιᾶς ἢ δυὸ Βουλῶν. -
 Διαγωγὴ τῆς φρουρᾶς τῆς Συνελεύσεως. - Ἐρεθισμὸς τῶν πνευμάτων. -
 Παρέμβασις τοῦ Μακρυγιάννη. - Συμφιλίωσις τῶν ἀντιφερομένων. -
 Διαφέρουσα συνέντευξις τοῦ Κωλέτη μετὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Τὰ πρὸ
 τῆς παραιτήσεως τοῦ Μεταξᾶ. - Σπουδαία συνέντευξις τοῦ
 Μακρυγιάννη μετὰ τοῦ Βασιλέως. - Γνώμη αὐτοῦ περὶ ἀνάγκης
 μεταβολῶν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Συντάγματος. - Ἀντιρρήσεις τοῦ

Μακρυγιάννη. - Ματαίωσις τοῦ πράγματος. - Τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως. - Ὁ Μακρυγιάννης προβιβάζεται ὑποστράτηγος.

Ἄνοιξε ἡ Συνέλεψη κι' ἄρχισε τῆς ἐργασίες της. Ὅλοι οἱ Πρέσβες μέσα ὁ Λάγυνης μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς πρεσβείας του, ὁ Πισκατόρης, ὁ Πρόκενς τῆς Ἀούστριας καὶ οἱ ἄλλοι μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τους. ῥεθίζουν αὐτοὶ τοὺς πληρεξουσίου καὶ δὲν τοὺς ἀφίνουν ἡσυχούς· καὶ φεύγοντας ἀπὸ τὴν Συνέλεψη τοὺς ἔχουν ἔτοιμον τὸ τραπέζι, τὸ βράδυ, λαμπρό, καὶ σιαμπάνιες κι' ἄλλα πιοτά. Εἶναι ἀλήθεια, τῆς Ρουσίας ὁ πρέσβυς ἢ ἄλλος ἀπὸ τὴν ρούσικη πρεσβεία δὲν ζύγωσε εἰς τὴν Συνέλεψη ὅσο ὅπου διαλύθη. Ἀφοῦ μιλήθηκαν καμπόσα σοβαρὰ πράματα εἰς τὴν Συνέλεψη, ἔλεπες ἀπὸ αὐτοὺς κι' ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοὺς πολλοὶ φέρναν τὴν Συνέλεψη ἄνου κάτω. Τότε μιλῶ μὲ τὸν Κριτζῶτη, μὲ τὸν Γρίβα, μὲ τὸν Ἴσκο κι' ἄλλους, τοὺς λέγω· «Ἀδελφοί, ἂν θέλωμεν νὰ κάμωμεν νόμους στέρεους διὰ τὴν πατρίδα μας καὶ μὲ ἡσυχία, πρῶτο νὰ εἰποῦμε τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Πολέμου νὰ μὴν κάμη καμμιά βαθμολογία ὅσο νὰ τελειώσῃ ἡ Συνέλεψη. Τότε νὰ διοριστῆ μία ἐπιτροπὴ νὰ δικιώσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ἐκείνους ὅπου τοὺς ἀνήκει. Τώρα νὰ μείνη, νὰ μὴν πέσομε σὲ διχόνοια καὶ φατριαστοῦμεν· καὶ δὲν θὰ γένουν κι' ἄνθρωποι τοῦ Ἀγῶνος· θὰ βάλῃ ὁ καθεὶς τοὺς κόλακάς του καὶ θὰ κάμωμεν ὅ,τι κάμαμεν ὡς τώρα· καὶ θὰ διαιρεθοῦμεν. Πρῶτο νὰ κάμωμεν αὐτό. Δεύτερον, νὰ σᾶς εἰπῶ· ὁ Καλλέργης τὸν διόρισε ἡ Κυβέρνηση ἀρχηγὸν ὅλων τῶν στρατεμάτων τῆς πρωτεύουσας. Ἐμεῖς νὰ κάμωμεν μίαν φρουρὰ τῆς Συνελεύσεως ἀπὸ τὴν Ρούμελη, ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ἀπὸ τὴν Σπάρτη, ἀπὸ τὰ νησιά· νὰ εἶναι πολῖτες καὶ στρατιωτικοὶ χίλιοι, δυὸ χιλιάδες, νὰ γένη μία δύναμη ἐθνικὴ κι' ἀνεξάρτητη, νὰ μὴν ἴηρεάζεται ἡ Συνέλεψη ἀπὸ καμμιά φατρία, οὔτε ἀπὸ ντόπιους, οὔτε ἀπὸ ξένους.

Καὶ μὴ στοχάζεσθε ὅτι θέλω νὰ μπῶ ἀρχηγός· βάλτε ὅποιον θέλετε. Ἐγὼ εἶμαι σύμφωνος καὶ τὸν βοηθάω καὶ μὲ Ἀθηναίους, ἂν θελήσῃ. Ὅμως αὐτὸ νὰ γένη, ὅτι εἶναι πολὺ ἀναγκαῖον νὰ εἶναι δυναμωμένη ἡ Συνέλευσις. Δὲν θέλησε κανένας ν' ἀκούσῃ τίποτας ἀπὸ αὐτὰ ὅπου τοὺς εἶπα. Τὸ ἔμαθε ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου κ' ἔστειλε καὶ μὲ φώναξε καὶ μοῦ εἶπε αὐτὰ νὰ μὴ ματῶ τὰ εἰπῶ καὶ ῥεθίζονται οἱ πληρεξούσιοι. Ἄρχισε τῆς βαθμολογίας καὶ δὲν ἄφησε κανέναν παραλυμένον ὅπου νὰ μὴν τὸν βαθμολογήσῃ ἀπὸ τοὺς φίλους του καὶ αὐτεινῶν, ὅπου τοὺς μιλοῦσα πατριωτικά. Τότε ἄρχισαν οἱ διχόνοιες. Τότες, σὰν εἶδαν ὅπου τοὺς ἔλεγα αὐτὰ διὰ νὰ κάμωμεν πατριωτικὰ πράγματα, καμπόσοι ἀπὸ αὐτούς, καὶ ὁ Καλλεφουρνᾶς σύμφωνος, ἤθελαν νὰ κάμουν ταραχὰς καὶ ἀναρχίας εἰς τὴν πρωτεύουσα. Ὁ κόσμος ὅλος μὲ ὑπολήπετον, μὲ ἀγαποῦσαν, ὅτι τοὺς μιλοῦσα τὴν ἀλήθεια καὶ ἤθελα τὴν ἀσφάλειά τους καὶ χάλαγα τὰ σκέδια ἐκείνων καὶ τὴν κακὴν τους θέληση. Τότε αὐτεῖνοι, διὰ νὰ μὲ κατηγορήσουνε εἰς τὸ κοινόν, βάνουν εἰς τὸν τύπο ὅτι ὁ Μακρυγιάννης πῆρε εἰκοσιπέντε χιλιάδες δραχμὰς, ὁ Μακρυγιάννης πῆρε ἓνα κάρρο χρήματα ἀσημένιες ταμπακέλλες, ἀπὸ τοὺς ξένους. Βλέπω αὐτὰ, μιλῶ εἰς τὴν Συνέλευσιν ὁ ἰσαγγελέας νὰ πιάσῃ τὸν τυπογράφον νὰ ἰδοῦμεν ποιὸς μὲ ἔδωκε αὐτὰ τὰ πλούτη. Μίλησαν τοῦ ἰσαγγελέως – καὶ αὐτὸς σὺντροφος αὐτεινῶν. Ἔβαλαν εἰς τὸν τύπον ὅτι ἦταν ψέματα ὅλα. Πῆγα εἰς τὴν Μεγαλειότητα τοῦ τῶν Βασιλέως μας. Μοῦ εἶπε ὅτι· «Ἐἶχες ἓνα ὄρκον μὲ ὑπογραφάς; – Εἶχα, τοῦ λέγω. – Νὰ μοῦ τὸν δώσης νὰ ἰδῶ τοὺς ἀνθρώπους. – Τί τοὺς θέλεις νὰ τοὺς ἰδῆς; – Νὰ τοὺς ξέρω, νὰ τοὺς βάλω εἰς ἴππεσις. – Δὲν τὸν δίνω τὸν ὄρκον. Ἐκεῖνοι ὅπου μὲ μπιστεύτηκαν καὶ μὲ ἔδωσαν τὴν ὑπογραφήν τοὺς ἤξεραν ὅτι δὲν θὰ τῆς δώσω ἀλλοινοῦ – τότε εἶμαι ἄτιμος ἄνθρωπος». Κ' ἔφυγα.

Ἀφοῦ οἱ ξένοι κι' ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ τοὺς μάθαν ὅπου ὀργάνιζα τόσα χρόνια τὸ Κράτος κι' ὀρκίζα τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἔδενα μὲ ὑπογραφές, τοὺς κακοφάνη πολὺ – διατι δὲν βάργα τὰ τοῦμπανα νὰ τὸ μάθουν, νὰ μὲ βάλουν εἰς τὴν τζελατίνα! Ἔμεινε μυστικὸν καὶ τὸ ἀνασπάστηκαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ δὲν ἔμεινε καμμιά ἐπαρχία, ὅτι σὲ ὅλες ἦταν ἀνθρώποι ὀρκισμένοι· κι' ἔγεινε μὲ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ – καὶ δι' αὐτὸ πικραίνεται τώρα ὁ Κωλέτης καὶ ἡ συντροφιά του, ὅτι δὲν ἦταν σὰν τὸ δικό του σύνταμα, νὰ χυθοῦν τόσα αἵματα καὶ ν' ἀφανιστοῦν οἱ κάτοικοι. Καὶ βαίνουν τώρα εἰς τὸν τύπον ὅτι ἀγοράστηκα μὲ κάρρα γιομάτα χρήματα, ὅπου δὲν τὰ 'χει κι' ὁ Βασιλέας τόσα χρήματα· καὶ ἂν ξέρω παρόμοιον, τοῦ Θεοῦ ψυχῇ νὰ μὴ δώσω. Νὰ γένω προδότης τῆς πατρίδος μου καὶ θρησκείας μου, ὅπου ἀφάνισα τὸ σπίτι μου κι' ἄφησα δυστυχισμένα τὰ παιδιὰ μου τόσα χρόνια – καὶ θὰ γένω προδότης τώρα καὶ πουλημένος!

Ἀφοῦ δὲν μπόρεσαν νὰ μοῦ κάμουν τίποτας μ' αὐτὰ, σκεδιάζουν νὰ γένη μία ὀχλαγωγία τὴν νύχτα καὶ νὰ πάγω ἐγὼ νὰ τὴν σβέσω, νὰ μὲ δολοφονήσουν. Μίαν ἡμέρα ἔρχεται ἓνας ἀνθρώπος εἰς τὸ σπίτι μου καὶ μοῦ λέγει· «Θέλω κάτι θὰ σοῦ εἰπῶ· ὀρκίσου νὰ μὴ μὲ προδώσης καὶ χάνομαι». Ὀρκίστηκα. Μοῦ λέγει· «Εἶσαι τίμιος ἀνθρώπος καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ χαθῆς. Τοῦτες τῆς ἡμέρες θὰ γένη μία ὀχλαγωγία, θὰ γένη τὴν νύχτα· καὶ θὰ πᾶς νὰ τὴν ἡσυχάσης· καὶ εἴμαστε πέντε πλερωμένοι νὰ σὲ δολοφονήσωμεν. Εἶμαι κ' ἓνας ἐγὼ. Οὔτε τοὺς ἀνθρώπους σου προδίνω, οὔτε ἐκείνους ὅπου μας βάλαν. Τοῦτον μόνον σου λέγω· ἂν γένη νύχτα εἴτε καὶ ἡμέρα, νὰ μὴν πᾶς, ὅτι θὰ χαθῆς, καὶ μοῦ κακοφαίνεται». Ἐγὼ τὸ πῆρα ὡς παραμῦθι. Σὲ ἕξι ἡμέρες ἔνεργουνε τοῦ Ράλλη, τοῦ πρωτοῦπουργοῦ περὶ τῆς μεταβολῆς, καὶ τοῦ κάνουν

μπλόκο· μαζώχτη ὅλος ὁ λαὸς καὶ τοῦ ἀφάνισαν τὸ σπίτι ἀπόξω πετάγοντας πέτρες τὴν νύχτα. Τότε μου παραγγέλνουν νὰ πάγω νὰ σβέσω τὸ κακὸ. Δὲν πῆγα. Μοῦ παράγγειλαν πολλές φορές, δὲν πῆγα. Λυπήθηκα τὸν ἄνθρωπον κι' ἔστειλα τὸν Γιάννη Κώστα, καὶ τὸν ἔσωσε. Καὶ τὸν ἔχω φίλο ὡς σήμερα.

Οἱ μεγάλοι μας οἱ πολιτικοὶ δὲν ἐπιθυμοῦν ποτέ τὴν ἡσυχίαν, κι' ὅλο πατριωτισμὸν μὲ τὰ χεῖλη θυσιάζουν. Θέλουν εἰς τὴν Συνέλεψη νὰ κομματιάσουνε τὸ Ἔθνος. Τὸ ἴκαμαν αὐτόχτονας κι' ἑτερόχτονας. Καὶ μία διχόνοια, ὁποῦ τηράγει ὁ ἕνας χριστιανὸς τὸν ἄλλον, οἱ μέσα μὲ τοὺς ἔξω, ὡς Τούρκους ὅταν τοὺς πολεμοῦσαμεν. Αὐτὰ ἦταν ἔργα τοῦ κυρίου Κωλέτη καὶ τῶν ἄλλουνῶν - συνοημένοι καὶ μὲ τὸν Παλαμῆδη καὶ μ' ἄλλους. Ἦταν αὐτὰ σκέδια τῶν ξένων διὰ νὰ μᾶς λευτερώσουνε, καὶ κατασοχὴ τῶν εὐεργέτων μας Ἄγγλων· εἶχαν τόσα στρατεύματα εἰς τοὺς Κορφοὺς ἔτοιμα καὶ γύρευαν ὅλο τοιοῦτες διαίρεσες, νὰ πιαστοῦμεν ἀναμεταξὺ μας, νὰ ῥθουν νὰ μᾶς λευτερώσουν μὲ τὰ στρατεύματά τους κι' ἐμᾶς καὶ τὸν Βασιλέα. Κι' ἄλλα λένε ἐκείνοῦ, ἄλλα ἐμάς· καὶ μὲ τὴν παραμικρὴ τρέλλα ἀναμεταξὺ τοὺς νὰ κάμουν ἀπόβαση. Ἐνήργησαν πρῶτα μὲ τὸ κεφάλαιον τῆς θρησκείας - ἐκόπηκαν ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ τῶν ξένων· τοῦ κάκου κοπιάσαν. Ὑστερα ἀπὸ μεγάλες συζητήσεις λέγει ὁ Μεταξᾶς νὰ τὸ βάλωμεν εἰς τὴν ψηφοφορία. Τότε οἱ εὐλογημένοι πληρεξούσιοι εἶπαν πανψηφεῖ. Καὶ φαρμακώθηκαν ὅλοι. Ὁ Καλλέργης, ὁποῦ ἦταν ἀρχηγὸς εἰς τὰ πάντα μὲ τὴν συντρομὴ τῶν Πρέσβων - πῆρε καὶ καμμιά ὀγδοηνταρῖα χιλιάδες δραχμὲς ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση - γύρισε μὲ τοὺς ξένους κι' ἀστόχησε τὴν Τρίτη Σεπτεβρίου. Γύρισε αὐτὸς κι' ὁ Λόντος κι' ἄλλοι. Συχνὲς συναστροφὲς καὶ τραπέζια. Θέλουν νὰ τὸν βάλουν καὶ φρούραρχον τῆς Συνέλεψης - καὶ διὰ νὰ ἴπτόχουν αὐτὸ

άφανίστηκαν εις τὰ τραπέζια οἱ Πρέσβεις κάνοντας τῶν πληρεξουσίων. Μίαν ἡμέρα ὁ φίλος του Καλλέργη καὶ τῶν Πρέσβεων ὁ Πετζάλης, πληρεξούσιος ἀπὸ τὴν Χαλκίδα, σύντροφος τοῦ Κριτζῶτη, κάνει ἕναν λόγον εἰς τὸ βῆμα καὶ προτείνει ὅτι ὅποια συζήτηση εἶναι εἰς τὴν Συνέλευση διὰ τὰ πράματα τὰ γενικὰ νὰ εἶναι φανερὴ ἢ ψηφοφορία· εἰς τὰ προσωπικὰ ζητήματα νὰ εἶναι μυστικὴ. Παραδεχτήκαμεν ὅλοι τὴν πρότασή του. Τὴν ἄλλη ἡμέρα πάλι κάνει ἕναν λόγον καὶ ἐγκωμιάζει τὸν Καλλέργη διὰ τῆς ἀρετῆς του καὶ τῆς ἰηρεσίας τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ δι' αὐτὰ ὅλα νὰ τὸν διορίσουνε φρούραρχον τῆς Συνελεύσεως. Παραδέχτη καὶ ἔγινε. Ὁ Γρίβας, ὁ Κριτζῶτης καὶ οἱ ἄλλοι στρατιωτικοὶ κολακεύονταν ἀπὸ τὸν Καλλέργη καὶ ἦταν ἀναντίοι ἐμένα. Καὶ διὰ ἄκεινο δὲν δέχτη κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ὅσα τοὺς μίλησα διὰ νὰ κάμωμεν φρουρὰ ἐθνικὴ ἀπ' οὐλο τὸ κράτος. Καὶ αὐτὸ ἔμαθε ἡ Κυβέρνηση καὶ ἔπεσα εἰς τὴν ὀργή της.

Ὁ γέρο Πανοῦτζος Νοταρᾶς, ἀξιοσέβαστος ἄνθρωπος, ἦταν Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως· καὶ πάντοτε εἰς τῆς Συνελεύσεως ἦταν πρόεδρος. Τότε ἦταν νεώτερος καὶ ἔκανε αὐτὰ τὰ χρέη· τώρα τὸν φορτώθηκαν τὰ γερατειὰ καὶ δὲν μπορεῖ. Ζητοῦνε αὐτεῖνη τὴν θέση πολλοὶ καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ – καὶ ὁ Γρίβας καὶ ὁ Κριτζῶτης· καὶ θέλουν καὶ τὴν συντρομὴ τοῦ Καλλέργη, ὅτι καὶ αὐτεῖνοι βόηθησαν καὶ ἔγινε φρούραρχος. Τὴν θέλει τὴν θέσιν τοῦ προέδρου ὁ Κωλέτης, ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Λόντος, ὁ Μεταξάς, ὁ Παλαμῆδης καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοιοῦτοι. Ἐγὼ, ὅταν πρωτοσυνάχτηκαν οἱ πληρεξούσιοι ἐδῶ, ἦταν καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἄκεινους ὅπου ἔχα εἰς τὸν ὄρκον· αὐτεῖνοὺς καὶ ἄλλοὺς ὅπου τοὺς εἶχα ἴμποτοσύνη, τοὺς σὺναζα καὶ τρώγαμεν εἰς τὸ σπίτι μου· καὶ τοὺς μιλοῦσα πατριωτικὰ καὶ φρόνιμα – «τώρα εἶναι εἰς τὸ χέρι τῶν

ἀγαθῶν πατριῶτων, νὰ ἴμαστε σὺνφωνοὶ, νὰ κάμωμεν πατριωτικὰ πράματα». Ἐφκείασα κ' ἕναν νέον ὄρκον καὶ τὸν ὑπόγραψαν καμμιά εἰκοσιπενταριά· καὶ ἤμαστε σὺνφωνοὶ. Τότε διὰ τὸν πρόεδρον ὅσοι εἶχαν αὐτεῖνη τὴν ἐπιθυμίαν ἤρθαν εἰς τὸ σπίτι μου νὰ τοὺς συντρέξω. Στοχάστηκα, νὰ βγάλωμεν τὸν Πρόεδρο τὸν γέρο Νοταρὰ κι' ἀτιμία κι' ἄδικον· νὰ μείνη, δὲν ἀξίζει. Νὰ μῆ ἕνας, θὰ φέρωμεν διχόνους – νὰ μποῦνε τέσσεροι ἀντιπρόεδροι καὶ οἱ καλύτεροι· κι' ἔχοντας αὐτεῖνοι τὴν φιλία τῶν ξένων, νὰ μὴ γένωνται ἀντενέργειες ἀπὸ αὐτοὺς καὶ διγαίρες ἀναμεταξύ μας. Ἐκρίνα εὐλογον νὰ μῆ ὁ Μεταξάς, ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Λόντος κι' ὁ Κωλέτης, δυὸ Σεπτεβριανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι δυο· καὶ νὰ μείνη κι' ὁ Πανοῦτζος εἰς τὴν θέση του. Μίλησα μὲ καμπόσους ἀπὸ τοὺς φίλους μου, τοὺς ἄρεσε αὐτό. Σηκώθηκα τὴν αὐγὴ πῆγα εἰς τὸν Πρωτοῦπουργὸ Μεταξά· τοὺς ἤῤα αὐτοὺς ὅλους καταλυπημένους, ὅτι ἔμαθαν αὐτεῖνης τῆς θέσης βῆκαν πολλοὶ μουστερηῖδες καὶ δὲν θὰ ἴπιτόχη κανένας ἀπὸ τοὺς δικούς τους. Τοὺς εἶπα τὴν γνώμη μου νὰ γένουν οἱ τέσσεροι καὶ νὰ μείνη κι' ὁ Πανοῦτζος. Κι' ἂν τὸ δέχωνται, νὰ μοῦ δώσουνε καὶ τὸν λόγον τῆς τιμῆς τους ὅτι θὰ ἐνωθοῦν καὶ οἱ τέσσεροι καὶ θὰ τηρᾶνε τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος μας κι' ὄχι τὰ ξένα. «Αὐτὸ γένηται, μοῦ εἶπαν· ὅμως δὲν θὰ ἴπιτόχωμεν, ὅτι διαίρεσαν τοὺς πληρεξουσίουσ οἱ Κριτζώτης κι' ὁ Γρίβας καὶ οἱ ἄλλοι. – Ἐγὼ τὸ παίρνω ἀπάνου μου, τοὺς εἶπα, καὶ θὰ μιλῶ φανερὰ καὶ θὰ προτείνω τὰ νόματά σας· κ' ἐσεῖς εἰς τὴν Συνέλεψη, ἀφοῦ μιλῶ ἐγὼ πρῶτα, νὰ ὑποσκεθῆτε ὅτ' εἶστε κ' οἱ τέσσεροι μονοιασμένοι». Μείναμεν σὺνφωνοὶ εἰς αὐτό, καὶ σηκωθήκαμεν καὶ πῆγαμεν εἰς τὴν Συνέλεψη. Ζήτησα ὁ πρῶτος τὸν λόγον ἀπὸ τὸν Πρόεδρο καὶ λέγω· «Συναδελφοὶ κύριοι πληρεξούσιοι! Ὁ ἀξιοσέβαστος Πρόεδρος πάντοτεσ ἴστον καιρὸ τῆς ἐπανάστασῆς μας διὰ τῆς ἀρετέσ τοῦ ἐτιμήθη ἀπὸ τὴν πατρίδα μ'

αυτείνη την θέση του Προέδρου· αλλά τότε ήταν νεώτερος και υπόφερνε τους κόπους· τώρα είναι πολύ γέρων και η θέση αυτείνη θέλει εργασία. Διὰ τοῦτο προτείνω νὰ μείνη εἰς τὴν θέση του, ἀλλὰ νὰ γένουν καὶ τέσσεροι ἀντιπροέδροι. Κρίνω εὐλογον – λέγω τὴν γνώμη μου – νὰ μποῦν οἱ κύριοι Μαυροκορδάτος, ὁ Κωλέτης, ὁ Μεταξᾶς καὶ ὁ Λόντος». Τότε σηκώνεται ὁ Πετζάλης καὶ μ' ἀντιπολεμεῖ· ὅτ' εἶχε νιτερέσιον μετὸς ἄλλους καὶ ἔνεργουσαν μυστικὴν τὴν ψηφοφορίαν. Καὶ εἶπε ὅτι αὐτὰ εἶναι πρόσωπα καὶ ἀποφασίστη νὰ εἶναι μυστικὴ ἢ ψηφοφορία. Τότε πῆρα τὸν λόγο πίσου καὶ τοῦ ἀντιμίλησα. Εἶπα· «Ὁ κύριος Πετζάλης τὸ ἔκαμε· «δάσκαλε ὁποῦ δίδαχες καὶ νόμον δὲν ἐβάσταγες». Μόνος του ἔκαμε τὸν νόμον καὶ μόνος του τὸν πάτησε. Ἐχτές μετὴν τὴν πρότασιν διὰ τὸν διορισμὸν τοῦ κυρίου Καλλέργη φρουράρχου τῆς Συνελεύσεως, ὄνομα προσώπου ἦταν καὶ ἐκεῖνο καθὼς ἐτοῦτα. Θὰ τὸν χτυποῦσα ἐχτές, ὅμως νὰ μὴν εἰπῆτε ὅτ' εἶμαι ἀντίζηλός του κυρίου Καλλέργη σιώπησα. Ἔχει ἓνα προτέρημα ὁ Κύριος Πετζάλης, ὅτι εἶναι διπρόσωπος. Ὅποτε εἶναι πατριωτικὰ ζητήματα βγαίνει ἔξω καὶ πίνει τὸ τζιγάρο του· καὶ ὅταν εἶναι πατριωτικὰ καὶ συμφέροντά του ἔρχεται καὶ κάνει νόμους – καὶ τοὺς χαλάγει μόνος του, ἀλλὰ θέλει νὰ τοὺς φυλάξουν οἱ ἄλλοι». Τότε μίλησαν ὁ Μεταξᾶς, Μαυροκορδάτος, Κωλέτης καὶ Λόντος πολλὰ διὰ τὴν ἔνωσίν των χάριν τῆς πατρίδος. Πῆραμεν τὴν πολυψηφίαν· καὶ διορίσθησαν καὶ οἱ τέσσεροι· καὶ ὁ Πανοῦτζος ἔμεινε εἰς τὴν θέση του. Ὅχτῳ ἡμέρας κάμαν μονοιασμένοι, καὶ ὕστερα πῆρε καθεὶς τὸν δρόμον του καὶ τὴν πατρίαν του· καὶ κατακομματιάσθησαν. Μαθαίνοντας αὐτὸ λυπήθηκα πολὺ. Διὰ νὰ τοὺς ἐνώσω πίσου κάνω ἓνα τραπέζι καὶ τοὺς παίρνω ὅλους καὶ τοὺς πληρεξούσιους ὁποῦ ἦταν μαζί μου. Φάγαμεν· εἰς τὸ τραπέζι ἀπάνου με ἤθελε ὁ καθένας μετὸ μέρος του. Καὶ τοὺς ἄφησα

όλους· και τούς έπιασα όχτρούς. Και ηΐρα τόν διάβολό μου.

Ό Παλαμήδης, ό Κριτζώτης, ό Γρίβας, Πετζάλης κι' άλλοι προκομμένοι τράβαγαν ένα κόμμα· ήθελαν να γένη μία Βουλή, όχι Γερουσία. Κι' αυτό δεν τó 'καναν με 'λικρίνεια, αλλά να γένη άναρχία. Εΐχαν και με τó μέρος τούς ως τριάντα ψήφους άπάνου κάτου. Πήγα μίαν ήμέρα εις τόν Βασιλέα, με ρώτησε τί γνώμη εΐμαι δια τής Βουλές. Τοϋ εΐπα μία να γένη, ότ' εΐναι φτωχó τó έθνος και δεν ύποφέρνει έξοδα. Μοϋ εΐπε τά αίτια όποϋ δεν μπορούμεν να κάμωμεν με μία. Εΐχα ρωτήσει και γνωστικούς κι' άδιάφορους άνθρώπους και μοϋ εΐπαν κι' αυτεΐνοι τά ίδια. Έμεΐς οί δυστυχισμένοι δεν τά γνωρίζομεν αυτά. Τότε λέγω τοϋ Βασιλέα άν γένουν δυό, παραπάνου άπό δεκαπέντε γερουσιασται να μην γένουν. Έ Μεγαλειότης τοϋ έμεινε ως τούς είκοσιέναν τó πολύ. Ηΐρα κι' άλλους άδιάφορους, μίλησα δι' αυτό, μοϋ εΐπαν εΐναι καλό. Έκαμα μίαν έκθεσιν, τήν έβαλα εις τόν τύπο και εΐπα τήν γνώμην μου. Έμεινε δια τó παρόν αυτό, ότ' ήταν άλλα ζητήματα.

Άφοϋ Παλαμήδης, Κριτζώτης, Γρίβας, Καλλεφουρνᾶς και οί άλλοι εΐχαν λίγους συντρόφους κ' έγώ γγίχτηκα και με τούς άλλους, μόνον με τó Μεταξᾶ μιλοϋσα και ήμαστε σύνφωνοι. Τότε μιλω και με τόν Κριτζώτη κι' άλλους να πηγαίνωμεν σύνφωνοι όλοι πατριωτικῶς και να μπορέσομεν να λάβωμεν τήν πολυψηφία να τράμεν τά συνφέροντα τής πατρίδος. Μείναμεν σύνφωνοι εις αυτό. Ήταν ένα ζήτημα μία ήμέρα, μίλησα. Έκεΐ πήραμεν εκατόν όγδοήντα ψήφους· πήραμεν τήν

πολυψηφία. Ακολουθήσαμεν αυτό καμπόσες ημέρες, και πάλε αὔτεινοι τὸ χάλασαν. Τραβήχτηκα κι' ἀπὸ αὐτούς.

Ἀφοῦ ὁ Καλλέργης ἔλαβε τὴν φρουραρχίαν τῆς Συνέλεψης καὶ οἱ Ἀντιπρόεδροι ἔφυγαν ἀπὸ τὸν δρόμο τους, καταξοχὴ Μαυροκορδάτος, Λόντος καὶ Κωλέτης – ἦταν παιδιὰ τῶν ξένων καὶ πολὺ κολάκευαν καὶ τὸν Βασιλέα – παράλυσαν τὴν Συνέλεψη. Μπαίνουν ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ ἄκροατήριον, ὀδηγοῦσαν τοὺς πληρεξούσιους καὶ τοὺς κατακομμάτιαζαν. Ἀφοῦ τοὺς ἀνακάτωναν αὔτεινοι, μπῆκαν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Καλλέργη κι' ἀρχίσανε νὰ βρίζουν τοὺς πληρεξούσιους καὶ νὰ τοὺς κάνουν φοβερισμοὺς πολλοὺς. Κάτι θέλησε νὰ κρίνη ὁ Κριτζώτης κι' ὁ Γρίβας κι' ἄλλοι, ρίχτη ἀπάνου τοὺς ὁ φίλος τους ὁ Καλλέργης κι' ἄλλοι ἀξιωματικοί. Πῆγα ἐκεῖ, τρόμαξα νὰ τοὺς ξεχωρίσω· ὅμως πολὺ ἀναμμένοι ὁ Καλλέργης καὶ οἱ συντρόφοι του οἱ ἀξιωματικοί. Ἄλλη φορᾶ διάλυσε ὁ Πρόεδρος τὴν Συνέλεψη καὶ φύγαμεν ὅλοι ἀγαναχτισμένοι. Τὴν ἄλλη ἡμέρα θὰ ἔχαμεν καυγά. Ἐλέπετε ἓνα θόρυβο – ἀνακατώθηκαν ὅλοι οἱ κάτοικοι, ἄλλοι ὑπὲρ κι' ἄλλοι κατὰ. Τὸ βράδυ ἔπεσα νὰ κοιμηθῶ, περνώντας τὰ μεσάνυχτα, ὅσο νὰ φύγουν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ σπίτι μου· κάνα δυὸ ὥρες νὰ φέξη, ἐκεῖ ὁποῦ κοιμώμουν, ἀκούω νὰ μοῦ λένε· «Σήκου, τί κοιμᾶσαι; Ὅτι δὲν εἶστε καλά· κιντυνεύετε!» Ἐόπησα. Εἶπα ἡ ὑποψία μου δίνει αὐτὲς τῆς παραλογίης. Ματακοιμήθηκα· πάλε τὸ ἴδιον. Πάλε κοιμήθηκα. Ἐπὶ τρίτο μου δίνει ἓναν χτύπον, ἔτζι μου ἔρθε, μοῦ λέγει· «Σήκου!» Τότε σηκώθηκα, φώναξα τὰ παιδιὰ, τοὺς στρατιῶτες ὁποῦ ἔχα, τοὺς λέγω· «Ἐσοῦ κ' ἔσο νὰ πᾶτε νὰ εἰπῆτε τῶν ἑπιτρόπων τῶν ἐκκλησιῶν νὰ εἰποῦνε τῶν πολιτῶν καθεὶς εἰς τὴν ἐνορία του νὰ μὴν πᾶνε κανένας εἰς τὰ χτήματά τους ἢ ὅ ἄλλη τους δουλειά· νὰ κάτσουν εἰς τὰ σπίτια τους μὲ τ'

ἄρματα τους ὅλοι – νὰ μὴ βγῆ κανένας ἔξω μ' ὄπλα ὅσο νὰ σᾶς μιλήσω ἐγὼ τί νὰ κάμετε». Στέλνω ἄλλους εἰς τοὺς πρωτοσιναφιτζήδες νὰ μιλήσῃ καθένας εἰς τὸ σινάφι του νὰ μὴν ἀνοίξουν τ' ἀργαστήρια, μόνον τῆς πόρτες· νὰ ἔχουν τ' ἄρματα τους. Στέλνω ἄλλους εἰς τὸν Γρίβα καὶ ὅσους ἄλλους νὰ συναχτοῦν ξημερώνοντας εἰς τοῦ Κριτζώτη τὸ κονάκι ὅσο νὰ πάγω κ' ἐγώ. Πῆγαν οἱ ἄνθρωποι παντοῦ καὶ μίλησαν· κι' ἀκολούθησαν ὅ,τι τοὺς παράγγειλα.

Τὴν αὐγὴ πῆγα ὅσους Κριτζώτη· συνάχτηκαν ὅλοι. Ἄρχισε ὁ Γρίβας μὲ τὸν Κριτζώτη νὰ μοῦ μιλοῦν ἀναντίον τοῦ Καλλέργη κι' ἀξιωματικῶν του. Τότε τοὺς λέγω· «Τί σας εἶπα ἐγὼ διὰ νὰ μὴν πάθωμεν αὐτά; Σᾶς εἶπα νὰ κάμωμεν τὴν φρουρὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ νὰ βάλετε ὅποιον θέλετε ἀπὸ σᾶς ἀρχηγόν. Ἐσεῖς ὑποπευθήκατε νὰ μὴν μπῶ ἐγώ, τὸ εἶπετε τοῦ Λόντου καὶ Καλλέργη καὶ τῶν ἄλλων καὶ μὲ πῆραν ὅσους ὀργὴ τους. Καὶ γέλασαν κ' ἐσᾶς κ' ἔκαμαν τὸν Καλλέργη παντοδύναμον· τὸ ἔδωσαν καὶ τοῦ δίνουν τόσα χρήματα καθεμερινῶς – κάνει τώρα ὅ,τι θέλει. –Μου λένε, ἐμεῖς σὲ πῆραμεν εἰς τὸν λαιμὸ μας. – Ἐμένα πῆρατε εἰς τὸν λαιμὸ σας; Πῆρατε τὴν πατρίδα γενικῶς καὶ τοῦ λόγου σας· καὶ ποῦ θὰ καταντήσουμεν ὁ Θεὸς τὸ ξέρει». Τότε τοὺς εἶπα τὸ σκέδιο ὅπου ἔκαμα· καὶ παράγγειλα καὶ τοῦ Γιάννη Κώστα κι' ἄλλων ἀξιωματικῶν νὰ συνάξουν ὅσους στρατιῶτες εἶναι εἰς τὴν πρωτεύουσα καὶ φερμένοι ἀπὸ τ' ἄλλο τὸ κράτος, νὰ ἔχουν τὰ σπαθιά τους καὶ τῆς πιστιόλης τοὺς κρυμμένες, καὶ νὰ μαζωχτοῦν εἰς τὴν Συνέλεψη ὅπου εἶναι ἡ βάρδια καὶ καμμιά ἑκοσάρια νὰ πιάσουν ἄξαφνα τὰ σπιτία τοῦ Καρατάσιου, τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Μεταξά, τοῦ Λόντου, ὅσα σπιτία εἶναι κοντὰ εἰς τὴν Συνέλεψη. Καὶ νὰ εἶναι μυστικὸ αὐτό, ἀπὸ ἕνα δυὸ ἀξιωματικοὶ νὰ τὸ ξέρουν – ὁ καθένας τὸ σπιτί ὅπου θὰ πιάσῃ. Τοὺς εἶπα καὶ στέκονταν

ὅλοι καθένας εἰς τὸ μέρος του. Εἶπα ὅλα αὐτὰ αὐτεινῶν καὶ νὰ πάρουν καὶ οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὄλουνῶν τὰ σπαθιά τους καὶ πιστιόλες τους καὶ νὰ εἶναι ὅλοι ἀπόξω· κι' ὅταν μποῦμεν εἰς τὴν Συνέλεψη καὶ δώση αἰτία ὁ Καλλέργης μὲ τοὺς συντρόφους του, ἄξαφνα οἱ δικοί μας νὰ ριχτοῦνε εἰς τὴν βάρδια νὰ τοὺς πάρουν τὰ ὅπλα τους καὶ τότε νὰ πιάση κι' ὁ καθεὶς τὰ διορισμένα σπίτια· τοὺς ἄρεσε τὸ σκέδιόν μου. Τοὺς εἶπα νὰ πᾶμε ὅλοι εἰς τὸ Μεταξᾶ καὶ νὰ φωνάξῃ τὸν Μαυροκορδάτο, τὸν Κωλέτη, τὸν Λόντο, τὸν Καλλέργη κι' ἀπὸ καμμιά δεκαριά πληρεξούσιους Ρούμελης, Πελοπόννησος καὶ νησιῶν καὶ νὰ μιλήσουμε μ' αὐτούς· κι' ἂν δὲν συναγροικηθοῦμεν, ὁ Θεὸς ἄς τοὺς τὸ πλερώσῃ. Μείναν σὺμφωνοὶ καὶ εἰς αὐτό. «Ποιὸς θὰ κρίνῃ, τοὺς εἶπα, αὐτά; – νὰ φαίνεται ὅτι ἔχομεν γνώση, νὰ μὴ μας παίρνουν διὰ ζῶα». Μοῦ εἶπαν ἐγὼ νὰ κρίνω. Σηκωθήκαμε ὅλοι πήγαμε ἔστω Μεταξά. Τοῦ εἶπα κ' ἔστειλε καὶ σύναξε ὅλους αὐτούς. «Ἀδελφοί, τοὺς εἶπα, ἐμεῖς συναχτήκαμεν νὰ κάμωμεν ἐλεύτερη Συνέλεψη καὶ φρόνιμη καὶ πατριωτικὴ, ὄχι φατριαστικὴ καὶ μὲ ξένες θέλησες. Ἄν εἰς τὸ ἐξῆς ἐσεῖς οἱ Ἀντιπρόεδροι βάλετε τὴν Συνέλεψη σὲ τάξη, καὶ οἱ ἀκροαταὶ νὰ μὴν μπαίνῃ κανένας μέσα κι' ὁ κύριος Καλλέργης νὰ βγάλῃ ὅλους ἐκείνους τοὺς ἀξιωματικούς, ὅποῦ διατίμησαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς πατρίδος καὶ βήκαν ἀπὸ τὰ χρέη τοὺς τὰ στρατιωτικά, καὶ νὰ μὴ ματακολουθήσουν παρόμοια καὶ διατιμώμαστε ἀπὸ τοὺς ξένους ἀνθρώπους, ὅποῦ ἔναι τόσοι ἀκροαταὶ, κι' ἀπ' οὓλους τοὺς φρόνιμους – καὶ διατιμώμαστε κι' ἐμεῖς καὶ ἡ πατρίδα μας θὰ ζημιωθῇ. Κι' ἂν δὲν γένουν αὐτά, ἐμεῖς τραβιώμαστε, καὶ ὁ αἴτιος τοῦ κακοῦ ἄς δώσῃ λόγον εἰς τὸν Θεὸν κι' ὁ ἀθῶος ἄς προσκαλεστῇ τὴν βοήθειά του νὰ μπῆ τὸ δίκιον εἰς τὸν τόπο του. Καὶ νὰ δειχτοῦμεν μὲ γενναιότητα ἀναμεταξὺ μας». Ἀποκρίνεται ὁ γενναῖος Καλλέργης, ὁ Σεπτεβριανός, ὁ σύντροφός μου ὁ ὀρκισμένος, καὶ μοῦ

λέγει· «Ἔμαθα ὅτι ὄπλισες ἀνθρώπους καὶ μέρασες καὶ πολεμοφόδια, καὶ θὰ πάρωμεν μέτρα εἰς αὐτό». Τοῦ λέγει ὁ Γρίβας· «Εἶναι ψέματα» αὐτὰ καὶ συκοφαντίες ἀναντίον τοῦ Μακρυγιάννη». Τοῦ λέγω ἐγὼ· «Εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ ὅπου μου εἶπες, κί ὁ Γρίβας δὲν σοῦ λέγει τὴν ἀλήθεια. – Διατι τὰ ἴκαμες; μου λέγει. – Τὰ ἴκαμα ὅτι εἶδα τὸ φέροισιμο τὸ δικό σου καὶ τῶν συντρόφωνέ σου εἰς τὴν Συνέλεψη καὶ κατάλαβα τὴν θέλησή σας. Τὴν Ἀθήνα δὲν τὴν καίτε καὶ ν' ἀλιμουργιαχτὴ δὲν ἀφίνω ἐγὼ. Ὅτ' ἦρθα νέος ἐδῶ, εἰς τὰ 1822, καὶ εἶμαι γέροντας τώρα. Καὶ ἤμουν μόνος μου ὅταν ἦρθα, καὶ τώρα ἔχω σπίτια καὶ φαμελιά. Κί ὅλους τοὺς Ἀθηναίους τοὺς θεωρῶ καλύτερα ἀπὸ τὰ παιδιά μου κί ἀπὸ τὸ σπίτι μου· ὅτι μ' εἶχαν ἀρχηγόν τους εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδος καὶ σκοτωνόμαστε μαζὶ καὶ πληγωνόμαστε. Αὐτό σου εἶναι γνωστό· τὸ εἶδες εἰς Περαιὰ, ὅπου πλέγαμε εἰς τὸ νερὸ καὶ εἰς τοὺς πάγους μ' αὐτούς. Μέσα τὸν κάμπο φκειάναμεν ταμπούρια καὶ κολουμπούγαμεν νύχτα καὶ ἡμέρα ἀνάμεσα τῶν Τούρκων τὰ πόστα. Κ' ἐσεῖς οἱ ἄλλοι ἦσατε εἰς τὰ ψηλώματα. Φαίνονται ὡς τὴν σήμερον ποὺ εἶναι τὰ πόστα μας. Κί ἀπὸ αὐτὰ μείναμεν οἱ μισοὶ κί ὅσοι μείναμεν ὅλοι σάπιοι. Δι' αὐτὸ κί ὅτι καὶ τώρα μ' ἔχουν οἱ Ἀθηναῖγοι πρόεδρο τοῦ Συβουλίου καὶ μ' ἔκαμαν καὶ τώρα πάλε ἀρχηγόν τους καὶ πληρεξουσίον τους, θὰ φυλάξω αὐτούς πρῶτα καὶ τὰ σπίτια τους καὶ γενικῶς τὴν πατρίδα μου, ὅταν βλέπω ἴδιοτέλεια. Κί ἂν κάμετε ὅσα μιλῆσαμεν· οἱ Ἀντιπρόεδροι νὰ βάλουν τὴν τάξιν εἰς τὴν Συνέλεψη κ' ἐσὺ νὰ βγάλῃς τοὺς ἀξιωματικούς πρὸς ἴκανοποίησιν τῶν πληρεξουσίων, εἶμαστε φίλοι κί ἀδελφοὶ ὅπως πρῶτα· εἶδὲ κάμετε ὅτι μπορῆτε ἐσεῖς, κ' ἐμεῖς εἶμαστε ἔτοιμοι νὰ κάμωμεν ὅτι μπορέσωμεν». Τότε μίλησαν κ' οἱ ἄλλοι. Καὶ ὑποσκέθησαν αὐτὰ. Καὶ τὰ ἔνεργησαν. Καὶ ἦταν ἡ καλὴ ἀρμονία ἀναμεταξύ μας. Καὶ ξαναενώσαμεν τὴν φιλίαν μας.

Είδαν οί ξένοι και οί φίλοι τους ὅτι ἀπέτυχαν κι' ἀπό αὐτό, ὅτι τοὺς πείραξε πολὺ τὸ σαράντα ἄρθρο διὰ τὴν θρησκείαν καὶ ἡ βάφτιση τοῦ διαδόχου - νιτερέσια μέραζαν ἕνας του ἄλλουνοῦ. Ἐγὼ ἀπόταν ἔγινε ἡ μεταβολὴ μὲ προσκαλοῦσαν οί Πρόσβες νὰ φάμεν καὶ νὰ μιλήσωμεν - οὔτε ματαπάτησα ὡς τὴν σήμερον, οὔτε θέλω πατήσει μ' ὄλον ὁποῦ τοὺς εἶχα φίλους καὶ τοὺς ἔκαμα τόσες φορές τραπέζια. Ἄν θέλουν αὐτεῖνοι νὰ ἔχουν τὸ δικό τους σπίτι, θέλομεν κ' ἐμεῖς νὰ φκείασωμεν τὸ δικό μας. Τώρα ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Κωλέτης, ὁ Λόντος, ὁ Καλλέργης καὶ οί συντροφίες τοὺς ἐνώθησαν μὲ τοὺς Ἄγγλους, μὲ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς ἄλλους κι' ὡς δυσανεστημένοι ἀπὸ αὐτεῖνη τὴν μεταβολὴ ταμπουρώνονται ἀναμεταξὺ τους καὶ τάζουν καὶ τοῦ Βασιλέα λαγοὺς μὲ πετραχήλια - κι' ἀνάθεμα καὶ τοῦ θέλη κανένας τὸ καλὸν του. Οὔτε οί ξένοι του θέλουν τὸ καλὸ, οὔτε οί συντρόφοι τους, ἀλλὰ τοῦ λένε λόγια τῆς ὄρεξῆς του κι' ἐλπίζει ὁποῦ τοὺς ἔχει φίλους. Καὶ τὸν ἀσκουντοῦνε ὀλημέρα εἰς τὸν γκρεμνόν. Καὶ κακοσυσταίνουν τοὺς Σεπτεβριανούς, ὅσοι μείναν καὶ δὲν πῆγαν εἰς τὴν βούλλα τους· αὐτοὺς ὅλους τοὺς κακοσυσταίνουν εἰς τὸν Βασιλέα κι' αὐλικούς καὶ τοὺς κάνουν ὑποπίτους καὶ περισσότερον τὸν Μεταξᾶ - τὸν γύμνωσαν κι' ἀπὸ τοὺς φίλους του πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς. Ὅτι κι' αὐτὸς ἀπὸ τὰ δυὸ του ποδάρια τὸ ἔνα τ' ἄφησε εἰς τὴν Τρίτη Σεπτεβρίου καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὸν Βασιλέα κι' ἀδρασκελάγει - οὔτε εἰς τὴν Τρίτη Σεπτεβρίου σώνει μὲ τὰ σωστά του, οὔτε εἰς τὸν Βασιλέα. Ὅταν τραβάγη τὸ ἔνα του ποδᾶρι νὰ πάγη εἰς τὸ ἕνα μέρος, τ' ἄλλο ἀνεμένει εἰς τ' ἄλλο μέρος· κ' ἔτζι πουθενὰ δὲν πηγαίνει νὰ δώση τὸν λόγον τῆς πίστεως, τί πιστεύει ἀληθινά. Κανένα μέρος ἀπὸ τὰ δυὸ δὲν ξέρει ὡς τὴν σήμερον ποὺ τρέχει. Ὁ Θεὸς γνωρίζει τῶν ἀνθρώπων τῆς καρδιές· καὶ οί ἄνθρωποι - γνωρίζει ἕνας του ἄλλου τὰ χεῖλη κι' ὄχι τὴν καρδιά. Ὅποιος βρῖσκει κάνα ἡῦρεμα καὶ δὲν ξέρει

τί αξίζει – όποιος τ' αγοράση αυτό ξέρει τήν τιμήν του. Δι' αύτεϊνη τήν μεταβολή εἴκοσι πέντε δραχμές ξόδιασε ό κύριος Μεταξάς. Εἶχα νά στείλω ἕναν ἄνθρωπο νά πάγη όπου ἔταν ἀνάγκη καί τὸ ἔταξα τρακόσες δραχμές καί μὸ ἔλειπαν πενήντα· καί μὸ ἔδωσε αὐτὸς τῆς εἴκοσι πέντε. Αὐτεϊνη τήν θυσία ἔκαμεν· καί τοῦ δώσαμεν ἔτοιμες καί τιμές καί δόξες καί τῆς μουτζώνει· καί τῆς ἀφίνει καί παίρνει ἄλλον δρόμον. Καί κιντυνεύομεν κ' ἐμεῖς οἱ ἄλλοι Σεπτεβριανοὶ ἀπὸ τὸν χαραχτήρα αὐτεϊνοῦ.

Μίαν ἡμέρα πῆγα εἰς τὸν Κωλέτη νά τὸν ἰδῶ, ὅτι ἦρθε εἰς τὸ σπίτι μου καί δὲν εἶχα πάγη. Ἐκεῖ ἦταν πολλοὶ φίλοι του· κι' ό Κουντουργιώτης. Μιλήσαμεν πολλά. Μοῦ εἶπε ό κύριος Κωλέτης νά ἔνωθοῦμεν. Τοῦ εἶπα· «Πολλές φορές αὐτὸ τὸ κάμαμεν καί δὲν τελεσφόρησε. Ξέρω τήν καρδιά σου διατι θέλεις τήν ἔνωσή μας. Τὰ εἶπαμεν πολλές φορές. Ἐγὼ θέλω τοῦ σπιτιοῦ μας τὰ κεραμίδια νά σάσουμεν, νά μὴν τρέχουν καί πέση τὸ σπίτι μας καί μᾶς πλακώση. Τὰ ξένα τὰ σπίτια τὰ ἔχουν καλὰ σκεπασμένα οἱ νοικοκυραῖοι τους καί δὲν παίρνει ό ἀγέρας τὰ κεραμίδια τοὺς ὅσο σφοδρὸς καί νά εἶναι. Τοῦ δικοῦ μας τοῦ σπιτιοῦ τὰ κεραμίδια λίγος ἄνεμος νά φυσήξη δὲν ἀφίνει κανένα. Καί ἔχει καί κάτι μαστόρους – παίρνουν τὰ κεραμίδια καί σκεπάζουν τὰ ξένα σπίτια». Ζύγωσε ἡ ὥρα νά πάμεν εἰς τήν Συνέλεψη καί μείναμεν σύνφωνοι νά κολλήσωμεν εἰς τὸ δωμάτιον, διαλώντας ἡ Συνέλεψη, νά μιλήσωμεν ό Κωλέτης, ό Κουντουργιώτης κι' ἐγὼ. Εἰς τήν Συνέλεψη πῆγαν οἱ ὀμιλίες τοὺς αὐτεϊνῶν μὲ τὸν Μεταξᾶ πολὺ ξεμακρυσμένες. Διαλύθη ἡ Συνέλεψη· μου εἶπαν νά πάγω ἀπάνου. Τοὺς εἶπα· «Σύρτε κ' ἔρχομαι». Πῆγαν αὐτεῖνοι ἀπάνου. Πῆρα ἐγὼ τὸν Μεταξᾶ καί πήγαμεν. Ηῦραμεν ἀπάνου καί τοὺς Πρέσβες, τὸν Λάγυνς, τὸν Πισκατόρη καί Πρόκενς. Σὰ μ' εἶδαν μὲ τὸν Μεταξᾶ δὲν μὸ ἔπιασαν

όμιλιαν. Ἀρχινοῦνε ὅλοι αὐτεῖνοι – ἦρθε κι' ὁ Μαυροκορδάτος· τὴν γλώσσα δὲν τὴν καταλάβαινα. Βλέπω τὸν καϊμένον τὸν Μεταξᾶ εἰς τῆς ὀμιλίας τοῦ λυπημένον πολὺ καὶ θύμωνε. Μετὰ πολὺ τοῦ λέγω· «Τί τρέχει; – Δὲν τοὺς ἀρέσουν καμπόσα πράματα. Δὲν εἶναι τῆς ἀρεσιᾶς τοὺς καὶ θὰ παρατηθῶ, δὲν ὑποφέρνω πλέον». Καὶ τραβήχτη ἀπὸ ἴμεναν καὶ πῆγε κ' ἔπιασαν ὀπίσου τὴν φιλονικίαν. Ὑστερα τραβγιῶνται καὶ πᾶνε οἱ μισοὶ ἴστην ἄλλη κάμαρη μὲ τοὺς Πρέσβες κ' οἱ μισοὶ μείναν ἐκεῖ καὶ φιλονικοῦσαν. Τοὺς λέγω αὐτεινῶν· «Ἐτοῦτο τὸ Σύνταμα ὁποῦ ἀποχτήσαμεν δὲν εἶναι ἀνθρώπινον ἔργον, εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὁποῦ ἀποφάσισε νὰ λευτερώσῃ αὐτὸ τὸ δυστυχημένον ἔθνος ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῶν ἐγωιστῶν. Ἐγὼ ἔχω νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι πρέπει νὰ κάμωμεν τὴν Συνέλεψή μας ἐλεύτερη – ἐκεῖνο ὁποῦ εἶναι συμφέρον εἰς τὴν πατρίδα μας. Καὶ ξένες γνῶμες πλέον δὲν θ' ἀκούσωμεν ὅτι δὲν θὰ ξαναπέσωμεν εἰς τὸν χαμόν. Κι' ἂν φαντάζεστε ὁποῦ ἴστε δυνατοὶ ἐσεῖς οἱ μεγάλοι πολιτικοὶ κ' ἐμεῖς ἀδύνατοι, θὰ κάμωμεν τὸ χρέος μας κ' ἐμεῖς οἱ ἀδύνατοι· κι' ἂν χαθοῦμεν, ἄς χαθοῦμεν. Ὅτι μας ἔφαγαν πλέον οἱ ξένοι ὡς γλάροι. Καὶ καλύτερα βάλτε τὴν θέλησή σας εἰς ἐνέργεια μίαν ὥρα ἀρχύτερα νὰ μποῦμεν σὲ καλὸν δρόμον». Καὶ σηκώθηκα κι' ἔφυγα. Πῆγα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Μεταξᾶ κ' ἔκατσα καὶ τὸν περίμενα. Ἦρθε αὐτὸς θυμωμένος. Σὲ ὀλίγες ἡμέρες ἀπαρατήθη· δὲν μπόρεσε ν' ἀνθέξῃ εἰς τῆς ἀντενέργειες τῶν ἀλλοιῶν.

Τὸ Σύνταμα εἰς τὴν Συνέλεψη προβόδεψε σὲ ὅλα ὅσα ἦταν ἀναγκαῖα. Τότε οἱ καλοθεληταὶ τοῦ Βασιλέως τυπώνουν εἰς τὸ κεφάλι του νὰ κάμῃ προσταφαίρεσες εἰς τὸ Σύνταμα· καὶ τοῦ κάνουν καὶ νέον σκέδιον. Τοῦ Βασιλέα τοῦ πουλοῦσαν δούλεψη οἱ ξένοι κι' αὐτεῖνη ἢ συντροφιά. Ὅξω εἰς τὸ Κράτος διαδόθηκε ὅτι ὁ Βασιλέας θὰ χαλάσῃ τὸ Σύνταμα – ὁποῦ δὲν θὰ ἴμενε ποδάρι οὔτε ἀπὸ τὸν Βασιλέα, οὔτε ἀπὸ

αυτεινούς τούς ανθρώπους. Κι' ἐμεῖς χαμπέρι δὲν εἶχαμεν! Ἐγὼ πρῶτος, μὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶχα μάθη τίποτας ἀπὸ ἴδω. Ἀπὸ τῆς ἐπαρχίης μὸ ἔγραφαν ὅτι: «Αὐτοῦ κάτι θὰ γένη κ' ἐσὺ δὲν μᾶς γράφεις: κι' ἂν εἶναι ἀνάγκη, νὰ ῥθωμεν μὲ δύναμη». Ἐγὼ τοὺς ἔλεγα δὲν εἶναι τίποτας. Κι' ἀπὸ τὸ μέρος αὐτεινῶν κουβαλιῶνταν εἰς τὴν πρωτεύουσα· καὶ τοὺς ἔλεγαν οἱ ἐπίβουλοι: «Μὴν εἰπῆτε τοῦ Μακρυγιάννη τίποτας, ὅτι τὸν ἀγόρασε ὁ Βασιλέας καὶ πῆρε τόσα χρήματα». Ἀφοῦ ἔβαλα περιέργεια ἔμαθα αὐτό, τὴν προσταφαίρεση τοῦ Συντάματος καὶ τὸ νέον σκέδιον. Τότε σηκῶνομαι καὶ πάγω εἰς τὸν Βασιλέα. Τοῦ λέγω: « Τ' εἶναι αὐτὸ ὅπου κάνεις, Βασιλέα; Πῶς ἀπατήθης; Μία τρίχα νὰ πειραχτῆ κιντυνεύεις καὶ ἡ Μεγαλειότη σου καὶ τὸ Κράτος κι' ὅλοι. Αὐτὰ εἶναι σκέδια φατριαστικὰ διὰ νὰ σὲ βάλουν εἰς αὐτὸ τὸ παιγνίδι, νὰ σ' ἐκθέσουν. Νὰ τὸ τραβήσης πίσου, τοῦ λέγω, καὶ νὰ παρατηθῆς ἀπὸ αὐτεῖνη τὴν ιδέα. – Δὲν μπορῶ, μοῦ λέγει, ἔγινε τώρα· δὲν μπορῶ νὰ κάμω ἄλλοιῶς». Πάσκισα πολὺ, δὲν στάθη τρόπος. Ἀφοῦ εἶδα ὅτι ἐπιμένει εἰς τὴν γνώμη του, τοῦ λέγω: «Σὰν θὰ κάμης προσταφαίρεση εἰς τὸ Σύνταμα, ἐγὼ δὲν εἶμαι μὲ τὴν Μεγαλειότη σου. Ὅτι μ' αὐτεῖνη τὴν προσταφαίρεση ὅσοι ἄνθρωποι εἶναι τῆς μεταβολῆς εἶναι σὲ ριζικόν. Εἶμαι ἓνας κ' ἐγὼ ἀπὸ αὐτούς. Σοῦ ἔδωσα τὸν λόγον τῆς τιμῆς μου, ὅταν παρουσιάστηκα καὶ σοῦ μίλησα πῶς ἔγινε αὐτεῖνη ἡ μεταβολή· καὶ σοῦ εἶπα αὐτὸ ὅπου ὑπόγραψες νὰ τὸ βαστάξης κ' ἐγὼ κι' ὅλοι οἱ τίμιοι ὑπηκόοι σου πεθαίνομεν εἰς τὴν πόρτα τοῦ παλατιοῦ σου διὰ τὸ νύχι τῆς Μεγαλειότης σου. Ἦταν κι' ὁ Γαρδικιώτης παρὼν τότε ὅπου σου εἶπα αὐτά. Τώρα δὲν εἶμαι μαζί σου· καὶ σοῦ τὸ λέγω πρωτότερα νὰ μὴν λὲς ὅτι σ' ἀπάτησα καὶ νὰ μὲ λὲς ἄτιμον κι' ἄπιστον». Μοῦ λέγει ἡ Μεγαλειότης του: «Εἶσαι ὀρκισμένος στρατιωτικὸς καὶ δὲν μπορεῖς νὰ εἶσαι ἀναντίος μου. – Εἶμαι ὡς στρατιώτης ὀρκισμένος, ὅμως εἶμαι κ'

Ἕλληνας καὶ θέλω νὰ ζήσωμεν ἐγὼ καὶ οἱ πατριῶτες μου μὲ νόμους· καὶ δὲν σὲ ἀπατῶ. Ἡ γνώμη μου εἶναι αὐτεῖνη καὶ νὰ δώσουνε λόγο εἰς τὸν Θεὸν ἐκεῖνοι ὅπου σὲ συμβούλεψαν νὰ κάμῃς αὐτὸ – ἐχάθη καὶ ἡ πατρίδα καὶ ἡ Μεγαλειότη σου!» Τότε ἀναστέναξε μεγάλως καὶ εἶπε· «Μὲ πῆραν εἰς τὸν λαιμὸ τους!» Ἐγὼ τὸν λυπήθηκα πολὺ, τοῦ εἶπα· «Βασιλέα μου, ἔχεις καιρὸ νὰ τὸ χαλάσῃς αὐτὸ (καὶ δάκρυσαν τὰ μάτια μου). Μὴ μας κιντυνεύεις καὶ κιντυνέψῃς κ' ἐσὺ». Δὲν στάθη τρόπος. Μοῦ εἶπε νὰ εἶμαι πιστὸς τῆς Μεγαλειότης του. Τοῦ εἶπα καὶ πάλε· «Δὲν μπορῶ νὰ σὲ γελάσω, δὲν εἶμαι». Κ' ἔφυγα.

Ἦρθα εἰς τὸ σπίτι μου καὶ φωνάζω καμπόσους πληρεξούσιους ἀπὸ ἑκείνους ὅπου ἔχα ὀρκισμένους διὰ νὰ εἶμαστε σύνφωνοι διὰ τὰ συνφέροντα τῆς πατρίδος καὶ θρησκείας μας. Τοὺς λέγω· «Αὔριο τὴν αὐγὴν νὰ συναχθῆτε ὅλοι ἐδῶ εἰς τὴν σάλλα μου καὶ θὰ φέρω ἕναν νὰ τοῦ μιλήσω· κι' ὅταν φωνάξω ἐγὼ «φέρτε καφφέ», ἐσεῖς θὰ ξέρετε ὅτ' εἶναι αὐτὸς καὶ θ' ἀρχίσετε· «Τ' εἶναι αὐτὰ ὅπου θὰ γένουν προσταφαίρες τοῦ Συντάματος; Ἐδῶ θὰ λυώσουμεν ὅλοι μ' ἐκείνους ὅπου ἔνεργονε αὐτά! Ἔχομεν τόσοις ἀνθρώπους καὶ θὰ λυώσουμεν ὅλοι! Καὶ θὰ βάλωμεν φωτιά νὰ γένη ἡ Ἀθήνα γῆς Μαδιάμ». Καὶ νὰ μὲ φωνάξετε κ' ἐμένα καὶ μ' ἀγανάχτησι, τοὺς εἶπα, νὰ μοῦ εἰπῆτε· «Κ' ἐσὺ συνφώνησες κ' ἔγινες ἕνα μ' αὐτούς – κ' ἐσὺ θὰ προκόψῃς κι' αὐτεῖνοι ὅπου θέλουν νὰ κάμουν αὐτά!» Ἔστειλα καὶ ἦρθε ὁ Λάμπρο Νάκος, ὅτ' εἶναι πολὺ ἀγαπημένος τοῦ Βασιλέα καὶ τὸν συμβουλεύει πάντοτε καὶ τοῦ λέγει καὶ χαμπέρια. Ἦρθε κι' ἀκούγει αὐτὰ καὶ τρόμαξε. Τοῦ λέγω· «Σύρε ἴπερ τῆς Μεγαλειότης τοῦ ὅτ' ἦρθες νὰ πιούμεν τὸν καφφέ καὶ ἡμαστέ οἱ δύο μας καὶ τί ἔλεγαν οἱ πληρεξούσιοι· καὶ τί μου εἶπαν κ' ἐμένα». Καὶ τοῦ εἶπα νὰ πάγῃ καὶ ὁ ἄλλος μεριὰς νὰ διαδώσῃ αὐτό, ὅτ' εἶμαστε χαμένοι· καὶ νὰ μιλήσουν κι' αὐτεῖνοι τοῦ Βασιλέα. Ἀφοῦ πῆγε καὶ τοῦ τὰ εἶπε ὅλα του

Βασιλέγα (καὶ συχρόνως τοῦ μίλησαν καὶ οἱ ἄλλοι), τοῦ λέγει ὁ Βασιλέας τοῦ Νάκου· «Σύρε νὰ εἰπῆς τοῦ Μακρυγιάννη –ὅμως αὐτὰ ὅπου θὰ σοῦ εἰπῶ πρῶτα νὰ τὰ ξέρη ὁ Θεὸς κ' ὕστερα ἐσὺ κ' ἐγὼ κι' ὁ Μακρυγιάννης, ὄχι ἄλλος· νὰ εἶναι μυστικὸν – νὰ τοῦ εἰπῆς νὰ μὴν ἀλλάξῃ γνώμη καὶ νὰ βαστήσῃ τὴν ἡσυχία εἰς τὴν πρωτεύουσα καὶ εἰς τὴν Συνέλεψη – κι' ἀπαραιτῶμαι ἀπ' οὐλα· δὲν θὰ γένη οὔτε τρίχα προσταφαίρεση». Τότε βαστάξαμεν τὴν ἡσυχίαν ὅλ' οἱ τίμιοι ἄνθρωποι καὶ μέσα εἰς τὴν Συνέλεψη κι' ἔξω εἰς τὴν πολιτεία. Κι' ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι συναχτήκαμεν καὶ κάμαμεν μίαν μυστικὴ συνεδρίαση καὶ φιλονικήσαμεν πολλά. Ἦρθε ἡ Μεγαλειότης του εἰς τὴν Συνέλεψη μὲ μεγάλην παράταξιν καὶ παραδέχτη ὅλα του Συντάματος κ' ὑπόγραψε.¹ Σὰν ἔπεσα εἰς τὴν ὀργὴ καὶ τῶν ξένων καὶ τῶν μεγάλων πολιτικῶν μας συντρόφων τῶν Πρέσβεων, ὅτι δὲν ἤμουν σύμφωνος μὲ τῆς ὀρεξῆς τους καὶ φατρίες τους, ἐνέργησαν ὅλοι νὰ μὴ μὲ κάμη κ' ἐμένα ὁ Βασιλέας ὑποστράτηγον· ἀλλὰ ὁ Βασιλέας ἐπίμενε κ' εἶπε ὅτ'· «Εἶναι ἄδικο αὐτὸ καὶ δὲν τὸν ἀδικῶ». Καὶ μ' ἔκαμεν. Μαθαίνοντας ἐγὼ τὴν διάθεσιν τους, εἶπα ὅτι δὲν θέλω προβιβασμὸ· καὶ στανικῶς τοῦ ὑπουργοῦ – μ' ἔβγισσε κ' ἔφκειασα τὰ χαρακτηριστικᾶ τοῦ ὑποστράτηγου. Πῆγα καὶ παρουσιάστηκα εἰς τὸν Βασιλέα καὶ μοῦ εἶπε ὅτι θὰ μ' ἔκανε καὶ ἴπασπιστὴ του, ὅμως διὰ τῆς πληγῆς τοῦ σώματός μου, ὅπου εἶμαι πάντοτε ἀστενῆς, νὰ μὴν πάθω εἰς τὴν ἴπηρεσία, δι' αὐτὸ μ' ἀφίνει. Τὸν εὐκαρίστησα κ' ἔφυγα.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. *Θυμηθῆτε τὸ χρυσὸ πουλὶ ὁποῦ ἴπιασα· ὁποῦ ἴταν νυστασμένο εἰς τὸν πλάτανο καὶ τὸ ἴπιασα κι' ἀφοῦ εἶδα τὰ παιδιὰ τὸ ἴκρυφα εἰς τὴν τζέπη μου. Καὶ γλότωσε ἀπὸ αὐτὸν τὸν κίντυνο τὸ πουλί (ὁ Βασιλέας). Καὶ διάλυσε τὴν*

Συνέλεψη. Κ' ἔδωσε τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ γερο Πανούτζου. Ἔκαμε καὶ τὸν Καλλέργη ἑπισπότη τοῦ κ' ὑποστράτηγου.

Βιβλίον Δ΄, Κεφάλαιον δεύτερον

Παραίτησις τῆς Κυβερνήσεως Μεταξᾶ. - Σχηματισμὸς ὑπουργείου ὑπὸ τὸν Ἀ. Μαυροκορδαῶτον. - Αἱ πρῶται μετὰ τὴν Συνέλευσιν βουλευτικοὶ ἐκλογαί. - Κυβερνητικαὶ ἐπεμβάσεις. - Δυσάρεστος κατάστασις τοῦ Κράτους. - Καταδρομὴ τοῦ Μακρυγιάννη ὑπὸ τοῦ Δημ. Καλλέργη. - Δημοσιογραφικὴ ἐπίθεσις κατ' αὐτοῦ. - Ὀχλαγωγίαι κατὰ τὰς ἐκλογάς. - Τὰ κατὰ Στέφανον Βαλλιάνον. - Διασάλευσις τῆς τάξεως ἐν τῷ Κράτει. - Στάσις τοῦ Θεοδώρου Γρίβα ἐν Αἰτωλίᾳ. - Τὰ ἐν Δωρίδι. - Ἀπογοήτευσις τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἀποχὴ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀγῶνος. - Μυστικὴ συνεννόησις τοῦ Μακρυγιάννη μετὰ τοῦ Κωλέτη. - Ἐνίσχυσις τοῦ κόμματος τούτου. - Παρουσίασις τοῦ Μακρυγιάννη πρὸ τοῦ Βασιλέως. - Καταγγελία κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. - Ὀργὴ ταύτης κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἐρεθισμὸς τῶν πνευμάτων. - Ἐνέργειαι τοῦ Μακρυγιάννη ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας. - Συμπλοκὴ μεταξὺ λαοῦ καὶ στρατοῦ. - Κίνδυνος τοῦ Μακρυγιάννη. - Ὁ Βασιλεὺς μεταξὺ τοῦ λαοῦ. - Ὁ Μακρυγιάννης ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ

παρά τῷ Βασιλεῖ. - Πέρασ τῶν ἐκλογῶν. - Πτώσις τοῦ Ὑπουργείου Μαυροκορδάτου. - Ἀνάρρησις τοῦ Ἰω. Κωλέτη ἐπὶ τὴν ἀρχὴν.

Τοὺς συντρόφους μας καὶ παληκάρια τοὺς Σεπτεβριανοὺς διὰ συντρομῆς...1 τοὺς πῆραν ὅλους ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἡ γενεά, ὁ Λάγυνης, Πισκατόρης, Πρόκενς καὶ οἱ ἄλλοι. Μιλοῦν μὲ τὸν Βασιλέα νὰ κάμη πρωτοῦπουργὸν τὸν Μαυροκορδάτο καὶ νὰ περιλάβῃ καὶ τὸν Κωλέτη. Ὁ Κωλέτης δὲν δέχτη - ἔχει αὐτὸς πατριωτισμὸν δι' ἄλλη περίστασις· νὰ μπῆ κι' ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὴν συντροφιά του, νὰ τζακιστῆ καθὼς τζακιστῆ ὁ Μεταξάς· τότε αὐτὸς ἀπόξω μὲ τὴν συντροφιά τοῦ ἀρχινοῦν φατρίες ἀναντίον αὐτεϊνῶν· τζακίζονται κι' αὐτεῖνοι καὶ μπαίνει ὁ Κωλέτης κι' ἀποδιορθώνει τὴν πατρίδα. Μπῆκε ὁ Μαυροκορδάτος πρωτοῦπουργός, τῆς Οἰκονομίας καὶ Ναυτικοῦ, ὁ Α. Λόντος τοῦ Ἐσωτερικοῦ, ὁ Ρόδιος τοῦ Στρατιωτικοῦ, ὁ Τρικούπης τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ, ὁ Λοντίδης τῆς Δικαιοσύνης. Ἄφου ἐμπῆκε ἡ νέα κυβέρνησις ἀπὸ μίαν φατρία, ἄρχισαν οἱ ἄλλοι διὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδος καὶ ῥέθιζαν τοὺς κατοίκους ἀναντίον τῆς. Ἦταν καὶ καλοὶ πατριῶτες οἱ ἴδιοι αὐτεῖνοι ὁποῦ μπῆκαν, εἶχαν καὶ τοὺς ἄλλους ἀναντίους. Κι' ἀφανίστη τὸ Κράτος χερότερα ἀπὸ ἄλλες φορές.²

Μπαίνοντας εἰς τὰ πράματα ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ συντρόφοι τοῦ διάταξαν νὰ γένουν οἱ πρῶτες ἐκλογές τῶν βουλευτῶν τῆς πατρίδος διὰ νὰ στερεωθοῦν νόμοι πατρικοὶ καὶ νὰ πάγῃ ὀμπρὸς ἡ δυστυχισμένη καὶ ματοκυλισμένη πατρίδα μὲ τὸν Βασιλέα τῆς, νὰ σωθοῦν τὰ δεινὰ τῆς. Νὰ ῥθουν ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἔθνους, τῆς μπιστοσύνης του καὶ τῆς ἐκλογῆς του, αὐτὸ ἢ Ἐκλαμπρότης του καὶ ἡ συντροφιά του δὲν τὸ

θέλουν οὔτε αὐτεῖνοι, οὔτε ὁ Λάγυνς, οὔτε ὁ Πισκατόρης, οὔτε ὁ Πρόκενς, ἀλλὰ θέλουν κοπέλια τῆς συντροφιάς τοὺς διὰ νὰ προκόψουν τὴν πατρίδα. Κάνει ἡ Κυβέρνηση ἐπέβασες παντοῦ εἰς τὸ Κράτος καὶ χύθηκαν αἵματα κι' ἀφανίστη ὁ κόσμος – κ' ἔδωσε καὶ νέον παράδειγμα νέων ἐκλογῶν διὰ ν' ἀκολουθοῦν καὶ οἱ ἄλλες μ' αὐτὸν τὸν πατριωτισμὸν κι' ἀρετῇ, διὰ νὰ λήπῃ ἡ πατρίδα καὶ οἱ τίμιοι ἄνθρωποι τὸν ὄλεθρό τους. Καὶ κατακομμάτιασαν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς διάγειραν· καὶ σκοτώνεται ἀδελφὸς μὲ τὸν ἀδελφὸν καὶ κυτάγεται ἓνας Ἕλληνας μὲ τὸν ἄλλον ὅπως κύταγαν τοὺς Τούρκους ὅταν τοὺς πολεμοῦσαν. Καὶ παντοῦ θέλει νὰ μπαίνει ἡ Ἐκλαμπρότης τοῦ ὁ κύριος Μαυροκορδάτος, ν' ἀκούγεται εἰς τὴν Εὐρώπῃ ὅτ' εἶναι μέγας καὶ πολὺς· κι' ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὅταν πίνουν νερὸ νὰ ὀμώνουν εἰς τ' ὄνομά του διὰ τὸ καλὸ ὁποῦ ἔκαμεν εἰς τὴν πατρίδα τοὺς αὐτοὺς καὶ οἱ ὅμοιοι του ἀρχὴ καὶ τέλος – ὁποῦ τὴν γύμνωσαν ἀπὸ ἠθικῆ, ἀπὸ θρησκεία, ἀπὸ πατριωτισμὸν. Κατατρέχουν ὅσους τὰ ἔχουν ὅλα αὐτὰ κι' ἀδελφώνονται μὲ τὴν κακία, μὲ τὸν δόλο καὶ μὲ τὴν ἀπάτη.³

Ὁ κύριος Μαυροκορδάτος ἂν μπόργε νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸν ἔκλεγε ὅλο τὸ Κράτος βουλευτῆ, ἦταν ἡ μεγαλύτερῃ του εὐκαρίστηση νὰ μάθουν ὁ ἔξω κόσμος τί μεγάλον ἄντρα ἀπόχτησε ἡ Ἑλλάς, πόση ἀρετὴ θυσιάζει – καὶ πρῶτον ὑπουργὸ τὸν βάνουν καὶ γενικὸν βουλευτῆ (κι' ἀπαρατιῶντας αὐτοὺς διορίζει νὰ βάνουν οἱ κάτοικοι τοὺς φίλους τῆς μπιστοσύνης τοῦ διὰ νὰ ἔχη τὰ κλειδιὰ εἰς τὸ χέρι καὶ τῶν μέσα σπιτιῶν καὶ τῶν ἔξω μεγάλων σπιτιῶν. Ὅτι αὐτὸ τὸ παράδειγμα τὸ ἔδωσε κι' ὁ Κυβερνήτης μας εἰς τὴν Συνέλευση τοῦ Ἄργους· ἐνήργησε μὲ τοὺς διοικητῆς του καὶ μὲ τοὺς ὁμόφρονάς του κι' ἔγινε ἀπὸ τὸ περισσότερο μέρος τοῦ Κράτους πληρεξούσιος. Κι' ὁ κύριος Μαυροκορδάτος δὲν

θέλει ν' αφήση αὐτὸ τὸ δικαίωμα – δὲν θέλει νὰ ξεφορτώσῃ τὸ σαμάρι ἀπὸ τὰ γαϊδούρια, ὅπου ἔρθε νὰ τὰ λευτερώσῃ αὐτὸς καὶ οἱ ὅμοιοί του). Τέλος πάντων διατάττει νὰ γένουν οἱ ἐκλογές παντοῦ – κι' ὅσα θυσιαστοῦν κι' ὅσοι ἄνθρωποι σκοτωθοῦν σὲ ὅλο τὸ Κράτος, δὲν πειράζει· αὐτὸ ὅπου εἶπε αὐτὸς καὶ οἱ συντρόφοι του, αὐτὸ νὰ γένη! Γράφει κι' ὁ ὑπουργὸς Λοντίδης Πατρινὸς εἰς τὴν Πάτρα τῶν ὁμοφρόνων του, τῶν φίλωνέ του, καὶ τοῦ λέγει· «Σκοτώστε, χαψῶστε, ὅ,τι βίγια μπορῆτε νὰ κάμετε κάμετε, ὅμως ἐμένα νὰ μὲ βγάλετε βουλευτὴ σας χωρὶς ἄλλο». Ποιοὺς νὰ σκοτώσουν; Τοὺς συνπολίτες οἱ συνπολίτες! Πιάστη τὸ γράμμα αὐτό, τὸ ἤφεραν ἐδῶ· τὰ ἔμαθε κι' ὁ Βασιλέας ὅλα αὐτά. Καὶ καθεμερινῶς ἔρχονται οἱ κάτοικοι καὶ σκούζουν καὶ φωνάζουν δι' αὐτεῖνη τὴν ἄνομην ἐπέβασιν σὲ ὅλο τὸ Κράτος, ὅπου ἀνοιχτήκαν κι' ἀνοίγονται ὀλοένα νέοι τάφοι τῶν ἀθῶων Ἑλλήνων. Καὶ διὰ νὰ προκόψουν τὴν πατρίδα καὶ νὰ σκοτώνονται οἱ ἄνθρωποι σὰν τὰ σκυλιὰ σὲ ὅλο τὸ Κράτος καὶ νὰ τοὺς κομματιάσουνε καὶ νὰ τοὺς βάλουν σὲ μεγάλη διχόνοιαν κι' ἀντιζηλία, ἔκαμαν πλῆθος ἀξιωματικούς καὶ μέρασαν χιλιάδες ἀριστεῖα – καὶ τότε ἔπεσε ἡ μεγαλύτερη διχόνοια ἀναμεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ὅτι οἱ καλύτεροι, ὅπου ἔχουν καὶ δικαιώματα, ἀδικιώνται· ἐκεῖνοι ὅπου δὲν ἔχουν δικαιώματα λαβαίνουν. Καὶ γεννήθη ἡ διχόνοια· καὶ ξέκλησαν τοὺς κατοίκους σὲ ὅλο τὸ Κράτος κι' ἀφάνισαν καὶ τῆς ἑδιοχτησίης, κόβοντας τὰ δέντρα ἕνας τοῦ ἄλλου καὶ τ' ἀμπέλια τοὺς καὶ σκοτώνοντας τὰ μεγάλα τοὺς ζῶα καὶ ρημάζοντας τὰ γιδοπρόβατα. Ἐμεῖς θέλομεν νὰ μᾶς λένε μεγάλους πολιτικούς, μεγάλους στρατιωτικούς – κι' ἄς κατακομματιάζωμεν τοὺς συνπολίτες μας κι' ἄς τοὺς δίνωμεν ἀσκιά γιομάτα ἀγέρα κι' ἄς τοὺς κάνωμεν καὶ σκοτώνονται. Ἐμεῖς λέμε· «Ἔχομεν ἐπιρροή, ἔχομεν προκοπή, μᾶς ἀγαποῦνε οἱ ἄνθρωποι».

Ὁ Βασιλέας κάνει σίγρι ὁποῦ γέγονται αὐτὰ τὰ κακὰ εἰς τὸ κράτος του. Φαίνεται καὶ ἡ Μεγαλειότης του ἀδικήθη ἀπὸ ἡμᾶς καὶ δὲν ἀποφασίζει νὰ προφυλάξῃ αὐτὸ ὁποῦ τὸν μπιστεύτηκε ὁ Θεὸς καὶ νὰ κυβερνήσῃ μὲ τὸν φόβον ἐκείνου, ὁποῦ διορίζει βασιλεῖς ν' ἀναστήνουν τὰ κράτη τους καὶ νὰ προικίζουσιν τοὺς ὑπηκόους τους ἠθικῆ καὶ ἀρετῆ καὶ νὰ ἔχουσιν τὴν σέβασον εἰς τὴν πατρίδα τους καὶ πίστη εἰς τὴν θρησκεία τους - τότε καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ ὁ λαὸς ἔχουσιν τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ γένηται κοινωνία ἀνθρώπινη. Τί τοῦ ἔκαμεν τῆς Μεγαλειότης του αὐτὸ τὸ ἔθνος; Τί κακὸ εἶδε ἀπ' αὐτὸ τὸ δυστυχισμένο; Ἐσοδῆματα μὲν πᾶναι δέκα ἔντεκα ἑκατομμύρια, ὅτι τ' ἄλλα τὰ κλέβουσιν ἐκεῖνοι ὁποῦ τοὺς μπιστεύεται καὶ βάνει καὶ τὸ κυβερνοῦν. Παίρνει ἡ Μεγαλειότης τοῦ ἑνὸς ἑκατομμύριον, καὶ ὅλα τ' ἄλλα τὰ ἔχει εἰς τὸ χέρι του καὶ ὅπου θέλῃ καὶ ὅποιον θέλῃ τοῦ δίνει καὶ τὸν ἀναστήνει, ἢ ἔχει δικαίωμα ἢ ὄχι. Τοῦ εἶπε κανένας τίποτας; Μίλησε κανένας τῶν συμπολιτῶν τοῦ τῶν Μπαυαρέζων, ὁποῦ μᾶς γόμνωσαν, καὶ ὅταν φεύγαν μ' ὅλη τὴν εὐγένειαν τοὺς μπαρκαρίσαμεν χωρὶς νὰ θυμηθοῦμεν τί μᾶς ἔκαμαν τόσο καιρὸν ὁποῦ μᾶς κυβερνοῦσαν ὡς εἰλωτες - τὸ ἴδιον καὶ ὅσους μπιστεύεται ἡ Μεγαλειότης του εἰς τὴν κυβέρνησίν του καὶ εἰς τ' ἄλλα τῆς πατρίδος. Πικράθη διὰ τὸ ἄρθρον τῆς θρησκείας; Τῆς Μεγαλειότης του δὲν τῆς ἔβαλε θέλησιν τὸ ἔθνος, τοῦ εἶπε νὰ μείνῃ εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ - ὁ διάδοχός του νὰ βαπτισθῇ, νὰ οἰκειωθῇ μ' αὐτὸ τὸ ἔθνος, ὁποῦ ἔχουσε ποταμοὺς αἵματα ὅσο νὰ βγῆ ἀπὸ τοῦ λιονταργιοῦ τὸ στόμα. Διατί νὰ χύσωμεν τὸ λοιπὸν τόσο αἷμα; Διατί νὰ γιομώσῃ ἡ Τουρκία σκλάβους; Διατί νὰ τουρκέψουν τόσοι Χριστιανοί; Κάλλιον νὰ καθόμαστε μ' ἐκεῖνον τὸν βασιλέα ὁποῦ ἔχαμεν - καὶ εἶχαμεν καὶ τὴν τιμὴν μᾶς καὶ βαστούσαμεν καὶ τὴν θρησκείαν μᾶς, καὶ ὄχι τοιούτως ὁποῦ

καταντήσαμεν. Ἐφκείασε καὶ παλάτι ἢ Μεγαλειότης του, καὶ ναὸν τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει ἐπιθυμίαν οὔτε νὰ φκείαση, οὔτε νὰ ἰδῆ μὲ τὰ μάτια του, ἀλλὰ πηγαίνει τῆς ἐπίσημες ἡμέρες μὲ τοὺς Πρέσβες κι' ἄλλους ξένους σὲ ἓνα καλύβι. Εἰς τὴν πρωτεύουσα νὰ μὴν εἶναι ἐκκλησία ἀναλόγως μὲ τὴν τιμὴν τῶν ὑπηκόγων του, λούσσα καὶ πολυτέλειες -περάσαμεν τὴν Εὐρώπη. Ὅταν ἦταν ἡ Εὐρώπη εἰς τὴν δική μας κατάστασιν, εἶχε αὐτὴ τέτοιες πολυτέλειες, εἶχε θέατρα; Ἐμᾶς μᾶς ἔκαμαν οἱ κυβέρνησές του καὶ μᾶς κάνουν ὁλοένα θέατρο καὶ ἦταν περιττὸ τὸ ἄλλο. Σὰν τὸ θέλετε κι' αὐτό, καλὸ εἶναι.⁴

Ὁ Θεός, ὁποῦ μας ἔδωσε αὐτὸ τὸ μικρὸ βασίλειον, μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ καὶ τρανὸ. Καὶ τότε αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ βασιλέψῃ. Ἐγὼ τόση τύχη ἔχω - σολντάτος εἶμαι. Ἄν δὲν μὲ πέθανε τὸ ντουφέκι τοῦ Τούρκου, θὰ μὲ πεθάνῃ τὸ σκαλιστήρι. Ὅμως ἐγὼ δὲν ξέρω κολακεῖες καὶ πάντοτες τοῦ εἶπα τὴν ἀλήθεια. Ὅ,τι γράφω ἐδῶ τοῦ τὸ εἶπα καὶ στοματικῶς πολλάκις, ὅτι ἴσ' αὐτεῖνη τὴν πατρίδα, ὁποῦ βασιλεύει αὐτός, ὅσο νὰ γένη ἔτοιμον τὸ βασίλειον ἔλυωσαν λιοντάρια - ἐγὼ ἴμπος ἴσ' ἐκείνους εἶμ' ἓνας ψύλλος. Ὅμως ἔκαμα κ' ἐγὼ ὅ,τι μποροῦσα. Εἶχα δυὸ ποδάρια, τζακίστη τὸ ἓνα, εἶχα δυὸ χέρια, ἔχω ἓνα· τὴν κοιλιὰ μου τρύπα, τὸ κεφάλι μὲ δυὸ τρύπες. Τὸ λοιπὸν, ἂν θέλωμεν τὸ λίγον νὰ γένη μέγαν, πρέπει νὰ λατρεύωμεν Θεόν, ν' ἀγαπᾶμε πατρίδα· νὰ ἴχωμεν ἀρετὴ· τὰ παιδιά μας νὰ τὰ μαθαίνωμεν γράμματα κ' ἠθικὴ. Αὐτὸ μου κόβει τὸ κεφάλι μου καὶ λέω. Κι' ὁ Βασιλέας νὰ ἴχη κυβέρνησες πατριωτικῆς· κι' ὁ ἴδιος νὰ εἶναι ἀλλάργα ἀπὸ τοὺς γλυκόγλωσσους, τοὺς κόλακες, καὶ νὰ μὴν τοὺς δίνῃ καὶ πολυτρῶνε καὶ σκάσουν ἀπὸ τὴν πολυφαγιά, ἐνῶ οἱ ἀγωνισταὶ μένουσιν γυμνοὶ καὶ πεθαίνουν τῆς πείνας. Ὅποιος δουλεύει θέλει τὸ μεριάτικόν του. Καὶ νὰ εἶναι δίκια ἡ Μεγαλειότης τοῦ ἴσ' ἐκεῖνο ὁποῦ τοῦ

μπιστευτήκε ὁ Θεός. Κ' ἐκεῖνο ὅπου ὀρκίστη κ' ὑπόγραψε τώρα νὰ μὴ μετανογή, ὅτ' εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ. Τώρα, ὅπου ἔναι ἔργα τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ συντροφιάς του, καὶ χρήματα ξοδιάζομεν ἄδικα καὶ σταυροὺς καὶ χιλιάδες ἀριστεῖα μεράζομεν· κι' οὔτε δάση ἔμειναν ἔστο περισσότερόν του κράτος, οὔτε ζωντανά· καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων, ὅπου χύνεται, πάγει ποταμός. Κι' αὐτεῖνοι ὅπου σκοτώνονται εἶναι οἱ καλύτεροι ὑπήκοοι τῆς Μεγαλειότης του καὶ θὰ τοὺς χρειαστῆ μίαν ἡμέρα κι' αὐτὸς καὶ ἡ πατρίδα, καὶ ποῦ θὰ τοὺς εὔρουν; Τοὺς Τούρκους τοὺς ἔχομεν γειτόνους πάντοτε - τότε χάνομεν καὶ τὸ μικρό, ὄχι νὰ ἔβρωμεν καὶ τρανὸ.

Τὸ Σεπτεβριανὸν στοιχεῖον κι' ὁ πολιτικὸς ἀρχηγός, ὁ Μεταξάς, ἀπόστασε· καὶ οἱ συντρόφοι μας δραπετέψαν καὶ πᾶνε γυρεύοντας νέαν τύχη (ὅτι τὸ σκυλὶ ὅπου εἶναι μαθημένο εἰς τὸ χασαπλεῖο δὲν φυλάγει ποτὲ πρόβατα). Ὅτι ὁ ἀρχηγὸς μετανόησε δι' αὐτεῖνη τὴν γενναιότητα καὶ πατριωτισμὸν ὅπου ἔδειξε - καὶ τὰ παληκάρια σκόρπισαν. Ἡ πατρίδα πλέον στερεώθη, ἀφοῦ ἔγινε πρωτοῦπουργός ὁ Μαυροκορδάτος. Καὶ τώρα μὲ τὴν μεγάλη συντρομὴ τῶν Πρέσβεων καὶ τοῦ Βασιλέως ὅποιος δὲν πηγαίνει μὲ τὴν θέληση αὐτεῖνοῦ καὶ τῆς συντροφιάς τοῦ πρέπει νὰ τὸν κατατρέξουν. Ἀφοῦ ὅλες αὐτὲς τῆς συντροφιάς τῆς δοκίμασα, δὲν μ' ἄρесе κι' αὐτεῖνη· ὅτ' ἴσως καὶ εἶναι καλὴ κ' ἐγὼ κακός. Πάσκισαν νὰ μὲ γυρίσουνε, δὲν θέλησα. Ὅτι ἐκεῖνα ὅπου ὀρκίστηκα καὶ κιντύνεψα δι' αὐτά, τώρα βλέπω ὅτι νεκρώνουν. Τότε ἄρχισαν νὰ μὲ κακομεταχειρίζονται ὅλοι αὐτεῖνοι καὶ κατασοχὴ ὁ συναδελφός μου Καλλέργης, ὁ συχνοβαφτισμένος πότε κόμμα Ρούσοικον - ἀφοῦ βύζασε τόσες χιλιάδες δραχμὲς ὅταν ἦταν ὁ Μεταξᾶς εἰς τὰ πράματα, ἀπαραιτώντας αὐτὸς καὶ μπαίνοντας ὁ

Μαυροκορδάτος, ἔγινε κόμμα Ἀγγλικὸν καὶ Γαλλικὸν καὶ σὲ ὅλες τῆς παντιέρες καταγραμμένος. Ἀφοῦ εἶναι παντοδύναμος ἴσὸς στρατιωτικὸν, ἔβαλε τὸν συνπολίτη τοῦ τὸν Ἀντωνιάδη τῆς «Ἀθηνᾶς» κι' ὡς ψυχραμένη αὐτεῖνη ὅλη ἡ συντροφιά μ' ἐμένα, ὅτι δὲν τοὺς ἄφησα τότε εἰς τὴν Συνέλεψη νὰ παίξουν τὸν ἄσο τους, (ὅπου ἔβριζαν τοὺς πληρεξούσιους καὶ πιάστη ὁ Καλλέργης μὲ τὸν Κριτζῶτη καὶ Γρίβα καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα θὰ κάναν θόρυβο εἰς τὴν Συνέλεψη καὶ σύναξα ἀνθρώπους καὶ τοὺς χάλασα ὅλα αὐτὰ τὰ σκέδια καὶ ματαμπῆκε ἡ τάξη. Κ' ὕστερα διὰ τὴν προσταφαίρεση τοῦ Συντάματος, ὅπου ἀπάτησαν τὸν Βασιλέα, νὰ χαθῆ κι' αὐτὸς καὶ ἡ πατρίδα, καὶ τοῦ ζηγήθηκα τὴν ἀλήθεια τί ἔτρεχε καὶ τὸ ἔνοιωσε κι' ὁ ἴδιος κ' ὑπόγραψε τὸ Σύνταμα κατὰ τὴν θέληση τῶν πληρεξουσίων), ἔβαλε τὸν Ἀντωνιάδη καὶ τὸν Ζυγομαλὰ τὸν Σεπτεβριανὸν μὲ τοὺς τύπους τους καὶ λένε ὅτι· «Αὐτὸ ὅπου ἔκαμε ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὴν Συνέλεψη, καὶ σύναξε ἀνθρώπους κ' εἶχε ὀρκίση καὶ τόσοις πληρεξούσιους νὰ εἶναι μία γνώμη, ἦταν ἀναντίον τῆς πατρίδος καὶ Βασιλέως – καθὼς κι' ὁ πρωτινὸς ὄρκος ὅπου ἔκαμε ἦταν κι' αὐτὸς ἀναντίον του». Τότε βιάστηκα κ' ἔβαλα τὸν ὄρκον εἰς τὸν τύπον, χωρὶς τῆς ὑπογραφῆς, καὶ ξιστορίζω ὅλα αὐτὰ, πότε ὀρκισα τὸν Καλλέργη καὶ τοὺς ἄλλους ὅσους εἶχα ὀρκισμένους σὲ ὅλο τὸ Κράτος, καθὼς καὶ τοὺς πληρεξούσιους.⁵

Τότε ἔνεργονε αὐτεῖνοι κι' ὁ Καλλεφουρνᾶς καὶ γέγονται αἱ ἐκλογὲς εἰς τὴν ἐκκλησία μ' ἕναν θόρυβον μεγάλον· καὶ καταπετζοκόπηκαν τόσοι ἄνθρωποι. Ὑστερα κάνουν μία ὀχλαγωγία τεχνικὴ· πᾶνε ὁ κόσμος εἰς τὸ Παλάτι, πᾶνε κι' αὐτεῖνοι μὲ τὰ φουσοῦρα τους καὶ καταφάνισαν τοὺς κατοίκους. Σὰν ἔβλεπα ὅτ' ἦταν τέτοια μπερμπάντικα κινήματα, δὲν ἀνακατόθηκα ποτὲ πουθενά, νὰ μὴ δώσω

αίτια καὶ πάθη ἢ πατρίδα, ὅπου γύρευαν πρόφαση νὰ γένη ξένη ἐπέβαση, καὶ νὰ μὴν πάθω κ' ἐγὼ ἀδίκως. Ἀφοῦ ὅμως εἶδα ὅτι χάνονται ἀδίκως οἱ ἄνθρωποι, πῆγα εἰς τὴν Πλάκα· ἦταν συνασμένοι πλῆθος λαὸς νὰ πᾶνε νὰ χτυπηθοῦν μ' αὐτούς, ὅπου τοὺς ἔκαμαν τὴν ἀπιστία καὶ τοὺς ἔβαλαν εἰς αὐτὸ τὸ παιγνίδι καὶ ὕστερα τοὺς βαροῦσαν οἱ ἴδιοι. Μαθαίνοντας αὐτεῖνη τὴν ἐτοιμασίαν, πῆγα μίλησα πολλὰ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι θὰ σκοτωθοῦν ἀδίκως καὶ θὰ κιντυνέψουν καὶ τὴν πατρίδα τους· καὶ μὲ πολλὰ μιλώντας τῶν ἀνθρώπων, δάκρυσαν τὰ μάτια μου. Μπῆκαν σὲ συμπάθεια οἱ ἄνθρωποι κι' ἄφησαν τὰ ὅπλα τους κ' ἠσυχάσανε. Αὐτείνων ὅπου τοὺς ῥέθιζαν τὸ σκέδιόν τους ἦταν ὅτι θὰ πῆγαινα κ' ἐγὼ ἐκεῖ, νὰ μὲ κομπρεμετάρουν καὶ νὰ μὲ τελειώσῃ ἡ δικαιοσύνη τους. Καὶ μ' αὐτὸ ὅμως ὅπου ἔκαμα πάλε τὸν διάβολόν μου ἠῦρα. Κινάγει τὸ βράδυ ὁ ἀρχηγὸς Καλλέργης μὲ τὴν καβαλλαρία του κι' ἄλλους καὶ μὲ μπλοκάρουν εἰς τὸ σπίτι μου. Κάθισαν ὡς τὰ μεσάνυχτα καὶ φύγαν. Καὶ κάθε νύχτα ἔρχονταν καὶ μὲ μπλοκάραν διὰ νὰ δίνουν δούλεψες εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι ἐγὼ εἶμαι τὸ σκάνταλο τῆς ἀνησυχίας.

Ἀπὸ τ' ἄλλο τὸ κόμμα, τῆς Φιλορθόδοξης Ἐταιρίας, ἓνας λεγόμενος Στέφανος Βαλλιάνος εἶχε κάμη μίαν ἐταιρίαν διὰ τὴν μεγάλην ιδέαν, τὰ ἔξω, καὶ βάνει ὅλους τοὺς σουρτούκηδες· καὶ τοὺς γέλαγε καὶ τοὺς ἔλεγε ἔχει καράβια, ὅπλα, τζεπχανέδες πλῆθος καὶ στρατέματα καὶ πεντακόσες χιλιάδες τάλλαρα. Γέλαγε τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἔπαιρνε χρήματα, τὰ ἔρωγε. Ὑστερα πῆγαινε καὶ τοὺς πρόδινε ὅλους εἰς τὴν Κυβέρνηση καὶ τὸν Βασιλέα. Μὲ τοιοῦτον ἄνθρωπον καὶ μὲ τοιοῦτα μέσα θέλουν νὰ κάμουν κίνημα διὰ τὴν μεγάλην ιδέα, νὰ πᾶνε εἰς τὴν Κωνσταντινόπολη. Σύναξαν ἀνθρώπους – τοὺς ρωτοῦσαν· «Ποιοὶ εἶναι οἱ ἀρχηγοί;» Τοὺς

ἔλεγαν πολλοὺς καὶ τὸ Μακρυγιάννη, ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους ὅπου ἦταν μὲ γνώση, μὲ πατριωτισμὸν κι' ἀγαποῦσαν τὸ καλὸ τῆς πατρίδας. Τοὺς σουρτούκηδες τοὺς γέλαγε ὁ Βαλλιάνος μ' ἀσκιά γιομάτα ἀγέρα κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἔπαιρνε χρήματα ὅπου εὔρισκε κι' ἀπάταγε πολλοὺς. Κ' ἔλεγε ὕστερα εἰς τὴν Κυβέρνηση καὶ εἰς τὸν Βασιλέα αὐτὰ τὰ μυστήρια. Τὸν εἶδα ἄθουσιασμένον πρὶν τὴν Τρίτη Σεπτεβρίου, τὸν ἤφερα εἰς τὸ σπίτι μου· τοῦ εἶπα ὅτι ὅποιος φαντάζεται νὰ κάμη καλὸ εἰς τὴν πατρίδα πρέπει νὰ συλλογέται ὅτι νὰ κιντωνέψη ἓνα σπίτι τὸ ματαφκειάνομεν - εἶναι πατρίδα· κ' ἔχομεν καὶ δυνατοὺς ὀχτροὺς κ' ἐμεῖς εἴμαστε ἀδύνατοι. Τότε τοῦ εἶπα τὴν δική μου ἐταιρία, τὸν ὄρκισα καὶ τοῦ πῆρα καὶ τὴν ὑπογραφή του· καὶ τοῦ εἶπα εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὲ ρωτάγη, νὰ συνβουλευώμαστε· καὶ νὰ μὴν κάνη τίποτας μόνος του. Αὐτὸς πῆγε κι' ἔβαλε κι' ἄλλους καὶ τοὺς εἶπε καὶ πῆγαν κι' ὄρκιζαν ἐξ ὀνόματός μου, χωρὶς ἐγὼ νὰ ξέρω. Αφοῦ μὲ κατάρχευε ἡ Κυβέρνηση, ὁ Χρηστίδης, καὶ μ' ἔκριναν εἰς τὸ κριτήριον, ἔρχεται μίαν ἡμέρα ἓνας ἄνθρωπος ἐπίτηδες μ' ἓνα γράμμα καὶ μοῦ λέγει· «Κατὰ ὅπου μοῦ εἶπε ὁ Βαλλιάνος διὰ λόγου σου πῆγα ἐκεῖ, πῆγα ἐκεῖ κι' ὄρκισα ἐν ὀνόματί σου αὐτοὺς ὅλους». Τότε ξέσχισα τὸ γράμμα, ἔδιωξα καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἀνταμώθηκα καὶ μὲ τὸν Βαλλιάνο καὶ τοῦ εἶπα ὅσα μπόρεσα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴν πιάνη τ' ὄνομά μου. Ἔτοι διαλύθη ἡ Συνέλεψη, χωρὶς νὰ συλλογιστῇ αὐτὸς καὶ ἡ συντροφιά του, νὰ ὑπομείνωμεν νὰ συναχτοῦνε οἱ Βουλές καὶ μίαν περίοδο κι' ἄλλη καὶ νὰ ἰδοῦμεν καὶ τὰ ἐξωτερικά, καὶ τότε ὁ Κύριος γένηται ὁδηγός, αὐτὸς πηγαίνει ὁλοῦθε, ἄνεργάγει καὶ ἡ συντροφιά του, ἄνθρωποι μὲ ιδέα, καὶ ῥεθίζουν τοὺς ἀνθρώπους - κ' ἔτοιμοι νὰ κινηθοῦν· ξυπόλυτοι καὶ γυμνοὶ καὶ χωρὶς καμμίαν ἐτοιμασία «σῦρτε ὄξω κ' ἐκεῖ σᾶς προφτάνω» - μὲ πέτρες. Πάλε ξοδιάζει τ' ὄνομά μου. Τότε ἓνας ὄρκισμένος μοῦ φέρνει ἓναν ὄρκον τους. Τὸν

δείχνω τοῦ Ζυγομαλά, ὡς σύντροφός μου Σεπτεβριανός, νὰ συβουλευτοῦμε νὰ μὴν γένη αὐτὸ τὸ κίνημα καὶ κιντονέψη ἡ πατρίδα. Τότε αὐτὸς τὸν βάνει εἰς τὸν τύπον τὸν ὄρκον τους. Μίλησα κ' ἐγὼ τῶν ἀνθρώπων νὰ νεκρώσῃ αὐτὸ τὸ ἀνόητο κίνημα. Τότε βάνουν τὸν ἄνθρωπον ὁποῦ μὸ ἴδωσε τὸν ὄρκον ἢ νὰ μὲ δολοφονήσῃ, ἢ νὰ μὲ φαρμακώσῃ. Ἦρθε αὐτὸς εἰς τὸ σπιτί μου, δὲν μπόρεσε νὰ μοῦ κάνει τίποτας.⁶

Ἀφοῦ ἡ Κυβέρνηση τοῦ Μαυροκορδάτου δυνάμωσε παντοῦ εἰς τὸ Κράτος τὸ κόμμα της μὲ χρήματα, ἄρχισε εἰς τὴν Σπάρτη ὁ ἐφύλιος πόλεμος· καὶ εἰς τὴν Μεσσηνίαν σκοτώθηκαν περὶ τοῦ ἀπὸ πεντακόσοι. Ἄρχισε τὸ ἴδιο καὶ εἰς τὴν Ρούμελη. Τότε ὁ Μεταξᾶς καὶ ἡ κουμπανία μιλοῦν μὲ τὸν Γρίβα νὰ πάγῃ εἰς τὸ Ξερόμερον νὰ κάμῃ τῆς βουλευτικῆς ἐκλογῆς καὶ ν' ἀνοίξῃ ἐφύλιον πόλεμον. Τὸ ἴδωσαν καὶ τὰ μέσα κ' ἕναν πιστόν τους ἄνθρωπον, πῆγε κάτου, σόναξε καμμίαν πενηνταργιὰ ἀνθρώπους· δὲν ἴκλεσε νὰ κάμῃ ἄλλους, ὅτι δὲν τὸν ἀκολουθοῦσε ὁ τόπος. Διάταξε ἡ Κυβέρνηση τὸν Σωτήρη Στράτο καὶ τὸν πῆρε ὀμπρὸς καὶ τὸν ἤφερε εἰς τ' Ἀπόκορο εἰς τὸν Ἀβαρικο καὶ τὸν ἔκλεισε· καὶ ἦθα τὸν ἔπανε. Ὁ Βασιλέας ἔχοντας συμπάθειαν εἰς αὐτὸ τὸ σπιτί καὶ κατασοχὴ εἰς τὸν Γαρδικιώτη, ἔστειλε τὸν Τζαβέλα καὶ τὸν ἔσωσε· καὶ μπῆκε ἰσὲν ἕνα Γαλλικὸν πλοῖον. Τὸν ζήτησε ἡ Κυβέρνηση, τὸ Γαλλικὸ δὲν τὸν ἔδωσε καὶ τὸν πῆγε εἰς τὸ Μισίρι. Τώρα θυμήθη ὁ Μεταξᾶς τί εἶχε καὶ τὸ ἔχασε ἀπὸ τὴν ἀνοησία του καὶ γυρεῦει ἀπὸ τὸν Γρίβα νὰ ματαναστηθῇ. Πέταξε τὸ πουλί, τὸ ἴπασαν ἄλλοι ὁποῦ δὲν τὸ εἶχαν!

Ἀφοῦ εἶδα τὸν πατριωτισμὸν καὶ τοῦ Μεταξᾶ κι' ὀλουνῶν αὐτεινῶν, ὁποῦ θέλει καθένας νὰ δοξολογάγη θεοὺς δικούς του κι' ὄχι νὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα του - γομάρια εἶναι οἱ Ἕλληνες, αὐτεῖνοι τὰ ἔχουν φκειασμένα τὰ σαμάρια καὶ τοὺς σαμαρῶνουν - τότε τραβήχτηκα ὅλως διόλου. Καὶ δι' αὐτὸ μὲ ἀγκυλώνουν. Ἡ ἐπέβαση τῆς Κυβέρνησης ἴσθις ἐκλογές σὲ ὅλο τὸ Κράτος ἄναψε παντοῦ φωτιά· καὶ εἰς τὸ Λιδορῖκι τὴν πατρίδα μου ἔστειλε τόσα ἀσκέρια· καὶ καταφανίστηκαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὰ ζωντανά τους· κ' ἔγινε ὁ τόπος ἄνου κάτου. Κι' ἂν πιάνεταν ντουφέκι, θὰ γίνεταν θρῆνος, ὅτ' εἶναι οἱ ἄνθρωποι ὅλοι τοῦ ντουφεκιοῦ. Ὁ Θεὸς ἐφύλαξε καὶ φώτισε τοὺς τίμιους ἀνθρώπους καὶ καταπράγνυναν τὸ ἔνα μέρος καὶ τ' ἄλλο. Στείλαν ἀνθρώπους μ' ἀναφορὲς ἐδῶ ἴσ ἐμένα, τῆς πηγαινα εἰς τὴν Κυβέρνησιν, δὲν μποροῦσα νὰ κάμω τίποτας. Ματαήρθαν ἄνθρωποι τρίτως· πῆγα καὶ παρουσιάσθηκα εἰς τὸν Βασιλέα καὶ ξιστόρησα ὅλα αὐτὰ καὶ τὸ πάθος τῆς Κυβέρνησης. Τοῦ εἶπα αὐτὰ ὅλα τῆς Ροῦμελης καὶ τῆς Πελοπόννησος· καὶ τοῦ Λοντίδη τοῦ ὑπουργοῦ τῆς προκοπῆς. Εἶχα κ' ἓνα γράμμα ἀπὸ τὴν Πάτρα ὁποῦ μὲ ἔγραφαν αὐτὰ. Τὸ ἔξερε καὶ ἡ Μεγαλειότης του, ὅτι τὸ ἔστειλαν οἱ ἀρχές ἀπὸ ἐκεῖ.

Ἄρχισαν καὶ μαζώνονταν ὅσοι βουλευταὶ βῆκαν ἀπὸ λίγες ἐπαρχίες. Ὁ Μαυροκορδάτος κι' ὁ Καλλέργης ἤθελαν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα βουλευταὶ διὰ ν' ἀκουστῇ εἰς τὴν Εὐρώπῃ πόση δύναμη κ' ἐπιρροὴ ἔχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄρχισαν κ' ἐδῶ νὰ κάνουν ὅ,τι κἄνουν καὶ ἴσ τὸ ἄλλο τὸ Κράτος· καὶ κατακομμάτιασαν τοὺς ἀνθρώπους· τοὺς τάγιζαν ὑπόσκεσες καὶ τοὺς τάζαν πλῆθος ἀγαθὰ. Εἰς τὸ σπίτι μου πρὸ ἡμερῶν ἦρθαν καὶ πολῖτες κι' ἀπὸ τὰ χωριά καὶ μοῦ εἶπαν· «Ποιοὺς θέλεις συντρόφους νὰ τραβήσουμεν νὰ βγῆτε βουλευταὶ; - Τοὺς λέγω,

ὅποιος δώση ψῆφο ἴσ ἐμένα νὰ εἶναι ἀρνητῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ πέση τὸ χέρι του! Δὲν ματαμπαίνω ἐγὼ εἰς τὰ πολιτικά, νὰ δουλεύω τιμίως καὶ νὰ μὲ θεατρίζουν μὲ τῆς ἑφημερίδες ὅτι ἀγοράστηκα ἀπὸ τοὺς ξένους». Αὐτεῖνοι θέλαν, ἐγὼ δὲν δέχτηκα καὶ φύγαν.

Ὁ Κωλέτης ἦταν γυμνὸς ὅλως διόλου ἀπὸ δύναμη· τὸν ἄφησαν καὶ οἱ Γριβαῖγοι καὶ ὁ Κριτζώτης καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ὅπου ἤμασταν εἰς τὴν Συνέλεψη. Τότε ἀνταμωθήκαμεν οἱ δύο μας καὶ μιλήσαμεν. Μοῦ λέγει· «Δὲν ἔχω συντρόφους· μὲ ἀφήσετε ἀπὸ τὴν Συνέλεψη. – Τοῦ λέγω, ἐγὼ σοῦ κάνω συντρόφους μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ μοῦ ὀρκιστῆς νὰ μὴν εἶσαι προσκολλημένος σὲ ξένους. Καὶ ἀφοῦ σοῦ κάμω τοὺς συντρόφους νὰ ἔμψης καὶ εἰς τὰ πράματα καὶ νὰ ἑνεργήσης φρόνιμα διὰ τὴν πατρίδα σου καὶ νὰ λές τὴν ἀλήθεια εἰς τὸν Βασιλέα. Καὶ νὰ τοιμάζωμεν λίγο λίγο τὰ μέσα· καὶ ὅταν ἰδοῦμεν ἀρμόδιον τὸν καιρὸν, νὰ τηράζωμεν τὴν ἄξιση τῆς πατρίδας φρόνιμα καὶ μυστικὰ καὶ ὄχι σὰν τὸ Βαλλιάνο καὶ ἄλλους. Νὰ μοῦ δώσης τὸν ὄρκον σου διὰ αὐτὰ καὶ ἐγὼ σάζω τὰ ἄλλα». Ὀρκιζόμεστε οἱ δύο ἴσ αὐτὰ. Ἦμουν ἑγγισμένος μὲ τὸν Μεταξᾶ – ἴσως αὐτὸς ὁ διάβολος τώρα ὅπου γέρασε γένη ἄνθρωπος. Πῆγα ἀντάμωσα τὸν Γαρδικιώτη, τοῦ μίλησα πολλά, τὸν πῆγα καὶ ὀρκιστήκαμε καὶ οἱ τρεῖς. Συνφωνήσαμε τὰ ἴδια. Θέλουν αὐτεῖνοι νὰ ἔμψω καὶ ἐγὼ ἑπασπιστῆς τοῦ Βασιλέως νὰ μὲ ἔχουν βοηθόν. Ἐγὼ τοὺς εἶπα εἶμαι ἀστενής, δὲν μπορῶ νὰ ὑποφέρω αὐτὲς τῆς ἑπηρεσίες. Μὲ βιάσαν νὰ ἔμψω διὰ ἕνα χρόνον. Συνφωνήσαμεν καὶ εἰς αὐτό. Πῆγα καὶ τὸν Κριτζώτη, Μαμούρη καὶ ἄλλους. Δυναμωθήκαμεν.

Τότε πήγα εις τὸν Βασιλέα καὶ τοῦ εἶπα διὰ τοὺς Λιδορικιῶτες καὶ διὰ ὅλο τὸ Κράτος καὶ «θὰ κάμουν τὰ ἴδια εἰς τὴν Ἀθήνα· καὶ θὰ πάθη καὶ ἡ Μεγαλειότη σου καὶ ἡ πολιτεία αὐτεῖνη, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἀναμμένος καὶ κατακομματιασμένος». Φοβήθη πολὺ ἡ Μεγαλειότης τοῦ· μου λέγει· «Νὰ πᾶς νὰ μιλήσης μὲ τὸν Μαυροκορδάτο. –Τοῦ λέγω, πήγα πολλάκις καὶ δὲν μὸ ἴδωσε ἀκρόασιν καὶ δὲν ματαπάγω». Τότε ἔφυγα ἐγώ. Ἔστειλε καὶ μίλησε τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ εἶπε ὅλα αὐτὰ ὅπου τοῦ εἶπα καὶ νὰ μὲ φωνάξῃ νὰ μοῦ μιλήσῃ νὰ μὴν γένη κάνα δυστύχημα. Μὲ φώναξε ὁ Μαυροκορδάτος, τοῦ εἶπα ὅσα εἶπα τοῦ Βασιλέα ἀναντίον του κι' ὅλης τῆς συντροφιάς του· «κι' ἂν κάμετε εἰς τὴν Ἀθήνα ὅ,τι κάματε καὶ κάνετε ὅσω εἰς τὸ Κράτος, εἶν' ἐλπίδες ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ ὑπάρξωμε ἐμεῖς πενήντα φορὲς κ' ἐσεῖς μία· καὶ ὁ αἴτιος ἄς δώσῃ λόγον εἰς τὸν Θεόν». Κ' ἔφυγα. Ὅταν πήγα εἰς τὸν Βασιλέα τοῦ εἶπα νὰ τὸ γκρεμίσῃ αὐτὸ τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι θὰ τὸν χάσῃ. Πῆγα τὰ 1844 Ἀγούστου 2. Μαθαίνει ὁ Λόντος ὅλα αὐτὰ ὅπου μίλησα τοῦ Βασιλέα καὶ Μαυροκορδάτου – ἦταν εἰς τὸ σπίτι του κι' ὁ Κολιόπουλος, ὁ Κανέλλος Ντηλιγιάννης κι' ἄλλοι πολλοὶ – λέγει ὁ Λόντος ὁ ὑπουργός· «Ὁ κερατὰς ὁ Μακρυγιάννης αὐτὸς ἀνακατῶνει ὅλα αὐτὰ κάθε καιρὸ. Αὐριο θὰ τοῦ κόψῃ τὸ κεφάλι του. Καὶ τὴν Ἀθήνα θὰ τὴν κάμῃ στάχτη, ὅτ' ἔχω στρατέματα ταχτικὰ κι' ἄταχτα, πεζούρα καὶ καβαλλάρια». Τὸ βράδυ στέλνει καὶ μὲ μπλοκάρει. Τὴν αὐγὴ στέλνει ὁ Κανέλλος Ντηλιγιάννης, ὁ Κολιόπουλος κι' ἄλλοι πολλοὶ – ὅτ' ἦταν συνασμένοι νέοι βουλευταὶ καὶ γερουσιασταὶ – καὶ μοῦ λένε τί ἄκουσαν ἀπὸ τὸν ὑπουργὸν Λόντο· «κ' ἐδῶ, καθὼς ἀκούσαμεν, θὰ γένη θόρυβος καὶ κιντυνεύομεν ὅλοι· κι' ὡς ἄνθρωπος ἐδῶ τοῦ τόπου νὰ πάρῃς τὰ μέτρα σου δι' αὐτὰ, ὅτι κιντυνεύεις κ' ἐσὺ ἀτομικῶς ἀπὸ ἑκεῖνο ὅπου φαίνεται». Τοὺς εἶπα ἐγὼ μίλησα τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβέρνησης· καὶ μὲ βιάσαν

ὄλοι νὰ πάγω πίσου εἰς τὸν Βασιλέα νὰ μιλήσω κι' αὐτά. Τοὺς εἶπα νὰ πάμεν καὶ μαζί μ' αὐτοὺς δυὸ τρεῖς. Ἐκρίθη εὐλογον νὰ πάγω μόνος μου. Πῆγα εἰς τὸ σπίτι μου, συγυρίστηκα. Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν πόρτα μου πλάκωσαν πολῖτες ἀπὸ τὸ παζάρι – τοὺς στείλαν ὅπου ἦταν συνασμένοι ὄλοι οἱ κάτοικοι εἰς τὴν Ἁγιά Εἰρήνη. Ἄρχισε ἡ ψηφοφορία καὶ ἡ δύναμη τῆς ἐξουσίας δὲν τοὺς ἄφινε ἐλεύτερους νὰ κάμουν ὅποιους θέλαν. Τότε ἀντάμωσα τὸ παιδί τοῦ Μιαούλη, ὅπου ἔναι εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ τοῦ εἶπα τί μίλησε ὁ Λόντος, τί μου εἶπε ὁ Κολιόπουλος καὶ οἱ ἄλλοι· καὶ ἦθα πάγαινα εἰς τὴν Μεγαλειότη του, ἀλλὰ ὁ λαὸς ἔστειλε καὶ μὲ ζητάγει. Καὶ σήμερα θὰ γένουν ὅλα ὅσα εἶπα τοῦ Βασιλέως – κι' αὐτὸς κιντυνεύει καὶ ἡ πατρίδα. Τοῦ παράγγειλα νὰ γκρεμίση αὐτὸ τὸ ὑπουργεῖον καὶ νὰ βάλῃ τὸν Κωλέτη μ' ὅποιους ἄλλους συβιβαστή· «καὶ νὰ μιλήσης τῆς Μεγαλειότης του καὶ νὰ μοῦ φέρῃς ἀπάντησιν εἰς τὴν Ἁγιά Εἰρήνη».

Πῆγα ἐγὼ εἰς τὴν Ἁγιά Εἰρήνη· ἦταν ὁ λαὸς συνασμένος, γιομάτα ὄλα τὰ σοκάκια· Τοὺς λέγω· «Τί μὲ θέλετε, ἀδελφοί; – Νὰ λάβῃς πολῖτες εἰς τὸ χέρι σου ἀπὸ ἡμᾶς καὶ νὰ σταθῆς ἐδῶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν μας». Τοὺς ἔβαλα κ' ἐγὼ μίαν μικρὴ ὁμιλίαν, τοὺς εἶπα πολλά, ὅτι· «Ἡ ἀρετὴ κι' ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ φρονιμάδα κάνουν τὴν πατρίδα νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ εὐτυχήσῃ. Ἡ κακία καὶ ἡ ἰδιοτέλεια χάνουν τὴν πατρίδα· καὶ τὴν χάνουν καὶ ζημιώνονται ὅσοι μένουν ζωντανοί. Τὸ λοιπὸν φωνάζετε ἐμένα νὰ σταθῶ εἰς τὴν εὐταξίαν σας; Ἄν ἔχετε ἀρετὴ κι' ὁμόνοια, θὰ εὐλογῆσῃ ὁ Θεὸς τὰ ἔργα σας καὶ θὰ σᾶς φωτίσῃ εἰς τὸ καλὸ καὶ θὰ σᾶς σώσῃ, αὐτὸς ὅπου σᾶς ἔσωσε ἀπὸ τὴν τυραγνία τῶν Τούρκων, αὐτὸς ὅπου σας ἀνάστησε καὶ κάμετε τὴν Τρίτη Σεπτεβρίου· κ' ἐπιστάτησε μόνος του τόσοις μῆνες καὶ δὲν μάτωσε μύτη σὲ ὄλο τὸ

Κράτος. Παρακαλέστε τὸν Θεὸν καὶ τώρα νὰ κάμη τὸ ἔλεός του ἴσ' ἐμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ νὰ φέρη καὶ τώρα τὴν εὐλογίαν του. Ἐγὼ ἓνα μπασοῦνι ἔχω εἰς τὸ χέρι μου – ἂν ἡ ἀφεντεϊά σας δὲν ἔχετε ἀρετὴ κι' ὁμόνοιαν, τί νὰ σᾶς κάμω κ' ἐγώ;» Μοῦ λένε γενικῶς μὲ μίαν φωνή· «Ὅ,τι μας εἰπῆς ἐσὺ ὅλοι θ' ἀκολουθήσωμεν! – Κ' ἐγὼ ἂν σᾶς ἀπατήσω, ἄς δώσω λόγον εἰς τὸν Θεόν! Ἐγὼ δὲν γνωρίζω φατρίες καὶ νὰ μὲ θεωρῆ ἄλλος φίλο του κι' ἄλλος ὀχτρό. Γενικῶς ὅλους σας σᾶς θεωρῶ ἀδελφούς, ὅτι μὲ διορίζετε ὅλοι καὶ πρέπει νὰ μὴν εἶμαι ἀναντίος κανενοῦ. Καὶ νὰ δίνετε τοὺς ψήφους σας ἐλεύτερους, ὅθεν θελήσῃ κάθε ἓνας. Ἐμένα (καθὼς εἶχα μιλήσῃ) μὴ μοῦ δίνετε». Μείναμεν σύμφωνοι ἴσ' αὐτό. Πῆρα πολίτες καὶ τὸν Γιάννη Κώστα μὲ καμπόσους ἀξιωματικούς. Ἐστὴν ἴδια σιμὴ μου στέλνει καὶ ἡ Μεγαλειότης του ὅτι νὰ βαστήξω τὴν ἡσυχίαν· καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τὸ γκρέμισα καὶ ἤφερα τὸν Κωλέτη νὰ κάμη ὑπουργεῖον.

Ἄρχισε ἡ ψηφοφορία μὲ τὴν μεγαλύτερη ἄλικρίνειαν καὶ φόβον τοῦ Θεοῦ, καθὼς πηγαίνουν οἱ ἄνθρωποι νὰ μεταλάβουν. Τὸ παλιὸ ὑπουργεῖον δὲν ἔπεσε ἀκόμα, ἔνεργουσε ὅσο ὁ Κωλέτης νὰ μιλήσῃ μ' ἀνθρώπους νὰ κάμη ὑπουργεῖον. Ἐακολούθησε ἡ ψηφοφορία ὡς τὴν ἄλλη ἡμέρα τὸ μεσημέρι μ' αὐτεῖνη τὴν ἡσυχίαν. Τότε στέλνει τὸ παλιὸ ὑπουργεῖον τὸν μοίραρχο τῆς πρωτεύουσας – σύντροφος αὐτεινῶν – καὶ τὸν Καλλέργη καὶ κάνουν ἐπέβασιν· κι' ἀνακάτωσαν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ πολίτες ρίχτηκαν ἀπάνου τους καὶ τοὺς καταδιάλυσαν· καὶ γύρευαν νὰ κομματιάσουν καὶ τὸν μοίραρχον. Τότε ἔπεσα ἐγὼ εἰς τὸν λαὸν καὶ τοὺς πῆρα τὸν μοίραρχον καὶ τὸν ἔβαλα εἰς τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν ἔσωσα. Τότε αὐτός, ὁ ἀφιλότιμος ἄνθρωπος, βγαίνει ἀπὸ τὴν πίσου πόρτα τῆς ἐκκλησίας καὶ πάγει εἰς τὸν στρατώνα, ὅπου ἔναι

πλησίον τῆς ἐκκλησίας, καὶ παίρνει δύναμιν κ' ἔρχεται ἄξαφνα καὶ φωνάζει· «Πῦρ!» Καὶ ρίχνουν μέσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους· καὶ σκοτώσαν δυὸ τρεῖς. Τότε ὄρμοῦν ὁ λαὸς κι' ἀνακατώθηκαν μὲ τοὺς χωροφύλακες. Ρίχνονται καὶ πεντέξι χωροφύλακες ἀπάνου μου μὲ τῆς μπαγουννέτες. Ἐγὼ τήραγα νὰ ἡσυχάσω τὸν λαόν, κι' αὐτεῖνοι ἄξαφνά μου ρίχτηκαν νὰ μὲ σκοτώσουνε. Κόντεψαν νὰ μὲ τρυπήσουνε σὰν μπακακάκι – ὁ Θεὸς μὲ γλύτωσε. Βλέποντας αὐτὸ ὁ λαὸς, τοὺς πιάσαν καὶ γύρευαν νὰ τοὺς σκοτώσουν. Ἔπεσα, ἂν καὶ χτυπημένος 'στ' ἀχαμνὰ ἀπὸ ἓναν ἀπὸ τοὺς χωροφύλακες, καὶ περικάλεσα τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἔσωσα. Τότε ματαρρίχτηκαν πίσου οἱ δῆμιοι τῆς Κυβερνήσεως. Μοῦ φεύγει κι' ὁ Γιάννη Κώστας· 'σ ἐκεῖνον τὸν θόρυβο τὸν πῆραν οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὀμπρός νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὸν κίντυνον. Ἐγὼ ἤμουν τυλιμένος μὲ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἤξερα τί γίνεται. Τότε εἶδες μίαν ὀρμὴ τοῦ λαοῦ ἀναντίον τῆς ἐξουσίας! Ἔβγαλαν ξύλα, πέτρες ἀπὸ τ' ἀργαστήρια καὶ τοὺς πῆραν ὀμπρός. Τότε ἔρχονται ἀναντίον μου μὲ δόλο ἄνθρωποι ἀγορασμένοι μὲ τὰ μαχαίρια, λάζους, κρυφίως μέσα εἰς τὸν λαόν, ὅπου ἤμουν τυλιμένος νὰ τοὺς ἡσυχάζω, νὰ μὲ δολοφονήσουνε. Ἐκεῖ ὅπου θέλησε νὰ μὲ βαρέση ἓνας, τὸν εἶδαν ἄνθρωποι καὶ τὸν σκοτώσαν. Τότε ὁ λαὸς φωνάζει νὰ πᾶνε νὰ πάρουν τὰ ὄπλα τους νὰ σκοτώσουν τοὺς αἵτιους, Μαυροκορδατο καὶ συντροφιὰ. Μὲ δάκρυα περικαλῶ τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴν κάνουν αὐτὸ τὸ κίνημα, ὅτι χάνεται ἡ πατρίδα, θὰ γένη ξένη ἐπέβαση. Ὁ λαὸς ἀναμμένος δὲν κόβει τὴν θέλησίν του. Τοὺς βάνω ἓνα λόγο καὶ ν' ἀκολουθήσουν ὅλοι μαζί μου. Τράβησα ἐγὼ ὀμπρός, διὰ νὰ τοὺς ἡσυχάσω ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τους, καὶ τοὺς παίρνω κ' ἔρχομαι εἰς τὸ σπίτι μου κι' ἀνοίγω τὰ βαρέλια μὲ τὸ κρασι καὶ τοὺς λέγω νὰ πιοῦν. Ἀφοῦ κάναμεν αὐτό, ἔστειλα εἰς τὴν Μεγαλειότη του νὰ βγῆ νὰ 'συχάση τὸν λαόν.

Αφοῦ ξεθύμαναν οἱ ἄνθρωποι, τοὺς πῆρα καὶ κατεβήκαμεν πίσου εἰς τὴν ἐκκλησία (ὅτ' ἦταν ἄνθρωποι μέσα κλεισμένοι, ὁποῦ φύλαγαν τὴν ἑπιτροπὴ καὶ τὶς κάλπες). Ἐκεῖ ἦρθε καὶ ἡ Μεγαλειότης τοῦ μετὰ τοὺς ἑπιστολάς του. Μετὰ ρώτησε πῶς ἔγινε τὸ πρᾶγμα καὶ τοῦ ξηγήθηκα ὅλα τὰ τρέχοντα. Τότε μου εἶπε νὰ βαστήξω τὴν εὐταξία καὶ νὰ διορισθῆ μία ἑπιτροπὴ νὰ πάγη εἰς τὴν Μεγαλειότητ' του νὰ τοῦ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ παιδευτοῦνε οἱ αἴτιοι. Τοῦ κάμαμεν τὸ «ζήτημα» κ' ἔφυγε. Εἶχε κι' ὁ Καλλέργης κονάκι ἐκεῖ πλησίον, διὰ νὰ εἶναι κοντὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἑνεργάγη νὰ γένωνται οἱ ἐκλογὲς ὑπὲρ αὐτῶν. Θέλησε νὰ βγῆ εἰς τὸ μπαλκόνι, τὸν εἶδε ὁ κόσμος, ρίχτηκαν νὰ μποῦνε μέσα. Τρόμαξα νὰ τοὺς ἡσυχάσω· καὶ τοῦ ἔκαμαν τὸ ...7 καὶ τόσες αἰσχρὲς βρισές. Ὅτι χτύπησε τοὺς πολίτες μ' ἀπιστία, ὅταν τοὺς ἑρέθισαν οἱ ἴδιοι αὐτεῖνοι καὶ πῆγαν εἰς τὸ Παλάτι, καὶ ὕστερα τοὺς χτύπησαν μ' ἀπιστία καὶ πάθαν τόσοι ἄνθρωποι ἀδίκως.

Νύχτωσε. Ἐκλείσα τῆς κάλπης, ἔβαλα κι' ἄνθρώπους. Μίλησα τῶν ἀνθρώπων αὔριο τὴν αὐγὴ νὰ συναχτοῦνε νὰ τηράσωμεν τὴν ψηφοφορίαν καὶ νὰ κάμωμεν καὶ τὴν ἑπιτροπὴ νὰ πάγη εἰς τὸν βασιλέα. Ἐημέρωσε ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν. Πῆγα κάτου εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἄνοιξαν οἱ κάλπες. Τότε λέγω ὅλων τῶν ἀνθρώπων· «Διορίστε τὴν ἑπιτροπὴ ὅποιους θέλετε κι' ὅσους νὰ πάνε εἰς τὸν Βασιλέα». Μοῦ λέγει ὁ λαός· «Νὰ τοὺς διορίσης ἐσὺ ὅποιους θελήσης· δώδεκα ἄνθρώπους θέλομεν μ' ἐσένα». Διόρισα ἕξι ἀπὸ τὸ ἓνα κόμμα κι' ἕξι ἀπὸ τ' ἄλλο κι' αὐτεῖνοι ὅλοι θέλησαν συμφώνως ἐμένα μόνον νὰ πάγω εἰς τὴν Μεγαλειότητ' του νὰ πάρω τὴν εὐκαρίστησιν ἀπ' ὅλον τὸν λαὸν διὰ τὴν παρουσίαν του, ὁποῦ τοὺς τίμησε· καὶ διὰ ὅσα ἔγιναν ἄς βάλῃ τὴν δικαιοσύνην του. Πῆγα εἰς

τὴν Μεγαλειότητι τοῦ, τοῦ εἶπα αὐτά. Μοῦ εἶπε τῆς εὐκαρίστησες τῆς μεγάλης ὁποῦ ἔχει ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους τοῦ ὅλους καὶ νὰ εἰπῶ ὅτι διορίστη ὁ Κωλέτης πρωτοῦπουργὸς κι' ὁ Μεταξᾶς τῆς Οἰκονομίας κι' ὁ Τζαβέλας τοῦ Στρατιωτικοῦ καὶ μπαίνουν καὶ οἱ ἄλλοι. Πῆγα εἶπα εἰς τὸν λαὸν ὅλα αὐτὰ κ' εὐκαριστήθη. Κι' ἀκολούθησε τὴν ψηφοφορία. Τελείωσε ἡ ἡμέρα αὐτεῖνη τῆς ψηφοφορίας, κλείσαμεν τῆς κάλπης. Πῆγα τὸ βράδυ εἰς τὸν Κωλέτη, τὸν νέον μου φίλον, νὰ τὸν συχαριαστῶ ὁποῦ ἄνθισαν οἱ λόγοι μου διὰ τῆς δυνάμης τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ τὸν εὐκῆθηκα, σηκώθηκα νὰ φύγω ὅτ' ἤμουν ἀστενής. Ἐκεῖ ὁποῦ κατέβαινα, εἰς τὸν κάτω πάτο, τήραξα διὰ τοὺς ἀνθρώπους μου, ὁποῦ ἔχα μαζί μου νὰ μ' ἀκολουθοῦνε· τηράγω δι' αὐτοὺς καὶ βρίσκω μέσα τὸν Γενοβέλη μοίραρχον, ὁποῦ ἔφερε ὅλα αὐτὰ τὰ δεινὰ εἰς τὴν πρωτεύουσα. Δὲν τοῦ μίλησα τίποτας. Ἡῦρα τοὺς ἀνθρώπους ἔξω ἔστην πόρτα καὶ πῆγαμεν εἰς τὸ σπίτι. Τὸν Γενοβέλη τὸν ζήτηγε ὁ λαὸς μὲ τὸ κερὶ νὰ τὸν κομματιάση, κι' ὁ νέος πρωτοῦπουργὸς τὸν φύλαγε εἰς τὸ σπίτι τοῦ. Τότε κάνω τὸν κουτὸ καὶ μὲ τὸν νέον φίλον μου, ὅτι δὲν ξέρω τίποτα – κι' ἂν μιλοῦσα χανόμεουν, ὅτι θὰ ἔλεγον ὅτι κι' ὄντως ἐγὼ εἶμαι τὸ σκάνταλο σὲ ὅλα αὐτὰ κι' ἀνακατῶνω τὸν κόσμον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Παρελείφθη λέξις τις ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.*
2. *Κοντὰ ἑπτὰ μῆνες καὶ περισσότερον ὁποῦ τελειώσαμεν τὸ Σύνταμα, καὶ χωρὶς νὰ εἶχαμεν κυβέρνησι καὶ μὲ τόσες ἀντενέργειες καὶ φατρίες καὶ ξένους σκοποὺς καὶ τῶν δικῶν μας, μύτη δὲν μάτωσε κανενού, κόττα δὲν κλέφτηκε, ἄνθρωπος δὲν διατιμήθη εἰς ὅλο τὸ Κράτος. Τηρᾶτε τῆς ἐποχῆς τοὺς τύπους, μ' ὅλον ὁποῦ εἶναι καὶ κομματιασμένες κι' αὐτές, καὶ φαίνεται ἡ ἀλήθεια. Τότε*

κυβερνοῦσε ὁ ἴδιος Θεός, ὅτι εἶδε τοὺς ἄνθρωπους εἰς μετάνοιαν κι' ἀποσταμένους ἀπὸ τὴν κακία καὶ γύρισαν ὀπίσου εἰς τὸν Θεὸν κ' ἔπασαν εἰς μετάνοια. Τότε κι' αὐτὸς ἔκαμεν τὸ ἔλεός του κ' ἔδωσε τὴν ὁμόνοια σὲ ὅλο τὸ Κράτος.

3. Ἀδελφοὶ ἀναγνώστες, οὔτε δόξες θέλω, οὔτε τῆς ζητῶ – οὔτε μου δίνουν. Καὶ διὰ 'κεῖνο τραβήχτηκα καὶ σκαλίζω τὸν κῆπο μου ὅταν εἶναι γερός, εἰδὲ φυλάγω τὸ στρῶμα μου. Τοῦ ἀναθέματος νὰ εἶμαι ἂν ἔχω 'διοτέλεια διὰ ὄσους μιλῶ ἐδῶ μέσα. Ἡ πατρίδα, ἡ θρησκεία, ἡ ἠθικὴ εἰς τὴν κοινωνία εἶναι τὸ πλεόν ἀγαπημένον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν τίμιον. Εἰς αὐτεῖνη τὴν κοινωνία θὰ ζήσω κ' ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ μου καὶ δὲν μοῦ μένει ἐλπίδα καὶ φωνάζω. Καὶ δι' αὐτὸ γράφω ἀπελέκητα γράμματα, ὅχι ὅμως νὰ λείπη ἀπὸ αὐτὰ ἡ ἀλήθεια.

4. Τρελλάθησαν καὶ οἱ γερόντοι μὲ τῆς θεατρίνες κ' ἔχασαν τὰ μυαλά τους καὶ δανείζονται καὶ πλερώνουν· καὶ οἱ δυστυχισμένοι οἱ μαθηταὶ οἱ περισσότεροι πουλοῦνε τὰ βιβλία τους καὶ μένουν χωρὶς βιβλία· καὶ γίνηκαν καὶ θὰ γένουν κι' αὐτεῖνοι θεατρίνοι. Γίνηκε καὶ τοῦ Ἀναστάση Λιδορίκη τὸ παιδί θεατρίνος. Σὰν πάγη εἰς τὴν πατρίδα του, εἰς τὸ Λιδορίκι, ἄς σπουδάξῃ καὶ τοὺς πατριῶτες του τὰ φῶτα. Οἱ γονεοὶ τους τρῶνε ψωμί καὶ κρεμμύδι καὶ τοὺς δίνουν τὰ ἔξοδα νὰ ῥθουν εἰς τὴν πρωτεύουσα νὰ μάθουν γράμματα εἰς τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, κ' ἔρχονται κι' ἀπὸ μέσα τὴν Ἑλλάδα κι' ἀπόξω διὰ νὰ προκόψουν κι' αὐτὰ τέτοια προκοπὴ λαβαίνουν.

5. Μὲ κατηγοράγει συγχρόνως ὁ πειρατὴς τῆς Γραμπούσας Ἀντωνιάδης, ἡ ξένη κρεατοῦρα, ὅτι καὶ τὰ κάδρα ὁποῦ ἔφκειασα δὲν ἔχουν ἔννοια, ὅτ' εἶμαι ἀγράμματος

6. Εἶχα ἓναν σύντροφο εἰς τὸ σπίτι μου, γενναῖον παληκάρι· τὸν πῆρε αὐτὸς μίαν ἡμέρα εἰς τὸ σπίτι του νὰ τὸν τρατάρῃ καὶ τὸν φαρμάκωσε. Τὸ καλὸ ἦταν ὁποῦ ξέρασε πολὺ καὶ οἱ γιατροὶ τὸν πρόφτασαν. Κ' ἔκαμε τόσον καιρὸ ἀστενής. Τότε ὁ σύντροφος τοῦ Βαλλιάνου Φιλήμονας βάνει εἰς τὸν τύπον του

*τόσα ἀναντίον μου – ὅτι δὲν ἄφησα τοὺς ἀνθρώπους νὰ πᾶνε νὰ χαθοῦν καὶ νὰ
κιντονέψη καὶ ἡ πατρίδα! Ὅριστε πατριωτισμὸν ἀπὸ πατριῶτες!*

7. Μιὰ λέξη δυσανάγνωστη, ἴσως γιούχα.

Βιβλίον Δ΄, Κεφάλαιον τρίτον

Συνέντευξις τοῦ Μακρυγιάννη μετὰ τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ. - Κακὴ κατάστασις τῆς δημοσίας ἀσφαλείας ἐν Ἀθήναις. - Συνέντευξις τοῦ Μακρυγιάννη μετὰ τοῦ Βασιλέως περὶ τῆς τάξεως. - Ἀποκάλυψις συνωμοσίας κατὰ τοῦ Συντάγματος. - Τὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς 25 Μαρτίου 1845. - Ἀνάκρισις κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη ὡς ἐκφρασθέντος κατὰ τοῦ στρατοῦ. - Νέαι καταδρομαὶ κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἀπόπειρα δολοφονίας κατ' αὐτοῦ. - Πατριωτικαὶ ἐνέργειαι. - Παραίτησις τοῦ ὑπουργοῦ Ἀ. Μεταξᾶ. - Δυσαρέσκειαι στρατιωτικαὶ κατὰ τοῦ Κωλέτη. - Ἐκδοσις ἐφημερίδος ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Μακρυγιάννη. - Νέα δολοφονικὴ σκευωρία κατ' αὐτοῦ. - Προοίμια βουλευτικῶν ἐκλογῶν. - Ἐνωσις Μεταξᾶ καὶ Μαυροκορδάτου. - Ἀντιπολίτευσις στρατιωτικῶν κατὰ τοῦ Κωλέτη. - Ἀπόπειρα τοῦ Κωλέτη πρὸς ἔλकुσιν τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἀνταρσία τοῦ Θ. Γρίβα ἐν Ἀκαρνανίᾳ, τοῦ Ἰ. Φαρμάκη ἐν Ναυπακτίᾳ, τοῦ Ν. Κριεζώτη ἐν Χαλκίδι, τοῦ Παπακώστα, Βελέτζα κ.λπ. ἐν Φθιώτιδι καὶ

καταστολή αὐτῶν. - Ἐκλογαί. - Ἐπέμβασις τῆς Κυβερνήσεως εἰς αὐτάς. - Ἐπικράτησις αὐτῆς. - Μνησικακία τοῦ Κωλέτη κατὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Ἐξόργισις αὐτοῦ. - Συμφιλίωσις. - Θάνατος τοῦ Κωλέτη. - Ἀνάρρησις τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα εἰς τὴν πρωθυπουργίαν. - Παράτολμοι ἐνέργειαι πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ὑποδούλων ἐν Τουρκίᾳ ὁμογενῶν. - Φρόνιμος διαγωγή τοῦ Μακρυγιάννη. - Μακρὰ συνέντευξις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Βασιλέως. - Σχηματισμὸς ὑπουργείου ὑπὸ τὸν Γ. Κουντουριώτην.

Τελείωσαν οἱ ἐκλογές. Βῆκε ὁ Κωλέτης. Ὅτ' ἦταν καὶ ἡ προσπάθειά μας αὐτεῖνη. Βῆκαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα βουλευταὶ ὁ Μεταξᾶς, ὁ Καλλεφουρνᾶς κι ὁ Βλάχος. Εἶπε ὁ Πρωτοῦπουργὸς νὰ κάμη κ' ἐμένα γερουσιαστὴ καὶ ἴπασπιστὴ τοῦ Βασιλέως. Τοῦ εἶπα· «Ἐγὼ φκαριστιῶμαι ὁποῦ μπήκετε εἰς τὰ πράματα καὶ λείψαμεν ἀπὸ τὰ κακὰ, καὶ δὲν θέλω τίποτας. Τὸ ἴδιο εἶναι καὶ νὰ εἶμαι καὶ νὰ μὴν εἶμαι. - Ὅχι, ἀγαπητέ μου, μοῦ λέγει, πρέπει νὰ μπιῆς καθὼς μιλήσαμεν καὶ μὲ τὸν Γαρδικιώτη, νὰ τηράξωμεν κι' ὅποτε βροῦμεν τὴν περίστασι συνφώνως καὶ τὰ ἔξω. Καὶ πρέπει νὰ εἶσαι εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ ἴπασπιστής. Καὶ θὰ σοῦ δώσω καὶ τὸν Μεγαλόσταυρον. - Τοῦ λέγω, ἀπὸ αὐτὰ δὲν θέλω τίποτας, οὔτε ἡ ὑγεία μου μοῦ τὸ συχωρεῖ διὰ ἴπηρεσιες. Καὶ σταυροὺς ἔχω κολλημένους εἰς τὸ σῶμα μου, ὁποῦ μοῦ τοὺς ἔδωσαν τὰ ντουφέκια τῶν Τούρκων καὶ δὲν μοῦ τοὺς παίρνει κανένας κι' οὔτε ξεκολλᾶνε ἀπὸ τὸ σῶμα μου ὅσο νὰ πάγω εἰς τὸν τάφο. Ὅμως ἕνα σὲ περικαλῶ· εἰς τὴν πρωτεύουσα ἐδῶ νὰ βάλῃς ἕναν τίμιον δοικητὴ, ἕναν ἀστυνόμον τοιοῦτον, ἕναν ἀγρονόμον διὰ νὰ φυλᾶν τὴν τάξην. Ὅτ' εἶναι καὶ ξένοι ἄνθρωποι καὶ θὰ κατηγοριέσαι ἐσὺ καὶ οἱ συντρόφοί σου. Καὶ νὰ βάλῃς καὶ δυὸ ἀρχηγοὺς τῆς ἐθνοφυλακῆς εἰς τὰ Ντερβένια καὶ εἰς τὸν δρόμον τῆς Χαλκίδος ν' ἀραδίξουν οἱ ἄνθρωποι ἐλεύτερα, νὰ μὴν τοὺς γυμνῶνουν καὶ

κατηγοριέται ή πατρίδα και έσύ· και θα μάς λένε θερία ό ξένος κόσμος. Ότι τώρα είναι οί Βουλές και θ' άραδίζουν πολύς κόσμος. Βάλε άρχηγούς άξιωματικούς της μπιστοσύνης σου· βάλε από τόν Ρωπό τόν Σκουρτανιώτη όποϋ 'ναι φίλος σου, κατά τής Φήβας τόν δρόμον τόν Κριεκούκη, όποϋ 'ναι κι' αυτός φίλος σου και ντόπιοι και οί δυό. Τό ίδιον κᾶμε και σε όλον τό Κράτος νά σβέση ή διχόνοια και νά ένωθῆ πίσου τό Έθνος, νά μήν εΐμαστε εις αυτεΐνη τήν ἄχλια κατάστασιν και νά σκοτώνωνται ἄνθρωποι κάθε όλίγον· εΐμαστε λίγοι και νά μήν χαθοῦμεν άδίκως. – Μοῦ λέγει, σε εύκαριστῶ, άγαπητέ, δια τήν πρότασίν σου· είναι πατριωτική και θα τήν ακολουθήσω. Εΐναι χρέος μου». Και σύναξε σε όλίγον καιρόν και τρογύρισε τήν πρωτεύουσα μέ τούς πλέον μπερμπάντες. Κι' άστυνόμο – έβγαλε έναν από τήν φυλακή, Γιαννάκη Κυργιακό τόν λένε. Κι' ό δήμαρχος κι' αυτός ό καλός ἄνθρωπος ό Κυργιακός φίλοι στενοί του Καλλεφουρνά· και τοιοῦτο και τό Δημοτικόν Συμβούλιον· ότι τραβηχτήκαμεν οί ἄλλοι από μέσα, όσ' εΐχαμεν συνείθησιν. Δέν κόταγε ἄνθρωπος νά περπατήση τήν νύχτα εις τούς δρόμους. Τοιοῦτοι όλοι αυτεΐνοι και οί κλήτορες. Και γίνονταν οί μεγαλύτερες κλεψές κι' άτιμίες· και σκότωμα τήν νύχτα τούς τίμιους ἄνθρώπους, όσοι δέν ἦταν μ' αυτούς και εΐχαν και κατάστασιν. Από τόν Περαΐα ως έδῶ γύμνωναν τούς έμπόρους και δέν μπορούσαν οί ἄνθρωποι νά κάμουν τήν δουλειά τούς μόνοι τους, νά πᾶνε άπάνου και κάτω χωρίς συντροφιά. Κι' όποτε έρχονταν χρήματα τοῦ ταμείου έπρεπε νά τᾶ συντροφέψουν μέ δύναμη εις τήν Οικονομία από τόν Περαΐα. Και σκότωσαν και γύμνωσαν τόσους ἄνθρώπους.¹

Ό Μαυροκορδάτος και οί φίλοι του, όποϋ γύρευαν νά σκοτωθοῦν οί κάτοικοι, όμως νά βγοῦν αυτεΐνοι βουλευταί, δέν έβῆκε οὔτε αυτός, οὔτε

ἐκεῖνοι. Βῆκαν καμόσοι μὲ τὸν Μεταξᾶ· τὸν ἀκολούθησαν πίσου κι' ἀπὸ τοὺς παλιούς του φίλους· καὶ τὸ κόμμα τὸ περισσότερον τοῦ Μαυροκορδάτου μ' αὐτόν. Καὶ οἱ φίλοι του ὅποῦ γύρισαν καὶ οἱ ἄλλοι ἦταν περισσότερον τὸ χατίρι τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Οἰκονομίας κι' ὄχι τοῦ Μεταξά. Ὅτι τὰ σκυλιὰ ὅταν τὰ μαθαίνουν εἰς τὸ χασαπαρειὸ οἱ πιστικοί, μένουν πλέον εἰς αὐτό· ὅσο ψωμί νὰ ξοδιάσῃ ὁ τζοπάνης, ἴσὸ μαντρί δὲν πηγαίνουν ἄλλη φορᾶ νὰ φυλάξουν πρόβατα, νὰ μὴν τὰ φάγῃ ὁ λύκος. Καὶ πρέπει ὁ τζοπάνης νὰ ἔχῃ γνώσῃ ὅταν πηγαίνῃ πράματα εἰς τὸν χασάπη, τὰ σκυλιὰ νὰ μὴν τὰ παίρνῃ μαζί του, ὅτι γνωρίζουν τὸν χασάπη τότε καὶ θέλουν νὰ τρῶνε κοιλιές κι' ἄντερα. Τὸ λοιπὸν συνάχτηκαν ὅλα τὰ σκυλιὰ, οἱ φίλοι του Μεταξᾶ καὶ τῶν ἄλλουῶν, ὅταν τὸν εἶδαν εἰς τὸ χασαπαρειὸ τῆς Οἰκονομίας, κι' αὐτὸς παντόχαινε μὲ τὰ σωστά του ὅτ' εἶναι πλέον δικά του καὶ τὰ τάγιζε κομμάτια. Κι' ἄρχισε ν' ἀντιπολεμῇ τὸν Κωλέτη. Κι' ὄντως συνάχτη ἓνα μεγάλο μέρος καὶ εἶχαν τὴν πολυψηφίαν. Ὅμως ἀνόγητα κινήματα κακὸ ἔβγαλαν κι' ὄχι καλὸ. Ἀφοῦ ἔβλεπε αὐτὰ ὁ Κωλέτης καὶ τὴν καταισκόνῃ ὅποῦ τὸ ἔκαναν εἰς τῆς Βουλές, μὲ πλατεῖα καρδιὰ τραβοῦσε αὐτὰ καμόσον καιρόν. Τράβησε πίσου τοὺς φίλους του Μεταξᾶ καὶ τὸν ἄφησε μ' ὀλίγους – εἶχε καὶ τὸν Βασιλέα βοηθὸν – κι' ἔτζι δυνάμωσε. Εἶχε ἔρθῃ κι' ὁ φίλος του Μεταξᾶ ὁ Γρίβας ἀπὸ τὸ Μισίρι. Τὸν δέχτη ὁ Μεταξᾶς καὶ οἱ συντρόφοι του κι' ὁ Φιλήμονας μὲ τόσα ἐγκώμια, στεφάνια ἀσημένια, σὲ κάδρα τύπωμα κι' ἄλλα πολλὰ. Ἀφοῦ ἀπόλαψε ὅλα αὐτὰ, πάγει μὲ τὸν Κωλέτη αὐτός, ὁ Κριτζώτης κι' ἄλλοι. Τότε ἔβλεπες, ἦταν μία χαρὰ ἢ πρωτεύουσα – κι' ὁ Καλλεφουρνᾶς ἐνωμένος – καὶ κλεψές κι' ἄλλες ἀκαταστασίες πλήθος. Πηγάσαν κάτι ξένους σημαντικοὺς καὶ τοὺς γύμνωσαν. Ἦρθε καὶ μία γυναίκα ἀπὸ τὴ Σμύρνη μὲ μεγάλη κατάστασιν καὶ δυὸ κορίττσα νὰ τὰ παντρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ

μείνη ἐδῶ, νὰ φκειάση σπίτι καὶ ν' ἀγοράση χτήματα. Πῆγαν μίαν βραδεῖά της πῆραν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ τζιβαίρκα της καὶ τ' ἀσήμια της κι' ὅλα της τὰ πράματα. Καὶ διακόνευσαν καὶ ζοῦσαν. Ὅθεν μίλησαν, δικαιοσύνη δὲν εἶδαν. Τότε κατάντησαν νὰ γένουν ἄτιμες νὰ τρῶνε ψωμί.

Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς τῆς κακῆς συντροφιάς δὲν εἶχε συμμεθέξῃ εἰς αὐτὰ τότε, εἶχε τραβηχτῆ, ἀλλὰ ἡ συντροφιά εἶχε πίστη εἰς αὐτόν· ἔρχεται καὶ μοῦ ξηγέται αὐτὰ ὅπου κάνουν αὐτεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, δολοφονίες, κλεψές κι' ἄλλα. Μοῦ λέγει νὰ μὴ μαθευτῆ αὐτὸς καὶ κιντυνεύει εἰς τὴν ζωὴ του – νὰ τοῦ δώσω ἕναν πιστόν μου ἄνθρωπον νὰ πᾶνε σὲ μέρος νὰ τοῦ δείξῃ ὅλα τ' ἀντικλείδια καὶ τῆς κλεψές· καὶ τὰ χρήματα τῆς γυναικὸς καὶ τ' ἀσήμια της κι' ὅλο της τὸ βίον καὶ ξένα ρολόγια κι' ἄλλα τὰ ἔχουν ἴσ' ἕνα νησιὸν σὲ μίαν τρύπα. Ἐγὼ ἤμουν ἀπλὸς πολίτης, καμμίαν ἐξουσίαν δὲν εἶχα· νὰ τὸ εἰπῶ τοῦ δοικητῆ, εἶναι σύντροφός του ἀστυνόμου· τοῦ Μεταξά, εἶχα πολὺν καιρὸ ὅπου δὲν τοῦ ἔκρινα, οὔτε μὸ ἔκρινε. Τὸ λοιπὸν ἀποφάσισα νὰ τὸ εἰπῶ τοῦ Βασιλέως, νὰ δώσῃ ἕναν ἄνθρωπον κι' ἄς ὑπάγῃ νὰ ἰδῆ αὐτά. Αφοῦ τὰ εἶπα τῆς Μεγαλειότης του, μοῦ λέγει· «Μπορεῖς αὐτὰ νὰ τ' ἀποδείξῃς εἰς τὸ κριτήριον; – Τοῦ λέγω, τί ἔχει αὐτὸ ὅπου σου λέγω ἐγὼ μὲ τὸ κριτήριον; Δῶσε ἕναν ἄνθρωπον πιστόν σου νὰ πάγῃ μαζί μ' ἐκεῖνον νὰ ἰδοῦνε· κι' ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅλα αὐτά, νὰ πάρῃς μέτρα, ὅτι πηγαίνει ἡ κοινωνία κακὰ· ἔγινε ρουμάνι ἡ πρωτεύουσά σου καὶ δὲν μποροῦνε νὰ κινηθοῦν οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς δουλειῆς τους». Μοῦ λέγει τὸ ἴδιον, νὰ τ' ἀποδείξω εἰς τὸ κριτήριον. Τοῦ λέγω· «Δὲν ἔχω καμμίαν δουλειὰ μὲ τὰ κριτήρια. Ἐμένα μὲ κιντυνεύουν καθημένον εἰς τὸ σπίτι μου κι' ὄχι ν' ἀνακατώνωμαι εἰς κριτήρια. – Μοῦ λέγει, εἰς τὸ ἐξῆς νὰ εἶσαι ἐνωμένος μὲ τὸν πρωτοῦπουργόν μου. – Τοῦ

λέγω, δὲν συνείθισα νὰ ἀπατῶ ἀπλοὺς ἀνθρώπους, ὄχι τὴν Μεγαλειότη σου. Δὲν εἶμαι σὺνφωνος μ' αὐτόν. – Σὲ διατάττω ἐγὼ νὰ εἶσαι σὺνφωνος! – Τοῦ λέγω δὲν μ' ἔχεις σκλάβον ἢ Μεγαλειότη σου· ὑπήκογον μ' ἔχεις». Σὰν τοῦ εἶπα αὐτό, βαρυθύμωσε πολὺ. Τοῦ λέγω· «Τὸ βλέπεις ἐκεῖνο τὸ παλεθύρι, Μεγαλειότατε; – Τὸ βλέπω, μοῦ λέγει. – Ἐκεῖνο τὸ παλεθύρι νὰ εἶναι τρακόσοι, τετρακόσοι ὑπήκοοί σου, οἱ πλέον τίμιοι, πολιτικοί, στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, ἐκεῖνοι ὅποῦ σου διατηροῦν τὸν θρόνο σου, καὶ νὰ εἶναι ὁ Κωλέτης μ' ἓναν μὲ δυὸ μόνον φίλους του ἀπὸ ἑκείνους τοὺς μπερμπάντες ἢ Κλεομένη, ἢ Σοφιανόπουλον, ἢ ἄλλον τοιοῦτον, κ' ἓνας μόνον ἀπὸ αὐτοὺς νὰ τοῦ εἰπῇ: «Ρίξε αὐτοὺς ὅλους τοὺς τίμιους ἀνθρώπους κάτω, εἰδὲ θὰ πέσω ἐγώ», ἔχει τέτοια ψυχὴ, ὅποῦ ρίχνει ὅλους ἐκείνους κάτω νὰ σκοτωθοῦν διὰ νὰ γλυτώσῃ ἓναν μπερμπάντη. Γιὰ χατίρι αὐτεινῶν τῶν μπερμπάντων εἶναι ἔτοιμος νὰ χαλάσῃ κάθε τίμιον ἄνθρωπον, κάθε ἠθικὴ, τὸ Ταμεῖον, τὸ ἱερὸν Κράτος σου ὅλο καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ κανένα γερὸν πράμα καὶ τίμιον. Καὶ μὲ τοὺς τοιοῦτους τήρα σὲ τί ἄχλιαν κατάστασιν εἶναι ἡ ἴδια σου πρωτεύουσα». Μοῦ λέγει ὁ ἀπάντησι καὶ πάλε νὰ εἶμ' ἐνωμένος. Τοῦ λέγω· «Ὡς κυβέρνησή σου ὑποτάζομαι, ὡς ἄτομον δὲν θέλω νὰ ἑνεργήσῃ τὴν θέλησή του ὁ ἐκεῖνο ὅποῦ δὲν εἶναι δίκιον». Τὸ ἑκαμα τὸ σκῆμα κ' ἔφυγα. Μαθαίνει αὐτὰ ὁ Κωλέτης, ἄρχισε νὰ λαβαίνει μέτρα ἀναντίον μου κακὰ. Συχνὰ ἔλεγε τοῦ Βασιλέα διὰ νὰ τὸν ἀποκοιμίσῃ, κ' ἂν μοῦ κάμῃ τίποτας, νὰ εἶναι προΐδεασμένος. Τοῦ ἔλεγε· «Αὐτὸς ὁ Μακρυγιάννης εἶναι καλὸς ἄνθρωπος, ὅμως ἀπλὸς κ' ὅ,τι τοῦ λένε τὰ πιστεύει· ποτὲ δὲν ἠσυχάζει· καὶ εἶναι ἐπικίντνος πολὺ». Σὲ λίγον καιρὸν γίνονται κ' ἄλλες κλεψὲς ἀπὸ τὸν ἀστυνόμον καὶ τοὺς κλητῆρες τοῦ – μπαίνουν σὲ ἀνάκρισιν ἀπὸ τὸν ἑσαγγελέα καὶ μαρτυροῦνε τὰ νέα κλεψιμιά καὶ τὰ παλιά· μπαίνουν ὁ ἀστυνόμος εἰς

τὴν χάψη καὶ οἱ κλήτορες. Ὡς τὴν σήμερον εἶναι χάψη εἰς τὸ μπουντρούμι τῆς Χαλκίδος κι' ἀπὸ χρήματα καὶ τζιβαϊρκὰ οἱ ἄνθρωποι ὡς τὴν σήμερον δὲν πῆραν τίποτας – ἀσήμαντα πράματα πῆραν, τ' ἄλλα τὰ ἔφαγαν ὅλα αὐτεῖνοι οἱ καλοὶ ἄνθρωποι. Μὲ χιλιάδες μέσα τρόμαξαν νὰ λευτερώσουν τὸν σύντροφόν τους ἀστυνόμο Γιαννάκον Κυργιακὸν διὰ τὴν τιμὴ τους, ὅτι τοὺς ἔβαλαν οἱ ἄνθρωποι ὀμπρὸς κι' ὅλες οἱ ἔφημερίδες. Καὶ μὲ πολὺν καιρὸν τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ τὴν χάψη.

Βάλθηκαν νὰ χαλάσουν τὸ Σύνταμα. Φκειάνουν μίαν ἐταιρίαν πρώτα· ὅσ' ἓναν καιρὸν νὰ σκοτώσουν ὅλους τοὺς Σεπτεβριανούς, ὅσοι δὲν βουλώθηκαν μὲ τὴν βούλλα τους. Τὸν ὄρκον τὸν εἶχε ὁ συνταματάρχης Γιώργη Ζέρβας Σουλιώτης εἰς τὴν κασσέλλα του· κατηχοῦσαν μ' αὐτὸν καὶ πάλε τὸν ἔβαιναν μέσα. Ἦταν κ' ἓνας μ' ἐμᾶς καὶ τὸν παντύχαιναν δικό τους· κι' ἀφοῦ ἔμαθε αὐτὰ, βῆκε ἔξω μίαν ἡμέραν ὁ συνταματάρχης, ὁ ἄνθρωπος ἔκλεψε τὸν ὄρκον αὐτὸν καὶ τὸν πῆγε τοῦ Γιάννη Κώστα κι' αὐτὸς τὸν ἤφερε ἐμένα. Σύναξα τοὺς Σεπτεβριανούς Κριτζώτη κι' ἄλλους καὶ τὸν εἶδαν. Σὲ ὀλίγες ἡμέρες ἔστειλα καὶ τοῦ Μεταξᾶ καὶ ἦρθε εἰς τὸ σπίτι μου, ὅτ' εἶχαμεν ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς Συνέλεψης νὰ κρίνη ἓνας τὸν ἄλλον. Ἀφοῦ τὸν εἶδε τὸν ὄρκον τρόμαξε. Καὶ τότε τοῦ λέγω· «Ἐπειδήτις εἶχαμεν τέτοια ἀρετὴ κι' ὁμόνοια παθαίνομεν αὐτὰ, καὶ θὰ μᾶς φᾶνε καὶ τὰ κεφάλια μας· κι' ἄς ἐνωθοῦμε ὀπίσου, ἴσως καὶ σωθοῦμεν. Τὸν Καλλέργη κι' ἄλλους τοὺς ἔκαμαν ἐξορίαν, ἐμᾶς θὰ μᾶς φᾶνε». Κ' ἐνωθήκαμεν πίσου τὸν Μάρτιον μῆνα τὸ 1845.

Διατάττει ὁ Κωλέτης εἰς τὸ τόξον τῆς γιορτῆς τῆς 25 Μαρτίου νὰ μὴν βάλουν τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ Συντάματος. Καὶ πηγαίνοντας ὁ Βασιλέας εἰς τὴν ἐκκλησιὰ κ' ἐμεῖς οἱ ἀξιωματικοί, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ – εἶχε δυὸ συντροφιῆς κάμη, μίαν μὲ τὸν Γιαννάκο τὸν Κυργιακὸ κι' ἄλλη μ' ἄλλους τοιοῦτους: ἡ μία κομπανία νὰ εἰπῆ «κάτου τὸ Σύνταμα», ἡ ἄλλη νὰ εἰπῆ «κάτου τὸ Ὑπουργεῖον», καὶ τότε νὰ βάλῃ τὴν στρατιωτικὴ δύναμιν νὰ πελεκήσῃ ἐμᾶς. Αὐτὸ τὸ ἴμαθα ἐγὼ ἀπὸ φίλον στενόν· καὶ μέσα εἰς αὐτὸ τὸ σκέδιον ἔνεργουσε κι' αὐτός· τοὺς ἔκανε τὸν φίλον. Τότε μαθαίνοντας αὐτὸ, ἀντάμωσα τοὺς ὀπλαρχηγοὺς ὅλους Κριτζῶτη, Γρίβα, Παπακώστα κι' ἄλλους πολλοὺς καὶ τοὺς εἶπα αὐτὸ τὸ σκέδιον· καὶ τοὺς εἶπα ἰκεῖνη τὴν ἡμέρα νὰ μὴν πᾶμε κανένας εἰς τὴν ἐκκλησιάν· κι' ἂν ἰδοῦμεν τίποτας νὰ συναχτοῦμεν ὅλοι ἴσ' ἓνα μέρος καὶ νὰ συνάξωμεν καὶ τὸν λαόν· κι' ὁ αἴτιος ἄς δώσῃ λόγον εἰς τὸν Θεόν. Μείναν σύνφωνοι ὅλοι νὰ συναχτοῦνε εἰς τὸ σπίτι μου ὡς παράμερον μέρος. Τὸ κόμμα τοῦ Μαυροκορδάτου ἦταν κι' αὐτὸ πολὺ φοβιμένο, ὡς ἀγαναχτισμένοι οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ αὐτοῦς διὰ τὰ ὅσα ἀκολούθησαν εἰς τὴν κυβέρνησίν τους, καὶ δὲν ἤξεραν τί τρέχει. Ἐγὼ ἤμουν γγισμένος μ' αὐτοῦς, ὅχι ὅμως νὰ θέλω καὶ τὸ κακὸ τους. Στέλνει ὁ Μαυροκορδάτος τὸν Κοντογιάννη κ' ἔρχεται εἰς τὸ σπίτι μου. Τοῦ εἶπε· «Σύρε ἀντάμωσε τὸν Μακρυγιάννη κι' ἂν εἶναι κανένα κακόν, θὰ σοῦ τὸ εἰπῆ, ὅτι αὐτὸς δὲν μπαίνει μέσα εἰς αὐτά». Ἦρθε κι' ὁ Σπυρομήλιος κι' ἄλλοι. Τοὺς εἶπα τὰ τρέχοντα καὶ τοὺς εἶπα τί ἀποφασίσωμεν· κι' ἂν τύχῃ τίποτας ποῦ θὰ συναχτοῦμεν. Τότε μαθαίνει αὐτὰ ὁ Κωλέτης, στέλνει τὸν Γαρδικιώτη, πήγαμεν ἐκεῖ. Μοῦ λέγει· «Τ' εἶναι αὐτὲς οἱ ὑποψίαι ὅπου βάνεις τῶν ἀνθρώπων χωρὶς νὰ ὑπάρχουν; Καὶ πρέπει ὅλοι νὰ πᾶτε εἰς τὴν ἐκκλησιάν, ὅπου θὰ πάγῃ κι' ὁ Βασιλέας. – Τοῦ λέγω, δὲν πάμεν ποθενά· κι' ὅ,τι ἐργάζεστε τὰ ἐργάζεστε μ'

άνθρώπους και οι άνθρωποι τὰ λένε τῶν ἀνθρώπων». Φύγαμεν με τὸν Γαρδικιώτη. Τοῦ λέγω· «Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπατεώνας καὶ ξένη κρεατούρα. Ἐσὺ πρέπει νὰ μιλήσης τοῦ Βασιλέως καὶ νὰ ἴχης τὸν νοῦ σου». Τότε ὁ Κωλέτης σὰν εἶδε αὐτὰ, διάταξε τὸν δοικητὴ κ' ἔβαλε τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ Συντάματος εἰς τὸ τόξον καὶ μίλησε τῆς συντροφιάς τους νὰ νεκρώσουνε αὐτὸ τὸ σκέδιον. Δὲν πῆγε κανένας ἀπ' ὅσους μιλήσαμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὔτε βήκαμεν ἀπὸ τὰ σπιτία μας. Ἄρχισε ὁ Κωλέτης νὰ λαβαίνει μέτρα ἀναντίον μου καὶ νὰ στέλνῃ νὰ με μπλοκάρῃ τὴν νύχτα μ' ἄνθρώπους τῆς ἐξουσίας² διὰ νὰ με κακοσυσταίνῃ ὅτ' εἶμαι ἄγριον θερίον τῆς κοινωνίας καὶ πρέπει νὰ λείψω ἀπὸ ἴδω, νὰ ἡσυχάσῃ αὐτεῖνῃ ἢ κοινωνία.³

Εἰς τὸ κατάστημα ὁποῦ συνάζονταν οἱ Βουλὲς εἶχαν βάλῃ μπαρούτι κρυφίως ἀπὸ κάτω νὰ τοὺς ἀναποδογυρίσουν, ὅταν συναχτοῦν. Αὐτὸ μαθεύτηκε, ἔγινε ἓνα μεγάλο πατριντί. Ἐγὼ ἤμουν ἀσθενής· πῆγα εἰς τοῦ Κριτζώτη τὸ κονάκι. Συνάχτηκαν πολλοὶ ὄπλαρχηγοὶ κι' ἄλλοι, πιάστη ἢ ὀμίλια αὐτεῖνῃ. Ἐγὼ τοὺς εἶπα πρέπει νὰ προσέχουν ἐκεῖνοι ὁποῦ φυλᾶνε βάρδιες καὶ νὰ μὴν γένωνται παρόμοια. Αὐτὸ εἶπα. Φιλονίκησαν καμπόσο. Σηκώθηκα κ' ἔφυγα. Ῥεθίζουν τὸ ταχτικὸν ὅτι τοὺς ἀτίμησα καὶ θέλει ὁ στρατὸς ἴκανοποίησι ἀπὸ ἴμένα. Τὸ Φρουραρχεῖον με προσκάλεσε νὰ με ἴξετάξῃ –σύντροφός τους κι' ὁ φρούραρχος – καὶ τρόμαξα νὰ ξεμπερδέψω ἀπὸ τὴν ἄδικη κατηγορίαν.

Ἀπὸ τότε ὁποῦ ἔπεσε ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἡ φατρία του ἔπεσε ὅλως διόλου καὶ ἡ ἐπιρροὴ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἡ δύναμη τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας. Ἐλαμπρόνθη ὁ Κωλέτης καὶ ἡ συντροφία του κι' ὅλες οἱ

ξεκλησμένες παντιέρες και οί σαβούρες του τόπου. Κι' ο πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἦταν τὸ πᾶν και κοντὰ εἰς τὸν Βασιλέα και εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Καὶ ἦταν τὸ «λύσε» και τὸ «δέσε» και γενικὸς συμβουλάτορας σὲ ὅλα ὁ κύριος Πισκατόρης· κι' ἀδελφὸς στενὸς τοῦ πρώτου ὑπουργοῦ Κωλέτη. Κι' ὅ,τι ὁδηγίεσ ἔστελνε ὁ Φίλιππας ὁ βασιλέας τῆς Γαλλίας και ἡ κυβέρνησή του ἐκεῖνο γένονταν. Κι' ὅλος ὁ ἀγῶνας τους, τότε ὅπου ἔλαβαν ἐπιρροή και τὰ μέσα ἐδῶ, εἶναι διὰ τὴν θρησκείαν· σκολεῖα γαλλικά, μοναστήρια, ἐκκλησίεσ και πλῆθος ἄλλα μέσα και κατήχησεσ εἰς τὸν κόσμον γιὰ νὰ προβοδέψουν αὐτὸ τὸ ἔργον. Μάσαν κι' ὅλους τοὺς μπερμπάντεσ δικούσ μας και ξένουσ κι' ἀγωνίζονται εἰς αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον μὲ μεγάλη προθυμία. Καὶ ποιοὶ ἐργάζονται εἰς αὐτό; Μεγάλοι ἄντρεσ, βασιλέας πλούσιοσ ἀπὸ σοφία, ἀπὸ κατάστασιν, ἀπὸ ὑπηκόγους. Καὶ τί ἀγωνίζεται αὐτόσ; Ν' ἀλλάξη τὴν θρησκείαν ἐνοῦ ξεψυχησμένου και μικροῦτζικου ἔθνουσ – νὰ πάρη μισὸ δράμι νερόν νὰ τὸ ρίξη εἰς τὴν θάλασσα νὰ τὴν γλυκάνη, νὰ πγῆ νερό αὐτόσ. Μεγάλε βασιλέα, δὲν εἶναι δική σου δουλειὰ αὐτεῖνη. Οἱ θρησκεῖεσ εἶναι ἔργα ἐνοῦ ἀνώτερου βασιλέα, τοῦ Θεοῦ. Θέλει αὐτόσ ν' ἀκούγη δοξολογίαν ξεχωριστὴ ἀπὸ τὴν δική σου. Θέλει κάθε ἔθνος κατὰ τὴν θρησκείαν του νὰ τὸν σέβεται, νὰ τὸν λατρεύη και νὰ τὸν δοξάζη. Οἱ ψεῦτεσ και οἱ κόλακεσ, ὅπου σᾶσ κάνουν ὅλους ἐσᾶσ τοὺσ βασιλεῖσ μὲ τὴν γλυκὴ τους γλώσσα και χάνετε τὴν δικαιοσύνη σας και γίνεστε ἐπίορκοι εἰς τὸν Θεὸν και δοξολογᾶτε τὸν διάβολον, αὐτεῖνοι δὲν πιστεῦουν Θεόν. Δὲν δουλεύουν διὰ τὴν πατρίδα και θρησκεία αὐτεῖνοι, δουλεύουν οἱ γενναῖγοι ἄντρεσ και σκοτώνονται δι' αὐτά. Ἐκεῖνοι θέλουν νὰ ἔχουν τὴν θρησκεία τους και νὰ δοξάζουν τὸν Θεὸν μὲ τὸ μέσον τῆς θρησκείας, και τότε λέγεστε κ' ἐσεῖσ δίκαιοι βασιλεῖσ, ἐπίτροποι τοῦ Θεοῦ, ὅταν τοὺσ ἀφίνετε ἐλευτέρουσ εἰς τὰ αἰσθήματά τους. Καὶ ζῆτε δοξασμένοι ἀπὸ τοὺσ

ύπηκόγους σας κι' ὄχι ἀπὸ τοὺς τεμπέληδες. Ὅχι νὰ κάθεσαι ἐσὺ, ἕνας μέγας βασιλέας, καὶ νὰ καταγένησαι ν' ἀλλαξοπιστήσης μίαν χούφτα ἀνθρώπους, ὅπου ἦταν τόσοι αἰῶνες χαμένοι καὶ σβυσμένοι ἀπὸ τὴν κοινωνίαν. Ἐκεῖνος ὅπου τοὺς κυρίεψε τοὺς ἔκαιγε εἰς τοὺς φούρνους, τοὺς ἔκοβε γλῶσσες, τοὺς παλούκωνε ν' ἀλλάξουν τὴν θρησκείαν τους καὶ δὲν μποροῦσε νὰ κάμη τίποτας. Τώρα ὁ Θεός, ὁ δίκιος καὶ παντοδύναμος, ὅπου ὀρίζει κ' ἐσένα, ἀνάστησε αὐτεῖνο τὸ μικρὸ ἔθνος καὶ θέλει νὰ δοξάζεται ἀπ' αὐτὸ τὸ μικρὸ ὀρθόδοξο ἔθνος ὀρθοδόξως κι' ἀνατολικῶς, καθὼς οἱ ἐδικοὶ σου ὑπήκοοι τὸν δοξάζουν δυτικῶς. Κ' ἐσὺ ὁ μέγας χριστιανὸς δυτικὸς βασιλέας, ὁ ἐπίτροπος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν λαόν σου, πρέπει νὰ προσέχης νὰ ἔχη αὐτὸς ὁ λαὸς ἀρετὴ καὶ ἠθικὴ καὶ νὰ τὸν παρακινήσῃ νὰ δοξάζῃ τὸν Θεὸν κατὰ τὴν θρησκείαν του· κ' ἐσέναν καὶ τὴν πατρίδα του νὰ σᾶς σέβεται, κι' ὄχι νὰ χάνῃς τῆς βασιλικῆς σου στιμῆς καὶ τῆς πολυτίμητες· νὰ ὀδηγήσῃ τὸν «γκενεράλ» Κωλέτη σου, (ὅπου δὲν ἤξερε πὼς βάνουν τὴν πέτρα εἰς τὸ ντουφέκι καὶ τὸν ὀνόμασες καὶ γκενεράλη· ὅτι οἱ Μεγαλειότες σας ὄλους τοὺς τοιοῦτους τοὺς τιμᾶτε καὶ δοξάζετε, ὅτι αὐτεῖνοι ἐκτελοῦν τὴν θέλησὴ σας), καὶ καταγίνεται νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὴν θρησκεία τους τοὺς ἀπογόνους τῶν παλιῶν Ἑλλήνων, τὰ παιδιὰ τοῦ Ρήγα, τοῦ Μάρκο Μπότζαρη, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Δυσσέα, τοῦ Διάκου, τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Νικήτα, τοῦ Κυργιακούλη, τοῦ Μιαούλη, τοῦ Κανάρη, τῶν Ὑψηλάντων κι' ἄλλων πολλῶν, ὅπου θυσιάσαν καὶ τὴν ζωὴ τους καὶ τὴν κατάστασίν τους δι' αὐτεῖνη τὴν ὀρθόδοξην θρησκείαν καὶ δι' αὐτεῖνη τὴν ματοκυλισμένη μικρὴν τους πατρίδα. Ἡ Μεγαλειότης σου μπορεῖ νὰ μὴν τὰ ξέρῃς αὐτά· ὁ Κωλέτης καὶ οἱ συντρόφοι του δὲν τὰ ξέρουν; Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ὀπαδοὶ του δὲν τὰ ξέρουν; Καὶ οἱ ἄλλες φατρίες δὲν τὰ ξέρουν, νὰ σᾶς εἰποῦνε, τῆς Μεγαλειότης σας καὶ τῆς συντροφιᾶς

σας, ὅτι· «Αὐτὸ δὲν γένηται εἰς τὴν θρησκεία μας καὶ εἰς τὴν πατρίδα μας, ὅτι αὐτεῖνη ἢ θρησκεία κι' αὐτεῖνη ἢ πατρίδα εἶναι δική μας καὶ μᾶς τίμησε κιόλα καὶ μᾶς γιόμισε δόξες, σταυροὺς καὶ μᾶς ἔδωκε βαρυοὺς μιστοὺς καὶ ἔκαμεν Ἐκλαμπρότατους καὶ μᾶς τιμᾶει καὶ μᾶς σέβεται, ὁποῦ ἤμαστε πρῶτα τουρκοκόπελα καὶ τώρα ἐγίναμεν τοιοῦτοι». Ἄν εἶναι τοιοῦτοι αὐτεῖνοι ὅλοι, προδότες τῆς θρησκείας τους κι' ὅλων τῶν τίμιων ὀρθόδοξων Χριστιανῶν, ὁ Βασιλέας μας διατι ἀμελεῖ ἀπάνου εἰς αὐτό; Ὅταν δέχτη νὰ ῥθῆ νὰ βασιλέψη κι' ὀρκίστη ὅτι θὰ βασιλέψη καὶ θὰ διοικήσῃ Ἑλληνες ὀρθόδοξους χριστιανούς καὶ θὰ τοὺς διατηρήσῃ θρησκεία, τιμὴ, κατάσταση καὶ συνταματικῶς θὰ κυβερνάγῃ – ὅλα αὐτὰ ἢ Μεγαλειότης τοῦ διατι τὰ ἀμέλησε καὶ τὰ τζαλαπάτησε;

Μάθαινα ἀπὸ ἀνθρώπους τίμιους ὅτι ἢ κατήχηση τῶν ξένων ἀναντίον τῆς θρησκείας μας προοδεύει. Τότε κάπνισαν τὰ μάτια μου. Πάγω εἰς τὸν κουμπάρο μου τὸν Κωλέτη, τὸν παίρνω σὲ μίαν κάμαρη, τοῦ λέγω πὼς ἤρθε εἰς αὐτεῖνη τὴν πατρίδα, ξυπόλυτος, γυμνός. Οἱ ἄλλοι γιατροὶ ὁποῦ ῥθαν φέραν κι' ἀπὸ ἄνα γλυστήρι καὶ γιατρικὰ καὶ τήραγαν τοὺς ἀστενεῖς· «Ἐσὺ, τοῦ εἶπα, οὔτε αὐτὰ ἤφερες, οὔτε ἀστενεῖς κῦταξες. Ἐτιμήθης, δοξάστης ἀπὸ τὴν πατρίδα σου. Γιόμωσες σταυροὺς, χρήματα· –δὲν μᾶς ἀφίνεις πλέον ἡσυχους νὰ ζήσουμεν ἐδῶ εἰς τὴν ματοκυλισμένη μας πατρίδα μὲ τὴν θρησκεία μας, ἀλλὰ μας τζαλαπατᾶς καὶ μᾶς διαιρεῖς;» Ἀφοῦ τοῦ εἶπα πολλά, τοῦ λέγω· «Γνωρίζομεν τῆς ἐνέργειες τῆς μυστικῆς τῶν ξένων ὁποῦ ἐργάζονται διὰ τὴν θρησκεία μας – θρησκείαν δὲν ἀλλάζομεν ἐμεῖς, οὔτε τὴν πουλοῦμεν! Σοῦ εἶπα καὶ εἰς Ἄργος, ὅταν γύρισες μὲ τὸν Ἀγουστῖνο καὶ γέλαγες ἐμᾶς τοὺς ἄλλους· τὸ κεφάλι τοῦ Καποδίστρια ἔγινε μίαν τρύπα κ' ἐσένα θὰ γένη καυκιά. Τότε, ὅταν ἴσ' ἀπάτησαν εἰς τὰ νιτερέσια σου καὶ θὰ σὲ σκοτόωναν, γύρισες μ'

ἐμᾶς καὶ τρομάξαμεν νὰ σὲ σώσωμεν καὶ νὰ σωθοῦμεν κ' ἐμεῖς, ὅσοι μείναμεν. Τώρα θὰ γένης κομμάτια ἀπὸ αὐτὰ ὅπου ἐργάζεσαι ἐσὺ μὲ τοὺς ὁμοίους σου κι' ἀφίνεις καὶ τοὺς ξένους κ' ἐργάζονται διὰ τὴν θρησκείαν μας». Ἦρθε κ' ἔγινε κατακίτρινος καὶ πέρασε καμπόσο διάστημα νὰ μοῦ δώσῃ ἀπάντησιν. Μοῦ λέγει· «Ἡ Κυβέρνηση πρέπει νὰ λάβῃ μέτρα διὰ ἴσένα. – Τοῦ εἶπα, κουσούρι νὰ μὴν κάμῃς ἐσὺ καὶ ἡ Κυβέρνησή σου!» Σηκώθηκα κ' ἔφυγα. Τότε ἔστειλε στρατιῶτες, τὴν νύχτα, μοῦ τρογύριζαν τὸ σπίτι. Ὅτι καθὼς ἐγίναμεν κουμπάροι τοὺς εἶχε σηκώσῃ· σὰν εἶδε ὅπου δὲν ἀπόλαψε τίποτας ἀπὸ τὴν κουμπαριά του, ἔβαλε ἐκ νέγου στρατιῶτες καὶ φίλους τοῦ πιστοῦς κι' ἀφοῦ μὲ φύλαγαν, ἔρχονταν καὶ πέτρες εἰς τὸ σπίτι μου διὰ νὰ βγῶ νὰ τοὺς μιλήσω, νὰ κάμουν τὸν κακὸ τοὺς σκοπόν. Αὐτὸ τὸ πετροβόλημα τὸ ἀκολουθοῦσαν πάντοτες. Μίλησα τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Στρατιωτικοῦ Τζαβέλα, τοῦ κάκου. Τὸ ἔβαλα εἰς τὴν ἠμερίδα. Ἐρχονταν πάντοτες ἄνθρωποι καὶ μὲ ἔλεγον νὰ φυλαχτῶ, ὅτι θὰ μὲ σκοτώσουνε. Μίαν ἡμέρα ἔρχεται ὁ ὑποστράτηγος Γιατράκος· ἦταν κι' ὁ Μαμούρης ὀμπροστά· μου ἔχε παραγγεῖλη κι' ἄλλες φορές· αὐτὸς ἦταν μ' αὐτούς, ὅμως ὡς συναγωνιστὴ τὸν εἶχα καὶ εἰς τὸν ὄρκον πρωτότερα. Μοῦ λέγει ὀμπρὸς εἰς τὸ Μαμούρη ὅτι· «Σου παράγγειλα τόσες φορές θὰ σὲ σκοτώσουν χωρὶς ἄλλο καὶ θ' ἀφήσῃς τόση φαμελιά εἰς τοὺς πέντε δρόμους. Σοῦ εἶπα νὰ ἴνωθῃς μ' αὐτούς, καθὼς ἐνώθήκαμεν ὅλοι· ἐσὺ δὲν θέλεις. Σὰν δὲν θέλῃς, φυλάξου, ὅτι θὰ σὲ σκοτώσουν. Ἐχεις πολλοὺς ὀχτροὺς. – Τοῦ λέγω, ὀχτροὺς ἂν τοὺς ἔκαμα, δὲν λυπῶμαι, ὅτι κακὸ κανενοῦ δὲν ἔκαμα διὰ τὸ νιτερέσιόν μου. Ὅταν μου πειράζουν τὴν πατρίδα μου καὶ θρησκεία μου, θὰ μιλήσω, θὰ ἴνεργήσω κι' ὅ,τι θέλουν ἄς μου κάμουν». Εἶχε κάμῃ μεγάλη κάψῃ· καὶ οἱ κόρυζες καὶ τὰ κουνούπια μας ἀφάνισαν κλεισμένους ὅλους μέσα· καὶ μ' ἀρρώστησε ὅλη μου ἡ φαμελιά.

Μίαν ημέρα καθόμουν εις τὴν κρεββάτα· ἦταν κι' ἄλλοι ἄνθρωποι, καὶ μιλούσαμεν. Ἀπόξω τὰ τείχη τοῦ περιβολιοῦ μου πέρναγαν δυὸ ἄνθρωποι, καὶ καταπάταγαν τὸν τόπον. Λέγει ἓνας· «Αὐτεῖνοι δὲν εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι». Καὶ πιάσαμεν πάλε τὴν ὁμίλιαν. Τὸ βράδυ ἦρθαν ἑναδυὸ φίλοι εἰς τὸ σπίτι μου κι' ὁ δήμαρχος τῶν Μεγάρων. Φάγαμεν ψωμί. Ἔπεσαν νὰ κοιμηθοῦν εἰς τὴν ταράτσα· καὶ εἶχα καὶ δυὸ τρεῖς δικούς μου. Τὴν νύχτα σηκώθηκα· ἀπὸ μέσα τὸ περιβόλι μου, εἰς τ' ἀγκωνάρι τοῦ σπιτιοῦ μου φύλαγαν ἄνθρωποι, μὸ ἴδωσαν ἓνα ντουφέκι - πέρασε ἀπὸ τὸ μπλέφαρό μου· δὲν μὲ πῆρε. Ριχτηκα ἐγὼ πῆρα τὸ ντουφέκι μου, ἔρριξα· ἔρριξαν κ' ἐκεῖνοι πάλε. Φύγαν. Τότε βήκαμεν ἔξω ἀναντίον αὐτεινῶν. Πῆραν ποδάρι, νύχτα, φύγαν. Ἦταν καὶ τ' Ἀλώνια - ἀνακατεύτηκαν οἱ ἄνθρωποι. Ἄλλοι, συντρόφοι τοὺς αὐτεινῶν, ἔλιπζαν ὅτι μὲ σκοτώσαν· εἶπαν· «Τρόμαξε νὰ βγῆ ὄξω ἡ νύφη, ὅπου κοπιάζαμεν τόσον καιρό». Αὐτὸ τ' ἄκουσαν οἱ ἄνθρωποι εἰς τ' Ἀλώνια, δὲν γνώρισαν τοὺς ἀνθρώπους. Τὴν ἡμέρα ἦρθε ὁ ἀστυνόμος, ὁ μοίραρχος - τῆς συντροφιᾶς τους - νὰ ξετάσουνε. Δὲν θέλησα νὰ τοὺς μιλήσω τίποτας.

Τότε ἔφκειασα μίαν ἔκθεσιν εἰς τὸν τύπον, ἔβαλα καὶ τὴν κόπια τοῦ ὄρκου, ὅπου θὰ σκοτώναν τοὺς Σεπτεβριανούς, καὶ τ' ἄλλα ὅλα. Σηκώθηκα καὶ πῆγα καὶ μίλησα καὶ τοῦ Βασιλέα καμπόσα καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Στρατιωτικοῦ. Τοὺς εἶπα, εἰς τὸ ἐξῆς τόμως ἰδῶ ἄνθρωπον ὅπου νὰ μὲ φυλάγη, θὰ ρίξω νὰ τὸν σκοτώσω. Τότε μὲ προσκαλεῖ ὁ ὑπουργὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ καὶ βάνουν ἀνακριτᾶς καὶ μ' ἀνάκρεναν τόσες ἡμέρες. Προσκάλεσα κι' ὅσους ἦταν εἰς τὸ σπίτι μου μάρτυρες. Ὁ Γιατράκος ἀρνήθη ὅλως διόλου, ὅπου τὸν ἄκουσε κι' ὁ Μαμούρης, ὁ

Χατζηχρήστος κι' ἄλλοι τόσοι ἀξιωματικοί. Τὸν φώναξε ὁ Κωλέτης καὶ οἱ συντρόφοι τοῦ κ' ἔγινε ἐπίορκος. Σὲ λίγον καιρὸν ἔφκειασαν τοῦ ἀδελφοῦ του τὸ κεφάλι εἰς τὴν πατρίδα τοῦ σκαφίδα, τὸν δολοφόνησαν τὴν νύχτα. Τότε βάργε τὸ κεφάλι του ὁ ὑποστράτηγος.

Οἱ Βουλές κι' ὅλες οἱ ἴφμερίδες θέλανε ἡ Κυβέρνηση ν' ἀποδείξη τοὺς αἴτιους τῆς ἐταιρίας ὅπου ἴναι ἀναντίον τῶν Σεπτεβριανῶν καὶ τοῦ Συντάματος. Ἔβαλαν ἴπιτροπή οἱ Βουλές νὰ συναγροικιέται μὲ τὴν Κυβέρνησιν περὶ αὐτῆς τῆς ἐταιρίας. Ὁ Κωλέτης ἀντίς διὰ τὸν συνταματάρχη Ζέρβα, ὅπου ἴχε τὸν ὄρκον, τὸ ἔρριξε εἰς ἕναν Ἀντώνη Πατέρα λοχαγὸ. Τὸν φαρμάκωσαν κι' αὐτόν, πέθανε. Καὶ γύρα γύρα, σήμερα ταχιά, σὰν εἶδε ὅτι τὸ πράμα χοντραίνει, γύρισε καὶ καμόσους ἀπὸ τὴν ἴπιτροπή βουλευτὲς καὶ γερουσιαστὲς κ' ἔμεινε ὡς τὴν σήμερον νεκρὸ καὶ παγωμένο.

Ἐγὼ, ἀφοῦ ἔγινε ἡ μεταβολὴ τῆς Τρίτης Σεπτεβρίου καὶ κατατρέχτηκα ἀπ' οὔλους αὐτοὺς, Μεταξά, Μαυροκορδάτο, Κωλέτη καὶ συντροφιές τους, ἀκολουθοῦσα νὰ ἴνεργάω τὸν ὄρκον διὰ τὰ ἔξω· κ' ἔστελνα τίμιους ἀνθρώπους καὶ κατηχοῦσαν· καὶ σῶσταιναν καὶ ἴπιτροπές. Κι' ἀγροικιῶμουν παντοῦ μέσα κ' ἔξω. Καὶ μὸ ἴστελναν κ' ἔμένα ἀνθρώπους καὶ γράμματα. Ἦρθε ἕνας ἀνθρωπος ἀπὸ τὴν Γουργαροσερβία στελμένος ἴσ ἔμένα καὶ εἰς τὸν Χατζηχρήστο καὶ τὸν Κωλέτη, ἐπειδὴ ἦταν εἰς τὰ πράματα καὶ εἶχε κι' αὐτὸς αὐτεῖνη τὴν ιδέα καὶ τὴν μίλησε καὶ εἰς τὸ βῆμα τῆς Συνελέψεως. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅπου ἴστελνα ἔξω, ὡς φαίνεται, κανένας εἶχε φίλον κι ἕναν σημαντικὸν Τοῦρκον - ἦταν ἀναντίος τοῦ Σουλτάνου. Σὰν ἔγινε ἡ μεταβολὴ τῆς

Τρίτης Σεπτεβρίου κ' ἔμαθε ὁ Τοῦρκος αὐτὸς ὅτι 'νέργησα κ' ἐγὼ κατὰ δύναμιν, ὑποπευθῆκε νὰ μὴν κινηθοῦμεν μ' αὐτεῖνη τὴν ὁρμὴ καὶ διὰ ἔξω ἀναντίον τους. Βρίσκει ὁ Τοῦρκος ἐκεῖνος ἕναν φρόνιμον Ρωμιὸν καὶ τὸν ὀρκίζει καὶ τοῦ δίνει τὰ μέσα καὶ τοῦ λέγει νὰ 'ρθῆ νὰ μ' ἀνταμώσω. Μοῦ λέγει· «Ὁ τάδε Τοῦρκος μ' ἔστειλε νὰ σ' ἀνταμώσω – νὰ μὴν ξέρη ἄλλος κανένας, ὅτι προδίνεται καὶ χάνεται. Μοῦ εἶπε νὰ σοῦ εἰπῶ, ἂν ἔχετε σκοπὸν νὰ κινηθῆτε ὅποτε εἶναι καιρὸς, νὰ βάλωμεν ἕνα καβούλι νὰ μᾶς φυλάξετε τιμὴ καὶ κατάστασι καὶ νὰ 'χωμεν κ' ἐμεῖς τὰ ἴδια δικιώματα· κ' αὐτὸς σας βρίσκεται μὲ δέκα χιλιάδες ἀνθρώπους». Ἐκατζε 'δω καπόσες ἡμέρες. Τοῦ λέγω μίαν ἡμέραν· «Νὰ πᾶς νὰ εἰπῆς αὐτὰ τοῦ Κωλέτη». Τὸν ἔπιασε τρομάρα τὸν ἄνθρωπον. «Δὲν πηγαίνω, μοῦ λέγει, εἰς αὐτόν, ὅτι χανόμαστε. –Του λέγω, νὰ πᾶς καθὼς θὰ σοῦ εἰπῶ ἐγὼ, ὅτι θέλω νὰ μάθω τί φρονεῖ αὐτὸς διὰ τὰ ἔξω· νὰ τὸν ὀρκίσης καὶ νὰ τοῦ εἰπῆς «ἕνας Τοῦρκος μ' ἔστειλε» – οὔτε τ' ὄνομά του, οὔτε τὴν πατρίδα του· καὶ νὰ τοῦ εἰπῆς ὅσα μου εἶπες ἐμένα. «Καὶ μ' ἔστειλε, νὰ τοῦ εἰπῆς, 'σ ἐμένα καὶ εἰς τὸν Μακρυγιάννη, κ' ὅποτε εἶναι καιρὸς ἀγροικέστε ἐσεῖς οἱ δυὸ μ' ἐμένα κ' ἐγὼ μ' αὐτόν». Καὶ τοῦ εἶπα· «Νὰ μὴν τοῦ εἰπῆς ὅτι μ' ἀντάμωσες ἐμένα καὶ μοῦ μίλησες, ἀλλὰ πρωτοπῆγες εἰς αὐτόν». Πῆγε τὸν ἀντάμωσε καὶ τοῦ εἶπε νὰ πάγη τὸ βράδυ, τοῦ λέγει αὐτὰ κ' ὅτι τὸν ἔστειλε ὁ Τοῦρκος 'σ αὐτόν καὶ 'σ ἐμένα. Τοῦ λέγει ὁ Κωλέτης· «Νὰ μὴν πῆγες εἰς αὐτόν; – Ὁχι. Πρῶτα ἦρθα εἰς τὴν Ἐκλαμπρότη σου, ἔτζι εἶμαι διαταμένος. – Μὴν πᾶς 'σ αὐτόν τὸν μπερμπάντη. Αὐτὸς εἶναι εἰς τὴν ὀργὴ τοῦ Βασιλέως, ὅτι ἀπάτησε τὸν λαὸν καὶ τοὺς ὀρκισε καὶ τοὺς πῆρε τῆς ὑπογραφῆς τοὺς κ' ἔκαμε αὐτὸ τὸ μπερμπάντικο πράμα. Καὶ μ' αὐτὸ ὁποῦ 'καμεν θὰ λάβη τὰ 'πίχειρα τῆς κακίας του». Τὸν ὀρκίζει νὰ μὴ μου εἰπῆ ἐμένα παρόμοιον, οὔτε ἀλλουνοῦ αὐτό. Τοῦ εἶπε ὅτι αὐτὸς ἔχει 'νεργήση καὶ μ' ἄλλους

σημαντικούς κι' όποτε είναι καιρός, «έχομεν όλες της έτοιμασίες και θα λευτερώσουμε όλα αυτά τα μέρη». Πήγαν άνθρωποι πολλοί - του είπε να γυρίση την άλλη 'μερα να τοῦ μιλήση ακόμα. Τόν άνθρωπο τόν στένεψε να μάθη τ' όνομα τοῦ Τούρκου. Έρχεται μου λέγει αυτά, καταλυπημένος διατι να τόν στείλω εκεί, και μπορεί να προδοθῆ. Τοῦ λέγω· «Αὐτά ἤθελα να μάθω ἐγώ. Σήκου να πᾶς εις την δουλειά σου και να μη ματαπατᾶς εις αὐτόν». Τοῦ είπα τι να μιλήση και τοῦ Τούρκου. Και πάγει κι' αὐτός εις την δουλειά του· και δέν τόν ματάειδε ό Κωλέτης. Και βήκα κ' ἐγώ από την άπάτη, όποῦ νόμιζα κάτι μπορεί να βγῆ από αὐτόν δια τούς αδελφούς μας τούς σκλαβωμένους.

Άφοῦ κι' ό Μεταξᾶς τόν γνώρισε καλά, άπαρατήθη. Είναι ή αλήθεια ότι εις την Οικονομίαν όσο έστάθη έκαμεν τα χρέη τοῦ πολλά τίμια και πατριωτικά· κι' ώφέλησε τὸ δημόσιο κι' άφησε και καμόσα χρήματα εις τὸ ταμεῖον. Και βγαίνοντας αὐτός, τα πάστρεψε ό Κωλέτης και ή συντροφιά. Πῆρε με τὸ μέρος τοῦ πολλούς βουλευτᾶς πολιτικούς και στρατιωτικούς 'διοτελεις ὅλους, Κριτζώτη, Γριβαίους, Παπακώστα κ' επίλοιπους κ' έκαμεν δια 'νεργείας αὐτεινῶν τούς κακούς του σκοπούς - ώφελήθηκαν κι' αὐτεῖνοι. Κι' άφοῦ τούς καταλάσπωσε, τούς δίνει μιαν κλωτζά. Και τούς κατατρέχει ὅλους. Τότε κι' αὐτεῖνοι θέλησαν να δείξουν τα πατριωτικά τούς αιστήματα εις την Βουλή - γύρισαν με την άντιπολίτευσιν. Ό Κωλέτης είχε κάμη ὅλα του τα θελήματα εις την Βουλή και τότε όποῦ δέν τούς είχε ανάγκη τούς κυνήγησε. Και γίναμεν συντρόφοι. Όταν ἦταν μ' αὐτόν με κατάτρεχαν κι' αὐτεῖνοι ὅλοι. Τώρα μὸ 'λεγαν· «Πῶς τόν γνώρισες ἐσὺ κ' ἐμεῖς άπατηθήκαμεν; - Κ' έσεῖς, τούς είπα, τόν γνωρίζεταν καλύτερα από 'μένα, ὅμως ή 'διοτέλεια τα 'κανε αυτά».

Ἦνεργησα κ' ἔγιναν συντρομηταὶ εἰσὲ ὄλο τὸ Κράτος καὶ κάμαμεν μίαν ἔφημερίδα «Ἐθνοκρατία» καὶ βαρούγαμεν μὲ φρονιμάδα τὰ κακὰ. Αὐτεῖνη ἢ ἔφημερίδα πείραζε τὸν Κωλέτη καὶ συντροφιά του διατὶ μιλοῦσε μὲ ἠθικὴ κ' ἔλεγε τὰ σφάλματά τους. Ἦταν τρεῖς καλοὶ νέοι καὶ μὲ μεγάλη ἀρετὴ ὁποῦ γράφαν κ' ἐγὼ ἤμουν ταμίας.

Ἦνα βράδυ, τὴ νύχτα, νὰ ἓνας ἄνθρωπος βαλμένος νὰ μὲ δολοφονήσῃ. Ἦξερε τὴν ὥρα αὐτεῖνη, ὁποῦ καθόμουν μόνος μου εἰς τὴν κάμαρά μου, παράμερη. Εἶχε κὶ ἄλλους τέσσερους ἄνθρώπους· δυὸ ἄφησε εἰς τὴν αὐλόπορτα, δυὸ ἤφερε ἀπάνου εἰς τὴν ἄλλη πόρτα κὶ αὐτὸς μπῆκε μέσα. Εἶχαν καὶ τὰ διαβατήρια τους βγαλμένα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες πρωτύτερα. Μπῆκε μέσα, εἶδε τοὺς ἄνθρώπους, μοῦ λέγει· «Ἦβγα ἔστην σάλλα, κάτι θὰ σοῦ μιλήσω μυστικά. – Τοῦ λέγω, μίλησέ μου ἐδῶ. – Ἦχι, λέγει, ἔξω. – Σύρε, τοῦ λέγω, εἰς τὴν σάλλα κ' ἔρχομαι». Μπῆκε εἰς τὴν σάλλα. Οἱ ἄνθρωποι μου ἔτρωγαν ψωμὶ κάτου εἰς τὸ ὑπόγειον κλεισμένοι ὄλοι, ὅτ' ἦταν κρύο πολὺ. Τότε τοὺς λέγω νὰ ἔρθουν ἀπάνου. Ἦγὼ πῆρα τὸ μαχαίρι μου καὶ τὸ εἶχα ἀπὸ κάτου εἰς τὴν καπότα μου· καὶ πῆγα κ' ἔκατσα κοντὰ του, εἰς τὰ δεξιὰ του. Τοῦ λέγω· «Τὶ ὀρίζεις, ἀδελφέ; Ἦλλη βολὰ εἰς τὸ σπίτι μου δὲν ἐκόπιασες. – Ἦρθα κὶ ἄλλη βολὰ, μοῦ λέγει, μὲ τὸν ἀρχηγό μου τὸν Γρίβα. – Τὶ θέλεις τῶρα τὴ νύχτα; – Θέλω, λέγει, ὦρέ, τὰ δίκια μου! – Τὶ δίκια ζητεῖς ἀπὸ ἔμένα; Βασιλέας εἶμ' ἐγὼ, Κυβέρνηση εἶμαι, Βουλὲς εἶμαι; Ὁ ἀρχηγός, ὁποῦ εἶσαι, εἶναι Γενικὸς Ἦπιθεωρητῆς, εἶναι βουλευτῆς. Ἦγὼ εἶμαι ἓνας ιδιώτης κατατρεμένος· κάθομαι εἰς τὸ σπίτι μου. – Ἀπὸ ἔσένα θέλω τὰ δίκια μου!» Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν μπῆκαν καὶ οἱ ἄνθρωποι μου μέσα. Τότε ἄρχισε νὰ χάνῃ τὴν γενναιότητα. Τοῦ εἶπα· «Πῆγαινε εἰς τὴν

δουλειά σου και να μη ματαρθής ἐδῶ». Βγαίνοντας ἔξω, εἶδαμεν και τοὺς συντρόφους του ἀρματωμένους. Αὐτὸ τὸ πράμα τὸ εἶπα κι' ἄλλουνῶν, κ' ἓνας φίλος μου εἶπε ὅτ' εἶχαν βγάλη και τὰ διαβατήρια τους πρὸ ἡμερῶν – ἦταν εἰς τὴν ἀστυνομίαν ὅταν τὰ 'βγαλαν. Οὔτε πῆγαν πουθενά. Κι' ὅταν πῆγαν εἰς τὴν πατρίδα τους τὸ καυκήθηκαν αὐτὸ, ἔμαθα, μ' ὄλον ὁποῦ δὲν πέτυχαν τὸν σκοπὸν τους.

Ἀφοῦ ὁ Κωλέτης ἔκαμεν τὴν δουλειάν του καθὼς ἤθελε μὲ τῆς Βουλῆς, τότε τοὺς διάλυσε γιὰ νὰ 'νεργήση νὰ γένουν νέες. Τότε ὁ Κριτζώτης, Γρίβας, Παπακώστας, Μαμούρης κι' ἄλλοι ἐνώνονται μὲ τὸν Μεταξᾶ και Μαυροκορδάτο και γίνονται ἓνα. Μοῦ λένε κ' ἐμένα νὰ ἐνωθῶ. Τοὺς λέγω δὲν θέλω μήτε ὑπέρ, μήτε κατὰ. Ὅταν ἰδῶ πράματα πατριωτικὰ και φρόνιμα, εἶμαι μαζί τους, εἰδὲ δὲν εἶμαι· «Και δὲν εἶμαι και προδότης νὰ σᾶς προδίνω», εἶπα τοῦ Μεταξᾶ και Μαυροκορδάτου. Ὁ Κωλέτης, σὰν φύγαν αὐτεῖνοι, μοῦ στέλνει τὸν Γαρδικιώτη νὰ πάγω, μὲ θέλει. Σηκώθηκα πῆγα. «Ἀγαπητὲ κουμπάρε, τόσον καιρὸν ἐδῶ πλησίον σου και νὰ μὴν ἔρθης νὰ σὲ ἰδῶ; – Τοῦ λέγω, ἔχεις πολλῆς δουλειᾶς και δὲν σὲ βαρύνω κ' ἐγὼ μὲ τὴν παρουσίαν μου. Τί μὲ θέλεις; – Σὲ θέλω νὰ σὲ ἰδῶ». Τοῦ λέγει ὁ Γαρδικιώτης· «Ὁ Μακρυγιάννης εἶναι κουμπάρος μας, νὰ ἔμμη τώρα εἰς τῆς ἐκλογῆς τῆς νέας βουλευτῆς αὐτὸς κι' ὁ Βλάχος, νὰ 'μψης κ' ἐσὺ κι' ὁ Καλλεφουρνᾶς. Και νὰ ἐνωθοῦμεν ὅλοι. – Ἀγαπητὲ Γαρδικιώτη, ὁ Μακρυγιάννης νὰ 'μψη βουλευτῆς; Ἐγὼ τὸν ἔχω νὰ τὸν κάμω γεροϋσιαστή! Ἐγὼ θὰ τὸν κάμω ἀρχηγὸ τῆς Ἐθνοφυλακῆς, θὰ τὸν κάμω 'πασπιστὴ τοῦ Βασιλέως – ὅσα μιλήσαμεν οἱ τρεῖς ὅταν ὀρκιστήκαμεν· κι' ὅποτε βροῦμεν τὸν καιρὸν, νὰ τηράξωμεν διὰ τὰ ἔξω, ν' ἀσῆνωμεν τὴν πατρίδα μας. Ὁ Μακρυγιάννης ἔφκειασε αὐτὸ τὸ τραπέζι, ὁποῦ καθόμαστε, και μᾶς σύναξε ὅλους· κι' ἀφοῦ τὸ

ἔστρωσε, σηκώθη κ' ἔφυγε καὶ μᾶς ἄφησε μοναχοῦς. Ἐγὼ τοῦ εἶχα τὸν Μεγαλόσταυρον ἔτοιμο. «Ὁ Μακρυγιάννης (λένε τοῦ Βασιλέα, λένε ἐμένα) κάνει νέους ὄρκους καὶ παίρνει ὑπογραφές». Ἐγὼ λέγω τοῦ Βασιλέα· «Ψέματα, Μεγαλειότατε». Ὁ «Μακρυγιάννης τώρα εἰς τῆς νέες Βουλές πρέπει νὰ συντρέξῃ τὴν Κυβέρνησιν νὰ μποῦνε ἐκεῖνοι ὅπου θὰ διορίσω κ' ἐγὼ, διὰ ν' ἀκούγεται καὶ εἰς τοὺς ἔξω ἀνθρώπους ὅτι ὁ Κωλέτης εἶναι μὲ τὸ μέρος του...⁴ καὶ τὸν ὑπολήπτονται οἱ Ἕλληνες. Ὁ Μακρυγιάννης πρέπει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ εἶναι μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Κυβερνήσεως. – Κύριε Κωλέτη, στάσου νὰ σοῦ μιλήσω κ' ἐγὼ. – Σ' ἀκούω, ἀγαπητέ. – Δὲν ἦρθα μόνος μου ἐδῶ· ἔστειλες τὸν Γαρδικιώτη καὶ μὲ φώναξες: Οὔτε βουλευτὴς θέλω, οὔτε γεροϋσιαστής, οὔτε ἀρχηγός, οὔτε ἴσαστής, οὔτε σταυρὸ – οὔτε ἐσὺ μου τὰ δίνεις, οὔτε ἐγὼ τὰ φαντάζομαι. Ὑπογραφές κι' ὄρκους νέους ὅπου μου λές δὲν ἔκαμα καὶ κανένας ἀπὸ σᾶς δὲν θέλω νὰ ἔχῃ ἐσπλαχνία ἴσ' ἐμένα. Ὅμιλιες καὶ συνωμοσίες εἶχα κάμη νέες, νὰ βάλω ἐσέναν ἴσ' τὰ πράματα καὶ τοὺς φίλους σου, ὅπου εἴσατε ὡς τὴν σήμερον. Εἰς αὐτεῖνη τὴν συνωμοσίαν ἔβαλα καὶ τὸν ἴδιον Βασιλέα, νὰ σὲ βάλῃ εἰς τὰ πράματα, ὅπου εἴσαι. Ἄν ἔστρωσα τὸ τραπέζι καὶ κάθεστε καὶ τρῶτε ἐσεῖς, ἂν ἔφαγα καμμίαν χαψιά, νὰ σᾶς πλερώσω τὸ κόστος. Συντροφιά δὲν θέλω ἂν δὲν ἰδῶ νὰ κυβερνάγῃ ἢ ἀρετὴ κι' ὁ πατριωτισμός. Τί μὲ γυρεῖεις σύντροφον; Ἐσὺ στέλνεις ἓνα λόχο καὶ κάποτε δυὸ καὶ μὲ τρογυρίζεις ὡς νὰ «ἦμουν ὁ μεγαλύτερος κακοῦργος, διὰ νὰ μὲ δείχνης εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τὸν Βασιλέα ὅτ' εἶμαι τοιοῦτος κ' ἐσὺ προσέχεις διὰ ἴμένα τὸν κακὸν ἄνθρωπον, διὰ ν' ἀσφαλίσης τὸ Κράτος καὶ τὸν Βασιλέα ἀπὸ ἴνα ληστή. Πόσες ληστεῖες εἶδες ἀπὸ ἴμένα κι' ἀπ' ὅσους ὀδηγοῦσα ὅταν ἦσουνε εἰς τὰ πράματα, εἰς τὴν Ἐπανάστασιν; Τότε ὅπου ἦμουν νέος καὶ χωρὶς γυναῖκα καὶ παιδιὰ, ἦμουν φρόνιμος· τώρα ὅπου γέρασα καὶ εἶμαι

φορτωμένος τόσο τον κόσμο φαμελιά, τρελλάθηκα; Θα κάτσω εις τὸ σπίτι μου· οὔτε τὴν Κυβέρνησιν βοηθῶ, οὔτε εἶμαι ἀναντίος τῆς. Κι' αὐτεῖνη τὴν ὑποψίαν ὁποῦ ἔχεις, τώρα ὁποῦ τραβήχτη ὁ Κριτζώτης καὶ οἱ ἄλλοι, νὰ μὴν ἐνωθῶ μ' ἐκείνους, δὲν ἐνώνομαι, ὅτ' εἶναι ἐγωιστὲς καὶ δὲν κάνουν δουλειὰ πατριωτικὴ». Καὶ σηκώθηκα κ' ἔφυγα.

Ὁ Κριτζώτης, Γρίβας, Μαμούρης, Παπακώστας κι' ἄλλοι ἐνώθησαν μὲ τὸν Μεταξᾶ, Μαυροκορδάτο κι' ἄλλους καὶ πᾶνε διὰ τῆς νέες ἐκλογές νὰ κάμουν δύναμιν νὰ ῥθούνε ἀναντίον τῆς Κυβέρνησης. Καὶ συνομίλησαν νὰ γένη μίαν ἡμέρα κίνημα παντοῦ, ὥστε ἡ Κυβέρνηση νὰ μὴν μπορῆ νὰ προφτάσῃ. Δὲν ἦταν πατριωτικὴ ἡ καρδιά τους. Πῆγε ὁ Γρίβας εἰς τὴν Βόνιτσα, σήκωσε τὴν σημαία. Τὸν πλάκωσαν χωρὶς νὰ ρίξῃ ντουφέκι, τὸν ἔρριξαν εἰς τὴν θάλασσα. Ἄν δὲν τὸν σώναν οἱ Ἄγγλοι, ἦταν χαμένος. Πῆγε εἰς τὴν Ἀγιομαύρα μὲ καμμίαν ὀγδοηνταριά ἀνθρώπους ὁποῦ ἔχε, ἔκατζε καμὸσες ἡμέρες κι' ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε εἰς τὴν Πρέβεζα κι' ἀπὸ ἐκεῖ ἔστα Γιάννενα. Τελειώνοντας αὐτὸς, σηκώνεται ὁ Φαρμάκης μ' ἄλλους εἰς τὸν Ἑπαχτον. Παίρνει ὁ Μαμούρης τοῦ Μεταξᾶ καὶ Μαυροκορδάτου τριάντα πέντε χιλιάδες δραχμές, ὁποῦ σύναξαν συνεισφορὰ διὰ νὰ βοηθήσουνε αὐτὸ τὸ κίνημα, τοὺς γέλασε καὶ γύρισε μὲ τὴν Κυβέρνησιν. Πῆγε καὶ σκοτώνεται μὲ τοὺς συντρόφους του, τὸν Φαρμάκη καὶ τοὺς ἄλλους. Γύμνωσε κι' ἓνα χωριὸν, κεφαλοχώρι τοῦ Κράβαρι, ὁποῦ ἦταν ὁ Φαρμάκης μέσα καὶ τ' ἄφησε κ' ἔφυε· μπῆκε ὁ Μαμούρης μὲ τὸ φουσσάτο τῆς Κυβέρνησης, δὲν τοὺς ἄφησαν οὔτε στάχτη. Καταπολέμησαν τὸν Φαρμάκη, τὸν νίκησαν. Τὸν ἔπιασαν μ' ἄλλους καὶ τὸν πῆγαν εἰς τὸ Παλαμήδι. Σηκώνεται ὁ Κριτζώτης εἰς τὴν Χαλκίδα. Πάγει ὁ Γαρδικιώτης μ' ὅλη τὴν δύναμη, πολεμοῦν. Κόβει τὸ κανόνι τὸ χέρι τοῦ Κριτζώτη. Σώθη εἰς τὴν Χιόν.

Ρήμαξε τὸ Γριπονῆσι τὸ φουσσάτο κι' ὁ ἀρχηγὸς Γαρδικιώτης. Καὶ σκοτώθη τόσοσ κόσμος. Σηκώνεται ὁ Παπακώστας, Κοντογιανναῖγοι, Μπαλατζός, Βελέτζας κι' ἄλλοι πολλοί, δὲν μπόρεσαν νὰ κάμουν τίποτας. Πᾶνε εἰς τὴν Τουρκιά. Καταφανίστηκαν κι' αὐτεῖνοι κι' ὁ τόπος. Οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τοὺς ἐδῶ νεκρωμένοι· μὲ δόλο τὸ ἓνα μέρος μὲ τ' ἄλλο ἴμοιασμένοι, μὲ τὰ χεῖλη κι' ὄχι μὲ τὴν καρδιά· ἄλλα ἔνεργούσε τὸ ἕνα τὸ μέρος καὶ τὸ ἄλλο ἄλλα. Ὅσοι σηκώθηκαν ἔπαθαν κι' αὐτεῖνοι, οἱ δυστυχισμένοι, κι' ὁ τόπος ἴσ' ἄχλιαν κατάστασιν.

Ὅταν σηκώθηκε ὁ Βελέτζας μὲ τοὺς ἄλλους, ἠῦρα κ' ἐγὼ τὸν διάβολό μου. Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου ὁ Τζαβέλας εἶπε ὅτι τοῦ ἔδωσα τὰ μέσα καὶ τὸν ἔβγαλα ἔξω κι' ὅτι καὶ τοῦ Κριτζώτη τοῦ ἔστειλα ἀνθρώπους· κι' ἂν ἀνακατώθηκα εἰς αὐτὰ ὅλα, εἶμαι ἄτιμος ἄνθρωπος. Μὲ φύλαξε ὁ Θεὸς καὶ μὲ φώτισε, ὅτι ἔβλεπα τὴν συντροφιά τοὺς ὀλουνῶν, καὶ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν, καὶ τὴν ἴλικρινειάν τους, καὶ δὲν ἀνακατώθηκα. Καὶ τρόμαξα νὰ σωθῶ ἀπὸ αὐτεῖνη τὴν ἀδικίαν. Ὅτι μὲ διαβάλαν καὶ εἰς τὸν Βασιλέα.

Ὁ Κωλέτης ἄρχισε νὰ κάμη τῆς ἐκλογές. Ἄν δὲν εἶχαν οἱ συντρόφοι τοῦ ψήφους πολλοὺς κατὰ τὸν νόμον, γιόμιζαν τῆς κάλπες αὐτοὶ καὶ τῆς Κυβέρνησης τὰ ὄργανα. Παντοῦ εἰς τὸ Κράτος γίνηκαν σκοτωμοὶ κι' ἀφανισμὸς τῶν κατοίκων. Ὁ Κωλέτης πῆρε ὅλες τῆς ἐκλογές, κι' ὁ Μαυροκορδάτος οὔτε εἰς τῆς ἑκατὸ μία. Ἔχει ὅμως τὴν δόξαν ὁ Μαυροκορδάτος ὅτι ἴσ' τῆς πρῶτες ἐκλογές ἔδειξε αὐτὸς μὲ τοὺς συντρόφους τοῦ τὸ παράδειμα. Βῆκε κι' ὁ Κωλέτης ἀπὸ τὴν Ἀθήνα βουλευτῆς κ' ἔβγαλε καὶ τὸν Καλλεφουρνᾶ, τὸν Βρυζάκη καὶ Πετράκη,

άνθρώπους τῆς μπιστοσύνης του. Τ' ἄλλο τὸ μέρος Μεταξᾶς, Βλάχος, Ζαχαριτζας, Σκουρτανιώτης ἀπέτυχαν. Ἐγὼ καθόμουν εἰς τὸ σπίτι μου, δὲν ἀνακατώθηκα οὔτε ἑστὸ ἑνα τὸ μέρος, οὔτε ἑστ' ἄλλο. Ἀφοῦ ὁ Κωλέτης κιντύνεψε τὸν Κριτζώτη κι' ἄλλουνοὺς καὶ τοὺς ἔδιωξε ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, ὁποῦ ἔχυσαν τὸ αἷμα τους εἰς τοὺς κιντύνους της, καὶ πάνε εἰς τοὺς Τούρκους νὰ βροῦνε ἄσυλο, ἦρθε καὶ ἡ ἀράδα ἡ δική μου νὰ με βγάλη ἀπὸ τὰ μάτια του. Κάνει συμβούλιον με τοὺς φίλους του πὼς νὰ μπορέσουν νὰ με συλλάβουν τὴν νύχτα. Ἔρχονταν καὶ με φύλαγαν νὰ βροῦνε καιρό. Φίλοι ἦρθαν μου εἶπαν ὅτι μιλοῦσε αὐτὸς ὁ καλὸς ἄνθρωπος αὐτὰ ἑστ' ἐνοῦ Δεσπότη φίλου του τὸ σπίτι, ὁποῦ ὀντίζει κ' ἐκείνοῦ τοῦ ἁγίου ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ μ' ἐκείνοῦ. Ἦρθαν κι' ἄλλοι, ὁποῦ ἄκουσαν τὰ ἴδια μέσα-εἰς τὴν Γραμματεῖαν. Εἶδα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὁποῦ με τρογύριζαν ἐκ νέου νὰ μοῦ κάμουν αὐτεῖνη τὴν τιμὴ. Ἄλλοι με βιάζαν νὰ φύγω νὰ σωθῶ. Ἐγὼ τοὺς ἔλεγα ἀπὸ τὸ σπίτι μου δὲν μπορῶ νὰ φύγω κι' ὅ,τι μ' εὔρη νὰ μ' εὔρη ἐδῶ. Τότε κάθομαι καὶ φκειάνω μίαν ἔκθεσιν κ' ἔλεγα πὼς με ζήτησε ὁ Κωλέτης τόσες φορὲς καὶ τί ἦταν οἱ σκοποὶ του, τί δουλεύει διὰ τὴν πατρίδα καὶ θρησκεία, πὼς πιάστηκα μ' αὐτόν, πὼς ἔστειλε εἰς τὸ ὑστερνὸ τὸ Γαρδικιώτη καὶ πῆγα ἐκεῖ· κι' ὅ,τι μου εἶπε κι' ὅ,τι τοῦ εἶπα. Τὸ φκειασα αὐτό, τὸ ἔδωσα ἐνοῦ φίλου μου· τοῦ εἶπα, ἂν κλειστῶ εἰς τὸ σπίτι μου – με βιάσουν αὐτεῖνοι, ἢ με διώξουν, ἢ με σκοτώσουνε – αὐτὸς εὐτὸς νὰ τὸ δώση εἰς τοὺς τύπους· καὶ τοὺς ὀρκίζα ὅλους νὰ τὸ βάλουν. Ἔσασα τ' ἄρματα μου ὅλα, μίλησα καὶ πέντ' ἕξι παιδιῶν νὰ ἑτοιμαστοῦν νὰ τὸ βροντήσουμεν ὅσο νὰ λυώσουμεν. Ἐτοιμοὶ αὐτεῖνοι οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι· «Πεθαίνομεν, μοῦ λένε, ὅποτε θέλεις!».

Τότε ἔκρινα εὐλογον νὰ πάγω νὰ τοὺς μιλήσω πρῶτα ἐκείνων. Πῆγα εἰς τὸν Γαρδικιώτη, ὁποῦ ἦταν παρὼν ὅταν μίλησα τοῦ Κωλέτη, ὁποῦ ῥθε ὁ Γαρδικιώτης καὶ με πῆγε. Δὲν τὸν ἤῤρα τὸ Γαρδικιώτη. Εἶχε πάγη εἰς τὴν Κόρθο νὰ συβιάση τὰ ὀτζάκια τῶν Νοταράδων, ὅτι τρώγονταν. Πῆγα εἰς τὸν Παλαμήδη· ἦταν ὑπουργὸς τοῦ Ἐσωτερκοῦ. Τοῦ εἶπα ὅσα μου κάνει ὁ ἀφέντης του κι' αὐτεῖνοι καὶ νὰ τὰ εἰπῆ τοῦ Βασιλέα ὅλα κι' ἐκείνοῦ τοῦ μπερμπάντη. Μοῦ εἶπε ὅτι πάγει καὶ μιλεῖ, ὅμως τὴν ἔκθεση νὰ μὴν τὴ δώσω εἰς τὸν τύπον. Πῆγε καὶ μίλησε. Συγχρόνως ἦρθε κι' ὁ Γαρδικιώτης. Τοῦ μίλησα κι' αὐτεινοῦ. Τὸ δειλινὸ βλέπω τὸν κουμπάρο μου τὸν Κωλέτη κ' ἔρχεται εἰς τὸ σπίτι μου καὶ μοῦ κάνει χιλιάδες τζιριμόνιες· κι' ἔκατζε περίτου ἀπὸ τέσσερες ὥρες. Οὔτε καταδέχτηκα νὰ τοῦ μιλήσω δι' αὐτά, οὔτε μοῦ μίλησε· ἀλλὰ μοῦ εἶπε πρέπει νὰ ἐτοιμαζώμαστε διὰ ἔξω – ὅσα εἶχαμε μιλημένα πρὸ καιροῦ. Ὅτι ἔστειλε τὰ μέσα τοῦ Γκιουλέκα καὶ πολεμάγει εἰς τὴν Ἀρβανιτιὰ καὶ νὰ μὴν τὸν ἀφήσουμε νὰ χαθῆ. Μοῦ εἶπε αὐτὰ κ' ἔφυγε. Μοῦ σήκωσε καὶ τὸν μπλόκον.

Σὲ δυὸ τρεῖς ἡμέρες τὸν κολλάγει ἓνας νεφρίτης καὶ γύριζε καὶ φώναζε νύχτα καὶ ἡμέρα. Τοῦ βαστήχτη τὸ κάτουρό του. Μαζώχτηκαν ὅλοι οἱ γιατροί. Πῆγε κι' ὁ Βασιλέας τόσες φορές. Τὸν ἔκαμε κι' ἀντιστράτηγον. Εἶδε ὁποῦ θὰ πεθάνη, συμβούλεψε τὸν Βασιλέα νὰ μὴν ἀλλάξη τὸ σύστημά του – καὶ τὸ βαστάγει ὡς τὴν σήμερον. Μπῆκε ὁ Τζαβέλας πρωτοῦπουργός. Τὸν ἔκαμαν βουλευτή, ἢ νὰ εἰπῶ καλύτερα ἔγινε μόνος του με τὴν βοήθεια τῆς συντροφιάς του· γιόμωσαν τῆς κάλπες ψήφους. Κ' ἔδειξε κι' αὐτὸς ἀρετὴ καὶ δείχνει σὰν τὸν μακαρίτη κατὰ τὶς ὁδηγίες ὁποῦ ἄφησε εἰς τὸν πεθαμὸ του – δὲν ἀλλάξαμεν οὔτε γιῶτα. Καὶ κυβερνιώμαστε καὶ τώρα καθὼς πρῶτα καὶ χερότερα. Καὶ σὲ ὅλες τὶς τάξεις ἀπὸ τὴν μεγαλύτερη καὶ κάτω καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ

Βουλές και παντοῦ εἰς τὸ Κράτος δὲν γνωρίζει τὸ σκυλὶ τὸν ἀφέντη του. Κλεψῆς ἴστα ταμεῖα καὶ ἴστα ἴσοδήματα, ληστεῖες. Ἡ ἀρετὴ, ἡ ἀλήθεια, ὁ πατριωτισμὸς ἐχάθησαν. Ὅτι ὅποιος ἔχει αὐτὰ τὸν κιντυνεῦουν, κι' ὄθεν φεύτης καὶ κατρεγάρης καὶ κλέφτης, ἢ ντόπιος ἢ ξένος, ἐκεῖνος ἔχει τὴν τύχη του.

Τὸν Μαυροκορδατο καὶ Μεταξᾶ καὶ συντρόφους τοὺς κατατρέχουν ἐπειδήτις ἦταν ἀντιπολιτευόμενοι κ' ἔγιναν αὐτὰ τὰ κινήματα ἔξω, χωρὶς νὰ βγάλουν κι' αὐτεῖνοι κάνα πατριωτικὸν ἀποτέλεσμα· ὅτι ποτὲς δὲν στοχάστηκαν πατριωτικῶς καὶ νὰ εἶναι σύμφωνα καὶ τὰ δυὸ μέρη, ἀλλὰ ἄλλα ἔκανε τὸ ἴνα τὸ μέρος κι' ἄλλα τὸ ἄλλο· καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔχασαν, ὁποῦ τοὺς ἄκουγαν, καὶ ἡ πατρίδα ἔπαθε τόσα κακά.

Εἶχε ἔρθη ἓνας ἀξιωματικὸς – εἶχε ἀγωνιστὴ ἐδῶ καὶ εἶχε πάγη εἰς τὴν Σερβοβουργαρίαν· ἦταν ἀπὸ ἴκεινα τὰ μέρη – τὸν ἔστειλαν ἀπὸ ἴκει ἐμποροὶ κι' ἄλλοι νὰ ἴρθῃ εἰς τὸν Χατζηχρήστον καὶ ἴσ ἐμένα νὰ μᾶς εἰπῇ ἐκείνων τὴν κατάστασιν καὶ τὴν ἐτοιμασίαν τους καὶ νὰ τοῦ εἰποῦμεν κ' ἐμεῖς τὰ ἐδῶ· λέγοντας αὐτὰ τοῦ Χατζηχρήστου – δὲν εἶχε ἔρθη ἀκόμα ἴσ ἐμέναν – αὐτὸς ὁ εὐλογημένος, ἄκακος ἄνθρωπος κι' ὡς ἴπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως, τοῦ τὸ εἶπε· τὸ εἶπε καὶ τοῦ Γαρδικιώτη. Ὑστερὰ μου τὸ εἶπαν κ' ἐμένα. Τοῦ λέγω τοῦ Χατζηχρήστου νὰ πάη νὰ εἰπῇ τοῦ Βασιλέα ὅτι ἐγὼ δὲν ἀνακατώνομαι εἰς αὐτὰ – πρέπει νὰ τὰ ξέρῃ πρῶτα ἡ Μεγαλειότης του· ὅτι καὶ τὰ καλὰ εἶναι δικά του καὶ τὰ κακά. Τὸ εἶπαν αὐτὸ τοῦ Βασιλέα καὶ τοῦ ἄρесе. Τότε πῆρα τὸν Χατζηχρήστον καὶ πῆγαμεν εἰς τὸν Γαρδικιώτη καὶ τοῦ εἶπα, αὐτὰ θέλουν μυστικότη καὶ νὰ ἴνεργούνε ἄνθρωποι μὲ συνείθησιν καὶ πολὺ μυστικοί, ὅτι κιντυνεῦομεν ἀπὸ τοὺς δυνατούς. «Κι' ἂν θέλετε, ν' ἀγροικίεσαι ἐσὺ, Γαρδικιώτη, κι' ὁ Χατζηχρήστος κ' ἐγὼ· καὶ τὸν Βασιλέα νὰ τὸν ἔχωμεν πολὺ φυλαμένον». Τοῦ ἄρесе κι' αὐτεινοῦ. Τὸ εἶπε καὶ τῆς Μεγαλειότης του καὶ τ' ἄρесе.

Τότε πηγαίνω καὶ τοῦ λέγω· «Αὐτὰ θέλουν καὶ ἰκανοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ πράματα καὶ καταξοχὴ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου. Ὁ Τζαβέλας δὲν εἶναι ἄξιος εἰς αὐτά». (Κι' ὅταν ζοῦσε ὁ Κωλέτης καὶ ὕστερα αὐτὸς ἔστειλαν προξένους παντοῦ ἀνίκανοὺς τοὺς περισσότερους. Ὁ Τζαβέλας εἶχε κάμη μίαν ἐταιρίαν μὲ τὸν Τισαμενόν, Βέικον, Χατζηπέτρο κι' ἄλλους καὶ γελοῦγαν τοὺς ἀνθρώπους ἔξω ὅτι θὰ κινηθοῦν ἀναντίον τῆς Τουρκίας· καὶ συνάχτηκαν τόσα χρήματα παντοῦ – τὰ ἔφεραν αὐτεινῶν καὶ τὰ ἔφαγαν ὅλα χωρὶς νὰ χρησιμέψουν πουθενά. Καὶ τότε πιάστηκαν ἀναμεταξύ τους καὶ τὰ ἔβαλαν αὐτὰ ὅλα εἰς τοὺς τύπους καὶ τὸ ἔμαθε κι' ὅλη ἡ Εὐρώπη· καὶ ἡ Τουρκία πειράχτη πολὺ· κ' ἔπαθαν τόσοι χριστιανοί. Τί κάνει ὁ Θεός! Καίγεται τὸ σπίτι τοῦ Τζαβέλα κι' ὅλο του τὸ πράμα. Κόντεψαν νὰ καγοῦνε κι' ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μέσα. Μὲ μίαν μπουνάτζα ἔλυωσε ὅλο αὐτὸ μόνον· καὶ κολλητὰ τοῦ ἦταν σπίτια μὲ τζατμάδες κι' ἄλλα καρσι καὶ δὲν πειράχτη τίποτας ἄλλουνοῦ, ὅπου ἂν ἦταν ὀλίγος ἀγέρας, καθὼς ἦταν εἰς τὸ κέντρο τοῦ παζαριοῦ, θὰ κιντύνεε ἢ περισσότερη πολιτεία). Εἶπα τοῦ Γαρδικιώτη ὅτι ὁ Τζαβέλας δὲν κάνει εἰς τὸ ὑπουργεῖον καὶ ἦταν καλὸ νὰ βάλῃ ὁ Βασιλέας τὸν Μεταξᾶ ὑπουργὸ τοῦ Πολέμου. Ὅτι καὶ εἰς τὰ σαράντα ὅπου μπῆκε ὁ Μαυροκορδάτος κ' ἔβαλε αὐτὸν ὑπουργὸν τοῦ Πολέμου, ἐφέρθη τιμίως ὅσον καιρὸν ἔκαμε, καθὼς καὶ εἰς τὴν Οἰκονομίαν. Τὴν ἀλήθειαν νὰ τὴν λέμε. «Ποῦ θέλει νὰ τοὺς ξέρῃ, μοῦ λέγει, αὐτοὺς ὁ Βασιλέας; (Μαυροκορδάτο καὶ Μεταξά). – Τοῦ λέγω, διατί; – Ὅτ' εἶναι ἀντιπολιτευόμενοι. – Κ' ἐσένα, τοῦ λέγω, νὰ σ' ἀφήσῃ ὁ Βασιλέας χωρὶς μιστὸν κ' ἐμένα – δὲν γενόμεσθε ἔθνος ἔτζι, τοῦ λέγω. Καὶ κατατρέχετε κ' ἐμένα ὅπου εἶμαι φίλος αὐτεινῶν. Ὅσα ἔκαμεν ὁ Κωλέτης καὶ τοῦτοι ὅπου εἶναι τώρα εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου κάμαν ἐκεῖνοι.

Πές τοῦ Βασιλέως τὴν γνώμη μου. Πρέπει νὰ ἐνωθῆ μ' ὅλους τοὺς τίμιους ἀνθρώπους».

Ὅταν ἔγινε ἡ Δημοκρατία τῆς Γαλλίας καὶ πῆραν φωτιὰ κι' ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἄρχισαν κ' ἐδῶ τὰ κόμματα καὶ οἱ φατρίες καὶ καταξοχὴ τὸ παρτίδο τοῦ Κωλέτη καὶ τουτουῶν ὁποῦ μας κυβερνοῦν, οἱ ἄνθρωποι τῆς διαθήκης τοῦ Κωλέτη. Αὐτὸ τὸ σύστημα τῆς δημοκρατίας δὲν τὸ θέλαμεν οἱ τίμοι ἄνθρωποι, ὅτι τὸ γευτήκαμεν κι' αὐτὸ. Πῆραν μπούγιον οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ, γύρευαν αὐτὸ τὸ σύστημα· ἔνεργούσαν ἀπάνου εἰς αὐτὸ καὶ νὰ κινηθοῦνε νὰ πᾶνε νὰ πάρουν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἔρχονταν πολλοὶ τοιοῦτοι εἰς τὸ σπῆτι μου καὶ με ζητούγαν κ' ἐμένα σύντροφόν τους νὰ συνπράξωμεν. Τοὺς ἔλεγα· «Αὐτὸ τὸ σύστημα, ὁποῦ τὸ ἔχαμεν καὶ πρῶτα, τί καρπὸν μας ἤφερε καὶ ποῦ καταντήσαμεν φαίνεται. Πρέπει νὰ περιμένωμεν, νὰ ἰδοῦμεν αὐτεῖνη ἡ φωτιὰ τῆς Εὐρώπης ποῦ θὰ καταντήσῃ, καὶ τότε νὰ τηράξωμεν καὶ διὰ τὰ ἔξω· νὰ κάμῃ ἡ Κυβέρνηση ἀμνηστειαν, νὰ μποῦνε μέσα οἱ ἀγωνισταὶ ὁποῦ ἔναι εἰς τὴν Τουρκιὰ καὶ νὰ βγάλωμεν καὶ τοὺς ἄλλους ἀγωνιστὰς ἀπὸ τῆς φυλακῆς, ὁποῦ ἔναι γιομάτα ἀπὸ αὐτοὺς ὅλα τὰ μπουντρούμια τοῦ Κράτους, καὶ τότε γέγονται αὐτὰ με τὸν καιρὸν τους – νὰ μὴν χάσσουμεν κι' αὐτὰ ὁποῦ ἔχομεν». Ἐς αὐτὰ ὁποῦ τοὺς ἔλεγα αὐτεῖνοι μὲ ἔλεγον· «Ἔχασες κ' ἐσὺ τὸν ἐθνισμό σου, ἔγινες ἓνα με τοὺς ἄλλους καὶ εἶσαι ἀντιπατριώτης. – Τοὺς λέγω, σάν μου λέτε αὐτὸ, κοπιάστε βάλτε τὰ μέσα ὅλα, ὁποῦ χρειάζεται τὸ κίνημα αὐτεῖνο, νὰ κινηθοῦμεν. Ἔχετε τὰ μέσα; – Βάνουμεν, μοῦ λένε, ἓνα σπῆτι, ὁποῦ ἔχει ἓνας ὁποῦ ἔναι ἴσως τὴν ἑταιρίαν· τὸ πουλοῦμεν καὶ κάνομεν τὰ μέσα. – Πόσο ἀξίζει αὐτὸ τὸ σπῆτι; – Δεκαπέντε χιλιάδες δραχμῆς. – Γένηται κίνημα με δεκαπέντε χιλιάδες;» Καὶ τί ἄνθρωποι μὲ ἔλεγον αὐτὰ; Ἄνθρωποι προκομμένοι. Τότε ἀπολπίστηκα καὶ εἶπα εἶναι ὀργὴ Θεοῦ νὰ χαθοῦμεν. Πάγω εἰς τὸ

κονάκι του Μεταξά και είπα να στείλη να 'ρθή κι' ο Μαυροκορδάτος, ότι κάτ' έχω να τους μιλήσω και των δυωνών. Ήρθε ο Μαυροκορδάτος. Τους λέγω· «Αδελφοί, ή πατρίδα χάνεται – τί κάνετε σίγρι; Αύτεινή είναι ή πατρίδα όπου 'ρθετε νέοι κι' αγωνιστήκετε και γεράσετε; Αύτεινή έγινε γής Μαδιάμ! Διατί χαθήκαμεν όλοι έμεις; Μόνον δια να δοξαστήτε έσεις οί μεγάλοι πολιτικοί μας. Πάντοτες σās έχομε κεφαλές εις τὰ πράματα τής πατρίδος κι' απολάψετε εκείνο όπου αγωνίζεται κάθε σημαντικός άνθρωπος ν' απολάβη, δόξα και τιμή. Αύτὰ τ' απολάψετε. Όμως σάν χαθῆ ή πατρίδα, ποῦ θὰ ζήσετε κ' έσεις κ' έμεις όλοι; Και καθως φαίνεται από την τρέλλα μας χάνεται· θὰ κινηθοῦν οί τρελλοί άνθρωποι και θὰ μās ειποῦνε· Κοπιάστε κ' έσεις όμπρός». Να μην πᾶμεν, μās σκοτώνουν, ή θὰ μās ειποῦνε τουρκολάτρες· να πᾶμεν έμεις μ' ἄσπρα μουστάκια κοντὰ εις αυτούς κι' από την άνοησία μας όλουνών να χαθῆ ή πατρίδα, δέν είναι άμαρτία; Δέν θὰ ειποῦνε οί μεταγενέστεροι, σάν ιδοῦνε αυτό, δέν θὰ ειποῦνε· «Αύτεινή ή πατρίδα δέν εἶχε ανθρώπους τέλειους και χάθηκαν άδίκως;» Τότε δέν θὰ κατηγορηθῆτε έσεις πρώτα κ' έμεις ύστερα; – Μοῦ λένε, τὸ βλέπουμεν. Τί να κάμωμεν όπου των ανθρώπων τὰ κεφάλια ἄναψαν όλουνών; – Έμεις σάν θέλομεν τὰ σβένομεν και ήσυχάζουν. – Πῶς; μοῦ λένε. – Έσύ, Μαυροκορδάτο, να στείλης να φωνάξης τὸν τάδε, τὸν τάδε (καμμιά δεκαριά), έσύ, Μεταξά, τὸ ἴδιο κ' έγὼ τὸ ἴδιο και κάθε τίμιος πατριώτης. Και να μιλοῦμεν όλοι μιαν γλώσσα, να τους παρηγοροῦμεν και να τους λέμε· «Έτοιμαζόσατε όλοένα, όμως χρειάζεται μυστικότητα ὅσο να έτοιμαστοῦμεν και να ιδοῦμεν και την Εὐρώπη πὼς θ' αποκαταντήσουν αυτὰ τὰ κινήματά της». Κ' ἔτζι ακολουθήσαμεν. Κ' ἔσβυσε ή μεγάλη φωτιὰ ή άνόητη, όπου 'ρθε εις τὸ κεφάλι μας.

Παραγγέλνω του Βασιλέως με τον Χατζηχρήστο· «Ο άγέρας όπου φουσάγει» εις την Ευρώπη (πες του Βασιλέως) αναποδογύρισε βατζέλα. Έμεις είμαστε μιση φελούκα· και θα μάς πάρη αυτός ο κακός άγέρας και δεν θα ιδούμεν ένας τον άλλον. Και δεν είναι καιρός να κοιμῶνται οι τίμιοι άνθρωποι κι' ο Βασιλέας». Πήγε του τα είπε. Του λέγει ο Βασιλέας· «Σύρε πες του Μακρυγιάννη να 'ρθῆ έδῶ». Έγώ είχα να πάγω να παρουσιαστῶ από τον καιρό όπου πήγα και του μίλησα δια της ληστείες όπου γένονταν εις την πρωτεύουσα, όπου μου είπε να ένωθῶ με τον πρωτοϋπουργόν του και δεν δέχτηκα· και ήμουν εις την όργη του. Παρουσιάστηκα εις την Μεγαλειότη του κατά την διαταγήν του. Μου λέγει· «Τί θα μου ειπῆς; - Ό,τι ιδέα είχα κ' έγώ ως πολίτης σου την παράγγειλα με τον 'πασπιστή σου. - Τί θέλεις να μου ειπῆς τώρα; - Ψέματα θέλεις να σοῦ ειπῶ ἢ αλήθεια; - Έγώ, μου λέγει, ποτέσ δεν άκῶ ψέματα· όλο αλήθειες. - Του λέγω, έγώ έχω γιομάτες δυο τζέπες μίαν με ψέματα, την άλλη μ' αλήθειες. Τώρα τί αγαπᾶς ἢ Μεγαλειότη σου; - Αλήθειά» μου λέγει. Γυρίζω τα μάτια μου εις τον ούρανόν και όρκίζομαι εις τὸ όνομα του Θεοῦ να ειπῶ την αλήθεια γυμνή έμπροστά εις τον « Βασιλέα της πατρίδος μου. Του λέγω· «Ἡ αλήθεια είναι πικρή και θα με πάρης πίσου εις την όργη σου. Όμως δια πάντα να είμαι εις την όργη σου, την αλήθεια θα σοῦ λέγω, ότ' είναι του Θεοῦ· τὸ ψέμα του διαβόλου. Και δεν είναι καιρός να κρύβεται ἢ αλήθεια. (Του είπα)· Θυμᾶσαι πόσον καιρόν έχω να παρουσιαστῶ μπροστά σου; Από τον καιρόν όπου μου είπες να είμαι σύνφωνος με τον πρωτοϋπουργόν σου και σοῦ είπα δεν είμαι, ότ' είναι δόλιος. Τί σου είπα; Θα σοῦ χαλάση τὸ Κράτος σου, θ' άφανίση τὸ Ταμεῖον, θα σε τρογουρίση με κακούς ανθρώπους και θα κιντυνέψωμε. Όλα τα έκαμεν αυτά και είναι τα ως την σήμερα. Αυτόσ πάγει εις την δουλειά του, όμως την φωτιά την κακή την άφησε εις τὸ

κράτος σου. – Μοῦ λέγει, μὴν τὸν καταριέσαι. – Δὲν μπορῶ καὶ νὰ τὸν συχωρέσω, ὅτι ὅσῃ ἄλλη πατρίδα δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ ζήσω μ' εἴκοσι ψυχές. Εἶναι καιρὸς νὰ τρογουριστῆς μὲ τοὺς τίμιους ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς μπιστευτῆς, νὰ διορθώσης τὰ ἐσωτερικά σου, τὰ κριτήριά σου, ὅπου ἀφανίστη ὁ κόσμος, γενικῶς τὸ κράτος σου. Αὐτεῖνοι ὅπου κυβερνοῦνε εἶναι τὸ σύστημα τῆς Γαλλίας, ὅπου ἔχε ὁ Κωλέτης. Ἔπεσε αὐτὸ· κάμαν δημοκρατία. Τοῦτο ἐπιθυμοῦν κι' αὐτεῖνοι ἐδῶ. Σὰν γένη αὐτό, δὲν θὰ εἶσαι βασιλέας ἢ Μεγαλειότη σου. Τοὺς ἔπιασες τόσα πολεμοφόδια καὶ φέρνουν τόση ἀνησυχία εἰς τὸ κράτος σου. Φαίνονται ποιοὶ τὰ κάνουν αὐτά. Ὅμως εἶναι ἀδύνατοι καὶ δὲν μποροῦν νὰ φέρουν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς θελήσεώς τους. Ὅτι ὅλοι οἱ τίμοι ἀνθρώποι δὲν θέλομεν αὐτό. Νὰ κάμης καὶ γενικὴν ἀμνηστειάν, νὰ ἐνωθοῦμεν ὅλοι. Κι' ἂν σοῦ ἔφταιξε κανένας, οἱ μεγάλοι ἀνθρώποι συχωροῦν τοὺς μικροὺς, μ' ὅλον ὅπου ὁ αἴτιος ἦταν ὁ Κωλέτης. Ὅτι τοὺς ἔκλεισε ἀπὸ τὰ δίκια τους, καθὼς μου ἔκαμεν κ' ἐμένα τὸ ἴδιο καὶ ἦθα χανόμενον ἀδίκως. Καὶ νὰ πάρης καὶ τὸν Μαυροκορδάτο καὶ Μεταξᾶ ὅσῃ αὐτὲς τῆς περιστάσεως. Διὰ τὴν Μεγαλειότητάτε, δὲν τοὺς δίνεις κι' αὐτοὺς νὰ ζήσουνε ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τους; Αὐτὸ φέρνει ὅλον αὐτὸν τὸν ῥεθισμόν. – Μοῦ εἶπε, νὰ τοὺς μιλήσης ἂν θέλουν. – Τοῦ εἶπα, νὰ γένη ἕνας νόμος διὰ τοὺς παλιούς ἀγῶνες τους. Καὶ νὰ τοὺς φωνάξης νὰ τοὺς ἐνώσης· καὶ νὰ τοὺς μιλήσης – ὅσῃ αὐτὲς τῆς περιστάσεως νὰ τρογουριστῆς μ' ἀνθρώπους ἰκανούς». Λέγοντάς του αὐτὰ κι' ἄλλα τέτοια πλῆθος, μὲ βάσταξε περίτου ἀπὸ τέσσερες ὥρες. Τὸ βράδυ τοὺς φώναξε καὶ τὸν Μεταξᾶ καὶ τὸν Μαυροκορδάτο. Δὲν δέχτηκαν. Εἶχαν δίκιον. Ἦθελαν νὰ κυβερνήσουν μὲ τὸ ἴδιον σύστημα. Διόρισε ὕστερα τὸν Κουντουργιώτη πρῶτον ὑπουργὸν κ' ἔκαμεν ὑπουργεῖον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τὸν καιρὸν τοῦ Κυβερνήτη ὅσον καιρὸν στάθηκα εἰς τὴν Ἐκτελεστικὴ δύναμη, 27 μῆνες, ἀπὸ τὴν Μοθώνη καὶ τ' ἄλλα τὰ μέρη τῆς Πελοπόννησος ἕνας στρατιώτης κι' ὁ ἀγωγιάτης ἤφερναν τὰ χρήματα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Κυβέρνησης. Οἱ Ἕλληνες εἶναι εὐλογημένο ἔθνος ὅταν τοὺς κυβερνᾷ ἡ Ἰκρίνεια.

2. Ὁ Τζαβέλας μόνον εἶναι καλὸς ἄνθρωπος. Ἀγωνιστὴ νὰ μὴν ἰδῆ μὲ τὰ μάτια του καὶ χῆρες κι' ὀρφανά. Κ' ἐπειδήτις εἶναι μισὸς ἄνθρωπος εἰς τ' ἀνάστημα, τοῦ φαίνεται ὅτ' εἶναι ὁ πλέον ψηλότερος κι' ἀπάνου εἰς τὸ κυπαρίσσι· καὶ τηράγει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κάτω ὡς μυῖγες. Ἀγριοκυτάγει καὶ κακοσουσταίνει κ' ἐμένα πολὺ. Ὁ πνιμένος βροχὴ δὲ φοβᾶται. Εἶναι κι' αὐτὸς παιδὶ τοῦ Κωλέτη.

3. Πρῶτα θέλησε νὰ μοῦ βαφτίση ἕνα παιδί. Μοῦ τὸ εἶχε ζητήση πρὶν μπῆ εἰς τὰ πράματα· καὶ μοῦ εἶχε δώση ὁ Θεὸς δυὸ μαζί. Σὰν τοῦ τὸ εἶχα τάξη ὅταν ἤμαστε φίλοι, μοῦ τὸ ζήτησε· τοῦ εἶπα νὰ κοπιάση νὰ τὸ βαφτίση μ' ἄλλους δυὸ εἰς τὸ κάθε παιδί – αὐτὸς καὶ ὁ Γαρδικιώτης κι' ὁ Γκόσσοσ τὸ ἕνα· ὁ Χατζηχρήστος, ὁ Παπακώστας κι' ὁ Γιάννη Κώστας τὸ ἄλλο· ἡ Ἁγία Τριάδα εἰς τὸ καθένα. Ἔκαμα ἐτοιμασίες καὶ ἤρθε καὶ ἡ Ἐκλαμπρότης του μὲ πρέσβες καὶ πρεσβίνες. Τοὺς δέχτηκα, φάγαμεν, ἔπιαμεν. Εἶχα κι' ὅλους τοὺς σημαντικοὺς καλεσμένους. Αὐτὸς εἶχε τ' ὄνομά του καὶ πῆγε εἰς τὸ σπίτι του, ὅτ' εἶχε ἀνθρώπους. Οἱ ἄλλοι ὅλοι μείναν κ' εὐθυμήσαμεν.

4. Μιὰ λέξη δυσανάγνωστη.

Βιβλίον Δ', Κεφάλαιον τέταρτον

Δημοτική ἐκλογή ἐν Ἀθήναις. - Σύστασις σώματος ἔθνοφυλάκων ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην. - Εἰσβολὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ προσφύγων ἀνταρτῶν εἰς Φθιώτιδα. - Καταδίωξις αὐτῶν. - Διάλυσις τοῦ σώματος τῶν ἔθνοφυλάκων. - Κακὴ κατάστασις τοῦ Κράτους. - Ἐξακολούθησις τῶν πατριωτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μακρυγιάννη. - Μυστικὴ πρὸς τοῦτο ἔνωσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου καὶ Ἀ. Μεταξᾶ. - Διαίρεσις αὐτῶν. - Ματαίωσις τοῦ κινήματος. - Τὰ κατὰ Πατσιφικόν. - Ὑπουργικὴ μεταβολή. - Ἀναχώρησις τοῦ Βασιλέως εἰς Βαυαρίαν. - Δημοτικαὶ καὶ βουλευτικαὶ ἐκλογαί. - Πολιτικὴ ἔνωσις Μαυροκορδάτου καὶ Μεταξᾶ διὰ τοῦ Μακρυγιάννη. - Διορισμὸς αὐτῶν ὡς πρεσβευτῶν. - Νόμος ἐν τῇ Βουλῇ περὶ ἀπονομῆς συντάξεως εἰς τὴν χήραν Κορφιωτάκη. - Ἀπόρριψις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Γερουσίας.

Τὸ νέον ὑπουργεῖον ἔστειλε νὰ πάμεν νὰ παρουσιαστοῦμεν ἐγώ, ὁ Ζαχαριτζας κι' ὁ Βλάχος. Πήγαμεν. Μᾶς εἶπαν ὅτι τὸ κόμμα τῆς πεσμένης κυβερνήσεως εἰς τὴν πρωτεύουσα εἶναι ἀσυνείθητοι ἄνθρωποι καὶ νὰ δώσουμεν τὸν λόγον τῆς τιμῆς μας, ἂν θέλωμεν, νὰ ρωτήσουμεν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς συντρόφους μας, ἂν εἶναι σὺνφωνοι, νὰ κάμωμεν νέαν ἐκλογήν πρώτου παρέδρου, νὰ χρησιμέψῃ διὰ δήμαρχος. Ὅτι αὐτὸς ὁ δήμαρχος μὲ τοὺς συντρόφους τοῦ ἀφάνισαν τὸν τόπον. Καὶ νὰ συνάξωμεν κ' ἑκατὸ πολίτες ὡς ἐθνοφύλακας. Κι' ἀρχηγὸς ἴσ' αὐτοὺς νὰ εἶμαι ἐγώ. Ἦρθαν εἰς τὸ σπίτι μου ὅλοι οἱ νοικοκυραῖγοι καὶ εἶπαν κι' αὐτεῖνοι ὅτ' εἶναι σὺνφωνοι. Διάταξε τότε ἡ Κυβέρνηση νὰ γένη ἡ ἐκλογή. Τὴν κερδέσαμεν ἐμεῖς. Ἐκαμα καὶ τοὺς ἑκατὸ ἐθνοφύλακας. Μὲ τὴν μεγαλύτερη τιμιότη φέρνονταν εἰς τὰ χρέη τους. Κόπηκαν οἱ κλεψῆς εἰς τὴν πρωτεύουσα κι' ὅλες οἱ ἀταξίες. Φκαριστημένη ἡ Κυβέρνηση, τὸ Φρουραρχεῖο κι' ὅλες οἱ ἀρχῆς κι' ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς πρωτεύουσας ἀπὸ τὴν ἴπηρεσίαν μας.

Μαθαίνομεν μπῆκαν εἰς τὸ Κράτος ὁ Παπακώστας, ὁ Βελέτζας, ὁ Μπαλατζός, οἱ Κοντογιανναῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι ὅπου ἦταν εἰς τὴν Τουρκία. Μπῆκαν μὲ μίαν δύναμιν. Κατάχρησιν δὲν κἄναν. Πῆγαν ἀναντίον τους μὲ μεγάλη δύναμη τῆς Κυβερνήσεως ὁ Γαρδικιώτης κι' ὁ Μαμούρης κι' ἄλλοι ταχτικοὶ κι' ἄταχτοι. Πολέμησαν καμὸσες ἡμέρες. Ἐπεσε ἡ διχόνοια ἀναμεταξὺ τοὺς τῶν ἀντάρτων καὶ πῆγαν πίσου εἰς τὴν Τουρκία. Σκοτώθηκαν καμμιά τρακοσιάρια ἀπὸ τὸ ἔνα τὸ μέρος κι' ἀπὸ τ' ἄλλο καὶ πληγώθηκαν. Κ' ἔπαθαν οἱ ἐπαρχίες ἀπὸ τὰ βασιλικά στρατέματα, ὅπου ἀφανίστηκαν οἱ δυστυχησμένοι κάτοικοι. Καὶ οἱ χάψες τοῦ Κράτους ξαναγιόμωσαν ὀπίσου καὶ εἶναι γιομάτες ὡς τὴν

σήμερον. Καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν βασιλικῶν στρατεμάτων θησαύρισαν. Οἱ ἴφμεριδες ξιστορίζουν ὅλα αὐτὰ ἀρχὴ καὶ τέλος.

Ἀφοῦ διαλύθηκαν αὐτεῖνοι καὶ πᾶνε πίσου εἰς τοὺς Τούρκους, τότε διαλεῖ ἡ Κυβέρνηση καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐθνοφυλακῆς, τοὺς ἑκατὸ ἀνθρώπους, ὅποῦ ἦταν εἰς τὴν ὁδηγίαν μου, ὅλο νοικοκυραῖοι καὶ τίμιοι ἄνθρωποι. Διαλώντας αὐτεῖνοι, τὴν ἄλλη βραδεῖα κλέψαν ἓνα σπίτι καὶ πῆραν καμόσες χιλιάδες δραχμές. Κι' ἄνοιξε πίσου τὸ συνειθισμένο ἐμπόριον τῆς κλεψᾶς. Ξέκλησαν καὶ τὴν ἐκλογή. Καὶ ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ κ' ἡ συντροφιά τῆς ὡς ἀγαναχτισμένοι ἀπὸ αὐτὸ - ἄξηναν οἱ κατάχρησές τους. Ἡ Κυβέρνηση προσωρινῶς μετακόμισε τὰ πατριωτικὰ τῆς αἰσθήματα εἰς τοὺς τίμιους ἀνθρώπους - ὅποῦ μας γύρεψε καὶ πῆγαμεν ὁ Βλάχος, ὁ Ζαχαριτζας κ' ἐγὼ καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἐπιθυμᾶγει νὰ γυρίση μὲ τοὺς τίμιους ἀνθρώπους. Στάθη ἴσ' αὐτὸν τὸ νοῦ λίγον καιρὸν καὶ πάλε γύρισε εἰς τὸ στοιχεῖον τῆς. Παίρνει τὸν Καλλεφουρνὰ ὑπουργὸν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τῆς Παιδείας, ὅτι καὶ παιδεῖα μεγάλη ἔχει κ' ἐκκλησιαστικὸς ἄνθρωπος εἶναι. Σύχασε πλέον, Σωκράτη, μὴ λυπεῖσαι ὅτι δὲν εἶχες ὡς τώρα σύντροφο εἰς τὴν παιδεῖα καὶ θὰ κιντύνευε ἡ Ἑλλὰς χωρὶς φῶτα - γεννήθη συνπολίτης σου παιδεμένος κ' ἔγινε τῆς Παιδείας ὑπουργός! Κ' ἐσὺ Μεγάλε Βασιλῆι, τώρα θὰ ἰδῆς δοξολογίαν ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς ἐκκλησίας Δημήτριον Καλλεφουρνὰ Ἀθηναῖον!1 Ἄν μᾶς ἔλεγε κανένας αὐτεῖνη τὴν λευτεριά ὅποῦ θὰ γευόμαστε, θὰ περικαλούσαμε τὸν Θεὸν νὰ μᾶς ἀφήσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ἄλλα τόσα χρόνια, ὅσο νὰ γνωρίσουν οἱ ἄνθρωποι τί θὰ εἰπῆ πατρίδα, τί θὰ εἰπῆ θρησκεία, τί θὰ εἰπῆ φιλοτιμία, ἀρετὴ καὶ τιμιότη. Αὐτὰ λείπουν ἀπ' ὅλους ἐμᾶς, στρατιωτικούς καὶ πολιτικούς. Τῆς πρόσοδες τῆς πατρίδας τῆς κλέβομεν, ἀπὸ ὑποστατικὰ δὲν τῆς ἀφήσαμεν τίποτας, σὲ ἴπηρεσίαν

νὰ μποῦμεν, ἕνα βάνομεν εἰς τὸ ταμεῖον, δέκα κλέβομεν. Αγοράζομεν πρόσοδες, τῆς τρῶμεν ὅλες. Χρωστοῦν εἰς τὸ Ταμεῖον δεκοχτῶ ἑκατομμύρια ὁ ἕνας κι' ὁ ἄλλος· ὁ Μιχαλάκης Γιατρὸς πεντακόσες χιλιάδες, ὁ Τζοῦχλος τρακόσες, ὁ Γιωργάκης Νοταρᾶς τρακόσες πενήντα – ὅλο τέτοιγοι χρωστοῦνε αὐτά. Ὁ κεντρικὸς ταμίας ὁ Φίτζιος – τρακόσες πενήντα του λείπουν ἀπὸ τὸ ταμεῖον· κι' ἀκόμα δὲν κοτάχτηκαν πόσα θὰ λείψουν ἀκόμα. Τὸ ἴδιο ντογάνες κι' ἄλλα. Τέτοιιοι μπαίνουν εἰς τὰ πράματα καὶ τέτοιους συντρόφους βάνουν. Δύσκολο εἶναι ὁ τίμιος ἄνθρωπος νὰ κάνη τὰ χρέη τοῦ πατριωτικῶς. Οἱ ἀγωνισταὶ οἱ περισσότεροι καὶ οἱ χῆρες κι' ἄρφανά δυστυχοῦν. Πολυτέλεια καὶ φαντασία – γεμίσαμεν πλῆθος πιανοφόρτια καὶ κιθάρες. Οἱ δανεισταὶ μας ζητοῦν τὰ χρήματά τους, λεπτὸ δὲν τοὺς δίνομεν ἀπὸ – κάνουν ἐπέβασιν εἰς τὰ πράματά μας. Καὶ ποτὲς δὲν βρίσκομεν ἴσιον δρόμον. Πῶς θὰ σωθοῦμεν ἐμεῖς μ' αὐτὰ καὶ νὰ σκηματοιστοῦμεν εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ κόσμου ὡς ἄνθρωποι; Ὁ Θεὸς ἂς κάμη τὸ ἔλεός του νὰ μᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν μεγάλον γκρεμνὸν ὁποῦ τρέχομεν νὰ τζακιστοῦμεν.

Ἀφοῦ ἔγινε ὁ ἀνακατωμὸς τῆς Εὐρώπης, ἔπρεπε νὰ εἶμαστε κ' ἐμεῖς σὲ μίαν κατάστασιν νὰ βασταχοῦμεν, νὰ μὴ μας πλακώσῃ κάνας κίντυνος, ἢ καὶ ἂν εἶναι ἀρμόδιος καιρὸς καὶ κινηθοῦν κι' ἄλλοι δυνατοί, καὶ κινηθοῦμεν κ' ἐμεῖς – κι' αὐτὰ χρειάζονται νὰ ἔχωμεν κι' ὀλίγα μέσα, νὰ βασταχτῆ ἢ πειθαρχία, νὰ μὴν κινηθοῦμεν καὶ γυμνώσουμεν τοὺς ἀδελφούς μας καὶ τοὺς ἀτιμήσουμεν, καὶ τότε εἶναι χειρότερα· ἀντὶς νὰ φκείασουμεν φρύδια, βγαίνομεν καὶ τὰ μάτια. Εἶχα τὴν ἐταιρίαν, τὴν ἐνέργαγα μυστικῶς κ' ἔστελνα παντοῦ χωρὶς νὰ με ξέρουν οἱ μεγάλοι· ὅτι με κιντύνεψαν ὅλοι ποιὸς ὀλίγο, ποιὸς πολὺ. Εἶδα ὅτι εἰς αὐτεῖνη τὴν περίστασιν δὲν μπορῶ μόνος μου νὰ κάμω τίποτας·

συλλογίστηκα νὰ βάλω καὶ τὸν Μεταξᾶ καὶ τὸν Μαυροκορδαῖτο. Πῆγα τοὺς ἀντάμωσα, τοὺς εἶπα· «Νὰ μοῦ δώσετε τὸν λόγον τῆς τιμῆς σας – κάτι θὰ σᾶς εἰπῶ». Ὑποσκέθησαν. Τότε τοὺς ξηγήθηκα ὅλα. Τοὺς εἶπα καὶ τὰ ἔνγραφα ὅπου ἔχω· τοὺς τὰ ἴδεισα, ὅμως νὰ μὴν τὰ διαβάσουν καὶ ἰδοῦνε τὰ ἄτομα· καὶ εἶμαι ὀρκισμένος εἰς αὐτὸ νὰ τὰ ἴχω μυστικά. Κι' ὅταν εἶναι καιρὸς, στέλνουν ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπον κι' αὐτεῖνοι καὶ συσταίνομεν μίαν ἑπιτροπὴν. Ἐκαμα κ' ἕναν ὄρκον νὰ καταγράφονται οἱ ἄνθρωποι ὅτι μπορῆ ὁ καθένας. Τοὺς εἶπα, ἐκεῖνοι ν' ἀγροικιῶνται ἔξω μὲ τοὺς ὁμογενεῖς μας κ' ἐγὼ νὰ ἴχω τὸν ὀργανισμὸν τοῦ Κράτους. Ἐγραψα ἕξι χιλιάδες δραχμῆς· πρωτοἔγραψα ἐγὼ διὰ νὰ ἐλκύζονται οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶπα χρειάζονται ἔξοδα, ὅπου θ' ἀγροικιώμαστε μὲ τοὺς ἀνθρώπους ἔξω καὶ μέσα εἰς τὸ Κράτος. Μὲ χωρὶς ἔξοδα δουλειὰ δὲν γένηται. Μοῦ λένε· «Δὲν ἔχομεν ἐμεῖς. – Πουλῶ, τοὺς λέγω, ἕνα σπιτί ὅπου ἴχω εἰς τ' Ἀνάπλι νὰ κάμωμεν τὴν δουλειὰ μας, μὲ τὴν συμφωνίαν ὅσοι γράφουν χρήματα – λεπτὸ δὲν ἔχει νὰ πιάσῃ κανένας μας εἰς τὸ χέρι· ὅταν εἶναι καιρὸς, νὰ γένη μία ἑπιτροπὴ νὰ ξοδιάζῃ. Καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅτι θὰ κάνω, θὰ σᾶς ρωτῶ κ' ἐσεῖς θὰ μὲ ρωτᾶτε». Μείναμεν σὺμφωνοὶ εἰς αὐτό. Καὶ σὲ ἄλλην ἐταιρίαν νὰ μὴν ἔμπωμεν, ἀλλὰ νὰ ἴχωμεν τὴν δική μας. Μοναχὰ νὰ ξέρωμεν τί κάνουν οἱ ἄλλοι, νὰ μὴν κάμουν κανένα ἄγουρο κίνημα – νὰ τοὺς ἀποκόβωμεν, νὰ μὴν πάθῃ ἡ πατρίδα ἀπὸ τῆς ἀνοησίας μας.²

Μείναμεν σὺμφωνοὶ σὲ ὅλα αὐτά. Τὸ σπιτί μου, ὅπου εἶχα εἰς τ' Ἀνάπλι, ἄξιζε τριάντα χιλιάδες δραχμῆς· τὸ πουλῶ πέντε κι' ὀχτακόσες. Ἐστειλα ἀνθρώπους ἐκ νέου παντοῦ κι' ὀργάνισα ὅλο τὸ Κράτος. Ὅτι ἔκανα τοὺς τὸ ἴλεγα, ὅμως τὸν ὄρκον μὲ τῆς ὑπογραφῆς τὸν βάσταγα καὶ τὸν βαστῶ ἐγὼ. Σὺμφώνως πηγαίναμεν καμόσον καιρὸν. Τοῦ

Γαρδικιώτη κι' άλλουνῶν τοὺς ἔλεγα ἄλλα, ὄχι ὅμως ν' ἀπατῶ τοὺς ἀνθρώπους, μόνον νὰ μὴν προδινώμαστε· κι' ἂν δώση ὁ Θεὸς κἀνα καλὸ, ὅλοι σὲ μίαν στράτα ἀνταμωνόμαστε. Κ' ἔλεγα ὀλουνῶν νὰ ἔνεργούμεν τὴν ἔνωσιν καὶ νὰ ἔχωμεν ὁμόνοια πατριωτικὴ. Ἔλκυσα καὶ τὸν Βασιλέα ἴσ' αὐτὰ, ὄχι ὅμως νὰ ξέρη καὶ τὸν ὀργανισμὸν μας. Ἦφερα τὸν Χατζηχρήστο καὶ Γαρδικιώτη σὲ συμπάθεια διὰ αὐτοὺς, διὰ νὰ τοὺς ἔγκολπωθῆ ὁ Βασιλέας εἰς αὐτὲς τῆς περιστάσεως. Θέλησε ὕστερα ὁ Βασιλέας νὰ κάμη αὐτοὺς τοὺς δυὸ ἀντιστράτηγους κ' ἐμένα ἴσ' ἀσπιστὴ του. Στέλνει τὸν Χατζηχρήστο ὁ Γαρδικιώτης νὰ πάγω νὰ τὸν ἀνταμώσω. Μοῦ εἶπε αὐτὸ ὁ Χατζηχρήστος, ὅτι τοῦ τὸ εἶχε εἰπῆ ὁ Βασιλέας δυὸ τρεῖς μῆνες πρωτότερα. Πῆγα εἰς τὸν Γαρδικιώτη μαζὶ μὲ τὸν Χατζηχρήστο. Μοῦ λέγει αὐτό. Τοῦ λέγω· «Εὐκαριστῶ τὸν Βασιλέα εἰς τὴν τιμὴ ὀποῦ μου κάνει· εἶμαι ἀστενῆς, δὲν μπορῶ νὰ ἔπερησῶ». Μ' ἔβγιασε πολὺ, δὲν δέχτηκα. Μοῦ λέγει· «Θὰ τὸ δεχτῆς νὰ σηκώσης κάθε ὑποψίαν ἀπὸ πάνου σου, ὅτι εἶπαν τοῦ Βασιλέως ὅτι κάτι νεργᾶνε ὁ Μαυροκορδάτος κι' ὁ Μεταξᾶς κ' ἔχουν ἐσέναν ὡς ἀρχηγόν. – Τοῦ λέγω, δὲν ἔχομεν κἀναν κακὸν σκοπὸν οἱ τίμιοι ἄνθρωποι. Καὶ ἴσα ἴσα δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὀποῦ μου εἶπες δὲν δέχομαι τίποτας ὡς ὑποπτος· καὶ νὰ μάθη ὁ Βασιλέας νὰ μὴ σκιάζεται ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του γιὰ νὰ τοὺς βαίνει σὲ θέσες. Ἔτσι ἔκανε ὁ Καλλεφουρνᾶς, τὸν ἔσκιαζε, καὶ τὸ ἔδωκε δυὸ ὑπουργεῖα. Καὶ δὲν δέχομαι». Δέχτη ὁ Μεταξᾶς τὴν ἀντιστρατηγίαν· ὁ Μαυροκορδάτος δὲν δέχτη, ὅτι δὲν ἦταν τοῦ ἐπαγγέλματός του. Τότε παραξήγησαν ὅτι δὲν δέχτηκα. Καὶ πάλε εἶμαι, καθὼς ἤμουν, χωρὶς τὴν βασιλικὴ εὐνοια.

Τὸ μυστήριον ὀποῦ ἔχαμεν ἀναμεταξύ μας θέλησαν ὕστερα νὰ τὸ κάμουν κοινὸ μὲ τὰ σκέδια ἄλλουνῶν. Πᾶνε καὶ μπαίνουν εἰς τὴν

εταιρία του Τζαβέλα και ὅσες ἄλλες τοιοῦτες. Μιλοῦσαν μὲν ἀνάξιους ἀνθρώπους – πήγαιναν καὶ τὰ πρόδιναν εἰς τοὺς ξένους καὶ εἰς τὸν πρέσβυ τῆς Τουρκιᾶς. Παίρνει τὸν Τζαβέλα ὁ Βασιλέας τὸν κάνει ὑπουργὸν πίσου, ἀφοῦ τοῦ μαρτύρησε αὐτά. Κάνουν μία ἑπιτροπὴ ἀπὸ δεκάξι ἄτομα καὶ βάνουν τέσσερους γραμματεῖαν ὅσες τὰ ἐσωτερικά, τέσσερους ὅσες τὰ οἰκονομικά, ταμίης, καὶ ἄλλα τέτοια χωρὶς νὰ ξέρω ἐγὼ τίποτας ἀπὸ αὐτά. Σὰν τὸ ἔμαθα, πήγα καὶ τοὺς μίλησα καμῶσα. Τοὺς εἶπα εἰς τὸ στερνόν· «Νὰ διαλύσετε αὐτεῖνη τὴν ἑπιτροπὴν, ὅτι τὸ ἔμαθον» ὅλοι κ' ἐγὼ δὲν εἶμαι σὺμφωνος. Ὅταν ἔρθῃ ὁ καιρὸς, θὰ μποῦνε ἑπιτροπὴ ἐκεῖνοι ὅπου θὰ δώσουν τὰ χρήματά τους, νὰ βλέπουν πὺς ξοδιάζονται. Τότε βιασμένοι τὴν διάλυσαν. Δοξάζω τὸν Θεὸν ὅπου δὲν ἤξεραν τὸν κατάλογον τῶν ἀνθρώπων ὅπου ἦταν εἰς τὴν εταιρίαν καὶ τί ποσότητὴ χρήματα ἔγραφε ὁ καθεὶς. Ὁ εὐλογημένος λαὸς ἔγραψε ὡς διακόσες χιλιάδες δραχμῆς. Πήγαν καὶ μῆκαν εἰς τῆς λάσπες τῶν εταιριῶν, ὅπου ἔκανε ὁ Τζαβέλας καὶ ἄλλοι, καὶ χτύπησαν ὅλοι οἱ τύποι αὐτά· κ' ἔπαθαν καὶ οἱ ὁμογενεῖς μας ἔξω εἰς τὴν Τουρκίαν, χωρὶς νὰ τοὺς κάμωμεν μικρὴν ὠφέλειαν. Πάντοτες τοὺς βαίνομεν εἰς κιντῶνους καὶ χάνονται ἀδίκως καὶ παραλόγως ἀνθρώποι.

Τὴν ἑπιτροπὴν τὰ δεκαέξι ἄτομα καὶ ὅτι κἀναν τὰ ἔμαθε ὁ Βασιλέας καὶ ἡ Κυβέρνηση καὶ οἱ Πρέσβεις· καὶ δικαίως κατηγοροῦσαν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπισώρεψαν ὅλα ὅσα κακὰ ἔκαμαν οἱ εταιρίαι. Καὶ ὡς συνένοχοι αὐτεῖνοι οἱ δύο τοὺς βάζαν εἰς τῆς ἡμερίδες καὶ τοὺς ἔλεγον τουρκολάτρες. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὅλα δὲν πάθαινε ἄλλος, μόνον οἱ ἀθῶοι ἀνθρώποι εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἡ δυστυχισμένη πατρίδα. Ὅτι ἔχουν ἓνα σύστημα· τὰ σκέδια τοὺς καὶ τὰ μυστήρια τοὺς βαίνουν τοὺς νέους νὰ τὰ ἐκτελοῦν.³ Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μεταξῆς ὅπου ἦταν προσωρινῶς

φίλοι, πάλε μετανοήσανε καὶ εἶναι πολὺ ὀχτρεμένοι. Βάληκαν φίλοι τους, καθὼς κ' ἐγὼ, δὲν μπορέσαμεν νὰ τοὺς φιλιώσουμεν. Φαίνεται ἀπὸ αὐτὸ ὅτι τὰ σαμάρια ὁποῦ ἔχουν φκειασμένα φοβᾶται ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον νὰ μὴ σαμαρώση τὰ γουμάρια ὁ ἕνας καὶ χάση ὁ ἄλλος· αὐτὸ εἶναι κι' ὄχι ἄλλο. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι πλήγωσε ἡ ράχη ὅλων τῶν γουμαριῶν σαμαρώνοντας αὐτεῖνοι καὶ φορτώνοντας ὅλο λιθάρια...⁴ Ἐμεῖς ὡς ἀδύνατοι οὔτε καλὸ μποροῦμεν νὰ σᾶς κάμωμεν, οὔτε κακὸ. Ἀναμεταξύ σας πάθετε ὅλα αὐτά. Κι' ὅ,τι πάθαμεν ἐμεῖς καὶ παθαίνομεν εἶναι ἔργα δικά σας καὶ τῶν ὀπαδῶ σας. Ὅμως καὶ σᾶς ὁ Θεὸς δέ σας ἀφίνει. Εἰχῶσαν τὸν Κωλέτη ἄλυωτον διὰ νὰ ἰδῆ τῆς πράξης του τῆς καλῆς ὁποῦ ἔκαμεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅταν κυβερνοῦσε μὲ τόση ἀρετὴ καὶ πατριωτισμὸν, καὶ τὴν ἔφερε ἴσ' αὐτεῖνῃ τὴν ἄχλια κατάστασιν. Πέθανε αὐτὸς καὶ ἡ πατρίδα του κιντνεύει ἀπὸ τῆς καλῆς του πράξης. Εἶχε συνάξῃ ὅλους τοὺς κακούργους τῆς κοινωνίας ἀπ' οὔλες τῆς τάξης καὶ τοὺς βόηθαγε μὲ τὰ πλούτη τῆς πατρίδος καὶ μὲ τῆς θέσες· καὶ ξεμάκρυνε καὶ κατάρεξε ὅλους τοὺς τίμιους ἀνθρώπους. Κ' ἔλαβαν αὐτεῖνοι τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κράτους· καὶ ἡ ἴδια ἡ συντροφιά τοὺς εἶναι κι' ὡς σήμερον, ὅτι ἄφησε ἐκεῖνος διαθήκη εἰς τὸν Βασιλέα νὰ μὴν ἀλλάξη σύστημα· καὶ ἡ Μεγαλειότης τοῦ ἀκούγοντας ἕναν τέτοιον σημαντικὸν κυβερνήτη –τὸν βάπτισε καὶ μεγαλόγνωσον – δὲν ἔφυγε οὔτε τρίχα ἀπὸ τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ μεγαλόγνωσου καὶ τῆς συντροφιάς του.

Μίαν Λαμπρὴν καμπόσοι πολίτες, συντρόφοι τοῦ Κωλέτη καὶ τοῦ Τζαβέλα, κι' ἄλλοι ἀπὸ τὸ μπαγιάκι τοῦ Κυργιακοῦ πῆγαν κι' ἀλιμοῦργιασαν τὸ σπιτί ἐνοῦ Ὁβραίου ξένου, ὀνομαζόμενου Πατζίφικου, καὶ τὸ καταχάλασαν· καὶ κιντνεψαν καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ καὶ τρόμαξαν νὰ σωθοῦνε. Ἡ Κυβέρνηση δὲν ἔλαβε καμμίαν

πρόνοια. Αναφέρθη πολλάκις ὁ Ὀβραῖος καὶ μπορούσαν τὸ πολὺ μὲ δεκαπέντε ὡς εἴκοσι χιλιάδες δραχμὲς νὰ σβέσουνε αὐτὸ τὸ κακὸ. Ὅσες φορές ἀναφέρθη, τίποτας δὲν ἔκαμαν. Ἦταν καὶ σούντιτος Ἕγγλος. Αναφέρθη ὁ πρέσβυς του, κι' αὐτὸς δὲν εἰσακούσθη. Ἦταν κι' ἄλλα παράπονα τῆς Ἀγγλίας, κανένας δὲν τοὺς ἔδινε ἀκρόασιν. Ὁ Κωλέτης εἶχε τὸν Φίλιππα καὶ τὸν Γκιζότη βοηθούς· κι' ὁ Πισκατόρης τὸν δυνάμωνε εἰς τῆς ὄρεξές του. Γίνεται ἡ μεταβολὴ ἐστὶν Γαλλία - πέθανε κι' ὁ Κωλέτης πρωτύτερα - τότε ὁ Πάλμεστρον ἐτοιμάζει ἕναν σημαντικὸν στόλο μὲ βατζέλα, μὲ φεργάδες, μὲ μπρίκια καὶ μὲ στρατέματα κι' ὁ Πάρκερ ναύαρχος κ' ἔρχονται εἰς τὸν Περαιὰ κι' Ἀμπελάκι καὶ μᾶς κάνουν στενὸν μπλόκο μὲ τὸν λόγον ὅτι ζημιώσαμεν τὸν Ὀβραῖον καὶ τὸν Φίνλεϋ - Ἕγγλος κάτοικος εἰς τὴν Ἀθήνα, ἑδιοχτήτης καὶ σύβουλος ἐπαρχιακός· τοῦ πῆραν ἕναν τόπον πλησίον εἰς τὸ Παλάτι καὶ δὲν τὸν εἶχε ἀποζημιώση τὸ δημόσιον. Καὶ παίρνουν ὅλα τὰ ἐθνικὰ πλοῖα καὶ τὰ ἐμπορικὰ· κι' ἀφανίζουν τὸ ἐμπόριον γενικῶς καὶ τοὺς δυστυχισμένους τοὺς νησιῶτες. Βάσταξε ὁ μπλόκος μπαίνοντας ὁ Γενάρης τὰ 1850 ὡς τὸν Μάρτιον⁵. Καὶ μᾶς ἔφκειασαν ὅλους νοικοκυραίους. Καὶ φοβέριζαν σήμερα θὰ κινηθοῦν διὰ τὴν πρωτεύουσα κι' αὔριο θὰ κινηθοῦν. Τὸ κόμμα τὸ Ἀγγλικὸν ἀδύνατο· νέκρωσε ἀπὸ τὸ μῖσος τῶν ἀνθρώπων. Κ' ἐνώθη ὅλο τὸ ἔθνος ἀναντίον τους. Διόρισε κ' ἐμένα ἡ Κυβέρνηση ἀρχηγὸν τῶν Ἀθηναίων. Ἐγὼ εἶπα νὰ ἴχωμεν φρόνησιν καὶ γνώση, ὅτ' εἶναι μία δύναμη μεγάλη κ' ἐμεῖς μικροί· καὶ νὰ μὴ χαθοῦμεν. Κι' ὁ Θεός, ὅπου μας γλύτωσε τόσες φορές, μᾶς ἔσωσε καὶ τότε.⁶

Ὁ Βασιλέας μπαίνοντας ὁ Ἄγουστος τὰ 1850 πῆγε διὰ τὴν ὑγείαν του εἰς τὴν Μπαυαρία. Ἄφησε ὑπουργεῖον τὸν Κριεζῆ πρῶτον ὑπουργὸν

καὶ τοῦ Ναυτικοῦ, τὸν Νοταρᾶ Γιωργαντᾶ τοῦ Ἐσωτερκοῦ, Χρησιδίη τῆς Οἰκονομίας, τὸν Ντεληγιάννη τοῦ Ἐξωτερκοῦ, Μήλιο τοῦ Στρατιωτικοῦ καὶ ὁ Πάικος τῆς Δικαιοσύνης καὶ ὁ Κορφιωτάκης τῆς Παιδείας καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ – ὕστερα τὸν σκότωσαν ἀντίπαλοί του Σπαρτιάτες.⁷ Ὁ Γαρδικιώτης αὐλάρχης, σταυλάρχης, ἴπασπιστής, ἀρχηγὸς κι' ἄλλα. Ἡ Βασίλισσά μας τὴν ἄφησε ὁ Βασιλέας εἰς τὸ ποδᾶρι του νὰ κυβερνάγη ὡς νὰ γυρίση ἡ Μεγαλειότητά του.

Ἄρχισαν οἱ δημοτικὲς ἐκλογές. Ἡ Κυβέρνηση ἔφκειασε ἓναν κατάλογον κ' ἔβαλε δημοτικούς συβούλους, παρέδρους καὶ δήμαρχον ἐκείνους ὅπου ἔθελε – τῆς μπιστοσύνης της. Κ' ἔγινε ὅλο τὸ σῶμα ἀπὸ αὐτοὺς ὅπου διορίσαν. Ἐφκειασαν μ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τοὺς βουλευτᾶς ἀπὸ ἔδω, τὴν πρωτεύουσα, κι' ἀπ' οὗλο τὸ Κράτος – ὅποιους ἤθελε ἡ Κυβέρνηση ἐκεῖνοι βῆκαν. Ἐστειλε ἡ Κυβέρνηση τὸν Μεταξᾶ πρέσβυ εἰς τὴν Κωνσταντινόπολη καὶ τὸν Μαυροκορδάτο εἰς τὴν Γαλλία. Πρὶν τοὺς διορίσουνε ἦταν σὲ μεγάλη διχόνοιαν ὁ Μεταξᾶς κι' ὁ Μαυροκορδάτος ἐξ αἰτίας τῶν Ἀγγλικῶν πραγμάτων καὶ τὰ κόμματά τους σὲ σὺνχουσιν· τὸ ἓνα μέρος βάργε τ' ἄλλο εἰς τοὺς τύπους καὶ εἰς τῆς συναστροφές.

Ἐβλεπε κάθε τίμιος ἄνθρωπος τὴν ἄχλια κατάστασιν τῆς πατρίδας του, ἔβλεπα κ' ἐγὼ ὁ μικρότερος ὅλα μας τὰ πράματα παραλυμένα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν κι' ἀπ' οὗλες της ἀρχές· ὄξω εἰς τὸ Κράτος κλεψές κι' ἄλλες ἀκαταστασίες. Εἶπα πὼς ἂν πῆξουν αὐτὰ τὰ δυὸ κόμματα ὅς ἓνα, ἴσως καὶ γένη κανα καλό. Ἐκείνους τοὺς δυὸ, Μαυροκορδάτο καὶ Μεταξᾶ, τοὺς εἶχε ἡ Κυβέρνηση κι' ὁ Βασιλέας καὶ οἱ αὐλικοί σὲ μεγάλη

ὄργη καὶ καταξοχὴ τὸν Μαυροκορδάτο καὶ τοὺς συντρόφους του. Τότε πάσκισα μὲ μυστικὸν τρόπον καὶ τοὺς ἔνωσα νὰ μπορέσουν νὰ κάμουν κανένα καλὸ ἄσ αὐτεῖνη τὴν πολὺπαθη πατρίδα, ὅπου βλέπουν ποὺ κατάντησε καὶ θὰ χαθῆ. Κ' ἐνώθησαν μυστικά.

Ἀφοῦ ἦταν νὰ γένουν οἱ νέες ἐκλογές τῶν βουλευτῶν ἐνέργησα νὰ μποῦνε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα οἱ δυὸ, Μεταξᾶς κι' ὁ Μαυροκορδάτος, κι' ὁ Βλάχος μὲ τὸν Καλλεφουρνά, νὰ πάψωμεν κάθε κίντυνο τῆς πολιτείας. Ἦθελε κι' ὁ Σκοῦφος κι' ἄλλοι νὰ μποῦνε βουλευταί. Τὸ ἄμαθε τὸ Παλάτι καὶ ἡ Κυβέρνηση, μὲ παραξήσαν, ὅτι ἐγὼ ἐργάζομαι δι' ἐκείνους καὶ εἶναι πολιτικοὶ σκοποὶ· κι' ἄλλα τοιοῦτα. Καὶ μπῆκα σὲ μία μεγάλη ὄργη ἀπὸ αὐτοὺς ὅλους. Παρουσιάστηκα, τοὺς μίλησα· «Ἀυτεῖνη εἶναι ἡ γνώμη μου, τοὺς εἶπα, καὶ ἄσ αὐτεῖνη στέκω διὰ νὰ μὴν γένη κανα δυστύχημα εἰς τὴν πολιτεία». Τότε διορίζουν τὸν Μαυροκορδάτο νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ Μισολόγγι· καὶ τὸν Μεταξᾶ τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ ἄδω, ν' ἀνεμείνη καὶ τόπος νὰ μπῆ κι' ὁ Σκοῦφος, ὅτ' εἶναι ἀναγκαῖος καὶ εἰς τὸ Παλάτι καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι χρειάζονται πολὺ τὴν σήμερον.

Μίαν ἡμέρα δυὸ ὥρες δὲν ἦταν ὅπου μιλήσαμεν μὲ τὸν Μεταξᾶ ὁ Μιχαὴλ Σκινᾶς κ' ἐγὼ, καὶ μᾶς ἔλεγε αὐτεῖνη τὴν ἄχλιαν κατάστασιν ὅπου εἴμαστε καὶ θὰ χαθούμεν· καὶ μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐνωθοῦμεν μὲ πατριωτισμόν· καὶ νὰ δείξουν κι' αὐτεῖνοι φρόνηση εἰς τὴν Βουλὴ κ' ἐμεῖς – πηγαίνοντας εἰς τὸ σπίτι μου ἔρχονται καὶ μοῦ λένε, ὁ Μεταξᾶς δέχτη νὰ πάγη πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινόπολη. Πῆγα εἰς τὸ κονάκι του, τὸ βρίσκω γιομάτο ἀπὸ ἀβδέλλες τῆς πατρίδας ὅπου τὸν χαίρονταν.

Ἄφου φύγαν οἱ ἄνθρωποι, μ' εἶδε ὅπου ἤμουν πικραμένός· μου λέγει· «Δέχτηκα διὰ νὰ σώσω τοὺς φίλους μας». Τοῦ εἶπα κ' ἐγώ· «Καλὰ ἔκαμες» - τί μποροῦσα νὰ τοῦ εἰπῶ; Ὑστερα διόρισαν καὶ τὸν Μαυροκορδάτο καὶ δέχτη. Αὐτὸς εἶχε δίκιον, ὅτι δὲν εἶχε τοὺς τρόπους νὰ ζήσει. Ὅμως ὁ Μεταξῆς παίρνει μιστὸν αὐτὸς καὶ τὰ δυὸ τοῦ παιδιὰ περίτου ἀπὸ χίλιες δραχμὲς καὶ δὲν ξοδιάζει τῆς μισῆς. Πάγει αὐτὸς, παίρνει καὶ τὸ παιδί τοῦ πρώτον γραμματέα - κι' ἀπὸ 'κει θὰ σώση τὴν πατρίδα. Καὶ εἰς τῆς Βουλῆς κι' ὄξω ἄφησαν τὰ κόμματά τους χωρὶς κεφάλι· καὶ τὰ μαντριά τοὺς τ' ἄφησαν οἱ δυὸ μεγάλοι ἄντρες γιομάτα λύκους νηστικούς καὶ τρῶνε τὰ δυστυχισμένα τὰ πρόβατα. Οἱ δυὸ μεγάλοι ἄντρες, οἱ βουλευταὶ τοῦ Μισολογγοῦ καὶ τῆς Ἀθήνας, πάνε πρέσβες κι' ἀπὸ 'κει θὰ βουλεύονται τὰ δίκια αὐτεινῶν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὡς αὐτοῦ εἶχαν τὴν φιλοτιμίαν τους καὶ τὰ πατριωτικὰ τοὺς αἰσθήματα. Ἀπὸ 'κει θὰ προσέξουν καὶ διὰ τοὺς φίλους τους, ἐκεῖνα τὰ γομάρια ὅπου τοὺς ἐπιστήριξαν καὶ τοὺς φκείασαν Ἐκλαμπρότατους καὶ πρέσβες τώρα μὲ χοντροὺς μιστούς. Ὅμως αὐτοὺς τίποτας ἀπὸ αὐτὰ δὲν τοὺς ἔγνοιασε. Πῆραν τῆς οἰκογένειές τους καὶ πάνε.

Παρουσιάστη νομοσκέδιον εἰς τὴν Βουλὴ ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τοῦ Κορφιωτάκη καὶ δέχτη ἡ Βουλὴ νὰ παίρνη τρακόσες δραχμὲς τὸν μῆνα. Ποιοὺς ἀγῶνες εἶχε ὁ Κορφιωτάκης; Πότε δούλεψε τὴν πατρίδα; Ὅταν μπῆκε ἴστην ἴπηρεσία τοῦ Κράτους πῆρε τόσα ὑποστατικὰ καὶ χρήματα. Ἐχει μόνον ἑφτὰ χιλιάδες ρίζες ἐλιές καὶ τόσα χρήματα εἰς τὸν τόκον. Αὐτὰ τὰ εἶπαν παντοῦ κι' ὁ ἴδιος ὁ ἀδελφός του κι' ἄλλοι συγγενεῖς του καὶ οἱ συνπολίτες του, ὅπου ἡ κατάστασή του διαβαίνει τῆς διακόσες πενήντα χιλιάδες δραχμὲς. Τοῦ Νικήτα τοῦ Τουρκοφάγου ἡ φαμελιὰ δὲν παίρνει ἓνα λειπὸ, τοῦ Δυσσέα σαράντα ὀχτῶ δραχμὲς· ἄλλων

πολλῶν ἀγωνιστῶν οἱ γυναῖκες δὲν παίρνουν τίποτας - ἄλλες διακονεῦουν κι' ἄλλες στανικῶς δίνουν τὴν τιμὴ τους.⁸

Τὸν Γενάριον μῆνα ἀπάνου κάτου ἤφερε νομοσκέδιον ὁ Χρησιτίδης, ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας, διὰ τὴν σύνταξη τῆς Κορφιωτάκαινας, ὁποῦ ἡ Βουλὴ παραδέχτη νὰ λαβαίνει τρακόσες δραχμὲς κατὰ μῆνα. Εἰς τὴν Γερουσίαν τὸ γκρέμισαν οἱ ἀξιοσέβαστοι Γερουσιασταί. Πάντοτες μ' αὐτὸν τὸν πατριωτισμὸν ἐστάθηκαν καὶ στέκονται ὡς σήμερον. Ὅλα τὰ ταξίματα τῶν ὑπουργῶν κι' ἄλλα παρόμοια τὰ καταφρόνεσαν καὶ τὰ καταφρονοῦν. Κι' ὁ Γεώργιος Ψύλλας εἶναι πάντοτες τὸ ἀγαθὸ τέκνο τῆς πατρίδας, ὁποῦ μιλεῖ φρονίμως καὶ πατριωτικῶς εἰς τὸ δίκιον καὶ λέγει τὴν γνώμη τοῦ ἐλεύτερα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κι' ὁ Γιαννάκος Κυργιακὸς - τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὴν φυλακὴν - 'πασπιστῆς τοῦ ὑπουργοῦ.

2. Καθὼς καὶ θὰ τὸ παθαίναμεν ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους, ὁποῦ θέλαν νὰ κινηθοῦνε νὰ πᾶνε νὰ πάρουν τὴν Κωνσταντινόπολη.

3. Αὐτὸ τὸ σύστημα εἶχε κι' ὁ μακαρίτης ὁ Λόντος. Τὸν καιρὸν τῆς κυβερνήσεώς του κι' αὐτεινοῦ τοῦ φάνηκαν οἱ ἀρετὲς του. Ὁ μακαρίτης αὐτὸς ἔπεσε σὲ μεγάλον χρέος, ὅτι δὲν ἔβαινε ποτὲς πῆχη εἰς τὰ πράματά του. Ἐνας ἄνθρωπος, μόνος του, ἔπαιρνε τὸν μιστὸν τοῦ ὑποστρατήγου, ὁποῦ νὰ ζήσει καλά· ὅτι φαμελιὰ δὲν εἶχε. Ἐκεῖνο ὁποῦ φάνη, ἐμπῆκε σὲ μιὰ μεγάλη ποσότη χρέος. Ἀπὸ αὐτὸ ἦταν ἀπὸ ἄλλο - μίαν αὐγὴν εὐρέθη σκοτωμένος, ὅλο του τὸ κεφάλι σκόρπιον καὶ ἡ πιστιόλα του ἄδεια. Αὐτὸ μόνον ὁ Θεὸς τὸ ξέρει - μόνος

του σκοτώθη, άλλος τόν σκότωσε. Ζούσε κι' ό Κωλέτης τότε. Δεν άφηναν να τόν θάψουν με παπάδες και με παράταξιν. Αυτό τó φιλονίκησαν καμόσες ήμέρες, κι' άφοϋ δεν άφιναν να τόν θάψουν με παράταξιν τόν μπασάμωσαν και τόν πήραν οί συγγενείς του και τόν πήγαν εις τήν Βοστίτζα, τήν πατρίδα του. Κι' ώς τήν σήμερον είναι άθαφτος εις τήν κάσσα.

4. Ένταϋθα φαίνονται άπεσπασμένα φύλλα τινά τοϋ χειρογράφου.

5. «Σε όλίγον καιρόν ήρθε ό Πάκερ με όλο τó στόλο του, ό ναύαρχος τής Άγγλίας, και μᾶς μπλοκάρισε καμπόσον καιρόν. Τότε με διόρισαν άρχηγό κ' ένώθηκα με όλους τοϋς Άθηναίους· και πήγα και μίλησα τοϋ άξιοσέβαστου Γκενεράλ Τζούρτζη και τόν περικάλεσα με δάκρυα να πάη να μιλήση τοϋ Πάκερ. Τότε ό Γκενεράλης πήγε και μίλησε. Ό Βασιλέας και ή Κυβέρνηση μοϋ έστειλαν τόν Γαρδικιώτη και μοϋ ειπανε να βαρέσω ντουφέκι. Τοϋς ειπα, ντουφέκι δεν βαρω, ότι όσα κανόνια έχει ό Πάκερ, δεν έχομε ντουφέκια έμεις. Και τότε ήτανε έταιρία να τόν σκοτώσουνε».

6. Τότε έβγαλαν και τó σϋμα τοϋ Κωλέτη άλωτο από τόν τάφο του. Άφοϋ άρρώστησε ό γκενεράλ Κωλέτης και φώναζε νύχτα και ήμέρα και βούιξε και γκάριξε και βγήκε ή ψυχή του, κοντά σε τρία χρόνια θέλησαν οί συγγενείς του να τόν ξεχώσουνε· κι' ό φίλος του ό στενός πρέσβυς Πισκατόρης, οποϋ έργάζονταν μαζί έδώ και ξόδιαζαν και κατηχοϋσαν τοϋς όρθοδόξους χριστιανούς να τοϋς κάνουν δυτικούς, στέλνει να φκειάση τάφον μαρμαρένιον του φίλου του τοϋ Κωλέτη. Και τόν βγαίνουν καθως τόν θάψαν· μόνον τὰ μάτια του ήταν βουλιασμένα και ή μύτη του όλίγον πειραμένη – τὰ μάτια του ότι έβλεπαν τής πράξης οποϋ 'κανε δια τήν πατρίδα του και θρησκεία του και τόσους άδικους φόνους τών άγωνιστών, τοϋ Νούτζου, τοϋ Παλάσκα, τοϋ Δυσσέα κι' άλλουνών, κι' άχώρια πόσους νέους τάφους άνοιξε εις τής έκλογές, πόσοι σκοτωμοί έγιναν και γίνονται, πόσες μείναν χήρες κι' όρφανά, τί έπαθε ή πατρίδα γενικως, πόσοι άγωνισται πήγαν εις τοϋς Τούρκους, κι' όλες οί φυλακές γιομάτες από αυτούς

ὡς τὴν σήμερον διὰ ν' ἀναστηθῆ ἡ παρανομία κι' ἀδικία, νὰ μὴ μείνη φωνὴ εἰς τὸν λαόν, οὔτε ψῆφος, ἀλλὰ ἡ δύναμη ἢ στρατιωτικὴ καὶ οἱ ὑπάλληλοι νὰ γιομίζουσι τῆς κάλπης καὶ νὰ βγάζουσι ὅσους ἤθελαν· καὶ μᾶς ἔκαμεν ὅπως εἴμαστε διὰ νὰ φανῆ πιστὸς καὶ τίμιος εἰς τοὺς ξένους τοῦ φίλου. Τότε ἡ βρῶμα τοῦ πεθαμένου δὲν ἄφινε νὰ ζυγώσουσι οἱ ἄνθρωποι πλησίον του· κ' ἔτρωγε ἀναθέματα πλῆθος ἀπὸ τοὺς μαστόρους ὥσθι νὰ τοῦ χτίσουσι τὸν μαρμαρένιο τοῦ τὸν τάφο.

7. Κάνουσι ἀνάκρισις ὡς τὴν σήμερον. Λένε ὅτι τὸν σκότωσαν ἀπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους. Ἀκόμα οἱ ἀνάκρισις δὲν τελείωσαν.

8. Τέτοιοι Τοῦρκοι νὰ ἔτρωγαν ἀυγά, δὲν ἔβγαινε ἡ κόττα πουλιά – τέτοιοι πολιτικοὶ ὅπου εἴσασι, φέρασι τὴν πατρίδα σ' αὐτεῖνη τὴν κατάστασι.

Ἐπίλογος

Ἦρθετε ἐσεῖς οἱ μεγάλοι μας πολιτικοὶ νὰ μᾶς λευτερώσετε, ὅταν σηκώσαμεν τὴν ἐπανάστασιν μόνοι μας κι' ἀγωνιζόμεσθε τῆς πρώτης χρονιᾶς μὲ τοὺς σημαντικοὺς τῆς πατρίδος μας πολιτικοὺς – φαίνεται ὁ ἀγώνας ἐκεῖνος κι' ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ ἀδερφοσύνη ὅπου ἔχαμεν ἀναμεταξὺ μας. Ὅταν κοπιάσετε ἐσεῖς, μᾶς γυμνάσετε τὴν διχόνοια, μᾶς φέρατε τῆς φαρτρίας καὶ τ' ἄλλα τ' ἀγαθὰ καὶ κακοβάλετε τὸ δυστυχησμένο ἀθῶον ἔθνος. Πρωτόηφες τὴν διχόνοιαν ἐσὺ, Κύριε Μαυροκορδαῖτε, κι' ἀπὸ αὐτὸ ἄλλοι καπεταναῖγοι πῆγαν ὀπίσου εἰς τοὺς Τούρκους, ἄλλους ἤθελες μὲ τοὺς νόμους σου νὰ τοὺς σκοτώσης. Θὰ σκοτώνεις τὸν Καραϊσκάκη· ποῦ θὰ τὸν εὔρισκε ἡ πατρίδα, ὅταν ξαναγιόμωσε Τουρκία; Δεύτερος ἔρχεσαι ἐσὺ, κύριε Κωλέτη· θὰ σκοτώνεις τὸν Δουσσέα – καὶ ὕστερα δὲν γλύτωσε ἀπὸ σένα· ποῦ θὰ τὸν εὔρισκαμεν μ' ἓναν τεσκερὲ νὰ διώξῃ δώδεκα χιλιάδες Τούρκους, ὅπου ἔταν περισσότεροι ἄλλοι εἰς τὸ Γριπονῆσι καὶ Ρωπὸ κι' ἄλλοῦ, καὶ πρόσμεναν κι' αὐτεῖν τὴν δύναμιν ν' ἀφανίσουν ὅλη τὴν Ἑλλάδα, κι'

αὐτὸ τοὺς νέκρωσε ὅλα τοὺς τὰ σκέδια; Ἄν ἦταν κακοὶ στρατιωτικοὶ ἐκεῖνοι κ' ἐσεῖς καλοὶ πολιτικοί, τοὺς κάνετε κι' αὐτοὺς κι' ὅλο τὸ στρατιωτικὸν καλὸ καὶ μὲ πειθαρχίαν. Ἄν ἦσουνε ἐσὺ, κύριε Μεταξά, καλὸς, ἔκανες τὸν Κολοκοτρώνη πλέον καλύτερο. Ἦταν καλὸς πατριώτης, ἀλλὰ οἱ δικές σου συμβουλές ὅλο σὲ ἐφύλιους πολέμους τὸν κινούσανε καὶ σὲ μεγάλη διχόνοια μὲ τοὺς πατριῶτες του· καὶ κάποτε τὸν γύριζες μὲ τὸ ἓνα κόμμα καὶ κάποτε μὲ τὸ ἄλλο. Καὶ χύνονταν τόσα ἀθῶα αἵματα. Θυμήσου τὸν Κανέλλο Ντεληγιάννη, ὁποῦ πιάστη μὲ τὸν Κολιόπουλον καὶ μὲ τοὺς Κολοκοτρωναίους - πρώτη διαίρεση καὶ φατρία, ὁποῦ δὲν τὸ ξέραμεν αὐτὸ τὸ φροῦτο καὶ τότε τὸ μάθαμεν. Ἦρθα ἐγὼ εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἔφυγα ἀπὸ τὸν Δυσσέα καὶ ἦρθα εἰς τὸν Κολοκοτρώνη κ' ἐσένα, ὁποῦ ἦσασταν εἰς τὰ πράματα, εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν Σώμα· καὶ μοῦ εἶπετε νὰ ῥθω κ' ἐγὼ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου βοήθεια ἐδική σας καὶ δὲν θέλησα - πόσα αἵματα χύθηκαν τότε; Θυμήσου ὅταν βήκατε εἰς τὸ Ἄργος νὰ διαλύσετε τὴν Βουλὴ τοῦ Ἔθνους καὶ νὰ τοὺς πάρετε καὶ τὰ πραχτικά, στάθηκα συνφώνως μὲ τὸν Ζαχαρόπουλον καὶ τοὺς ἑπρασπιστήκαμεν καὶ κρύψαμεν καὶ τὰ πραχτικά. Κ' ἔπεσα εἰς τὴν ὀργή σας. Θυμήσου αὐτὸ τί ἔβγαλε. Στάθηκες τοῦ λόγου σου καὶ οἱ ἄλλοι εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖγοι κι' ὁ Πετρόμπεγης πήγαμεν εἰς τὴν Τροπολιτζὰ -πόσοι τάφοι ἐκεῖ ἄνοιξαν; Τελειώνοντας ἀπὸ τὴν Τροπολιτζὰ, ὁποῦ τὴν λαφυραγώγησαν καὶ σκοτώθηκαν τόσοι ἄνθρωποι, πήγαμεν εἰς τὰ Τρίκκαλα. Καὶ χάλασα αὐτὸ σας τὸ σκέδιο κ' ἔπεσα εἰς τὴν ὀργή σας, γιατί ἦθα κάνετε μίαν μεγάλη ἐτοιμασίαν ἀναντίον τῶν βουλευτῶν καὶ τοῦ Κουντουργιώτη. Ἀφοῦ ἐγὼ ἔφυγα ἀπὸ τὴν συντροφιά σας, ὅταν ματαπήγαμεν μὲ τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν Τροπολιτζὰ, ὁποῦ ἦταν οἱ Κολοκοτρωναῖγοι κι' ὁ Πετρόμπεγης κι' ἄλλοι, πόσοι τάφοι πάλε ἄνοιξαν; Καὶ σᾶς βγάλαμεν

όλους από την Τροπολιτζά, και την πήρε ή Κυβέρνηση. Από εκεί κατεβήκαμεν εις τ' Άργος και ήρθαν αναντίον μας όλοι αυτεϊνοι - πόσοι σκοτώθηκαν εις του Άργους τον κάμπο και εις τ' Ανάπλι απόξω; Και πήραμεν τ' Ανάπλι και τα κάστρα.

“Υστερα πιάσετε κομπανία με Ζαϊμη, Ντεληγιανναίους κι' άλλους πολλούς - πόσοι σκοτώθηκαν εις την Μεσσηνίαν και ύστερα εις την Τροπολιτζά, εις τα χωριά, όπου χάθηκε κι' ο Πάνος Κολοκοτρώνης; Ήρθα εις την Αθήνα κ' έμπασα τους Καρατασσαίους και Γκούρα εις τον Μωριά. Και πήγαν εις τον Αγιώργη της Κόρθος, όπου τον βαστήγετε, κι' από εκεί άλλοι - πόσοι τάφοι άνοιξαν σε όλο αυτό το διάστημα, όπου τους πιάσαμεν όλους αυτούς και τους πήγαν εις την “Υδρα ρέστο; Τι έπαθαν οι κάτοικοι από τους Ρωμαίγους, όχι από τους Τούρκους; “Υστερα εις Παλαμήδι, Ανάπλι, Άργος, Κρανίδι δια της έκλογές της Συνέλεψης τί έγινε, τί έπαθε « ή πατρίδα, και εις Κόρθο κι' άλλα μέρη όσο όπου ρθε ο Κυβερνήτης; ‘Στην αρχή δεν τον ρεθίζετε έσεϊς οι μεγαλοκέφαλοι και ήτον με την πατρίδα. Τον αγαπούσε όλος ο λαός και δυο χρόνια κυβέρνησε καλά. “Υστερα περιλάβετε έσεϊς τον Κυβερνήτη - πόσοι τάφοι έγιναν εις Σπάρτη και Μεσσηνία, εις Πόρον κι' άλλου και ποι κατάντησε ή κυβέρνησή του; “Υστερα πιάστη με τους Μαυρομιχαιίγους. Σας έλεγαν άνθρωποι γνωστικοί να κλίνετε κ' έσεϊς την θέλησή σας, καθώς συγκατάνευε κ' ο Κυβερνήτης, ν' αγαπηθι μ' αυτούς· δεν στάθη τρόπος. Και χάθη κι' αυτός και ή πατρίδα διατιμήθη.

Σκοτώνοντας ο Κυβερνήτης, πόσοι άνθρωποι χάθηκαν εις τ' Άργος έξ αιτίας σας και πόσοι σε όλο το διάστημα όπου γυρίσαμεν εις τ'

Ἀνάπλι; Εἰς τ' Ἄργος ὕστερα γύρευε ἢ συντροφιά σας νὰ χτυπήσουν τοὺς Γάλλους – στρατέματα τῆς Συμμαχίας! Αὐτεῖνοι μὲ δύναμη καὶ μ' ὄλα τ' ἀναγκαῖα κ' ἐμεῖς μὲ χωρὶς φουσέκια ἠθέλαμεν νὰ τοὺς σκοτώσομεν! Κι' ἀναντιώθηκα ἐγὼ ἐκεῖ καὶ κιντύνεψα· καὶ κρυφίως ἔφυγα· καὶ ὕστερα εἰς τὸ κονάκι τοῦ Χατζηχρήστου ἦρθαν ὁ Κριτζώτης, ὁ Νότης καὶ οἱ ἄλλοι καὶ μίλησα ὄλων τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ρίχτηκαν ἀπάνου εἰς τοὺς ἀρχηγούς τους, ὅπου 'χᾶν ὀρκιστῆ νὰ βαρέσουν τοὺς Γάλλους νὰ τραβηχτοῦν αὐτεῖνοι. Δὲν ἦρθαν οἱ φίλοι σας μόνου τους εἰς τὸ Κιόσκι τοῦ Ἀναπλιοῦ κι' Ἀγροκήπιον; Κ' ἐγὼ πῆγα εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ 'σύχασα τοὺς γκενεραλαιγους τοὺς Γάλλους, ὅπου 'ρεθίστηκαν κ' ἔλεγαν ὅτ' εἶναι γενικὸν κίνημα καὶ ἦταν ἀναντίον γενικῶς τῆς πατρίδας. Κι' ὡς ἀδύνατοι οἱ Κολοκοτρωναῖγοι κι' ὁ Τζαβέλας καὶ οἱ ἄλλοι φύγαν ὀπίσου εὐτύς, ἀφοῦ μάθαν ὅτι δὲν ἔχουν ἄλλους συντρόφους· κ' ἔμεινε αὐτὸ διὰ τὴν ὥρα. Καὶ ὕστερα ὁ Τζόκρης, ὁ Κριτζώτης κι' ἄλλοι θέλησαν νὰ κάμουν αὐτεῖνη τὴν γενναιότητα εἰς τ' Ἄργος ἀναντίον τῶν Γάλλων καὶ πιάστη τὸ ντουφέκι. Δὲν σκοτώθηκαν περίτου ἀπὸ τρακόσοι ἄντρες κι' ἀθῶα γυναικόπαιδα; Καὶ γύρεψα τὴν ἄδεια ἐσᾶς τῶν κυβερνήτων καὶ ἦρθε κι' ὁ Ρουᾶν, ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας, καὶ σᾶς εἶπε νὰ μοῦ δώσετε τὴν ἄδεια ἀπὸ τὴν αὐγὴ νὰ πάγω νὰ μιλήσω μὲ τοὺς γκενεραλαιγους, ὅπου εἶχα εἰς τὴν φιλίαν τους, διὰ νὰ σβέση αὐτὸ τὸ κακόν, νὰ μὴν πάθῃ τόσος ἀθῶος κόσμος, καὶ δὲν θελήσετε – μόνον ὁ Κωλέτης ἦταν σὺμφωνος μὲ τὴν γνώμη μου – καὶ τὸ δειλινὸ μ' ἀφήσετε καὶ πῆγα, ὅπου 'χὲ τελειώσῃ τὸ κακόν· καὶ μιλήσαμεν τῶν γκενεραλαιγῶν κι' ὄλων τῶν ἀξιωματικῶν ἐγὼ, ὁ Μῆτρο Ντεληγιώργης, ὁ Δανίλης Πανᾶς, ὅπου μᾶς στείλετε ἢ Κυβέρνηση καὶ οἱ πληρεξούσιοι κι' ὄλοι οἱ πολῖτες νὰ εἰποῦμεν τὴν μεγάλη λύπη ὅπου δοκιμάσετε

ἀκούγοντας αὐτὸ τὸ δυστύχημα. Καὶ τοὺς καταπραγύναμεν καὶ οἰκώσαν τὴν ἀγανάκτησίν τους, ὅπου ἔχον γενικῶς εἰς τὸ Ἔθνος.

Πόσοι τάφοι ἀνοιξαν εἰς τὴν Τροπολιτζά, ὅπου πῆγε ὁ Γρίβας καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖγοι; Τί ἔπαθαν οἱ κάτοικοι καὶ ποῦ τοὺς κατοίκισαν; Ἦμουν κ' ἐγὼ μὲ τὸν Ντεληγιώργη, μὲ τὸ σῶμα μας, πρωτύτερα ἐκεῖ – πῆγα καὶ μάζωξα τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰ σπήλαια καὶ τοὺς ἠφερα καὶ κάναν τὸ ἐμπόριόν τους, ὅπου ἦταν τόσα ἀσκέρια. Πειράχτη τίποτας; Πόσο ξύλο τοὺς τίναζα μέσα εἰς τὸ παζάρι; Καὶ δι' αὐτεῖνη τὴν ἡσυχίαν καὶ τάξη οὔτε τοὺς μιστοὺς μας ὀλουνῶν ἐμᾶς δὲν μᾶς δώσετε! Δὲν πληρώσετε τὸν Ζέρβα κι' ἄλλουνοὺς καὶ δέσαν τοὺς πληρεξούσιους τοῦ Ἔθνους εἰς τὴν Πρόνοια; Δὲν ἀφανίστη ὅλος ὁ κόσμος ἐκεῖ; Δὲν κόβαν τὸ νερὸ σήμερα ὁ ἓνας κι' αὔριον ὁ ἄλλος καὶ πλερώνονταν καὶ τ' ἄφιναν, ὅπου θὰ σκάζαμεν ὅλοι μέσα εἰς τ' Ἀνάπλι; Τί ἔπαθε τὸ Μισολόγγι καὶ τ' Ἀντελικὸ ἀπὸ τοὺς Γριβαίους; Τὸ ἴπαθε χερότερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ὅταν ἦρθε ὁ Βασιλέας, ποιὸς τοὺς ἰρέθιζε τοὺς ἀγωνιστᾶς; Ἡ ἀφεντεῖά σας οἱ μεγάλοι πολιτικοί. Καὶ πῆγαν εἰς τὴν Τουρκιὰ καὶ χάθηκαν οἱ περισσότεροι. Καὶ τόσοι ἄλλοι χάθηκαν εἰς τὴν Πελοπόννησο, ὅπου σκοτώθη ὁ Κρίτζαλης κι' ἄλλοι, καὶ εἰς τὴν Σπάρτη κι' ἄλλοῦ. Καὶ τόσοι εἰς τὰ τριάντα ἔξι, ὅπου χάθη τὸ ἄνθος τοῦ Ἔθνους. Καὶ τόσοι ὅπου ἔκοψε ἡ τζελατίνα καὶ τόσοι ὅπου πέθαναν εἰς τῆς φυλακῆς. Καὶ τόσοι εἰς τὶς διάφορες ἐκλογῆς ἐσᾶς τῶν Ἐκλαμπρότατων πολιτικῶν μας. Σᾶς ἐρωτῶ, ἐσᾶς τοὺς Ἐκλαμπρότατους καὶ μεγαλόγνωσους πολιτικούς της Ἑλλάδος ἀρχὴ καὶ τέλος· ἂν ἦρθετε ἀπὸ

καλωσύνη σας νὰ μᾶς φωτίσετε, νὰ μᾶς λευτερώσετε, διατι νὰ χυθοῦν αὐτὰ τὰ αἵματα ὁποῦ χύθηκαν καὶ ἡ πατρίδα νὰ εἶναι εἰς τὴν κατάστασιν ὁποῦ εἶναι ὡς τὴν σήμερον, καὶ νὰ γένη αὐτεῖνη ἢ δυστυχία γενικῶς εἰς τοὺς τίμιους ἀνθρώπους; Καὶ νὰ θέλουν οἱ Ἕγγλοι, οἱ Γάλλοι, οἱ Ροῦσσοι, οἱ Ἀουστριακοὶ ἢ ἄλλο κράτος νὰ μᾶς κυβερνήσουν μὲ τὸ μέσον τὸ δικόν σας;

Ἡ ἀφεντεία σας, οἱ ξενοφερμένοι πατριῶτες, ἦστε καὶ οἱ πρῶτοι πολιτικοὶ καὶ οἱ δεῦτεροι καὶ οἱ τρίτοι καὶ οἱ τέταρτοι καὶ οἱ πέφτοι καὶ οἱ ἔχτοι κι' ἀκόμα εἰς ὅλα τὰ πράματα τῆς πατρίδας· ἂν εἶχετε ἀρετὴ κι' ὁμόνοια, γένονταν αὐτά; Διατιμιέταν τὸ δυστυχισμένο, τὸ ἀθῶον Ἕθνος; Μπαίναν ὅλοι οἱ μπερμπάντες παντοῦ; Πότε συμβουλέψετε τὸ στρατιωτικὸν πατριωτικῶς, κι' αὐτὸ ἐβῆκε ἀπὸ τὰ καθήκοντά του καὶ δὲν σᾶς ἄκουσε; Μεγαλύτερον εἶχαμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν Κολοκοτρώνη· ὅπως τοῦ λέγετε ἔτζι ἔκανε· «πολέμα ὑπὲρ τῆς πατρίδος», πολέμαγε· «κάνε ἐφύλιους πολέμους», ἔκανε. Ἦταν ὁ Δυσσέας εἰς τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα· ἀπὸ τίνος συμβουλῆ ἐπέταξε τὸ ντουφέκι κ' ἔβαλε τὸ καλαμάρι κ' ἔγινε πολιτικὸς καὶ φατριαστῆς ὁ στρατιωτικὸς; Ἀπὸ δική σας. Ἔστειλε ὁ κύριος Κωλέτης εἰς τὸν Δυσσέα τὸν Ἀλέξη Νοῦτζο καὶ τὸν σκότωσε αὐτὸν καὶ τὸν γενναῖον καὶ τίμιον Παλάσκα. Ὁ Δυσσέας τοὺς σκότωσε, ἀλλὰ ὁ Κωλέτης καὶ ἡ συντροφία τοῦ τοὺς ἔστειλε – ἢ ἐκεῖνοι σκότωσαν τὸν Δυσσέα, ἢ ὁ Δυσσέας αὐτούς, ὄφελος τοῦ Κωλέτη καὶ τῆς συντροφιάς τοῦ ἦταν. Ὑστερα σκότωσε καὶ τὸν Δυσσέα.

Εἶπα τὰ πατρικά σας αἰσθήματα καὶ τὸν πατριωτισμὸν ὁποῦ δείξετε ὅλοι σας, ὁποῦ κοπιάσετε νὰ μᾶς λευτερώσετε. Αὐτεῖνοι εἶναι οἱ ἀγῶνες

σας. Εἴχαμεν τόσα σπίτια σημαντικά καὶ εἰς τὴν Ρούμελη καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησο καὶ νησιά, ὅπου πραγματικῶς θυσιάσαν διὰ τὴν πατρίδα. Ποῦ εἶναι τώρα; Χάθηκαν τὰ περισσότερα. Τὰ παιδιά μας καὶ πολλοὶ ὅπου ζοῦνε ἀπὸ αὐτοὺς στραβώνουν μυῖγες μέσα εἰς τοὺς δρόμους τῆς ματοκυλισμένης πατρίδας τους. Θυσιάστηκαν ἀπόξω ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ καὶ σκοτώθηκαν τόσο σημαντικοὶ ἀρχηγοί, τόσο νοικοκυραῖοι – τὰ παιδιά τους κι' ὅσοι ζοῦνε λένε «ψωμάκι» οἱ περισσότεροι, καὶ πούν' τὸ; Ἐσάς σας τιμήσαμεν, σᾶς δοξάσαμεν, σᾶς κάμαμεν Ἐκλαμπρότατους, ἀντιπρόσωπους εἰς τὰ δυνατὰ ἔθνη. Καὶ πληρώνεστε χοντροὺς μιστοὺς. Ὅτι σας κάμαμεν σημαντικοὺς καὶ βέβαια θέλετε καὶ καλοὺς μιστοὺς νὰ ζήσετε. Ἐνῶ ἐμεῖς καὶ πρῶτα καὶ τώρα ζοῦμεν ὅπως μπορέσωμεν – ὅμως οἱ Ἐκλαμπρότητές σας δὲν θέλομεν νὰ κακοπορέψετε· κι' ἂν σᾶς ἰδοῦμεν δυστυχεῖς λυπώμαστε κ' εὐτὺς θαν' ἀναπάψωμε τὰ δεινὰ σας. Κι' ὡς τίμιοι ἄνθρωποι αὐτὸ πρέπει νὰ κάμωμεν διὰ ν' ἀναστήσωμεν στύλους εἰς τὴν πατρίδα μας ἀπὸ ἀνθρώπους ἄξιους νὰ τὴν βοηθοῦν, καθὼς κάνουν ὅλα τὰ ἔθνη. Ἐμεῖς αὐτὸ ἀρχὴ καὶ τέλος τὸ ἀκολουθοῦμεν εἰς τὴν Ἐκλαμπρότη σας· ἢ Ἐκλαμπρότη σας τί κάμετε ὅσ ἐμᾶς;

Ὅταν θὰ ἴρχονταν ὁ Βασιλέας ἀπὸ τὴν Μπαυαρία, δὲν ἔπρεπε, ἂν ἦσασταν καλοὶ ποιμένες, νὰ συναχθῆτε ὅλοι ἐσεῖς, ὅπου μας κυβερνάγετε, καὶ νὰ συνάξετε κι' ἄλλους προκρίτους, πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς, καὶ νὰ τοὺς εἰπῆτε: «Ὅ,τι διχόνοιαν ἔχομεν ἀναμεταξὺ μας τὸ ἴνα τὸ κόμμα μὲ τ' ἄλλο (ὅπου ἢ καλωσύνη σας μᾶς κάμετε κόμματα· καὶ νὰ εἰπῆτε), τώρα ἔρχεται διαδοχικὸς βασιλέας καὶ πρέπει νὰ μονοιάσωμεν ἀναμεταξὺ μας, νὰ μᾶς εὔρη μονοιασμένους, νὰ μᾶς εὔρη ἔθνος κατὰ τοὺς ἀγῶνες μας καὶ θυσίες μας καὶ τοιούτως νὰ μᾶς

διατηρήση καὶ μὲ τοιούτους νόμους νὰ μᾶς κυβερνήσῃ». Καὶ νὰ εἰπῆτε ὀλουνῶν τῶν ὀπλαρχηγῶν· «Νὰ πάρετε τ' ἀσκήρια σας καὶ νὰ τοποθετηθῆτε ἴσ' ἐκεῖνο, ἴσ' ἐκεῖνο τὸ μέρος· καὶ νὰ παίρνετε τὸ ψωμί σας καὶ ν' ἀφήσετε ἡσυχούς τους πολίτες νὰ κάνουν τὸ ἔργον τους, νὰ εἴμαστε ὅλοι καθεὶς εἰς τὴν θέσιν του ὥσο ὅπου νὰ ῥθῆ ὁ Βασιλέας καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία νὰ μᾶς εὔρῃ τοιούτους. Καὶ θὰ τοὺς μιλήσουμε διὰ τὰ δίκια γενικῶς καὶ πολιτῶν καὶ στρατιωτικῶν». Ἄν κάνετε αὐτό, ποιὸς θ' ἀντίτεινε, Ἐκλαμπρότατοι; Ἐσεῖς νὰ συστηθῆτε! Κι' ἀποδείξατε καὶ σὲ ὅλους τοὺς ξένους καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν Βασιλέα κι' Ἀντιβασιλεία τίθερία ἤσασταν κι' ὅτι ἡ ἀρετὴ σας καὶ τὰ πλούτη σας βάστηξαν αὐτὸ ὅπου ἔγινε βασιλείον. Βάλετε τὸν ὑπουργὸν Ζωγράφο τῶν Στρατιωτικῶν τότε κ' ἔφκειασε μίαν προκήρυξιν κ' ἔλεγε ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ κάτου ὡς τὸν μικρότερον στρατιωτικὸν εἶναι ὅλοι λησταὶ καὶ μπερμπάντες. Δὲν ἐβάλετε κι' αὐτὸ εἰς τὴν προκήρυξιν· ὅ,τι ἔκανε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἡ συντροφία τοῦ ποιῶν σκέδια ἦταν; Ἦταν τοῦ Μεταξά, ἦταν τοῦ Ζαΐμη, τοῦ Ντεληγιάννη κι' ἄλλουνῶν. Ὅ,τι ἔκαναν οἱ ναυτικοὶ ἦταν τῶν ἀνωτέρων τους πολιτικῶν· ὅ,τι ἔκαναν οἱ ἄλλοι ἦταν τοῦ Κωλέτη καὶ Μαυροκορδάτου. Κι' ὅ,τι λάφυρα ἔκανε τὸ ἴνα τὸ κόμμα καὶ σκοτωμοὺς τοῦ ἀλλουνοῦ τοῦ ἀδύνατου, τὰ ἴκανε κ' ἐκείνοῦ τοῦ κόμματος γύμνωνε τοὺς κατοίκους. Κι' ὅποιος δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ τὴν συμβουλὴν σας καὶ τὴν διαταγὴν σας, Ἐκλαμπρότατοι, καὶ ἦταν τίμιος ἄνθρωπος καὶ λυπάταν τοὺς ὁμογενεῖς του, τοὺς συναγωνιστὰς τοῦ τοὺς κατοίκους καὶ δὲν εἶχε αὐτεῖνὴν τὴν ψυχὴν νὰ τοὺς γυμνώσῃ καὶ νὰ τοὺς πάρῃ τὴν χαψιὰ ἀπὸ τὸ στόμα τους, νὰ πεθάνουν αὐτεῖνοι καὶ ἡ φαρμακία τους, αὐτὸν δὲν τὸν λέγετε τίμιον τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ τὸν λέγετε ἀνάξιον καὶ ἄναντρον.

Ἡ ἀφεντιά σου ὁ ἴδιος, κύριε Μεταξά, μᾶς εἶπες αὐτὸ τοῦ Μήτρου Ντεληγιώργη κ' ἐμένα ὅταν σας δείξαμεν τὰ εὐκαριστήρια τοῦ Ἐπιθεωρητῆ εἰς τὴν Τροπολιτζά, ὅπου ἡ δική μας ἡ διαγωγή ἔδωσε παράδειμα καὶ εἰς τ' ἄλλα τὰ σώματα, ὅπου ἔταν τόσα σὲ ὅλα τὰ χωριά καὶ εἰς τὴν πολιτεία· κι' ἀφοῦ ὡς μέλη τῆς Κυβερνήσεώς σου εἶπαμεν διὰ τὴν μεγάλην εὐταξίαν τῶν ἀνθρώπων μας, ὅπου τοὺς ξεποδαριάζαμεν νύχτα καὶ ἡμέρα καὶ προφυλάγαμεν τοὺς κατοίκους χώρα καὶ χωριά, καὶ σοῦ εἶπαμεν αὐτὸ διὰ νὰ χαρῆς καὶ νὰ εὐκολύνετε τοὺς πενήντα φοίνικες, ὅπου ἀποφασίστηκαν γενικῶς σὲ ὅλα τὰ σώματα εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον, καὶ νὰ μᾶς στείλετε κ' ἐμᾶς σὲ μίαν ἐπαρχίαν, ἡ ἀπάντησή σου ποιά ἦταν; Ὅτ' ἤμασταν ἀνάξιοι καὶ δὲν γυμνώσαμεν κ' ἐμεῖς καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι! Μ' ἐφτακόσιους τόσους ἀνθρώπους δὲν ἦταν ἀξιότη, ἦταν ἀναξιότη! Καὶ δὲν μᾶς δώσετε ἐμᾶς τῶν ἀνάξιων ὅ,τι ἐδώσετε εἰς τοὺς φίλους σας. Μᾶς στείλετε εἰς τὸ Μυστρά· κ' ἔστειλε κι' ὁ κύριος Μαυροκορδάτος τὸν Κοντογιάννη ἐκεῖ, κ' ἐμᾶς μας παράγγειλε θὰ μᾶς πλερώση ἀπὸ ἄλλο μέρος, ὡς ὑπουργὸς τότε τῆς Οἰκονομίας. Ὅταν τοῦ ζητήσαμεν, μᾶς εἶπε σώθηκαν ὅλα· καὶ πλερώσαμεν ἐξ ἰδίων μας τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ τοῦ Ντεληγιώργη τοῦ δόθηκε διαταγὴ νὰ τὰ λάβῃ ἀπὸ τὸ Μισολόγγι κ' ἐμένα μου δόθηκαν ὑποθήκη οἱ Μύλοι τοῦ Γράδου ν' ἀποπλερωθῶ ἀπὸ ἐκεῖ· κι' ὡς τὴν σήμερον δὲν ἔλαβα τίποτας ὄξω ἀπὸ τέσσερες χιλιάδες δραχμὲς ὅπου ἔλαβα ὅταν μπῆκε ὁ Μαυροκορδάτος πρωτοῦπουργὸς καὶ ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας παύοντας ἡ Συνέλεψη. Καὶ τότε δι' αὐτὸ ἔβαλες τὸν τυπογράφου σου Φιλήμονα, κύριε Μεταξά, καὶ ξιστόριζε τῆς κατάχρησης τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὅταν ἔπαψε αὐτὸς καὶ μπῆκε ὁ Κωλέτης καὶ ἡ Ἐκλαμπρότη σου εἰς τὴν Οἰκονομίαν, ἔλεγε ὁ ἀγαθὸς σου φίλος Φιλήμονας, ὅτ' ἤμασταν ἄγγισμένοι· «Ἀφάνισε τὸ ταμεῖον καὶ ὁ Μακρυγιάννης». Καὶ σᾶς ἔκαμα τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν

τύπον πὼς ἦταν αὐτὲς καὶ ποὺ τῆς ἔδωσα – σὲ χρέος τῆς Μεταβολῆς· κ' ἔβαλα ἐξ ἰδίων μου κ' ἄλλες χίλιες πεντακόσες καὶ πλέρωσα. Ὅτ' ἢ Ἐκλαμπρότη σου μόνον εἴκοσι πέντε δραχμὲς θυσίας εἰς αὐτεῖνη τὴν μεταβολή, κ' ὅσοι ἄνθρωποι ἀγωνίζοντάν σου ἔλεγα νὰ τοὺς βάλῃς νὰ φᾶνε κομμάτι ψωμί καὶ μὲ τὰ «σήμερα, ταχιά» – ἐνταυτῷ ἐγὼ τοὺς ζωτρόφιζα.¹

Ἡ προκήρυξη τοῦ Ζωγράφου ἦταν ὅτι ὁ Βασιλέας κ' ὅλοι οἱ ἄλλοι νὰ ἰδοῦνε ὅτι ὅλος ὁ ἀγώνας καὶ οἱ θυσίαι ἔγιναν ἀπὸ σᾶς τοὺς πολιτικούς, καὶ τὸ στρατιωτικὸν ὅλοι θερία. Κι' ἀπὸ τὸν ζῆλο σας τὸν μεγάλο πρὸς τὴν πατρίδα ὑποφέρνεταν αὐτὰ τὰ θερία ὥσο ὅπου ἴρθε ὁ Βασιλέας γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν αὐτοὶ ὡς λησταὶ καὶ οἱ Ἐκλαμπρότητές σας ὡς σωτῆρες ν' ἀνταμειφτῆτε. Καὶ διὰ νὰ δυναμώσετε τὴν προκήρυξη τοῦ Ζωγράφου τί κάμετε εἰς τοὺς ἀγωνιστάς; Πόσον ἴρεθισμὸν ἀναντίον τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας! Ἰρεθίσετε τὰ στρατέματα, ὅπου ἦταν χωρὶς ἀξιωματικούς εἰς τ' Ἄργος καὶ εἰς τὰ χωριά, γιὰ νὰ τοὺς ἀποδείξετε κ' ὄντως θερία κατὰ τὴν προκήρυξή σας. Καὶ ἦρθαν τὰ στρατέματα ὡς ἀπόξω εἰς τ' Ἀνάπλι. Καὶ τότε οἱ Μπαβαρέζοι μὲ τὸ ταχτικὸν τους ἔστειλαν εἰς τοὺς Τούρκους ξυπόλυτους καὶ γυμνοὺς· καὶ βάλαν Τούρκον ἀρχηγόν· καὶ χάθηκαν οἱ περισσότεροι διὰ νὰ στερεωθοῦν τὰ γραφόμενα τῆς προκήρυξής σας.

Οἱ Ἐκλαμπρότητές σας ἦσαν ἅγιοι εἰς τὸν Ἀγώνα καὶ λευτερώσετε τὴν πατρίδα, καὶ τὸ στρατιωτικὸν ὅλοι λησταὶ καὶ θερία ἀνήμερα! Καὶ πῶς ὑποφέρετε μ' αὐτούς; Ἦταν τὰ πατριωτικά σας αἰσθήματα καὶ οἱ γενναῖες σας θυσίαι πρὸς ὄφελον αὐτῆς τῆς πατρίδας!

Αὐτὸ ἐφάνη κι' ἀπὸ τὸν διορισμὸν εἰς τὰ τάματα τῶν συντρόφωνέ σας. Καὶ πῆγα κ' ἔβαλα μὲ δάκρυα εἰς τὸν Ἄϊντέκ αὐτὰ ὑπόψει του καὶ σὲ τί θὰ καταντήσωμεν ὅταν ἀδικῆται τὸ δίκιον. Καὶ τὰ χάλασε ὅλα αὐτά. Μίλησα καὶ τοῦ Βασιλέως, ὅταν παρουσιάστηκα. Καὶ μπῆκε σὲ συμπάθειον ὁ Βασιλέας καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία. Τότε μὲ βάλετε ἴσπην ὀργῆ τῆς Ἀντιβασιλείας. Τότε ἔφυγα καὶ ἦρθα ἐδῶ· καὶ ἦρθε κι' ὁ Ψύλλας καὶ μοῦ εἶπε τὰ ἴδια ὡς ὑπουργὸς τοῦ Ἐσωτερκοῦ. Μοῦ εἶπε ὅτ' ἤμαστε ὅλοι λησταί. Τότε ἐστείλετε ἄνθρωπον νὰ μὲ ῥεθίσῃ καὶ τὸν πλάκωσα μὲ τὸ δαυλί. Κι' ὁ Κωλέτης μὸ ἴσπειλε τὸν Κλεομένη του. Τότε φυλακώσετε ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγοὺς εἰς τ' Ἀνάπλι. Κ' ἔπαθαν τόσοι ἀγωνισταί. Καὶ χάθηκαν ἀπὸ τὴν τζελατίνα κι' ἀπὸ τὸ ντουφέκι. Ἀπὸ αὐτὸν σας τὸν πατριωτισμὸν καὶ θυσίεσ μπῆκετε σὲ σημαντικὲς θέσεσ, γίνετε πρέσβεσ μὲ χοντροὺς μιστοὺς καὶ μὲ πλῆθος σταυροὺς. Ὅποτε σας λένε οἱ ξένοι σας φίλοι ντύνεστε τὸ πουκάμισο τῆς ἀρετῆς· κλαῖτε τὴν πατρίδα καὶ τοὺς ἀγωνιστᾶς καθὼς κλαίγει ἡ φώκια τὸν πνιμένον – εἶναι τὰ δάκρυά της καυτερά, σαπίζει τὸν πνιμένον καὶ κάθεται καὶ τὸν τρώγει.

Εἰς τὴν Ἀθήνα μὲ δυὸ χιλιάδεσ ἵππικὸ τοῦ Κιουτάγια καὶ μὲ πλῆθος πεζικὸν σκοτώθηκαν Ἑλληνεσ ἑφτακόσοι ἢ ὀχτακόσοι· σὲ μιὰ ἐκλογὴ τοῦ Ἐκλαμπρότατου Μαυροκορδάτου καὶ συντροφιᾶς του εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ Σπάρτη οἱ σκοτωμοὶ πέρασαν αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν. Καὶ οἱ κάτοικοι καταφανίστηκαν κι' ἀπὸ κατάστασιν κι' ἀπὸ ζωντανὰ κι' ἀπὸ δενδροφυτεῖεσ. Ἄσε τοῦ Κωλέτη – οὔτε γράφονται, οὔτε θέλουν γραφοῦνε οἱ προκοπέσ του. Ὅμως αὐτὸς δικαιολογέται, ὅτι ἡ ἐδικὴ σου ἢ συντροφιά, κύριε Μαυροκορδάτε, ἄνοιξε αὐτεῖνη τὴν στρατά. Καὶ πόσοι χάθηκαν καὶ χάνονται ὡς τὴν σήμερον καὶ πόσοι θὰ χαθοῦμεν

ἀκόμα κ' ἐμεῖς δὲν ξέρομεν. Ὅτι τὰ φῶτα κ' ὁ πατριωτισμὸς φαίνεται ὡς τὴν σήμερον ὀλουνῶν.

Δείξατε τί πατριωτισμὸν καὶ τί ἐθνικὰ φρονήματα εἶχετε κ' ἐσεῖς καὶ οἱ συντρόφοι σας, οἱ ρήτορες σας οἱ φιλελεύτεροι, οἱ φόρτζα Σεπεβριανοὶ καὶ Συνταματικοί, ὅπου ἄφριζαν εἰς τὸ βῆμα κ' ἐνθουσιάζαν γενικῶς τοὺς Ἕλληνας - μὲ λόγια παχιά καὶ μ' ἀσκιά μ' ἀγέρα. Τώρα αὐτεῖνοι οἱ ρήτορες, οἱ φιλελεύτεροι, εἶναι ὅλοι σήμερον βουλευταὶ μ' ἔλεος τῆς Αὐλῆς καὶ τῶν ὑπουργῶν. Τί κάνουν σήμερα αὐτεῖνοι; Ὅ,τι κάμετε κ' ἐσεῖς οἱ ἀρχηγοὶ τους. Ἦσασταν πρῶτα φιλελεύτεροι; Εἰς τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο, ὅπου ἔναι ὁ Χρησιδῆς ὑπουργός, ὅπου ἔναι ὁ Γιωργαντᾶς ὁ γνωστός, ὅπου ἔναι τέλος πάντων τὸ χτεσινὸ παιδί ὁ Ντεληγιάννης, προσκυνήσετε, ἀρνηθήκετε ὅλα ὅσα κάμετε· ὅσα εἶπετέ σας βάλαν καὶ τὰ γλύψετε σὰ νὰ μὴν τὰ εἶπετε, καὶ τότε κάμαν ἔλεος καὶ σᾶς βγάλαν βουλευτάς· καὶ λάβετε τὴν διαταγὴν κ' ὀδηγίης τοῦ Ντεληγιάννη καὶ πᾶτε πρέσβες οἱ Ἐκλαμπρότητές σας. Καὶ οἱ ρήτορες σας ρητορεύουν εἰς τὸ βῆμα κ' ὅ,τι νομοσκέδια δίνουν οἱ ὑπουργοί, «σοί, Κύριε». Τέτοιοι εἶστε ἐσεῖς, τέτοιοι εἶναι κ' οἱ ὀπαδοὶ σας. Φανήκετε ὅλοι τί ἀξιζετε καὶ τί κάμετε εἰς τὴν πατρίδα ἀρχὴ καὶ τέλος. Σᾶς θεωροῦσαν οἱ μέσα καὶ οἱ ἔξω πὼς κάτι ἤσασταν· κ' εἶστε ὅ,τι εἶστε. Ἦσασταν ὅ,τι θεωροῦσαν οἱ Εὐρωπαῖοι τὸν Σουλτάνο καὶ δὲν τολμοῦσαν νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν τὸν τίτλο τοῦ «Γκρανσινιόρη». Ὅσο ἔλεπαν τὸ τζαμί εἰς τὴν Βγιέννα σκιάζονταν κ' ἔτρεμαν νὰ μὴν πάγη καὶ παραμέσα καὶ φκειάση κ' ἄλλα τζαμιά. Κι' ἀπὸ αὐτὸν τὸν φόβον κάποτε τοῦ πλέρωναν καὶ φόρον. Κι' ὅταν βήκαν μιὰ χούφτα ἄνθρωποι καὶ τοὺς ἀπόδειξαν ὅτι δὲν ἔχει πλέον ὁ Γκρανσινιόρης μαστόρους νὰ χτίση τζαμιά, ὅτι θὰ πέσουν κ' αὐτὰ ὅπου ἔχει, ἀπὸ τότε τὸν λένε «ὁ

Τουρκος». Καί δι' αὐτὸ οἱ εὐεργέτες μας βάνουν τὰ φῶτα τους νὰ μᾶς προκόψουν. Ὅμως καὶ χωρὶς κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ μᾶς πειράξῃ μ' ἔργα, ἄς εἶστε καλὰ ἐσεῖς ὅπου δὲν ἀφήσετε κανένα κουσοῦρι καὶ μᾶς καταστήσετε τέτοιους ὅπου εἴμαστε.

Ἐγὼ εἶμαι στενὸς τους φίλος, αὐτὸ τους εἶναι γνωστὸν. Τὸν Μεταξᾶ τὸν ἔχω καὶ κουμπάρο καὶ σύντροφο σὲ μίαν μεταβολή, τὸν Κωλέτη κουμπάρο, τὸ Μαυροκορδάτο τὸ ἴδιον – στενὸς φίλος ἀπὸ ἐξαρχῆς μ' ὅλους. Δὲν τους τὰ γράφω αὐτὰ ὡς ὀχτρός. Ἐκεῖνα ὅπου ἔπραξαν γράφω. Καὶ λέγω εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς φίλους τους· ἂν φανταστοῦν ὅτι γράφω παραμικρὸν ψέμα, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τὸ ἀναιρέσουνε καὶ νὰ εἰποῦνε κ' ἐγὼ ὅ,τι ἔκαμα. Μπορῶ ὡς ἄνθρωπος, κί' ἀγράμματος κί' ἀπλός, νὰ ἔκαμα περισσότερα, καὶ δὲν τὸ αἰστάνομαι ἢ δὲν μπορῶ νὰ δικάσω τοῦ λόγου μου μόνος μου. Κάθε ἄνθρωπος εἰς τὸν ἑαυτὸν του κάνει τὸν συνήγορον, ἀλλὰ ἄλλες παρατηρήσεις θὰ κάμη ἢ κατηγορία. Οἱ ἀναγνώστες τηρᾶτε καὶ τοὺς τύπους ἀρχὴ καὶ τέλος, μ' ὅλον ὅπου ἔναι καὶ φίλοι τους κί' ἄλλα λένε κί' ἄλλα κρύβουν· ὅτι ἔχουν τὴν φιλιαν τους καὶ τὴν ἀνάγκη τους, ὅτι εἶναι πάντοτε σημαντικοὶ ἄνθρωποι καὶ μπαίνουν σὲ σημαντικὲς θέσεις. Ἐγὼ εἶμαι ἀπλὸς ιδιώτης καὶ κηπουργός κ' ἔγραψα αὐτὰ χωρὶς πάθος διὰ νὰ φαίνωνται, νὰ μὴν κατηγοριέται ἡ πατρίδα. Ἐσεῖς λοιπόν, ἀναγνώστες, κί' ὅλοι οἱ πατριῶτες, ὅπου θὰ ζήσετε ἐδῶ, νὰ γένετε προσεχτικοὶ κριταὶ καὶ νὰ κρίνετε τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ ψέμα.

Ὅσοι ἔχουν τὴν τύχη μας σήμερον εἰς τὰ χέρια τους, ὅσοι μας κυβερνοῦν, μεγάλοι καὶ μικροί, καὶ ὑπουργοὶ καὶ βουλευταί, τὸ ἔχουν σὲ

δόξα, τὸ ἔχουν σὲ τιμὴ, τὸ ἔχουν σὲ ἰκανότη τὸ νὰ τοὺς εἰπῆς ὅτι ἔκλεψαν, ὅτι πρόδωσαν, ὅτι ἤφεραν τόσα κακὰ εἰς τὴν πατρίδα.² Εἶναι ἄξιοι ἄνθρωποι καὶ τιμῶνται καὶ βραβεύονται. Ὅσοι εἶναι τίμιοι κατατρέχονται ὡς ἀνάξιοι τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας.

Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἐγὼ μοναχός, τὰ λέγει ὅλο τὸ κοινὸ καὶ οἱ ἴφμερίδες. Κι' ὅσα σημειῶνω τὰ σημειῶνω γιατί δὲν ὑποφέρνω νὰ βλέπω τὸ ἄδικον νὰ πνίγη τὸ δίκιον. Διὰ ἑκεῖνο ἔμαθα γράμματα εἰς τὰ γράμματα καὶ κάνω αὐτὸ τὸ γράψιμον τὸ ἀπελέκητο, ὅτι δὲν εἶχα τὸν τρόπον ὄντας παιδί νὰ σπουδάξω· ἤμουν φτωχὸς κ' ἔκανα τὸν ὑπερέτη καὶ τιμάρευσά ἄλογα κι' ἄλλες πλήθος δουλειῆς ἔκανα νὰ βγάλω τὸ πατρικὸ μου χρέος, ὅπου μας χρέωσαν οἱ χαραμῆδες, καὶ νὰ ζήσω κ' ἐγὼ σὲ τούτην τὴν κοινωνίαν ὅσο ἔχω τ' ἀμανέτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ σῶμα μου. Κι' ἀφοῦ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ κάμη νεκρανάστασιν εἰς τὴν πατρίδα μου, νὰ τὴν λευτερώσῃ ἀπὸ τὴν τυραγνίαν τῶν Τούρκων, ἀξίωσε κ' ἐμένα νὰ δουλέψω κατὰ δύναμιν λιγώτερον ἀπὸ τὸν χερώτερον πατριώτη μου Ἕλληνα. Γράφουν σοφοὶ ἄντρες πολλοί, γράφουν τυπογράφοι ντόπιοι καὶ ξένοι διαβασμένοι γιὰ τὴν Ἑλλάδα - ἓνα πράμα μόνον με παρακίνησε κ' ἐμένα νὰ γράψω, ὅτι τούτην τὴν πατρίδα τὴν ἔχομεν ὅλοι μαζί, καὶ σοφοὶ καὶ ἀμαθεῖς καὶ πλούσιοι καὶ φτωχοὶ καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ πλέον μικρότεροι ἄνθρωποι· ὅσοι ἀγωνιστήκαμεν, ἀναλόγως ὁ καθεὶς, ἔχομεν νὰ ζήσωμεν ἐδῶ. Τὸ λοιπὸν δουλέψαμεν ὅλοι μαζί, νὰ τὴν φυλάμεν κι' ὅλοι μαζί καὶ νὰ μὴν λέγη οὔτε ὁ δυνατὸς «ἐγώ», οὔτε ὁ ἀδύνατος. Ξέρετε πότε νὰ λέγη ὁ καθεὶς «ἐγώ»; Ὅταν ἀγωνιστῆ μόνος του καὶ φκειάσῃ, ἢ χαλάσῃ, νὰ λέγη ἐγώ· ὅταν ὁμως ἀγωνίζονται πολλοὶ καὶ φκειάνουν, τότε νὰ λένε «ἐμεῖς». Εἴμαστε εἰς τὸ «ἐμεῖς» κι' ὄχι εἰς τὸ «ἐγώ». Καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μάθωμεν

γνώση, ἂν θέλωμεν νὰ φκείασωμεν χωριόν, νὰ ζήσωμεν ὅλοι μαζί. Ἐγραψα γυμνή τὴν ἀλήθεια, νὰ εἰδοῦνε ὅλοι οἱ Ἕλληνες ν' ἀγωνίζονται διὰ τὴν πατρίδα τους, διὰ τὴν θρησκεία τους, νὰ ἰδοῦνε καὶ τὰ παιδιά μου καὶ νὰ λένε· «Ἐχομεν ἀγῶνες πατρικούς, ἔχομεν θυσίες», ἂν εἶναι ἀγῶνες καὶ θυσίες. Καὶ νὰ μπαίνουν σὲ φιλοτιμίαν καὶ νὰ ἐργάζονται εἰς τὸ καλὸ τῆς πατρίδας τους, τῆς θρησκείας τους καὶ τῆς κοινωνίας. Ὅτι θὰ εἶναι καλὰ δικά τους. Ὅχι ὅμως νὰ φαντάζονται γιὰ τὰ κατορθώματα τὰ πατρικά, ὄχι νὰ πορνεύουν τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ καταπατοῦν τὸν νόμον καὶ νὰ ἔχουν τὴν ἐπιρροὴ γιὰ ἰκανότη.3

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Καὶ τὸν μιστόν, τὸ τρίτο, μοῦ ἔκοψε ὁ φίλος μου Ρόδιος· καὶ κάνα παιδί τῶν ἀγωνιστῶν δὲν πλερώνει εἰς τοὺς Εὐέλπιδες, ἐγὼ πλερώνω.

2. Λένε τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ Κορφιωτάκη· «Ὁ ἀδερφός σου ἔφαγε τόσα ἐθνικὰ ὑποστατικά καὶ χρήματα τοῦ Ἔθνους· διατί νὰ δώση τῆς χήρας τώρα τὸ Ἔθνος καὶ τρακόσες δραχμὲς τὸν μῆνα; – Ἦταν ἄξιος καὶ τὰ πῆρε ὅλα αὐτά, λέγει, κι' ἀπὸ τὴν ἀξιοτῆ του αὐτεῖνῃ τὸν ἔβαλε κι' ὁ Βασιλέας δυὸ βολὲς ὑπουργόν, μίαν εἰς τὴν Οἰκονομίαν (καὶ διόρθωσε ὅλα αὐτὰ ὅποῦ εἶχε κάμη καὶ πῆρε κι' ἄλλα) – τώρα δι' αὐτὰ πλερῶστε καὶ τρακόσες δραχμὲς τὸν μῆνα!» Κάνει τὸ νομοσκέδιον ὁ Χρησιτίδης, ὁ ὑπουργὸς ὁ τωρινὸς τῆς Οἰκονομίας. Πουλεῖ κι' αὐτὸς τὸ σμυρίδι ἔντεκα δραχμὲς τὸ καντάρι· τοῦ δίνουν δεκάξι· «Τὸ ἔδωσα τώρα» λέγει. Πιάνει ὁ Μπάλμπης, ὅποῦ ἦταν ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας, τὸν συναδερφόν του τὸν Γιωργαντᾶ Νοταρᾶ, ὑπουργόν τοῦ Ἐσωτερικοῦ, καὶ τοῦ ζητεῖ τὰ ὅσα ἔχει κατακρατήσῃ τοῦ Ἔθνους, 350 χιλιάδες δραχμὲς. «Κι' ἂν δὲν τὰ δώσης, τοῦ λέγει, δὲν συνεδριάζομεν μαζί· ἀπαραιτῶμαι». Τοῦ λέγει ὁ Βασιλέας· «Εἶναι δεχτὴ ἢ ἀπαραιτήσῃ σου». Κι' ἀπαραιτήθη. Κι' ἄλλα κι' ἄλλα πλῆθος τοιοῦτα.

3. Ἐπειδή τις ὀλοένα λέγω κατάχρησες, μὴ στοχάζεστε ὅτι ἔχω πάθος εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ψάξετε τὶς ἡμερίδες, τηρᾶτε καὶ τὰ πραχτικὰ τῶν Βουλῶν, μὲ ὄλον ὁποῦ ἔναι τέτοιες Βουλῆς ὁποῦ ἔπερασπίζονται τὴν κλειψιὰ καὶ ἑδιοτέλεια καὶ πολεμοῦνε τὴν δικαιοσύνη· καὶ μὲ ὄλον αὐτὸ θὰ ἰδῆτε ἂν ἀληθινὰ εἶναι αὐτὰ ὁποῦ σημειῶνω. Εἶπα σὲ πολλὰ μέρη, λέγω καὶ τώρα· ἐγὼ τὰ ἔγραψα αὐτὰ ὅλα καὶ ὅποιος ἀπὸ ὅσους μιλοῦ προσωπικῶς στοχάζεται ὅτι τὸν ἀδικῶ καὶ εἶναι κακία μου καὶ ὄχι ἀλήθεια, ἔχει τὸ ἐλεύτερον νὰ γράψῃ καὶ ἀναντίον μου ὅ,τι λάθη ἔκαμα εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδος· ὄχι ὅμως παθητικῶς, ἀλλὰ συντροφεμένος μὲ τὴν ἀλήθεια, μὲ τὴν παρατήρησιν. Ὅμως δὲν ἔχει κανένας τὸ δικαίωμα νὰ γράψῃ οὔτε ὑπὲρ μου, οὔτε κατὰ ἂν δὲν διαβάσῃ πρῶτα ὅλο τοῦτο ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ ὅλα μου τὰ ἀποδειχτικὰ καὶ τὰ χαρτιά μου – καὶ τότε ἂς γράψῃ ὅ,τι ὁ Θεὸς τὸν φωτίσῃ. Καὶ ὅταν τὰ διαβάσῃ, τότε ἂς κάμῃ τὴν παρατήρησίν του, ὄχι πρῶττερα. Καὶ ἐγὼ ἔκαμα λάθη καὶ κάνω· ἄνθρωπος εἶμαι. Καὶ πρέπει νὰ γράφονται καὶ τὰ καλά μας καὶ τὰ κακά μας.

Ἀπάνθισμα

Μπαίνοντας εις αυτό το ἔργον και ακολουθώντας να γράφω δυστυχήματα αναντίον της πατρίδος και θρησκείας, οπού της προξενήθηκαν από την ανοησίαν μας και ἰδιοτέλειά μας και από θρησκευτικούς και από πολιτικούς και από ἡμᾶς τους στρατιωτικούς, αγαναχτώντας και εγώ απ' οὐλα αυτά, ότι ζημιώσαμε την πατρίδα μας πολύ και χάθηκαν και χάνονται τόσοι αἰῶνοι ἄνθρωποι, σημειώνω τα λάθη ολωνών και φτάνω ως την σήμερον, οπού δεν θυσιάζομε ποτέσ αρετή και πατριωτισμόν και είμαστε σε τούτην την ἄθλια κατάστασιν και κιντυνεύομεν να χαθούμεν. Γράφοντας αυτά τα αίτια και τις περιστάσες, οπού φέραμεν τον ὄλεθρον της πατρίδας μας ὅλοι μας, τότε ως ἔχοντας και εγώ μερίδιον εις αὐτείνην την πατρίδα και κοινωνία, γράφω με πολλή αγανάχτησιν αναντίον των αιτίων ὄχι να ἔχω καμμιά ιδιαίτερη κακία αναντίον τους, αλλά ο ζήλος της πατρίδος μου δίνει αὐτείνην την αγανάχτησιν και δεν μπόρεσα να γράψω γλυκώτερα.

Ὅτι ἀρχὴ καὶ τέλος, παλαιόθεν καὶ ὡς τῶρα, ὅλα τα θερία πολεμοῦν νὰ μας φάνε καὶ δὲν μποροῦνε τρῶνε ἀπὸ ἡμᾶς καὶ μένει καὶ μαγιά. Καὶ οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζου νὰ πεθάνου κί ὅταν κάνουν αὐτεῖνη τὴν ἀπόφασιν, λίγες φορές χάνου καὶ πολλές κερδαίνου.

Ποῖον βάρβαρον ἔθνος ἔκαμε ὅσα κάνει τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ἴσ' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας; δὲν σεβάστη τὰ αἱματὰ μας ἐδῶ μέσα οὐδὲ πατοῦνε, οὐδὲ ἀχνίζου ἀκόμα; Ὅλους μας ἔκαμαν ἀτιμοὺς κί ἄναντροὺς καὶ μας κάνουν γυναῖκες.

Χάριτες μεγάλες χρωστάγει ἡ πατρίδα ἴσ' ὅλους τοὺς εὐεργέτες καὶ καταξοχὴ ἴσ' αὐτοὺς τοὺς γενναίους κί ἀγαθοὺς ἀνδρες, τοὺς ἀγνοῦς ἀγωνιστὰς. Ὅτι αὐτεῖνοι, ἀφοῦ οἱ συνεισφορὲς τοὺς ἦταν κί ὄντως μεγάλες καὶ μας ἀνάστησαν εἰς τὰ δεινὰ μας, δὲν θυσιάσαν ποτές δόλο κί ἀπάτη, νὰ κατατρέχου πεθαμένους ἀνθρώπους οἱ ζωντανοὶ καὶ οἱ ἀντρεῖγοι δὲν θέλου τὴν γῆ καὶ τὴν θάλασσα νὰ τὴν ρουφήσου αὐτεῖνοι, νὰ μὴν ζήσου ἄλλοι δυστυχεῖς καὶ κατασκληβωμένοι καὶ καταφρονημένοι τόσοσ ἀιώνας. Ἀφοῦ ὁ Θεὸς τοὺς λυπήθη καὶ θέλει νὰ τοὺς ἀναστήσῃ, οἱ ἀνθρώποι τοὺς καταπολεμοῦν νὰ τοὺς φάνε, νὰ τοὺς χάσουνε, νὰ τοὺς σβύσουνε νὰ μὴν ξαναειπωθοῦν Ἕλληνας. Καὶ τί σας ἔκαμεν αὐτὸ τ' ὄνομα τῶν Ἑλλήνων εἰσὰς τῶν γενναίων ἀνδρῶν τῆς Ἑυρώπης, εἰσὰς τῶν προκομμένων, εἰσὰς τῶν πλούσιων; Ὅλοι οἱ προκομμένοι ἀνδρες τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, οἱ γοναῖγοι ὅλης τῆς ἀνθρωπότης, ὁ Λυκούργος, ὁ Πλάτων, ὁ Σωκράτης, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Θεμιστοκλής, ὁ Λεωνίδας, ὁ Θρασύβουλος, ὁ Δημοστένης καὶ οἱ ἐπίλοιποι πατέρες γενικῶς τῆς ἀνθρωπότης κοπιάζαν καὶ βασανίζονταν

νύχτα και ημέρα μ' αρετή, με ἕλκρινειαν, με καθαρὸν ενθουσιασμόν να φωτίσουνε την ανθρωπότη και να την αναστήσουν να ἔχη αρετή και φῶτα, γενναιότητα και πατριωτισμόν. Ὅλοι αυτεῖνοι οι μεγάλοι άντρες του κόσμου κατοικούνε τόσους αἰῶνες εις τον Ἄδη ὅς ἓναν τόπον σκοτεινόν και κλαίνε και βασανίζονται δια τα πολλά δεινά οπού τραβάγει η δυστυχισμένη μερικὴ πατρίδα τους. Χάνοντας αυτεῖνοι, εχάθη και η πατρίδα τους η Ελλάς, ἔσβυσε τ' ὄνομά της. Αυτεῖνοι δεν τήραγαν να θησαυρίσουνε μάταια και προσωρινά, τήραγαν να φωτίσουν τον κόσμο με φῶτα παντοτινά. Ἐντῶναν τους ανθρώπους αρετή, τους γύμνωναν ἀπὸ την κακὴ διαγωγή και τοιούτως θεωρούσαν γενικῶς την ανθρωπότη και γένονταν δάσκαλοι της ἀλήθειας. Κάνουν και οι μαθηταὶ τους οι Ευρωπαϊοὶ την ανταμοιβὴ εις τους απογόνους ἐμᾶς γύμναση της κακίας και παραλυσίας. Τέτοι' αρετὴ ἔχουν, τέτοια φῶτα μας δίνουν. Μια χούφτα απογόνου ἐκείνων των παλαιῶν Ἑλλήνων χωρὶς ντουφέκια και πολεμοφόδια και τ' ἄλλα τ' αναγκαῖα του πολέμου ξεσκεπάσαμεν την μάσκα του Γκραν Σινιόρε, του Σουλτάνου, οπού ἔχε εις το πρόσωπόν του κ' ἔσκιαζε ἐσέναν τον μέγαν Ευρωπαῖον. Και του πλέρωνες χαράτζί εσύ ο δυνατός, εσύ ο πλούσιος, εσύ ο φωτισμένος, και τον ἔλεγε Γκραν Σινιόρε, φοβώσουνε να τον εἰπῆς Σουλτάνο. Ὅταν ο φτωχὸς ο Ἕλληνας τον καταπολέμησε ξυπόλυτος και γυμνός και του σκότωσε περίτου ἀπὸ τετρακόσες χιλιάδες ανθρώπους, τότε πολέμαγε και μ' ἐσένα τον χριστιανὸν με τις αντενέργειές σου και τον δόλο σου και την ἀπάτη σου κ' ἐφόδιασμα τις πρώτες χρονιές των κάστρων. Αν δεν τα ἔφοδιαζες εσύ ο Ευρωπαϊγός, ἤξερες που θα πηγαίναμεν μ' ἐκείνη την ορμὴ. Ὑστερα μας γιομώσετε και φατρίες ο Ντόκινς μας θέλει Ἀγγλους, ο Ρουγάν Γάλλους, ο Κατακάζης Ρούσσοις και δεν αφήσετε κανέναν Ἕλληνα πήρε ο καθείς

σας το μερίδιόν του και μας καταντήσετε μπαλαρίνες σας και μας λέτε ανάξιους της λευτεριάς μας, ότι δεν την αιστανόμαστε. Το παιδί όταν γεννιέται, δεν γεννιέται με γνώση οι προκομμένοι άνθρωποι το αναστήγουν και το προκόβουν. Τέτοια ηθική είχετε εσείς και προκοπή, τέτοιους καταντήσετε κ' εμάς τους δυστυχείς. Όμως του κάκου κοπιάζετε. Αν δεν υπάρχει 'σ εσάς αρετή, υπάρχει η δικαιοσύνη του μεγάλου Θεού, του αληθινού βασιλέα. Ότι εκείνού η δικαιοσύνη μας έσωσε και θέλει μας σώση ότι όσα είπε αυτός είναι όλα αληθινά και δίκαια και τα δικά σας ψέματα δολερά. Κι' όλοι οι τίμιοι Έλληνες δεν θέλει κανένας ούτε να σας ακούση, ούτε να σας ιδή, ότι μας φαρμάκωσε η κακία σας, όχι των φιλανθρώπων υπηκόγωνέ σας, εσάς των ανθρωποφάγων οπ' ούλο ζωντανούς τρώτε τους ανθρώπους και 'περασιζέστε τους άτιμους και παραλυμένους και καταντήσετε την κοινωνία παραλυσία. Ο περίφημος Ναπολέον, ο βασιλέας της Γαλλίας, οπού τίμησε την αντρεία και την σοφία του πολέμου κι' από μικρός άνθρωπος έγινε αυτοκράτορας, βασιλέας απολέμηστος ο Χάρος τον σκότωσε με χωρίς ντουφέκι και σπαθί, και κατέβηκε εις τον Άδη με φόρεμα εννιά πήχες πανί. Όλος ο κόσμος δεν τον χώραγε, όλα τα πλούτη του κόσμου δεν του φτάναν, εννιά πήχες πανί του έφτασε και του περίσσεψε. Εις τον Άδη κατέβηκε με το ίδιον φόρεμα κι' ο βασιλέας της Ρουσίας ο Αλέξανδρος και χαιρετιώνται οι δυο βασιλείς «Τι έλεγες, βασιλέα Αλέξαντρε, δεν θα πέθαινες και να 'ρθης εδώ σε τούτην την ζωήν ντυμένος μ' αυτό το φόρεμα; Πού 'ναι τα παράσημά σου; Πού 'ναι η μεγάλη σου στολή; Πού οι καναπέδες οι χρυσοί; Πού οι κόλακες να μας λένε μυθολογίες και να τους πιστεύωμεν και να χάνωμεν την δικαιοσύνην εις την ανθρωπότη και να τρώμεν τους τίμιους ανθρώπους ζωντανούς και τους άτιμους να τους πιστεύωμεν και να τους

δοξάζωμεν; Και να μας τυφλώνουν αυτείοι οι απατεώνες, να χάνωμεν την δικαιοσύνη και να μας αναθεματούν όλοι οι αθώοι ότι τους φάγαμεν ζωντανούς και ότι τους αφίναμεν νηστικούς, ξυπόλυτους και γυμνούς; Κ' εδώ οι δίκαιοι βασιλείς, οι αληθινοί φιλόσοφοι είναι ντυμένοι λαμπρά και οι άδικοι γυμνοί από τον Θεόν, τον δίκαιον βασιλέα του παντός, οργισμένοι κι' από τους ανθρώπους κι' αναθεματισμένοι. Ότι όποιον αδικάς τιμή, ζωή και λευτεριά και δεν τον αφήνεις 'σ την προσωρινή ζωή να ζήσει ως άνθρωπος, αυτός σ' αναθεματάγει, δεν σε συχωράγει. Όσο τα θυμήθης εσύ, Ναπολέον, αυτά οπού μου τα λες και με συμβουλεύεις τώρα, άλλη τόση προσοχή είχα κ' εγώ κι' όλοι οι όμοιοί μας. Όσο πιστεύουν τους κόλακες κι' απατεώνες, τους γλυκόγλωσσους, οι βασιλείς κ' οι άλλοι σημαντικοί, του διαβόλου το φόρεμα θα φορέσουν κ' εκείνοι. Πάμε, Ναπολέον, να ιδούμεν τους παλιούς τους Έλληνες εις το μέρος οπού κατοικούνε, να 'βρούμε τον γέρο Σωκράτη, τον Πλάτωνα, τον Θεμιστοκλή, τον λεβέντη Λεωνίδα και να τους ειπούμεν τις χαροποιές είδησεις, ότι αναστήθηκαν οι απόγονοί τους, οπού ήταν χαμένοι και σβυσμένοι από τον κατάλογον της ανθρωπότης. Αυτείοι οι αγαθοί και οι δίκαιοι, το φως της αλήθειας, οι γενναίοι 'περασπισταί της λευτεριάς, με πατριωτισμόν, με καθαρή αντρεία, μ' αρετή κι' όχι δόλον κι' απάτη επλούτηναν την ανθρωπότη από αυτά κι' αν ήταν αυτείοι φτωχοί εις τα προσωρινά και μάταια, είναι πλούσιοι πολύ εις τα 'στορικά του κόσμου. Δι' αυτούς ήταν τα έργα τους αγώνες της αρετής. Δια τούτο θέλησε ο Θεός ο δίκιος κι' ανάστησε και τους απογόνους τους, οπού ήταν χαμένη τόσους αιώνες η πατρίδα τους, Και δια να θυμώνται πίστη, ο Θεός ο αληθινός τους ανάστησε ξυπόλυτους γυμνούς, νηστικούς, δεμένα τα ντουφέκια τους με σκοινιά, τα καλά τους τα σνάζε ο Τούρκος κάθε καιρόν οι

περισσότεροι πολεμούσαν με τα ξύλα και χωρίς τ' αναγκαία οι Τούρκοι ήταν πλήθος και γυμνασμένοι οι δυστυχείς Έλληνες ολίγοι κι' αγύμναστοι νίκησαν τον δικόνε μας τον σύντροφον, τον Γκραν Σινιόρε. Τους κατάτρεξαν οι Ευρωπαίοι τους δυστυχείς Έλληνες. Εις τις πρώτες χρονιές εφόδιαζαν τα κάστρα των Τούρκων τους κατάτρεχαν και τους κατατρέχουν ολοένα δια να μην υπάρξουν. Η Αγγλία τους θέλει να τους κάμη Άγγλους με την δικαιοσύνην την αγγλική, καθώς οι Μαλτέζοι ξυπόλυτους και νησιτικούς, οι Γάλλοι Γάλλους, οι Ρούσσοι Ρούσσους κι' ο Μετερνίκ της Αούστριας Αουστριακούς κι' όποιος τους φάγη από τους τέσσερους. Και τους λευτερώνουν χερότερα κι' από τους Τούρκους. Και οι τέσσεροι καλά φρονούν, όμως να ιδούμεν τι λέγει κι' αυτός ο μάστορης ο Γερόθεος Δια να βγούνε εις την κοινωνία του κόσμου δεν εβήκαν μόνοι τους, τους προστατεύει αυτός ο δίκιος και παντοτινός βασιλέας. Αυτός, ο δίκιος Θεός όποιος τους κιντυνέψη, θα τον φάγη το δικέφαλον αυτός είναι ο 'περασπιστής των αθώων και των αδύνατων. Εσύ, Κύριε, θ' αναστήσης τους πεθαμένους Έλληνες, τους απογόνους αυτειών των περίφημων ανθρώπων, οπού στόλισαν την ανθρωπότη μ' αρετή. Και με την δύναμή σου και την δικαιοσύνη σου θέλεις να ξαναζωντανέψης τους πεθαμένους και η απόφασή σου η δίκια είναι να ματαεπωθή Ελλάς, να λαμπρυθή αυτεινή και η θρησκεία του Χριστού και να υπάρξουν οι τίμιοι και οι αγαθοί άνθρωποι, εκείνοι οπού 'περασπίζονται το δίκιον και οι ανθρωποφάγοι ο Άδης θα τους ρουφήση και οι άνθρωποι οι τίμιοι θα τους αναθεματούν κατά τα έργα τους και οι προδότες της πατρίδος και οι αγορασμένοι κακόν μπελά να τους δώσης και συντρόφους του Κάγην να τους κάμης. Με την βοήθεια του Θεού, αυτό κ' έγινε. Οι ξυπόλυτοι και οι γυμνοί τα σπαθιά των Τούρκων τα ντιμισκιά τα πήραν αυτεινοί οι ολίγοι με τις μαχαιρούλες,

τα φλωροκαπνισμένα τους ντουφέκια τα πήραν μ' εκείνα οπού 'ταν δεμένα με σκοινιά, τους πήραν και τους ζαϊρέδες κι' όλα τ' αναγκαία του πολέμου. Οι ανθρωποφάγοι φτόνησαν αυτό και μας έσπειραν την αρετή τους, διχόνοια, φατρία, κατασκοπεία, τις ακαθαρσίες τις δικές τους, κ' έφκειασαν την πατρίδα μας παλιόψαθα με τα φώτα του Φαναργιού, με την αρετή της Κεφαλλονιάς, με τον μαθητή του Αλήπασσα, με τον μέγα φιλόσοφον των Κορφών. Τώρα, αφού μας γύμνωσαν από την αρετή και πατριωτισμόν και ταλαιπωρούνε όλους τους αγωνιστάς και χήρες των σκοτωμένων κι' αρφανά τους κι' όσους θυσιάσαν το δικόν τους δια την λευτεριά της πατρίδας, μας λένε ανάξιους της λευτεριάς, κι' ο ψευτογιατρός των Καλαβρύτων ο Ζωγράφος λέγει εις την προκήρυξή του ότι οι αγωνισταί είναι λησταί. Αυτός είναι σωτήρας! Τοιούτως συσταίνουν τους αγωνιστάς. Γενναίγοι προπατέρες, Μιλτιάδη, Θεμιστοκλή, Αριστείδη, Λεωνίδα κ' επίλοιποι γενναίγοι άντρες, μην περηφανεύεστε οπού κάμετε τόσα μεγάλα και γενναία κατορθώματα και σας εγκωμιάζουν όλος ο κόσμος δεν τα κάμετε εσείς μόνοι σας οι στρατιωτικοί και οι πολιτικοί σας βοηθούσαν, σας βοηθούσαν οι φιλόσοφοι μ' αρετή, με φώτα πατριωτικά. Εκείνοι είχαν αρετή και φώτα, εσείς γενναιότητα και καθαρόν πατριωτισμόν. Και δι' αυτό δοξαστήκετε. Να είχετε πολιτικόν τον Μαυροκορδάτο, να είχετε τον Κωλέτη, να είχετε τον Ζαΐμη, τον Μεταξά κι' άλλους τοιούτους, να θέλουν άλλος την Αγγλία, άλλος την Γαλλία, άλλος την Ρουσσία, άλλος την Αούστρια κι' άλλος την Μπαυαρία και να κάνουν χιλιάδες αντενέργειες και συχνούς εφύλιους πολέμους, κι' όσους θέλαν να βαστήξουν την πατρίδα, όταν οι Τούρκοι την κιντύνευαν, ζητούσαν να τους σκοτώσουν με τις αντενέργειές τους και τους σκότωσαν και χάθη όλο τ' άνθος των Ελλήνων εις τους εφύλιους πολέμους. Σήμερα

ξαναγεννιέται η πατρίδα κι' αναστένεται, οπού ήταν τόσον καιρό χαμένη και σβυσμένη. Σήμερα αναστένονται οι αγωνισταί, πολιτικοί, θρησκευτικοί και στρατιωτικοί, ότι ήρθε η λευτεριά μας, οπού αποχτήσαμεν με την δύναμη του Θεού. Δόξα να 'χη το πανάγαθό σου όνομα, Κύριε, παντοδύναμε, πολυέλεγε, πολυέσπλαχνε!

Οι διαφταρμένοι, δια να ρουφήξουν την πατρίδα κ' εθνικά όλο συχνούς εφύλιους πολέμους έκαναν και φατρίες και είναι άλλος Άγγλος, άλλος Γάλλος κι' άλλος Ρούσσος. Κι' αυτό δεν σβένει από αυτούς. Δια να το σβέσετε, δια να στερεωθή η πατρίδα, χρειάζεται δικαιοσύνη να 'χετε και 'λικρίνεια και μ' αυτό κάνετε συντρόφους της πατρίδος όλους τους αγωνιστάς.

Ελαμπρόνθη ο Κωλέτης και η συντροφιά του κι' όλες οι ξεκλησμένες παντιέρες και οι σαβούρες του τόπου. Κι' ο πρέσβυς της Γαλλίας ήταν το παν. Και ήταν το λύσε και το δέσε και γενικός συμβουλάτορας σε όλα ο κύριος Πισκατόρης κι' αδελφός στενός του πρώτου υπουργού Κωλέτη. Κι' ό,τι οδηγίες έστελνε ο Φίλιππας ο βασιλέας της Γαλλίας και η κυβέρνησή του εκείνο γέρονταν. Κι' όλος ο αγώνας τους, τώρα οπού έλαβαν επιρροή και τα μέσα εδώ, είναι δια την θρησκείαν σκολειά γαλλικά, μοναστήρια, εκκλησίες και πλήθος άλλα μέσα και κατήχησες εις τον κόσμο για να προβοδέψουν αυτό το έργον. Μάσαν κι' όλους τους μπερμπάντες δικούς μας και ξένους κι' αγωνίζονται εις αυτό το αντικείμενον με μεγάλη προθυμία. Και ποιοι εργάζονται εις αυτό; Μεγάλοι άντρες, βασιλέας πλούσιος από σοφία, από κατάστασιν, από υπηκόγους. Και τι αγωνίζεται αυτός; Ν' αλλάξη

την θρησκείαν ενού ξεψυχησμένου και μικρούτζικου έθνους να πάρη μισό δράμι νερόν να το ρίξη εις την θάλασσα να την γλυκάνη, να πγη νερό αυτός. Μεγάλε βασιλέα, δεν είναι δική σου δουλειά αυτεινη. Οι θρησκείες είναι έργα ενού ανώτερου βασιλέα, του Θεού. Θέλει αυτός ν' ακούγη δοξολογίαν ξεχωριστή από την δική σου. Θέλει κάθε έθνος κατά την θρησκείαν του να τον σέβεται, να τον λατρεύη και να τον δοξάζη. Οι ψεύτες και οι κόλακες, οπού σας κάνουν όλους εσάς τους βασιλείς με την γλυκή τους γλώσσα και χάνετε την δικαιοσύνη σας και γίνεστε επίορκοι εις τον Θεόν και δοξολογάτε τον διάβολον, αυτεινοι δεν πιστεύουν Θεόν. Δεν δουλεύουν δια την πατρίδα και θρησκεία αυτεινοι, δουλεύουν οι γενναίγοι άντρες και σκοτώνονται δι' αυτά. Εκείνοι θέλουν να 'χουν την θρησκεία τους και να δοξάζουν τον Θεόν με το μέσον της θρησκείας, και τότε λέγεστε κ' εσείς δικαιοι βασιλείς, επίτροποι του Θεού, όταν τους αφήνετε ελεύτερους εις τα αιστήματά τους. Και ζητε δοξασμένοι από τους υπηκόγους σας κι' όχι από τους τεμπέληδες. Όχι να κάθεσαι εσύ, ένας μεγάλος βασιλέας, και να καταγένησαι ν' αλλαξοπιστήσης μίαν χούφτα ανθρώπους, οπού ήταν τόσους αιώνες χαμένοι και σβυσμένοι από την κοινωνίαν. Εκείνος οπού τους κυρίεψε τους έκαιγε εις τους φούρνους, τους έκοβε γλώσσες, τους παλούκωνε ν' αλλάξουν την θρησκείαν τους και δεν μπορούσε να κάμη τίποτας. Τώρα ο Θεός, ο δικιος και παντοδύναμος, οπού ορίζει κ' εσένα, ανάστησε αυτεινο το μικρό έθνος και θέλει να δοξάζεται απ' αυτό το μικρό ορθόδοξο έθνος ορθοδόξως κι' ανατολικώς, καθώς οι εδικοί σου υπήκοοι τον δοξάζουν δυτικώς. Κ' εσύ ο μεγάλος χριστιανός δυτικός βασιλέας, ο επίτροπος του Θεού εις τον λαόν σου, πρέπει να προσέχης να 'χη αυτός ο λαός αρετή και ηθική και να τον παρακινής να δοξάζη τον Θεόν κατά την θρησκείαν του κ' εσέναν και την πατρίδα του να σας

σέβεται, κι' όχι να χάνης τις βασιλικές σου στιμές και τις πολυτίμητες να οδηγής τον «γκενεράλ» Κωλέτη σου, (οπού δεν ήξερε πως βάνουν την πέτρα εις το ντουφέκι και τον ονόμασες και γκενεράλη ότι οι Μεγαλειότες σας όλους τους τοιούτους τους τιμάτε και δοξάζετε, ότι αυτείνοι εκτελούν την θέλησή σας), και καταγίνεται να γυρίση από την θρησκεία τους τους απογόνους των παλιών Ελλήνων, τα παιδιά του Ρήγα, του Μάρκο Μπότζαρη, του Καραϊσκάκη, του Δουσέα, του Διάκου, του Κολοκοτρώνη, του Νικήτα, του Κυργιακούλη, του Μιαούλη, του Κανάρη, των Υψηλάντων κι' αλλουνών πολλών, οπού θυσιάσαν και την ζωή τους και την κατάστασιν τους δι' αυτείνη την ορθόδοξη θρησκεία και δι' αυτείνη την ματοκυλισμένη μικρή τους πατρίδα. Η Μεγαλειότη σου μπορεί να μην τα ξέρης αυτά ο Κωλέτης και οι συντρόφοι του δεν τα ξέρουν; Ο Μαυροκορδάτος και οι οπαδοί του δεν τα ξέρουν; Και οι άλλες οι φατρίες δεν τα ξέρουν, να σας ειπούνε, της Μεγαλειότης σας και της συντροφιάς σας, ότι «Αυτό δεν γίνεται εις την θρησκεία μας και εις την πατρίδα μας, ότι αυτείνη η θρησκεία κι' αυτείνη η πατρίδα είναι δική μας και μας τίμησε κίολλα και μας γιόμισε δόξες, σταυρούς και μας έδωκε βαρυσούς μιστούς και μας έκαμεν Εκλαμπρότατους και μας τιμάει και μας σέβεται, οπού ήμαστε πρώτα τουρκοκόπελα και τώρα εγίναμεν τοιούτοι». Αν είναι τοιούτοι αυτείνοι όλοι, προδότες της θρησκείας τους κι' όλων των τίμιων ορθοδόξων Χριστιανών, ο Βασιλέας μας διατί αμελεί απάνου εις αυτό; Όταν δέχτη να 'ρθή να βασιλέψη κι' ορκίστη ότι θα βασιλέψη και θα δοικήση Έλληνες ορθόδοξους χριστιανούς και θα τους διατηρήση θρησκεία, τιμή, κατάσταση και συνταματικώς θα κυβερνάγη όλα αυτά η Μεγαλειότης του διατί τα αμέλησε και τα τζαλαπάτησε;» Μάθαινα από ανθρώπους τίμιους ότι η κατήχηση των ξένων αναντίον της θρησκείας

μας προοδεύει. Τότε κάπνισαν τα μάτια μου. Πάγω εις τον κουμπάρο μου τον Κωλέτη, τον παίρνω σε μίαν κάμαρη, του λέγω πως ήρθε εις αυτεΐνη την πατρίδα, ξυπόλυτος, γυμνός. Οι άλλοι γιατροί οπού 'ρθαν φέραν κι' από 'να γλυστήρι και γιατρικά και τήραγαν τους αστενείς "Εσύ, του είπα, ούτε αυτά ήφηρες, ούτε αστενείς κόταξες. Ετιμήθης, δοξάστης από την πατρίδα σου. Γιόμωσες σταυρούς, χρήματα δεν μας αφήνεις πλέον ήσυχους να ζήσουμεν εδώ εις την ματοκυλισμένη μας πατρίδα με την θρησκεία μας, αλλά μας τζαλαπατάς και μας διαιρείς;» Αφού του είπα πολλά, του λέγω «Γνωρίζομεν τις ενέργειες τις μυστικές των ξένων οπού εργάζονται δια την θρησκεία μας θρησκείαν δεν αλλάζομεν εμείς, ούτε την πουλούμεν!

Αφάνισαν όλως διόλου τα μοναστήρια και οι καϊμένοι οι καλογέροι, οπού αφανίστηκαν εις τον αγώνα, πεθαίνουν της πείνας μέσα τους δρόμους, οπού αυτά τα μοναστήρια ήταν τα πρώτα προπύργια της απανάστασής μας. Ότι εκεί ήταν και οι τζεμπιχανέδες μας κι' όλα τ' αναγκαία του πολέμου ότ' ήταν παράμερον και μυστήριον από τους Τούρκους. Και θυσιάσαν οι καϊμένοι οι καλογέροι και σκοτώθηκαν οι περισσότεροι εις τον αγώνα. Και οι Μπαυαρέζοι παντήχαιναν ότ' είναι οι Καπουτζίνιοι της Ευρώπης, δεν ήξεραν ότ' είναι σεμνοί κι' αγαθοί άνθρωποι και με τα έργα των χειρών τους απόχτησαν αυτά, αγωνίζοντας και δουλεύοντας τόσοσους αιώνες και ζούσαν μαζί τους τόσοι φτωχοί κ' έτρωγαν ψωμί.

Το Έθνος αφανίστη όλως διόλου και η θρησκεία εκκλησία εις την πρωτεύουσα δεν είναι και μας γελάνε όλος ο κόσμος. Οι φατρίες σας, το

‘να το μέρος και τ’ άλλο, θέλετε θέατρο το φκείάσετε κι’ αυτό δια να μας μάθη την παραλυσία. Και δι’ αυτό παίρνουν δυο αδέρφια δυο αδελφές. ‘Ο,τι του λες η θρησκεία δεν είναι τίποτας!» Και τα παιδιά οπού τα στέλνουν να φωτιστούν γράμματα κι’ αρετή, από μέσα το κράτος κι’ απόξω, φωτίζονται την τραγουδική και ηθική του θεάτρου. Δεν ρωτήσαμεν την Ευρώπη όταν ήταν ‘σ την δική μας κατάστασιν ήθελε να φκείαση θέατρα, ή τήραγε τις άλλες τις ανάγκες κ’ έφκειανε τους ναούς της, να δοξάζη τον Θεόν να τους φωτίζη εις το καλό, και σκολειά να γιομίζη ο μαθητής προκοπή κι’ αρετή, να γένη άξιος της κοινωνίας και όχι άξιος της απιστίας και παραλυσίας, να πουλή δι’ αυτά τα βιβλία του; Δι’ αυτεινη την προκοπή σου στέλνει κάθε γονέος το παιδί του εις την πρωτεύουσα; Αυτά τα φώτα να γυμναστή; Αλλοίμονο ‘σ εκείνους οπού χύσανε το αίμα τους και θυσιάσανε το δικόν τους να ιδούνε την πατρίδα τους να είναι το γέλασμα όλου του κόσμου και να καταφρονιώνται τ’ αθώα αίματα οπού χύθηκαν!

Μου λέγουν ότι: «Σού παράγγειλα τόσες φορές θα σε σκοτώσουν χωρίς άλλο και θ’ αφήσης τόση φαμελιά εις τους πέντε δρόμους. Σου είπα να ‘νωθής μ’ αυτούς, καθώς ενωθήκαμεν όλοι εσύ δεν θέλεις. Σαν δεν θέλεις, φυλάξου, ότι θα σε σκοτώσουν. Έχεις πολλούς οχτρούς. Του λέγω, οχτρούς αν τους έκαμα, δεν λυπώμαι, ότι κακό κανενού δεν έκαμα δια το νιτερέσιον μου. Όταν μου πειράζουν την πατρίδα μου και θρησκεία μου, θα μιλήσω, θα ‘νεργήσω κι’ ό,τι θέλουν ας μου κάμουν».

Μου λέγει: Τι θέλεις να μου ειπής τώρα; Ψέματα θέλεις να σου ειπώ ή αλήθεια; Εγώ, μου λέγει, ποτές δεν ακώ ψεύματα όλο αλήθειες. Του

λέγω, εγώ έχω γιομάτες δυο τζέπες μίαν με ψέματα, την άλλη μ' αλήθειες. Τώρα τι αγαπάς; Αλήθεια μου λέγει. Γυρίζω τα μάτια μου εις τον ουρανόν και ορκίζομαι εις το όνομα του Θεού να ειπώ την αλήθεια γυμνή εμπροστά του. Του λέγω «Η αλήθεια είναι πικρή και θα με πάρης πίσου εις την οργή σου. Όμως δια πάντα να είμαι εις την οργή σου, την αλήθεια θα σου λέγω, ότ' είναι του Θεού το ψέμα του διαβόλου. Και δεν είναι καιρός να κρύβεται η αλήθεια.»

Όποτε σας λένε οι ξένοι σας φίλοι ντόνεστε το πουκάμισο της αρετής κλαίτε την πατρίδα και τους αγωνιστάς καθώς κλαίγει η φώκια τον πνιμένον είναι τα δάκρυά της καυτερά, σαπίζει τον πνιμένον και κάθεται και τον τρώγει.

Επειδήτις ολοένα λέγω κατάχρησες, μη στοχάζεστε ότι έχω πάθος εις τους ανθρώπους. Ψάξτε τις 'φημερίδες, τηράτε και τα πραχτικά των Βουλών, μ' όλον οπού 'ναι τέτοιες Βουλές οπού 'περασπίζονται την κλεψιά και 'διοτέλεια και πολεμούνε την δικαιοσύνη και μ' όλον αυτό θα ιδήτε αν αληθινά είναι αυτά οπού σημειώνω. Είπα σε πολλά μέρη, λέγω και τώρα εγώ τα 'γραψα αυτά όλα κι' όποιος απ' όσους μιλώ προσωπικώς στοχάζεται ότι τον αδικώ και είναι κακία μου κι' όχι αλήθεια, έχει το ελεύτερον να γράψη κι' αναντίον μου ό,τι λάθη έκαμα εις τον αγώνα της πατρίδος όχι όμως παθητικώς, αλλά συντροφεμένος με την αλήθεια, με την παρατήρησιν. Όμως δεν έχει κανένας το δικαίωμα να γράψη ούτε υπέρ μου, ούτε κατά αν δεν διαβάση πρώτα όλο τούτο αρχή και τέλος κι' όλα μου τ' αποδειχτικά και τα χαρτιά μου και τότε ας γράψη ό,τι ο Θεός τον φωτίση. Κι' όταν τα διαβάση, τότε ας

κάμη την παρατήρησή του, όχι πρωτότερα. Κ' εγώ έκαμα λάθη και κάνω άνθρωπος είμαι. Και πρέπει να γράφονται και τα καλά μας και τα κακά μας.

ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ

ΕΚΔΟΘΗΚΑΝ ΣΕ ΨΗΦΙΑΚΗ ΜΟΡΦΗ
ΤΟΝ ΜΑΪΟ ΤΟΥ 2022 ΜΕ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΦΑΡΣΑΡΗ
ΚΑΙ ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΣΤΟ
ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΥΠΟ ΑΔΕΙΑ CREATIVE
COMMONS (BY-NC-SA) ΑΠΟ ΤΗΝ
ΑΝΟΙΚΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

